

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY

AKAKI SHANIDZE

COLLECTED WORKS
IN TWELVE VOLUMES

VOLUME

IV

GEORGIAN FOLK POETRY

I. KHEVSURIAN POETRY

ТБИЛИССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. ИВАНЭ ДЖАВАХИШВИЛИ

АКАКИЙ ШАНИДЗЕ

СОЧИНЕНИЯ

В ДВЕНАДЦАТИ ТОМАХ

ТОМ

IV

ГРУЗИНСКАЯ НАРОДНАЯ ПОЭЗИЯ

I. ХЕВСУРСКАЯ ПОЭЗИЯ

ТБИЛИСИ 2017 TBILISI

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აქაკი უანიქე

თქუჲ ლეგანი
თოჲმეტი ტოჲაღ

ტოჲი

IV

ქართული ხალხური პოეზია

I. ხევსურული პოეზია

თბილისი 2017

„ხევსურული პოეზია“, რომელიც პირველად 1931 წელს გამოიცა და მალევე იქცა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად, აკაკი შანიძეს ჩაფიქრებული ჰქონდა, როგორც „ქართული ხალხური პოეზიის“ ოთხტომეულის პირველი ტომი. დანარჩენი მასალა მომდევნო ტომებად უნდა დაბეჭდილიყო, მაგრამ მკვლევარმა ჩანაფიქრის სრულად განხორციელება ვერ შეძლო.

ნავარაუდევია იყო „ხევსურული პოეზიის“ ხელახლა გამოცემა აკაკი შანიძის თხზულებათა თორმეტტომეულში, რომლის ბეჭდვა, სამწუხაროდ, თითქმის ოცდაათი წლით შეფერხდა. დიდი ქართველი მეცნიერის 130 წლის საიუბილეოდ საშუალება გვეძლევა, შევაგვსოთ არსებული ხარვეზი და IV ტომად დავბეჭდოთ ფოლკლორისტული, ლიტერატურათმცოდნეობითი და ლინგვისტური კომპლექსური კვლევის ეს კლასიკური ნიმუში.

გამოცემა ზუსტად მისდევს პირველს, გასწორებულია მხოლოდ უმნიშვნელო შეცდომები და შევსებულია შენიშვნებით, რომლებიც თავად ა. შანიძეს ჰქონდა მიწერილი თავის სამუშაო ეგზემპლარში.

სარედაქციო კოლეგია:

მზექალა შანიძე (მთავარი რედაქტორი), ავთანდილ არაბული,
თამაზ გამყრელიძე, დარეჯან თვალთვაძე, თედო უთურგაიძე,
ზურაბ ჭუმბურიძე

ტომის რედაქტორები:

მზექალა შანიძე, ავთანდილ არაბული

Editorial Board:

Mzekala Shanidze (Editor-in-chief), Avthandil Arabuli, Thomas Gamkrelidze,
Darejan Tvaltvadze, Zurab Chumburidze, Thedo Uturgaidze

Editors of the volume:

Mzekala Shanidze, Avthandil Arabuli

გამოცემაზე მუშაობდნენ: მარიკა ერქომაიშვილი,
მარიამ ებრაელიძე, ნათია დვალი

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2017

ISBN -978-9941-13-594-1

წინასიტყვა

*„იშვიათია, რომ მეცნიერს, მით უმეტეს
ლინგვისტს, ისეთი დიდი როლი ჰქონდეს
თავისი ქვეყნის ისტორიაში,
როგორც აკაკი შანიძეს“.*

პოვარდ არონსონი,
*აკაკი შანიძისადმი მიძღვნილი
კრებული, ჩიკაგო, 1994*

„ხევსურული პოეზია“ პირველად 1931 წელს დაიბეჭდა, ხოლო მეორედ – 2009 წელს. მას შემდეგ ქართველმა მკითხველმა კარგად გაიცნო ეს წიგნი, როგორც ფოლკლორისტული, ლიტერატურათმცოდნეობითი და ლინგვისტური კომპლექსური მეცნიერული კვლევის კლასიკური ნიმუში; ამიტომ დღეს, როდესაც წიგნი ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა, მისი ხელმეორედ დაბეჭდვის მიზანშეწონილობას საგანგებო დასაბუთება აღარ სჭირდება.

საქართველოს მთიანეთმა, მისმა ხალხმა, ენამ და პოეზიამ ძალიან ადრე მიიპყრო აკაკი შანიძის ყურადღება – მაშინ, როდესაც პირველად გაიგონა მისი ყურისათვის უჩვეულო ინტონაციის, თავისებური ჟღერადობისა და სპეციფიკური ლექსიკის მქონე კილოებზე მოლაპარაკე მთის მკვიდრთა მეტყველება. „ჩემი ინტერესი მთისადმი იწყება 1908 წლიდან, როდესაც გიმნაზიელმა ზაფხული გავატარე ბიძა-ჩემთან, ს. ხორხში, სადაც ნარევი მოსახლეობაა მთიულებისა და ფშავლებისა“, – წერს იგი. აკაკის მამის ძმა, ბესო შანიძე, ფშავში იყო ჩასახლებული, ცოლად ხორხელი ქალი ჰყავდა და მეგობრობდა ვაჟა-ფშაველასთან, რომლის ცოლიც იმავე სოფლიდან იყო. ამ პირველმა სტუმრობამ და ვაჟასთან პირველმა შეხვედრამ ჩაუნერგა მომავალ მკვლევარს ის ინტერესი და სიყვარული მთისადმი, რომელიც მის შემდგომდროინდელ ნაწერებში აშკარად ჩანს. „ხევსურული პოეზიის“ სამეცნიერო აპარატში აღნიშნულია, რომ ზოგიერთი ლექსი მას მაშინვე ჩაუწერია. 1911 წელს აკაკი შანიძე, მაშინ პეტერბურგის უნივერსიტეტის მეორე კურსის სტუდენტი, ნიკო მარმა მიავლინა ერთი თვით ფშავ-ხევსურეთში. ეს მივლინება უთუოდ თვითონ აკაკი შანიძის მისწრაფებებსა და სამეცნიერო მიზნებს სავსებით შეესაბამებოდა, რაც კარგად ჩანს ნ. მარისადმი

მიწერილ წერილებში. მეორედ ა. შანიძე პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიამ მიაღწინა ისევ ნ. მარის წარდგინებით. ამჯერად მივლინება უფრო დიდხანს – ოთხ თვეს გაგრძელდა. ახალგაზრდა მკვლევარმა ფეხით და ცხენით მოიარა კავკასიონის პირაქეთა და პირიქითა მხარეები – ფშავი, ხევსურეთი, გუდამაყარი, მთიულეთი, ხევი და თუშეთი, ჩაიწერა პოეზიისა და პროზის ნიმუშები, განავრცო და შეამოწმა სალექსიკონო მასალები. წერილებში უკვე ჩანს ზოგიერთი ის დაკვირვება მთის კილოებზე, რომელიც შემდგომ მის მრავალ გამოკვლევაში იყო დადასტურებული. კარგად ჩანს აკაკი შანიძის აზრიც ხალხური პოეზიის შესახებ: „ხალხური სიმღერები აქ, მთებში, უმაღლეს განვითარებაშია მისული. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ აქ პოეზიის სამეფოა“, – სწერდა იგი ნ. მარს.

ა. შანიძის საარქივო მასალებიდან ჩანს, რომ ადრევე განზრახული ყოფილა ამ მასალების დაბეჭდვა 1915 წ. სერიაში «Материалы по яфетическому языкознанию» (№3). შენახულია ა. შანიძის ხელით ნაწერი ფურცელი: Горские говоры грузинского языка წარწერით: Представлено историко-филологическим отделением 5.XI.1914. და ბეჭდით: в набор (ხელმოწერით). აქვეა ა. შანიძის ხელით გადაწერილი ნაწილი ნიკო მარის წარდგინებისა. რაღაც მიზეზთა გამო ეს წიგნი მაშინ არ დაბეჭდილა, მასალების შეკრებას კი ა. შანიძე შემდეგაც განაგრძობდა. კარგად არის ცნობილი ბეს. გაბურისგან ჩაწერილი ტექსტები, როდესაც ხევსური ჯარისკაცი პეტერბურგში ჰოსპიტალში იწვა დაჭრილი. „ხევსურულ პოეზიაში“ მითითებულია მასალები, რომლებსაც მეცნიერის დავალებით კრებდნენ მისი მოწაფეები; ზოგჯერ „მათქვამები“ იყვნენ სრულიად შემთხვევით შეხვედრილი პირები, რომელთაგან ზოგს შეჰყვრია ქუჩაში ან ბაზარში, სადაც ხის გამოთლილი „კასრულებით“ გასაყიდად ჩამოჰქონდათ სახელგანთქმული ხევსურული ერბო. დაბეჭდილ ტომში მითითებულია ზოგიერთი ლექსი თუ ვარიანტი, რომელიც წიგნის გამოსვლამდე სულ ცოტა ხნით ადრეა ჩაწერილი – 1930-1931 წლებში. საკვირველი არაა, რომ ჩამოთვლილ ჩამწერ-შემკრებთა ჩამონათვალში ასამდე პირია დასახელებული.

აკაკი შანიძე ხალხური პოეზიის შესწავლისას მარტო ზეპირ წყაროებს არ დასჯერდა.

მან მეცხრამეტე საუკუნის ეთნოგრაფიული ლიტერატურიდან და პერიოდიკიდან ამოკრიფა საჭირო მასალები; აგრეთვე გამოიყენა საქართველოს მუზეუმში დაცული გამოუქვეყნებელი ხელნაწერები. სათანადო ბიბლიოგრაფიებისა და ხელნაწერთა კატალოგების უქონლო-

ბის გამო, როგორც იგი თვით წერდა, ეს იყო ძალიან რთული შრომა, რომელსაც დიდი დრო და ენერგია დასჭირდა. სამაგიეროდ მან თავი მოუყარა ისეთ მასალას, რომლის შესწავლამ და კლასიფიკაციამ ახალ ასპექტში წარმოაჩინა ხალხური პოეზიის უმნიშვნელოვანესი მხარეები. წიგნის პირველ ნაწილში დაბეჭდილია რვაასამდე პოეტური ნაწარმოები, ხოლო მეორეში, რომელსაც „შენიშვნები და ვარიანტები“ ეწოდება, ზოგიერთი ლექსისათვის წარმოდგენილია მრავალი ვარიანტი, მათ შორის საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული. მაგალითად, საგმირო ლექსს, რომელშიც მეფე ერეკლეს სიკვდილის შემდგომი ამბებია მოთხრობილი (№59), ცამეტი ვარიანტი აქვს, ლექსს ივანეურის შესახებ (№184) – ათი, და ასეთი მაგალითები მრავლადაა.

ეს წიგნი ჩაფიქრებული იყო, როგორც „ხალხური პოეზიის“ ოთხტომეულის პირველი ტომი. დანარჩენი მასალა სხვა დიალექტებისა (მათ შორის ლიტერატურული სიუჟეტების ხალხური ვარიანტები), ლექსიკონი და ენობრივი მიმოხილვა მომდევნო ტომებში უნდა ყოფილიყო შეტანილი. სამწუხაროდ, სხვა მრავალ სამუშაოთა გამო მკვლევარმა ამ ჩანაფიქრის სრული განხორციელება ვერ მოასწრო. მართალია, 1911-1913 წლებში შეკრებილი დიალექტოლოგიური მასალები და „მთის კილოთა ლექსიკონი“ დაიბეჭდა 1982 წ. ა. შანიძის თხზულებათა I ტომში, მაგრამ პოეზიის ნიმუშებს (რომელთაგანაც ყველაზე მეტი ფშაურია) ისეთი ვრცელი აპარატი არ ახლავს, როგორც „ხევსურულ პოეზიაში“. ლექსიკონი, რომლის მასალები XX ს. დასაწყისშია შეკრებილი, მეტად მნიშვნელოვან და იშვიათ მასალას შეიცავს. „ზოგიერთი იმდროინდელი ჩემი ჩაწერილი სიტყვა შეიძლება დღეს აღარ იხმარებოდეს“, – ასე წერდა თვითონ ავტორი ლექსიკონის წინასიტყვაობაში. ლექსიკონი საკმაოდ მოზრდილია; მასში დამოწმებულია არა მხოლოდ ცოცხალ მეტყველებაში გაგონილი, არამედ მთის ყოფასთან დაკავშირებული მწერლების – ვაჟა-ფშაველასა და ალ. ყაზბეგის ლექსიკა. სიტყვების მნიშვნელობას მკვლევარი საგულდაგულოდ ამოწმებდა ადგილობრივ და განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა, „იხმარება თუ არა ესა თუ ის სიტყვა აქაც (ე.ი. მთიულეთში) იმ მნიშვნელობით, როგორც, მაგალითად, ფშავსა და ხევსურეთში“, – ასე სწერდა იგი ნ. მარს.

კიდევ ერთი საბუთი აკაკი შანიძის ინტერესისა მთის პოეზიისა და მთის კილოებისადმი არის ლექსიკონი ვაჟა-ფშაველას ენისა, რომელიც მან ვაჟას თხზულებათა რამდენიმე ტომს დაურთო (1922-1933 წლებში). ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა სათანადო გამოცემაზე აკაკი შანიძე

ადრევე ფიქრობდა, სწორედ იმ დროს, როდესაც იგი მთის კილოებს ინტენსიურად იკვლევდა. ეს ჩანს იმ წერილიდან, რომელიც დაწერილია 1915 წ. ზაფხულში, როდესაც მან ვაჟას გარდაცვალების ამბავი გაიგო (წერილის ადრესატია ივ. ჯავახიშვილი). ამავე დროს, „ხალხური პოეზიის“ წინასიტყვაობაში, რომელშიც პრინციპული ხასიათის მრავალი საკითხია დასმული, არის მსჯელობა ხალხური პოეზიისა და მწერლის შემოქმედების ურთიერთგავლენისა და დამოკიდებულების შესახებ, სადაც ავტორი მიუთითებს, ვაჟა ამ პოეზიაზე ჩანს სკოლაგავლილი. ისიც უნდა შეინიშნოს, რომ ხალხური პოეზიისა და მთის კილოების კარგად მცოდნე აკაკი შანიძეს არასდროს ჰქონია ის სკეპტიკურ-კრიტიკული დამოკიდებულება ვაჟას ენისადმი, რომელიც ჩვენში არაერთგზის გამოთქმულა. „ვაჟა არ ემორჩილება რომელიმე ლიტერატურულ შაბლონს. იგი თავისთავადია, განუმეორებელია; თუ ლექსებსა და პოემებში ლუკა რაზიკაშვილი ფშავლობს, სამაგიეროდ პროზაულ ნაწერებში ის სალიტერატურო ენის ნორმებს იცავს...“ „არც ერთ ქართველ მწერალს არ შეუტანია თავისი კუთხიდან მწერლობის ენაში იმდენი, რამდენიც ვაჟამ...“ „ვაჟა მთურ სიტყვებს ხმარობს (ფშაურს, ხევსურულს), მაგრამ ამით იგი ამდიდრებს სალიტერატურო ენას“ – ამ გამონათქვამებში აშკარად არის გამოჩინებული პატივისცემა ვაჟასადმი, და ამავე დროს დიდი სიყვარული „მთური“ ენისა და პოეზიისა. ამ სიყვარულმა შეაძლებინა მკვლევარს იმ უზარმაზარი მასალის შეკრება და შესწავლა, რომელსაც „ხალხურ პოეზიაში“ მოუყარა თავი. ეს სიყვარული მას სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვა; ამ სტრიქონთა დამწერის ხევსურული სახელიც (მზექალა) აქედან მოდის.

„ხევსურული პოეზიის“ ეს გამოცემა ზუსტად მიჰყვება პირველს, გასწორებულია მხოლოდ ბეჭდვის შეცდომები, აგრეთვე ის შეცდომები პირველ ნაწილში (გამორჩენილი სტრიქონები და მსგავსი), რომელთა შესახებ „შენიშვნებში“ არის მსჯელობა. აქა-იქ დავამატეთ (სათანადო მითითებებით) შენიშვნები, რომლებიც თვით ა. შანიძის მიერ იყო მიწერილი მის კუთვნილ სამუშაო ცალში. ძირითადი ნაწილის ბოლოშია გადმოტანილი „დამატებიდან“ რამდენიმე ლექსი, რომლებიც აკაკი შანიძეს მოგვიანებით შეუტანია წიგნში; მაგრამ – რაკი ისინი დამოუკიდებელი ტექსტები იყო – მათი ნუმერაცია ძირითადი ნაწილის სათვალავის მიხედვით გაუგრძელებია (769-788) და სარჩევშიც ასევე უჩვენებია. გარდა ამისა, „შენიშვნებში“ შევიტანეთ მითითება იმ ნომრებზე, რომელთა შესახებ „დამატებაში“ კიდევ არის რაიმე მასალა.

მოვერიდეთ ენობრივი ფორმების გასწორებას (გარდა თითო-ორი აშკარა უაზრო შეცდომისა); თვითონ ა. შანიძე ხშირად აღნიშნავს, რომ ესა თუ ის ფორმა სიტყვისა არ არის ხევსურული, მაგრამ გასწორებული არ არის მის მიერ, რადგან მათქვამის სიტყვითაა ჩაწერილი, ან ამოღებულია ძველი პუბლიკაციიდან, სადაც ენობრივ სიზუსტეს ნაკლები ყურადღება ექცეოდაო. არ არის გასწორებული არც გამომცემლის მართლწერა, რომელიც ზოგჯერ თანამედროვე ნორმებს არ ეთანხმება (მაგალითად, კომპოზიტების დაწერილობა), ან არათანმიმდევრულია (მაგალითად, ჯვესური და ხევსური).

„ხევსურული პოეზიის“ ხელახლად გამოცემა ნავარაუდები იყო აკაკი შანიძის თხზულებათა თორმეტტომეულში, რომლის ბეჭდვა, სამწუხაროდ, ოცზე მეტი წლით შეფერხდა (ოთხმოციან წლებში გამოვიდა ხუთი ტომი). დღეს საშუალება გვებძლევს მკითხველს მივაწოდოთ „ხევსურული პოეზია“, რომლის დაბეჭდვა განახორციელა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა და მისმა გამომცემლობამ. დიდი მადლობით უნდა მოვიხსენიოთ უნივერსიტეტის გამომცემლობის ყველა თანამშრომელი, რომლებმაც დიდი შრომა გასწიეს ამ რთული ტექსტის დასაბეჭდად მოსამზადებლად, აგრეთვე უნივერსიტეტის ლაბორატორია „ორიონის“ თანამშრომელი მარინე ოდიკაძე, რომელიც დიდად დაგვეხმარა საკორექტურო მასალის კითხვისას.

ეს წიგნი დღევანდელ პირობებშიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია და საჭირო, ვიდრე ამ სამოცდაათი წლის წინათ, როდესაც იგი პირველად დაიბეჭდა. იმედი გვაქვს, რომ ახალი გამოცემა კვლავ გაუღვივებს მკითხველ საზოგადოებას – განსაკუთრებით ახალგაზრდობას – ინტერესს ქართული ხალხური მხატვრული ფოლკლორისადმი. წიგნის ორსავე ნაწილში, მისივე გამომცემლის სიტყვითვე რომ ვთქვათ მკვლევარი-ფოლკლორისტი, ლიტერატორი, ეთნოგრაფი, ენათმეცნიერი თუ მუსიკის თეორეტიკოსი დღესაც ბევრს თავისთვის გამოსადეგსა და სასარგებლოს ნახავს. აკაკი შანიძის უზარმაზარ მეცნიერულ მემკვიდრეობაში „ხევსურულ პოეზიას“ გამორჩეული ადგილი უჭირავს. ერთი წიგნი „აკაკი პაპამ“ თავის პატარა შვილთაშვილს, აწ სამხეოდან უდროოდ წასულს, უსახსოვრა ასეთი წარწერით: „ჩემს საყვარელ შვილის შვილის შვილს დაჩი ალხაზაშვილს ჩემს მოსაგონებლად და სასწავლოდ“. „ხევსურული პოეზია“ სწორედ ერთ-ერთი წიგნია, რომელიც აკაკი შანიძემ „მოსაგონებლად და სასწავლოდ“ დაუტოვა ყველა ქართველ მკითხველს.

მზექალა შანიძე

წინასიტყვაობა

ხალხური პოეზიის სიმშვენიერესა და დიდ მნიშვნელობას ბევრი გრძნობდა ჩვენში, ბევრი კრებდა და ზოგჯერ აქვეყნებდა კიდევ ნიმუშებს სხვადასხვა კუთხიდან, მაგრამ მაინც ჯერჯერობით ცოტაა გაკეთებული ამ დარგში და, რაც გაკეთდა, ისიც გაფანტულია სხვადასხვა გამოცემაში, ძნელი მისაწვდომია ყველასათვის და ამის გამო დასაფასებლადაც ძნელია. კერძოდ, მთაც იქცევდა ამ მხრით ყურადღებას და იზიდავდა მუშაკებს, რომლებიც ხალისით და ზოგჯერ დიდი სიყვარულითაც ეკიდებოდნენ ამ საქმეს; მაგ., ხევსურული სათავის შეგვიძლია დავასახელოთ ნ. უ რ ბ ნ ე ლ ი, თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი, ბ ა ჩ ა ნ ა, მოხეურისათვის – ა. ყ ა ზ ბ ე გ ი, ფშაურისათვის – დ. ხ ი ზ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი, გ. ა ფ შ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა, კვლავ თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი; თუშურისათვის – ი. ბ უ ქ უ რ ა უ ლ ი, ი. გ ო მ ე ლ ა უ რ ი და სხვები, მაგრამ ყველა ეს შეკრებილი ლექსები მხოლოდ შავი მასალაა, რომელსაც შემოწმება, შედარება და მეცნიერული დამუშავება ეჭირება, რომ შესაძლო გახდეს მათი სათანადოდ მოხმარება და გამოყენება.

ამ მიზნით განვიზრახე, რომ რევიზია მეყო და თავი მომეყარა პირველად მთელი მასალისათვის, რომელიც საქართველოს ერთ კუთხეს შეეხება, მთას, შეძევსო ძველი ფონდი ჩემ და სხვათა მიერ ახალ-ჩანაწერი ნიმუშებით, დამერთო სათანადო ახსნა-განმარტებანი და ლექსიკონი და ამგვარად შემოწმებულ-გაცხრილული, გამართული და დალაგებული მიმწოდებინა მკითხველისათვის, როგორც სანდო მასალა და ამით საფუძველი დამედო ხალხური პოეზიის მეცნიერული გამოცემისათვის და გზა გამეკაფა ფართო და სერიოზული ფოლკლორისტული კვლევა-ძიებისათვის ჩვენში.

ხალხური პოეზია მთაში ოთხ ტომადაა განზრახული: პირველია ეს და შეიცავს ხევსურულ ლექსებს სათანადო ვარიანტებითურთ, მეორე იქნება ფშაური, მესამე – დანარჩენი კუთხეებისა: თუშური, მოხეური და მთიულურ-გუდამაყრული, მეოთხეში კი მოთავსებული იქნება ნაწყვეტები ხალხური ვეფხისტყაოსნიდან, როსტომიანიდან, ეთერიანიდან და სხვა, რაც მწიგნობრული თუ სხვა გზით არის გადასული ზედა ფენებიდან და თავისებურად გადაკეთებული და გადასხვაფერებული ხალხში. იმავე ტომში იქნება მოქცეული ინდექსები საკუთარის (აღამიანთა და გეოგრაფიულის) სახელებისა, რომელიც ყველა ტომს ერთად ექნება გაკეთებული, ვრცელი გამოკვლევა ლექსთა ფორმისა

და შინაარსის შესახებ და აგრეთვე ენის მიმოხილვა გრამატიკა-ლექსიკის თვალსაზრისით. ლექსიკონში შეტანილი იქნება ისეთი სიტყვებიც, რომელიც სადმე ლექსში შეიძლება არ გვხვდებოდეს, მაგრამ ჩემ მიერაა მთაში შეკრებილი. შიგვე მოქცეული იქნება მთის მწერალთა ნაწერებიდან (ვაჟა-ფშაველას, ბაჩანას და ა. ყაზბეგის თხზულებათაგან) ამოკრებილი სიტყვებიც. ამის გამო ლექსიკონს ფართო მნიშვნელობა მიენიჭება და დიდ დახმარებას გაუწევს იმ გაცხოველებულ ტერმინოლოგიურ მუშაობას, რომელიც ჩვენში წარმოებს ამჟამად.

პირველ ტომში შესულია უმთავრესად ხევსურული მასალები. ხევსურული, რომ ვამბობ, იგულისხმება ხევსურებს შორის გავრცელებული და ხევსურისაგან გაგონილი. წარმოშობით კი უეჭველია ზოგი მათგანი სხვა კუთხიდანაა: ფშავიდან, თუშეთიდან, თუ სხვა მხრიდან. ამასთანავე ერთად, თუ ცნობილია ჩემთვის ლექსის ვარიანტი რომელიმე სხვა მხრიდან, იგიც მოყვანილია და ნაჩვენები შენიშვნებში. საზოგადოდ, ერთი რომელიმე ლექსის ვარიანტები ერთადაა მოთავსებული. ასეთი მეთოდის წყალობით მკითხველს და მკვლევარს საშუალება ეძლევა, გაითვალისწინოს ლექსის სვე-ბედი მთელი მისი გავრცელებულობის არეზე და ადვილად წარმოიდგინოს ყველა ის ცვლილებანი, რომლებიც განუცდია მას სხვადასხვა კუთხესა და სოციალურ გარემოში მოხვედრის გამო. ამავე გეგმით იქნება გამოცემული დანარჩენი ტომებიც; მაგალითად, მეორეში ძირითადი ფშაურის ფონზე გაშლილი იქნება მთელი შედარებითი მასალა სხვადასხვა კუთხიდან და მათ შორის ხევსურეთიდანაც. ერთი სიტყვით, გამოცემის დროს სახელმძღვანელო აზრად მიღებულია, რომ მოცემულ იქნეს ამომწურავი ცნობები ხალხური პოეზიისათვის ამა თუ იმ კუთხის შესახებ, მაგრამ ისე კი, რომ თუ რომელიმე ლექსი რამოდენიმე ვარიანტადაა ცნობილი (იმ პირობით კი, თუ თითოეული ამ ვარიანტთაგანი რაიმე ახალს გვაძლევს), ყველა ერთად იყოს თავმოყრილი. ამით საშუალება გვეძლევა ნათელი წარმოდგენა გვქონდეს როგორც თითოეული კუთხის შესახებ, ისე თითოეული ლექსის ვითარების შესახებაც. თავისთავად ცხადია, რომ ერთხელ დაბეჭდილი ვარიანტი სხვა ტომებში აღარ იქნება განმეორებული.

ქართველ ტომებს მთაში ბევრი რამ აქვთ საერთო ერთმანეთთან და განსხვავებულნიც ერთიმეორისაგან; მაგალითად, ხევსურები ბევრად განსხვავდებიან თავის მეზობლებისაგან ენით, ჩაცმა-დახურვით, ზნე-ჩვეულებით, სარწმუნოებრივი შეხედულებით, თუ სხვით, მაგრამ ბევრი რამაც აერთებს მათ ფშაველებთან, თუშებთან, მოხვევებთან და მთიულ-გუდამაყრელებთან. პოეზიაში თავს იჩენს როგორც განკერძოე-

ბული და განსხვავებული, ისე საერთო ხასიათის მოვლენები. ამიტომაც, რომ ერთ რომელსავე ტომში წარმოშობილი სიმღერა-ლექსი ადვილად ვრცელდება დანარჩენებში. დ. ალბანელი აღნიშნავდა, რომ „საზოგადოდ, თუშ-ფშავ-ხევსურების სიმღერები დღეს ისე გადახლართულია ერთმანეთში, რომ მათი გარჩევა ძნელია, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ კერძო შემთხვევაში დარწმუნებით შეუძლიან კაცს ესა თუ ის სიმღერა მიაწეროს ერთ-ერთ მათგანს“ -ო (კვალი, 1897, №13). რადგანაც, მამასადამე, მთის პოეზიაში ბევრია საერთო როგორც ფორმით, ისე შინაარსით, ამიტომ ვრცელი მიმოხილვა მთის ხალხური პოეზიისა მეოთხე ტომში იქნება მოცემული, ახლა კი რამოდენიმე სიტყვით შევეხები ამ ტომში მოთავსებულ ხალხურ პოეზიას.

ხალხური პოეზიაო, რომ ვამბობ, ვგულისხმობ ისეთ პოეზიას, რომელიც გაჩნდა, განვითარდა და ტრიალებს სოფლის მეშა ხალხში, გლეხობაში, იმ სოციალურ წრეში, რომელიც შრომასა და ჯაფაშია და მეტწილად წერა-კითხვის უცოდინარია. ეს ის პოეზიაა, რომელიც ჩვეულებრივ ზეპირი გადაცემით ვრცელდება ერთი კაციდან მეორეზე და ძველი თაობიდან ახალზე. მისი შემნახავი და დამცველი მრავალ პირთა მეხსიერებაა და ეს არის მიზეზი, რომ მისი ფორმა და შინაარსი ცვალებადია და ადვილად ეგუება ამა თუ იმ კუთხის გემოვნებას, თუ სოციალური ფენის მიდრეკილებას. ზეპირი გავრცელება ხალხური პოეზიისა, მისი უწიგნოდ დასწავლა და გადაცემა თავის დაღს ასვამს ტერმინოლოგიასაც: ლექსს ამბობენ (135, 41; 513, 11; 534, 15; 538, 12; 565, 1; 650, 6), იტყვიან (585, 2; 643, 1). ან ლექსის თქმაც იციან (452, 15; 468, 1; 470, 46; 597, 3), ამიტომ ლექსის შემთხვევლს ეწოდება მათქვამი (ვარ მოთქვამი, მათქომი, მოთქომი, მაგ., 80, 20; 103, 17; 104, 9; 128, 24; 136, 41; 162, 19; 186, 13; 194, 16; 196, 7; 204, 19; 249, 20; 351, 12; 777, 6; 778, 21 და სხვაგანაც), ან მთქმელი (455, 57; 477, 59; 541, 44), ან კიდევ მახუბარი (110, 18), მაგრამ ამ ძველი ტერმინების ნაცვლად ახალიც ჩნდება: მალექსებელი (135, 40; 164, 40; 165, 16 და ბევრგან სხვაგან), მალექსარი (325, 12; 448, 14; 467, 60); მელექსე (ვარ. მოლექსე), მაგ., 209, 35; 225, 63; 228, 44 და ბევრგან კიდევ), მეშაირე (222, 12), ან კიდევ ძველის გვერდით ახალი ჩნდება: პოეთის-მოთქვამი (! 546, 36), ან პოეთი მათქვამი (608, 22). ლექსის თქმის ან გამოთქმის გარდა (224, 1; 514, 41; 568, 1) იციან ჩამოთვლაც, ან დათვლაც და აქედან ნაწარმოებია ჩამამოთვლელი (135, 41; 454, 17; 456, 16; 469, 2). ლექს-სიმ-

ღერების უწიგნოდ გავრცელება შორს მანძილზე დაბარებას გულისხმობს: გიბარა (217 ბ, 39; 602, 1); დაგიბარა (786, 1), დაგიბარებდათ (569, 8), დამიბარებავ (533,12), დაუბარებავ (210, 20; 350, 11; 359,28; 521, 30), „უთხარით ბესარიონსა დაბარებული ჩემია“ (446, 1), თემებში დასაბარები (364, 2) და სხვ. გამონაკლისის სახით შეიძლება მიწერაც იყოს (მოუწერავის: 564, 1), მაგრამ ეს ახალი მოვლენაა.

ამ წიგნში შემოკრებილია ყველაფერი, რაც მოვებნე და შევაგროვე წყობილ სიტყვად ასხმულ ნაწარმოებთაგან ხევსურეთში და რაც მხატვრული ფოლკლორის ერთ მთავარ ნაკადს შეადგენს.

* * *

ხევსურული პოეზიის ძირითადი თემა მამაცობაა ანუ გმირობა და ამ საგმირო ხასიათის სიმღერა-ლექსებით იწყება წიგნი. თავშივე მოცემულია სიმღერები ხევსურთა თავგანწირული ბრძოლისა ფეოდალების წინააღმდეგ მე-17 საუკუნის ოციან წლებში, როდესაც არაგვის ერისთავს ზურაბს უნდოდა დაემორჩილებინა მთა და ხარკი დაედო მისთვის. კლასთა ბრძოლის ამ ეპიზოდს მიძღვნილი აქვს 23 ლექსი ვარიანტებითურთ, რომელნიც მეტად საყურადღებოა მრავალმხრივ. ხევსური ახლაც თავმოწონებით იგონებს იმ ამბავს, რომ მათ წინაპრებს

უწოცავ აზნაურები დაბლა აკუშოს წყალზედა (6,4).

ან კიდევ:

ერისთვის აზნაურებსა ყორნებ პწკლით ეზიდებისა (7,12).

სასტიკი იყო ზურაბის შეტევა ხევსურებზე და სხვა მთიელებზე, მაგრამ ძლიერი იყო მოგერიებაც. ზურაბი რომ ბევრს ვერას გახდა ძალით, ხერხს მიჰმართა, — მოინდომა „დაბალითება“ ანუ მოტყუება. მან დაიბარა გამოჩენილი ხევსურები თრუსოს, მიიწვია ნადიმზე და დანდობით იარაღი დაახსნევინა.

მლებს ნუ დაიწსნით, ჳევსურნო, — ზურაბ არ დაინდობაო (18.17).

მაგრამ სტუმარ-მასპინძლობის წესზე აღზრდილი ხევსურები მასპინძლის მხრივ სტუმრის ღალატს აბა რას მოიფიქრებდნენ? გადარჩა მართო ალუდა ალექსაური, რომელმაც ზურაბს მეღვინე მოუკლა და გამოიქცა. დღესაც ჟრუანტელსა ჰკვრის კაცს მთელი ამ ამბის მოგონება და აბა მაშინ რა უნდა ყოფილიყო? ამიტომ გასაგებია ის სიხარული, რომლითაც მთელი მთა ზურაბის მოკვლის ამბავს შეჰხვდა:

კაცი წავიდეს თუშეთში, ფშავ-ჭევსურეთში ჩაფარი;
საფურცლეს მოკლეს ზურაბი, ძილ დააძინეს მაგარი.
ფშაველ-ჭევსურთა უთხარი, წელთით დაიწნან აბჯარი;
ფშაველ-ჭევსურთა ქალ-ზალმა ძილ დაიძინან მაგარი.

(20,17–20)

მშვენიერი ნიმუშია აგრეთვე ხალხურ პოეზიაში კლასთა ბრძოლის გამოხატვისა შიოლა ლუღუშაურის შესახებ მოღწეული ლექსები (№№40-42), განსაკუთრებით კი „შიოლა და მთრეხელი“ (№42), სადაც დიდი ოსტატობით არის გადმოცემული თავგასული ბატონის მოკვლა მთრეხელის მიერ. ეს ამბავი ისე ძლიერად აღბეჭდილა ხალხის მეხსიერებაში, რომ მე-17 საუკუნიდან მოღწეული ძველის ლექსის გვერდით ახალი რედაქციაც გაჩენილა ივანე ფიცხელაურისა (№04, გვ. 392), რომელიც დიდი მხატვრული გემოვნებით არის შესრულებული და სადაც, სხვათა შორის, შემდეგს ვკითხულობთ:

შიოლა ლუღუშაურო, სკამს დასჯე ერისთვისასა,
აზნაურობას ხფიქრობდი, ბატნობას მოწებისასა,
მოძმეთ მონობას ხფიქრობდი, გარიყვას ნამუხისასა.
შენ არ იცოდი, მოწენი ყმობას არ იზმენ ცხვისასა:
სისხლის მწოველსა ბატონსა მსწავლებს ჩვენ უზღვნით ჭკვისასა,
აზნაურობის ძებნაჩი გზას მაგცემთ სამარისასა

და სხვა.¹

ფეოდალების წინააღმდეგ ბრძოლას ამჟღავნებს აგრეთვე ლექსი №262, სადაც თიანელი ჭავჭავაძე გაუმადლარ ღორად არის წარმოდგენილი.

ამგვარი ხასიათის ლექსებს უპირისპირდება ლექსები ერეკლე მეორის შესახებ, სადაც ჩანს, რომ მოქნილი პოლიტიკის წყალობით ერეკლეს თავის გავლენის სფეროში მოუქცევია ზევსურები, როგორც ომში მეტად გამოსადეგი ხალხი. მიუხედავად ამისა უკმაყოფილობა

¹ მომყავს აქ ერთი ვერსია გადმოცემისა მთრეხელის შესახებ, რომელიც შ. დო-
ლაქიძეს ჩაუწერია ი. ფიცხელაურის ნაამბობის მიხედვით: ივანობა დღეს შიო-
ლას გამოუცხადეს მოხვევებმა: „შენაო აზნაურობა მივიღია და თუ თავს არ დაანებებ,
მოგკლავთო (შიოლას ერისთავმა მისცა აზნაურობა). მაძრე შიოლამ უარი უთხრა:
თქვენს ამეებსა არ უყურებო და ძალით დაგიმორჩილებთო. მაშინის გადაწყვიტეს იმის
სიკვდილი და ერგა, ერთი მთრეხელი იყვის. ის იყვის კარკუჩელი, დისწული ჭევსურე-
ბისა და ჭევსურეთს იყო გაზრდილი, გორად ყამარაული. იმისი პაპა, ჭევსური, მან(დ)
კარკუჩას მდგარიყო, შიოლას ეყვარა კარკუჩითა და გვევდა. ამისთვი იმის ჯავრი ჰქონდა
მთრეხელსა და იმიტომ თქო: მე უწილოდ გავალიო. შიოლას ძმისწული ჰყვანიყო და
იმას შეეტყობინა შიოლასთვის ეს ამბავი“ (სხვა ვერსიები ნ. გვ. 387-389).

და პროტესტი ბაგრატიონთ წინააღმდეგ მაინც გაისმის. ერთ ლექსში (№59 ზ, 26–27), მაგალითად, ვკითხულობთ:

ამაგ სიმღერის მათქვამსა ნღობა მეც მქონდა ჳმლისაო.

წამართვეს ბაგრატიონთა. ცოდვა ეკიდოს მკვდრისაო!

შააბეს თავის თავადსა, ყურალაღის შვილსაო.¹

მთაში უკანასკნელ ხანებამდე საშუალო საუკუნეების ნატურალურ-გაცვლითი მეურნეობა არსებობდა და ამ საწარმოო საფუძველზე გაშლილი საზოგადოებრივი ურთიერთობა და სული ტრიალებდა. ერთი გვარის მეორე გვარზე დაცემა ადგილ-მამულის თაობაზე თუ სისხლის ასაღებად, ერთი ტომის მეორეზე გალაშქრება ბეგრის დასაღებად თუ ცხვარ-საქონლის გამოსატაცებლად ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. აი ეს მხარე ხევსურთ ყოფა-ცხოვრებისა ძლიერად არის წარმოდგენილი ამ წიგნში. მთელი რიგია ლექსებისა და სიმღერებისა, რომლებიც გვაწვდის ცნობებს გალაშქრებაზე და დარბევანზე. მაგალითად:

1) ხ ე ვ ს უ რ ე ბ ი ილაშქრებენ ქისტებზე (ლილვლებზე, მითხოვლებზე და სხვ., №№38, 95, 122, 128, 146, 150, 161, 167, 171, 185, 186 და სხვ.), თუშებზე (№30), არხოტზე, რომელიც ნაწილია ხევსურეთისა (№№88, 89, 135, 136, 137, 176), გულამაყარზე (№№114, 198), მოხევეებზე (№№125, 170).

2) ქ ი ს ტ ე ბ ი (ლილვლები, მითხოვლები, ახვანი) ილაშქრებენ ხევსურეთზე (№№80, 107, 130, 139, 143, 156-159, 175, 177, 182, 777).

3) თ უ შ ე ბ ი ილაშქრებენ: დაღისტანზე (№№75, 84, 243, 244), ქისტებზე (№778), ფშავზე (№141).

4) ლ ე კ ე ბ ი და საზოგადოდ დაღისტანელები ესხმიან: ხევსურეთს (№№82, 155, 162, 168, 183), თუშეთს (№№115, 118, 133), კახეთს (№132).

5) ფ შ ა ვ ლ ე ბ ი ილაშქრებენ: ხევსურეთზე (№№148, 151, 180), ქისტებზე (№149).

არის შემთხვევები, როცა თუშები და ხევსურები შეერთებული ძალით იბრძვიან ბახტრიონის ასაღებად თათრების წინააღმდეგ კახეთში (№24), ან ქისტების წინააღმდეგ (№179), ან კიდევ ფშავლები და ხევსურები ეშველებიან თუშებს გასაჭირში (№254).

¹ ვაჟა-ფშაველას თავის „ძალიკა ხიმიკაურ“-ში თითქოს ეს ამბავი უნდა ჰქონდეს გამოყენებული:

თუკი ლაშქარში ვუნდოდი, რად გამამართვა ხმალია?
გულს რად მიფუჭებს, ისეთი ან რა დაადგა ძალია?

ხშირია მზირობისა და სისხლის ალების ამბები (№№72, 91, 108, 109, 164, 177, 180, 181, 194, 197, 198), ფართო ადგილი უჭირავს საქონელზე თავდასხმის ამბებს (ცხენის ჯოგზე, ხაროვანზე თუ ცხვარზე: №№111, 201, 203, 204, 205, 206, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 248, 670, 778), ვხვდებით აგრეთვე ტყვეობის ამბებს როგორც ქალებისას, ისე ვაჟებისას (№№37, 39, 163, 265). ამათგან ერთი ისეთია, რომ ჟრუანტელს მოჰკვრის კაცს. მართლაც, აბა რა არის იმაზე საშინელი, რომ კაცი იძულებული გახდეს საკუთარი ქალები დახოცოს, ოღონდ ამით კი გადაარჩინოს მტრის ხელში ჩაგვივინას (№77).

კაცის მოკვლის დროს ჩვეულებად ჰქონდათ ხოლმე მოკლულის შეწირვა თავისთვის ან ვინმე მახლობლისთვის. შეწირული ვითომც მსახური უნდა იყოს საიქიოს და, სხვათა შორის, წყალი უზიდოს იმას, ვისაც შესწირეს. ამ ჩვეულების გამოხატვას ვხედავთ შემდეგ ადგილებში: 108, 20; 132, 10; 194, 13; 199, 10; 211, 30–34; 225, 49; 605, 17. მკვდრისადმი შეწირვის უმაღლეს ხარისხს წარმოადგენს დატყვევებული მტრის დაკვლა მკვდრის საფლავზე (№143).

წიგნში ბევრგან არის საუბარი მარჯვენის მოჭრაზე, როგორც მტერზე გამარჯვების უმაღლეს ნიშანზე: 30, 15; 75, 4; 150, 12; 778, 16 (ბ. კიდევ №214 შნშ.). ერთგან პირდაპირ ნათქვამია:

ველ მასჭერ, ნასკვაურისძევ, – უჯელოდ სახელ არ არსა.

(99, 10)

ხოლო მეორეგან ვტყობილობთ, რომ მარტო ხელის მოჭრა არ აკმარეს, არამედ თავიც მიაყოლეს თან (№264, 28). ხელს მკვდარს სჭრიდენ, თუმცა წესის დარღვევასაც ჰქონია ხოლმე ადგილი: ლუსუმი ცოცხალი ყოფილა, როცა ხელი მოუჭრიათ (91, 7).

ამ აუარებელ დაცემა-აკლების ამბებში თავს იჩენს გონიერული მოქმედებაც, სადაო საკითხები გადაწყვიტონ და მეზობლური ურთიერთობა მოავარონ არა ხმლით, არამედ მოლაპარაკებით და ერთმანეთის გაგებით (№265, ბჭობა არხოტისა და ღილღოს შესარიგებლად).

ერთ-ერთ თავის ეთნოგრაფიულ წერილში ნ. ურბნელი ამბობდა, რომ „ხევსურის ოჯახი უფრო ეკონომიური კავშირია, ვიდრე ზნეობრივი, ეკკლესიური. ცოლი ეკონომიური ძალაა, როგორც თვით ოჯახიო და სადაც ოჯახი ამ ნიადაგზედ არის აღმოცენებული, იქ ხომ ზნეობრივი ძალა უპირატესობას უთმობს ეკონომიურსო. კიდევ ამიტომ ხევსურისათვის „ჯვარ-დაწერილის“ ცოლის გაგდება ისეთივე ადვილია, როგორც კერპულად (იგულისხმე: ჯვარ-დაუწერლად. ა.შ.) შერთულისაო.

უმეტესად ცოლს აგდებენ რაიმე ეკონომიურის მოსაზრების გამო“-ო (ივერია 1887, №8). მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, რომ არა მარტო ცოლქმრული დამოკიდებულება, არამედ მთელი ყოფა-ცხოვრება ხევსურეთში და საზოგადოდ მთაში ეკონომიური პირობებით არის განსაზღვრული. მთიელების საზოგადოებრივი ურთიერთობა და განსაკუთრებით ხევსურებისა გვაროვნულ პრინციპზეა აგებული, რომელიც თავის მხრივ თემობრივ მიწათ-მფლობელობაზეა დაყრდნობილი. როგორც ეს პრინციპი, ისე მისი ეკონომიური საფუძველი საკმაოდ შერყეულია, რაიცა გამოკვლევებიდან ჩანს. ბევრია დაწერილი მთების შესახებ, მაგრამ შედარებით ცოტაა ისეთი გამოკვლევები, სადაც ეკონომიური ვითარება იყოს საკმაოდ აწერილი და გამოკვლეული. ყველაზე უფრო დაწვრილებით ცნობებს და თანაც საკმაოდ სანდოს, ფაქტიური მხარის აღნუსხვის მხრივ, მ. მაჩაბელი გვაწვდის¹. მთავარი ძარღვი ხევსურთა ავლადიდებისა მესაქონლეობასა და მიწათ-მოქმედებაზეა დამყარებული, მაგრამ ერთიც და მეორეც უხსოვარი დროის ფორმებშია ჩამოსხმული.

მესაქონლეობას, თუ იგი ძირ-ფესვიანად იქნა გადაკეთებული და რაციონალურად დაყენებული, რა თქმა უნდა, კარგი პირი უჩანს მომავლისათვის ხევსურეთში, რადგანაც მშვენიერი საძოვრები და სათიბები მოიპოვება, მაგრამ აქამომდე მეურნეობის ამ დარგს უმთავრესად შინაური მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ეკისრებოდა. საქონლიდან მთავარი ყურადღება ექცეოდა ხარს, ფურს, ცხვარს და რამოდენაღმე ცხენსა და ჯორს. ხარის მთავარ დანიშნულებას ხვნა შეადგენდა, ფურის მოშენებას რძის პროდუქტების მოცემა ჰქონდა აზრად (განთქმულია თავის ღირსებით ხევსურული ერბო), ცხვრის მატყლი შინაური შალის საქსოვად იხმარებოდა, რომლისაგანაც ტანისამოსს იკერავდნენ, ხორცი კი უმთავრესად შეწირულებათათვის მიდიოდა სატობებში და აგრეთვე ქორწილში და მიცვალებულის „რიგებში“, ხოლო ცხენსა და ჯორს უმთავრესად სატრანსპორტო საქმეები ევალებოდა.

სახნავ-სათესი მიწა ცოტაა ხევსურეთში. ჩემს ხევსურეთში ყოფნის დროს ყველა უმიწობასა და აქედან წარმომდგარ უმწეობასა და უკიდურეს გაჭირებას შემომჩიოდა. მთავარი მარცვლეული, რომელიც ხევსურეთში მოჰყავთ, ქერია, შემდეგ კი სვილი (ანუ ჭვავი). დიკა გამოწონაკლისის სახით გვხვდება უფრო დაბალ ადგილებში. ბოსტნეულიდან შეიძლება კართოფილი დავასახელოთ. ეს არის და ეს. მიწის სივიწროვის გამო მოსავალი ნახევარ წელსაც ვერ ჰყოფნის მოსახლეობას,

¹ Экономический быт государств. крестьян Тионетского уезда: Материалы для изучения экономич. быта госуд. крестьян Закавказ. Края, Т. V, 1887, გვ. 515-571.

დანარჩენი უნდა ყიდვით იქნეს შევსებული. ვაჟა აღნიშნავდა, რომ „ხევსური ჰურის ყიდვას ვერ ასდის. ხშირად იმას ერწო-თიანეთიადამ და კავკავიადამ ზურგით მოაქვს ქერი, საზრდო ჯალაბობისთვის“-ო (ივერია 1886, №199). მ. მ ა ჩ ა ბ ე ლ ი ამბობს, რომ მიწის საკითხის გამო ფშავლები და ხევსურები მტრებად არიან გადაკიდებულნიო (გვ. 370). იმავე ავტორს აღნიშნული აქვს, რომ „არა მარტო ფშავლები იყვნენ მტრულად განწყობილნი ხევსურებთან, არამედ სხვადასხვა გვარის წარმომადგენლები აქაც და იქაც მუდმივ ჰმტრობდენ ერთმანეთს. ამ მტრობას, მიწის სივიწროვით გამოწვეულს, მათ სარწმუნოებრივი ხასიათი მისცეს“-ო (ib.). ბევრ ლაშქრობას, რომელზედაც ჩინებული სიმღერებია ამ წიგნში, სწორედ უმიწაწყლობით გამოწვეული მდგომარეობა უძვეს საფუძვლად. ლაშქრობამ უნდა შემოსავალი მისცეს, ქონება შეჰმატოს, ეკონომიურად გააძლიეროს, შეუვსოს ის ნაკლი, რომელსაც მესაქონლეობა და ხვნა-თესვა არ აძლევს. საილუსტრაციოდ შეიძლება დავიმოწმოთ, რაც არდოტლებს მ. მ ა ჩ ა ბ ლ ი ს ა თ ვ ი ს უამბნიათ: სამასიოდე წლის წინადო გუდანის ჯვრის მოგანძურებმა გამოილაშქრეს ჩვენზე, გეძლიეს და წაგვართვეს ნახევარი საძოვრებისა ანგელოზის ხევსა და არჭილოს ხევშიო. მას შემდეგ ამ საძოვრების შემოსავლის ნახევარს გუდანის ჯვარს ვაძლევთო (ib.)¹. რაღა სხვა დავიმოწმოთ? საუკეთესო მოწმეები თვით ამ წიგნში მოთავსებული სიმღერებია:

ამბობდა გუდანის ჯვარი: დიდი ორ, როგორც ყენნი.

მითხოს გადავლა მეწადა, რა გამოვიდას მთა-ველი²,

ვაცი და ვერძი დასუქდას, ბატკანს ზედ ესხას კრაველი.

(№178)

ფშავლების ქმოსტზე ლაშქრობის მიზანს საქონელი შეადგენს: „ქმოსტი ძეს საქონიანი“ (180,2); უხათზე დაცემას ცხვრის წამოსხმა მოჰყვა: „ცხვარი ავილავთ უხათით, მაგიდისთ ფარებულასა“ (171,4), პირ-აქათელი ხევსურების არხოტზე გალაშქრების მიზანია გაბეგვრა: „გაბეგრან არხოტივნები, კვამლზე აიღან ცხვარია“ (176,5). ახალა შუქიაური იმით არის ქებული, რომ მითხოში ცხვრის მოზვერვა იცის (47,6), შალვათ ხახონი მითხოსაკენ მზირს მიუძღვება, რადგანაც „მითხოველთ მემცხვარეებსა ნიავი უქრისთ მთისაო“ (111, 7), გუროვლების გალაშქრებას (№128) მათქვამი ასე აბოლოებს:

¹ თითქო ამ ამბავზე უნდა მიგვითითებდეს ლექსი №257

² ე.ი. როცა თოვლს აიღებს და გამოზაფხულდებაო

ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერ-კაცი ბანზე ზისაო,
ძმა მეც მამიკლეს ქისტებმა, ყველას თავისი სწყინსაო.
ველარ ვხედავდი ღამესა, აღარც ანდე მაქვ გზისაო,
თორემ მეც წასვლა მეწადა, – სადგომ მეც ვიცი ცხვრისაო.

არმასა და სნოზე ხევსურთ გალაშქრების შედეგად „თავ-კან აჩ-ხოტის მინდორსა ჯარ-ცხენებს ლალევედიანო“ (170,15), გომტიკაურნი სწყევნენ თემბოლათაიშვილს: „შარშ გადმოლალე ჯარ-ცხენი, ვალ გად-მოგვკიდე მტრისაო“ (192,20), ქისტები ესხმიან ფშავლების ცხვარს (№№204-206), ლაგაზიანთ ცხვარს (№139), წოვა-თუმები იტაცებენ ქისტების ცხვარს (№778), მითხოვლები – არდოტლებისას (№130), ახვანი შატილზე ილაშქრებენ, რადგანაც შატილლებმა ბევრის ძლევა შეუწყვიტეს კომლზე თითო ცხვარი (№172) და სხვა. ეკონომიური სარჩული ჰქონდა გუროვლებსა და შატილლებს შორის ატეხილ ომს, რომელმაც ბევრი იმსხვერპლა (ნ. №612, ომი კელის წყალზედ), ეკონომიურმა პირობებმა გამოიწვია ბურჯურ-უკენახოვლების ხოცა (№745) და სხვა და სხვა. თუ რაოდნად დიდია ეკონომიური გაჭირება ხევსურეთში, მკითხველს შეუძლია თუნდაც იქიდან გაითვალისწინოს, რომ, როგორც მკვლევრები ერთხმად აღნიშნავენ, – და ამას მეც ვადას-ტურებ, – შვილების გაჩენა ხელოვნურადაა შეზღუდული და თითქმის არსად შინაურ ფრინველს არ აშენებენ და ძაღლი და კატაც იშვიათად თუ სადმე ვისმე ჰყავს, რადგანაც მათი გამოკვებისათვის კი არა, თავ-ისთვის არა აქვთ საკმარის სარჩო.

რ. ე რ ი ს თ ვ ი ს „სამშობლო ხევსურისა“ უფრო პოეტური იდე-ალიზაციაა, ვიდრე სინამდვილეზე დამყარებული დაკვირვება: ხევსურებ-მა ეკონომიური გაჭირვების გამო¹ ბევრმა მიატოვა „სალი კლდიანი“ სამშობლო, და დაეშვა ბარისაკენ და ახალშენები შექმნა ერწოში თუ ცივ-გომბორის კალთებზე კახეთში.²

სატრფიალო ლექსები (№№323-445, 723-730, 785, 788) შედარე-ბით ნაკლები ოდენობითაა წარმოდგენილი. ამ დარგში ხევსურები ჩამოუვარდებიან ფშავლებს. მაგრამ ჩამოუვარდებიან არა იმიტომ, რომ ხევსურებს არ შეეძლოთ ფშავლებივით მოხდენილად თქმა ლექსისა

¹ იმდენად სისხლის ძიების შიშის გამო არა (ნ. შენიშვნა №204-სთან), რამდენადაც საერთო ეკონომიური სივიწროვის მიზეზით.

² დღეს უკვე ოციოდე ადგილას არიან ხევსურები ჩამოსულნი კახეთში; ესენია: თეთრი წყლები, ვეძები, სახადი, კვერნაძეული, ბულაანი, იფნის გორი, ხავის წყარო, საკვერე, ალოტა, ასხაბარი, ჭიაურა, ჭართალა, ფიჭვიანი, ყულრო, ვერონა და სხვა.

სიყვარულის შესახებ, – არა, ეს დარგი პოეზიისა არ არის ხევესურის მემორული ბუნებისათვის მაგრე მიმზიდველი. აი როგორ დაპირისპირებულია ყმა კაი და ცუდი:

კაი ყმა ლაშქარ მოკვლების, სწორების მჯობინობასა,
ცუდაი – საცხვრის ყურესა, ქალებში ლოგინობასა.

(№284)

ან კიდევ:

კაი ყმა ჳმალსა ჩახედავს: „ნეტარ, გამიჭრის თუ არა?“
ცუდაი – ქალის უბესა: „ნეტარ, შამიხვევს თუ არა?“

(№286)

ან კიდევ:

ვაშკაცს რას გამოადგების... გამჩვენეობა ქალისა?

(№288) და მისთ.

აფშინათ აბა ასე მიჰმართავს მინდიასა და უშიშას (563,39):

ქალჩი მკვეხრებო ვაყებო, კისერ არ მომიხარათა!

ხევესურს მოსთხოვეთ ლექსები უფრო ხმლის ქნევისა, ფარის ფარებისა, ომისა და ცდის შესახებ, სადაც მას ვერვინ შეედრება. მაგრამ სატრფიალო ლექსებიც საკმაოდ მოეპოვებათ. განსაკუთრებით ყურადღებას იპყრობს ლექსები ხევესურული ჩვეულების შესახებ, რომელსაც სწორფრობას ეძახიან და რომელიც ფშაურ წაწლობას მოგვაგონებს.¹ ქალების მიერ ნათქვამი ლექსები ხომ ბლომად გვხვდება საზოგადოდ ხევესურეთში და ამ წიგნშიც მოიპოვება, მაგრამ მათი შემოქმედება შედარებით უფრო მრავლად სატრფიალო დარგშია წარმოდგენილი. ქალები თავის ლექსებში განსაკუთრებით დასტირიან თავის უბელობას იმ საუკუნოებით გამტკიცებული ჩვეულების გამო, რომელიც მოითხოვს მათგან ქოხებში გახიზვნას თვიურისა და მშობიარობის დროს.

სამრელო ჩამამიშალა ჩამამდინარმა წყალმაო,

ჩივის ერთი (349,2),

სამრელოს კარში ჩამავჯე, გამზრალი ორ, გაყინული,

ალარც ჯალაბთ მამიგონეს დაცილებულ-გაწირული,

მთქვამს მეორე (№348),

¹ სწორ-ფრობის ლექსებში „მობილი“ ვაჟსაც აღნიშნავს და ქალსაც (ჰო, ქალსაც!).

საბოსლომ ჩამამაბერა, – ნიავ სკოდნია მთასაო,
ქვითინებს მესამე (№353,3).

ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი უფრო ბარშია გავრცელებული, მაგრამ მთაშიც გვხვდება და კერძოდ ხევსურეთშიც. ამის ნიმუშებია აქ №№407, 408, რომელთაც მოსდევს ამგვარივე ხასიათის გაშიარება ქალისა ვაჟის მიერ (№№409, 410), ან ვაჟისა ქალის მიერ (№№412-417), მაგრამ ესენი კენტ-კენტად არის წარმოდგენილი, – არა ჩანს, თუ რომელი რომლის პასუხია.

საღდათობისა და ომის ლექსებში (№№446-478, 674, 779) გაშიშვლებულია იმპერიალისტური სახელმწიფოს ზრახვები და მისწრაფებანი, სიტყვა და საქმე. აქ არის ლექსები, რომლებიც რუსეთ-ოსმალეთის ომზეა ნათქვამი (№465), რუსეთ-იაპონიისაზე (№674), უმრავლესობა კი საღდათად გაყვანას, საღდათის დაბეჩავებას და მსოფლიო ომის ამბებს ეხება. საღდათობის ლექსებს შორის განსაკუთრებით ერჩევა №452 (ფშაური წარმოშობისა), სადაც საღდათის დამონავება და დამცირება უფროსების მიერ ძალიან მხატვრულად არის გადმოცემული. 465 ნომერში მშვენივრად არის დასურათებული კერძო მაგალითზე, თუ რა უბედურებას ატეხს მშრომელ ხალხს ომიანობა.

მსოფლიო ომის საშინელებანი ისეთი სიმკვეთრითაა გადმოცემული, რომ მსგავსი რამ მე არაფერი ვიცი ქართულ ლიტერატურაში. არც გასაკვირია: ლექსების ავტორები უშუალო მონაწილენი იყვნენ ომისა და თავისი თვალთ ხედავდენ ომის მიერ თავს დატეხილ უბედურებას და განადგურებას. იმას ვერ ვიტყვით, რომ იმპერიალისტური ომის მიზნებში და რაობაში ისინი ნათლად ერკვეოდენ, მაგრამ ბუნებრივი ალლო მაინც თავს იჩენს და ერთ მათგანს მწარედ ათქმევინებს (№779):

მე ხო მშიერა დავდივარ, რას მიშველს ჯვარ-მენდალია?

შინ მივალ დახიჩაული, საქონ არა მყავ, ცხვარია.

(ვ)უყურებ ცალე კედლებსა, პურ ვის მოვსთხოვო, წყალია?

მსოფლიო ომის ამბებს უშუალოდ მოსდევს ნიკოლოზის ტახტიდან ჩამოგდება და საზოგადოდ თვითმპყრობელობის დამხობა (№№479, 480).

საუცხოვო რამ არის წერილი იმპერატორისადმი (№675), რომლის ავტორსაც დასაჭერად სდევდენ ხელმწიფის შეურაცხყოფისათვისო.

წიგნში მოიპოვება ცოცხალი სურათები რუსეთის ფეხის შემოდგმისა და დამყარებისა: შატილის დაწვა (№253) მოგვითხრობს ცარიზმის

ჯარების მიერ ხევსურეთის აწიოებას მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. გვაქვს ლექსები ძველი რეჟიმის ადგილობრივი მოხელეების ძალ-მომრეობისა და უსამართლობის წინააღმდეგ: ლექსი მაზრის უფროსისადმი მიმართული (№782, გვ. 795), ნაცვალ-სუდისა და მამასახლისის წინააღმდეგ (№659), არის ზეკუციის ამბებიც, როგორც საწყალი ხალხის დარბევის ერთ-ერთი საშუალება (№222) და სხვა. ყველა ეს მშრომელი მოსახლეობის აკლების ჩვეულებრივ ამბებს გადმოგვცემს, მაგრამ გადმოგვცემს არა ჩვეულებრივად მხატვრულ ფორმებში.

ქონებრივი დიფერენციაცია ცოტად თუ ბევრად ხევსურეთშიც არსებობს, მაგრამ ვაჭარი და მემამულე, ამ სიტყვების კლასობრივი შინაარსით, ხევსურეთში არ არის. ბარში ჩამოსულ ხევსურს კი ბრძოლა ერთთანაც უხდება და მეორესთანაც¹ (№678)

სტუმარ-მასპინძლობის ლექსები (№№481-504, 771-776) მოკლე-მოკლეებია. მოკლე-მოკლე ლექსები, რომლებიც ამ წიგნშია დაბეჭდილი, საზოგადოდ ნაწყვეტებს წარმოადგენს დიდი ლექსებიდან, რომელთაგანაც ხალხის მეხსიერებას მხოლოდ რამოდენიმე მუხლი შემოუნახავს. მაგრამ სტუმარ-მასპინძლის ციკლიდან და რამოდენადმე სატრფიალოდანაც ბევრი ლექსი თავიდანვე მოკლე უნდა ყოფილიყო. **პ უ რ ა დ ბ ა ს** მეტად აფასებს ხევსური, რომელიც ამ თვისებას მამაცობაზედაც კი მალლა აყენებს. აი მაგალითად რას ამბობს იგი ერთგან (№503):

პურადი კაცი მამაცზე სამის გაფრენით მეტია.

ამგვარივე აზრია გამოთქმული მეორე ლექსშიც (№504). ხევსურების განთქმულ მასპინძლობას და პურადობას (რა თქმა უნდა ეკონომიური შესაძლებლობის ფარგლებში) თითქოს არ შეეფერება ის, რომ სტუმარ-მასპინძლობის ლექსები აგრე ცოტაა შედარებით, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ სტუმრობის დროს ხევსურები ერთი-მეორის საქებ სიმღერებს დაჰმღერებენ ფანდურზე. ეს სიმღერები კი ჩვეულებრივ გმირული შინაარსისა უნდა იყოს.²

¹ „სომეხი“ (678,15) ხევსურისათვის უფრო კლასობრივი შინაარსის მატარებელია (ვაჭარს აღნიშნავს ჩვეულებრივ), ვიდრე ეროვნულისა. რამდენადმე ასეთია „რუსიც“, რომელიც უფრო ცარიზმის სამხედრო ნაწილებს და სამოხელეო აპარატის წარმომადგენლებს გულისხმობს.

² ეს გარემოება დ. პავლიაშვილმაც აღნიშნა („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია 1903, №№145, 149).

მამაცობასთან და პურადობასთან ერთად ხევსური მონადირეობას აფასებს ძალიან. ქურაზიშვილთაგან მიმართულ ლექსში (№233) სამი მზე იხსენიება: ერთი პურადობისა, მეორე მამაცობისა, მესამე თოფოსნობისა, – „ჯიჯინ ვერ გაგივლენ მთაზედაო“. მართლაც ხევსურეთის კრიას მთებში ჯერ კიდევ ბლომდაა ჯიხვები და რა გასაკვირველია, რომ ბუნებით მამაცსა და მეომარ ხევსურს იგი მიზანში ჰყავდეს ამოღებული? წელიწადულში ბესარიონ გაბურს მე ერთი აწერილობა დაგუბეჭდე, საიდანაც ჩანს, რომ სამ მონადირეს (მინდიას, ალუას და ივანე ბალახურისძეებს) ერთს ნადირობაზე 17 შუნ-ჯიხვი დაუხოცავთ (7 ალუას და 10 კი მინდიასა და ივანეს ერთად). ეს ამბავი მე გაზვიადებულად და გადაჭარბებულად მეჩვენა (ib., გვ. 333). ამის გამო ბესარიონი მწერდა 1927 წელს: „მე იმ წიგნში კიდევ ნაკლებს ვსწერდი და ახლა ვსწერ, თუ რამთვენი შუნ-ჯიხვი მაუკლავ. ვხკითხავ თავში მინდიას. მინდია მეუბნება: მე მოვკალ სრუ წინ-წინ, ნადირობა რო დავიწყე, ქართული ჯირიმი თოფით, რვაოცი შუნ-ჯიხვი (160), მეგრ ბერდენკა რომ ვიყიდი, – ხუთოცი იმით მაგკალ (100). სრუ ყველა ბერდენკაით და ქართულ თოფით მომიკლავ ცამეტოცი სულ (260 სული). ახლა ალუას ვხკითხავ. ალუა მეუბნება: მე მოვკალ (60) სამოცი სული შუნ-ჯიხვი. ალუას, ივანეს და მინდია გაბურებს ხყავ მოკლული სულ 460 სული ნადირი“. რომ ვინმემ ამ ანგარიშშიც ეჭვი შეიტანოს მონადირეების მოთხრობისადმი ჩვეულებრივი სკეპტიკური მოპყრობის გამო და ერთი ოთხდაც შეამციროს მოკლული ნადირის რიცხვი, მანაც არ იქნება ცოტა სამი კაცისათვის. ახლა რამდენი სხვაა კიდევ განთქმული მონადირე. ჰო და, აბა რა გასაკვირველია, რომ ნადირობაც, როგორც ყოფა-ცხოვრების ერთ-ერთი მხარე, პოეზიაშიც იყოს სათანადოდ გამოხატული. და მერე რა ცხოვლად არის გამოხატული! შუნ-ჯიხვებზე ნადირობას ხევსურეთის პიტალო კლდეებსა და მიუვალ მთებში ღიდი საფრთხე ახლავს. ხშირია მონადირის დაღუპვა, რომელსაც აქ სამი ლექსი ეხება ერთიმეორეზე უკეთესები (№№516, 533, 671). მონადირეობის ციკლიდან უნდა უსათუოდ აღინიშნოს ომას ლექსი „თივის თრაზე“ (№512), რომელიც, როგორც თავშივეა აღნიშნული, თივაზე მუშაობის დროს არის ნათქვამი მთაში, დასვენების დროს:

თივათ ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.

ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო და სხვა.

ეს საუცხოო ლექსი ასე თავდება:

ლექსო, არ დაიკარგები, ნათქვამო ომაისაო.

და მართლაც, თუ აქამომდე იგი ხევესურეთში და რამოდენადმე მეზობელ კუთხეებშიც იყო გავრცელებული და ცნობილი, ამიერიდან ქრესტომათიებშიაც შევა და, რასაკვირველია, არ დაიკარგება.

ლიტერატურული წრეები რამოდენადმე იცნობს მოყმისა და ვეფხვის სიმღერას, რომლის ფშაური ვარიანტიც პირველად დ. ხ ი ზ ა ნ ა შ - ვ ი ლ მ ა დაბეჭდა. ამ ძველი ლექსისა ბევრი დეტალი დაიკარგა, მაგრამ შემონახულ იქნა მთავარი: გმირული ბრძოლა მოყმისა ვეფხვთან. ამაზე კარგი თემა აბა რა უნდა იყოს მამაცური სულით გაჟღენთილი ხევესურული პოეზიისათვის? ამიტომ ძველი ლექსი ვეფხვთან ბრძოლისა, მრავალი წლის განმავლობაში საკმაოდ დაზიანებული, ერთმა ჩვენი დროის მათქვამმა განაახლა, შეავსო და მოგვცა გავრცობილი რედაქცია (№519), რომლის ერთი ვარიანტიც ვ. კ ო ტ ე ტ ი შ ვ ი ლ მ ა დაბეჭდა „ქართულ მწერლობა“-ში 1927 წელს. არ იცი კაცმა რა ამჯობინო, ძველი, თუ ახალ-დართული მუხლები. ამ მაგალითიდან მკითხველი დაინახავს, რომ ხალხურ პოეზიაში ადგილი ჰქონია ლექსების საფუძვლიანად გადაკეთებასაც.

სიკვდილის ლექსებში (№№520-539, 647) ყურადღებას ბევრი იქცევს: ერთ მათგანში (№520) მოცემულია ფილოსოფიური შეხედულება სიკვდილზე და მისი გამართლება. განსაკუთრებით ისეთ სიკვდილს უძღვნიან ლექსებს, რომელსაც ტრადიკული ხასიათი აქვს, როგორიცაა მაგ. თავის მკვლელობა ქალისა (№522), რაიცა შედარებით ხშირი მოვლენაა ხევესურეთში სამრელოში განიზვნასთან დაკავშირებით, ან კიდევ ზვავისაგან დაღუპვა (№№535, 536), მტერთან დამარცხება და სხვა.

თქმულებანი ბევრია ხევესურეთში, მაგრამ მხოლოდ ზოგიერთი მათგანია გალექსილი. ასეთია, მაგ., ციხის ნაშალი (№540), შურის ციხე (№541), გაბურთ ეშმა (№547). ამათთანავე მოთავსებული სარწმუნოებრივი ხასიათის ლექსები იაწსრისა (№№542) და კოპალას შესახებ (№543, 544), რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მთიელთ ცხოვრებაში ძველად და ნაწილობრივ ახლაც აქვთ: ესენი ძველი ღმერთებია. ქრისტიანობის გავლენამ ისინი ვერ მოსპო, თუმცა კი თავისი ელფერი გადაჰკრა მაინც. თვით ლექსები შეიძლება ძალიან ძველი არ იყოს, მაგრამ მათი შინაარსი ძველის ძველ წარმოდგენას გვაძლევს. კოპალა და იახსარი (მთიელთ გამოთქმით: იაწსარი) დევებთან მებრძოლად არის წარმოდგენილი.

ქალაქის მომჭირნეობის გამო სამწუხაროდ ვერ მოვიყვანე შენიშვნებში თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ ჩაწერილი პროზაული თქმულება კოპალას შესახებ (R34-36), ვერც მისივე (ბ ა ბ ო უ ჩ ო ნ ა უ რ ი ს სიტყვით) ჩაწერილი „ლთიშვილთ დაბადება და ქადაგება“ (R44-49). ძველი სარწმუნოებრივი წარმოდგენა ხევსურებისა (სშირად ქრისტიანულად ელფერ-გადაკრული) სხვა-და-სხვა ლექსის მუხლებშია გაკვრით გამოთქმული. მრავლისაგან მხოლოდ ერთს დავიმოწმებ: გუდანის ჯვარი მთავარი სალოცავია პირ-აქეთ ხევსურეთში. იგი, როგორც ბევრი სხვა „ჯვარი“ ანუ „ხატი“, ადგილობრივი მოსახლეობის ძველი ღმერთთა ქრისტიანულად გადაკეთებული. ფეოდალური ეპოქის საზოგადოებრივი ურთიერთობის ტერმინოლოგია სარწმუნოებრივ სფეროშიც იქნა გადატანილი: ჯვარი „ბატონია“ და მისი მოსავნი კი „ყმები“. და როდესაც გუდანის ჯვარმა „ბრძანა“ ქადაგის პირით (№176):

საათენგენოდ გამიძღვან სამის ბატონის ყმანიო¹,
სამი ააბან დროშიაი, სამსავ შააბან ზარიო,
წევსურებ დამწყალობნან, წყრომით არ გახყვას ჯვარიო,
გაბეგრან არხოტივნები, კვამლზე აიდან ცხვარიო,

მაშინ:

გაიგა არხვატის ჯვარმა, წელზე შაირტყა ჳმალიო
და გუდანის ჯვარს შემოუთვალა:

მე სხვაკნით ამაქე ბეგარი. დამპალო, სა მიხვალიო?

კაი თავაზიანი მიმართვა კია: ღმერთი ღმერთს დამპალოს უწოდებს!² ეს ამბავი გასაგები იქნება, თუ მოვიგონებთ, რომ ხევსურები მხოლოდ თავ-თავის სალოცავს სცნობენ, რაიცა თავის მხრით გვაროვნული სისტემის ყოფა-ცხოვრებაზეა დამყარებული.

საკუთრივ ქრისტიანული წარმოსობისაა: იშრიშობა (№555) და ალების ღამე (№557), რომლებიც ბარიდან შესული ჩანს მთაში. ხევსურის წარმოდგენა საიქიოს შესახებ, გამოხატული №560-ში, არსებითად განსხვავდება ქრისტიანული ეკლესიის მიერ შემოტანილი

¹ გუდანის ჯვრისა, ხანმატის ჯვრისა და ბაცალიგოს ჯვრისა.

² „ერთი ხევსური, მამასახლისი, მომრიგებელ სასამართლოში საქმის გარჩევის დროს გვარწმუნებდა ჩვენ, რომ მათი ღმერთები ჩვენს, ქართველების ღმერთს, არ ჰკვანან, ავ-გულები არიან და ძრიელ მალე შემოსწყრებიან ხოლმე ხალხსაო“ (6. უ რ ბ ნ ე ლ ი , ეთნოგრ. წერილები: დროება 1885, №166).

მოდღერებისაგან საიქიოს შესახებ. უკანასკნელი ორი ლექსი (№545, დევების ჯორწილი და №546, დევების ამომწყვეტი) მაჩვენებელია იმისა, თუ როგორი ცოცხალი სურათების დახატვა შეუძლია ხალხს დევების შესახებ გავრცელებული ძველი თქმულების ნიადაგზე.

გალექსების სათაურით თავმოყრილია ისეთი ლექსები (№№561-603), რომლებიც ჩვეულებრივ ერთგვარ კამათს წარმოადგენს ორ მელექსეს შორის.

ლექსი ხევსურთ ძველებური გაგებით „სიმღერის“ საპირისპირო ფანრია: სიმღერე საგმნო საქმეების წყობილ სიტყვად ასხმულ ქმნილებას ჰქვიან და თავისი მუსიკალური ჰანგი აქვს ფანდურზე, ლექსი კი ყოველგვარ სხვა შინაარსის შაირს ეწოდება, კერძოდ ისეთებსაც, რომლებიც შექცევისა და ერთიმეორის საღაღობოდ გამოითქმის ხოლმე. „მაღლექსეს ახიელლებმა“-ო, ამბობს მინდია (569, 1), „ოსიკას ვულექსებივარ“-ო, ამბობს გიგიტელი (579, 1); „მანგიავ, ქალებს გილექსებ“-ო, ამბობს ოსიკა (578, 3) და აქედან არის აღებული სასათაუროდ „გალექსება“. იგი მთლად არ შეეფერება იმ განყოფილებას, რომელსაც უზის, მაგრამ ჯერ-ჯერობით უკეთესი ტერმინი ვერ მომიწინააწავს. უმრავლესობა ლექსებისა აქ ისეთია, რომ მეგობრული კილო აქვს და ერთმანეთის გასახარელად და გულის მოსაგებად ითქმის ხოლმე, და არა გასაჯავრებლად ან საწყენინებლად. სიმონ გაბური ერთგან კარგად შენიშნავს: „ეს ერთუცის ლექსობა განა კი სწყინდა? გულს ახარებდეს და იცინოდეს. ეს იყო იმათი გახარება“-ო (№568, შენიშვნა). მაგრამ გაშიარება ხდება ხოლმე გადაკიდების ნიადაგზე, ან კიდევ თავ-დაუჭერელი ტონით ნათქვამი ლექსი თვითონ ხდება მიზეზი გადაკიდებისა, რასაც ზოგჯერ ჩხუბი და ხანდახან დაჭრაც მოსდევს ხოლმე. სხვათა შორის ქალების გაშიარება სწყინთ ძალიან და ამას შფოთი და შეხლა-შემოხლა მოჰყვება ხოლმე.

ვინ გვიშიარე ქალ-ხალი? გაძეხ ჯაჰმატელთ ჭირითა!
ბობოქრობს ერთი (595, 1).

ქალებ რომენმ გვიშიარე, მკვდართამც გიძე მელაიო!
ცხარობს მეორე (582, 5). გასპარასა და ლიქოკლებს შორის ატეხილ ცხარე შეკამათებას ლექსებით (№№582-583) ხმლის ჩარევა მოჰყვა საქმეში (№583,9):

გარმაქნეულ გარმაჩინდა ჴმალი ფხა-შიშველაიო.

ან კიდევ (584, 3):

მამასწერეს ხახონაურთა, იდგა თურების¹ პრიალი.

ნარევი (№№604-733) და **დამატებაში** (№№769-778) მოხვდა ლექსები, რომელნიც უმთავრესად ამ წიგნის ბეჭდვის პროცესშია მიღებული, თუ ჩაწერილი ან ჩაწერინებული ჩემ მიერ. ამიტომ აქ გვხვდება როგორც სამამაცო ხასიათის ლექსები (№№604, 670, 769, 777, 778), ისე სატრფიალონი (723-726 და სხვ.), სალდათობისა და ომისა (№№609, 674, 779), სტუმარ-მასპინძლობისა (771-776), ნად-ირობისა (671, 672), სიკვდილისა (606, 647) და სხვ. აქვეა ლექსები საბჭოთა აღმშენებლობის შესახებ (№723, 733).

შ რ ო მ ი ს ჰ ა ნ გ ე ბ ი მრავალგან გაისმის ლექსებში. და ეს არც საკვირველია: პოეზიის ნიმუშები, რომლებიც აქ არის თავ-მოყრილი, ხომ მშრომელთა მასიდან არის გამოსული.

თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო,

ასე იწყებს თავის შესანიშნავ ლექსს არხოტელი მინდია წიკლაური (512).

ხუთშაბათ გათენებასა ურემ წავიდა მთისაო,
საგათენებოდ შამაჴდა თხორუს თავ წვერის ძირაო,
დავკონენ თორმეტნ თივანი ნაბაკურაის პირაო,

მისძახს მინდიას შატილეელი სამუკა ჯინჴარაული (513). ბესარიონი ხარის ქელს დაჴმღერის (617):

ერთგულადა სწევ უღელსა, უდარდელი ხარ ჯავრისა.

უსახელო ავტორი საქონლის ჴირს მოთქვამს (№625), სხვა კიდევ ყანის დასეტყვას შემოგვივივის (№624). წიგნში საუბარია შემის ჴრაზუედაც (№682), ფიცრის თლაზუედაც (№№580, 683), წისქვილის

¹ თ უ რ ი ქისტური სიტყვაა და ხმალს ნიშნავს. ჩვეულებრივ იგი არ იციან ხეესურეთში, მაგრამ ლექსში მეტი ეფექტიანობის მიზნითაა ნახმარი.

სხვა ლექსები გასპარასი მეგლას შესახებ („ქობულოს მეგლა დაკარგეს“ და „ჴმალს რად არ იბომ, მეგლაო“) აღარ დაგებუდე, რადგანაც მეგლას პასუხი არ ვიცი, გარდა იმისა, რომ მეგლა ხმლით გაუსწორდა გასპარას: გზაში მოასწრო, გააქცია და გაქცეულს აღარ დაედგინა

გამართვაზედაც (№680), ყანის მკაზედაც (№№694, 696) და სხვა. შრომის ჰანგზეა აგებული მთლად ლექსი №715, იგივე ჰანგი მოისმის ხვესურულ ნანაშიც (№713 გ. გვ. 753):

ეე ნანო ძილასაო, სამკალ გაჩენილასაო.

იმპერატორისადმი მიმართულ ლექსში (№675) შრომის დაპირდაპირებაა უსაქმობისა და მუქთახორობისადმი:

სვილის სამკალა(დ) წაგიყვან, ნამგალს მოგაწვდი ჴელშია
და სხვა.

მთლიანად შრომის ჰანგებზეა აწყობილი **მთიბლური ლექსები** (№№734-769): „თიბა(დ) გავიდეღს ჩარგალელნიო“ (734, 1), „თიბის სამშაბათსამც მათიბივა იმ ჩემით ბროლიაით ცელითა“ (735), „ცელი ვლესე და ვერ გავლესე“ (737), „იმ შენსა გამახედენაში ცელი ჩორჩში გაგამტვრიეო“ (742, 3-4), „გუდეღას მუშა აირივაო“ (745, 1), „მარვანეულო შავარდენო, მუშები გიხარიან-ღაეო? უბან მამკალნი ქერ-იფქლზედაო წყაროს კარ გიხვევიან-ღაეო“ „უდეღას გიცან მთიბლებშია“ (755, 4), „სადილობაძდინ დათვიამა საში ნამწრევი აიტანა“ (757, 1-2). „არა ჴრის ამანათის ცელი“ (761, 1), „ყანა მკევე, დედის მშვენიერო“ (767, 1), „ჴარო, გაგინე მირეშაო, – შენ გადამიჴან უდეღანი“ (762), „მთაში მთიბლების სამღერალო, ნამწრევეში საკაფიაო“ (768, 4-5) და სხვა. შიგა და შიგ გვხვდება აქ ისეთები, რომელთა შინაარსიც მკვდრის დატირილს წარმოადგენს (739, 747, 748, 767, 768) ან ადგილ-მამულების თაობაზე ატეხილ დავას (745) და სხვა.

მთიბლურ სიმღერებში, სხვათა შორის, ჩარგალია ხშირად მოხსენებული (734, 1; 748, 4; 749, 5; 754, 3; 766, 2). შეიძლება ამასთან კავშირი ჰქონდეს თქმულებას იმის შესახებ, რომ ხვესურების წინაპარი ჩარგლიდან აფშოს გადასახლებულა და იქიდან ხვესურეთს, გუღანში.¹

ერთია ძალიან საყურადღებო მთიბლურ ლექსებში, – ეს გახლავს მათი ფორმა, რომელიც სრულ კონტრასტს წარმოადგენს დანარჩენ სიმღერა-ლექსებისას. აქ არ არის რითმა, რომელიც აუცილებელი ნიშანია ქართული ხალხური ლექსისა საზოგადოდ. არც თუ მარცვალითა რაოდენობით უდგება ამ ციკლის ლექსები სხვა ლექსებს. თუ არ მი-

¹ თქმულების ერთი ვერსია რ. ერისთავს მოჰყავს (О тушино-пшаво-хевсурском округе: Зап. Кавк. Отд., Р.Г.О., III, 1855, გვ. 79. აქედან გადაბეჭდა ყაბარაულმა, Хевсурия, Тиф. 1929, გვ. 47), მეორე მოჰყავს თედორაძეს (ხუთი წელი ფშავ-ხვესურეთში, ტფ. 1930, გვ. 82). ერთი მეც მაქვს ჩაწერილი 1911 წელს.

ვიღებთ მხედველობაში შიგა და შიგ მღერის დროს ჩართულ მარცვლებს, არც გვრინში დასაყოლებელ ბოლო ხმოვნებს (უმთავრესად ონს), გამოდის, რომ საზოგადოდ მთიბლური ლექსის მუხლი (თუ მუხლის ნახევარი) ცხრა-მარცვლოვანია, და არა ათი, როგორც შეიძლება ზოგ მათგანმა გვაფიქრებინოს:

ცელი ვლეუსე და ვერი გავლეუსე
შარვანეუსელო შავარდენო
ლაშარსი მშავლეები ახოხოროდა
ყანა მკევი დედისი მშეენიერო და მისთ.

ეს ამბავი ძალიან დამაფიქრებელია. იგივე მოვლენა ახასიათებს, – როგორც შენიშვნებში მოყვანილი ვარიანტებიდანაც ჩანს, – გუდამაყრულსაც და ფშაურსაც. სამწუხაროდ ჯერ არა მაქვს მთიბლური ლექსები სხვა კუთხეებიდან (მაგ. თუშეთიდან, ხევიდან, მთიულეთიდან, ქართლიდან, კახეთიდან), რომ ვიმსჯელოთ, თუ რამდენად დამახასიათებელია იგი საერთო ქართული სათავის. ყოველ შემთხვევაში ასეთ სიმღერებში უნდა გვქონდეს ერთ-ერთი ნიმუში უძველესი ქართული ლექსისა, რაცა ფრიად მნიშვნელოვანია ქართული მეტრიკის ისტორიისათვის.

ლექსს მთაში კიდევ აქვს შერჩენილი ძველი ხასიათი, შესრულებულ იქნეს მუსიკალურად, ე.ი. სიტყვები გალობით იქნეს წარმოთქმული, ან დამღერებულ იქნეს ფანდურზე, ხშირად მესამე ელემენტთან შეერთებით, პლასტიკასთან, ტამის-კვრითა („ტომ-ფანდური“) და ცეკვა-თამაშობით, რაზედაც მიგვითითებს თვით სახელწოდება ხევსურული ლექსების ერთი დარგისა: ს ი მ ღ ე რ ე.¹ ამიტომ თავის თავად ცხადია, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სიტყვებთან ერთად მუსიკალური კილოს გადაღებას და გამოქვეყნებას. კერძოდ მთიბლური ლექსების სასიმღერო ჰანგები თვით ტექსტის შესახებაც გვეტყოდა რასმე და ამით ქართული მეტრიკის ისტორიისთვისაც.

¹ მღერა ძველად თამაშობას აღნიშნავდა (და არა გალობას). სიმღერე ხევსურეთში უფრო იმას გულისხმობს, რომ ჯარში უფროსები დასხდება, ხელში ლუდიანი ჯამები უჭირავთ. უმცროსები კი თავმოხდილებია და ცალ მუხლზე დაჩოქილი. ერთ მათგანს ფანდური აქვს და ამღერებს საგმირო შინაარსის სიტყვებს, შემდეგ ფანდურს მერეებს გადასცემს და ახლა ის დაამღერებს. შემდეგ იგი მესამეს გადასცემს, იგი კიდევ სხვას.

ეს წიგნი დასაწყისია ქართ. მხატვრული ფოლკლორის მთელი სერიისა. იგი ბევრისთვის უთუოდ საკვირველი და განსაცვიფრებელი მოვლენა იქნება: ბევრს აქამომდე არც კი ჰქონდა კარგად გათვალისწინებული, თუ რა საგანძურს წარმოადგენს ხალხური შემოქმედება და რამდენი მარგალიტი მოიპოვება შიგ. ამ წიგნის გამოსვლით ფარდა აეხლება ამ საგანძურს და ყველას შეეძლება ეს მარგალიტები ხელი-ხელთ აგომანოს. წიგნის გამოცემა თანაბრად სასიხარულოა როგორც ლიტერატორთათვის და სალიტერატურო საკითხების მკვლევართათვის, ისე ენათმეცნიერთა, ეთნოგრაფთა და მუსიკის თეორეტიკოსთათვის. ყველა იპოვის შიგ თავისთვის გამოსადეგსა და სასარგებლო რამეს.

სალიტერატურო საკითხების მკვლევართათვის ფართოდ ისმის საკითხი ხალხური შემოქმედების (კერძოდ პოეზიის) და ლიტერატურის ურთიერთი გავლენისა და დამოკიდებულების შესახებ. ბევრი ჩვენი გამოჩენილი მწერალი (მაგ. აკაკი, ა. ყაზბეგი, ვაჟა და სხვ.) ეტრფოდა ხალხურ პოეზიას და აგროვებდნენ კიდევ მის ნიმუშებს. ყაზბეგისა და ვაჟას შეკრებილ მასალათაგანი ზოგი ამ წიგნშიც არის შემოსული. მთიდან გამოსული ორივე დიდი მწერალი თავის ნაწერებში ხალხურ შემოქმედებას დიდ ანგარიშს უწევდნენ და ერთი მათგანი მაინც, ვაჟა, ამ პოეზიაზე ჩანს სკოლაგავლილი. ვაჟა ძლიერია, სადაც ხალხურ თქმულებათ და ხალხურ ამბებს (რა თქმა უნდა, თავისებურად გადაკეთებულსა და გადამუშავებულს) ხალხური ლექსების ფორმითვე გვაძლევს და სუსტია, სადაც ამ ნიადაგს ჰშორდება. მისი „ალუდა ქეთელაური“, „ბახტრიონი“, „სტუმარ-მასპინძელი“, „ხის ბეჭი“, „სისხლის ძიება“, „გველის მჭამელი“, „ძალლიკა ხიმიკაური“ და ზოგი სხვაც საუცხოვო მაგალითია ამისა. ეგებ ლიტერატორთათვის ინტერესს-მოკლებული არ იყოს ის გარემოება, რომ ამ წიგნში მოიპოვება ზოგიერთი წყარო ვაჟას შემოქმედებისათვის და პარალელები მის მიერ დამუშავებული თემებისათვის: ბახტრიონის ალებისა და ზეზვა გაფრინდაულის ლექსებს რომ თავი დავანებოთ (რომელთა ფშაურ ვარიანტებსაც თვითონვე ასახელებს), შეიძლება მივუთითოთ ლუხუმზე, (ამ წიგნში №91), რომელიც მხოლოდ ზოგადი ხაზებით მოგვაცონებს ვაჟას ლუხუმს „ბახტრიონ“-ში. ვაჟას პოემა „ხის ბეჭი“ აგებულია თქმულებაზე, რომლის ვარიანტიც ამ წიგნშია მოყვანილი (ნ. შნშ. №720-თან). ძალლიკა ხიმიკაურის შესახებ ამ წიგნშიც მოიპოვება ხალხური ლექსის ნაწყვეტი (№117).

„სტუმარ-მასპინძელ“-ში რომ ორი თემაა ერთმანეთზე გადაბმული: ერთი მასპინძლის მოვალეობისა სტუმრის წინაშე და მეორე საფლავზე შეწირვის ამბავი, ორივე პარალელს პოულობს ჩვენს მასალებში: გარეშე მტრისაგან სტუმრის დაცვა, თუნდაც ეს სტუმარი მოსისხლე მტერი იყოს მასპინძლისა, გადმოცემულია მთრეხელის ამბავში (№42). ასეთივე ხასიათისაა ამხანაგის მიერ შემთხვევით დაჭრილი ხევსური მონადირის მიღება და სათანადოდ მოვლა და პატივისცემა მოსისხლე ქისტის მიერ (ნ. შენიშვნა 517 ნომერთან, გვ. 655). ქისტის საფლავზე ხევსურ ზვიადურის შეწირვა ვაჟას პოემისა არსებითად იგივეა, რაც თუშის ლუის ლუხუმის სამსხვერპლოდ დაკვლა ქისტის საფლავზე (№143). შეიძლება სხვა პარალელებზედაც იქნეს მითითებული, მაგრამ კმარა. მხოლოდ უნდა აღვნიშნო, რომ ვაჟა მართალია, უცილობლად მართალია, როცა იგი, ი. ვ ა რ თ ა გ ა ვ ა ს შენიშვნის გამო, გაგვიმარტავს, თუ როგორ ეპყრობა იგი თავის პოემებში ხალხურ თქმულებათ და გადმოცემათ (თხზულებანი, III, გვ. 449 და შემდ.): ხალხურ თქმულებათ ვაჟა-ფშაველას ნაწერებში ყველგან თავისუფალი მოპყრობისა და გადაკეთების ცხოველი ბეჭედი აზის.

ხალხური პოეზიისა და ლიტერატურის ურთიერთობის სფეროდან კიდევ ბევრი და მნიშვნელოვანი საკითხები ელის გაშუქებას, ვინაიდან ხალხური პოეზია მიმღებიც არის სესხისა ხელოვნური წყობილ-სიტყვაობიდან და სამაგიეროს გადამხდელიც.¹

ეთნოგრაფისათვის აქ მრავალია საინტერესო მასალა და საბუთები ხევსურთა რჯულისა (მაგ. 627) და საზოგადოდ ზნე-ჩვეულებისა. რად ღირს თუნდაც მხატვრული აღწერა ხელოსნის მოვალეობისა ჯვარში (№667):

ბულაურობით ჯარს უნდა, პირის საბანზე ცხვარსთანა,
რქა-ჯანგვიანზედ ვერძს უნდა, კიკინ-მალალზე თხასთანა,
თასთ უნდა ჭიქა-ბარზიმზე, სეფეზე, სასანთლესთანა.

¹ ძალიან საინტერესოა, დაისვას საკითხი ხალხურ პოეზიაში ერთი მათქვამის შემოქმედებაზე მეორის გავლენის შესახებ. ეს საკითხი ქართული ხალხური პოეზიისათვის ახალი, როგორც ახალი ამბავია თვით ამ პოეზიის მეცნიერული შეკრება და დამუშავება. თუ რომ ერთი მწერლის გავლენა მეორეზე შედარებით ადვილი გასათვალისწინებელია წერილობითი ძეგლების არსებობის გამო, ხალხურ პოეზიაში, სამაგიეროდ, ასეთი საკითხის გადასაწყვეტად დიდი სიმძნელის დაძლევა საჭირო ამ სპეციფიკური ხასიათის გამო. ამ წიგნში საკმაოდ მოიპოვება მასალები ამგვარი საკითხების კვლევა-ძიებისათვის. მაგრამ განსაკუთრებით თვალში ეცემა კაცს, რომ სამუკა ჯინჭარაულის ლექსი „სათივოდ“ (№513) ნათქვამი უნდა იყოს მინდია წიკლაურის (ომას) ლექსის გავლენით (№512).

იმაზე დამატებით, რაც ზემოთ ვთქვი სისხლის ალებისა და სწორ-ფრობის შესახებ, შეიძლება გაკვრით აღვნიშნო კიდევ სხვა მხარეებიც ორიოდე მაგალითით: სალაშქროდ გამგზავრებისას დაწესებული ცერემონიალი კოხტად და ლამაზად არის გადმოცემული 167 ნომრის 3 ვარიანტში (გვ. 501), სამრელოს ყორის ქვების შინ შემოტანა იწვევს საუკუნობით გამტკიცებული წესის შებლაღვას და ერთგვარ პროტესტს (№668), სასკოლო აღმშენებლობის დარგში ჯერ კიდევ ზოგიერთი ძველი შეხედულებაა დასაძლვეი (№732), „სახელ-სირცხვილს“ ვერ ხედავს თავის ირგვლივ კახეთს ჩამოსული ხევსური (№678) და სხვა და სხვა.

ხალხური მუსიკის მიმდევრისათვის ძვირფასი იქნება ფართოდ მოყვანილი ვარიანტები და ცნობები თვითიული ლექსის შესახებ. კომპოზიტორი დ. არაყიშვილი სიმღერების ჩამწერთა საყურადღებოდ აღნიშნავდა, რომ, „ყოველი სიმღერა, როგორც ვიცით, შესდგება მუსიკისა და ტექსტისაგან. მუსიკა ასე თუ ისე გამოხატავს ტექსტის შინაარსს. რადგანაც ჩვენს დროში ერი ხშირად მღერის ერთსა და იმავე კილოზედ სხვადასხვანაირ ტექსტს, სრულიად სხვადასხვანაირი შინაარსისა, ამიტომ საჭიროა სიმღერის დამწერისათვის მეტის-მეტი სიფრთხილე, საჭიროა გადასინჯვა ყველა ტექსტის და ჩაწერა მხოლოდ იმისი, რაც უფრო შეესაბამება ჩაწერილ მუსიკას“ -ო (ივერია 1900, №30). გადასინჯვისათვის მუსიკოსს აქ მზამზარეული მასალა ეძლევა ხელში.

ენათმეცნიერისათვის აქ ბევრია საყურადღებო, როგორც გრამატიკის მხრით, ისე ლექსიკისა. ამაზე აქ აღარც კი შევჩერდები, რადგანაც სპეციალურად მექნება ვრცელი მიმოხილვა მეოთხე ტომში. იქვე იქნება წარმოდგენილი ვრცლად ლექსთა მოძრაობა და ცვალება ისტორიულად და გეოგრაფიულად ეპოქის საერთო მიმდინარეობასთან და გეოგრაფიულ-სოციალური წრის გემოვნებასთან შეფარდება-შეგუებით, ლექსის პოეტიკა, კერძოდ ხერხი ავტორისა შენახულ იქმნეს ლექსი მისი სახელით, შედარებანი, რომელთაგანაც ბევრი შაბლონადაა გადაქცეული და სხვა და სხვა. ახლა კი ნებას მივსცემი ჩემ თავს უბრალოდ ჩამომეთვალა მრავლისგან მხოლოდ რამოდენიმე ლექსი, რომელთაც უეჭველია დიდი მხატვრული შემოქმედების ბეჭედი აზის, მაგრამ მიჭირს, – არ ვიცი რომელს მივსცე უპირატესობა, ისე კარგებია ბევრი მათგანი. აი თუნდაც „სიმღერე“ გორის ბრძოლისა (№48), სადაც ბევრი ხევსური გაწყდა. რა სიძლიერით არის გადმოცემული ბრძოლის მომენტები და შემდეგ ბრძოლის მძიმე შედეგი ხევსურთათვის ლექსის

ბოლოში! რა სისუბუქე და გაქანებაა ხევსურების ხევზე გალაშქრების ლექსში (№170), ან რა თამაშობაა ნაროზ ბლოელისაში (№147)! რა ღრმა გრძნობებით არის გამთბარი „თივის თრაზე“ (№512), რა მძიმე ფერებით არის დახატული მონადირეთა დაღუპვა (№№516, 533, 671), ან რა მოღვივლება ქალის მიერ გამოთქმული ლექსი მობილიზაციასთან დაკავშირებით (№609). რომელი ერთი ჩამოვთვალო? ცუდია სიკვდილის სურათი? (№647). ვერ არის ოსტატურად გადმოცემული გამარჯვებულის ზეიმი? (№670). ზოგი მათგანი (მაგალითად „გავიარე და ვკიბეცა“, ისე როგორც №778) ისეთი მხატვრული ღირსებით არის შემკული, რომ გარეგნული ფორმა გზიბლავთ და დროებით თვალს გარიდებინებს შინაარსზე, რომელიც მეცხვარეების დარბევა-აწიოკებას წარმოადგენს.

თავი რომ დავანებოთ სხვებს, როგორც დიდს, ისე წვრილ-წვრილ ლექსებს, აგრეთვე ცალკე მუხლებს, რომელთაგანაც არ მშორდება მენსიერებიდან გაფრინდაულის „ზვერვა“ ხმლისა და სიტყვები (27,4):

მგელს დავაცვითე კბილები, ტურას ლოყები ჭამითა.

ერთი ვიკითხოთ: ზემორე ჩამოთვლილ ლექსთაგან რომელია ნაკლები ვეფხის ტყაოსნის რომელსაზე ტაეპზე, ან ვაჟას პოემების რომელიც გნებავთ იმ ადგილზე? ხალხური ლექსების სიმშვენიერე კიდევ უფრო სიცხადით წარმოგიდგება, როცა დაიბეჭდება სხვა ტომებიც და განსაკუთრებით, ფშავური ლექსები. ზოგი რამ მაშინ ვთქვათ, საეხლად კი ეს ვიკმათ.

რა თქმა უნდა, ამ კრებულში ბევრი სუსტი ლექსიც გვხვდება, მაგრამ სუსტი ადგილები ვეფხის ტყაოსანშიც კი მოიპოვება და არც ვაჟა იმათგან თავისუფალი. მე არ ვაწარმოებ შერჩევას, რადგანაც ეს არ არის მეცნიერული, არამედ ვბეჭდავ ყველაფერს, გარეგნული ფორმით, გინდ კარგი იყოს, გინდ ავი, ოღონდ დამახასიათებელი კი იყოს კუთხისათვის. ამავე მოსაზრებით არ შემისწორებია მუხლები, რომლებიც ზოგჯერ ვერაა კარგად გამართული: აკლია მარცვლები, ან ზედმეტი მოეპოვება.

ვაჟაკობის გამოსახატავად ხშირად იხმარება ეპითეტად ცხოველებისა და ფრინველების სახელები: ვეფხვი, ლომი, ირემი,¹ ჯიხვი, ხარი, არწივი ან ორბი, ქორი, მიმინო, შავარდენი. ეს ეპითეტები ბევრ-

¹ ჩვეულებრივ ირემს, სხვანაირად კიდევ მანძილას, უფრო იმის ეპითეტად ხმარობენ, ვისაც კლავენ.

გან გვხვდება, მაგრამ განსაკუთრებით საყურადღებოა სიმღერე „გაგაის ძობი“ (№182), სადაც ცხოველთაგან გვხვდება ვეფხვი (მ. 22), მგელი (მ. 5) და მანძილა (ე.ი. ირემი, მ. 20), ფრინველთაგან კი: არწივი (მმ. 7, 11), ორბი (მ. 9), შავარდენი (მ. 4) და ქორი (მ. 8).

ფარ-წმლის კარგად ხმარება, თავის დადება, გმირობის გამოჩენა, კაი ყმობა, ველად გასვლა, ცდა და სახელის მოტანა, ეს ვაჟკაცობის აუცილებელი და სავალდებულო პირობაა. ცდისათვის კი იარაღია საჭირო. ამიტომაც, რომ საომარ იარაღს აგრე აფასებს ხევსური, რა-იცა პოეზიაშიც ძალიან კარგადაა გამოხატული: ხ მ ა ლ ი (ფრანგული, გორდა და სხვ.), თ ო ფ ი (ხირიმი, ბუჩა, სიათა და სხვ.), ჯაჭვი, ძველ ლექსებში კიდევ მშვილდ-ისარი ისეთი საგნებია, რომელთათვისაც სასიყვარულო სიტყვები, ეპითეტები და ხოტბა ბლომად მოიპოვება. ჩვენებური მშვილდ-ისარი დღეს თითო-ოროლა თულა მოიძევა მუზეუმში¹. ხევსურული პოეზიიდან კი ვტყობილობთ მათ აღწერილობას: მ შ ვ ი ლ დ ი შეიძლება იყოს რქისა (42,4; 182,19), ანუ რქიანი (5, 10; 15,4; 44 ე, 13; 141,13; 186,5), მომეტებულად ჯიხვის რქისა (506, 3), გოზა-წითელი (141, 13; 260, 2), ისარი შეიძლება იყოს კილო-წითელი (506, 4), თბე-შავი (144, 8), თბე-წვრილი (255, 10), თორღვა ფშავლებს ბევრად ადევს არწივის ფრთების შეკრებას საისრედ (44, 11) და სხვა.

იარაღის დაფასებასთან ერთად ლექსებში იმასაც ვხვდებით, რომ მათ ხმარებას ხშირად ოჯახის გაჩანაგება მოსდევს, მაგ. ხმალზე დანდობა არ შეიძლება, რადგანაც იგი „მშიერი მგელია“:

სადლეოდ გულის მკეთეი, სახვალოდ ლიბუს მოხრელია,
გაგატანინებს მამულსა, გედვას კარის პირ მტყელია.

(№270)

* * *

ორიოდე სიტყვა გამოცემის გარეგნულ მხარეზედაც: ამ წიგნში შემოვიტანე ყველაფერი, რაზედაც ხელი მიმიწვდებოდა: ჩემი კოლექციიდან (სადაც ჩემ მიერ პირადად ჩაწერილ მასალებთან ჩემი თანამშრომლების მიერ ჩაწერილ-შეკრებილიც მომეპოვება), მუზეუმში დაცუ-

¹ სხვათა შორის, 1923 წელს სვანეთში ყოფნის დროს გულის ეკლესიაში (ბეჩოში) დავთვალე 400-ზე მეტი ისარი.

ლი ხელნაწერებიდან, თუ დაბეჭდილი მასალებიდან. სათანადო ბიბლიოგრაფიის უქონლობის გამო ჟურნალ-გაზეთებში გაბნეული მასალის მოძებნას ბევრი დრო და მოცალეობა სჭირდება და ძალიან ძნელია, რომ რაიმე არ გამოგეპაროს. მოწადინებული კი ვიყავ, რომ სადმე თუ კია დაბეჭდილი ხევისურული ლექსი ან მისი ვარიანტი, ყველა შემომეტანა ან აღმენიშნა მაინც. უეჭველია, თითო-ოროლა შემთხვევა გამოჩენისა მაინც იქნება, მაგრამ ვფიქრობ, რომ დიდისაგან დიდი ნაწილი აქამომდე დაბეჭდილი მასალისა თავ-მოყრილია ყველა. ყოველ შემთხვევაში ნაკლის შევსება ამიერიდან ადვილი საქმეა.

შენიშვნებში ვცდილობდი რაც შეიძლება მოკლედ მომეჭრა სიტყვა. რაკი სიტყვების ახსნა და საკუთარ სახელთა ინდექსი ცალკეა განზრახული, ამიტომ შენიშვნებში უმთავრესად ტექსტის დადგენა და შინაარსთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქება იყო საჭირო. ტექსტის შესახებ შენიშვნათაგან მხოლოდ უმთავრესებია აქ შემოტანილი. ამაში მოქცეული მასალა შეკრებილი სხვა-და-სხვა დროს და სხვა-და-სხვა მომზადებისა და ინტერესის მქონე პირთა მიერ. სამწუხაროდ, ისეთ დიდ საქმეს, როგორცაა მხატვრული ფოლკლორის მასალების შეკრება-შესწავლის საქმე, ჯერ-ჯერობით მტკიცე ორგანიზაციული ხასიათი არ აქვს ჩვენში მიღებული. თუ ჩამწერ-შემკრებნი ადგილობრივი მკვიდრნი არ არიან, ენის თავისებურებათა უცოდინარობის გამო ფორმებს ხშირად ისე ასხვაფერებენ, რომ ზოგჯერ ძნელია ნამდვილის გამოცნობა. ამას დაურთეთ დაუდევარი ბეჭდვის გამო წარმომდგარი უხამსი შეცდომები, რომლებიც მშვენიერ მასალას ხშირად ძალზე ამახინჯებს¹. ვეცადე, რამდენადაც კი შეიძლებოდა, შეცთომები გამესწორებინა და ტექსტის ნამდვილი სახე დაემდგინა. ზოგი ჩემი შესწორება არც კია აქ აღნიშნული, თუმცა, — უნდა აღვნიშნო მაინც, — სამეცნიერო გამოცემაში ზედმიწევნილობის დაცვის გულისთვის საჭირო იყო ყველა წვრილმანი ამენიშნა. ეს შეეხება არა ისეთ მარტივ საქმეს, როგორცაა პირის ნიშნად ჰაეს ნაცვლად ხანის ჩასმა, ან ჯარის აღდგენა სათანადო ადგილას (რაიცა თავის თავად იგულისხმება), არამედ ზოგი სხვაც ფორმალური ხასიათისა.

¹ ხალხური პოეზიის დიდი მოტრფიალე უცნობი პირი, რომელსაც ხოშარაში (ფშავში) ჩაუწერია ლექსები, ივერიის რედაქციისადმი მიმართულ წერილში აუცილებელ პირობად სცნობდა ლექსის ენის შეუცვლელობას (ივერია 1890, №148), მაგრამ ასეთი საღი შეხედულება განა ყველას მოეპოვებოდა?

შინაარსის შესახებაც შენიშვნებში მეტად ვძუნწობდი. შეიძლება ეს იმიტაც მომდიოდეს, რომ მე რომ ვიცი, მგონია სხვადაც იცის-მეთქი და ზოგჯერ ალბათ ისეთ რასმე ვუვლი გვერდს, რაიცა მკითხველთა დიდი უმრავლესობისათვის ასახსნელია. მე მაინც ვფიქრობ, რომ ამჟამად ისეთ მდგომარეობაში ვიმყოფებით, რომ სჯობია სანდო ტექსტები გავამრავლოთ, ვიდრე დეტალურ გამოკვლევებს გამოვეკიდოთ თვითეული ლექსის შესახებ, თუმცა დაწვრილებითი შესწავლის ფასიც კარგა ვიცი.

ლექსების მუხლები მე ყოველთვის გაშლილად მაქვს წარმოდგენილი (თექვსმეტ-თექვსმეტი მარცვალი), და არა გატეხილად (რვა-რვა მარცვლად), როგორც ამას ჩადიოდა ხალხური ლექსების შემკრებ-ჩამწერთა დიდი უმრავლესობა. ამას ორი მოსაზრებით ვშვრები: ჯერ ერთი, ერთისა და იმავე მოცულობის წიგნში ორჯერ მეტ მასალას ვტევ, ვიდრე მაშინ იქნებოდა, რომ ლექსები რვა-რვა მარცვლიან სტრიქონებად მებეჭდა. ქაღალდის დაზოგვისათვის ამას უეჭველად დიდი მნიშვნელობა აქვს და მასალის კომპაქტობითაც იგებს მკითხველი. მერმე კიდევ: ლექსის აგებულობის თვალსაზრისით ერთეულს თექვსმეტ-მარცვლიანი მუხლი შეადგენს და არა რვა-მარცვლიანი. როდესაც მესხიერებიდან იკარგება ლექსის ნაწილები, იკარგება მთელ-მთელი ერთეულები, — ამოვარდება თექვსმეტ-თექვსმეტი მარცვალი, თუმცა გამონაკლისის სახით შეიძლება ერთი მუხლის ერთი ნახევარი გადაებას მეორე მუხლის მეორე ნახევარს, რომელსაც რითმა მოუდის. ასეთი წესი გამოცემისა შეიძლება საყოველთაოდ იქნეს დადგენილი ხალხური ლექსების გამოქვეყნების დროს.¹

ლექსების მუხლები ხშირად ისეა ერთმანეთში გადარეული, რომ, ვარიანტების სათანადო რიცხვის გაუთვალისწინებლად, ძნელია გამორკვევა იმისა, თუ რომელი მუხლი რომელი ლექსისაა თავდაპირველად. მაგალითად, როცა ხელთ გვაქვს მარტო №133, შეიძლება რითმებმა ეჭვი დაგვიბადოს მისი შედგენილობის შესახებ. როდესაც კვითხულობთ ლექსს №778-ს, რომელსაც ორიოდე მუხლი საერთო აქვს №133-თან, ეს ეჭვი უფრო ძლიერდება, მაგრამ საერთო მუხლების საკითხის საბოლოო გადაწყვეტისათვის ეგ კიდევ არ არის საკმარისი. ხალხური ლექსის თავისებურება, მისი ზეპირი გავრცელებულობის გამო წამომდგარი, ის გახლავს, რომ ერთი გამოთქვამს, მეორე გაიმეორებს და რასმე დააკლებს, მესამე მოუმატებს, მეოთხე გადააკეთებს,

¹ მთიბლურ ლექსებში, მათი თავისებურების გამო, იძულებული გავხდი ცხრა-ცხრა მარცვლად მებეჭდა სტრიქონები.

მეხუთე ერთმანეთში არეკვს სხვა-და-სხვა ლექსის მუხლებს და ასე დაუსრულებლად იცვლება ლექსის პირვანდელი სახე. ამიტომ საზოგადოდ ვარიანტების მოყვანას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ლექსის სვებედის გასათვალისწინებლად, დეტალების გამოსარკვევად და ხშირად დედა-აზრის მისაგნებლად, მაგრამ წიგნის გაზრდის შიშით ზოგჯერ იძულებული ვიყავი, ვარიანტების მოყვანაზე ხელი ამელო და მხოლოდ მითითებით დავკმაყოფილებულიყავი (ნ. მაგ. შენიშვნა №163-ის შესახებ, გვ. 428).

ლექსებს სათაურები თითქმის ყველგან ჩემ მიერ აქვს დასმული. ეს სათაურები ლექსის შინაარსის მიხედვითაა გაკეთებული, ხშირად შიგნით ნახშირი სიტყვებია უცვლელად აღებული. გვერდით ნაჩვენები მუხლების სათვალავი აადვილებს მსჯელობას და გამოკვლევას ლექსის შესახებ, ვარიანტების ჩვენებას და ლექსიკონის შედგენას. თუ კი მომპოვებოდა ცნობა მათქვამის შესახებ, — როდესაც ასეთი თვით ლექსში არაა მოხსენებული, — ყოველთვის აღვნიშნავდი ზოლმე სათანადო ადგილას შენიშვნაში.

ჩემი კრებული უფრო სრული იქნებოდა, რომ ხელი მიმიწვდებოდა ყველა იმ მასალისადმი, რომელიც უეჭველია კერძო პირთა ხელში მოიპოვება. ვის არ აინტერესებდა ხალხური ლექსები და ვინ არ კრებდა მათ, უმრავლესობა სასხვათაშორისოდ, ზოგი კი სისტემატურადაც. ა. გრენი წერდა: ხუთი წლის განმავლობაში საქართველო შემოვიარე და შეკვრიბე 4000-მდე ხალხური სიტყვიერების ნაწარმოებიო (ЖМНП 1895, მარტისა, გვ. 29). ალბათ აქ ზოგი რამ მთიდანაც არის. ყოველ შემთხვევაში მთის პოეზია უსათუოდ უნდა იყოს წარმოდგენილი პ. უმიკაშვილის მიერ შეკვრიბილ ხალხურ ლექსებში, რომლებიც მან ანდერძით ფ. გოგინაიშვილს გადასცა და სთხოვა გადმოეცა და ისიც მხურვალედ შეჰპირდა ანდერძის პირნათლად შესრულებას („ცნობის ფურცელი“, 28.5.1904, №2507). ალბათ სხვებსაც მოეპოვება დიდი თუ პატარა კოლექციები.

* * *

უკანასკნელ არ შემიძლია მადლობა არ მოვახსენო იმათ, ვინც ამ წიგნის გამოცემას შეუწყვეს ხელი. პირველ ყოვლისა მადლობა ჩემ თანამშრომელთ ეკუთვნის, რომელთაც ან უამბნიათ პირადად ლექსები, ან ჩაუწერიათ და გადმოუციათ. განსაკუთრებით უნდა აღვნიშნო ჩამწერ-შემკრებნი ბესარიონ და სიმონ გაბური, ა. ოჩი-

აური, ე. ბალიაური, აბა გიგაური, ვ. ტუქსიშვილი, გ. წერეთელი და შ. დოლაქიძე. მადლობა უნდა ვუთხრა აგრეთვე გ. ლეონიძეს, შ. მშველიძეს და მ. მრეკელიშვილს, რომელთაც თავისი რვეულები მომაწოდეს და აგრეთვე მაკალათიას, რომელმაც ნ. ჭონქაძის რვეული გადმოცა. საქართვე. მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების გამგემ პ. ინგოროყვამ ხელნაწერ მასალებზე მუშაობაში შემეწყო ხელი, სტამბაში ჩასაბარებელი დასაბეჭდი ლექსების ერთი ნაწილის გადაწერაში დახმარება გამიწიეს ქართული ენის კაბინეტის მომუშავეებმა: ს. ჩხენკელმა, ა. გვენცაძემ და სტუდენტ-ქალებმა: ე. გოგოძემ, რ. ჩუბინაშვილმა, ქ. ცხადაძემ, თ. სალარიძემ და ე. აგლაძემ. ყველას მადლობა. განსაკუთრებით ფ. მახარაძეს, რომლის ინიციატივითაც სახელმწიფო გამომცემლობამ იკისრა ხალხური პოეზიის გამოცემა ასე ფართო მასშტაბით, დიდი მადლობა, აგრეთვე სახელგამის სარედ. განყ.-ის გამგეს ნ. მიწიშვილს. პოლიგრაფტრესტის პირველი სტამბის მუშები ყველანი ხალისით ეკიდებოდნენ ამ წიგნს და ყველას მადლობა უნდა მოვასხენო, განსაკუთრებით სტამბის გამგის მოადგილეს ა. სიხარულიძეს, მეტრანაჟს ვ. ბოლქვაძეს და ასოთ-ამწეობებს: ალ. ქართველიშვილს (რომელმაც თითქმის მარტომ ააწყო წიგნი 105 გვერდიდან მოყოლებული ბოლომდე), ვ. ბერიკაციშვილს, ა. ლომიძეს, ს. ინასარიძეს. ა. ახვერდოვს, ვ. გულიშვილს, გ. ფავლენიშვილს და ვ. სამადალაშვილს.

დასასრულ არ შემიძლია არ გამოვთქვა ორი სურვილი: ერთი ისა, რომ მოეწეოს როგორც მთაში ისე ბარში ორგანიზაციული მუშაობა ხალხური ლექსების შეკრებისათვის და ეს სამუშაო მოესწოს მანამდე, ვიდრე დავიწყებულ იქნებოდეს ხალხის მიერ საუკუნეებით შექმნილი და აქამდე ზეპირად შემონახული ლექსები და სხვა დარგის ნიმუშები ხალხური შემოქმედებისა, რაიცა აგრე ძვირფასია მეცნიერებისათვის. ჯერ კიდევ ფ. მახარაძე აღნიშნავდა ამ 35-ოდე წლის წინად: „ხალხური სიტყვიერება წარმოადგენს ისტორიულ მოვლენას, რომელიც დაიბადა და განვითარდა ისტორიულად განსაზღვრულ ეპოქაში და რომელზედაც მსხვილი ასოებით აღბეჭდილია ამ ეპოქათა შინაგანი თუ გარეგანი ვითარებანი, მაშინდელ საზოგადოებათა ხასიათი და მისწრაფებანი. ამიტომ, სხვა წყაროთა შორის, ხალხური სიტყვიერება წარმოადგენს ნელ მასალას ხალხის წარსულის, მისი

კულტურის, ე.ი. მისი საზოგადოებრივი ურთიერთობის, მისი უფლების, მისი ენის, მისი სარწმუნოების და სხვათა შესასწავლად“-ო („ხალხური პოეზია და ბ-ნი მ. კელენჯერიძე“: თხზულებანი, ტ. V, 90). ასეთი მასალის შეკრება მით უფრო საშურიად დღეს, როცა ჩვენი ყოფა-ცხოვრების სწრაფი განვითარება სოციალისტურ სამეურნეო სისტემაზე გადასვლასთან დაკავშირებით სულ მოკლე ხანში შესცვლის სრულიად ფოლკლორის ხასიათსა და ბუნებას.¹ მეორე: ფოლკლორის მნიშვნელობა არა მარტო წარსულის შესასწავლად, არამედ ზოგიერთი პრაქტიკული საკითხის გადასაჭრელად გვაკვალს შევქმნათ არქივი ხალხური შემოქმედების ნაყოფთა დასაცავად და მოსავლელად, სათანადო კატალოგებითა და ნუსხებით, რომ მათი გამოყენება შეეძლოს ყველას, ვისაც კი ინტერესი აქვს ჩვენი ქვეყნისა და საერთოდ კავკასიისა, თუ სხვა ერთა ფოლკლორის შედარებითი კვლევა-ძიებისათვის.

23.07.1931

ა. შანიძე

¹ საფიქრებელი კია, რომ თვით ამ კრებულმა ერთგვარი გავლენა მოახდინოს ხალხურ პოეზიაზე მთაში იმით, რომ ახალმა თაობამ წიგნის საშუალებით ისწავლოს ხალხური ლექსები და არა ზეპირად გავონებით უფროსი თაობისგან.

1. Երկրորդ

1. ერისთობა კევსურეთში

კევსურეთშია, ზურაბო, ვერ იქამ ერისთობასა.
გაგიწვრილდების კისერი, ვერ შესძლებ ქვეითობასა.

2. ზურაბის გალაშქრება კევსურეთზე

- ღუჟეთ იყრების ლაშქარი, არ ერგებიან გზანიო,
სასმელად არ ეყოფიან ბაზალეთური ტბანიო,
სადგომლად არ ეყოფიან თრიალეთური მთანიო.
ქვეით' ღულის თავ მოვიდა, ნაკარვებს – ცხენოსანიო.
5 ბაცეს სუმბატას მიუდგეს: „სუმბატავ, შინა ხარიო?“
– „შინა ორთ ბიძა-ძმისწულნი, სამნი გვტანიან სხვანიო,
სკამზე გვიწყავის ისარი, გამოვა ჯორის ცალიო.“
ჯერე ფარ გამაიყოლა, მემრე შიშველი კმალიო
ბაცეს სასისკროდ ატირდა აჭეს ჩაბაკის ქალიო:
10 „შიშველეთ, ჩემნო მამულნო, მტერმა მამტაცა კარიო,
მამიკლეს თათარ-ქართველთა კევსურთ მემეტე ქმარიო.“
საკამატვილოს წამოდგეს ცხრანი ძიბლანი ძმანიო:
„არ გამოგვისხნეთ დარნითა შუქო, თამარო დანიო.“
კვათეს ჩაყარეს ისარი, დილა რო ცამა ნამიო.
15 კიბეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმაზე წყალიო.
ვინ იჯე ღორღლოვანასა? გაგიწყრ კარატის ჯვარიო!
დაგუბებულსა ლაშქარსა შენ გაასწავლენ გზანიო.
გუდელას დაჯდა ზურაბი, ატირდა ეგრ რო ქალიო:
„ღამაკლდა სათვალავშიგა სამოცი კმალოსანიო.“
20 „გაიქეც, ერისთვიშვილო, მოგდევენ კევსურთ ყმანიო,
თორ კიდევ ჩაწითდებიან კეოს გორ ქცეულანიო.
აგერ ღულის თავს გახენე, მძიმე გადმოდგა ჯარიო.“
რბოლით დაკრიფნა ზურაბმა გძელნი არაგვის გზანიო,
ჩარგლის კართ დახვდა მშავლები, აყოლეს სისხლის კვალიო.
25 ცოლი ეტყოდა ზურაბსა: „რად არ მოგიდეს მკვდარიო?“

3. ომი ღულის თავს

- კარკოს უნ შავკოციყვენით, გვაშაირებენ ქალნიო.
ბევრა დაბრუნდა უკულმა დიჩინის ქალის ქმარიო;
ბევრამაც ტყეში ჩაილა ქუჩუმიანი ფარიო;
ბევრმაც კი სისხლით დაფერა ვადა-ცვრიანი კმალიო.
5 ღულის თავ მოგდეკს, ბატონო, ლომნიურისძის ფარიო.
მარჯვნივ მოხყეების ყმაწვილი, კალუთ ას მეომარიო.
ლარაქიმთ ნანაისძეო, ღმერთმა გაცხონას მკვლარიო!
ღულის თავ კარგად უჭირე ლომნიურისძეს მკარიო.
უთურგი არ მოგეკვლივა მეწყინაისძე კარიო.

4. წყლიანი ლოგინი

- ღულის თავ კელით ირჩევენ, ვისაც ფუნჩია ხქეიანო.
კაცი მასტყუვდი, აბაო, ჯინჭარაულო ჭკვიანო:
შენ დააბრუნენ კევსურნი, დართულნი, ფარ-აბჯრიანნი.
ახლოს ხკიდავის ქუდ-ნისლა, სამახებელა ტიალი.
5 კმან ჩაგიყარნეს აჭესა, დადგა ახლები გრიალი.
ჩამაგეწივნეს, ზურაბო, დღე დაგიღამეს მზიანი,
ჩაგიღეს აკუშოს ძირა, ლოგინს ჩაგიდგნეს წყლიანნი.

5. ომი აკუშოს

- აკუშოს ლაშქარ მავიდა, კმა ლიქოკ ჩავარდებისა.
ქავის კარ ნასხდომთ ახალთა მუკლებს ქარ შაუჯდებისა.
სომეხასა და მინდოდას წინ ვერვინ დაუდგებისა.
აკუშოს ღელეს შამაკდეს, კართ უღელ დაედებისა.
—
5 კალოთ გორ ჩამამდინართა ისართ დასცვითნეს ყიანი.
უქას აწითნეს წისქვილნი, აკუშოს თავნი კლდიანნი.
ზურაბ ჩატირის ჩარგლის კართ, როგორც რო ქალი თმიანი.
მსახურებ ეუბნებიან: „ზურაბ, ვერ იყავ ჭკვიანი.“
აკუშოს რად მიხვილოდი? ჯვარი ხყავ დობილიანი.
10 მოგდიეს ვან-კევამდია, მშვილდნი მოჭეხდეს რქიანნი,
მოგდეკდესთ, მოგაწუხებდესთ, კმალნი მოწკეპდეს ფხიანნი.

6. აზნაურების კოცა

- ბელიანამც დაჯდების ლიქოკ ლიქოკელთ ჯარზედა!
სათავეს უსხენ უფროსნი, აძრახდებიან ჭკევაზედა.
ბოლოში უნცროსებ უსხავ, კელებ მიუდის კმალზედა.
უქოცავ აზნაურები დაბლა აკუშოს წყალზედა.
- 5 უტილოდ არ გაივალის იმ სისხლის ალაზანზედა.
ცხენთა შამახკლა მკერდზედა, მკედართა – უზანგაზედა.

7. ომი ორწყალში

- ერისთავ შახყრის ლაშქარსა, კანჭის ქედს დაგროვდებისა;
საკეესურეთოდ ღუულავის, არაგვზედ შამადგებისა,
აკუშოს წინ-წინ მავიდა, კმა ლიქოკს გავარდებისა.
სომეხასა და მინდოდას მუკლებს ქარ შაუჯდებისა.
- 5 აკუშოს ღელეს შამოკდეს, კართ უღელ დაედებისა.
კალოთ გორს ჩამადიოდეს, შუ ვაჩე ჩაუდგებისა.
– „წყნარად ვიღინათ, სომეხა, თორე გზა ჩაგვიტეებისა;
ფშავის ორწყალში ჩავიდათ, მანდ ომი მაგვიტეებისა;
მანდ მავლენ ფშაველ-ქვესურნი, ზურაბიც მაშავდებისა.
- 10 იანვარ წოწკოლაური, მშვილდ, ძალზე გეზიდებისა;
ელიზბარ ფოცხვერიშვილი „კმალ, გაჭერ!“ გეუბნებისა.
ერისთავის აზნაურებსა ყორნებ პწკლით ეზიდებისა.

—

იოფას დაუბარებავ: „ჩემი ნულარ აქვ ლოდინი,
მე-დ' სარუმს, მაგის ხუცესსა, ორწყალში გვიღვას ლოგინი.“

8. წერონი

- ფხიტუთ მოვიდეს წერონი მაშვრალნი შორის გზისანი.
როშკის გორ ზურაბ ჩამოჯდა, შუქნ ჩამუტივნა მზისანი.
როშკას აწიწდეს ციხენი, ბლოს ბანნი ქვითვირისანი:
„გკეშინის, დაგვეცემიან ნაზლობნი საძელისანი.“
- 5 – „დადეგ, დაგვეკსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი,
თორ ჩვენაც შამოგეცდებით, მესხნი ჩვენაც გვეონ წყლისანი;
მაგვივლენ პირ-იქითითა ნაპირის ადგილისანი.“
თან მახყვეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი,

10 ბეგენ-გორ ჩამოეწივა, ყმან ჩაჭრნა ზურაბისანი,
ამანდით ამბრუნვილმა სამან ჩახყუნდა ქვისანი,
რომენიც გარდააქცევდა, ცოდვან მახკიდნა კმლისანი.

9. უ ტ ი

როშკის გორ დაჯდა ზურაბი, შუქნ მზისან ჩამოუტივნა.
ამაგით გითხარ, ზურაბო: „კეესური კაცი უტია.“
აგერ ბეგენ-გორს გახენე, – ფუტკარს ღვაგ, გამოუტია.
ქალუნდაურმა ფრანგული ქარქაშით ამოუტია,
5 კმლითა სცა ზურაბის ჯარსა, სისხლმა სიმურში უწია.

10. ქიჩბარაული

გუდან მოვიდა ლაშქარი, ჭიე კარვებმა შაფარა;
ლურჯამა ოთხით ნაჭედმა თავი ლაშქრისკე დახარა;
მასზე ნაჯდომმა მკედარმა გული საომრად წაყარა.
5 კელში ნაჭერი ვაჟამა შუბი თავ-დაღმე დახარა;
ტანზე ნაცვამი ბეგთარი ვაჟმა ფქვილებურ გაყარა.
მარტუამ ქიჩბარაულმა ლაშქარ წყალ-გაღმა გაყარა.
სისხმა ვადათათ ნაღენმა სამკლავე სამკან დაღარა.
აიქით ჩამონაღენმა ჯაჭვის კალთეებ დაყარა.
ზეითით ქალმა დაჰხედნა, მანდელი მალლა შახარა:
10 „გაქებენ, ქიჩბარაულო, ჩემს საქმარესამც შაგყარა!
კელთ მისცა თავის აბჯარი, ლურჯა საფერკედ მიღგყარა!
თუ იმას დააჭარბებდი, ცოცხალიმც ნულარ მამგყარა!
თუ ის შენ დაგაჭარბებდა, სამკლავეებიმც წაგყარა!“

11. ჭრელა ნადირიშვილი

ერისთავ შახყრის ლაშქართა, ტყეს ფათვლად გადასწვდებისა;
შამაუყენა არაგვსა, ფხიტუს მთას გარმაკდებისა;
ოსაურ გადმაიარეს, როშკის კორკ დაგროვდებისა.
ერისთავ ეტყვის ლაშქართა, რაც ჭკვაში მაუკდებისა:
5 „როშკის გორ თეთრი ციხეი ჩვენ ძალზე შაგვიდგებისა;
ნადირიშვილი ჭრელაი შიგ რაით შაგვიკდებისა.
ენა ვხკრათ საბალითები, მთის კაცი ვერ მიხვდებისა.“

- ჭრელამ შაუტყვა ღალატი, ციხეში შაუკდებისა.
წელზე კმალი სრტყავ ფოლადი, თოფს ტყვია მაუკდებისა;
10 ვაკისას არ გარმაუშვნა: „ჩემს როშკას არ მიკდებისა.“
ვაკის ძირ გარმაიარეს, კარკოს წყალს გამაკდებისა.
ბეკენტ-გორ ქალუნდაური ყორნის გრილოვებს ხყვებისა.
„კმლით უთხრიო, კევსურთ შვილებო, ადგილი ჩვენ დაგვჩებისა.“
კმლითა სცეს კევსურთ შვილებმა, სისხლის გუბ-გუბი დგებისა!

12. მიგრის ტყავი

- ქალმა თქვა: ვიტყვი სიტყვასა, ძმათ თუნდა მამჭრან თავიო,
გადმოდის საძელეზედა თავ-უჩინარი ჯარიო.
ელია-წმინდას დაქუჩდა ქუჩუმიანი ფარიო.
5 დასცნიან გათუნებისას ქმოსტსა და როშკას ცანიო.
როშკის-გორულთა ციხეთა ჩაიცვეს მიგრის ტყავიო.
შიგ ნადგომმ ახალ ვაჟებმა დააყრევიეს მკვდარიო.
არ გადმაუშვეს ვაკისას, წვერისას დასხნეს გზანიო.
„ჯერე ჩვენ ვაჭმევთ სადილსა, მემრ მოკლედ კევსურთ ყმანიო.
10 მოგვივლენ ჯერე ლულითა ჭრელაის შვილნი, ძმანიო.
მოგვივლენ გუდანელები, ხვადებმ მაილა ჩქამიო.“
ომათა ნათელისძესა მოხყვა გუდანის ჯვარიო.

13. ქერაულ-ქიჩბარაულნი

- გორ-შელმ წამაე, ზურაბო, ნახენ ქერაულნ ყმანია!
მაშინ მოხვიდი, ზურაბო, ერტყას უნცრუას კმალია.
უნცროსსა ქიჩბარაულთას არ აუტანავ ფარია.
5 ზენ-უბნით ჩამაემართნეს ქიჩბარაულნი ძმანია,
კვათეს ჩაყარეს ლაშქარი, კოცეს ზურაბის ჯარია.

14. ზურაბის ჯავრი

ზურაბს ჯავრი კლავს ორისა: კევსურეთისა, ფშავისა.
კევსურეთ ჭორმეშავისა, ჭორმეშავ კლდისა შავისა,
შიგ მდგომლის მარტიისა, კმალ-სისხლიანის ვაჟისა.

15. მისურაული

კაცი გამოვა სანესა, წვერს გამაივლის კლდიანსა.
ეფიქრებოდა ზურაბსა: „ეგ რაით მიზამს ზიანსა.
ნეტარ ქრთამს ვერ მივსცემდია მისურაულსა კმლიანსა?“
ალაველ ვაკეს ჩაბუჯდა, მშვილდსა დაზინა რქიანსა.

16. მშაველა

მშაველაი ორ, ნუ მახოლ, ზურაბე, არ მოგცემ ზავსაო.
მშვილდსა დავზინებ ახალ-გორ, კიდის ყურ ვაქნევ ჩქამსაო.

17. ზურაბის წადილი საარხვატოდ გალაშქრებისა

ზურაბ როშკის გორ ჩამოჯდა, თანა ხეყ თავის ჯვარიო,
ახიელ ციხეს მოხქადის, კუთხს არ მოღვლიჯნას ქვანო!
არ გამორეკნას შიგითა ჯურჯიაულნი ყმანიო!
ქავთარაულთა ვაჟებსა დაცდილი ერტყა კმალიო.
5 ორდნათ ხომიზურასა არ დავეიტენხნას რქანიო!
ალიათ ბაბლეს უძახეთ: „ბერმა გვიჭირას მკარიო.“
შარუმამ მათურლიშვილმა ვეფხვმა დაშალნა მწკალნიო.

—

ამაგ სიმღერის მოთქვაში ხიზნის პატრონიც ვარიო,
10 მიჭერავ ბალახურისძეს შიშნის თოფის ტანიო,
თავ ხიზანს ვერ დაონებე, თვალთ მიჩინდეს გზანიო.

ღალატით დაკოცა კევსურებისა 18.

ზურაბმ ხოყანა აიფრა, ბევრს ვაჟს უტირა დედაო,
ბევრს ქალს გაუქსნა ფარაგი, უკბინა ძუძუზედაო,
მეჩქარე დაავიანა, აუბნა ნებაზედაო.
უბარა ღუღუშაურსა, კაცს მისწევს ზედი-ზედაო:
5 „კევსურებ ჩამომივიდან, ვინც ომში გამოდგებო, —
მშაველა ჯინჯარაული ნიადე ნუ დადგებო!
სამნაიც გამაიყოლას, ომს გვერდით დაუდგებო.“
— „კევსურებ, სამნა ნუ წავას, — მჭედელი დავაკლდებო.
კირიმებს თოფებს აკეთებს, ქურთემულ გაუსქდებო.“
10 არ დაიჯერა სამნამა: „ნათვალ ორ, არ მიკდებო.“
კევსურნ არავგზედ ჩადიან, ყორან ჩახყევდა ზედაო.

- ღერენა ცაბალუკისძე ცხენთ ქვეითი ხევებაო.
 პირ-შიშველაი ყოფილას, თავ რად არ შასწყალდებაო?
 შამეხვიენეს ზურაბსა თრუსოში სადილზედაო.
- 15 გახუა კეთეშაური კევსურთ კას ეუბნებაო:
 „ზურაბს მოგიკლავთ, კევსურნო, თქვენ' საქმე კარგად კდებაო.“
 კევსურებმ არ დაიჯერეს, ზურაბის ეტლი ღრევედაო.
 „კმლებს ნუ დაიკნით, კევსურნო, ზურაბ არ დაინდობაო.“
 დასხდეს, დარიგდეს კევსურნი, ზურაბ მეღვინედ დგებაო.
- 20 ეუბნებოდა მსახურსა: „ჩოფინავ, რასა ღბედაო?“
 „ამოდ მეექექც, ზურაბო: აქა გვევან, ვერა ხედაო?
 სამოცს თავს მოვსჭრი კევსურსა, თრუსოს რო სისხლი წყლევდაო.“

—

- თრუსოს ნაკოცთა კევსურთა ზედ ავი დარი დეეცა,
 მშაველას ჯინჭარაულსა ტანს სისვი სკლატი ჩეეცვა;
- 25 ბეჭებს აასხეს ისარი; ბრალია, ჯაჭვი არ ეცვა!
 ალუდი ალექსაური, ზურაბ, რა კერკად მაგექცა?
 მოგიკლა პირის მეღვინე, თაოდ ცოცხალი გაგექცა.
 შენ მოგიქნია, ზურაბო, შენი მსახური შეეჭრა.
- 30 ღმერთსამც ვინ გაღმარჯვებიყვა, კმალ-ღაშნას წვერიმც მეეკრა!
 ხახონას ბერდიაულსა მკართ თეთრი მშვილდი გადეცვა,
 ამაგის მოზინებული ზურაბისადამც დეეკრა!..

19.

ზურაბო ერისთვის შვილო, სისხლისიმც დაგლევს წყალია!
 შენ დაგვიკოცენ ღალატით ნარჩევ კევსურთა ყმანია.
 რად არ გაუშვენ ველადა კევსურნი-ღ' შენნი ყმანია?
 ამაშინ გამოჩნდებოდა, ვისიცა სჭრიდა კმალა!

19a.

- სევდამც მაგხვედების, ზურაბო, დაგლევდამც სისხლის წყალია!
 თრუსოს აწიენ კევსურნი, კელით არჩიენ ყმანია;
 გაატეხინე დოლეით: „ფარა მალაღეთ, ცხვარია.“
 თრუსოს მასხენ მაშვრალნი, დანდობით გასჭერ თავია.
- 5 რად არ სწორ-ღა-სწორ გააწყვენ კევსურნი-ღ' შენნი ყმანია?
 თითოს კი დაგიკანჭვედეს ფარს ქვეშ ნაწურთნი ყმანია!

—

თრუსოს დაკოცილ კევსურთა მშაველ სჯობ ჯინჭარაული.
ცოცხალთა შინ წამასულთა აღუდა აღექსაური.

—

10 აღუდა აღექსაურო, დიდხან ცოცხალიმც ხარია!
წელთამც არ შაგეკსნების, თრუსოს რაც გერტყა ხმალია!

20. ზურაბის მოკვლა

ზურაბ, თან გახლდეს მსახურნი, ერთხან რო დაიბადეო;
ისპაანამდე გაითქვი, ყვენთან გაიზარდეო.
ოსეთი ასუქებულა, კარ-ცხენი ამალღალეო;
სოსლომის შვილის ლურჯაი სიმამრსა გაულღალეო;
5 ახლა გიბარებს სიმამრი: „მოდი, საფურცლეს მნახეო!“

—

აღვა, წავიდა ზურაბი, მორთული თავის ყმითაო;
წამაგებნეს ზურაბსა: „მოგვიხვედ მშვიდობითაო!“
ხილი მართვეს ზურაბსა: „ზურაბ, შეექე ხილსაო!“
ჯერ სვა და ჭამა ზურაბმა, მემრ პირი წახყვა ლხინსაო.
10 დაადგეს მოჩანგებები, დაადინებენ ძილსაო;
მოუსხდეს მოღალატენი ახლოსა, ყურის პირსაო;
კმლითა სცა თუშთ მოურავმა: „დახკარით კახპის შვილსაო!“
ხანჯარ ხკრა ყორჩიბაშისძემ ბეჟანმა გულის პირსაო.

—

თუშთ მოურავსა უბოძეთ ზურაბის ცხენი საღარი!
15 ტყავ-კაბა საგინაშვილსა, ქუდი ვათაღრის მაღალი!
ბარამ ბატონსა შახკდება ზურაბის ქამარ-ხანჯარი.
კაცი წავიდეს თუშეთში, ფშავ-კევსურეთში ჩაფარი:
„საფურცლეს მაკლეს ზურაბი, ძილ დაადინეს მაგარი.“
ფშაველ-კევსურთა უთხარი, წელთით დაიკსნან აბჯარი.
ფშაველ-კევსურთა ქალ-ზალმა ძილ დაიძინან მაგარი.

21. ზურაბის დაწყევლა

ზურაბო ერისთვის შვილო, შვიდსამც წელსამც ხარ სნეული,
მეშვიდეს წელსამც მახკვლები სიმამრის კელ-მარეული!

22. ზურაბის სიამამრი

თუმურაზ ჩაუბნების იმერეთ მეფის შვილსაო:
„თუ ზურაბს მასკლავ, ქალს მოგცემ, მონა არ დაგცემს ცხვირსაო.“
ზურაბმ ვერ იგრძნა ღალატი, კმაღზეით ზურნას სქსნისაო.
„დახკარით, ნულარ გაუშობთ, – იდახდეს, – კახის შვილსაო.“

23. ადგომამც იყვა

ვიყვენით ცოტინიკანი, ადგილ გვეჭირა კმლითაო.
წლით მოგვდიოდის ლაშქარი ძაღლისა ზურაბისაო,
კოცილვართ სიუჭკოვითა, ისივ ადგომამც იყვაო!

კევსურები ბახტრიონის ომში

24.

- იყრების თუშის ლაშქარი, ნაქერალს გროვდებიანო;
აღარ ხევა აშაკანაი, წინამძღვარს ღონდებიანო.
გაუძვედ, ბექურისშვილო, თუშნ ლურჯას გიქებდიანო.
გაფრინდაული ამბობდა: „კევსურებ ნუ მოდიანო:
5 ჩადიან ალაბლობასა, ჯარს ეგენ გვირევიანო.“
იწყინა ხოშურაულმა: „დაბრუნვა არ მწადიანო,
გზანი მეც ვიცნი, კევსურნო, საც თუშებ ლაშქრობდიანო;
მუქარა იყვას, ზეზვაო, საც კარავს იცემდიანო!“
10 ქვა-კიდის ჭალას ჩაუდგეს, გზანი მანდ ხანდებიანო.
მშავლებ ჯღან-ბელიანები კევსურთ მეგუდელ ხევიანო.
ბახტრიონ სულთქმის ციხე დგას, კევსურებ ეხვევიანო.
სად იყვა თუშიშვილები? კევსურებ კარავს ჭრიანო.
ნადირაის კმლის ნამტვრევი კარავის კარში ხყრიანო.
გაიქცა თათრისელები, თუშებ მემრ მოვიდიანო,
15 დიაც-ყმაწვილის კალოსა ცხენებით ლეწევდიანო.

25.

მეტნი ხართ, საღირისშვილნო, გიჭვრეტენთ ტალავარზედა,
წინ-წინ თქვენ გადახფრინდებით ბახტრიონ გალაგანზედა,
კმლითა სცემთ ხანის კარავსა, ზედ მიხოლთ ფალავანზედა.

ზეზვა გაფრინდაული.

26.

ჭირსამც მოვხპარავ ზეზვასა, გაფრინდაულის შვილსაო!
სადც ომში შეეტანება, მარჯვენა მარჯვედ ჭრისაო.

27.

თუშთა იყრება ლაშქარი: „უნდა ჩავიდეთ აღისა.“
კმალს აქებს გაფრინდაული: „თორმეტი მოგკალ ამითა;
ავავსე დიდი მინდორი თათრის ხოჯაის ძვალითა;
მგელს დავაცვითუ კბილები, ტურას ლოყები ჭამითა.“
ენასა – გაფრინდაული – თუშო, გაჯობნებ ენითა,
განა შახყარე ლაშქარი, ბახტრიონს დაეც ღამითა.
გასტეხე დიდი ბახტარი თეთრის რემაის ცხენითა;
სრულად აავსე ჭალები თათრის ხოჯაის ძვალითა.

28. ზეზვას დაჭერა

ზეზვაის ცხენო, ამ ზამთარ ბაგა გამახარ კბილითა,
ქალაქ დაგიბეს პატრონი, ღამეთ გითენებს გმინითა;
გომბორი გადაავლიეს ძუა-ნაღები ცხენითა;
ბაზარი შამავლიეს დაფ-ნალარაით, სტვირითა;
ზედიზე შადგა თათრები: „ზეზვა უნდ ვნახოთ თვალითა.“
ზეზვა რა სანახავია, მაკლული თქვენი კელითა?
მამ რად არ ღნახეთ ზეზვაი, ბახტრიონ იღვა ცხენითა,
მაგდევდათ, მაგაწუხებდათ, მაგხევდათ შუბის წვერითა?!

29. მარტია მისურაული

ჭორმეშავ ქალებ ტიროდა: „ქმოსტში წვიმს, აქაც მოგვივა.
გაზაფხულ რახან მოვიდას, მარტია ველად გაგვივა;
სახელის მოყვარული ას, შინ რაით აღარ მოგვივა;
მითხოს საკიდელს ჩამახკსნის, სანეს საკარგ-ყმოდ მოგვივა.“

30. მამუკა ქალუნდაურის მოკვლა

შახფარავს გიორგ-წმინდასა თუშთა ელვარე ფარია.
აიღეს საკვირაოდა თეთრი მძოვარი ცხვარია.

- მამუკამ ქალუნდაურმა შორით მახკიდა თვალია,
 გორდიგორ ჩამოდიოდა, მობუბუნებდა კარია.
- 5 ალერდის წყალში გავარდა, ირემმ გაილა რქანია.
 შამაუბრუნდა, – ფარავდა პირზე მზე, ბეჭებს ფარია.
 შამოკდეს საფინხოშია, მეშველნ მაუნდეს ცხვრანია.
 – „აქით გამიშვით, ქალებო, შორით მიჭირეთ თვალია!“
 შამეეწია ლაშქარსა: „თუშნო, დაყარეთ ცხვარია!“
- 10 – „ნუ მოგვდეკ, ქალუნდაურო, არ გვინდა შენი ცხვარია.“
 არ დაიჯერა მამუკამ: „ატირდა ჩემი გვარია.“
 დაბრუნდეს მექობაურნი: შალვა, ივანე ძმანია.
 ივანე თოფსა ჩაუჯდა, გულზე დაჭნვია ალია.
 წაიქცა ქალუნდაური, ირემმა დასხნა რქანია.
-
- 15 კელსა ნუ მამჭრი, ივანე, – სახელი მაინც შენია.
 მკარზეით თოფსა ნუ მამკდი, – ჭიუხში ჯიკვთა მტერია;
 წელზეით კმალსა ნუ შამქსნი, – კევსურთად კაის მქნელია;
 ტანზეით ჯაჭვსა ნუ წამყრი, – ქერიგოს ქვიშათ ფერია.“
-
- 20 ნატრობდა ქალუნდაური: „ნეტავინ ამაყენაო!
 საც მექობაური სახლობს, იქამც კი ჩამაჩინაო!
 მეშველიმც დაგვიგვიანა, ერთურთი გვაცდელინაო!
 მექობაურის ცოლ-დედას თვალმც კი აჭერინაო!“

31. ბერდია

მთაში ნუ ლგდინხარ, ირემო, ბარად ჩამოდი ნისლითა.
 შინ როდი არი ბერდია, კორცთა ნუ დახყრი შიშითა!

ბერდია და კირჩლა სანეს

32.

- ბლოელ ბერდია, კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა,
 ჩამადვარდნია სიტყვაი წინანდელს მტერობაზედა.
- „ეხლად იყვასა, ბერდია, აქ ვსხეორთ ჩემსა სკამზედა;
 მაშინ ვიამბათ მაგისი, რო შავიყრებით გზაზედა;
 ჩემი მოკლია ფრანგული ვერ ვათამაშო შენზედა.“
- 5 – „სხვას ვერვის უთამაშებავ კმალი კირჩლაის ტანზედა.“

კევსურებ, დაირიგენით, ნუ გახკდით მტერობაზედა.
სხვაც ბევრი გაგვირიგებავ სანეს ნასხლომებს სკამზედა.

33.

ბერდიას კმალსა მოკლესა ბევრკან უნახავ მთა-ველი,
მე ისეთს დავხკრავ, კირჩლო, რო არ გადასწვდას მტკაველი.

34.

კირჩლამ თქვა ბაბურაულმა: „დაკვრა ვისწავლე სტვირისა;
თავადთა ლულუშაურთა დღე გაუთენე ჭირისა;
კმლითა ვეც ვაქუსა შიოლას, ტანი დაუძარ გმირისა.“

კირჩლა ბაბურაული

35.

ტუტილის კიდურ გაკვრიტეს მითხოვლთ ქალებმ ცქერითა:
„როს გამონდება, ნეტარა, ბაბურაული ფრენითა?
კირჩლავ, ნუმც გამასჩენილხარ თავის ლურჯაის ცხენითა!“

36.

ვინ შახკე საძელის წვერა? ვინ შასძარ ჯაჭვის საკელი?
იქნები ბაბურაული, – კირჩლას მასწონდა სახელი.

–

დრო ის გირჩიყო, კირჩლო, ქმოსტის კორკ ლურჯას სთელევედი;
ძმა გოგოთური გვერდთ გეღვა, მტერსა შორიელ სთელევედი.
კირჩლავ, გიჭურვენ კევსურნი: „ლურჯამ აქნია სახელი.“
– „ახლა თქვენ მოგცემთ ლურჯასა, თუ ადვილია საქნელი.“

5

37. ლაშქრობა დაუგვიანდა

ლაშქრობა დაუგვიანდა ლალსა გუდანის ჯვარსაო,
კირჩლასა ბაბურაულსა, მაგის მოკლია კმალსაო.
გვითქვიდით ბაბურაულსა: „მჭედელ გვიკითხე ჯვარსაო!

- 5 დროშას თუ გამოგვიბძანებ, კევსურნ ჩვენც გვიდგან მზასაო. სხვას ნურვის გაგვიგებიებ, ფუნჩიას გვითქვი ძმასაო.“
 თემროზაულთა უბახეთ: „ლურჯა თქვენც გყვანდესთ მზასაო. მკედარი ლურჯაისაი საქმეს ნუ უყრის თავსაო. ზედ ივლა გამახელაი, სისხლიანს იბამს კმალსაო. გულანაც ჩაგვიძახნიდით: ვეფხვ-ლომნ მანდ იდგენ გზასაო.“
 10 გამახელისძე შიშია, თინიბექ ლესავს კმალსაო. გაგვიგებიეთ ლიქოკა გაგაის ცოლის ძმათაო. ტუტილს დარჩების გაგაი, არწივ მაიტენს მკარსაო. მალე მაიყვანს ტუტილით აფშინა თავის ძმასაო.

38. კირჩლას სიკვდილი

- კევსური აღარ გამოვა კირჩლაისთანა კმლიანი. ატირდა კირჩლაის ცოლი ღილიან-პერანგანი:
 „მითხოს ნუ წახვალ, კირჩლაო, სახლ გიდგა საქონიანი.“
 არ დაიჯერის კირჩლაძა, – გლეხი გადიდა ცხვრიანი.
 5 ჩაის ჩაივლი, კირჩლაო, ამაისა გაქვს კლდიანი. ტიტულ კნავს ამაისშვილი სუიკა მგელი პირ-სისხლიანი. სუიკას ამაისშვილსა თოფი აქვს ტალ-კვესიანი. ვესრევდის, არ დაგაცდენდის, გაუმართებავ ტიალი!

—

- სუიკას კირჩლა მაუკლავ, არწივ მზორს ეთელებოდა. —
 10 წვერსა უსინჯვენ, ულვაშსა, ვეფხვისას ეფერებოდა.
 „თუკლალ არ მოვკალთ კირჩლაი, დავლათ თუ გვეჩვენებოდა.“
 შენი მამკლავი, კირჩლაო, მითხოს მემეტედ ჯდებოდა;
 კარბედ მაულის მლოცავი, ფეკზედ არ ამუღებოდა;
 შინ სულნი არ უდგებიან, მთა-წვერთა იარებოდა;
 15 გაუმართებავ სიათი, ბეჭელს არ გაუცდებოდა.

39. კირჩლას ქალი ტყვედ

ბარაქალ, კირჩლაის ქალო! ღმერთმა გიცოცხლოს ძმანიო!
 თავსა დაადეე ქალებსა: „ჩქარა გავიხვნეთ გზანიო!
 გაიგებს შატილივნები, სისხლის გაივლის წყალიო.“

შიოლა ლუღუშაური 40.

- ცხენს სკაზმებს მიქელიშვილი: „ცხენ, დავღათ ჯუთის გზაზედა;
მოგვივა მამუკაური ბერდია პირობაზედა;
შიოლას ლუღუშაურსა დილას მიუღათ კარზედა!
სტუმართად კარგსა იტყვიან, მაგვეგებება გზაზედა.“
- 5 კარი საკარგ-ყმოდ დაღვიან, – ვინც ურეკებდა ფარზედა.
კელზედ დაიკრავს სამკლავეთ, ჩაჩქანს იხურავს თავზედა.
კელი გაიკრა ფრანგულსა: „მადეგით შიოლანზედა!
ორი გაწოვის დედამა, არა გაგწირა ერთზედა.“
- 10 შიოლაისა ნაქნარსა ველარც ვინ იქმოდ თემზედა.
შიოლას ლუღუშაურსა დაჯდომა უღირს ჯარზედა.

41.

- შიოლამ ლუღუშაურმა წამოგვაკეტის ძალიო;
კარკუჩას მოგვაწირვინა საციხედ ნაზიდნ ქვანიო.
მემრე ცხენს უთხრა ბურდულმა: „ეწ გადავლაქნათ მთანიო.
მაგვივა ბაბურაული, ჩავიდათ კევის წყალზედა.“
- 5 საკარგ-ყმო დადგეს კევსურთა: „შიოლას ვინ სცემს ფარზედა?“
– შიოლას ბლოელ ბერდიამ შამუარ მარჯვენაზედა;
მოკლიამ გააპრიალა, შუქნ გადიყარნეს მთაზედა;
მოკლიამ ჩამააცვითა, სისხლი გაწითდა ტანზედა.
შიოლა გაწითლებული გაწირა კევის წყალზედა.
- 10 ნუ უღალატებთ, კევსურნო, ქალ აურჩიეთ თემზედა.

42. შიოლა და მთრეხელი

- აქნამდე, ლუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა,
აეხლა გამისხორიგდი, მსახურს გაფერებ სხვისასა.
არ გაუტეი მთრეხელი, კევს მიმავალი დისასა.
ცხენი მასთხოვე, გიბოძა, მშვილდს რადალ სთხოვდი რქისასა?
- 5 – „მშვილდ თაოდ უნდა მთრეხელსა, ნაპირის ადგილისასა;
გზა ყველაისად სწორი ას, რად არ გამიშობ, ღთის მადლსა?
მგონინხარ ნახალიზარი, ყამს თუ არ იყავ მტრისასა.“
არ დაიშალა, გადასწვლა მკართ ნადებს მშვილდსა რქისასა.

- 10 „გახლავარ ლუღუშაური, არ დაგიფერებ სხვისასა.“
 გულს დახკრა, სხვაკე გაღვარდა ფალავანს აჩხვატისასა.
 „კარგა ხანს სჭამე აჩხვატი, ეხლა მე გაჭმევე მიწასა.“
 გამბარუნდების მთრეხელი, დაელნებას ღვავ ცისასა,
 მოზღვეენ ლუღუშაურნი, განრისხებას ღვონ ხთისასა.
- 15 მიღმართა ყოვლაწმიდასა, დედას მშობელსა ხთისასა;
 კარნ არ დაუხვდეს ღიანი ნაგებსა დედუფლისასა.
 მივა და შაიხვეწების ძმისა მამკლავი დისასა:
 „ღაო, ვერ შემინახევედი? ცხონებას შენის ძმისასა!“
 – „წამოდი, შავო და ბნელო, თუ სულს ვაამებ მკვდრისასა.
- 20 ნუ მახკლავთ, ჩემო მამულნო, ნაჭაპნს ნუ მამჭრით თმისასა!“
 კარისას არ გაუტიენა, საკვით დაუკვრენ ისარსა.

—

ამბობენ ჩამაქცევასა ახალციხურის კლდისასა,
 თან ჩაყოლასა ამბობენ ქერბელელაის ძისასა, —
 ვერ შეინახა სტუმარი, ვაი ვა დედას მტრისასა!

43. ვაჟუსძის მოკვლა თორღვას მიერ

- დაჯედ, ვაჟუსძევე, დაგვექსენ, თუშეთს მოგწყინდას ზიანი!
 ერთხან ჰვესურეთ გადაკედ, ადგილ იქ ნახე კლდიანი!
 ჯოჯინის ღელეს შამოხკე, მგზავრ შავხვდა ქალ-ვაჟიანი.
 შიგ სტანავ ცუცქიაური, ბულა მოღბიჯავს რქიანი.
- 5 თოფი ესროლე, ვერ დახკარ, ხთით იყო დავლათიანი.
 კმალი მოსთხოვე, შენ მოცა, დანა დამალა ფხიანი.
 კელი გკრა საყელოშივა მკლავ-თითას იმედიანი.
 დაგიბალითა, გულს დაგცა, მიწა გაჭმევა მტვრიანი.
 გაგწირა ღენალონის ჩდილა, დაგაგდა სისხლ-ტიგრიანი.
- 10 კმალი თავითთ დაგიდვა, ნაბად გაგხურა ცვრიანი.
 გვერდით მოგისვა ყორანი: „გალო გამოხარ წვნიანი!“
 თაოდ ანდაკზე გაღვარდა ირემი თვირთვილიანი.
 სადილად არდოტს ჩავიდა თორღვაი მკლავ-სისხლიანი.
 წამეგებნეს დედანი: „სით მოხვედ სახელიანი?“
- 15 „ბოზნო, რას მკითხავთ, დედანო?
 კმალი ვაჟუსძემ წამართვა, შინ მოვედ სირცხვილიანი.“

– გეტყობის საუბარზედა, თორღვავ, სამ გიქნავ რიალი.

–

ამავ ქართულის მათქვამი თუშის ქალი ორ თმიანი.

სალექსოდ გამამიგზავნე საყური კუკუმიანი.

20

ცოლად კი წამოგივიდოდ, თუშის ვარ კვეთილიანი.

ძალიან ნუ გაზდიდლები, მამა მეც მყვანდა კმლიანი.

44. თორღვა

ობლობით ამაიზარდა თორღვა ძავანის გვარიო,

ამაეს ამაიყოლა ნავთი და ნაკვერცხალიო.

იორში ამაიჩქეფთა, შორით ვინ უგა თვალიო.

დიდებულობა დაუთქვეს, ბეჭებს უნახეს ჯვარიო.

5

მარჯვნივ მზე წერებულიყვა, მარცხნისკე მთვარის ნალიო.

ძავნაკორნაზე შამოკდა, თუთა უჭამავ, ბალიო.

ანდაქით ამოდოდეს მენადირენი რვანიო.

შამოძუებუებებს თორღვაი, რო ძუძაური ჯვარიო.

„შშავლებ, უმატეთ ბეგარსა თითო ტარიგი ცხვარიო,

10

თითო ნაცრიან ტომარა, მთაზე დავყარა მშრალიო.

საკარ-ყმოდ შამიკრიფილით ლალის არწივის მკარიო.“

– „ვინც შენ ეგ მოგცას, თორღვაო, მამა წაუწყმდეს მკედარიო!“

ამაიწვავდა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანიო,

15

გულსა ხვრა, სუკსა ეწია, წავიდა ნატყვიარიო.

–

„ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“

– „იელოვანზე გავწირე, გაცურდა როგორც წყალიო,

გამუდე დასაჭერლადა, ველარ მოვხკიდე თვალიო.“

20

– „სამჯერ მამიხვე, თორღვაო, სამი დაგიკალ ცხვარიო,

მეოთხედ მოსულს დაგიკალ თეთრი ქორაი კარიო.

გიზავე-ღ' ვერ დაგიზავე, – ბაგრატიონთა ხარიო.“

45.

თორღვავ, გიბარებს ბატონი: „აქ ჩამეედი ბარადა!

ქუდსა დაგხურავ წითელსა ჭარელთ ვაჟების თვალადა;

წელზე კმალს შამოგარტყემდი, ვერვინ შამოგქსნის ძალადა;

ცხენზედ გადაგსომ, თორღვაო, შინ წავიყვანდა ჩქარადა.“

- 5 ვაჟისძის გადამღებელი, თორღავ, რა გქონდა ფარადა?
სამკლავენ უქმარებიან, დანა ხქონია კმალადა.

46. თორღვას მოკვლა

დედა ვაცხონე მჭედლისი! – ზრო ლამაზ გაექლიბაო;
მემრე მაგისი მსრეელისი! – ლამაზა მეუზინაო;
ჯაჭვი და სკლატი შვიდ-რიგად შიგიშიგ დაეკვრიტაო;
სააზნაურო თორღვაი ცვილივით დაეჭვრიტათაო.

47. ნარჩევი ხალხი

- მითხოს ალდი ჯობ მამაცად, მშავლებს ჯობ კუკუმაური,
თუშებსა ლუის ლუხუმი, გუდამაყრელთ ბუბუნაური,
მოკვეთ ლულუშაური, კევსურებს ხოშურაული.
კმლის ქნევად, ფარის ფარებად მარტია მისურაული.
- 5 ამაგის გვერდის სადგომლად იმედა მინანაური.
ცხვარს ვინ მოზვერავს მითხოსა? – ახალა შუქიაური.
ვინ ჩავას მოზვერულზედა? – გამახელთ თემროზაული.
კაცსა ვინ მოხკლავს მითხოსა? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
ხუთ-ხუთს ვინ ჩახკოცს მარტოი? – ძალლიკა ხიმიკაური.
- 10 ვინ გაღმეტლების ლაშქართა? – ლულელი არიშაული.

48. კევსურები გორის ბრძოლაში

- ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათათრალიო,
არაგვი შამაიარა, ფხიტუს დალაქნა მთანო;
ფხიტუს ლელეში შამოკდა, პირ-წალმ ილოცა ჯვარიო,
მოკითხულობდა გზა-გზათა: „კევსურებს ვინ ხყავს თავიო?“
- 5 სანეს დაიცა კარავი, შამაინხვიენა ყმანიო.
იმედას ეუბნებიან: „გაგვილი ბელლის კარიო,
გამოგვიბძანე დროშიაი, ორივ ააბი ზარიო,
ჩაგვიმწყალობენ ახალნი, წყრომით არ ჩახყვეს ჯვარიო.“
-
- 10 თვალივის ბოლოს დაგროვდეს, ცამა დაუცა თვალიო.
სამი დასვიან ქადაგი, არ ულაშინებს ჯვარიო.
კევსურებმ არ დაიჯერეს, – „არ ბრუნავს ჩვენი გვარიო.“
არაგვზე ჩამადიოდა ყაწიმიანის ჯარიო,

ქალაქის კედელზე გამოკედეს, ქალაქსაც შაზდევს ზარიო.
გასკვირდა სომხიშვილები: „სად მიდის კევსურთ ჯარიო?“
15 „ქართლი შაუკრათ, კევსურნო...“ ქალაქს ვინ შაზდვა ზარიო?
სურამზე გადაიარეს, გადაამტკრივენეს გზანიო.

ომ იქნა გორის ბოლოსა: სისხლსა წვიმს, ზეთი დარიო.
– „მინდვრად ჩეედიო, კევსურნო, სანგლად მაივლიო მკვდარიო.
უთურგაისძემ გაჭარბათ, – კარგად უჭრიდა კმალიო.
20 კარზედ გიორგა დაგიდგათ, ეგ ყვირილობის კარიო.“
თოფის კმა მოდის მალ-მალედ: „ღუღელ მანგია ვარიო,
ორ გვერდით მიწვეს დაჭრილი, თაოდაც ურჩოდ ვარიო,
მესამე თხრილში ჩავიდა, ურჩო სჭირს ნახანჯრალიო;
სახელ ნუ დაიმალები, თუ სად ქართველ ვინ ზარიო.“

სამნი გვეტანეს მკედარნი, ცხენებზე ხქონდა თვალიო.
ბიას კელში აქვ მათრაკი, ლომნისა – ლავმის ტარიო;
ღეზთ იკრავს ნაოგურაი: „ლიქოკს ჩალხისძე ვარიო.
იარ, წავიდათ, მოკლიავ, დავნიათ ქართლის წყალიო.
ქალაქ მიგვასხმენ ურუმნი, კევსურთ იქ მოდის ჯარიო.
30 აიქ უამბათ მე-დ’ შენა, რაიც გვეტანა ძალიო.“
ზოგებ შინ წახოლო, კევსურნო, ზოგთ აქ დასწერეთ ჯვარიო.
უთხრიდით შინ-წასულებმა: დარბაზს გავეწირეთ ჯარიო.

სათავეს ეჯდა იმედა, არ ევალების ჯვარიო.
დასჩუმებიან დრომანი, აღარც ერთ იძახს ზარიო.
ციხეთა ბაცალიგურთა, მაღალთ, დახარეთ თავიო, –
35 დაგიგვიანდათ ლომნი, აღარ მოგივათ კარიო.
ქალო და ზალო, იგვლიეთ, საყურ დაყარეთ, ცვარიო.

49. კევსურები აწყურთან

ქართველებ, ვერ გაიგეთა, კევის მთა გარმასულაო?
ცოტინაი ას სნოს წყალი, ჯერ დიდი არ მასულაო.
იარალაის კუდაი კევის მთას გარმასულაო.
ერეკლე ბატონიშვილი ტახტზეთ გარმამკდარაო,
5 იარალები აუსხამ, ბაბლიას გარდამჯდარაო.

- კაცი კევსურეთ წაღალა: „თავ დამჭირდება ყმისაო, კევსურებ ჩამამივიდან, თორ ქალაქ წამერთმისაო, წილ გაიყარან ახლებმა, ბებრებ აქ ვერას ღისაო.“
- 10 „სანეს კევსურებ იყრების, უფროსებ თემ-თემისაო: „წასვლა გვი, არ გვეშველების, არ წასვლა არ იქნებისა.“ არავგი ჩამამტვრიეს, ქავ აღარ დაუღებებისა. ლელ-უბან გადმოდიოდეს, ელვა დგა ჩაჩქნებისაო; კუკიას ჩამადიოდეს, ჭეხა მახქონდა ცისაო; ქალაქს მიუვა ბატონსა ჯოგი ლევისა მგლისაო;
- 15 ჭეხით მიართვეს სალაში, წყრომით ქვე არ იქნებისა. ერეკლეს გასცინებია, პირს მზეი ეფინებისა. „შორაად სადენს ამბობენ, კევსურ ვერ გამადგებისა.“ სურამი გადაიარეს, აწყვერსაც მიუღებებისა. აწყვერის სიმაგრეჩია ლეკები ჩაუღებებისა.
- 20 დაბრუნდა იარალაი, – მაგას რა მეეგვრებისა? ბატონიშვილი შასწუხდა: „ჯარ რაით გამიწყლებებისა!“ კევსურებ მაკსენებენ: „ღღეს ჩვენი გადაგკლებებისა!“ ჩამეერჩინენ კევსურნი, ერეკლე ჩამახყვებისა. ლოხაური-შვილ სუმბატა კმლიან კაცთ წინ უძღვებისა;
- 25 გუგუაიშვილ სუმბატა სახლჩი შიგ დაუღებებისა; ჯამბათა ივანეურსა მაშველი მაუნდებისა. ჯამშაისძეო, რად ხკვდები? ერთი ხარ, არ გიკდებისა, შენი წილი და ნაწილი გუღანს გასაყო რჩებისა. ერეკლეს ბატონისშვილსა პირს მზეი ეფინებისა, –
- 30 მაუკლავ კოხტა ბელადი, გლეხი არ ეკადრებისა; შვილი ტყვედ წამაიყვანა, მსახურად დასჭირდებისა. ბიტურაისა აბაი დელასამც დაურჩებისა! გუღანელები ეძებენ მა გუგუაის შვილსაო. „ღერენა რად დაგვიანდა? ცხენი უმკედროდ რბისაო.“
- 35 ჯამბათა ივანეური ვეფხვ გაიწვალა მთისაო. აზნაურები იკითხვენ ლომნის გაგაის შვილსაო. ნეტავი მაგცათ, კევსურნო, საგზალი სამის ღღისაო! ერეკლეს შამახვევიხართ, მაქნევა გწადისთ კმლისაო. ფშავლებ უღებენ იმედსა: „ჭერა ჩვენც გვწადის მკრისაო.“
- 40 მემრა მამუკას მალნახვენ, წოწურაულის შვილსაო. საღირათ ელიზბარასა წონა კარგი აქვ მტრისაო.

ამა ქართულის მათქომი ბლოში ბიტურა ზისაო,
ბიტურამ ვერა იცოდა, აბამ უამბო ცდისაო.

50. კევსურები თუშეთში ლეკების წინააღმდეგ

- ჯარს ეძახს ბატონიშვილი ერეკლე თავის ყმათაო:
„პირ ქენით, მშაველ-კევსურნო, თუშებ აქ მიდგას მზასაო.“
კევსურნ ალაზნის თავ ჩადიან, ამფორას ლესვენ კმალთაო.
გავიდეს ნაყავეჩოსა, მაღალს ხუშექის მთასაო,
5 იჭერენ გადმოსაკელსა, ლეკ რომენს მოოს მთასაო.
ხუთშაბათს თენებაზედა ლეკი გადმოკდა მთასაო,
ფარსმანს მიუდგეს ციხეთა, ნაყენ სიმაგრის კარსაო.
მშაველებ გვიდებდეს იმელსა: „თოფის დავხვევდით აღსაო.“
კელი გაიკრა აბამა თოთიათამა კმალსაო;
10 განათდა ბაწარაული, ცა წმინდა უცემს თვალსაო.
გვერდს უდგას სახლის კაცები, ჩალხურებ სჭერდეს მკარსაო;
ხახიკაურებ ვაყები ნაჩვევებ იყვნეს ცდასაო;
შიგ სტანავ ორი ღულელი, ერთი ეძახდა სხვასაო:
„თითო შავსწირათ ოროლსა სიმაგრეთ ნაკოც მკვდარსაო.“
15 პირიქით პოხილაური ამამღერებს კმალსაო,
ბლოველი მოლოდინაი მგელი მოხკრეფდა ცხვარსაო.

სათრუსოოდ

51.

- ერეკლე ბატონიშვილი ას ღთისგან დავლათიანი;
სათრუსოოდა გაღბედავს, – სავსე ას საქონიანი;
კევსურებს დაიბარებდა: „თავი დამჭირდა ყმიანი.“
დაემზადნიან კევსურნი: „ოსების ჩვენ გვჭირს ზიანი.“
5 ჩამავა გაიდაური, მანძილა რქა-ჯანგიანი;
მასყეების თამარისძეი, დროშამ მაილა ძგრიალი.
თრუსო გალეწეს კევსურთა, აისრ რო კალო ძნიანი.
გახუა ხიტალიონი ბასრის კმალაი ფხიანი;
ხთისია ატაბიონი შაორდენია მკრიანი, –
10 ციხის კარ შასტანებიო, მკვდარ დარჩა სისხლ-ტივრიანი.

—

ამაგ სიმღერის მათქვამი კოჭლი ორ, ვერსად დავალი;
ხვალი მყავ ბეწინიკაი, არ გამეზარდა ტიალი!

52.

- თრუსოს ჩავიდეს კევსურნი, ჭეხა ჩაილეს ცისაო.
„ნეტავი არ ჩასულიყვნენ!“ საერისთოვლებს სწყინსაო.
ომათა ნათელისძესა ეტლი თან ჩახყვა ღთისაო.
საქათურემოდ სწადიან, ჯავრი აქე ქვითკირისაო.
5 ქვითკირის კარზედ შამაკდა, ფერ მაიყოლა მგლისაო.
ხკვირობენ აზნაურები: „კევსური როგორ ცდისაო!“
„ომაიშვილი იქნება“, ერეკლე იცინისაო.
გვერდს უდგას ატაბიონი, ღთისია, კარგა ცდისაო.
თოთიას ქება რად უნდა? თესლი აქე არწივისაო,
10 სისხლ გარდაუღის ფრანგულსა ოსისა თრუსოვლისაო.
ოსო, რად იარებოდი, ყამ რად არ გქონდა მტრისაო?
რად არ იკითხე ამბავი თოთიას ფრანგულისაო?
ურჯუკას ქება რად უნდა? სისხლ ბევრჯელ უღვრავ მტრისაო.
თავ-თაოდ ვერვის გაქებლით, ბედენად არვინ სცდითაო.

53. აბდულა

- აბდულის ყარაულები ქალაქის კიდზე მდგარაო;
მანდით აყრილა აბდული, დილომჩი გადმომდგარაო.
ერეკლეს კაცსა ულაღავს: „ერეკლეგ, ჩემო ნალაო,
გამამილალე სურსათი, ჩემი ქალაქის ღალაო!“
5 ეგ რო ერეკლემ გაიგო, სიცილით გამამღარაო:
„რა ქნა მა წითელ მელამა? ტყავ კარზე მამიტანაო!“
გონსა მოვიდა მთიული, ეგრ რო ი ღორის ფარაო.
ვაჟები თიანელები ჩაიჭრეს კარავთანაო,
ჩაჭრეს, ჩაკაფეს კარავი, ჩაყარეს ფარი-ფარაო.
10 ეუბნებოდეს ოსები: „კარგი, მთიულო, კმარაო!“
გამოქცეული აბდული სამშვილდეს ჩამომდგარაო.
წამაეგება დიაცი: – „ბიჭო, რამ აგაჩქარაო?“
– „სუ დამიღუბა ჯარები, მანდ რო ერეკლე მდგარაო.“

54. გაბრიელ

- ანდრეზად არ მადიოდა, ახლა გაბრიელმ ქნისაო,
დალივნა ბაგრატიონნი, თავად ბატონად ზისაო.
გაბრიელმ ლაშქარნ შაყარნა რუსისა-დ' ლიახვისაო;
აწევდა მოკვევებსა: „ჯავრ ვის გაქვთ ერეკლისაო?“
- 5 ერეკლე შაწუნებულა, ტანთ ბევთარს იცვამდისაო.
კევსურეთს წიგნებ წალალა: „თავ მეჭირების ყმისაო.“
აჩქარდა კევსურთ შვილები, ერთმანეთს არ უცდისაო;
არაგვზე ჩამოდიოდა, გუნდნია შავარდნისაო;
ეგვრე ჩამამტვრიეს, ზვავმა რომ წვერი ტყისაო,
- 10 ქალაქს შვიდეს კევსურნი, მზე ეფინების პირსაო.
ერეკლე წამოეგება: „მოხვედით საომრითაო!
არიქათ, ჩემხო კევსურნო, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
თოფით იომეს კევსურთა, მემრ კელ მიუდის კმლისკაო.
კევსურეთ, გაბრიელ, ვერ შახვ, – ტყვიას აგასხმენ წვრილსაო.
- 15 ბევრი იზრდების ობოლი, კმალ-სისხლი უხარისაო.

55. წინის ჟმის გმირი

ერეკლე ბატონიშვილი გმირია წინის ჟმისაო,
შიგადი გული რკინისა, გარედი სალის კლდისაო,
რა ცხენსა გარდაჯდებოდა, რა ტურფა ჩილი ხეაო!
რახანსა ომში შვიდეს, მეტის-მეტ მამაციაო.

56. პატარა კახი

ერეკლე ბატონიშვილი ერთ პატარა კახიაო,
ალგეთ[ა] ალგეთობასა ცხრა-კეც რაზმი ჩახიაო,
ასი ცხენს გაალაკვინა, ორას კარავს წახვიაო,
„ომსა რად უნდა გრძელება?“ – შუბი ბუდეს გახვიაო.

57. თურექმანი ტფილისში

ორშაბათ დილას გათენდა ავი დილა, ავი დარი, –
ყმაწვილების კალოს ლეწავს თურექმანის ცხენის ნალი.
ერეკლე გამაქცეულა, მუკლებს აღარა აქვ ჯანი.

- შამეყვრების რუსები, სამის ბატონისა ჯარი.
- 5 – „რამ გამაგაქცივ, ერეკლე, რამდღა დაგატანა ძალი?“
 – „რასა მკითხევდით, რუსებო? მტერმა მამტაცისა კარი.
 შამავიდა თურექმანი, ქალაქს გაადინა ალი.
 მიუბრუნდათ, გავაქციათ, ამავეგდათ მაგის ჯავარი!“
 არ დაიჯერეს რუსებმა: „ჩვენი უფრო დიდი ჯარი, –
 10 თურექმანამ უნდა ხიას ქალაქის პირ ალაზანი.“

58. რკინის კარის შექსნა

- ვერ გაიგეთა, ქართველნო? შაგეკსნათ რკინის კარია.
 აღარ გყავთ ნეფე ერეკლე, არც მისი საომარია,
 დამღვარა ბაირახები, აღარ ჭეხს ზარბაზანია!
 ცხეთას დგას თეთრი საყდარი, გვერდზე ჩაუდის მტკვარია,
 5 შიგა დგას ოქროს ლოგინი, შიგ ნათობს კელაპტარია,
 შიგა დგას კუბო ოქროსი, გამოსახული ჯვარია.
 კუბოში ჩაუწვენიათ ბაგრატიონთა გვარია,
 დაწერა კამალაზედა ქართული ორი-სამია:
 „სასხვათოდ ნუ გაჰკადოდეთ, მუხრანში იდგა ცხვარია,
 10 სამადლოდ ნუ გაჰკადოდეთ ჩემი ნარტყამი კმალია,
 სამადლოდ ნუ გაჰკადოდეთ იმერელთ ნეფის ქალია!“
 გადაიცვალა ერეკლე, შვილებს დასწერა ჯვარია:
 „უფროსმ გიორგიმ შაირტყას ჩემი ნაბამი კმალია!“

59. ქალაქის არევა

- ღმერთო, რა დიდი ბრალია არევა ქალაქისაო,
 დაღევა ბაგრატიონთა, ჩარჩევა მასკვლავისაო,
 მეფის ერეკლის სიკვდილი, დაქცევა კმელეთისაო!
 გიორგი ბატონიშვილი შეებძოლების სთითაო.
 5 გავარდა ალექსანდრეი, ჯარი ხევა დალისტნისაო.
 კევსურეთს კაცი წაალაღა: „თავი დამჭირდა ყმისაო.“
 აჩქარდეს კევსურთ შვილები, ერთმანეთს არ უცდისაო.
 არაგვზე ჩამადიოდა გუნდი ქორ-შავარდნისაო,
 ჭეხით მიართვეს სალაში გიორგ ბატონისშვილსაო.
 10 ერთუცს დაუდგეს პირდაპირ ჯარები ორის ძმისაო,
 შუაზე უდის ჩაფრები, რუსი არ აძლევს პირსაო.

15 შუადღის დრო რო მავიდა, გუგუნ დგა ზარბაზნისაო.
გაიქცა დალისტნის ჯარი, ბძანება იქნა ხთისაო,
გადახყვა კევსურთ შვილები, წკეპა ამადის კმლისაო.
თოთიას ამწუხარებენ სულხანაურის შვილსაო,
თავზე ნახურავს ჩაჩქანსა ჯამს ნატყვიარი სჭირსაო.
მაგას ვინ ეტყვის მამასა, ვინ გარმაავლევს პირსაო?
ყველაის საწყინარია დადგომა ბორაყისაო,
ალარ ხუოდას დროშიაი ლალის კარატის ჯვრისაო.

60. ბორაყის წაღება

ღმერთმა იცოდეს, მეწყინა სიკვდილი ერეკლისაო,
ღარჩომა ნაროვანზედა მედროშე ბლარაისაო,
ლეკებისაგან წაღება ბლარაის ბორაყისაო.

61. ხახათ მწარია

მაჩხო შე თანდილაშვილო, ენაიმც მოგჭრა გძელია!
ხახათ მწარია მახპარე, ღამე ავლიე ბნელია.
ჭარში რო ჩამაიარე, მანდ შაუცვალე ფერია.

ლევანი 62.

პირველად ღმერთი ვახსენათ, ეგ უფრო დიდებულა.
გაიგა რუსთ კემწიფემა, მუკლებს დაიკრა კელია:
– „რალას უბრუნავთ, თავადნო? ცოდო-ბრალ ბრუნავს ძნელია.
ან შამიკართ ტივები, ან ამიგევით გემია.“
5 ქალაქით ჩაფრებ მავიდა, წიგნებ მახქონდა ბევრია.
შიგა ეწერა: „ლევანი, შვილად გაზდილი ჩვენია.
ვაჰ, თუ უჭირდას ლევანსა, ომს უპირობდან – ძნელია!
არ ხყვანდას ჯარი, ან თაო არ ხქონდას წამლის მტვერია!
ქიზიყიმც დაიწყევლების, მაგის ქევხუდა ერია!
10 გაგვიორგულდა ბატონი, ჩვენზე აილო კელია.
ჩაფარმ რო ცხენი შახკაზმა, აჟჟანტა მისცა გძელია;
უთხრიდით ჩემთა ჯალაფთა: „ნახვა მეწადა თქვენია;
საბნელოს ნუ შამიკდებით, – გამილალდების მტერია;

- 15 დაფას და ზურმას დახკარი, ლხინი გაღმართე გძელია;
 შაიბრაღიდი არაგვი, შაუძლებელი თეძია.“
 გაიგეს ლეკის შვილებმა, ჩქარა დახკაზმეს ცხენები;
 ოთხთავ აკვერეს ნალები, ლურსმარს უგრისეს წვერები.
 „მოდ, გაუშვათ თარეში, რალა ლევანი მთელია.
 მალალ ერისთავ მოვგლიჯათ, ტყვე წამოვასხათ ბევრია,
 20 შამოეს შამავავლიათ დიდმის მინდორი გძელია.“
 აცათ, თქვე ლეკის შვილებო, რად შამავავართვით თვალია?
 იქავ მთელია ლევანი, იქავ ბევრი ხყავ ჯარია!
 ხო გაკსონს, მოსაქციელსა ავი დაგადგათ დარია?
 გამაგერიათ ლევანი, გაგინახევრათ ჯარია!
 25 ქალაქში ბზანებს მელიცი: სიზმარი ვნახე ძნელია,
 ეგ თუ გაიგა ლევანმა, ეგ თუ გაიგა, – ძნელია;
 მოსთხარას ორივ თვალები, მოხერხას ენის წვერია.

63.

- კმალი სჭრის ბაგრატივნისა, ნეფისა ერეკლისაო;
 ნეტავი გამაცნობინა! ლევანს უქებენ შვილსაო.
 სალეკო შამამატვრია, ზვავმა რო წვერი ტყისაო;
 წავიდა სარუსეთოდა, საქართველოი ხკვირსაო;
 5 კემწიფის კარზე მივიდა, ეტლი თან მიხყვა ღთისაო.
 „მაბძანდი, ლევან ბატონო, ყმაწვილო ათის წლისაო,
 შვილს წელს ყენად ნაჯღომო, არ მადის შენს მეტისაო!“
 დაჯდა და ხკითხა ამბავი თბილეთის ქალაქისაო:
 „რამ გაადიდა ჭარელი ნარჩომი ჩემი კმლისაო?
 10 წახვიდე, – არ საქშერო ხარ, არ წასვლა არ იქნებისაო.“
 გამაყოლა ჯარები, კერკები ათას-ფრისაო.
 ლევან ქალაქი შამაკდა, ჭეხა მაილა ცისაო.
 ლეკთ უფროსები შამინდა: „ჩვენკე რაით იქს პირსაო.
 მაგან თუ პირი ჩვენკე ქნა, საქმე ჭირს დაღისტნისაო.“
 15 ვინ მააკსენა ლეკებსა სიკვდილი ლევანისაო?
 მაკვდარა კორცის ბატონი, ბძანება იქნა ღთისაო.
 მტერი ვერ გაულაღდება, – ერეკლე ცხენსავ ზისაო.

—

ემა ქართულის მათქომი გლეხი ვიყავ მთისაო,
 რად ეკადრების ქართული ნათქვამი გლეხ-კაცისაო?

20 ვაჰ, თუ ერეკლე გამიწყრა, იქნების ჩემის ჭკვისაო.
ერეკლე რას მიქადებდა, ან გული დედუფლისაო?

დათუნა

64.

გადადის იმერეთზედა აქლემთა ნატოტარია;
წვიმა დაწვიმეს ღრუბლებმა, შიგ ჩადგა ნაგუბარია.
ჩაყრილა ვარდის ფურცელი, დაღბერნებს, დასძრავს ქარია;
საკრეფლად შამასჩვევიყო ბაგრატიონთა ქალია.
5 ემაგას მანპარებია ერთი თათარი მყრალია;
დაუჭერავის თათრებსა თამარი დედუფალია.
დათუნამ ბატონიშვილმა ჩაიცვა სამანქანია,
შამაუძახა მსახურთა: „ჩემი მამგვარეთ ჩქარია!“
გადაჯდა თავის ფეკ-თუთრსა: „ეხლა დაზომენ გზანია!“
10 წვერის ძირს შამეეწია, გაუნახვერა ჯარია;
მეშვიდმეტეზე მივიდა, დადგა, გაწმინდა კმალია:
„შამინდეჲ, ღვთის წყალობაო, ოცსა დამიკლდა სამია!“
ერთმა თათარმა ურიამ თოფს დააყრივნა კმანია.
ცხენზეთ ჩამაიტანეს დათუნა ალვის ტანია,
15 თმა-გლეჯით ჩამაავლიეს ბაგრატიონთა ქალია:
„ჩემი მაჩვენეთ დათუნა! მთელი არი, თუ მკვდარია?“
– „დათუნა რა სანახავია, – ბეჭებს სჭირს ნალახტარია.“

64a

დარეჯან დასწყევს შვილებსა: „დათუნამც მაგიკვდებისთა!
მტერსთანა, მაკეთესთანა წინ ვინალ წაგიდგებისთა?!“

65. მუცალი

გირავს ჩამადგა მუცალი, დიდი მუცალის ჯარია;
თუშებს მაციქულ ახკიდა, ბეგრად მასთხოვა ქალია.
მირგვალს დაგროვდა თუშები, დიდ დადგა საუბარია.
ზოგებმ თქვეს: „მივსცათ ბეგარი, მტერმ დაგვიჭირა კარია.“
5 – „ვერას მივსცემდით“, ზოგებმ თქვეს, „მარკეი, ცოლ-შვილთ ბრალია!“
ქალმა ქესელოს გაიგა, ხუთნ მასწყვიენ თავის ძმანია:

„ან მიპატრონეთ, თუშებო, ან ქალს შამარტყით კმალთა.
თორ გავალ, გამავერევი ლურჯ პერანგიან ქალთა.
თქვენ შაგრცხვენდებისთ, ვაჟებო, რო ვინ მინახნას თმანთა.“

—

- 10 ცხენს ხკაზმავს ითადანური, საისკე მიმავალია?
სუ ლამით შამაიარნა დიდნი თუშეთის მთანთა.
შუა ლამის დროს გაალა თელავს გალაგნის კართა.
შამასწყრა ლევან ბატონი: „რალა სტუმრობის ხანთა?“
— „ჯერ მკითხე, მერე გიამბობ: მტერმ დაგვიჭირა კართა.
- 15 ეხლა თუ მაგვეშველებით, ვიქნებით შენნი ყმანთა.“
ადგა, წამადგა ლევანი, იძახა თავის ჯართა.
აივსა გათუნებისას თელავს გალაგნის კართა.
კელთ მისცა მაშხარაები: „შაინათნიდით გხანთა.“
— „ვაიმე, ვერ ვეომებით, ლეკთ უჭერიან მთანთა.
- 20 ბატონო, ანდარეზაი ნუ გყავის პატიმართა.
მაგას თუ არ გაუშვებდით, თავად ჩამოგვკესენ კმალთა.“

—

- გაუშვეს ანდარეზაი, ღთით თავის დავლათითაო.
წყალს გირეოში გავარდა სახლთხუცის ორქაფითაო,
ტანი გაილა ლერწამი, ზედ ქუდი ვათარისაო.
- 25 გირავის ჭალას შამორბის ყმა ლურჯის პერანგითაო.
მუცალ კარავჩი აკაფა ნაკუდარაის კმლითაო:
გაიქცა მუცალის ჯარი, ქალივით ატირდისაო.
მიზღვევენ თუშიშვილები, წკეპა ამადის კმლისაო.

—

- 30 მუცალს ცოლ ჩამეეგება: „მუცალმა რალა ქნისაო?“
— „მოგიკლა ანდარეზამა, ყორნებს ამაქე ბწყლითაო.“
— „ვეუბენ, არ დამიჯერა, ქალმა ვაჯობნე ჭკეითაო.
თუშეთ ნუ წახოლ, ცუდაო, არამც ვინ დაგხვდეს კმლითაო.“

აბაშა

66.

აბაშამა თქვა: „დავბერდი, მუკლებს აღარ მაქვს წადინი.
ნეტავი არ მამდიოდა მაგ მუხუაურთ ქადინი!
მანამდი ვიყავ ახალი, არ გავიგებელი ნადიმი,
ჭალათით გამოქცეულმა მთაზე ვჭამიდი სადილი.“

67.

ნისლ ძესა ლებაისკარსა სუ მუდამ აუყრელადა.
აბაშას ტანზე ჯაჭვ სცვავა სუ მუდამ წაუყრელადა.

68.

აბაშას დამოყვრდით, ქალებო, ხირსილაური მგელია.
ღარიბ კაცია აბაშა, ბევრაის ვაჟის მკვლელია.
მაგას არა ხყავ საქონი, ჭიუხჩი ნადირ ბევრია.

69.

საპირისწამლე ვერცხლისა, აბაშავ, ოკრად დაგჩება.
დაგიკიდებავ გულზედა, თოფის ლიშანიმც დაგდგება!
– ერთი აბაშამ გესროლა, ნიაღე აღარ დაგცდება!

70. ა ნ ჯ ა რ

ანჯარ, დასტურთა მაურავ, არწივს ღვავ მაღლის მთისასა.
შაიბნენ ლეკებ-ფშავლები, ჩამოქცევას ღვავ ცისასა.
გაძვირდა ტყვია-წამალი, კმლით აპირობენ მისვლასა.

71. ბაბუნური

ხამხი(თ) ტირილით წამავლენ, ქალებ იძახდეს თავზედა:
„შენ, ძმაო, შენებ მამკლავებ შემოდის ჩვენსა გზაზედა.“
მავიდა ასთემურაი სიცილი(თ) დანდობაზედა.
წინა მგზავრმ რომენმ შაიარ? ძმისწულ მამიკლეს რაზედა?
მე რომ გავზარდე პარტალა, ხამხას გაღმეგდა გორზედა.

72. ბალათერა ჯაბუშანური

კარკუჩით გამეემართა ბალათერაი დილითა,
ღელის-ძმათ გაჯავრებული ქვა-რკინას ამტვრევს კბილითა.
ჯუთისას შამაიარა, მართულმა იარაღითა.
აივსნეს ქოთანის ბეჭნი ქომო-ციხლების მზირითა.

- 5 ყმაწვილად ბალათურამა კმალ მაიქნევა პირითა.
 ზოგნი ჭრნა, ზოგნი ჩაკაფნა, ზოგნი წაუვლენ ჭირითა.
 რანიც წავიდეს ჭირითა, სისხლსა მისთხევენ პირითა.
 ერთმანეთს ეუბნებიან: „ნუმც წამოვსულვართ შინითა.“
 მარტუამ ბალათურამა მთა გარდიარა გმინვითა,
- 10 გადაუჩინდა დედასა გაცინებულის პირითა,
 გადაუშალნა ქოჩორნი გადაპოხილნი ტვინითა.
 ბალათურაის დედამა თმანი დაიჭრნა ძირითა:
 – „ბიძამ არ მოგცა ჩაჩქანი, აწ გაძლას შენი ჭირითა!“

73. ბალათურას ფარი

მიქეელის კარს შახკიდეთ ბალათურაის ფარიო,
 მაუკლის ომის წადინი, დასძრავს ხანდისხან ქარიო.
 შამდინარ-გამამდინარმა სწორებმ დაუგან თვალიო.

74. იოსება

- კეჭი ზის იოსებაი, ბულა ბუბუნებს კარიო;
 აღარ კადრულობს დაბალზედ, მაღალზედ დაქნა გზანიო;
 ქალაქს დაშიშნა სომეხნი, გუდამაყარს ქნა ძალიო;
 ქმოსტ-როშკას გადაეჩვივა, როგორც მარილზე ცხვარიო;
- 5 ჩამოკლა ცი[რ]ცლოვანასა, ჩამოივაკნა გზანიო;
 გამაუდგების ცხვრის წყემსსა, ვერ დაიჭირა ქალიო.
 ქალმა ისრიენა მანდელნი, არხოტს ჩაყარნა კმანიო.
 ვაჟებს ციხის კარ ნაჯდომთა მუკლებს შაუჯდა ქარიო.
 გამამეტლების ყმაწვილი, გამაამეტა თავიო,
- 10 მახყვება იოსებასა, შუ არ ჩაუვა ფარიო.
 სკითხევდა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისა ხარიო?“
 – „რას მკითხავ, იოსებაო? დამბრუნავ აღარ ვარიო.
 დისწულ ორ იონეურთი, ბალახურისძე გვარიო.
 გუშინ რომ ქალას მოზდევედი, იმის საქმარე ვარიო.“
- 15 შამოხკრა იოსებასა, მოსჭრა მარჯვენა მკარიო.
 ეგრე ჩაუწვეს ერთუცი, როგორც ჭეკარა მხალიო.
 საწყალი იოსებაი გზის თავს შამოწვა მკვდარიო.

75. ბ ე ქ ა

- ქალი ვარ თუშთა წოვათი, სიტყვას ვერ ვამბობ, მცხვენისა:
დაითვრნენ თუშთა შვილები, ერთ-ერთი მათქვე კელითა.
გავხედენ, გორზე ჩამორბის ვაჟი ბექაი ფრენითა.
ლეკებსა გასჭრა თავები, კალთა ამივსა კელითა.
- 5 ნეტავი, ძმად ბექაო, შვილი გქნა მამის-ჩემისა!
ანამც კი დაგსვა სატყვეოს, დაგიქსნა მამის ცხენითა!

76. ბუკულიშვილი

- გაითქვი, ბუკულიშვილო, მითხოს გაღვარდი კმადლო.
დალლიე მაისტელები, ამით გაქებენ ცდადლო.
ჰაჩარუსაკე გაღვარდი, საიდგან წახველ სადაო?
მარტუამ ბუკულიშვილმა ლაშქარს შამასდვა ზარია;
- 5 ეგრე დაფანტა ლაშქარი, როგორც მგელმ ფანტოს ცხვარია.
დაბრუნდა ტომის გაზდილი: „აუაერგი ვარია,“
თოფ დახკრა ბუკულიშვილსა, არწივს მასტეხა მკარია.
– განა! მამიკალ ძმობილი, არდოტელ მეომარია.

77. თავისი ქალების დაკოცა

- სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შამაჰკვივლაო.
ეგრე გამკდარა უკიშვილ თათარა, როგორც სინაო.
მიქელი, სურას გაზდილი, რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი დაკოცნა თავისნი, სულეთი წაიკდინაო.
- 5 ყველასამც ეგრე მაუვა, ვინც მიქელს გაუცინაო!
ერთხან გამოვა კარშია, ისევ შამოვა შინაო.
კარს უდგა ლეკის ლაშქარი, თავი მით მაიწყინაო.

გაგა ბერდიშვილი

78.

თავს აქებთ, არხოტივნებო, ეგ რაილ სამართალია?
ამლას ბერდიათ გაგაი სამის თემობის კარია.
ჭალას მაივლა სანგლადა ღილღველთ ნაკოცი მკვდარია,
ზედ გააყარა ხე-ჭერი თავ-თავის ღილღვლის ძვალაია.

79.

- აზნავეს ქალნი ატირდეს, ცრემლით იბანდეს პირსაო:
„ბეჩავნო ჩვენო მამანო, ველარ გახვედით ჩდილსაო,
ვერც სანადიროდ წახვედით: ჩორენს გაგაი ზისაო.
ან კელთ წავგასხენ, გაგაო, ან ბეგარ დაგვდევ ცხვრისაო!
5 აივსა აკალდამაი შენის ნაკოცით მკვდრითაო,
აკალდამისა კარები ჩვენის ნაგლეჯით თმითაო!“
არ დაიჯერა გაგამა: „ადგილ მიჭირავ კმლითაო.
წინ თქვენ დამეცით ლაშქარი, ეხლა მე ვიბძვი ღითთაო.“

80.

- ღიღლოს იყრების ლაშქარი ერთის ურჯულოს თავზედა;
აღვიან, წამავიდიან გაგაის მუქარაზედა:
„მამკლავი უნახვაისა აგებ მავკელათ სკამზედა,
ან კელად წამავიფვანათ, ან თავი მავსჭრათ გზაზედა.“
5 საწოლთ მახკელვენ გაგასა, ვეფხვს სძინებიყვა მკლავზედა.
აიმ დროს გამაელვიდა, კელებს უკონვენ მკარზედა.
„ვაი თქვენს გაგას, ძალღებო, ხანჯარ არ შამჩა ტანზედა!“
ღიღლველს ახგლიჯა ხანჯარი, იმასავ დასცა გულზედა.
მეორეს გარდაუბრუნა იმავ სენაის კარზედა.
10 მესამე ქვითკირს შამახკრა, ტვინი შაასხა ქვაზედა.
ბერდიაობით იძახდის: „კიბე მაუშვი ხანზედა.“
არ სცალის ბერსა ბერდიას, თოფს ეხვეოდა თბეზედა.
თოფს ისრევს ბერი ბერდია, მკვდარ უწყოვ კალოს კარზედა.
ოროლთა გატუსულათა მკვდარი შაყარეს მკვდარზედა.
15 ჭაბუკათ ჩაჩაურასა დავლათ დააჯდა მკარზედა.
მაუკლავ მამის მამკლავი, მკვდარ უწევს წინგარდაზედა.
მარტო შარუმა ომობდის ორის ქვითკირის კარზედა.
ტერღის კარ კალოთანელნი ვეფხვნი აბრუნდეს მწკალზედა.
ნუ ვიტყვით მაგათ ნაკოცსა, ბატონთან იყვანან ზავზედა.
—
20 ამავე სიმღერის მათქვამი კორმოან დავნი მთაზედა;
მამქონდეს ჯიკვის თავ-რქანი, მამინაროდეს გზაზედა.
შვიდ-შვიდის ჯალაფისაი მარტუა დავვე სკამზედა.
თუ ვერ ვიძებნე შვიდნივა, სწორნიმც ნუ დამსმენ ჯარზედა!

81. კადელი ღერენათა

კა ყმა შავაქათ, ვაჟებო, – ცულებიც შეეცდებოდა.
კადელსა ღერენათასა საგონი ჩაეყრებოდა, –
შაუყრავ მშავლის ლაშქარი, ტანიეს უგროვდებოდა.

82. გორგი

რა ამბავია შატილსა, რა წყრომა ბრუნავს ღთისაო?
მაცნე მოვიდა შატილსა: „ჯარ მოღის დაღისტნისაო.“
შატილივინებსა ვაჟებსა ფათვლად არ გააჩნდისაო, –
თითო თოფი აქვ თითოსა, თითო საქსარი ტყვისაო.
5 მაცნე მოვიდა მეორე: – „მოღის და არ იშლისაო.“
გორგის ლუდ ჩამააწვადეთ მჭვარტლიან კათხაითაო, –
ჩამაიარის გორგიმა, ჩაუჯღის ციხის ძირსაო;
ბოლი მასწივის ბოლზედა, გარჩევ არ იყვის კმისაო;
ესროლის აღდამიშვილსა, ოთხი გაწირის ჩდილსაო.
10 ჭანთას ჩაუდგით ფაცერი, თავ-ფეკი ჩაუღისაო.

83.

ნეტარ არ გამახყიდღესა თილისძენ გორგის კმალსაო?
თუ გამახყიდღეს, ვიყიდლი, მივსცემდი ცხვარსა-ღ' რვალსაო.
ჩავდებდი ციხის ლიბუში, გაიმაგრებდა ქავსაო.
ლიბუში რო იქნებოდა, ლეკებს მისცემდა ზარსაო.

5 ლეკეთის მთაზე ყორანი ერთ რასამ უმახს სხვასაო:
„გორგი ველობას წასულა, გავხყვით ემაგის კვალსაო.
გორგი დაგვადღებს ლეშითა, თუ შავხვდით ნაომარსაო.
ბაგოს ჩავიდა სოფელში თვალ შუადღისა ხანსაო;
ტანს ეცვა ჩოკა ლეკური, აპრიალებდა კმალსაო;
10 ქვითკირის კარზედ გასწირავს აკაფულს ლეკის მკვდარსაო.

ემანდით გამობრუნვილსა ყორნებ ეყრების გზაზედა.
გორგის ხკითხვედეს ყორნები, გორგი არ ეტყვის წარზედა.
– „მე რაღას მკითხავთ, ყორნებო? ჩაედით ნაომარზედა.
სისხლი სვით, ჯორციით დაძელით, ნულარ შაარჩინთ ტანზედა.

- 15 კმლის მამქნევ დალოციდით, ყორნებო, ნაჭრევ თუ სჭირდეს ძვალზედა.“
შაბალის ვეშაგური ჩიოდა: „ჯორ ვერ გავციდე კმალზედა.
სხვათ მოკლეს ოროლ-სამსამი, მე დავრჩი მარტუაზედა.“

84. თუშები ლეკების წინააღმდეგ

- ჭალაში თუშნი ჩავიდეს, ნისლი თან ჩახყვა ცვრიანი.
ერეკლე შეწუხებულა: „გზა ვერ გავიგე ტიალი.“
შამაუძახა თუშებსა: „აღარვინ ხართა კმლიანი?“
ცხენს შაჯდა თილისძეთ გორგი, ლურჯამ გაილა გრიალი;
5 მაგას ბილოსძე გამუდგა, მაჟარს გახქონდა პრიალი;
გოთლაის ჩალის ფერამა ნაცხვრევზე იწყვა ფხვრიალი.
ბილოსძის მაჟარ გავარდა, ლეკ დარჩა სისხლ-ტივრიანი.

85. გულუხვისშვილნი

- ლუდი აღუდეს თუშებმა საბალითარად სვიანი,
იწვიენეს გულუხვისშვილნი მამით შვილამდე მტრიანნი;
ახყარეს იარაღები, ეგენ არ დასხნეს კმლიანი;
ოთხნივე დასხნეს ერთადა, ტაბლა დაუდგეს შიარი,
5 როცა დაითვრნენ თუშები, დადგა ხანჯრების პრიალი.
დაკოცეს იქი-დ' მეშველა, ანჯა გაწირეს ტიალი.
თვითონ მოკლიან უთური, მანძილა კარი რქიანი.
შვილი მაუკლეს უთურსა, არწივი სინსილიანი.
სხვები კი ახზე დაკოცეს, ბრალი კი მეშველისანი!
10 ნეტარ რად მოკლეს მეშველა? ალაღ კაც იყო, ღვთიანი.

86. ზეზვა და თათულიკა

ქარი ქრის საქარავნოსა, ღურბელსა ღბერევიდანა.
ზეზვაი-დ' თათულიკაი ერთმანეთს ზვერევიდანა.
კმლები დატეხეს ცემითა, ხანჯრებით ჩხვერევიდანა.

87. ი ვ ა

ნეტავი მიაც ცხენ მამცა! ვაჭმევი ქერსა, თივასა.
ეგები გავედრებოდი ჭურასძიშვილსა ივასა.

88. თამარისძის დატირება

ა) კევსური დიაცის მიერ

თამარისძეო, მახვედაეო?
მაკლულო უსაფეროთაო,
დილღველთა ყარწიკაიანთაო?

ბ) არხოტიონთ ქალის მიერ

- თამარისძეო, მახვედაეო?
5 არხოტიენები შინ იყვაეო?
წამლიან კოდნი ეღგესაეო?
ტყვიის სკამები ესხალაეო?
ბურაი გამადიოდაეო?
ტირილ რად უნდა კევსურებსაო,
10 საძროხის ყურეს ნაკოცებსაო?
ტირილი არხოტიენებს უნდაო,
საკარის მაღალ მეომრებსაო.

89. ა ხ ი ა

კევსურეთს ცანი დაეცნეს, არხვატს ნაპირნი ცისანი.
კევსურეთისად ახია! ვა ბრალნი არხოტისანი!

90. კისტნელი იმედა

- ბევრჯელ ვიარე კისტანსა, ბევრჯელ ვილოცე ჯვარია.
ველარ შავაქი ახლები, იმით მიტანავ ბრალთა.
აიქ დავალის იმედა, საც ვერ დადიან სხვანია;
ბევრჯელ შალენა სისხლითა აკვით ჭალანი-დ' გზანია.
5 წინ ბაზღელ შამეყარა, თეთრი ქორაი კარია.
თოფ არ ესროლა იმედამ, – „მეიმედების კმალია.“
მძიმე აუტყდა მღევარი, ეცოტაგების მკვდარია.
ერთისად როგორ გავალათ აკალდამაის კარია?
გამაღმეტლიან მღევარსა ორნ ახალგაზღან ყმანია.
10 ნაჯღომას მიხყულებიყენეს, ქვე თუ იყენიან ბრმანია?
„სად მიზღით?“ – იმედამ სკითხა, პირსაც დაჰხვივის ალია.

კისერში გამადიოდის წინა კბილების ძვალია.
„ეხლა წაიღეთ, ქისტებო, მკვდარზე შადევით მკვდარია.“

91. ლუხუმი

- მზირი შაყრილა მზირზედა თუშისა, ლეკებისაო.
დეექცა ამხანიგები, მჭერ აღარ დაშნა მკრისაო.
ლუხუმის ამხანიგებსა მანდელიმც გზურავთ დიაცისაო!
მესამედ გამონტომამში ლუხუმს მუკლ მასტყდა მგლისაო.
- 5 კმალი ახკადეს ფრანგული, კაღღიმ გაღუგდეს სხვისაო;
თოფი წაართვეს კირიმი, კარა გაღუგდეს სხვისაო;
კელი მარჯვენა მათჯრეს, წესიც არ იყო მთლისაო.
დაჩეხა თოფის კონტახი, შაიკრა არტახითაო;
სიმშილით დაღონებულმა ქუჩი მოძოვა მთისაო;
- 10 წყურვილით დაღონებულმა ცვარი ალოკა ცისაო.
ლუხუმს გველ შამეჩვია, მუკლს ულოკს, უკურნისაო.
ორი კვირა რო წავიდა, ლუხუმს მუკლ ექნა მგლისაო.
ჭალაისაკე წამუა, ყელი დაიღბო წყლითაო.
წყლის პირზე დათვი მოვიდა დიდის კახეთის ტყისაო;
- 15 ლუხუმისაკე წავიდა, სულ დაიყრა ყმისაო.
„ღმერთო, მაგას რაღად დამწერე, კელ არ მაღირსე მტრისაო?“
დათვი წყალმ გამაიბრუნა, წაიღის, დახკარვისაო.
ლუხუმი წყალში გამუა, ცურვა სცოდნია წყლისაო.
დაგლიჯა ქერის თავთავი, ემაგით შანაყრდისაო.
- 20 მეორედ მგზავრი შამაჰხვდა ლეკისა ბაგოზღისაო.
წამაიყვანეს ლუხუმი, ტირის და ცრემლსა ღვრისაო.
მარჯვენა არ აქვ ლუხუმსა, მარცხენას კმარობდისაო.

92. მარიამულისძე

ჩაიარის და ჩაკოცნის მარიამულისძემაო.
ყველამ ეგრე ქნას ვაჟკაცმა! ომმ რაღა იცის გძელმაო?

93. მექობაური

თუშებს სჯობ მექობაური. თუშებს საფენოს აუტყდა.
ივანეს მექობაურსა ორ-სამჯერ კარგა მაუკდა:

- 20 „დაგვექსენ, ჩოლაყაშვილო, თორ შენ' სიცოცხლე ჭირსაო.
ტანთ გვასხავ იარაღები, თითო კელში გვაქვ მტრისაო.“
მახარობელი მაუვა ხაძეს თათარის შვილსაო:
„მავიდეს ველს წასულები, ჯავრი ამუყრავ მტრისაო.“
ივანე მაუყვანავის, არწივ ჯვარის კარ ზისაო.

96. მინდია ბერდიშვილი

- ნუ მახკლავთ არხოტიონსა, ქისტებო, მინდიასაო!
თუ მახკლავთ, არ დაიჯერებთ, წყალს ნუ გაატანთ მკვდარსაო!
ავნია ბერდიშვილები, არ შაგარჩენენ ვალსაო.
აქებენ კირჩლაის შვილსა, გრანჯას ამბობენ კასაო.
5 შურის საძებრად წამავლენ, მაგრა ჩაიცმენ ჯღანსაო.
თოფ გაღის ნეთხის ძირშია, ქარაფნ უცემენ თვალსაო.

97. მჭედლური და წიქა

- შატილს ქავის კარს ატირდა ჯალაბაურის ქალია:
„აღარ მოვიდეს წასულნი მჭედლური-დ' წიქა, ძმანია.
წიქას არ აკმარებინეს ჯორით ნაყიდი კმალია.
არც მჭედლურ დაგვიანეს, არ მისცეს ომის ხანია:
5 დრო აღარ მისცეს იმთვენი, ეცადა მკლავის ჯანია.“

98. ნაკუდა გამაროზა

ნაკუდავ გამაროზაო, თუშო, მოკლე ხარ ენითა.
ნახა წავალის ლაშქარი, გამოგიყვანენ კელითა.
ვერ გაძღა თუშიშვილები, ვაჟკაცო, შენი ცქერითა.

99. ნასკვაურისძე

- ჩავალის, ჩაეუბნების როშკას გაზდილი საღარსა:
„თუ თავი გეზუბუქება, მძიმეს დაგკიდებ ლაგამსა;
თუ რომ გემინის, ის მითხარ, გულს მე ჩავიდებ მაგარსა;
ჩავკიდებ გორ-გურიანსა, ჩაგაფრენ მაღალ-მაღალსა.
5 ყილოს აქებენ ყანებსა, დაგადებინებ ნაღარსა.
თავს დაგანებებ, ტიალო, რას ვსწყალობ ლეკის ყანასა?!“

დამკვლევენ ყიდუელები, შუბს ღნახვენ ტარით მაღალსა.
სწორებ დაიწყებს კითხვასა: „ნასკვაურისძე სად არსა?“
– ომშია ნასკვაურისძე, მაგის გამოსვლა გძლად არსა,
კაცებს კოცს, კელს კი არა სჭრის: „კევსურის წესი არ არსა.“
10 კელ მასჭერ, ნასკვაურისძეგ, – უკელოლ სახელ არ არსა.

100. უთურგის გიორგი

არლოტს უთურგის გიორგი, გიქრის დავლათის ქარიო,
ერთიმც სხვა გეგანდა, გიორგი, შენდ რო ეჭირა მქარიო!
მაისტელთ გაგვირუმებდით, შაედებოლათ ზარიო.

101. სახელობა

ბევრა სახელობს კევსური, ბევრამ გაბანდა ჯღანიო:
გორგიმა უთურგათამა ბევრკან გაწირა მკვდარიო;
ლიქოკელთ დაულევავა ბუნოთ მამდინარ მგზავრიო,
საშოვარ დააყრევიეს, მაგას შურობენ სხვანიო;
5 გუდანელთ-ჭორმეშიონთა კაც ვერ ჯობ მეომარიო;
წლით კოცვენ კაკმატელები, მტერს მაგით შასდვეს ზარიო;
ჩაფერნეს ბაცალიგველთა ბუყარაჩოში კმალნიო.
ბევრჯელ ჩაყარნეს კადუელთ უხანოდ მითხოს კმანიო,
საქოსა ქუშანათასა ირემს დაღნაყნეს რქანიო;
10 მარეშათ ჯამბოლათასა არ მისცეს ომის ხანიო.

102. მინდია (შიშნია) ბალახურისძე

მამა გემდურის, მინდიო: – „შვილო, უჯერო ზარიო, –
აკვათა, არხოტიონთა შენ აუშალე ზავიო;
სოფელში შესტანებიხარ, ფეხონს გაუჭერ თავიო.“
დაჯავრებულთა აკვათა დიდი შაყარეს ჯარიო,
5 ქრთამი აძლიეს ქისტებსა, სოფლად თითოი კარიო:
„არხოტში ნუვინა გაგვცემთ, ენა გაქვთ ცლანგვიანიო.“
არხოტის ჭვალას აკვათა ხვადთ მაანათნეს ნალნიო.
ენშიით ბოლი გამოდის: „ბალახურისძე ვარიო!“
ჭერამა შიშნიაისამ ტყვია დალალა ჩქარიო,

- 10 კაცს დახკრა, ცხენსა გაღვარდა, წყალმა წაიღო მკვდარიო,
 „ჯერ მე გაჭმევდით სადილსა, მავლენ არხოტელნ ყმანიო.“
 შიშნიავ, ნუმც შაგეკსნება წელზედ ნაბამი კმალიო,
 ნუმც გაგიტყდება ჭურაი, არხოტის რკინის კარიო!
 შიშნიას ნუ დაიცილებთ, საც ისხდეს სმისა ჯვარიო!
- 15 შანდობა ბალახურის ძეს! არხვატს შაბა კარიო.

ალუდაური

103.

- ღმერთო, რა დიდი ბრალია სიკვდილი კაის ყმისაო!
 ჭიმლას დაიქცა ქვითკირი, კუთხი გამასკდა ქვისაო:
 მინდიამ შეღმაიშვილმა შუქი ჩაკრიფა მზისაო.
- 5 მზემა გაიგა, იწყინა, მასკვლავი ჩამადისაო,
 მთვარემა ხუთმეტისამა შავი შაიცვა პირსაო.
 იწრო ჭალაი შეუკრავ გომტიკაურთა მზირსაო.
 ბრალია მინდიასად, ხან რო არ ექნა ცდისაო!
 არ ხარჯნას ტყვია-წამალი! ჯარ უწყოვ მასრაისაო.
 ალუდაური დასჩების, შავი ლურბელი ცისაო.
- 10 ალუდაურის კირიმსა კვამლი სულ-წუხად სდისაო;
 სისხლისა კვალზედ გაუდგა, ყორან თან მისდევს კლდისაო;
 აბჟორიტესა მახკელავს, მა დაგაზული მგლისაო.
 მთელსა მინდიას უამბა: „უმცროს გექნების გზისაო!“
 ბარაქალ, ალუდაურო! არვის შაარჩენ ჭირსაო.
- 15 მანამდენ საკსოვარია, მანამდენ წყალი დისაო.
 ნაქნარი ალუდაურის ანდრეზად არ ითქმისაო.

—

- ამაგ ლექსების მათქვამი სანადიროში ზისაო;
 უწუხრე, არ მამივიდა თორმეტი ჯიკვი კლდისაო.
 სალექსოდ გამამიტანე საპირისწამლე რქისაო;
 20 არ მამცემ, არ მეწყინების, — შენ უფრო შაგკლებისაო.

104.

ჯარაის წყაროს რა ამბავია? ჩამატენხნას ხგავ ცისასა.
 გაბუერთ მზირი აუდგა დილა, ამაეს მზისასა.

- გაბურთა ალუდაური დაეღნებას ხგავ ცისასა.
აკლოლას ჩამოხკიოდა: კელთ მოგცემ შენის ჭკვისასა.
5 გამექცევ ვერ გამეხვეწებ, ტყვიას გკრავ კირიმისასა.
ჩაუდეგ, ალუდაურო, ნათოზს ყრის გულ-ღვიძლისასა.
მონკელავ აბჟორიტესა საფერსა შენის ძმისასა.
ქება ნიადეგ შეგკლების იმავე ღღეს მძებნელს ძმისასა.

- ამაგ სიმღერის მათქვამი საქობის კარში ზისაო.
10 კელში უჭერავ ფანდური, სიტყო ამოზღის ცღისაო.
სალექსოდ გამომიგზავნე საპირისწამლე რქისაო.
არ გამამიგზავნ, არ მინდა, შენ უფრო შეგკლებისაო.

105. მარტია კირჩლაიშვილი

- მარტია კირჩლაიშვილი ქორ მთაში იარებოდა;
წავიდა სანადიროდა, ვეფხვ ჯიკვებს ეპარებოდა;
ახლოს მისვლივა ქისტები, სიკვდილი ეხედებოდა.
დიდია არხოტის ჯვარი, გაუგო(დ) არ მაშჩებოდა;
5 წავიდა საშველებლადა, მიქელი ემზადებოდა.
ნასრევი გომტიკაურთა მარტიას არა ხვდებოდა;
მარტიასა ნასრევი გალოზედ აჭკვავდებოდა,
გომტიკაურთა დიხინი ყორანთ საჭმელად კდებოდა.
ომ იქნა საკარის წვერსა, თოფის კმა დაკმირდებოდა;
10 მარტიასა მაჟარი კირიმებს გასჭარბდებოდა.
მარტია იმას ჩიოდა: „თოფ სახელს მეკიდებოდა.“
შინა-ღ წამედ, მარტიავე! სახელი მით შენ გჩებოდა.
მარტია ჩაღმა დაბრუნდა, სახელ წინ ჩაუძღვებოდა;
ამღას შამაკლა ბანზედა, ვაჟს რაიმ ეცინებოდა.
მაულოცევდა სწორები, მამას კი ეამებოდა.

106. უშიშა ოჩიაური

ჭიძლის კლდეთ ყეფდა ყორნები, ერთი უძახებს სხვასაო:
„ველთ მიოს ოჩიაური, გავხყვათ ამაგის კვალსაო;
ჩვენის მისვლისად გასწირავს ყორის წყალაზე მკვდარსაო.
უშიშა არ დაგვაკლებდა სახრაოდ ღიღღვლის ძვალსაო.“

- 5 უშიშავ ოჩიაურო, დალოცვა შენის პირისა!
ბევრი მაგიკლავ ღილღველი, წყენა არ იცი ჭირისა.

107. უშიშა წიკლაური

- ღაზია გამაუძღვების თექვსმეტის კაცის მზირთაო;
ჩაუსხნის ბისნის ჭალასა, გზა მოოს ჩემის მტრისაო;
მაელის აბაისძესა ამლით, გაგაის შვილსაო.
თვალ მენადირეთ შააგდა, ხან იყვა შუადლისაო;
- 5 უყვიან არ-გონებული, ალი ახვიეს პირსაო.
ბრაღი ას უშიშაისად, ხანი არ მისცეს ცდისაო.
თუ ეცნა, ვერც კი დასწონდეს სულხანაურის შვილსაო.
იმით აშინებს უშიშა, ჯარ უწყოვ მასრაისაო.
ტერღის წვერ გაუგონებავ ბისნას დაქცევა კლდისაო.
- 10 ეტყოდა თამარისძეი: „უშიშას უჭირს გმირსაო.“
კირიმი უშიშაისი ნელ-ნელად გამადისაო.
დაბრუნდეს სათავექვალდა, ქარ მუკლებს შაუჯღდისაო.
სადუცე ჩამაიარეს არწივებმ კივილითაო.
იწრო შაუკრეს სახვევი, გზა მოოს ღილღველებისაო.
- 15 ეტყოდა თამარისძეი: „გერშ მავიდ ჩემის ძმისაო,
თოფის ბუდე უშიშაისა ღილღვლის თოფს შამენისაო.“
უყვიან არ-გონებული, ალი ახვიეს პირსაო.
ღაზი ამხანივთ ეტყოდა: ჩვენი შინ წასვლა ჭირსაო
სამნი შავყარნეს წყალჩია, სხვები აგვბლატნეს ჩდილსაო.“
- 20 ცოცხალს უშიშას მოუვლენ: „უნცროსებ მზას გყვანდისაო.“
თათიათ ოდინაისა დედაიმც ცხონდებისაო!
არ მაუტიენა მკვდარზედა, დისწულ ას დედიძმისაო.

108.

- ველობა გაუბედავის სულხანაურის შვილსაო;
არხოტის ჭალას ჩადიან, გულში აქვ ჯიკვებისაო;
არხოტის ჭალას ღილღველებსა ეშმაკი მახყვა მკრითაო;
მასეეს არ იგებდიან, უშიშა შეხვდა გზითაო.
- 5 გაგებით ვერ დასწონდიან სულხანაურის შვილსაო,
თვალ შემოგვაგდეს წინ-წინა, სრუ თესლს დაგვიღვეს მზირთაო,

- დააყარიან თოფები, ალი ახვიეს პირსაო.
 კელ-ზეით შემოუბრუნა, ომ იქნა თვალთ-მაქცისაო.
 კირიმი უშიშაისა ბისნის დაარღვევს ჩდილსაო.
- 10 ტერლის წვერს გაიგონიან ჭეხა ბისნის კარს ცისაო.
 კირიმი უშიშაისა ნელ-ნელა გამოდისაო.
 „თუ-გლალ დაგვიკრეს ღილღვლებმა, მზე დაგვიბნულდეს პირსაო!“
 ღურბინდით ჩამახენებდეს, საცმელა იცნეს ძმისაო;
 მთით ბარად ჩამაიყარნეს ლაღნი არწივნი მთისაო;
- 15 შაუკრეს ვიწრო ჭალაი, საღენი ღილღვლებისაო;
 დააყარიან თოფები, მზის პირ დაასკდა ჩდილსაო.
 „იქნებიმც უშიშაისად! მზიდავიმც ხარი წყლისაო!“
 მანამდინ დაიკოცნიან, ცოცხალს უთვალვენ პირსაო,
 ცოცხალს უშიშას უამბეს, პირს ღმინი ექნებისაო.
- 20 „ორ წავიღალეთ უმცროსი, მზიდავიმც გყავის წყლისაო!
 წყალ მაინც აზიდვიიდი! სხვა ღლიღვებმ რა იცისაო?“
 უშიშა წამაიყვანეს, კარი საფეხნოს ზისაო,
 ამიატანა ღურბინი, ჯიკვთ შეხედნებდის კლდისაო.
 ბრალია უშიშაისა, მიწას უთხრიდან გრილსაო!
- 25 ტყვია ვერ მეერეოდა სულხანაურის გმირსაო.

109.

- ღმერთმა თუ ბძანა, თორემა კაცი რას მოიგონებდა?
 სიკვდილსა უშიშაისას ხოყანა გაიგონებდა.
 ჯიკვის მოტანად წავიდა, გზას მზირი აუღგებოდა.
 ბრალია უშიშაისად, შუღლის ხან არ ექნებოდა!
- 5 თუ ომის, შუღლის ხან ჰქნიყო, გვიანაც გაიყრებოდა.
 ბერნი დაუხვდეს ერთასა, მაგის მეტ რა იქნებოდა?!
 სანამდე მზირნ შეხვდებოდენ, ლიშანი დაუღგებოდა.
 მაშინ შესწუხდა უშიშა, გულში კი არ შინდებოდა.
 მალლა გამოჩნდა ყვარანი, რაც კაცთა სისხლით ძღებოდა.
- 10 უშიშამ თოფი ესრივა, ერთი ყვარანსა სცდებოდა.
 მეორე მოასწრო უშიშამ, ყვარან ველარა ზტებოდა.
 ქისტებ გზას უსხენ უშიშას, მაშინ შუღლ მოუკდებოდა.
 ქისტებმ ესრიეს თოფები, უშიშას ორი ხვდებოდა.
 ერთი ესრია უშიშამ, ერთი ქისტიცა კვდებოდა.

110. ღამბერდი და შაკანა

- როშკის გორს ღიღღველ თამაშობს, კელში უჭერავ კმალიო.
გამათამაშდის ღიღღველი: „კევსურებს შავსდვით ზარიო.“
ღამბერდამ გადმაიწია, მეშველნ მაუნდეს ცხრანო.
„აქით გამიშვით, ღიღღველებო, კევსურთ უნდ დაუფთხო ჯარიო.“
- 5 კევსურთაც ამაირჩიეს ყმა ერთი შასადარიო.
შაკანა გამაიყვანეს, კელში ეჭირა კმალიო.
ერთმანერთისკე დაიქცნეს, ცამაც დაუცის თვალიო.
შაკანა-ღ' ღამბერდა შაიბნეს, ლაშქართ დაუგეს თვალიო.
ღამბერდამ ჩამაუქნია, ღიღღველ ამლათიც არიო.
- 10 „აცა, დაიცა, ღამბერდო!“ შაკანამ შააგება ფარიო.
ფარის გირგოლი გააწყვეტინა, „შაკან, გაგიწითდა მკარიო.“
შაკანამაც შამაუქნია, მოვიდეს გალოს ჩქამნო.
შაკანამ შამააწვინის როშკის გორ ღიღღველის მკვდარიო.
მაგრამ შაკანსაც გამახყვა ღამბერდის ნაკანჭარიო.
- 15 შაკან კი ისევ გამორჩა, ღამბერდ კი წაიღეს მკვდარიო.
ღამბერდა კაი ვაჟ იყო, კაის დაგმობა ბრალია.
ვერც შაკან გადარჩებოდა, თუ არ ხქონიყო ფარია.
- კაცი ვარ გათეთრებული სიმღერის მაუბარია.

შალვათ ხახონი

111.

- კევსურეთ ამბავ მოვიდა, დალევა წოვით ცხვრისაო.
კადულელ-ბაცალიგვლებსა იმედ აქე ერთუცისაო.
მიუვლენ შალვათ ხახონსა: „ხახონ, გაგვიძველ მზირსაო.“
ეპატიჯების ხახონი, ვისაც გული აქე ცდისაო.
- 5 დღე-ღამეს ორსავ აღენდა, არ მოხკიდებდა ძილსაო.
წანატეს ჩამაეხვივნეს, ნისლებ რო გორის პირსაო.
მითხოველთ მემცხვარეებსა ნიავი უქრის მთისაო.
„დაღბრუნდი საშინაოდა, ქისტო, შენ' წასვლა ჭირსაო.“
ბიძია ბეენისა გახედავს, თოფს უზისაო;
- 10 „შინ ველარ წახოლ ცოცხალი, მაჟარ მოგაბომს პირსაო.“
თამარისძის შვილთ წაიგდეს თითო-თითოი კმლითაო.

გვერდს უდგას ბაცალიგვლები, იმედ აქვ ერთუცისაო.
ივანე ხთისიაისა, ნატეხი ფოლადისაო.
სახელიმც ნუ მოგემლებისთ! ნაქნარ არა ჯობს სხვისაო.

112.

შალვათ დაბერდა ხახონი, მუკლებს აღარ აქვს ჯანიო.
აღარ ემინის ვეშაკსა, უკრძალავად დის მგ ზავრიო,
უერთოდ არ დაბრუნდების შალვათ ხახონის კმალიო.

113. შუქიაური

ახიელს თეთრსა ციხესა ჩარდახი ჩამოსდისაო,
შიგა ზის შუქიაური, თავს ცეცხლი გადასდისაო.
შუქიაურის კირიმი გულმწუსრად გამოდისაო.

114. ჭორმეშა

ახლად მოვიდა ზაფხული, ვაჟ ბევრი გულმა აილა.
ჭორმეშამ ივანეს შვილმა თოფაი კელით გაილა;
არ მივას შინ მოსავალად, სუდარი უბეს ჩაიდვა;
ფშარაოს თავი შაუკრა, მტრის მოსავალი გზა იყვა.
5 მაუვა ბუბუნაური, მანძილამ რქანი მაიხვნა.
შორს დასხნა ამხანიგები, მარტუა მარტომ გაიგდა.
ომს უჩვეველი ვაჟები სახალისოდა ჩაუშვა.
გუდამაყრელებ ამბობენ: „საორბეს თოფის კმა იყვა.
აის ჩვენ მონადირეა, კურდღელა სადამ მაიგდა.“
10 ღმერთს მაღლი, ივანეს შვილო, მტრის ჯავრი თუ ამაიგა!

ხუის ანთა

115.

ლეკი გადიდდა ლეკეთსა, მძიმედ აბიჯებს ბანზედა;
აიწყობს სამკლავეებსა მარცხენა-მარჯვენაზედა;
წამავა თუშეთისაკე, შამაკდა მაღალს მთაზედა.

- 5 ხუის ანთაც მანდ იყვა, თოფი ეკიდა მკარზედა.
„მენა ვარ ხუის ანთაი, ნუ მხედავ სხვა-და-სხვაზედა.“

116.

ჩავხედენ ართანაშია, ღურბელი არეულია,
შიგა დგას ხუის ანთაი, კმალ სისხლში გარეულია.
თუ მოკვდა ხუის ანთაი, ერთ მამა დალეულია.

117. ძაღლიკა სიმიკაურო

ძაღლიკავ სიმიკაურო, ლიქოკის ზღურბლო, ზღუდეო.
ბევრს ააგლიჯე კალდიმი, თუძოზე დაიკიდეო.
არ მოგჩა გაუტეხელი, მტერს ვისაც აეკიდეო.

118. ფუნჩა და მანგია

- კახეთს რად ღბრუნავ, ფუნჩაო, გან სპილენძი ხარ ცვრიანი?
ერთხელ ფშავშიაც წამოდი, ბაკი მანდ გიღვა ცხვრიანი;
შაჰხედენ ნაქერლის გორსა, ვაც-ვერძ შავიფთხვა თხიანი.
ძილს უჩიოდა მანგია, ლეკებმ მაიღეს გრიალი.
5 „ძაღლები იმედი მქონდა, ოკრებმ არა ქნეს ჟრიალი.“
„ამიშვით, – იტყვის მანგია, – ხანჯრისა ვნახე პრიალი.“
მანგია წამაუფრინდა, ზედ აზის ვეფხვი ბწკლიანი;
გულს უგლის ღამის სიბნელე, უნათებს ხანჯრის პრიალი.
ხუთი მაუკლავ მანგიას, თავად წევს სისხლიანი.

119. ფუნჩათ ჯამრული

- კახეთში ფუნჩათ ჯამრული ათეთრებს შუბის ტარსაო.
„ბორბალ არ გამოვიდა? – გაჰხედნებს ბორბლის მთასაო, –
ვერ გადილისა ღურჯაი, ვერ მახკიდებსა ნალსაო?“
ქაიავ ქარსაის ქალო, ქმარს ნუ უქარგავ ტყავსაო!
5 მოგივათ ფუნჩათ ჯამრული, მასჭრის ცხვარივით თავსაო.
ცხენის გავაზე შავისომს, შეგავლევეს ბორბლის მთასაო.
„მასდივან ქარსამაულთა უკუღმა ნაჭედს ნალსაო.“

120. ველგუჯა ხუშიშვილი

„ყვარანო, ჭარის ბოლოსა არ მიავლიე თვალია?
ველგუჯა არსად ღნახია, ხუშიშვილი კარია?“
– „ენახე და ქვეც მამეწონა, დიდ-დიდნ სხდომიყვენეს თვალნია.
საჭმელად ველარ ჩაუედ: არწივს ეფარნეს მკარნია.
მარტუა არა ყოფილა, – ორნი ეტანნეს სხვანია.
ქვესურეთობა ეგულა, ასდიდებია წყალია.“

121. თუშების მექალაქე

თუშების მექალაქესა ყვარან დაღბუის თავზედა;
აშიშებიან ჭლანი, დგებიან ხაშმის წყალზედა.
ვინ იყავ? ვინ იარები? თავ ვინ გადასდევ ცლაზედა,
აზდეგ, აილი აბჯარი, გახვე სვილობის მთაზედა?
5 მათ სად ღვინობდი საველელად, „სადილ სად ვჭამავ გზაზედა?“
კახეთით არჯალ, მამუკა მაგივლენ პირობაზედა.
შილდა-საბუე გაგივლავთ, კელებ გაქეთ კმლის ხე-ტარზედა.
ვაჟებსა გავაზელთებსა სიტყვას არ ეტყვით წარზედა.
10 გულ-კელა შამუბრუნდებით, ხვადთ მაიგოგებთ ნალზედა.
შამოხკვდებოდით სხალთ გორზე, თვალ გაქვისთ თებელთ ცხვარზედა.
ცხვარი თებელთით აიღეთ, გასძაბეთ სივინის მთაზედა.
შინ მახვალთ ნახახელარნი, თავდაბლა სხელხართ ჯარზედა.

122. ბაის ციხე

აქემლოს ბაის ციხეო, წვერამდ ნაგებო კირითა,
ფშავლებმა ჩამაირიგეს აწ მესამისა რიგითა.
გარედან ვერ ამოვკდები, გზაც არა მაქვის შიგნითა.
ფშაველთ ქალ გამამირჩიეს საფშავლოშით შიგითა:
5 „თუ დაჰშლი ბაის ციხესა, ნუ ამოგვაგდებ ჭირითა!“
ახლა კი უნდა შაგაკვლა, სამჯერ ნამრგალო წილითა.

123. სალუქის ქავთან

სალუქის ქავსა გადმოჩნდა თეთრი ალამი ჩითია.
წინ-წინ თეთრ ცხენი გადმახყვა, ზელა მკელარი ქისტია.
სალუქის კარსა სალუქი ეს მოცადური ვისია?
გადვარდა ალამიანი: „პატრონ ვინა ხართ მკვდრისია?“

124. ი ს ყ ი ა

კიშაოს მალოზანასა ყორნები ჩამოდიოდა;
სუნხანაურთა უშიშა ქორებულ ჩამოხკიოდა;
დიხინი იაღლოშვილი ისყიას გადადიოდა.

125. კევსა თქვეს

კევსა თქვეს მაკევეებმა: „კევსურნი მავაქციენით;
წითელ-ყვითელან დროშანი საბაკეს მავაყრიენით;
იმათ ნასრეგნი ისარნი იმათავ შავესრიენით.“

126. ფხოველი და შავანელი

ერთი ვაჟკაცი ფხოველი შავ-წყალს საომრად დადგაო,
აღგა და შინ წამოვიდა, გზას შავანელი შაჰხვდაო.
ჩაჭრეს, ჩაკაფეს ერთურთი, მაშველი აღარ შაშჩაო.
5 ცითა მოვიდა ყორანი, მაგათ ნომარს დახყვაო,
ჯერა დაითერა სისხლითა, მერე ლემ ჭამა, გაძლო,
აღგა და ისევ წავიდა, მაგათ ვაგლაზნი დასცაო:
„ორნივ ყოფილან უჭკონი! ერთმ მაინც რად არ დასთმაო?“

127. შავი ვარ

შავი ვარ, შავი ცხენი მყავს, შავი თექალთო მიღვია;
სახლი მაქე ნაპირისაი, კარი ჯავრისა მიბია;
ლოგინი უძილობისა, შიგ ნარ-ეკალი მიგვია;
5 ტაბლავი ზარავანდისა, ზე კიცვის კორცი მიწყვია.
დანა დავავი ჯავარი, ზე გიშლის ტარი მიგვია.
მაველი ხთის ბრძანებასა, მიწამა, ვერ გამიგვია.

გუროვლები სამეკობროდ

128.

გუროს ველობა ნუმც ქნილა, გამასვლა ორის ძმისაო!
ამაგათ იარაღები – საქსარი თითოს ტყვისაო.
აღგეს, აიღეს აბჯარი, ძალი აქსენეს ღვთისაო.
მიუკლენ აპარეკასა: „ნაპირ ჩავძიათ წყლისაო!“

- 5 სტუმრულად ჩამაიარეს ჭალაი შატილისაო;
ტერელოს ჭალას ჩადიან, ხანია შულამისაო;
ბოსოხს პირდაპირ ჩამუსხდეს, ხანია თენებისაო.
ბოსოხით ცხვარ-წყემს გამოვა, რისხვა გამოხევა ხთისაო;
დააყარიან თოფები, მზის-პირ დახვივეს ჩდილსაო.
- 10 თოფის კმა იღუისა ტერელოს ჩამადისაო.
აჩქარდეს ტერელოვლები, ჭიკვა დგას ცხენებისაო.
– „არიქათ, ტერელოვლებო! წყემსი მოგვიკლეს ცხვრისაო!“
შამაეხვივნეს მირგვლივა, – „თქვენი შინ წასვლა ჭირსაო.“
თოფი ხოლიგას დახკრიან, მუკლი მოხკვეთეს მგლისაო.
- 15 ბრალია იღუისა, – თავი ვერ დასთმა ძმისაო.
ეგ უფრო საკვირველია, – ძმასზეთ ომობდისაო!..
შინ მასვლა მოულოციდით ბათაკიას შვილსაო!
სცადა და აღარ გავიდა, – გამოსულია ზღვითაო.
სულეთში ულაკაური კარი სათავეს ზისაო;
- 20 შვილნ მიუდიან იაღნი, მზე დეფენა პირსაო;
უკოცავ ტერელოვლები, მზიდავი თან ხევებ წყლისაო.
უთხრიდით მაგათ დელასა: „დაწვე, გულ მიეც ძილსაო, –
შენ შვილთ ქნეს საკსენებელი, მანამ ღურბელ დის ცისაო.“
–
- ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერ-კაცი ბანზე ზისაო.
- 25 ძმა მეც მაძიკლეს ქისტებმა, ყველას თავისი სწყინსაო;
ველარ ვხედავდი ლამესა, აღარც ანდე მაქვ გზისაო,
თორემ მეც წასვლა მეწადა, სადგომ მეც ვიცი ცხვრისაო.

129.

- აკენს აყეფდეს ყორნები: „ეხლა ველობის ხანიაო.“
იღუასა და ხოლიგას ძმათ აქვის საუბარიო:
„მამა ვიძებნეთ წინავა, რასალ გვიხედვენ სხვანიო?“
მაუგლენ აპარეკასა: „შინშო, გვიჭირე მქარიო.“
- 5 დაუაზრიდი, დედაო, იღუამ შაირტყე კმალიო.
ათენგენასა დილასა სად მიდის მეკოპარიო?
ტერელოს ჭალას ჩამადის სამის გუროვლის კვალიო,
ბასოხ კიდის პირ შაუკრეს, ჩდილში არ უდის ცხვარიო.
ცხვარ-წყემსი მაუვიდოდა, ერთუცს დაუგეს თვალიო.

- 10 იღუისა ყელ-ჭრელმა რისხვით გაიღნა კმანო.
ქისტო, გულს გაგალებიეს, დაგხვიეს თოფის ალიო,
შაგწირეს ულაკაურსა, ყოფილხარ შამადარიო.
კმა გატყდა საურჯულოოს, დაიდრა მთა და ბარიო.
არ დაანებნეს ღილღვლებმა საშინაონი გზანიო.
- 15 წინ-წინ ხოლიგას დაგვიკრეს, არ მისცეს ომის ხანიო,
ზედავ დასჩების იღუა, არწივი მეომარიო;
ძმაი დაიდვა საყუჩად, ურჯულოს შაზდვა ზარიო.
მერმე იღუას დაგვიკრეს, არწივს მალნაყეს მკარიო.
ომობენ ულაკაურნი, სრუ იძვრის მთა და ბარიო,
- 20 ნაომარს ამაგათასა თვალთ ვერ ღნახვენ სხვანიო.

130. მითხოვლების დასხმა არდოტლის ცხვარზე

- არდოტში რა ამბავია? ჩამატეხას ღვაგ ცისასა;
ამბობენ ლაშქრის მოსვლასა: „გარდმაკდა არიშკისასა.“
შვიდკან ჩაუსხეს მალული ცხვარ-წყემსსა არდოტლისასა.
„კელად წაასხეს“, იძახან კარავნისასა, ტყვისასა.
- 5 ბრალი ას, მურღვათ ჯამრულო, ბეჭნი მიანდენა ქვიშასა!
არ გაქონდას თოფ-იარაღი, არ გახედევდა ლიშანსა!
ყმაწვილ ხარ, ლაგაზიშვილო, არ შაგამინან ღეთის მადლსა!
არც შენ გაქვ თოფ-იარაღი, ხანსაც არ იყავ ცდისასა.
ივანეი და ხოლიგა მუკლს მაიბემდეს მგლისასა;
- 10 დაქუეხ წინ-წინ მოვიდეს, წამოსულნ ჭალაისასა;
მაასწვრეს ალიამურა, ქისტებ ახკვალვენ ქვიშასა.
ხოლიგა ჩამახვიოდა: „კელთ მაგცემთ თქვენის ჭკვისასა:
მთისას მე არ გადავიშობთ, გზა არ გაქვთ ჭალაისასა.“
ივანე იჩოს გაზდილი გულით გახედავს ლიშანსა;
- 15 თოფი ხკრა ციცქათ ძობისა, ნამტვრევს გაისრევს ძვლისასა.
ქვე თუკლად გარმაგაცდინე, თბეს ეფარიდი კლდისასა.
ლამაზად ვერ ამიჩინდი, თორპილს გაბემდი ლიშანსა.“
მხეს რად არ ხფიცავთ, ქალ-ზალო, იმ ორის ოშკაცისასა?
ვინ იყვნეს მენადირენი, შიბთ ვინ გამახყვეს კლდისასა?
- 20 ამბობენ კარგად გასჯასა ძმათ სისკარაის შვილთასა.
„აეხლა დაუშილინდათ, – ღამით ვერ ვღნახავთ ლიშანსა.“
უფროსებ უჯავრდებიან: „ცოდვას რას უზამთ ტყვისასა?“

ყველაზე საკვირველი ას, ჯარს ვინ დასწონა მტრისასა?
კმლით ჩამარევას ამბობენ გიორგით ჯამრულისასა,
25 ჩარჩევას, ჩამათვალვასა კარავენისასა, ტყვისასა.

მოგიცდათ, არდოტელებო, კლოვ ნულარ იქამთ ღვთის მადლსა.
ნუ სწირავთ თოფ-იარაღსა, ნაპირს ხართ ადგილისასა.

131. ძვლის სამანი

ხომ არ დასცილდა ქისტებსა, სამანს რო ღემდეს ძვლისასა?
თეთრ ტაიჭოსანს ხედევდეს მწევარს არხოტის ჯვრისასა;
ტყე-კლდეზე გადადიოდა, მკედარს არ ღვანდა სხვისასა,
5 უკენ ყმან მიქელისანი ფხას აწითებდეს კმლისასა;
უკრევდეს სახვევ-სახვევთა, ხერგს მუშაობდეს მკვდრისასა!

132. ტყვეების დაყრევინება

ლოპოტას ჩამოდიოდეს ლეკები წულიანები,
მიუდიოდათ კახები ტირილით, ცრემლიანები.
ლეკებს მგზავრ შამეყარათ თუშები თოფიანები.

„ლეკო, გიკვენნავ ლეკეთსა: „თუშეთსა შავისწავლიო;“
5 ის აღარ მოგიგონებავ, მზას გვაქ ნაკულა კმალიო.“
კახებ შინისკე გაიქცენ, ლეკ-თუშთ დაუწითდ ცანიო,
ლეკთაცა აქორვევლთა კარგა უჯერებს კმალიო.
ლეკმ მარჯვე გააწყვეტინა ფარსმანლის თუშის ძვალიო.
საშველად შახვდა ახლოსა თუშის ლეოის კმალიო.
10 ლეკი დაკაფა ლეომა: „მაუტანიდით წყალიო!“
თუშების ნაკოც ლეკებმა მკვდარმ დააგუბა წყალიო.

133. ლეკების დასხმა

ჯაჯოთ გიორგის ლურჯაი ფხვრიალებს და უცემს ცხვირსა,
„რა უკლოობა შაგიდგა, რად უფთხოვ პატრონს ძილსა?“
არ ქნილა შულამის ღროი, ბიბინი ღვას ლეკებისა.
რად ენდობოდით ღვინოსა, ან თენებაზე ძილსაო?

- 5 ომი მოგვიკლა ძრიელი, თოფი ჭეხს, ტყვია წვიმსაო.
 დაგვეცა უდარო დარი, ცნობა არ იყო მკვდრისაო.
 ზედ ბნელი ღამე დაგვეცა, პირი გვინათებს კმლისაო.
 გაჰკვირდეს თუშიშვილები ჭრას თავბერაის კმლისაო.
 ეგ უთურის კმლის გაჭრილი კვალს ღგვანდა ყამირისაო.
- 10 ლეენ სანგალს მაივლებდიან ბაგას ნაჯოცის მკვდრისაო!

134. ფაცხვერი და ალუდი

- ფაცხვერას ბაკინცაურსა გავლა სწადიან მთისაო,
 გადმოსვლა ახიელჩია, ჟერება დროშაისაო,
 გატეხა გაუტეხისა ბაკათა ქვითკირისაო,
 გამაყვანა და წაყვანა ქალისა განძაისაო,
- 5 გამატანა და წატანა ჯიგრაულაის კმლისაო.
 ჯართო დაგვექსენ, ფაცხვერო, ერთხან გამუძველ მზირსაო.
 დაგზვდება ბაკაის-შვილი ცირცლოვან კილდის პირსაო,
 არ უნდა სხვა ამხანიგი, იმედ აქვ თოთაისაო.
 შამაგეწვეის მღევარი შავ ქვიშას წვერის ძირსაო.
- 10 მაგდედას თათრისეული, ჭენა გეგონას ცისაო,
 გესრევდას მართალ-მართალსა, თავზე გეყარას ქვიშაო.
 – „რად არ გადმახლო, მშაველო, რასალ მასუქებ ნადირსა?
 თოფი მაქვ ავის პირისა, თუნდ ტერლას ხკითხე ნადირსა,
 ალუდ ორ კურდღელაისძე, მწარეს გიმზადებ სადილსა.“
- 15 – „აგრე ვერ მამკლავ, ალუდო, შენ რო ჯიკვს მახკლავ კლდისასა,
 კევსურთ კარს მივღვერი სანესა, გზას მავსთხოვ ტანიისასა.
 ჩაგისხამ მალულ-მალულსა, არ დაგიჩქამებ ქვიშასა.
 ზენ-უბან დაგიჯაბნებდი ნაგებსა ბასრის ქვისასა.
 თოფის ალს აგიტანიებ ანაგებს ბაკაისასა.“

ქისტების ლაშქრობა არხოტზე

135.

სამშაბათს გათენებადა დიდი ღვას ცოდო-ბრაღია:
 იხვეის ღელამიწაი, ცოდვით ჩამოდნეს ქვანია,
 ცაზე აყენებს მასკვლავთა არხოტივნების ბრაღია;
 სიბრაღელისგან ქრებოდა ცისკარი ამამკდარია.

5 ორს თემს დაეცა თავზედა მთელი ურჯულოს ჯვარია,
 უკენ ას ერაენელები, არც რა მისჭირეს მკარია,
 ვაჟებმ ომობის კვალადა ჩამაისწავლნეს გზანია.
 „წითელ არმიან მავედით“, მასულთ ჩაყარნეს კმანია,
 „ამღას გეყავ ვიანარალი, მკარზე წითელ ხკრავ ჯვარია,
 10 კომისარ ჩამაიყვანეთ, რომენ გეყავთ მაუბარია.“
 გათენებამდე მაკრიფეს სოფელში ქუდოსანია,
 მემრ იარალებ მაკრიფეს: თოფი, ხანჯარი, კმალია.
 ეკლესიასთან შაყარნეს არხოტის ჯვარის ყმანია.
 შვიდნია ახიელელნი, მიწას კნავს ქისტის ჯვარია:
 15 გათენდა, მაში გაიგეს: „ურჯულომ დაგვცნა ცანია,“
 ჯავრმ გაუარა გულშია, კბილით დაკვნიტნეს ქვანია;
 შაეკრა ყარაულებსა ველთ გასავალნი გზანია,
 სრუ დაუჭერავ სოფელი, შაკრეს სიმაგრის კარია.
 ახლა დაეცნეს ამღასა, დილა თენების ხანია;
 20 დახკვილეს ქისტისშვილებმა, ყველამ დაღვედრა გვარია.
 თოფის კმა, ელვა-ქუხილი, სრუ ჟერდა მთა და ბარია.
 კარში გამაჟა დაეითი, ხოდედიშვილი ჩქარია,
 დაღებების გაკვირებული, თან ღგონავ საოცარია.
 აის დროს წამაეხვივნეს ქისტისშვილების ჯვარია.
 25 – „ნუ მახკლავთ, ქისტისშვილებო, ქერივის გაზდილი არია,
 დედა დაშჩების ბებერი, დიაცი, ახალ-ზალია,“
 არც რას შველს დედის ერთასა, სალოცავმ ახკრა მკარია.
 სიკვდილს არ დასდევს დავითი, გულ უძე როგორც ქვანია.
 მაგით ას ბოროტიანი, არ მისცეს ომის ხანია.
 30 გაწირა წუთისოფელი, არხვატს დასწერა ჯვარია.
 მშვიდობით, ამღის ცინეო, შენი ჩამოშლა ბრალია!
 თუ მახკვე, ღმერთმა გაცხონას! შინ ხო არ დაიმალა?!
 წაედით, ურჯულოებო, ჩავლილთამც დაგლევთ წყალია!
 ისწავლე, ელამარძაო, არხვატით წანატანია,
 35 მიხოლ, მიგიდის ტყვეები, მიგიდის კარავანია.
 იცოდე, არ შაგჩებოდა არხოტიენების ვალია,
 წინავაც გკოცდესთ უღმერთოდ, როსაც არ გედვათ ბრალია.
 გაკსონსთა საამლოშიით გამავილაღესთ ცხვარია?
 წყემსიც ქვიშაში გაწირეს, ტყვიამ დანაყა ძვალია?

—

40 ამაგის მალექსებელი ეგრ ტირის, როგორც ქალია,
არც რა ვიამბე ლხინითა, ცრემლებში ჩამავთვალაია.
ეგეთან არა მეგონნეს არხოტ მაზდილნი ყმანია.
უშინებავის ქისტები, ბევრ რო შაყარეს ჯვარია.
მაშინ კი გადაგაქდევენთ, ტყემ რა გაიბას თვალია.

136.

ახალ ლექსობას დავიწყებ, კას ვერას ვიტყვი ავზედა.
ბევრა სისხლი გვაქვს დაღვრილი, ურჯულო არ გვევოვ ძალზედა.
ნუ დახალიზდით, ვაჟებო, უვალოდ კაცის კვლაზედა!
ხან ცხენებ გამაულალეთ, ხან დაეცენით ცხვარზედა.

5 კაცნო, სუყველა კაცია, ქულს დაიხურავს თავზედა.
თავ-თავ ურჯულო წყინულობს: „ჩვენაც წავიდათ ვალზედა.
ბევრ საუბარ კი ვიცოდით, რახან დავსხდიდით სმაზედა.
მავიდან, ჩვენაც დავხვდებით, კმას რო ავდებენ კმაზედა.
თუ იქით მავას ლაშქარი, შამამიკლების ბანზედა.

10 მე რაისადა-ღ მეშინის, ვერ გამაოლა კარზედა?
ჯერ ვერ ას გათენებული, მასკვლავნივ ბრწყინვენ ცაზედა.
თოფი ჭეხს, ბომბი გრიალებს, ცა დაგვეხურა თავზედა.
ყველა ტარივით აბრუნდა, იარაღს ისხმენ ტანზედა.
თავის ფიქრისგან შამკერთალთა ვერა გაიგეს ხანზედა.

15 აგებ საით ვინ გავიდათ, გულ კი ყველას აქვ ცდაზედა.
ცეპად მაერტყენეს სოფელსა, თივებს ცეცხლ მაზღევს ბანზედა.
საითა-ღ გასავალი გოქქ, კაც ხო ვერ ხტების ცაზედა?
სტუმარ-მასპინძლებ, ვაჟებო, მაიმალენით რაზედა?
წიოკობს დიაც-ყმაწვილი, ბევრა მაგიდგათ კარზედა.

20 არიქათ, აგებ გვიშველათ, იმედ გოქქ მეტად ძმაზედა.
გამაგეყარნეს საქონნი, ერთ ღილღველ გიდგასთ ბანზედა.
თოფ დაგკრათ საკვამშიგითა ჩუფჩუფზე, საუბარზედა.
ირჩვების ნათელისძეი, მივარდნილია წყალზედა,
გიგიტა პარაბლიანი დაუდგა ბოსლის კარზედა.

25 ბაბუტამ ბომბი დაიდვა დაკაპსულილი სკამზედა,
შუა უბანში ქვიტკირო, ნაგებო მუქარაზედა,
დაჩვეული ხარ, ოკერო, ბანს აძლევ თოფის კმაზედა.

მაგიდგეს ახალ-უხლები, შენ თუ რას გვიშველ ხანზედა.
 ერთუცს საბლებით აღენენ ქვეთას თვლით ზეთა თვალზედა.
 30 დაშალეს სათოფეები, დადე, ქვითკირო, ძალზედა!
 თოფი ჭეხს, ტყვია ტყვიალებს, კრილ იძაბების ბანზედა:
 კლო ეგრ ნუ იქამთ, ვაჟებო, ერთუც ნუ ხათრობთ კმაზედა.
 მაველით ახიელელთა, არ მაგვივიდეს ხანზედა.
 მეთემე მაგვეშველების, ხო მავლენ თენებაზედა?
 35 ახიელითაც მავიდეს, თათია იცნეს კმაზედა.
 დალატით დაგვიბალითნეს პოლიციის ჩქამზედა.
 „იარად ჩამაიყარეთ!“ კაცებს გვილაღვენ ძალზედა.
 სამეთვეუროდ ჩავდგებით, არ გამაგიშობთ წყალზედა.
 ქო ეგრე კი ვერ გაქნევთ, დახალიზულნო სხვაზედა.
 40 მეელით, თაოდ წაილით, ჩვენ ვერ დაგვიდებთ მკარზედა.
 —
 ყველაის მართლის მათქვამსა კოვში მეკუთვნის ჯარზედა.

137.

გულს შეეყარა სალონი, დარდი მკლავს, ჯავრი ბევრდება;
 ჩვენის ნაწური სისხლისგან სრუ დედამიწა სველდება.
 წითლად მაიქცნეს წყარონი, ჭალას არაგვი ღელდება,
 მთელ ქვეყნის საწყინარია, ჩვენთვი ურჯულო კელდება.
 5 სამშაბათ დილა თენდების, შავი ბადეი გვედება.
 თოფი ჭეხს, მთანი ელობენ, თოფის ცეცხლისგან თენდება.
 თავზე დაგვიკვივის ურჯულო: „თქვენთვის დილაიც ბნელდება.“
 ახლა დაგვეცა, რაიცა წინავ შიშ იყვა, ელდება.
 ერთუცის ძალით ლაშქარი ვინც რო ცხვარია მგელდება.
 10 იშლების ცეცხლის გირკალი, ვითა ელვაი გელდება.
 კაცნო, იფიქრეთ! რას ფიქრობთ? ჩვენთვი ქედანი გველდება.
 საითად გაოლთ, ვაჟებო?! ჩვენთვი მინდორიც წვერდება.
 კელის უკვლეა მაბრძოლი ვინც რო ყმაია, ბერდება,
 მაგათ ჯავრითა ბოროტით მკვდარიც რად არა მთელდება?
 15 ცაზე ქრებიან მასკვლავნი, მზეიც ამაზე ბნელდება.
 პირ გაიბრუნა ლაშქარმა, მიდის, აღარა ჩერდება.
 დრო-დრო მაიტანს ყველასა, კლდეი, კამპანი ველდება.

138. კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა

გარა გოთლასძე გაუძღვა, სარდალი თუშებისაო;
ქავთრის მთა გადაიარეს, კვალ გადიტანეს მგლისაო;
დაგოს სოფლის პირს შაუკრეს სადენი ლეკებისაო.
ლეკი წამუა თორმეტი, მძებნელი თუშებისაო.

- 5 „ჩამოდით, წულიანანო, თუშები დაგხვდებისაო.
ჩენის დაკოციო, ლეკებო, გან თუშებ გასხლტებისაო?“
კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა, – სისხლი მკლავთ გადადისაო.
შვიდი მაუკლავ ორათა, ხუთ წავიდ თორმეტისაო.

—

- 10 ემა ქართულის მათქომი ქალი ვარ ბაგოზლისაო.
გოთლასძევე, გამამილალე ყაწიმი შენის კმლისაო.
ფარაგზე არ დავიკრავდი, მგლოვიარე ვარ ქმრისაო.
შენთან მამიკლეს ლეკებმა, ყორნებს ამააქვ მწკლითაო.

139. ღილღვლების დასხმა ლაგაზიანთ ცხვარსა და კაროვანზე

ხამხას ჩითურა გადიდდა, არ არი კაცის წარზედა;
შამააწევდის ღილღვლებსა, მარიგებენ გზაზედა.
გულში აქვს კევსურეთობა: „ჩავიდეთ კარავანზედა.“
შამოკლეს ბისნუს კუროზე, მასკვლავ გამრავლდა ცაზედა.

5 ნასოფლარს ჩამაიყარნეს, მთვარე ჩამოვა გზაზედა;
შამოკლეს ოსანიკასა, მზემ დაიწვერა ცაზედა.
თავ გაიერთა ლაშქარმა ბისნის წვერს, სარგის მთაზედა.
შაჰხედეს ბიტურ ვაც-ვერძსა, გულ დაშრა ცხვრის ფარაზედა.
დაეცნეს, არ დაიჯერეს, ლაგაზიანთა ცხვარზედა.

10 განსა დაუღვა წყემსები, ველარ შაუღვეს ძალზედა.
არხოტით კმანი ჩაყარნეს: „მოგვეშველენით ხანზედა!“
სამდეგროდ არხოტიენები დემშადნიან წამზედა;
თროლ პირ მასრა აისხეს, თოფებს უხარის მკარზედა.
არხოტის ჭკლას მგზავრები ერთ-ერთს არ უცდის გზაზედა.

15 ახლები აჩქარებულან, ბებრებს გულ ერჯის ცდაზედა.
კარგებმ თავ გამაიმეტეს, მეწვერე ნახეს მთაზედა.
ზოგნი წავიდეს წვერისას, ზოგნი სახჩუის გზაზედა.

- ომ იქნა საკარის ღელეს, ნისლები წვება მთაზედა.
 კვამლი გავიდა კვამლშია, გაირთხა ბოლი ცაზედა.
 20 მაჟრებ ჭეხს საკარეზედა, კირიმებ – თავის კმაზედა.
 დატყვერენ, დაკურდენ სტამბოლებ, ტყვია ცვიოდა ფარზედა.
 სიათამ დედის ერთამა ტყვია გალალა ძალზედა.
 ბრალია, გიორგაისძე, ურჩოდ დაიჭრა ტანზედა!
 ეგრია მინდიაისი არწივ დაკოდეს მკარზედა.
 25 ზოგებ ჩაყარეს ხესელას, ზოგებ ტანიას წყალზედა;
 წაართვეს გულა-ნაბადი, ნასოფლარს გაყვეს ბანზედა.
 ცუდად ქნეს, წილ არ დაგვიდვეს: „ვერ შამახკედით ხანზედა.“
 მეწვერემ დაგვაგვიანა, ვერ აყვარენით წამზედა;
 ვესროლეთ თითო-ოროლი, ტყვია აჩქამდა ძვალზედა.
 30 ლარტანის გორას შავზედეთ, ორნი შაუსხდენ მკარზედა.
 აისრე უტყუილებავ: „ცხვარმ გაგვილაკა გზაზედა.“
 – „ცხვარმა კი არ გაგილაკათ, ტყვია თუ მახვლა ტანზედა.“

140. თუშთ მოურავი

- თუშეთში თუშთ მოურავმა სუ დაიარა ცხენითა,
 მძიმე შაყარა ლაშქარი, თუშნ აარჩინვა კელითა.
 გადმოდგენ ანწლოვანაზე, ნისლ ზედ დაედვა ცვრიანი.
 შასწუხდა თუშთ მოურავი, გზა ვერ გაიგო ტიალი.
 5 შამაუძახა თუშებსა: „თუშნო, ვინა ხართ კმლიანი?!“
 ცხენს შაჯდა თილისძეთ გორგი, მაჟარმ გაიღო პრიალი.
 გონიოს ცხენმა ფეკ-თეთრმა გზა ბერტყა მალახვრიანი.
 მესამ ალანა გაიქცა მორთული ნალ-უსმრიანი.
 თამაშობს ჯიმშელის ცხენი, ლაგამ აქვ ოქროიანი.
 10 გათენებისას გაწირეს ხულანტრის ჭალა წყლიანი.
 ქოთაის ჩალისფერამა ბაკზე დაიწყო ფხვრიალი,
 ქოთაის თოფი გავარდა, წყემს დარჩა თეჟიანი.

141. თუშების დაცემა კოშარაზე მიცქის ბელადობით

ამ ზამთარ, მიცქის კულაო, ჯოყარ გამაჰხარ ნარისა;
 რახან მავიდას ზაფხული, გაბერტყა იცი ნამისა.
 ჩაგვიდებ კოშარის გორსა, უსმარ მოცვითუ ნალისა.
 ჩაგავდებ კოშარაშია, ქერი მოძოვე ბარისა.

- 5 დათვის სანათურსა ჩამაუარათ კარისა.
დათვიავ სანათურო, მანდილიმც გხურავს ქალისა!
ლეკოდ სამუქაროდ ნაგები სახლ რად გასწირე თავისა?
გალვარდი კომარის ჩდილში, მტვრევა გამოდის კარისა.
„მიშველე“-ობით ძახილი გამოდის შენის ქალისა.
- 10 ქალს კუკუმაურ მაუვა, მეზობელია კარისა.
სანათურის ჭერხოში ნაფოტ ეყარა ფარისა.
კაცმა კომარით იძახა: „კაცთ აღარვინ ხართ კმლიანი?“
მუქუში მშვილდი აჭებდა, გოზა-წითელი რქიანი,
ისარნ კომარას მოვიდეს, თუშნ გორვენ ჩითაიანნი.

142. ღაზი და ლუის ლუხუმი

- „ამ ზამთარ, – თქვა ლუის ლუხუმმა, – ჯდომა არ მწადის ჯარზედა;
ნასახელარნი თუშები ფეკს აცურებენ ლამზედა;
ერთხელ მოვიდეს ზაფხული, ღაზის დავეცნეთ ცხვარზედა.“
დაჰხედეთ ლუის ლუხუმსა: ღაზის კელ ხკიდავ მკარზედა.
- 5 – „კელად წამოდი, ღაზიო; თავს ნუ მაიჭრი გზაზედა.“
– „ვაი თქვენს ღაზის, თუშებო, წყემსებ არ შამჩა ცხვარზედა.
თუ წყემსებ აქ ყოფილიყვნენ, გაგვიკლებოდა ცდაზედა.
ვიცი წყემსების ამბავი, – არ გაგიშვებდნეთ გზაზედა.“

143. ლუის ლუხუმი

- გაისთველკმელა ზაფხულმა, ნეტავ ვის თუშის ჭირადა?
საბოსლოს იჯდა ლუხუმი, ნეტავ თუ მაგის ჭირადა?
გაუდეს შუაღამის დროს ლუხუმსა ბოსლის კარიო.
გამაიარეს ბოსელი, ნაწოლ მოკელეს კარიო.
- 5 „ვაი თქვენს ლუხუმს, ძალღებო, თოფმ დამინაყა ტალიო;
აღარც გადმაყვა ხანჯარი, მედინა სისხლის წყალიო.“
იჭერენ, ვერ დაიჭირეს, ლუის ლუხუმსა ცხრანიო.
ძლივ სადამ დაიმორჩილეს, წინ დაუყენეს ცხვარიო.
შამააკდინეს მთაზედა, თუშეთს დასწერა ჯვარიო.
- 10 „კა იყავ ჩემო თუშეთო, მასავალ აღარ ვარიო.“
სოფლებში ჩამაავლიეს, სრუ შამაავლა თვალიო.
მიხვიდეს ჭირის პატრონსა, სრუ გამაართვეს რვალიო,
შამააკდინეს საფლავზედ სანთელ-დაკრული კარიო.

- 15 თუმის ქალმ იცნა, მასტირნა: „ლუხუმს ნუ მასკლავთ, ბრალია!“
„ბეკრჯელ უტირენ დედანი, ცხვარ-წყემსს გაუჭერ თავია.“
საფლავზედ გამათამაშდა: „კელშიამც მამცა კმალია!“
ზედავ გასწირა ლუხუმმა ხვედეგი მეომარია.
ხვედეგმ გასწყვიტნა ჯალაფნი, ცეცხლთ მიუღვარა წყალია,
თავად მშვიდობით წავიდა, გამაუჯარა კარია.

144. თარეშიდან მოსული შვილები

- „მოხველითა, შვილნო, მოხველით? ბევრა ამბები დიოდა.“
– ჩვენ კი მოველით, მამაო, ბევრი სხვა ვერ მოდიოდა,
ზოგს სჭრიდეს, ზოგსა იჭერდეს, სისხლის წყაროებ დიოდა.
თბე-წვრილს ისროდეს ისარსა, მშვიდლის გოზები ჭყიოდა.
- 5 შაწუხებული მკედრები ცხენზეთ ჩამადიოდა;
ჭირიმე დავითისი! ემაგას არა სტკიოდა.
ყმა მზირთად გადმოხვეწილი მთას ქორებულად კიოდა;
გულს ეშჭო თბე-შავ ისარი, სისხლი ყიათა სდიოდა,
ყიათას ჩამონადენი ჯაჭვის კალთეებს ზდიოდა;
- 10 ჯაჭვის კალთათა ნადენი თმა-წვერთა გარდასდიოდა;
ხუთი მაეკლა მარტუას, „ვერა ვქენ“, იმას ჩიოდა.
თავი არ მალგონდებოდა, ამხანიგებსა ჩიოდა.

145. აპარეკა

ქევსური აპარეკაი ცხენს შაჯდა, გაათამაშა;
კმალი შაირტყა წელზედა, აბჯარი გაილამაზა;
შატილს ჩავიდა ქისტებში, ქისტები გაანაგაბრა.

146. ხოგაის მინდი

- არხოტით მზირი გავიდა, წყრომით გამახყვა ჯვარია,
ხოგაის მინდი გამახყვა, გააბერტყინა ნამია.
ჯერ ჩაავლივნა ჭალანი, მემრ თვირთვილიან მთანია.
ერთ იყო ხოგაის მინდი, ოთხნი ეტანნეს სხვანია.
- 5 პირიქით გადავიდიან, მითხოს მავალეს თვალია.
სოფლადაც ჩასვლა ეწადის, ძმობილ ხყავ ფიც-ნაჭამია.
ხოგაის მინდის დასცილდეს თერეთერლოსკე გხანია.

- ჩვენ თერეთერგო გვეგონა, შიგ ალდისძეი კარია.
 ეს მიზუც აკლებულია, შიგ ალაჩაის ქალია.
- 10 ქავჩიით გამავიტანათ ქემხით ნაკერი ტყავია;
 შაგყარნათ სიმაგრეჩია, გადმოგიკეტათ კარია.
 თავად აკვაში გავარდა: „აქ მოგვიჭირეთ მკარია.
 მინდი ჩავივლეთ კელადა, თუ ვის გიკიდავთ ვალია.“
 წინ-წინ ბაზდეთით მოიდეს სულხან, ბათაკა ძმანია.
- 15 ბათაკაისა ლურჯამა მალლა მაილა თავია.
 – „მინდი მაჩვენეთ თვალითა, ბევრი მიკიდავ ვალია.“
 გათენებისას აივსო მიზუს ქავ-ციხის კარია.
 მინდი თავის ძმას ეტყოდა; „ძმავ, რად გატეხით ხარია?
 ნიკოსთან, ნიკურასთანა ჩვენც დაგვეთმობის თავია.“
- 20 კვირიკამ ნანაისძემა ციხეში ბანდნა ჯღანნია.
 ძარდარით გადმაუფრინდა, ვეფხვმა დახნა ჯარია.
 – წეე, წაილი ამბავი, მინდის რა ადგა დარია.
 მინდის ნუ მახკლავთ, ქისტებო, კელში მიეცით კმალაია.
 კმალ თუ იკმარას მინდიმა, შინავ გაუშვით კარია.
- 25 თორმეტი მოკლა მინდიმა, დადგა, ჩაავო კმალაია.
 არ დაიჯერეს ძალლებმა, ღაბაკად დადგეს მკვდარია.
 მზე წითდებისა, წყრებისა, ხოგაის მინდი კვდებისა.
 ცაზედ მდინარი ფრინველი თბე-ბოლოთ იხოშებისა.
 ჩამოდის წვრილი მასკვლავი, მთვარე უკუღმა ცხრებისა.

147. მოლოდინში

ატირდა ბელლის დელესა ორი ლამაზი ქალია.
 მესამე დედა ატირდა, ცრემლით იბანნა თვალნია.
 კახეთს არიან ახლები, ველით, – მოსვლისაც ხანია;
 ველით და არ მოგვივიდეს, თეთრად დათოვნა მთანია.

148. მშავლების ლაშქრობა შატილზე გარას მეთაურობით

შატილს ნუ ჩახვალთ, მშავლებო, – შატილს ვაჟნი დგან კმლიანნი.
 თვითანა ღნაყენ წამალსა, ბაკნით უდგანან ტყვიანი.
 – „არ დავბრუნდებით“, – მშავლებმ თქვეს, – „განა ქალნი ორთ თმიანი?“
 ორშაბათ თენებაზელა თოფმა დაიწყა ტყრიალი.

- 5 ორშაბათ დილა გათენდა, შატილი დარჩა მკვდრიანი.
გარბის-გამორბის გარაი, მანძილა ქორ-ბუდიანი.
– „რად ეგრე, ჩემო ბატონო? მაგდენ რად მიყავ ზიანი?
გარა ვარ თურმანაული, მე ბევრკან მიქნავ ზიანი.
ლაშარის გორზე მიკოცავ ქისტის კარები რქიანი.“
- 10 ქულ-საკვლეაში მოცვივდეს ცხენ ლაშ-დართხმულნი, ტიალნი.
თოფ-სიათანიც მაიხვენეს, ბუჩა მაიღეს ტიალი.
რო გამჟარდის ბუჩაი, მთა-ბარმ დაიწყის დგრიალი.

149. მშავლები ტერელოს

- ლაშარს შამოკლა თამარი, ცხრის წლისა დედუფალიო.
კელით მაილა მათრაკი შვიდ-კეცი, შვიდი მქარიო.
– „ჩემებო მშავლის შვილებო, ყველამ გალესეთ კმალიო.
ჩავიდათ ტერელოშია, ქისტებისა მჭირს ჯავარიო.“
- 5 გაიგეს მშავლის შვილებმა, ყველამ გალესა კმალიო;
ჩავიდეს ტერელოშია, ციხეს შამაკსნეს კარიო;
გამაიბრუნეს საქონი, თან მააქეს მთა და ბარიო,
გამუდგა ტერელოვლები, თავ-თავი მეომარიო.
მთათ იქით-აქათ გადადის ტერელოელთა მკვდარიო.
- 10 ნუ დაიკვეხებთ, მშავლებო, ეგ არ ას თქვენი ბრალიო.
გვერდს გიდგათ ლაშარის ჯვარი, გიქრისთ დავლათის ქარიო.

150. გუროვლები სამაისტოდ

- გუროს დაზდილა ახლები, აქვ ნდობა ერთურთისაო,
მძიმე ჩაიდვეს საგზალი, გავლა შორს ღგულავ გზისაო.
გავიდეს მაისტის თავსა, თვალი დაადგა ღთისაო.
საყუჩებ დააკეთიან, ხანია შულამისაო.
- 5 ჩაუსხდეს საყუჩებშია, ხანია თენებისაო.
მაუვას მეკაროვნეი, თეთრი ნადირი ტყისაო.
თოფებს არ აუჩქარებენ, გატევე არ ღგულავ მთლისაო.
დააყარიან თოფები, ალი დაჰხვიეს პირსაო.
თოფის ბოლშიით გარდახვეა შუქი ივანეს კმლისაო.
- 10 თათარსაც იმედ სქონიყვა ხანჯრისა ორპირისაო.
კადარას არას ვაქებდი, – არ მწაის თავისისაო.

კელ მოსჭრეს, უბეს ჩაიდვეს კელი მა ბუსურბნისაო.
მძიმე აუტყდა მდეკარი, მდეკარი დალისტნისაო.

151. შატლის გატეხა

შატის რადა სდით, მშავლებო? განა ქალაქის კარია?
განა სხენ ოქრო-მჭედელნი, გან იწურება რვალია?
შატილ გამტვერეს მშავლებმა, ქვაზედ არ წირნეს ქვანია.
„რაკლა გატეხეს შატილი?“ იმას ხკვირობდეს სხვანია.

152. მშავლები ქვა-კიდს

ქვა-კიდს ჩაგროვდეს მშავლები, ლურჯას იჭერენ ფეკადა.
„რად იჭერთ ლურჯას, მშავლებო?“ პატრონ არა ხყავ ბერადა.

153. გარა თურმანაული

მშაველს უყვარდა გარასა ჟერება დროშისაო,
შაყრაი მშავლის ლაშქრისა, ჩავლევა შორის გზისაო.

154. ჩანთელი და აფთარაული

ჩანთელი-დ' აფთარაული ორნივ შაიბნეს კარები;
მეშველი დაუგვიანდათ, დაანაფოტეს ფარები.
კმლითა სცა აფთარაულმა, ზედ მიანაყა ტარია.
ზვავს ქვეშ ჩავარდა ჩანთელი, ჩამასდის ზვავის წყალია.
5 ქვემოთით ამოდიოდა ჩანთელის თოფის კმანო.
– „თუ დაგცდა, აფთარაულო, დიდხანს ცოცხალიმც ხარო!
თუ მოგხვდა ჩემი ნასროლი, ჩემი უნცროსიმც ხარო!“
– „ვერ დამკარ, ვაჟო ჩანთელო, ისივ ცოცხალი ვარო.“
„საითა-ლ დაუცდენია?!“ იმას კვირობენ სხვანო.

155. ლეკების დაცემა კისტანზე

კისტანს მოვიდა ლაშქარი ლეკისა აკვაისაო.
აბულეთაურთ ციხესა კარი არ შაკსნან ზისაო!
შიგა შავიდა ხოლიგა, თეთრი მანძილა ტყისაო.

- მამისაურად ვაჟებსა თესლი აქვ არწივისაო.
 5 აქებენ ბაბკიაურებს, ცდა მამადგ მაუღისაო.
 კაცი კევსურეთს გააგდეს: „გვიშველეთ!“ ეძახდისაო.
 წინ-წინ კაკმატით მოვიდეს, ეტლ მოხევა გიორგისაო;
 გაგვიგებთ გუდანსა, ბრალ მისწვდა მამის ძმისაო;
 ბაცალიგოელთ ვაჟებსა იმედ აქვს ცხენებისაო;
 10 მოუჭრეს წინა-კადუვლებმ მოკლე საყენი მთისაო;
 გუნდი ლიქოკით გამასტყვრა ქორისა, შავარდნისაო;
 დათვის ჯვარ გადაიარეს, ნამ გადაბერტყეს მთისაო;
 სალაშქროს ჭლას ჩაგროვდეს, ელვა დგას ჩაჩქნებისაო.
 დოღათა გაიდაურსა მკარი მასტენეს მგლისაო.
 15 ნუ იტყვით ჩაღნის სიკვდილსა, საწყენ ას მალღის ღთისაო.
 მზემა გაიგა, იწყინა, ცა წმინდა ნამსა ყრისაო.
 მთვარემა ხუთმეტისამა შავი შაიცვა პირსაო.
 მგელათ უთურგას აუგით ეკალდამაი რვლისაო;
 შიგ შაწვინეთ უთურგა, ანგელოზია ღთისაო;
 20 ოქროს დაუდგით სარკმელი, შუქი ჩაადგას მზისაო;
 გვერდით ლეკ დაუწვინიდით, მამკლავი ოროღისაო:
 – „ლეკო, ოროღის მამკლავო, დედა გაგიწყრა ღთისაო!
 მგელიათ ბულო მოგაბამს თეთრი სიათის პირსაო.“

156. ქისტებმა გზა შეუკრეს თუშეთს მიმავალ კარატის ჯვარიონთ

კევსურნო, ქისტნი დაგლევედესთ, გიშველათ თათარაულმა;
 ბერმა გიშველათ ჯაკნამა, ჩაბაკის ივანურმა.

157.

ბორბალ აგებენ ციხესა, რო მარილაის ქვისასა;
 ხედ დაყრიან გალოსა თავ-თავის მითხოვლისასა;
 აღეშად ფერცხალს აყრიან სამოცის ფხაჭუნლისასა.

158.

ჭანთეს, ტერელოს, ფხაჭუნას კაც რამ დაღია ჭკვიანი?
 გზას რად უკრევედეს კოპალას? – მსახურნ ეტანნეს კმლიანნი.

159.

ომი ას ნაროვანზედა, სისხლსა წვიმს, ზეთი დარია.
ომობენ სახიკაურნი, პირ-შიშველანი ყმანია.
ძალდიკას ჩამახვევიყვენს სახიკაურსა ცხრანია.
„ა დედას ძალდიკაისას! შინ დამრჩომივა ფარია!“
სიკვდილსა სახონისასა წყინობს კარატის ჯვარია:
„ნაროვნის ღელე გამიტყდა, დროშას შამიქსნეს ზარია.“

160. ქისტის ისთაბარი

ქისტ ისთაბარო, ბორბალსა მარჯვე გეგონა სავალი.
კოპალა გაგიგონავა, ადრითვე თუშეთს მავალი?

—

161. თადიაურნი

ამბობენ, თადიაურნო, ჭირზე ვერ გონობთ ჭირსაო.
ხიტალეს გაგვიძახნდით, კან ხევან გახუას შვილთაო.
ჩირდილით ბაკალან წამავლენ, იმედ აქე ძმასა ძმისაო.
მიუდგებიან კარზედა კაკმატ გაგაის შვილსაო.
5 „კარი-ღ გაული, ბერდიავ, მსწავლე ექნები გზისაო.“
ველ-კეთილ ამაიარეს, ხანია შულამისაო;
დათვის ჯვარ გადაიარეს, ნამ გარდაჩქვიფეს მთისაო.
მითხოს პირდაპირ ჩავიდე, ალაგზედ ლევენ ჩდილსაო.
„ნულარ მიხვ, ქისტის გაზდილო, გულზე ნატყვიერებ გჭირსაო.“

—

10 ხან იყვა შულამისაი, თოფმა გაიღნა კმანო;
ნადირაისა მაჟარმა დანაყა შუბლის ძვალიო.

162. ლეკის ლაშქარი კევსურეთში

საძელეს გარმადიოდა მძიმე ურჯულოს ჯარია;
დასცნიან უხანოს ხანთა ქმოსტში, როშკაში ცანია.
როშკას ადგილის მჭერელთა დააყრევიეს მკვდარია.
ბერდიამ ბასილის ძემა თოფს გამუცკალა ტალია;
5 ვაკისას არ გარმაუშვნა, ვაკის ძირ დასხნეს გზანია;

წინ-წინ მასულსა ლურჯასა არ მისცა რბოლის ხანია;
ზედა ნაჯდომსა მკედარსა წითლა უღება ტანია.

ლულით მავიდეს წინ-წინა ჭრელაიშვილნი ძმანია.

აფშინაისა ლურჯამა მალლა მაილა თავია.

10 აფშინას ჭრელაიშვილსა არ მისცეს ომის ხანია.

ფარს ქვეთი შამათოლეს თოფის ტყვიანი ჩქარია.

გუნდი ლიქოკით გამასქლა ქორის, შავარდნის ჯარია.

ლოხაურის ძე გაშუძღვა, ას ყვირილობის ხანია.

ვაჟებმა გუდანელებმა წამოაბედეს თავია.

15 წელთ გზაზე წამაეწივნეს, დააყრევინეს მკვდარია.

ჯარიამ ვეფხვიას ძემა სისხლით დაფერა კმალია;

ორ მოკლა ლეკის ბელადი, ჩამააგორა მკვდარია.

ჯოყოლიკათა სტანავის, ვინც უფრო მეომარია.

—

ამაგ სიმღერის მათქვამი კვესურის შვილი ვარია.

163. ნანა თორღვაის ქალი

ატირდა ტუტილ წისქვილში ნანა თორღვაის ქალიო:

„შენ, მამა ჩემო თორღვაო, ნუმც შეგებაძმის კმალიო!

ნუმც გიკოცავის ლეკები, ნუმც გიზიდნავის კელიო!

ხუთშაბათს თენებაზედა ქალსა დამეცნეს ცანიო.

5 მე თუშიშვილებ მეგონა, ლეკთ შამამიწყვეს ჯარიო;

ჩამი კოცნიან ძმა-შინშნი, მიბრუნვენ სისხლის ტბანიო;

კელნ დასჭრნეს, უბეს ჩამისხნეს, ქალამ დავიჭრენ თმანიო;

მავლიეს ფეკ-შიშველასა თვირთვილიანნი მთანიო;

ქავთრის მთას გადასაყესა უკულმ მაბრუნებს ქარიო.

10 ეგ ქარიც არა ყოფილა, ქალისა ცოლო-ბრალიო.

დავნაყე საყურ-ბეჭედი, მამულთ ულიშნენ გზანიო;

წამოვა თუშიშვილები, აგებ მაკელან კვალიო.

რჯულიანთ კელ-უკადრები აწ ურჯულოში ვარიო.

უთხარით ჩილოელებსა: ხახონს უჭირონ მკარიო!

15 ხახონიშვილო ნებიერ, თოფს დაუპირე ტალიო!

ჩემმა საქმარემ ხიწვამა მალლა შაიბას კმალიო!

თუ სოფლად ვერ დაიწონენ, მთას უდგას, უჭრან ცხვარიო!

შუალამისას მავიდან ხახონის თოფის კმანიო;

დილას დასინჯეთ, ლეკებო, ხიწვაის ნახანჯრალიო!“

164. ბერდიშვილები

ლექს იტყვის **გაბიდაური**, ვაჟ ვინაც სახელს იქამსა,
მალე მააწყობს პასუხსა, არცა-რას დაღლევს დიდ ხანსა.

—

- მთაშიგით ამბავ მავიდა, კმა მისწვდა დედამიწასა;
დაბნელდა მზისა სხივები, ნაპირს ჩავიდა ზღვისასა;
5 მალლა ატირდეს ფრინველნი, ცრემლ დაიწურეს ფრთისასა.
„სიბრალით ველარ ჩავდივართ არხოტის ჭკალისასა.“
ამლით წამავას მზირები: „ჯავრს კი არ შევჭამთ მტრისასა;
დიღხან არ ვავლევთ მზეზედა მამკლავსა გიჟისასა.
უშიშას თვალით ვერ ვიჭერთ, ჩვენ ვხედავთ თოფის ნიშანსა.“
10 ჩაღიან, ჩაბინობენ ვეფხვნი უშიშრად გზისასა.
ფრინვლად აკლავის ფრთეები, არ აჩქამებენ ქვიშასა.
ის კი რას მადგონდებოდა, ღიღღვლებ ელიან მისვლასა?!
ბეწინას წინ-წინ მისულსა დაღლიშნეს, როგორც ჯიღდასა.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „თვალ არ შეგვაგდას, ღთის მადლსა!
15 თორ ომს აგვიტენს ფიცხელსა, არ დაგვიფერებს სხვისასა.“
არც-რა სწყინს, არც-რა ეშინის, მიხჟადს ნელ-ნელა სიტყვასა:
„თვალ ვერ შეგავდე, რჯულ-ძაღლო, ვა დედას კევსურისასა!
მაგიტ ორ დასანანები, ხანს რო არ მაძღვეთ ცდისასა.“
რა დაათავა, იძანა: „სულ ღმერთსა, ლეში მიწასა.“
20 კმა მისწვდა ბაბუტიშვილსა ბეწინას, კუთხსა ქვისასა;
უშიშრა შამაუკივლა რაზმსა პირდაპირ მტრისასა.
თოფის კმას ერთეუც გააბომს, ნათოზს გაიღებს ძვლისასა.
ბაბუტიშვილის ნასრევი ქისტს უმტვრევს ბეჭის ფიცარსა;
სულეთ წაღლაღავს ბეწინა ორთავ მამტანსა წყლისასა.
25 ნელა დაგვიკრეს ბეწინას, მასკვლავს მასწილვენ ცისასა.
მესხნი გაებნეს მთვარესა ნაპირის ადგილისასა.
არ ბოინობენ არწივნი კლდეებში ჩორეხისასა.
სულეთში ბასილაურნი გზას დახყვეს სამოთხისასა;
პირს იყენებენ ნათელსა სანთლისას, კელაპტრისასა.
30 ჯავრს გულში ჩასვლას ამბობენ ბერდიშვილთ ახლებისასა.
კავშირი შახკვრენ თათბირსა: „იმელს არა ვართ სხვისასა.“
ბაბუტამა და გიგიმა გზა დაისწავლეს მთისასა.
შაკალ ჩაუსხდეს ჩდილშია, ძალს აკსენებენ ხთისასა,

არხოტის ჯვარი თან სტანავ, ფხასაც აჩვენებს კმლისასა.
35 თოფ დახკრეს ღიღღვლის გაზდილსა ნაპირის სოფლებისასა.
კმა გატყდა საურჯულოსა: „ფრინველნ დაფრინდეს მთისასა.“
ამლას შამაკდეს ბანზედა, სახელს ულოცვენ კირჩლასა.
არ ხკარგავთ, ბერდიშვილებო, ნაქნარსა მამ-პაპისასა.
თქვენი კმა შორად გავიდა, ყურს მისწვდა კელმწიფისასა.

40 ამაგის მალექსებელი ნაპირს ზის კაკკასისასა,
მალა მიენატრი ღურბელთა მდინართა აერისასა,
ახიელაში ციხესა, ნაგებსა აბაისასა.

165.

გარდაიკრიფნეს ღრუბელნი, დარჩა სიწმინდის დარიო.
რას ხფიქრობთ, ბერდისშვილებო? „შური გვაქვ საძებარიო.“
შაირტყი, მამასახლისო, ფხაზედ ნალესი კმალიო.
წვრილა გყავთ საიმედლო ბერდისშვილთ ალვის ტანიო.
5 ბისნის წვერ ქვიშის ლოგინო, მეორ-მესამედ გთხარიო.
გვეიმედების წვრილაი, უშიშათ ალვის ტანიო.
თვალს უცემს წელთად ნახვევი აბონინსა ჯარიო.
სამ დღე ალაგზედ დავლიეთ, თვალით ვერ ვნახეთ წყალიო.
ხან იყვა შულამისაი, ჩორეხ დაგვეცა ჯარიო.
10 აგვიწიოკეს ცხვარ-წყემსი, წკმუტუნებს ქალი, ზალიო.
ღგას თოფის ძგარა-ძგურაი, ელვენ სიწმინდის ცანიო.
ჩვენ აიქისკედ წავედით, საც რო თვალიან მთანიო.
გამაგვიდგების მღევარი, აგებ მაკელან მკვდარიო.
უჩივლათ პოლიცაშია: ჩორეხ დაგვეცა ჯარიო.
15 აგვიწიოკეს ცხვარ-წყემსი, არ უნდა ვჭამთ ჯავარიო.

—
ამაგის მალექსებელმა ფანდურს ჩაუდევ ძალიო.

166. ქოლიკიშვილი

აკუშოს დელეს ირემო, დაბლა ჩამოდი ნისლითა.
შინ არ ას ქოლიკიშვილი, კორცთა ნუ დახყრი შიშითა.

167. კევსურების გალაშქრება მითხოს

- ბევრამ გაკვების ქალამა სათარეშოდა ქმარია,
ბევრამ გაბანდა ვაჟამა სამითხოლოდა ჯღანია.
ემზადნეს შვიდ დღეს, შვიდ ღამეს, ელგენ სიწმიდის ცანია.
დათვისჯვარს ერთად შაგროვდეს, დაშვენდა მთა და ბარია.
- 5 დათვისჯვარს გადადიოდა შავ-ნაბადის ჯარია.
ჩადიან კისტნის ჭალასა, ცხენებმ' დაცვიოთეს ნალია.
ჩააწყვეს გუროს ჭალასა თეთრის თოფების ჯარია.
ეხლა რო ჩავალთ შატილსა, მაგის ძირ მითხო არია.
შატილს სამ დასვეს ქადაგი. „ნუ წახვალთ!“ ბძანებს ჯვარია.
- 10 არ დაიშალეს კევსურთა: „არ ბრუნავს ჩვენი გვარია.“
ჯერ შუალამე არ იყო, მითხოში დასცნეს ცანია.
ჯარეგა გამაამტვრიეს, ქავებს უნაყეს კარია;
მიღმა გორს ციხე მალგლიჯეს, აღარ ეხვევის ცვარია.
მემრ თურეთერლოს დაეცნეს, აჰხვიეს ცეცხლის ალია.
- 15 მაიანავრეს მითხოი, უგზოზე დასხნეს გზანია.
აქაის შვილის კალოსა ვის გიქრის დავლათის ქარია?
ახალამ შუქიაურმა თოფს დაუძრ კონტახის ტარია.
სტუმარი აქაიშვილთა კუბოში ჩადვეს მკვდარია.
მემრე კმლითა სცეს ჯინჩურას, ჩიღილზე გაქანდა მკვდარია.
- 20 მაშინ გატეხეს შუ-მითხო, მაუდის ძროხა, ცხვარია.
ერთ კვირას მითხოში იდგეს, დაკოცეს კარავანია,
კაცი წავიდა პირ-თავქვე: „დაგვადგა დიდი ძალია, –
კევსურის ლაშქარ დაგვეცა, არიქ, გვიჭირეთ მკარია!
ტუტილს შამოდგა ლხენითა კევსურთ ვაჟების ჯვარია;
- 25 ჯერე მოვიდეს ჭანთელნი მშვილდ-ისრიანნი ყმანია;
სხვას ხალხზე ნამეტნავადა იმათ გვიყვიან ძალია.“
ტუტილს ჩაყარნეს კევსურნი, დიდ დაღვა ცოდვა-ბრალთა.
ვინ იყავ მეგრელაური? დიდხანს ცოცხალიმც ხარია!
პირ-აღმე შამეეტია, არ დაანებეს გზანია;
- 30 მარტუას მეგრელაურსა სამნი სცემდიან სხვანია.
ახალას შუქიაურსა შვენიერ ედგა ტანია.
ისრ ხჯდება იარაღები, როგორც მანძილას რქანია.
ბევრამ ესროლა ისარი, არ მისცეს ომის ხანია.
გახუავ კეთეშაურო, ღმერთმა გაცხონოს მკვდარია!

- 35 ტუტილის კიდურს დაბრუნდა, ამაამღერა კმალია.
 – „გამოდი, ეხლა ვიომათ, მემეტე რომენ ხარია?“
 კმლითა სცა აკვით ბელადსა, ფეკთ ქვეთ გალენა მკვდარია.
 მემრე კი მაგასაც დახკრეს, არწივს მასტეხეს მკარია.
 იძახა მარაისძემა: „კევსურნ, მიჭირეთ მკარია!“
- 40 დავითათ მარაისძესა ბევრათ უყვიან ძალია.
 მარტუამ მარაისძემა სამ-სამ აგორის მკვდარია.

–

- ემაგის მალექსეხელი აიქ ნატანებ ვარია;
 შამამაქციეს ქისტებმა, დავხიე არლოს წყალია.
 იქ დარჩა დავითაური, თორმეტი მეომარია.
- 45 ჩემს მეტ ველარვინ მოვიდა იქად წასული ჯარია;
 ჭალაზე შამოვიდოდი, ტყვია მამწიეს ჩქარია;
 მამატეხინეს ბარკალი, ტოტით ვიარე, ბრალია!
 გადმუელ კევსურეთშია, ვატირე ქალი-ღ' რძალია.

168. ჩავგირილა

- ჩავგირილაის ლაშქარი გამოქრის კაკმატისასა,
 წინ-წინ ჭორმეშავს მაუდგეს, სიმაგრეს შავის კლდისასა.
 ომს უზმენ მისურაულნი მარტია ბებრი მგლისასა,
 შუბსა სკრავს, გააგდებიებს ბელადსა ლეკებისასა.
- 5 მოხქადდეს ჭიე-გუდანსა, ღულს უზამს თავის ჭკვისასა.
 ღულს უზის ვეფხვი ციხის კარ, არ დაგანებებს ხიზანსა.
 თათარაისა თათარა კელთ გაძლევს თქვენის ჭკვისასა,
 ცხრა-ათს კლდეთ გადაუძახებს, წყალთ აწურვიებს მთისათა.
 ამბობენ ფშავლიშვილები: „წყალ სად წავიდა, ხთის მადლსა?“
- 10 წყალნიმც მიართმენ ამბავსა ნაცადსა კევსურისასა!

169. კევსურები საურუმოში

- საურუმოში კევსურთა დღე დააღამეს მზიანი,
 ლოხაურისძე დაბრუნდა ბულეჯან გულ-ჯავრიანი:
 „ძმაი ურუმებმ მამიკლეს, შინ მიოლ სირცხვილიანი.“
- 5 – „მაგას ნუ შჩივი, ბულეჯან, – მოგიკვდა სახელიანი,
 კევსურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნივა ფზიანი.“
 კევსურთ თავ-თავად ვერ გაქებთ, ენა არ მიჭრის ტიალი;

ყველას გსხავთ ჯაჭვ-იარაღი, არვინ ხართ ხალათიანი.
წინ-წინა მოსულთ ურუმთა არავინ დახვდით ჭკვიანი.
ლომნისა გაგაისშვილსა სიტყვა არ მოსდის გზიანი.
10 ქმოსტელი ყარდანაული ბასრის კმალია ფზიანი;
საჩქაროდ გადაიხურა ჩაჩქანი ზარადიანი,
ურუმებს ჩამოშჭყიოდა, მაჟარ კელთ ხქონდა კმიანი.
ღულელი არიშაული შავარდენია მკრიანი.

170. კევსურების გალაშქრება არშასა და სნოს

კევით მოვიდა ამბავი, საჩქაროს ამბობდიანო.
გუდან ხკაზმებენ დროშათა, სალაშქროდ ლამებდიანო,
შასხნიან ჩუჩაყეურსა, შალვასაც შახკლებიანო.
ვაჟები წყალს-იქითლები რომის გორ გრობდიანო.
5 ელოდდეს კაკმატელებსა, ზვადნ არსად მოჭყვივანო.
ბაცალიგველთა ახლები ზვადებსაც ნალევდიანო.
ენკენიასა დილასა კევსურნ მთას გადივლიანო,
საძელე გადაიარეს, ჯუთის კორკ გროვდებიანო,
ჯუთას ჩადიან ჯვართანა, დალასაც ეტყოდნიანო.
10 წაღმ ჩახყევ, ჯუთის გიორგივ, საკარგემოს გითქვემდიანო.
ჯუთას ატირდეს ტირიფნი, ჭაუხნი ბანს ეტყვიანო.
გახკვირდა მეკვეები: – „კევსურებ სად მიდიანო?“
– არშას მიდიან კევსურნი, სადილაღ სნოს მიდიანო.
სადილობისად ცხენ-კათა ზვად(თ) სნოი მოგალიანო.
15 თავ-კან აჩხოტის მინდორსა კარ-ცხენებს ლალევდიანო...
წინათა მამათ ნაქონნი დაღესნეს, უფრო ჭრიანო.
არშით აყრილან ყვარანნი, საძელეს ბუდობდიანო,
კელს ლოცვენ კევსურისასა: „მშიერან დაგვაძლნიანო.“
საძელით კევსურთ შვილები ბლო-ღელეს ბურთობდიანო.
20 ბარაქალ, კევსურთ შვილებო! წინათაც ეგრე ქნიანო.

171. უხათზე დაცემა

ლაღნო, სად მიზდით, კევსურნო, სად მიხქრით ქარებულასა?
წინ გიდგასთ გუდანის ჯვარი, ყვიროდა კარებულასა;
მოგყვებისთ კაკმატის ჯვარი, ტიროდა ქალებურასა.
ცხვარი აგიღავთ უხათით, მაგიდისთ ფარებულასა.

5 მაგყვებისთ მაგის პატრონი, ტიროდა დიაცურასა,
ბევრი გესრიათ ამაგან, ვერც ერთი თქვენებურასა.

172. ომი ბეგრის მიუცემლობის გამო

ჩიოდეს შატილიენები: „ვალ მოვიკადეთ ხთისაო;
ეგი არ მოგვკონდებოდა, თავს თუ კმალ გველო მტრისაო.
დაგვეცნეს თენების დროსა ჯარ მძიმე აკვაისაო.
აცად, გათუნდას, აკვანო, კარი გეელას ცისაო,
5 ი მეძრე გაიგებოდა თქვენი და ჩვენის ცდისაო!
ჩოთათა გოგოთურამა ქავი აავსა მკვდრითაო,
სანამღი სხონ გაიგებდეს, ერთ წინავ მაკლა ხითაო.
დედა ვაჟისა ვაცხონე ბაჩაყაურის ყმისაო! –
ქავს გარედ გაუმაგრებავ ეგრ, რო ცალ-ბანა ქვისაო.
10 არც ქალი წაყვანია გუდანლის აბაისაო.
ბულოთ ლაგაზამ ატირნა დედან აკვანი კმითაო.
ბრალ თქვენი, შატილიენებო, – თავს არ ულევდით ჭირსაო,
დახყარეთ ჯალაიათა ბეგარი ერთის ცხვრისაო.

173. ქორთუა

კორუათოსა ეშმაკი მარცხნივ ჩამულის მკრითაო.
ქორთუა აუჩქარდება შაკრული დღე-წერისაო;
გამაუძღვების ქორთუა: „გზა ვიცი ჭაუხისაო.“
ჭაუხით მადის კივილი სულ-წუხა წყემსებისაო:
5 „არიქათ, შატილიენებო, ფარა წაიღეს ცხვრისაო.“
ბერებს გულ აუჩქარდება, ახლებ ქარავით ქრისაო.
გაგვიგებე მთიბლებსა, შაუკრან წვერის ძირსაო.
ადიკასა და კვირიკას ოფლ პირზე ჩამაზდისაო;
შამაკდეს კანიის თავსა, ხანია შულამისაო.
10 ღამის სიბნელე გულს უტეხს, თენება უხარისაო.
ამაუჩინდა ქორთუა, კარი მანძილა ტყისაო;
დააყარიან თოფები, ალი ახვიეს პირსაო.
თამარისძეთა ხახონი დავლათით გაღმეტდისაო:
გამართლებით ესრია, ქორთუა ქვიშას თხრისაო.
15 მიორე წიქამ დაგვიკრა: „ძალღებ, არ გარჩინთ ჭირსაო.“

—

აუგ რად იქნებ, ვაჟებო, შაქება თავის ძმისაო?
ამაგ სიმღერის მათქვამი შატილ ბოლოზე ძისაო.

174. ჭირი არ შეარჩინეს

შატელში რა ამბავ იქნა, რა წყრომა დადგა ღთისაო?
ქალებ ატირდა ყინჩადა, ცრემლით იბანენ პირსაო.
სიკვდილი ბადაისაი, უკულმ ჩაკლომა მზისაო;
ქისტებსა გაუხარდება: „მგელ მავისხლიტეთ მთისაო.“
5 რად გაგიხარდათ, ქისტებო? არვინ შეგარჩინეს ჭირსაო.
ზელავ დაშჩება წიქაი, წონა კაი აქვს მტრისაო;
ძმა მანგიური გვერდს ედგა, მაგრა მჭერელი მკრისაო.
ადგეს, ჩაიდვეს საგძალი, ძალი აქსენეს ღთისაო;
ექადან კორუათასა, ჯავრი არ ხქონდა სხვისაო.
10 ქისტო, რამ გაგაგულდიდა? ყამ არ გქონია მტრისაო!
ამბავი რად არ იკითხე სამუკათ წიქაისაო?
ქავში დაგიდგა ლოგინი, ყამი არ გქონდა მტრისაო!
ქავზედ გარდვიდა წიქაი, ფეკი გარდილა მგლისაო;
ხანჯარი გადაიყოლა, მიძებნელი ბადაისაო.
15 მაბრუნდეს ნასახელარნი, მზე ეფინება პირსაო;
მაუოს მახარობელი მაგ ხათუთისძის შვილსაო...
სამუკავ, ნულარ სჯავრობდი, ნულარ გაიფთხობ ძილსაო!
წიქამ იძებნა ბადაი, კარი საფეხვნოს ზისაო!
ნეტავი შატელივნებო! არვის შაარჩინთ ჭირსაო!
20 სახელი მამადენ მაგიდისთ, კოცა არ გიკვირსთ მტრისაო.

175. ღილღველთ დაცემა ჯუთაზე

ღილღოს იყრების ლაშქარი, წინამძღვარს ღონდებიანო.
ყიბილას ეუბნებოდეს, სამეტოს აძლევდიანო.
დაგროვდეს შიბუს ჭალაჩი, ჯუთისკე ლამევედიანო.
შუალამის დროს იძახეს: „ჯუთას დეეცნეს ბანთაო.“
5 ნაგები ქურსიკაისა ცეცხლის მოივლებს ალსაო.
სტუმრად ხევან არხოტივნები, ტყვიას დალღალვენ ცხარსაო.
ბევრი აქვ ტყვია-წამალი თოთელსა-დ' მარტაისაო.
მშვილდ-ისრებულა დაისწვრეს, ლაშქარს შასდებენ ზარსაო.

10 ზენ-უბან დეეშველენით, უთუათ თხრიან ბანსაო,
ტირილით გარმავლევენ ლამაზთ უთუათ ქალთაო.
ხანი არ მისცეს ომისა უთუათ მშაველასაო.
უთუათ კიბალური კმალზე ცდის მკლავის ჯანსაო,
რომენიც მეეწონება, შასწირავს მშაველასაო.

—

15 ყიბილამ უთხრა ლაშქარსა: „ართხმოულს ვხედავ ჯვარსაო.
ცეცხლი გაჩინდა ღალანგურ, ჯუთას გეერთყა ბანთაო.
წავიდათ ჯვართ კორკისასა, მე შავასწავლებ გზათაო.
თორე გაიგებს ჯურკაი, შავდება ბაბლიასაო,
ახალგაზდანი ჯურკასა სამდეგროდ უდგა მზასაო,
20 შამოგვეწევის თოთელი, დაგვაწირვიებს მკვდარსაო,
კვირიკა გილაიშვილი არ გადაგვიშობს მთასაო,
წინას მოგვივლის ლაშქარსა, ჭიმლის კლდეს გვიკრავს თავსაო.“
ბადათა აბაისძეი ლაშქარს მავლებს თვალსაო,
რომენიც მეეწონება, აქსენებს თავის მკვდართაო.
25 კაცი გააგდეს არხვატჩი: „აქ რად არ გვიჭერთ მკარსაო?
თქვენსკე მოგვიდის ლაშქარი, ნუ დაგვინებებთ გზასაო.“
ვაკეთას ცხენი შამარბის, ოთხს მანათებს ნალსაო.
ზედ ივდა ბერდიათ გაგა, მკედარ არ ზოგავს თავსაო.
ემანდა: „ცხენის მჭამლებო, დაგინახევრებთ ჯარსაო.“
30 მერცხალიშვილის კირიმი შაკრულს წაიღებს კვამლთაო,
გაგაის წელზე ნაბამსა დაამტვრევს სპილოს ძვალსაო.

—

ბებრები ქომო-ციხლები შამახედევდეს მთათაო.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „სიზმარს ვხედვედით ავსაო.
ჯუთას წავიდა ლაშქარი, გადასცდა პირობასაო.“
35 ჭალაჩი ჩამადიოდეს, შინჯვენ არხოტის წყალსაო.
„წყალი მასულა წითელი, არხოტ თუ სჭრიან თავსაო.“
მერცხალიშვილის კირიმი შუ-ლილდოს ჩახყრის კმათაო.
გუ მარტო არ მოვიდოდა, ორთ მაიყოლებს სხვათაო.

176. კევსურების გალაშქრება არხოტზე

ქადაგობს გაიდაური: „ბძანებს გუდანის ჯვარიო:
საათენგენოდ გამიძღვან სამის ბატონის ყმანიო;

- სამი აბან დროში, სამსაგ შაბან ზარიო;
კევსურებ დაამწყალობნან, უკულმ არ გასყვას ჯვარიო;
5 გაბეგრან არხოტიენები, კვამლზე აიღან ცხვარიო.“
გაიგა არხვატის ჯვარმა, წელზე შაირტყა კმალიო:
– „მე სხვაკნით ამაქე ბეგარი, დამპალო, სა მიხვალიო?“

–

- შავხენე, კვირიწმინდასა ყროლანი გადმადიანო.
– „აქა ნუ მაზდით, ყროლანო, გულს სისხლნი გადამდიანო.“
10 არ დაიჯერეს ყროლათა, სოფლადავ შამადიანო.
ციხით დასჭენხა ბურამა, ყაწიში ლამი ხყრიანო.
„ამადე, თამარისძეო, ლულუან გელევიანო;
ტალახიანი რად ღვორავ? მაწმინდარს გეტყოდინაო.“
ახლა მეორემ დასჭენხა: „შენც თამარისძე გქვიანო!“
15 ჩამაკე, იონეურო! ყმაწვილას გაქებდიანო.

177. ნაროზ ბლოელი

- ბლოჩი გაზდილას მინინო, ქორი ზარებულ მკივანი,
უწოვავ ქრისტის დედაი, განთ კორცივლისა რძიანი?
საფერკედ ზერდავ შახკაზმა, ზედ ქორი შაჯდა მკრიანი,
ბლო-ღელე გარდაავლივა, საძელე მწვანილიანი,
5 შუშპრობით ჩამაავლივა ქოთანის ბექნი კლდიანი.
ტიმღელნი, ნექაფსოელნი ჯუთას სამზირლა დიანო,
ჩაუსხდეს გზის თავ, გზის ძირა, შუ ნაროზ ჩაიგდიანო.
ჯერე იომა ცხენ-დი-ცხენ, მშვილდი აყევა რქიანი,
მემრ კმალი ამამღერა ვადათით მელანქრიანი.
10 ერთი შამახკრა ტიმღელსა, ნაწყვეტნი გზის ძირ ხყრიანო.
მეორე ნექაფსოელსა, თითნი ვადაზე ხყრიანო.
მესამე შამოუბრუნა, სისხლის წყარონი დიანო.
ლურჯას კელ დახკრა, დაღვედრა: „შინ წეედ, ოკერ-ტიალო.“
თავს დააკეცა ლაგამი, წვრილ-წვრილად მასკვლავიანი.
15 ფარი დახკიდა ტახტასა, მათრაკი ოქროიანი.
ბლო-ღელეს ლურჯა მოტირის, აისრ რო ქალი თძიანი:
„ჯუთას მამიკლეს პატრონი, შინ მაოლ ოკერ-ტიალი.“
– „რა გატირილებს, ლურჯაო? მაგიკლეს სახელიანი,
კევსურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფხიანი.“

178. სამითხოოდ აპირებენ გალაშქრებას

ამბობდა გულანის ჯვარი: „დიდი ორ, როგორც ყენი.
მითხოს გადავლა მეწადა, რა გამოვიდას მთა-ველი,
ვაცი და ვერძი დასუქლას, ბატკანს ზედ ესხას კრაველი.“

179. პირობის შეკვრა

5 თუშთა, კევსურთა, მშაველთა ლაშარს პირობა შაკრიან.
უბრძანებს ლაშარის ჯვარი: „აკვაში ჩასვლა მწადიან.“
„ერთმანეთს ნუ ვუღალატებთ!“ ჭდეებ ღროშაზედ ხყარიან.
წინ თუშნი, უკენ კევსურნი, მშაველნ ნელ-ნელად ჩახყვიან.
5 ცხვარ აიტანეს აკვათა, მითხოს თავ გარმაძაბიან.
მძიმე აუტყდა მღევარი, კევსურთ კმლით ომი სწადიან.
ოროლთა გულქანის ძეთა ლაშქრის ოდენა სცადიან.
მამუკას მუჟღარაულსა მკარნი შაორდნად აყრიან.
თოფი ხკრა აკვათ დიჩინსა, ახლა კმლით ცემა სწადიან!

180. მშავლების ლაშქრობა ქმოსტზე

5 ჯორო ხიზანას ცხვირ-თეთრო, პატრონ გყავ ილეთიანი.
ლაშარს შაუყრის მშავლებსა: „ქმოსტი ძეს საქონიანი.“
ქმოსტი არ გაიტყეხების, განა კოკა ას წყლიანი?
მშავლებო, ოკერ-კევის გორს მონა ღლე გადგათ მზიანი,
5 მოგდევდათ კოკლუცაური, მშვილდი მოგყეფდათ რქიანი.
დაგიკრათ დედის ერთასა, მიწა გიჭმიათ მტვრიანი;
მოგიკლათ მეღროშეიცა, ბეკურა მკარ-შუბიანი.
თოფიც ბევრია მშავშია, კირიმი პირ-კვამლიანი.
კმალიც ბევრია მშავშია, ფრანგული ფხა-სისხლიანი.
10 ვაჟიც ბევრია მშავშია, ჯავრისგან გულ-ღორღიანი.

181. ოჩიაურნი

რად გაგიხარდათ, დილღვლებო, არხოტიონთა ზიანი?
უშიშა ოჩიაურმა არ დაგიბარათ გზიანი.
მიუვლენ ალუდიკასა: „ერთით ვართ სირცხვილიანი:

5 ამლას მოგვიკლეს დისწული, აბათ კურდღელა კმლიანი.“
 ადგიან, გადაიარეს ჩორეხის თავი კლდიანი,
 ქორილამოს გავიდეს, დილან თვირთვილიანი;
 მაუვა საქანისტელი, ირემა რქა-ჯანგიანი;
 დაყარიან თოფები, მაჟრებს გახქონდა ჟრიალი;
 „იქნებმც ალუდაისა! მანდ იწევ გულ-ნატყვიარი!“
 10 ჩორეხს აძრახდის ყორნები: „ვინ იყავ, ვინ ხქენ რიალი?“
 – „იყვნიან ოჩიაურნი, ბევრკან სხოკან ქნეს ზიანი.“
 ნეტავი მაგათ დედასა! ჯარ დასხდეს სახელიანი.

—

არ გამიყოლეს სამზირსა, ქალი ვეგონე თმიანი;
 გავეყოლ, რას დაულებდი? წელზე კმალი მბავ ფზიანი,
 15 მკართა მეკიდა კირიმი, ძალიან კმა-ძალიანი.

182. გაგაის ძობი

გაგაის ძობივ, გერჩიყვავ, დილლო გეჭამა ჭკვითაო,
 ყანა გეკნ, კარი გელალა, ჯოხი მაგეჭრა ტყითაო.
 კევსურეთ რად იარები თავის მართული ყმითაო?
 თვალ უზის თვალაჯაიძეს ჯურკასა შავარდნისაო.
 5 კმასა გაგიტენს კევსურეთს, მუკლსა შაიბამს მგლისაო. —
 წინავ გუდანით მოვალის ძალი გუდანის ჯვრისაო;
 იმას ღერენამ მასდივა არწივმა სინსილითაო;
 ბლოელ ბერდია მავიდა, ქორ მკარ-ბოლოსა შლისაო;
 კირჩლამ საფერკე შახკაზმა, ზე ორბი შავდა მკრითაო,
 10 ბლო-ღელე გადაავლია, საძელე კინკილითაო,
 ქოთანთას შამაეწია არწივი კივილითაო.
 კირჩლავ, შენ გამაგარა თვალაჯაიძემ მკრითაო...
 თვალაჯათ ალუდაური ომობდა ჩოკი-ძელითაო;
 საკარგ-ყმო მივსცათ, კირჩლაო, — ცემა დაგასწვრა კმლითაო.
 15 კახოს უთურგა დასჭეხდა: „კევსურნ, ვერ ხარით ცლითაო.“
 კევსურებმ დაჯავრებულთა ჯუთა აავსეს მკვდრითაო.
 მამა უტირის ღერენას ხიტალიონსა ყმითაო:
 „შვილო, ცოცხალი არ მოხვალ, არ დაღბრუნდები გზითაო.“
 აჭეხა ბასილის ძემა ომამა მშვილდი რქისაო,
 20 ძობიი გაღმაიბრუნა, მანძილა დასცა ძირსაო,

ატირდა ყორის წყალზედა ერთი ღლიღველი კმითაო:
„დაგვხივნა თურმანაულმა ჯურკამა ვეფხვმა მწკლითაო,
კირჩლამა ბაბურაულმა გორდა ფრანგული კმლითაო.“

183. ლეკების დაცემა ლულსა და სნოზე

- დღესამც ნუ გათენებულა დღეს ხუთშაბათი მზიანი!
ნაკარვებ გადმადიოდა ურჯულო დოღბანდიანი.
ცხენნი ლულის თავ მოვიდეს, ალამს გადმააქვ პრიალი.
ათათა, ლულელთ შვილებო, დღე გაგითენდათ ცდიანი.
- 5 სიმაგრეთაქე წახვედით, ვითამ ჯიკენი ხართ რქიანნი.
ნუ გეშინიანთ, ქალ-ზალო: ვეფხვიაი გყავთ კმლიანი,
თათარაისა თათარა ბულა ბუბუნებს რქიანი:
კუნჩალეთ ივანეური გლეს აზნაური ყმიანი;
ქორი-ა თოთელიშვილი, სიმაგრის კარზე მკივანი;
- 10 სიძე ხყავ ხახიკაური, ბასრის კმალია ფხიანი;
იდუა ციხელიშვილი სიათის ტყვია-მტკივანი;
სვეტი-ა მგელაიშვილი ჯუმალა სინათლიანი;
გამახარეთ[ა] იმედა გვერდს უდგას იმედიანი;
სიმაგრით გამადიოდა თეთრის სიათის ჟრიალი;
-
- 15 ქორწილ აქე ვეფხვიაისა, ნაწევი მიუდიოდა,
კოდნ უდგან ლუდით სავსენი, სისხლ პერად მოუდიოდა,
ლეკებ გულ-კადარეები უწევლად მიუდიოდა;
ლულელთ შვილების ნაკოცი მკვდარი კლდეთ გადმოდიოდა;
წყალნი ლულის ძირ დაწურნა, ორ-წყალში აღარ დიოდა;
- 20 გახკვირდა მშავლიშვილები: „ეს წყალ ქვე სად მიდიოდა?“
სიმაგრით ლულელთ ქალ-ზალი ტირილით გამუდიოდა;
სულეთმიგ ლულელთ შვილები ჩივილით შამოდიოდა:
„მქარ არ გვიჭირეს კევსურთა, მარტოთა არ გადიოდა.“
დაიქცნეს კევსურთ შვილები, მთა-წვერზე მიდ-მოდიოდა.
-
- 25 ხუთშაბათ თენებაზედა კევის მთას გადადიოდა;
სნოს ლულუშაურთ ციხესა თავს ალი გადასდიოდა.
თოფს ისრევს ჯაბანის პაპი, მკედრები ჩამადიოდა,
უსუფაისა მამკლავსა პაპს მლოცავ მიუდიოდა.

184. ივანეური

- ჭიმლაშიგ ივანეური რას-რა უფიქრობს თავსაო?
დედა დაუცხოობს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
დაჯდება ივანეური, დღე-შუ გაღლესავს კმალსაო.
გამავა წინგარდაზედა, გაღმართებს სიათასაო.
- 5 სამშაოდ გამამართა, დასწერს ქალ-ზალი ჯვარსაო.
წაიყრის ქალბან-ბანდულსა, ლამაზს ჩაიცომს ჯღანსაო.
შამაკდა მუჭის ღელესა, მშაო, მაგავლებს თვალსაო.
კითხულობს ივანეური მშავლის სათიბთა მთათაო.
ჩამაენუკა წყემსებსა, კოცას არ ხკადრებს თავსაო.
- 10 სამს სხვასა გამამფრინდალი კალოდ გაღეწავს მკვდარსაო.
გააღებს ივანეური ლაშარის ჯვარის კარსაო.
შიგ შავა ივანეური, წელთით დახკედავს კარსაო.
მიუა ხომურაული, მიინთებს კელაპტარსაო.
„გამიდი-ღ, ივანეურო, ნუ შამაცოდებუ ჯვარსაო!“
- 15 გაუღებს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
შამახკრა ხომურაულმა, ივანეს მოსჭრის მკარსაო.
შამახკრა ივანეურმა, შაასხა სისხლი ქვასაო.
ივანეურის ფრანგულსა ქალაქ უსინჯვენ ფხასაო.
„ბასრი ყოფილხარ, ფოლადი, განაღამც სჭრიდი ძვალსაო!
20 შენი გამჭედი, ოკერო, ნეტარ ვერ გასჭედს სხვასაო?“

კაკმატელთ მზირი ქისტეთში

185.

- კაკმატით გაუბედავის საქისტეთოდა მზირსაო.
გამუძღვის ხათუთის ძეი, მუკლი შაიბა მგლისაო;
დათვის ჯვარს გაღმადიოდეს, ნამ შამაბერტყეს მთისაო;
ანდაკზედ ჩამადიოდეს, კვალ ჩამაიღეს მგლისაო;
- 5 აწუნტას ღელეს გავიდეს, ლიშან დაუღგა ცდისაო;
კოკიდიც ჩამაიარეს, ხანია მზის მოსვლისაო;
მზირი შეყრილა მზირზედა, თოფის კმა ამადისაო.
ბრალია, ხათუთისძეო, ტანი დაგეძრას გმირსაო!
მამკლავსაც არ გაუშეგბდი, ლიშანს შეაგდებ კბილსაო.
- 10 ძმაი გოგოთურ გვერდ გედგა, შავარდენ მკრებსა შლისაო.

—

ფერაულთ ახალ-ვაჟები წყნარა გახედვენ ლიშანსა,
ეტანა ქეთელაური, ჭერას ღგონობდა მკრისასა, –
„თოფი თუ არ დამიჯერებს“, იმელს დადგება კმლისასა...
15 წინ-წინ კმა გატყდა არლოტში ამოსაკელსა მზისასა,
მემრე კმა გატყდის კაკმატში, – ჩამატუნას ღვაგ ცისასა.
ვინ ეტყვის მაგის ღელასა, ქალსა მაგ ჩალხურისასა?
ბრალია ჩამოხკლებოდე სადგურსა შავარდნისასა!

186.

ბორბალ აყეფდა ყორნები: „სად მიდის მეკოპარიო?“
გადადის აწუნტაზედა მენადირეთა კვალიო.
ჩავლენ ქვა-კიდის ჭალასა, ავი აუტყდა დარიო.
5 აჩქარდა ხახუთის ძეი: „მტერსა მოვხკიდე თვალიო.“
აბრუნდეს თოფის ალშია, სისხლის დგას ნაგუბარიო.
ბრალია, ხახუთისძეო, ტყვიამ დაგიძრას ტანიო!
კბილთ დანკარ თავის მამკლავსა, კისერში გაზდის კვამლიო.
გოგოთურს რა ებრალეების? ყმაწვილ ას უმეცარიო.
10 კმლითა სცა ძმისა მამკლავსა: „ყოფილხარ შასადარიო.“
ბაჩუა ბეწინიკუა გაზდამდინ მეომარიო.
იღუათ ხოშაქის ძესა შინამდინ მოხყვა ჯავარიო:
„თოფი მქონია ღუმმანი, აღარც კმლის მექნა ხანიო.“
—
ამაგ ქართულის მათქვამსა საგონიან მქონ გზანიო.

187. მანგიათ ოსისფერაი

მარკედ ვარ შაწუნებული, – თოვლი დათოვლა მთებზედა.
დამეწყევიებ, ზაფხულო, თუ არ მოგვიხვედ ხანზედა.
მანგიათ ოსისფერაი გამოსერნავდა ბანზედა.
5 არც იცის სიფუღულეი, არც საკელთ იყრის მკარზედა.
არც იცომს ახალ-ახალსა, დაისარტყლების ტყავზედა.
წამოვლენ საძაუგოდა, აუდგა მზირი გზაზედა.
გადინახანა ვაჟამა, კელი დაიდვა კმალზედა:
„რაალ ბეწიკა ვიქნები, ცხენებ დავწირა გზაზედა?
ქისტების გამოქცეულსა ქუდიმც ნუ მხურავ თავზედა!“

- 10 გაჯალათ ქალის გაზდილო, გაითქვი გრანიცაზედა.
გლეხობას არვინ გეტყოდა ე მთელსა ქვეყანაზედა.

—

შენმა მზემ, ჩემის ძმისამა, ქალს ცრემლი მამდის თვალზედა.
ქიჩილა მამიტანილი, გადავიხურო თავზედა.

188. ბერიძე მჭედლურიშვილი

- ადგეს, წავიდეს მშავლები, შადგეს სამტერო გზაზედა.
გადმეშლება ლეკები, ნასახელები სხვაზედა.
ბერიძე მჭედლურიშვილსა გული სქონიყო ცდაზედა.
სიათას ეჩურჩულება: „გავარდი გუნებაზედა!“
- 5 ორწყეს დაგაყრი წამალსა, თოფო, შენც გინდა გაძლება.“
ეგ თქვენი ალი მამადი ბერიძემ წითლად შადება.

189. ფულიკა

- აფულიკაის ფულიკავ, კაცმა მახკელენ ჭკვანიო!
ქვესურეთ რად იარები? რა ვის მაგიდევს ვალიო?
აჭიონთ მეშეშებმა შორით მაგაბეს თვალიო;
ჩაგაგდეს იწროს ხეჭია, მთაც ზედ დაგხურეს-დ' ბარიო;
- 5 მეჯალღურის გორს აგვიდეს, ქისტო, მოგწყურდა წყალიო.

190. მინდია

გავვიძელ, ბერო მინდიავ, მუკლი შაიბი მგლისაო.
ახლებიც ჩაახალიზენ, ვისაც გული აქვ ცდისაო.
კოცდიან სასახელოდა, მინდის ბერი ხყავ ძმისაო.

191. მამუკა გელდიაური

გუდან აგებენ ბელელსა, ზღუბლად უდებენ სინასა.
სკითხევდეს გელდიაურსა ანდრეხსა წინა-წინასა.
ჯერ ჭკვას გამურჩევს მამუკა, არ გამგონისად — რკინასა.

192. გორგასლამ

პირდაპირ შამავხედევდი ციხის გალაუნის პირსაო.
ნეფე ყოფილას გორგასლამ, მშვილდ უჭებებავ გმირსაო.

193. მტრის ვალი

- ცეტნი ხართ, არხოტიონხო, არცა-რაი გკრავთ ჭკვისაო, თავში არა გაქვთ გონისა, მუცელში ნაწლევისაო. რად ხკოცდით ბარის ღილღვლებსა? თემია თქვენი წყლისაო. ველობა გაუბედავის ამლით კირჩლაის შვილსაო.
- 5 ახიელ დაუბარებდა იმ თათიას შვილსაო, სამხანიგოდ ნაქები, წინავ ნაცად ხყავ მზირთაო. წავიდეს სანადიროდა, გულში აქვ ჯიკვებისაო. თავ-თავად გაიყარნიან, ძალი აქსენეს ხთისაო. წილს ხყრიან სანადიროთა, მაზვერვა სწადის მთისაო.
- 10 წვერის ძირ დაზმინებივა კირჩლათ კირჩლაიშვილსაო, კლდის ძირში დაძინებულსა სიზმარ უნახავ ცდისაო. მეელის გათენებასა, მასვლა უხარის მზისაო, შახედავს სანადიროთა, თვალი შააგდა მზირთაო. აკლიან გომტიკაურნი, მარტიას არ მიზდისაო,
- 15 ნაკალი მარტიასა ვალოზე აჩქამდისაო. თოფსა ეხვევის მარტია, ყინჩა დახპარავს ჭირთაო: „ცალეზე არ გაიარა, თავ არ ირჩივა სხვისაო, აეხლა ნუ მილალატებ, ნუ დამილალებ მზირთაო.“ დასწყევენ გომტიკაურნი თემბოლოთაიშვილსაო:
- 20 „შარშ გადმოლალე კარ-ცხენი, ვალ გადმოგკვიდე მტრისაო.“ შორს დარჩა ჯურჯიაული, ბრალია კაი ყმისაო! თან რო ხყვანიყვა ოდინა, თესლს დაულებდეს მზირთაო.

ყმაწვილის მოკვლა ჭორმეშავს

194.

- კმა სადამ გატყდა ჭორმეშავ, ვერავინ იცის რაზედა: „ქისტებს ყმაწვილი მოუკლავ ჭორმეშავის ძირ წყალზედა.“ მძიმე მდეგარი გამუდგა, წამუა უგზოს გზაზედა. პირი წახყვიან ლხინობას, რო ამავიდეს მთაზედა.
- 5 გოგოთურ წოვაისშვილი მაუვა სახლის კაცებსა. „ადეგით, კევსურთ შვილებო! აღარ გევსხდომის ჯვარზედა; ავდგათ, ჩავიდვათ საგზალი, შავდგათ სამტერო გზაზედა!“ ჩავიდეს ქემლოს ჭალასა წუხრ, ვაკშობისა ხანზედა.

- 10 სოფლადაც ჩასვლა სწადიან, ქისტ ჩამაუვას წყალზედა.
მაჟარი უთურგაისი გავარდა დაცემაზედა.
კირიმი გოგოთურისა აჩქამდა ბეჭის ფთაზედა.
ნასრევი აბიკაისა ქისტს დაუშინჯე ტანზედა.
„ძალლიკაისად იქნები! მალ-მალ წავგლაღავს წყალზედა.“
15 დაბრუნდეს ნასახელარნი, მალე შამაკდეს მთაზედა.
წამაიტანეს ძალლიკა, შამაკდინეს ბანზედა.

—
ამა სიმღერის მათქომი ბებერი ვზივარ კარზედა.

195.

- კაქმატს ვერ გამოსცილდების ჯოყოლიკაის შვილსაო;
ივანეს ჯოყოლათსა შაკვრა სწადიან გზისაო.
საყურა ჩამოჯიგჯიგებს: „არ ვიცი ზავის ქნისაო.
ქისტნო, ჩაგიგდით კელადა, ნულარ გახედავთ ჩდილსაო.“
5 ჯერ თოფი დახკრა ციცქასა, მემრელა ჩამოსთრისაო.

196. ჯოყოლიკათა ივანე

- ჯოყოლიკათავ ივანევ, კაცი გამოხვედ რა-ფერი?
დაბადების დღეს გამაგყო მარჯვენა მკარზედ სანთელი.
შენ გაუალი არ იყო საურჯულოოს მთა-წვერი;
შენ ჩაუჯდომი არ იყო, საც მასცემს გზისა საყელი.
5 შენ გამჯაყავი, ივანევ, კაციმც ნუ იყოს დღეგრძელი!
ასეთ-ასეთი გაგჯაყავს, ვინაც არ იყო შენფერი.

—
ამაგ სიმღერის მათქვამი დაბადებიდგე სრუ ბერი.

197. სისხლი იდიეს

- მანგიას სიზმარ უნახავ აპარეკაის ცდისაო.
წაუვა ჭირის პატრონსა, ბალათურაის შვილსაო.
ადგეს, ჩაიდგეს საგძალი, ღამე გატეხეს სთვლისაო.
ხახონთა ნათელისძესა მჭერელ არ უჩანს მკრისაო.
5 ქორელამურზე გამოვლენ, დილაა, თენდებისაო.
ამანდ გულ არ უდგებოდა, თეთრ კლდეზე სქონდა თვალიო;

დღისით საბაკეს დაჰზვერვენ, ჩაუვლენ ბინდის პირსაო;
ჯერ თოფებ დააშალიან, მემრ პრიალ დადგა კმლისაო.
„გიძევი, შამოგეყარე, საფერი ჩვენი მკვდრისაო.“

10 კელი ახალამ მოსტაცა, მკვდარს ბაკის პირზე სთრისაო.
დაბრუნდეს ნასახელები, მზე ეფინების პირსაო.
საკარგემო სანების ჯვარსა ნიაღე მაუღისაო.

198. თამარისძის სისხლი აიღეს

მიუვა ბალათერაი ბერაისშვილსა შინაო:
„მე-ღ' შენ შინ რაადღა ვსხედვართ? ხალხმ' ჩვენზე გაიცინაო.“

5 ადგეს, წავიდეს ორნივა, გაიდეს ბინდი დილაო;
ქვენა მთა გადაიარეს, ჩაკდეს აცეხის ძირსაო.
ახლოს მიუვლენ სოფელსა, დასხდეს ათლუხის პირსაო;

ელიან დაღამებასა, დაბნელებასა წინაო.
ვაკშამზე გადაუჩინდეს თამნიაურსა შინაო.
ლხინობდეს თამნიაურნი, კელთ კათხებ დაეჭირაო.

10 „ჩვენდ იყავ კაის მაქმედი, ახლა შენც მაგიწვდინაო.“
ყვერფნი აივსნეს სისხლითა, ფრანგულებმ გაიცინაო;
შამაწვინეს სკამზედა, დაღალულმ დაიძინაო.

კვირობდეს გუდამაყრელნი: „ჩვენში ეს აროს ქნილაო.
რამთვენ მოგვიკლავ ქვესური?! ვერვინ შამოგვივ შინაო.
ჩვენ გვითხრეს: „თამარისძესა მძებნელ დაში არავინაო.“

15 დაშიომივ ბერაიშვილი, გაფხავებული რკინაო.
ბალათერ გამუყოლებავ ფერ-შაუცვლელი რკინაო.

—

ატაბით ბერაიშვილსა სისხ ბევრჯელ ესვა მტრისაო.
შამახკრა, გააწყვეტინა მოკლითა ფრანგულითაო.

199. ჭრელას სისხლი იძიეს

ემზადებიან ჯან-რჩანნი: „შური გვაქვ საძებარიო.“
საგულდაგულოდ გაბანდეს ქარის გავაის ჯღანითო:
„კახეთ მაგვიკლეს ჭრელაი, ლეკებს მიგვიდევს ვალიო.“
მიუვლენ ჯაბუმანურსა: „მგელავ, იცნოდი გზანიო.“

5 ადგიან, გაემართინან, გახყვა არხოტის ჯვარიო.

- წავიდეს, გარდაიარეს მაღალ არხოტის მთანიო,
წყალსა გავიდეს წმინდასა, დაკრნეს კრიახის გზანიო;
ლექსა ასძრახდეს ლექურად, ერთმანეთს მისცეს ზავიო.
– „მაგათ ზავ არ იქნებოდა, – შუ უდის სისხლის წყალიო.“
10 მგელამ იკმარა ხანჯარი: „გუგუასადამც ხარიო!“
ყმაწვილმა ნისლაურამა კარგა უჭირა მკარიო;
ბათირავ, ნუმც შაგეკსნების ძმისა ჭრელაის კმალიო!
ნუმც მაგიკვდება ელგუჯა! კეფხვი გყავთ მეომარიო.

200. ღადუმი

ცხვარი სად გიდგას, ღადუმო? საბაკეს გიქებდიანო.
მოდინ თუშიშვილები, მოგქადან, არ იშლიანო,
შენთა ქავთა და ციხეთა ფანჯარათ ჩამუშლიანო.

–

კეკ-კმელის ჭალა შენც იცი, რო სანადირო ტყე არი,
იქა რო მგლები ბულობენ, კბილებს გახქონდა ძგრიალი.

201. თათრების დასხმა ფშაველთ ჯოგზე

- თაქლაში ამბავ დავარდა, ვეჭობ იყრება ლაშქარი.
არჩევენ ჯიელ ბიჭებსა, ან კარგი ცხენი რაც არი.
აქაცა ჭამეს სადილი, თანაც წაიღეს საგძალი.
მოდინ კითხვა-კითხვითა: „ივანეს ბინა სად არი?“
5 ივანე ეტყვის ჩობანსა: „ცხენებს თუ ვნახავთ, სად არი?“
მკარძე თოფ გადაიკიდა, წელძე განყვება ხანჯარი.
ივანემ ცხენებ დააფთხო, ბინაში მოკდა ყათარი.
– „ეხლა კი დავგჩი კელადა“, იქით უძახებს თათარი.
– „ნუ გეშინიათ, ძაღლებო, მოდით, ივანეც მზად არი.“
10 საცხენის კარში ჩაუდგა, რკინა ყოფილა მაგარი.
საცხენეს შამაერია თათრიშვილების ლაშქარი.
ომია გაკურებული, ბინამ დაიწყო დანდგარი.
ჩამეშველნენ ღვთიშვილნი, ლაშა გიორგიც აქ არი.
პირდაპირ შაუვარდება ერთი რჯულ-ძაღლი თათარი,
15 კმალ წვერით შამაუქნია, დაუჭრნა უბის მასრანი.
ივანეს კმალ კი არ შაშჩა, წვერ-წალმ იკმარა ხანჯარი.

202. ქურდობა არ შეარჩინეს

საკარის მაღალ თოფი ჰქვს, ჩამოტეხნას ღვაგ ცისასა.
ეგ ბეჟიტათა ბაბუა ნადირს ღვაგ სალის კლდისასა.
ეგ ბაბუხურის შვილაი რკინას ღვაგ ფოლადისასა.
შე სირადაის გაზდილო, ტოტით გათხრევენ ქვიმასა.
5 ასთემურაის გაზდილო, გიმტვრევენ გულის ფიცარსა.

203. დაავიწყეს ცხენის მოპარვა

გამოემართო ქისტები, ბრძანებაი აქვ სუდისა;
ჭალაზე შემოდოდეს, მაგათ ფერი სძე ქურდისა.
სწადიან ცხენის მოპარვა, სანამეტნაოდ ლურჯისა.
ტერლის კარ მაღალ სახვევზე საყურში ვინა-ლ უზისა?
5 თოფი ხკრა ბუნუნუასა, რჯულ დააცილა ქურდისა.
არსამბექ გამოქცეული ღმერთს ეხვეწების ქუდითა.
დედა ოცხონე ვაჟისა, სამართი სცოდნივ მრუდისა!
დედა ოცხონე, ძმობილო! ქისტს დააცილე ცხენიო.
ველარ იპოეს მამკლავი, ქისტებმ აიღეს კელიო.

ქისტების დასხმა ფშავლების ცხვარზე ანდარუყოს მეთაურობით

204.

წამოვლენ ბარით ქისტები, აკსენეს თავის ჯვარია.
მაუვლენ ანდარუყოსა: „ღიჩინო, გაგვართვ გზანია!“
ემზადა ანდარუყოი, ფეხზედ ჩაიცვა ჯლანია;
5 უბეს ჩაიდვა სუღარი, ჯალაფთ დასწერა ჯვარია.
მავიდეს კალოთანაში, იყო ვაკშობის ხანია;
მონახეს ქიბიშაურნი უღელ-დადებულ ძმანია,
ქისტურად ხკითხეს ამბავი, ერთ-ურთს დაუგეს თვალია.
ეტყვიან ქიბიშაურსა: „ძმაო, გვიჭირე მკარია.“
ემზადა ქიბიშაური, ვეფხვმა აისხა მწკალია.
10 უერთოდ არ დაბრუნდების ობლის ნალესი კმალია.
ხკითხევდა ანდარუყოი: „ფშავლებს სად უღვა ცხვარია?“

- „ვიდინათ, ანდარუყოვო, შენ მოგიმოკლდეს გზანია.“
 გიორგიმ ანდარუყოსა არ მისცა ომის ხანია.
 მა კვირიკაის ხანჯარმა აისხა სისხლის ცვარია.
- 15 გიორგი ქიბიშაურმა შაალა სუდის კარია.
 ნაჩალიკ გაუჯავრდება: „კეესურო, შენი ბრალია.“
 – „შენი ჭირიმე, ბატონო, ქისტებმ გაბედეს ძალია;
 წელთ მესხა იარაღები. გან თუ რა ვიყავ ქალია?“
-
- 20 ამავის ლექსის მათქვამმა ბელელს გაგაწყვენ ქვანია,
 სალექსოდ მინდა, გიორგივ, ტერლულის ჯიკვის რქანია.

205.

- საწყლებო მეძცხვარეებო, შუ გიდისთ სისხლის წყალია,
 ან დაგლევეთ ბარში თათრები, ან მთაში ქისტის ჯვარია.
 გადავა კალოთანასა ახარებაის ცხვარია.
- 5 ღიღლოთ წამავლენ ღიღლვლები, აკსენეს თავის ჯვარია.
 მიუვლენ ანდარუყოსა: „ღიჩიმმ გაგვართვენ გზანია.“
 დაჯდა, გაბანდა გულითა კარის გავაის ჯღანია.
 უბეჩი სუდარ ჩაიდვა, ჯალაფთ დასწერა ჯვარია.
 შამაკდეს კალოთანასა, წუხრ რო ბნელობის ხანია.
 წამაეგებნეს ხირსილნი მარტიას შვილნი ძმანია.
- 10 ქისტურად ხკითხეს ამბავი, ერთუცს დაუცეს თვალთა.
 ხკითხევდა ანდარუყოი: „ფშავლებს სად უდგა ცხვარია?“
 – „ვიდინათ, ანდარუყოვო, ჯერ მიგვიდიან გზანია.“
 წყაროს სათავეს შამაკდეს, ბევრი აქვ საუბარია.
 შუღამის ხან რო მავიდა, ქისტებმ მააწყვეს ჯვარია,
- 15 იწყინა უძილაურმა: „რა ღროს სტუმრობის ხანია?“
 გიორგიმ მარტიათამა ძმობილს დახურნა ცანია.
 დაგვიკრა ანდარუყოსა, დააგლეჯივნა ყბანია.
 ჩამოდიოდა ღვედრაი: „ქიბიშაურ ორ გვარია.“
 უბრალოდ არ ჩაივლიდა ობლის ნალესავ კმალთა.
-
- 20 სალექსოდ გამამიგზავნენ, გიორგივ, ჯიკვის რქანია,
 უნდა დავაკრა ბელელსა, შორით ემბოდან თვალნია.

- სამნია კალოთანელნი, სამნივ ქორებრივ ხქრიანა,
 ნაპირის ადგილისანი თავს ხალხში აღარ სთვლიანა.
 ნაცად ეგეთა უნდარის, მანდ რო კრაველან ცდიანა:
 5 ოკში წინ, ოკში უკენა საბაკეს სისხლით სვრიანა.
 ეს მამაძალი ქისტები სრუ საქურდალად დიანა!
 კალოთანის კორკს მოვიდეს, ბინაზედ დადგებიანა;
 უნდოდა დაებალითნეს, მემცხვრისად დაერიალა.
 კვირიკამ კრაველიანმა ომ აღარ დაავებიანა:
 10 დაუკოციან ორ-ოლნი. როგორ დაკვრიტა ტყვიამა?
 გიორგი მარტიაშვილმა ბერდენკა ჩაუწკრიალა:
 დაუკრა ანდარუყოსა, ტარივით დაატრიალა.
 რას სწყალობს მეგლაის თოფსა? ნამტვრევენი გადადიანა.
 ზოგნი ფულს ანგარიშობენ, ზოგნი იარაღს ხყრიანა.
 ზოგნი ამბობენ: „დავლმარხათ“, ზოგნი ტოტით ქვიშას თხრიანა.
 15 პირ-აღმისაკე გასწიეს, კარნი ულელში ღბიანა;
 დაღმარხეს წვერის ძირშია, ზე ქარაფს დასცემდიანა.
 კვირობდა ელამორძაი: „რა ღირმად ჩაუყრიანა?!“
-
- ეს ლექსი გამოვიგზავნა ღუღით ბაბილის ნიამა.
 სალექსოდ მინდა ხანჯარი, რო ქისტებს დაუპრიალა.
 20 არ მინდა შორად ძევაი, სრუ ჩვენ ჭალაზედ დიანა.

207. კავა ნაროზაული

- მიკვირხარ, ჭალას მთიბელო, რამ მაგაცდინა ჭკვიანი?
 საქონ ტანიეს ჩაღლაღე, ბარია სათიბიანი.
 „თუ თივა გამითავდება, სანეკროია ტყიანი.“
 დაგძინებია, კავაო, ვითამ ჯიკვ იყავ რქიანი.
 5 გამაგიყარეს საქონი, გამახყევ გულ-ჯავრიანი.
 ბრალი ას ერეჯიფისა, ღიშან არ ჩინდას ტიალი!
 სულეთში ვერ შეაჩინე ურჯულო დოღბანდიანი.
 მეჩვიდმეტე რო ესრიე, ქისტებმ გაიღეს გრიალი.
 ბევრკან კი ხყრავის, კავაო, შენის კირიმის ტყვიანი.
 10 დააწირვიენ ძროხანი, გაუშვენ პირ-ოფლიანნი.

სულხანაური 208.

- ქალაღს დაუსვი ციფირი, ვაპირობ ლექსის თქმასაო.
ვინა ხარ ქისტეთს მავალი, მითხოს ვინა სტეხ კმასაო?
იქნება სულხანაური, არა ზოგავდა თავსაო.
მითხოს ჩდილს ააქოთებდა, კლდენი აძლევედეს ბანსაო.
- 5
ისახელებს და წამოა, ვერ მოუკვლვენ კვალსაო.
მოლაის სისხლით ნალებსა ხანჯარს გაუწმენდს ფხასაო,
მე ბევრჯერ გითხარ, სურხანავ: „ღრიდე სისხლიანს გზასაო,
ნათქომი არის: „კოკაი მუდამ არ ზიდავს წყალსაო,
წყლის სამ ზიდვაში გატყდების, დაერეკების ქვასაო.“
- 10
სურხანამ არ დაიჯერა, არას ხკითხვედის სხვასაო.
პირიქითობა ეგულა, მაგრად გაღბანდავს ჯღანსაო.
გამაისტუმრა დედამა, ველარ აშორებს თვალსაო.
ქვესურ ხთისიკა გეტანა, ფშაველიც გიჭერს მკარსაო.
ანატორაში ჩაუსხდეს, ელიან თენებასაო.
- 15
ჩამოვლენ შატილიენები, ჩამაღლაღლევედეს ცხვარსაო.
ნუ იცომ, გიგიაშვილო, ბუსურბნის ტალავარსაო!
შაგხვდება ჭირის პატრონი, გაფერებს ქისტის ყმასაო.
გულზედ დაგადებს ლიშანსა, თოფი გაიღებს კმასაო.
შვილ კელში დასჩა გიგიას, ყინჩად დასწერდა ჯვარსაო.
- 20
იაღიმც შახვალ იაღში, ზიხარ იაღთამც სკამსაო!
მარჯვნითამც კმალს შაიყოლებ, მარცხნითამც კელაპტარსაო!
ვინ მოგკლა, შვილო აბაო, ვინ-რარა მხურავს ცათაო?
მამაშვილობით ვიყრებით, ნუ მაფოფინებ თვალთაო.
მემრე კი შატილიენებსა ბევრად ვერა ვსდებ ბრალსაო.
- 25
შაგიკვრენ, სულხანაურო, მაღლა მთას, დაბლა ბარსაო,
დაგთოფეს კისტნის ჭალასა, მზე-ამოდენის ხანსაო.
თოფ დაგკრეს, მთისა არწივო, შამაიჭუჭკავ მკართაო.
ნეტარ ვინ ეტყვის ამბავსა დედ-მამასა და დათაო?
ნათულას ამბავს ნუ ეტყვით, თორო მოიკლავს თავსაო.
- 30
ფერ ახკლომია, სულხანავ, შენსა სახლსა და კარსაო,
ციხეს ლამ-კირით ნაგებსა, ქვაზე ნადებსა ქვასაო.
აღარ დაუღის სტუმარი დედა-შენს თამიასაო,
აღარსად მელიციენები – მელიციის აფიცარსაო.

35 გენუკვით შასანდობარსა, სულ-წმინდათ სალოცავსაო,
ცოცხალთად მოსაკმაროსა, მკვდრებისად საღირაღსაო.

209.

აეხლად მოდის ზაფხული, ბალახი დახყრის თრთვიღსაო;
ვაჟისა ველთ გასუღისა მოვღა კარგი ას მთისაო.
მთიღმთივ შემოვიღოღი, ბრძანება იქნა ხთისაო.
ტირიღლით ამომკღარიყვა სისკარი თენებისაო,
5 ამაყოღა მაცნეი, ამბავ მაღა ყმისაო.
საბუღრად ჩამასუღიყო ყორანი შუღამისაო.
აყვაღა ხიღი შავაღა, გაკმა ფათოღი ტყისაო,
დაგუბღა წყაღი მღინარი, მთეღი ქვეყანა ხკვირსაო.
ზეღ ისხღეს მტრეღნი ლამაზნი, ცრემღლით იბანღეს პირსაო.
10 მამინ თქვეს: „გაღაუგღავის გოგოთურაის შვიღსაო.“
მეც ენახე გაღანავაღი, გაღაეკვაღა ქვიშაო.
შატიღ ჩავიღა სულხანა, სანგაღ მაიღა ქვისაო.
„ღმერთო, შამყარე, – ამბობღა, – ურჯუღოს ქისტის შვიღსაო.“
შუაღღის დრო რო მავიღა, მგზავრი კშირ-კშირად ღისაო.
15 დაღღა თოფის ღიშანი მარჯვეღს გუღის პირსაო.
„არ ვიც ღურბინის ბრაღია, არ ვიც მე რაიმ მკვირსაო,
ქისტურად ტაღავარი სცვა, სერი აქე კვესურისაო.“
თოფის კმას დახყვა კივიღი გიგიათ აბაისაო,
დაიჭერს ბოღოშითა მამაი თავის შვიღსაო.
20 ეშვეღას, რას ეშვეღების? გუღს ნატყვიარი სჭირსაო.
გიგიათაი აბაი შუქ დაიკრიფა მზისაო!
ახღები შატიღიენები ერთად შაყრის პირსაო.
ორწყაღაში რო შამავღენ, სინათღე იქნა ღღისაო.
სულხანას ის არ ეგონა, შამავეყრები მზირთაო.
25 დატყვერების არშავიანი, ზეღიზეღ გამოღისაო,
სულხანა შამაწვინეს, სისკარი თენებისაო.
თქვენ იცით, ამხანიგებო, აეხღა ჩემის მტრისაო.
აეხღა ღმერთმა გაცხონას, შამქოთებღო მთისაო!
სულეთში ჩამაიყვანეს, ოქროს ჩიკაზე ზისაო.
30 კეღში უჭერავ ფანღური, ღარ უღე სპიღენძისაო:
„გუღღღას ღამჩა ცინეი, ნაგები ბასრის ქვისაო.“
სახღ დაგჩა კირით ნაღესი, ნაღგომი ვაკის პირსაო;

კარზე ნაბამი ლურჯაი ფხვრიალებს, უცემს ცხვირსაო.
ჭერხოთ ჩამოდის ღვრიალი ნალესი ფრანგულისაო.

—

- 35 მელექსეს ვერას გაიგებთ, წყლის სათავეში ზისაო.
სალექსოდ გამომიგზანეთ ყანწ მანც იყოს რქისაო.
დავასხა შამანდობარი, სწორებს დავყუდა პირსაო.

210. ფუტკრის ქურდი

- ა ბეჩავ ჩემო ფანდურო, ფანდურ არა გჯობ ხისაო:
დაგიკრავ, ეგრე იძახებ, მეგონე[ბ] სპილენძისაო.
ერთსა მე ვიტყვი სიტყვასა, ბევრი არ ვიცი თქმისაო.
მამაძაღლები ქისტები სრუ საქურდალზე დისაო, —
- 5 მახპარვენ წიწილაშვილსა ორსაოდ ფუტკრის ძირსაო.
აწყობენ ქეშლურაჩია, ჯალაბთ წაუტანთ ტკბილსაო.
გაიგა წიწილაშვილმა, მუკლი შაიბა მგლისაო.
არაგვზე შამაწვივა, დაბლადა ქუთხის ძირსაო.
ზოგებ ჩაყარნა წყალჩია, ზოგებ აღბლატნა ჩდილსაო.
- 10 ა იმა ღამეს ვაჟაი ღამიანაზე ზისაო.
გათენებიდგე წამოვა, აკოს მოვიდა ძირსაო.
გავაგებიათ თათარსა, მა თოთიას შვილსაო,
საამხანიგოდ აქებენ, მჭერელ არა ჯობ მკრისაო.
კმა გატყდა: „ლიქოკელებო, დავვეშველენით, ჭირსაო.“
- 15 მეთოფობით აქებენ მა წიწილაის შვილსაო.
მარცხენას გვერდზე ბერდენკა, ქისტებ ჩამადის ძირსაო.
ახყარა იარაღები, მოართვა ნაჩალიკსაო.
სტიკის ბერდენკა აჩუქა, ნაქონი სალდათისაო,
პატრონა გამაუვიდა ას-ასი ხაზინისაო.

—

- 20 ეგ ლექსი დაუბარებავ ღულჩი კევსურის შვილსაო.
ეგ ლექს ამამინ ამოთქვით, ჯარ რო დასხდების სმისაო.

211. ქისტების დასხმა თუშების ცხვარზე

ჩათმაში ჩამასულიყო თორმეტი ფარა ცხვარია.
იყრების ბელანქარშია მძიმე ურჯულოს ჯარია;
მანდ გყვანდეს ჭარელთ შვილები, იგიც ბელანქრის მკარია.

5 გულკადარი ხყავ ბელადი ალაზანს გამამკლარია.
 დაგზავნეს ყარაულები: „ჩათმას მოგვივლი თვალთა.“
 მოვიდეს გალაღებულნი: „ადვილა საშოვარია.“
 საწყალსა თუშიშვილებსა ეტყვის საწყენი მკარია.
 დაეცა შულამის დროსა მძიმე დალისტინის ჯვარია.
 ზელიზედ შამამდგარიყვა თორმეტი ფარა ცხვარია.
 10 აქამდი არ ჩამასულა ჩათმაში თუშის ცხვარია,
 ჩვენ ჩვენს საქონთან ვილევით. წყემსებო, თქვენი ბრალთა!
 წინ გაუძღვარეს ვაცები, მიდის ზარების ჩქამია.
 გახყვა ყუილით ძაღლები, მალლა ცას შაზღვეს ზარია.
 გიორგიმ უთხრა გიგასა: „რაად მოწყენით ხარია?“
 15 – „მოწყენით რაგო არ ვიყვა? ძაღლებმ წამისხეს ცხვარია.
 არც მიგვევალის თუშეთსა, ჩვენი კაცობა რ'არია?
 დაგვეკვეთების სამძახი, არ მოგვეცემის ქალია,
 არ დაგვესხდომის ჯარზედა, დასხდას ალუდის ჯარია.“
 – „ყმაწვილადა ხარ, გიგაო. რო ვერ მიჭირავ მკარია?“
 20 – „მკარს თუ ვერ გიჭერ, გიორგი, დამარქვი კახის ქალია.“
 ჩომანდახისას წავიდეს, მარცხნივ აართვეს მკარია.
 შუას ჩათმაში მასწვრეს, არ დაანებეს გზანია.
 ცხენებს დახყარეს ლაგმები, გამაანებეს გზანია.
 ჯარის შუაზე გადადგეს, ორად გაწყვიტეს ჯარია.
 25 ომობენ უთურიშვილნი, დალისტანს შაზღვეს ზარია,
 ჩათმის ბოლომდე მოზდიეს, შადვეს ზელიზედ მკვლარია.
 გათენდა. გასცნეს თუშები, შორ-ახლოდ უყვეს ძალია.
 თოფი დაუკრეს გიგასა, გიორგის მოსტყდა მკარია.
 – ვაჲ შენ გიორგის, გიგაო, წყურვიელაი ხარო!
 30 ხუთი შასწირა გიგასა: „მაუტანიდი წყალიო!“
 ოთხი თავის თავს შასწირა: „იყვენით ჩემი ყმანიო!“
 თითო-ოროლი წყემსებსა: „დაუბრუნდით ცხვარიო!“
 ერთი შასწირა ბინასა: „დაიჭირიდი თვალიო!“
 თითოი – ცხვრისა ძაღლებსა: „გაუცხელიდი წყალიო!“
 35 თოფ დახკრეს უთურიშვილსა, დასხნა მანძილამ რქანიო.
 გიორგის ბალთა-ყაწიმსა სისხლმ შაუცვალა ფერიო.
 გიორგის ცხენო საღარო, დიდხანამცა ხარ მთელიო!
 შამაიარენ ლამითა მარტომ ქიზიყის გზანიო.
 პირით მოგქონდა ლაგამი, გიხანდებიან გზანიო.

- 40 ალვანჩი ამბავ დააგდი: „ჩათმაში დაგვცნეს ცანო.“
 ცხენებ დახკაზმეთ, თუშებო, რომენიც უფრო ჩქარო.
 შამოჩნდეს ბელანქარშია გიგაის ვაცის რქანო.
 ჭარელთ დალაღდეს ქალები: „მაუღის თუშის ცხვარო.“
 „რად გიხარიან, ქალებო? კა კი არ გვეღვა დარო.
- 45 ბევრას დეღაი იტირებს, ბევრა დაქვრივდა ქალიო.“

—

ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალიო;
 ავხყარე საყურ-ბეჭედი, ძირით დავიჭრენ თმანიო.
 გან თუ რა შორიელ იყვენენ? — ბიძაშვილ იყვენენ, ძმანიო.

212. ყაზიბეგიანთ ცხვარზე დასხმა

- გამაიბრუნეს ღიღღვლებმა ყაზიბეგიანთ ცხვარო,
 ფარეხის კარზე გაწირეს წითლად ნაღები მკვდარო.
 ვინ იყავ, მენადირეო, შორით მასკიდე თვალიო?
 შუა კორკს გადმასწევიო: „ქისტო, დაყარე ცხვარო!
- 5 თორე ბულეჯან მოვიდა, მგელაის შვილი კარო.“
 კლდის ქარაფხეთ ჩამუჯდა, ტყვია დალალა ჩქარო.
 მეთოფეს ბულეჯან სქვიან, მაგის თოფს არ უნდ ტალიო.
 „რად არ დასდგებით, ძაღლებო? რადა გძრავთ ტყვიის ქარო?“
 ერთ წამაიღეს დაჭრილი, ორ ემანდ დარჩა მკვდარო.
- 10 გადვიდა მგელაიშვილი, ახყარა საომარო:
 „ყაზიბეგიშვილ ვინა ხარ, შინ გაირეკა ცხვარო?“
 ბულეჯანს გამაუგზავნა აპელატი და ჯვარო.
 „ბულეჯან, გამამილაღე, ეკრას ტარს სპილოს ძვალიო.
 ან ჩოკა გამამილაღე, ზედ ეკრას ნატყვიარო.“

ცხენების წასხმა ზენა-მკრიდან

213.

- ჯარეგით ქისტებ წამავლენ, საგზალ ჩაიდვეს ზიარი;
 ზენამკრით ცხენებ წაასხეს, ეგონათ ოკერ-ტიალი.
 არაგვის ჭალას ჩამოკდეს, დამეა, განა დღე არი?
 ნუ წახვალთ კაკმატისასა, გზაში ვეფხვი წევს ბწკლიანი.
- 5 საღ მიხვალ, ქისტის გოგოო? ჩოკ-პერანგ მოგჩეს ტიალი.

ველ-კეთილს შემოგეწევათ, თოფ-ჩახმახს გააქვ წკრიალი.
თოფი ხკრა ამაიშვილსა, სისხლმა გაილო ჩქრიალი.
აბულეთ კაკმატიონო, მუდამამცა ხარ კმიანი!
მუდამამც გაგემარჯვება, მუდამამცა ხარ კმლიანი!
10 სასამართლონი წადგება ე ღვთისგან ნაწილიანი,
რა-რიგა შამობრუნდება მარცხენა მკარზე ჯვრიანი!

214.

ქისტეთით ქისტებ წამავლენ, საგძალ ჩაიდევს ზიარი.
„უნდა გადვიდათ ფშავშია, – ამანდ ხომ დიდი ტყე არი.
ცხენ უნდა წამავიყვანათ, უპატრონო ას ტიალი.“
ცხენს წაიყვანდეს ოკერსა, ეგონა ოკერ-ტიალი.
5 ლულის ჭალაზედ ნუ წახოლო, გზა გაქვისთ საკირკლიანი.
თუ წახოლო, კაკმატს ნუ მიხოლო, – ჯვარი ხყავ მაცილიანი.
გიორგიმ არცად გაგიგასთ, დღე დავიღამასთ მზიანი.
ჭალაზედ შამაიარეს, ცხენებს მააქვის გრიალი.
გაიგეს კაკმატელებმა, სიტყვა უძახეს ჭკვიანი:
10 „ვაშკაცები ორთ, აქ მადით, ქალ თუ გგონავით თმიანი?“
– „სრუყელამ ჩამაიარეთ, სრუაც თუ ვინ ხართ კმლიანი.“
დაჯავრდეს კაკმატელები, დადგა ახლების დგრიალი.
ველ-კეთილ ამაეწივნეს, იდგა ჩახმახის წკრიალი.
სათავეს აბულეთი ხყავ, ქორ-შავარდენი მკრიანი.
15 რაიცად აბულეთი ხარ, სრუ მუდამ სახელიანი,
სასამართლოშიგ გარდახოლ მარჯვენა მკარზედ ჯვრიანი.
ჯამავირს მაგიმატებდა კემწიფე ჩვენი ჭკვიანი.

–

სალექსოდ გამამიგზავნეთ ხანჯარი შავხალიანი.

215. კვირიკა და ცხენის ქურდი

საკერპოს საკერპოვლები გორულს საბოსლოს დისაო,
ვაკეს დაუდგამ ბოსლები, აუგავ ბასრის ქვისაო.
კვირიკა შამაუკლების, თეთრი მანძილა მთისაო.
გადაწყი სასწრაფოები, თორ ღამე მოდის სთვლისაო.

- 5 წინ-წინ მოსული წითლად რაგორ გულდიდად რბისაო!
კვირიკას გამაღვებდა, ჩქამ იქნა ჩახმახისაო.
თოფ დასხლტა, ცხენი გაიქცა, მკედარ დაეცა ძირსაო.
მეორე ჩამოაყოლა, ახვივა ალი პირსაო.
ჩამოჰკიოდა კვირიკა: „შენ ცოცხლის წასვლა ჭირსაო.“
- 10 გამაღვებდა ახლებსა, ქუხილ დვას თოფებისაო.
„დაისაჯენით, ვაჟებო, ქურდ დავას უგზო გზითაო.“
ეუბნა მემცხვარეებსა: „მარცხენას მკარზე სჭირსაო,
სისხლსა სთხევს ამომავალი, ფირტვის აყოლებს პირსაო.“
სანამეტნაოდ კვირიკას კოში დაუდგით რვლისაო,
- 15 ცოცხლისა სამღლეგმელიო, მასაგონები მკვდრისაო.

აბა გიგაური 216.

- ქისტებს უპარავ ცხენები, მითხოსკე მიუღენია.
ნაჩალიკმ უთხრა აბასა: „მე იმედი მაქვ შენია.“
აღე და ცხენი შახკაზმე, გზა იცი რამოდენია.
წინ ქურდი, შორა მღევარი, ამბობს, „თუ ვერა ვქენია!“
- 5 მივა, მიინთებს ლამფასა, თავს ღამე ადგა ბნელია.
„მიჯოცეს ამხანიგები, ვალი მაქვ ასაკლელია.“
ღარჩა და ღარჩა ლურჯაი, ხუთმეტ თუმნიან ცხენია.
„არ დასჩა, – ეტყვის პატრონი, – ბევრა გაჭმეი ქერია.“
გათენებამდინ ათავნა შშავ-კევსურეთის ტყენია.
- 10 ცხენ რომენმ გამაუცვალე, კაი სიკეთე ხქენია.
გადაიარა ბორბალი, თქვა: „არ ას დასაჭერია.“
ყინვარათ წყალზე ქისტებსა მონა დაედვა ფერია.
ბლოელო აფშინაშვილო, დედა ვაცხონე შენია!
მაშინავ ის კი უძახე: „ნულარ მიგყავისთ ცხენია!
- 15 შინ ვედარ წახვალთ ცოცხლები, დამოკლებიანთ დღენია.“
იმათ სწორ-სწორად იშულლეს, საყუჩად ხქონდეს კლდენია,
თავს ადვას მძიმე ავდარი, ღვარ მოდის რამოდენია.
თოფის კმა, ელვა-ქუხილი ბევრად არც გასაყრელია.
ღილღველი პირ-სისხლიანი მგზავრობას დასცდა მგელია.
- 20 შენ კი დაბრუნდი, არწიო, შამაიკვართვენ თბენია,
გაისწორიდი ულაში, წელში გაიგდი კელია!

იმას მახკელავს ყვარანი, ძევა არ უნდა შენია.
ახლა მაგონობს გზაზედა: „გიდი მაქვ დასათვლელია.“
თორმეტ პატრონა დაუწვავ, ას კიდევ ხქონდა სრულია.

—

- 25 ლექს კი ვერ გითხარ საფერი, კაი ვაჟობა ხქენია;
შაგაგინებენ ისინი, თაოდ ვერაის მქნელნია.
მკარ-გვერდზე იწვა ომაი ბევრაის ლექსის მთქმელია.
კალთაში უძეს ფანდური, თავით ბოლომდი ჭრელია.

217.

- ცხენის მჭამლებსა ქისტებსა ქურდობაზედ აქვ გულია.
თიანეთ ჩამავიდოდეს, ცხენების პარვა ღეულია.
ნაჩალიკ გამასერნავდა, მკართ პალტო-წამასხმულია.
იმ დროს მსახურებმ იძახეს: „ცხენებიც დაკარგულია.“
- 5 გიგაურს დაიბარებენ, მდეგრობა იცის მგლურია.
„მტრისად მიყოლა, ბატონო, ადვილი სამსახურია.“
კელად აისხა აბჯარი, ლურჯა დგას შაკაზმულია.
კვირობენ თიანელები: „სადისკეს მამზადელია?
მაგვდენ პატრონა რად უნდა? სრუ მირგვლივ გადასხმულია.“
- 10 მშავეის ჭალაზედ შამაჩნდა ლურჯა კედ-შანასკულია.
მაუჯავრდების პატრონი, გზანი ხქონ გაწაფულნია.
კვალს იძევს გაბოროტვილი, სპიჭკა აქვ განათულია.
შამაეჯარა ორ-წყალსა, სისკარიც გამამბულია.
„გათენდი, — ამბობს, — ოკერო, აგებ გაიქსნას გულია.“
- 15 მეორე გამაიცვალა წითლაი დაკვართულია.
გაკურდა, თან-თან გამალდა, მათრაკზე ხქონდა ყურია.
ა ბეჩავ დედის გაზდილო, რა ფიქრებს მისცა გულია!
„ჩვენებ სტრაჟნიკებ ჩაკოცეს, საძებარი მაქვ შურია!
ღალატით ვკოცა ქისტები, ეგ რაღა ვაშკაცურია?“
- 20 შორიდან ნახა ქურდები, ჭალაში ჩამასულია.
„აცა, ნუ მიზდით, — ეძახდა, — თქვენთან შულლობა მგულიან.“
ერთმანეს სროლა დაუწყეს, საყურში ჩასაფრულნია,
მაშინავ დააყირავა. წაწყმდას ქისტების რჯულია!
თორმეტ პატრონა დაუწვავ, ას კიდევ ხქონდა სრულია.
შენზე წინ კაც კი ვერ წავა, რკინისა გიძეს გულია.

- აჩაგ ჩემო ძმობილო, კაცი არა გყავ ცალია,
ჩაჩანში ყველამ გაიგა შენი სახელი, გვარია.
გიკლების იარაღები, როგორც არწივსა მკარნია.
შაგაგინებდეს ისინი, ვისაც აქვ შენი ჯავრია.
- 5 კარგებ დაგიწყებს ქებასა, გვერდს გიდგან რაგორც ძმანია.
პრისტავის მალლოდინი აქვ, მარტო მავიდა მგ ზავრია.
დიჩინებმ მითხოველებმა გაქსნეს ღურბინის თვალია.
მითხოს ჩდილ ლურჯა შამარბის, ოფლ მიხდის რაგორც წყალია.
ზედა ზის ლეგა მკედარი, პატრონა უწყავ ჯარია.
- 10 კელში ბერდენკა უჭერავ, დახვასტულნი ხქონ მკლაენია.
ბლოელ გიგაურ იქნების, მითხოელთ ნიავღვარია.
ატირდა ქალი და რძალი, ერთმანეთს მასდევეს ზარია.
არიქათ, თოფებ დამალეთ, მაგრა ჩაკეტეთ კარია,
ყაჩალებ ტყეში გავიდან, არვის მახკიდას თვალია.
- 15 არ წავა უსიკვდილოდა, არვინ გაართოთ ჩქამია.
ბევრი შაუკრავ ყაჩალი, წელზეით მახკსნა კმალია.“
ეგრა ბრუნდების შულღშია, რაგორც კალოზე კარია.
ეგრე აშინებს ქურდებსა, როგორც ღურბელსა ქარია.
ქისტებმ თქვეს: „თოფებ ვესროლოთ, წყალში ჩავაგლოთ მკვდარია.“
- 20 ზოგთა თქვეს: „მაგას ვერ მავსკლავთ, ხატებსთან წილ-ნაყარია.
ჩვენ მითხოს ყოფა აღარ ღირს, გავწირათ მიწა-წყალია.
რომ მავკლათ, არ შაგვარჩენენ, – ბატონს ხევან თავის ყმანია.“
კევსურთა ახალ ვაჟებმა ხვადებს დააკრეს ნაღნია.
ნარჩევებ ემზადებიან: „მითხოს მიგვიდე ვალია.“
- 25 ყველას აქვ ბერდენკაები, თოფს აღარ უნდა ტალია.
სახანოს ჭალას ჩავიდეს, როგორც ყაზახის ჯარია.
ელოლებიან პრიკახსა, დადგა ზატორის ჩქამია,
კვამლ ნისლად უნდა დაიდვას, ტყვიამ დანაყას ძვალია,
ქისტისა, კევსურისაი წავიდას სისხლის წყალია.
- 30 „რას შვრებით? – უთხრეს ქისტებმა, – რა გვმართებს თქვენი ვალია?
ყაჩალებ ტყეში გავიდეს, წადით, დამიეთ კვალია.
თუ არ იქნებით ჭკვაზუნდა, ბევრ გაკეთლების მკვდარია.
ყველას გვაქვ არშავიანი, ზოგ სახლში ხკიდავ სამია.“

35 მზას დადგეს მითხოვლები, გიგაურზე ხქონ თვალნია.
შუაზე ულის პრისტავი, არ მისცა ომის ხანია.
ღონდარგაი და გაგია ამაგის საზანდარნია.
შულღში კი არ გვეშინიან, წავიდას სისხლის წყალია.

219.

ერთსა მეც ვიტყვი სიტყვასა ვაშკაცის ცდილობაზედა.
მაიგონილით კა ვაჟი, ჯარ რო დასნდებით სმაზედა!
ვახტანგი ბარათაშვილი იძახდა მალალ კმაზედა:
5 „ქისტებმ დაგვპარეს ცხენები, გიგაურ გახყვას კვალზედა,“
„იმედ აქვ ლურჯაისაი, მათრაც არ უნდა ტანზედა.“
ღამის სიბნელეს არ დასდევ[ს] იმ სახრიხლიანს გზაზედა,
სრულ ღამით შამაიარა, ძილ არ მასვლია თვალზედა.
ომისკე გაბოროტვილი დათვის-ჯვარ შაკდა მთაზედა.
შასძახნა თავის ხატებსა: „თვალ გქონდესთ მარტო ყმაზედა,
10 დამყევით, ანგელოზებო, მივდიორ სისხლის კვალზედა.“
მტრისა კი შიში არა აქვ, თოფს ათამაშებს მკლავზედა.
გათენებისად ჩავიდა მდაბლა ურჯულოს წყალზედა.
წინა-უკენ ხყავ ქისტები, გული აქვს ომის ქნაზედა.
„ცხენებ დაწირეთ, ძალლებო, ნუ მიზლით თავის ჭკვაზედა!
15 ამხანიგებ რო მიცვარცეთ, ნახალიზრებო სხვაზედა,
თუ გინდა კმალ-და-კმალ მადით, ფრანგულებ ვცადათ ჭრაზედა!“
კელ-და-კელ სროლა დაუწყეს, ქისტი დახყუდა თავზედა.
„ჩვენდ იყავ კაის მაქმედი, ეხლა გეძინას ქვაზედა!“
კმა გატყდა შუას მითხოსა, დანი ატირდეს ძმაზედა.
20 ცხენი წაგართვა, ბუგაჩო, აბა წავიდა გზაზედა.
ბარაქალ, აფშინაშვილო! წინიდგეს მასლით ცლაზედა.
მაულოცილით სახელი, ჯაყს ნუ ვინ იტყვით კაზედა!
სიმაგრეს კევსურეთისას მტერ ვერ გაგვივლის კარზედა.
ბლოს უდგას მაგარ ციხეი არწივთა ნაბუღარზედა.

25 ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერი ორ ციხის ბანზედა,
ვერ გითხარ შენი საფერი, ჭალარ მირევაკ ყმაზედა.
ჩუსტები გამამიგზავნე, ბაწართ ვერ ვიხვევ ჯღანზედა.

220. მამუკა და სადარა

სხვა საქმე არა კეთდების, ლექსის თქმა მწადის ერთისა.
იძახე, ჩემო ფანდურო, ჭირიმე შენის ღმერთისა!
ყელზე არშავის ცორები ლამაზა შეგიკვდებისა.
ახლებ ჩაგისხი ლარები, კაზედამც მოგიკვდებისა!

5 ვინაც ვაჟ იქამს სახელსა, **გასპარამ** იცის ქებისა.
მამუკასა და სადარას შესაფერს ვერვინ ეტყვისა.

—

ველა გავიდეს ვაჟები, მიძრეს და მოძრეს მთებიცა.
კვირობდა ჩვენ კელმწიფეი: „ბევრა გვინახავ სხვებიცა,
აეგეთ არვინ გვინახავ, ანდრეზად არ იქნებისა.“

10 შესწუხდა ღურბენატარი, გული თოვლივით დნებისა.
ცალკე მაუდის პრიკაზი, ბრძანება ჩვენის ნეფისა.
ნამდვილა შამაუთვლავის დაჭერა ყაჩაღებისა;
ჯარის გაგზავნა ხგულავის, ნარჩევის ყაზახებისა.
ტყუილა, ღურბენატარო, ჯარი უბრალო სცდებისა.

15 ყაზახებ ჩაგეკოცების, აფიცერ მოგიკვდებისა.
თავ მაიწყინა სადარამ მთელ სოფლის შეწუხებითა.
ვინ იყო ძალა(დ) დამჭერი? ბატონსთან მივა ნებითა.
ცულა ნუ ხკადრებ, ბატონო, თორ ზაკონ გავიცვდებისა.
დაგიმტვრევს სასამართლოსა, შენ საქმე წავიკვდებისა.

20 აბეჯითებენ სიკვდილსა, თასებიც ილოცებისა.
იგვლევენ კევსურთ ქალები, ბევრ-ბევრ კი ატირდებისა.
ნუ სტირით, კევსურთ ქალებო, სახელ სამზეოს რჩებისა.
ცოცხლებსაც ხქონდა სახელი, ღმერთმა აცხონას მკვდრებიცა.

—

მაგის მეტს აღარ გიამბობთ, მშვიდობით, გამარჯვებითა!

221. სადარა

ქალაქის გუბერნატორი საისკედ ივდებს კმასაო?
რად აწევს ზეკუციასა, პირშელმ რად მიზდევს წყალსაო?
აკოს შამაკდეს სოფლადა, მძიმეს მაასხამს ჯარსაო;
ხალხის დალუპვას აპირობს, სახლების გადაწვასაო.

5 „თქვენ თუ ყაჩაღებს არ მაგვცემთ, აღარას ვფიქრობ კასაო.“

- სადარა შიშითაი გულს ხკითხავს, გუნებასაო.
 ხან იტყვის: „კელად მივიდა“, ხან გული ურჩევს ცდასაო.
 ისრევ არჩივა სიკვდილი თემ-სოფლის დალუპვასაო.
 მივიდა, გამაეცხადა დილა, თენების ხანსაო.
- 10 „მე ვარ სადარა, ბატონო, რო გიწვალებდი ჯარსაო;
 მიძევა შენი ჯარები, ჩემს ვერ იგებდეს კვალსაო.“
 მე ვზღებდი, გუბერნატორო, შენ გუბერნიას ზარსაო.
 აწ მავედ თავის ნებითა, მე აღარ გიქცევ ძალსაო.“
- 15 გულში სწყინს გუბერნატორსა, კანონ არ აძლევს თქმასაო:
 „რო მახვე თავის ნებითა, შენ ვინ გატანდა ძალსაო?
 სრულება მინდა, მოყმეო, კემწიფის ბრძანებასაო.“
 შუაში ჩაუყენებავ, უდგას ჯარები მკარსაო.
 აკოთ რო ჩაემართების, მთა-წვერთ მავლებს თვალსაო,
 შახედავს ბალავაჩოსა, მალალს არხოტის მთასაო.
- 20 „ბევრჯელ კი გარმაგარე თვალ-შუალამის ხანსაო.
 არხვატში მყვანდეს ამქრები, მედგეს სრუ მუდამ მკარსაო.
 მშვიდობით, სალო კლდეებო! თქვენ მე მაძლევდით ბანსაო.
 მშვიდობით, ჯვარ-ჯვარისკარო, ველარცა-ლ ვლნახავ ჯარსაო.
 მშვიდობით, ჩემო სწორებო, ვინც ჩემს იდეით მკარსაო!“
- 25 კივილით სადამ ჩაივლის მშავ-კევსურეთის წყალსაო.
 უკლების მთისა არწივსა, ხანდხან იგრუზავს მკართაო.
 ქალაქში ჩაუყვანავის გუბერნატორის კარსაო.
 შაყრილა გიანარლები, ამბობენ სუდობასაო;
 გადაუწყვიტეს სიკვდილი მთისა არწივსა ჩქარსაო.
- 30 შავო სად მიხვალ წერილო, პირ-მელმ რად მიზღვე წყალთაო?
 მაუვა მახარობელი დედა-მამასა, ძმათაო:
 „სადარა აღარ მაგივათ, გწერდათ სამუდომოდ ჯვარსაო.“
 იწყინეს მაგის სწორებმა, ტანზე ჩაიცმენ შავსაო,
 ქალ-ზალს დაუდგა წკმუტუნნი, თავზე იგლეჯენ თმასაო.

222. ზეკუცია არხოტს

არხოტს ზეკუცია ჩადგა კევსურეთით წამასული.
 წინ-წინაზე გამიკვირდეს, მე მეგონნეს გამაზულნი.
 მითხრეს: „ეგეთანია დედის მუცლი(თ) გამასულნი.“
 ახიელის ულიცაზე იარნუკა გამართული.

- 5 რაკე გადიდებულ დაოს ზოგიერთა ადის გული!
 მკარზე გბელებ ჯონებ უსხავ, შუბები აქვ ჩამაცმული.
 ყველას ზურგზე ხასუნაი ხარაბულად გამაკრული.
 ნაქნარ ეეგეთა უნდა, კევსურებმ რო დაკლეს ფური!
 ძალებ მირგვლივ ეხვეოდეს, მზორი ედვა გამახრული.
- 10 შაბურაშვილს ეგ უთხარით: „გამაცვალესაე გზირი?“
 ზუტუნისშვილს ვერ აწვალებს, კაცო, შენისთანა ვირი.“
 მეშაირე წამადგების, გმინზე გააყოლა გმინი.
 შულლისაკე დასწუხდების ღილღველ ასლაყაისშვილი.

მამუკა გოგოჭური 223.

- ზენაით მოდის ამბავი: „ვეფხვი დაზეზდა კლდისაო;
 არავინ დააზიანას, არვინ დაზივას მწკლითაო.“
 საბელე გადაიარა მინინომ კივილითაო;
 ჩრდილოეთისკე დაბრუნდა, გავლა სწადიან გზისაო;
- 5 უთქვამის: „უნდა დავეგალა მთა-ბარი დაღისტნისაო,
 ვესტუმრა თავის ამქარსა ზელიმ-ხან ქისტიშვილსაო.
 ჩამავა, ჩამაბოინობს ლალი არწივი მთისაო.
 მახყვების ნისლის კოტორი, ღურბელი შავი ზღვისაო.
 გზაში შამახვდეს წყემსები, ნაცნობებ დიდის ხნისაო.
- 10 ღალატით ხკითხეს ამბავი, მისცეს სალაში გზისაო.
 ის კი რა მახგონდებოდა, თუ ჩაუსხემდეს მზირსაო.

—

- ომია ბახტრის ჭალასა, თოფის კმა გამოდისაო.
 მარტო მგზავრს შამაეხვივა ჯარები ყაზახისაო.
 ღმერთმანი შააფიქრებენ, ან მააშლევენ ღხინსაო.
- 15 ნაბადი გვერდზე იქცევა, ძალი აკსენა სთისაო.
 არიქ, ორპირო რკინაო, ეეხლა საქმე ჭირსაო.
 გადაერია ჯარშია, ფერი დაიდვა მგლისაო.
 მიფანტ-მაფანტა პოლკები, ეგრ რო ფარები ცხვრისაო.
 ემადრივლების ხანჯარსა: „რაკე ლამაზა ჭრისაო!“
- 20 თვალ-წამის ერთის ხანზედა ვაკე აივსვა მკვდრითაო.
 სისხლმა შეღება მინდორი, თურგი რო წითლა დისაო.
 თავადაც ამანდ ღამრჩალა, დავლათი აღარ ჭრისაო.

დაუძინებავ რქაზედა, რო ჯიკვი ჭაუხისაო.

—

- 25 შორა გავიდა ამბავი, ზიანი ფალანისაო.
ეგ ბალთის არე-მარეი აივსვა ცხენოსნითაო.
მკვდარს მაულოცვენ სახელსა, ჩვენ კი გვიწყენენ ჭირსაო.
შემოკდა ჩარქვით ქალები, ცრემლით იბანენ პირსაო.
„ვინ იყვა მარტო მავალი, შორა გამღები გზისაო?
ეს გლესსა არა გონილა, აზნაურ თუა მთისაო.“
- 30 შენ სიკვდილს ვინ დაიჯერებს? შე გალავანო ქვისაო!
გათქმულო გრანიცაზედა, მთვარეო სუთმეტიცაო!
ვინ გაზდის კევსურის ქალი სხვა შენისთანა შეილსაო?
უნდა გებარას ჯარები ნარჩევის ყაზახისაო;
ოსმალის გრანიცაზედა მიუძღვებოდი კმლითაო;
- 35 ჭარ-ბელაქანში ლეკებსა ბეგარი დასდვა ცხვრისაო.

—

- მთა-წვერთა ასტყდა წყალ-ღვარი, ქარი ხქრის ლამადისაო.
ნუ დაგცილდებისთ, სწორებო, სახელი კაის ყმისაო!
მალ-მალე მაიგონიდით, რა ჯარი დასნდას სძისაო!
ზოგებსა აის უთხრიდით, ვისაც რო ჯავრი სჭირსაო:
- 40 „მამუკა ნულარ გაშინებსთ, ნულარ გაიმთხოვთ ძილსაო!“

—

- ამბობენ სულეთ შესულსა, ოქროს ჩიკაზე ზისაო,
სულ ფეხზე უდგას მსახური, ხალხი ყველაის მკრისაო;
აბანიებენ კელ-პირსა, მამტან არ აკლავ წყლისაო.
გემდური, გუდამაყრელო, პატრონო ბევრის ცხვრისაო:
- 45 ლალატით მაგიკვლევავის, ვერ მოქცეულხარ ჭკვითაო.
რად გამოზდისხარ მზეზედა, შემრცხვენელო თემობისაო?
ქიჩილა უნდა გეხურას იმ შენის დიაცისაო,
კელთ გქონდან ტარ-ნამტენანი, ჩამოსჯდა კერის პირსაო.

—

ამაგის მალექსებელი შეილი ორ კევსურისაო,
ძაუგში მიძეს ბინაი, ნაპირი ქალაქისაო.
ეეხლა მოდის ზამთარი, თვე ღებების იანვრისაო.
ვაპირობ, უნდა გავალა დუქანი არაყისაო,
მამიდიოდან სტუმრადა ქალები აფიცრისაო.
ღმერთმან, ვერ ვიცი სალაში, — კანონი რუესებისაო.

224.

რას ხფიქრობ, ბესარიონო? ლექსის გამოთქმის ხანია.
შენ თუ არ უთხარ ლექსები, ვერას ეტყვიან სხვანია.

—

- დარქმდა მშავ-კეკსურეთი, მალლა მთა, დაბლა ბარია;
მთათ აღარ უვლის არწივი, იყოს შულამის ხანია.
- 5 შასწუხნდა ბალავაჩი: „ღამით ვერ ვნახე მგზავრია.“
მამუკავ, ვაჟიას შვილო, შენ’ დაცილება ბრალია!
შენ’ სახელ მუდამ იქნების, სანამდე მიწა-წყალია,
სანამდე კეკსურეთი დგას, ცასა ჩამასდის ნამია;
ბრალია, ბუჩუკურელო, მიწას ეჭირას ტანია!
- 10 არ დახვიდოდა მთა-წვერთა არწივი მეომარია!
სანამდე იყავ ცოცხალი, მტრისა არ სჭამე ჯავრია, —
ზარ შასდევ გუბერნიასა, შორად გავიდეს კმანია.
გიყვარდა ომი ძრიელი, კელშიგ შიშველა კმალაია;
მკართ გედვა არშავიანი, ომის დროს მოსაკმარია;
- 15 მარცხენას მკლავზე გეხვია პატრონების ჯარია;
თერგმ ჩაიწერა გულშია შენ’ ბალთას ნომარია;
ზღვის ნაპირამდე გავიდა, კვირობს ოსმალის ჯარია.

—

- არ გგონდებისა სულეთში ზოგ-ზოგის ხალხის ჯავრია?
არვინ გყავე მამკრეი, ღნაყათ სულეთის კარია?
- 20 მარტიას მისურაულსა აღარ უჭრისა კმალაია?
არ იტყვისაე იმასა: „მმასა-ღ უჭირა მკარია?“
რას ამბობს ქალუნდაური, ბეგენტ გორ მეომარია?
მარტო რო ჩახყვა ლაშქართა, კოცა ზურაბის ჯარია,
მეთორმეტეს რომ შამახკრა, დადვა, ჩაავა კმალაია?!
- 25 არ გგონდებისა ალქიმი, თუშების წანატანია?
გვერდს არ უსხენა ვაჟები: შალვა, ივანე, ძმანია?
ომი რო ხქონდა ბორბალას, სისხლით შადებნეს მთანია?
არ ასა გაჯავრებული: „გასწყდა გოგოჭურთ გვარია?“
ვინ დაშჩა გოგოჭურებსა თქვენფერა მეომარია?
- 30 ერთ კაობს შაბურაშვილი, შინაურთ კამანდარია;
თავის ძმის სამუქაროდა კეკსურთ შაყარა ჯარია,
სიცოცხლე რაადაღ უნდა? მაგან მასთხარა გვარია.

—

- მამუკავ, შენსა ნაქნარსა ველარ იქმოდეს სხვანია:
 ხანჯრით ტყვიათან ომი ხქენ, მკვდარზე შესყარე მკვდარია;
- 35 შემეგეხვივა მარტოსა ბალთას ყაზახის ჯარია;
 დაგარტყევს შვიდი ტყვიაი, ქვე ძლივ დაგიძრეს ტანია.
 მშვიდობით, მთისა არწივო, ღმერთმა გაცხონას მკვდარია!
 თაოდ თუ მახკვე, ვაჟკაცო, სახელს სამშეოს არია.
- 40 ქვე ვინა-ღ გაზდის შენ-ფერას დედა კევსურის ქალია?
 რას სჩადით, გოგოჭურებო? ბალთას გასწირეთ მკვდარია?!
 ჯავრობენ არხოტივნები, საც შაიყარა ჯარია:
 „ყველას გვიტყდების სახელი, მაგას გვიკირცხვენ სხვანია.
 ომობდა წინას დროშია ლეკეთშიგ კევსურთ ჯარია.
 განთ იქ არ იკოცებოდა ვაჟები მეომარია?
- 45 იკითხეთ, თუ ას ანდრეზი, ვის გაუწირავ მკვდარია?
 საფლავს უაზრებთ გზის პირში, დაზდით დღის-თაოდ მგზავრია.
 ბრალ კი ას მამუკაისად, რომ ბალთას იწვას მკვდარია,
 არ დასტიროლას ყინჩადა კევსურთ ქალი და ზალია!

225.

- ყური დამიგდით, გიამბათ, ბძანებაია სთისაო.
 ორშაბათ დილა გათენდა, სიზმარ მინახავ ცდისაო.
 არეულ ნისლებ მოვიდეს, ლემადეები ჰქრისაო.
 გადმოვიტანე ფანდური, ხანია ლექსის თქმისაო,
- 5 საშობის ძალებ ჩაუესხი, გული დავაკარ ხისაო,
 დაუკარ, ეგრე იყერა, მეგონა სპილენძისაო.
 კაფიაობას დავიწყებ, ვთვალავ, რომენიც მინდაო.

—

- უდროოდ რადა ღბნელდები, მთვარეუ ხუთმეტი დღისაო?
 ჩამეედ ბუჩუკურთასა მაშვრალი შორის გზისაო!
- 10 ზოგთა კი დაანათებდი, ზოგთად ბნელი ხარ იქაო.
 მეუბნებიან: გავიგი სიკვდილი ფალავნისაო;
 დაქცევა ბუჩუკურთასა ნადგომის გალავნისაო.
 ჩამოგიყრინ ჩარდახნი, ციხეო ბასრის ქვისაო.
- 15 ბრალია მამუკაისად წელზე შამოქსნა კმლისაო,
 მკართით ჩამოკდა თოფისა, გილდისა არშავისაო!
 სანამდი იყო ცოცხალი, ჯავრი არ ჭამა მტრისაო.

—

- ცოლ-შვილს რას უზამ, ყაჩაღო? გაზაფხულ მოდის კენისაო.
 ვინ გაუმართავს გუთანსა, ბრალ ვის აქვ ობლებისაო?
 შენს გულსა, იანვარშია გადამავალო მთისაო!
- 20 უკენ მოგდევდეს კევსურნი, რო ფარა მშავლის ცხვრისაო.
 შავანის კორკზე წამოხვე, კვალ ვერ მოკვლეს მგლისაო.
 კევსურებმ არხოტს დაიწყეს ჭამაი საქონლისაო.
 შენ ფხიტუ გადაიარე, ლალო არწივო მთისაო.
 ბაკურ-კევს ჩაე სოფლადა, სტუმარო თავის დისაო.
- 25 კელ-ფეკ გექნების მამზრალი, ტყავ ატანილი ჯღნისაო.
 გაზაფხულისა(დ) მაგჩების, დროიც მაშინა ცდისაო;
 წახვიდი ძელიმ-კარსთანა, მჭერელ გექნების მკრისაო.
 გათქმულს ეგრეცა ამბობენ, ზურაბს რო ერისთვის შვილსაო.
 ღამით იარე, მამუკავ, დანდობა ნუ გაქვ დღისაო!
- 30 გზას გაგართვემდა მთვარეი, ნადგომი გორის პირსაო.
 ბალთას ჩამოხვალ სოფლადა, მეხი დაეცა ცისაო.
 გაგიტყდებოდა იბალი, ეშმა ჩაგივლის მკრითაო.
 სოფლის პირ წამოგეგება სალდათი კელმწიფისაო.
 „ბილეთ მაჩვენე, კევსურო, თუ ნებაი გაქვ გზისაო.
- 35 თუ არ გექნების ბილეთი, შენი სიცოცხლე ჭირსაო.
 ნანდვილი მამუკაი ხარ, მამკლავი სალდათისაო,
 ორისა აბეშკისა, სტრაჟნიკის მურთაზისაო.
 აჭმიე ჯავრი ბევრასა, ვითა შესწირე ვისაო.“
 გულს დარდ დეცა მამუკას, მაგრე არ მოშლის ღმინსაო,
- 40 აღარ გაიყვანს ბილეთი, არც იმედი აქვ კმლისაო,
 აქვის ბატარა ხანჯარი, ტარ უკრავს სპილოს ძვლისაო.
 დადგა და უთხრა ყაზახსა: „შენი კი არა მკიდავო,
 არც მამიშენის მამკლავ ორ, არცა-რა შენის ძმისაო.
 თუ არ მიჯერებ, არ მიშობ, ორ-სამ უნცროსიც მინდაო.“
- 45 აიკრა კელი ხანჯარზედ, ფერი დაიდვა მგლისაო,
 უნადრიკს ჩამაუქნივა, ნათოს ჩამოდის მკრისაო;
 სხვა[ს] წვერი გადაუბრუნა, აბეშკს ქისტისშვილსაო;
 კელ მოუწვდინა ნაწლევათა, – სიმოკლე არ ერჩისაო.
 მესამე დაჰკრა ყაზახსა, – „შენ ჩემსამც წყალსამ ზიდაო!“
- 50 მამაძაღლებმა რუსებმა მეტი არ მისცეს ცდისაო.
 აყრიან არშავიანსა, ყინჩად აყოლებს ღმინსაო.
 მეცხრე მანამდი არ დაჰკრეს, მაკლულ არა თქვეს რვისაო.
 მანდ დაგიგებენ ლოგინსა, ბალთასა, სოფლის პირსაო.

55 შიგ ჩაგაწვენი, ყაჩაღო, კმელეთზე მტეხო კმისაო;
ზე კოშკი აუგებავის, არ ჩამტეველი წყლისაო.
ზე კარტი დაუკიდებავ, სახეა ყაჩაღისაო.
ცოლ-შვილს ნუ სჯავრობ, ყაჩაღო, ორ ლეკვ გასწირე მგლისაო.
ორივაც ღმერთმა გაზარდას! ჯავრი არ სჭამან მტრისაო.

—

60 სალექსო გამამიგზავნე ჭრელი ჭურჭელი ქვისაო,
გამომიყოლე სტაქანი სასხმელი არაყისაო,
შენდ რო დავლოცა, მამუკავ, ჯარი რო მესხდეს სმისაო.
უმოკეთო არა ხარ, იყავ ძმობილი ძმისაო.
მოლექსეს თუ რას იკითხავ, ნათქვამი გულბათისაო.

226.

სუყველას კაი დროი აქვ, თებერვალია დამდგარი.
სულ ორ-ოროლნი დადიან, ველის ნადირებ რაც არი.
ხალხი ერთუცში ირევის, გამართული აქვ ბაზარი.
მეც ვიყავ ბაზრობაშია, შინ მავე ნაქალაქარი.

—

5 გროვების საარხვატოდა კევსურთ შვილების ლაშქარი.
კევსურებს მამაძაღლებსა უსომ ერთუცის ნაბანი.
მამუკას გამოსდგომივან, ბევრამ დალაქნა მთა-გზანი.
აიჩან, ოჟიაშვილო, კაცი აღარ გყავ ბადალი.
დაბადების დღეს გამოგყვა მკართ თოფი, კელში ხანჯარი.
10 მარტო უმთხილე რუსებსა, არცა გაგაბან კაჭარი.
თორ რუსებმ მამაძაღლებმა ბევრს აურიეს ჟამ-კარი.
ბევრას კი გააწირვიეს გულ-უწადინო წაწალი.

—

15 მე ბეჩავ შვილი გამავე, სულ აღარაში სათვალი.
ხალხ დაზრებით მაშინებს, როგორც ტუსალებს ჯანდარი.
მელექსეს თუ რას იკითხავთ, კვირიწმიდაში ნათქვამი.

227.

წმიდა გიორგი გწყალობდას, სახე მაგისი ჯვარია!
მამუკამ ნახა სიზმარი, ზელიმ-ხანს უყვა თვალია.
ადგეს და გამაემართნეს, გადმაიარნეს მთანია.

- არხოტის გადმოსავალში საწყინარ ეტყვის მკარია.
 5 მამუკავ, ფრთხილა იარე, უკულმ ბრუნდების ქარია.
 ბალთისკე გამაემართა, დახვდა ყაზახის ჯარია.
 მამუკას სთხოეს ბილეთი, სკითხეს თავისი გვარია.
 – „მე თუ ყაჩაღი გგონიორთ, სად მაქვის თოფი, კმალია?
 თქვენც უნდა გენანებოდესთ შეწუხებული მგზავრია.“
 10 ხანჯარს ამასწევს მამუკა, მაგრა უჭერავ ტანია.
 გახკრა, გაუსვა მამუკამ, დიდი დგას ცოდო-ბრალია.
 ზალბით ესროლეს თოფები, დაიძრა მთა და ბარია.
 მამუკამ ხკითხა მუკლებსა: „ახლა გაქცევის ხანია.“
 გამაიქცევის თავ-აღმა, ვეფხვმა დაშალა მწკალია.
 15 რვა ტყვია მახვდა მამუკას, მამუკა ისევ კარია.
 წამაიქცევის თავ-ქვია, სისხლი სდის როგორც წყალია.
 დაადგა სვეტი ნათელი, სახელოვანი მკვდარია.

—

მე ვნახე, როცა ესროდეს, კელში მეჭირა ბარია;
 უხრიალებდი კანავსა, კარგა წავიდას წყალია.

228.

- შაქება კევსურიშვილსა მამუკას შახკლებისაო.
 ვაინის მამასახლისო, დედა გაგიწყრა ხთისაო!
 შაზირწუენ კევსურნი, ძალა გაქვ კელმწიფისაო.
 კევსურთ აღარ-ა გავედა ფარისაი და კმლისაო.
 5 აღარ გაყენებს ტირილი ქალისაი და ზლისაო.
 მიულავ აფიცრობაი მაგ შაბურაიშვილსაო.
 „თუ ვერ მაიჭერთ ყაჩაღებს, თქვენი სიცოცხლე ჭირსაო.“
 მამუკა კელა არ მავა, კიაპ არ დარჩას მთლისაო.
 წამავა არხოტისკელა, ადგილი ნაპირისაო.
 10 იქითაც მალე დაბრუნდა: „აქ ჩემ შანახვა ჭირსაო.“
 ჩამაუჩინდა მღევარსა ბლოს თავ, მა წვერის ძირსაო.
 ვერ გადახენეს შიშითა. ვინ დაიჭერდა გმირსაო?
 კდის ლელე გადაიარა, კდეს კვალ ჩავიდა მგლისაო.
 კითხულობს გადასაკედსა, გადავლა სწადის მთისაო.
 15 გადასვლა ურჯულოჩია, გაცნობა გმელიმ-ხნისაო.
 ჩამაუჩინდა სიკვდილი გორგალას წვერის პირსაო.
 „სად მიხლო, ჩემო მამუკავ?“ მაუკოცნიდა პირსაო.

- „მადით წამეე ჩემთანა, მსწავლე გექნები გზისაო.
ბალთაჩიგ გიცდის მწერელი, გამოგზავნილი ხთისაო.“
- 20 ურადნიკ შააგულდიდა, ბილეთ მასთხოვა გზისაო.
მამუკამ მალე უჩვენა ბაშფორთი ღიდის ხნისაო.
კარტიჭკა გადმაჩვენეს გათქმულის ყაჩაღისაო.
მამინ გულს სკითხა ოშკაცმა: „ღლე გამითუნდა ცდისაო.“
კელი დაიკრა ხანჯარსა, ფერი დაიდვა მგლისაო.
- 25 ურადნიკს გადმაუქნივა, შიშით დაეცა ძირსაო.
„ეგ გინდა, რუსის გაზდილო, დაწევ, დაჭამე მიწაო!
უნცროსიმც ჩემი იქნები, სულეთ მამტანი წყლისაო!
კელ-უკულმ გადმაგიქნიე, თუკლალ გიწვდინა ცრუესაო.“
დააწყვეტია ორადა აპელანტარი მჭრისაო.
- 30 გაიქცა ღუღაროეი, ირემ ეგონა ტყისაო.
დადგა ღორივი ღიღინი, შაშვივი ალებს პირსაო.
ჩოხელათ გუდამაყრელთა დედა გაუწყრა ხთისაო!
გააგებიეს ყაზახთა ამბავი ყაჩაღისაო.
უამბე ღიღღვლის ჯალაფთა ნაცადი ოშკაცისაო.
- 35 შვილ წყალობაჩი მიგევა, დამჭერი ყაჩაღისაო.
მაუვა სისხლის ჯვარები, ნაჩუქარ კელმწიფისაო.
მამინ ისი თქვა მამუკამ: „მზე დამაბნელეს პირსაო.“
ზალბ მისცეს მამამაღლებმა, მამუკა დასცეს ძირსაო.
მამუკას კევსურიშვილსა კელი ეღირსა მტრისაო.
- 40 მამუკას მგებრნი მოვიდეს მა თავის დედის ძმისაო.
დაჯდა, უამბა ამბავი თავისი' ყაზახთ ცდისაო.
სულეთა ჯარი ჩამოსხა მა თავის ნაკოცისაო.
წინითი ჩხუტი მართვა, კელჩი თასები ხისაო.

—

- მელექსეს თუ რას სკითხულობთ, შვილი ორ კევსურისაო.
45 კლდერი ვაყენებ თივათა, ჩდილი დათოვა მთისაო.

229.

- ყური დამიგდეთ, ბიჭებო, ამბავი გითხრათ მართალი:
მამუკა ბუჩუკურელი განა მართლად-ა მამკვდარი?
მის სახელს მუდამ ამაღლებს იმის ბალთაში ნაქნარი.
ძველთაგან მადის ანდრეძი; „ბევრს ცოცხალსა სჯობ ზოგ მკვდარი.“
5 ომის ღროს მაგრად ეჭირა მამუკას თავის ხანჯარი.

შორით მაუკვას პასუხი, ზელიმ-ხნის შემონათვალი:
 „აქ მადი, მთისა არწივო, ვლაკათ დაღისტნის მთა-ბარი!“
 სამგზავროდ დაემზადების, ამააფხავა ხანჯარი;
 საჩქაროდ გადაიარა მთა საძეღისა მაღალი;
 10 ჩავიდა კევის ჭალასა, შუადღეი ას დამცხარი.
 რა იცის კევსურიშვილმა, „გზაში მზირი მყავ ჩამსხდარი?“
 ჩოხელათ, გუდამაყრელთა, ღრისხევდას ღმერთი მაღალი!
 შაატყობიეს ყაზახთა, გზაში ჩაუსხეს ლაშქარი.
 15 მამუკას წინ-წინ მისულსა გარმაელობა ჩაფარი,
 სიცილით უთხრა: „რუსებო, არ ამირივათ ჟამ-კარი!“
 რო მაინც აღარ გაუშვეს, დაშალა ვეფხვმა ძაგარი,
 გადაიყრივნა ნაბადნი, აკსენა ღმერთი მაღალი,
 გამაერივა ყაზახთა, მაშივ უკსენა მამკვდარი.
 ქისტო, გიცხონდას გამზღელი! გული გღებევა ძაგარი:
 20 შენს მეტმ ვერავინ დასწონა, ზედ მიხვედ შორით გამხტარი.
 შენს გულის სიმამაცესა მკარს აღარ გჭერდა ღონ-კარი,
 კელ-უკულმ გარმაქნულმა დაგიჭრნა უბის მასრანი,
 გულზეით ჩამანადენმა სისხლმ შაგიღებნა კალთანი.
 25 ჯართ შუა კევსურიშვილი უთოფოი ას დამრჩალი,
 უჭერავ სისხლით გასვრილი თავის ბატარა ხანჯარი.
 თოფებს ისრევენ ყაზახნი, ერთუც ეძახან: „დახკარი!“
 კამანდრობს ჯარის უფროსი, მაღალს ადგილზე შამდგარი.
 თოფ დახკრეს ბუჩუკურელსა, არწივს მასტეხეს ცალ მკარი.
 30 ვაშკაცის დაცემაზედა სრუ აინდგრივა მთა-ბარი,
 თერგმა დაიწყა ტირილი, ზღვის პირთ გაიღა ნაქნარი.
 მამუკავ, ღმერთმა გაცხონას! მთელი ხარ, განა მამკვდარი?
 ანდრემაღ არ მაღიოდა, თოფთან ოძობდას ხანჯარი.

—

მელექსეს თუ ვინ იკითხავთ, ბესარიონის ნათქვამი.

230. ძმის სისხლის აღების მოლოდინში

ზენ-უბან დაჯავრებულან ჭირის პატრონი ყმანია.
 იონას არ სცილდებიან ძმის გარსიანის თვალნია,
 ტერღის წვერ უდგან ლოგინნი, რა გამავიდან მთანია.
 ცოტინას ხომიზურასა ჩაასწავლნიდით გზანია!
 5 ხანდიხან მარტუა ჩავა, ხან-ღ' -ხან ხეცებიან სხვანია.

231. აბა ბაკალაური

აბავ შენ ბაკალაურო, მალეო ცხენივითო,
დაგიფხაებავ ფრანგული თიბაში ცელივითო.

232. ფადიაური

სად იყავ, ფადიაურო? ნაბადზე ნამი გდებია.
– „მშავს ვიყავ, შური ვიძებნე, მაშვრალსა ღამძინებია.“

233. სამი მზე

ნეტავ თქვენ, ქურაზიშვილნო! სამი მზე მოვა თქვენზედა:
ერთ მოვას პურალობისა, შუქ დაგიდგებისთ სკამზედა,
მეორე მამაცლობისა, მტერ ვერ შაგიდგათ ძალზედა,
მესამე თოფოსნობისა, ჯიკენ ვერ გაგივლენ მთაზედა.

ახალა

234.

ახალა მგელაის შვილი კაც დაიბადა რაფერი?
დაბადების დღეს გამახყვა ოქროს პერანგი საცმელი.
არხოტში, არხოტივებო, ქალ აურჩიეთ საფერი!
ცოლო, დაუცხვენ საგძალნი, ვაჟმ რო დალაკნას მთა-წვერნი!

235.

ახიელ არწივ გაზდილა შავარდენტ ნაბიჭვარია,
უწოვავ ქრისტიის დედაი, არ თუ კორციელთ ქალია.
ახალას მგელაის შვილსა პირად უბძანებს ჯვარია.
უშიშრად ჩამაუვლავის იწრო არხოტის წყალია.

236.

კეკსურებ, არხოტივებესა ხალიზს რად ულევთ ცდისასა?
სათავეს რად არ დაისხამთ, კოშს რად არ აძლევთ რვლისასა?
ახალა მგელაის შვილი სიზმარს ღნახევდა ცდისასა,

- 5 ცოლი დაუცხოვს საგძალთა, წავიდა ვაჟი მთისასა,
 ხამხას ჩავიდა სოფლადა, დისწულ რო დედი-ძმისასა,
 თოფსა შაღრევედა ფეხონსა, ელვას ხკრავს კირიმისასა.
 ამანდით გამაბრუნდების, წამაგა ვეფხვი მთისასა.
 აუტყდა მძიმე მღევარი, კვალს ვერ მახკელვენ მგლისასა.
 შინ მასულ ცხვარსა დახკლევდა, რიგს იქამს პირი-კნისასა,
 10 მეზობლებს გააგებიებს, სულს კი აკსენებს მკვდრისასა.

237. თორმეტის შურის მძებნელი

- ციხე ზენ-უბან დაიქცა, კუთხი გამასქდა ქვისაო:
 მამკვდარას ოჩიაური, მგელი მჭამელი ცხვრისაო.
 დათ ამბავ მაუვიდოდა, ყინჩად იხევენ პირსაო.
 „თავი რად მახკალ, მინდიავ?“ სიათა ყინჩად ტირსაო,
 5 თორმეტის შურის მძებნელო, კელად მამყვანო ტყვისაო.“
 არწიველ-ქომოციხლები გაიგძელებენ ძილსაო:
 „კიშაოს ჭალა დაგვენბდა, ვინა-ლ მაგვისხამს მზირსაო?“

მინდია თეთრაულისძე

238.

წყალს გაკეითელთ ვაჟებსა საომრად აწევდიანო,
 მინდიას თეთრაულისძეს კელითაც არჩევდიანო.

239.

ვინ მახკალ თეთრაულისძე მინდია დანდობაზუნდა?
 იმედავ წოწკურაულო, შენ შაგიგდებავ თავზუნდა.
 რად უღალატე სტუმარსა, ნაჯდომსა თავის სკამზუნდა?
 მაგის მაკვლა თუ გეწადა, სწორს რად არ შახვდი გზაზუნდა?

240. უთურგიანნი

ნეტავ თქვენ, უთურგიანნო! ყანა არ მაგიცდებისთა,
 მკერდიან-ღუმაიანი წინ სუფრა დაგიხვდებისთა,
 ამდინარ-ჩამომდინარი წყემსი, მუშაი ძლებისა.

241. ხალიაისძე

ხალიაისძის სიკვდილსა ნუ იტყვით ლეკებსთანაო!
თუ გკითხნათ, აის უთხრიდით: „ქალაქ ას ბატონსთანაო.“
ბატონმ თუ გკითხასთ, უთხრიდით: „ლოში ას სწორებსთანაო.“
სწორებმ თუ გკითხანთ, უთხრიდით: „სულეთ ას იალთანაო.“

242. მიქელა

ხალიაისძეთ მიქელა ლეკთა შინ შასტანებივა,
ვერა გაუგავ ლეკებსა, ეშმაკად მაშჩვენებივა.
ხალიაისძეთ მიქელა ველარენ დაიჭიროა,
ლეკნი გაწყვიტნა თავის კმლით, სულეთი წაიკლინაო.

243. თუშები სააქორაოდ

თუშები სააქორაოდა კიდეუს თავ გროვლებიანო,
ელიან უშაკალასა, წინამძღვარს ღონდებიანო.
თავში სჭირს ლეკის ნაკმლევი, მუკლნი მით გვიანდიანო.
გაუძველ, ბექურიშვილო, ლურჯასა გიქებდიანო.
5 ცხენს შაჯდა ბექურიშვილი, შარანიც შახანდიანო.
აქორას კაცი გაგზავნეს, ლეკნი სიცილს ჩაწყდებიანო:
„ბევრი გვოქვ ტყვია-წამალი, ახლოს ვერ მადგებიანო.“
შუალამის დროს თუშები აქორას დაეცნინანო,
ციხეს იმ აქორელთასა ლიბუთით გამაშლიანო,
10 წყემსებს იმ აქორელთებსა ჩარდახთით ჩამახყრიანო,
ვაც-ვერძსა აქორელთასა ბაკის კარს გაუქსნიანო.
ზოგებ ქავს გარეთ ომობენ, ზოგნი ქავში გარდადიანო;
ამანდით დაქცეულები ლეკნი ერთუცს არ უცდიანო:
„მაკკლიდით სამ-სამ, ოთხ-ოთხი.“ მკვდარ თვალით ვერ ნახიანო.
შინ ცოლებს მათყუებენ; კარში სხვათ რას ეტყვიანო?
15 თუშებმ დახკარგეს მგელაი, ამხანიგნი იძვედიანო.
წინ ლეკი, უკენ მგელაი ირმებულ მაფრინდიანო.
„აღარ გაგიშობ ცოცხალსა, თუშები დამგმობდიანო.“

—

კმლისას გახკვირან გაჭრასა, ნაჭრევი შაყარნა ქავზედა,
საკარგ-ყმოდ გამაბრუნვილი, ყოჩო, მაგიჭკედევს რქაზედა.

244. ლექები და თუშები

ლექებო, მკვდარს ქვე რად სტირით? თუშებს მიგიღევსთ ვალია; ერთხან ვერ ვნახე გასული მე თქვენი მეკობარია. ბაგოს ძირ თუშიშვილებმა მთელ ლექებს შავდევსთ ზარია, ჩამაგერივნესთ კმლებითა, ჭალას ჩაყარეს მკვდარია.

245. დანდობით გაწყვეტინება არხოტივნებისა

ხადაის ხაბირიკაო, ყველა გრისხევდას ჯვარია!
დანდობით დაალევიენ არხოტ ნარჩევი ემანია,
გააწყვეტიენ ოროლნი ქარჩაის შვილნი ძმანია,
მზირი შახყარე მზირზედა, დიდი დგას ცოდო-ბრაღია.
დილისად, გათენებისად ხოშარდალოს ხყრავ მკვდარია.

246. კადუელები

ტუტილის კიდურთ ნისლი დგას, არილს გაიგდებს მზისასა.
შიგ იღვეს კადუელები, ფერს დაიდებენ მგლისასა,
ელიან გათენებასა, დილა გამოსვლას ცხვრისასა,
პურსა არ ჭამენ უკორცოდ, არჩევენ ვაც-ვერძისასა.

247. წითელათანა

წითელათანა გაივსა არხოტ ნაკოცით მკვდრითაო.
ბარაქალ, არხოტივნებო! კელ-უკულმ დახკველენ კმლითაო.

248. ჯაბირი წყალზე

არხოტ მავიდა ამბავი: იყრების დაღისტანია,
აპირობს საარხვატოდა: „წავილათ კარავანია!“
გაიგეს არხოტივნებმა, მუკლებს შაუჯდა ქარია,
აისხეს იარაღები, ვეფხვთა დაშალნეს მწკალნია.
5 ცხრანი საკარეს წავიდეს, ვინც კაი მეომარია,
ხუთნი ზეთუკის წვერზედა, ამანდ შაუკრნეს გზანია,
ზოგნი ჩავიდეს ჭალასა, არამც გატეხან წყალია.
სრუ დაიჭირა მთა-ღელე, – არხოტივნების ჯარია.

- მაუვლენ ქისტიშვილები, იყო შუადღის ხანია.
 10 აბეჩავ, არხოტივინებო! ფერი დაიდვეს მკრთალია.
 ცის ჩამატეხას შალგვანდა, რო ქუხდეს ბერდენკანია.
 წყალზე ჯაბირად ჩაიღვა ქისტის შვილების მკვდარია.
 „ეგ გინდათ, ცხენის მჭამლებო, ჩადით, იქ მასვით წყალია!
 აქამდი არვის წაუღავ არხვატით კარავანია.“
 15 ეგ ღნახეთ თქვენის ჭკვისაი, ახლა ითრით მკვდარია!“
 დაბრუნდეს არხოტივინები, მტრისა არ ჭამეს ჯავრია,
 დაკოცეს ქისტიშვილები, ჭალად ჩაყარეს მკვდარია.

249. გუროვლები სამეკობროდ

- ამბავ გუროჩი რაია? რა წყრომა დაღვა ხთისაო?
 ველობა გაუბედავის ულაკაურის შვილთაო.
 აპარეკაიც გახვევების, მართევი შავარდნისაო.
 წვრილი ჩამადის მასკვლავი, მთვარე შავს იცვამს პირსაო.
 5 ტერღაი ჩამაუვლავის, ჯავრი სჭირს ბოსოხ მტრისაო.
 წყემსი ბოლოში ახვიეს, მანძილა დასცეს ტყისაო.
 დაბრუნდეს ნასახელარნი, კიდი ჩააგდეს მტკვრისაო.
 სიყმაწვილითა შამცდარან, მცურავ ბევრია წყლისაო.
 ომი გაუკლა სათოფრად, ბძანება იქნა ხთისაო.
 10 წინა მინდიას დაუკრეს, ხანი არ მისცეს ცდისაო.
 იღუა მითთა დაბრუნდა, ნღობა ყინჩია ძმისაო.
 იღუაისა ყელ-ჭრელსა პირისას კვამლი სდისაო.
 „მადეით!“ ქისტებს ეძახდა, ძმასზეთ ისროდისაო.
 ეგ უფრო საკვირელია, ძმას საფარ ხქონდას ძმისაო!
 15 ღმერთო, რა დიდი ბრალია წყალჩი შაყრაი მკვდრისაო!
 „შინ წეედ, აპარეკაო, წასვლა წესია მთლისაო,
 დედას უამბი ამბავი ჩვენის-ქისტების ცდისაო!“
 დედასა ვინ ახარებდა? ბებერ ხყავ, იქამს ღხინსაო.
 დათ თუ ვინ გააგებიებს, ნაჭაპნ დაიჭრან თმისაო.
-
- 20 ამა ქართულის მათქვამი კევსური არხვატ ზისაო.
 შაწუხებულსა მეწადა შამოხენება მთისაო.
 ლემადე გარდმოდიოდა, ამბავ გარმააქვ ცდისაო.
 გაიგით, გამამიგზავნეთ ხანჯარ მა ღილღვლებისაო.
 არას გენუკვით ხანჯარსა, თავადაც შაკვლებისაო.

250. ყარაული შიბუს ჭალაში

ვინ ღბრუნავ შიბუს ჭალასა დილა ადრიან მწკალზედა?
ვინ ხყეები სიმაგრეებსა? მოყმევ, ვინ უვლი თავზედა?
ვეფხვი ვინ მახკალ საკარეს, ვინ ჩახყევ სისხლის კვალზედა?
ტყავი ვეფხვისა ერეკლეს ვინ ჩაუტანე კარზედა?

- 5 იქნების ალუდაური, უდგან ლოგინნი მთაზედა;
იჭერს დილღველთა, კევსურთა, ცუდს კაცს არ უშობს გზაზედა;
დღისით დგას ყარაულადა, ღამით ჯიკვთ უვლის მთაზედა;
ვეფხვს მახკლავს, ტყავსა ჩაუტანს, ჩავას ერეკლის კარზედა.

251. ნისლაურისძე

ნისლაურისძე კირჩღაი კლდისა ვეფხვია მწკლიანი.
სიბერე ლომსა არ უშლის, ას მაინც სახელიანი.
ბევრჯელ ჩავიდა დილღოსა საომრად გულ-ჯავრიანი,
ბევრჯელ ისრივა კირიმი, მთა და ბარს ედგა გრიალი,
5 ბევრკან დააგდა დილღველი დაჭრილი, პირ-სისხლიანი.

252. გაბურთ დაღვეა

დაღვეა გაბურთაი, ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
გაიგეს მაკეთებმა, შორად გაიღნეს გზანია.

—

ისევ იზღების მგლის ლეკვი არწივთა ნაბუღვარშია.
დედა მკლავთ უპოხს მალ-მალე დილ-დილა თითბრის ჯამშია.
5 შვილი ხკითხვედა დედასა: „რაად ორთ გასაჭირშია?
ან მამ-ბიძაებ სად მყავის, მარტო რაად ვართ ხალხშია?“

253. შატილის დაწვა

იყრების დიდი ლაშქარი, ტყეს ფათვლად გადასწვდებისა.
არაგვი შამაიარეს, მთას იქით გადაჯდებისა;
ჩაწვა, ჩაღაგა შატილი, აღ ზეცას ღმერთს მისწვდებისა;
გუროს სიმაგრეს მიუდგეს, ვაჟებ შიგ შაუდგებისა.
5 გამადის ბუჩასეული, მკვდარ კლდეზე გადიყრებისა.
ამანდით გამაბრუნებულ კევსურეთს ჩამადგებისა.

- კევსურეთ დაწვა, დადაგა, ცოდო-ბრალ დიდი დგებისა.
 კეოს დაბრუნდა ლაშქარი, ქობულოს გამაკდებისა.
 მამუკას კელ-მოკლეთასა ვეფხვ საომრადა კდებისა.
 10 აკუშოს ჩავა ლაშქარი, მღევარი ჩამახყვებისა.
 კმალს ნუ სტენ, მგელათ სუმბატავ, ნაცად არ გეკარგებისა.
 ბაბუა მგელაისშვილი ვეფხვი კანჭებზე დგებისა.
 კვირიკა ჭილჭაისძეი ბულაი დაბრუნდებისა.
 ნუ სკვდები, გორელაურო, – მარტო ხარ, არ გიკდებისა.
 15 მამასა ურჯუკაისას მზე უდგას, უბნელდებისა,
 თორ დედა ბებერ ხყოლია, ცვილის სანთლები სდნებისა.
 დანი საბნელოდ ჩაუსხდეს, ფარავთით იხოშებისა.

254. მშაველ-კევსურთ მიშველება თუშეთში

- ელოს ატირდეს დედანი: „მტერმ მარკედ შავგაშინნაო.
 შაყრილნი მშაველ-კევსურნი ელოსამც შამოხვიენაო!
 დიჩინებს კევსურთ შვილებსა ყაწიმებ დაუმდღვინაო!
 მშავლები ლეგ-ლეუგაები თოფებსა ჩამოხვიენაო!
 5 სამციხელების თოფებმა ელოს ჩდილ შამოხვიევაო!
 ამ ჩვენებს მეთოფებსა ძილიმც ვინ დაგვიძინაო!
 პირი წყლით დაალბობია, თოფებიმც დაუგრილაო!“

—

ბლოკელი მალოდინაი წამაბედებს თავსაო.
 ცხენ-თითოს გამოფრინდების, მეტა ოროლს სჭრის თავსაო.

255. ტყვეობიდან გამოქცეული

- შვიდს წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, არ მილაკიან ქვიმანი.
 საკმისას ჩამოშობილნი შუქნი ვნახნიდი მზისანი.
 ბრმაი ვეგონე, კოჭლაი, კარჩი ვერ გამამავალი;
 გამამიყვანეს კარჩია, ქალ-ზალ ამოდგა მრავალი,
 5 პირდაპირ ჩამამიფინეს თვალ-მარგალიტის სრევალი.
 ვარჩიე მთავარ-მთავარი, ჯიბეს ვიყარე მრავალი.
 აიქაც გადაუფრინდი, საც რო არ იყვა სავალი.
 გამამაყოლეს მოყმეი ახალ-წვერ-შამამავალი.
 ვიდინეთ, ვერ დამეწივა, მუკლი ჩემ ჯობდა მავალი.
 10 თან ისარ გამამაყოლა თბე-წვრილი, ჩქარა მავალი,

- სუკსა მკრა, გულსა მიწივა, მუკლი მამკვეთა მავალი.
 გადავე ბურვილთ ძირჩია, აღარ-ა გადასავალი.
 ე გზანიმც აყვავდებიან ცხვრისანი, მემცხვარისანი!
 წყალთ მაგათ გამამაკდინეს, კიდნი ღამისხნეს სხლისანი,
 15 თორ მანდით გადავარდნილსა ქაჯნი ჩამთქემდეს წყლისანი.
 ქაჯნი თუ ვერას მიზმოდეს, ვეშაპნი ზღვის პირისანი.

256. ხარხელაურნი

- არწივნო ხარხელაურნო, წინითგე მოზდით ცდაზედა:
 გივმა გაღმართა მაჟარი, თეთრ გადაიცვა ტანზედა,
 ნადირამ კმალი გალესა, შაიბა ლერწმის ტანზედა.
 საქალაქოდ წამავლენავ ლეკების მუქარაზედა;
 5 ქალაქნი შამოვიდიან, ბატონს მიუდგეს გარზედა.
 წყალობა უყო ბატონმა, ხალათ დააცო ტანზედა.
 ქალაქის კიდს რო გამოკდეს, სამტეროს შადგეს გზაზედა.
 გივ ეტყვის ამხანიგებსა: „გულ ნუ გაქვთ დაქცევაზედა!
 საჩქარომ მითხრა ლიშანმა, მტერ აგვიდგების გზაზედა.“
 10 გაღმომშალნეს ლეკები, ხალიზ-ნაჭმევი სხვაზედა;
 ბელადი გამოსჭარბდების, საკლებ შეეკრა მქარზედა.
 ნადირამ დაძრა ჩახმახი, ბელად დაყუდა თავზედა;
 მეორეს გივმაც დაუკრა, ძმათ გაუკდ დასწრობაზედა.
 გივს დაუმზადეთ საკსარი, შასთვალეთ სიბერეზედა.
 15 შანდობა ნადირას უთხართ, სადც იყვნეთ ღვინის სმაზედა!
 წინაცვაც ავად მეექცნეს ყმაწვილის დაჭერაზედა.

257. გუდანის ჯვარს

- კვირაეს გათენებადა დადგა სიწმინდის დარია.
 გარმოვიტანე ფანდური, მამწაღდა საუბარია;
 ვერ დავაყენებ ენასა, რაის-რა შენათვალია;
 იწროდ გავბანდე კულჩაი, ფეკზე ჩავიცვი ჯღანია.
 —
 5 ქვე რა-კელ შაწუხებულან ე ჩვენი ჯვარის ყმანია?!
 აღარც გვეძლევა ბეგარი, მტერმა შავგიკრნა გზანია.
 ემზადე, გუდანის ჯვარო, წელთ შამაირტყი კმალია,

- თავის საფერკე შახკაზმე, ოქროს დააკარ ნალია!
 გადაჯე თავის ლურჯასა, აილი დელამფარია!
 10 პირიქით გადაიარე, არლოტ ჩაყარენ კმანია!
 ზოგთ ააჩინე ბნელაი, ზოგს წამასთხარე თვალაი!
 გამაუწყვიტენ ჯალაფნი, ცეცხლზე დაუსხი წყალაი!
 დაბრუნდი ნასახელარი, დაიბარნდი ყმანია!
 ბელლის კარ შააქუნდი! არ სწვდების წვიმის ცვარია;
 15 შაყრილებს მაგანძურებსა შენ ხეყანდი კამანდარია!
 ქვე რა კარგია, ვაჟებო, ე მარტო საუბარია!
 მაშინ იქნება მონაი, ტყვიას მახჭონდას ჩქამია,
 გამადიოდეს თოფები, ებას კირიმებს ალია,
 კა ვაჟ ლვედრებდეს ფრანგულსა, გაილის სისხლის წყალაი.
- 20 მიაც ლიშანში გავხედავ ამაგის მოლექსარია;
 დავღვედრე ბატონთეული, კნიაზის ნაჩუქარია;
 არ შემოვაკლებ გილდებსა, – წელზე მასრების ჯარია.

258. ბატატი

გარდმოვიტანე ფანდური, ჩავათამაშე კელია.

—

- ქვესურეთს ბატატ გაითქვა, რო წინა დროში ლელია.
 სხვა არვინ გამიგონია ქალი ვაჟების მტერია.
 ახლა გამოჩნდა ბატატი, ბაჩლელ ლელაის ფერია.
 5 შაყარა თექვსმეტ ყაზახი, ეგ იმათ აფიცერია.
 „მითხოში უნდა გარდვიდა, წამოვიყვანო ცხენია, –
 სხვაკან არ მოიკელების ბატატის შესაფერია.
 ტახტის თავითი მიკიდავ აბჯარი ასასხმელია:
 ხანჯარი სპილოს-ტრიანი, თავი-ბოლომდე ჭრელია;
 10 ვინტოკა არშავიანი, წინა რეჟიმი, ძველია.“
 ერთ გვერდზე ნაგან შეიბა, სხვას გვერდზე მაუზერია.
 აიმას ამბობს ბატატი: „თოვლის გამრობას ველია, –
 ქისტეთში უნდა გარდვიდე, მითხოს ვადინა მტვერია.“
 დელაგატ გამოუგზავნეს: „ბატატო, დაგვეკსენიო!“
 15 ძირს ნულარ გაუხედლებდით! გაკმეს მტერობის ხენიო.“
 ბატატმ მისწერა წერილი: „აჩარო მაინც ჩემიო.“
 მითხოს დაადო ბეგარი, ცხრა გაუკვეთა წელიო.

259. ორბელნი

ადგეს, წავიდეს ორბელნი, იმერეთ წყალსა გაკდესა.
იმას კი ვერავინ იტყვის: „არ იყვნეს, იმით წაკდესა.“

260. შალვა

შურის სამებრად შალვაი მთაზე ქორივით კიოდა;
გულს ეშჳვა თბე-თუთრ ისარი, ყიათა სისხლი სდიოდა.
„ვაი თქვენს შალვას, სწორებო! ვეცდებოდ, არ გადიოდა.“

261. მიქანი

სავსენ ხართ, ჩორთის დაზდილნო, მიქანო, მთვარესავითა:
ყელი და ყური გინათობთ ჳიქანურ-ქანვესავითა;
ყელ გიგავ ჳიქის ჳურჳელსა, – ლვინონიმც ჩადგებიანო!
შუბლი – ალგეთის მინდორსა, – ყანანიმც დაწვეებიანო!

262. თურმან ფაფარენელი

თურმან ორ ფაფარენელი, კითხვა ვერ ვიცი გვარისა.
კორკი დაწვევი და მალარო, ჟინვან ჯავრი მაქვ ორისა,
თიანეთ ჳავჳავაზისა, გაუმადლარის ღორისა.

263. კილავის გადამღებელი

კილავის გადამღებელი ბურმა ხირსილა თქვიანო.
კილავის კმლისა ხრინკანი გუდან სახუცოს სკრიანო.

264. წინას ვალზედ მიყოლა

პატარავ ჩვენო სოფელო, ნადგომო გრანიცაზედა,
თავ-თავად გადათესულო, რო მშავლის ცხვარო მთაზედა!
როსა-რა დაგეცემიან? მადის მუქარა ძალზედა.
დაუბარება მითხოთა: „მაგყვებით წინას ვალზედა.“
აქ თუ მავიდეს ქისტები, მკვდარ შაიდების მკვდარზედა.
ახლებო, მაიგონილით, ჯარეგას რა ღლე გათუნდა.

- ჩაკოცეს თუში, მშაველი, მკვლარი შაყარეს მკვდარზედა.
 სამნ იყვნეს დედის ერთანი, დაჭრილს დათვივით დაკლესა.
 სამ-სამ წალალეს უმცროსი, თავადაც აიქ დაწვესა.
- 10 ჩინით რომენ ხარ კვირიკა? ციხემ რკინის კარ დატეხა.
 ბაბუათაი გიგია, – მაგათ ბასრის კმალ შახკსენესა.
 ჩვენ რო მაგვიკლეს იმედა, სრუ ლიქოკ ცანი დაგვცნესა.
 ის ხვარ გევონათ, ძალლებო, მანგიაის შვილ დაბერდა?!
 ორი მთა გადაიარეს, მეძრ იწროს ჭალას ჩახყვესა.
- 15 სალუქის თავზედ შამაკლეს. ამაში ქვე ძლივ გათენდა.
 შამამდინრებსა მგზავრებსა მეხი ცაშიგით დასცესა.
 ერთი იმაში გაწირეს, მეორე ტოტზე დასცესა.
 გაიქცა თათარის შვილი, სისხლის კვალ მიზღვეს გზაზედა.
 „ნუ მიხვალ, ვირის ნაშენო, ნატყვიარი გჭირს ტანზედა.“
- 20 ბებერს კარივით აბრუნდეს, მეძრ არწივივით დახტესა.
 იმედა წამაიყვანეს, დედას დაუსვეს სკამზედა.
 ბებერმ რაი თქვა თოთიამ? ცოტაად თუკლად გათენდა?
 უცხონდეს დედა-მამაი სულხანაურის გამზღელესა!
 მარტუა დაიარების, სხვათ არ მიღნატრის სახელსა.
- 25 ჩაივლის მითხოს ჭალასა, მოკლედ ჩააჭრის საყელსა.
 მაუას ქისტის მოლაი ცხენს გადამჯდარი თავ-კემელსა.
 ცხენზეით გარმაიტანეს, მალედ მიწაზედ დასცესა.
 ეგ უფრო საკვირელია, კაც ორსავ შჭრიდას თავ-კელსა!
 არცა რა საკვირელია, – სირცხვილ სუყველას აქნესა.
- 30 კარგებ ხყავ ამხანიგები, არ ამბობს იმათ სახელსა.

სალექსოდ გენუკებოდით თითოს პატრონას საკლელსა.
 ან ხანჯარ გამამიგზავნეთ, ქისტს რომ აღგლიჯეთ ტანზედა.

265. ბჭობა არხოტისა და ღილღოს შესარიგებლად

- დავჯდები, დავსაგონდები, ხანია ლექსის ბეჭდვისა.
 გავღმართე დავითთეული, წინა თუ გამიტყდებისა.
 კიდეგ გამასთქვამს მერცხალი, როსაც რო დაითვრებისა.
 ნათქვამი იანვარჩია ნიადეგ არ მასცდებისა.
- 5 ღილღველთა-დ' არხოტიონთა ლექსებს ვინ ეუბნებისა!

- დღისთოდ დაოს მაჯლიგა, ყორნის სულ აღარ ძღებისა.
 სრუ კი ვერ ვაძღებთ ღიღღღღღებსა, ვითასაც მაშივეღებისა.
 შაყრილას კაც-შუაკაცი, ი რო ტერღის კარს ვეტყვითა.
 იმთვენა ღიღღღღღებ მასულა, ცახცახ განქონდა ყბებისა.
- 10 ორ-სამკან ცეცხლი დავავზით, ცხვრებიც დავკოცეთ, თხებიცა.
 გიორგიობის ღამეი სრუ თეთრად გათენღებისა.
 მავიდა ჭეგაიშვილი, ძალიღვით იღერღებისა;
 ეგრე მავრად კი ჩიოღა, კარი კარს ეჭიღებისა.
 რჯულს კი სამ-სამ ცხვარ უთქვამის, მიმცემ ვინ იყო ერთისა?
- 15 „მე კი შავს თიკანს არ მიღვსცემ“, ზოგებ მკვღართ იწირღებისა.
 სისკართ იონეური ქაღაღღღღში რასამ სწერღისა.
 ფიცხელა ნაროზაული წითელ გვეღვიღვით შქენღისა.
 ამბობენ, ფარეშაშვილი ღვირბინით იცქირღებისა.
 აქით თათრა მოვიღა, აიღსა ჯიბგირღებითა.
- 20 კელში ბერღენკა უჭვრავ, არ ვიცი, რა იქნებისა.
 იძიღს, ვეღარ მაკელღს, ფიჭვის ძირეღჩი ძვრებისა.
 გაქცეულს ვეღარ ვაბრუნებთ, იქისკელ იზიღებისა.
 აბეჩავ არხოტიღვნებო, მაგარს პირზე კი ზღღებისა!
 ჭაღაზე ქავი გაღმართღს, ქორიცი ვერ გაფრინღებისა.
- 25 შიგ უსხავ მეთოფეები, ბერღენკაები ტყვრებისა.
 თუ სამ მოვიღა ღაშქარი, მკვღრებით კი აიღსებისა.
 სისხლის წყაღმ უნღო წაიღას კიღებისა და გზებისა.
 მიღსწერთ ჩვენს კემწიფღსა: თოფეებიც გვინღა, კმღებისა.
 გამავრღით, არხოტიღვნებო! გატეხით რა იქნებისა?
- 30 ვინაც მაკვღების, დავღმარზათ, სხვა კიღევ გაჩინღებისა.
 კმა შორად გაგვივარღების, მტერი ქვე ღამინღებისა.

266. არხოტიღვნებს

- ღექსობა უნღა დავიწყა, ქება-გინება ზოღისა.
 ზაფხულის მასღღას მაველით; გვითსრღს: „ჩვენ ღაშქარ მაღისა.“
 ზოგ ცირცღღოღვისას წამავა, ზოგ კი ჭაღაზე მაღისა;
 ბევრის მაღება ღვულავის ზარბაზნისა და თოფისა.
- 5 ბევრა ვაჟ დაიმაღების, რა ქუხიღ იღღას თოფისა;
 ზოგს გაულაღვენ დეღებსა, ზოგს გაულაღვენ ცოღ-შვიღსა;

ბევრს მკვეხარს გამააქცევენ, ქალებ ტიროდან: „მარბისა.“
 ნაპირის ადგილისათა გინება როდის ხკლებისა?
 აბეჩავ არხოტეინებო, მტერს ხო თქვენ უდებთ ბორკილსა!
 10 მტრის ნახვა ახალგაზრდათა კიდევ ურჩევაჲ კორწილსა;
 თოფს დახკვრენ, გაიცინებენ, არა იციან ცოდვისა.
 ვაშკაცის შინ მაკვლომასა სიკვდილ ომის კარ სჯობისა.
 იტყვიან სიკვდილიდგესა: „სიმაგრე იყვა სოფლისა.“
 აღარ ასტყდების მამკვდარი, დამდეი დიდის ოფლისა;
 15 მაკვლების, დაიკარგების; სიცოცხლეი აქვს ცოდვისა.

ამაგის მალექსებელი სალს კლდეში იგებს ლოგინსა.

267. სწორ-სწორად შაქება

ერთსა მეც ვიტყვი სიტყვასა, ვიამბობ სხვა-და-სხვისასა:
 შავაქებ ბაკურისძესა, სახელ-ვზდებ ერისთვისასა.
 გვერც უდგას არაბულისძე, ვენაცვლე გულსა ყმისასა!
 გულ-ლომი, მუკლად ვეფხვია, დაელნებას ღვაჲ ცისასა.
 5 მახმადი მარიშაული პირს დაიბრუნებს მგლისასა.
 ილიკო ოსის გაზდილი ზეავს ღვეანდა მალღის მთისასა.
 ოთხთავ სწორ-სწორად შავაქებთ, მკართ სდგენართ ერთუცისასა.
 ლექსსაც ლიშნობრივ ვიამბობთ, – სკამს სხენართ ნათლულისასა.
 ლექში ყაჩაღებ გასწყვიტენ, ტოტით ათხრევი ქვიშასა;
 10 კმლითა ჩახკაფე ლეკები, ჯავრს კი არ შჰამდი მტრისასა;
 ცხენი მაგიკლეს ტიალი, სხვას ზინარ უკეთისასა;
 საჩქაროდ გადასჯდებოდე ნიშასა ნიაჲ-ქრისასა.
 საც რო თვალს დახკრავ, მიეიყვანს, ქარს ღვეანდა მალღის მთისასა
 უნდ იყავ ღიენერალი, ძალა გიდებენ ლიშანსა.
 15 ბარისაკომი სტრაჟნიკებ ხალხს აქუჩებენ ვითასა!
 წამოვლენ უკენ-აკოსკენ, ძალს აქსენებენ ხთისასა;
 დაეცნეს გიორგის შვილსა ურჯუკას შუღამისასა.
 მამუკა გამაუარდა, კვალს შინჯვენ ყაჩაღისასა.
 ილიკო ეუბნებოდა: „ა, დედას ჩვენის მტრისასა!“
 20 მახმადი მარიშაული დაბლა ჩახედავს მიწასა.
 უჩინ დაგესწოთ ღამეი, ვერ ხედავთ თოფის ლიშანსა.
 აღექსი ბაკურისძესა (თუმის გაზდილი ვინ ასა)
 ეუბნებოდა კირჩლაი: „ნეტა რაგორ ვქნათ დილასა?“

მელექსეს თუ რას იკითხავთ, **კევსურიშვილი** ვინ ასა.

268. რა უნდა ვაჟას?

ვაჟასა შენისთანასა განა თუ აგრე სმა უნდა?
დილას ადგომა ადრიან, გრილსა რკინასა სხმა უნდა;
აყეფდებოდას ქობაქი, სოფელს სიმირგვლივ ვლა უნდა;
სოფელს მავიდას მოძალე, სხვათ ნამეტნავად ცდა უნდა.

269. რა უნდა იცოდეს ბეწიკუამაც კი?

ყმაწვილო ბეწიკუაო, დარბაისლობა იცია?
წინ ჩასვლა, უკვენ ამოსვლა, ჩაშველები იცია?
დაგეჭრა სწორ-ამხანიგი, ჩასვლა-შაშველა იცია?

270. დაბარება ველს წასულს

ველს წახვალ, ბეწიკუაო. რა გითხრა, რა დაგაბარო?
გეტყვი: ძი ლ ს ნუ დაენდობი, — ძილი ვაჟკაცის მკვლელია.
გეტყვი: თო ფ ს ნუ დაენდობი, ჩახმახ ეშმაკის ცხენია.
გეტყვი: კ მ ა ლ ს ნუ დაენდობი, — კმალი მშიერა მგელია:
5 სადღეოდ გულის მკეთეი, სახვალოდ ლიბუს მთხრელია;
გაგატანინებს მამულსა, გედვას კარის პირს მტყელია.
ნურცა-რას მ კ ლ ა ვ ს დაენდობი, — მკლავი სხვისაიც მტყელია;
ნურცა-რას მ უ კ ლ ს დაენდობი, — მჯობი ბევრისა ბევრია.

271. ალაზანს

ალაზნის წყალო, ტიალო, ველიანო და ტყიანო,
ბევრ ვაჟი გემუქარება, ბორბლით შავ-წყლამდე მტრიანო.
ვერავინ შამოგწვდებოდა, ტყუილად გემინიანო.

272. ახლები ომჩი

ჯარში წახვიდით, ახლებო, რომნის კმალ უფრო ჭრისაო!
ომჩი ჩავიდეს ახლები, წკეპა ამადის კმლისაო.
ლემადეს ამამდინარსა კვნესა ამახყვა მტრისაო.

273. მეტობის ქნა

ვაჟავ, რას მეთავდიდები, რა მეტობაი გიქნია?
შენი ცხენი და აბჯარი ლაშქარს როს წავიტანია?
კაცი როს მახკალ ჭარელი? კელი როს მოგიტანია?
ქალი მოკვეთილებული ცოლად როს მოგიყვანია?
კევსურთი დიდი ქებაი მეტად როს ავიტანია?

274. ზვავი

გაგნის დაჰხვივნა გორზედა შავნი ღრუბელნი ცამაო,
წვიმა დაწვიმეს ღრუბელთა, თოვლი დაღრივა ქარმაო.
თორმეტი თუში დაღივა ერთის ფერდაის ზვავმაო.
ბევრმა ჩაბერტყა ქოჩორი ლამაზის ქალის ქმარმაო.
5 ნეტარ, რაი ქნა დიდომა უშიშაისძემ კარმაო?!
გაფრინდა-ღ' ვერ გაეხვეწა, შორით მაუჭრა ზვავმაო.
„რად არ დაგვლივნა მტრის ძალმა, ან კაის ვაჟის კმალმაო?
რად ჩამოგვეყარნა ამანა – ერთ უდაბურმა მთამაო?“

–
თუშეთს ატირდა ქალები: „დაგვიგვიანდა ქმარები,
10 რა უყვათ ცხენ-ოკერებსა? ჩანაყეს ნალ-უსმარები.“
ზოგთა თქვეს: „ბოსელთ შავყარათ, გამაუჯარათ კარები.“
„მინდორს გაუშვათ“, – ზოგებმ თქვეს, – „იქ ცვითან ნალ-უსმარები.“
ზოგთ კიდევ: „უკუდმ დავხკაზმათ, ზედ თავად შავსხდათ ქალები,
გადვიდეთ კევსურეთშია, იქ ავირჩიოთ ქმარები.“

კაი ყმა

275.

კაი ყმა, მგელი, არწივი, – არც ერთ არ გაიწურთნება:
მგელი არ მაშლის მგლობასა, კაი ყმა მამაცობასა,
არწივი არწიობასა, მთის ყურეს ნადირობასა.

–
მგელი გაივლის მთაზედა, ნამ დაბერტყილი დარჩება.
არწივი დაიხულება, მთით ბარად ჩამოვარდება,
დაიჭერს შუნის თიკანსა, კორცი ძვალადავ დაშჩება.

276.

მაში კარგია კაი ყმა, დილა რომ ბინდი ღებოდეს,
იცემდეს ჯაჭვის პერანგსა, „ომს ვიქამ“, ემზადებოდეს,
ცხენი რომ ხრევედეს ლაგამსა, წალმა-უკულმა ხტებოდეს.

277.

კას ყმას ნუ შურობთ, სოფლელო, — კაი ყმა სოფლის ფასია,
კაის ყმის ცხენი, აბჯარი თავ-და-თავ ცუდის ფასია.

278.

კარგს ყმას არ იპატიჯებენ, — ჯარს არ აყენებს წარზედა.
იმას კი აღარ ფიქრობენ, მტერს დაგვიყენებს გარზედა.

279.

კაის ვაჟისა ცოლობა ნუ გიხარიან, ქალაო:
კაი ყმა მალედ მაკვდება, დამრჩები ცარიელაო.

ცული ყმა

280.

ცული ყმა მოხეს ვერ წავა, ნადირს ვერ მახკლავს კლდისასა,
რო მაკლას, ტყავსა ვერ გახკდის შუნ-ჯიკვსა ბოტობისასა;
რო მაეზიდას, ვერ მახგლეჯს სასულას ჯიკვ-მაზვრისასა.

—

5 ზედ ფიცხი, ფეკში ყინული, ჯიკვებს ვერ ჩაეპარები.
შინ რად არ იჯე, ცუდაო? დედას უკეთე ტარები!

281.

შენ იქ ვერ წახოლ, ცუდაო, საცა ჯიკვ დავა რქიანი.
მოხეს, სისოურთ დანაღევს, ყმა უნდა სახელიანი.

ყმა კაი და ცუდი
282.

ატირდა კაი ყმის ცოლი: „ალარ მამივა შინაო.“
იცინის ცუდაის ცოლი: „გამაიქცევა წინაო.“
გამაქცეულის მასვლასა არ-მასვლავ სჯობს შინაო.

283.

კას ყმას აჭმე, დედაო, დილა აღრიან სადილი:
ან კმა რა შამაღვარდების, ან მთას გაუვას ნადირი.
ცუდას რად უნდა, დედაო, მზის დაცხომამდე სადილი?
არც რა კმა შამაღვარდების, არც მთას გაუოს ნადირი.

284.

კაი ყმა ლაშქარ მაკვლების სწორების მჯობინობასა;
ცუდაი საცხვრის ყურესა, ქალებში ლოგინობასა.

285.

კაი ყმა მაშინ გატყდების, რა ღვინო დაძვირდებისა;
ცუდი ყმა მაშინ გატყდების, რა ომი დაკშირდებისა.

286.

კაი ყმა კმაღსა ჩახედავს: „ნეტარ, გამიჭრის, თუ არა?“
ცუდაი ქალის უბესა: „ნეტარ, შამიხვევს, თუ არა?“

ვაშკაცი
287.

ვაშკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო,
თვალნი ქორებულ მხედავნი, გულ-მკერდი შავარდნისაო.

288.

ვაშკაცს რას გამოადგების სოფელთ შვენება ტანისა,
ბანებზე მიდგომ-მოდგომა, გამჩვენება ქალისა?
კმაღს უნდა აჭრევენებდეს, იმელი ხქონდეს მკლავისა.

289.

რა ტურფანი ხართ, ვაშკაცნო! ფერს ვერ შავიცვლისთ ზამთარი.
ამაშინ გამაგაწევენთ, გავიდას კევსურთ ლაშქარი;
ცხენთა საფერკედ გიკაზმენთ. რა ტურფა გკდებისთ აბჯარი!

290.

ოშკაცნო, მშვილდნო რქისანო, გოზა-წითელნო, ფალთონო,
არც მაშინ შამინდებითა, ომში რო შახოლთ მარტონო?

291.

დაიგრუზება არწივი, მთით ბარად ჩამავარდება.
მზას უნდა იყოს ოჟკაცი, კმა რამე შამაღვარდება.

თქვენისთანა

292.

ქალ ბევრი დაიფიცებდა: „ჩემის ძმებისა მზემაო!“
გაზარდას თქვენისთანაი კევსურის ქალის რძემაო!

293.

არ ვიც, მამათით გამახოლთ, არ ვიც, მაგიღნათ ქარმაო.
უნდა გაზარდას თქვენფერი დედამ კევსურის ქალმაო!

294.

ყვავსა რად უნდა ჩაჩქანი, ან ყიჭალასა ფარია?
ვაჟასა თქვენისათანასა წელზე ნაბამი კმაღია?

295.

ნეტარ, ბუჩაის პატრონსა წამალ რად დასჭირდებაო?
სულიაურის ფრანგულსა ჯანი რას დასჭირდებაო?
ან თქვენს ფერს მამაცს მოყმესა ომი რას დასცილდებაო?!

296. მამაცი ყმა

ვინა თქვა მთავრის ქორისად: „ბაკალი, გეხელიაო?“
მამაცის ყმისად ვინა თქვა: „მამცდარა, რეგენიაო?“

297. ტანად და გულად

დაგკვლია, ალვის ხეს ღვეზხარ, – თვალნი არ ამოგწვდებიან;
საომრად ცისა მენს ღვეზხარ – სწორნი ვერ დაგედრებიან.

298. ერთგულსა და ორგულს

ნეტავინ თქვენსა დედასა, თქვენ დაუზღიხართ შვილადა!
არ გინდათ პირის მაბანა, არც წარბის წერა წვრილადა.
ეყოფა თქვენსა ერთგულსა თქვენი სურვილი ღხინადა.
აეგრევე თქვენსა ორგულსა თქვენი სიცოცხლე ჭირადა.

299. ქალი და ვაჟი

ქალი არ ვარგა ქურდ-ბოზვი, ვაჟი სოფელ-კართ მჭეხარი:
რახან გაჭირდას, დადგების, როგორც უღელში მჭლე კარი.

300. ომის კარ დამჭეხნებელი

ომის კარ დამჭეხნებელსა არ დაიცილებს სწორები.
სოფელში ტკბილსა გემოსა გულ-მკურვლად ტირის ქალები.

301. ჯაჭვი

ჯაჭვმა თქვა სამანქანურმა: „ქაჯებმ ამასხეს თითითა.
მიყიდოს ამი ვაჟამა, ვინც ზიდვა შასძლას კისრითა;

- 5 მეძრე წამილას ჭალასა, აიქ გამხეხას ქვიშითა;
მეძრე ჩამიცვას ტანზედა, თუ ზიდვა შასძლას კისრითა!
მე კმალნი რას დამაკლებენ? ვერც შუბნ გამხეთქენ შიშითა.
ნუ ეშინიან ჩემს პატრონს! ფოლადისა ვარ, იმითა.
ვერ დავენდობი ტყვიასა, – შორით წამოვა ლიზღვითა.“

302. მშვილდოსანთ

ლომნო, ვერ დავლევთ სიმშილი, ათას შორს სძოვდენ ირმები.
თქვენთ თქვენი მშვილდი დაგარჩენსთ, თქვენი ისართა პირები.
ნეტავი, ვისიცა რა ხართ! ნეტავი, ვის ეპირებით?!

303. ვის რა ალაღებს?

კევსურო, კმალი გალაღებს, მშაველო – ენა გძელიო,
გუდამაყრელო – მაყარი, ტყვია გამასდის ცხელიო.

304. ომში უკრძალავნი

ქორის ერისთვის დისწუნო, ლაშქრულად კახეთს ჩახვალთა.
მაგით უყვარხართ ბატონსა, ომს უკრძალავად შახვალთა.

305. კმალი

კმალო კევსურეთ ნადებო, ალვანში თუშმა გაგფერა,
გაკურთხა ნეფე ერეკლემ, საომრად ფვარი დაგწერა.

306. მოკლე კმალი და მდაბალი ვაშკაცცი

კმალსა სიმოკლე არ უშლის, – ფეკი წადგი და წაგძების;
ვაშკაცსა სიმდაბალაე, – ომის კარ მალლა დაღების.

307. შატილიონი და კმალი

კმალს ეტყვის შატილიონი: „ამლის პირდაპირ ველია.
სადაც ვინ შამაგვეყრების, სუყველა ჩვენი მტერია.“

308. ნიკოს კმალი

აბეჩან, ნიკოს წვრილაო! გაელდა, ხგვიხარ ცასაო.
მაგით მასწონხარ პატრონსა, მალ-მალ გილესავს ფხასაო;
შეგებომს უქმის თავადა დაბალს ჩიხაის ტანსაო.
სამეზავრობა მგულავის, რა გაოთავებ კვნასაო.

309. ახალგაზდას

მამწონხარ, შენმა გაზდამა! მუკლნი არ წამექცევიან.
ზოგნი რო გჯობდან სწორები, ზოგნი იქავ დაგექცევიან.

310. ბეწინიკას

ყმაწვილო ბეწინიკაო, რას თვალნი გიჭრელოიან?
კელი მიგიდის კმალზედა. რას ჯარნი გიტრელოიან?

311. ბუჩა

დარჩი ოკრადა, ბუჩაო! რა ას, ეგეთი რა ტყვრება?
თითო რო გამუარდების, სამი-ოთხ-ოთხი აკლდება!

312. რა მამწონს?

კმა მამწონს თქვენის თოფისა, – იცის გველივით წივილი;
თქვენი მთათ შამავლილობა, ქორებულ შამაკივილი.

313. ლურჯაის ნატოტარები

გეტყობა, არხოტის მთაო, ლურჯაის ნატოტარები.
დაუწვიმავის ლურბელთა, დამდგარა ნაგუბარები.

314. დიდი იმედი

თქვენ, ჩვენნო დიდნო იმედნო: კოშკნო, ნაგებნო კირითა,
წყარონო უკვდავებისნო, გამოზღით ოქროს მილითა,

ზეცას ნახვეწნო ისარნო, ქალაქ ნაღებნო ინითა,
კაბანო ხავერდისანო, შვიდკან საყრელნო ღილითა!

315. ობოლი ველად

ობოლსა სწყევენ ყორნები: „ნუმც გამასულხარ ველადა!
სანამ შენ გამოხვილოდი, კორცი გეჩებოდა ძველადა.“

316. სამაისტლო ვაჟები

სამაისტლოებს ვაჟებსა ბაკნით ასმიეთ ლუდია!
განთ იქაც ქაღეებია, გადაიმრუდან ქუდია?
იქ არის ქისტის შვილები, თოფით იციან შულღია.

317. შაბატივება

ქალო, ქმარს შაუბატივე, კმა ლაშქროვისა ვარდების.
გძელთა მანისტის თავი, ცუდა გყავ, დაგივარდების.
სწორებ დაუწყებს გმობასა, შენ გული გაგიავდების.

318. ოროლთ გამდარებელი

ვაჟი ბევრია, ვაჟებო, ერთ ერთის გამდარებელი;
ვაჟ კი იშვიათ გამოვა ერთ ოროლთ გამდარებელი.

319. ნატვრა თუშის ქალისა

თუშის ქალმა თქო: „წაუვალ ბასრის კმლის ამამღებელსა,
შორად საგძლისა წამღებსა, სახელის შინა მამღებსა.
ბეკურთ ჩაკურას წაუვალ, არას დავლმადღებ თავსაო;
დილ-დილად ჩამამიჩენდა ლეკის მარჯვენა მკლავსაო;
მამივას ნასახელარი, შავაყვარებდი თავსაო;
ლამაზად შამოვიხვევდი ნასახელარსა ქმარსაო.“

320. ლუდი, ძაღლი და ყმა

ეს ლუდი მათრობელი ჯობ, ძაღლი – ბაკებზე მყეფარი;
ყმა სოფელს სულ-ღებული ჯობ, ომის კარ – მაღლა მჭეხარი.

321. ხუთთა მცემელი

მაშინ სად იყავ, ოჟაო, როსაც არ ვიყავ ქმრიანი?
ახლა სხვა მამწონებივა, შენს უკეთია კმიანი:
ხუთთა სცემს, ხუთთა უფარებს უჯაჭვო, პერანგიანი.
შენ ერთსაც ვერ დაუხვდები ჯაჭვიან-პერანგიანი.

322. შეუპოვარი

ჯავრო, არ მოგცემ ნებასა, გულო, არ დაგაშავებო,
მტერო, არ შეგეპუები, კმალო, შენ გაგაფხავებო.

2. Այնպիսիություն

ბესარიონს

323.

- ვენაცვლე, ბესარიონო, მაგ შენსა საუბარსაო!
როდის-რა გნახავ, არსენო, არაყით გადამთვრალსაო?
შენდ შანახულსა ბოთლასა მაინც არ ვასმევ სხვათაო.
თავის სალოცავმ გიშველას, გამაგიყვანას ზღვასაო!
- 5 დღე-და-ღღე მალოდინი მაქვ, სრუ გამავხედავ გზასაო.
აგრილებულსა ჭიმლასა როს-რა მავლებ თვალსაო?
როს-რა დაზდგები, ვაშკაცო, თავის სწორების მკარსაო.
აისხა იარაღები მაგ ლერწამივით ტანსაო,
მამიხვიდოდა სტუმრადა, მალოდინ მქონდას ქალსაო?
- 10 შენ წასვლით, ბესარიონო, ბევრა ქალ გონობს სხვასაო.
ბევრ ქალ ჩამახყრის ცრემლებსა, ბევრ თვალთ იჭერს გზასაო,
ბევრ-ბევრას უდგას ბოთლაი შენს მალოდინზე ქალსაო,
ეთელებოდეს, არსენო, მალლა ქვიტკირის კარსაო,
დილა-საღამოს ტიროდეს, ძილი არ ხქონდა თვალსაო,
- 15 გონობდენ ნათქვამ-ნაქნარსა, მემრ იმ შენს ნაუბარსაო.
მე მგზავრად მივედ თქვენშია, გადავკე ქალი მთასაო,
სერ-ფერ წასვლიყო ჭიმლასა, ჯვარსა და ჯვარის კარსაო.
მეც შავკე, ბესარიონო, შენის ქვიტკირის კარსაო,
წამავე საჩქაროზედა, ისრევ გარმავკე მთასაო.
-
- 20 მაგის მეტს აღარ ვიამბობ, დაგწერ, არსენო, ჯვარსაო;
როს-რა იქნების ის დროი, სტუმრად რო მეჯდა სკამსაო?
ყანწს სვემდა არაყიანსა, აღლეგბელებდა ქალსაო?
მშვიდობით, არხოტიონო, გედგას ხთიშვილი მკარსაო,
გამაგიყვანას მშვიდობით, ბესარიონო, ზღვასაო!

324.

გაძნელდა, ბესარიონო, თან-თან სურვილი შენია,
თან-თან ჩავიდა გულშია, გამამიცვალა ფერია.

ლიშან თუ გელიშნებოდა, გამადიოდეს მზენია,
მოგყვანდა თამაშობითა შენი ფეკ-თეთრი ცხენია.
5 გზაში რო დაგხვდა ძმობილი, ბოთლა ეჭირა ჭრელია,
დალლიე სამდღეგძელი და გაიქნე კელია.
პირობა რაად გასტეხე? კაცო, რარიგად ხქენია?

325. ხოლიგათ თათარას

მოგნატრი, გუროს ციხეო, ქვაო ნადებო ქვასაო,
მემრე შენ, გუროელაო, გაზდილო სასლის ტანსაო.
შამაკლეს მენადირენი, ვიყურებ თოფის კმასაო.
თეთრ-ჩოკა რაიმ გადაკლა, მასრან უცემენ თვალსაო.
5 უთხარით ჩემი ნათქვამი ხოლიგათ თათარასაო:
„დაგედვა ჭორი, საძრახი, ნუ ჩამაიტან თავსაო.
ახალ ტალავარ ჩაიცვი, მაირთე ჩაფრულასაო.
არა გი, ნუ გეშინიან, არ გადმოვკლები მთასაო.
არ წავილაღავ შინითა გამახელაის ქალსაო!
10 კიდეე ვინ მისცემს ურბეთსა ჩემსა მამასა, ძმასაო.
კიდეეაც წაუვიდოდი შენზე უკეთესს ქმარსაო.

ცხვარი მყავ შუა-გორასა ემაგის მალექსარსაო;
შავხედავ მყინვართ ბოლოსა დაკრიახულთა მთათაო.
ეგ ლექსი გამოგიგზავნა მითხოთ პრივაოს ქალმაო.
15 სათითე გამამიგზავნე, შამიკდებოდა ქალსაო;
გიკეთებ კელისაკოცსა, მამა დაგიწერს ჯვარსაო.

326. კვირიკას

იმით მინდი, კვირიკაო, კარგი იყავ, იმითაო.
ვინაც ჩვენ საძრახ იამბას, გაძლას ჩვენი ჭირითაო!
მამკვლართამც მიეყულების შაკაზმულის ვირითაო!

327. ალექსის

აიმ ლიშნობით ვიამბე, სკამ დაგელივა ჩვენსაო.
გვერდი ვინ გეჯდა გოგოი, ცრემლს რო აბნედა ცხელსაო?
იტყვის: „მავსწირავ ყველასა, ქოოდ ავიტან კელსაო“.
როს დავინახავ თვალითა ნოვოი ქალაქელსაო,
5 ალექსი არხოტიონი ათამაშებდას ცხენსაო?

328. აბაისძეს

„სად დახლო, აბაისძეო, სად აურიალებ კმასაო?
მე შენი მკლევდა სურვილი, შენ მამიდაის ქალსაო.
ნუც შენ მაიყონ დიაცსა, არც მე წაუოლ ქმარსაო.
ჩამავლილს სადამ ამბობენ აბაისძესა მთვრალსაო.
5 მაუა მძიმე ავლარი, დაურევს კორკოტასაო.

329. ძილას

არ დამცილდების, ძილაო, ქალო, ნაქნარი შენია.
თაოდ ჩაუწევ ძმობილსა. ბარაქალ, კარგა ხქენია!
იტყოდი იმას გულშია: „ეგ ქალა უკვე ბერია;
5 ქვე თუ მოსწყინდა წოლაი, აღბად აილა კელია.“
განა დაწოლა მეწადა? მეგონა ჩალა-მტვერია.
ეშმაკად მეჩვენებოდა, ქალო, ძმობილი შენია.
გზის თავში ხმკიდი ყანასა, გეტანა მამა შენია.
ერთხან მამგონდა გულშია შენ' საძახები სენია,
იქავავ თავი ვანებუ, გამავიქნიე კელია.

330. ეთერს

მე რო მოგწერე წერილი, არ მიგიღავა, ეთერო,
მთვარეო ხუთმეტისაო, მაისის მზეო ნათელო?
რა უფერს გახევე ქმარასა, ქალო, შენ კარგის საფერო!
სხვა კი ვიამბე ქებითა, ერთ სიტყვაი ვთქვი სასენო.
—
5 ვინ რა-რა მოგიკითხავს ქეთელაურის ნათქმელო?

331. თინას

მიგინებდიან ძმობილსა. ქალო, რაი ვქნა, თინაო?
შენ სხვათა შაგინებითა ძმობილ არ გაგიწირაო.
ცხენი ხეავ ნიავექრის ფერი, ზედ მკედლარი ზის სვილაო.

332. გაშორშორება

ქალი ორ ქოჩორ-ყვითელი, კოხტა ვიყენებ თმასაო,
მალლა შამავკე მთაზედა, მდაბლა ჩავხედავ ბარსაო.

- როს-რა გიამბობ, ძმობილო, ქალების ნაუბარსაო?
 მე და შენ გვაშორშორებენ, ეხვეწებიან ჯვარსაო.
- 5 ჩვენ თუ მავსწირავთ ერთუცსა, საღმერთოდ დახკვლენ კარსაო.
 მე კი ნაფიც მაქვ ჯვარშია, მიმეტდებოდი ძმასაო,
 თუნდ იყო უსინდისოი, ქალს არ ინდობდა, ზალსაო.
 არ შამაწუხათ, ქალებო, არ გამაცილათ გზასაო!
 ვინაძლივ, გამაწირვიოთ ძმობილ კევსურის ქალსაო.
- 10 რაი-ღ ვქნა? ველარ დავხკერავ პერანგის ნაჭრელასაო,
 ველარ ჩავიცომ ტანზედა ორზე მამწაულს ტყავსაო.

333. ალიათ ხორას

- ქარიშხალმა და თოვამა მე მარკედ დამაღონაო;
 მარკედ ორ შაწუხებული, მალ-მალ გწევ, ყალიონაო.
 მალ-მალედ მომაგონდები, ქალო ალიათ ხორაო,
 არ ღვანდი ადამიანსა, შაკრულო ვარდის კონაო.
- 5 მე კი აღარა მწადიან, – ჩამამიარა დრომაო;
 დაწოლა აღარ მწადიან, ძაღლის ლოგინზე ვგორაო;
 თან-თან გაწვრილდა კისერი, სრუ დილა-წუხრი ვზომაო.

334. ლალე

- წორადა ორ სამსახურში იმერეთის მკარესაო,
 პოსტის კარზე გამოვედი აძაღლების ღამესაო.
 „ჩვენ ადგილებს ჩახენიდი!“ ვემუდარე მთვარესაო,
 „ამბავ ჩამამიტანიდი! ვერ ღნახავა ლალესაო?“
- 5 სხვაიც ბევრი გამიგონავ, გავამეტე ქალებსაო.
 ყველას სწორა ასძრახდების, გინდა შაკდას სანესაო.
 ზოგს კი აის ეგონების, ჩემთან მათს ღამესაო.
 ხასიათში არ მაუა, წავა სხვაკე მკარესაო.
 ვაჟა თეთრა გაათენებს მალოდინის ღამესაო,
 გათენდების, არ მაუვა, თვალით იჭერს კარებსაო.
- 10 მეორე დღეს ატკაზ იცის, ეუბნება ნანესაო,
 სალეს იცის, გადალესა, გარმალესა, ჩალესაო.

—
 ამაგის მალექსებელი არაყს დავლევე მწარესაო,
 სამდლეგძელოს მაგიგონებ, ვადლეგძელე ლალესაო.

335. ქაჯია და ქერქა

- იძახე, ჩემო ფანდურო, როსაც ავიღებ კელშია.
ცულებ გავიგი ამბები. რა ძნელი გასაგებია!
მითხრეს: „ქაჯია, ქერქაი ორნივე ერთუცის მკრებია,
ბუნტოჩიკობა დაიწვეს, მიძრეს და მამრეს ზღვებია.“
5 ნეტარ, რაით-რა ომობენ? მე ხო სრუ მიკვირს ეგია:
არ ებადების მახვილი ფირჩხილის მასაკვეთია.
ჩემო ძმობილო ქაჯიავე, კაცთ ენას რაად ხყევებია?
ადგ და არხოტ წამაე, საჩუქრით აივსებია;
ერთ ღამე მთაზე ათენე, დილისად გამასცხვებია.
10 ვერავინ იტყვის აუგსა, კარგ ვიყავ სიანლემია.
არცა-რა ბერი ეხლა ორ, კიდევაც გამავდგებია,
ძოლანდელ კვირას გადავდე ოცდამენუთეს წელშია.
იაპონია ვერა მჯობ, მაგოდენ ვიცი კერქია,
გავლმართავ ცის მაშინასა, ჰაერზე გამავხტებია,
15 მაშინ მტერ რასა-ღ დამაკლებს, მე რახა ვიყვა ზეთია?

336. ჩალხაის მარიემას

- ჩემო ბებერო ფანდურო, შენ კი ნუ დამიბერდები!
დაბერდა შენი პატრონი, შენ კი აღარას ერგები.
ჩალხაის მარიემაო, შენც კარგა ქალა ღბერდები.
ბებრებს კევსურებს მაშორდი, ქალო, ნუ დაიკელთები!
5 ახლა მეც გამიძმობილდი, ახ რა კარგუა გექნები!
თვალ-ჭრელო, ქოჩორ-ყვითელო, ქალ-ბატონებში ეთვლები.
გიგა ორ ბურდიაული, მეც გიანარლებს ვედრები:
მაგათ ჩემოდენ ვინ მისცა ოქროები და ვერცხლები?
კევსურობაზე რა მიჭირს? მტერს კი გულ-და-გულ ვეგლები.
10 თუნდა ძირს, თუნდა ზევითა, მე კი ჩემს საცდელს ვეცლები.

337. ოსმანს

აქა-ღ ჩამაჯე, ოსმანო, დროება გავატარათა.
არ გვაკლავ ბოთლის არაყი, დავლით ჩქარა-ჩქარადა.
ვინც კა ქალი ხყავ ცუდასა, ქმარს ყველა გავაყარათა.
მინც ჩვენ გვკითხვენ, ოსმანო, ჩვენც კარგად დავაკვალათა.

- 5 აიღით თავი, ქალებოთ, ნუ სკითხავთ დედა-მამასა.
ქვეყანამ გამაიღვიძა, აწ ძველ დროება არ ასა,
არჩიეთ აისეთაი, ვინც რო მოგივათ თვალადა.
კაც ბუზვად ერვენებოდას, ალვის ხეს ღვეკანდას ტანადა.

338. გაცინებულს

- სამგზავრობა გავბედე, ავდეგ აღრიან დილაო.
კარისას გარმამავალსა გზაში დამიხვდა თინაო,
კელში ეჭირა გოგოსა არაყიანი მინაო.
დავლიე სამდღევძელიო, ბიჭურო, სად-რა ღვეკრინაო?
5 სამრელოს კარში ვინ იღევ? ქალო, რამ გავაცინაო?
შენ სხვათ ქვე რას გაუცინებ? ჯერ თავ არ დაგიხილაო.
ბევრჯელ გაწბილდა შენ' ელჩი, ბევრ-ბევრამ დაგიწუნაო;
ბევრჯელ დაღბრუნდი, ქალო, გულ-ჯავრიანი შინაო.

339. სათითე

- ბესარიონის ფანდურმა იცის ლამაზად ჟრიალი,
პატრონ სყავ გორ-შელმიონი, გუნებით დალატიანი.
აბეჩავ არხოტიონო, დრო ბევრა გამაიარი.
ბიჭურის დაბარებული ბევრად არ დაავვიანი.
5 სათითევ, შენ ხარ მოწამე შუ-და-შუ ნასევდიანი.
ეგ რო ოსმანას უამბე, სიტყვა არა თქვა გზიანი.
ქევსურისაკე იჯავრა. რამ მაცდინა ჭკვიანი?
ბიჭურის სამდღევძელიო ბოთლა ვსვით არაყიანი.
ვინც შენ გაგტეხას, ბიჭურო, მოკვდას ის გოდერძიანი!

340. საუკნიახოდ

- ქალებს რაი აქვ გულშია, ნეტაინამც ქნა გაგება!
ქალი რო კაცთან დაწვების, საუკნიახო შადგება.
კაცმ რო კელ გააჩაჩუნას, შაიშლებ-გადილაკება.
„ავდგები, – იტყვის, – შინ წაოლ“, ზოგს ნახვერობა მასდნება.
5 მაექვე ტკბილის ენითა, თან-და-თან შენკე მოწვება.
რა გათენება მოვიდას, მაშინ ლოგინიც დატკება;
ადგომა აღარ სწადიან, მკარს წამაიდგებს, ჩაწვება.

341. ვაშკაცის მაუწყინარი

- ფანდურო, რამ შამაგთვალა ძახილი მაუწყინარი?
სუყელა საქმეს დამსწრალ ვარ, წყალიც დადგების მდინარი.
არაფერია ქალები, გამამალვიბეს მძინარი.
ქალა რო შინავ წალალას, ეგთა ვაშკაც კი ვინ არი?
- 5 ნეტარ, რაი ას, ვაყებო, ვაშკაცის მაუწყინარი?
თოფი და კმალი ვაშკაცსა, მაგას ყვარობდეს წინანი,
კელზე საფუკრებ ჩაიცვას, ფეკზე დაიკრნას რკინანი.
გახედენ ცერებს, – გავიდეს ჯიკენი რქა-ჯანგებიანი;
უკენ მისდევდას ვაშკაცი, ჯღანზე ფეკ-წრიაპიანი.
- 10 ესროლას, ვერას გამასჩას, დაბრუნდას გულ-ჯავრიანი;
იფიქრას ბევრი ვაშკაცმა, შინ მოვა თვალ-ცრემლიანი.

342. ბევრის დროს გამამცვლელი

- ქალო, ნუ მიქებ ძმობილსა, – შენ' ძმობილ არაფერია.
მე ვიცნობ შენსა ძმობილსა, ბევრის დროს გამამცვლელია:
სხვასთან იკეთებს სხვის გულსა, პირად მასული შენია.
ნეტარ, რას ჭკვაში მაუდის, კაცო, გინება ჩემია?
- 5 რა გგულავ, სიაგ-სიკეთე ადვილად გასაცვლელია.
შენ ბეჯით არა გეგონას, დამთმო ველარა ჩემია.
შენზე სიკეთი მჯობინი, ეს ქვეყანაზე ბევრია.

343. სიზმარში სანახველი

- ხუთშაბათ დაღამებადა ლოგინთ დაწოლას ველია.
გონთ მავე გაცინებული, ამალიოდეს მზენია.
შენი ჩვენს მასვლა, ძმობილო, ას რაკელ სანატრელია!
ვინ დაიჯერებს მასვლასა? სიზმარში სანახველია.
- 5 ერთხან მენახე მასული, თან მაგყვეს შუქნი, მზენია,
ქუდს მირგვლივ ესხა მასკვლავი თვალ-მარგალიტის ფერია,
კელში ეჭირა ოქროი ხუთმეტიანი, ჭრელია.,
თან მახყვეს სამნი თავადნი, ჯვარ-მერდალ ესხა ჭრელია.
კელში დვირბინებ ეჭირა, მითხრეს: „მზე-მთვარეთ მთვლელნია.“

10 მაგის მეტს აღარ ვიამბობ, ლექსები გამომელია.
ქალისა ბევრი ლექსობა, ძმობილო, არაფერია.

344. ძმობილის გაწირვა

სამშაბათ გათენებადა თვალზე მდიოდა ცრემლიო.
გამაწირვიეს ძმობილი, მომაწერიეს კელიო;
გული ვერ გამოძიკვალეს, ჯავრით იამბეს ბევრიო.
5 თქვენ იყოს ბათირიშვილი! ძმობილ აღარ ას ჩემიო,
ახლა სამუდმოდ გავწირე, უნდა ავილა კელიო.
აწიდეგ შენთან დამწოლი იქნების შენი ფერიო!
გულად ჩავიდა ნდომაი, თან-თან ამკადა ფერიო.
ლიშან თუ გელიშნებოდა, რო გამავიდეგ მზენიო.
10 სოფლის თავ გადმავიარე, კელში მეჭირა ცხენიო,
შენ იდეგ ჭერხოს კარშია, სიტყვა მიძახე სენიო.
აწიდეგ აღარ მოგიკდეგ, ბიჭო, ჯავრება ჩემიო!

345. პატარა ამბავი

პატარა ამბავს ვიამბობ, ჩონგურო საჟიჟინაო,
რაიც რო გითხრა, ისწავლე, შენც არა დაიცვილაო!
უნდა ჩაგიგდა გულადა ჩემი სალამო, დილაო.

5 მე ვიყავ ქაჯთა სოფელში, გუშინ გათავდა კვირაო.
ვუყურებ ქაჯის გოგოსა, სწორ-ფრობა გამიპირაო.
არცა გინება მწადიან, — ქაჯ იყო, მაბილბილაო.
მე იმას გამოვეპარე, ეჯავრა, გამაწბილაო.
მცხეთას შამავკე ბანზედა, ვერვინ მაკკელე შინაო.
მარკედ ორ შაწუხებული, ხანდახან ამავმშინაო.
10 მკარ-გვერდზე შამავექადლე, დალალულს დამემძინაო.
გონთ მაველ გახარებული, სიზმრად მინახავს თინაო.
გარმავხენე და არ იყო, სიცოცხლე მამეწყინაო.
მაგასაც სხვისად უსმევაგ ჩემთვი შანახულ მინაო.
ჯაბრობას თავი ვანებათ, ქალო, გონთ მოედ, თინაო!
15 თორემ ბევრი მყავს ნაცნობი, თუ გინდა გაიცინაო.
შენის გულისთვის გავწირე ოცდათორმეტი ბინაო.

ლექს სხვაზედ გადავაქციოთ, ბან მამეც საუიყინაო.

—

- გარმავიტანე ქალალდი, დავწერე ანა-ბანაო.
გალმა სოფელში მაწვიეს, მასპინძელმ წამიყვანაო.
20 მეგუღლიდების ქალები, — თინა იქ აღარ მტანაო.
ღმერთმა მასპინძელს უშველა! მალედ იქ მაიყვანაო.
მელიშნებოდა ქალალდი, — შუქ დადგა საკვამთანაო.
მასკვლავმა თენებისამა პაპიროს მამიტანაო.
ჩემზე კეკესურებ ჯავრობდეს: „აქ რასთან მაითარაო?“
25 ზოგებ მითრევედეს: „დაწვივი!“ ქრთამ ვინამ გაიტანაო.
არ მეძინების, ქალებო, არ ვწვები, ღმერთის მამაო.
სრუ თეთრად უნდა გათენდას, შინ წასვლა მგულავ ზვალაო.
ცის პირიც შამაბედენდა, კარი გააღა ცამაო.
მიაც ძალიან დამათვრა შარაში ლუდის სმამაო,
30 გაყრამა უწადინოდა, ველარცა-რაის თქმამაო.
ახლა შენ იცი, ძმობილო, დუშმანთა' შენმა ჭკვამაო!

—

ეგ ლექსი გამოგიგზავნეთ მე და ფანდურის კმამაო.

346. წილის გაყრა

დადინჯდი, კეკესურის ქალო, თავ დაამძიმე თმიანი!
ძმობილთან წილი გავყარათ: ან ორთავ გვეყვანდას ზიარი,
ან საქცევ გამამიგზავნე, ან საყურ ზინზილიანი.

347. ძელიმზანას

- პარასკევ გათენებდა დილა ას ყინულიანი.
ჩემს ძმობილს გამაუგზავნავ, ლექსი უთქვამის კმიანი.
ვალ უნდა გადავიკადა, მაგას რად უნდა გვიანი?
შტოლზე დავწერა ქალალდი, კალამს გახქონდას წკრიალი.
5 აბეჩა ძელიმზანაო, შავარდენი ხარ მკრიანი.
შუღლშიით გამაუვალო, სუ დახოლ გულ-ჯავრიანი.
წელზე გრტყავ ლეკის ნაჭედი, გამჭრელი სპილოს-ტრიანი,
ნალესი ზუმფარაზედა, სამსალასავით ფზიანი,
ოქროს ვარაყით ნაღები, შუ-და-შუ ნასევდიანი.

10 ცხენ უნდა გვეყვანდეს, ძმობილო, იორლა გულთი-მკრიანი,
კა ხქონდას მართულობაი, შუ-და-შუ ნასეკვიანი,
ზედ იჯდა, ძელიმხანაო, კვესურასავი მტრიანი,
ფეკები უზანგაშია, ტრახტებს გახქონდას ჭრიალი.

15 ამაგის მალექსებელი ძირად ორ გოდერძიანი,
ზიარ სარგებლის გამსწორი, ღუმმანთად ხამაზდიანი.
ჩემ გულ დაიწყებს ცახცახსა, თუ სად შუღლ იქნა, გრიალი.
მანც იქისკენ გამწევედა, კაც რო ას ხთისშვილიანი.
შუღლს აეგრ მამაწადინებს, მთვრალს რო მშავლისა ღრიალი.

348. სუყველაის გაწირული

სამრელოს კარში ჩამავჯდე, გამზრალი ორ, გაყინული,
აღარც ჯვალბთ მამიგონეს დაცილებულ-გაწირული.
ვაჟა რაიმ ჩამაჩინდა, ვით მასკვლავი მაწილული.
ვთქვი, რო მაგას გაუკეთა გაჭრელებულ-გასირმული.
5 შენი სხვასთან წოლა მწყინდა, აკი დავწვი ჩემი გული!
მამ, ისეთა ვისა უნდა, სუყველაის გაწირული?
ეგეთაი კარგაია, ნაღდ ჯვარშია შაწირული.

349. მოძულეებულ ძმობილს

წაილა წინ-კადუს თავი კორკოტამა და ღვარამო.
სამრელო ჩამამიშალა ჩამამდინარმა წყალმაო.
გაიგონე და გაიგი: აღარ მინდინარ, არაო!
ძალლი ხარ მეწისქვილეი, მავალი ღამი-ღამაო,
5 ქურდ-ბოზვ ხარ, უნამუსოი, კმასა ვტევხ, აღარ ვმალო.
სოფელში ვინაც კაია, იმასამც ავაფარაო!
თვალით რო ვეღარ გნახევდი, ზეღამც რა დაგაფარაო!
დაგლივა ალაღებულმა ჩვენის ძირულმა წყალმაო!
ქალაქის ბოლოს გაგიღა, ვეღარ გიტირას ღამაო!
10 გიძივა თემმა, სოფელმა, ვეღარ მაგკელა ღამაო!
პირიქითელავ ვაჟაო, შენ რაი-ღ დაგებარაო?
გეკვეხნა ქალაქშია: „სათითუ გამიცვალაო.
არაყიანი მინაი ლოგინში მამიტანაო.“
რაკელ სათითეს გაგიცვლი, რა გზაში შაგეყარაო!

350. როგორი უნდა ქალი?

ლექსობა მამაწადინა, მწარეს ვიბრუნებ ენასა.
სიუფრე რაად უწერავ ქალას დაბალას, სქელასა?
სახლი აქვ გადარეული ძალღ-ღორის ხალხის დენასა.
ნიაღვ აეგეთასა სრუ ცუდ-მარიელ თელავსა.

- 5 ქალ ქმარს არ უნდა სწუნობდას, თორე გასცდების წერასა.
ქალ ერთს ქმარს უნდა დაზვერდას, ვერ გამასწვდების ყველასა.
ქალ ღამით სიარულჩია თავის ჭირ-ბოროტს კელავსა.
ამაშინ ვისა-ღ უმახებს, უფერმ რა გაიკელასა?
ქალ უნდა აისეთაი, ღამით შინ მაიკელასა.
- 10 რასაც ეტყვიან ჯალაფნი, სრუ ყველა დაიჯერასა.

ეგ ლექს დაუბარებავ ლეგუას, სვილის ფერასა.
ნამეტნავ არავისადა, – გეყურებოდასთ ყველასა!

351. როგორი უნდა ვაჟი?

რაკელ კარგი ხარ, ზაფხულო! როდის მოგვივა სთველიო?
ისით დრო როდის მოგვივა, ილასტებოდეს ქერიო,
ბარში ჩქამობდეს ნამგალი, მთაში ელობდეს ცელიო,
ემზადებოდეს მკედარი, ნალებს იკრავდეს ცხენიო?

5 ვაჟი ჩვენს სოფელს ბევრია, მკრით მფრინავ-შეგარდენია.
ბევრია სხვა სოფელშიაც ბაგაზე დასაბმელია.
ვაჟ უნდა იყო ისეთი...

- არ ამინებდას ხანჯარი, ფოლადის სათითენიო.
მთვრალად დაიწყებს კვეხნასა: „სახელ თუ ვერა ვქენიო.
10 უნდა წავიდე ღილღოსა, ცხვარი მყავს მოსასხმელიო.“
მთვრალმა ბევრ იცის კვეხნაი, რო მოფხიზლდების, ძნელიო.

ამა ლექსისა მათქვამი ანგრილი, ხახის ფერიო.
აღარ წვებთან ქალები, სახელ თუ ვერა ვქენიო.

352. როგორ ვაჟს უნდა ქება?

ვერ გადავში ლექსობასა, ქალებ – მირგვლივ დენასაო.
იმას გირჩევთ, ქალებო: მააკარით ენასაო!

შინ დასხვით ჭკვიანადა, თავის მამის კერასაო!
თავის საქმე გააკეთეთ! ვერ გასწვდებით ყველასაო.
5 ძლივ მეელით გაზაფხულსა, ჭალებზე ღენასაო.
ძალად ფეკზედ დააყენებთ, ვისაც ღნანავთ ქერასაო.
ქება აისეთას უნდა, ტანად ლგვანდას ჯერანსაო,
ხალხნი დევერია სქონდას, შუღლჩი ლგვანდას ელვასაო.
რო გაიგებთ, არ იწყინათ, ნუ დამიწყებთ ზვერვასაო,
10 თორე კიდე გავჯავრდები, დაგიცხადებთ ყველასაო.

353. სასაღდათოს

დაბერებულხარ, წიწმატო, ვეღარ მაგასწვევ მხალსაო.
მამწყინდი ყვავილიანი, აღარ მინდიხარ ქალსაო.
საბოსლომ ჩამამაბერა, – ნიავ სცოდნია მოასაო.
მზეი საძელეს არ მადის, ჯუთავ, არ გავლებს თვალსაო.
5 თუ მახვალ, გაგაძმობილებ შეთეს, ი ჩემსა ძმასაო.
ბევრა ქალ გამავაქედლე შენის ოთალის კარსაო.
ყოფილხარ სასაღდათოი, ადა გენაცვლა ტანსაო!
ქვე გასწირავა დიაცსა, ლამაზს ბერდიშვილთ ქალსაო?
არ გაგიტევენ სოფლელნი, გამავაკსნევენ ჯვარსაო.
10 მამა გყავ დავლათიანი, ქორას დაუკლავს კარსაო.
მამწყინდი, აღარ მინდიხარ ჯუთას მებოსლეს ქალსაო.

354. საღდათში მიმავალს

მაგიდის საღდათობაი, ოც დაეჯარა წელია,
ჩაყარან მამაძაღლებმა, კენჭ ამაგქონდას ჭრელია,
ჩვენ ნაჩალიკის კარზედა მალ-მალ იცვალა ფერია.
გაგიღუბდების ლურჯაი: ვინა-ღ გიჭმის ქერია?
5 საურჯულოს გათქმული ქისტისეული ცხენია.
შენს დედას შაწუხებულსა აღარ შრებოდას ცრემლია.
რას იქამს ჯარეგიონი, კმა არ სწვდებოდას შენა?
დაგიბევრდებისთ დუშმანი, დაგიხვავდებისთ მტერია.

სამრელოს კარში ჩამავჯე ამაგ ლექსაის მთქმელია.
10 მარკედ ორ შაწუხებული, აღარ შშრებოდა ცრემლია.

355. ქმრის დაწუნება

- ჩემდ რო უუბნავ სწორებსა (ვაჲ დედას ქალაისასა!):
„გაკახპებასა აპირობს, დაწუნებასა ქმრისასა,
თავით ბედევდა წასვლასა დედა-მამისა, ძმისასა.“
თავით როგორ წაუვალის გაზდილსა ქალთა-მზისასა?
5 წაუალ გუდამაყრელსა, პატრონს ბევრაის ცხვრისასა.
გამოვიგზავნით სიძესა, გადმამთეთრესა მთისასა.

356. წყემსობად

- ჯალაფნ მლალვენ წყემსობად, დავალამებ დღეესაო.
ნეტარ, როს-რა დალამდების? ამოვხედავ მზეესაო.
შინ რო ავედ, დედას ვხკითხე: „სტუმარ ვინ იყვ ჩვეენსაო?
კევსურს რაიმ მივაფერე, მაიქნევდა კეელსაო.“
5 გადავხენე, ჩიხა სვემდა სადღეგრძელოს ჩეემსაო.
„მადლობელ ორ“, მიაც უთხარ, ვერ გეეგო სხვეებსაო.
„ბაჩას რად არ ათამაშებ, რად არ აჭმევ ქეერსაო?
რად არ გამუკვართავ ძუას, რად არ უმლი კეელსაო?
შენ გშურობენ სოფლელები, შენს არ ლევენ სეენსაო.
10 რახან მოგკვდა, წამოხვიდი, გაგირევენ ცხეენსაო.
ჩემსა სანთელ-სამარხშიგა სტუმრად მოხოლ ჩვეენსაო,
გარმოგაწვდიან ფანდურსა, მიეწვადე შეენცაო.
ჩხუბს გაგიკდის კევსურები, მოგიმართავ კეელსაო.
რახან დასწვა ქალებსთანა, გადმოგაშლი ბზეესაო.“
15 საიქიო გავიცადე, – „ეეგია“, თქვეესაო.
ნეტარ, ველარ ვიცნობაე სანდაურსა ჩეემსაო?
იქავ წოლას დავიწყებდი, დავხფიცებდი მზეესაო.
ბევრი დუშმან გაულაღდა. „ეეგ უნდა!“ თქვეესაო.
ყველას მოუიდას ეგრე შენის გულის მღეესაო!

357. მწუხიარე ძმობილს

თუშია ჩემი ძმობილი, მეწინაე ხყავ ცხენია.
ამობენ მწუხიარესა, ნაჭრევებისგან ჭრელია.
არ მახკვდე, კევსურიშვილო, – გაგილაღდების მტერია.
მახკვლები, დაიკარგები, არვინ მძებნელი შენია.

5 ამბობენ სალდათობასა, აიქ წასვლა ხო ძნელია.
წავიდას, ვინლა დარჩება ამა კეცსურის ფერია?

358. საყვედური

დამიძველდა ბუზიკანტი, არ მიმიდის ქართულიო.
ბევრა მაშინ დაობარე, როსაც იყო მართულიო.
ჩამოვჯედი ეზოშია კმელა გორით მასულიო.
ველარ ენახე გამართული, დამეფარა ნაფთულიო.
5 როს-რა მოვა გაზაფხული? იმღერებდა დასტურით.
თუ გეგულა წამოსვლაი, არაყ გედგა ნაწურიო.
ნეტა, სად-რა წავგივიდა ე სთველი და ზაფხულიო?
სიკვდილთად გამაპარულო, არ მაქვ შენზე კა გულიო.
უნ წავიდა თიანეთა, ქალ ოჟურად მართულიო;
10 უნ შავილა საჩივარი, გამამივა პრაკულიო.
შენ გეძახდა სოფლელები: „ქალაღდ შენზე მასულიო.“
აიქ დაგაჭერიებდი, ბორკილს ედგა ჟღარუნიო.
წყალ იქ მიდის ალაზანი, მშაგ-კეცსურეთს ნაწურიო.
ტუსალების საჭმელადა, შენაც იცი, რაც პურიო.

359. დღე თუ ღამე?

ბევრაი ამბობს ლექსებსა ცუდსა და წარა-მარასა,
ვერვინ გაიმბობს, ფანდურო, მართალსა ჩემისთანასა.

დღეი ჯობა, თუ ღამეი? ვაჟებო, გკითხავთ ამასა.
ბარემც კარგია ღამეი, სინათით დღეი ძალავსა,
5 მუშათად სამუშაოდა, სარჩოს შინ მოსატანადა.
სუ ქვეყნის გამნათობელი დილა მზე შამოხფარავსა,
მაპრობს დილის ცვარ-ნამსა, მალლა მთას, დაბლა ჭალასა.
რა თენების დრო მოვიდას, მწყერ ყანას ეტყვის ლალასა.
მაგრემ არ იყოს ღამეი, ეგიც ღმერთმ დაიფარასა!
10 ნაქნარსა ქვეყანაზედა რამთუნ სიუფრეს მალავსა!
ნამეტნავ ქურდებისადა: ვერ დაიწყებდეს პარვასა.
დღისით ნიაღე ვინ იქამს საქმესა ეშმათანასა?
სამადლოს საქმეს რას იქამ ქალ-ვაშსთან ელჩისთანასა?

- 15 რა დადგას ღამის ღვიადი, მზე რა გორს მეფეფარასა,
 რახან დაკშირდან მასკვლავნი, ბევრს უხარიან ქალასა.
 ძმობილისაკე ღამინობს. ძნელად რო დეეშალასა.
 დაამზადებდა მინასა, ჯალაფთად მონაპარავსა.
 ვაჟ პურის ჭამას არ უცდის, გააბუმბულებს ჩალასა,
 აკლების, ლოგინს გაიშლის, არ უცდის პურის ჭამასა.
 20 ქალ მიდის ნელის ბიჯითა, არ ააჩქამებს ჩალასა.
 ვაშკაც კი შვრინავს ტკბილადა, სძინავს, ატყუებს ქალასა.
 მივა და გამაღვიძებს, არას დაღლევედა ხანასა.
 რა შულამის დრო მავიდას, საუბარ გაიშალასა.
 ბოთლით დაღლევენ არაყსა, „გუნება შეგვიცვალასა.“
 25 ყბა რო ყბას გამაეტოლას, მკერდი მკერდს დეეჟალასა,
 გააკშირებენ კოცნასა, პირიდგან ნერწყვის პარვასა.
 აღრიდგეს ნაცნაური ხყავ, მდობას აღარას მალავსა.

ეგ ლექს დაუბარებავ კახეთი(თ) სალამქანასა.

360. რა უნდა სიყვარულს?

- მე-დ' შენ გვიყვარდა ერთურთი, გვატკობდა შაქარივითა.
 მა შენსა-ჩემსა შუაში ენან ღგან ჩაფარივითა.
 მაგას შენ ნურას გახყვები, გასცილდი თავს ქარივითა.
 სიყვარულს დამალვა უნდა მაპარულას ცხვარივითა:
 5 გამაჩინდეს, გლოვნა უნდა უკეთიას მკვდარივითა.

361. მთას-იქითელა ვაჟას

- მთას-იქითელა ვაჟაო, თავის ლოგინჩი გძინაო.
 შენ' ავადობა მიაბგეს, ნეტავი მოგარჩინაო!
 შენთან დამიდგა ლოგინი, შენ მკლავზე დამაძინაო,
 შენებ ნაუბრებ სიტყვები აღარამ დამაცილაო!
 5 ვითაიც დავწევ, ვიგონე, გულს ცეცხლი გამიჩინაო.
 ქალი ვარ სამრელოჩია, აღარ მივდივარ შინაო,
 შენს მოლოდინზე დავმალე არაყიანი მინაო.
 თუ ეგ გაგვიგეს ბებრებმა, არ მიგვიტყვენ შინაო.

362. შენაც გარმადი

მთაზე გადმოდის ღურბელი, თოვნასა გარმაცყრიანა.
შენაც გარმადი, მაგელი, სხვები რო გარმადიანა?!

363. ძმობილის ამტერება

აის კი აღარ მეგონა, დუშმან თუ გამაჩერებდა,
ჩემს ამარჩეულს ძმობილსა კაცთუნა ამამტერებდა.
ბანიასა გადმაიარა, ქვას ქვიშასავით მტკვერებდა.
გაუჯავრებავ დუშმანთა, სისხლი ღაჯიას ფერეკდა.

364. სიკეთე წყალში

დაგიკრავ, ჩემო ფანდურო, ახლებს ჩავიდებ ლარებსა,
ეხლად გიამბობ ლექსებსა თემებში დასაბარებსა.

—

- რამოდენ ანაბარი აქვ ვაჟკაცებსა და ქალებსა!
ერთმანეთს მიხვე-მახვეებიან, ბნელს გაივლიან ღამესა.
5 მაგარ პირობა შაკარით, ერთმანეთ დააკვალეთა!
თუ მაიგონებთ სიკეთეს, ბოლოსაც გაიტანეთა.
სიკეთეს გაისწორიეთ, დახკვლიეთ, ხალხო, მდარესა.
მემრ მიაც მადლზე დავდგები, ზოგთ ვამძობილებთ მთვარესა.
ზოგს ღოში მარილს გაურევ, დავახვრეტიებ მწარესა.
10 ზოგს კი არ უნდა პატიჟი, ლოგინს გასწირავს ცალესა.
არ მამწონს სიდიდური, ვერ ვხკდები წარე-მარესა.
ვირჩიე ლემაღის ქარი, ღრუბლიანს გაადარებსა.
არ გაიგია, კვესურო, ქვე რაკელ დავაბრალებსა?
ჯავრი(თ) ჯაყ დავდევს, საწყალო, აღარც ქვე დავინანესა.
15 შენი სიკეთე ნაქნარი სრუ წყალში გადაყარესა.

365. გადარყვნა

კვირაეს გათენებადა დაღბერნე, ქარო მთისაო!
დაგიკრავ, ბუზიკანტაო, წარა-მარაის ჭკვისაო,
კას ვაჟკაცივით მაგარო, შაყრილო ნიგვზის ხისაო,
ღლიანს ქალივით კოხტაო, სრულ ჭრელის ქალაღლისაო.

- 5 გადარყენაია მასული ქართველისა ქალაქისაო.
 ეს ხალხიც გადაირივა ბარისაი და მთისაო;
 სრუ გადარყენა ქალები, ალლო აიღეს მგლისაო:
 ღამით დადიან მირგვლივა, ციცა რო თებერვლისაო.
 ქალებმ მიუღით ბოთლაი, ვინაც-ა თქვენის ჭკვისაო,
- 10 ვინაც გაგივლეჯს ფარავსა, ადვილად გახკნის ღილსაო.
 ვაშკაცას მეფარავესა მიწაიმც ჩამაშლისაო!
 ცრემლი ნუ ეღირსებოდას ქალისაი და ზღისაო!
 კაც კი ნიაღე კაცია, – ბრალია ქალებისაო!
 ვხედავ, რო გადიდებულხარ, ჯოყარო ყამირისაო.
- 15 საჭიროს არა გევონას კოხტა ყენება თმისაო,
 ზისცვრით კელ-პირის ბანაი, თეთრება თორ-პილისაო.
 ეკლესიაში, ქალებო, თავის წადინით სდითაო.
 გიხარისთ ჯვარის წერაი, დახურვა გვირგვინისაო.
 გიხარის აძრახებაი, გვერდი დაწვენა ქმრისაო.
- 20 გაიკვირიდით ყველამა მზეზე სიარულ მკვდრისაო.
 თავის თავისგან გახფუჭდი, რა ძალ გეტანა ხთისაო?
 წინავ ამბობდეს იმასა: „კარგია, არა სჭირსაო,“
 საყვავ-ძერაედ გაკდილო, ნაყვანო კაის ყმისაო,
 წამაგიყვანა შინითა, გავლივა ტირილითაო.

366. ჩემთან ჩემი, სხვასთან სხვისი

- გასაოკრები არაყი მაინც გულისას მათქმევსა,
 მემრ ხალხის წარა-მარაი ქვე რაკე უფრა მაზნევსა!
 დაბევრებულან ღუმმანნი, კაცნ საჯავროზე დადგესა.
 ერთხან გაბედეს ღალატი, მაგრამ ვერ გააცხადესა.
- 5 იქავ ფერობა მაუნდა, კევსურიშვილ რო ცადესა.
 კაის მენდობე ღვონავის, გული შინისკე აწევსა.
 საუღუმლოდა ქალაი ბოთლით არაყას ასმევსა.
 დღეს ერთად დაალამებენ, ღამითაც ერთად დაწევსა.
 ნეტაი გამაგებევა, რომელს-რა გამაარჩევსა?
- 10 ჭკვაში კი არა მაუდის, ელჩში აღარას ათქმევსა.
 მე შენ' ველარა გავიგი, ვაი ამაგის ღამდესა!
 ქარს ღვეინარ მაღლის მთისასა, წყალს ღვეინარ ჩამანადენსა.
 დღეს მახოლ ჩემთან, – ჩემი ხარ, ხვალ გულს სხვაკნისკე გაგწევსა.

- 15 აღზავ, შე ქისტის გოგო! ძმობილი გამაგართვესა.
ნეტავ თქვენ იყვნათ კარგადა, სიცოცხლეს მაგიმატებსა.
დაბადების დღეს გამავედ, ან ქება რალას მარგებსა?
ზოგებ ხომ მაინც მიცნობენ, ზოგებმ თუ ბრალი დამდევსა?!

367. მკედარი ღობილი

- წამავედ მინდორშითა, მყვანდა ლურჯაი ცხენიო;
ნადობის კარზე შამავეკე, კართაზე მამჩეს თვალნიო.
ნადელობ გამამეგება, თვალ-ცრემლიანი არიო;
დაჯდა, დამიწყა კითხვაი: „როგორ გავიდა ცხვარიო?“
- 5 – „ცხვარან კი კარგა გავიდე, ჩემ ნადობ როგორ არიო?“
– „შენ ნადობ როგორ იქნების? სამის კვირაის მკედარიო.“
ჩამამეშილა კელ-მუკლი, დამედვა ოფლის ნამიო.
– „ეგიმც არ გეთქვა, ბებერო, ის გეთქვა: „სხვაკან არიო.“
იქავ მალოდინ მქონიყო, – მავა სადაცა-ღ არიო.“
- 10 დავბრუნდი დაღონებული, ცრემლი დავრეცხენ გზანიო.
ნადობს მავართვი გარმუნი, მანათ გავიდი სამიო.
„ვაიმე, გასაოკრებო, კელსაც მაგყრიან სხვანიო!“
ნადელობს სატყავკაბეი, თავზე სახური შალიო.
საგონის გონობაშია ჩამომღვეიყვა ხანიო.
- 15 გავხენე, გადაშლილიყვა თორმეტ ბინაის ცხვარიო.
გაზაფხულზედამც დამღვედა აღადებული წყალიო!
ან ზეავიმც ჩამამაგედება, რო დაღხევიანი მთანიო!

368. მკედარი ძმობილი

ქალებს ბედრიანაებსა ქვეც მაუვა ძმობილია.
მე კი რაკე გადამიწყდა კევსურაის ლოდინია?
აღარც იცის დღეობაი, აღარც ღხინი, კორწილია,
არცა-ღ მაგონება მწადის, – უღვა მიწის ლოგინია.

369. უკულმ სირბილი

ჩავიკარ, ჩემო ფანდურო, ჩაგატანიე ჟიჟინი.
რაად იციან ქალებმა სამრელოს კარჩი სიციინი?
ძმობილისაკეს წამოვლენ, რახან მოვიდას ძილ-პირი.

- შინისკეს დაიქცევინ, რო შამაიძერის ცის-პირი.
 5 თოლმ თუ მასსწვრა გზაშია, უკულმ იციან სირბილი.
 შინ დედა გაუჯავრდების: „არც სრუ იცია სირცხვილი?
 ჩამაგიშილა მიწამა! გადაგკეკია ცხვირ-პირი.“
 ქალ უფრი პირით ირიდებს, ტყუილად იცის ქეთინი:
 „ბანზეით ნაწოლ ჩამოვკე, შინ მაშინებდეს გირწყვილნი.“
- 10 სუყველა მართალ ვიამბე, ტყუილს არ იტყვის დიჩინი.

370. ნეტაინ გამაგებივა!

- აის მასკვლავა ჩემია, მარტო რო დავა ცაზედა,
 ჩახედვენ არხოტიონსა: სად-რა წევს, ვის-რა ბანზედა?
 ნეტაინ გამაგებივა, ქალა ვინ უწევს მკლავზედა?
 არ უნდა ბევრი პატიჯი, მავლენ ერთ სიტყვის თქმაზედა.
 5 ლურჯას უძღებენ ქერთა, თივას აყრიან თავზედა.

371. მიბრუნებული

- მიბრუნებულს გავალექსებ, ორს კვირაეს ნადგომია;
 პატრონი ხყავ შავ-წვერაი, ბევრას ქალსთან ნაწოლია;
 სიბერემ დამიხლოვა, დამიხგავდა საგონია,
 ახლა სიშავე მაწუნებს, ეგიც ჩემი საგონია.
 5 დასალუპავნ ჯალაფნი მყონ, – არ მამართვეს საპონია,
 რას-რა ბძანებას მაგვიტანს ჩვენ უჩიტელ სამსონია.
 ქალაი ხყავ ბლალოჩინსა, სახელ ზქვიან ალონია.
 ახლა ბლალოჩინ ქალს მამცემს, გავკლებ თემის ბატონია.

372. შუალამეთ მდინრებს

- იძახე, ჩემო ფანდურო, იცი ლამაზად ჟიჟინი,
 ჩავისხი თითბრის ლარები, აგასხი ოქროს ზინზილი.
 რა ალლოი აქვ ქალებსა სამრელოს კარში სიცილი!
 შავ შუალამეთ მდინრებო, არ იცით სახელ-სირცხვილი.
 5 შინისკე დაედინებით, რახა გაიძრას ცის-პირი,
 გავლიძებსთ ჟამ-უჟამოთა ჩემის ლურჯაის კვიკვინი.

373. ქალი წყალზედ

ცივ წყარო გადმავიარე, ქალი მჯდარიყო წყალზედა;
თავი მავსთხოვე, არ მამცა, შორს მამიწერა ქვაზედა:
„კარგას ვხევევიარ ვაჟკაცსა, კახეთ გავგზავნე ცხვარზედა,
ვერ უღალატებ იმასა, შავით არ დავევლე ძმაზედა!“

5 – „შენ თან წაგიყვან, ქალო, გამაუღებები კვალზედა,
მიაც იქ მიმავალი ორ, საც შენ დაგსომენ ჯარზედა.
მაშინა რა მეშველების, რო გიგორებდან მკლავზედა?
ვერ მავიჭირვებ ტირილსა, ქუდს დავიფარებ თვალზედა.
მაგბრუნდებ, ისევ წამოვალ, მავეთხევ თავის ცხვარზედა,
10 შავათამაშებ ლურჯასა მაღალს ჭორმეშოს მთაზედა.“

374. დედის ერთას

ძმობილო დედის ერთაო, სად რა-რა ღბრუნავ ბანზედა?
ნეტავი წამოგიყვანა, შამოგავლია მთაზედა!

მოგგვარა ჩემი ამბავი, რო ნარეობა გაბედა!

მიწაიც არ დამაცილებს შენთა კბილთა და ბაგეთა.

5 მაშინ რალა ვქნა სულეთა, შენ თუ სამღერლად შასდევა?
ამაშინ მამიგონიდი, თუ სადმე ჯარზე გახვედა,
შანდობა მაინც უთხრიდი ყანწსა არაყით სავსესა!

375. მაშინ და ეხლა

ყანაზე მადის ნათრაშნი, ქალების ქუჩას ნადენი.

თქვენ-ფერებ მათუშკეები გოროდში დადის რამთვენი!

მაშინ კარქ ვიყავ, ქალო, როსაც არაყით მათვერი,

დამით რო მიყარაულე, ქალო, რო ანთი სანთელი.

5 ეხლა გამიორგულდი, ძღრენ რათა სჭამე რამთვენი?

376. ჯობილობით

მთაჩი გავხედენ მთიბელთა, – იმათში არ ერეოდი.

შენითა ჯობილობითა ქმარადა მენატრებოდი.

სიტყვაი შენი ნათქომი სიტყვაჩი არ ერეოდის.

–

– შვილი ვარ არხოტიონი; ქალო, რად მაშაირებდი?

5 თუ უკვენ გამამიდგები, კარზე მაგივალ ღამითა.

– შენ თუ ჩემ საქმარეი ხარ, მალლა შაიბი კმალიცა!
წამავალ საარხოტიენოდ, უკულმ გადამმევას ჯვარიცა!

377. თეთრს ცხენოსანს

ჭალაზე რომენ შამასჩნდი თეთრი ქორაის ცხენითა?
შამაკდინე ქავის კარს! ქალი გაგიძლებ ქერითა.
ქერითა, არა ქერითა, მარგალიტითა ჭრელითა;
აგისხამ ძუა-ფაფარსა სამკაულითა ჩემითა.

5 ცოლად კი არ წამავივალ, მამა დამისვა მუკლითა.

378. ტივლად

მე ვთქვიდი: „კარგი ქალი ვარ, არა ვარ საძრახიანი,“
შენგან დამეთქვა, ვაჟაო. დღემც დაგიბნელა მზიანი!
სახლიმც დაგჩება ტივლადა მორთული, სარათიანი!
ჯოგიმც დაგჩება ტივლადა, კარს გიბავ ნალ-უსმრიანი!
5 ცხვარიმც დაგჩება ტივლადა, მთას გიდგა თვირთვილიანი!
ცოლიმც წავივა შინითა მტირალი, თვალ-ცრემლიანი!

379. კვეთილიანი ქალი ვაჟს

ცხენ აქის ჩამაველიე, თაქალთო-უნაგრიანი,
ზედ ქალი გადმაგიჯდები დარალა ყვითელ-თმიანი.
საცოლედ გამაგყვებოდი, არ ვიყვა კვეთილიანი.
კვეთილობასაც არ დავსდევ, გზა მეშორება ტიალი.
5 იქნება არც კი მიკადრო, შენ თავადი ხარ ჭკვიანი.
შენ თუ თავადი ბძანდები, მე ხო მამა მყავ ჯვრიანი?!
წავალის-ღ' აიქ დაჯდება, საცა გზა მისცემს მტრიანი,
ლეკს მახკლავს, მასჭრის მარჯვენას, მოვალის სახელიანი.

380. სხვათა ენათა მიმყოლს

აის ქალა ვარ, ვაჟაო, გუშინ რო შენ არ გინდოდი,
შენსა კარსა და საკვამსა ქარივით ვეცვივებოდი,
დაფანჯარაულ ეზოთა მუკლის-კვრით ვუბობდებოდი.

5 შენ თავს კი არ იბრუნებდი, ბატკანსავითა სტებოდი,
ხეცებოდი სხვათა ენათა, შინ ჯალაფთ არ ენდობოდი.

381. ცრემლები

ნისლი წავიდა ცისაკე, ნამი შაბერტყა ქარმაო,
ჩამოაბნია ცრემლები მაწუხებულმა ქალმაო.

382. პირის უტეხლობა

ვაიმე, პირსა ვერ უტეხ დედა-მამასა, ძმასაო,
თორ შინაც მოგივიდოდი, არას ვხკითხევედი სხვასაო.

383. გაფოთებული

დავბრუნდი გაფოთებული, შევღგმე თავისა თავსაო:
რად არ ჩავიცვამ ბეგთარსა, წელზე შავირტყამ კმალსაო?
ავხკაფავ გველებურადა მე შენს შინ წამყვანს ქმარსაო.
ესრე უცადათ ერთმანეთს, ერთუცის პირობასაო.
დაგვითქმენ ჭორსა, საძრანსა. ნუ ჩამოვიტანთ თავსაო.

384. ცოლის წართმევა

5 მე აის ნუნუაი ორ, ცხენს ვზიორ თავის ნიშასა.
გავბედე მითხოვლობაი, გზა დავისწავლე მთისასა.
ლეგ-ლუგას ჩოკას ჩავიცომ, ლეგაის მითხოვლისასა.
ქალო, საქმარეს მაგიკლავ, ნაგებსა ბასრის ქვისასა,
ციხეს მარჯვენას მივაკრავ შენის უფროსის ძმისასა,
ჩამოდიოდას ნაწვეთი, ლიბუს აღნობდას ქვისასა.

— ვაიმე, ჩემო ნუნუავ, სიტყვას რად იტყვი ბრიყვასა?
შენ ცოლს ქვე სადით წაართომ ღარიბი კაცი მდიდარსა?

385. საყელო

მიდიან ჯორობაშია. გამიშვი, ჩემო მშობელო!
სხვა კი სრუ ყველა წავიდა. შენც წადი წუთისოფელო!

- წინ-წინ რო დავწევ ქალსთანა, მაშივ დავძიე საყელო.
 შაიშალ-გადაილაკა: – „რა ხქენ, შე ვირის ნაშენო?
 5 რად ჩამომართვი კაწრითა სირმაით შაკრულ საყელო?
 გამიჯავრდების დედაი. ბნელაში როგორ გავკერო?
 გამოვალა-და ვიძახებ, მთელს ქვეყანაზე მაგფენო.“
 – „მაგას ნუ იტყვი, ქალაო, – ნემს-ნაჭერთ მია მოგცემო.“
 ვუძახე ლაშარის ჯვარსა: „ჯვარო, ველარას მიშველო?“
 10 – „თუნდა ფეკითაც მავიდას, მე არაი მაქვ საშენო.“

386. ფარაგის ამბები

ეგ რა ვაჟკაცის წესია ქალის ფარაგის ამბები?
 ზოგ-ზოგას ვაჟას ღღონია: „ემაგით წინ-წინ წავდგები.“
 ის კი არ იცის საწყალმა: „ემაგით უფრო წავკლები.“

387. მოლოდინში

ორშაბათ დილა გათენდა, ბუქესა ზიდავს ქარიო.
 სტუმრისა მაქვ მოლოდინი, არ მავიდა მგზავრიო.
 ჭერზოჩიით მამედინა ამბის კითხვა, ჩქამიო.
 კელჩიითა დავისრიე ნამტენაი-დ' ტარიო.

388. მეფარაგეს

- ვერ ამომიზოლ ენითა, ნუ ამეკიდე ქალასო!
 ეირში ყანა მოგიკნავ, აღარსად დაგიგვალავსო;
 დასთესე დაუთესავი, აღარვინ დაგიფარავსო.
 ყველაი ამბობს მართალსა, არავინ დაგიძალავსო.
 5 შენ ზომ არ ინდობ ქალებსო, მერუყე ფურ თუ ყანასო.
 სიმართლი ხკითხე, კევსურო, თაიასა და თალასო.
 ამბობენ დაფოლებულსა შენს ნასწორფრალას ქალასო;
 კელ-და-კელ უკსნი ფარაგსა, სწავლულ ხარ ანაბანასო;
 შაგიშინებავ ქალები, გამბობენ ხათაბალასო;
 10 გვერდი ნაწოლებ ქალებსა წახკიდებ წარა-მარასო.
 გინდა ძალიან გეწყინას, ხეს გავსთლი შენისთანასო.

389. ციფირად დაწერებული

ქალი ვარ შადელებული, ტანჩი ვარ შაკერებული;
ვაშკაცი კელა შამდგარი, თმა-ჩუბა-დაყენებული.
ქება რად გინდათ, ქალებო? პირზედ აქვ დაწერებული.
შამიქით აისეთაი, რო ღირდას საკსენებელი,

- 5 კაცთაგან ატეხილ იყვას, სწორ-ფერთან აღელებული.
მხესა ღვაგ ჩემი ძმობილი, დარს მავა დაშვენებული,
ქურდ-ბოზვთან წილი არ უძე, არც თავ აქვ გაფერებული.
ნაღღია გარმოწურული, ციფირად დაწერებული.

390. ღილის კსნას დაჩვეულს

აიმა მთასა გახენე, – ნაქარ გადმოაქვ მთათაო.
რას მეშარები, კევსურო? რაზე წამკიდე შარსაო?
შენ თუკლად დაჩვეული ხარ სწორ-ფერის ღილის კსნასაო,
ქალების გამჩვენებობას ენა გაგიგდავ ყბასაო!

- 5 მე შენისთანა კევსურსა არ ვეყრებოდი გზასაო.
გზის თავზე გადაგცილდები, მაღლა ავიტან თავსაო,
ფეკზე ჩავიცვამ ჩუსტებსა, აღარ ვიკადრებ ჯღანსაო,
ჩავიცვამ დარაიასა, არ გადავხენებ შალსაო;
წაუვალ აისეთასა, წყლის კვალა სვემდას ჩასაო,
10 არ აკეთებდას საქმესა, იმსახურებდას სხვასაო;
ვერ შეეყრები გზაჩია, ცხვარივით მოგჭრის თავსაო.
წელზე აისხამს აბჯართა, თემლაკს შეიბამს კმალსაო.
აღარ ვიანბობ ლექსებსა, სრუ მათნებებ თავსაო,
გავწირავ, კევსურის შვილო, შენ დაგანებებ სხვასაო.

391. ზრიალ-გრიალი

ორშაბათ გათენებადა ცრემლმა მაილა კრიალი.
გადმოვიტანე ფანდური, ლარმა გაილა ძგრიალი.
ანდრეზად არ მოდიოდა მაგოდენ ზრიალ-გრიალი,
ქალების მიდენ-მოდენა. ღამე არ არცხვნის ტიალი!
5 ვინ ვის გყავს გამარჩეული მერდლიანი და ჯვრიანი?
სითაც რას შეაქებ, ვისაც გულ უძე წყლიანი.
ქებაი იმას შახკლების, ქორ-შავარდენ-ა მკრიანი,
სულ ყველას გამეტებული, ქალ-ხალში ნამუსიანი.

- 10 ყველკან პირ გაუწბილებავ, ამომავალი მზე არი,
თუ კიდევ სად რა გავიგონ, სიტყვა იყურან გზიანი. —
ეწ ღრუბლიანში ვიამბე, მაშინ იქნების მზიანი.

—
ამა სიტყვების მათქვამი აქიმის ქალი ჭკვიანი.

392. ელიზბარა

- ბებერო ჩემო ფანდურო, საშობის გიდებ ორლოლსა.
მე დაბერებას ვაპირებ, შენ მაიმატე ჭკვა-გონსა.
წყალს იქით ელიზბარასა, ჩემს ძმობილს, ვინ ჯობ გოგოსა?
არ კადრობს თათის ძველათა, ბანზე ჩუშტებით გოგავსა.
5 ყელ-ყური მთვარესავითა, თვალეშ შაუგავ კოკობსა,
ყველასთან არას დაწვების, ზოგ-ზოგიმც მაეწონასა.

393. კერაჩი შატანება

ძმობილო, ძმობილის მზესა, სხვას ნუვის ეძმობილები!
შენსა მომკლავსა, ძმობილო, შეიდს წელს არ დავეზავები,
გზანი ჩაუდგამ საყურსა, ირმულად ჩავეპარები.
თუ აიძანაც ვერ მაკლა, კერაჩი შავეტანები.

394. შაპირებული

ხუთშაბათ დაღამებადა ძმობილს ვარ შაპირებული.
არცაით წასავალია, საქმეა გაჭირებული.
აღარცა მიშობს დედაი, ბერია გაფთხილებული.
დიდ-ზანი, არა ვყოფილვარ ძმობილთან დაძინებული.
ის არ გეგონას, ძმობილო, ნდობა აქვ დაცილებული.

395. ურიგო წოლა

- გარმოგიტანე, ფანდურო, დაგიკარ, მამახურაო.
როდის-რა მოხვალ, ზამთარო, ლექსებში გაგაცურაო?
ვინ-რა გასწავლა, ქალაო? წოლაი არა გგულაო?
რად არ დასწვები რიგზედა? ქალო, რას გულ-აღმ ღბრუნავო?
5 რო შაგხვდას დედის გაზდილი, ა მაში(ნ) რაღა გგულავო?
რა კარგ გყვანიყვა ძმობილი, ფარავ რო გარმაგხურაო!

ქალის ზედ წოლა რად მინდა? საღამოს დავიხურო.
როდის-რა მოხვალ ჩვენშია, თემებში საფეკურო?

396. გულზედ მოსული

მზე-ბუდობაჩი მწვიმელო, ზაფხულსაც მოემატებივ,
ქალი ვარ გულზედ მოსული, ენაჩი ნულამც ჩასდგები!
მთიბელ-მომკალჩი არ წავალ; თუ წავალ, აღარ დავდგები.
5 გზაჩი რომ შამხვდე, ძმობილო, აგძრანდებ, აღარ დავდგები.
ჩვენში რომ მოხვალ სტუმრადა, შენთან კი აღარ დავწვები.
ვერ გახვალ შუღლის ბოლოსა, მეჯაბრეს ვერვის გასწვდები.

397. არქიელა

ხუთშაბათ გათენებადა ღრუბელ დაეცა მთათაო.
ჯალაფთ წყემსობად წამლაღეს, ქათიბ ჩავიცვი ჭრელიო.
კევსურეთისკენ გავხენე, თვალებს მომადგა ცრემლიო,
5 სადა ხარ, ჩემო ძმობილო, ლურჯა სად-რა გყავ შტერიო?
ოთაღის კარზე თამაშობს, აჭმიე თივა-ქერიო.
მადიან, მაკითხულობენ: „არქიელ სად-ა ჩვენიო?“
ოთაღჩი არქიელასა ედგა ლოგინი ჭრელიო.
ნურას ავინებო, ქალებო, – არ ას ძმობილი თქვენიო.
ეგეთებ ძმობილები გყავო, რო დაამლული მგელიო.
10 ქალმა თქვას აეგეთამა, ქალ იყვას ქალთა ფერიო,
თუ არა, მელიას ღვინხარ, შენ შევინება ძნელიო.
საღდათა მოკითხული ვარ, კელიც კი მოწერილიო.
ზღვას კი არ გავალ, ძმობილო, არ გავალადა მტერიო.
არვინ უანბა ფეტვასა ე ლექსი ჩემ ნათქმელიო.
15 მე კი წამავალ შორადა, დაო, იმედ მაქვ შენიო,
ძმობილებს არ გაულაღებ, ბევრ ქალებია მტერიო.

398. მუქარის დათხოვა

მტერს მოუვიდას ვერეო, მე მომივიდა წელსაო!
ქალებმ მუქარა დამთხოვეს: „ნუ იარები ჩვენსაო!“
ღროებამ ჩამოიარა, ყველა გასწირავს ძველსაო.
თქვენაც გამწირეთ, ქალებო, ნუცრუ ნუ მიხვევთ კელსაო.

- 5 მე მაგით რას ვინაღვლიდი? ჯერ ბალახ იცვლის ფერსაო, იქავ კი მოგიფანტავდით, ვაი ძმობილებს თქვენსაო! ერთია თქვენი ძმობილი, აბა ვის მეტყვი სხვასაო? კარჩი გამოსულ მენახა, ლგვანდა ჭანჭახის მყვარსაო. დაანებდით ერთურთსა, პირზე ნუ გახკდით ტყავსაო.
- 10 რო ვნახა ჩემი ძმობილი, შორით დაუცემს თვალსაო.

399. გროშად

- პარასკევ გათენებადა გარმონ მიჭირავს კელსაო. ჩემის გარმონის ჟერაი მიდ-მოდიოდა თემსაო. ჩვენში მოსული სტუმარი არ დღიანდების ერთსაო. ლოგინს კი არას დაუგებ, დავაწვენ ჩალა-მტვერსაო.
- 5 ზე შემოაყრით ტყლაპ-ტყლუპსა ძმობილის მაგიერსაო. თქვენ რო გყვანიასთ ქალები, გროშად არ ვარგის ერთიო, – მაგოდენ ტილებ ასხია, ყანას რო სთესავ თესლიო; წიწიმოებში ჭახები, ზამთრის საქონს რო ყელჩიო.

400. დასავით წამება (კაცისა და ტყვე-ქალის გაბაასება)

- რა ხარ, რას დაიარები? გზა ხომ არ გაქვ არეული?
– რა ვიც, რას დავიარები? ტყვე ვარ შორით წამოსული. ამაღამე შამინახე, თუ გწამს საქართველოს რჯული! მითამ შენი და ყყოფილვარ, შენი დედა-მამის შვილი.
- 5 – მიაც კი დას მიგაფერე, მზე ყოფილხარ გორს მოსული. თუ დასავით ვერ გიწამო, კმალიმც გამჭრის გალესული! ჯოჯოხეთსამც ჩავარდება, რახან მოკვდას ჩემი სული!

401. ილო და სანათა

- ლუხუმათ სოფელ ქალია, ქებული დედა-მამითა; ქალ ღვაკ სამოთხის ყოვილსა, ნარწყავი უკვდავებითა. ე ქვეყნით თქმული არა ას, ჩამასულია ზევითა, მარიამ სთიშობელსა ღვაკ, იცნობის იმის სერითა.
- 5 გველეთში ერთი ბიჭია, ნამყოფი ნეფის კელადა; იბარებს ღურბელატორი არზების დასაწერადა.

ღმერთს ვფიცავ, ეგი ძლივ იყო ღროების მასაფერადა, —
უკიდავ ერთმანეთზედა აბჯარი ასასხმელადა,
ცხენი ხყავ ოც-თუშნიანი, მზად იყო გასაფერენადა.
10 ხალხი მას ამბობს: „სანათს საქმარედ შეეფერება,
მაგის საკადრის ცხოვრება მაგას ძლივ მეეკელება.“

—

ილო ლუხუში წავიდა, სანათს გეეჩვენება.
იცნა, გაიგა სანათამ, წავა და გეეთელება.
15 „აქ მოდი, — უთხრა პატრონმა, — სადილი მოვაზავათ!“
ჩქარად უბძანა პოვრებსა. რაკი იკადრებს თავადა?!
პური რო ჭამეს, წავიდეს პადრუქში სასერნავადა.
ილიამ უთხრა სანათს: „ჩვენ საქმე გავათავათ.
უშუაკაცოდ ცოლ-ქმრობა ძვირად იწონის თავადა.
სანათო მშვენიერო, შემიყვარდა შენი სახე.
20 ღმერთსა ვფიცავ, გავვიყუდები, თუ როდისმე ველარ ვნახე.
ვაი ჩემის ცოდვის ბრალი, სხვამ თუ ვინმე ღაგივ მახე!“

—

შინ წავიდა ილიაი, იქი ელჩი მოაწვდინა.
მეორეს დღეზე მოხპარეს, ილოს მიხვარიან შინა.
წამოფრინდა ილიაი, როგორ ტკბილა შამოსცინა!
25 ოკრა დადგა ხვევნა-კოცნა, სრუ დარღები დაიცილა.
დააღა შკაფის კარები, ბოთლაი გადმოაჩინა,
წამოასხა სტაქანშია, წინ-წინ თავად დაიჭირა.
„გააღვებელას, მეუღლეო, მეუფემა ძალთა შინა!
ღმერთმ თუ აქ წამაგიყვანა, ნულარ წაგიყვანა შინა!“
30 ახლა მეორე დაასხა, მეუღლეს მისცა სტაქანი.
სანათს ენას რა მოსჭრის? დასალოცავა მზად არი.
„ჩემო პატრონო ილოვო, ღმერთი გწყალობდას მაღალი!
შენი და ჩემი ცოლ-ქმრობა იყოს რა კარგა მამკდარი!
კევსურეთ ქმარი ვიძებე, ვერ ვნახე შენი ბადალი.
35 ა, ვაჟო, გული მკრა გქონდას, მოდის ჩვენ მამულთ ლაშქარი.
ა, ჩქარა ცხენი მახკაზმე, ტანზე აისხი აბჯარი!“

—

იჟიურიბინდა ცისკარმა, ბინდი დგებოდა დილისა.
ლუხუშმათ სოფელ კმა ისმის, — სანათს დედა სტირისა:
„ამტაფა დაკარგულია ჭირიმე ჩემი შვილისა!

- 40 ჭრელებ თვალების ჭირიმე, იმის ლამაზის პირისა!“
 ლუხუმი ლუხუმი-სოფელელი მირგვალას გროვდებიანა,
 მათბინებიდან გასულნი პირისას ცეცხლსა ყრიანა.
 უნცროსებ იმას ელიან: „უფროსებ რას გვეტყვიანა.“
 ეგრ ერთ-სხვას აყოლილნია, რო ერთის დედის შვილები.
- 45 რო შაგეხენა, იტყოდი, გეგონებოდეს გმირები.
 „ხოყანა რაკლა მას გიზამსთ, სიცოცხლე რასა ხქვიანა?“
 ადგეს და გამოემართნეს, უფროსნიც ეტყოდიანა.
 ერთი იმათა უფროსი ლაშქართ აკვალებს ჭკვაზედა.
 „ნურც თავს დაზოგავთ, ნურც მტერსა, მკლავი დაცადეთ ცდაზედა!
- 50 იარაღ კერკით იქმარეთ, კმლებ არ მიგიტყდასთ ფარზედა!
 რალა მაგის თქმით? ვაშკაცთა გული არ ედარდებიან,
 ზოგთ უელის გულის წადინი, ერთმანეთს ეშუქრებიან.
 ზოგებ ბუმბულის კმაზედა სიმღერეს ეუბნებიან.
 ქვანი და ხენი, ოყებო, საცქერნად ეშზადებიან.
- 55 მხეიც იშორებს ღურბელსა, შუქნი მათ ეფინებიან.
 ომჩი შასულნი ვაშკაცნი რაკი არ მოღირდებიან?!
 ჯერე თქვეს: „კაი, ვაცადათ, რაც კევსურეთის წესია.“
 (ბოლო აკლია)

402. ქალის მოტაცება

- რაკელ შვილ გამაუვიდა ზეზე-უბანში მთვრალასა?!.
 კას ერთსაც არ მაიგონებს, სრუ გონობს ხათბალასა.
 იძვეენ ბალიაური დილა ნათელას ქალასა;
 თეთრქალ ას დაღონებული, კვირობენ ცოდო-ბრალასა.
- 5 ჯავრობენ სახლის კაცები: „არ ხკითხა დელა-მამასა.“
 დელ-მამან დაჯავრებულან: „არ მავხმკით ზიარს ყანასა.“
 ერთმანეთს ეუბნებიან: „თავისად გავიყვანათა.“
 თავისად რაი-ღ გამიყონს? ეგ ღმერთმა დაიფარასა!
 წამაიტანეს საბელი, ზომენ ნეთხინოს ჭალასა,
- 10 თავის წილს მამკალნ დახვიენეს, ჩემს წირვენ მასამკალასა.
 ქვენ-უბნი გერგეტელაი ზენ-უბან შამამკლარასა,
 ვიცი, ამკიდებს მტრობასა, გამაწირვიებს შარასა.
 თათართაი ბაბუა არ იტყვის წარა-მარასა.
 აბა რა საკვირელია, ერთმ რო მეც შამიბრალასა?

15 არ გიხედნებდით მაგასა, უთხარით ამირბარასა.

—

აეგ ლექს ბარისაკოთა ყაჩაღებმ დაგიბარათა.

იქნება იქავ მავიდათ, დროებამ მაიტანასა.

403. ობოლივით ატირება

ქალებს ჳრელებ კაბები სცოვ ბუბულაით ნაყიდები,
ყელზე ვერცხლის შიბებ უსხავ, ბოლო-ბოლო საკინძები.
რახან გზაში შამეყარნან, გამწყრალივით გავსცილდები;
რა გავსცილდა, გადმავხენებ, ობოლივით ავტირდები.

404. საკინძი

ქალო, შენეულ საკინძი იკვლივში ჩამყვა თანაო;
ამავიტანე, ჩავხენე, კინალ დავიეც დანაო.

405. ბაბაღეს

ა ბეჩანა, ბაბაღეო, რამთვენ ბეჭდებ დაიჯარა!
შენი დრო ხო კაცს აღარ აქვ, დობილი გყავ მარიჯანა.
გუშინისა წინგართაზე შუა ბანზე გედგა ჯარა,
ერთ რო სიმღერეს იტყოდით, სხო იმას რო აიჯანა.

5 ჩემკე თვალს არ დაციემენ, მაშ რა ვქნა, რო არ ვიჯავრა?

406. ჯინჯარაულთ ქალი

საჯორობოდ წამავედი ნანა ჯინჯარაულთ ქალი.
სანეს გორზე რო შამავკე, ბიჭებს ჩემზე ხქონდათ თვალი.
ჩავიხედენ ტალავართა: მიკლებოდეს თათნი, ჯღანნი.

ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი

407.

წინ-წინ გნახე, ვაჟკაცაო, მაჩვ მეგონე საღარიო.
ეგეთ გასხავ წვერ-ულვაში, როგორც ღორის ჯაგარიო.

—

ერთ მუკლად რო გამავეიქცა, დიღმის ბოლოს გავვარდები;
ქალო, შენთან არ დავწვები, ჯოჯოხეთს კი ჩავვარდები!

408.

კლდეზე რო წყალი გადმოდის, გადმასყრის სამსალიკასა.
მე სრუ არაად ჩავხედავ შენ-ფერას ჩანჩალიკასა.

—

ქალო, აწესა, მაწესა, მინდვრად გახენე, — რა წვესა!
აისიმც ვაშკაც მაკვლების, რომენიც შენთან დავწვესა!

409. ფარაგ-ჩამოწვევტილი

წყალს იქით წვიმა მოვიდა, წყალს აქეთ — წვიმა წვევტილი.
ქალასა შენისთანასა ფარაგ აქვ ჩამოწვევტილი.

410. თუ მინდა

თუ გინდა, ყველად გაგწურავ, თუ გინდა, გაგზელ ცომადა;
თუ მინდა, მანდილთ დავხურავ, წაგიყვან მამულთ ცოლადა.

411. კოტანი

მათურელ-ძირულნ წისქვილნი მარილის გულა შლიანო.
შიგა სხენ ქალნი ლამაზნი, ვაჟების გულსა გლიანო.
ვაჟასა შენისთანასა ჩალადაც არ ჩახყრიანო,
დაუდგმენ ძაღლის ბაგასა, შიგ კოტათ ჩაუყრიანო.

412. ბანზედ ტრიალება

ქსელთა ვქსოვ მამის ეზოთა, ზალტეთა ვაჟრიალება.
ქმარსა წაუოლ მაქმედსა, ცუდასა ვაგვიანება.
ვაჟასა შენისთანასა ბანზედა ვატრიალება.

413. ვინაც შენთან

ხეი მიწვება-მოწვება, შიგ შავი გველი ჩაწვება.
აის ქალაიმც მოკვდება, ვინაცა შენთან დავწვება!

414. ვირთ შაფერება

ზემო თაროს კოდნი მიდგან, ქვემო თაროს თასებო;
სადროხეში ვირნ მიბიან, მაგათ არ მეფერებო.

415. გოშია

დილას რო კარზედ გამოვედ, წისქვილის კარზედ გეძინა;
ძირს გეგა ნარი, ეკალი, ზედ ნაბლის თეჟა გეხურა;
გვერდს გეწვა ძაღლის გოშია, ზედ კელი გადაგეხვია.

416. მაინც არ

ციხით ნარცხან გადმოვღვარენ, ძირში დარჩეს თორანიო.
შენ კი მაინც არ მინდოდი, გინდა შავრჩეთ ორანიო.

417. კასთან

წყალსა არ შავალ იორსა, თუ შავალ, თხელ-თხელ დავხყვები,
არ დავხკვლევ შენისთანასა; თუ დავწვა, კასთან დავწვები.

ვაჟის ნატვრა

418.

იალბუზი და წელკუდი ორივამც ეკლით შენარა!
კარიმც შააბა რკინისა, კლიტე მე მამცა, შენ არა!

419.

ნეტავინ, კარგავ ქალაო, ყანები მოგვცა ზიარი!
შიგ სამარგელა მალრივა, ნაპირიმც მისცა ტყიანი!
მემრამც ვის აყურებივა ჩემი და შენი გრიალი!

420. გიორგის

გიორგი, ჩემო ძმობილო, ვაჟკაცო ილეთიანო,
იმით გშურობენ სწორები, ალბათ, რომ ყაჩაღ გქვიანო.

421. ქალების ნდობა

ქალებო, თქვენი ნდომითა მთას წაოლ, გავნიავდები;
არცა-რას მალე მაგივალთ, არცა-რას გავგვიანდები.

422. სურვილს მოკვლევინებული

გავხენე, – წყალსა ჩახქონდა თეთრის მაჟალოს ნასეტყვი.
თუ სურვილს მამაკვლევინე, ქალო, დედა-ჩემს რას ეტყვი?

423. მეძროხე ქალს

მინდორში ჩამოგირევა, ქალო თვალ-კოკო, ძროხები.
ადვილად დაგეწეფსები, როცა კვნა-თესვას მოვშჩები.
ავდარს არ გაგაწუწვინებ, ჩემს ნაბადს დაგიქოხებდი.

424. წყემსს

მთას მარახული მოაკრა, წყემსო, ახყარე ცხვარია!
არ მოგწყინდაე მთას ყოფნა, არ მოგინდაე ბარია,
კარგას ქალასთან ჩაწოლა, იმასთან საუბარია?

425. ლამაზს

ნუმც მამიკვლები, ლამაზო, ნუმც გამიკვლები ავადა!
შენ თუ მამიკვედ, ლამაზო, თავს კი მავიკლავ თავადა.

426. სიცილ-ხანანი

გორის პირზედ გავიგონე ქალთა სიცილ-ხანანია.
ბებრებს რად არ მაშორდებით? ქვე გაკლავთა ახალია?!

427. ქოჩორეები

ქალის გულისად, ვაჟაო, ეძმობილე მდარესა, –
მაგისნამს ქოჩორეებსა, არ გამაგიშვებს ცალესა.

428. ყვითელ-თმიანს

ჩამოგიარე, ჯიჯეთო, ველიანო და ტყიანო.
სად-რა ხარ, ჩემო ძმობილო, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო?

429. აიბას

აიმა მთასა გადვილი, აიმა უთოვლოსაო;
აიმა ვაჟას წაუოლ, აიმა უცოლოსაო.

430. დასტური

ძალიან გაძლება უნდა დასტურად დაყენებულსა:
ამ ჩემ ხუს ველარ ვაყენებ, ამ ხთისგან შაჩვენებულსა!
არც აბედენებს ქალ-ზალსა, არც ღრიდებს დაბერებულსა.
პირამდე წამლით სავსეა, დააჩენს დამთელებულსა.

431. სამაგიერო

მეცხვარის ცოლი ჩიოდა: „ქო არ მქონია დავლათი, —
ქმარი თრიალეთს წამსვლია, ქო ჩაუვლავის ქალაქი,
უვლავის კახპეებჩია, უძლევაჲ თითო მანათი.
თუ კი მაგაზე იქნების, ახლა ჩემ ნახას ღალატი!
5 მეც იმას მ..ბ, ვინაც კელ იცის ჯარათი.
ძალი-ძალ დავიბატიჯა, ძალ-ძალ გაუდნა კარაქი.“

432. ჩახურვა

ფაცხვერსა ბაკინცაურსა ნიავ მაუდის საპურე.
ჩახუნე ფაცხვერის ქალსა, — გამაუჭერავ სამწურე.
უჯავრდებოდა ფაცხვერი: „შენ ვისა-ღ ჩეექანჩურე?“
— „არა, ფაცხვერო, ხთის მზემა, აკლილი მქონდა, ჩახხურე.“

433. შენის შიშით

ეს ქვა ნეტავი აილა, გასტყვარცნა სამზღვარს იქითა!
მეწადა ქალთან დაწოლა, ვერ დავწევ შენის შიშითა.

434. წაწლები

ჩვენთან ჩამაიარიდი, ღვერათ ვაჟავ, ბატარაო!
ჩექმა მამირახუნიდი, ლოგინ მიდგა კართანაო.
კელა მამიცაცუნიდი მარცხნივ აპურთანაო.

435. ტრფიალება

რა კაია ქალსთან წოლა, უბიაში კელანია!
ცო-ცოტინან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
ჩემ კვალაის ოშკაცისა წარბის-კვალა წვერანია!

436. ცოლები ქმრებზე

ქალმა თქო: „ქმარი მეწყალის ბორბალ გამთენე ღამისა.“
სხვამ უთხრა: „არას მეწყალის – ნაბად მიხურავ კრავლისა.“

437. უქმრო და უცოლო

უქმრუაის ქალის გული მინდორთ გახქრის ქარივითა,
უცოლოის ვაჟის გული იწურება მხალივითა.
ქალი დედას ეუბნების: „გათხოვის ხან მაძივიდა,
გამათხოვე, დედაჩემო, თორე ხან-დრო წაძივიდა.“

438. რაზე შეეტყობა?

ვაჟსა რა ცოლი მაუნდას, ფანდურთა გაუშტერდება.
ქალსა რა ქმარი მაუნდას, ჯალაფთა გამაერევა.

439. საქმარები

– ქალო, საქმარეს გიქებენ, ჩემსამც საქმარეს შახყარა,
კელთ მისცა იარალები, ლურჯა საფერკედ მოღგვარა!
– ნანატრის გაცხადებითა, ნეტავინ ქვე საღ შახყარა!

440. კახური ტილი

ის არ არია შენ' ქმარი, ბორბალს ჩამორბის ვირითა?
დაუტენიან კაბანი ბეჩავს კახურის ტილითა.
მაგივა, გაუფხიკიდი შენის წინაის კბილითა.

441. გუნების ქმარი

ლიმან თუ გელიშნებოდა, ვინ გშველდა ქერის მკასაო?
ქალი ვარ ოცის წლისაი, ჯალაფნ მაძლევენ ქმარსაო.
ნეტავინ, კევსურიშვილო, დამანებებდა თავსაო!
ან ქალაღს გამოღგზავნიდა, სიტყვის მოველი თქმასაო.
5 ზაფხულის მასვლას მაველი, უნდა გადაშრას მთასაო.
ავება-ღ გამავარჩევი ჩემის გუნების ქმარსაო.

442. გასათხოვარ ქალი კევსურისა

მე თუ არ მწადის, ჯალაფნო, ვერ გამათხოვებთ ძალადა.
ნუ აღენთ შუა-კაცებსა, არვინ მაუშოთ კარადა!
გაიგით, ჩემნო ჯალაფნო, კევსურ არ მინდა ქმარადა.
5 წაუღ არხოტიონსა კევსურთ შვილების ჯაბრადა, —
მამწონან არხოტიონნი, ურჯულოს უღგან კარადა,
ღლისთაო მათქ სახელი, ქისტებს თავს სჭრიან ცხვარადა,
მალ-მალ უვლიან მთა-წვერსა, მათქ ნადირი ბარადა.
რად მინდა ქმარი ისეთი, იყოს ჩემს ინაბარადა?
თუ მიმცემთ, არხოტიონსა, მე სხვა არ მინდა ქმარადა.

443. ნიატ

ქალას შავსთხოვე, არ მამცა, რუსულად მითხრა: ნიატო,
მიწითამც ამოგვესება, ჩემდ ძვირო, სხვისთვინ იაფო!
მამი-ძმის მოუკმარო ყვათა-ყორანთამც მიაქო!

444. სამი ღლე-ღამე

„ე ქალი არვის მიმიცა!“ გომეწრით ღილას ებარა, —
ე ჩემზე მეტი არ არის, ჩემის არშინით ვუზმანე.
სინათუ კიდენ შაზღისა? სამი ღლე-ღამე ვუგმანე.

445. შუაჩი

კირცხილჩია და თხილჩია წნელი სჯობის აკაკისა.
ქალო, შენთა ძმათა მზესა, ფეკთ შუაჩი რა გაქვისა?

3. 6675-105-6675

ა) სალდათობა და ომი

446. ნაობრანცს

- უთხარით ბესარიონსა დაბარებული ჩემია:
რუსეთით ქალაღდ მავიდა, კელმწიფის დანაწერია
(გაბუურობით ეწერა, ეგ ხო გვარია შენია?):
„ჩამაიყვანეთ სალდათი, თავადიშვილის ფერია!“
- 5 შენ წახოლ, ლალო არწივო, შენ წასვლა ჩვენდ ას ძნელია.
მავრჩებით ახალ-უხალი, სრუ აღარაის ფერია.
მაგრამ შენ რას ინაუღლებ, ღმერთმ მოგცნას დიდი დღენია!
გახკლები, ბესარიონო, ჯარების აფიცერია,
მაგცემენ აფელატრებსა, შენ ხყვანდა კამანდერია,
10 ჩიოდან უფროსებსთანა: „სილა სცოდნივა ძნელია!“
ყავლს გაათავებ მშვიდობით, შინ მახოლ უეჭველია,
ჩამოგყვას არხოტის ჯვარი, ის შენთვი მწყალობელია!
ბევრ ატირდების ქალაი, ის ძმობილები შენია,
ცრემლი წყალივით ზდიოდას, დღე ეგონების ბნელია.
-
- 15 მელექსეს თუ რას იკითხავ, ნისლაურთ მაისტელია.

447. სალდათში მიმაგალი

აბეჩავ არხოტინო, დროებამ ჩამოგიარა!
ცხენო, მიყვარდი ტიალო, მალეო, გულთი მკრიანო!
კელში ნაჭერო მათრაკო, მემრ ყანწო არაყიანო!
აწ სად ხარ, კევსურიშვილო, გუნებით ლალატინო?

448. თეთრ-ქუდაები სარუსეთოდ

ღუჟეთ მთავრობამ შაყარა ახალ სალდათის ჯარია.
აბეჩავ, ნაობრანცებოთ, არა გაქვთ კაცის ყამია!

გადარჩეულებ ვაჟები სრუ სასაღდათონ ყმანია.
თითო ას აგეთ-აგეთი, ალვის ხეს უგავ ტანია.
5 შაყრილან კაზარმაშია, გამუდის ტომის ჩქამია.
„ხვალ დილა წავალთ რუსეთა“, გვიცხადებს კამანდარია.
გავიდეს საქეიფოდა, თვალ-შუალამის ხანია,
დაადლებიეს დუქნები, ძალად უმტვრიეს კარია,
ჩამაირიგეს ვაჟებმა ბოთლა-სტაქნების ჯარია.
10 თეთრად გაივლის ღამეი, მოვიდა დილის ხანია.
ემზადნეს თენებაზედა, ხთისა აკსენეს ძალია.
წავიდა სარუსეთოდა თეთრ-ქუდაების ჯარია.
წალმა-ღ ჩახყევით, ღთის შვილნო, საღდათთ უჭირეთ მკარია.

—

ერთ საათს ვიჯე ცინესა ამაგის მალექსარია.
15 დავსტყლიშე ოსის სტრაჟნიკსა, აბრუნდა როგორც ტარია.
სიძირგვლივ შამატრიალდა, ვერ გაიმართა ტანია.
წამადგა. გაჯავრებულმა შამამიქნივა კმალთა.
კელთ შემჩა იმის ხანჯარი, სპილოს უნათობს ტარია.
გაება წარბის თავზედა, ეტყვის საწყინარ მკარია.
20 „ეგ გინდა, ოსის გაზდილო, რო ამიტენე შარია.
მე ვინ მოგიკალ, რჯულ-ძაღლო, ჩემგან ვინ გიწვევს მკვდარია?
წადი და აიქ იძიე, ვისაც მივიღევს ვალია.“
მიჩივლა ნაჩალიკსთანა, ყვიროდა როგორც კარია.
ნაჩაღნიკ დამიბრაცუნდა: „კევსურო, რად ხარ მცდარია?“
25 — „რა მებრალეების, ბატონო, ორ რუსეთს მიმავალია.
სტრაჟნიკსა, პოლიციელსა ჩვენთან ვინ მისცა ძალია?
საღდათნ სისხლის ტბად ვითვლებით, ორთ მეფის ტახტის ყმანია.“

449. საღდათში მიმავალ ძმასა და სწორ-ფერს

სირცხვილ-ნამუსი აღარ ას, რაკი რუსობა მავიდა:
მეორედ მიდის საღდათი; ერთხელ ხო წინავ წავიდა?!
უგონთო და ღვარძლო, თქვენ ხო მიუღით მაინცა!
უგონთა არას დაგიღევს, ქაჩალ თუ კელში ხყავისა.
5 ცხენ თუ აღარ გყავ, ღვარძლო, გამაიცვალე მაინცა!
მე ხო უთქვენოდ ვერ გავძლებ, წამიყვანიდით აიქა!
რა კელი ქალი ვიქნები, თქვენს წინ ქალადი გავიგა!

450. სალდათად დაბარებული

- მარტუაია ღამრჩალი **ლექსო** მთვრალაის შვილია,
გადმავიტანე ფანდური, აძრახდა როგორც სტივია.
რა სალდათობა მახპირდას, ვაშკაცისათვინ ჭირია.
მეც იქ ორ დაბარებული, აბა რა გასაკვირია?
- 5 მამცემენ არშავიანსა, წვერში შტიკ-შამაყრილია,
– „იყარაულე, – მეტყვიან, – გრანიცაების პირია.“
წუნრ დახყულებენ სალდათსა, გათენდა, ფეკზე სჯირია,
უძილობისგან ბეჩავი რა მარკედ ყელ-შაჭრილია?!
მალგონდებიან ჯალაფნი, თავისი დედა ტკბილია,
- 10 მემრე თავისი ლოგინი, ხალიჩა-გამაშლილია.
სრუ წმიდად დაღგონ-მალგონდა, სადაც რო დაუძინია.
გაიმართების ომები, სალდათებმ ყარეს წილია.
ვისაც ერგების წასვლაი, პირში დაშჩების ღმინია.
რახან შავიდას ომშია, რა მარკედ ფერ-შაცვლილია!
- 15 ბეჭში დასცემენ შტიკებსა, გულ იყოს გამავლილია.
ვინ შაიბრალებს სალდათსა, გორებდას თავ-მოჭრილია?
ბევრა ვაჟ კვლების ლამაზი, ბევრაის დედა სტირია.
რაკე ცუდ საგონ გექნების ომში მაკლული შვილია!
ბევრაის ქალ-ხალ ატირდა, ცრემლით იბანეს პირია.
-
- 20 ამაგის მალექსებელი **ლექსო** კევსურის შვილია,
ლექსის თქმას დიდ ხან რად უნდა? საჩქაროდ ჩამათვლილია.

451. ღელვა ზღვაზე

- რუსეთში ჩამასული ორ, დავჯე, ქალაღებს ვსწერაო.
სხო საქმე რა მიკეთების? მამაწადინა მღერაო.
რო ჩიტი გაზაფხულზედა, მაქცეული მაქვ ენაო.
სხოდ კი კაია რუსეთა ზანიატებზე დენაო.
- 5 წინ-წინ რო ზღვაში შაველით, კინალ დავგლივინა გემმაო.
შაშინდეს კახის შვილები, პირჯვარს დაიწყეს წერაო.
თავს ვუთხარ, დავღგმე, დავღგვდრე: „შენც არ გაგწირას ფერმაო!
რა გარგა თავის სოფელში კვნა-თესვამა და ცელმაო?“
მერე გამავედ, დავხკივლე: „ზღვაო, გაწირე ღელვაო!

- 10 პარანოზ არ წაგვიქცევია, რა დი-დიდს ტალღას სცემაო!“
ბევრი მაგწერეთ წერილი ამაგის მალექსემო;
ეხლა კი მათხრით, მაგზარავთ, თუ არ მომწერეთ ყველაო.
სანადიროში დაზდილნო, ფეკებს გაწყინათ კლდემაო.

452. მეცხვარე სალდათი აფიცერზე

- სად მიზდიხარ, თავო ჩემო, სარჩოზეთ იღებ კელსა?
სადა სწირავ სამშობლოსა, მემრე ქვეყანასა შენსა?
რამთვენიც ძალღ შამეყრების, ჩესტზე მალებინებს კელსა.
თუ მალღა კელს არ ავიღებ, ციხეს მაჩვენებენ ბნელსა.
- 5 ამით მასძულღა სიცოცხლე ამ საბრალღს თავსა ჩემსა.
ესენ კი დამღალიღან, როგორც ჩობნებ მსუქან ცხვრებსა.
გამაივღის აფიცერი, მალ-მალ დამკრავს მკარზე კელსა:
„ეს ბიჭ ყველკან გამადგების“, ეუბნების სალდათებსა.
მე გულ-ნაწლევენ მერევიღან, ის რო მკარზე მისღმს კელსა.
- 10 რატღ შირაქში არა ვართ? გამაგიყენებღი ცხვრებსა,
აპღლატრებსაც აყერიღი, აკიღებღი გუღის ძველსა,
უფროსად დავიღებღი, სახელს გასწავღიღი ჩემსა,
ქართულ ქღალღს დავიწერიღი, არც მაგვკრიღი მეენესა.
თუ ჩქარა არ ისწავღიღი, მუშღით ჩაგამტვრევეღი ყბებსა.
-
- 15 ეგ შაირი იღსებმ თქვა, მოვაკსენღ თავის ძმებსა.
ჩემს მაგივრად გეახლებღისთ, ყველას ჩამაგართმევესთ კელსა.

453. გადათხეული

- ოკერო წუთის სოფელო, დრო გივღის თითღ წღისაღ.
ზღგს კი წაიყონ მალღაღა, ზღგს ჩამაგადებ ძირსაღ.
სალდათში წამამიყვანეს გაზღიღი მალღის მთისაღ.
ზე თოღში მიღგას კრავღი, დიღით ავღგები მზითაღ.
- 5 ქვეც მყავის მოახლებღი შვიღები რუსებღისაღ,
ლოგინის გებას კადრობენ, მახანიღებენ პირსაღ.
კვეზაში ნურას ჩამიღღებთ, კვეზა მეც სხვისი მძულსაღ.
ჩემით ვაყოღბით არა ვარ, ძალი შამეწივ სთიღსაღ.
მაგრამ ბევრი მაქვ ბრუტაღა საგონი სხვა-ღა-სხვისაღ.

- 10 მე სად ვარ გადათხეული, ან სადაურის წყლისაო?
ან ძმა სად-რა მყავ გიყუაი, რას-რა ციხეში ზისაო?
ფრინველთა გადაძაგალთა კმა სწვდების ერთუცისაო.
როდისა-ღ ვნახათ ერთუცსა? გათენებამც ქნა ღღისაო!

454. სმირნაზე

- ის დრო აღარ ას, წვრილაო, იქ რო ქალებსთან სწვებოდი,
დაღლევი ბოთლის არაყსა, ძმობილო, გალოთოდებოდი,
წახვიდოდ სანადიროდა, ჯიკვთ სიმაგრეში ხევებოდი,
უკილოებდი ნიავსა, ბერდენკას ექადლებოდი,
5 ჯიკვს თოფს დახკრებდი, მახკლებდი, გაქანდის, სიცილს ხკვებოდი.
აქ ხყარაულობ სამძღვარსა, იქაც მტერს უმაგრებოდი.

—

ამაგის მალექსებელი რუსეთ სმირნაზე ვდგებოდი,
რუსულ ქუქუნაკ ჩამაცკვს, მნახებდი, გახკვირდებოდი.

455. სალდათის დანაბარევი

- სალდათად ჩამამიყვანეს. ნიჩაო, არაფერია!
რუსეთაც იტყვის ლექსებსა, კაც თუ კი გამომთქმელია.
გავიდა გრანიცაზედა ნაკშირაულის ფერია,
ხუთ სატენიან ბერდენკა, გილდი კაზიონ ბევრია.
5 იაპონიის სამძღვარი საყარაულო ჩვენია.
რა ცუდად ვიყავ ავადა! ეხლა კი გამოვძვერია,
არ მოკვდა არხოტიონი, დარჩა იქავავ მთელია.
თორმეტი მყვანდა ღოხტური, დაიდვეს სინის ფერია,
თან მოხყებოდეს ფერშლები ზოგ ახალ, ზოგი ძველია.
10 კოიკას მიკრავ დოსკაი, ზედ გვარ აწერავ ჩემია,
ბოლოზედ ლისტი ფურცელი, ნუმერ ასხავის ჭრელია.
შინ უნდა წერილ გავგზავნა, არეინ ას წამამსვლელია,
ვერათ წახოლ, ქაღალდო, ზღვაი გაქვ გასასვლელია,
კანვერტში უნდა ჩაგაგდა, მარკა დაგაკრა ჭრელია.
15 სწორად უამბე ყველასა დაბარებული ჩემია.

—

უთურგათ დავითს უთხარით: „ნიკაპ დაგეწვა მტყელია,
სასიკვდილო რო მიქნიე, კაცო, კაცი ხარ ბერია.

ჩვენით რო კმალი წაილი, გან-თუ-რად იყო შენია?
გაყიდეთ, ჩაბაკაურნო, არ შავიკლებით გძელია, –
20 წელთ კი ვერავინ შაიბომთ, ნაკშირაულის ფერია,
ტანში კარგად ას ნაქნარი, ვადა ვერცხლით აქვ ჭრელია.
ვაი თუ ვერვინ უმკედრეთ! არ მიგიწვდებისთ კელია.
იცის მტრისაკე ზიდილი, იყო ძალიან მჭრელია.

–

ჩემს ძმას ბაბუას უთხარით: „კარგა გაკეპე ცხენია!
25 კარგა მიყურე ხანჯარსა! ეჯანგებოდა წვერია.
სიზმარში სამჯერ გამიტყდა, შიშით მწყდებოდა წელია.
ლაჩვეულია, ვერ გაზძლებს, თუ არ გამოზღის პერია.
იქავ მაუვას პატრონი, მალ-მალ მაისვას კელია.
სრუ გამოვწმიდენ ჯალაფნი, არ გაუწირე მტვერია.
30 სხვა კი არას ვინ ამბობდა, – ჯავრობდა მამას-ჩემია.

–

მარაიზძეთა თოთაო, დედა ვაცხონე შენია!
ხანჯარიც კარგად გიჯერებს, რახან მაისვა კელია.
კაის ოჯახის პატრონო, ღმერთმ მაგცნას დიდნი დღენია!
არაყ გაქვ გამაუღვევი, სუფრა გაშლილი გძელია.
35 მაგოდნის ინაბრისაი მე ვერ ორ გადამკდელია.

–

თათარაი და ბაბუა იყვნეს ღილღვლების მტერნია,
ნეთხაში სადამ ჩავიდეს, აღარ გაწირეს მტვერია.
ცის ქუხილივით ამაღის, ერთუცს უკმობენ კლდენია.
სულეთს შავიდა ჩარგეზი, არ შაიყოლა ფერია.
40 რა შუაზე შჭირს საწყალსა! გაგლეჯილი აქვ წელია.
მარკედ აღონებს ნაჭრევი, თვალეზით ცრემლის მღვრელია.
ძალიან იზიდებოდა, ვერცაით გამომსვლელია.
ველარაი ქნეს ნეთხელთა, დადგა მეორე წელია.
ისრ კი ნულარვინ მოხკვდებით, ვერ გამოიღოთ კელია.

–

გაჯალათასა გაგასა რა კარგა სკლების წვერია!
45 შენ უნდა იყვა, ძმობილო, ჯარების აფიცერია.
შაკდებოდ აპელატრები, იმასთან მკრები მტყელია.
წავიდათ პეტერბურგშია, ადვილ გაწირე შენია.

–

- უთხარით კემწიფიანთა: „სიტყვა ისმინეთ ჩემია:
50 ფული მასჭერით ახალი, ხალხს შამასწყინდა ძველია.
გაწირეთ საქართველო, სხვა მეფე გვინდა ჩვენია.
წინავაც ცალკე ვყოფილორთ, ვერას გვაკლებდა მტერია.
სამეფო ერთუცს გილუპავს, შენ ამბობ: „არაფერია.“
ხალხი ბუზივით ირევის, მიწერ-მაწერა ბევრია.
55 აჩინდეს ბუნტოვშიკები, მარჩომა შენიც ძნელია.
განა ვერ გაგკვრეტს ტყვიაი, განა ხარ რკინის გრდემია?“

- თაოდაც რუსეთ დამრჩალა ამაგ ლექსაის მთქმელია.
ჩავარდას რუსის კელადა თქვენი ღუშმანი, მტერია!
იქავ გამცილდა სიკვდილი სულების ამომრთმელია.
60 თუ კიდე შამამეყარა, აღარც მავშიჩები მთელია.

ვაენი გოსპიტელში 456.

- დასწყევლას ჩემ სალოცავმა ვაენის გოსპიტელიო!
რა ცუდად გამაბეჩავა, რა მონა დამდვა ფერიო!
რუსების ზანიატზებით ამატანია კელიო.
რა კარგად გვიკამანდრობდა ჩვენ როტნი კამანდერიო!
5 მინდვრად სასროლად ვდიოდით პატრონა-უკლებელიო.
თოფისად არხვატიონსა გასარულ ხქონდა კელიო.
ეხლა კი გამაბეჩავა. ეგრ გატყდას თქვენი მტერიო!
ორს კვირას მარკედ შავსწუხდი, ვთქვი: „არ დავრჩები მთელიო.“
შინ ვერ მავსწერე წერილი, – „იტირებს დედას-ჩემიო.“
10 ღმერთმა გიშველას, დოხტურო, რამაც გვერდ დამიჭერიო.
თვალებს სინათლე მამეცა, რა-რიგად მადლი ხქენიო!
იქავ მაუვა პატრონი, ლურჯა როგორ მყავ ცხენიო?
იქნების განელეხული, ზამთრის თუ ჭამა ქერიო.
მთაშიავ გამანათდების მთვრალაის შვილის ცელიო.
15 დღეში სათიბლად არ მეყო სამ დესეტინა ველიო.

ვაენი გოსპიტელში წევს ამაგის ჩამამთვლელიო.
ავად ნამყოფის კაცისა ლექსობა არაფერიო, –
შათვლილ აქვ მოავადესა: ჭკვა მოკლე, ენა გძელიო.

457.

რუსეთში არხოტიონსა რუსულ ქუქუნაკ სცვავისა,
რუსულა ქელა დამხურეს, შუბლში ლიშანიც სკრავისა.
არ სკდების გასაოკრები, – ეშმაის გრილოს ღვავისა.
რუსეთ ბევრა კი გავიგი, ჯერ ხო არ მამიცლავისა?!
5 ბევრა კი გამიჯავრებავ, ბევრისად გამიცვლავისა.
დასუსტლა არხოტიონი, იმედ აღარ მაქვ მკლავისა.
იქნება იქავ გამავერჩა, მეყვა, რაც შამიძლავისა.

–

ამაგის მალექსებელი სრუ გოსპიტელში ღვდავისა,
არცა-რა მარტუი ორ, სხო ხალხიც ბევრი-ღ სყრავისა.

458.

შორად რუსეთში ჩამავედ არხვატით წამასულიო,
ლექს ვიტყვი მწუხიარეი, ყველამ დამიგდით ყურიო.
გულს მიშინჯებდა დოხტური: „კევსურო, გტკივა გულიო.“
– მე გულს რაი მჭირს, დოხტურო? – დოხტურ ხო დაკელთულიო.
5 ლექსი მიიღით არხოტა, რუსეთ ას გამათქმულიო,
დასწყევლას ჩემ სალოცავმა ამათ კანონი, რჯულიო!
მიჭმიეთ ლალმისტიურსა თავის საჭმელი პურიო.
იქავ მაუვა პატრონი, მზას იყოს შაკაზმულიო.

459.

რუსეთში ჩამომიყვანეს, სალდათი ვიყავ წლოვანი.
შორს მარჩა ჩემებ სწორები, მკნენი და ლომ-გულოვანი.
კარგ იყავ, ჩვენო არხვატო, მტრისათვი შაუპოვარი.
ზამთრის ჭალა გაქვ სავლელად, ზაფხულის შრების კლოვანი.

–

5 სუ მუდამ, შინ მაუსვლელად, დადიან მენადირენი,
მტრისად[ა] ზარის შამდებნი, ჯიკვთათვი სისხლის მდინენი.
ბევრამ ვაჟმა თქვა მოსულმა: „ქისტებ კი ავატირენი;
მკვდრები ერთმანეთს ითრევედეს, წამოვედ, იქ მოვწირენი.“

–

- ბევრა ვაჟი ას არზვატში, ბერდენკას ექაღლებისა.
 10 თან კი მტერს მიზღვეს ლომ-გული, თან ჯიკვებს მთებზე სყვებისა.
 ჯიკვსა თოფს დახკრავს, ჩაქცევს, კაცივით აგმინდებისა,
 უაზრებს ჯიკვის თვალებსა, თაოდავ დაღნანდებისა.
 „ვაიმე, ჯიკო, რად მოგკალ? სწორებს მოგსხლიტე რქიანი.
 სიმაგრეებში ნადგომო, ჯიკო, ჩვენსავით მტრიანი.
 15 დამნანდა, ჯიკო, (რა გიყო?) შენის თვალების ბრიალი.
 თოფი გესრიე, გაგება, ტყვია ჩქარია ტიალი!“

—

- თაოდაც კი რუსეთში ვარ ამაგ ლექსის ჩამომთვლელი.
 აეხლად კი მომეწყინა ეს ვაენი გოსპიტელი.
 ვერ წამოვედ (შორადა ვარ), რომ მენახა დედაშ-ჩემი
 20 მე შინისკე ვემზადები. მგონე, არ ვლგონივარ მთელი.

460. შინისკე მზადება

- რუსეთში არხოტიონი რუსის ბძანებას სყვებისა.
 რუსების კელად ჩავვარდი. თქვენ' მტერიმც ჩავარდებისა!
 წინ-წინ როტაში გამწერეს, ჯარებ სმირნაზე დგებისა,
 უყურებს არხოტიონი, კელთ განკრავს, განკვირდებისა.
 5 ვის ერთს აულო სალამი? სავსე ას კამანდრებითა.
 გაგვლალვენ ზანიატზედა, კამანდრებ გამოგვევებისა,
 გვიკამანდრებენ სმირნასა, ხესავით დავჩერდებითა,
 დაწოლას გვიკამანდრებენ, თოვლში, ყინულში ვწვებითა,
 სავალსა ერთის დლისასა პირქვ ნაწოლნ გაგქანდებითა.
 10 საყელოშიით ჩამადის, თოვლ გულზე დავგადნებისა.
 ზუთ-სატენიან ბერდენკა სრუ თოვლით აიესებისა.
 მაგვლალვენ კაზარმაშია, თან პურიც მაგვშიედებისა.
 პურის საჭმელად დავსხდებით, არ გვცალის, ვერ დავძლებითა.
 პურს რად არ გვაჭმევთ, რუსებო? კაცო, რას გვემართლებითა?
 15 გასწერენ გოსპიტელშია, სალდათ რო აგმინდებისა.
 ძნელია, რახან ამბობდან: „მოკვების, არ მარჩებისა.
 დავჭრათ, იქნება მაბრუნდას, არ დავჭრათ, არ იქნებისა.“
 გვერდს გამიბედეს დაჭრავი, თავს დოხტურ დამადგებისა.
 თავის ძმებვით მივლიან, დოხტურს რო ფერმლებ სყვებისა.

- 20 საწყალო არხოტიონო! შორა რუსეთში რჩებისა.
 მღვინდი, თავის არხვატო, შამალობვილო მთებითა,
 ჯიკვებო სიმაგრეშია, ჯარო და ჯარო რქებისა.
 თან მენადირე დაგყვებისო, ბერდენკას ექაღლებისა,
 მაგიკილოებსო ნიაგსა, მთხილობს, თოვლივით დნებისა.
- 25 ჯიკვებ შასჩივლებს კლდეებსა: „სრუ ცოღვით ვიკვებებითა, –
 ბალახზე აღარ გვიტევენ, ზოგ სიმაგრეში გყვებისა.
 კლდეზე ფიცარზე დადიან წრიაპითა და ჯღნებითა.
 გვერდალზე გაღმაგყვებიან, ჩვენაც ძლივ გადავკლებითა.
 ამაკდას დილის ცისკარი, საწოლში შამოვკლებითა,
- 30 მშივრები, დაღალულები კლდის გრილოებში ვწვებითა.
 შიმ რო არ გვქონდას გულშია, ბერდენკა გამასტყვრებისა.
 არ ჟჯერდებიან თითოსა, ზუთი-ექვს დაგვაკლებისა.
 წვერზეთ დაგორვილები ჭალაში გავიყრებითა.
 აივსა მთელი არხვატი ჩვენის ჯიკვების რქებითა.“
- 35 ჯიკვთ უკვირს: მენადირეი როგორ არ დაბერდებისა?
 მუდამ დვირბინში ცქერითა თვალებს არ მოაკლებისა?
 „დაბერდას მენადირეი! – თქვეს, – სრუ ღმერთს ვეხვეწებითა.“
 დაგვიანლოვებს, დავსწყველით: „ღვირბინიმც გაგიტყდებისა!“
 იქავ თავისას არ იშლის, ვა ბრალი ჯიკვთა დედისა!
- 40 ამაგის მალექსებელი შინისკე ემზადებისა.
 „მოვასწრობა, თუ მამასწრობს?“ ამ წერილს ემუქრებისა.

461. მაკითხვა

- რუსეთში ქრისტეს წუხრასა დავჯე, ლექსები ვთვალეო,
 გამავე, მთვარეს ავხენე, ხვეწნი თავ შავაბრალეო.
 რად არ მიაძობ ამბავსა, არხვატს ჩახედავ, მთვარეო?
 ვერ მაძიტანეს ამბავი, წერილებს ვემუდარეო.
- 5 ვერცა-ღ რა მაგან მამწერა, ძელიმ-ხანს შამავსთვალეო.
 შინშო, ჩემდ დილო იმელო, რა ცუდ დროს გამეყარეო!
 იმას გთხოვ, ძმაო მიხაო, მამწერე, დამიბარეო:
 რაკელი გქონდა ზამთარი, რაკელ დრო გაატარეო?
 იქავ მაგიოლთ, სწორებო, სამ წელ გაივლის მალეო.
- 10 დელასამც ნუ გაუზდიორ, დავდვა რუსებზედ მდარეო!

- რაც გინდა ღიდად მიჭირდას, ერთხან ისი ვთქვა: „ვამე“-ო,
 აბეჩავ, ჩემო ფანდურო! ბევრ ლექს კი დავაბარეო.
 ბევრჯელ გახტოლე, ლურჯაო, დღე დაგაყენე მწარეო,
 პირს გედვის მძიმე ლაგამი, ოფელში რამთვენიჯერ გბანეო.
 15 ეხლა რუსეთში გამავედ, დროება გამავსცვალო,
 წამკითხავს უძღვნი მაკითხვას, დამსწავლო, კელი მამეო!
 მშვიდობით იყავ, მსმენელო, დროება გაატარეო!

462. სალდათის წადილი

- აბეჩავ ქართველთ შვილებო! ვაჟებ შალგვანან მგელსაო.
 კარგად დასკვებვენ ცხენებსა, თოფრით აჭმევენ ქერსაო.
 კელს აქვის ბერდენკაები, ავს დღეს აყრიან მტერსაო.
 თავს მავანებებ ამასა, ძმაო, წავიდათ ჩვენსაო.
 5 ქვევრებ ღვინით მაქვ სავსეი, არაყს მიგართმევ ბევრსაო.
 იცოდ, კას ქალსთან დაგაწვენ, რომ შლიდას ყვითელს თმებსაო,
 რომ ვერ ძღებოდა ნლობითა, ხკოცნიდა, ესვეოდა ყელსაო.

463. საახალწლო მილოცვა სწორებს

- პარასკევ გათენებადა ვარ ფიქრის დანაჭერია,
 დამგონდ-მამგონდა ყველაი, მაკეთეი და მტერია.
 ჩამაგვირიგა არაყი, მობრძანდა აფიცერია.
 რუსულად გვადღეგძელებდა ჩვენ როტნი კამანდერია.
 5 მე მოგილოცავთ, სწორებით: გათენდა ახალ წელია,
 მრავალს დაგასწრნასთ უფალმა და დაგიმარცხასთ მტერია!
 ჩვენ სოფლის ახალ-უხალი ყველა ერთუცის ფერია.
 თავში თქვენ, ჯურკაის შვილნო, რას გამაგჩებისთ მტერია?
 ხალხი გყავთ აჯაბრებული, ნიჩეო, არაფერია.
 10 მკრის ჭერა იცის მაგარი, გვერდსა გყავთ მაისტელია.
 აბეჩავ ნისლაურთაო, ბევრა კი ვაგითულია!
 არ გჩების გაულაკავი, ვისაც გააბი კელია.
 გუგუათაო ბერდიავ, ჰე, გამარჯვება შენია!
 იცი ლამაზად ტრიალი, ჭურჭლებ რა გედგას ჭრელია.
 15 არაყ გაქვ გამაულევი, ქერ გიძე ძველის ძველია.
 გაითქვა, იონაშვილო, ეგ მასპინძლობა შენია:

დღისთო სწურავ არაყსა, სტუმარ მაგიდის ბევრია,
ბევრჯელ მასმიე არაყი, ბევრჯელ კი დამათვერია.
მე კი ქვეც ვერას მაკლებდი, ხარ მამის-ჩემის მტერია.
20 არ დამცილდების, სწორებო, ეგ ინაბარი თქვენია.
ბევრა სიკეთე დასთესეთ, ორ დიდად მადლობელია.

—

შევლებე წელწად-დილასა ინით ჩონგურის ყელია.
ჯერ სადა-? ბევრას ლექს გეტყვისთ ბესარიონის ყელია.

464. სალდათის სიკვდილი

რუსეთში რა ამბავია? ცოლო-ბრალი დგას ღვთისაო.
ვინ კვლების ადესაშია სალდათი კელმწიფისაო?
ამირას გოცირიძესა მეხი დაეცა ცისაო,
5 უდროვოდ სწორებს მასხლიტა ვაშკაცი ოცის წლისაო;
გასოკრებმა სიკვდილმა ბრალი არ ნახა ყმისაო,
დაღალულს დააღალატა, ხანი არ მისცა ცდისაო,
წაართომს არშავიანსა, პატრონას წელთით ხქსნისაო.
იგვლევენ ვიანარლები, ჯარი სტირს აფიცრისაო.
ატირდეს ქართველთ სალდათნი: „ჭირიმე ჩვენის ძმისაო!“
10 კაცი აღარ ხყავ პატრონი, კარგად მამულელი მკვდრისაო.
კარგად გაურთეს კუბოი, შუა მართული ჯვრითაო.
მეტ იყვა სალდათებშია, ჯარ გახყვა აფიცრისაო.
თუ მახკვე, ღმერთმა გაცხონას, გულადად ბასრო ქვისაო!
თოფის მომქმარეე მკლავზედა, მკოცელო ქისტებისაო!
15 შენ მოხკალ ქისტი ოთხ-ოთხი, არ იყავ ოცის წლისაო.
გემუდარებით, ფრინველნო, პირ გაიარეთ ზღვისაო,
უამბეთ თუშიშვილებსა სიკვდილი კაის ყმისაო.
უთხარით გოცირიანთა: „მეხი დაგეცათ ცისაო,
ამირა აღარ მაგივათ, დარჩა გრანცის პირსაო.
20 მალოდინ ნულარ გექნებისთ, ხანი რა დადგას სთვლისაო,
შინ მადიოდას სალდათი, დრო იყოს ახალ წლისაო.
ამირა აღარცად იყვას, ვაი მემრ ბრალი ძმისაო.“
ბრალ კი ას, თუშო, არ იწვა შენის ალვანის პირსაო,
გენატრებოდას ცრემლები ქალისაი და ზლისაო!

465. ომი გუმბრზედ

- მონა დროობა დაგვიდგა: მტერმა მოგეტაცა კარია;
ალარც მოსავალ მავიდა, დაიწვა მთა და ბარია;
ძმამა ძმა არვინ დაინდვა, ალარც ვინ ქალი-დ' ზალია;
თითოს ენა აქე ეგეთი, თავს მასჭრის, როგორც კმალთა.
- 5 იძახან რეულობასა: აღარ გოქე გასავალიო.
ზონთქრის, ამბობენ, ჯარებმა შამაანდგლივნა ზღვანიო.
აქით მა ჩვენს კემწიფესა მიდის, მიუდის ჯაროი.
მიდის და მიდის სალდათი, როგორც ზაფხულზე ცხვარიო.
ყველა კაც მაგას სკვირობდა: „არ ერგებინა გზანიო.“
- 10 ომი მოუქდა გუმბრზედა, სისხლის ბრუნევედეს ტბანიო.
სული დგას ტყვია-წამლისა, თოფს ცეცხლისა ღბავ ალიო.
ცაშიით თავ-ფეკ ჩამოდის, აისრ რო წვიმა-წყალიო.
ამბობენ: უზურგეთისკე სისხლის წავიდა წყალიო.
ქალაქში მოდის დაჭრილი, მანდ რიყედა ხერავ მკვდარიო.
- 15 ამანდით იწერებინ: „კევსურთ გვიჭირეთ მკარიო!“
შაყრილა კევსურთ შვილები, ბევრ ხქონდა საუბარიო.
წილით არგინეს თოთიას, იქ არ-ა წამავალიო.
„იქ ნუ წამალავთ, კევსურნო, აქავ მამჭერით თავიო!“
ბარაქელ, სუმბატურაო! გუნება გედვა ჩქარიო.
- 20 აიქ კი წახვე, ოშკაცო, საც სახელობდეს სხვანიო.
ზოგთა თქვეს: „მერდალ მოუა“, ზოგ-ზოგებმ: „სისხლის ჯვარიო.“
ზოგებმ ეგრაჯ იამბეს: „ზეპირ დარჩება მკვდარიო.“
-
- ამავის გონობაჩია ჩამამელია ხანიო.
გავხედენ: შამადიოდა მშავლიშვილების ჯარიო.
- 25 შუაჩი ნაჩალიკ უდგას, შორით ემბოდა თვალიო.
ნაჩალიკ ჩემთან შამოკდა, გუდელას დადგა ჯარიო.
ჭკვიანად იცის საუბარ, ლამაზად ედგა ტანიო.
უბძანა როშაქიშვილმა: „ოკშმად დაკალით სამიო!“
ორი კი მოხყავ სხვათაი, ერთს ჩემსაც მოსჭრეს თავიო.
- 30 ქვაბ ჩემით გამაიტანეს, გამოიჯარეს კარიო.
თოთიათო ბერდია, დიდხანს ცოცხალიმც ხარია!
შენაც დაგიკლეს შვინდაი, ძირზეით დასჭრნეს რქანიო.
გაიგა მამასახლისმა, აშალა საომარიო.

35 თითო გულ მიაც მეტყოდა: „ადე, შაირტყი კმალიო,
 გუდელას ჩამაიარე! მთელი ხარა, თუ მკვდარიო?“
 გუდელას ჩამოვიარე, არვინ მიჭირა მკარიო.
 აქით მე, იქით მშავლებმა ერთუცს უქსენეთ მკვდარიო.
 ერთმ მამადღლმა მშაველმა აშალა საომარიო,
 მისულსავ გარმამიქნია, ვერ მაყოლა ძალიო.
 40 ახლა მეც გადაუქნე, მივამწუხვიენ თვალნიო.
 „ძაღლებო მშავლიშვილებო, დღეს ხო კი თქვენი დარია,
 საკვლავოდ დაისწავლიდით! შური გვაქვ საძებარია.“

—

ამაგ ლექსების მათქვამი ყველამ იკითხეთ, ვინ იყო,
 ვაჟი აზინა გაზდილი, ღმერთს გეფიცებით, ძვირ იყო.
 45 ქება-გინებას ნუ იტყვით მა თქვენი ენა-პირითა,
 აპირობს რუსეთობასა, არ მიწონებდეს შინითა.

466. მობილიზაცია

რას ხეიქრობთ, თუშნო, კევსურნო? ახლა ოძობის ხანია!
 შაქუჩებულხართ ღუჟეთა ქორ-შავარდნების ჯარია.
 მალლა გადაქრნეს მასკვლავნი, ელვენ სიწმიდის ცანია,
 პირი ემურვის მთვარესა, აღარა ნათობს ღამია.
 5 ალელვდა კელმწიფეები, შამაიჩქვიფნეს ზღვანია,
 ღაგზავნეს ტელეგრაამები, შაუქუჩებავ ჯარია,
 კშირ-კშირად მადის პრიკაზი, რუსეთს დაადგა ძალია,
 დასტენეს ჰაეროპლავნი, სისხლსა სწვიმს, ზედ კი დარია.
 შასწუხდა პეტერბურგია, ეგ რომანოვის გვარია,
 10 „უნდ დამემველას, — ამბობდა, — მთელ კაკასიის ჯარია.“
 კმა გატყდა მშავ-კევსურეთა, დგას იარაღის ჩქამია,
 მთას-იქითლებიც მაუვლენ: „უნდა გიჭირათ მკარია.“
 ნაპირის ადგილისათა უქრის ლემადის ქარია.
 მავიდეს არხოტიენები, ომში ნარჩენი ყმანია:
 15 ბერდიშვილთ, ოჩიაურთა გაბურთ ვაჟებიც სტანია.
 გააგებიეს კობასა, ხყავ თავის აფიცარია.
 „გაგვიძველ, ცისკარაულო, წელზე შაიბი კმალია!
 გიქადებსთ გამარჯვებასა დიდი არხოტის ჯვარია.“
 კევსურთ გიგაურ გამუძღვა, ჯარებს რო კამანდარია.

- 20 დაღანგურ რა ამბავია? ცეცხლის გამაჩნდა აღია.
ჯუთით მავიდეს ახალნი, წმიდის გიორგის ყმანია,
ომის კარ გამარჯვებულნი, ვეფხვივით მეომარნია.
თუშეთით გამაემართა ქორ-შავარდნების ჯარია,
ცხენთა გადასხდეს რემათა, მახქრიან, რაგორც ქარია,
- 25 კელში უჭერავ თოფები, ფხა-აღმ შამბული კმალია,
დაუკივლებენ ერთუცსა, გულ-დინჯნი, ომში ცხარნია.
ნანობენ გაფრინდაულსა: „ზეზვა აღარა გეტანია.“
შაქუჩებულა დუქეთა თუშთ, მშაველთ, კევსურთ ჯარია,
საომრად დამზადებულან მთაში ნარჩენი ყმანია.
- 30 ბევრა დასწირავს ობლებსა, ბევრ გაქვრივდების ქალია,
ბევრას გამახყვეს ოშკაცსა ტირილით დედა-დანია.
ბილეთებს დაურიგებენ, ზედ სწერავ სახელ-გვარია,
ყველას აძლევენ თოფებსა, გრანიციტ მონატანია,
ხუთ-ხუთი ჩადის პატრონა, კვამლზე გაემბის კვამლია.
- 35 მაღლობას ეტყვის კელმწიფე: „მაგრად მიჭირეთ მკარია!
ვინ მყავის, თუშნო, კევსურნო, თქვენ-ფერა მეომარია?
წინაც თქვენ იყო სახელი, ეხლაც თქვენა გაქეთ ძალია.“
შაქუჩებულთა კევსურთა ხეცების გუდანის-ჯვარია,
ბერი კოპალა თვალს ავლებს, ენანებიან ყმანია.
- 40 ჩამოხყვა წყალს-იქითელთა დიდ-გორზე მახურთვალთა,
თან ხეცების მშავლის შვილებსა დიდი ლაშარის ჯვარია,
ბერმა სანებამ თუშებსა მარჯვნივ აართვა მკარია,
გვერდს უდგას არხოტივებსა დიდი არხოტის ჯვარია.
თუშნო, მშაველნო, კევსურნო, ერთუცს უჭირათ მკარია!
- 45 წინავაც ცოტან ვიყვენით, მტერმ ვერ შეგვართვა თვალთა.
რო დავბრუნდებით, სახვით ვქნათ, დავკლათ კარი და ცხვარია,
შამავეხვივინათ ხატებსა შაურცხვენელნი ყმანია!
დავლით შამანდობარი, ვინც იქ დავგვების მკვდარია,
ცოცხლების სამდღეძელოი, ვინც იყვენეს მეომარნია,
- 50 მეგრ იმათ სამწყალობნელი, ვინც მთაში მარჩეს ყმანია,
ჩვენ ნლობით და წამასვლით ტიროდეს, რაგორც ძმანია.

—

მელექსეს ვერას გაიგებთ, საერთოდ ნაუბარია.
დამწერ ას ბესარიონი, არაყით გადამთვრალია.

467. ბრძოლის ველზე

- ლექსის თქმა მწადის ერთისა, ცალკე დრო არ მაქვ ცალია, –
არ გვაცლის გერმანიაი, მტერმა შავიკურა კარია.
- გრანიცას გადარტყმული ხყავ მთელ კავკასიის ჯარია,
სისხლით მასვლილებ ვაჟები, ძველნი ერეკლის ყმანია.
- 5 ომობენ კავკასიელნი, მთა და ბარს შეზღვეს ზარია,
მტერს მიხყვებიან კვალზედა, მკვლარზე შეყარეს მკვლარია.
უკენ არ იწევს ლაშქარი, ქართველთ ვაჟების ჯარია,
გვერდს უდგან მთისა არწივნი, ვეფხვივით მეომარნია,
მგელივით ეტანებიან, შტიკებს გააქვის ჩქამია.
-
- 10 კვირაეს გათენებადა სისხლსა სწვიმს, ზედ კი დარია.
ბევრას მეელის სიკვდილი. ღმერთო, ქენ სამართალია!
გარმოწვა გრანიცაზედა მძიმე გერმანის ჯარია,
მირგვლივ ზარბაზნებ დაღმართა, ჯარს იმით გვიყო ძალია,
სუყველკნით გზები შავიკურეს, არცაით საომარია.
- 15 აფიცრებ ჯარებს უვლიან, დიდ უდგას საუბარია,
ღვირბნით იცქირებიან: „საით ავართოთ მკარია?“
შასწუნდა გიანარალი, აბრუნდა როგორც ტარია,
ჯარებს გადასცა პრიკაზი: „ახლა ომობის ხანია.“
მარცხნივ ჩამადგა ყაზახნი, მარჯვნივ დრაგუნის ჯარია.
- 20 ნისლი დაიდგა კვამლისა, აქუხდეს ზარბაზანნია.
სისხლით იღება მინდორი, მკვლარზე გადადის მკვლარია.
თოფებ სჭენს, კმლები პრიალობს, ძირს სისხლისა დის წყალია,
ხვადებ დგებიან ტოტზედა, სისხლზე უცურავს ნალია;
წითლად შეღებილ შუბები, – ომობს ყაზახის ჯარია.
- 25 თითო ნასრევი ოცსა კლავს გერმანის ზარბაზანნია,
თვრამეტ ფუთიანს ტყვიასა ჩვენ თავზე გააქვ ჩქამია.
მაღლიდან ჰაეროპლავნი, ტყვია სწვიმს, წყდება ჯარია,
გაწყვიტეს დივიზიები, არ რჩება მეომარია,
სრუ სისხლით გადასვრილია გრანიცის არე-მარია.
- 30 გაბრაზდა გიანარალი, ჯარს მაუმატა ჯარია,
თან უკამანდრა ურავი, სროლის აღარ-ა ხანია.
„ახლა სჭირდების, ვაჟებო, ვაჟკაცსა მკლავის ჯანია.“
აფიცრებ კმლებით შაიბნეს, შტიკით სალდათის ჯარია,

დახკრეს დუზიო მუზიკა, ჯარს მაუმატეს ძალია.
35 სალდათი გერმანიისა ყონდად ეგების მკვდარია.
დაბრუნდი, გერმანიაო, შენის გატეხის ხანია!
ბარაქალ კავკასის ჯარო! კარგ-ა თქვენ ნაომარია!
კელთ იგდეს კაცი მრავალი, ის გერმანიის ჯარია,
პულემენტი და პატრონა, თოფი და ზარბაზანია.

—

40 ბევრ დარჩა გრანიცაზედა ვეფხვივით მეომარია,
ბევრ ვაჟი მძიმედ დაჭრილი, ბევრ უპატრონო მკვდარია.
ბევრა ინატრის მშველელსა, ბევრს ღგონდებიან ძმანია.
ზოგებს ეღირსა საფლავი, ზოგ ველზე რჩების მკვდარია,
ზოგ დარჩა ისეთ ალაგსა, კაცის ვერ ხელავს თვალია.
45 ბევრაის დედა ქვითინებს, ბევრს უტირიან დანია,
ბევრს გაუოკრდა სახლ-კარი, ბევრნ სამ-სამნ გაწყდეს ძმანია,
ბევრმ გაიდლოლა უნცროსი, ბევრა კელ-უყროდ მკვდარია.
ბრალი ას, კევსურთ შვილებო, არ ჩინდას ნაომარია!
თმი არ იყოს კმლებითა, აღარ ფარობდას ფარია!
50 არ ერჩეოდათ ცალკედა ვაჟები მეომარია!
აღარ იგების ნაცადი, მკვდარზე გადადის მკვდარია.
მშვიდობით, მშაველ-კევსურნო, ვინც ცოცხალი ხართ ყმანია!
ვინც დაშჩით გრანიცაზედა, ღმერთმა გაცხონასთ მკვდარია!
თქვენ სახელ მუდამ იქნების, სისხლის ადინეთ წყალია.
55 ნუ დაიცილებთ, სწორებო, საც შაიყრებით ჯარია!
დალიეთ შამანდობარი, ვინც ომში დაგჩათ მკვდარია!
გაწირეს თავის სამშობლო, ძმათ გაგვაყარეს მკარია.
მკვდარზე ნუ ჩახოლთ, ყორნებო: მეომართათვი ბრალია!

—

60 რუსეთში ბესარიონი ამავის მალექსარია.
გამამიარა ტყვიამა, მაგარ ხქონივა ქარია.
ვიამბე წარა-მარადა, არ-ა ლექსობის ყამია.
ორ მარკე შაწუხებული: ომში დაწვირენ ძმანია,
ველარ გავიგი ამბავი, წერილ მიუსწერე სამია,
65 აღარ მიდ-მადის ფოშტაი, მტერს უჭერინ გზანია.
შიგიში გადართულია რუსი-გერმანის ჯარია,
მუდამ დღეს ზარბაზნები სჭეხს, დის სისხლის ალაზანია.

468. წელწად-წუსრა გრანიცაზედ

- წელწად-შამაეს წუსრასა ლექსი უნდა ვთქვა ახალი.
საწყალო ბესარიონო, ხარ გრანიცაზედ დამრჩალი!
ველარცად ვნახე სწორები, ლუდი-არაყით დამთვრალი,
ჩვენდ ქვე სად არის დღეობა, ან ჯარი ჯვარში დამსხდარი?
- 5 ქუჩდების გრანიცაზედა კევსურთ შვილების ლაშქარი.
ბევრ ვაჟ ას გულ-ჯავრიანი, აწ გრანიცაზედ დამრჩალი.
ჩივიან: „ყინავს ზატორსა, ცუდი დაგვიდგა ზამთარი.
„ორთ რარივს დროებაშია? წელ გვითუნდების ახალი.“
დღეს ბევრის დედა იტირებს კერაის პირში მიმჯდარი.
- 10 ბევრაის ცხენი ჭიხვინებს, ტოტებზე ღებების ქაჩალი,
ბევრაის სახლში სკიდავის, პატრონს მაელის აბჯარი.
გამაგრდით, კევსურთ შვილებო, აქსენეთ ღმერთი მაღალი!
იქნება კიდე გვეღირსას, ვნახათ სამშობლოს მთა-ბარი.
ამაგის მალექსებელსა წინ ბოთლა მიდგას ცამცამი,
- 15 არცა-რა მარტუაი ორ: ამხანიგი მყავ ქავთარი.
ჯავრ მაგვდის კევსურებზედა, უნდ დაუბარათ მართალი.
ბევრა კევსურა ავ-ჩაოს ახლა კორმაში დამთვრალი,
ბევრა ქალ ელის ძმობილსა, შინ ბოთლა უდგას ცამცამი.
გაგიწყრასთ გუდანის ჯვარი, ვინც ხართ ბოთლაით დამთვრალი!
- 20 ვინაც ჩუმად სომთ ბოთლასა, ხართ გუდანურში ჩამძვრალი!
სრუ ჩაგეკოცასთ წაწლები, არ გაგიწირასთ ჭაჭანი!
გინება არვინ დაგვიწყათ, – ას სიმთვრალეში ნათქვამი,
ცუდ სიტყვა არავინ გვკადრათ, არ შავგვინათ წაწალი!

469. სუალკაზედ

გიორგიობის თვე დადგა, დილა გათენდა გრილია.
ახლა დაგითვლის ლექსებსა კალატოზაისშვილია.

—

- აქამდე იყო ზაფხული, აწ შამადგომის პირია.
ტყემა დაყარა ფათოლი, ჭალათ გაიბეს რთვილია.
- 5 მაღლიდან ცხვარი, საქონი დაბლა ჩამოდის, – თბილია.
იმღერენ მემცხვარეები, ვითომ დღეობის პირია.

—

კმა გატყდა მშავს და კეკესურეთ, არაგვი ჩამოგვივლია.
ქუჩდების არსენალშია თუშ-მშაველთ-კეკესურთ მზირია.
„ომში ნურავინ გავტყდებით!“ მაგარ შაკკარით პირია.

- 10 „ვინაც გავტყდებით და მოგვდეთ, სამოთხეც დაკვეთილია.“
როტნი კამანდირ გვეტყოდა: „ზვარვინ ხართ გატეხილია?“
– „ქალ არავინ ვართ, – უთხარით, – ყველას ერთი გვაქვ პირია.“
მალედ ბრძანებას მოვევლით, როგორც ობოლი კვირია.

—

მოვიდა ტელეგრაშია, კემწიფის დაბეჭდილია:

- 15 „დაგვეშველენით, ქართველნო, ეხლა თქვენ დასთმით ძილია!
მტერ რალაც გადმოგვესია: თურქი, ოსიფო გმირია.
მკარს მისჭერს გერმანიია, ვილგელმა კარგის შვილია.
ათას ფერ საომრები აქვ გართული, როგორც სტვირია.“
ჩვენც შეუქციეთ მსახურთა სიტყვა რჩეულად ტკბილია:
20 „რას გემართლების მკვდარ-ძალლი? ღმერთმ გაუწყვიტას წილია!
ნუმც გამოღრიდებს შინითა სისხა და მუცლის ჭირია!
გაუწყდან ერთ კვირეესა ცოლი, ქალი და შვილია!
შენც ბევრის ცოლოში ჩაზდევ. მამას ჩავიდნა ვირია!
ჩავგყარენ სუალკაზედა, საცა გრანიცის პირია.
25 ათ ღლე და ღამე გვადინენ, სამშობლო გავგიწირია.

—

გავწირეთ ჩვენი სამშობლო საამური და ტკბილია.
მამგონდას წუთის-სოფელი, გმინს გამიყვების გმინია.
სად-რა ხართ, ჩემებ სწორებო, სადა-რა გაქვისთ ღზინია?
ჩვენ ესხევართ პოზიციაზე, მიწა გვაქვ ამათხრილია.
30 მოვიდა შულამის დროი, მოგვეკიდების ძილია.
მოვევლით გათენებასა, ცამ რო გაალას პირია.

—

გათენდაც, ნახეთ თვალითა ამოსავლეთის ჩდილია.
არცად-რა იყო ტყე-გორი, მინდორ ას ატკრეცილია.
ღურბინდით ცქერა დაიწყეს, მტერი სრუ მირგვალ გვლევია.
35 თან გვიკამანდრეს ურია, თოფების ძგარა-ძგურია.
ზარბაზნის სროლა დაიწყეს, ტყვიამ დალბადა სულია.
მინდორმ დაიწყა ცხროლობა, პირს აგვეზვია მუნია.
მივდივართ, უნდა ვიძებნათ ათიათასის სულია.
არვინ ას ჩვენი მკარეი ლეკი, თათარი, ურია.

- 40 ბევრ ვაშკაც დარჩა მინდორთა, აქვ პირი დაღებულა.
აიმ დროს მიაც მამარტყეს ტყვია, რუსულად პულია.
მეგონა შამინებულსა: შუა გამიყვეს გულია.
ორი დღე-ღამეს იქ დავრჩი, წყალ კი ძალიან მწყურია.
მათარეს ილეინკაი, ცხენებით შაკმაზულია.
- 45 მემრ ჩამსვეს მაშინაშია, საფერკეც გასაკვირია.

—

- მოვედით ბალინცაშია, ფარნებიც განთებულა.
ჩა დულდა სამოვარჩია, ლოგინიც დაგებულა.
ზედ დასახურიც მზად იყო, თავითიც დაღებულა.
ჯერ ხინა დამალეინეს, მემრ ჩაი დაშაქრულია.
- 50 მეორე დილა გათენდა, დაფიცხებულა წყლულია.
მოვიდეს სესტრიცეები, ჩემთვის შახვევა ღვულია.
შამხვიესა და ვერ შამკრეს, სისხლი მდის აღანდულია.
მაშინ ვთქვი: „დაბადებისა ე ჩემიმც დღეი კრულია!
სადიური ვარ? სად კვდები? აქ რა მაქვ დაკარგულია?!“
- 55 მაგ ტანჯვას ვიყავ საბრალო, მთელი ვარ, ისევ სრულია.

—

თუ რას მეღექსეს იკითხავთ, მოსკოვში გამოთქმულია.
კელჩი უჭერავ კალამი, საწერზე გადასმულია.
ქვესურეთს უნდა გახვეზაენა, კანვერტჩი გამაკრულია.

470. ეშმაკის მოგონილი

- თქვენც იყურეთ წინაჟმური, შედგენილი პოეტისა.
გამარჯვება, ძმა-კაცებო! მე მგზავრი ვარ შორი გზისა.
თუ მაისმენტ, მე გიამბობთ, — მინდორთ ომი წინა ჟმისა.
რამთენ კემწიფეებ ომობს, დრო მოვიდა სისხლის ღვრისა.
- 5 თავა პადრუჩკი დადიან, არ აქვ დარდი სალდათისა.
გერმანია ეუბნების: „ვარშავს პლანი ჩემკენ ჭრისა.
არ მამცემ, ძალი წაგართმევ, — ადგილია მამ-პაპისა.“
ჩვენ კემწიფემ უპასუხა: „მითხარ, დაეკითხე ვისა?
მე ვარ რუსის გასუდარი, ჭკვად მამყვანი ამყისა.
- 10 ჯარები მყავ მაგოდენა, რიცხვით ვერვინ დაითვლისა.
თუ არ სდგები, მე გიჩვენებ, როგორ შეხკმაზებენ ვირსა.“
გერმანიას ავსტრიაი ეხლავ მიეშველებისა,

- გრანიცაზე ჯარებ უდგას, შატაკებს მაელისა.
თურქი მაგას ეშველების, სიუზია სამის ძმისა.
- 15 გაკლა სამი ამხანივი მტერი ჩვენის კემწიფისა.
გერმანელებს რა უნდოდა – შამოგდება ვარშავისა?
ავსტრიას ეგე ეგონა: „ღუბლონი მე ღამეებისა.“
არ დადგებიან თათრები, დაპყრობ ღუულავ შავი ზღვისა.
ჩვენ კემწიფემ გაუგზავნა: „ეხლა გაწყრა დედა ღვთისა.
- 20 მიაცა მყავ ქოფაქები, იმედი მაქვ დავლათისა.
არ იცნობთა ფრანცუზებსა? არ გეგონოთ თქვენი ჭკვისა!
იაპონიის ჯარებიც თქვენ ადგილში გარმადისა,
გამაგრა ცინდაოი, ეხლა მასვენებით ზისა.
თქვენთვი ყველა დაიფარა, დათვის სორო ძვირად ღირსა
- 25 არც-რა მე ვარ თქვენებური, თქვენთან ომი არა მწყინსა;
ძალიან არ შევსწუხდები, ფიქრი არ მაქვ შიმშილისა.
თუ გაჭირდა, მოვა ძალა შავი ხალხი თისის წყლისა,
მამივა ქართველთ ლაშქარი, ომ იციან ამლათისა.
მინდორთ აგეთ ომ გამავა, მიწათ აადენენ კრილთა.
- 30 გერმანიავ, ამაიცან! დიდი გაფთხილება გჭირსა.
შენ კი უთუოდ მოგაკლევდას, გაუფთხილდი ვერცხლის ღილსა!“
რალა ბევრი მაგაკსენათ? შაიბნეს და ჯაკნი ქნისა.
არც ყოფილა, არც იქნების არც ანდერძი ამაგისა.
ოთხთავ კუთხივ ზარბაზნები საზარავი მკვდარ-ძაღლისა.
- 35 აგეთი აქვ ყუმბარაი, როგორც ლახტი გმირებისა.
გამაგვიკლა პულიმეტი, მაგონილი ეშმაკისა,
ერთ მინუტის ხანაზედა ათას პატრონებს ცლისა.
საცა ხვლების სნარიადი, ორ საყანზე მიწას თხრისა.
ვისაც ხვლების, აღარ რჩების, სრუ თავ-ფეკი ად-ჩადისა.
- 40 წითლა შალებნა მიწანი, წითლებ წყაროები დისა.
ბევრა კარგ ყმა მინდვრად დარჩა, გაკლა მონატური წყლისა,
აიწვევს და ვერ ადგების, გულზე ნატყვიარი სჭირსა.
მაგის დედამ რო გაიგას, ცრემლით ჩამაიბანს პირსა.
ოკრად დარჩეს ვინტოვკაი! ერთ ნატყვიარ მეცა მჭირსა.
- 45 დავემინდე, რა მემველების? სირცხვილია ვაშკაცისა.

—

მელექისას რას გაიგებთ? ნათქვამია სალდათისა.
თუ ვინ ჩემზე ვეჭ მაილა, – მასმა მგულავ ატკაზისა.

471. სისხლის წვიმა

ერთს კიდევ ვიტყვი სიტყვასა. მოდით, დამიდეთ ყურია!
რომენმ ასტეხე ოინი? შენი სულიმცა კრულია!

არ მოგწყინდათა, ქართველნო, რუსთ მეფის სამსახურია?

კაც მაგათ კელში ნამყოფი სრუ დაწულ-დადაგულია.

5 ომში მიუღის სალდათი, იწვების დედის გულია.

დაწოლილს არ ეძინების, შვილი სყავ დაკარგულია.

ცოდვიანი ხარ კემწიფე, სუყველას გადასულია,

სრუ ფეკზე გიდგას სალდათი, საომრა დამზადულია.

10 კელში უჭირავთ თოფები წვერზე ხიმტ-ჩამოცმულია,

წინ მიუძღვების აფიცერ წელზე კმალ-შემორტყმულია.

კამანდრებ უკამანდრებენ, რაც წესი სალდათურია.

გერმანიის ჯარზედა ქართველთ ზე-მისვლა თქმულია.

მავიდა სისხლის წვიმაი, ნამდვილად გაგებულია, –

გრანიცებზედ მინდვრები სრუ სისხლით შალებულია.

–

15 ეხლა აქაურ გიამბათ, ამბავი ჩვენებურია:

მტერი აღდომას აპირობს, ოსმალოც დამზადულია.

კევსურთა ახალგაზდანი სრუ რუსეთს გაკრეფილია.

აღარ გვაძლევენ თოფებსა, ხაზინაც დაკეტილია.

არშავიანებ ვიყიდათ, მივსცათ ხუთ-ხუთი ფურია!

20 ამზადეთ ტყვია-წამალი, ვისაც რო გაქვისთ ფულია.

აეხლა იქავ მაგვიდის წინა წესი და რჯულია.

კირიმებ დაიწმინდების, რაც ღროთა გაჟანგულია,

ფრანგულებ დაილესების, ზოგ ფხაზედ გაჩალხულია.

ვაჟნო, რად გინდათ ნაქონი ჩასაცმელ-დასახურია?

25 ან ვერცხლის დანა, სარტყლები, ან ქუდი ყაზახურია?

მზად გინდათ ტახტის თავითა კულჩაი გაბანდულია,

ხვადი ეზოჩი ნაბამი სრუ იდგას შაკაზმულია,

ჩქარობდას ხვადის პატრონი, საომრა დაჩაჩქნულია.

–

ამაგის მალექსებელი სანების მაგანბურია.

30 კელში უჭირავ სურაი არაყით გაცამცმულია,

გადასომს სულ-უქცევრადა საქვეყნო სადღეგრძელოა.

თქვენისა გამარჯვებისა, ლექს უთქვამს საზანდრულია.

472. მსოფლიო ომში დაჭრილი

ვაჟა-ფშაველა არ დაზღვევს ხალხს, რო აბუნტდა დღესაო.
დაჯდა, გაშალა ქალაღდი, დაიდვა წიგნი, სწერსაო;
დაჭრილიმც ყველა მარჩების, ღმერთიც მაუწერს კელსაო!
შაზბახან, ეშველებიან ხთიშვილნი თავის ყმებსაო.

- 5 თქვა: ვერ გავაჭრევ არზასა, გოროდებ დაიკედაო.
დაოღნა! – მეუბნებიან, – თორ გერმანია გვრევსაო.
წავგართვა რამდვენ ქალაქი, ჩვენაც ვანებებთ გზებსაო.
არ ეჩქარების რუსებსა, ჯარებს ძალი აქვ ჩვენსაო.
ვინ ეტყვის გერმანიასა, ნიკალა გახვევს ცეფსაო,
10 გიტყუა, დაგიმორჩილა, ავსაც მაგაყრის დღესაო.
დაგიდვა, ეგრე გაგრეკა, მემცხვარეებ რო ცხვრებსაო.
სა სწირავთ პაზიცისა, კელით ნათხარსა თქვენსაო?
დაოღნა, გერმანიაო! ძალა აღარ აქვ მხესაო,
ცოტა ხან მაინც მადროე, ქალაღდ მივსწერა ძმებსაო.
15 რა ხანი არ მაუკითხავ არბახნელ-ჩარგალელსაო.

473. წვრილას

აბეჩავ, ჩემო ძმობილო! ნეტა, სადა-რა წევსაო?
რას ქვეყანაში გავიდა, ქალაღდებს საით გვწერსაო?
სა ჩაიკაფრე, მკვეხარო? მე იმედს ვიყავ შენსაო.
ველარცა გნახე გასული თიბის სამშაბათს დღესაო.
5 მოკლე ბერდენკა გასწირე, ჯანგ ეკიდების წვერსაო.
მასწირენ სანადირონი, ვინა-ღ გაიგებს გზებსაო?
ვინა-ღ აწვალებს ჯიკვებსა მალლა საკარის წვერსაო?
შენ სანადიროთ, წვრილაო, ჩვენ ველარ მავხყრით კელსაო,
ვერ ვხყვებით სიმაგრეშია, – ჯიკვებ სულ-ფონა წევსაო.
10 ურჯულოს ედე ძალზედა, ტერლას სთესებდი ჯერსაო.
ამბავი შამავარდების, ვინა-ღ დაუხვდას მტერსაო?

—

ამავის მალექსებელი ამააფხაებს ცელსაო;
მკართა მძე ქისტისეული, მზე რა მავიდას, ელსაო.
მტერ კი რას გამამჩიებოდა, დროს თუ შამავხვი ჩემსაო?

474. სიკვდილი ფრონტზე

- ომ იქნა სათათრეშია, დილა ბინდ თენდებისაო.
არ გარჩეულა ლიშანი, ჭექა დგას ზარბაზნისაო,
მოციქულობენ ტყვიანი, ცეცხლს შლიან ბინდის პირსაო,
კუმბარათ მააქვ ჭყმუტუნნი. გულო, სძალ მეომრისაო!
- 5 „ქვე რა კა დილა თენდების!“ ბევრ ვაჟ აყოლებს გმინსაო.
ბევრი წევს სისხლის მორევში, გულს ნატყვიარი სჭირსაო.
საომრად თათრის შვილებსა ცდა ჯიშად მაუდისაო;
წამადგეს გრანიცაზედა თოფებითა და კმლითაო,
შამაეხვიენეს რუსეთსა, თოფი სჭენს, ტყვია წვიმსაო.
- 10 აფიცრებ ჯარებს ეძახან: „უშველეთ თავსა! ჭირსაო.“
რაც იყო რუსის ლაშქარი, სრუ უკენ ბრუნდებისაო.
მარტუა მანგიაშვილი თათრის სანგლებში ზისაო,
შაუკრა კარი თათრებსა, დაიდვა ფერი მგლისაო.
„ერთი დღე დაბადებისა, მეორე სიკვდილისაო;
- 15 მამკლან, თუ მამკლენ თათრები, სახელ ზო დარჩებისაო!
რაი-ღ ბერდიშვილ ვიქნები, თუ ჯავრი ვჭამო მტრისაო?“
თოფს ისრევს შილინდებურად, თათრებ ერთმანეთს თრისაო.
ყეფით ჩადიან ყორნები, ძლებიან სისხლის სმითაო,
შენს ნაკოცს, მანგიაშვილო, მინდორთ ითრევენ მწკლითაო.
- 20 პატრონა გაუთავდების, ახლა დაბრუნვა ჭირსაო.
ამანდით გამაბრუნვილმა მუკლი მაიბა მგლისაო.
მაზდევენ თათრის შვილები, ჭენა დგას თოფებისაო.
ჯარს ეძახს თათრის უფროსი: „დახკარით! საქმე ჭირსაო, –
მარტუამ რუსის სალდათმა გაგვანახევრნა ცდითაო.
- 25 თაოდ დაბრუნდა ცოცხალი, ჩვენგან კი არა სჭირსაო.“
მაურთეს ფულიმიოტი, ტყვიას ტყვიაში სთხრისაო.
ქვა-კლდეთ ნათოზი წვრილასა ზე თავზე გადასდისაო.
ჭაუნხთას გამაუფრინდა მინინო კივილითაო:
„ნუ მამდევთ, თათრის შვილებო! მე გავე მშვიდობითაო.“
- 30 აფიცრებ ეუბნებიან: „ღირსი ხარ ჯვარ-მედლისაო.“

—

მეორე დილა მასთხოვა გრანიცა ავსტრიისაო.
თორმეტ დღე-ღამე იარა საომრად რკინის გზითაო.
იომა სამ დღე-ღამესა, ძლებოდა სისხლის სმითაო.
მეოთხე დილა თენდების. დავლათი აღარ ჭრისაო.

- 35 მტერმაც ვგრ იცის, წვრილაო, მკოცელო ბევრაისაო,
 ბრალ კია შენი სიკვდილი, სიმაგრეც არხოტისაო!
 შურის საძებრად იმელო თავისისა და სხვისაო!
 ნუ დაგცილდები[ს]თ, სწორებო, ნაცადი ვაშკაცისაო!
 დალიეთ შაშანდობარი, ჯარი რა დასხდათ სმისაო!
- 40 მშვიდობით, არხოტიონო, შე ანგელოზო ცისაო,
 სწორთ მეტობაზე მამკვდარო, არწივო სალის კლდისაო!

კობა ცისკარაული 475.

- რუსეთით იწერებიან: „ზღვა ღელავს, იქნევს პირსაო,
 იბრუნებს პარახოტებსა, წყალი ივსების მკვდრითაო,
 დაბუგვა გაუბედავის რუსეთის მიწა-წყლისაო.“
- 5 იწყინა რუსთ კემწიფემა მიჯნას გადმოსვლა მტრისაო,
 გაგზავნა ტელეგრამაი, ჯარ მაითხოვა მთისაო:
 „მიშველეთ, მშაველ-კევესურნო, თუშნო, ნაქებნო კმლითაო!“
 ქალაქი მაუვლენავ ფუნჩათ დავითის შვილსაო.
 კობაი ცისკარაული აფიცრებს უყრის პირსაო:
 „ჩვენ კი რად გვინდა პრიკაზი, ბძანება კემწიფისაო?
 10 ან აპელანტრებ რად გვინდა? ჩვენ მოვკვდათ, არა გვიშაო.
 ჯარს გამოძლოლილს ამბობენ გერმანელთ ნეფის შვილსაო.
 ან პლენათ გამოვიყვანათ, ან დავსცათ მეხი ცისაო!“

—

- თაოდ გაუძღვა ჯარებსა, ფეკნი დაიდრა მიწაო.
 გარდუდის გრანიცაზედა ჯარი ქორ-შავარდნისაო.
- 15 ამბობდა ცისკარაული: „მისვლა მეწადა კმლითაო.“
 ჯარიც არ ეტყვის უარსა, „ჭირიმე წინამძღვრისაო!“
 ათამაშებდა ფრანგულსა, ტანად ლერწამი ზღვისაო.
 ეფინებოდა ზღვის პირთა შუქი ნალესის კმლისაო.
 გარდადის კაცის თავ-ფეკნი, როგორც ფათოლი ტყისაო.
- 20 მარტყეს გერმანელებმაც, ნაჭოჭ გაილა ძვლისაო.
 ალვის ხესავით შამაწვა, არ ამააგდებს გმინსაო.
 თელამ იმგვლია ქალაქმა, ბრიალ დგას ალმებისაო.
 დაგზავნეს ტელეგრამაი, სახელ-გვარ კობაისაო.
 იწყინეს კემწიფიანთა სიკვდილი ფალავნისაო.

- 25 მალოდინ ნულარ გექნებისთ, ფუნჩანო, კობაისაო,
 აღარ მაგივასთ კობაი, დარჩა გრანიცის პირსაო.
 მაკითხვა აღარ მაგივა, ძმაო, ნაწერი ძმისაო.
 ერთგან მოფარგლეს საფლავი თორმეტის აფიცრისაო.
 ზედ გადახურეს სპილენძი, ნამიც ნუ ჩავა წყლისაო.
- 30 სიმირგვლივ შამაუვლიეს გალავან ზარბაზნისაო.
 ოცდა-მესამე დღეია კობაის ომობისაო.
 ეჭირა სისხლრი გასვრილი კელჩი ნატეხი კმლისაო,
 მარცხენას კელჩი ნაგანი, მამკლავი ბევრაისაო.

—

- ზოგ რასამ გონთით გამავა, ქება ვერ ვიცი ძმისაო.
- 35 წინავაც კარგი კმა ხქონდა ფუნჩათ დავითის შვილსაო.
 რო გრანიცაზედ გავიდა, ვერ იყო ოცის წლისაო.

476.

- რუსეთში რა ამბავია? ცოდო-ბრალი დგას ღთითაო.
 ვინ კვლების გრანიცაზედა ვაშკაცი ოცის წლისაო?
 ვის სჩების უპატრონოდა ჩინები აფიცრისაო?
 ვინ იკსნის ჯვარსა, მერდალსა, რო გიანარღვებ სტირსაო?
- 5 ვის უდგემენ ვერცხლის კუბოსა, ზედ რო რთვენ ოქროს ჯვრითაო?
 იქნების ცისკარაული, ლალი არწივი მთისაო.
 ბრალია, დავითიშვილო, მიწას გითხრიდან გრილსაო,
 სამშობლოს ეთხოვებოდა, შე ფალავანო მთისაო!
 თქვენ, გერმანიის ლაშქარნო, ძალი გაგიწყრასთ ღთისაო!
- 10 თქვენ მაგვიკალით კობაი, ნაპირ დავვეცით ცისაო.
 მინდა რო მეთქვა, — ვერ ვიტყვი, — საფერი კაის ყმისაო.

—

- მავიდა გერმანიაი, მოღვა გრანიცის პირსაო,
 ემუქარების რუსეთსა, ჯარ მძიმე მაუდისაო.
 აქ რუსის გიანარღვები, ყამი არა აქვს მტრისაო.
- 15 დაუახლოვდეს ერთუცსა, ძალი აკსენეს ღთისაო,
 შაიბნეს შუა-ღლის დროსა, ჭუნა დგას ზარბაზნისაო.
 ჯარებ ერთუცში მივიდა შტიკებითა და კმლითაო,
 დახკრეს დუხრი მუზიკა, წესი ას რუსებისაო.
 კმლით ომობს ცისკარაული, არწივი მაღლის მთისაო,

- 20 მამად მაუდის სახელი, რაკე ლამაზად ცდისაო!
 კამანდრობს თავის ლაშქართა, წინ მიუძღვების კმლითაო,
 მიხკივის გერმანიელთა, ეგების ყონდი მკვდრისაო,
 არ ღრიდებს მტერთა ტყვიასა, მგლებურ იბრუნებს პირსაო.
 „მამყევით, ჩემო ლაშქარო, ვისაც გული გაქეთ ცდისაო!“
- 25 შამაიხვივა მირგვლივა ჯარი ნაკოცი მკვდრისაო.
 არ ტყლების გერმანიია, ჯარ ჯარზე მაუდისაო,
 ყველკნით ზარბაზნებს ისრევენ, თოფი სჭეხს, ტყვია წვიმსაო.
 იაკობ ცისკარაულსა ტყვია დაგვიკრეს გმირსაო.
 ჭეხა დაიწყა ზეცამა, იტყვი — „გვეცემის ძირსაო,“
- 30 ატირდა დელა-მიწაი, იხევის, აღებს პირსაო,
 იწყინა მზემა, დაბნელდა, მასკვლავი ჩამადისაო,
 იგვლევენ გიანარღები, ჯარი სტირს აფიცრისაო,
 გაიგეს თავადისშვილთა, ცრემლით იბანენ პირსაო.
 ყველა მისტირის მოყმესა, ცოლო-ბრალი დგას ხითთაო,
- 35 ყველაის საწყინარია სიკვდილი კაის ყმისაო,
 ეგრე უღროვოდ დაკარგვა ოცის წლის აფიცრისაო.

—

- აწ მაკვდა მთელი არხვატი, მალლა წვერები სტირსაო.
 აღარ ხყავ ცისკარაული, სიმაგრე არხოტისაო.
 ვინ გაგვიძღვების ლაშქართა, რა ძალ დაგვადგას მტრისაო?
- 40 გმირო, სად მიხოლ, კობაო, ბრალ აღარ გაქვა ძმისაო?
 ახლა დიმიტრიმ რაი ქნას, ვინ დაიყენას მქრითაო?
 ვისა-ღ უამბას ამბავი: „ძმას იმედი აქვ ძმისაო?“
 დამ რო გაიგა საწყალმა, ნაჭაპნ ჩამუდის თმისაო.
 დედ-მამან არას დაზღვეენ, არას ხყვარობდეს შვილსაო.

—

- 45 სულეთ შავიდა კობაი კელში შიშველა კმლითაო.
 წინ დახვდა ჯარი დამსხდარი ის თავის ნაკოცისაო.
 წამაეგება მოყმესა ვაყები წინა-ყმისაო,
 ის კირჩლა ბაბურაული ეხვევის, ხკოცნის პირსაო:
 „აეგრ ვიცოდით წინათა, ვკოცდით ლაშქართა კმლითაო.“
- 50 სათავეს გადააკდინეს, ოქროს სკამს უდგემენ გმირსაო.
 ხკითხვენ ომობის საქმესა: „ამბავ გვიამბე ცდისაო!“

—

თუ მახკვედ, ღმერთმა გაცხონას, გულადად ბასრო ქვისაო!
 წინ გაიძლოლე ჯარები, ჯავრი არ სჭამე მტრისაო.

55 მენ სახელ მუდამ იქნების, ტყვიათ ეომე კმლითაო.
მშვიდობით, ცისკარაულო, შე ანგელოზო ცისაო,
სახელისათვი მამკვდარო, გადგება სვეტი ხთისაო.

—

ამაგ სიტყვების მათქვამი ვიყავ გრანიცის პირსაო,
ვხედევდი ჩემი თვალითა, ჯარს რო მისთიბდა კმლითაო.

477. მსოფლიო ომის დროს, 1914-15 წწ. დაკოცილი არხოტივნები

ოკერო წუთისოფელო, მიზღიხარ ნელა-ნელაო.
ჯერ ისრევ ღამე ბნელია, ზარბაზანთ იწყეს კველაო.
კუმბარათ მააქეთ ჭყმუტუნნი, ჯარს გვეძახს: „მაგასწვერაო;
5 ნუ მიმაგრდებით, ლაშქარნო, ბევრა სხვა გამითელაო,
მოვდივარ შეწუხებულნი, ჰაერში მოვიმღერაო,
ხანდხან ერთმანეთს შავხვდებით, რკინათ გავგაქვის უღერაო.“
რად სტირი, ერთის დედაო? რად იცი გულის ძგერაო?
არ დაივიწყა შვილისა მალ-მალ მკლავების ზელაო.
სხვანიცა-ღ მაიგონნიდი! ტირის ბევრაის კერაო.
10 ბევრმ სამის შვილის დეღამა კარ უკან გამაზღვენაო.
(*ეგ ომში ნაუბარია, ეხლა სხვან მავაბენაო*)
მეხუთეს წელში ფანდურსა ლარნ ქვე ძლივ ჩაუსხენაო.
ღროებამ ჩამამიარა, გულს აღარ მიზღის ღხენაო;
ოროლ ჩვენც გვაკლავ ვაჟკაცი.; უკაცურთ გვმართებს მღერაო.
15 ძმაო თათუავ, სად დამრჩი? მეძრ გიგივ, სვილის ფერაო?
ნაცადი მამ-პაპურადა თქვენი გრანიცას სწერაო.
მტრისად მიმყოლებს ვაჟებსა სხვასაც ეგ მაუკელაო.
ოთხ თვეს იომე, თათუავ, ვალ არ შაგირჩა ბევრაო;
„ღირსი ორ სიკვდილისაი“, — რო დახკერეს, ჩაიკველაო, —
20 „ჩემის ვინტოვკის ტყვიამა მტერი ბევრ გამათელაო.“
გვერდს გედგა ნაროზაული, სხვა ვერვინ მაგეშველაო.
არწივმ გათხარა საფლავი, სიმღერით ჩავასვენაო.
რა მარჯვეი ას, ვაჟებოთ, მკვდრის ამხანივის ცქერაო,
მეძრ თავის კელით დამარხვა, საფლავში გადაწველაო!
25 „მშვიდობით, ძმაო!“ ეტყოდა, ცრემლმ იწყა ჩამადენაო.
„შენ კი დავმარხე, გაბურო, მე იქნებ დავრჩა ველაო.“

მემრ მიუბრუნდა ლაშქართა, ვინტოვკა გააცხელაო.
 ამაში, მანგიაშვილო, ჭაუხებმ დაისვენაო.
 ჯიკვთა, სიმაგრეს ნაღომთა, ველარცად მასაწვერაო.
 30 რად სწევხარ ავსტრიაშია? „მოვას“, – მოგელის ყველაო.
 შენ გაგიტყუეს ომშია, ურჯულომ მაგვიწვერაო.
 ჩუნთიავ, კირჩლაის შვილო, გულ-რკინავ, მშავლის ფერაო,
 შენ სიმამაცე, გრანჯაო, სათათრის ფრონტზე სწერაო.
 თქვენებს საფლავეებს, ვაჟებოთ, მზის შუქ სადა-რა ხფენაო!
 35 შეგამკობსთ დილის ნიავი, ია-ვარდთ ამაღენაო.
 მამეტებულად წვრილასა გულს დარდი აწევს ბევრაო.
 ინატრის არხოტიონი: „სამს ღლესამც გამამთელაო,
 დამალაკვივა ქისტეთი, მემრ მამკლა, დამასვენაო!“
 ნუ ასჩქარდები, წვრილაო, ხან არ გასულა ბევრაო.
 40 შურის საქებრად მგლის ლეკვთა საველოდ უდგას ღრენაო.
 შასწირეს ოროლ-სამ-სამი ღელღველი პირ-შიშველაო.
 ვაშკაცს არ ხჯდების, ვაჟებოთ, თემ-წყალში თავის ჩენაო,
 სოფელში სიმამაცეი, ურქო ფურივით ბღვერაო.
 ვინაც ას ღედის გაზდილი, უყვარს წვერებზე მღერაო,
 45 რჯულიან-ურჯულოშია არ დავა თავ-შიშველაო.
 შურის საქებრად მოყმემა გრანიცა გადახენაო,
 წვერი-წვერ ჩაითამაშა, წრიაპებ ჩააჟღერაო.,
 თოფ დახკრა, ხანჯრით ჩავიდა, მტერს ეძახს: „წახვალ ვერაო!“
 სისხლსა სომს, გამაბრუნდების, თავს ეტყვის: „დავითვერაო.“
 50 მთიდიმთი შამაბონობს არწივი მკარ-ტიტველაო.
 არ მალგონდების მღევარი, არ იცის უკენ ცქერაო.
 ეგ თქვენის გამარჯვებისა, ვისაც რო მოგწონსთ ლხენაო.
 ამხიარულეებთ ერთ-სხვასა, გიყვარსთ ბერების სმენაო.
 გამხიარულდით, სწორებოთ, დიდი და ცოტა, ყველაო!
 55 დრო გაატარეთ, არაყი დალიეთ ნელა-ნელაო!
 წუთისოფელში ვაშკაცსა დიდ-ხანს არ აქვის ლხენაო;
 დრომ მარჯვედ იცის, მოვალის სისხლის ნიაღვრის ღენაო.
 არ-გონებაში წაიღებს ვაშკაცს ბედი და წერაო.

—

ჭიძლაში ბესარიონი ამაგ ლექსაის მთქმელაო.
 60 ვინ-გინდმ კვებაში ჩამიგდათ, ყველას სიმართლით ვსწერაო.
 ჩემთა მამ-პაპათ ჭირიმიე! მიყვარს მე იმათ სმენაო.
 სახელიანებს საფლავეებს გულ-დიდად გადავსცქერაო.

478. ომისაი და ცდისაი

ლექსებ თუ გინდათ, მოხკითხეთ ძუგარას მშავლის შვილსაო!

უნდა მოვბეჭდო ლექსები ომისაი და ცდისაო.

პოლიცელების ამბავი, პრიკაზი მოგვიდისაო,

ქალღლით შეგვატყობიეს ამბავი რუსეთისაო.

5 შიგ დაგვიწერეს: „გვიჭერავ მიჯნაი გერმანისაო.

სრუ აიქ გადაგვაყენეს ჯარები კევსურისაო.

დღეს კი ისრევ ორთ ცოცხლები, ხვალისა არ ვიცითაო.

ომ მაგვიკდების აგეთი, სისხლის წყალ გაივლისაო.“

ზოგს კი კმაიც კლავს სალდათსა თოფისა, ზარბაზნისაო.

10 ზოგს კი ვერა კლავს ტყვიაი, ალბად გულ უძე ქვისაო.

გვაშინებს გასაოკრები ერიპლავნები ცისაო.

ჰაერზედ გაატარებენ, ბომბები გარმადისაო.

—

თავ მავანებათ რუსეთსა, ვიამბათ ჩვენის მთისაო.

ოკერი ჩვენი ადგილი სათავეს იყო წყლისაო.

15 სრუ ყველკნით გადმოსაკედი, ყველკან გზაია მტრისაო.

ახლა დათოვა წვერები, გაჩერდა ომი მთისაო.

ცოტახან მოკდა შაბაში ჩვენი და ქისტებისაო

გაზაფხულისა მოგვივლენ ე ხალხი გრანიცისაო,

რუსეთნი გადაფანტული, მალლა დაზდილი მთისაო.

—

20 ჩვენა წაგვისხეს კარები, გადავლა ღვულავ მთისაო.

შულამის ღროზედ გაწირეს ჩვენის ადგილის მიჯნაო.

„სამშვიდობოს გავედითავ, ახლა აღარა გვიშაო.“

კმა გატყდა ნელა ხანჩია, ხანი ას შუადღისაო.

მზე დადგა შუას ცაზედა, წითლად გამოხფენს პირსაო.

25 შაჩქარდეს შავნი არწივნი, შავნი და შავის კლდისაო.

მთაზე შაკდეს, იძიეს, მოკელეს კვალი მტრისაო.

ქისტების გადაკვალული, გათეთრებული ქვიშაო.

გამაემართნეს კვალზედა, რო ლემადეი ცისაო.

თავის სალოცავ გამოხყვა, ჩამობოინდა ცითაო.

30 გადაიარეს წვერები ქოთითა, სიცილითაო.

მადის და მადის მდეგარი, ოფლით მაიბანს პირსაო.

- მე წინ-წინაზე მეგონა: თბე დაიშალა კლდისაო.
 გულ მაკვდა, მუკლი მამეჭრა, უნდა დავბრუნდა გზითაო.
 არ შააშინათ, ძაღლებო, მდედარი თოფის კლითაო,
 35 არ დააბრუნათ უკუღმა შამქდარი წვერის ძირსაო!
 ბისნას გაკურდა კორწილი, ტომის კმა გამადისაო.
 აქით ჩვენ, იქით ქისტებმა, ბიბინ დგას თოფებისაო.
 დაჯავრებულე ვაჟები დაიბრუნებენ პირსაო.
 „ჩვენის საქონის გულისად ჩვენც მოვკვდათ, არა გვიშავო.
 40 მანამდე უნდა მივზღიათ, მანამ კვალთა მტრისაო.
 ჩვენ ავათავათ ანდრეზი იმ წინას მამ-პაპისაო.
 ჩვენ თოფით როგორ ვერ მოვხკლავთ? იმათ უკოცავ კმლითაო.
 სახვე ყოფილას ღიღლი იმათ ნაკოცის მკვდრითაო.“

—

- ეგ თქვენის გამარჯვებისა, თქვენის თოფისა, კმლისაო!
 45 თქვენ სახელ არ მაიწყინათ, გაჯავრებაი მტრისაო!
 მე ქება არ მამწყინდების, მე ვიცი ლექსის თქმისაო.

479. ნიკალას დაცემა

- ღროება გამოიცვალა, კაცი სრუ ყველა ხკვირსაო,
 რუსეთით მოდის ამბავი: „ნიკალა დასცეს ძირსაო.“
 ბევრის ცოდვისა ამტანო, მშობელ გაგიწყრა ხთისაო!
 გეწია ცოდო ქართლისა, ცოლ ნაწოლი გყავ სხვისაო.
 5 ომი წააგე, დაგემკვა სამეფო ეშმაკისაო,
 ჩვენ რაღას გვემართლებოდი, კემწიფევი დიაცისაო?
 თუშნო, კევსურნო, ქართველნო, გავლა გმართებდეთ გზისაო,
 წავიდეთ ქალაქისაკენ, შველა იქ უნდა ძმებსაო.
 უცხო რად გვინდა ბატონი ადგილსა ქართველისაო?
 10 პირ დგება გაზაფხულისა, შრომა არხოტის მთისაო,
 საზღვრით მუქარა მავიდა: ოსმალ აგროვებს ჯარსაო,
 რუსობა დამარცხებული მიუდის თავის კარსაო.
 არიქათ, კევსურთ შვილებო! თორ საქმე მარკე ჭირსაო,
 ამზადეთ თოფ-იარაღი, პატრონა ვარშავისაო.
 15 წინავაც გვიბრუნებია ლაშქარი მრავალ მტრისაო.
 სცოდნია ჩვენ მამა-პაპათ კმარება ხანჯრებისაო.

480. თვითმპყრობელობის დამკობა

- გერმანელებ შამოებნეს ნიკალას მაგ რუსის შვილსა,
საომრები გამუგონეს, მანქანები ეშმაკისა.
მალლა ჰაეროპლანები ცის ღრუბლებში მიდ-მოდისა,
ზღვაში ხომალდებ ჩაუშვეს, მაგრამ თვალით არა ჩინსა,
5 ქალაქები გამოართვა, ციხე-სიმაგრეებს შლისა.
წინ მაკენზენ გაუძღვების, დილო მუხავ, გითხრის ძირსა.
ცალ მკარეს კი მოგითხარა, ვიცი, გვერდზე გადავხრისა.
მემრე დაბლა დაეცემი, როცა ფესვებს დაგაჭრისა.
ათას კილოზედ მოგექცა, საომარში გამოცდისა.
10 წინ მაიწვეს გერმანელებ, უკან აღარ ბრუნდებისა.
ჩარხ უკულმ გადაგებრუნდა, თავზედ გადაა რისხვა ღვთისა.
მაგრად ბორკილით ჩაგჭედეს ეგ მპყრობელი რუსეთისა,
მემრე ცოლ-შვილ დაგიტყვევეს, ცოლო გიწვეს ჩვენ ქვეყნისა.
შენ შენი სიაგაკაცი სუ მუდამ წინ გიძღვებისა.
15 შენ' არც ტკბილ გვინდა, არც მწარე, ფიცი გვწამ და ბოლო ჩინსა.
გულ მოგვიკალ, მუკლი მოგვჭერ, სისხლი გამოგვიშრებისა.
ღმერთო, რად არ გაგვიცოცხლებ ერეკლეს, იმ წინას გმირსა?
ამოდევ, დილო ბატონო, შენი საქმე კარგად ჩინსა,
ქართველთ გული, შენზედ წყლული, შენ გიგონებს, შენზე სტირსა.
20 სულ-კორცამდენ გაგვატყავეს შენნი ყმანი ერეკლისა,
ყორნების საჭმელად გაგვკლით ყმანი მძლავრის არწივისა.
ეხლაც ქებით გიქსენიებთ კევსურები, ხალხი მთისა.

ბ) სტუმარ-მასპინძლობა

481. ქოში წითელი

მასპინძელ კარგა მასპინძლობს გულითა მხიარულითა;
ქოში წითელი გაცვითა სუფრაზე სიარულითა.

482. ძლივ სამ

კმა მადის მასპინძლობისა, ძლივ სამ შავედით შინაო;
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დაეწვინაო;
თავად სკამს იჯდა, ფეკს უცემს, ლომს არა მეეწვინაო.

483. წინად და ეხლა

მე აქა მასვლა არა ვთქვი, მაძოვა ამ ბალახისა,
აეხლად წასვლა არ მწადის, გაწირვა ამ ქალაქისა.

484. რა იყოს და რა არა

მასვლამც ქნა კათა სტუმართა, შინ წასვლა წესიმც არ იყვა!
ან დგომა შავის ლუდისა, გათავებამც არ იყვა!
სიცოცხლე თქვენ-კვალისა, სიკვდილი წესიმც არ იყვა!

485. რაში რას

სასტუმრიელო მზეს ღვეხნართ, სამასპინძლოდა მთვარესა;
დასატიებლად მტრისადა ქვას ღვეხნართ მგორიალესა;
ადვილა გასაგერშავად მგელს ღვეხნართ მორიალესა.

486. სასტუმროდ და სამასპინძლოდ

თქვენ ჩვენად რამ ჩამოგყარნათ, არწივნო ლაღნო მთისანო?
სასტუმროდ ღვეხნართ მთვარესა, მასპინძლად შუქნო მზისანო.

487. სპილონი

დასხდებით, ანგელოზნი ხართ, ზედ შუქნი დაგადგებიანთ.
აზდგებით, ალვის ხეს ღვეხნართ, თვალნი ვერ ამოგწვდებიანთ.
სპილონი ხართ მკლავის ჯანითა, სწორნი თხლად დაგიდგებიანთ.

488. ზერდაგი

შინ წახოლო, კანო სტუმარნო, გაიპარებით დილითა,
თან გაიყოლებთ ზერდაგსა, ნაკვებსა თივა-ქერიითა.

489. უსტუმროდ

სტუმრებო, სტუმრების მზესა, უსტუმროდ არ-ა ღზინია.
უსტუმროდ პური, სასმელი მწარი ას, არ-ა ტკბილია.

490. ბარაქა

ვის მასწონს პური, სასმელი, უსტუმროდ ნუმც იამება!
სტუმარ რო მავა და წავა, სახლს კი ბარაქა დაშჩება.

491. ქორთა სადილი

ქორთა სადილზე შავედით, – ქორნი სხენ სადილზედაო;
დაურიგებავ კათხები, ღვინოს სმენ წადინზედაო;
პური საჭმელად არ აკლავთ, ცხვარს დახკვლენ სადილზედაო.

492. შაჩვევა

ეს სახლი შაჩვეულია შასმასა, შამღერნებასა;
ამ სახლის დიასახლისი – სტუმართა მასპინძლობასა;
ამ სახლის მამასახლისი – ლაშქართა წინამძღვრობასა.

493. ძველი ტალავარი

გეტყობისთ მამაცობაი, წარჩვეთ ფალავანსაო;
სტუმარსა კარგა დახვდებით, შორაით მამავალსაო;
არ იცით ამპარტივნობა, ძველს იცომთ ტალავარსაო.

494. ორსავე

ადულებს ბედიანაი ქერსა და სვესა, – ორსავე.
აკსენებს ბედიანაი ჯვარსა და ღმერთსა, – ორსავე.
აწვედა ბედიანაი მტერსა, მაკეთეს, – ორსავე.

495. მძიმენი

მძიმენ ხართ, მძიმედ დასხდებით, შუქ დაგადგებისთ მზისაო;
ტაბლა გაქვთ გაუცულები, ჯორც გიგავთ ვაც-ვერძისაო;
თასსა აიქისკ გაილებთ, საცა ჩემ-კვალა ზისაო;
აიქისკ ბიჯი დაგეძვრისთ, საც იძახებენ „ჭირსა“-ო.

496. შენ და ჩვენ

შასმა შენ გინდა ღვინისა, – შენ უფრო შახკრავ საგანსა.
ჩვენ პურის ჭამა რად გვინდა? მშვილდს ვერ დაუძრავთ საბამსა.

497. გძელი ღზინი

თქვენთან მეწადა, არწივნო, სმა-ჭამა, ღზინი გძელია.
რა დაღვას უღარობაი, დამაფარნიდით თბენია.

498. ლუღოვეთი

მე ლუღოვეთით გამავედ, აქ უფრო ბევრი მღგარაო;
უკეთ-უკეთე სტუმარი ყველა თქვენს სკამზე მსხდარაო;
გცოდნივით კაი ნამუსი, ხალხი აიმიო მთვრალაო.

499. ჭაჭანაისძე

ღვინოვ შენ ჭაჭანაისძე, უცეცხლოდ ამაზღუდები,
ჭკვიანთაი ხარ სასმელი, უჭკოთან ამამულდები.

500. პურ-ძვირი

აგეთისას კი ნუ მიხვალ, მასპინძელს გული სტკიოდეს;
სტუმრისა შასმულ-შაჭმულსა ცოლი ქმარს შამასჩიოდეს.

501. ძე

ცხვარი დავწველე მინდორში, სუ შავის ცხვრისა რძე არი.
თქვენმც ძე ნუ დაილევის, სანამ ე ცა და მზე არი!

502. დიასახლისი

შავაქათ დიასახლისი ქუჯათ ნანაის ოღნადა!
ამაგის დამცხვარნ საგძალნი შავ-წყალ დაფასნეს სამ ცხვრადა.

503. პურადი და მამაცი

არშის თავს ვეფხვი დაგვოდე, სამჯერ საომრად მეტია.
პურადი კაცი მამაცზე სამის გაფრენით მეტია.

504. პურადობა და მამაცობა

არა ას მამაცობაი, – შარას გზასავით გაცვლება.
„ერთის დღის ბარაქელაო, კარგა ხქენ, კელიმც შაგჩება!“
კარგი ას პურადობაი, უნჯია, შვილსაც დაშჩება.
პურადის კაცის ჭირიმე! შორითავ გაიცინებდა.

ბ) ნაღირობა

505. მოყმეთ

მოყმეთ რად გეხალიზებისთ მალლა გამაველა მთებისა,
ჩაკოცა შუნ-ჯიკვებისა, გირჯა ჩაწყობა რქებისა?

ჯიკვს

506.

ჯიკვო, გუნებით მძიმეო, კლდიდამ რამ გამაგიყვანა?
ვაყკაცმა პირ-შიშველამა სათავე წამაგიარა;
მშვილდმა მაგ შენი რქისამა დაგჭუნა, დაგათხრიალა;
ისარმა კილო-წითელმა ილღია გამაგიარა;
5 გულს მაგხვდა, მუკლსა გიწივა, მუკლ დადგა, ველარ იარა.

507.

ჯიკვო საჯიკვის გორზედა, გასწიე, თორე თენდება,
გზას გიზის მენადირეი, სიცივისაგან კერდება.
ჯერ ვერ ას გათენებული, ნისლის კოტორი დაგედვა,
მაგრიდეს ნისლის კოტორთა, ცეცხლის გირკალი მაგება.

508. ლაბერდის ეხი

ლაბერდის ეხო კლდის ფეკში, ჯიკვების სისხლით მასვრილო,
მაგიედ მენადირეი, ჯიკვის ბარემ ზურგი მატკიენო.
ორ მარკედ პურ-მამშეული, ახლა უნდ შავწვა მწვალები.
დადეგი-ლ, კორცო, მამფურზე! შენ რასა-ლ ცეცხლში ღვარლები?

509. საკარის მთა

ბევრამ ბიჭმ გარმაგიარა, საკარის მთაო მაღალო!
ჯიკვების მუქარაზედა ბევრმ ცის-პირ-ძვრის დროს დაგვალო,
თოფის კმა გაყურებივა, კირიმის კვამლით დაგფარო.
ბევრამ ვაჟმ იანვარშია, ჯიკვო, მთით დაბლა ჩავთარო.

510. მენადირის თოფი

აბეჩავ ჩემო კირიმო, თოფო, ხარ მეტად კმიანი,
ბევრა გიკოცავ ჯიკვები, მანძილა რქა-ჯანგინი!
ბევრკან კი ხყრიან შიბ-უსა, კირიმო, შენნი ტყვიანი!
ბევრაის ჯიკვის დამცემო, ხარ მუდამ სახელიანი.

511. კირიმოსანს

შენი ჭირიმე, შენო! აბრაშუმს გიგავ წვერიო;
მთაჩი გიკოცავ ნადირი, ჭალაის პირსა შველიო;
კარგის დედაის შვილი ხარ, იმისი გაძე ფერიო;
კელჩი გიჭერავ კირიმი, თავით ბოლომდე ჭრელიო.

512. თივის თრაზე

თივათ ვორი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,
მირგვლივ ნახვევო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისაო,
იწროო ჩვენო ჭალაო, ძლივ ჩასავალო წყლისაო,
5 სამძღვარო, სისხლით მოსვრილო ჩვენო და ქისტებისაო!
ბევრ მენადირე გინახავ მავალ ცის-პირის-ძვრისაო,
თოფიან-ღურბინიანი, მაგარ საბანდით, ჯღნითაო.

ვაჟი ნადირთკე წასული ბევრა შალვარდა მზირსაო;
ბევრამ მაილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდა ზისაო;
10 ბევრაც მართვეს ჯალაფთა, გულს ნატყვიარი სჭირსაო.
ნუ გაუცუდებთ სახელსა, თასი-ღ მიეცით ზისაო!
ბევრამ გაწირა კირიმი, შვილს დასჩა, შვილიშვილსაო;
ბევრამ გააბა წრიაპი არწივის მალლის ჩდილსაო.
ჯიკვების გადალახულო შიბო და შიბო კლდისაო!

—

15 მეწყალი, მენადირეო, დამრჩალო წვერის ძირსაო:
ჯიკვების მუქარაზედა ღამეს ათენებ გრილსაო;
პურსა ვერა სჭამ მშიერი, — შიგ თვირთველ გამადისაო.
ენო, ნათხარო ტოტითა, სალოგინედა ქვიშაო!
ადგების, იქავ გაგწირავს, ნასადგურალო ყმისაო!
20 დილა გამასულს გნახევდა შავი ყორანი კლდისაო,
შორით დაგიწყებს ყეფასა, აგივლ-ჩაგივლის მჭრითაო.
— „ნეტავი გამალალებდი, გამაძლებდ სისხლის სმითაო!“

—

ეწინდელებს ახლებსა ძველები ჯობდეს ცდითაო:
ამაგრებდიან ადგილსა, თოფით იჭერდეს, კმლითაო,
25 წვერებს ისევმდეს კელებსა, ქაჟი სხდებოდეს ცვლითაო,
ბაკნებით ედგა წამალი, ძლებოდეს თოფის კლითაო.
სახელ სჩებოდა ვაჟებსა, ბევრას დაიტევს მიწაო,
კელჩი ეჭირა თასები, შიგ ლუდი ედგა წმიდაო.

—

მაგის მეტს არას გილექსებთ, არა მაქვ ლექსობისაო:
30 საქონის საჭმელ გათავდა, თივა ნათიბი მთისაო.
ლექსო, არ დაიკარგები, ნათქვამო ომაისაო!

513. სათივოდ

ნუთშაბათ გათენებასა ურემ წავიდა მთისაო,
საგათენებოდ შამაკა თხორუს თავ წვერის ძირაო.
დავკონენ თორმეტნ თივანი ნაბაკურაის პირაო.
ზე ფიცხი, ძირში ყინული, სათრელი ეშმაკისაო.
5 ვაჟ უნდა გულზე მასული, არ გამაივან ძირსაო.
ჩაგხედავ, ჩემო შატილო, ადგილო ნაპირისაო,
წინიდგეს ნამუქარებო, ნაბძოლო შამილისაო!

ბევრა ვაჟია შატილსა, გულ უძე ზოხის ქვისაო.

—

- 10 თუ წახვა, მენადირეო, ნადირ ირჩიე სთვლისაო,
ტყავ-კორცი გაკეთებული, მასაკლავადა ღირსაო.
გაუდგიდ ბახალახკესავ ქარაფიანსა ჩრდილსაო,
გადახვალ ჩაინაშია, ადგილი ქისტებისაო.
ფეკზე ფოლადის წრიაპი, ნათოს დალაღან კლდისაო.
15 კლდის თბისად მატოლებულო, ნიავ გაწუხებს მთისაო.
საგათუნებო შამაკდა ჯღრეი ნადირის რქისაო.
თავარს დაადებ ლიმანსა, ზედ დაყოლებ გმინსაო.
ჩაწითდებიან ქვიშანი, ხერგ ჩეწყობა მკვდრისაო.
ჩაგინალიზებს ჩასვლაი, ამთვლა ნაზარდისაო.
ჩახედნებ გაცინებული: „ხარი ვითაის წლისაო?“

514. ჯიკვზე ნადირობა

ამაკე, მთვარის ნაღეო, ამანათე კლდესაო!
ჯიკვთ რო გაიგან მწვანილი, — დღისით სიმავრეს წევსაო.
გზას უკრავს მენადირეი, ღამეს გაატანს ბნელსაო.
გათენებისად შაუკრავს გადასაკედსა წვერსაო.

—

- 5 ჯიკვნი საწოლთკე წასვლასა იგებენ სისკრის შუქითა,
ქუჩს სძოვენ თვირთვილიანსა, მიდიან წყნარის ბიჯითა.
როსაც წვერს დაეჯრებიან, გული უცხრობს შიშითა:
„ვა, თუ გზას გვეჯდას მოყმეი, ქვიშა შავლებათ სისხლითა!“

—

- 10 გაძრივლდა დილის ნიავი, ჩამახყიყინებს კლდესაო.
შაგიტყვა, მენადირეო, ჭყიტინებს, უცემს ფეკსაო.
გასწივა სალის კლდისკენა, აღარ ენდობის წვერსაო.
ყინვარში შენი შიშითა მშიერ აღამებს დღესაო.

—

- ჩახენა მენადირემა, შამაიჯენჯა გულია.
„სიცივისაგან გავეკერდი ჯიკვების მაცადურია.
15 რა დაეკლების? — ამბობდა, — სალს კლდეში გადასულია.“
კელთ აქვის თოფ-იარაღი, რა კარგა დამზადულია!

—

ახლა მშვიდობით წამიხვე, ჯიკვო, კლო რაღა გგულაო?

20 გიშველა დილის ნიაემა, ახლა ცალია ვბრუნავო.
კიდე ჩამახლო ლიხზედა, ეგრ კი ვერ წახლო სრულაო.
გულ რო გახქონდას ტყვიასა, სულს ღლეკდა, ამამქუნაო.

სისხლი(თ) ძლებოდან ყორნები, ხეყედან სიკვდილის კმაზედა.
პირ-იქით ვეთულებოდით სხვას მენადირეს გზაზედა,
მოყმესა პირ-შიშველასა მავხეყევით თოფის კმაზედა.
ჯიკვო, ყინვარში ნაზარდო, შამაგყოლია კვალზედა.

25 საწყალო მენადირეო, ვის აქვ წვალება შენია?
შაკლომა გინდა (რას იქამ?), საცა ყინვრიან წვერია,
გამათხრა თავის საწოლსა, ღამე რო იყვას ბნელია,
კლდის ძირში გიგავ ლოგინი, კლდის ნაწვეთ ჩამაგდენია.

30 ძილს გიკრთობს ქვიშის წკრიალი, გულჩი დარდი გაქვ მტრისაო,
გვერდს გიწვეს შენი ბერდენკა, რკინას გულს იხვევ გრილსაო,
ქელი გიკიდავ ზატორსა, იმედ გაქვ როგორც ძმისაო.
ცალკ[ე] სიცივე გაღონებს, გმინს გააყოლებ გმინსაო.

35 შულამემდი რო გეძინას, მემრ ღაძინება ძვირია,
ღაგიყუვლები გვერდები, ჭაუხის ქვიშა გრილია.
საგათენებლო მასკვლავი გორის პირ გადახრილია,
მიზღვეს ქვიშაზე სარტყელი, ჯიკვების გადაჭრილია.

40 წადი, შასწუხდა დედაი, გმინს გააყოლა გმინია.
რაად სწუხდები, დედაო? თაოდაც უფერ ჭირია.
ომი რო ნახას თვალითა, პირში დაშჩების ღმინია.
ფეკი ვერ წავა ცოცხალი, მტერ გზაში შამაყრილია.
მელექსეს თუ რას იკითხავთ, **გრანჯაის** გამათქმულია.

515. მემჯობიენი

ლექს უნდა უთხრა ახალი, ვისადაც შესადარია.
მენადირეებს ვალექსებ, მუკლად ჩაყარნეს გზანია.
ერთუცის მუქარაზედა წრიაპ არ უძლებს, ჯღანია,
ისრევ რბოლისგან ჯიკვებსა კლდეში ბჯენისგან რქანია.

- 5 დასხედით, ახალგაზდანო! რო დაისვენათ, ხანია.
 ავნია მახმადიანნი, თუ ვის შაგაგდესთ თვალნია.
 მაში ძნელია, ვაჟებო, თოფმ რა კლდეს უთხრას ბანია,
 კიდად ისხმოდან ტყვიანი, უღურბლო ჭეხდას დარია.
 ბევრას ანატრეს ვაშკაცსა მასატოლებლა ქვანია,
- 10 ბევრა აბრუნეს ტოტითა, ბევრას ანატრეს წყალია;
 ბევრას კა დაშჩა მძებნელი, მაგრა გაბანდა ჯღანია;
 ერთაის მაკვდომაზედა ბევრამ შასწირა სამია.
 მაგრა რას იქამს ძებნაი? ვინ ამამდგარა მკვდარია?
 ეგ თქვენდ ას, ახალგაზდანო, აწ წინავ ნაუბარია.
- 15 წინათ უევარდა კირიმი, ყონდაყზე სპილოს ძვალია;
 ბევრჯელ იძივნეს ტოტითა ნარღვევთ გორისას გზანია;
 ბევრამ კი შასვა დილითა კალატის წვერზე წყალია;
 ჭაუხნ აძღვედეს ნიავსა, ოფლი სდის გულ-მღელარია;
 ბევრჯერ ახყარეს ლაშქარი, საფარჩი ჩამამსხდარია.
- 20 ჯერც იქავ ხქვიან სახელი საკარეს ნაომარია.
 ბევრკან კი სწერავ სალ კლდესა კირიმის ნატყვიარია.
 მინდიავ, ხომიზურაო, ღმერთმა გაცხონათ მკვდარნია!
 ერთუცის მემჯობიასა შეეკოცენით ძმანია.

516. მენადირის მარცხი

თოლს დასთოვს ზენ-ბაცალიგოს, ქვენ-ბაცალიგოს შრებისა.
 თინიბეჟაურ ციხესა კუთხი მარჯვენა სქედებისა.
 თავსა ზის შავი ყვარანი, გველი ლიბუჩი ძვრებისა.
 კურდღელაიშვილ კვირიკა გულს-უწადინო კვდებისა.

5 ლურჯაი კვირიკაისა სამბულჩი აღარ დგებისა.
 ცოლ ლამაზ კვირიკაისა ფარაგთით იხოშებისა.
 დედაი კვირიკაისა ცვილის სანთლებურ დნებისა.

—

- ჯიკვთა ნუ მისდევ, კვირიკავ კურდღელაშვილო, კლდისათა!
 თორ ჩავიტყუებს ჯიკვები, ფხას ჩაგაგლეჯენ კლდისათა.
- 10 გაგიმალლებენ ეშმაკსა, ნაქარს დაგცემენ მთისასა.
 თოფსა ტანისა ნუ სწირავ, მკოცელს ბევრაის მტრისასა.
 ჯერ მტერთა გაუხარდების, შემრე ჯიკვთ ფადუხ-კლდისათა.
 გაიგებს მითხოვლები, ბეგარს დაგყვიან ცხვრისასა.

517. მენადირის ხიფართი

- ოკერო ჩვენო ტერლაო, მიჯნაო ქისტებისაო,
წინდგე ძალით ნაჭერო ჩვენების ვაჟებისაო!
შიბ-წვერო გასახედაო, მაგლილო ჯიკვებისაო!
პირ-იქითისკე შავ-წყალო, ფერი გძე სიმაგრისაო.
- 5 გარმაღის არხოტიენები, სანადიროო სხვისაო.
შამაგიარეს, შავ-წყალო, ბოლოო გორებისაო.
გიგიამა და აღუამ ფერი დაიდვეს მგლისაო.
მკარზე სხავ ბერდენკაები, ჯარ უწყოვ გილდებისაო.
მაგაწიოკნესთ, ჯიკვებო, არ დაგიფერესთ სხვისაო.
- 10 ჩემსამც მაუვა დამწყევსა ხიფართი ეშმაკისაო!
ამხანიგს თოფი მოუხვდა, დღე დადგა ცოლო-ბრლისაო.
მარტიათაი აღუა დასანანები მტრისაო.
ნადირ კი არ მალგონდების, აგლებს გულისგან გმინსაო.
ოღინათასა გიგიას გული ზდებივო ქვისაო, —
- 15 იქავ თოფეკდა ნადირთა, ვითამ სრუ არა სჭირსაო.
მამრჩალან რა-კელს ალაგსა, შავ-წყალო, ი წვერის ძირსაო.
ზედ ესწრობოდა ღამეი, ხანია ბნელობისაო.
ეგრე ითრეკენ ერთ-ურთსა, დედა რო თავის შვილსაო.
მამრჩალან ველი-ველადა, ეხ' ვერ უპოვნავ კლდისაო.
- 20 გათენებს ტალიკანაი, დიდო ღამეო სთვლისაო.
ამაკე, ნულარ ღგვიანობ, სისკარო თენებისაო!
მაგივას ცის-პირ-ძვრისადა, სოფელო ქისტებისაო.

—

- ამაგის მალექსებელი საბოსლოს კარჩი ზისაო,
კელჩი უჭერავ ფანდური, ლექსებს ადვილად თვლისაო.
- 25 სალექსო გამამიტანეთ თითო გილდ ხაზინისაო.

518. შვიდნი ძმანი და იმათი ბიძა

- ჩვენ, შვიდთა ძმათა თვარელთა, მთას ვეფხვი გადმოგვეკიდა,
შვიდთავ ვესროლეთ შვიდ-შვიდი, ვეფხვს ერთიც არ მაეკიდა.
ბერმა ესრია ბიძამა, ყიათა ჩამაეკიდა.
- ერთიც ვერ ღავეფერენით, თესლი არც-რა სხვა გვეკიდა.
- 5 ეს ჩვენებ იარალები ჭალას მურყანთამც დასკიდა!
ჩვენამც ქალნი გვქნა ღამაზნი, საქმარედ ცუდი აგვეკიდა!

- ანამც ვინ ბარის ხუცესნი, ყელს მახალაკი დაგვეკიდა!
 ანამც ვინ თეთრნი ღურბელნი, მთის ყურენ ჩაგვათოვი[კ]ნა!
 ანამც ვინ ვეშა წყარო გვექნა, გუდან ბელლის კარ გვადინა!
 10 ქალ-რძალნი ჭინჭარაულთა პირისაბანად აღინა!
 ანამც გვექნა არწიენი ლალნი, კაკმატ ჯვარის კარ გვადინა!
 ანამც ვინ კიცვნი რემანი, ბალხეთის ზვარნი გვაგლივნა!

519. მოყმე და ვეფხვი

(*ძველი სიმღერე, ახლად გადაკეთებული და გავრცობილი¹*)

I

- მოყმემა პირ-შიშველამა შიბნ გაიარნა კლდისანი,
მოინადირნა, დალაქნა ბილიენი ჭიუხისანი.
შამაკდეს კილდის თავზედა ხორონი ჯიკვებისანი.
 ჯიკვსა თოფ დახკრა ბეკენსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
 5 შუა გზას შამაალამდა, დრონ იყვნეს შულამისანი.
 გზას ვეფხვი შამეყარა, თვალნი არისხნა ღვთისანი.
შაიბნეს ვეფხვი, მოყმეი, მაშინ დაიდრნეს მიწანი.
კლდეები ჩამოინგრია, შტონ დაილეწნეს ტყისანი.
 დრონ აღარ დასჩეს მოყმესა, ვადან ეწითლნეს კმლისანი.
 10 ფარს უფარობს და ვერ ასწრობს, ვეფხენი ჩქარნია კლდისანი.
 გაზით გაართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავმანისანი.
მოყმემაც კელში იყარნა ვადანი თავის კმლისანი.
 ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა, დრონ იყვნეს წაქცევისანი.
 ვეფხვი კლდეთ გარდაეკიდა, ჩამაწითლნა ქვიშანი.
 15 თაოდ კლდის თავზედ შამოწვა მოყმე სულ-ამამდინარი.
 ვინ ეტყვის მაგის დედასა, – კარს უსხენ ქადაგ-მისანი,
 უერთოდ არ დაიხარჯნეს ჩვენის აფხაზის ისარნი.

II

- იარებოდა დედაი ტირილით თვალ-ცრემლიანი:
 „ჩემს შვილს გზას ვეფხვი მახყროს გაჯავრებული, ტიალი.
 20 ჩემს შვილს კმლით, იმას ტოტითა დღე დაუბნელდა მზიანი.

¹ პირველ ნაწილში ახლად დამატებული დახრითაა აწყობილი, ხოლო მეორე ნაწილი მთლად ახალია.

არც ვეფხვი იყო ჯაბანი, არც ჩემ შვილ დახვდა ჭკვიანი.
 მათ დაუტოცავ ერთუცი, არ დარჩეს სირცხვილიანნი.“
 ტირილით წყრულებს უხვევდა ვეფხვის დაჭრილსა კლანჭითა.
 „შვილო, არ მახკვდი, შენ გმინავ, დაქანცული ხარ ჯაფითა,
 25 ი შენი ჯაჭვის კალთები ოკერმა როგორ დაფითა?!
 შენც იმის საფერ ყოფილხარ, კმალი ქნევაში გაგაცვდა,
 არც იმან მაგცა ბევრა დრო, აღარც შენ დააცალია,
 ველარცა-ლ შენ დაიფარე შენ კელთ ნაქონი ფარია.
 ველარცა-ლ ვეფხვმა ტოტები, კმალმა დაკუწა ძვალია.
 30 მაგის მეტს აღარ გიტირებ, შენ არ ხარ სატირალია:
 ლაშქარში, მეკოპარშია არ იყავ საწუნარია.
 აქამდი მაინც გაგზარდე ვეფხვებსთან მეომარია.
 მშვიდობით, ჯვარი გეწეროს! ეგიც სამარის კარია.“
 ხან ვეფხვი, ხან თავის შვილი ელანდებოდის მძინარსა,
 35 ხან ვითამ ვეფხვი იმის შვილს ახყრის ტანზეით რკინასა,
 ხან ვითამ იმის შვილმ ძლივის, გარდაავლივის ყირასა.
 აიმაგ სიხმრებს ხედავდა, გამაელვიძის მტირალსა.
 ხან იფიქრებდა: „უდელოდ გაზდა ვინა თქვა შვილისა?
 იქნება ვეფხვის დედაი ჩემებრ დღე-ღამე-ღამე ტირისა?
 40 წავიდ, მეც აიქ მივიდა, სამძიმარ უთხრა ჭირისა.
 ისიც მიაბზობს ამბავსა, მეც უთხრა თავის შვილისა.
 იმასაც ბრალი-დ' ექნების უწყალოდ კმლით დაჭრილისა.“

დ) სიკვდილი

520. სიკვდილთან გაბაასება

ლექსს გეტყვით სიკვდილისასა, დავა ეშმაკის კვალზედა,
 კაცის დანახვა არ აქვის, თუნდა აკოცა თვალზედა.
 თუნდა ასმიათ, აჭმიათ, ზედ დააყარათ თავზედა,
 თუნდა ჩაუღვა საგძალი, თან გაატანა გზაზედა,
 5 იქავ მშვიერა დარჩების, სხვა რა მიუღვას კარზედა.
 კა კი არ მოგდის, სიკვდილო, მე დაგწყევ სამართალზედა:
 ფეკნიმც დაგნაყნა წინ-წინა, ვერ გაივლიდი გზაზედა!
 ველთამც დაგაგდა, სიკვდილო, იმ მონას თოვა-ქარზედა!
 შუასა იანვარჩია დაშნა არხოტის თავზედა!

- 10 ფეკებიმც მოგაზრობია, ტყავი ზე გახყვა ჯღანზედა!
 თვალნიმც დათხარნა, ოკერო, კაცს ვერ ღნახეკვი ხანზედა!
 შენ კი არცაი მოგჩების, გინდა გავიდას ზღვაზედა.
 უკაცურსა და ბეჩავსა ნუმც მიუდგები კარზედა!
 სუ შენგან პირ-დამწვარია, ნუმ ჩამოსჯდები სკამზედა!
- 15 თუ არ გემინის, ოკერო, პირდაპირ მოდი გზაზედა!
 მე არცა გამიგონიხარ გადაჩენილი ჯარზედა.
 ან მიხოლ ბნელის პირასა, ან მიხოლ თუნებაზედა.
 მისვლანი მიიპარები, კმას გასტეხ წამოსვლაზედა.
 თვალითამც სჩინდი, ოკერო, გამოგყვებოდი კვალზედა!
- 20 ძმასა რო ძმაი ზე დაშჩას, მქარს აგართვემდა სხვაზედა,
 თოფს დაგკრავს, გულსა ვერ მოხფქავს, კმლით მოვიდოდა მკვდარზედა.
 დედაი ერთის შვილისა თავს გაგიჟეჟდა ქვაზედა.
 ბობოქარობდა მამაი: „აბჯარნიმც მამცნა ტანზედა!“
 ამაგათ ცოლო-ბრალი ჩაგაგდებს შუა ზღვაზედა.
- 25 წვრილნი ტიროდან ყმაწვილნი, ცოლო ხო შენ გძე თავზედა?!

—

- სიკვდილმ თქვა: „აგრა რად დამწყვეთ? განა ჩემსა ორ ჭკვაზედა?
 ღთისგან ორ გამოგზავნილი, მაგის ორ ბძანებაზედა.
 მე რო არ ვიყო, სიკვდილი, ზოგნი ხო წავლენ ცაზედა?
 დიჩინთა, აძპარტიონთა ვინ ამაასხამს ჭკვაზედა?“
- 30 ვინა-ღ ჩაუყრის საგონსა, გული რო დაშჩას სხვაზედა?
 მეც ვიცვი, არვის უნდიორ, — ვინ მეგებების გზაზედა?
 მანამდი სოფელჩი მიოლ, ტირიან ჩემსა თავზედა.
 დავჯდები, მეც ავტირდები, როგორც რო ქალნი ძმაზედა.
 ხანდიხან გამოვშუშპრდები, როგორც რო ხვადი ნალზედა.
- 35 ქრთამ კი არ მიყვარს სიკვდილსა, თავნი დგან დღე-წერაზედა.
 დღე-წერა მქარს თუ არა მჭერს, ვერ მიოლ ყვერფ-კერაზედა.
 არც ქოლდ მარტუაი ორ მავალი ქოყანაზედა, —
 კიდე მყავ ამხანიგები, ნაკურთხებ ჩემსა ტყავზედა.
 ჯერ ტალავარზედ ვიცნობით, მემრ გამაშობილს თავზედა.
- 40 ფერა(დ) შავს ვლგეორთ ყორანსა, მალლა მავალსა ცაზედა.
 ეშმაკებს გავედობილე, ეგენ წავლალენ მთაზედა.
 ქანდარეები გააბეს დილის ლემადის ქარზედა.
 დაქანებენ ნაქარსა, ბევრ-ბევრას დასცეს თავზედა.
 ზოგებმ ფერკისა ჩააბეს ადიდებულსა წყალზედა.

- 45 დამთვრალსა, გაღალღებულსა დაუხვდებიან გზაზედა.
იქისკე გახზატიჯებენ: „შენც ითამაშე წყალზედა!“
ყველაი უნდა მოვნახათ საქონელზედა, ცხვარზედა,
დაუგვიანდას წყემსები, ვერ მოუარას ხანზედა,
უწუნდებოდან ჯალაფნი, გამოხედევდან გზაზედა.
- 50 ახლა კახეთი ჩავიდათ შირაქის მოედანზედა.
ჩამოვლენ თუშის შვილები, დალას ეტყვიან მკვდარზედა.
ფშავლები ლეგ-ლუგები მკვდარს არ გასწირვენ გზაზედა.
თავადებს ამოუარა, შავი დავაცვა ტანზედა;
ჩამამელობა არ აძლევს, ცრემლ არ იციან თვალზედა.
- 55 დროობა გამეცვალა, ჟამნი მაიქცნეს სხვაზედა,
გამოგვიცვალეს თოფები, კირიმს ვინა-ლ ცნობს კმაზედა?
ვინა-ლ ჩახხედავს ფრანგულსა, ვინა-ლ დამინჯავს ფხაზედა?
სამკლავეთ ვინა-ლ დაიკრავს, ჯაჭვს ვინ ჩაიცივამს ტანზედა?
სამკლავ-საფუკართ ვინ ღნახავს, ხალხი რო ისხდას სმაზედა?
- 60 ქურდობ-ბოზობის მოქმელსა იქავ დაისმენ ჯარზედა.
აღარც ვინ მოსჭრის კალთასა, არც ვინ გაუა ბანძედა.
ვაჭრობენ სკლატ-აბრაშუმსა, ქალებ აკერებს ძალზედა.
როგორ ლამაზა უკდების ვაშკაცის ტალავარზედა
მძივ-ძვალისდილა, ნაკრავი როგორც რო ქალსა თმაზედა!“
- 65 მაჩივარ ნუ ვინ იქნებით ამა ლექსისა თქმაზედა.
ქურდობ-ბოზობა არ მიყვარს, არც კაცი მაგის ქნაზედა.
არ მინდა ამპარტივნობა, კვეხა არ მამწონს ქალზედა.
ამგ ლექსაის მათქვამი საკუთარ ვზიორ სკამზედა.
ჩამამეყარა საგონი, ძილ არ მოვიდა თვალზედა,
- 70 გძელ ოქშობითგე შაუდეგ, გადავში თენებაზედა.

521. სიკვდილი ახალ-უხლებისა

- სიკვდილ წამავას ქვენითა მკოცელი ახლებისაო;
უსტამალაეს შამაკდა, სათავეი ას წყლისაო.
ბაჭყურა არას ნაუღლობს, ფერ არ შაშალა მგლისაო.
გიორგის შვილი თოთია, – შუქ ჩაბძანა მზისაო.
- 5 წინ-წინა სულეთ შასულსა კოში-ლ დაუდგით რვლისაო.
კირჩლაის შვილი ყულია, – მასწილა მასკვლავ ცისაო.

- არას ნაუღლობს კირჩლაი, მარტუა სკამზე ზისაო.
შინშ მოკლედ გადააყოლა, – იქ მჭერელ უნდა მკრისაო.
იგვლიეთ, ატაბიონნო, ციხე დაგექცათ ქვისაო.
- 10 შამახნედევდის კალუსა მაგ ადიას შვილთაო.
„ახალ-ზალ მაუყვანავა, ჭირად მაუქცევ ლხინსაო,
ტომ-ფანდურს გაუჩუმებდი, ზალს დაუხინებ ძილსაო.“
გამახნედედა სამესა: „გადავლა მინდა მთისაო.“
გადაეს ბაცალიგოსა მეხი ჩაღრია მთისაო,
- 15 ჩაკოცა ქორ-შავარდნები, წილ დარჩა ბევრაისაო.
მადის გუდანით ტირილი ქალისაი და ზლისაო.
თოთიას ნასთველევათასა ლეკვი მახპარა მგლისაო;
დახკრავს მძინარას ისარსა მაგ მაშუკაის შვილსაო,
შამააწვენენ ვაშკაცსა, – ირემ უღრანის ტყისაო.
- 20 გამახნედედა ჭიესა, მაგ უთურგაის შვილსაო.
შინამდე რად არ მაუტევ, შაკვრა რად გინდა გზისაო?
ამანდი გამაბრუნდების, ახოთას გამარბისაო.
ხიშალით ჩამახნედედა, ლულში ჯავრი აქვ ვისაო.
ლულით ამადის ტირილი, ცრემლი წყალივით დისაო.
- 25 გიგიას ციხე დაექცა, ნაგები ბასრის ქვისაო.
გიგია არას ნაუღლობს, ფერ არ შაშალა მგლისაო.
ამბობენ ბაბილის შვილნი: „ჩასაყოლიმც ქნა კმლითაო!“
სიდიდე, გუდანის ჯვარო, მალოცვილი გაქვ ხითთაო.
ჩამაეშველე-ღ საყმოსა! თორემ ძალიან ჭირსაო.
-
- 30 ლექს აევ დაუბარებავ მაგ ვეფხვიას შვილსაო.

522. დარიშკანით მომკვდარი და სხვა ახალგაზრდები

- სად იძახან მატირალსა? სად იყრების ქალ-ზალია?
ხუთშაბათს აღარ მავიდა, მთვარე გუშინ წუხრ ჩამკდარია:
ზეცისაკე წაიყვანეს ქალი დაბალ-დაბალია.
მალლა-მალლა, თაიაო, სადაც ახალ-გაზღანია!
- 5 ზემო თავში გარდაკდიეს, კელში მისცეს არგანია.
„გარდმავიდე სოთამაშე!“ აარჩიეს სამ-სამნია;
წინ-წინაზე გარმაკდების დარიშკანით მამკვდარია.
გადმანყევ, ბაჩიათაო! ბალათურავ, სად ხარია?

10 შენ სადა-ლ ხარ, ბიძურო? კიდევ გჭირსა თავს შარია?
ვისაც თქვენ სიკვდილ უხარის, თქვენის წყლისამც მამტანია!

523. ჩათიბვა სიკვდილის მიერ

სიკვდილმ თქვა: „ზღვა-ზღვა წამოვედ, ზღვა ჩქეფით შამოვიარე.
შაკმაზე ლურჯი აქლემი, კმელეთი შამოვიარე.
ფშავისკე გადავიხედე, - ყოოდენ ვარდნი, იანი.
ჩავეღირე და ვერ ჩავედ: ხატი ხყოლიყო ძრიალი,
5 წვერის ძირს შამამეგება გიორგი პირ-ოფლიანი,
ფშავისკე აღარ გამიშვა, ყოფილა დავლათიანი.
კევსურეთისაკ მასწავლა, გზანია კიბურჭიანნი.
გადაუხედენ კევსურთა, თუოდენ როგორც ჭიანი.
ჩავედ და ისე ჩავთიბე, როგორც ნალევმა თივანი;
10 ბევრის თოფ გავატიალე, შიგ ისხნენ ორნი ტყვიანი;
ბევრი გავწირე ოკრადა სიათა პირ-კვამლიანი;
ბევრის კალათა შავსკიდე კირჩხაზე ჩხირ-წინდიანი;
ბევრის იარაღ შავსკიდე აშურმა-ყაწიმიანი;
ბევრისა კმალი შავსკიდე, ფრანგული ფხა-სისხლიანი;
15 ბევრისა ძროხა გავუშვი მინდორზე ოკერ-ტიალი;
ბევრის ნამგალი დავაგდე, სამკლავე-სათითიანი;
ბევრისა კარი დავჯარე; ბევრისა ისივ მღე არი;
ბევრი კი გამოვაბრუნე მტირალი, თვალ-ცრემლიანი;
ბევრი ვაჟკაცი მოვშალე, ვაჟკაცი ცოლ-შვილიანი.“

524. ნარჩევი ვაჟების ჩაკოცა არხოტში

სიკვდილმ თქვა: „არ დავიჯერებ, ნაბძანებს ვიქამ ხთისასა,
სათავით ჩამავხყებოდი, ბოლოს გამავალ წყლისასა,
ჩავსკოცდი არხოტივნებსა, ნარჩევს ვაჟებსა მთისასა:
გაბუურთ აღუდაურსა, შავსა ღურბელსა ცისასა,
5 საავდროდ დამზადებულსა მალლის არხოტის მთისასა,
მინდიას თეთრაულისძეს, წელ-შუ მუშასა სმისასა,
მარტიას შუქიაურსა, კმლით მჭერელს ადგილისასა,
ახიელს მავაგლეჯიებ ნაწურსა გრილის მთისასა,
ბადათ მაუკლავ ბადასა, კულასა ბასრის ქვისასა,

- 10 კადელსა ღერენათასა, ყარაულს ზენ-უბნისასა,
 უშიშას ოჩიაურსა, მგელსა, მჭამელსა მტრისასა,
 აქუათ ქასას მავხკლევედი, თესლს დავლევ არწივისასა,
 ალიათ ბაბლის მავხკლევედი, მშინეს ბევრაის მტრისასა,
 ამლას ბერდიას მავხკლევედი, გმირსა წინაის უმისასა,
 15 ახლებში თამარისძესა, ვეფხვს მავხკლავ სალის კლდისასა,
 ჩინგლათას ბაჩაყაურსა, მთვარესა ხუთმეტისასა,
 თოთიას კალოთანელსა, მკოცელსა ოროლისასა,
 ხირსილსა ზვიადათასა, მშინესა მითხოვლისასა.“
 სიკვდილმ თქვა: „სულეთ ჯარს დავსხამ ნარჩევის ვაჟებისასა,
 20 წინითი ჩხუტსა ჩამუდგამ, კოშს ჩამურიგებ რვლისასა.“

525. ქალების სიკვდილი ბარისაკოს

- სიკვდილმ თქვა სატიალემ: „შავილი ჭკაღისასა,
 შავკლები ბარისაკოსა, თესლს დავლევ ქალებისასა:
 ბეწუკელთ მავხკლავ ძილასა, მასკვლავს მოვსწილავ ცისასა;
 ემა ბეწით დედიკას, ცისკარსა თუნებისასა;
 5 ბაბუათასა ლელასა, მთვარესა ხუთმეტისასა;
 მწვეინართასა დედიკას, ჭკვა-გონსა ქალებისასა;
 ბაძიათასა ნანუას, სწორესა სოფლებისასა;
 მაიას არას მავხკლავდი, დლეთა შავსწევდი სხვისასა, –
 თითიწვეერაის მავალსა, მწიგნარსა ტალავრისასა.“

526. სიკვდილი და ობოლი

- სიკვდილმა ჩამაიარა, ბერკაცი დახვდა შინაო;
 შაუჭახუნა ბერკაცმა, სიკვდილი შააშინაო.
 იმას გამასცდა სიკვდილი, ობოლი შახვდა წინაო.
 – „მე მამკალ, ჩემო სიკვდილო! ობლობა მამეწყინაო.“
 5 – „შენ არას მოგკლავ, ობოლო, შენი პატრონი ვინაო?
 არცა გაქვ სანთელ-საკმელი, არც სუდარაი შინაო.“

527. სოფლის უფროსი

სოფელს ატირდეს დედანი: „სოფლის უფროსი კვდებაო;
 ნუ მოხკლავ, დამბადებელო! სოფლობა წაგვიკდებაო.“

528. ჭირის პატრონს

მეწყალი, ჭირის პატრონო! ჭირის გონობა ძნელია.
ჭირი არ წავას უჭიროდ, თუ ჭირის დედა მთელია.
მკვდარ შინით დაემარხების, სოფელი ღონიერია.

529. კმელეთის თვალი

5 ღმერთო, რა დიდი ბრალა! ნაპირი მასტყვდა ცისაო,
დაეცა სტეფანწმინდასა მაგ სვიმონაის შვილსაო.
სანდროიმც ნუ მაგიკვდება! თვალია კმელეთისაო.
მუკლზე გაზარდა როსტომი, ფას იყო კმელეთისაო.
საყმოსა შამაუარე, ცისკარო თენებისაო!

იორლა გამამიგზავნე, იორდან, სამის წლისაო!
ჩოკაი, იავორაო, წესია მოლექისაო!
ვინ იყო შენი ღუშმანი, ქორ აღმეებში ქრისაო?
ჩამააქვ მტრისა კელები, ფოთოლასავით თრისაო.

530. რეკათ ჯამრული

აწ მოკვდა რეკათ ჯამრული, დაწვა და დაიძინაო.
მზეი ჩაუდგა ბეჭებში, ღრუბელმა ჩაუნდილაო.
ყორნები ჩავიდ საჭმელად, არწივებმ ჩაუშქინაო.

531. ჯიკუა მაკინცაური

ჯიკუავ მაკინცაურო, ჯერანო მალლის მთისაო,
შენსა ვინ იტყვის სიკვდილსა? ვინ გარმავლევს პირსაო?
შენის კელ-მკარის ჭირიმე, ფიცხლა მქნეველო კმლისაო!

532. მარტია შუქიაური

ციხე სტირს შუქიაურთა, უკმობს ქვიტკირის კარია.
სიკვდილსა შუქიაისას იწყენს წყალ-შუის ჯვარია:
„ორივ დამექცა ბელელი, ღრომას შამიწყვდა ზარია, —
პატრონ მარტია მამიკვდა, მტერმ შამამართვა თვალია.“

533. მეგრელათ ფუნჩია

- რად არ ამოხვალ, ღრუბელო, ამეხვევი ცასაო?
ნისლო, ჭალაში ნუ ჩახვალ, ნურას წასთოვლი გზასაო!
ფეკზე ნაცვამთა კუჩათა, ნუ ჩაუყინავ ჯღანთაო!
შავო, ნუ მახკლავ, სიკვდილო, მეგრელათ ფუნჩიასაო!
- 5 დედა უკვდება ტირილსა, დანი იღებენ თავსაო.
ბაკში ნადგომსა ცხვარ-წყემსსა ვინა-ღ გაულებს კარსაო?
ნადირთა გადამდინართა ვინა-ღ გადუჭრის კვალსაო?
სატერელო ლაშქართა ვინა-ღ შაუყრის თავთაო?
ნადირთად ატირებული კლდეს ჩამეეჭრა ფხასაო.
- 10 შავო, რას დახვალ, ყორანო, რაღას იძრუდებ მკართაო?!
კევ-ყურეს რას ეთელები, რასღა ეძახდი სხვათაო?
-

- ეგ ლექს დამიბარებავ სამხლეშიგურსა ქალსაო;
შავხედავ სპეროზიათა ჩემის ერთგულის ძვალთაო.
გადამავალო ყორანო, გადამიყოლე მთასაო;
- 15 ჩაწითლებულთა ქვიშათა ჩამოვაწრევედი თვალთაო;
ჩამოგერეფ ჩიქილაშია ჩამობნეულთა თმათაო;
დავდებ, დავიწყებ ტირილსა, ცრემლით დავიბან თვალთაო:
რააღა-ღ ვიყო ცოცხალი, რად არ მოვიკლავ თავსაო?

534. სუხუშია

- აბეჩავ, სუხუშიაო! ნეტარ, სადა-რა ზისაო?
არ ასა აღელებული ი გული ფოლადისაო?
საავდროდ დამზადებული შავი ღურბელი ცისაო,
ყველაის საიმელოი, თავისისა და სხვისაო?
- 5 არ გონობსაე სიტყვასა, არ აყოლებსა გმინსაო?
უკულმ რად ბრუნავს ბორბალი სრუ ჩემის სიცოცხლისაო?
არი-არეზე მავალსა თავის ჭკვისაგან სჭირსაო.
კაც როგორ დაიბადების, იმაზე დადგებისაო:
რო გაასწორას ოსტატმა, ფიცარ კი არ ას ზისაო!
- 10 ცოცხალმ ხქენ მასაგონოი იმ თავის სწორებისაო.
თუ მახკვე, ღმერთმა გაცხონას! გულ არ აცინე მტრისაო.
ვერ გაზრდის შენისთანასა დედა კევსურის შვილსაო.
გზაზე უწერავ წერილი ნაცადი კაის ყმისაო.

ხარ, ბორტვო, წითლა მასვრილი, ეს წყალი წითლად დისაო.

—

15 მაგის მეტს არას იამბობს მელექსე ამაგისაო.

535. წყალში ჩავარდნა და სიკვდილი

რომენ წამახვე გუროთა? ორმაგ დაგწერა ჯვარია.
მესამემაც რო დაგწერა, ეგაც გუროელთ ქალია.
წყალში ჩაღვარდი, წიქაო. ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
ცხენმ გილალატა რემამა, მაცილმა აგკრა მკარია.
5 კაცო, გასწირე შატილი, თორმეტ ქვიტკირის კარია,
ხალხისა მაურევალი სამი საწყემსო ცხვარია,
პატრონის კელ-მაურელი სუ იარალი, რვალია.
სულეთ შავიდა წიქაი, კელით შაალა კარია.
სწორებმ გაიცნა ერთუცი, დასხდა ქორების ჯარია.
10 სამგვლევიართ იმღერეს, ამოდ შამახკრეს ზარია.
ჩუამ სიმღერა იძახა, ჩალხიამ მისცა ბანია.
ვაჟებმა შატილივნებმა სულეთ გაბედეს ძალია.
სრუ გაამტკრიეს კარები სამზეოს გასავალია.
იმით შამახწყრა უფალი: „აქით არ დიან სხვანია.“

—

15 ამაგის მალექსებელი ომათ სუხია ვარია.
ნუმც გაჩენილხარ, ჭალაო, მეძრ მანადენი წყალია!
ორნივ კელშიით წამართვა: ჯერ ძმა და მერე ზალია.
ამაში უგონთ გასული ჯერაც ისევ მთვრალ ვარია.

536. ალაღებულ წყალში დაღუპვა

ჩემო ბებერო ფანდურო, ჩავიდევ ახალ ძალიო.
ღუჟეთ დაკეტა მთავრობამ კაზარმეების კარიო,
ველარ დადიან კარზედა, შიგ დარჩა მძიმე ჯარო.
ამანდ სტანავის ადამი, უდგას კულაის ტანიო.
5 მიბრუნდ-მაბრუნდა ჯარშია, ეგრ რო ბუღაი ჯარო;
აფრიანტლებმა ნღობითა ვერ მააშორნეს თვალნია.
შინისკ წამოღოს ადამი, გამოიმართნა გზანია.
დასაწყიელსა ეშმასა ორივ დაუდგას თვალნია!

- პირქვამც დაიდგმის, ვაჟებო, ე გუბრიანთი კარია!
- 10 მაგან დალუპა ადამი: ალალებულას წყალია.
ივანემა და გაბუშამ ერთ-სხვას უჭირეს მკარია:
შამაიყარნეს წყალჩია, ვეფხვებმ დახიეს წყალია,
გამაიტანეს ადამი, შამააწვინეს მკვდარია.
ეგ რო გაიგა უფალმა, ზეცას დარეკა ზარია.
- 15 გაუგონებავ ყველასა, ჩამეეღინა ჩქამია.
დედის ცოდო-ბრალს განკვირან, ცრემლ მოდის ეგრ რო წყალია.
ამბობენ, ძალიან ტიროდა ეგ ბუჭკიათ ქალია.
ადამო, რაით დაზდგები, რო იჯდას ბატარძალია?
შენი ეხვივოს ტალავარ, ჩვენ იყვას ქალი-დ' ზალია?
- 20 შენი სამყოფო, ადამო, ციხის სათავის თვალაია.
დააკარ აპელანტარი, ზედ დაჯედ ნიაე-ქარია!

537. საფლავის დაძვრის შედეგი

- ლექსს მოგაკსენებ, ოჟებო, შავ-გვრემლის კევსურისასა.
„ბათაკან დავალევიანთ!“ ჯარი შაუყრავ პრიშტავსა.
გუროთა მოდის ნიავი, ვერ ჩამოსცილდეს კისტანსა.
აფშინა დაუბარებდა: „ა დედას მტრისას, პრიშტავსა!
- 5 გუროს ჩამეედ, პრიშტავო, ძროხათ რადა ხკოც სხვისათა?
თავისანი მყავ ძროხანი, ქოჩთ მოლოძუებ მთისათა.
ხუთნი მყოვ შვილ-ძმისწულები, მზეს ფიცვენ ერთუცისასა;
ბევრი აქვ ტყვია-წამალი, დლით სამჯერ დაზდგმენ ლიმანსა;
თუ დააცდინეს, იწყენენ, ფერს დაიდებენ მგლისასა.
- 10 ჩამეედ, გაყურებინებ კმას ჩემის ბუჩაისასა,
ეტოლებოდა ბექ-ბუქთა, თავზე გაყრიდას ქვიშათა!“
ამბობენ ჩამოვლევასა ბებრისა არწივისასა,
თან ჩამოყოლას ამბობენ თავ-თავის ხთისშვილისასა.
ზედიზედ დგების რუსები: „ჩვენ გვანახვიე ხთის მადლსა!“
- 15 ღმერთმა გაცხონას, აფშინავ! ხანს იყავ სიკვდილისასა.
გუროსავ მოგჩეს მგლის ლეკენი, ჯავრს კი არ ჭამენ მტრისასა.

—

ამავის მოლექსებელი ჩამოოლ ახუნისასა,
თოფი მამთრეეოვ მაშლილი, ჭახრაკს უკეთებ ხისასა.
სალექსოდ გენუკებოდი ხანჯარსა შავხალისასა, —

20 იმით მინდოდა ხანჯარი, ნაპირს ორ ადგილისასა.
თუ არ გამამიგზავნიდით, არც-რა იმედს ორ სხვისასა.

538. ტანად დაბალა ვაშკაცი

სიკვდილო გასაოკრებო, ნუ ხარ ვაშკაცის მტერია!
ნუ მოხკლავ სულხანაურსა! ციხეს მოაბას წვერია.
ტანად დაბალა ვაშკაცსა არ გაულაღა მტერია!
ბევრა გალალდა ღუშმანი, გულზედ გაისვა კელია.
5 უჭკუან რამ შამასწყვიენა? ეგ უფრო საკვირელია!
სამ-სამ მოუკვდა ვაშკაცი, რო მარიალე მგელია.
ბევრჯელ დალაკა სულხანამ ურჯულოს თა და ველია;
აჭეხა არშავიანი, შაწება ხანჯრის წვერია.
სანამდენ იყო ცოცხალი, ჯავრი არ ჭამა ბევრია,
10 აწვალა ქისტისშვილები, ზიდნა მარჯვენა კელია.
ფეკით სიარულ უყვარდა, ვაშკაცს არ უყვარს ცხენია.

—
მაგის მეტს აღარ ვიამბობ, — ლექსი არ მიყვარს გძელია.

539. დავით წიკლაური

ამლას დაიქცა ციხეი, ჩარდახი ჩამადისაო.
ღმერთო, იწყინე, ბრალია სიკვდილი კაის ყმისაო,
უდროვოდ სწორთა ჩაჯობა ოცის წლის ვაშკაცისაო!
ცოდვა ას, ჩინგლაისძეო, მიწას ეჭირა გრილსაო,
5 მზეზე არ იარებოდა, ლაღო არწივო მთისაო!
გულ-რკინავ გაუტეხელო, მაგრა მჭერელო მკრისაო,
სწორად თვალ-გულის მძლეველო თავისისა და სხვისაო,
თემ-წყალში გაუჯავრებო, მტერსთან ღურბელო ცისაო!
უიარაღო არწივო, ზედ კი შაგიგდეს მზირთაო;
10 შამაგეხვიენეს ცხრა-ათნი, ხანი არ მაგცეს ცდისაო.
რო ნახა ქისტის ლაშქარი, ვეფხვი კი მაგარს შლისაო.
„ვა დედას დავითისასა!“ აგდებს გულისგან გმინსაო;
ინატრის არშავიანსა, თვალთ სისხლი გარმაზდისაო.
„ანამც კელთ მამცა ხანჯარი ოსმალის ფოლაღისაო!“
15 ეუბნებიან ქისტები, რაც ჭკვაში მაუღისაო, —
უთხრეს: „გამაგვეყვე ნებითა, ვაშკაცო ოცის წლისაო.“

- ბრალ არ გიტანავ, დავითო, ჯავრი გვაქვ სხვა-და-სხვისაო;
უნდ ჩაგიყვანათ ღიღღოსა, საკსარ ავილათ ტყვისაო.“
ცხრათ შუა ჩაუყენებავ, კელებს უჭერენ გმირსაო.
- 20 გაჯავრდა, ჩინგლაისძემა ფერი დაიღო მგლისაო.
„ტყვედ რა გამაგყვათ, ძაღლებოთ? ძალი მრისხნევდას ღვთისაო!
ვაიმე ჩემო ხანჯარო, ვხედავ, რო საქმე ჭირსაო.
მარტო ჩამიგდეს ცხრა-ათთა, მჭერელ აღარ მყავ მკრისაო.“
სოფელს ცეპი აქვ მარტყმული, ჭენა დგას თოფებისაო.
- 25 შამაუგინა ლაშქარსა საფლავი მანმადისაო.
„კელთა-ღ მამეცით ხანჯარი, გულ სცანით დავითისაო!“
იწყინა ქისტის შვილებმა პირში კსენება მკვდრისაო;
გადაუწყვეტავ რჯულ-ძაღლთა სიკვდილი ვაშკაცისაო;
დაუცემავის რქაზედა, ჯიკვი რო ჭაუხისაო.
- 30 პირში ღმინი აქვ დამრჩალი, ჯავრ ჩახყოლია მტრისაო.
სულეთ შავიდა დავითი, კმა-ძაღლა კივილითაო.
გზას მიუნათებს მოყმესა წინ შუქი კელაპტრისაო;
ციხის სათავეს შამკდარა, ტოშის კმა გამადისაო;
დალენა ციხის კარ-კედი, ნამტვრევებ გარდადისაო;
- 35 წამაეგება ჯარები ნარჩევი ქალ-ვაჟისაო.
უთხრეს: „მშვიდობა, დავითო, ვა ბრალი ერთაისაო!“
პირ-უკულმ დადგა ჯარები, ცრემლით იბანენ პირსაო.
მამამ გაიგა დავითმა, სულეთ კარივით ხყვირსაო,
ველარ იჭერენ მეშველნი მაგ მარაისძის შვილსაო:
- 40 „სამზეოს უნდა გავიდა, ჩემი აქ ყოფნა ჭირსაო.“
იწყინა სულეთის ღმერთმა არევა ჯარებისაო.
„სამზეოს გასვლა, — ამბობდა, — ანდრეზად არ მადისაო.“
მამა ეხვევის დავითსა, ცრემლები ჩამუდისაო.
„აქ რა გინდოდა? რა მიყავ? ნაპირ რად დამეც ცისაო?
დედას რა უყავ ბებერსა? ჯავრ სად წაიღი მტრისაო?“
- 45 არ გასტყდა, მაისტლის ქალო, დედაო კაის ყმისაო!
სამზეო ცოტა ხანია, ყველას იქ გვინდა მისვლაო.
ნუ გენანების დავითი, — ხალხის სათავეს ზისაო.
ას ყველას გამეტებული, ულუფა მანდის ღვთისაო.
- 50 ნუ გეჩქარება, თოთაო, დრო მალე მოვა მტრისაო.
ვალ კი არ დაიკარგების ამლას ჩინგლაისძისაო.
შენაც ხარ დასანანები, გოგოვ თვრამეტის წლისაო,
თვალ-ჭრელო, მეტად ტურპაო, სისკარო თენებისაო,

გონებით თოფის ამლეო, გადგა ცით სვეტი ღვთისაო.

- 55 ამაგის მალექსებელი სოფლის სათავეს ზისაო.
ლექსი ვერა ვთქვი, ვაჟებოთ, საფერი ღავითისაო.

ე) თქმულებანი

540. ციხის ნაშალი

ციხის გამათქვი ნაშალო: რა დრო გაქვ გამავლილიო?
ან ვისგან ანაგები ხარ, ან ვისგან ჩამაშლილიო?
კევსურეთ ვინ გინახევდა, შენზე ვის ედგეს ჭირნიო?

- 5 ციხემ თქვა ერთი სიტყვაი, ძალიან გასაკვირიო:
„შალვაის ანაგები ორ, სინის ჩამიდვა ძირიო.
ღღეს-ღამეს მყარაულობდეს, მშვილდს აჩქამებდეს გძირნიო.
კმლის ქნევა, ფარის ფარება რამოდენ გამამივლია!
ჩემი კალთა და ფერდები სრუ სისხლით ჩამოსვრილია.
მტერ მყვანდა დაუთვალავი, მახმათ ვინღაც ი გძირიო.
10 მებოდა, ვერას მჩებოდა ზურაბ ერისთვის შვილიო.
შიგით დამიტყდეს ვეშაგნი, ჯერაც იმაზე ვტირიო.

- პატარან იყენეს კევსურნი, მაგრამ არ იყენეს ცუდანი, –
უწინ არ ხქონდა თოფები, ჭყიოდეს მშვილდნი რქისანი.
ჩამაზდიოდეს ციხესა ნაგლეჯნი მაკრატლისანი.
15 მშვილდს საბამ აღარ უძლებდა, ვადან ცვდებოდეს კმლისანი.
სისხლის სმა იხალიზებდა, გალონ იბძოდეს გძირთანი.
ხანდინან წავიმარჯვიდი, ვლიენიდი ჯარნი მტრისანი.
ქანევდა სისხლი მინდორთა, რუენ ივსებოდეს წყლისანი.
აივსნეს ეკალდამანი, მკვდართ არ სწვდებიან მიწანი.
20 ვეფხო, შენ ნუ დაღებრდები, ამბავნ იამბენ ცდისანი.
აის დრო როსა-ღ მოგივა, გლაჯნ იქნან შენის მწკლისანი?

დაბერდა გუდანის ჯვარი, ყმან შაიცვალნა ვითანი!
იქავ შავდება ლურჯასა, სხაპნ იქნან მათრაქისანი.

25 კოპალამ კარატიონმა ქოთან რა უყვნა ქვისანი?
დაოქროვილნი კოჭობნი, დავსვილნი ნავთის წყლისანი?
რად მაგერივნეს დავლათნი ქოჩრიანთ კემწიფისანი?
მარიგის კარზედ შახკედით, თვალნი იხილენით ხთისანი.

30 თქვენ' მოძმე ბაგრატიონი, ე ჩვენი ნანეფარია.
არ იბარებსა კევსურთა, საყმოს მავლას თვალთა?
არ დავა ქალუნდაური, ბეგენ-გორ მეომარია?
ან კირჩლა ბაბურაული, კევსურთა წინამძღვარია?
ვისა-ღ ექვივნა თორღვაი, კემწიფის ნაბიჭვარია?
მარტონ ეგენიც არ იყვნეს, ბევრნი სახელობდეს სხვანთა.
ბევრჯელ ჩავიდეს მითხოსა, აღინეს სისხლის წყალთა,
35 ნალესის ფრანგულებისა ცას მიდიოდა აღთა.
ბევრჯელ გატეხეს მითხოი, რამდენჯერ ბელანქარია.
თავის სიცოცხლე ვაშკაცმა რომ ვერ დაცადას, ბრალია.

541. შურის ციხე

კვირაე გათენებადა მთას გადავიდეს მზენია,
გაწირეს შურის ციხეი, საცა სიმაგრე ძველია,
კმალას რო მდგარან ციხენი, ცას მიზღენია წვერია.
5 ციხე ყოფილას ცხრა-თვალი, დახედულ მშვენიერია,
გვერდებზედ ხქონდეს ჩარდახნი, კუთხებზე სათოფენია,
მიწი-მიწ ხქონდა დარანი წყაროზე ჩასასვლელია.
ღთის კარზედ საკვესურადა ზღვომიან აღვის ხენია.
წვერზედ ხქონია მომბული ცხრა-კეცად შიბი გძელია.
ზედ ისხდეს ანგელოზები, მკართ ებნეს ოქროს თბენია.
10 ისენ წვრილი კმით გალობენ, ყურება სანატრელია.
ამ ციხის აგებაშია მაუნდა ოცი წელია,
ორმოც მოუნდა ქაჩალი, სამოც – ქვის სამტვრევ კვერია.
იტყვიან: წინად ბერძენთა კელ ხქონდა საკვირელია.
რო მასრულეს ციხეი, კარი შააბეს ზგელია,
15 კევის-ბერთ აკურთხებთეს (მაშინ არ იყვა მღვლეი).
მოულოციან: „ციხეო, ნუმც მაგერევის მტერია!
ნუმც გაგიტყდების იღბალი! ეგრ დადეგ, როგორც კლდენია!“
რამდენ ურჯულო ებრძოდა, უმტვრივნა კარ-კლიტენია!
ვერც შენ გატეხეს, ციხეო, ვერც ხეს დაახლეს კელია.

- 20 ალბად თუ გშველდა, ოკერო, კმაღაი ბედნიერია.
 იმის პირდაპირ არსება დაცარაფებულ კლდენია.
 ბელელჩი ესხდეს უფროსნი, ვინც უწინდელნი ბერნია.
 სალაშქროს დრომას სკაზმევედეს ბჭენი და კევს-ბერნია.
 ამ დროს მოვიდა ლაშქარიც, მთა დაიჭირა, ველია.
- 25 ერთიც ეტანა ლულელი, არიშაული ბერია.
 სახელს სუმელჯას ეტყოდეს, ანდრეზში ეგრე სწერია.
 ანგელოზთ ეცხადებოდა, გასთეთრებიყო წვერია.
 ალბათ დაქრთამეს ლაშქართა, დაქრთამეს, შაუცდენია.
 აავსეს საჩუქრებითა, ოქრო და ვერცხლი ბევრია.
- 30 ერთ საკედარიც აჩუქეს ბაგაზე დასამბელია,
 ერთიც აჩუქეს თემლაკი კმლის ვადას შამამბელია.
 ალბად ასწავლა სულელმა ალვის ხეთ დასაჭრელია:
 „თქვენ მაიყვანეთ კატაი ხეთ ძირში დასაკვლეღია!“
 ხენი დანათლნეს სისხლითა, ეგ უფრო საკვირვეღია.
- 35 ალვის ხე გადააქციეს, ძირ არ გაწირეს, წვერია.
 შიბ გაწყდა, ცისკე წავიდა, წიოღა როგორც გვეღია.
 შენაც გაგტეხეს, ციხეო, გაგცერებიან თბენია.
 სრუ ამასწყვიტეს ჩვენ ჯარი, ახალ არ დარჩა, ბერია.
 ვინაც რო დარჩეს, სუმელჯის უკსენეს მამის ყელია,
 ცოლ-შვილით გაანადგურეს, ცას გაადინეს მტვერია.
- 40 არ დასწა კაცი პატრონი, სახელის დამდებელია.
 სახელ დაუდეგ, უსიპო! ბიძა ყოფიღა შენია.
 შენაც აიძას შალგვიხარ, დაბრჯღნილი გასხავ წვერია.

—

პატარა კევსურიშვილი ამაგ ლექსაის მთქმელია.

542. იაკსარი

- ხვთის კარზე შავიყარენით ანგელოზები თავნია.
 გარმოდგეს სასწორო-ჩარეჭი, კვირაგ, დაუგი თვაღია!
 ეზიდებიან იმასა, ვინაც რო ძალიანია.
 ქვე-ქვე ბოლოსკე მე ვზივარ, ყველას ჩემზე აქვ თვაღია.
 ერთმანეს ეუბნებიან: „აიღებს იაკსარია.“
- 5 ავწიე საწონ-ჩარექსა, — ღმერთო, შენგან-ა ძალია.
 ხუთი მავსთხოვე კვირასა, გარმამიმეტა სამია.

- სამოც ლიტრასა რკინასა ძირს გაუყარენ ქარნია.
დეგებს ხქონია ქორწილი, უჩქევევავ სიმურ წყალია.
- 10 ცხრათავ ხეყანია დედაი, ცხრა შვილთ გამზდელი ქალია.
სალუდე ქვაბი თავს ეცვა, აიძან შამდვა ზარია.
დავბრუნდი უკან. ამბობდეს: „შაშინდა იაკსარია.“
მაშინ კი გადაუფრინდი, გამაუცვალე ჟამია.
ლახტი ვესრიე საკმიდან, ზედ გამავხურე ბანია.
- 15 ერთ კიდევ გამამივარდა, არ მიუბრუნე თავია.
საგმირო წამავიძალდე, კლდეს მათფარა ტანია.
კლდე ოთხად დავანაფოტე, დევს წამავსთხარე თვალია.
კარგად სცოდნიან მაგასა აბუდელაურ ტბანია.
წავიდა-ღ' იქ ჩამეხვეწა, თან ჩავხევე იაკსარია.
- 20 იქიდან ველარ ამავე, სისხლმა გამიბნა მკარნია.
ექებნეს ჩემთა მოყმეთა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
მაიყვანეს და შიგ დაკლეს: ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
შამავჯე ბროლის ქვაზედა, შამავიბერტყენ მკარნია.
ჩავხენე ჩემ ნაჯდომშია, ჭრელად მამრჩალან ქვანია.
- 25 ამანდით კარატემდინა შიბ-თოკზე გასავალია.
ეგ აგრე გამავიარე, არვინ მამკიდას თვალია.
ავისგორ ციხეს ავებენ ჩვენს ძირა ცხრანი ძმანია.
ცხრანივ ქვას ეზიდებიან, კარავს ვერ შასდევს თავია.
მე კი მარტუამ ავიღე, შაუდევ კარის თავია.
- 30 ერთმანეცს ეუბნებიან: „ეს ჩვენზე ძალიანია.“
შაიყრებიან დეგები, საცა დიდ მედანია,
გაარიგებენ იმასა: „ერთუც უჭირათ მკარია.
ხთიშვილთ კოპალა მაუკლათ, თავში დაუცნათ ქვანია!“
- 35 შვიდის წლის ბალდი მავიდა, ეგ შავ-გვრემალა არია,
კელში უჭერავ მათრაკი შვიდ-კეცად შვიდი მკარია.
მემრე შვიდის წლის გოგოი, ეგ თამარ დედუფალია.
ქიჩილა გადაიხურა, გადააყენნა ზღვანია.
შუა ზღვას ჩადგა სამანი, არ გარმავარდეს ცვარია.
ლაშარის გორზე დაბძანდა ლალი ლაშარის ჯვარია.
- 40 პირ-და-პირ ჩამაუჯდების ქალ თამარ დედუფალია.

—

ამავის მალექსებელი აღვანში თუმის ქალია.
სალექსოდ გამამიგზავნეთ კვამლად შიშავი ცხვარია.

კობალა 543.

- ჯერ რო გადმამცა ყმაზედა, მიყვარდის უღვაშიანი.
ფანდურს დამიკარ, ბერკუნდო, მიყვარდის სამ-ძალიანი.
ნუ შამიდგები ძალზედა, თუ არ ხარ იმედანი.
მორიგემ შამამილოცა საგმირო ას-ლიტრიანი.
- 5 ხუთ კიდევ ღავადებინე, მკლავჩი ვარ იმედანი.
სამღთოსაც კარგა უნდოდა, არ იყვა იმედანი.
მე მოძმე აიქ მეტანა შუბნური მათრაკიანი.
კელთ ხქონდა ოქროს კოჭობნი სავსენი ნავთის წყლიანი.
ნისლის ფერაიც იქ ხყვანდა ფაფარო-მასკვლავიანი.
- 10 ვეშაგურთის გორს ვესტუმრე, წყემსი ვარ თექიანი.
მიქა სახლს აგებინებდა, ხურო იქ ედგა ღვთიანი.
„წილი ჩამიდევ, მიქაო, წყემსი მეცა ვარ ცხვრიანი.“
ჩამიდვა წილი მიქამა, წყემსი ვეგონე ცხვრიანი.
ერთი ქვა მიაც შაუდევ, მკლავჩი ვარ იმედანი.
- 15 წყალზე გამლალა მიქამა, კელთ მამცა ვეშრაპიანი.
წყლის პირზე ამოვიდოდი, ირემი ვიქენ რქიანი.
თუშებმ მესროლეს ისარი, ფოცხ-მაკრატელა ფთიანი.
სიმურში გადავიჩქვიფე, რქის წვერთ გაიღეს ძგრიალი.
გორის ძირს შამამიჩინდა გიორგი დავლათიანი.
- 20 კობალავ, საით მასულხარ დაღალულ პირ-ოფლიანი?
სად წახვალ, თან წამიყვანე, ენა მაქვს ლაქარდანი.

544.

კობალავ მშვენიერო, მიშველე, მკარ-თეთრო, გოზა-ფართოო!
არც მაშინ შაჰშინდებია, ბორბალს რო შეემართო?
– „არ შაშინდება კობალა, თუ ლახტი მიიმართაო.“

545. ღვეების კორწილი

წამავალ სანადიროდა, ჯიკვებს დაუწყებ ჭერასა;
შამავხვდი ღვეებისასა ვაი-ვაგლახსა, მღერასა.
ახალ-ზალ მაუყვანავის, აქორწილებდეს ბერასა.

- მიაც იქ დამიპატიჯეს. უყურეთ ბედის წერასა!
- 5 „უდახეთ ახალ-უხლებსა, ნუ ვის გასწირავთ, ყველასა!
 ნუ აწევთ ბოდაკველებსა, – ითრევენ ძაღლის ენასა.“
 მავიდა ახალ-უხლები, ზოგ მე დამიწყებს ბლვერასა.
 „ეს საითა-ღ ვინ მასთარეთ, ჩვენებსავით რომ ვერ ასა?“
 მასპინძელ გაუჯავრდების: „კორწილ უხარის ყველასა.“
- 10 ერთ რაიმ რქიან მავიდა, კუდი ღბავ როგორც მელასა.
 თვალ უზის შუა შუბლშია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა,
 მეორე – კუჭულაშია, უკენისკენაც ხენასა.
 იქ რაიც ჭურჭლებ ჩამადგეს, აქ მე ვერ ვათქმევ ენასა.
 „ღი-ღიდებ ყანწებ მაგვართვი!“ ეძახდეს მამასწვერასა.
- 15 „შაუნდნას ჩამავლეული, ვინც რომ დააკლდა ბერასა!
 მაილით სამამკვეთროი, ვერ ხკმარობს მამლაყვერასა.“
 ერთ ჯიკვის რქა კი გადასვა, ვხედავ: გუნებას ვერ ასა.
 გადაიწურნა ჭურჭელნი, დაცალნა, დახკრა კერასა;
 შამახკრა ჭიბიხოელმა: „ეხლა გიტირებ ყველასა!“
- 20 „დახკართ!“ მყოლებ იძახან, „ჭერნ აუყუნდათ ბერასა!“
 მე რო მაგათ შულღს შავესწარ, მაგათ ფარ-კმლების ჯღერასა,
 ერთუცისაკე ზიდილსა, მაგათ ქურების ბერვასა!
 ერთ რაიმ ნიგუზს იბრუნებს, სხვა ეზიდების კერასა.
 „რაიც რო შასვით, შამჭამეთ, ცეცხლად მაგიქცევთ ყველასა.“
- 25 დადვა ქალების წკმუტუნნი, ვერ ვიჭერთ მამასწვერასა.
 ერთ რამამ საკნის მაილა, ჩადვა ქაქეშინი, ღბერავსა;
 სხვამ დასცა წინლი იმ დროსა, თავ შაუგლივა კერასა.
 წამამხტარმ წამაიყოლა, გაშანთებულ კი ვერ ასა.
 ლაშთა ზდვა გაბრუნებული, ცეცხლი მაედვა ენასა.
- 30 ხანჯალთ დაიწყეს პრიალი, ბებერსაც გვიკვლენ პელასა.
 მე კი საკემისას გამავებვერ, – დეგებს ვეკვლევი ვერასა.

—

ვგ თქვენის გამარჯვებისა! სრუ მართალს ვამბობთ ყველასა.

546. დევების ამომწვევტი

ყური-ღ დამიგდით, ვაჟებო, ახალ თუ გინდათ ლექსია.
 აქამდენ სხვები ვალექსე, ერთსა-ღ იმედას ვეტყვია.
 უნდა ძალიან შავაქო დევების ამომწვევტია.

- ერთხან წელ-ზაფხულ დათოფნა, აღარ აყენებს კლდეშია.
- 5 ერთმანეცს ეუბნებიან: „ხიტალეს გარდაეჩვია, ამანდით ჩამამართულსა არცა შაუკრან გზებია.“
შაშინდა აშლოყინაი, პირ-ალმ მიძვრების ტყეშია.
„რამ შაგაშინა, ბეჩაო? სულთ ამაუსხამ კელჩია.“
დევებს ეჭიკა ყელშია, იმედას ხანჯარ ექნია.
- 10 წვერით ხკრა ბაჭიჭაურსა, ფართი-ფართ გაეგდებია.
დაეცა ბაჭიჭაური, ტოტით ბღუნევედა კევშია.
დევებს წკმუტუნა დაუდგა: „კელ-გამაუტან შჩებია.
უძებნელს არ გაგწირევდეს, – შვიდი-რვანი გყვან ძმანიო.“
შუღლ იქნა სახიტალოსა, ხალხ ერთმანეთში სცემია.
- 15 წავგვალანეს კაც-შუაკაცი, წავგავყვანიეს ვერძია.
რიგს აგებ დაიყენებენ, მამკლავ-მამკვდრობის წესია.
„ჩვენის გულისად იწვალე“, მე შამამზადეს ერთია.
მიველით შაწუხებულნი, ნარევთ ღვზებია ცეცხლია.
მკვდარს თავითი აქვ თულუხნი, ზედ ეკრა სანთლის ფეკია.
- 20 მამა ხყვანიყვა ბებერი, სახელს ეტყვიან კველია.
ბეწიწურ გარდაიკლინა, მარჯვნივ დაისვა გვერდია.
„მაღლობელი ორ“, – ის უთხრა, – „შენ თუ აქ მამიხველია.
ჩვენის გულისად იწვალე, კას სიტყვას გვეუბნებიო.“
ჩამოკდა თავ-დოლაბაი, არცრუ არ აგვატყენია.
- 25 ექსიოდ-შვიდი ჭურჭელი დაბლა ჩამოდგა ყვერფშიო.
გარმაიტანა ყანწები, დი-დიდებ ჯიკვის რქებითო.
ავსტენხეთ სასაუბროი, თუ როგორ შასახვეწიო.
ქულებ დაცვიითთ ხვეწნასა, მგონევ არ შამჩო ბეწვიო.
გამასადეგებ სიტყვები დევებს ბოლოს ძლივ ეთქმიო.
- 30 კაცს იმედასთან მიღლაღვენ: „ცხენ შამამზადე ცხენშიო,
ამზადე თავის ჯერანი, მსხვილად დამდგარი მკერდშიო.
ძალს ვაქნევთ ორწყალშითა, უფრებ მოუღის გზებითო.
კილდიურ(თ) თვალ-საცერაი ცხენთა ხყავ წინამდეგო.“
ეტყვიან აშლოყინასა: „შენ უნდა იყვა მგებრიო.“
- 35 საირმიაში შავ-ყვერი ხყავ ტაბლის გამოძლებიო.

—

ამაგ პოეტის მათქვამი დევების ძმობილ ვკდებო.
მარტუა არა გევონასთ, – ამხანიგებ მყავ სხვებიო.

547. გაბურთ ეშმა

- თითო ყანწ იმას შაუნდნას, ვინაც იჭერდა ეშმასა!
გაბურ შუამთას წამავა, თივას თიბს, ცელს კი ლესავსა.
ათას ნაირად მაექცა. რას მათყუებს ეშმასა?
ამბობდა გულში გაბური: „ეშმაგ, გიტირებ დედასა.“
5 დაჯდა, დაიხვევს ალერდსა, ეშმაც იკონავს ფეკათა.
გაბურმ კი ფეკებ დაიკსნა, დახტა ეშმაი კვეცასა.
გაიქცა, აღარ გაუშვა, ეშმა მიაჯდა ეშმასა.

548. სალოცავები

- თეთრი კლდეთა ბეთლემი, ზედ ოქროთ გადალესული;
მარიამს ქრისტეს დედასა თოკვი აქვ გაკიდებული;
ალავერდს წმიდა გიორგი ხატებს ას გამეტებული;
გიორგი კაკმატის ჯვარი ქაჯებს ას აკიდებული;
5 ქაჯუეთს რად იარები, გიორგივ ქარის ფერაო?
– ვალი მიკიდავ, ვალსა ვსთხოვ. რას მკითხავ, ქრისტეს დედაო?

549. მამახურას

რომენი ხარ? რომთამც გახოლ!
შვიდ მამასამც ნულარ მახოლ!

550. გულის კერძება

ვინ იცის, კიცვო რემაო, შენის თუქალთოს კეცება?
აეგრევე, ჯვარო სთიშვილო, მემრ შენის გულის კერძება?

551. ალვა

ჩვენის სთიშვილის კარზედა ხე ალვა ამასულაო,
წვერად მაუსხამ ყურძენი, საჭმელად ჩამასულაო.
მაგის უჭმელი ქალ-ვაჟი უდროოდ დამაულაო.

552. ნაბღებურ

დიდის სთიშვილის გამძღონ ხართ, ჭკვაც დიდი მაგეკელებათ.
დიდი ას თქვენი სთიშვილი, ცის კიდელ-კიდელთ დადგება.
ვისაც შამცოდეს მაიგდებს, ნაბღებურ გამასთელეკდა.

553. გვლენა

ჩვენს ბატონს გვლენა რად უნდა, – განთ შვილნი ეკოცებიან?
კარნიცა ხყონდა, ფურნიცა, მსახურნიც ეშობიან.

554. მედროშაეს

ბეწინას მედროშაესა მშვილდს უმზადებენ, ისარსა;
მკართ მშვილდსა ჩამახკიდებენ ჯიკვში ნარჩევის რქისასა.

555. იშრიშობა

ჩიტი შამაჯდა ღობესა, იძახდა იშრიშობასა.
ბევრსამც აემ დროს ილოცავთ წელწადსა, ქრისტემობასა!

556. ახალი წელი

გამაგვეცვალა, სწორებო, დაგვიდგა ახალ-წელია.
დაგლოცნასთ ჯვარმა ყველანი, არ მაგერიოსთ მტერია!
ყველკანამც გაგიმარჯვლებისთ, ქისტებს აღინოთ მტკერია!

557. აღების ღამე

გლესსა ვინ მისცემს საწყალსა აღების ღამეს ღვინოსა?
პური ჭამას და წყალი სვას, დაწვას და დაიძინოსა!

558. აკვსების შაბათს

აკვსებისა შაბათსაო მკვდარნი ჩავლენ ტაბაკსაო;
ვინც რო მალედ პური ჭამას, სწყევენ იმის ჯალაფსაო.

559. მარიანობის მარხვა

პატრონის დედას გიტირებ მარიანობის მარხვაო:
კევსურაი ორ ძირადა, კარგად ვერ შეგინახაო.

560. სულეთი

- რა იცის წუთისოფელმა, სულეთს რა სამართალია?
სულეთს კარი კნავს ცალა-რქა, ბარაქა მესტუმრეთია.
შავეთში სულთქმის ციხე დგა, წვერ ცამდე მიმდინარია;
შიგ სხედან მოსამართლენი, რომლებიც მართლის მოქმელებია;
- 5 კელჩი მაკრატლებ უჭერავ, ბეწვის ოროლა მჭრებია.
ქალ-ვაჟთა უსჯოთ დამსჯეთა მასჭრიან ენის წვერია.
– „რაად ამბობდი მაგასა? ენა დაგიხვდა მტერია.“
ცეცხზე დგა სინის ქობები, თავზე გადმადის პერია.
კელითა ცოდვის მაქმედსა შიგ მაუხარშეს კელია,
10 ამახკრეს, შაახვრეტინეს: „ნახე რა გემრიელია!“
დედას ობლების დამყრელსა უბეს ჩაუსხნეს გველნია,
ჯოჯონეთისკე გადმართეს, ჯოჯონეთის კარ ბნელია,
ემმაკი გამაყოლეს, რომელიც უფრო ძნელია.
სამან-სამძღვრისა ამრევსა ზურგზე მახკიდეს კლდენია.
- 15 „რად შეეცოდე მიწასა? ნაწოვ-ნადაგი ჩვენია.
სულეთში ემა წყაროა, სასმელად გემრიელია;
ცხენებ სმენ დაქცეულები, მკედრები მწყურვილებია.
ნისლი დაიდვა მინდვრებზე, ეგ ქერივ-ობლების ცრემლია.
შუქი დაადგა კედლებსა, ეგ უბედურთა ბედია.
- 20 სულეთს ილთოდა ბალები დედ-მამის უცნაურია,
ამდინარ-ჩამდინარებსა კალთებზე ემბოდიანო.
„ჩვენ თქვენებ დედებ არა ვართ“, წიხლს ხკვრენ, აგორებდიანო.
კუპრზე ძე ბეწვის კიდაი. შავეთში ამბობდიანო:
„ცოდვიანნ გადიყრებიან, მაღლიანნ გამოდიანო.“

3) ბალექსება

თოხლების დაკოცა აბას მიერ

561.

ბათირათო მარტიავ, წინ ცოლო შამოგეყარა.
ბევრა მაგიკლავ მელაი ნარღვევთ, ეშმაის კლდესთანა.
ონჩხრით მასხმულეებ თოხლები საცხვრიდან გამოგეყარა,
ცირცლოვანაში გალალეს, უნდა ბალახი ეჭამა.

- 5 შამახველეს მღვდელ-დარასტანი, ერთი სტრაჟნიკი ეტანა.
თუ სად შამოვხვდი აბასა, მე ხო ლანძღს მივსცემ ერთხანა.
გან-თუ-რად იყვა ჯიკვები, იქ რო ბერდენკა ექალა?¹
კვირობდეს მართლის სროლასა: ტყვია ტყვიაში ეთხარა.

562.

- ბეჩავს ბათირათ მარტიას, სუყველა მაგას ხპარავსა!
ღველეღვი შიგ ნატანებია, სისხლ ეცხა ანაფორასა.
მაკევებიმც შაგყარნათ კარკუჩასა და ყვარასა!
აისენ შავიფერებდესთ ყაჩაღებს მაგისთანასა.
- 5 ერთს გცემდესთ სამ-სამ-ოთხ-ოთხნი, დაიბრუნებდეს გარასა.
დარასტას ნაროზაულსა წელთ შამა[ხ]კსნიდეს დანასა,
შინისკე გამაქცევდეს გიგაურს ალვისტანასა,
ორთავ დათ აუტირებდეს, სანდუასა და ნანასა.

563. აბასაგან მინდიასა და უშიშას¹ (პასუხი)

- აბეჩავ არხოტივნებო! ბევრას აძახებთ ალასა.
სიცეტემ დაუახლოვა გიგაურს ალვისტანასა.
ჯარჯ-გირკლიანებმ მიბარეს: „თავ გაანებე კალამსა.“
ბძანებას მალედ გისრულებთ, რახანც თქვენ მიგიქარავთა.
- 5 **დიჩინ** მაგაშლევს, ომაო, ამლას ლექსების თვალვასა.
მალ-მალედ ჩაგამწუხვებთ ღამურასავით თვალათა.
შავო, შავი გაქე კისერი, შალგვიხარ ლეგათ მყვარათა.
პეტრუავ, გათეთრებიებ ჩხიკვივით მწვეტათ თვალათა.
კბოს ღვევისხარ ნაზამთრევასა, ფეკ-დაკეცილას ცხვარასა.
- 10 ნეტარ, არ გათეთრდებოდა, რო ნაცარ-თვალში ვბანათა?
თამბაქოს წვენი კი აჯობნებს, ტილებ რო ჩამახყარასა.
კელს ვერ მიიწვდენს კარგადა, მინდია ჩამახფხანასა.
მე ყველკან გამაცდილი ვარ, კარკუჩასა და ყვარასა,

¹ სამივე პირი ჩვეულებრივი სახელებითაც არიან ცნობილი ლექსებში და თიკუნებითაც (ფსევდონიმებითაც): აბას თიკუნია **დიჩინი**, უშიშასი **პეტრო** (ანუ **პეტრუა**), მინდიასი კი **ომა** და **მერცხალი**.

- მეკევე ვერ მამეწევის, რომ ქიცქიც გაიყარასა.
- 15 დამალულს ვერ მამკელევდით, თვალეზ რომ დაითხარათა,
რა დამცხას, ზედ გადავხტები სამი-ოთხს თქვენისთანასა.
ძალიან არ ვებრალები სანდუასა და ნანასა:
იმედ აქვ, არ შავაკვლები, ყველას მივართომ სალამსა.
ვერ მცემენ მოკვევები, ვირს სცემენ თქვენისთანასა.
- 20 გირჩევისთ, თავ დაანებეთ ცუდ-ალარც-რაის თვალვასა.
მაგრემ იმთვენ ჭკვა სადა-ლ გაქვთ? ქარ-თოვამ გაგაცალათა;
ტანიეს სმენაობამა სრულ გონ-წართ გადაგყარათა;
შიტუთ ბარგების ზიდვამა ზურგზე ტყავ გაგაცალათა.
პერანგები გშველსთ კიდევა, შალს იცვამთ ფარჩის კვალადა.
- 25 ღმერთმ იმოდენ ჭკვა არ მაგცათ, სმაში რო პურიც შჭამათა,
გონება გამაგაცალათ, ჩალა-ბზე ჩავიყარათა.
ერთმანეცს წამაუდგებით, სრუ მთელ-მკვდარს მაუბზარავთა.
სუდიაი ას ომაი, დარასტა დაიტანასა,
წაბძანდეს ფაიტონითა, სტრაჟნიკებ წაიყვანასა.
- 30 თოფის კმა ეყურებოდა, დარასტამ დაუთვალასა.
რამთვენ ვესრიე, იცოდეს, გულსხმას გაიყვანასა.
სამ მანათ სტრაფად წამართვეს, ეგიც კი გამაგზავნასა.
ტყვია-წამალიც ამზადე, მარტიას დაუბარასა.
თორემ თავ-პირზე დავალეწ მჩვების მკოცველს გარასა.
- 35 შავჯდები ჩემსა ჯერანსა, ფეტვ მიდგას მასამკალადა.
ბევრა კი იტყვის: „გენაცვლე, ნეტავინ შენისთანასა!“
ომას არ მაიგონებენ, არც პეტროს მჩვის ცალასა.
ლექსებს გონება არ მინდა, სიტყვა წინ უსწრებს კალამსა.
ქალჩი მკვეხრებო ვაჟებო, კისერ არ მამიხარათა!

564. უშიშასაგან აბას (პასუხი)

- მოუწერავის სტრაჟნიკსა წიგნი, წერილი ჩემთანა.
მადლობელი ორ, კნიაზო, მოკითხვა შამაგეთვალა,
დიდიდებ ჩინებ მიგელა, თიანეთ გნახე ერთხანა.
გშვენოდეს ვერცხლის მასრანი მერღლებსთანა და ჯვრებსთანა,
- 5 თეთრ ქუქუნაკა ჩაგეცვა, ღილით საყრელი წელთანა.
მინდიას რად არ მასწერე, რა მიზეზ იყო ჩემთანა?

მიაც მაგისგან ვილანძღე, მაგასაც ბევრ მიექარა.
 ვერ გაიგია, მესვლეო, პეტრო მელექსე არ ასა?
 თვალით რო გნახავ, შინში ხარ, ჩესტს გაგიკეთებ, სალამსა.
 10 სიმირგვლივ დაიარები, თვალმაჯას ლგვიხარ, დალალსა.
 მე ისევ გნახე მოსული, ჯორს უჯენჯევედი მანასა.
 რო გითქომ, ვერ გადახტების შენ-ფერა ჩემისთანასა.
 მთელ არხოტიენებ ვერ მხტების, მდევარ რო წავალთ ჭალასა,
 არ დამიწევაკ უკენა, ბევრჯელ ჩავსულორ ძალადა,
 15 მარტუას საკარის წვერი ბევრჯელ გადმივლაკ ჩქარადა.
 შინშო, მთას იქითს მაშორდი, თორ გიპირობენ დარილსა,
 მე შენ, შენ ცოლ-შვილ მაჯავრებს, მე ამიტირებ არვისა.
 შენ ჩემს თავს, უჭკოს, უჯერე, თორ სად ხვრეტ ნიორ-მარილსა!

565. მინდიასაგან აბას

ბევრად ამბობს ლექსებსა, ჩემისთანა ხო ძვირია.
 გიგაურ გადაძეკიდა, თავს გადაიდვა ჭირია.
 ბლოი და საიქიოი ერთუცში გადაჩრილია,
 შუაზე უდგას სამანი, ბლო ცალკე გამაჭრილია.
 5 აბა ზის გრანიცაზედა, კოშკს გადაუსვა კირია.
 ერთხან ვთქვი: „ისრე გავლანძღათ, სრუ გარმოვუგდათ ძირია.“
 შემრე ვთქვი: „არ შავაგინებ, – კაი კევსურის შვილია.
 ჩინოვნიკებში ეთვლების მშავ-კევსურეთის გზირია.“
 ძნან გიდგან იანვარშია, იმით გამოდის ტკბილია,
 10 ქატოს ვერა ჭრის წისქვილი, ქალაქით მოტანილია.
 ბლოში რო ერთი ტბაი ას, ზღვამდი მიუღის ძირია,
 მიდი და ყური მიუგდე, კაცო, თუ არ ხარ ვირია.

566. აბასაგან მინდიასა და უშიშას

მინდიაო და უშიშავ, სიტყვა იცით განსაცდელი.
 დაგიბარეთ ქართულადა სიტყვა გულით განუყრელი.
 კევსურეთულ დამავიწყდა, კახის სიტყვამ შამჭრა ყელი.
 ათას-გინდა მაიფიქრეთ, თქვენ ხართ კევსურეთის ბრძენნი.
 5 ცოცხალივ გყავთ ნისლაური, მექადაგე კევის-ბერი,
 შამალეწა დალისტანი, ჩაჩანს გაადინა მტვერი,

- იაპონიაში მიდის, ერთ დღეს გადაუსვა კელი,
 მამბანდების ფაიტენითა მაიორი კისერ-ზგელი.
 ხალჩაუბ დაუფინეთ, დასვით როგორც სმატრიტელი.
- 10 მე კი ნულარ შამაგინებთ, თუ გწამსთ მაცხოვარი ჩვენი.
 აღარ მცალის სალექსოდა, პრიკაზ მამივიდა ძნელი.
 საქალაქოდ ვემზადები, ჯერანს თოფრით მივეც ქერი,
 ნისლის კოტორთ დაეფერა, გზაზე გაიყოლა მტვერი.
 ვითამ ღიარანალი ვარ, მიაც მავიღერე ყელი.
- 15 გუნებით კი კევსური ორ, ბაჭიჭებ აღარ მცვავე ჭრელი.
-
- მელექსეს თუ ვერ გაიგებთ, **დიჩინია** თქვენი მტერი.

567. მინდისაგან მარტიას

- ბათირათო მარტიავ, დაგიდგა თვალი, ყურია!
 არ წამოგელა წამლები, ეგ ჩემთვი გამასულია.
 ეგ ქვე რას წამამიტანდა? არა აქვ მაზა გულია.
 ერთხან დედასა მოშორდა ომისკე მამზადულია.
- 5 ხაფანგ აქვ წამწამივითა, თოფი აქვ გამართულია.
 ნარღვევნი, ჭიმღის ჭალანი სულ სისხლი მამასრულია.
 მაგის მოკლული მელაი ორი ათას კი სრულია.
 რამთვენ წასვლივა დაჭრილი, ას რამთვენ დაკარგულია!
 ჩიმის მინდორში მავიდა ძაუგით წამოსულია.
- 10 თხის ტყავნ ყაჩაღებმ წაართვეს, არ დაშნა მოსახურია.
 ფულ კი ვერ ამოეცალა. სად ხქონდა შენახულია?
 დაწოლილიყვა გულ-აღმა, როგორც პირქვ დამარხულია.
 გიორგის ვერ ამავაკობ, — მაგასთან დახარჯულია.
 არ უნდა გაცვარცულიყვა, ძალია მახათრულია.
- 15 საგძალნი გიორგისანი, ამაეტანა პურია.
 ყაჩაღებს გახარდომიყვა მაგის ხუთ მანათ ფულია.
 საითაც ცოცხლებ გადარჩით, ეგ თქვენთვი დათაფლულია.
-
- ამაგის მალექსებელსა არ მიბერდების გულია.
 კარგ ვიყავ სიახლეშია, სულით კი არ ვარ კრულია.
 მარტო ვხეცორობდი ქალებსა კევსურეთ გადასულია.
 ბევრა გადავსვი მინაი, პირზე მირღლ-გადამბულია,

ნადგომი შვიდ კვირაესა, ჩემ წილა შანასულია.
ბევრამ მამართვა ქალამა წეკვაი დაშაქრულია.
ბევრ კევსურის ქალ წავიდა ომაის გაგაზულია.

568. მარტიასაგან მინდიას (პასუხი)

ლექს გავიგონი, მერცხალო, ის შენგან გამათქმულიო.
ნახევარ საქებ არა ვარ, შენ კი გითქმია სრულიო.
არაყიან ქინთ გერგების პირამდი გაცამტმულიო,
საითაც კაცა ჩამაგდი სიბერის დაჩაგრულიო.
5 ბოსელთკე შეეფარები ჯორივი შაკაზმულიო;
სულ მუდამ შიტუს გდებსა კუდი გაქე განაბდულიო.
აეხლა შენაც გეყოფის, კარგა ხან მწყიე, მკრულიო.
მაგოდენ რა შეგაწყინე? არ მაქსონს, – ღმერთი, რჯულიო!

569. მინდიასაგან ახიელლებს

მალექსეს ახიელლებმა, ამაულივარ ძირითა.
ჩამადან-მძივიანებო, არსად მომაჭრათ ღირმითა!
კალს იხსრეკთ დიდ-დიდ ჯამჩია, დაზდილნო ცოდვა-ჭირითა.
როსაც დაზძლებით, იცინით, რახან მოგშივდასთ, სტირითა.
5 სისკარათ იონეურო, ცოლ-შვილთ ინახავ რკინითა,
ერთ საკნის გამიკეთიდი, სრუ ამახქონდას ძირითა, –
ტერდას საკნავად წამოვალ, შენს წილსაც მოვხკნავ იმითა.

ამაგ ლექსს დაგობარებდათ მინდია ტერლის ჩილითა.

570. ახიელლებისაგან მინდიას (პასუხად)

გაითქვა კუკიამდინა ეგ ნისლაურის ცხენიო, –
სადაც რო დოლვი გაჩნდება, წინ გარბის როგორც მგელიო.
შვილი მერცხალა ამბობდა: „თავი მაქე დასაცდელიო;
ნეტავი გზაჩი შამყარა, ქისტებიმც მყვანდა მტერიო!“
5 ეეწ მაგპარეს ლურჯაი. ვაი თუ ვერა ხქენიო?!

სერნაობ სირცხვილიანი, გასცვითე ბანის წვერიო.
კიდეგ გჯობ მამაცობითა შუქია დედა-შენიო.
ან საჩეჩელა დაიდგი, ან ჩამაიქსი ქსელიო.
არ გვქონდა სირცხვილიანი ჩვენ ჩამადანი ჭრელიო.

571. მინდიასაგან აფშინას

წოვათ ქორიას ვეხვეწე, არშავით მორთვევინე.
ცოტაად მემოკლებოდა, სიგრძესა მომბევინე.
ორი ცოლი გყავ, აფშინავ, უნცროს მე მამაკვლევინე.

572. გ. არაბულისაგან უშიშასა და მინდიას

პეტრუასა და მერცხალსა კაცი არვინ ჯობ ბიჭებსა:
ალმა-ჩაღმ დაითრევენ საზვებ ცხენივი ტიკებსა.
მთაში კი ველარ აღიან, დასდევენ ბარის ფსიტებსა.

573. მინდიასაგან გ. არაბულს (პასუხი)

ტიკებ ქვე რასა-ლ გექვინა, შენ კარტოხაის ციცაო?
ღამი კარტოხას იპარავ, ღლისი გამახოლ, ხფიცაო.
ჯუთელნი იმას იძახან: „მაჩვებ დაგვეჩვიე მთისაო.“
თუ საჯღელა გაგიჯღათ, ამხანივი გყავთ მიხაო.

ჯუთელთ 574.

დიდება ჩემ სალოცავსა! გადამეკიდა ჯუთელა.
ამაგას თავას მაგიგლეჯ, ჯორჯა გაზღევლას უკენა.

575.

სუყველა კაი კაცია, ვინაც მე ვიცან ჯუთელი.
აბიკათასა გიორგის ზურგს გაკრული აქვ მუცელი.

576. ქმოსტელთ

ქმოსტელთ უსწავლავ რუსული ოსიმდისიატ პიატი.
ღმერთი გაგიწყრათ, ქმოსტელნო, სრუ დაგილიათ კიაპი!

577. არახიჯელისაგან უშიშას

- ღინჯი ხარ, პეტრო ჩამღელო, ვიცი, რაც გაგაფიცხებსა.
სუ მთვრალი დაიარები, ერთხან ვერ გნახვენ ფხიზელსა.
ლექს უნდა გითხრა საფერი, მქვისელ გენაცვლას მქვისელსა!
თან კი გულში დარდი მაქვ: ვაი პეტროს გადაძკიდესა!
- 5 პეტრომ თუ პირი წამამყვა, ხატ-ღმერთი ველარ მიშველსა.
მე კი ძალიან მიყვარხარ, ღმერთს გეფიცები, ქრისტესა.
აიმას მეუბნებიან: „შარმან ეშმაკებმ ტკიცესა.“
ნეტარ, რაი-რა იფიქრე, პეტრო, რო წახვე ტყისკესა?
ეშმათ მაუჭერ თელაი, ერჩიყვა ყარსის ციხესა.
- 10 აიმ თელასთან ეშმანი სრუ მუდამ ლაშქარს ყრიდესა.
სადღეობოდაც იქ ხქონდა, საკლავებს თავებს სჭრიდესა,
ჯორებს და ვირებს დახკოცდეს, სუ სისხლით გადასვრიდესა.
თელასთან საკლავებს კოცდეს, იქით აშალსა შლიდესა.
წამოგეხვივნეს, პეტროვო, ზედ ღვიძლზედ დაგაბიჯესა.
- 15 ზოგნი ფეკთ გეზიდებიან, ზოგნი თავსა და კისერსა.
ზოგთ გაგიმრუდეს ლაშ-პირი, ზოგნი კი თვალებს გთხრიდესა.
წინავ კი დაბალა იყავ, მაშინ გაგწიეს სიგებესა.
ვერცა-რა იმით გააწყვეს, წავლენ, ხაზენს ხკითხესა.
თორმეტ დღე-ღამეს იარეს, კემწიფის კარზე მიდგესა,
- 20 თელაის მაჭრა შაშჩივლეს, წესიერ სალამ მისცესა.
წამოდგა, ბრაცუნ დაიწყა, – საწყენს სუყველა იწყენსა.
მაღლა დაიწყა ყვირილი: „ვაი თქვენს ოჩოპინტრესა!
განა კი თქვენაც არ იცით, რაიც რო რჯული გვიძესა?“
თბილს აბანოში გაბანეთ, დაბლა გასწიეთ წყლისკესა.
- 25 თვალ-პირზე გაალამაზეთ, ლოკ კაწრით ჩამაფხიკეთა.
შავსა და დაუბანელსა ხოშექა გვერდზე იწვენსა.

—

მელექსეს თუ რას იკითხავთ, მეძახან არახიჯელსა.

578. ოსიკასაგან მანგიას

მინიორაზე გასულსა გამაქვ სიცივი(თ) კანკალი.
ნეტარ, არ გამათობოდააათ ქალის ბარკალი?
მანგიავ, ქალებს გილექსებ, დავხყვები ერთი პირითა.

579. გიგიტელისაგან ოსიკას (პასუხად)

ოსიკას ეულექსებივარ. ნაცვალო, შენსა დედასა!
ვინ გიხელევედა, ოსიკავ, ჩვენს გინებასა, ქებასა?
საოკერკეოდ წამოვედ, დავხყვები ნება-ნებასა.

580. ხთისოსაგან გიგიტელს

ხთისო ვარ ატაბურათი, ღელის კევ ვხერხავ ფიცარსა.
რად არ ჩამომქსნით ბაღლასა, ამ ჩემის საფერისასა?
ნეტარ, არ დამაკოცნიებს თვალებს უფროსის დისასა?

581. გიგიტელისაგან ხთისოს (პასუხად)

გიგიტელი ვარ ბურდული, ჯავრსა არა ვჭამ მტრისასა.
ამ კევსურასა-ღ შახენეთ, – თვალებჩია ღვაჟ ციცასა.
ორისავ თვალებს დავიკოცნ: ცოლისასა და დისასა.

582. გასპარასაგან ლიქოკელთ

აბეჩავ, ჩემო ფანდურო, ჟრიალ იცი, ჟერაიო.
ჯერ ლექსების საუბარი, მემრ ქალაღღში წერაიო.
დამიბერდა კინდოლაი, აღარ მყავის ცხენაიო.
ლიქოკისკე წამოვედი, მითხრეს: ქალებ ბევრაიო.

—

5 აღარა სთქვათ, ლიქოკელნო, დააყენეთ ენაიო,
თორე ჯამბარაობა და კახეთს გინდათ ღენაიო.

583. გასპარას (პასუხად)

გენაცვალე, გასპარაო, ძმობილი ვარ შენაიო.
შენ ლექსობაც მამადინა, შენ ფანდურის ჟერაიო.
დღის-თაოდ მაქვ მოლოდინი, როს მომივა ქერაიო.
მომიტანე ბუზიკაი, ახლოს გაქვის თელავიო.

- 5 ფეკი გავლას აღარ სკადრობ, – იორლა გყავ ცხენაიო.
არ გიტევენ ლიქოკელნი, გემტერების ყველაიო.
მაშინ რა ხქენ, გასპარაო, შეგეყარა მგელაიო,
მგელიკათა დათვიაი, ბეწიკუა შტერაიო?
გარმაქნეულ გარმაჩინდა კმალი ფხა-შიშველაიო.
- 10 სამაია ჩაგამბიეს, იქნა სიგირგალაიო.
სიმირგვალად მაგავლიეს გიგაურის ველაიო.
გალმა გამოღვარდი წყალზე, ეგონეო მელაიო.
სალოცავეს ეხვეწები: „ რად მომგვარე წერაიო?“
შენთან დამწოლებე ქალები ვირმ დაღლიტას ყველაიო!
- 15 მინაის გამომტანები, შილეტკაის მკერავიო!
წაიყვანე ბებერაი ე მინდიას ზგელაიო,
აღარ უნდა კევსურებსა, ყველამ ხყარა კელაიო.

—

ამაგის მალექსებელი ის არა სთქვა, ვერაიო,
დათვისელა კოტორელი, ბევრის გამომთელავიო.

584. გასპარასაგან ხახონაურთ

დაგიკარ, ჩემო ფანდურო, ალყებმ გაილა ჟრიალი.
კიდენ გამოსთქვამს ლექსებსა **გასპარა ერისთვიანი**.

—

- მამასწვრეს ხახონაურთა, იდგა თურების პრიალი,
წამამახვიეს ჯოხები, ვადამ გაილა ჟღრიალი.
- 5 მაცალეთ, ხახონაურნო, განა სრუ თქვენი დღი არი?
ამაშინ თქვენი ღრო იყვა, კელი ჩავარდა კმლიანი.
არ გაჭრა დავითფერულმა ჯაჭვი ჩაჩქანი ტიალი,
არც გაჭრა შავხლის ხანჯარმა სამკლავე საფუკრიანი.
გასპარა გამამაქციეს, წყალჩი გავილი შხრიალი.
- 10 მესამეს გაფრენაზედა რიყე გათავდა წყლიანი.
აბეჩავ ხახონაურნო, ვარდნი აყვავდით, იანი.

გაიხარებენ ქვიტკირნი, სოფელი პირი-მზიანი.
არ მინდა თქვენი ლელაი, თვალ-ჭრელი, ყვითელ-თმიანი.
[ძალიან გაგკვირებიათ, ცათ რო დახკიდეთ ფსლიანი].

დედიდაებს 585.

ჩაუკარ, ჩემო ფანდურო, ანგელოზივი კმიანო.
ლექსებს რაგორ აღარ გეტყვი, მე ხო პეტრუა მქვიანო?
შავაქებ დედიდაებსა, – მიწაზე აღარ დიანო;
მთვარეს ჰგონ ცაზე მავალსა, ვაჟების გულსა გლიანო.
5 ღმერთმა გამთელას, ლელაო, ქოჩორავ, გიშლის თმიანო.
სალექსო რას-რა მიკეთებ, ქალო, ძალიან ჰკვიანო?
მე კი მამწყინდა, ფანდურო, შენ კი არ დასდე, ტიალო!

586.

რა ალლოი აქვ არაყსა, კაც რო მაიქცევს ენასა!
მაშინ დავლნატრი ქალებსა ყანწების გარდადენასა.
მიქებენ დედიდაებსა: ნინოს ქალას და ლელასა.
ამჯობინებენ ნინოსა, მაგრამ ვერა ჯობ ლელასა.

587. ჯიკვის ტყავები

ტანიეს ხუტუნიშვილი სათავეს იჯდა წყლისასა.
რა დიდი თოვლი დათოვა! ზოვებ დის ჭკალისასა.
რას უხაიროს ამბობენ მაგ თათარაის ბიჭასა:
5 საქონნ დალიენა შიმშილსა, აღარ უზიდავს თივათა;
დილა რო კარში გამოვა, ქუშს გახენებდა მთისასა.
მაულავ ბერდენკუაი, ვითამ საკვირველს იქამსა.
გაზაფხულისა ნიკოი ჯარსა ჩააწყობს რქისასა.
„რად არ წაიღებ ტყავებსა?“ დაუბარებდა წიქასა.
რას მაგებაში ჩასულა, კვესურს უყურე ციცასა!

588. მამიდაშვილს

კახეთ მთვრალაის ფანდური იძახებს, როგორც ზარია.
ბარში გათავდა საკნავი, ახლა ლექსობის ხანია.

გაითქვა ცისკარაული, შორა გავიდეს კმანია.
გინდოდეს, მამიდაშვილო, ერეკლესავი ყბანია,
5 რო გეკრას აპელატრები, წელზე რო გერტყას კმალია,
მიუძღვებოდი ჯარებსა, წინ ედგა აფიცარია.
არ შეგიკდების, კეკესურო, მერღალ რად გინდა, ჯვარია?
ან ბერდენკაი რად გინდა კელმწიფის ნაჩუქარია?
ფული გაქვს იმოდენაი, არაგვ არ ზიდავს, მტკვარია:
10 ერთ მილიონ გაქვს ჰანკშია, სხვა კიდევ შესატანია.
გიყიდავ კარგი სახლები, გოროდის შესადარია,
მიგიცავ ათას თუმანი, არც აიტანე ვალია.
ბანკოზე გამოსერნავდი, ალის ხეს გიგავ ტანია,
წელზე სევდიან ხანჯარი, მასრათ არ ემბის თვალია.

15 ამაგის მალექსებელი თქვენი ნათლული ვარია.
სალექსო გამომიგზავნე ამაგის შესადარია.
ლიურველ აგებ მიყიდა, მტერმ დამატანა ძალია.
მიყიდე არშავიანი, ტყვიას ვერ იჭერს ძვალია.

589. გიგასაგან ბალიურს

როდის მოიშლის გიგაი თვალვასა ლექსებისასა?
ორმოცი ლექსი გამაფთქვი, კიდევაც ვიტყვი ვითასა!
აის შავაქათ, ვაჟუბო, წინ თავში საქებ ვინც ასა.

5 აქებენ ბალიურსა, გაზდილსა ჩვენის მდღლისასა.
ხანდახან იტყვის: „გიგა ვარ“, სახელს იქვინებს ვისასა?!
ეგ თავა კარგი ვაჟია, სახელს მე აღარ მკლიდასა.
კელმწიფე ჯამაგირს აძლევს, მალ-მალ გაუვსებს ჯიბასა.
ახლა თიანეთს იბარებს, ნეფობა უნდა მისცასა.
ურჯულო კარგა დაშიშა, არცა-რას რუსებს ხკითხავსა.
10 გიორგავ, შენსა სახლ-კარსა იტყვიან წინი ჟმისასა:
ახლა შენ ჰყვიხარ პატრონი ნამყოფსა წინა გმირთასა.
მტერი და მაკეთე ღრიდებს ჯანს შენის მკლავებისასა.
ახათრებ ხთისშვილივითა, ვერც-რას ვინ გეტყვის სიტყვასა.
ხალხი და ხთისშვილ წყინუნობს სიკვდილსა შენი ძმისასა,
15 ზვავსა არ ჩამოეგდაა, გასაოკრებსა მთისასა!

- საღეჟსოიცი კი ერგების მათქვამსა ამაგისასა.
 გამაუგზავნეთ, ქვეც უნდა, თითო თუმანი გიგასა.
 იმით იყიდის ხაფანგსა, სამბელსა ქალებისასა.
 თქვენ მასწავლიდით აისი, რომნისას დიან გზისასა.
 20 რომენს კარგს ქალსა დაიჭერს, ყრას კი დაიწყებთ წილთასა.
 ქისტებ გეკოცათ, გეტყოდით თოფისასა და კმლისასა.

590. ხუტუნიშვილისაგან აკვაიშვილს

- ამლაში აკვაიშვილო, დედა ოცხონე შენია!
 წამახვე საახიელო, ძალიან დაითვერია.
 მამავალს წამაგეგება ეგ სულის მამა მღღელია.
 ჩათუშია და ჩაფრები, სუყველა შენი მტერია.
 5 ჩაგარტყეს მაგარ-მაგარი, ვერ შეგიცვალეს ფერია.
 ბრალია, იონაშვილო, არ ექცეოდას კელია!
 არ ისვრებოდას სისხლითა ეგ შენის ხანჯრის წვერია!
 მაგ შენებს მეჯაბრებსა თუ გზაში მასწვერია.
 დასწურე ცხარი არაყი, რაკი არ გიძე ქერია!
 10 თუნდა ძალიან ეცადას, ერთ კი ვერ შაგჭამს მგელია.

—

ღეჟსისად ხუტუნიშვილსა გასარული აქვ ყელია:
 ვერე მოგვიდის ღეჟსები, ვერ რო წისქვილის ჯერია.

591. აპარეკულს

- იმას ვერ იტყვი, აკურავ, აპარეკული არ აქი.
 ყურ დამიგდ, აპარეკულო, მეც მოგაკენავ არაკი:
 ძმობილო აპარეკულო, ბევრმ გაგებელა ღალატი.
 იმ შენს სახლს, აპარეკულო, მითხარ, რითა სჯობ ქალაქი?
 5 ლიტრობით წმინდა ერბოს ხყიდ, ფუთობით გაგაქვ კარაქი.
 მაგიტომ მამწონ თამარა, კაი კელ იცის ჯვართი, —
 ისეთი ქსელი მაქსოვა, როგორც ქალაქის ხალატი.
 შენნი იარაღნ მამწონან, მაგ შენის ჩაჩქნის ზარადი.
 კირიმ თოფი გაქვ, ძმობილო, ტყვიას არ ჩასდებ კარაჩი.
 10 დათვისად იქენ ღვთის მტერი, აღარ გაუტივ ქარაფნი.
 შენს ხანჯარს, აპარეკულო, წმინდა მიუდის მარაგი,
 მოჯაბრესა ხკარ წვერითა, აპარეკულო, არა გი!

592. ბაბილთ ლელა

დახედენ, ცოთეშუაი მამაძაღლობას შერებისა:
გაიერდგულა ლელაი, საძილუასთან წვებისა.

—

- 5 — ვინ იყავ, ვინ გვაშაირენ? კეზ გაგერეკას კერასა!
შენ დელა, კევსურიშვილო, შენსა სამარხეს ფქევდასა!
ამაგას გამამჩებოდით ღულჩი ბაბილთა ლელასა.
ვერას მაშლევენ ჯალაფნი მა ბუზიკანტზე მღერასა.

—

- 10 ეხლა ვიამბათ საქები, საგინებ არაფერია.
ღულჩი სასტუმროდ წამოვედ, ყველა გამიკდა მტერია.
ვაგინე დედიდეები, კარგადაც ვერა კქენია.
ბაბილის ქალი ლელაი ანგელოზების ფერია.
ყველაიმც შეენაცვლების ღულჩი: ახალი, ბერია!
მიძახა იმედას ქალმა: „მშვიდობით მოსვლა შენია!“
ამბავ კი არც მაგან მკითხა. ხამაზდმ ჩასტყრუმას ყელია!

593. გიგიას

აბეჩავ ჩვენო სოფელო! აწ ლექსობის დრო დამდგარა.
ლექსებ გიუბნავ, გიგიავ, ზოგ ქებით ცაში შამქდარა.
ვერც-რა გიუბნავ სწორადა, შენ' საიქიო წამქდარა.
შენებ ნაქებებ ოჟები ნეტავი გზაში შამყარა!

- 5 კმალს კი წელზედით შავეკსნიდი, მე თუ ძალიან შამშალა.
ერთუცთან კარგა ყოფაი არცად შავნანდასთ თან-თანა.
მე კი გავიტან ბოლოსა, რომენიც ჩემკეს დამდგარა.
თუნდა კევსურეთ იკითხეთ, როს გამაგენით სხვასთანა?
სიტყვა შასარცხვენელ არ მითქომ, სწორებო, მანდლიანთანა.
10 ღმერთმ გიყოსთ თავის გულისა თავის ქალსთანა, ზალსთანა!

—

მაგის მეტს აღარ ვიამბობთ: ფანდურის ალყა გამწყდარა.
თუ რას მოლექსეს იკითხავთ, ქვე-ქვეუბნელამ დათვალა.

594. ცაში შაკდენა

მე მესაზანდრე ვერა მჯობ, ვერც ბოდორნელი ბერია:
მუცელ სრუ ლექსით სავსე მაქვ, სრუ წიხლით გამიტენია.

- ცაჩი შაგაკდენ ქებითა, მასკვლავს მოხკიდა კელია.
იქითა ჩამოგიყვანდი, მიწას აღინა მტვერია.
5 წინ-წინ შენ მოგაკვლევიანა შენზე მასული მტერია,
ახყარა იარაღები, საპირისწამლე ჭრელია.

595. კაკმატელთ ახალ-ვაჟები

- ვინ გვიშაირე ქალ-ზალი? გაძეხ კაკმატელთ ჭირითა!
კაკმატელთ ახალ-ვაჟები კმალს გიბოძებენ პირითა:
ძიკიათ აპარეკაი ცოლსა გამოგგვრის შინითა;
ფიცხელათი ლაგაზი გზაჩი შავგვდება, გმირ იყვა;
5 მგელათა ნათელისძესა ქვის გული ედვა, რკინისა;
კვირიკას ქება რად უნდა? მამის შვილია, იმითა;
შალიკათი ნადირა ქურთუმულია სინისა;
ბოსელათი ბაიკა ქორი მთებზედა კივისა;
აღუდათი მგელაი ამოგაგებდა ჭირითა;
10 სუმელჯათამა ბოსელამ ქვით ამოდენა ტვინისა.

—

ამაგ ლექსაის მოთქვამი ტრელა ვაშკაცა ვინ იყვა?
ქალების გამჩვენეობას სარკეს გაგხედავ დილითა.

596. დათვიას

შუაიშვილო დათვიავ, ნუ დაზდეგ საღირასაო!
შენ კახეთს სიარულითა ვერ დაზდეხ ხაზინასაო.
ან ზვავს სად დაგალევიებს, ან წყალსა ჩამდინარსაო.
ან ღვინოს მოგაკვლეინებს, ან ღვინის ნაძირალსაო.

597. მაკითხვა ძმობილს

- გამაგივზავნი, ძმობილო, მაკითხვა მაგივ ჩემია,
ნამდვილა მაკითხული ხარ, თუნდ მააწერე კელია.
აქამდე შენ სოქვი ლექსები, აეხლა ჩემი ჯერია,
აეგრ მავაწყობ ლექსებსა, როგორც კურთხევას მღდელია.
5 კარგია ჩვენი ადგილი, რამოდენ მადის ქერია!
ქალაქს ღვაგ აეს უბანი, ბევრაის გამძლებელია.
დაბევრებულან ღუმმანნი, ხალხია რამოდენია!

10 კაცნ ბუზვად არ მგონდებიან, ჩემ მტერ ხო არაფერია.
 წელთ ვიბომ ქისტისეულსა, აღმასს შაუგავ წვერია,
 გასჭრის კი ლეკის ნაჭედი, თუ სა გავიკარ კელია,
 იბასრებოდას სისხლითა ე ჩემი ხანჯრის წვერია.
 მტერს აეგრ მავიტაროცებ, უფერ რო მავნებელია.
 სახლის-კაცი მყავ ეგეთი, მაგარ რო რკინის კვერია,
 15 თავ-უცნაურის ვაჟისა ყინვარზე შამგდებელია,
 უთხოვავ სტრაჟნიკობაი, მაუწერავის კელია,
 კორშა-გუდელას ჩამოვა, იორლაი ხყავ ცხენია.
 თაოდ ორ აისეთაი, ღვარძლას მეძახან, სენია,
 ბევრისად გამისწორებავ ზიარი, სარგებელია.
 არცა დამეცნა ბევრანი, არ მომიხარა ყელია.

598. დავითათ ბერდიას

ლექს გულზე შამამეყარა, გამავიტანე ფანდური.
 უთხარით დავითათასა ბერდიას ჩემი ქართული:
 „რომენიც შენ დუშმანია, იმან დაძაბას თავ-სული!
 5 სამი ადგილი კელთა გაქვ, სამკან არ დგება შენ გული:
 კაწალ-კევს, ხორნაულთასა, კოკენჩავს გაქვის მოწული.
 რამოდენი გყავ კარ-ფური, აღარ გიწვდება სამბური!
 ცოლ გიზის ქალ-ბატონადა, ტყავ-ქათიბებში ჩასმული.
 შენს დას სცვავ ოქრო-ქსოვილი, წელთ ვერცხლის ქამარ-მოკრული;
 ქაზდარზედ მიბრუნ-მობრუნავს, ქალი არა სჯობ სხვაკნური.
 10 თათუკას ღუქან გიბარავ, ჩოთქის მძივთ უდგა წკაპუნი;
 იქ დახლში მიბრუნ-მობრუნავს, ჩექმეებს გააქვ ბრაგუნი.
 წყალთ არა კადრობს დავითა, ჩაინებს უდგა ხრატუნი;
 სტაქანჩი ურევს კოვზითა, შიგ შაქარს ედგა რახუნი;
 სარაიაზე მიმოვა, ჩაქმაებს გააქვ ბრაგუნი;
 15 ხორნაულებსა ეძახდა: „თქვენი არ ჩამდის ტრაკუნი.“

599. მწარას

როგორ მოგიკდა, მწარეო, რად გააცინე ქვეყანა?
 საჟან-ნახევარ გაზდილხარ, ჭკვა უკან გამოგეპარა.
 ნეტარ, რა გედვა ქალაქში, რაი-რა ძალა გეტანა?
 რა უყავ თექვსმეტ მანათი, ფული შაკრული შენგანა?

- 5 კელი ჩაიყავ ჯიბეში, ფულ უნდა ამოგეტანა, –
 ჯიბეებში ამოგაცალეს, სუ შარცხენილი ხარ ყველყანა.
 ბულკის ფქვილ უნდა გეყიდა, შინ უნდა წამოგეტანა.
 შენ მაგის ღირსი არა ხარ, – ღოღო გიჭამავ, ჭეკარა.
 ვიყიდდი არტემასთანა, სუ მანდა ვაჭრობს ქვეყანა.
- 10 საწყინოდ არა მიიღო, უკაცრავად ვარ შენთანა.

600. ჩემს მეშაირეს

წამავალ სამთაშიგოდა, დილის ამავკრეფ ნამთაო.
 შე ჩემო მეშაირეო, ეშმაკიმც მავთხრის თვალსაო!
 ჩემის ლექსობის კვალადა გირჩევ იბანდა თავსაო,
 კიკიმოშიგით იყრევდა, ქალ, ქიქილაის ჯარსაო.

601. მჩეჩელნი ბისოს

- ლექსი ლექსსა მამავონებს, მელექსისა წეს თუ ასა.
 „ერთხან დასთან დამაწვინე“, დაუბარე ადუასა.
 მაგასთან ქვე ვინ დაწვების? რა ადიდებს ნათუასა?!
 მინდიათ ქალას უთხარით, გიგიაის და თუ ასა:
- 5 „კიდევაც სად შევეყრები გორგის ქალსა სანდუასა.“
 ჩემის ნათქმობით უთხარით ჭრელათ მგელას მარტუასა:
 „ეხლა უპატრონე ქალებს, ეგ ლექსობა კა თუ ასა;
 სხვა სხვაზედ არეინ გიამბოს, არეინ შამოგატყუასა.“
 მაგის მეტ კი არ მიუბნავ, გინდა სკითხე ბაბუასა.

602. გაგასაგან გამახელისძეგ

ბერდიათ გაგამ გიბარა, გამახელისძეგ, ქართული:
 „ე გული კელით დაბლუჯე, მაგრა ჩაუდეგ სამბური,
 დაისხი სახლისკაცები თოფ-იარაღში დართული,
 თავად შუაში ჩაუჯე, ბატონობა გაქვე ათქმული.“

603. მშავლისა და კევსურის გაბაასება

- მშ. მშავლებჩი არ წამოხოლა, ღულელთ ბაბილის ნიაო?
 არ გინდა, მშაურ ხინკალი ღუმაზედ დაგიხვიაო?

- კ. რას მაიგონებ, მშაველო! კინაღაც დამათხიანო.
 მე მინდა მწარე არაყი, მალ-მალ მაქნიას ხიანო.
 მშაველ ხარ უნამუსოი, ნიფხავთ მიწაზედ სთრიაო.
 მითხოს გადაედ, მშაველო, თქვენებ მკვდრებ იქვე ხყრიაო.
- მშ. მე იქ არ წაოლ, ძმობილო, განა მე არ მკვრეტს ტყვიაო?

ზ) ნარევი

604. ზელიმ-ხანზე დაცემა და მისი ძმის მოკვლა

- ჩოთემო, ურჯულოშია დრო-ხანი მიგიდისაო.
 შორს დასხი, ჩემო ფანდურო, ნაქნარო სპილენძისაო.
 წყალვ ქოთით ჩამონადენო, ნამო ნაწურო მთისაო,
 შორს არის შენი პატრონი, სამზღვარსა ლეკებისსაო.
- 5 ვერვინ იცნობთა ყაჩაღსა ძელიმ-ხანს ქისტისვილსაო?
 აიკლა თერგის ობლესტი, ხალხი ტყვედ მიუდისაო.
 ჩვენც მაგას დაგვადევნებენ, არ გვაძინებენ ძილსაო.
 მოვიდა ზეკუციაი პლატინი ყაზახისაო.
 თან მოხყვა კამისიაი, პაჩინკა გვინდა გზისაო.
- 10 ვეზირისაკენ წავიდეს, ხალხიც იქ მიუდისაო.
 თან ჩახყვეს ლეკის შვილები, ტკბილად ეტყვიან ლხინსაო.
 ვეზირით კაცი მოვიდა, ომ იქნა, ჭეხა ცისაო.
 ერთ აღარ დარჩა ცოცხალი თორმეტის აფიცრისაო.
 ინჯილელ თან გაიყოლა, ფულით სავესე აქვს ქისაო.
- 15 ფურგუნით ლეკებ მოუდის, ნაკოცი ძელიმ-ხნისაო.
 თავითი აღმებ უყუდავ სამგლოვიარო მკვდრისაო.
 იწყინეს დაღისტნელებმა ზარალი თავის წყლისაო.
 ცხენებს დაუწყეს კმაზვაი, თვალებს ცრემლ ჩამოსდისაო.
 მკართ ორზე პატრონტაშები, ჯღრიალ დგას თოფებისაო.
- 20 ოკრულში ნაჩალიკ ჯავრობს, კბილზედ აჩქამებს კბილსაო.
 „ვისაც გაგიჭრისთ იღბალი, მე ვიცი წყალობისაო!
 ჩემ ტელიგრამა მოგივათ, მადლობა კელმწიფისაო,
 ჯამაგირ გაგიმწესდებისთ, პავონი აფიცრისაო.

- ვეზირისაკე წაედით, ახლოსავ იქნებისაო.
- 25 წავიდეს უპრიკაზოდა, გზას ჩაენასკვნეს წვრილსაო.
 მორჩა გზა-და-გზა ცხენები, ქაფი მოადგა პირსაო.
 ვერ მიხვევს რუსიშვილები ფეკით კევსურის შვილსაო.
 მაუფიქრებლა შეუკრეს ნაპირი მახკეთისაო.
 საყურში გარდაუსხედით უღრანს უდაბნოს ჩდილსაო.
- 30 შემოეყარა მალულსა ჩამსხდარსა ლეკის მზირსაო.
 ზალბ მისცეს დალისტნელებმა, ზედი-ზედ გამოდისაო.
 ისრე ამლიდეს ტყვიასა, რო ხორხოშია ცისაო.
 იძახეს: „მოკვდა ყაჩაღი, ნაპირიც მოსტყდა ცისაო.“
 მეორე დილა გათენდა, არც მკვდარ ას, არც სისხლ დისაო.
- 35 ოთხ ცხენ იმათავ მოუკლა, მკედარ ერთ აღარ ჩინსაო.
 წავიდა ცხენის მჭამელი, კვალ ვერ მოკვლეს მგლისაო.
 ერთ საათს გამოიარა გზა ოთხის სუტკაისაო.
 დაიკვებნებდა დედაი გამზდელი ძელიმ-ხნისაო.
 ყაჩაღსა ყარაჩოველსა ტყვია ვერ აბომს პირსაო.
- 40 მოგიკლავთ ბეწიკუაი, ძმა იყო ძელიმ-ხნისაო,
 ახალ-წვერ-შემომავალი, ვაჟა თექვსმეტის წლისაო.
 ტანთ ეცვა ლურჯი ჩოკაი, მართული მასრაითაო.
 ოთხას პატრონა ტანთ ერტყა, საკლელი კუდაისაო.
 არ იყო დასააზრები, ანგელოზ იყვა ცისაო.
- 45 მოვიდეს ჩაჩნელთ დედანი, ჩამაიკაწვრენ პირსაო.
 ითხოვეს: „გვატირებიეთ, ციხე დაგვექცა ქვისაო.“
 ქვითინებს ბერი, ახალი, ღარღად დგას ძაღლებისაო.
 „ინაღვ, — და იძახს თამაში, — ლოდინი მამეწყინაო,
 დავსწუხდი, გარმონ დაჩუმდა, გედვა სრუ მთა-წვერთ ბინაო.
- 50 ინალს სისხლი სცხავ მასრათა, ცან კი არ დაგვეცნას ვინაო.“

—

- ამავის მალექსებელსა ღამით კაბინეთ სძინაო,
ჩოთემას კალამ უჭერავ, უძე ქალაღდი წინაო.
 მშვიდობით, ლექსო, წერილო! ჯუთას გაგზავნი შინაო.
 შანდობა მაინც უთხარით, დადგით კევსურულ მინაო.
- 55 მეც მალედ ამანდ მაგიოლთ, აქ ყოფა მამეწყინაო.
 რჯულიანთაკე დავსწუხდი, ურჯულომ შამამინაო.

605. სისხლის აღება

- თავ დამანებას, უთხარით ფშავ-ქვესურეთის პრიშტავსა.
საქმე თუ სროლაზედ მიდგა, ჯავრს კი არ შეეშჳამ მტრისასა.
მაქვს ჟეშტის აბონია, ტყვიას ვლებ არშავისასა.
ფხიტუს შემოვკედ მთაზედა, ვეზღს ვხედავ ღუშეთისასა.
- 5 ჩოხელათ მუქარაზედა სანგალს ვიკეთებ ქვისასა.
მოვიდა შუადღის დროი, ორ კაც მოვიდა მთისასა.
– „სადაურნი ხართ, ძმობილნო, რო მოსდით იწრო გზისასა?“
– „ლუთხუმელნი ვართ, – იქ მითხრეს, – რას კითხულობდი ვისასა?“
– „ჩოხელათ ამბავს ვკითხულობ, მაგათ ბინისას, ცხვრისასა.“
- 10 – „ჩვენა ვართ ჩოხელათ წყემსნი, ყამსაც არა ვართ მტრისასა.
თქვენ დაიკსენით ქამრები, ბილეთს დავიწერთ გზისასა,
თორ მთისას არ გაგიშობენთ, არც გზა გაქვთ ჭალაისასა.“
აბეჩავ, ნინიაშვილო! პირს გაიბრუნებს მგლისასა.
არ შემოიკსნა ქამარი, ტარს შინჯავს ლიურლისასა.
- 15 ჩქარ არ აჩქამდა ზატორი, ხანს აღარ მისცემს ცდისასა.
დასტერნა არშავიანმა, მიხა დახკაწრავს მიწასა.
ეტყოდა უნცროსობასა ბუჩუკურელის ყმისასა.
„ვაჟიათასა მამუკას იწროდამ უბანდავ კულჩასა!
თქვენ მოაკვლიეთ ყაჩალი, მავალი თავის გზისასა.
- 20 საეხლაგოდ ეგ არის, საკვლავოდ ღნახავთ ვითასა.“

606. ზიანი

- რა მონა წელი მოვიდა! ღურბელ ჩამოღვა ცვრიანი.
აევრამც ნუ ვის მოუა, მოსვლია თათარს ზიანი!
ამბობენ დედის ერთასა, წუხად-ა ნაჭრევიანი.
სულეთში შამოიყვანეს ვაშკაცა ნაწილიანი.
- 5 სულეთით წერილ მოვიდა: „შუქი სამოთხეს ვძივარი.“
ბრალია თათარისადა, შვილ რო დახკარვას მკრიანი!
პირდაპირ ჩამომავალსა უყვეს ჩდილშიგით ზიანი.
გაჭირდა, ვეღარ იქმარე ბერდენკა ხუთ-ძროხიანი,
კელჩი არ ხქონდა ამ დროსა, მასრას არ ედგა ძგრიადი.
- 10 დედა გასწირე ბებერი, ბეჩავა, გული მტკივანი.

—

ამაგ ლექსის მათქვამი მარტო საბოსლოს ვიძიარი.
სალექსოდ გამამიგზავნე ბოთლა არაყით ცამცამი,
ძმობილის შასანდობარი გადავსო ოროლ-სამსამი.

607. ხავიწურა

- მითხოს გადადგა ჯარები მა ჩვენის კამისრისაო.
ჭიჭიკან იზიდებიან, მჭერელ არვინ ხყავ მკრისაო.
უნდა წავიდან მითხოსა, გული აქვ საშოვრისაო.
შაუკაზმებავ შავრაი, ბარგ უნდ მაილან რვლისაო.
- 5 ჯარეგას სოფლად ჩავიდეს, ხანი არ ექნა ცდისაო.
ეხვეწებოდეს ბაგისა: „თავი ხარ მითხოს წყლისაო.
აქით შშვიდობით გაგვასხენ, სამანი ჩავდგათ ქვისაო.“
მამდინართ გზაში ჩაუედ, ერთ ტყავ მახქონდა ცხვრისაო.
გასთავებიყვა ცოხარი, ფერ აღარ ედვა მთლისაო.
- 10 ძლივ სადამ გონზე მეესხნეს მაგ მარაისძის შვილსაო.
მეფიცებოდა: „შაჭამეს ორთ სამის ნასამლისაო.
აღარ გაწირეს ჭაჭანი ერთ ჭურჭლის არაყისაო.
მოვრალთ ხავიწურა მალგონდა, ჭირიმ თქვეს ჩვენის ჯვრისაო.
„რო მიოლთ, დავკლათ საკლავი, კარი ვილოცათ მისაო.“
- 15 რა უქნავ კამისერასა, დიდის ფაშაის შვილსაო!
კინად დალივა ჭაჭანი ახიელ თათრებისაო.
შენ მიხყევ დიაკნობასა, არვინ გჯირს სხვა-და-სხვისაო.
ხან-გრადუს მიგვიფრინდების, კიბე აქვ ეშმაკისაო.
მე გნახე ჩამავარდნილი, დაბლა მიწაზე ეგდაო.
- 20 ქვრივად მაგჩების ცოლები: ფშავლის ქალ, კევსურისაო.
ნუ გაიყოლებ გულითა, – მე ვიცი ქვრივებისაო.

—

ცალ-კელაია პოეტი მათქვამი ამაგისაო.

608. ქისტების დაცემა მთიბელ-მამკლისად

წავიდა მთიბელ-მამკალი, ზედა კვირაედ არია,
ამაუჭამეს ხთისოსა კალ-ერბოიან ჯამია.
შამაგვეხვივნეს მარცხნივა ქისტიშვილების ჯარია.
„შინ ველარ წახვალთ ცოცხლები“, გამადის ნაუბარია.

- 5 – „ჩვენ შინ არ წავალთ ცოცხლები, არ გვაქვ ავეთა გვარია.“
 გამადის იტონკაები, ტყვიას მოხქონდა ჩქამია.
 გუგუაის შვილს ბადასა არ მისდის ნაუბარია.
 დასცილებია თიბაი, უკულმ დალალნა ქვანია.
 ქურსიკას გაუსარავის ლეკურად საუბარია,
 10 თოფს ისრევს გაჩერებითა, თავზე გადასდის ალია.

609. მობილიზაცია

- ლექსი თქვი, კევსურის ქალო, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო!
 საკრავ გარმოვიტანე, დღეო, დაგკვლიე, მზიანო.
 გაგხედავ პირდაპირადა, ჩვენო ადგილო ტყიანო!
 ნეტავი შჩინდი თვალითა, ჭალაის გზაო ტიალო!
 5 ეხლად მეუბნებიან: „სისკარომ შემოიარო,
 შეკრიფა ზაპასნოები, საომრად მიუდიანო.“
 ზოგნ თუ წამივლენ ძმობილნი, ზოგნი აქ დამჩებიანო.
 აბეჩავ, ჩუჩაყეურნო! ბონით ჩამოდიანო.
 ბეწუკელთამა მეგელიკამ სუ მღერით ჩამაიარო.
 10 ჩამავლენ ორ-წყალაშია, სამშავლოს მაემბიანო.
 გზახედ მგზავრს აღარ უშობენ, ცხენს ართმენ, სამბურს ჭრიანო.
 თავ-კან ცხენებზე გადასხდეს, ბეჩავნ ქვეითად დიანო.
 გერმანის გრანიცაზედა გავიდეს, თავსა ცდიანო.
 აიქით იპარებიან, ქალის ტალავრით დიანო.
 15 აიქით გამაპარულსა რაღა ვაჟობა ხქვიანო?
 შენ სად ხარ, საგალმოელო, ბაჭყურა რომენს გქვიანო?
 თემებში დაიარები, დიაცის ტალავრიანო!
 ან შენა, ბუჩუკურელო, შენ წითელ-ბილეთიანო?
 სწორებში გახოლ, ჩიხაო, სათქმელად ილეთიანო!
 20 აბეჩავ, ჩემო ძმობილო, ციხეო ჩარდახიანო!
 ბუზიკა მომიტანიდი, უქმ-უქმში შევაჟრიადლო.
 არ მინდან წყალს-იქითელნი, – ჭკაის ბონში სთვლიანო.
 ნეტარ, ვინ უფრო შევაქო, ვინ უფრო გავადლიანო?
 სამნათ ბეწინათ ბერდიავ, ნეტავი გაგამძიანო!
 25 ჩვენს გვარზე დაეწერენით, ბერდიავ ალექსიანო!
 ბერდიი და ალექსა მალლად ჰაერზე დიანო.
 არ ჩამოხვალთა ჩვენთანა, მალლათ ნადგომნო იანო?

თქვენთან ნადგომებ ქალები კმასაც არ გაგვცემდინანო.
ყველა დაწვების თქვენთანა, ვისაც ჩოკვის-ძველნ სცვიანო.

- 30 ამაგის მალექსებელნი ორნ ქალან მურყანს ხყრიანო,
გიგაურთის ველს ბოლოსა მიდიან, გზახე თვლიანო.

610. თოფის სროლა ორ-წყალში

- ვინ იყავ სალამოზედა ორ-წყალში თოფის მსროლელი?
გველეთში გაუგონებავ, ჯავრობს კუკუათ თორელი:
კელ მაძჭრა შატილიონმა, სისხლის დაბრუნდეს მორეგნი.
მე კი ველარა დავხკარი, ას ჩვენის ჯვარის მყოლელი.
- 5 ძმობილებ მიაც დავკეჭნე: უძილაური, კომელი.
მელუქნეს რას ემართლებით? ას ერბოების მწონელი,
სკლატ-აბრაშუმის გამყიდი, ფარჩების გადამზომელი.
ერთ ბაცალიგველ ჯავრობდა: „ბაჭყიაი ვარ გორელი.“

- 10 ამაგის მალექსებელსა რას გამამჩებით რომენი?
თუნდაც ქვეც შამეყარენით ბევრას ქალებსთან მწოლელი!

611. შულლობას მოწადინებული

- შულლობას მამაწადინა ლეგუათ შულლიასაო,
კომის ძირ თამაშობასა, შაფარებულსა ფარსაო.
ბაჩია გარმეეტანა: „ვაი შენს იმედასაო!
კარგა ჭრის სამართებელი თიანელაის თავსაო.
- 5 არ მასხავ იარალები, ვადა მომიტყედა კმალსაო.
შენს დედას, თიანელაო, წვერი-ლა მოგკრა მკარსაო.“

612. ომი კელის წყალზედ

ომ იქნა კელის წყალზედა, ტყვია წვიმს, ზედა დარია.
ბარაქალ გუროველებო! კარგად გექნიათ კმალია.
მემრე შენ, შატილიონო, ხარ თოფის ქამანდარია.
ანაბრივ, გორგალაშვილო, არ გექნა ომის ხანია.
ომში თუ გადასულიყავ, აღბრუნდებ როგორც ტარია.

613. ჩუას სიკვდილი

მატილ შე ჩუას ციხეო, გაილამაზე ტანია!
შიგა ვაჟნი სხენ ლამაზნი, გვერდი დაისვეს ქალია.
შუაჩი ეჯდა ბებერი ლექსების მოუბარია.
ბაბლიათ ჩუას სიკვდილო, ციხევე, დაგეძრა ტანია.
5 მონა ყოფილა სიკვდილი! ოროლნ დაგბრუნვენ დანია.
სკლატი ჩააცვით ჩუასა, ჩოკა მაუდის არია.
თათარის შვილმა საღირამ გამოაბზანა ჯვარია.
„დალიენ გოგოთურანი! მაგათგნივ აესთა ვარია.“

614. ჯარჯო

რად სტირი, ჯარჯოს დედაო? ტანზე რად იცომ შავსაო?
შვილს ვტირი თავის ჯარჯოსა, ჯიკვებისაგან მკვდარსაო.
ჯიკვნი მიყვარდეს ტიალნი, მეც მაგათ მიყვეს ზიანი.
კელშიით დამადებიეს ვინტოკა პირ-კვამლიანი.

615. ოჯახი

შენ დალოცვილო ოჯახო, სამ კერკად ამენებულო,
ბევრო ნაწველო სატანო, შენ ერბოვ გაძველებულო,
დაკალულებო ქვაბებო, ქირჭოზე შაშვენებულო,
5 ქანდარავ მალლა ნადებო, ფლას-ფარდავ გაჯარებულო,
დაჭიქულებო ჭურჭლებო, შიგ არაყ-ჩაყენებულო.
შენ დაჯე, ჩემო ბერ-დედავ, ძალიან დაბერებულო,
მემრ შენა, აპარეკულო, საგონის გაკერებულო,
ქალებისავ ხარ, ნაკოცნო, კბილების გაჭრელებულო.

616. წყევლა

სოფელში ავ-ენა კაცი მალ-მალ ავადამც გაკდება!
კარს და გუთანს რო გაღმართავს, ბარაქა სოფელს დაშჩება.
ვინაც მამისთვინ ავია, გამოქცეულიმც დარჩება!
5 სწორები იქმენ სახელსა, სახელობასამც დასცდება!
ვაჟკაცი ცოლის დამწუნე უარესადამც დარჩება!
წინის გულისიმც მოუვა, შვილებიმც დაუობლდება!
ქალი ქმრის დამწუნებელი ბეზირგნის ჯარსამც გახყვება!

- ავ რძალი დედამთილისად გველთა შუაშიმც დაწვება!
გველებ დაუწყებს კბენასა, სულიმც ეშმაკებს დაშჩება!
10 სტუმართად ცული დიაცი დაქუახზეამც დარჩება!
სხვაკან რო სიცხის მზე იდგეს, იქ ნიავევარიმც ასტყდება!
დათვი საკარეს მძოვარი იმის ლეშითამც გაძლება!

617. კარი ნიკორა

- შენი ჭირიმე, ნიკორავ, ჭირიმე შენის ძალისა,
შენდ მაუცავის უფალსა ძალ-ლონე ამირანისა.
გამსწორეი ხარ, ნიკორავ, მალლა მთა, დაბლა ბარისა,
ერთგულადა სწევ უღელსა, უდარდელი ხარ ჯავერისა.
5 უხარის შენსა პატრონსა, კვალს გადააწყობ კვალზედა.
ბიბინით გახოლ-გამახოლ გვერდო და მოედანზედა.
ექვსი დღე შრომობ გულ-და-გულ, მეშვიდეს სწევხარ რქაზედა.
ღვთისაგან კურთხეული ხარ, გადგება სვეტი თავზედა.
შენი ჭირიმე, ნიკორავ, ჭირიმე შენი ძალისა,
10 შენდ მაუცემავე უფალსა ძალ-ლონე ამირანისა.

618. ცხენი

- ცხენო, კარგი ხარ, მალეო, ნიავე-ქარივით მკრიანო,
ქერს გაჭმევს იმით პატრონი, გაჭირდას, გამეკმინო,
ლაშქარში, მეკოპარშია, უკენ არ დამატრიალო,
მეც მიმიყვანა მალედა, საცა სწორები ცდიანო,
5 სწორთან მაქნივა სახელი, საც კმლები ელევდიანო,
ბრუნევედან სისხლის მორეენი, შიგ კი ვაჟები დიანო.

619. ნისლის ფერი

- წამავედ სალილლოდა, შავსკაზმე ნისლის ფერიო,
ჩამაუყენე ჭალასა, ჩამაუქნიე კელიო,
ხამხის ძირ პოსტში ჩამავედ, ამალიოდეს მზენიო,
წამამეგებნეს ღილღვლები, ზოგთ გამამართვეს კელიო,
5 ზოგნ იმას მეუბნებიან: „ლურჯა გაყიდე ცხენიო!“
„რას ამბობთ, ცხენის მჭამლებო? გაყიდვა რაის ფერიო?
განა თქვენდ კვებებე ლურჯაი, ვაჭმეი თივა-ქერიო?“

- 10 თაოდ მჭირდების კელშია, მთებ გადაშრების ჩვენო, ნალნი რიყეზე წიოდან, არ იყოს დასაჭერიო.
- აკლიან ნისლის ფერასა გასაფრინდომლა თბენო, რად მინდა თქვენი ფულები? თაოდ გამილავ ბევრიო. ფული რად უნდა ვაშკაცსა? კარგ უნდა ხყვანდას ცხენიო, მკართ თოფი არშავიანი, წელზე ხანჯარი მჭრელიო, ვერ უდგებოდას ახლოსა, შორა დგებოდას მტერიო.“

620. წითლას გაყიდვის შემდეგ

- შენ რა ხქენ, ხუტუნიშვილო, ჯავრისგან ბოროტიანიო? გაუჭკოებას აპირობ, შენ არამ დაგაჭკვიანიო.
- რაად გაგყიდე, წითლაო? ქვეითამ რაკელ ვიარო? ის კი არ მგონავ, ოკერო, სხვას ცხენსაც ფეკნი ღბიანიო.
- 5 უნდა გაგსხლიტნათ, საქონნო, ცხენო, გიყიდა ტიალო, ოთხითავ უნდა დაგჭედა, ნალ-უსმარ დააძვრიალო.
- უნდა ტახტაზე დაგკიდა, ხურჯინო არაყიანიო, წელზედაც უნდა შაგირტყა, რუსულ ფრანგულო ფხიანიო, დაგიქნევ წარა-მარადა, არავინ დააზიანიო.
- 10 კორშამი უნდა ჩახვიდა, ხუტუნათ შავ-წვერ-ყბიანიო, კევსურის ქალებ ამბობდან: „შულლიამ ჩამაიარო, ბევრას კევსურას წამახკრა, სიმირგვლივ დაატრიალო.“

621. ხალხელაურის ცხენი

ვიწროი გუდამაყარი, განა კახეთის ველია?
სამ კოკა ღვინოს ზიდევდის ხალხელაურის ცხენია.

622. ბერი ცხენი

შენ გინდა თივა და ქერი, შე ბერო ღიდის ხნისაო:
არ გძულდა აღმა-ჩაღმაი, საყუე იცოდი გზისაო.

623. ჯორა

ჩემა დაბალა ჯორაი თორმეტი ძროხის გვერდია.
შამაუჭირე ქორაკი, შაკაკაზე, გადავკვიდია.

შამაუყენე არაგვსა, გაკეი-გამაკელია.
კელთ არყის საკრიაი მაქე, მათრაკზე კიდევ მეტია.
მივიყვან დაღალულასა, ბაგაზე მივაბემდია.
მე ლელუასთან დავწვიდი, მკერდს დავეკირიდიო მკერდია.

624. სეტყვა კევსურეთში

იუდამ ზღვან ამაჩქვიფნა, ბეგარ დაგვდვა ცაშიითა;
მაგან ლურბელ გამოსახა, ცას გაებო ხავსივითა;
მაგან კორკოტა გარმუშო დიდის რიყის ღორღივითა.
სრუ დასეტყვა კევსურეთი, მიწათა ჩხვლეკს ჯოხივითა.
5 მაოლ და მამიხარიან, – ყანა მიდგას ქოჩივითა.
ბევრი ყარფუშეები მამაქე, ხურჯინ მიწყოვ შოთივითა.
დააფიცხა კევსურები, თოფ გამოდის ტოშივითა.
მეც ფიცხი მყავ მასპინძელი, ალ არ გასხლტა თოფშიითა.
ერთი საიდანამ დამკრო, კელ ჩავარდო შოლტივითა.
10 ჩემი ძმა არას ნაუღლობს, მალბიჯეკვდა ყონდივითა.
წამლის ჭაჭან დაუღევავ, გაჩქუნვილა ბოტივითა.
ლელეში რომ შამაკელი, გონი ამქდა ლოთივითა.
გარდავხენე აჭონთა, – მიდ-მადიან ოვსივითა.
დაუსეტყვავის აჭვი, გაუწმელავ ცოცხივითა.

625. საქონის ჭირი

საქონის ჭირ გაასუქეს ხორნაულთა მუჯაითა,
გამაგზავნეს როშკისკენა ცხენაითა ლურჯაითა.

626. წყლის ადიდება

ერთწოთა გამოვემართე, მოუმატნია წყალსაო.
ჩაუხედნე და ჩახქონდა სამი საცალო მტკეკარსაო.
ზეთი ვირი, ძირჩი მია, წიხლი მუცელჩი დამცაო.
დედა-ჩემ წამომდგარიყო, თავჩი იცემდა ქვასაო:
5 „შენ უშველე, ხთიშობელო, შენს ცოტინიკას ყმასაო!“
ანაბრივ ჩამამეშველა (დიდება იმის ძალსაო!), –
მოუცურდი და გამოველ, როგორც კალმახი წყალსაო.

627. ურჯული რჯული

რა მონა სთველი დაგვიდგა! ხანა გავიდა სამკალი.
თვირთვილმ დაგვიზრა კელები, ველარ ავილი ნამგალი.
ქურდ ნისლად გადაქცეულა, სრუ დაიჭირა მალრანი,
ციხევ მალრანში ნადგომო, ლიბუ დავიძრა მაგარი.
5 ას ცოლო სუმბატაისად, მიწას ეჭირას მამკვლარი!
მაუდის ჩოკა ჩალპების, ჩაიშლებიან მასრანი.
იარად ჩაიჟანგების სუმბატაისად ნასხამი.
მალრანის გორზე შაყრილთა კევსურთ ვერა თქვეს მართალი.
თან გამაგყვების, კევსურნო, რჯული ურჯულოდ ნათქვამი.
10 თორ განა საკვირველია ერთი მალალა საქნარი.

—

ამაგის მალექსებელი აკოელი ვარ თათარი.

უშიშა წიკლაური (პეტრო) 628.

მაილით, დამალევიეთ, თუ ღმარსავთ ქალიერასა.
სმა-ჭამით ბაჭყის შევეღვივარ, გუგუათ განიერასა.

629.

პატარაი ას პეტროი, არვინ გასწიას სიგძესა!
ეს კი არავინ მალგლიჯას გაბუურების სიძესა!

630.

ჩემივით არვინ იქნების, ბევრკან ბევრია თითოი:
ღმერთმა არ მამცა ძე შვილი, ერთ მიზის ქალის ციციო,
ცას ბეწვით ჩამამბული ორ, ჭერში რო სკიდავ ქირჭოი,
ველარც ვაკეთებ საქმესა, დაბერდი, არ მაქვ ფილფოი,
5 არცვინ მყავ ძმა-სახლისკაცი, რო კა ვინ მითხრას სიტყვიო,
არვინ-ა ჩემის გვარისა, მე ძმა ვერავინ ვიშოი.
განა სრუ ცოცხალ ვიქნები? ერთხან მაკვდების ბიჭოი.

631.

ატაბეს ვიყავ კორწილში, ყველამ გამიგა ძირშია.
მე მალლით გადაუქნიე, დაბლა მომიხვდა მწყვილშია.
ფეკ დარჩა შამასასრელი, ქალებ იძახან: „შიშია.“
ბალიაურის ნათქვამი აეხლა მამხვდა ცხვირშია.

632. ნიკო ოჩიაური

საველის ვაკეს წამავე, წამავეყვანდი ცხენსაო.
რას იცქვიტები, ლურჯაო, რას თოლი(თ) იჭერ გზასაო?
ხალხის საყათრო გზანია, ბევრამ იდინა დღესაო.

—

- 5 მავიდა შუადლის დროი, ამტკივებიყვა წელიო.
ა დედას შენსა, ნიკოვო, არც მოგიმკავის წერიო,
აღარცა მყავის დიაცი, აღარც დედაი მთელიო.

633. კურტენაიშვილი

- 5 ბეჩავ კურტენაიშვილო, მალეო ცხენივითაო,
იგი გაქვ აკჯაკიანი საყინვრეს ჩხერივითაო,
სუყველაისად მაცოდნი სოლომონ ბრძენივითაო;
წვერ-ყბა გაქვ გამოშობილი იობას მღღელივითაო;
თავ-შუბლი გაქვ დაღვერილი მარაისძეს თხემლივითაო;
კუტისაკე მამაცი ხარ, დახფრინდები შველივითაო;
ფაჩარში ფხრიალს დაიწყებს დოლათ-ქედურს ცელივითაო.

634. ახალგაზდებს

- 5 დაგიკრავ, ჩემო ფანდურო, ღალატთან ხარ, ძნელიო.
ვინ იყავ, რომენმ იამბე: „მააწერიეს კელიო?“
კაი ვაჟობას დამშვრალო, შენი ჭირიმე, შენია!
საომრა ძელიმხანასა არ გაუძლებენ კლდენია.
ის მასწონს გიზალიასა, ხანჯარს გაისოს კელია,
უკდების სპილოს-ტრიანი, შაცვარული აქვ ყელია.
ეგ თუ თოთიამ გაიგა, დუშმნისად იყოს, მტერია!

იმას ამბობდა მისაი: „კვება ხო არაფერია, –
შულღ მამწონს აისითაი, სისხლი შუ-და-შუ ჭრელია.“

—

- 10 ამაგის მალექსებელსა არა მაქვ თივის მტვერია,
რათ დახკვებავს ძროხებსა ბეჩავი დელასჩემია?
წამავა მთერალაის შვილი, არაად უნდა სხვებია.
სუსტი ხეავ ღალმისტიური, დაუვარდების ცხენია.
მახყვების ღალმისტიურსა ნალების მინაჟერია.
- 15 შუქი ცეცხლივი ნათობდა მიწაზე მინაბჯენია.

635. მაჩუყო და მგელა

- ავნია კალოთანელნი, მაჩუყოს გაამბენაო,
ელამარძაის გაზდილსა ბაგაზე დაამბენაო.
ლილღველმ რა გიყვა მაჩუყომ, კალოთანელო მგელაო?
გამოგიყარა კარები, ჯერც არ გაგიგავ შენაო?
- 5 ნეთხის კარ ჩამაეწიე, შაორდენი ხარ მკრიანი.
შენის თოფის კმა არ გასწყდა, თუ ქობში ბიჭუნის ტყრიალი.
ერთი ესროლე დუქქესა, ერთუც გახუვლა კლდემაო.
მაჩუყომ ჩამოგაკალა, ხუთ ისყია რო ხქენაო.

636. ბატონი ძირეს

თუშნო, წავიდა თქვენი დრო: თქვენი ბატონი ძირესა.
ერეკლე ჩვენი ბატონი გრანიცას გააცილესა.

637. კულა გლდანელი

- უნდ დაიკვენას, კულაო, ბიჭაძა შენისთანამა!
გამახვე საჭიდაოდა, ძალმა გიშველა ხთისამა.
დაიწყვი ჭიდაობაი, კეცა დაიწყა მიწამა.
თორმეტი მსხვილი გალლაკე, წვრილმა იდინა ვითამა!
- 5 სულ საკმელეთომ გაიგა, ხალხმა იმ შენის მკრისამა.
აქათ კუთხეზე გაიგეს გოგოებმ ქისტებისამა.
შემაუარე, კულაო, როგორც ჯარაი ტყისაო,
მალ მექცევი ხეთია, როგორც კალმახი წყლისაო.

638. იჩო

- მე-ღ' იჩომ ერთურთს ღავარტყით, ბან-კარმ ღაიწყო ზანზარი,
გიგუამ ველარ გვიშველა, მემვლობაი ქნა გიგამა,
თავში ქვან ღამცნა მაჭარმა, ბებერმა ღედის ბიძამა,
კეღჩი ქვან ღამცნა იჩომა, პატივ არ ღამღვა ციცამა.
5 თამარა იმას მეძახდა: „გაგლიტა ჩემმა გიგამა!“
ნაცვალი, მამასახლისი ორნივ ჩაჩიქნას მიწამა!
ღევანამ ყური არ გვიგლო, კელ არ მაგვთხოვა ბრინჯამა.

639. ახალ-წული

- თოთიამა და კრუმამა ერთმანეთს პასუხ უგესა.
„ახლის ძმისწულის გაჩენა არ გაგენარდა?“ უთხრესა.
ახალ-წულ შამაიყვანეს, მაშიავ ხინკალ უქნესა.
წინითი უღვას ჭურჭელი, სამ-სამ-ოთხ-ოთხი სტყრუმესა.
5 თოთია წყევას დაუწყებს: „ჭირს ნუ გადასჩი უფერსა!“
ზექუას წყევა-კრულევითა კისრის ძვალ გაუმრუდესა.
ერთ ქალ საძროხეს ღააგდეს, უფრა მაუვა უფერსა.
ნამზებულავნ გადააფარა, ვირ რო გადასთორის ბუღეთა.
მამიზეხეს კრუმაი, სახლის სანათლავ უთხრესა.
10 „სახლის სანათლავ ეგია“, კრუმა ცერს ამაუჩნესა.
უფროსა ქალა ძილაი კრუმას ცერს კელით იჭერსა.
აწვენენ აკავანჩია, ზედ შამახურვენ გუნღერსა.

640. მარტია და მაჩვი

- მარტიას ხაფანგ მიხქონდა, ძლივ კი ეკიღნეს წიპანი.
იქავ ტოტონთა სდგომიყო, ტყრაშნ იქნეს ხაფანგისანი.
უფრო ბეწინა გაიქცა, მკარზე გაისხნა ფიწალნი.
მარტია ღმერთმა დასწყევლას, მაგასავ ეკრნეს ღიპანი.
5 მაჩვი' მარტია შაიბნეს, მაშინ ღაიდრნეს მიწანი,
ხალხნია გაკვირვებულნი: „რაკელ იჭერენ ციცანი!“

—

სალექსოდ გამამიგზავნენ, მარტიავე, მაჩვის კისანი, —
სატალ-აბღდენ აღარ მქონ, სანახავნ ტალ-კვეისანი.

641. კურდღლის ბაცაცა

კურდღლის ბაცაცა მოვიდა, შიბ-შიბსა დახყვა კლდისასა.
ზოგებ იძახან: „თხაია“, ზოგებ ეძახდეს თიკანსა.

ბოცეთ გიგია ეძახდა: „ვა დელას ჩვენის მტრისასა!“

რვას კი ზედიზედ ესროდა პატრონას ხაზინისასა.

5 მინდიათაი ხთისოი ქართულას თოფას ზიდნავსა.

უჭკუათ სულხანეური დაბლით უწვერავს ლიშანსა.

„თოფ რამა[მ] გადამიხიბლა, უნდა წავართვა მკითხავსა.“

ხაშიათაი თათარი არ დაგიფერებს სხვისასა.

ნასრევი თათარისაი თავზე აშლიდა მიწასა.

10 ე ჯილათ ქალის გაზდილი არ დაგიფერებს სხვისასა.

მაგრედ დაგადებს ლიშანსა, დაგიმტკრევს გულის ფიცარსა.

„მე ეგეთ არა მინახავ!“ აფშინათ აბა ფიცავსა, –

„კორცი ლალოჩინს მივხყიდათ, ტყავ შაუნახათ პიშტავსა.“

642. მარკე ყოფილა

ლექსებს გიამბობსთ მთვრალაი, იცის ფანდურას კელია.

ორხალათ გამამინავკეს, კინალ მამტეხეს კელია.

ჩემი ძმობილი ღილღველი ეგეთი, როგორც მგელია.

ჩავედით ნაომარჩია, პირს აგვეხვია ბოლია.

5 მარკე ყოფილა, ვაჟებო, ტყვია რო მადის ცხელია!

სამჯერ იყვ სატუსალოჩი, სამჯერ მახპარსეს წვერია.

მეორედ გამაირჩია, ცხენი რო უნდოდ შტერია.

აღმია ამოვიარეთ, ჩამოვიარეთ სერია,

მარკე ყოფილა მაღალი ქორიალამოს წვერია.

10 იმ წუხრას ვიყავ ძმობილთან, ქისტურა ვხვრიტე წვერია.

ბევრა ცხენ გავაქალაქე, გავას გაუსვი კელია.

სოფლელნ მყვან აჯაბრებულნი, არცა გამამჭრან ყელია.

ავამე ჩემო ჯალაფნო, თუ მავილოდი მთელია!

ეგრე ვერ მამკლავთ, რუსებო, არ გამავილა კელია.

15 ბევრჯელ მამივა ისევა გაზაფხული და სთველია!

643. ბათირა

ლექსს იტყვის ითირიშვილი, გართა ფანდურის ლარიო.

აძრახდი, გაჟეკაურო, შენცა მაყოლე ბანიო!

მარტო ვერ ვიტყვი ლექსებსა, თუ არ მიჭირე მკარო.
რამოდენ ჩადის უქნარსა, არ გიკვირანა სხვანიო?
5 ერთმანეთს აღარ ინდობენ ბიძაშვილნი და ძმანიო.
თოფს სროლენ, აღარ სწყალობენ, ანტლას დაყარეს მკვდარიო.

—
მოწმავას რა ამბავია? დგას ღიდი ცოდო-ბრალიო.
ატირდა დედა-მიწაი, მალლა მთა, დაბლა ბარიო.
მზეს დაეხვია ღურბელი, დაბლა დაუშვა წყალიო.
10 მითხრეს: დაშალნეს ციხენი, ნაგებნი ბასრის ქვანიო,
მამი-ძმის საიმედონი. ლომთ ქვე ვინ სევანდა ცალიო?
მანამდე იყვნეს ცოცხალნი, ვის შაარჩინეს ვალიო?
ბევრს კი მოხკადეს სირცხვილი, გწყემსობდეს ეგ(რ) რო ცხვარიო.
მოწმაველთ ახალგაზდათა რაად ვის გინდათ კმალიო?
15 საკმლედ ვერ სწონდით გზაჩია, თითოს გაჯობებსთ ქალიო.
სთქვით, რო „დავკოცნათ თოფითა, შამავახვით ჯარიო!“
მაშინაც ბათირუასა თქვენდამც შეეგდა თვალიო!
ღაღისტანს დაიბრუნებდა, არ სჭირდებოდეს სხვანიო.
სულეთ შევიდა ბათირა, შახყვირნა ეგ(რ) რო კარიო:
20 „ისევ გამიშვით სამზეოს, აგებ გამიღათ კარიო!
ღალატით მომკლეს სოფლელთა, არ მექნა ომის ხანიო.
განა უბრალოდ ვებრძოდი? ვსთხოვე, არ მამცეს ვალიო.
წინ-წინ მესროლეს შინშებმა, აღარ მიჭირეს მკარო.
შვილ მაინც აღარ მოეკლა, ყმაწვილი უმეცარიო.
25 ოცის წლისაიმც ქმნილიყო ეგ ვეფხვის ნატემარიო!
მოწმავას აადაგვლევედა, როგორც ყანათი ქარიო.“
ბათირაისად ბრალია, მიწას ეჭირას ტანიო!
ვითა არ დაგჩათ აგეთი? ბევრ ცოცხალს გჯობისთ მკვდარიო.

—
ამა შაირის მათქვამი ბოროტისაგან მთევრალიო.
30 გული მაქვ შაწუხებული, ავბრუნდი ეგ(რ) რო ტარიო.
სამს წელს ყაჩაღად ვიარე, მოვეგალე მთა და ბარიო.

644. ყროლი ზამთარი

დაგიკრავ, ჩემო ფანდურო, თურქის ზარივი კმიანო.
რა კა რაიმ ხარ, ზაფხულო! როს-რა მოგვიხვალ ტიალო?
რა ყროლ რამა ხარ, ზამთარო! თოლსა თოვს, ქარნი სქრიანო.

- 5 ჩათოვნა ღულის ჭალანი, ქალები ველარ დიანო.
რა ამბავია კეკსურეთს? კეკსურებ რას ჩადიანო?
ზოგნ თოფით კოცენ მამასა, ზოგნ ხანჯრით ყელებს სჭრიანო.

645. კეკსური კახეთში

- ჩემ ძმობილისას ამბობენ: კახეთს მავლო ფარგალი,
კახის სანეხვე აულავ ვენაკში გამოსატანი.
კახის სანეხვემ ჯინამა მოგქლიტა ზურგის ბაწარი.
ერთ სადულარა ქოთანნი, შიგ ლებიოს წვენ ჩამდგარი.
5 ეგრ იცის სადულარამა, ფერ დაგვვა როგორც ნაცარი.
მიზჯლიდი ბუხრის პირშია, მაღხიე მაგარ-მაგარი.
შიშთ გასქდა ბარის დიაცვი: „შავ ჭირი, მარკედ გამტანი!“
– „ნუ ზჯავრობ, ბარის დიაცო, თეთრი მაქვ ამოსატანი.
თელავჩი უნდა ჩავიდე, ვაქნიო ქამარ-ხანჯარი.
10 ბუსურბნის უბის მასრანი, ზედ სატალაბდის ბაწარი,
კეკსურეთ გადმოვიარო, შამომხენავდეს ქალ-ხალი.“

646. სამის შასმა

- ორშაბათ გათენებდა ფანდურს ჩაუდევ ლარია.
რას ფიქრობს ქალუნდაური ბეგენ-გორ მეომარიო?
ბეგენ-გორ ქალუნდაურმა სამნა ჩაყარნა ქვანიო.
ცოდვან ახკიდნა კმლისანი, ვინაც არ შასვას სამიო.
5 ვინც არაყ გამაგაცილას, ზედ გადახკიდა ფარიო;
მეთორმეტეს რომ შამახკრა, დადგა, ჩააგა კმალიო.

647. ვარამი

- გულსა მამაწვა ვარამი, რო ნავუბარი წყალიო,
რა მალე შავწუხებულვარ! გუნება მიძე მყრალიო,
გამაგრდი, გულო, გუნებავ, როგორც მყინვარი სალიო!
ნუ შასწუნდები მაშინაც, კარზე რო გეწვას მკვდარიო!
5 თორ მალე მავა სიკვდილი, ტუქსი, არ-მოცინარიო;
სუ დამაცილებს ჯავრებსა, იმნაირი აქვ ზარიო,
უნდა მაკდიოს ნიაღე, რაც მისი მკიდავ ვალიო.
გავექცა? სად უნ წავიდა, ცხენიც რო მყვანდეს ჩქარიო?

- 10 შაკება? არ დააშინებს ჩემი ფრანგული კმალიო;
 ვიტირა? არ შამიბრალებს, არ იცის ცოდვა-ბრალიო;
 ვეხვეწა? არ გაიგონებს, უნდა იკმაროს ძალიო.
 არც მაინ მიშობს, არც მაინ, ჩემთვი ას დამაშურალიო.
 ხო ვიცი, სჯობის ვილხინო, სანამ ცოცხალი ვარო.
 ვისა აქვ მეტი სიცოცხლე, უფლისგან ნაჩუქარიო?

648. არხვატს

- არხვატო, ჩემო სამშობლოვ, ჯიკვ-არწივების ბინაო,
 მიაძკ კი შენს მტერს შამაკლა, შენს მკერდზე დამაწვინაო!
 მაკვდას, თუ მაკვდა ოშკაცი არხვატის გულისთვინაო!
 დელა ვაცხონე ვაჟისა, ვინაც თავ მაიწყინაო!
 5 მტერ ღარჩა სისხლის მორეკში, თავიც კი იქ შასწირაო.
 დამაღლების ცუდი ყმა, მავშჩები, წაოლ შინაო.
 გამაქცეულის მასვლასა არ-მასვლაი უჯობ შინაო.
 მაინც არ გასტყდა, არხვატო, ბასრო ფოლადის რკინაო!

649. არხოტი და არხოტივნები

- ახალ ლექს უნდა ვიამბა, ახალ დაგვიდგა წელია.
 უნდა ვალექსა არხვატი, არხვატის მთა და ველია,
 მემრ ხალხი არხოტონი, არხვატჩი მცხოვრებელია.
 სიმირგვლივ გალავანივით სანადირონი კლდენია.
 5 რახან გათოვას ცრიაფი, რა გასავალად ძნელია!
 ბევრა ვაჟმ შამაუარა მანძილა ჯიკვებს წვერია,
 კელჩი ბერდენკა ეჭირა, საშტრაფო ეწყვა ბევრია.
 ვეფხენი ხართ, არხოტივნებო, თქვენ' მტერ ცხვარ-ბატკნის ვერია,
 მტრის კოცა ეგრე მოგიდის, როგორც წისქვილის ჯერია.
 10 თქვენ მიაყენეთ ურჯულო, გააწირვიეთ ველია,
 ეხლადაც ხყავის ქისტებსა უძებარ რამოდენია!
 მაგრა აღარას ჯავრობენ, სრუ აიტანეს კელია.
 ბუნტ იყო, არეულობა გამბით ხუთი-ექვს წელია.
 ქისტს არხოტს არ დაუბიჯნავ, არც მოუპარავ ცხენია.
 15 თქვენს იქი-აქათ ბევრასა დღე დააყენეს ცხელია,
 სულთ სარჩო გამააცალეს, არ გაუწირეს მტვერია,
 თქვენთან კი ვერას ჩადიან: ლომსთან რას იქამს მგელია?!

შორად გავიდა ვაჟობა, არხოტიენებო, თქვენია.
 თქვენი ქისტებსთან ნაცადი ბევრკან კნილაჩი სწერია.
 20 უნდ ეწერენით ყაზახად, უნდ გყვანდეს აფიცურია.
 ცალკე ხართ, არხოტიენებო, სხვა თქვენ რად გინდათ ერია?
 სრუ ყველა თავისაი გყავთ დიაკონი და მღვდელია.
 გიხედავთ, მამასახლისო, რო არზა დაადგენია,
 გაღვზაენა მთავრობანიგა ყოჩალობაი თქვენია,
 25 იარად გამაიწერე, არხვატის შესაფერია,
 მტერს შორად მიაყენებენ, გილდ უნდა უკლებელია.
 გზაიც ქისტებზე მიუდის, ძაუგჩი ჩასასვლელია.
 შარშაც დაუდგეს მზირადა ქისტიშვილები ბევრია,
 იარად უნდა დაერთო, ჯავრ ღვონდებოდა ძველია.
 30 თოთიამა და გიორგიმ დაიდგეს სინის ფერია.
 თოფისად ახალგაზდათა გასარული აქვ კელია.
 თვალი ლიშანჩი გააგდეს, ლოყა ყონდაყზე ღვჯენია.
 ეუბნებოდეს: „ქისტებო, დათავდეს თქვენი დღენია.“
 უკულმ წავიდა ქისტები, ყბა აუცხ[რ]ოვა, წვერია.
 35 ეგრ სცემდა ქისტის კბილები, წისქვილს რო სარეკელია.
 ვაჟობა უნდა აგეთი მტრის ზარის შამდებელია!
 ბევრა ვაჟი ას არხოტა ხთის რისხვის ნაწინწელია.

—

ამაგის მალექსებელი **ნისლაურთ მაისტელია**.
 თითო პატრონა მიბოძეთ სალექსოს მაგიერია.

650. ბარისაკოს

მამწონხარ, ბარისაკოვო, — გაქვის სათავე ტყიანი,
 მემრ თქვენა, ახალგაზდანო, ხართ ყველა ილეთიანი.
 საცა გაჭირდას, იძახან, ხვადე(ბ)მ გაიდან გრიალი.
 მკარზედ კირიმებ თოფები, ტალ უძეს ოსმალიანი.
 5 ზოგებს კაზიონ ბერდენკა, ზატორებს გააქვ ძგრიალი.

—

მელექსეს თუ რას იკითხავთ, გაიმბობსთ სამაზდიანი,
 მადიან, მოეჩრებიან დოსმასნი ჩოკვის-ძვლიანნი.
 იქითოვ, კვესურის ქალო! არ ორ შენთანა ზიარი.
 დაბრუნდა წყევა-კრულვითა: „შინამც მიხვ სახვევილიანი!“

651. კინალ

მთაზეთ მადის ძახილი: „თოფ მამაგებეთ ჩქარაო!“
ძელიმ-ხან ამავიდოდა, მუკლებს აღარ აქვს ძალო.
წამავას სოფლის უფროსი, ჯოხ წელში გაეტანაო.
კირჩლასა ქადაგისშვილსა ფარიც იქ წაეტანაო.

- 5 მამუკათაი გიგური ცულიან აეფარაო.
მბრუნდა სოფლის უფროსი, ჯალაფთავ შეეტანაო,
ხოშექას ეუბნებოდა: „ერბოიმც მოგეტანაო,
ჩვენი ბაძია ვაჟაი დათვს კინალ შეეჭამაო.“

652. დიაცის შულლი

მე რო ლექსი მამაგონდა, ნეტარ, რაღას მეჭირება?
ამოდენა ლექსობაში მე მუცელი მეტკივნება.
ეს ხო შამშლის, გადამლაკავს, მწუსრ რო დიაცს ეძინება.
იმას კუარე რაღა ას, კაცს რო დიაც ეცინება?

- 5 საშულლარად გამაუა, ქათამივით ეფრინება.
შულლი რად უნდა დიაცსა? ასწავლას, რა ეჭირება?
ნასწავლებს არ გაიგონებს, შინის გზას რა ეკირება?

653. დედაკაცი

თითო-თითო დედაკაცი დაიდება ძელივითა,
დედამთილსა, მამამთილსა წამოშქენს გველივითა,
რახან ქმარი მოუვიდას, კუღს მოუქნევს ძელივითა.

654. ქმარ-უნდაური

იჯდა, უკრავდა ფანდურსა ქირვა ხოშიძეთ ქალიო,
ღმერთს იმას ეხვეწებოდა: „მალე მამიკალ ქმარიო!“
გადმოვიარე გუღანი, დედულეთისა კარიო,
როშკას ჩაგხედენ ციხესა, შვიდ-რიგად ევლო ქავიო.

- 5 დავჯე, დავიწყე ტირილი: „შიგ რად არ ვიჯე ქალიო?
ასრე არ დავღონდებოდი, ვერ წამიყვანდა ქმარიო.“

655. ჯალათ დამჯერე

ამ ზამთარ ვეძებზე ვიყავ, საგრეხელებ ვაჭრელებ;
შირაქში წაველ სადლოლოდ, ხუთი-ექვს ველარ მოვკელებ!
დავჯე, დავიწყე ტირილი. დაიქცეს ჯალათ დამჯერე!

656. ძაგება

გორ-გურს მოსულო მაქაცო, საკვნეტო თხა-ვაციასო,
ხეო მოჭრილო გზის პირსა, მოთხრილო კარებისასო.
ჩვენს ძირა კილო ნადებო, გაქნილო ქარავნისასო,
ზედ ჩემო გამონავალო, ნაჭვრეთო წრიაპისასო.

657. გაძლება

არიშკას ვზივარ წვერის ძირს, ხვალ წელიწადი თენდება;
მოველი გათენებასა, ჩემთვინ უფროცა ბნელდება:
მოველი თვალთა ახმასა, მაგრამ უფროცა ხომდება.
ლხინსა ვეძებდი, ვერ ვპოვე, ჭირი ჩემზედა ბევრდება.
5 ბჭეს ვხკითხე, მითხრა: „გაიძელ, შენ სხვა არაი გერგება.“

658. ძველების მოგონება

რა ამბავია კევსურეთ? რა წყრომაი დგა ხთვისასო?
არც გადიოდა ლაშქარი, არცა-ღ მეკობარ დისასო,
ნაჩალნიკ-მოურავები უშევრად შამოდისასო.
ჯერ აგვიგებენ სკოლასა, მემრე მაგვთხოვენ შვილსასო,
5 მარტიამც ამაყენა, პირიმც ამულა გმირსასო,
ან კირჩლა ბაბურაული, ვეშავ მითხოველთ ცხვრისასო!
ხოშურაული შავაქათ (აუგი რად ითქმისასო!),
მამკლავი თათრის ხანისა, სათაოდ ამლე კმლისასო.

659. ნაცვალ-სუდია

ავი ღროება დავვიდგა, ავად გაგიკლას მტერია!
ნაცვალ-სუდია დავვიდგა, სიტყვა არ გადის ჩენია.
სოფელში მიდ-მოდიოდეს მორივლად არყის მტერნია.

- წამავლენ ჭისაკისაკე, აღმა მაუდის ცერია.
- 5 სოფელჩი იქნა ყრილობა, საუბარ მახცდა ძნელია:
 „კურდღელათ ზეით ვინ იყო? ეგ ბიჭი დასარბევია.“
 ამმტერდა მამასახლისი: „რად იყავ მართლის მთქმელია?“
 ჯერა გამაწნა სილაი, მეძრა მათრაკით მცემია.
 ერთ-ორ მჯილ მიაც გავადევ, უფრო მივლანძლე ბევრია.
- 10 წამართვეს ქვაბი, თულუხი, შინა დედა მყავ მწყევია.
 თიანეთისაკ წამავე, ჩალმა მიმიდის ცერია.
 უამბე ჩვენს ნაჩალიკსა, იმანა მკითხა ბევრია:
 „წამართვეს ქვაბი, თულუხი, შინა დედა მყავ მწყევია.“
 „მიეცით გირაუები, თორო მე ვიცი თქვენია!“
- 15 დამეკსენ, მამასახლისო, ჯავრი ნურა გაქვ ჩემია,
 თორო ვიმოვნე ხანჯარი, ზურგში გაგჩინდა წვერია.
 ჩვენ მაგის მეტი არ ვიცი, იკითხე ბიძას-ჩემია.

660. თაგვები წისქვილში

- ორშაბათ დილა გათენდა, დედა წისქვილსა ფქველაო,
 გამეექცივა თაგვებსა, შინ რო მავიდა, შექნდაო,
 გავიქე წისქვილისაკა, ხანჯარა წელზე მებაო.
 ციცუა გამამდგომიყო, მაილესავდა პწკლებსაო;
- 5 ცხრუება დააწყებინა, რო მივე კარებზელაო.
 ერთი თაგვების უფროსი კრილის პირჩია წვესაო;
 გადაუფრინდა, დააჯდა, მალლა შახენა ჭერსაო.

661. თაგვების ქორწილი

- აღარ დაუფქავ წისქვილსა. განა შიმშილით მოვკვდები?
 კიდევ კი მოვა ზაფხული, კიდის ყურს კიდევ გავკლები,
 შვრიაჩი სამთხულივითა წისქვილის კარზე გავკმები.
 ჩვენს წისქვილში რო თაგვებ, გაკვირებულა დარჩები.
- 5 ერთხელ მოვასწარ ქორწილჩი, დავაფენიე ფლასები.
 საკვირვლა სიცილ სცოდნიყვა, შორი დაირთხეს ლაშები,
 საჩქარო გადაიწურეს, დი-დიღებ ხქონდა თასები.
 ერთ-სხვაში გადერეინეს, ეგრ რო თხაში ვაცები.
 ერთმანეთს ეუბნებიან: „მეც მეშველ ვიყავ, რად მცემდი?“

- 10 პირდაპირ რად არ მაძიხვე? გაიგებდ, რასაც მოგცემდი!
 კაც კი ორ დაბერებული, შენ კი პასუხსა გაგცემდი!“
 ერთმანეთს შამაყვედრეს: „წისქვილის ჯერით რად სჩები?
 კაც რო მაილებს საფქავსა, მაშივ კუმბურას ეცემი.“
 მაიჭივრ, აპარეკულო! თავთ სასაცილოდ რად ხკლები?
- 15 ქონ-ღუმა გამაგიჭამეს, ეროიანებ კასრები.
 თუ მახკლავ თავის დედასა, თასსა პატივა მაგცემდი.
 თუ ჯოხით ვერას დააკლებ, დაიჭერ, რად არ დახკლევდი?

662. კატის ომი თავებთან

- თავებმ ციხე ააშენეს, წვერი ცასა ხევდა მისა;
 მაუელიეს გალავანი ფიჩნისა და მუხის ხისა.
 ციცა დედას ეუბნების: „ე სიზმარი რამ იცისა?
 წუხელ მოსულიყო თავვი, ძაფით მიზომავდა ცხვირსა.“
- 5 – „თავთ კემწიფე გეომება, ეგ სიზმარი მან იცისა.“
 დაჯდა, დაწერა წიგნები, გაუგზავნა თეთრი ციცა.
 უპასუხოდ გამობრუნდა ე საწყალი თეთრი ციცა.
 გზაზე მოსწია წიგნები, წასაკითხი უართქმისა.
 ციცამ შეყარა ლაშქარი: ცხენოსანი, ქვეითისა,
- 10 შამუარეს გალავანსა, გუგუნ დადგა ზარბაზნისა.
 დატრიალდა თეთრი ციცა, როგორც ელვა იყო ცისა,
 თავთ კემწიფე გადმაიღეს, ლაფში გაუსვრიდენ ცხვირსა.

663. თავვი და ღულელი

წინ თავვი, უკენ ღულელი, ამადიოდა კუნელი;
 ვერ მეეწივა ღულელი, არც თავვი დახვდა ბურნელი.

664. გირწყილების ქორწილი

გირწყილებმა ქორწილი ქნეს, ჩალა-ბურდო აღრიესო;
 ერთი წიხლი მიაც დამცეს, ქვე-ხოყანას ჩამრიესო;
 კეცეულებ დააცხვესო, იმით ნაყრსა წამრიესო;
 პირ-ჩალმისკე გამამიგდეს, უკვენ სარებ დამრიესო.

665. არხოტჩიგი

- არხოტჩიგი წამაველით, ეშმაკიგი, ქაჯჩიგითა,
ჭიძლით ლუდი ჩამავართვეს, ერთა თასა ჯვარჩიგითა.
მა ბოსელათ აღიასა ფეჟნ დახყინა ჯღანჩიგითა.
ისიც რამლა მამავონა? ჩირალ დავწვით ბარგჩიგითა.
5 ტალ-აბელიც ამაველი, ძვანძი მასრაებჩიგითა.

666. უთურგით ქავ-ციხის პატრონი

- არხოტ დაცემი-ღე-ულავ, ამბობენ, ქისტის ლაშქარსა.
ნახევარნ ტყუილს ამბობენ. ჩვენ რას ვინ გვეტყვის მართალსა?
პატრონს მე რაად მეშინის უთურგით ქავ-ციხისასა?
5 საკემისას ვერვინ შამავა, არ შამაუტევე კართასა,
ცოლს ტყვედ არ წავაყვანიებ, ქალს მა ეშმაის მტყნავთასა.
მემრ დაუბარებ მამულთა, სიტყვას იცნობენ მართალსა.
დაემზადების ქორები, გადაიკვართვენ კალთათა.
ეშმაის კლდესთან ჩამავლენ, მკითხეთ, მე გეტყვით მართალსა.
მაგაში ერთი ზალი ხყავ, ზაფხულად უქცევს ზამთარსა.
10 ეგ უკმობს ნახევართხანა, ბეთან რო ხვენენ საფქავთა.
ქმრეულთ საფარველს გადაზღებს, ქისტებ ვერ ღნახვენ ჭაჭანსა.
ხანდხან წინ მეჩვენების, წაიყვანს უგზო გზათასა.
უკენ ყმან მიქიელისან ფხას აწითებენ კმლისასა.
ჩავიდეს თათელის კარა, მაშინ გახენეს ლიშანსა.
15 შაუკრავ მაღალ სახვევი მლოცავთ სანების ჯვრისათა.
ჩქარ-ჩქარა გამადიოდა, ყონდს აკეთებდეს მკვდრისასა.
მშვილდს მაღავს სანების ჯვარი, ჩქარ-ჩქარა ისრევს ისარსა.

—
თქვენც იცნობთ პეტრო ჩამღელსა მელექსეს ამავისასა.

667. ხუცობა

- დავიწყებ მკითხობასა, პირა გიამბობ მკვდარსთანა.
რამთვენ დამჩების საწირი, ვინ წავა ხომექასთანა?
ახლა კმით ტირილს ავიტეხ, თემებში წაოლ ხანდხანა.
საკმიმატიროლს მამცემენ, საჭმელა მიოლ მზასთანა.
5 ახლა ხუცობას დავიწყებ, კელოსნად მიოლ ჯვართანა.

რაკი ხუცობა ვერ ვიცი! რა წასვლა მინდა სხვასთანა?
ბულაურობით კარს უნდა, პირის საბანზე ცხვარსთანა.
რქა-ჯანგიანზედ ვერძს უნდა, კიკინ-მაღალზე თხასთანა.
10 თასთ უნდა ჭიქა-ბარზიმზე, სეფეზე სასანთლესთანა.
ზამთრის მელუდენ მამივლენ, ჩხუტას მამიდგემენ კართანა.
გარეთი აღარ გამაოლ, შიგით უძახებ: „არ მდგარა.“
„თხლიანან მაინც ჩაგვისხენ! ზოგ კელ-დაუცდელ დამჩალა.
ზოგებ შინ მიდის დამწყრლები, ზოგებ მადიან თან-თანა.
ზოგებ ჭალაით მავიდეს, ცალკე უთურგი გამშრალა.“

668. სამრელოს ყორის ქვანი სახლში

უშაირებავ ქმრეულთა გუშინ მოსული ზალია.
ნაფეტვარაში მცხოვრებმა თავზე წაიკრა მჩვარია.
გამოსერნავდი შატილსა, გაქვ ატაჟიან ბანია.
5 გამაუშლავის ყორეი, ხუროდ კირილე სყვანია.
შაუსხნა კეზის ბოლოსა სამრელოს ყორის ქვანია.
ამას იფიქრებს ხელია: „სახლში მიბზანავ ჯვარიავ.“

—

ამაგის მალექსებელი განძა კანემას ქალია.
გამიგონებენ ქმრეულნი, ჩემს ენა-პირზე ქვანიავ.

669. საკიდლიანნი

ქისტებსა, არხოტივნებსა დღე-შუ სისხლის წყალ უდისა.
კევსურთ დიდი ხყავ ბატონი, ღმერთსთან დგას, ვინაც იცისა.
ხთის კარზე გასერნავდების, მკართ ლენტი ოქროს შიბისა.
5 სრუ დღე-შუ დაიარების, სხვა ხთიშვილ ვერა მიდისა.
კარზე ხყონ საკიდლიანნი, მტრისად მიმცემნი რისხვისა.
შამასძახნებენ ვეშაგნი, დრო რა მავიდას ბინდისა.
ცის კიდელთ შამაივლიან, ხან რო არ იყოს მისვლისა.

670. გავიარე და ვკიბეცა

ლექსებ არ გამამელია, კაც გავიზარდე, ვბერდები.
ზოგმა კევსურის შვილებმა ცოლებს უხვეტან ნეხვები,
ეუბნებოდან ცოლებსა: „იჯე, თორ გაირეხვები.“

თავ დავანებათ კევსურეთ(ს), ქისტებზედა ვთქვათ ლექსები.

—

- 5 როგორ მაგექეც, ჩოთეშო? საბლით გიკონე წყემსები.
ყინულთ ბოლოზე შავლალე, ჩოთეშო, შენებ ვერძები,
გამოვსხი სალამოზედა. სთვლის ღამ, რა მალე სთენდები!
კვალ თავ-შაღმისკენ მიმიდის, შენ თავ-გაღმისკენ ეძებდი.
სხვადაც თუ არ დაიჯერებთ, ცხვარში დაძიეთ ქეჩები.
- 10 არა გინდა რა, ჩოთეშო, კიდეც სა გავიგერმები.
ჯერაც მიკიდავ ჭერშია თქვენი ვაც-ვერძის მკერდები.
ძაუგ არ დაგვაჭერინა, — შავიწუხლება ღეღები.
თავ-კელ-მარტოკა კაცი ვარ, ჩემ საქმე გასაკეთებრ,
წვერ-პირში, ჩემ ამხანიგო, კუკუათ თორელს ხვერდები.
- 15 ქისტების დამღონებელო, დელასამც დაუბერდები!

—

- ცუდი მინახავ სიზმარი: ვხედავ სასულო კიბესა.
სოფლელე მუზნებთან: „ეხლა უჩივლავ ქისტებსა.“
გაიასშვილსა მეძახან, ვერვინ მანახვებს ციხესა.
ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრსაც გაეხკილავ კიდეცა.
- 20 სადაც ყინვარზე შავვარდი, გავიარე და ვკიბეცა.

—

- ქალს არ მამცემდი, ჩოთეშო? არ გამიკლია სიძესა?
კაცი ხარ ჯილაგინი, გამეტებული ქისტებსა.
აგები მავიმატებდი სიმაღლესა და სისქესა,
თავ-აღმისაკენ წავიდიოდ, როგორც ფიჭვები ცისკესა.
- 25 ლადიკავკავში წამავალ, მანდ მაკევები ჰკვირდესა
ქურ-ქურად კევსურთ დენასა, ახალგაზღვებ ბიჭებსა.
სადაც ღუქანში შავიდეც, ყველა დაიჯდა ჯიბესა.
კანიაკს აღარ კადრობენ, ჩხერო დაზიდავს სპირტებსა.
თოთია მამასახლისი ბოთლებს დაამტვრევს, ისრევსა.

—

- 30 ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრსაც გაეხკილავ კიდეცა.
სადაც ყინვარზე შავვარდი, გავიარე და ვკიბეცა.

671. სინდიურისძე

არ ეშობიან ღურბელნი მალლის ჭიუხის წვერსაო.
ჭიუხის კუჭულაზედა სინდიურისძე წევსაო,

- ჯიკვების მუქარაზედა ღამეს ათენებს ბნელსაო.
 ჯიკვთა რაი ქნეს შამდგართა, ან იმ ვეფხვს რა იჭერსაო?
 5 ჯიკვნი ჩივიან ჭიუხში: „ველარ შეუღით კლდესაო,
 ჩვენ გარდასავალს სარტყელში ვეფხვი მწკლიანი წვესაო.“
 ჯიკვნი შაშივიან ჭიუხთა, ჭიუხნი კალმის წვერსაო.
 კალამი დასწერს ქალაღსა, მისცემს არაგვი კევსაო.
 შიბუთ მაუა პასუხი, წყალი შამაყრის პერსაო.
 10 კაცს იკლებს სინდიურისძე ნაკოცის ჩამამთვლელსაო,
 თექვსმეტ ჯიკვშიით ნარჩევსა, კლდეზეთ ჩამომწველსაო.

—

- ამაგ სიმღერის მათქვამი ჯვართ-ჯორჯაის თავ წვესაო.
 წინ აძლევიან პატივსა კარგის სიმღერის მთქმელსაო,
 ეხლა აძლევენ პატივსა წინ ყანწის გარდამსმელსაო.
 15 წინ აწევდიან სტუმარსა, კელს უკიდებდეს კელსაო,
 ეხლა ეტყვიან ქალებსა: „წადი, წამაოლ თქვენსაო.“
 ამაგის მალექსებელმა უთხარ ფანდურის ყელსაო.

672. ჭოლიკაურს

- ნეტარ, ვინ უნდა ვალექსა? ვის უფრო შაუკვებისა?
 ვალექსებ მენადირეებს, შინ რომ აღარა დგებისა.
 ჯღუნია კიბალაური ნადირთკე გაცოფდებისა,
 თოფით ვერა ხკოც, ჯღუნაო, კელით არ დაიჭერისა.
 5 ნიშანში გაუმართები, არ იცი, სად-რა სცდებისა.
 ბისნის მაღალზე თოფ გადის, ბერდენკეები ტყდებისა.
 თოფ თითო გამოვარდება, ჯიკვი ორ-ორი კვდებისა.
 ზოგ-ზოგა მიდის დაჭრილი, ყვარნის საჭმელად კვდებისა.
 მაგოდენ სიარულშია ქისტებ სად შამაგხვდებისა,
 10 აფიცრისეულ ღურბინდი მაშინ არ გამოდგებისა.
 თუ დაგცდა წინა ნასროლი, მემრ სადა-ღ გაგიძვრებისა?
 კაცია ფეკით მავალი, განა მჭრით გაგიხტებისა?

—

კაც ვინაც იქამს სახელსა, **გრანჯამ** იცოდა ქებისა.
 აბეჩავ, ჭოლიკაურო! ჩაავი ყონდი რქებისა.

673. იღია

- იღიამ გამააცხადა: „ყაჩაღად გავვარდებია,“
დათვისლებს შამაუარა, ყველკან შაუკრა გზებია.
„ბაჭყურაი ვარ, – ებახდა, – ტყვიამი გამავცხვებია,
თუნდა საკმლელადც მადეთ, ამაშიც გამავდებია.
5 რაკელ ბაჭყურა ვიქნები, რო გაზიდვინათ მკვდრებია!
სახილეთაკე წამავალ, ვალი მაქვ ასალებია.
არ მამღევენა დრამასა? ისი მაქვ გასაგებია.“
უღელ კარ წამაიყარნა, ხატში მიუღის ზღვებია.
საქერეთ-წვერულს დაუკლავ, თუ მოძმელ გამიკლებია.
10 თუ მტერთან გამამადებე, ხატებ არ მინდა სხვებია.
ჩემო ძმობილო იღია, გამომიგზავნე რქებია.
არ მაქვის ყანწის ჭაჭანი, არაყს რო ჩავასხემდია.
დავილოცავ და გადავხკრავ, სადღეგძელო ვთქვა შენია.
დედა ვაცხონე ვაჟისი! ლამაზა დავითვრებია.
15 ან რაად ღუპავ სოფლელთა, ან თვითონ რაზედ ხკვდებია?
რად არ გაამბევ გუთანსა, ცოლოში რაზე ზღვებია?
არა გინდა-რა, დალიენ! არ შავვარჩინეს ქვებია.
ერთ წისქვილ მენაც დამპარეს, ეხლა შიმშილით ვკვდებია.

674. რუსეთ-იაპონიის ომი

მერცხალიშვილის ფანღურსა დასძველებია ლარია,
დაუკრავ, აჟიჟინდება, როგორც ლემადის ქარია.

- იანვრის ტელეგრამამა გამაიჩინა ძალია.
მუქარა დაუბარებავ იაპონელებს ძალიან.
5 გაიგა ჩვენ კემწიფემა, წელზედ შაიბა კმალია,
სრუ ფეკზე წამააყენა მთელი რუსეთის ჯარია.
მიღის და მიახლოვდება, ჩექმებს მიხქონდა ჩქამია,
გადადგა ზღვის პირებზედა, ელვენ სიწმინდის ცანია.
გადის და გადის თოფები, ნელ-ნელა ზარბაზანია,
10 სრუ ძირით გადააბრუნეს, მშრალზე გაიღნეს ზღვანია.
იმთვენა წყალიც არ მიღის, რო სისხლის ალაზანია.
ჯერ კიდევ არ გამასულა ჩვენ კავკასიის ჯარია.

- ბევრ-ბევრა ბრუნავს მთიელა, რო ნაველარში კარია.
 ხანია, კევსურთ შვილებო, რკინა ტანს გეცვას სალია,
 15 კმლებ ზუმფარაით დალესეთ, თოფს გამუცვალეთ ტალია,
 ცხენთ გადასხედით რემათა, ფეკზე ფოლადი ნალია.
 ომშია-დ' შულღში დაკოცა ახალგაზდათა ბრალია,
 მაგრემ ბუნება ვაჟისი ღუნიათ გადამწვდარია.
 გულ მიქადს, ფეკიც მიდგება, კელში შიშველი კმალაია.
 20 ჩაგაფათ მკლავის ჯანითა მტრისა რბილი და ძვალაია.
 არ ღვეინხართ ბარის ყვითლებსა, ცალკე ქრის მთიელთ ქარია,
 არც გინდათ ახლად რჩევაი, გაძლევეს წინაპართ გვარია.
 ომში კი არ გამოვდგები? მეც წამომართვით ფარია.
 ფშავლებიც გამოიყოლეთ, აქ თუშნ მოგვივლენ ძმანია.
 25 შასწუხდა ჩემი ჯერანი, არ შაირჩინა ნალია.
 სიმირგვლივ შამობრუნდება, როგორც სახრელში ტარია.
 ბევრჯელ კი გადავატარენ მალაღნ ქისტეთის მთანია.
 ეხლა ველარა დავდივარ, ყინვრიანნი მქონ გზანია.
 წელზედაც ტყუილად მახავ ერისთვისშვილის კმალაია,
 30 ზურაბის სიკვდილიდგესა სისხლ არ უნახავ ცვარია.

675. იმპერატორს

- მინდიათ ახალაი ორ, კევსურ ვერა მჯობ ერთია.
 დავჯე, ლექსობა დავიწყი, ფანდურ ავილი კელშია.
 ქალსა ვსთხოვ კემწიფიანთა, ბაბილთ ნია მყავ ელჩია.
 გამომიგზავნე, ბატონო, თორ ცოლ-შვილობას ვსცდებია.
 5 შენ თუ ქალს მამცემ, ბატონო, ამამინ გიშველს ღმერთია:
 დაგიჭერ კაცის მკვლევლებსა, ქურდებს ზედ გადავჯდებია.
 შენ თუ ხარ იმპერატორი, ბაბო მეც მყვანდა, ბერდია.
 წაგიყვან საიქიოსა, ჩამავსომ იმის გვერდია.
 შენ თუ გაქე მალაზიები, ორ კოდ მეც მიდგა ცვერცია.
 10 მანდ თუ ვერ სცხოვრობ, ბატონო, აქა-ღ წამოდი ჩვენშია,
 ცხენი-ლა შამიკაზმიდი, რახან წავიდა თემშია.
 სვილის სამკალა წაგიყვან, ნამგალს მოგაწვდი კელშია,
 დაგაერეფიებ თავთვებსა, დაგაძერენ თავგის კვრელშია,
 სათიბისაკე წაგიყვან, სამს შაურს მოგცემ დღეშია.
 15 შენ იმას არ ხარ შემსწვრალი, სახლში ფურ არცა გზვებია.
 საძროხეს გადაგავლევი, გათხვეფულ გარმოკლებია.

676. მითირი

- ლაგიკარ, ჩემო ფანდურო, გამოთხრილი ხარ ბაღია.
სიკვდილი მითირისაი, ღმერთო, იწყინე, ბრალთა.
შაბოთის კორკში დამრჩალმა ცას შემოავლნა თვალნია.
უსაფეროსგან მომკვდარა, ას ვაშკაცისად ბრალთა!
- 5 კმა გატყდა ზენა მითხოსა: „ქვეით ღაგვეცნეს ცანთა.“
ზე დასტიროდეს მითირსა, ხუთნი სეგანიან დანთა.
შაბოთს ხკრეს ტელიგრამაი, ფოშტამ წაილა ჩქამთა.
მეორე დილა გათენდა, თელავს ჩაყარნა კმანთა.
მაცეს მთართვეს ამბავი: „აგიდგა ცოდო-ბრალთა.“
- 10 გათენებისად მაცემა ცხენსა დაკვერნა ნალნთა.
საჩქარო შემოიარნა გძელნი კახეთის გზანთა.
ჩქარა ჩავიდა მითხოსა, ბევრ არ დალია ხანთა.
შაბოთის კორკში ჩამოვა, ჩამობუბუნდა კართა.
ჩემის მითირის მომკლაო, ისევ ცოცხალივ ხართა?
- 15 გვერდს ედგეს ბიძაშვილები, მაგრად უჭირეს მქართა.
ნავთი სასახლეს დასხეს, ცამდის გაუშვეს ალთა.
ტყვერების ტყუპ-ტყუპა თოფები, ჩაჩნელთ თქვეს: „რუსის ჯართა.“
ხუთნ გამოწყვიტნეს ჯალაფნი, გამოუჯარეს კართა.
ძმასა ძმა უნდა ისეთი, მითირს რო მაცე სეგანთა!

677. ბაკათ ბაკა

- შიტუს ზის ბაკათ ბაკაი, დამჭერი ადგილისაო.
ადგა, ჩაიდგა საგძალი, მაზვერვა სწადის მთისაო,
შამახევა ჭიუხიანსა, ჯიკვების სადენს კლდესაო,
დვირბინით ჭერა დაიწყა, თვალთ შააგდა მზირთაო.
- 5 ჩავა და ჩაეპარების, საყუჩ დახვდების კლდისაო.
მშვილდ-ისრებულად დაღრივა, მასრა ბზედ გადმადისაო.
მემრ ნელა ნახა ბაკამა: დაჭრილი ქვიშას თხრისაო.
ერთი კი იმას ჩაღრივა: „უნცროსიმცა ხარ მკვდრისაო!“
რაი-რა ღმერთი გაუწყრა? თვალთ შააგდეს მზირთაო.
- 10 ზალბ მისცა ქისტის ლაშქარმა, თავს მტვერი გადასდისაო.
ევერ გაიქცა ბაკაი, ნადირ რო დამთხვებისაო,
ამაემართა პირ-აღმა, წვერის პირს შამახევისაო,
შიტუს მაუვა დედასა, ნასახელარი ზისაო.

- შეუტყვა სისხორიგეი, დედაი ხკითხავს შვილსაო.
 15 უკადრისია ბაკაი, რას გარმაავლევს პირსაო?
 ბარში გეევა მკითხავსა: „რაით გადაშჩით ჭირსაო?“
 ნინო ქმარს გაუჯავრდების: „ნუ გადამივლევ შვილსაო.“
 – „დაკოცე სამეშვლოები, დარდ თუ გაქვ შვილებისაო.“
 –
- მელექსეს თუ რას იკითხავთ, ბაბოს ბერდაის შვილსაო,
 20 სალექსოდ გამამიგზავნეთ თითო გილდ ხაზინისაო.

678. ხოლმე და მეთქი

- სალექსოდ, ჯურჯიაულო, გამაგიჩინდეს ზნენია.
 დღე-მუდამ ნაჭრევიანო, ღმერთმ გაგაყოლნას დღენია!
 მასწირენ შვიდის წლისამა თავის სამშობლოს კლდენია,
 ციხენი სიპერდიანნი, არხვატის სიმაგრენია,
 5 სახლნი ქვიტკირად ნაგებნი, ეყარნეს არყის ხენია,
 სრუ კვამლად არშავიანნი, ყმაწვილნიც ომის მქნელნია,
 მკართა სძეს შავებ რკინები, კორცს ჭამენ, სისხლის მსმელნია,
 მკარზე ნაქონნი წრიაპნი, ისენიც ნადირთ მტერნია.
 მე კი ჩამავე კახეთა, კლდეთ მაგიერა ხენია.
 10 აქ სახელ-სირცხვილს რა უნდა? წინიდგე კახის ძენია.
 „ხოლმე“ და „მეთქი“ სიტყვანი სათქმელად საკვირელნია.
 ზოგს ზფარავ, ზოგსა არ ზფარავ ფართლის პერანგის ძველია.
 აქაც მახკდების დიდ ომი, ეფრემერტებში სწერია.
 ეეწ დამალულმ ჩაიცვნას დიაცის ჩოკვის-ძველნია.
 15 გარმოვესივა სომეხი ჩვენ ოფლის წყალში მყრელია.
 თავადებ გვეუბნებიან: „თქვენ ადგილებ ხო ჩვენია.“

679. ტყუილით გატენა

- წამავე საზულაოდა, გაბარგული ვარ ხიანი,
 ჯერ ვკრიფე მთიბელთ ნათიბი, მემრ ქვიშათ ედგა წკრიალი.
 „ჯიკვ დავჭერ, – ხელა დამყვირის, – იყო ცალა-რქა ტიალი.“
 არ არის სისხლის წირტაი, არც ქვიშათ უდგას წკრიალი.
 5 „ნეტარ, სადი-რა მოკვდების, სად-რა შამჭამენ ჭიანი?“
 ხელამ ტყუილით გამტენა, როგორც სასაგძლე სხლიანი.

680. ფანდური და წისქვილი

ფანდურის კელ ვერ გავიგი, როგორ გეემართებისა.
წისქვილს აგრე გავიმართებთ, ჭეხა-ქუხილ დაღებებისა.
გონთ ნამყოფ რო შიგ შავიდას, გაკვირებულ დარჩებისა.
გამასავალს ვერ გაიგებს, სალორისას გაძვრებისა.

681. თრევა ძაღლის კუდივით

- გიორგის ვერძებ ჩავხპარე, ავდეგ, მითხოსკედ გავსწიე,
ჩავედი თერეთეგოსა, რაკელ ძვირფასად ვაძლიე.
ფული იმოდენ შავყარე, ხაზინას წამოვეწიე.
სახლან მქონ კორციით სავსენი, სტუმრებ შინისკედ ვაწიე!
- 5 ეგრ მაითვალეს სტუმრებმა, ვითამ თავისა ვაჭმძიე.
რკინის ქვაბმ დუდილს არ გასძლა, რვლისას ძირ გამოვაცვლიე.
რაკლად მაგექეც, გიორგი, ძაღლის კუდივით გათრიე.
ქალაქში სასამართლოსა დუქნის კარებზე დაგჩვიე.
აის ვაჟა ვარ, გიორგი, შენ რო უსიკა მაძლიე.
- 10 არცა ღნახია, მზიო, ვაცუნა შამავაქციე.
იმაზედ ყურიც არ გიგდი, სუ წარა-მარა გიქციე.
სვიტი მყავ აღუაკანტი, ზეპე თავზღებად გაძლიე.

682. მეშეშე

- ჭინიჭალას მეშეშესა მომივიდა ავდარია.
ბევრა ხეებ ჩამოვეყარე ქვიტკირისად ნაჭარია.
ამანდ იყვნეს ქალაები, სხავა ოროლ-სამ-სამია.
აგრე მომეხვიენინანა, ჭუჭულას რო ქათამია.
- 5 დილას ბინდზე დაწოლილმა მზეს ავხედენ, რა ხანია?
ოფლში გავქანულიყავი გაყინული, გამზრალია.
ე ჩაღხის ქალ რა ქალია? ქოოდ ძაღლის სასვარია,
კლო მაგასთან არ დაეწვები, ვიყო თრიაქ-ნაჭამია.
აბაბაი, რა ქალია აპარეკათ ლელაია!
- 10 ერთხან ვიწევ მაგასთანა, მაშინ ვიყავ დამთვრალია.
მე კი არა დამაკსონდა ჩანადენი, ნაქნარია.

683. ფიცრობად

ჭალას წამავე ფიცრობა, საბაგე ფიცარ გავთალე.
მეორე კვირას წამავე, ველარ მავკელე ჭაჭანი.
ეგი დღე ძეგას მამიცდა, ჭალა სულ ფეკ-ძირ დავვალე.
ვინც მაიპარე, ვინც არა, ვაი თუ კარგა დადმალე!
5 ჩემდა მაპარვის კვალადა თავისი რად არ გასთალე?
მასულმ ვახარე მამასა: „საბაგე ფიცარ დავხკარგე.“
შეიშალ-გადაილაკა: „თავადაც ცოდვი გასთალე.“
არ სჭარბავ ჩემისთანასა, მეც სხვათა ბევრა შავჭამე,
მას უკვენ წავვედ უკულმა, ნადიროს ვაც რო მავხპარე.

684. არწივ-ჯიკვებს

თვალეებს გაყოლებ, არწიო, ჰაერის მონადირეო,
ლალო, გუნებით მძიმეო, შაკრულო, ტანად მკირეო,
შენტა საზრდოთა ელდაო, ცის კიდელთ მონადირეო,
დახკივლებ მთებსა, დარაჯობ, წვერებზე მოსადილეო.
5 ყინვარს კალთაზე ჯიკვები უწევს, ვით დედას ბაღლია.
ასიამონებს ჭიუხი, როგორც ბულბულებს ბაღია.
დროთ თვლად მნიშვნელად რქათაზე ნაზარდი აქვ და დღია.
ჯიკო ყინვარში ნაზარდო, მუდამ უვალოდ მტრიანო,
ნიავე გიზიდავს ამბავსა, თავი არ დააზიანო.
10 ე შენი ტილიგრამანი ყველაის მკრისკე დიანო.
არხვატის იწრო კეცებო, შელებილებო სისხლითა.
წინდგე ძალით ნაჭერო თოფით, კმლითა და ისრითა.
სრუ ჩვენ რაად გვქმეს უღელი, გარდაუტანი კისრითა?
ჩვენს ჭირად დაფარულია, როგორც ქვეყანა ნისლითა.

685. ყორნებს

კარგად ვერ სჩადით, ყორნებო, – ტირილ არ იცით მკვდარზედა.
რახან საჭმელად წახვიდათ, ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა.

686. ჩიტებს

დასხედით, ჩიტნო ქერანო, ნუ ეთელებით ნართაო!
დაგეტეცებათ მინინო, შამოგანარცხებსთ ქვათაო.

687. ძმანი და რძალნი

ფანდური კარგა იძახებს, თუ ძალნი შაუკლებიან.
ძმათა რა განყრის ცალკ-ცალკე, თუ რძალნი შაუკლებიან?

688. მოკეთებები

ან უნდა ძმასა ძმა ხეყანდეს, ან კაი შვილი მამასა,
ან უნდა ბიძას ძმისწული, – ეგეც მაუქნავს ყანასა.

689. ბევრნი ძმანი

ძმათა დავლნატრი ბევრათა, – მზე ცხრაკნით ამუკლებისა:
ცოლს ვერვინ უტკეცს, დედასა, შინ ვერვინ გაღუკლებისა;
ორგული, მტერი, ღუშმანი, წინ ვერვინ დაუსვდებისა.

ბერი კაცი

690.

ბერო, ბერობას ნუ შჩივი, მოკლებას თვალებისასა,
ეცადე ჭკვა-გონებასა, რიგებას თემ-სოფლისასა.
ბედენად ნუ გაუჯავრდიდ თავისასა და სხვისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, მეგრ გზას სულეთისასა.

691.

შენ ბერო კაცო, წვერ-თეთრო, ალავერდ გინდა შედგომა,
კარგის თქმა, კარგის გონება, სულისად გინდა მიდგომა.

692.

დავბერდი, დავჩანანაკდი, წვერი გამიკლა ჭალარა.
შინ ჯალაფთ მოვსძულეებიორ, კარულთ უნდიორ აღარა.

693. დარდიან მთვრალი

დავითვერ, ნისლმა დამათვრა აბანოთ ამამდინარმა.
არცა-რა ნისლმა დამათვრა, – ჯავრმა და გულის ყინვარმა.

694. მომცდარ ყანა

იმ დალეულსა ყანასა რად უნდა ჩახედულობა?
წამკა უნდა და წამამკა, ნამგალთა მალესულობა.

695. პატივი მუშას

ბატონო, შენი სასახლე შალგავ ქალაქის ქუჩასა.
შენც კარგად მაგეკსენების, პატივი უნდა მუშასა.

696. მამკალნ ქალნი

მზე მივიდა გორის პირსა, ქალნი მარჩეს ყანის პირა.
„ეს ყანა თუ არ მავმკევეთ, დედა არ მიგვიშობს შინა.“

697. სწორების სიყვარული

სწორებო, თქვენი ნდომითა მთას ფიფქნი გარმავქაშენა,
პირდაპირულნი ქვიშანი სრუ ცრემლით ჩამავხარშენა.

698. შვენება

ცხვარო, გაშვენებს ვაც-ვერძი; ვაც-ვერძო – თავ-რქიანობა.
სახლო, გაშვენებს ჭურჭელი; ჭურჭელო – ყანწიანობა;
ქალო და ზალო – ჭკვა-გონი, ძმა-ზალში გემნიერობა.

699. ჯალაფობა

ფანდურის დაკვრა ვინ იცი? ფანდურს ხუთთავ თითთ ცვლა უნდა.
აეგრევე ჯალაფობასა ფანდურებულას რთვა უნდა.

700. ტყუებით წამოყვანილი

ჯერ იმას არა მერჩიყვა, არ გავსჩენიყავ დედასა.
ტყუებით წამომიყვანეს, გამომაცილეს ნეთხასა.
აეხლა მეუბნებიან: „ცუდნი ხალხნია ტერდასა.“

701. შენ რადა-ღ?

ცეცხლო, თუ დამწვავ, წესი ას; შენ რადა-ღ, ნელო შეშაო?
ქალო, თუ დამწვევ, წესი ას; შენ რადა-ღ, ქალის დედაო?
კმალო, თუ გამჭრი, წესი ას; შენ რადა-ღ, კაცთა ენაო?

702. სტუმართ უნდაური დიაცი

თუ მეზობელნი გშურობენ, კარ დილით გაუტივიდი.
სტუმართ უნდაურ დიაცსა სახნი ნუ შაუტივიდი.

703. აღრე და ნელად

თუ რას აგმტერდეს სოფელი, კარ ჭერხოს შაუტივიდი.
აღრე გააბი გუთანნი, წუხრ ნელა გაუტივიდი.

704. გაგონება

აქეთ-იქითკენ დაეკსენ, აქეთ მამიგდე ყურია.
კაცს მალე გაუგონიდი, თორო იტყვიან: „ყრუვია.“

705. რად მინდოდი?

სოფლის უფროსად მინდოდი, ატანად ძალ-ამბავისა;
მტრის სამუქაროდ მინდოდი შორივლის, განთ ახლოვისა?
მშვილდის საზიდრად მინდოდი, მაგრისა, განთ ამლისა?

წუთისოფელი

706.

ოკერო წუთისოფელო, დაგცადე ათასფერადა.
კორცო, გასუქე, გალაღე; სულო, გაგიკე მტერადა.
არცა-რა კარგი იმან ქნა, ვინც ოქრო დაღვა კერადა.

707.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება.
რაც ერთურთს არ გავახარებთ, იმის მეტი რა შეგვჩება?

708. ფიცის კარს

არვიცაი და ვიცაი ფიცის კარს მიუდიანო.
არვიცა შინავ დაბრუნდა, ვიცას აფიცებდიანა.

709. კაი კაცი

რა კარგია კაი კაცი, კარგ საქმეზედ აგებული!
ქვეყანა ხყავ მადრიელი, სწორის გული მოგებული.

710. რკინის ქალმანი

ქალ, ქისტეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა.
მოგაგონდება ახმეტა, სურვილი დაგლევს ღვინისა.

711. გულის ტკივილი

ციდამ მოვიდა არწივი, ბოლომ მაილო წივილი.
ვაი რა ძნელი ყოფილა უჩენლად გულის ტკივილი?!

712. დილის ნიავს

დაღალო, დილის ნიავო, მე შენთვი მიტირნიაო.
– „ჩემდა ქვე რაად სტიროდი, მე შენთვი რა მირგიაო?“

713. კევსურული ნანა

„ეე, ნანა“ ვეტყოდითო, თვალთა ძილი ესხმოდისო.
მტრელები ულულუნებდის, ანგელოზებ ასწევდისო.

714. წყლის მარსიტი

დაიცა, წყლისა მარსიტო, ვერ მიგაყენო კილოსა!
დიაღა ნუ ასჩქარდები, მე ველი თავის კილოსა.

715. რა სჯობ?

ჯორი სჯობ საქონელშია, – შინ მოვას აკიდებული;
მემრე კარი სჯობ ბულაი პტყელს მამულს გაკიდებული;
მაგაზედ ქერი მასული თავ-თავზედ გადადებული;
მაგის სამკალად ქალი სჯობ საქმაროდ მამზადებული.

716. ქალისად და ვაჟისად

ქალის საქმარედ ცუდი სჯობ, უკვდავი, უბერებელი,
ვაჟისად კმალი ფოლადი, გამჭრელი, დამჯერებელი.

717. გატეხა-გაუტეხლობა კმლისა და ვაჟისა

გატეხით, გამაგრებითა კმალმა ბედენად არ გაჭრა.
გატეხილისა ვაჟისა კორცი ყვარნებმაც არ ჭამა,
გაუტეხისა ვაჟისა წინ-წინ მკლავები დაჭამა.

718. ქუდი

ვაჟკაცსა უნდა ეხუროს ცოცხალსა ქუდი თავზედა.
როცა მაკვლების, გაქრების ბელის მასკვლავი ცაზედა.

719. კევსური

კევსურაი ორ ძირადა.
იარაღთ ვზიდავ კშირადა.

720. ხეჭეჭა

ადეგ, ადეგ, ხეჭეჭაო,
ხისა გიგლავ ბეჭადაო.

721. მითხოვლის ქალი

არას დაგიდევეს დავითი დაკოცას საქონისასა.
ეხლა მადის ზაფხული, აღვირს ჩაუღებს ნიშასა.

არა გინდა რა, დავითო, ქალს მაგვერი მითხოვლისასა,
ქიჩილას წამაინურავს, წითელს ჩაიცომს ნიფხავსა.
5 ხოლდა მეფიცებოდას: „ხუთს მირჩევ კევსურისასა.“
ხოლდა რასა-ღ მიუდგამს საგერებიან წიწანსა?
ეწავ ვიგებ სურვილსა შვიდის წლის ყმაწვილისასა.

722. ლაშქარშიით დაბრუნებული

შენკე წამავედ, ქალო, შავღვარდი გველის ჯარსაო.
სუეველამ დაძრა ენაი: „შენფერ სხვას ირჩევს ყმასაო.“
ვოქვი მაშინ გული-გულშია: „რად არ შავიბამ კმალსაო?“
5 ყველასამც ვერე მაუა, ქალ ვინც დაენდოს ქმარსაო,
კონტასა, გადიდებულსა, წვერ-უხვეველსა ყმასაო!
მავიდა ლაშქარშიითა მთვრალი შულამის ხანსაო.
კარზეით შამამიდრახა: „არ გამიღება კარსაო?“
ავდეგ, ავანთი სანთელი, დავიცვი ლერწმის ტანსაო,
ჩქარად გაული კარები თვალ-წამი-ერთის ხანსაო,
10 ოქროს მივართვი ჩიკაი: „ენიაზ, დაბძანდი სკამსაო!“
მე საკოცნელად მამინდა, იმან კელი მკრა ყბასაო,
თავისად დაიჯუშჯუშა: „ძაღლო, ჩაღბარდი ძმასაო!“
შავი შავკაზმე შავრაი, შავთ შავაწყვიტე გზათაო,
15 თავ რაიმ შამავიბრუნე, მააგელებდის კმალსაო.
დავჯე, დავიწყე ტირილი: „ნუ მომკლავ ხორას ქალსაო!“
– „არ ვიცი ხორამ-ხურამთა, გაგასრევიებ თავსაო.“
გარდამავალო ყორანო, ჩემთა გაბარებ ბრალთაო:
გარდაეს გადაუძახე შალვას, ივანეს, ძმათაო:
„დასა გიჭრიან, გიკაფვენ, წყალში გიყრიან მკვდარსაო,
20 გააკვრენ ხორაის გულსა, გააქანებენ ზღვასაო.“

723. ქალის წყევლა მეშაირეს

ხუთშაბათ გათენებადა მაგრა ჩავიცვამ ჯღანსაო.
მე რო ლექსობას დავიწყებ, არვინ მიჭერთა მკარსაო?
მეორ-მესამე წელია, ვერ უპატრონე თავსაო.
კევსურეთ ამბავ გასულა, გულ უცინებავ სხვათაო.
5 შენ ჩემო მეშაირეო, რას მიგონებდი ჯავრსაო?

- ქალმ მალექს, უძმოს დაგაგდებ, ძმათ მიღნატრიდა სხვათაო.
 ვაჟმ მალექს, ევწ იყურე, შენს რაკელს ვიტყვი კასაო!
 ნანატრის გაცხადებითა, ამინ სწერიხარ ქვასაო,
 მითი გატეხილსა ნაქარსა, იმ დიდის ფერდის ზეგასაო,
 10 ან აიმ ალალებულსა ჩვენის ძირულსა წყალსაო.
 გაგიტანს ზღვის ნაპირადა, თევზებ გამაზრავს ძვალსაო.
 მალლით ჩამავა ყვარნები, წინ-წინ დაგთხრიან თვალსაო.
 მამას დაგიგდებ ოკერსა, იკვირაებდან სხვანიო.
 ლურჯასა შენდ ნაკურთხევსა მკედარს ურჩევენ სხვასაო.
 15 შინ წაგილაღვენ დიაცსა, უკულმ დასჯრიან კარსაო.
 გადისწორებენ მამულთა, სამანს გადუღებენ მითათო.
 რო მახკვდებ, საიქიოსა უნცროს მექნები ქალსაო.
 მსახურად დაგიყენებდი, დაგაზიდვინებ წყალსაო.
 მე კი ციხის თავ შავკლები, იქით გისრეგ[დი] ქვასაო.
 20 ამაგას გამამჩებოდი ამაგის მალექსარსაო.

724. ძილა

- მანამდი ვარ, ძილაი ვარ, მუზიკანტას ვაჟერება,
 მანამდია ჩემი ყოფა, მანამ ღუშმანთ ვაბევრება.
 ბენიერას გავაჯავრებ, ბეჩავს კარგად ვაყენება.
 ხალხის მაგისთანების ძილამ იცის შაფერება.
 5 გზანი არვის შევეყრები, ცერად არ გადავხენება.
 ძილა ლექსობას არ მოშლის, ჭრელის გარმონის ურიალსო,
 კიდის ყურს სერნაობასა, ჩუსტზე ნალების ძგრიალსო.
 უღუმლად გამამაგებენ, ვერას იტყვიან გზიანსო.
 ვინძლივ რა მითხრან პირადა, — რაკელს მომკელვენ ჭკვიანსო!
 —
 10 ეს ლექსი დაუბარებავ მზის-პირას, ზინზილიანსო.

725. ჩახერგვა

დალოცვილი სთველ მოვიდა, თოლ ჩამოდის ცაშიგითა.
 გადმოვიღებ ფანდურასა, ლაშთ ავირთხამ შაშიგითა.
 სიტყვა წარა-მარა ვიცი შამაი[ი]ს თათიგითა.
 ხან-და-ხან კევსურაი ვარ, ხან გავკლები კახიგითა.

5 ქალო, რახან მამაგონდე, მამედები ნავთივითა.
რახან ერთად შავიყარნეთ, ჩავიხერგნათ ღათვივითა.

726. ფიჩხოზაზე

აკუშოს ქვიტკირ ავაგე, ლაფ გაუსვი კირივითა.
„აკუშოში ვერ ვიქნები“, ჩემ ცოლ დარბის ტირილითა.
ილღიაში წალდი მჩრავის ქარაშხაის სტვირივითა.
ფიჩხის კონამ ზურგ მამღვერა ჩალანდრების ვირივითა.

727. ფშაურად გადანათლული

კვირაე დაღამებადა გარდაიკრიფნეს მზენია.
გაბრუნდა ლექსის ბორბალი, აჩქამდა კაღმის წვერია,
მარტო აჩქამდა ბაჩღელი, მის ამაკალულ ყელია.
5 ძაან ვარ შეწუხებული, თქვენ შეგიწუხდასთ მტერია!
ნეტავ გველეთში ჩამაგდა! სოფელ რას ჩადის ჩვენია?
შევსწუხდი სოფლელთაკედა, დამცილდა დედის სერია.
ან[ა] ვანოა როგორ ას? მეგობარია ჩემია.
ატეხით ისე გავლაღდი, ვითამ სახლ ვნახე შენია.
ვითამ კერაში ეყუდე, კელთ ზინზილანი გჭერია.
10 კერაში ნადგომს ჭურჭელსა მალ-მალედ სტაცა კელია,
წაძრა-წამაძრა ვანომა: „ღარ მიდგასა ბევრია.“
ეუბნებოდა დედაი: „ვანოვან, დაითვერია.“
მუკლებს ზვერევდა ვანოი, მაგრად დგას გორგით მგელია.
მომიკითხილით, ვაჟებო, რა ვისად შემიწყენია.
15 მე კი არა ვარ კევსური, იმედ ნუ გაქვისთ ჩემია.
სულ გალაღებულ გექნებათ ჩემ იმედს დამრჩალ მტერია.
ფშაურად გადავინათლე, ფშაურ ავილი კელია.
მამაძაღლებსა ფშავლებსა წესი აქვს რაის ფერია?
ქალებსთან თვითონ დადიან, ეგ რალა ჩასადენია?
20 მეც იმას მეუბნებიან: „წეს დაიჭირე ჩვენია!
დასწაწლდი ფშავლის გოგოსა, იცოდე, სანატრელია.“
დაღამდას, გაღვიკარგები, როგორც ცხვრისაკე მგელია.
მე საქონ არას მაჯავრებს, სხვათ თუ აჯავრებს ჩემია.

- საბძელში ფშავლის გოგოსა ძირს უგავ ჩალის მტვერია.
 25 მივალ და მივექაღლები, ვითომ სულ არაფერია.
 მეუბნებოდა ქალაი: „ვინ ხარ? ვერა გცნობ, ბნელია.“
 გულ-და-გულ გაეცინება, კმა რა გაიგას ჩემია.
 კარგი ას ფართლის სამოსი, შალი არ ვარგა კმელია.
 მერე საგულე საცმელი, სულ ღუგმით შესაყრელია.
 30 ჩაკსნაში არ დასჭირდება ერთ კელს მეორე კელია.
 ასრევ შეყრაში არ უნდა კევსურულ ნემს-ნაჭერია.
 არვის გეგონასთ მართალი, ტყუილის ნაცრის კვერია.
 მართალს ვერავენ ვერ მათქმევს, ვერც ახსარებას მღდელია.

728. მედიდურს

ქალო, მინდოდი, გინდოდი, თავს ისრევ შენავ სდილობდი.
 დილას რო კარში გამოვე, შარაზედ ამოხვიდოდი.
 რა გიჭირდ აძრახდომასა, შინ თუ არ შამახვიდოდი?

729. მელანიას

ლექსებს რად არ დამიბარებ, ჩემო დო მელანია?
 შენ ქვე რადა-ლ გეშინია? შენ მამულნი ბევრანია.
 უშიშიაი და მერცხალა, ის ვინა თქვა: „ვერანია“?
 ახან ეგენ ერთ-სხვას ახყვან, მოვლენ ტოშის ძვერანია.

730. სალალატოდ

- საღუცეს ეხში ნამყოფი სიცივემ შამაშინაო.
 პური მომშივედა მარკედა, მასპინძელმ შამარცხენიაო.
 ზვიადი წვესა ქალსთანა, სახელად ხქვიან თინაო.
 მიაც კი მგულავ ღალატი, ზვიადს თუ დაეძინაო.
 5 მკარ-გვერდზე შამაწოლილმა ფეკ ჩავიმძღვალე წინაო.
 თოფ გამივარდა კარზედა, ცხენივით შამაშყვივლაო.
 ზეთას თვლით ჩამოდიოდა კოკოშიაის გმინვაო.
 არ ვიც, თოფ მოხვდა გულზედა, არ ვიც, ქალმ დაიჭირაო.

731. გულადობა

დაიელნის, დახკრისაო, დახკრის, დაანათისაო;
დაიელნის, დახკრისაო, მე ქვე ვერა მნახისაო;
ბექის ძირში ვეკრიდიდი, ტომრის ძველა მეკრისაო.

732. მოწმავოს სკოლა

- კვირაე დაღამებადა მზე მთა-წვერთ გადასულია.
შენ დედას, ქაჩალ-გორელო, რამ შეგიწუხა გულია?
რამ დაგავიწყა მცოდნეი ფიქრები აქაურია?
კევსურეთ მოსწავლეებელი მთავრობით წამოსულია.
- 5 სწავლა და კარგის გაგება ბრიყვთათვი სანატურია.
სახლი კაზინონ არ დახვდა, ქირა გაილა, ფულია,
მგელაისთანა ისურა დულაბით აგებულია.
ყოფილა საკადრისაი: ლამ-კირით გაღესულია,
შიგაით პოლი, ლამფაი სრუ ხერხით დახერხულია,
- 10 გარეთზე ბალკომიანსა მირგვლით ფანჯარა ულია.
შიგა ზის მოსწავლეებელი, სკამ უდგას დაგებულია,
სანათად ფარნის ლამფაი, ფეჩ უდგას სასითბულია.
მგელიკა სკოლის პატრონი მწიგნობრად მიღებულია.
ჩასა და სახარინასა აღრიდგეს მიჩვეულია.
- 15 ზაპასში წილ-დებულია, არ აკლავ ბულკის პურია.
ანოყიერებს მსმენელთა კურდღლის მწვადების სულია.
ნინიჩკა მოსწავლეებელმა არ იცის მთიელთ რჯულია,
სახლის ანგელოზს აგიყრის, სრუყველას გადასულია,
სრუ მუდამ კელ-გაუქსნელი, არც ერთხან განათლულია.
- 20 მგელავ, მეცოდარ გვეგონე, ყოფილხარ დაკელთულია.
რატომ არ ხკითხე მამასა, ჭკვა თუ გაქე დაფანტულია?

—

ამაგის მალექსობელი გვარად ვარ არაბულია,
კელჩი მიჭერავ კალამი, მელანში ჩაწებულია,
წინითი მიძე ქალაღლი სტრექონზე დაბეჭდულია.

733. სკოლაში

დაურეგეს ყმაწვილებსა ფანქრები და რვეულები.
მოწმავოში გამოდიან შინით გამოპარულები.

ბალკომზედა სერნაობენ გამოკლებას ჩვეულები.
მოსწავლებელს გაუკვირდა: „როგორ სწავლენ წყეულები?“

მ) მთიბლური

734. თიბად გასვლა

თიბა გავიდეს [ამა] ჩარგალელნი[ოლო].
ვაიმე [აი] ჩემო[ოლო აი] სიბერეო[ოლო],
ნეტავინამც მამცნა[ოლო აი] მშვილდ-ისარნი[ოლო]!

735. ბროლია ცელი

[აი] თიბის სამშაბათსამც მათიბივალ
იმ ჩემით ბროლიაით [აი] ცელითა[ოლო]!
თივა გაფიცხდა[ოლო ამა] საფარცხველო[ოლო]!

736. თიანელი

ბებერო, ნუ დასწყევ [ამა] თიანელსა[ოლო],
ჩენია [აი] თიანელიო[ოლო].
[აი] ჩვენ კი შეგვინახნა[ოლო]
ცელო, გასჭერი, [აი] ჩემო[ოლო] ნაღეო[ოლო]!

737. ცელი და ცოლი

ცელი ვლესე და ვერ გავლესე, –
გადალესული ყოფილიყვა.
ცოლი ვწურთე და ვერ გავწურთენ
თავში უწურთნი ყოფილიყვა.

738. მთიბელი მთიბელს

კოჭნი არ დამჭრნა, სამაგელო,
ნაღევი დამაფხაბეი.
ქოჩნი ჩამამცდეს წკმუტუნითაო,
ცელის ნაღევის დატუქსვილნიო.

739. ბერდია

აის დრო არ გერჩიყვისაე,
ტანზე იარალს ისხემდიდი?
„მაღე“ მტერს ეუბნებოდიდი,
„ბერდიაი ორ“, იძახდიდი,
5 შე ლუყო ცისკარაულაო.
მიწამ ქვე რაკელ დაგიჭირა?
ადე! ქვე რასა-ღ უწევხარა?
ცოლოა შენი მანდ წოლაი!

740. ბეჟიტაიშვილი

ნეტავი, კმალო, აგაძრახაო,
ენამც ჩავიდვა პატრონისი!
აიჩავ ბეჟიტაიშვილოო,
გათქმულო ფრანგულ კმალიეითაო!
5 აის დრო არ გერჩიყვისაე,
საკარის მაღალ რო ომობდიდიოო?

741. გველი

უქმი იძახა დათვიამა:
„მარიენობა შამავიდაოო.“
დასალებსა ყმაწვილებსაა
გველი წყალშია მეეყოლაოო.
5 თორმეტის სულის ჯალაფისიიი
ერთ ყმაწვილ დარჩა აკავანსაოო.

742. ქოქომონი

მაგჩეს ოკრადა, ცოლის დაოო,
წითელ-ყვითელნი ქოქომონიოო!
მე შენდა გამახედვნაშიაო
ცელი ჩორჩში[ი] გავამტვრიეოო.

743. ირემი საფქავზე

- ვაიმე ჩემო სიბერეო!
ირემ საფქავნი დამიშაღნაო.
ნეტავი მამცნა მშვილდ-ისარნიი,
ერთ-ორიმც დამაზინებიაო!
5 ჩემი საფქავთა დამქაქავი
მიწათა დამატყერებიაო!

744. დვირბინი

- მთიბელო, ჯვარის სასოესაო
თოფმა ბუჩამა ჩამაგხუვლაო,
დაგაწყვეტიენა კაფიანიი,
ნამკრეენი სისხლით დაგასვრიენაო.
5 ნამკრევთ სათავეს დაგჩა ცელიი,
ნამკრევთ ბოლოში სალესველიო.
ფასიორათამც დაღლევეს ღმერთი!
მისცეს დვირბინი გუროელსაო.
მალრანის წვერით გამახენაო,
10 იცნა მთიბელი სასოესაო.
ბუჩასეულს ქვე რას გვაკეხებთა?
კირიმის ბარტყი ჩვენიც ნახეთაო.
გუდელას იწვა კლდის ეხშიაა,
გმინსა და გმინსა აყოლებდაო.

745. სისხლიანი წყალი

- გუდელას მუშა აირივაო:
წყალი მოვიდა სისხლიანიო.
ბუჩუკურ-უკვენა კოვლებსაო
ვაჟებს ერთუცი უჩეგრიაო.
5 ღორო, ღორი ხარ, ბუჩუკურო,
ღორმა ღორობა არ მოშალეთ.
ჯერ სალა-კორკა გამამართვიო,

ეხლად შუა-ცხვირს მეკიდებო.
 არყის ბოჯოლთა დაიმოწმანო,
 10 გიგაის წვერთა ჭალრიანთაო,
 რაც რო შენ გექნას ბუჩუკურსაო.
 არ იჯერებენ ბუჩუკურნიო:
 „გიგა არ გვინდა კაცებშიგაო, –
 15 ქრთამი შეჭამა აკოვლისაო,
 ღელი-ძმათაკე მოიწიაო.“

746. შარვანაული

შარვანაულო შავარდენო,
 მუშანი გიხარიან-ღაეო?
 უბან მამკალნი ქერ-იფქლზედაო
 წყაროს კარ გიხვევიან-ღაეო?
 5 სტუმარს უძღვები ქორულადა,
 რძეში ღუმასა ხარშავ-ღაე?
 აკო ჩემია აკოვლისი,
 ლიფოდა – გორზამაულისი.
 შუაში ერთის ღლისაია
 10 ძაღლისა თლოშიაურისი.
 ფხიტუს მაღალო, გადამიშვი,
 ნისლის კოტორო, გადამრიდე!
 ერთხანა-ღ კიდევ გადავხენებ,
 ციხენ სად უღვან თანდილასაო.
 15 შარვანაული მიდგას წინაო,
 თავ უძე ცხენის ტახდაზედაო.
 „შენ ღრონ წავიდეს, თანგულაო,“
 ციხე ატირდა, ციხის კარიო,
 ჩარდახნ ზეთა-თვლით ბუთუნებენო:
 20 „ერთხელ გვიშველა ხთის ძალამაო, –
 ლაშქარი ტბაში ჩაილუპაო.
 შენი ჭირიმე, ტბათანაო,
 ლაშქარი ჩაგიბრუნებიაო.“

747. არწივის მალალი

არხოტივებო, გაგიოკრდათ!
არწივის მალალ სად გიქვიანთ?
შვილნი ამაგან ჩამიკოცნა:
სულხანაური-დ' მარტიაი.

748. სულა და კურდღელა (მამის ტირილი)

შვილნი დავგზავნენ სათიბრადა.
ახუნო, არცად გინახავა?
– „შენს შვილებს ახუნს რა უნდოდა?
ჩარგლის კარს იწვენენ ვემაზედა.
5 სულას გულზე სჭირს ნაისრალი,
კურდღელას მკარი მოკვეთილი.“
– „სულავ, ამაღეგ, მამილასა,
ირმებმ სრავალი გადაშალესა.“
სულა ძალღს ეძახს ბარიასა,
10 ახუნს ირმებსა ჩახყოლია.

749. მშაველი თუ ჩარგალელი?

კითხვა:

ქალო, რომენი გირჩევ ქმარი:
გირჩევ მშაველი, ჩარგალელი?
მშაველი გაჭმევს იფქლის პურსა,
ნადირს მაგიკლავს ჩარგალელი.

პასუხი:

5 ჩარგალს ვეძანი საირმენი
მამის მამულთა მირჩევნია,
სადილ-სამხარსა მიმზადებენ
მებატონესა კაცივითა.

750. საჩივარი

ქალი დედასა უჩიოდა,
გამადიოდა საჩივარი:
„დედავ, არ მინდა ბაჩანაი,
მინდა გიგაი გიგაური.
5 უბის თავს თიბდა ბაჩანაი,
თიბდა და ვერას ახანებდა,
ცელის ტარზედა ელღვეოდა.“

751. ხოხორი

ლაშარს შშავლები ახოხორდა,
გიგა არ სჯერდა თავისასა.
– „გიგავ, დასჯერდი, და გენაცვლოს!
ერთა ხოხორი ცუდი არი.“

752. დროშა

ქავთრის დროშაი არ მოვიდა,
ბურსაჭილ დაგვიანებულა.
ნეტარ, ქავთარსა რა მახკლავდა?
შიბი ცხრა-კეცი ედვა ყელსა
5 ლაშარის ჯვარის ჩადებული.

753. რექა

წყალო, რექასა რად გაირეკ,
ბურსაჭილურსა მზორიანსა?

754. ახუნი

ახუნმა მამკლა, დამაბერა,
ახუნმა დამაქარიანა,
ჩარგალში თივათ ყენებამა.

755. სასიპის ღელე

- ქალმა ჩავცვიოთენ ჯღან-წინდანი
სასიპის ღელეს სიარულსა.
სასიპის ღელეს ჩამოგხედენ,
უღელას გიცან მთიბლებშია.
5 მთიბლებში შენ არ ერეოდი
ლეგ-ლუგეებში ლურჯოსანი.
კმალი წელზეით არ შაგეკსნა,
ჩაჩქანი თავზე გიელობდა,
ორსაგ კელს გეკრნეს სამკლავენი,
10 მთიბლებისა თავს დაჰხვიოდი.

756. ხვეწნა

- მთიბელთ თავითა გეხვეწები,
დედაშენისა მანდილითა:
„ნამკრევსა ტოტსა ნუ მამიჭრი,
ნუ დამაბრუნებ ტირილითა.
5 ბალღი ვარ, დამაკლდება გულსა,
შინ ველარ მივალ სირცხვილითა.“

757. დათვია

- სადილობამდინ დათვიამა
სამი ნამკრევი აიტანა.
სადილობიდგე დათვიამა
კვერსა ნაკლეჩი დაატანა,
5 რო დაცხა, დალბა დათვიაი
უსაპირეო ცელივითა.

758. ცელ-ცუდა და ცოლ-ცუდა

ცელ-ცუდაო და ცოლ-ცუდაო,
მთიბელო ველარაისაო.
ცელ-ლამაზო და ცოლ-ლამაზო,
მთიბელჩი ნამკრეგ-მშვენიერო.

759. უსაჯურისძე

5 გბელია გორ-კეკელის გორი,
ფიცხელაურო, ვერ შახკდები.
რო შახკდუ გორ-კეკელის გორსა,
უსაჯურისძეს ვერ დახვდები.
თუ დახვდი უსაჯურისძესა,
ქალის საქმარედ შახფერდები.

760. სათითიანნი

გბელია გორ-კეკელის გორი,
ფიცხელაურო, ვერ შახკდები.
სათითიანნი მოვლენ ქალნი,
საკელ-გაფხვნილნი გიგაურნი.

761. ამანათი

არა ჭრის ამანათის ცელი,
ამანათობა მასწყენიყო;
აისრე ამანათის ცოლსა,
მაგას ღელათა ფერობაი.

762. მირეშა

კარო, გაგინე, მირეშაო.
შენ გადამიკან უდელანი.

763. მოწმაველ-დათვისელი

დახპარე ჭირი, დედის დაო,
მამასწვერასა მოწმაველსა!
მზეი არ მისცა დათვისელმა,
არცა საფქავი აფენინა.

- 5 წყალი არ მისცა დათვისელმა,
წისქვილ არ გააბრუნებინა.
ქაჩეს დაშალნა დათვისელმა, –
მამასწვერის ნაგებიანო.

764. თოთიაური

ნუ მამკლავთ ბაკურ-კევის თავსა,
თოთიაური არ გეგონოთ.
თოთიაური მტრიან იყო,
უჯაჭო გზაზე არ ვილოდის.

765. ჯიმჯიმი

ჯიმჯიმი თიბდა საზარელი,
ჯალაფთა გაჯავრებულა.
ცოტინიკაი დავეჩვიე
თიბასა გუდამაყრელჩია.

766. მისრიანი

კარო ირემო, ნუ ჩაივლიო
ჩარგალ მისრიათ კარისასაო,
თორ ისარს დაგკერენ მისრიანიო
გამოხვეწილსა მშავლისასაო.

767. სკლატის საკელნი

- 5 ყანა მკევე, დედის მშვენიერო,
საკელნ არ მკიან სკლატისანიო.
უბნით ბუბაი გამოგხენებსო,
ობლისკალოთა – შარინდაიო.
ქალანი ორნივე კარგანიაო,
ორნივე ქმრებისა მწუნობარნიო.

768. მთიბლების სამღერალს

- გიტირებ, ჩემო მამიდაო,
კუკუმაურო ჯიმიანო,
ჯვარში კელოსანთ ასატენო,
მთაში მთიბლების სამღერალს,
5 ნამკრევში საკაფიაო.
მე-ღ' შენ ავჯაბრდათ, სამძიმარო,
იმ კარგსა ვაშკაცებურასაო.
ე გვარი დავაკვებხათ გვარსაო.
ჩუჩაყური ხგავის ქარსაო:
10 უძეს ბინაი ორ-წყალშიგაო,
ტანიის ღელით იქამს ჩქამსაო.
ფხიტუთ მაცნეი გარმოკდებაო,
ოკერ-კეველი აძლევს ბანსაო.
ვამზადებ თინიბეჭაურსაო,
15 მა წყალს-იქითლის საქმარესაო.

თ) დამატებანი¹

769. ღარაქიშიძე

- ღარაქიშიძე წაუდგა, ერეკლეს ეუბნებისა:
„დაშინებულხარ, ბატონო. მაგ შიშით რა იქნებისა?
თამაშას ვიქამ კმლისასა, მტერ მაგით შაძვირდებისა“.
სიცილს დაიწყებს ერეკლე, არცა რა შამასწყრებისა:
5 „კარგივ [კარგივ], იყოსავ, კევსურნო, [თოფივ] წინ-წინ ჩემ გავარდებისავ“.
გავარდისავ ერეკლის თოფი, კევსურებ გადმოხყვებისავ.
კმლით სციან კევსურთ შვილებმა, სისხლის გუბ-გუბი ღვებისა.

770. ხოროშნელი ტყვე

შინახილდით უფროსი ხოროშნელ თათრის ტყვევითა.
თორ წავა, გაიპარება ღღეს გუშინდელსა ღღევითა.

¹შემდგომი ლექსები (№№ 769-788), როგორც დამოუკიდებელი ტექსტები, გადმოტანილია დამატებითი კომენტარებიდან ა. შანიძისეული ნუმერაციით [რედ.].

771. თესლი

თესლი თქვენი სჯობ, არწივნო, ფრინველთ თქვენ უნდით ფერებად;
დაგიჭვრიათ კოკობი, ბატონთან მიგყავსთ ჩვენებად;
რღილი გიბოძათ ბატონმა, ყელზედ ჩაგიდვათ ჟღერებად.

772. ვეფხენი და ლომნი

მამასა შენს(ა) ხევანდიან ვეფხენი და ლომნი ნადირად.
იმისი შვილი შენა ხარ, ირმებს მოიყვან წადინად.
მოეწეოდი, მოხკლავდი, რა მალე უზამ, ადვილად!

773. ლუდი

რად არ იმღერი, შავ ლუდო, სვეი გაკლავ[ის] თუ ქერია?
– არც სვეი მაკლავ[ის], არც ქერი, უღუდილ ვიყვი[დი], თხელია.

774. კარგნი გასაჭირჩი

თქვენი ჭირიმეთ პირჩია! კარგნი ხართ გასაჭირჩია.
ბუდობენ ქორ-შავარდენნი თქვენის თვალ-წარბის ჩდილჩია.

775. მკარ-გძლივ

ლომნი ხართ, აკოელებო, – მკარ-გრძლივ მაიქნევთ კმალსაო.
ურჯულოს დოლბანდიანსა თქვენავ შაუქცევთ ძალსაო.
თბე-წვრილს დაღლაღავთ ისარსა, დააყოლებდით შხამსაო.
ფართალსა დააყრევინებთ, კევსურს უსწორებთ გზასაო.

776. ტირილი და გვლევნა

ტირილითა და გვლევნითა მტერნი არ შავკინანებენ.
ჩვენ(ნ) გაიგებენ დუშმანნი, მუქარას დაგვიბარებენ.
რა გზაში შამოგვეყარანა(ნ), კმლით გვცემენ, არც დაგვინანებენ.

777. ქისტების მზირი კაკმატში

კაკმატის პირდაპირ მზირი სხავ, ქალმა მავხკიდე თვალთა.

შინ არ ას კაკმატელები, ქალ მაგით წუხად ვარია.

ბევრა ქისტ მაკლეს ვაჟებმა, დაანათვლინნეს მთანია.

ბევრას ქისტს შამაეწივნეს, არ დაანებნეს გზანია.

5 თოფს უთხრეს ბერთა კევსურთა: „სვი სისხლი, კვნიტე ძვალთა“.

—

ამაგ ლექსაის მათქვამი მეც თვალ-ცრემლიან ვარია, —

მკვდარ-ძალთა ღილღვლის შვილებმა მეც დამიკოცნეს ძმანია.

778. წოვა-თუშების დაცემა ქისტების ცხვარზე

დავლნატრი დაბადება(სა) თუშ წოვათ როსტომისასა.

ჩაივლის ღურანტისასა, ცხვარს ჩახკვლევს ქისტებისასა.

კოხიო(ს) შინ წამოლაღავს, მუკლ(ს) შაიბამდა მგლისასა.

კოხიო მალე მიუვა, შუქს მიიყოლებს მზისასა.

5 უკენ ჯარს მიიყოლებდა ნარჩევის თუშებისასა.

შაიბნეს ლეკნი და თუშნი დილა ამაეს მზისასა.

ომ იქნა შუადღის დროს(ა), ჩამოტეხნას ღვაგ ცისასა.

ლეკნი ივლევენ სანგალსა გორჯს ნაკოცის მკვდრისასა,

შუბის ტრით ზომენ ნაფრენსა დილაზედ ანთაისასა.

10 გახკვირან თუშის შვილები გაჭრას თავბერის კმლისასა:

კაცს ორად აგლეჯიებდა, წვერი გამო(ხ)კრის მიწასა.

შალვა პეტრესძე მზეს ფიცავს თავის კბილაის კმლისასა:

„გამიჭირდება, გამიჭრის, ჯავრს არ მაჭმევდა მტრისასა“.

მიუვა მახარობელი ნებიერაის მიქასა:

15 „ჭვრიტ მოვა ნასახელარი, ხანსა ქვე გყვანდა ცდისასა.

სამის მარჯვენა მო(ხ)ქონდა, კუთხ(ს) დაუკარით ქვისასა.

ჭვრიტ(ი) იმასავ ჩიოდა: არ-გაჭრას ფრანგულისასა!

სხვაი უყიდე, მამაო, ფარას გაუცვლი ცხვრისასა“.

ბევრ თუშ მოვ ნაჭრევიანი, ბევრ მააწითებს ქვიშასა.

20 ნარჩომ(ნ) შამოკლეს მთაზედა, „მოვშით“, მადლს ლოცვენ ღვთისასა.

—

ამაგ სიმღერის მოთქვამი სწორნი ქელს ისხდეს მთისასა.

აიქამც გტანებიყავი(თ), დენას გიშველდი(თ) ცხვრისასა.

თორ თქვენთან ვერას გაესძლებდით ზიდნასა ბარგ-ბაზდისასა.
კიდევ სა გაგავონებდით: [„ძაღლებო,] კელთ მოგცემთ თქვენის ჭკვისასა“.

779. წყლიან აკოფში

- ყური დაუგდით, ვაჟებო, სიმართლით ნაუბარია.
სუყველა იბძვის, ერთუც(ი)ს რაის-რა შენათვალთია.
ქვეყანა გადატრიალდა, გამაიცვალა ჟამია.
დამნანდენ ბრძოლის ველზედა ომში მილლი(ლ)ნი ყმანია,
5 სიცხე-სიცივის დაწულნი, არ აქვ სახლი და კარია.
წყლიანს აკოფში დგომითა ყველას გამ(ჩ)ინდეს ქარნია.
სუყველა შამავიარეთ მელანქარი და ჭარია,
გავედით ავსტრიაშია, ნემცებს მოვავლეთ თვალთა.
სამოც-ფუთიანს გვესვრიან, იჩ(ქ)ვიფებთან ზღვანთა.
10 მინდორ დაიწყებს კანკალსა, ჰაერზე მია(ქ)ვ ჩქამთა.
გაბრუნდენ გერმანელები, მიხყვება რუსის ჯართა.
-
- ოცდაცხრა თიბათვეთა, საწყინო მეტყვის მკარია.
სტანისლავს დაუახლოვდით, მუკლებში ჩადგა ქარია.
გეოი ამილახვარი ჩვენ⁷ პოლკის კამანდარია.
15 წინ მიგვიძღვების ლომივით გულ-მძიმე, ომში ჩქარია.
ჯერ გვიკამანდრა ზალპები, მერე პიკი და კმალთა.
დაღისტნის პოლკის ვაჟებსა ერთმანეცზე აქვს თვალთა.
წინ ჩასვლა იმას უხარის, ლურჯა ვისაც ხყავ მძლავრთა.
დახქროლა ცხენოსან ჯარმა, დაიძრა მთა და ბართა.
20 სრუ მტვრად აქცეეს მინდვრები, როგორც ნისლიან მთანთა.
ლეგად ჩაცმულებ მ(კ)ედრები, იარაღნთა საღნთა.
ჩავიდენ შაუბოვრად, კუწვედეს როგორც მხალთა.
არც თავის ზარალს ნანობენ, გინდა არ დარჩეს სამთა.
მე კი თავის თავ დავსწყევლე, ყველაზე ცოდო-ბრალთა.
25 არა მყავ თავის მკრისათ, ქართულად მაუბართა.
ვინ მაქცევს ყურადღებასა? მგლებში რას იქამს ცხვართა?
მაშინ ვინატრენ მთიელნი, გმირულად მეომარნთა:
„გვერდზედამც ჩამამიყენა ფშაველ-კევსურნი ძმანთა!
ანა და თუშიშვილები, ლაშქართად წინამძღვართა!“

- 30 იმოდნად არვინ გამითვლის, რაც რო დამადგა ძალია.
ცხენმ მილალატა ოკერმა, დაწყდა აღვირის ტარია.
აკოფზე გადამიფრინდა, ცხრანი გარმამაყ(ე)ნენ სხვანია.
გამიტყდნენ ამხანიგები, დაყარეს საომარია.
„ძაღლებო, ტყვეში ნუ წახვალთ, დღეს გამარჯვების ხანია.
- 35 ქუდ რად გინდოდათ თავზედა? თმიან გაჯობებსთ ქალია.
მე ბლოელ გიგაური ვარ, მარტუა მეომარია.
მოვკვდები, ტყვედ კი არ წავალ, რომ არ შამირცხვეს გვარია“.
გაქრას შენ? გამკეთებელი! რა დროს გამიტყდა კმალია?!
დამოკლდა, შტიკთან ვერ სწვდება, აღარც მკლავებში ჯანია.
- 40 აღარც მაქვ ცხენის იმედი, სრუ მირგვლი(ვ) ნაშტიკარია.
წითელ ქაფს ისრევს პირითა, სისხლით გამებნეს თვალ(ნ)ია.
შუაზე მომწყვდეული ვარ, ბეწვ წყდება, ისეთ ხანია.
მიშველეს პულიმეტითა, მიფანტ-მოფანტეს ჯარია,
გზა გაკსნეს, კვალზე მი(ვ)ხყეები, საცა ჩვენ? ცხენოსანია.
- 45 ამხანიგების ნაბძოლსა შამავაყოლე თვალია.
რა ლამაზ სანახავია ცხენოსანთ დანაკვალია,
ერთუცში დარეულები როგორც ბატკანი, ცხვარია!
სისხლში მოსვრილებ მკედრები, წითლა შალებილ კმაღნია.
ჩაღეწილ-ჩაკუწილია იარაღი და ტანია.
- 50 სქდება ბომბი და ყუმბარა, პირზე ეხვევა აღია.
ბევრი წევს, ვეღარ ადგება, საშინელ ცოდო-ბრალია!
ტიროდა ამილახვარი: „გამინახვერეს ჯარია“.
დაუწყვით ფურგუნებზედა ხუთასი ცხენოსანია.

—

- ცოდო თ(ქ)ვენ გედოსთ, მეფენო, სრუ დაღუპენით ჯარია.
- 55 ლალატობს გიანარლები, გაყიდეს მიწა-წყალია,
თაოდ ჯობაებს ივსებენ. გლეხებო, თქვენი ბრალია!
ძმისწულიც ომში მამიკლეს, არა გვემართა ვალია.
მე ხო მშიერა დავდივარ. რას მიშველს ჯვარ-მენდალია?
შინ მივალ დახიჩაული, საქონ არა მყავ, ცხვარია.
- 60 პენცია არ გაიმეტეს, ტემლაკ მაჩუქეს, კმალია.
„რა მაიტანე სახელით? — გამიცინებენ სხვანია, —
ბალღივით მოსატყუები, ტემლაკი, ჯვარ-მენდალია“.
უყურებ ცალე კედლებსა, პურ ვის მოვ(ს)თხოვო, წყალია?

780. მომარკება

– მამა გოგოთურო, ბადა მამყავ ხანაბოელი.

სანახავი გყავს, ქალი მოუკვდა.

– გაგა?

– გაგა კი არა ბადა, ბადა ხანაბოელი.

5 სანახავი გყავს, ქალი მოუკვდა.

წამეყუდა მოხუცი, ვერე უთროდა ცხოველი,
წამაკუზული წელჩია, ვით დანაკარგის მპოველი.

–

გოგ.: ბრალია შენი, ბადაო, რომ გული გიწუნდებოდა!

ჩემ-კვალი სიტყვას გეტყოდას, მემრ მზეზე იარებოდა!

10 ჩემ-კვალის კაცის პასუხი შენ არც კი გეკადრებოდა:

კევსურეთ კევისბერ იყავ, თასი, დროშია გცდებოდა.

ბადა.: სიცოცხლე თქვენ-კვალისა! სიკვდილი ჩვენი ღვინია, –

სიკვდილით მაინც აგვცდების შიმშილ-წყურელი, ჭირია.

ცოცხალნიც თქვენგან ვიყვენით, მოვკვდებით – თქვენივ ჭირია.

15 ჩვენ მაგის ღირსნიც არა ვართ, რომ იტყვის თქვენი პირია.

გოგ.: მა შენ რას შჩადი, ბადაო? ხომ არ მოვაკლდა თვალებსა?

ცივიჩე ხომ არ იხუთები? ან ხომ არა ღვრძნობ ქარებსა?

ბადა.: [ეე.] უწინდელი დრო სხვა იყო, – ის იყო ხალხთა მტკიცება.

რამთვენსაც დროი წავილო, ხალხთა ქნეს გარდაჯიშება.

20 დასტოეს იარაღები, მტერთა აღარ აქვ შიშება.

აიმ ციხესა გახენე, უწინ რომ ხალხი ხკოცია.

პატარა შუკუნები აქვ, ისრების შესატყორცნია.

ამაგის გაკეთებაში ძროხა წასულას ოცია.

სრუ მუღამ სადილ-სადილად ერბო ყოფილა, კორცია.

781. ძმანი სულეთში

მე რო ძმანი მყვან სულეთა სამზეოს დასაფიცარნი,

ნეტავინ, ჩემო დედაო, ბეჭნ მანახვინა ძმისანი!

ქვე დაიჭურდა ქვიშია? ქვე დაშლიდესა მიწანი?

დავხვიენ მანდლის პირშია თმანი უნცროსის ძმისანი.

- 5 გზანი მასწავლენ, დედაო, გზანი (ი) სულეთისანი.
ნეტავინ დამაღებინა კარნი სულეთის მკრისანი!
ნეტავინ კიდევ მენახნეს თვალნი უფროსის ძმისანი!

782. თიანეთის მაზრის უფროსს

- კნიაზო ყარაღაშვილო, ჩამოგიარე კარზედა.
ჩემ მოიკსენე პასუხი, ქული თუ გზურავ თავზედა.
თქვენ კელით მონათლული ვარ, რატომ გამცვალე სხვაზედა?
სტრაჟნიკებ რატომ და(ლ)გზავენ აკოს ჩემს მუქარაზედა?
5 ნეტამც ღმერთ(ს) გა(ლ)მარჯვებიყო, მე შევხვედრიყავ გზაზედა!
დავაყრიებდი ჩინებსა, აპელანტრებსა მკარზედა.
იქიდან გაქცეულები ნიფხვებს დაღრეცხდეს წყალზედა.
კევსურეთ ნულარ დამეძებ, – გავალ ლეკეთის მთაზედა,
ქართველს კი არას წაუკლენ, ფიცს მოგცემ აიმაზედა.

783. ხინკლები ტყავზე

მიმდინრებსა მგზავრებსა ტყავზე დაუწყოვ ხინკლები.
სამივე ყანწი ზედ ელგა, წვერითა ჩანაჩხვლიტები.
გარდაიფურთხის მოხუცი, თასჩიავ ჩადის წკინკლები.
კელჩი უჭურავ ყანწები, არაყი ტიკჭორებჩია.
სჩანს, რომ ეგენიც მიდიან კისტანჩი დელის ძმებჩია.

784. დახასიათებანი

- გვერდზე გაუცურებავის ქუდა ყაზახურაიო.
უშიშათა გიორგი[ი] რაკე სვლიბი კურაიო!
ერთხან ჭამას არა ხემაობს ჭედილაის დუმაიო.
გუდანელა ხორხლიაი ჩემი მტერიმ ნურაიო!
5 სადიდებელს არ გაუტევეს, ჭურჭლის ძირში თუ რაიო,
სულ-უქცევრად გარდაუსომ ბელლის-კრულა სურაიო.
დაუბერა საბერველსა, მოუგლიჯა ქურაიო.
მჭედელთ გაგამ აიკიდა ჩალხიას ბინაიო,
საძაუგოდ წამაილა, არ მასთხოვა ქირაიო.

- 10 კონიოთა ყუდიაჲ ანდრეზ იცის წინაიო.
 იასაულ მიხიელი რაკელ აბრაცუნაიო!
 სკლატის ჩოკის ჩაცმა იცის, გვერდზე ქუდის ხურვაიო.
 ბურდიულთა ბაბუაი ქოოდ ცალე გულაიო,
 ჩემსამ მტერს შემოეყრების ორ-სამ გადასმულაიო!
- 15 ნებიერთა გიორგიმა ბევრ შაჭამა ღუმაიო.
 ქორიათა ბერდიკაი ნიფხავ-ჩაჩოჩვილაიო.
 ამაგის შვილ ბერდიაი რაკელ ჩამოსხმულაიო!
 ჭრელა აბაბუქნელი ბათხა ბატატურაიო.
 . . . ბუბიკაი რაკელ სატომურაიო!
- 20 ზენ-უბნელთა ოდინაი, ძუნძულთ უჯმაჯურაია,
 მთის ჯვრის ტყეში არ გაუშო, ყუნჭურეებ თუ რაია.
 ხომიზურთა კუკუაი ციხის შამომბრუნავია.
 ძუნძულთაი ბაბუაი კოჭა-ღარადულაია.
 ახლა ნაცვლად დააყენეს, მერდალ-ჩამომბულაია.
- 25 ალიათა ქორიაი ჯვარჩი ბატატურაია,
 სადიდებელს არ გაუშობს, ჭურჭლის ძირჩი თუ რაია.
 ვაჟიათა გიგიაი ყველას გარდასულაია.
 სისკარათ იონეური მორწუნთ გამომბულაია.
 კაგათაი ჩაჩაური პეტრეს გამომბულაია.
- 30 ბერდელიათ უშიშაი ლოკნა-ერაწუნაია.
 გიორგათა ბადიაი დაზგა-შალაშინაია.

785. მოჯაბრეებს

- ხუთშაბათ გათენებადა ღურბელი აიშალაო.
 დაჩუმდა ჩემი გარმონი, თითებშიგ მაიშალაო.
 დაუტყდა ღრუჟინეები, თითები ჩაიშალაო,
 ჩემები მოჯაბრეები სულ ერთად შაიყარაო.
- 5 ჩემ სიკახპავე ასტეხეს, ყურობ ხარ, მის(მ)ა ჭკ(ვ)ამაო.
 ჩემდა აუგის მათქმელი ზამთრის დაგლია ზვავმაო!
 გაზაფხულ – ალაღებულ(მ)ა ერთად შაყრილმა წყალმაო!
 შენის თავ-ტვინის ნათოსი გვერდზე ჩაიცხა ქვამაო!
 ქალ თუ ხარ, თმათამც დაიჭრი, გაგატიალა ძმამაო!
- 10 თქვენ სიკახპავე(მ) მალრია, არა მალრია სხვამაო,
 ქალების ფასით ყიდულმა, ცოლების ელჩობამაო.

15

წინავ სწორ-ფერში უდგომო, აღარ გიკვების, არაო.
 თავის ლოგინში დაეგდი, ორიდგეს სამის მამაო.
 ქალაქში წასულ(ს) ამბობენ, რაი-რა მაიტანაო?
 ქვე თუ ეგონა მელაი, საჩვევან დაუყარაო?
 აყვავდეს ვარდნი, იანი, ბექ-ბუქიანში მყრალაო.
 ჩემის ძმობილის გაწირვა გა(გ)ხარლომია, ქალაო.
 ახლა შენ(დ) დამინებებავ, მე კი კელ ამიტანაო.

—

ამაგის მალექსეხელი ფერკისულაზე ვთვალაო.
 არა ვარ მარტუკუაი, — ანგელოზები მტანაო.

786. ბეწინას

დაგიბარა იოსებმა, შენ ბალიათ ბეწინაო:
 შენის ცოლის გაქურდება მე ძალიან მეწყინაო.
 თუ დედაკაც გიქურდობდა, უნდა გეთქვა ჩემთვინაო.
 ქურდ-ბოზების გამწურთნაებს აქ ეძინა ჩემ წინაო.

787. არაყიანი ქინთი

5

კაფია გამოგილალე, ზენა-მკრელო გიგიაო.
 თქვენს ქალ-ზალში ვიცინდრიკე თქვენის სოფლის ძირჩიაო.
 ის შვილს მოხპარე არაყიან ქინთიაო.
 თვითან ბარგჩი დაიმალე, ველარ გადმასჩინდიაო.
 კიდევ მოგიბარულეხდი, ხათრი შენის დისიაო.
 შენს დაიას ჩავეტოლე ნანქარივით პირჩიაო.

788. აბაბაი რო!

აპარეკაის ლელაი მე არ მაძლევსა ძილოსა?
 აბაბაი რო მინდოდა! ვინ მომცემს სასაცილოსა?
 კორკოტასავით დავაყრი, მივღვერი ტირილის კილოსა.
 ამანდით წამოვიყვანდი, გამავაცილებ(დ) ინოსა.
 სუყველყან დავაბრუნებდი, საც ვნახავ(დ) თხილის გრილოთა.

მინიმუმები და
ზომისებრი

1. ერისთობა კევსურეთში

დაბეჭდილია *სის მიხედვით* (ივერია, 1888, №238). – არის ორი ვერსია ვარიანტებისა: ხევსურულ-ფშაური და მოხეურ-მთიულურ-გუდამაყრული. ძირითადი განსხვავება მათ შორის ის არის, თუ როგორი მიმდევრობით იკითხება ერისთობა და ქვეითობა მეორე-მეორე ნახევარში: ჯერ ერისთობა და მერმე ქვეითობა, თუ პირუკუ. *ს* ეკუთვნის პირველს ვერსიას. მისი ვარიანტებია: Rფ 97v (ორი: ¹ და ²) და ჭონქ.

1 კევსურეთშია] კევსურეთია Rფ¹, ჭონქ., იმერეთია Rფ²; ზურაბო] ბატონო Rფ, ძმობილო ჭონქ.; ვერ იქამ] ვერ იზამ Rფ, ჭონქ.; 2 ვერ შესძლებ] ვერ შასძლებ Rფ, ჭონქ.

ბ.

მთიულეთია, ბატონო, ვერ გააძლებ ქვეითობასო;
გაგიწვრილდება კისერი, ვერ იქამ ერისთობასო.

(Sh გუდ., გაგონილი ბუჭკია ჩოხელისაგან
ს. თოთიაურთ-კარში 20. 6. 1913).

ამისი ვარიანტებია: კალმის-წვერას ჩანაწერი (ივერია, 1902, №124), *М* („მთიულეთი“, ტფილ. 1930, გვ. 30, რომელიც უცვლელად გადმობეჭდილი უნდა იყოს კალმის-წვერადან) და Sh მოხ. იმავე კალმის-წვერასაგან (= ა. კობაიძისაგან) გაგონილი 31. 7. 913 ს. სიონში. განსხვავებანი:

1 ვერ გააძლებ] ვერ შასძლებ Sh მოხ., ვერ იზამთ კალმ.-წვ., *М*; 2 გაგიწვრილდება] დაგიწვრილდებათ კალმ.-წვ., *М*.

ამგვარად, ზურაბი მარტოოდენ ერთს (*U*) ვარიანტშია მოხსენებული, ამიტომ ძნელია იმისი მტკიცება, რომ ეს ლექსი მართლაც ზურაბზე იყოს პირველად ნათქვამი. როგორც ბუჭკია ჩოხელმა ამიხსნა, ლექსი მიმართულია მთიულეთის მოხელისადმიო, რომელიც ბარში („ქვეითობას“) ვერ გასძლებდა და ვერ შესძლებდა იქ ერისთობას, რაკი თავიდანვე მთიულეთში იქნებოდა დაჩვეულიო, მაგრამ ასეთი გაგება უთუოდ მცდარია. ქვეითობა აქ უთუოდ ფეხით სიარულს ნიშნავს და არა ბარში ცხოვრებას. კალმის-წვერა (ა. კობაიძე) კი აღნიშნავს (და ამას *М*ც იმეორებს), რომ ლექსი მიეწერება ჯიმშერ ერისთავს († 1756), რომელიც დამარცხებულია მთიულ-მოხვევებთან ბრძოლაში. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

2. ზურაბის გალაშქრება კევესურეთზე

ხევსურთა გადმოცემის თანახმად, „ზურაბს რატიშვილს სამჯერ დაულაშქრავ კევესურეთი მეშვიდ-მეშვიდეს წელს და ვერ გაუტეხავ კევესურეთი“ (BC). რა წლებში ხდებოდა ეს ლაშქრობანი, არ ვიცით. არც ის ვიცით, თუ რამდენად მართალია, რომ ინტერვალი ომებს შორის შვიდ-შვიდი წელი იყო. ცხადი კია, რომ ხევსურების აწი-ოკება ზურაბის მიერ რამოდენიმეჯერ მომხდარა 1620 წლის ახლო (ზურაბის მოკვლა სიმამრის მიერ, რომელზედაც მოგვითხობს „სიმღერე“ №20, 1629 წელს მოხდაო¹).

ა.

ეს ვარიანტი მოყვანილია ლულელის მ ი ნ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ ი ს ნაამბობის მიხედვით (ჩაწერილია Sh II. 8. 1913. თვალთვით, ფშავის კეობაში). ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი იმავე მოამბისა: 12 საკამატვილოს წამოდგეს] წამოდგეს კამატვილოსა; 16 ვინ იჯე ღორღ-ლოვანასა] ღორღლოვანასა ვინ იჯე; 21 ქცეულანიო] ქცეულ გზანიო; 22 გადმოდგა] მოგდევდა.

ბ.

აჭეს ატირდეს დედანი, აჭეს ჩაბაკის ქალიო.
ჩაბაკის ივანეური ბანზე გაბრუნდა კარიო:
„ახლოს მადეთ, მისრულნო, შორს არ მაქე ყოლის ჯანიო.
ერთი მეც მამაქნევიეთ, ბებერმ გავლესე კმალიო.“
5 შამოკდა ბაცის კიდურ, გაანახევრა კარიო.
ბირნელის ღელეს გავარდა, ეფხს გახყო ნაკანჭარიო.

(ეს ნაწყვეტები მოიგონა ერთმა ლიქოკელმა კევესურმა 1930 წლის ზაფხულში ჩემთან ტფილისში ქუჩაზე შეხვედრისას).

გ.

ღუჟეთ იყრების ლაშქარი, არ სწვდების წვიმის ცვარია.
არ ეყენეს შესასმელადა ბაზალერთული ტბანიო,
ცხენთა საძოვრად არ ეყენეს თრიალეთურნი მთანიო.
არაგვზე შამადიოდა, არ ერგებიან გზანიო,
5 კევესურეთისკე ლამინობს სრუ არგნიანი ჯარიო.
ქვეითნი დადგეს ღულის თავ, ნაკარვეს ცხენიანნიო.

¹ ქართლის ცხოვრება, II (ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი ს გამოცემა, ს. პეტერბ., 1854, გვ. 120).

- ჩვენ ღელეს მოვიმალენით სამოცნი ფარიანნიო.
სამოცსა ფარიანნია სამთა ძლივ შაგვყვა კმალიო.
ზენ-უბნით ჩამემათნეს ქიზბარაულნი ძმანიო.
- 10 ბაცეს მიუვლენ სუმბატას: „სუმბატავ, შინა ხარია?“
– „შინა ორთ ბიძა-ძმისწულნი, ორნი გვტანიან სხვანიო,
ბევრი გოქვ ტყვია-წამალი, კოლებით გვიდგას წყალიო,
ბევრად გვაქვის ისარი, თითოი ჯორის ცალიაო.
ვადაქვილოს გორ ციხესა არ დამიგლიჯნავ ქვანიო.
- 15 ქალნი დარანნი ჩავყარენ: შუქო, თამარო დანიო.“
წამადგეს კამატულოსა ძიბლაის ძენი რვანიო,
კვათეს ჩაყარეს ისარნი, დილას რო ცამა ნამიო,
კიდეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმანე წყალიო.
ვინ იჯე ღორღლოვანნია? მამა წაგიწყმდა, გვარიო!
- 20 ჩავუბებულთა ლაშქართა ვინ გაგვისწავლენ გზანიო?
გუღელას დაჯდა ბატონი, შამაიხვივა ჯარიო.
დააკლდეს სათვალავნია სამოცნი მემომარიო.
კიდევ სა ჩანათლებიან კევსურთ შიშველა კმალნიო.
კიდევ სა ჩაწითლებიან კეოს ძირ ქცეულანიო.

(Sh. მიამბო ბ ა ბ უ ა მგელიკას ძე ქ ე თ ე ლ ა უ რ მ ა
1911 წ. ზაფხულში).

ღ.

- ღუჟეთ იყრების ლაშქარი, არ სწვლების წვიმის ცვარია,
არ ეყვნან შესასმელადა ბაზალეთური ტბანია,
ცხენთა საძოვრად არ ეყვნან თრიალეთური მთანია.
არაგვზე შამადიოდეს, არ ერგებიან გზანია.
- 5 ღულის თავ დადგა ქვეითი, ნაკარევ ცხენოსანია,
ლიქოკის ღელეს გადადის თა-უჩინარი ჯარია,
ბაცეს სუმბატას მიუდგეს: „სუმბატავ, შინა ხარია?“
– „შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, ორნი გვტანიან სხვანია,
ბევრა დავხვეწეთ ისარი, კოლებით გვიდგას წყალია,
ქალნი დარანში ჩავყარენ: შუქო, თამარა დანია.
ლაშქარო ზურაბისაო, არ მაუკველა კარია!“
წამადგეს კამატულოსა კიბლაისძენი რვანია,
კვათეს ჩაყარეს ისარი, დილა რო ცამა ნამია,
კიბეს დაწურეს ლაშქარი, რო საკალმანე წყალია.

- 15 ჩაბაკის იონეური ბანზე გაბრუნდა კარია:
 „ახლოს მადეით, მიგრულნო, ბებერმ გაველესე კმალია,
 ერთ მიაც მამაქნევიეთ! მკლავთ აღარ მაქვა ჯანია?“
 ვინ იჯედ ღორღლოვანასა? მამა წავიწყმდას მკვდარია!
 ჩაგუბებულსა ლაშქარსა შენ ჩაასწავლენ გზანია,
 20 თორ კიდევ ჩაწითდებოდეს კეოს-ძირულნი წყალნია.
 გუდელას დაჯდა ზურაბი, ატირდა, როგორც ქალია:
 „რად ვიყავ აგეთ უკლოი, რო მიზარაღდეს ყმანია?
 მსახურთა სათვალავშია სამოცს შახცსნიოს კმალია.“
 (G, 234)

მ.

- ღუჟეთ იერების ლაშქარი, არ სწვდების წვიმის ცვარიო,
 არ ეყვნან შასასმელადა ბაზალეთურნი ტბანიო,
 ცხენთა არ ეყვნან სამოვრა(დ) თრიალეთურნი მთანო.
 საკეკსურეთოდ წამოვა, რო ნაგუბარი წყალიო.
 5 არაგვზე შამოდლოდა, არ ერგებიან გზანიო.
 ღულის თავ დადგა ქვეითი, ნაკარვეც ცხენიანიო.
 ჩვენ ღელეს მოვიმალენით სამოცი ფარიანიო.
 სამოცსა ფარიანშია სამსა ძლივ გვერტყა კმალიო.
 ბაცას სუმბატას მიუდგეს: „სუმბატავ, შინა ხარიო?“
 10 – „(შ)ინა ორთ ბიძა-ძმისწულნი, ორნი გვტანიან სხვანიო.
 ბევრი დავხვეწეთ ისარი, იქნების ჯორის ცალიო,
 ბევრი გვაქვ ტყვია-წამალი, კოლებში გვიდგას წყალიო.
 ჩაბაკის ივანეური ბანზე გაბრუნდა კარიო:
 „ახლოს მოდევით, მიგრულნო, მუკლებს აღარ მაქვ ჯანიო.
 15 მიაცა-ღ მამაქნევიეთ, ბებერმ გაველესე კმალიო.
 მადაქვილოს გორ ციხესა კუთხს არ დაღვლიჯნათ ქვანიო.
 ქალნი დარანში ჩავეარენ: შუქო, თამარ(ო) დანიო.
 არ გამამისხნათ შიგითა, არ მაუკელათ კარიო!“
 ჭალა(ს) ატირდეს დედანი, აჭეს ჩაბაკის ქალნიო:
 20 „ჩაბაკის ივანეურო, ღმერთმა გაცხონას მკვდარიო!“
 კამატუროს გორ წამოდგეს ძიმაისძენი ცხრანიო,
 კვათეს ჩაყარეს ისარი, დილა რო ცამა ნამიო,
 კიბეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმახე წყალიო.
 ვინ იჯე ღორღლოვანასა? მამა წავიწყმ(დ)ას მკვდარიო!

- 25 ჩაგუბებულსა ლაშქარსა შენ ჩაგვისწავლენ გზანიო.
 თორ კიდევ ჩაწითდებოდეს კეოს ქცეულნი გზანიო.
 გუდელას დაჯდა ზურაბი, შამაიხვიენა ყმანიო,
 დააკლდა სათვალავშია სამოცი მეომარიო.

(Bc).

აქ მოხსენებულია ჩაბაკის ივანეურის შესახებ Bc შენიშნავს: „მადაქვილოს ციხეს რო ზურაბის ჯარი მისდგომია, ივანეურს ციხის დარანში ქალნი ჩაუყრია, თაო გამო-სულა.“

3.

- ზურაბმ შეყარა ლაშქარი, ერისთვის შვილმა ჯარიო,
 შემოუყენა არაგვსა, არ გადასწვდება თვალიო.
 სასმელად წყალი არ ეყო ალაზანი და მტკვარიო,
 საძოვარადა ბალახი, თრიალეთისა მთანიო.
- 5 ლულში დააყენ ქვეითი, ნაყარობს ცხენიანიო.
 აჭეს მივიდა სოფლის კარს: „სუმბატავ, შინა ხარო?“
 „შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, ორნ კარგნი გეტანავ სხვანიო,
 ტყვია-წამალი ბევრი გვაქვ, თოფის გვიკიდავ ჯარიო.
 ისარნიც ბევრი დავხვეწეთ, ჯორის გამოგვივ ცალიო;
- 10 ციხე გვაქვ ზუროთ ნაგები, კუთხს არ გვიწადათ ქვანიო;
 ქავს გვიდგას ყოჩნი და ვაცნი, არ შეგვიფთხვინოთ თხანიო;
 დარბაზს ჩავგზავნეთ ქალები: თამარ, შუქია დანიო,
 კარი არ დაურახუნოთ, არ შეგვიშინოთ ქალნიო!
 თვარ გაჭმევთ მწარე სადილსა, მალ მოვლენ კეესურთ ყმანიო.“
- 15 ბობჩვილოს ქედზედ გადმოდგეს ტიბაის ძენი ცხრანიო,
 კვათეს ჩაყარეს ისარნი, როგორც ნავვალმ ცამ ცვარნიო;
 კიბეს ჩაწურნეს ლაშქარნი, გაწითდებიან წყალნიო.
 ვინ ზინარ ღორღუნასა? მამამც წაგიწყმდეს მკვდარიო!
 რად შაასწავლე ლაშქარსა სააკვაონი გზანიო?
- 20 თორ კიდევ ჩაწითდებოდენ ქვეით წამდინარ წყალნიო.

(Ro, მოამბე, 1895, № 2).

ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 5 ნაყარობს] შეცთომა უნდა იყოს „ნაკარვებს“ ფორმის ნაცვლად; 9 დავხვეწეთ] დავხვეჭეთ Ro; 10 კუთხს არ გვიწადათ] კუთხეს არ გვიწადთ Ro; 16 კვათეს] მკვართეთ Ro (რომელიც, Roის აზრით, ამას ნიშნავს: „მაგრა, ძალიან“); 17 კიბეს ჩაწურნეს] ტიბგის ჩაჭურნეს Ro.

ზ.

- ღუჟეთ იყრება ლაშქარი, არ სწვდების წვიმის ცვარია,
ცხენთა არ ეყვის საძოვრად თრიალეთური მთანია,
მკედართ არ ეყვის სასმელად ბაზალეთური ტბანია.
საკეცსურეთოდ დაიდრა, არ ერგებიან გზანია.
- 5 გაიგა კეცსურთ შვილებმა, მაშინ გაღეს კმალნია,
გადაწყეს ტყვია-წამალნი, თოფს გამუცვალეს ტალია,
შაუკრეს ჟინვანის კიდი, არ დაანებეს გზანია.
ღამით თუ გასჭრეს რუსებმა, გამოდის სისხლის წყალია.
ღილას ასტეხეს სროლაი, თოფებს გადასდის ალიო.
- 10 გამაგრდით, კეცსურთ შვილებო, მოგივით ფშავლის ჯარიო.
მესამე ღილას მოვიდა ფშავით არწივის ჯარიო.
წინ უღვას ბეკურაული, შაჰყვინრებს, როგორც კარიო:
„ჩვენ ვერ გავივით ხანზედა, კეცსურნო, თქვენი ბრალიო!“
„ეხლა თქვენ იცით, ფშავლებო!“ ბრძანებს ლაშარის ჯვარიო.

(T).

როგორც ვხედავთ, აქ მხოლოდ დასაწყისი (1-4) უღება სხვა ვარიანტებს, თორემ ბოლოში (5-14) სულ სხვაა რაღაც. ეს ლექსი ხევსურულებში აქვს შეტანილი, მაგრამ ჩანს კი, რომ ლექსის მეორე ნაწილი (თუ იგი მართლაც ზურაბის ლაშქრობას ეხება და არა სხვა რამეს, როგორც ამას რუსების ხსენება გვაფიქრებინებს მე-8 ტაქში), ფშავურია წარმოშობით, რადგანაც ფშავური თვალსაზრისია შიგ გატარებული.

ზ.

- ზურაბმან ჯარი შეყარა, ერისთვიანი ყმანიო.
სადგომლად მაგათ არ ეყოფოდათ შირაქის მოედანიო,
სასმელად მაგათ არ ეყოფოდათ მტკვარ-იორ-ალაზანიო,
საძოვრად მაგათ არ ეყოფოდათ ლალ თრიალეთის მთანიო.
- 5 ანლ მიჰმართეს არაგვისაკენ, აღმ შეაბრუნეს წყალნიო.
აჭსა მივიდენ ციხისა ძირსა: „შინამ ხარ, ივანეურო?“
– „შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, ერთი სხვაც გეტანავ კარგიო.
ჯერა ჩვენ გაჭმევთ მწარე სადილსა, მერე მოგვივლენ კეცსურთ ყმანიო.
ისარიც ბევრი დავხოწეთ, – ჯორის გამოგვივ ცალიო.
- 10 ტყვია-წამალიც ბევრი გვაქვს, თოფიც გვიკიდავს ჯარიო.
ასეთი საქმე არ გვიყოთ, ბაშტით არ დავგიფთხინოთ თხანიო.
ისეთი საქმეც არ გვიყოთ, ციხით არ გამოგვისხათ დანიო.
ციხე გვედგ ხუროთ ნაგები, კუთხით არ მოგვიწადოთ ქვანიო.“

- ქალო, ვინამ ზინარ ღორღოვანასა? მამა წავიწყმდებ მკედარიო!
15 ლაშქართა რად ჩაასწავლე საახაონი გზანიო?
ლაშქარი საახოს ვერას ჩავილოდ, გზა ჰქონდ სახვევრიანიო.
კიდენა, ქალო, ჩაწითლდებოდა თავქვე ჩამდინარ წყალნიო.

(AI, კვალი 1879, №20).

ეს გახლავს თუშური ვარიანტი. როგორც ვხედავთ, მშვენივრად გამართული ხევ-სურული ლექსი თუშეთში გადასვლისას (რომ არაფერი ვთქვათ საკუთარი სახელების შესახებ) ტენნიკური მხრივაც ძალიან დაზიანებულია.

15 საახაონი (= სააკაონი) სთახაოსი AI, – კორექტურული შეცთობა უნდა იყოს;
16 „სახოს“ შემდგომი განვითარებაა შეცდომისა.

თ.

- ღუშეთში დგება ლაშქარი, არ სწვდება წვიმის ცვარია.
ცხენთა სასმელად არ ეყენეს ბაზალეთისა ტბანია,
საძოვნელადა ბალახი, თრიალეთისა მთანია.
არაგვზე შამოდიოდენ, არ ჰნებდებიან გზანია.
5 ქვეითნი ღელის თავს დადგნენ, ნაკარვებ ცხენოსანნია.
ჩვენ ღელეს მოვიმალენით სამოცი ფაროსანია.
სამოცსა ფაროსანშია სამს კიდევ გვიჭრის კმალია.
ნაკვეთამ უთხრა ლაშქარსა: „ამბეზრულს მივსცათ მკარია,
აჭეს გადვიდეთ ჩქარადა, ეხლა მან(დ) ენახნეთ ყმანია.“
10 ბაცას სუმბატას მიუხდენ: „სუმბატავ, შინა ხარია?“
„შინა ვართ ბიძა-ძმისწულნი, სამნიცა სხვანი გვტანია.
ბევრი მოხვეტეთ ისარი, გვექნება ჯორის ცალია.
პური საჭმელად არ გვაკლავ, კოდებში გვიდგა წყალია.
ეწ ჩვენ გაჭმევთ სადილსა, მემრ მოვლენ კევსურთ ყმანია.
15 სახლნი მიდგან ზუროს ნაგები, კუთხს არ დაგლიჯნათ ქვანია!
ქვეთა თვალს დარან ჩავყარენ შუქო, თამარა დანია.
არ ამამისხნათ, ხვთის მადლმა, ლამაზნი ჩემნი დანია!“
აჭეს ატირდენ დედანი, ივანეურის ქალია.
ჩაბაკის ივანეური ბანზე დაბრუნდა კარია:
20 „ახლოს მოდექით, ძაღლებო, მუკლში არა მაქვ ძალია,
ერთი მეც მამაქნევიეთ, ბებერმ გავლესე კმალია.“
ამოდგეს კამატულოსა ლიბოს თავს ცხრანი ძმანია,
კვეთეს ჩაყარეს ლაშქარი, დილამ რო დადვა ნამია.
კიბეს ჩაწურეს ლაშქარი, რო საკალმაზე წყალია.

- 25 ვინ იჯე ღორღლოვანშია? მამა წავიწყმდეს მკვდარია!
 გასალუპავესა ლაშქარსა რად გაასწავლე გზანია?
 თორო კი ჩაწითდებოდენ კეოს ქცეულნი გზანია.
 გუდელას დაჯდა ზურაბი, შამაიხვიენა ყმანია,
 კითხულობს დაკოცილებსა, ატირდა, როგორც ქალია:
- 30 „დამაკლდენ სათვალავშია სამოცნი მშვილდოსანნია.
 დანდობილობა წავიდა. – ისარს მასცხიან შხამია.“

(Lr).

3. ომი ღულის თავს

ჩაწერილია Shის მიერ ღულელის მიხედვით ქისტურის ნაამბობის მიხედვით 11. 8. 913 თვალვიში.

ტექსტისთვის: 9 არ მოგვეკვლივა] ჩაწერილი მაქვს: „არ მოგვეკვლივა“ და ახლა მგონია, რომ ეს უფრო სწორიც უნდა იყოს.

აქ რომ მე-7 სტრ.ში ღარაქიმთ ნანაისძე გვხვდება, თითქო მასვე ეხება ორსტრიქონიანი ნაწყვეტი, ჩაწერილი ბაჩანას მიერ (ივერია, 1898, №216):

01.

ღარაქიმთ ნანაისძეი გალავნის პირას ზისაო.

„საომრად არის მოსული?“ ერეკლე იცინისაო.

ამ ნანაისძის გამო ბაჩანა შენიშნავს: „ბებერა, ბეჩავა კაცი ყოფილა. ტფილისის გალავნის პირას ისიც სხვებშია მჯდარა ბატონის დამახეზაზედ. ერეკლეს რო უნახავ, გასცინებია: „ესაც საომრად მოსულაო!“

ორში ერთი: ან ეს ნანაისძე სხვაა, ვიდრე ის, რომელიც ზურაბის ბრძოლაში იღებდა მონაწილეობას და ბრძოლაში დაღუპულა („ღმერთმა გაცხონას მკვდარიო“), ან არა და არეგ-დარეულია ლექსები: ერეკლე აქ არაფერ შუაში უნდა იყოს. მართლაც, ნანაისძე რომ ზურაბის ომში ცოცხალი გადარჩენილიყო, კიდევ შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ღრმა მოხუცებულობის ფაშს (მეჩვიდმეტე საუკუნის მიწურულში) ერეკლე პირველის (ნაზარ-ალი-ხანის) დროს მოღვაწეობდაო. ამ შემთხვევაში „ყმაწვილად“ (3,6) ნანაისძე უნდა გვეგულისხმა, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ეგვე ღარაქიმთ ნანაისძე ბებერად იხსენიება ზურაბისავე დროს (12 ბ, 11).

4. წყლიანი ლოგინი

ჩაწერილია Bds მიერ. როგორც ახლა ირკვევა ჩემთვის, ამავე ლექსის ნაწილი უნდა იყოს 5,5-11 („კალოთ გორს ჩამამდინართა“ და სხვა), როგორც ეს შემდეგი ვარიანტიდანაც ჩანს, სადაც ზურაბი ზაალად არის ქცეული.

ბ.

- აბო ჭინჭარაულო, კაცი მოსტყუევი ჭკვიანი:
 ევესურებ არ გამაუშვენ, დართულებ, ცხენ-აბჯრიანნი.
 საშოვარ არ თუ გინდოდა, ცხენ-ჯორ ღვას საკიდვრიანი.
 ჩვენ ვან-კევამდის მივსდიეთ, მშვილდი ვაჭებეთ რქიანი.
- 5 ჩარგლის კართ ზაალ ჩატირის, როგორცა ქალი თმიანი.
 ჩაუბნება მსახური: „ზაალ, ვერ იყავ ჭკვიანი.
 აკუშოს რად მიხვიდოდი? ხატი ჰყავ დობილიანი.
 ახლოს „ქუდ-ნისლა“ მოჰკიდავ საძახებელი ტიალი.
 წინ-წინ ლიქოკით მოუვლენ ქორ-შავარდენნი მკრიანნი.
- 10 ვაჟები ლიქოკელები კლდის ვეფხვებია ბწკლიანნი.
 მშვილდს ზიდვენ იანვარშია, ისართ დასცვითნეს ყიანი.“
-
- ლულის თავს კელად იჭერენ, ვისაც ფუნჩია ჰქვიანო.
 „გამიშვით, უნდა წავიდე, სადაც აკუშო ჰქვიანო.
 მე მიანც არ დავიჯერებ, ფრანგულსა სისხლი ჰშიანო.“
- 15 დროშაზედ გადმოფრინდება: „დროშა რა ჩემს ყ...ს ჰქვიანო?“

(Lb).

8 ახლოს ქუდ-ნისლა მოჰკიდავ = 4,4 ახლის ხკიდავის ქუდ-ნისლა; 11 „მშვილდს ზიდვენ იანვარშია, ისართ დასცვითნეს ყიანი.“ ეს სტრიქონი, მგონია, ორი სხვა-და-სხვა სტრიქონისაგან უნდა იყოს წარმომდგარი: პირველ ნაწილში უნდა გვექონდეს 7,10-ის დამახინჯება: „იანვარ წოწკოლაური, მშვილდ, ძალზე გეზიდებისა“, ხოლო მეორე = 5,5².

ბ.

- ზურაბ ჩატირის ჩარგლის კართ, როგორც გოგოი თმიანი.
 მსახურებ ჩაუბნების: „ზურაბ, ვერ იყავ ჭკვიანი.
 აკუშოს რად მიხვიდოდი? ჯვარი ჰყავ ღალატიანი.
 ახლოს მაჰკიდავ ქუდ-ნისლა, შაკდეს, შასძახნებს ტიალი.
- 5 ჩალზურან, ნებიერელნი კლდის ვეფხვნი ჰყვანან ბწკლიანნი.
 მოგდიეს ვან-კევამდინა, მოგყეფდეს მშვილდნი რქიანნი.
 მოგაწუხებდეს, მოგყეფდეს ფრანგულნი კმალნი ფხიანნი.“

(T).

5. ომი აკუშოს

ჩაწერილია BCს მიერ. აქედან ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს გადმონაწერში მცირეოდენი განსხვავებანია: 2 ნასხდომთ ახალთა] ნასხდომ ვაჟებსა B; 4 კართ უღელ] კარ-უღელ

B; „მო“ პრევერბს B „მა“-დ აკეთებს 10-11: მაგდიეს, მასჭეხდეს (= მოჭეხდეს Bc), მაგდედესთ, მაგაწუხებდესთ, მაწკეპდეს.

როგორც №4, ისე №5 აკუშოს ომს ეხება. ზურაბის ჯარი ამ ომში, როგორც ჩანს, დამარცხებულია და გამოქცეულია, გამარჯვებულები ვან-კევამდი ჩამოსდევნიებიან. ამის გამო Bc შენიშნავს: „ზურაბს რომ ვერ გაუტეხავ კევსურეთი, იმის შემდეგ გაუნებებავ თავი. მას იქი აღარ მოსულა ჯარი. მემ(რ)ე თრუსოს დაუბარებიან. მემ(რ)ე საფურ-ცლეს თუშთ მაურავს მაუკლა(ვ)ის, ჯარდლოლას და ყვარჩიბარჩისძეს.“

შედგენილობით ეს ლექსი მთლიანი არაა. პირველი მისი ნაწილი (1-4) ნაწყვეტია მე-7 №-ისა, ხოლო მეორე ნაწილი (5-11) გაგრძელება უნდა იყოს მე-4 №-ისა. ამ მეორე ნაწილის ვარიანტები ნ. ზემოთ მე-4 №-თან.

6. აზნაურების კოცა

მოყვანილია Bს მიხედვით. ორი სტრიქონი ამ ლექსისა (4-5) Sს აქვს შეტანილი თავის გამოკვლევაში („ისტორიული კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, №238). ამას გარდა მოიპოვება რამოდენიმე ვარიანტი:

ბ.

ბედიანამც დაჯდება ლიქოკს ლიქოკელთ ჯარზედა!
თავში უსხედან უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა,
ქვემოთით ახალ-უხლები, კელი მიუდის კმაღზედა.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „გავიდეთ დასწრობაზედა,
5 ჩავკოცოთ აზნაურები ქვემო აკუშოს წყალზედა!“
უკიდოდ არ გაივალის სისხლისა აღაზანზედა:
ცხენმა დახია მკერდითა, მკედარს სწვდა ავჟანტაზედა.

(A, აკაკის „ერებული“, 1900, №3-4).

A სამართლიანად შენიშნავს, რომ აზნაურებად აქ (5) ზურაბ ერისთავი და მისი მხლებლები იგულისხმებიან.

ბ.

ბედნიერამც დაჯდება ლიქოკს ლიქოკელთ ჯარზედა!
ზემოთით უსხედს უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა,
ქვემოთით ახალ-უხლები, კელს დაიდებენ კმაღზედა.

(Bo, ს. შარა-კევში ჩაწერილი. ივერია, 1899, №55).

ამას შემდეგ მოსდევს ოთხი სტრიქონი, სადაც საუბარია იმაზე, თუ როგორია სიკვდილი შვილებისა, ძმებისა, დედ-მამისა და ცოლისა („შვილთა დაკოცვა თაფლია“ და სხვა), მაგრამ არც შინაარსით უდგება იგი ამ ლექსს და არც რითმით.

ღ.

ბედნიერაიმც დაჯდება ლიქოკ ლიქოკის ჯარზედა!
სათავესა სსმენ უფროსთა, აძრანდებიან ჭკვაზედა,
ბოლოს სხავ ახალ ვაჟები, გული მიუღით ცდაზედა.
უქოცავ აზნაურები დაბლა აკუმოს წყალზედა.
დაუქანდების ფეკები იმ სისხლის ალაზანზედა.

(R, 123).

ქ.

დაჯდება ბედიანაი ნიქოკლ ნიქოკლის ჯარზედა!
ზემო მკრით უფროს-უფროსნი აჭკვავდებიან ჭკვაზედა,
ქვემო მკრით უმცროს-უმცროსებს კელი მიუღის კმაღზედა.

—

ქელო, გაუჭერ, კმალოცა! გულო, ნუ შეუშინდები!
სისხლისა ალაზანშია, ფეკო, ნუ მოუცურდები!

(Sh. ეს ტ ა ტ ე ბაბოს ძე თ ა ვ ბ ე რ ი ძ ი ს ა გ ა ნ
გაგონილი თუშეთში, ს. ომალოში, 8. 9. 913).

თუშურ ვარიანტში ბოლო (3-4) რაღაც სხვა ლექსის ნაშთი უნდა იყოს. ამას გარდა ლექსი ძალიან დაზიანებულია. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

7. ომი ორ-წყალში

დაბეჭდილია სის მიხედვით (ივერია, 1891, № 90). ჩაუწერინებია გიორგი თათარას ძე არაბულს (ს. წინ-კადუ). მე-5 სტრიქონის შესახებ („კართ უღელ დაედებისა“) U შენიშნავს: „ზურაბმა აჯობა, უღელი დაადოვო.“

რამოდენიმე სტრიქონი ამ ლექსისა (1-3, 8-12) სს შეტანილი აქვს თავის გამოკვლევაში ზურაბის ხევესურეთზე გალაშქრების შესახებ („ისტ. კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, № 238), ხოლო ნაწყვეტი ვარიანტისა (BCს ჩანაწერი) შესულია მე-5 №-ში.

ორი უკანასკნელი სტრიქონი ნაწყვეტი უნდა იყოს სხვა ლექსისა.

ბ.

ჯარსა ჰყრის ერისთვიშვილი, კეჭის გორს წამოდგებისა.
„აკუმოს მოვალ“, მოჰქადა, არაგვზედ შამოდგებისა.
ერისთვიშვილის ქადილისა კმა ლიქოკს ჩავარდებისა.
ახალთ, ციხის კართ ნასხლომებს, ქარი მუკლებს ჩაუდგებისა.

- 5 სომეხასა და მინდოდას წინ ვერვინ დაუდგებისა.
ქვაბულოს ამოდოდენ. ფარი შუა არ ედებისა;
აკუმოს ლელეს შამოკდეს, კართ ულელი დედებისა.
კალთ გორს ჩამოდოდენ, ვაჩე შუა დაუდგებისა.
„ამოდ ვიართ, – ვაჩემ თქვა, – დლე დიდა, არ ღამდებისა.“
- 10 ჩავიდეთ ფშავის ორ-წყალში, ომი აიქ დაგვჭირდებისა.
მანდ მოვლენ ფშაველ-კევსურნი, ზაალიც იქ მოშავდებისა.“
ელიზბარ გოდერძაული, მშვილდო, ძალზედ გეზიდებისა.
იანვარ წოწკურაული, კმალო, „გაჭერ“, გეუბნებისა.

(Lb).

4 ახალთ, ციხის კართ ნასხლომებს] ახალციხის კართ ნასხლომებს Lb.

8. წერონი

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh). მიამბო გ ა გ ა თ ე თ რ ი ა უ ლ მ ა , რომელიც ლექსებში ნისლაურთ მაისტიელობით არის ცნობილი, 1913 წ. ზაფხულში. ტ ე ქ ს ტ ი - ს ა თ ვ ი ს : 2 შუქნ ჩამუტივნა მზისანი] ე.ი. შუქი ჩამოუშვა მზისა: „ღამაზი თუ იყო“; 5 ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი] ბევრი გაგვიწვევით და ჩვენ-ღა გადავრჩით შენს ხმალსაო.

ბ.

- ფხიჭეთ მავიდეს წერონი, მაშვრალნი შორის გზისანი.
როშკას აწიწდეს ციხენი, ბლოს ბანნი ქვიტკირისანი.
ეშინის: „დაგვეცემიან ნაზლობნი საძელისანი.“
ზურაბ როშკის გორ ჩამაჯდა, შუქნ ჩამუტივნა მზისანი.
- 5 სანეს შავროვდეს კევსურნი: „ვართ პატრონნ ადგილისანი.“
მაუვლენ მთას იქითითა ნაპირის ადგილისანი.
მამუკას ქალუნდაურსა თან მახყვეს შუქნი მზისანი.
ბეკენტ-გორ ჩამაეწია, ჭრნა ლაშქარნ ზურაბისანი.
ამანდით ამაბრუნვილმა სამანნ ჩახყუნა ქვისანი:
- 10 „გაჟამ ქნას ყველამ აესრა, ვინც ლაქნას აეს ქვიშანი!
ვინც ამას გადასცილდების, ცოდვან ეკიდნან კმლისანი!“

(G 158, 160).

მამუკა ქალუნდაურის შესახებ G დაწვრილებით მოგვითხრობს („ზურაბის ლაშქარი კევსურეთში და მამუკა ქალუნდაური“: წელიწდეული, 158-160) და, სხვათა შორის, შემდეგი თქმულება მოჰყავს (გვ. 159): როცა მამუკა ქალუნდაური დასწევია ზურაბის ლაშქარს ბეკენტ გორის ძირში, სცემია მას ხმლით წყალში, მოუკლავს ერთი, ორი,

სამი... ისე რომ თორმეტი კაცი ერთბაშად დაუხოცავს. მეთორმეტე რომ მოუკლავს, იგი ფეხ-აღმა დაყუდებული წყალში. ამის დანახვაზე მამუკას ხმალი ჩაუგია, რადგანაც ხე-სურეთში ძველად მეომრების „რჯული“ ისეთი ყოფილა, რომ თუ ხმლით შუღლში მოკლული კაცი ფეხ-აღმა დაეყუდებოდა, ეს იმას ნიშნავდა, რომ შუღლი უნდა შეწყვეტილიყო: ცოდვა „ღმერთს შამწვდარი ას.“ შემდეგ აბრუნებულა და ნაომარში, გზის პირში, სამანი ჩაუგდია და უთქვამს: ვინაც ჩემი სიკვდილის შემდეგ ამაზე მგზავრად აივლ-ჩაივლის და ვინაც ამ სამანთან სამს ყანწს, არაყიანს, არ დალოცავს, ამ ჩემის ხმლის ცოდვა ეკიდოსო.

ამ სამის მასმზუგა საუბარი 646 ნომერში, ქალუნდაურის ლეგენდასთან დაკავშირებით.

ნ. ურბნელი (U) კი აღნიშნავს, რომ „ბეგენ-გორი ხალხს ესლაც წმინდა ადგილად მიაჩნია. აქ, ამ წმინდა ადგილას, დიდს ლოდს ქვეშ, მარხია გამოჩენილი ვაჟკაცი და გმირი მამუკა ქალუნდაური. როცა ხევსური, – და ხშირად ფშაველიც, – ბეგენ-გორზედ აივლის, უთუოდ ცხენიდან ჩამოხტება, მოწიწებით მივა და თავყანსა სცემს ხოლმე ქალუნდაურის საფლავს, იმ დიდს ლოდს, რომელსაც თავისუფლების წმინდა ძეგლად ჰხადიან. ბევრჯელ კიდევ ლოცულობენ ქალუნდაურის საფლავს, სანთელს უნთებენ იმისის საფლავის ქვას. რათა? – ქალუნდაური ღვთის კაცია, თავისის ვაჟკაცობითა და მხნეობით ხევსურეთი დაიხსნა მტარვალობისაგან, ზურაბის ჯარი დაამარცხა და ჩვენც თავისუფლება შეგვიანახაო“ („ისტ. კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, № 238).

ბ.

წერონ მავიდეს ფხიტუთა, მაშვრალნი შორის გზისანი.

როშკას ატირდეს ციხენი, ბლოს სახნი ქვითვირისანი:

„ზედ რაით დაგვეცემიან ნაძლობნი სამელისანი.“

როშკის კორქს ზურაბ ჩამაჯდა, შუქნ ჩამაუშვნა მზისანი.

5 სანეს დაგროვდეს კევსურნი: „პატრონ ორთ ადგილისანი.

ზურაბო, დაჯე, დაგვექსენ, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი,

თორ ჩვენაც შამოგეცდებით, ხოჯვენ კარ გვიდგან ღვთისანი.

მაგვივლენ მთას-იქითელნი, ნაპირის ადგილისანი.“

თან მოხვევს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.

10 ბეგენ-გორს ჩამაეწია, ჯარნი ჭრნა ზურაბისანი.

ამანდით ამობრუნდების, სამანი ჩახყუნდა ქვისანი:

„ამას ვინც გადამიცილას, ცოდვან ახკიდა კმლისანი;

ვაჟ ვინაც იყოს, ესრე ქნას, გუდანს ვინც ლაქნა(ს) ქვიშანი!“

ღულის ძირ წისქვილნ დაბრუნდეს ზურაბის სისხლის წყლისანი.

15 ორ-წყალში ფშაველები დახვდეს, წკეპან ამოდის კმლისანი.

(U, ივერია, 1891, №90. გაგონილი გ ი ო რ გ ი
ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ).

ორი სტრიქონის გამოკლებით (ესენია 1 და 3) ეს ლექსი გამოყენებული ჰქონდა ოს უფრო ადრე თავისი წერილისათვის („ისტ. კვალი“: ივერია, 1888, № 238).

U აქ კვლავ იმეორებს მამუკას საფლავის ამბავს: „მამუკა გზის პირად მარხია, ს. გუდანის ახლო. დიდი ლოდი აძევს და იმის საფლავს ხევსურები ლოცულობენ, თაყვანს სცემენ. იმ ადგილს, სადაც მარხია, ბეგენ-გორი ჰქვია.“

მეცხრე და მეათე სტრიქონს შუა ოსის ვარიანტში მოყოლილია ორი სტრიქონი სხვა ლექსიდან, ისევ ქალუნდაურის შესახებ:

02.

მაგალის, მაკითხულობდა: „ჩემი სად იყო გვარიო?“

– „ბეგენ-გორს, ქალუნდაურო, ომსა ღბავ შენი გვარიო.“

ღ.

სანეს დაგროვდეს კევსურნი: „პატრონ ორთ ადგილისანი.
დაჯე, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი,
თორ ჩვენაც კელს შემოგიქცევდით, ხოჯეგნ კარს გვიდგან ღთისანი.
მოგვივლენ მთას იქითითა ნაპირის ადგილისანი.

5 თან მოხყვეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.

ბეგენ-გორ ჩამოეწია, ჯარნ ჩაჭრა ზურაბისანი.

ამანდით ამაბრუნვილმა სამან ჩახყუნდა ქვისანი:

„ვინც ესენ გადმომიყარნას, ცოდვან მოხკიდნა კმლისანი.

ვაჟმა ესრე ქნას ყველაჟა, ვინაცა ლაქნას ქვიშანი.“

–

10 ბეგენ-გორ ქალუნდაური ყორნის გრილოთა ხყვებოდა.

შანდობა ქალუნდაურსა, ცუდაიც შეეცდებოდა.

მამუკა ქალუნდაური კევსურთ გულისად კვდებოდა.

ამლას უსხენან ცოლ-შვილნი. მაგას რა წაუკვდებოდა?

(C, გოგოთურ ჭინჭარაული საგან
გაგონილი ბარისაკოს 17.7.1925).

ოთხი უკანასკნელი სტრიქონი, რომელიც თითქო ნაწყვეტია რომელიდაც სხვა ლექსისა, წარმოადგენს ვარიანტს 11, 12-14-ისას. სხვა ვარიანტი, ორი სტრიქონისაგან შემდგარი, მოეპოვება Bcს:

ბეგენ-გორ ქალუნდაური ყორნის გრილოებს ხყვებისა.

შაუგმობს ქალუნდაური, ცუდებიც შეეცდებისა.

მ.

ფხიტურს მოიდენ წერონი, მაშვრალნი დიდის გზისანი.
 რომკას ატირდენ დედანი, ბლოს სახნი ქვიტკირისანი.
 „ჩვენ რაით დაგვეცემიან ნამზვლევნი საქელისანი.“
 რომკის თავს დაჯდა ზურაბი, შუქნი ჩამუშენა მზისანი.
 5 „დადეგ, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ორთ შენის კმლისანი.
 თორ ჩვენაც შამოგებებით, ხოჯვენ თან გვექონან კმლისანი.“
 მაგვივლენ მთას-იქითელნი, ნაპირის ადგილისანი.
 მამუკამ ქალუნდაურმა ჯავრნი არ ჭამის მტრისანი.
 კარკოს გორს ჩამეეწია, ჯარნ ჩაჭრნა ზურაბისანი.
 10 ამანდით ამაბრუნველმა სამან ჩადგ ხოხის ქვისანი.
 „ვინც ამას გადმომიცილდას, ცოდვან ასკიდნა კმლისანი.“
 (R, 71).

მ.

ფხიტუთ მოვიდეს წერილნი (!) მაშვრალნი შორის გზისანი.
 რომკას შასწუხდენ ციხენი, ბლოს სახლნი ქვიტკირისანი.
 ზედ რაით დაგვეცემიან ნაზლობნი საქელისანი.
 დაჯე, დაგვექსენ, ზურაბო, ნარჩომნ ვართ შენის კმლისანი.
 5 თორემ ჩვენც გავეჯავრდებოდით, ხოჯვენ გარს გვიდგან მთისანი.
 მაგვივლენ პირიქითითა ნაპირის ადგილისანი.
 თან მაჰყენენ ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.
 ბეგენ-გორს გამეეწია, ჩამაწითლნა ქვიშანი.
 ჩადგნა მამუკამ სამანნი ბეგენ-გორს ხოხის ქვისანი:
 10 „ვინც ამას გადმომიცილდას, ცოდვან მოგვიდნე კმლისანი.“
 (T).

ზ.

რომკას ატირდენ დედანი, ბლოს სახლნი ქვიტკირისანი:
 ზურაბ, ნუ დაგვლევ ღვთის მადლსა! ნარჩომ ვართ შენის კმლისანი.
 კელს კი ჩვენც შემოგიქცევდით, ვალნ კარს არ გვედგენ სთისანი.
 მოგვივლენ პირიქითითა არწიენი მალღის მთისანი.
 5 ამლით მამუკა მოვიდა, შუქნი თან მაჰყვენ მზისანი.
 ჩამოგეწიენეს ბეგენ-გორს, გაწითებინეს ქვიშანი.
 მობრუნდეს, ჩადგეს სამანი ბეგენ-გორს ხოხის ქვისანი,
 ყველამ ესრე ქნის ვაჟკაცმა, ვინც ლაქნეს ესე ქვიშანი,
 ღულის ძირს წისქვილნ დაბრუნდეს ზურაბის სისხლის წყლისანი.
 10 ორ-წყალში ფშავლებ დაგხვდება, წკეპან ამოდის კმლისანი.
 (Q).

6.

- წერონ მოვიდეს ფხითყუსა, მაშვრალნი შორის გზისანი.
დაჯე, დაგვექსენ, ზურაბო, ნატემნ ვართ შენის კმლისანი.
კელს კი ჩვენც შამოგიქცევდით, გვისხენ ზოჯეგნი კლდისანი.
როშკას ატირდეს ციხენი, ბლოში სახლნ ქვითკირისანი.
- 5 სანეს შავროვდეს კევსურნი, პატრონ ვართ ადგილისანი.
მოგვივლენ მთას-იქითელნი ნაპირის ადგილისანი.
თან მოჰყვნეს ქალუნდაურსა მამუკას შუქნი მზისანი.
ბეგენ-გორს ჩამოეწია, ჩამოაწითნა ქვიშანი.
ლულის ძირს წისქვილ დაბრუნდა ზურაბის სისხლის წყლისანი.
- 10 ამანდით შამობრუნვილმა სამან ჩაყარნა ქვისანი.
ვინც ესენ ამომიყარნეს, ცოდვან მოჰკიდნა კმლისანი.
ორ-წყალში დაჰხვდენ ფშავლები, წკეპან ამოდის კმლისანი.

(Lb).

7.

ამანდით ამობრუნვილმა სამან ჩადგ ხოხის ქვისანი.
რომენიც გადაღრიაკდეს, ცოდვან ახკიდნა კმლისანი.

(Sh. მინდია ქისტაურის აგან
გაგონილი 11. 8. 1913).

ეს ორი სტრიქონი მინდიამ მიაყოლა მე-9 ნომერს. „გადაღრიაკდეს“, მისი ახსნით, ამას ნიშნავს: „გადასცილდეს.“ აზრი ეს არისო: ნუ გასცდებით ისე, რომ შენდობა არ მითხრათო.

9. უტი

Sh. ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა თვალღვიში 11. 8. 1913. ამ ლექსს მან მოაბა კიდეკ ორი სტრიქონი („ამანდით ამობრუნვილმა“ და სხვა), რომელიც მე-8 ნომრის (თ) ვარიანტად დაიბეჭდა ამავე გვერდზე.

2 უტია] უჭია (ვარიანტი იმავე მინდიასი).

ბ.

ავარდა ბატონიშვილი, ქვეყანა არ გაუტივა,
ჯარი შაყარა მძიმეი, კევსურეთს შამაუტივა,
ჭიეს დაიცა კარავი, გუდანში თარემ უტივა.

- აკი გითხარი, ზურაბო: „კევესური კაცი უტია!“
5 ახლა გაჰხედენ ბეკენ-გორს: ფუტკარს ღვაგ, გამაუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა ქარქაშით ამაიწია.
კმლითა სცეს ჭორმეშივნებმა, სისხლმა სიმუნსა უწია.
ემანდით გამოგაქციეს, საფურცლეს ვერ ჩაუწია.
ლულს დაგჩეს ქამარ-ხანჯარი. მალე სულ ამაუტია.
(R, 31).

გ.

- ზურაბმა ცხენი რემი იალახზედა უტია,
გადაჯდა გახელებულსა, კევესურეთს შამაუტია.
წინავე გითხარ, ზურაბო: „კევესური კაცი უტია.“
5 ეხლა ბეკენ-გორს გაჰხედენ: ფუტკარს ღვაგ, გამაუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა ქარქაშით ამაუტია.
მანდით გაიქცა ზურაბი, შინამდე ვერ მიუწია.
საფურცლეს მოკლეს ზურაბი, სულ ნელა ამაუტია.,
(R, 31).

დ.

მავიდა ქალუნდაური, კმა მალა ამოუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა შუქი მთას გადაუტია.
(Bc).

ეს ორი სტრიქონი უშუალოდ მისდევს აქ 10 ბ-ს.

ე.

მე ბევრჯელ გითხარ, ზურაბო: „კევესური კაცი უტია.“
აგერ ბეგენ-გორს განენე: ფუტკარმ რო გამაუტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა ქარქაშითი ამაუტია.
(C).

[ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

10. ქიჩბარაული

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (137). ამ ლექსის 10-11 სტრიქონებს ძალიან მოგვაგონებს 439, 1-2.

ბ.

ჯარი მოვიდა გუდანა, ჭიე კარავმა შაფარა,
ლურჯამა გალაღებულმა თავი სასოფლოდ დახარა,
ამავის ლალმა მკედარმა გული საომრა დაყარა.
უნცროსმა ქიზბარაულმა ლაშქარი წყალში შაყარა.

(Bc).

ბ.

გუდანს მოვიდა ლაშქარი, ჭიე კარვებმა შაფარა.
უნცროსმა ქიზბარაულმა ჯარი სულ წყალში ჩაყარა.
ქალმა ზენ-უბან გაიგო, მანდილი გვერდზედ შახარა:
„გაქებენ, ქიზბარაულო, ჩემსამც საქმარეს შაყარა!
თუ შენ ვერ დაგიხვდებოდა, შინ მთელიმც ნულარ მომგვარა!“

(Lb).

11. ჭრელა ნადირიშვილი

დაბეჭდილია Gის მიხედვით. უკანასკნელი სამი სტრიქონის ვარიანტები ზემოთ არის მოყვანილი C და Bcს მიხედვით (8 დ).

აქ მოხსენებული ქალუნდაურის შესახებ ბ. გაბური მწერდა 25. 3. 1928: „მე წიგნში მიწერია, რომელიც თქვენ დაღებულეთ, რომ ქალუნდაურმა ბეკენტ-გორ რომ თორმეტი კაცი მოკლა ზურაბის ლაშქართა, მას მემრ აღარ უცოცხლია დიდი ხანო (ნ. წელიწდეული, გვ. 160), მაგრამ მაშინ ვერ მცოდნეო ქალუნდაურის ამბავი კარგად. ეხლა კევსურებმა მიაბეს, რომ მეორედ კიდე ყოფილა იმ ომის შემდეგ ზურაბის ლაშქართაში საომრად ქალუნდაური და მემრ კი მაუკლავ თუმებს შალვას და ივანეს.“

ამ სიმღერეში მოთხრობილი ამბის შესახებ G ასეთ განმარტებას იძლევა (მომყავს შემოკლებით): თქმულების თანახმად, ზურაბს ორ-პირად წამოუყვანია ჯარები: ერთი გუდამაყრიდან ფხიტუს უღელტეხილზე და მეორე ფშავზე, ორ-წყალში გამოვლით. ისინი კარკოსთან უნდა შეერთებულიყვნენ. პირველ გუნდს რომკაზე უნდა გაეგლო და, რომ აქ ჭრელას წინააღმდეგობა არ გაეწია და გზა არ შეეკრა, მოუნდომებია მისი „დაბალითება“, შენს რომკას ჩვენ არას ვერჩით, შენც ჩვენ შემოგვიერთდი, რომელი ცხენიც და აბჯარიც მოგეწონება, შენი საჩუქარი იყოს, სხვა ხევსურებზე გავილაშქროთ და დავლაც ზიარი იყოსო. მაგრამ ჭრელა არ მოტყუებულა, ციხიდან სროლა აუტეხნია და ზურაბის „მეახლე“ მოუკლავს. ჭრელას ზურაბი ჰგონებია, მაგრამ ზურაბი ჯართ შუაში იმალებოდა, რომ არ მიცნანო. როცა ზურაბის ჯარები შეერთდენ, ზურაბმა ხევსურებს შემოუთვალა, რომ კვამლზე ოროლი ცხვარი მომეცით და ამ გზობაზე

აღარას გიზამთო. მაგრამ მამუკა ქალუნდაურს ბეგარის მიცემაზე უარი უთქმევინებია და დაპრევიან ზურაბის ჯარებს. „ქალუნდაური ერთ მკაროს ეცა ელდასავით და დაღვედრა ზურაბის ჯართ: „დაგცილდათ განა ქალუნდაურის კმლის სული, რომ კარკოს წყალში ზოგი ფეკ-ალმ ეყუდებოდით წყალში? მე ისივ ქალუნდაური ვარ.“ მაშინ უკოცავ ქალუნდაურსაც მეორედ ზურაბის ლაშქარი და მომკვდარას კიდეც იმ წელს. ზურაბის ლაშქარი დამარცხებული დაბრუნდა, დასკარგა ბევრი მეომარი კევ-სურთ კელით.“

ბ.

ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათათრალია,
შემოიარა არაგვი, ფხიჭყუს დალაქნა მთანია.
ოსაურ ჩაგროვდებოდა თეთრი ურჯულოს ჯარია.

—

ოსაურ გადმომდინარსა საუბრად გაუკლებისა:

- 5 „როშკის გორს თეთრი ცინე დგას, ძალზედა შეგვიდგებისა,
შეგვიდგა, შეგვიდგებოდა, მაგით რა წაგვიკლებისა?
ენა ვხკრათ საბალითები, მთის კაცი ვერ მიხვდებისა.“
მიუხვდა ნადირიშვილი, ციხეში შეუდგებისა.
როშკისას არ გამოუშენა, — „ჩემს როშკას არ შესხვდებისა.“
- 10 წელთა კმალია გამჭრელი, თოფს ტყვია მოუკლებისა.
კმლითა სცა კევსურთ შვილებმა, სისხლი სიმურსა სწვდებისა.

(Bu, მოამბე, 1896, №10).

აქ გადარეულია ერთმანეთში ორი სხვა-და-სხვა ლექსი: პირველი ორი სტრიქონი 48 №-ისა არის, ხოლო მესამე სტრიქონი შინაარსით რამოდენადმე კი უდგება დანარ-ჩენებს, მაგრამ რითმის მიხედვით პირველ ორთან არის.

12. მიგრის ტყავი

დაბეჭდილია R-ის მიხედვით (გვ. 119). — 6 ნაღომმ] ნაღამმ R; 8 ჯერე ჩვენ...]
„ვითომ ჯერ ჩვენ შავებრძოლებითო, მალე ხევსურებიც დაგკვრენო“ R. ასეთი ფრაზა სხვაგანაც გვხვდება, მაგალ. 2 წ, 8, 2 თ, 14; 10 სვადებმ] სვადებ R.

ბ.

ქალი მეც ვიტყვი სიტყვასა, თუნდ ძმათა მამჭრან თავია.
საძელეს გარმამდინარი მთას უჩდილებდა ჯარია.
როშკის გორ თეთრთა ციხეთა დაიცვეს მიგრის ტყავია.

- შიგ შადგან კევსურთ შვილები, შაიდან საომარია.
- 5 ხთის მადლს, გამაგრდი, ციხეო! კუთხს არ დაგგლიჯნან ქვანია!
 შიგით არ გამაგვისხნან ხახიკაურნი ძმანია!
 ქვეთას თვალს დარანხი ჩავყარენ, მორჩეს შუქია, თამარი დანია.
 ამაგათ ცოდო-ბრალითა მიწა იწვების მყარია.
- 10 როშკის გორ დაჯდა ზურაბი, კევსურთა შასდვა ზარია.
 „რაად ილევით, კევსურნო? კვამლად მამეცით ცხვარია!“
 ღარაქიმთ ნანაისძესა ბერს გაულესავ კმალია:
 „ვერ მავრიგდებით, ზურაბო, ერთუცსთან გვიდგას სისხლის წყალია,
 შვილნი ნუ მამჩა(ნ) მზეზე(და), თუ შენნი იქმნა(ნ) ყმანია!
 ურჩევ(ავ) ბატონ-ყმობასა, ზურგთ აიკიდნან ქვანია.“

(H).

როგორც პირველი სტრიქონიდან ჩანს, ეს ლექსი ქალის ნათქვამი უნდა იყოს. ბ ვარიანტში მე-7 სტ. ძალიან მოგვაგონებს ამას: 2 გ, 15 და სათანადო ადგილებს სხვა ვარიანტებიდან (დ 10; ე 17; ვ 12; თ 16). მიუხედავად იმისა, რომ ბ ვარიანტი არ არის ტექნიკურად გამართული (რაიცა ჩამწერის ბრალია), იგი შინაარსით ძალიან საყურადღებოა.

13. ქერაულ-ქიჩბარაულნი (G, 235)

14. ზურაბის ჯავრი

Sh. ჩამაწერინა გ ი გ ი ა გ ო გ ო ჭ უ რ მ ა , ჭორმეშიონმა, 21. 8. 1913. ს. კაკმატში. მცირეოდენი განსხვავებანი Hისა: 1 ზურაბს ჯავრი კლავს] ჯავრი კლავს ზურაბს H; ფშავისა] მშავისა H; 3 მდგომლის] მდგომის H.

აქ მოხსენებულ მარტიაზე ნ. კიდევ №№15 და 29.

ბ.

ზურაბს ჯავრი კლავს ორისა: ზენ მთისა, ქვემოთ ბარისა,
 კევსურეთს ჭორმეშა(ვ)ისა, ფშავში ლაშარის ჯვარისა,
 თიანეთს ჭავჭავაძისა, გაუმადლარის ღორისა.

(X, ივერია, 1887, №140=14).

პირველი ორი სტრიქონი ამ ვარიანტისა სს შეტანილი აქვს თავის გამოკვლევაში ზურაბის ხევსურეთზე გალაშქრების შესახებ („ისტ. კვალი“: ივერია 1888, №241), ხოლო მესამე სტრიქონი, რომელიც იგივეა, რაც 262,3, შეიძლება სრულებითაც არ ეკუთვნოდეს ამ ლექსს. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

15. მისურაული

დაბეჭდილია Bcს ჩანაწერის მიხედვით. — 2 მიზამს] მზას Bc. ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ჩანაწერი (თუ გადანაწერი) მხოლოდ რიგით განსხვავდება: 4 ალაველ... მას მეორე ადგილზე აქვს გადმოსმული, მაშასადამე იქ ასეთი მიყოლებით იკითხება: 1, 4, 2, 3.

ბ.

ჯარებ კევსურეთს მოვიდა, ბილიკებს მოსდევს წყლიანსა.
მარტია მისურაული სერებს გაჰყვება კლდიანსა.
გულში დარდი აქვ ზურაბსა: „ევ რაით გვიქამს ზიანსა.
ოქროს ვერ შავაპარებთა ვაჟკაცსა ამლათიანსა?“

(Lb)

16. მშაველა

დაბეჭდილია Bcს მიხედვით. მოიპოვება Bის გადანაწერი. 1 არ მოგცემ ზავსაო] არ მაგცემ გზასაო B.

17. ზურაბის წადილი საარხვატოდ გალაშქრებისა

Sh. ჩამაწერინა ი ო ნ ე უ რ ო ჩ ი ა უ რ მ ა 6. 8. 1913. ს. ახიელს. — ამ ლექსიდან ჩანს, რომ ზურაბს მოუნდომებია არხოტს გადასვლაც, მაგრამ სურვილი ვერ შეუსრულებია. აქ ჩამოთვლილი პირები ყველა ახიელენი ყოფილან, გარდა ავტორისა, რომელიც ჭიმღელი იყოვო. ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს: სტრიქონებს რომ ბოლოში ონები უსხედს (ჯარიო, ქვანო და სხვ.), ჩემი დართულია; 10 თავ ზიზანს ვერ დაონებე, თვალით მიჩინდეს გზანიო] ე.ი. ზიზანში ვარ, მაგრამ თვალი მაინც გზისაკენ მიჭირავსო.

ძველ სიმღერებში ავტორის ვინაობა საზოგადოდ დავიწყებულია. მაგრამ ეს ლექსი გამონაკლისია: „მოთქვამი“ ყოფილა შიშნია ბალახურისძე, ჭიმღლინი.

18. ღალატით დაჯოცა კევსურებისა

ა.

Sh. ჩამაწერინა ლულელმა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913. ს. თვალივში. — 18 ჩოფინავ, რასა ღბელაო?] ე.ი., რატომ არ სჩქარობ დახოცასაო.

ბ.

ზურაბმ აიფრო ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირა დედაო.
ბევრს ქალს გაუქსნა საკინძი, უჭკიმა ძუძუზედაო.

(X, ივერია, 1887, № 40=10).

ეს ნაწევები გადაუბეჭდია *სს თავის წერილში ზურაბის ლაშქრობის შესახებ* (ივერია, 1888, № 238).

ბ.

აღუდი ალექსაური, ზურაბ, რა მონად მოგექცა?
პირის მელვინე მოგიკლა, თაოდ ცოცხალივ გაგექცა.
ღმერთსამც ვინ გაღმარჯვებიყო, ერთიც შენდამც ვინ დეეკრა!
აღუდის გაღმოქნეულსა კმალ-ღაშნას წვევრიმც მეეკრა!
გუღ-ღა-გუღ გაღმოგიქნია, გზაჩი მსახური შეეჭრა.

(*ც, გოგოთურ ჯინჭარა ულის აგან*
გაგონილი 10.7.1925).

ღ.

აღუდი კურდღელაისძე, ზურაბო, რაკელ მაგექცა?
მაგიკლა პირის მელვინე, თაოდ ცოცხალივ გაგექცა.

(*G, 235*).

ქ.

ზურაბ შახყრიდა ლაშქარსა, თრუსოს სადიღზე ჯღებისა.
„ბევრ-ბევრ გაგტეხე ხოყანა, კევსურთ კი არა ხჯღებისა,“
ხკითხეღდა ნეზირ-ოზირთა: „რა კარგა მოგვიკღებისა?“
5 „— ღალაღით გვირჩევე, ზურაბო, კევსურ თუ დაგვენღობისა.“
ხკითხეღდა ღუღუშაურსა: „სიტყვაი შენი ჯღებისა.“
— „კაცი წავღალათ კევსურეთ, კევსური ვერ ჩახჯღებისა.
კევსურებ ჩამაგვიღიდენ, ვინც ომში გამოღგებისა:
მშავღელა ჯინჭარაული ნიაღე ნუ დაღგებისა,
სამნაიც გამაიყოღას, უმიღოდ არ იქნებისა.“
10 „სამნა ნუ წავას, — კევსურთ თქვეს, — მჭედელ ას, დაგვაკღებისა.“
არ დაიჯვერა სამნამა, „ნათვალ ორ, არ მიკღებისა.“

—

გახუა კეთეშაური, კევსურნო, კას გეუბნებისთა:
„კმღებს ნუ დავიკსნით, კევსურნო, — ძაღლი არ დაინღობისა.“

—

აღუდა ალექსაური, ზურაბო, როგორ მოგექცა?
15 მოგიკლა პირის მელვინე, თაოდ ცოცხალივ გაგექცა.

(*Bc*).

BC ამ ლექსში აწერილი ამბების გამო შენიშნავს: ა) „ზურაბს რატიშვილს სამჯერ დაულაშქრავ კევსურეთი მეშვიდ-მეშვიდეს წელს და ვერ გაუტეხავ კევსურეთი. და მეძრე თრუსოს დაუბარებთან კევსურნი, სამოცი კაცი. უთქვამ, რო ზავი ვქნათავ. მაუტანავ ღვინო, უსმეგავ ზურაბს კევსურთად, დაუთვრია, აუყრავ იარაღი. უთქვამ გახუას კეთეშაურს, რო კმლებს ნუ დავიკსნითავ, – არამც გვიღალატასავ. კევსურთ არ დაუჯერებავის, დაუკსნავის კმლები. აღუდს არ შაუკსნავ დაშნაი, დაუმალავის. ვერ გაუგავის. რომ დამთვრალან კევსურნი, დაუგლავ კმლებისად კელები ზურაბის მსახურთ და გაუჭრავის თავები კევსურთად სრუ. აღუდს დაშნაისად დაუკრავის კელი, მსახურებისა ზურაბს კარავში, მოუქნევავის ზურაბისად. იმ დროს მსახური გადასდგომის და მსახური მოუკლავის. თაო კი გამოქცეულ, მოსულ შინ. სხვებისად ს რ უ თავ გაუჭრავის.“ ბ) „მაშინ ზურაბს მოკევე ხეყანია ყმა ლუღუშაური. თან ხეყანია და გაუთავადებავის, ზურაბს თავადობა მიუცავის. როგორც ერეკლეს კევსურნი ხეყანიან, ვერ ზურაბს: ოსი და მოკევე ზურაბის ყმა ყოფილა.“

ეს ვარიანტი Bსაც მოეპოვება, მაგრამ იქ მცირედენი განსხვავებანია: 1 ზურაბ მანყრიდა ლაშქარსა] ზურაბმ ახყარა ლაშქარი B; 2 ბევრ-ბევრ] ბევრა B; 3 ნეზიროზირთა] ნაზიროზირთა B; რა კარგა] კარგა რა B; 6 წავლალათ] გაგვზავნათ B; 7 ჩამოგვივიდენ] ჩამოგვივიდან B; მჭედელ ას] აქა მჭე; 12 კევსურნი] ხალხნი B; 14 ალექსაური] კურდღელაისძე.

3.

- ზურაბმ აიკლა ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირა დედაო.
 უბარებს ლუღუშაურსა, კაცს მოსწევს ზელი-ზედაო:
 „კევსურნი გამამიგზავნე, ვინც ომში გამადგებაო;
 კელეშაური გახუა ნიადაგ ნუ დადგებაო;
 5 სამნაი გამაყვალე, ომში გვერდს დაუდგებაო.“
 „კევსურნო, სამნა ნუ წავა, მჭედელი დაგოკლდებაო.“
 დასხდეს, დარიგდეს კევსურნი, თავს ზურაბ დაადგებაო.
 – „კევსურნო, კმალს ნუ დაიკსნით: ზურაბ არ დაინდობაო.“
 კევსურთ უარი გარდათქვეს: „პურ-მარილს უნდა ნდობაო.“
 10 ერთბაშად დასჭრა თავები, მარტო გახუაჲ გარდარჩა.
 კელეშაური გახუაჲ, ზურაბ, რა ავად მოგექცა!
 მოგიკლა პირის მეღვინე, თითონ უჭირველი გეგექცა.

(Sh. მოხ., გაგონილი იასე ხულეღლისაგან
 ს. თოთში 28. 7. 1913).

ზ.

ზურაბმ თქვა: „ჩამამივიდენ, ვინც ომში გამადგებისა.
 მშაველა ჯინჭარაული ნიაღე ნუ დადგებისა;

- სამნაი ჩამაიყოლას, მჭედელი – გამადგებისა.“
- „სამნა ნუ წავა, კეკსურნო, – მჭედელი დაგაკლდებისა; თოფებს სჭედს კირიმებს სამნაი, ქურთუმულ დაუსქდებისა.“
- 5 გახუა ქეთეშაური კეკსურთ კას უუბნებისა:
– „კეკსურნ, მოგიკლავთ ზურაბსა, თქვენდაც კაად კი ხკდებისა.“
არ დაუჯერეს კეკსურთა, ზურაბის დავლათ ღრევდისა.
დასხდეს, დარიგდეს კეკსურნი, თავს ზურაბ დაადგებისა.
-
- 10 ფოფინეს დასჭესს ზურაბი: „ფოფინე, რასა ღბედაო?“
ფოფინეს კელი კმალზედა, კეკსურთ სისხლ თრუსოს რწყევდაო.
-
- ქვემც დაგლევს, ერისთვისშვილო ზურაბო, სისხლის წყალიო!
დაიბალითენ კეკსურნი, დანდობით გასჭერ თავიო.
რად არ სწორ-სწორად გაუშვენ კეკსურნ და შენნი ყმანიო?
- 15 კელთ რად არ მიეც ფარ-კმლები, დაცდევინე თავიო?
ომს კეკსურნ განახვიებდენ ფარს ქვეთ ნაწურთნი ყმანიო!
-
- თრუსოს ნაკოცთა კეკსურთა მშაველა სჯობ ჯინჭარაული,
ამადით დახვეწილებსა ალუდ სჯობ ალექსაური.
-
- ალუდა ქეთელაური, ზურაბ, რა მონედ მოგექცა!
- 20 პირის მელვინე მოგიკლა, თავად ცოცხალი გაგექცა.
ღმერთსამც ვინ გაღმარჯვებიყო, შენდ კმალ-ღამნის წვერ მაეკრა!

(R, 13).

რის მოწმობით, „ეს ლექსი ბ ა ჩ ა ნ ა ს ჩაწერილია.“ – ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 7
კეკსურნ მოგიკლავთ ზურაბსა...] „ზურაბს კლდიან გზებზედ და საცალფეხო ხიდებზე
ვერ უვლია და ამ გახუას ზურგით უტარებია. გახუას უთქვამ კეკსურებისთვის: თუ
გინდათ კლდეზე სადმე გადავაგდებო, მაგრამ კეკსურებს არ უქნიათ“ R.

„მეორე ვარიანტი ამავე ლექსისა ამაზედ დიდი ხნის წინათ ჩაწერილი“ (R არ
აღნიშნავს, თუ ვინ იყო ამის ჩამწერი: ისევე ბ ა ჩ ა ნ ა , თუ თვითონ თე დ ო):

წ.

ზურაბმ ქვეყანა აიფრო, კეკსურებს ვერა ხკდებისა.
„ჩამამივიდან კეკსურნი, ვინც ომჩი გამადგებისა:
მარტია მისურაული ნიაღე ნუ დადგებისა.“
თრუსოს ჩავიდენ კეკსურნი, თავს ავი დარე დაეცა.

- 5 სადილზე დასხდნენ კევსურნი. ზურაბ მეღვინედ დგებოდა. გახუა ქეთუშაური კევსურთ კარგს ეუბნებისა: „კმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, ზურაბ არ დაინდობისა.“
-
- ზურაბი ეტყვის მსახურებს: — „მსახურნო, რასა ღბედავთა?“
ომთინემ შამაუქცია: „ომსა ძრიელსა ვბედაო,
- 10 თავს მოვსჭრი თორმეტს კევსურსა, სისხლი რო თრუსოს რწყევდესო.“
-
- ფშაველას ჯინჭარაულსა ტანს სისვი სკლატი ჩაეცვა,
ბეჭებს აასხეს ისარი, ბრალია ჯაჭვი არ ეცვა!
ალუდა ალექსაური, ზურაბო, როგორ მოგექცა?
- 15 პირის მეღვინე მაგიკლა, თავად ცოცხალი გაგექცა.
ზურაბ, შენდ იყო მაქნეულ, შენი მსახური შაეჭრა.
ღმერთსამც კი გაღმარჯვებიყო, კმალ-დანას წვერი მაეკრა!
-
- აქ ვინც მოიდენ კევსურნი, ალუდ სჯობ ალექსაური.
და ვინაც მარჩეს აიქა, ფშაველ სჯობ ჯინჭარაული.
- (R, 15).

თ.

- კევსურეთ კაცი მავიდა, ეგ ხო არ გამადგებო:
„ნარჩევ-ნარჩევი ბიჭები ერთიც ნუ ვინ დადგებო,
კირჩლი ბაბურაული-დ' მარტია ნუ დადგებო!“
„არავ“, — თქვეს კევსურთ შვილებმა, — „მჭედელრ, დაგვჭირდებო.“
- 5 „ნათვალ ორ, — მანგიათა თქვა, — მე ჩემი გადამკდებო.“
თრუსოს ჩავიდეს კევსურნი, ზურაბ სადილზე ფდებო.
კევსურთ მისვლითა ზურაბსა მზე ცხრაკნივ ამუკდებო.
მანგია მისურაული კევსურებს ეუბნებო:
— „კმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, ზურაბ არ დაინდობო.“
- 10 არ დაიჯერეს კევსურთა: „ზურაბი გაჯავრდებო.“
— „თქვენის თქვენ იცით, კევსურნო, მე ჩემი გადამკდებო.“
დასხდნენ, დაჯარდნენ კევსურნი, ზურაბ მეღვინედ დგებო.
დაასხამს წითელს ღვინოსა, ვერცხლის თასებშიგ დგებო.
„ადეგით, აიშალენით!“ ზურაბ თავს დაადგებო.
- 15 ნასხლომ კევსურებს კმლებით სცეს, სისხლი გუბ-გუბად დგებო.
მარტია მისურაული, ზურაბო, როგორ მაგექცა?
ორი მაგიკლა, ზურაბო, ცოცხალი შინავ გაგექცა.

ერთი შენც გადმაგიქნია, მსახური შენი შეეჭრა.
ღმერთსამც კი გაღმარჯვებიყო, კმალ-ღაშნას პირი მაეკრა!

(R, 17, 1889 წ. ჩაწერილი).

ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 4 მჭედელი] „ხევსურს თუ უნდა გამოსთქვას „მჭედელიო“,
შემოკლებით იტყვის „მჭედელი“, ბოლო ხმოვანზე ხმას უწევს და ამაგრებს“ R; 7 მზე
ცხრაკნივ ამუკლებო] „ისე გაუხარდაო“ R.

0.

ზურაბმ აიფრო ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირნა დედანი;
ბევრისა კარი ღაჯარა, ბევრისა ისევ მღე არი;
ბევრისა ღელა ატირა, ბევრისა ცოლი თმიანი.

(R ფ, 235).

0ა.

- ზურაბმ მოიფრო ქვეყანა, ბევრს ვაჟს უტირა ღელაო,
ბევრს ქალს გაუხსნა საკინძი, უკბინა ტუტუხედლო.
„სხვა კი სულ ყველა გავტეხე, კევსურთ არაფერ კდებაო.“
კაც უგზავნი ღუღუშაურსა: „სიტყვა შენი უფრო ჯდებაო.
5 კევსურებ გამამიწვიე, ომში ვინც გამოდგებო.
ფშაველა ჭინჭარაული ნიაღვრ ნუ დადგებო.
სამნა თან გამაიყოლოს, ეგეც მაგას შაუკდებაო.“
თრუსოს კევსურებ ჩავიდენ, ზურაბი სადილზე ჯდებაო.
10 კევსურთ ჩამოსვლით ზურაბსა ცხრაკნი მზე ამუკდებაო.
დაისხა ღვინის სმაზედა, ზურაბ მელვინედ დგებო.
დაასხამს წითელ ღვინოსა, ვერცხლის კათხები დგებო.
განუა კეთეშაური კევსურთ კარგს ეუბნებო:
„კმლებს ნუ დაიქსნით, კევსურნო, – ზურაბ არ დაინდობო.
15 თქვენ თქვენი იცით, კევსურნო, მე ჩემი გადამკდებაო.“
არ დაიჯერეს, შაიქსნეს, ეტლი ზურაბის რევდო.
ზურაბი თავის მსახურსა ჩუმ-ჩუმად ეუბნებო:
„ეხლა დაითვრნეს კევსურნი, ნეტარ შენ რაღას ჰბედაო?“
– გაღვისილი მაქვს ფრანგული, მზასა ვარ, ვერა მხედაო?
სუ თავებს გავსჭრი კევსურთა, ცოცხალ ვერვინ გადამრჩებო.
-
- 20 თრუსოს ნამყოფებს კევსურებს რა მონა დარი დაეცა!
ფშაველას ჭინჭარაულსა ტანთ სისვი სკლატი ჩაეცვა.

გვერდზედ აასხეს ისრები. ბრალია, ჯაჭვი არ ეცვა!
ხახონას ბერდიაულსა მკართ თეთრი მშვილდი გარდევცვა.
ნასროლი ფოცხ-მაკრატელი, ზურაბო, შენდამც ღვეკრა!
25 ალუდა აღექსაური, ზურაბ, რა კერკად მოგექცა:
მოგიკლა პირის ფარეში, თვითონ ცოცხალივ გაგექცა.
ღმერთსამც კი გაჰმარჯვებო, კმალ-დაშნას წვერი მეეკრა!
(L.r 1-17, Lb 18-27)

19.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით. მისი ვარიანტია 18ზ, 12-16 და 19ა.

19a.

დაბეჭდილია Tის მიხედვით. იგი ვარიანტია მე-19 №-ისა. სხვა ვარიანტებია კიდევ:

ბ.

სევდამც გეცემის, ზურაბო! დაგლეგდამცა სისხლის წყალია!
ღაბალითენ კევსურნი, დანდობით გასჭერ თავია.

—

დაგწვევი, ერისთვისშვილო, ზურაბო, ეგრემც მოგივა:
მმასამც დათუნას თვალთ დასთხრი, ზაალის მოხმემც მოგივა!
5 თვითონ სარუსოდამც გაჰკლები, ცოლიმც ურუმთას წავივა!

—

კევსურნი ჩაჰყარენ თრუსოსა, ღალატით დასჭერ თავიო.
რად არ გაუშვენ სწორადა კევსურნი და შენნი ყმანიო?
შენ შორად რად არ დაუდეგ, იქით უჭირე თვალიო?
მაშინის გამოჩნდებოდა, რომენთი სჭრიდა კმალიო!

(Lb).

აქ რიგი გადარეული ჩანს: 1-2-ს უნდა მისდევდეს, თითქო, 6-9.

გ.

დაგწვევი, ერისთვისშვილო, ზურაბო, ეგრამც მაგივა:
მმასამც დათურას თვალთ დასთხრი, ზაალის მოხმემც მოგივა!
შენამც კევსურებ დაგხანჯვრე(ნ), ცოლიმც ურუმში წავივა!
ბეგრის ცოდვის მაქმელო, ქვეყნის გულისიმც მოგივა!

(H)

20. ზურაბის მოკვლა

დაბეჭდილია ოსის მიხედვით, რომელსაც იგი გიორგი არაბული საგან გაუგონია (ივერია, 1891, №90). რამოდენიმე სტრიქონი (5-20) წინად ჰქონდა გამოყენებული მასვე („ისტ. კვალი“: ივერია, 1888, №241). – 10 მოჩანგებები მოჩანგეენი ო.

ბ.

- საფურცლეს ზურაბ მოვიდა, ლერწამი ზღვის პირისაო.
გაუშალეს ხალიჩები, ზურაბ ზედ დაბანდისაო.
აუყვავებენ სუფრასა: „ზურაბ, შეაქე ხილსაო!“
გიღალატებენ, ზურაბო, ელიან შენსა ძილსაო.
- 5 კმლითა სცემს ბარამ ბატონი: „დაჰკარით კ...ის შვილსაო!“
ხანჯარი თუშთ მაურავმა მარცხენა ტუტუს ძირსაო.
მუხრანით მოდის ტირილი ს...ის ერისთვისაო:
– „ვინ მოგვლა, შვილო ზურაბო? ვინ შეგსხნა კელნი გმირსაო?
ვინ ჩამოგყარა თაობა ქართლისა, არაგვისაო?“
- 10 აღარვინ მეუღლებოდა მამრევი ზურაბისაო.“
ზურაბის ცოლი ტიროდა: „ვამე უდროოდ ქერვისაო!“
ზურაბის ცოლი დედას სწყევს: „ჩემიმც დღე დაგადგებაო!
ამ ჩემის დალატისადა თემურაზ მოგიკვდებაო!“
ელუშო თოღუმიშვილო, ვეფხვი ხარ, ველის კანჯარი!
- 15 შენ მაჰკალ ერისთვის შვილი, ზურაბს შენ დაექ ხანჯარი.
გაგზავნეთ მახარობელი, ფშავ-კეკესურეთში ჩაფარი:
ფშავ-კეკესურეთის ქალ-რძალმა ძილ დაიძინოს მაგარი.
ზურაბის სიკვდილს ამბობენ, – აღარ მოგვივა ლაშქარი.
მიგრი მოხვიეთ ბატონსა, ზურაბის წამოსასხამი.
- 20 შეარტყით ჩოლავაშვილსა ზურაბის ქამარ-ხანჯარი.
ზურაბმ ჭირთ გაცოფებულმა კმალსა დაჰკლიჯნა ვადანი.
ვაი თქვენს ზურაბს, ფშავლებო! ძაფ დაუხვევაე მაგარი.

(X, ივერია, 1887, №140=II და 5).

რამოდენიმე სტრიქონი ამ ლექსისა (რომელიც Xს ორად აქვს დაბეჭდილი) ოსს გადაბეჭდილი აქვს თავის წერილში, სახელდობრ: 8-10, 12-15, 21-22 „ისტ. კვალი“: ივერია, 1888, №241).

ბ.

ზურაბო, თან გახლდეს ლაშქარნი, რაც ხან კი დაიბადეო,
ისპანამდე გაითქვი, ყეენთან გაიზარდეო.

- სადაც კი წახვედ საომრად, სუყველგან გაიმარჯვეო.
 აქებენ სოსლანის შვილსა, წახვედ, ისიცა ჰნახეო,
 5 სოსლანის შვილის ლურჯაი შინ სიმამრს გაუგზავნეო.
 გიბარებს თავის სიმამრი: „მოდო, საფურცლეს მნახეო,
 მიმწეი ჩემის შვილისა თვალითა დამანახვეო.“
 ღალატი გიყვარდა, ზურაბო, ღალატი ჩემიცა ნახეო!
-
- 10 საფურცლესა ზურაბი მოვიდა, ლერწამი ზღვის პირისაო.
 შამაეხვიენეს კახები: „გმირო, მობრძანდი უმისაო!“
 დაუდგეს ოქროს ტახტები, ზედაც ზურაბ დაბძანდისაო.
 აუყვავებენ სუფრასა, წითელ-ყვითელად ხილსაო,
 დაუდგმენ სურას ღვინიანს, დათაფლულსა და ტკბილსაო.
 ჯერ ხილი ჭამა ზურაბმა, მემრ პირი მიჰყო ღვინსაო.
 15 გაღალატებენ, ზურაბო, ელიან შენსა ძილსაო,
 გვერდს გიდგან მოღალატენი, მარჯვენა ყურის პირსაო.
 ფალარატი ქნა ზურაბმა, მალევე დეენდო ძილსაო.
 კმალი ჰკრა ბარამ ბატონმა: „დაჰკარით კახპის შვილსაო!“
 ხანჯარი თუშთ მოურავმა მარჯვენა ძუძუს ძირსაო.
-
- 20 ზურაბის მოკვლას ამბობენ, მაგრამ დამწონ კაც სად არი?
 კმალი ჰკრა ბარამ ბატონმა, თუშთ მოურავმა ხანჯარი.
 ზურაბმა, ჭირთ გაცოფებულმა, კმალსა დაჰკვლიჯნა ვადანი:
 „ვაი დედას თქვენს, კახებო! ძაფი დაგიხვევათ მაგარი.“
 მახვდება ბარამ ბატონსა ზურაბის ცხენი საღარი,
 25 თუშთ მოურავსაც კიდევა ზურაბის ქამარ-ხანჯარი.
 ტყავ-კაბა საგინისძესა, ზედ ოთახანი მაღალი.
 გაგზავნეს ფშავ-კევესურეთსა სამახარობლოდ ჩაფარი.
 ფშავ-კევესურეთში ქალ-რძალმა ძილ დაიძინონ მაგარი:
 საფურცლეს მოკლეს ზურაბი, აღარ მოგივათ ლაშქარი.
 30 სიტყვა უთხარით ქალ-რძალსა, ძილი დაიძინონ მაგარი.

(Lb).

ისეთი შთაბეჭდილებაა, თითქოს Lb-ს ეს ლექსი (და ზოგი სხვაც) გადმოეწეროს ვისიმე (ხევესურის?) ჩანაწერისაგანაო: 7 მიმწეი] აქ პირველად თავისუფალი ადგილი დაუგდია (აღბათ, თუ ვერ ამოიკითხა კარგად) და შემდეგ შეუესია. გადმოეწერას გვაფიქრებინებს ზედმეტი ხმოვნებიც, მაგ. 9 საფურცლეს(ა) ზურაბ(ი) მოვიდა და მისთ.

დ.

- ზურაბს მართვეს ყურძენი: „სიძევ, შეექე ხილსაო!“
ზურაბს უშლიან ლოგინსა, ტკბილს აძინებენ ძილსაო.
ბარამ ბატონმა კმალი სკრა: „დახკარით კახპის შვილსაო!“
თუშთ მოუროვმა ხანჯალი, – კაცს ყველებურად სჭრისაო.
5 მუხრანით მოდის ტირილით რძალი ზურაბის დისაო:
„გამძე, თუ მოკლეს ზურაბი, თუ კელი ხკადრეს გმირსაო.
ვინღა დარჩება ობოლი გამჯავრებელი ძირსაო?“

–

- ელუმო ლუხუმიშვილო, ვეფხი ხარ, ველის კანჯარი!
შენ მოჰკალ ერისთვისშვილი, ზურაბს შენ დაეც ხანჯალი.
10 მახარობელი გავგზავნათ, ფშავ-კევესურეთში ჩაფარი,
ფშავ-კევესურეთის ქალ-რძალმა ძილ დაიძინას მაგარი:
ზურაბის სიკვდილს ამბობენ, აღარ მოგივათ ლაშქარი.
შეკარტყავთ ჩოლოყას შვილსა ზურაბის ქამარ-ხანჯალი.
მაგრა მოვხვივათ ბატონსა ზურაბის წამოსასხამი.

(D, ი ვ ა ნ ე გ ე ლ ი ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი)

ძალიან მისდევს მეორე ნაწილი ამ ვარიანტისა Xს. ამიტომ შეიძლება ვიკითხოთ: ნაბეჭდი წყაროს საშუალებით ხომ არ აქვს შეთვისებული იგი ი. გ ე ლ ი ა ი ძ ი ე ს ა ნ მის მასწავლებელს?

ე.

მტრისა მიწვენა-მისვლასა დაწონა უნდა, გან ძალი?
დედამც იმისი ცხონდება, ვინც ზურაბს დაჰკრა ხანჯარი!
– „ვაჰ დელას თქვენსა, ფშავლებო! ალყა გიხვევათ მაგარი.“
გაუინიანდა ზურაბი, კმალს დაავლივნა ვადანი.

(Rგ, 232).

1 დაწონა უნდა, გან ძალი] „ზურაბის მოსაკლავად ისე ძალი არ იყო საჭირო, როგორც გაბედაო“ R; 3 ალყა გიხვევათ მაგარი] „ხმალს დაახვიეს თურმე, რომ ვერ ამოელო“ R. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

21. ზურაბის დაწყევლა (G, 235)

ბ.

ზურაბო ერისთვის შვილო, შვიდსამც წელსა ხარ სნეული!
გულსამც მოგხვლების ისარი, ფშავლების გამოსრეული!

(Rგ, 231).

22. ზურაბის სიკვდილი (G, 235)

23. ადგომამც იყვა (R, 16)

24. კევსურები ბახტრიონის ომში

Sh. ჩამაწერინა ლუღელმა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913. თვალყვით. – ტექსტისთვის: 8 მუქარა იყვას...] ე.ი. აბა ვნახოთ, ვინ აჯობებსო; 10 მშავლებ... მეგუდელ ხეყანდიანო] ე.ი. ფშავლები კევსურებს გუდით საგძალს უზიდავდენო.

ამ ლექსის დასაწყისი (1-3 სტრ.) ძალიან ჰგავს 243 ნომრისას (1, 2, 4). აქ მოხსენებული ხომურაული თათრის ხანის მომკლავადაა წარმოდგენილი 658,7-8, რისთვისაც მას ხმალი უნდა აეღოს სათაოდ.

ბ.

ახლა სადა ხართ, თუმეხო, კევსურნ რო კარავთ სჭრიანო?
ნადირაის კმლის ნატეხნი კარავის ბოძთან ხყრიანო.
კმალ ხომურაულს გაუტყდა, კევსურნ სხვას გამუცვლიანო.

(G, 164).

ეს ნაწევები, რომელიც ვარიანტია 12-13-ისა, Gს ერეკლეს ამბებში აქვს შეტანილი, კრწანისის ომთან დაკავშირებით (ნ. №06).

ბ.

თუმეხო, მშაველ-კევსურნო, ლაშქრობა გავაზიარათ,
ერთმანეთს ნუ უღალატებთ, მტერი სხვა დავაზიანათ.
წინ თუშნი, უკვენ კევსურნი, მშავლებ ნელ-ნელად დიანო.
მაგათ გონება არა ჯობ, ბინაებს უდგებიანო.

–

- 5 „ტყუილად იკლავ, ზეზვაო, სახელზედ, თუშო, თავსაო:
კევსურმ ნადირამ გაჯობნა, ნეიფზე ამტვრევს კმალსაო.“
– „თუში ორ, მაგრამ კარგი ორ, კიდევ ვჯობიორ სხვასაო.
კელთ დავსცემ, გადაფვრინდები ბახტრივ(ნ)ის გალაგანსაო.
ცხრას მოვხკლავ , ერთი ვერ დამკრავს კმალსაო.“

(H).

ტექსტისათვის: 6 ნეიფზე] ნეიფაზე H, მგრამ რადგანაც Hს მეტი ანების ხმარება ახასიათებს (მაგ. კალადის=კლდის, ცეცახალაზედა=ცეცხლზედა, ამატავარე-ვას ხამალასაო=ამტვრევს კმალსაო), ამიტომ იგი თითქო სხვაგვარად არ წაიკითხება; 9 ცხრას მოვხკლავ] აქ აკლია რაღაც სიტყვა (ან სიტყვები) ხუთი მარცვლისაგან

შემდგარი. – 5 ტყუილად იკლავ...] ამას წინ უწერია: „ქალის გაკირცვა“ H, ე.ი. თითქო ამ სიტყვებს ქალი ეუბნება, რასაც ზეზვას პასუხი მოსდევს.

პირველი ორი სტრიქონი Vსაც მოჰყავს (თხზულ. III, 455). განსხვავება: 1 თუშებო, მშაველ-ხევსურნო] თუშნო, ფშაველნო, ხევსურნო V; ნუ უღალატებო] მკარი უჭიროთ V; მტერი სხვა] მტერი კი V.

დ.

- თუშთა გავიდა ლაშქარი, ნაქერალ გროვლებიანო.
კევსურეთს კაცი გაგზავნეს, კევსურნი მოიწიანო,
ბელადი ზოშურაული. თანაკმან გაკლებიანო.
5 უარს ეტყოდენ ფშავლები: „ჩვენ რა გვაქვ თქვენთან ზიარი?“
წინ თუშნი, უკან კევსურნი, ფშავლებ ნელ-ნელა დიანო.
სიტყობდის გაფრინდაული: „კევსურნი ნუ მოდიანო.“
იტყოდა ზოშურაული: „თუშთად რა გვიქნავ რიალი?
როგორც რო ამბობს ზეზვაი, ეგრე ჩვენ არ გვწადიანო,
თუშნ თუ არ გაგვიყოლებენ, ჩვენც ვიცით, საც მიდიანო.“
10 არ ქმნილა შუალაძეი, კევსურებ დაპარულანო,
არ ქმნილა თენების ხანი, პანკისის ჭალანი ხანდებიანო.
დილას ამოსვლას მზისასა კევსურებ ბახტრიონს გროვლებიანო.
ბახტრიონს კარავის ბოძებს კევსურებ კმლითა სჭრიანო.

—

- მოვიდოდ თუში ზეზვაი, ჯოგი მოხყვება მგლისაო:
15 „ან თქვენ გადადით გალაგანს, ან გადამიშვით მიაო.
თუ შვიდ ვერ მოგკლა კმალ-და-კმალ, გამცკალეთ თათრის ქალზედა.“
გადავა, გადაფრინდება ბახტრიონს გალაგანზედა.

—

ალვანს მინდორი აავსო ღოჯაის თათრის ლეშითა.
მგელსა დაცვითა კბილები, ტურას ლოყვაი ჭამითა.

(Sh. თ. პ. აზიკური დისაგან გაგონილი, 4. 9. 1913).

უკანასკნელი სტრიქონები ვარიანტს წარმოადგენს 25-ისა და 27 ნომრისას.

ე.

ბახტრიონს ერთსა თათარსა ენას უბნობენ ძნელსაო:
„ახმეტას გავსჭრი ვენაკსა, შიგ დავასახლებ ელსაო.“
არცა ჰკითხავდა თუშებსა, არცა ზეზვაის ცხენსაო.
თუშთ ნაქერლები ცხენები ალაზანს გროვლებიანო.

- 5 „არ მოგვივიდა ზეზვაი“, წინამძღოლს ღონდებიანო.
 ზეზვამ თქვა გაფრინდაულმა: „კეესურნი ნუ მოვლიანო.“
 ზოგთა თქვეს: „თან გავიყოლოთ, გაჭირდეს, გამოდგებიანო.“
 დათხოვნილ იყვნენ ფშავლები: „პურ-ჭამას ვერ რჩებიანო.“

(Bu, №31).

აქ ორი სხვა-და-სხვა ლექსია შეერთებული. პირველი სამი სტრიქონის ვარიანტი და გაგრძელებაც დაბეჭდილია დროებაში 1884, №34 (ფშავში შეკრებილთაგანიალ). მაგრამ მას უშუალო კავშირი ჩვენს ვარიანტთან არა აქვს.

3.

- იყრება თათრის ლაშქარი, ალაზანს გროვდებიანო,
 არავინა ჰყავ ბელადი, ბელადსა ღონდებიანო.
 – „შენ წადი, ბათურიშვილო, ლურჯას შენ გიქებდიანო.“
 წინ თუშნი, უკვენ კეესურნი, ფშაველნ ნელ-ნელა დიანო.
 5 ჯავრობენ თუშიშვილები: „კეესურნი არ გვინდიანო.“
 – „რას ამბობთ, თუშიშვილებო? წასვლა ჩვენც ქვე გვწადიანო.“
 ფშაველნი, უკვენ კეესურნი ბახტრიონს გადადიანო,
 დალიეს თათრის ლაშქარი, თავებს უკვენა ჰყრიანო.
 მეორე დილა გათენდა, თუშებიც ჩამოდიანო.
 10 – „სად ეყარენით, თუშებო, სადიაცენო, თმიანო?“

(X, ივერია, 1887, №144=53).

იგივეა არსებითად Vს ვარიანტი (თხზულ. III, 454): „პანკისს იყრება ლაშქარი, ბელადსა ღონდებიანო. ზეზვავ გაფრინდაულო, ლურჯას შენ გიქებდიანო, ჯავრობენ თუშიშვილები“ და სხვ.

ზ.

- იყრება თათრის ლაშქარი, ალაზანს გროვდებიანო,
 არავინა ჰყავთ უფროსად, ბელადსა ღონდებიანო.
 შენ ჩადი, მათურის შვილო, ლურჯასა გიქებდიანო.
 წინ თუშნი, უკან კეესურნი, ფშაველნი ორად დიანო.
 5 გაჯავრდეს თუშის შვილები: „კეესურნი რად გვინდიანო?“
 – „რას ამბობთ, თუშის შვილებო? წასვლა ქვე ჩვენც გვწადიანო.“
 წინ ფშაველ, უკან კეესურნი ბახტრიონს გადადიანო.
 დაწყვიტეს თათრის ლაშქარი, თავებს უკულმა ჰყრიანო.
 მეორე დილა გათენდა, თუშები შემოდიანო.
 10 „სად ეყარენით, თუშებო? სადიაცენო, თმიანო?“

(D).

საზოგადოდ მოსალოდნელია, რომ აქა-იქ შეგვხვდეს ნაბეჭდი წიგნისა თუ ჟურნალ-გაზეთის საშუალებით გავრცელებული ნიმუშები ხალხური პოეზიისა და სწორედ ასეთი უნდა იყოს ეს ვარიანტიც, ჩაწერილი Dის მიერ ხევე ი ვ ა ნ ე გ ე ლ ი ა ი ძ ი ს მიხედვით. ეს ვარიანტი ისე ახლოს დგას ზემორე მოყვანილს Xის ვარიანტთან, რომ არა მგონია შევცდეთ, თუ ვიფიქრებთ, რომ მისი წყარო Xია. – ორსავე ვარიანტში მე-4 სტრიქონი: „წინ თუშნი...] მოგვაგონებს 179 №-ის მეოთხე სტრიქონს.

ბ.

- სად არი გაფრინდაული? კევსურნ კარავსა ჭრიანო.
ლეგ-ლეგა ფშავლიშვილები გალაგანს გადადიანო.
თუშთ ნაქერლები ცხენები ალაზნის თავსა გროვდება.
ხანია შუალამისა, პანკისის ჭალა ხანდება.
- 5 თუშები თექიანები გადიან ალაზანზედა.
ორშაბათს თენების ხანსა ბახტრიონს ციხე შავდება.
კარზე გამოდი, სულთანო, შენს სახლ-კარს ცეცხლი ედება.

(X, ივერია, 1887, №144=56).

ორივე ვარიანტი Xისა (ვ და ბ) გამოყენებული აქვს Sს თავის წერილში ბახტრიონის ალების გამო (ივერია, 1888, №228). [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

25.

ჩაწერილია Shის მიერ მინდია ქისტაურის აგან, რომელმაც იგი 25 ნომერს უშუალოდ მოაბა.

ბ.

მეტნი ხართ, საღირიშვილნო, გიჭვრეტენტ ტალავარზედა.
ბახტრიონთ სულთქმის ციხესა გადახვალთ გალაგანზედა.
კმლითა სცემთ ხანის კარავსა, ზედ მიხვალთ ფალავანზედა.

(R, 111).

ბ.

მეტი ვარ საღირიშვილი, ნუ მიმზერთ ტალავარზედა.
გადავალ, გადავფრინდები ბახტრიონს გალაგანზედა.
შვიდი არ მოვკლა კმალ-და-კმალ, გამცვალეთ თათრის ქალზედა.

(Bu).

ეს ნაწყვეტი ნაწილად შედის ბახტრიონის აღების ერთ ლექსში, რომელიც ასე იწყება: „ბახტრიონს სხედან თათრები, სიტყვას ამბობენ ძნელსაო“ და სხვ. (დაბეჭდა Buმა აკაკის კრებულში, 1900, №11, გადაბეჭდა ხალხ. სიტყვ. №30), რომელიც არსებითად განსხვავდება მეორე მის მიერვე დაბეჭდილი ვარიანტიდან, რომელსაც იგივე დასაწყისი აქვს (აქ: 24 ე).

ბახტრიონს გალავანზედ წინ-წინ გადაფრენა ფშაველსაც მიეწერება, როგორც შემდგომი ვარიანტი ჰმოწმობს:

დ.

ბიჭი ვარ გოგოლაური. ნუ მშინჯავთ ტალავარზედა.
წინ-წინ მე გადაფრინდები ბახტრიონს გალავანზედა.
თოფსა ვჰკრავ ჯიმშელ ბატონსა, ზედ მივალ ფალავანზედა.

(X).

Xმა იგი დაბეჭდა ივერიაში (1888, №144) და გადაბეჭდა ცალკე წიგნში (გვ. 55). ამ ნაწყვეტის პირველი ორი სტრიქონი უმაც შეიტანა თავის წერილში ბახტრიონის აღების გამო (ივერია, 1888, №228). — 3 ჯიმშელ ბატონსა] ჯიმშელთ ბატონსა X.

უსაც მოჰყავს იგი (თხზულ. III, 454); ოღონდ: 1 ნუ მშინჯავთ] რას მყურობ V; 3 თოფსა ვჰკრავ ჯიმშელ ბატონსა] კმლითა ვცემ თათრის ბელადსა V.

ე.

ფშავში ხარ, ბიჭად ვარგისარ, არავინ გიცქერს ტანზედა.
ფეხს დაჰკრავ და გადახტები ტრანტიტონ გალავანზედა.

(Rქ, №63).

ეს ერთი ნიმუშია იმისი, თუ რაოდენად შეიძლება გადაკეთდეს და გადასხვაფერდეს ხალხური ლექსი, განსაკუთრებით უცხო მხარეში.

ვ.

ბიჭი ვარ გოგოლაური, რას მიცქერ ტარავალშია?
მოძალეს ძალას მივაყრი, მას ჩაუდგები კვალშია.
ფეკს დავჰკრავ, გადაფრინდები ბახტრიონ გალავანშია.
მივიტან ჩემსა ალამსა, დავურჭობ ციხის კარშია.

(Q, ივერია, 1885, №8=49).

ზ.

თუში ვარ, მაგრამ კაცი ვარ, კიდევ ვჯობივარ ფშაველსა.
ფეხს დავკრავ, გადავერევი ბახტრიონს გალავანზედა;

5 ასი მომიკლავს ბელადი, ზედ მიწერია ხმაღზედა.
თუ მომიკლენ, არას ვინაღვლი, სისხლს დაღვრიან, განა რძესა,
მაგრამ კიდე იმედი მაქვს ჩემი სიათა თოფისა:
შიგ მიძევს ტყვია იმედად მტრის გულზედ დასასობელად.
(ივერია, 1889, №236).

ჩაუწერია მარტყოფის მიდამოებში იქაურ მასწავლებელს.

6.

თუში ვარ, მაგრამ კარგი ვარ, კიდევ ვჯობივარ კახსაო.
ასი ვერ მოვკლა კმალ-და-კმალ, გამცვალე კახის ქალსაო.
(Sh. თუშეთში გავიხილი).
[გასწორებულია ა. შანიძის ხელით. ნ. დამატებაში. რედ].

01.

დავკრამ ფეკს, გადავერევი ბახტრიონ გალავანზედა.
თუ ათი ლეკი ვერ მოვკლა, გამცვალე კახის ქალზედა.
(შაქრო, ივერია 1887, №21).
[ვარ. ი, ია ნ. დამატებაში. რედ].

26. ზეზვა გაფრინდაული (R, 93)

ბ.

ჭირსამც მავხპარავ ზეზვასა, გაფრინდაულის შვილსაო!
საც ომში დაეტანების, მარცხენ-მარჯვენა ჭრისაო.
სადაც არ სტანავ ზეზვაი, ლაშქარი ცუდად დისაო.
(G, 240).

27.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 91). ოლონდ მას იქ უშუალოდ მოსდევს ვარიანტი 28 ნომრისა. — ორი სტრიქონი ერთი თუშური ვარიანტისა ზემოთ დაიბეჭდა (24 დ, 18-19).

ბ.

კმალს ზვერავეს გაფრინდაული: „თორმეტი მოვკალ ამითა.
დიდი ალვანის მინდორი ავაგესე თათრის ძვალითა.
მგელსა დავსცვითუ კვილები, ტურას ლოყები ჭამითა.“
(Sh).

ჩამიწერა 3.8.1908 წ. ს. კორკში (ჟინვანს ზემო 8-9 კილომეტრი იქნება) კ ა ც ი ლ ა
ს უ ა რ ი შ ვ ი ლ მ ა . – 3 კვილები] ასე იკითხება მის ჩაწერილში.

იგივეა არსებითად X (ივერია, 1887, №144, გადაბეჭდილი ცალკე წიგნში, გვ. 54,
და აგრეთვე Sის მიერ ივერიაში, 1888, №228) და V (თხზულებანი, III, 454), სადაც
მხოლოდ: 1 თორმეტი მოვკალ] თათრები ვკოცე.

ოღნავ განსხვავდება „ლ ა ზ ა რ ე ბ ე ქ ა უ რ ი ს ნათქვამი“ (მოგზაური, 1901,
№№6 და 7): 1 ზვერავს] ჰვერავს; 3 დავსცვიოთ] დავსცვიოდა.

28. ზეზვას დაჭერა

დაბეჭდილია Sის მიხედვით. მას იგი გაუგონია გ ი ო რ გ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ
(ივერია, 1888, №79; გადაბეჭდილია Sის მიერვე ივერიაში 1888, №228).

ბ.

ამ ზამთარს ზეზვაის ცხენმა ბავა გამაზრა კბილით.
თოფ დაჰკრეს გაფრინდაულსა, თორღვ დარჩა ოკერივითა.
თორღუს წვეს გაფრინდაული, გამაგრდა ქვიტკირსავითა.
წამაიყვანეს ზეზვაი, ბაგეს მაინრავს კბილითა.
5 გამაავლიეს გომბორი ნალარაითა, სტვირითა,
ქალაქში შამაიყვანეს თამაშობითა, ლხინითა.
ზედი-ზედ შადგა თათრები: „ზეზვა გვაჩვენეთ!“ – იმითა.
ზეზვას ნუ სცინით, თათრებო, კიდევ აგავსებსთ ჭირითა,
მაგდეველსთ, მაგაწუხებლესთ, მაგჩხვლეკელსთ შუბის წვერითა.

(R, 91).

აქ იგი უშუალო გაგრძელებაა 27 ნომრისა.

გ.

თორღვაშია ზის ზეზვაი, ამაგრებს ქვიტკირსავითე,
თორღვაში ქართვლის ხიზანსა დაურბენს გოგოსავითე.

—

ზეზვაო გაფრინდაულო, ცოტა მოკლეო ენითა,
გაჭვივრება რო შეიქნეს, ამოსარჩევო კელითა.
5 კარად არ გამოიყვანონ, დაგაბალითონ ენითა.
გამოიყვანეს ზეზვაი, დააბალითეს ენითა.
ცივ-გომბორ გადაავლიან ძუა-შელებილ ცხენითა,
ქალაქში ჩაიყვანინან დაფა-ზურნითა, ლხინითა.

- ჩამოსმენ ქარვასლაშია, ბაგეთ ილეჭავს კბილითა.
- 10 მოდიან თათრის ალარნი: „ზეზვა გვაჩვენეთ თვალითა.“
„ზეზვა რად გინდათ, ძაღლებო? მკვდარია თქვენის კელითა.
უნდა გენახათ ბახტრიონს, ბრუნავდა ლურჯის ცხენითა.
უკენ მოგდევდათ ზეზვაი, გჩხვერედათ შუბის წვერითა.“

(Sh თ).

პ ა ვ ლ ე ა ზ ი კ უ რ ი ძ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი 4. 9. 1913 წ. ს. ფარსმას. – ვარიან-
ტები მისგანვე გაგონილი: 10 ზეზვა გვაჩვენეთ] ზეზვაი ვნახოთ; 11 ზეზვა რად გინდათ]
რა ნახვა უნდა; 12 უნდა გენახათ ბახტრიონს] მაშინის რად არ ღნახილით.

დ.

- თორღვაი გაფრინდაული ამაგრებს ქვიტკირისავითა,
კარზედ მოსულსა მოძალეს აბრუნებს ნახირსავითა,
გულსა უმაგრებს ხიზანსა: „დაგირბევ გოგოსავითა.“
არ მოგატყუნ, ზეზვაო, დაგიბალითონ ენითა!
- 5 ზეზვაი მოატყუესა, დაიბალითეს ენითა,
გძელ-ყანა ჩამოატარეს დაფა-ზურნითა, შტვირითა,
ცივ-გომბორს გადაგავლიეს ძუა-შელებილ ცხენითა,
ქალაქს ჩამოგსევს შუ-უბან, ბაგებსა მოსჯამ კბილითა,
უწყლობით შეწუხებული ნამსა მოლოკავ დილითა.
- 10 მოდიან თათრის ქალები: „ზეზვაი ვნახოთ თვალითა.“
– თქვენ ნახვა, ძაღლო, რად მინდა? მოკლულ ვარ თქვენის კელითა.
მაშინ გენახათ ზეზვაი, ბახტრიონს რო ტრიალებდა,
უკან მოგდევდათ ზეზვაი, მოგჩხველტდათ კმლისა წვერითა.

–

- 15 ალვანში ციხეს აგებენ ქვიტკირის, აგურისაო,
შუაში გალოს ატანენ ნაჭერი ფრანგულისაო.
ალვანი თუშებს დარჩება, ღმერთმაც მისცა და მეფემაცაო.

(ივერია, 1888, №220).

ჩაუწერია ა . ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ ს ბ ა ბ ო (გიორგი) თ უ რ ქ ო ძ ი ს ნ ა მ ბ ო ბ ის მიხედვით
სოფ. ბასკიანში (!). ხახანაშვილი ყველგან თორღას წერს თორღვას ნაცვლად. ამას
გარდა პირველ სტრიქონში მოსალოდნელია: თორღუსა.

ე.

შენ, ზეზვაე გაფრინდაულო, მოკლე ხარ, თუშო, ენითა.
თუშებს რო გაუჭირდებათ, შენ დაგარჩივენ კელითა.

- ცივ-გომბორს გადაგიყვანენ ძუა-შაღებულ ცხენითა.
დაგსვეს ქალაქის მოედანს, ბაგეს ილერლამ კბილითა.
- 5 მოდიან თათრის ქალები: „ზეზვა გვაჩვენეთ თვალითა.“
ზეზვასა ნახვა რად უნდა? მოკლული თქვენის კელითა.
რატო არ ღნახეთ მაშინა, ბახტრიონს რომ ბრუნავდ ლურჯა ცხენითა,
გალავანს გურგლივ ურბენდა გამაღლებული შუბითა?
ალვანის მინდორ აავსო ღოჯაი თათრის ძვალითა.
- 10 მოგდევდათ, მოგაწუხებდათ, მოგჩხვლეტდათ შუბის წვერითა,
მგელსა დასცვითა კბილები, ტურას ლოყნ კორცის ჭამითა.

(Go).

გ.

- კახეთში ზეზვის ცხენმა ბაგა გამოხრა კბილითა.
„ვაიმე, ჩემო პატრონო! ღამეს ათენებ ჭირითა.
გომბორზე ჩამოგავლიეს სანთლითა და მაშხალითა.
მოგდევენ თათრის შვილები: „ზეზვა გვაჩვენეთ თვალითა!“
- 5 – „ზეზვა რა სანახავია, მოკლული თქვენის კმალითა?
ზეზვა მაშინის გენახათ, როცა მოგდევისთ ცხენითა,
მოგდევისთ, მოგაწუხებდით, მოგჩხვლეკდით შუბის წვერითა.“

(X, ივერია, 1887, №193=190).

ზ.

ზეზვა რა სანახავია, თათრებო, თქვენის კელითა?
ზეზვა გენახათ მაშინა, როცა მოგდევდათ ცხენითა.
მოგდევდათ, მოგაწუხებდათ, მოგჩხვლეკდათ შუბის წვერითა.

(V, თხზულ. III, 454).

29. მარტია მისურაული

ეს ის მარტია მისურაულია, რომელზედაც მე-15 ნომერშია საუბარი. ესეც გ ი გ ი ა გ ო გ ო ჭ უ რ მ ა ჩამაწერინა 21. 8. 1913. ს. კაკმატში. – 3 შინ რაით აღარ მოგვივა] ე.ი. ვაი თუ აღარ მოგვივიდესო; 4 მითხოს საკიდელს ჩამახსნის, სანეს საკარგ-ყმოდ მოგვივა] სანე ადგილია, სადაც გულანის ჯვარია. იქ სალუღეში მოიპოვება საკიდელი, რომელსაც მარტიას მოტანილს ამბობენ.

ბ.

ჭორმეშა(ვ)ს ტირის ქალები: „ქმოსტსა წვიმს, აქაც მოგვივა.
ეხლა მოგვივა ზაფხული, მარტია ველად გაგვივა.
სახ[ელის] მოყვარულია, ქისტეთს სალამქროდ წაგვივა.
ჭერთით საკიდელს მოიტანს, სანეს ხატშიაც მოგვივა.“

(Lb).

საკიდლის ჩამოსხნას ერისთვიანების კოცასაც უკავშირებენ:

03.

მარტიას გამაუვლიან გარე-კახეთის მთანია,
ერისთვიანებ უკოცავ, ცეცხლზედ დაუსხამ წყალია,
საკიდელ ჩამაუგლეჯავ, სახლის უმტვრევავ კარია.

(H).

30. მამუკა ქალუნდაურის მოკვლა

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 138). – 1 შახფარავს გიორგ-წმინდასა თუშთა ელვარე ფარია] „გიორგ-წმინდაში გადმოვიდა თუშთ ლაშქარი“ R; 8 აქით გამიშვით, ქალებო] „მეშველად მომეტებულად დედაკაცი დგება, არ უშვებენ საომრად“ R.

ბ.

კმლით არ მიგიშვეს, მამუკავ, შორით მაგკიდეს თვალა.
თოფის ჭერემის ტყვიამა შორით დაგიძრა ტანია.

–

5 კელსა ნუ მამჭრით მარჯვენას: მარცხენა კელ ხო თქენია.
ჯაჭვსა ნუ წამყრით ტანზეით: ქვა-ქვიშათ-მიწათ ფერია.
თოფსა ნუ ამკლით მკარზეით: ჭაუნში ნადირთ მტერია.
კმალსა ნუ შამკსნით წელზეით: კევსურთად კაის მქნელია.

(G, 161).

ბ.

ტერელოს კმაი გავარდა: „თუშთა აილეს ცხვარია.
წვრილოვანასა ჩაჭფინეს ბათირის ცხვარი თეთრია.“
ეგა შეიტყო ბათირმა, მალლა მიჰქონდა ცხენსა თავია.

- შუა გზიდანა დაბრუნდებოდა, ლურჯამ დაჰკარგა ნალია.
- 5 წინ ცოლი მიეგებება, თვალად ლამაზი ქალია:
 „ბათირ, რა უყავ ცოლისი ძმაი, ან სამ ფარა რომ გეღვა ცხვარია?“
 – „არცა მინახავს ცოლისი ძმაი, ვერც თუშებს მოვკარ თვალა.“
 – „ოკრად დაგირჩეს ლურჯაი! მუკლად ვერ გყოლი ჩქარია.“
 ახლა შაიტყო ქალუნდაურმა, წელს შამაირტყა კმალია.
- 10 ცხენი შაკმაზა ქალუნდაურმა, ქალთ დაულოცეს გზანია.
 წამოსწვდებოდა წყაროვანასა, შორით შესძახა კმანია.
 – „ნუ მოგვეფე, ქალუნდაურო! ნოტოს დაგისხლეტ ყოჩ-ვაცისასა.“
- (AI, კვალი, 1897, №14).

დ.

- ცოლის ძმა ნაწილარს გავწირე დაჭრილი, როგორც მხალია, თავთა დაუბი სალარი ცხენი, ლაგამთ დასდიოდა ცრემლია.
- „ნოტო-ნუტოსი არა ვიცი რა. თუშნო, დაყარეთ ცხვარია! ან ცხვარსა თავი ანებეთ, ან მობრუნდით მეთოფარნია!“
- 5 დაბრუნდებოდა მექობაური: „თუშნო, გეჭიროთ თვალა!“
 დაბრუნებულმა მექობაურმა შეჰხვია თოფის ალშია.
 – „იარალს ნუ ამყრი, მექობაურო, – სახელი მაინც შენია. მკრითა კირიმსა ნუ ამყრი, – კრიახში შუნ-ჯიკვის მტერია. წელთა ფრანგულსა ნუ ამყრი, – კევსურეთს კაის მქნელია. ტანიდან ჯაჭვსა ნუ გამკლი, – ჭალაში ქვიშის ფერია.“
- (AI, კვალი, 1897, №14).

ამ ვარიანტში რომ მე-3 სტრ.-ში ნოტო-ნუტოზეა საუბარი, იგი პასუხია მექობაურისა თუშებისადმი, რომელთაც თავის დანებების გულისათვის ნოტო შეუძლევიათ ქრთმად (წინა ვარიანტის უკანასკნელ სტრიქონში). საყურადღებოა დ. ალბანელი ს შენიშვნა: „ამ სიმღერას დაბოლოება აკლია. მიქმელმა ასე გადმოიტყა: ერთხელაც კიდევ გამაცოცხლა, მექობაურო! თუ მაშინაც მომკლავდი, მოვკვდე და ნულა გამაცოცხლო!“ მაშასადამე, დ. ალბანელი ს მოამბე გულისხმობდა ა ვარიანტის ოთხ უკანასკნელ სტრიქონს.

31. ბერდია (R, 233)

თითქო აჯობებდა, რომ ეს ნაწყვეტი ნადირობის ამბებში გადამეტანა, რადგანაც ბლოელი ბერდია (რომელზედაც მომდევნო ნომერშია საუბარი) სრულებითაც არ უნდა იგულისხმებოდეს აქ. ამისი ვარიანტი უნდა იყოს №166.

32. ბერდია და კირჩლა სანეს (I)

ბ.

ბერდიაი და კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა.

ქართული ჩამოღვარდნია წინასა მტერობაზედა.

ბერდიამ უთხრა კირჩლასა: „ვერცა შამოგზვი გზაზედა,

ჩემი მოკლია ფრანგული ვერ ვაპრიალე შენზედა.“

5 – „დღეს კი ლუდი ვსვათ, ბერდიავ, სანეს ჩემს ვსხეორთ სკამზედა.

მაგისა მაშინ ვიამბათ, სასწოროს შავხვდათ გზაზედა.“

კევსურნო, გაარიგენით, ნუ გახყრით მტერობაზედა.

სხვაიც ბევრ გაგირიგებავ გუდანის ჯვარის სკამზედა.

–

ბერდიასა და კირჩლასა ტაბლა დაუდგეს ზიარი.

10 წინითი ჩხუტი ჩაუდგეს, შიგ ლუდი უდგას სვიანი.

ჩაუდგეს მეფანდურენი ყმაწვილნი ილეთიანნი.

(C).

ეს უამბნია Cისტვის გოგოთურ ჯინჭარაულს ბარისაკოში 10.7.1925 წელს და თან შეუნიშნავს: „როსაც ხალხს სუფრა აქვს გაშლილი, მაშინ „ფეკზე ორ კაც უნდა იდგას და იძღერდას.“

ბ.

ბლოელ ბერდია-დ' კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა,

ჩამაჰვარდნიყო ამბავი უწინდელს მტერობაზედა.

ბერდიამ უთხრა კირჩლასა: „ვერცა შამოგზვი გზაზედა.

ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვაპრიალე შენზედა.“

5 – „ბერდიავ, – უთხრა კირჩლამა, – ეხლა ლუდი ვსვათ ჭკვაზედა.

ევ მაშინ გაგარიგოდეთ, რო შავიყრებით გზაზედა.

ბევრს კი ვერ უპრიალებავ მოკლეს კირჩლაის ტანზედა.

ვერც აუყრავის აბჯარი, ვერც კმალ შამუქსნავ წელზედა.“

(Rფ, 173).

R შენიშნავს: „რადგან ეს ლექსი მე ხევსურულად მიმანნია, ამიტომ სხოლიოს აღარ უკეთებ და ვისაც სურს ხირჩლას ვინაობა გაიგოს, ხევსურულ ლექსებში ეძებოს“–ო (მხედველობაში აქვს 38 ნომრის შენიშვნა). – 4 ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვაპრიალე შენზედა] „ორივე კაი ბიჭები იყვნენ და ერთმანეთს სახელს ეცილებოდნენ“ R; 7 მოკლეს კირჩლაის ტანზედა]. – „მოკლია კირჩლა – ტანად დაბალი ყოფილა“ R.

ღ.

- ბლოს ბერდიაი და კირჩლაი სანეს შაყრილან სმაზედა.
ჩამოღვარდნით კამათი აღრინდელ მტერობაზედა.
ბერდიამ უთხრა კირჩლასა: „ვერ შაგეყარე გზაზედა,
ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვატრიალუ შენზედა.“
5 „ბევრს კი არ უტრიალებავ მოკლე კირჩლაის ტანზედა.“
გავარიგოდეთ, სოფელო, ნუ გავეყრით მტერობაზედა.
ბევრი კი გავირიგებავ სანეს შაყრილნი ჯარზედა.

—

ბერდიასა და კირჩლასა ტაბლა დაუდგით ზიარი,
მას ზედა ჩხუტნი დაუდგით, შიგ ლუნდი იღგეს სვიანი.

(D, შ ი ო კ ო ბ ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

ერთი ვარიანტი ამ ლექსისა ჩაუწერია ანნა კაპანაძესაც ქართლში, სოფ. კლდე-კაპნებში (საისტ. და საეთნ. საზოგ. ხელნაწერი, № 2449, გვ. 17): „გლოს ბერდია ხინჩლაი სანეს შეყრილან სმაზედა“ და სხვა.

33.

დაბედჭილია Rის მიხედვით (გვ. 131). R ასეთ შენიშვნას უკეთებს: „ხირჩლა ბაბურაული და ბერდია ჭორმეშიონი ორივე სოფ. ბლოდანა ყოფილან. ბერდიას სურდა მსცლიებოდა სახელს ხირჩლას, მაგრამ, როგორც ხევსურები ამბობენ, „კირჩლა ძალიან ყოფილა.“ იმისი ზმალი ესლაცა აქვთ იმის ჩამომავლებს.“ აქ რალაც გაუგებრობის ბრალია ბერდიას ჭორმეშიონად გამოცხადება. ბერდია პირდაპირ ლექსშია ბლოელად დასახელებული („ჭორმეშიონი“ ხევსურული ფორმაა და ს. ჭორმეშავს მცხოვრებელს აღნიშნავს). — რაც შეეხება თვით ლექსს, მისთვის Rს სათაურად გაუკეთებია: „ბერდია ეტრაბახება კირჩლასა.“

34.

ესეც Rის ჩანაწერია (გვ. 131). თითქო იგი პასუხიარ ბერდიას კვეხნისა, რომელიც 33 ნომრადა წარმოდგენილი.

ბ.

კირჩლამ თქვა ბაბურაულმა: „დაკვრა ვისწავლე სტვირისი.
ყორისა წყალზედ ჩამოვედ, ბინდი არ იყო დილისი.
ქალ-ზალსა მოკვეეთასა ხანი არ მივე ძილისი.
შიოლას ღუღუშაურსა დილა გაუთუნ ჭირისი.“

(C, გ ო გ ო თ უ რ ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

35. კირჩლა ბაბურაული

დაიბეჭდა Rის მიხედვით (გვ. 131). – 1 ტიტულის კიდურ გაკვრიტეს მითხოვლთ ქალებმ ცქერითა] „კირჩლა რომ ქისტებზე იყო გადაკიდებული“ R.

36.

დაიბეჭდა Rის მიხედვით (გვ. 109). ვარიანტები:

ბ.

საძელის წვერზედ ვინ შახკედ? ვინ შახსდარ ჯაჭვის საკელი?
იქნების ბაბურაული: კირჩლას უყვარდა სახელი.

(Sh).

ჩამაწერინა ს. ჯუთაში ა ხ ა ლ ა (დავით) უთურგასძე ი თ ი ლ ი შ ვ ი ლ მ ა (არაბულმა) 3. 8. 1913. – ვარიანტი მისგანვე გაგონილი: 2 კირჩლას უყვარდა სახელი] ვაჟს ბევრკან უქნავ სახელი.

ბ.

კირჩლაჲ, გიდრახვენ კევსურნი: „ლურჯამ აქნივა სახელი.“
– „ახლა თქვენ მოგცემთ ლურჯასა, თუ ადვილია საქნელი.“

(Rფ, 173).

დ.

ვინ შაკდა საძელეში, ვინ შადრა ჯაჭვის საკელი?
უთუოდ კირჩლა იქნება, ვაჟკაცს უყვარდა სახელი.

–

კევსურნი გიდრახვენ, კირჩლაო: „ლურჯამ გაქნივა სახელი.
– ეხლა თქვენი იყოს, კევსურნო, თუ ადვილია საქნელი.“

(Lb).

[ე ვარ. ნ. დამატებაში. რედ].

37. ლაშქრობა დაუგვიანდა

დაიბეჭდა Rის მიხედვით (გვ. 105). – 3 მჭედელ გვიკითხე ჯვარსაო] „მჭედელა (სახელია) ხევისბერი იყო და ლაშქრობის წინათ ჯვარს შეეკითხებოდნენ (ხატს, სალოცავს): გავიმარჯვებთ, თუ ვერაო. ამ მჭედელა ხევისბერს უნდა ეკითხნა ჯვარისთვის: გაიმარჯვებდნენ, თუ ვერა“ R.

ბ.

ჩასძახნეთ თემროზაულთა: ლურჯა დაბით მზასაო.
მკედარსა ლურჯაისასა საქმეს ნუ უყრით სხვასაო.
ზედ შასვით გამახელაი, სისხლიანს იბამს კმაღლსაო.

(Sh).

ჩამაწერინა ჯუთაში ახალათილილაშვილმა 3. 8. 1913. ამას მან უშუალოდ მოაყოლა: „საძელის წვერზედ ვინ შახკელ...“ (36 ბ).

ბ.

თქვა ვინა: აღარ გაუდის ლალსა გუდანის ჯვარსაო?
კირჩლასა ბაბურაულსა, მაგის მოკლიას კმაღსაო?
ეტყვიან მამესწვერასა: რად არ აგვიბამ ზარსაო?
აწევდა სახლის კაცებსა, შინით ფუნჩიას ძმასაო.
5 თემროზაულთას ჩასძახდეს: ლურჯა დაბით მზასაო.
მკედარი ლურჯაისაი საქმეს ნუ უყრის თავსაო,
შიშია გამახელიძე ცხვრებულ გაგიჭრის თავსაო.
აბაი ლომნიაიძე ღიღღვლებს არ გაძლევთ ზავსაო.

(T, ბერდია არაბული საგან გაგონილი).

38. კირჩლას სიკვდილი

დაიბეჭდა R-ის მიხედვით (გვ. 107). – ტექსტისათვის: 10 წვერსა უსინჯვენ, ულვაშსა, ვეფხვისას ეფერებოდა) „კირჩლას წვერ-ულვაში ვეფხვისას უგვანდაო. ხეცურებს მოსწონთ ულვაშ-აშლილი, აჯაგრული ულვაში“ R; 12 მითხოს მემეტედ ჯდებოდა) „მემეტეს სხვა პატივისცემა ჰქონდა“ R.

კირჩლას შესახებ R შენიშნავს: „ხირჩლა შესანიშნავი გმირია ხეცურეთისა და ბევრი მშვენიერი ლექსიც არის იმაზედ გამოთქმული. ამას ისე შეშინებული ჰყოლია ქისტები, რომ სოფელზედ ბეგრად უძღვევიათ თითო ცხვარი და თითო ციკანი. ამათ უნდა თვითონ მიეყვანათ და ხირჩლას ხატში დაეკლათ. ხორცს თემნი გაისწორებდნენ ერთმანეთში. შეიძლება ეს ბეგარი კომლეურადაც ეხადნათ, ეს მორიგებაზედ იყო დამოკიდებული. ხირჩლამდე თოფები ყოფილა, მაგრამ უჩახმახო, უკვესო. თურმე მოკიდებულ აბელს დაადებდნენ და ისე ისროდნენ. ამისთანა თოფებს „მაშ“ რქმევია. ამისშვილი სუიკა ქისტია ყოფილა, მჭედელი. გადმოცემა ამბობს, ჩახმახი ზღვის პირზედ ეპონა, თავის თოფისთვის დაეკრა და გული დიდი ჰქონდა: აღარც ხირჩლასი ეშინოდა და აღარც სხვა მტრისა. ამიტომ, როცა ხირჩლა ბეგრის ასაღებად მისულა ამათ სოფელში, თურმე სუიკამ ნება არ მისცა. მაშინ იმის მოსაკლავად წასულა ხმლით ხირჩლა.

სუიკა თურმე ხნავდა და დაუძახა: ხირჩლაჲ, ნუ მოხვალ, თორემ მოგკლავო. ხირჩლას ყურადღება არ მიუქცევია. – სადა გაქვს შენი მამა, შე რჯულ-ძალღოვო? მაშინ სუიკას გადმოუღია თავისი ტალ-კვესიანი სიათა, უსროლია და მოუკლავს. ქისტებს არა სჯეროდათ თურმე ხირჩლას სიკვდილი და უბრალო მოჩვენება ეგონათ. მერე კი გაითქვა სახელი სუიკამ. ხირჩლას საკარგ-ყმოს კი დღესაც სდგამენ გუდანის ჯვარში ხევისბერები და როცა ჯარი დაჯარდება, ლუდით სავსე კათხით პირველად ხირჩლას შესანდობარს ჩამატარებენ.“

ბ.

ატირდის კირჩლაის ცოლი ღილიან-პერანგიანი:
„ვეუბენ: „მითხოს ნუ დახოლ, – გზაი გაქვ საკირკლიანი.“
არ დაიჯერა, წავიდა, გლეხი გადიღდა ცხვრიანი.“
მითხოში ამაიშვილთა თოფი აქვ ჩახმახიანი.

5 თოფი სუიკამ დაცეცხლა, კირჩლა დაეცა კმლიანი.

–

დაეცა ბაბურაული, სრუ ჩაიშალა ჯარიო.
მითხოში ამაისშვილთა საღმერთოდ დაკლეს კარიო:
„მაკვალით ბაბურაული, მითხოს მავსხლიტეთ ღვარიო,
კაკმატ იმედა მაკვალით, სრუ ლაშქრის წინამძღვარიო.“

(B).

ბ.

კირჩლაის ცოლი ატირდა ღილიან-პერანგიანი:
„მითხოს ნუ წახვალ, კირჩლაო, სახლ გიდგას საქონიანი.“
კირჩლამა არ დაიჯერა, – გლეს გამოდიღდა ცხვრიანი.
სუიკას ამაიშვილსა თოფი აქვ ჩახმახიანი.

5 გესრევდათ, არ დაგაცდენდათ, – გამართული აქვ ტიალი!

–

კირჩლა მოუკლავ სუიკას, არწივებ ეთელეობდა.
წვერსა უშინჯვენ, უღვაშსა: „ვეფხვისას გვეფერებოდა.
ტანად ცოტინა ყოფილხარ, დავლად თუ გვეჩვენებოდა.“

–

10 ზეზე-გორ ამაიშვილთა საღმერთოდ დაკლეს კარიო:
„ჩვენა მოკვალით კირჩლაი, მითხოს მოვსხლიტეთ ღვარიო,
ბაჩაყი, ჭორმეშიონი, ლაშქრისა წინამძღვარიო.“

(C, გოგოთურ ჯინჭარაულისაგან (?) გაგონილი).

ღ.

ატირდა კირჩლას ცოლი ღილიან-პერანგიანი:
„მითხოს ნუ წაზვალ, იცოდე, გზანი გქონ სახვევიანნი.“
არ დაიშალა კირჩლამა, გლეხები გამიკდა ცხვრიანი.
„ღუტილს კნვენ ამათ შვილები, თოფები აქვ ჩაზმაზიანი.
იცოდე, მოგკლვენ, კირჩლაო, დავრჩები ოკერ-ჭიალი.“

(Lb).

39. კირჩლას ქალი ტყვედ

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 121). R შენიშნავს: „ხევსურის ქალები და მათ შორის ხირჩლას ქალიც ლეკებს წაუსხამ ტყვედ. ქალები თურმე არ მისდევდნენ. ამისთვის ერთი ქალი მოკლეს თურმე კიდევ. ხირჩლას ქალმა უთხრა ამხანაგებს: ქალებო, გავყვეთო, თორემ შატილელები გაიგებენ, მდეგარი გამოგყვება და ვაი თუ ლეკებმა მოკლან ვინმე და მაშინ იმათი ცოდვა ჩვენ დავგვედებო. ხევსურს ძვირად უღირს სიცოცხლე თვითუული წევრისა და ამიტომ აქებს ხირჩლას ქალის საქციელს. წასულან პატრონები და გამოუსყიდნიათ ის ქალები სისხლის დაუღვრელად.“

40. შიოლა ღუღუშაური

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, №84). გაუგონია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ - რ ი ს ა გ ა ნ . — ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 8 ორი გაწოვის დეღამა, არა გაგწირა ერთზედა] „ერთს არ დაგაჯერა, ორივე ძუძუთი გაგზარდა დეღამაო. ვაჟკაცზე იტყვიან“ U.

41.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 117)

42. შიოლა და მთრეხელი

დაბეჭდილია Gის მიხედვით. მას იგი გაუგონია მოხვევის ბ ი ჯ ა ლ უ დ უ შ ა უ - რ ი ს ა გ ა ნ 8. 7. 1925 სოფ. სნოში. ბიჭა ამ დროს, ბესარიონის ცნობით, 94 წლისა ყოფილა. ბიჭას ნაამბობის თანახმად, შიოლა, სხვათა შორის, „არ იღებდა ბეგრად დაკლულ კარის მარცხენა მკარს, თუ მარჯვენას არ მიუტანდა კარის პატრონი.“ იგი იმდენად ზნე-დაცემული ყოფილა, რომ ძველი ხალხური ლექსი ასე მიჰმართავსო:

არც ქალს უშობდი, არც რძალსა, არც ბაღლსა შვიდის წლისასა.

„შიოლას ბეგარ უზინდავ გუდამყართ, მთიულეთით, ოსეთით. მარტო გუდამყარში ჯალაბაურს არ მიუცავ ბეგარი, ძალ შამაუთელავ შიოლაისად. მისულ კაცისად უთქომ, რომ შიოლას ეგრე მითქვიდე: თვითონ გარმობრძანდი და ჯალაბაური მოგცემს ბეგარს, როგორც შენ გინდაო.“ გაჯავრებული შიოლა ამდგარა და წამოსულა ჯალაბაურის დასარბევად, მაგრამ გზაში შეხვედრია არხოტელ ხევსურს მთრეხელს, რომელიც ათენგენობის გამო გათხოვილ დასთან მიდიოდა სტუმრად სოფ. სიონს. შიოლას მოუნდომებია არა მარტო ცხენის წართმევა, არამედ მშვილდ-ისრისაც. მთრეხელს არ დაუნებებია და შემოჰკვლიდა შიოლა. ამის შემდეგ მთრეხელი წასულა და, ბიჭას სიტყვის თანახმად: წყეულს ციხესთანით არ შემოუძახნიაო: „აბაო, სწოველებო, შიოლა მოგიკალითო!“ გაცეცხლებული ღუღუშაურებისაგან თავის დასაცავად მთრეხელს სოფ. ახალციხის ყოვლადწმინდის ეკლესიაში მოუნდომებია თავის შეფარება, მაგრამ იგი დაკეტილი დაჰხვედრია. „კლიტე ვერ გაუტეხავ, მშვილდიც იმ კლიტის ისრის დაკვრის დროს გასტეხვი, გადამხტარ და პირდაპირ შიოლაის დის ბანზე შამქდარ. ქალს ჯერ ტირილ დაუწყავ, რომ ძმის მამკლავ უნახავ. მეძრ იქავ დაღნანებვი, შაუნახავ სახლში მთრეხელი. მოსულან ღუღუშაურნიც. ქალ კარზე დახდგომივ: სტუმარივ, ნუ მახკლავთავ. მღევართ არ დაუშლავ. მთრეხელს რო შაუტყოვ, მკვლენავ, გარმახტომივას წინ ლაშქართ, უთქომ: აბა, თუ თქვენ ხალხი და ვაშკაცები ხართ, უიარაღოს კი ნუ მკლავთ, ერთი მშვილდ-ისარი მამეცით კელში და მეძრ გაიგებთ, თუ ერთი გადამჩებით... რაიდ გავაგრძელა? დახკრეს ისარი მთრეხელს. ქალმა მამულნი მისწყინა: სახლში სტუმარი მახკალით, დაიცათ, წყეულნო! არ შეგარჩინო! ერთხან ხო იქნების, მომივას ქმარიც შინ. ქალმ სოფელი შაყარ, აიღეს მთრეხელი, წამოიღეს არხვატს. შიოლას დამ, ქერეეთ ზალმა, დაუყენ წინ მკვდარს მთრეხელს ქორა თავის კარი, სამთრეხლოს მთამდი მახყვ, მთაზეით დაბრუნდ. უთხრ მთრეხელს: ღმერთმა გაცხონას, მთრეხელო, სტუმარო, ჩემს სახლში დახარჯულო! მალე კი ამავეყრი ჩემ მამულთ ჯავრს.“ ამ ქალის ქმარი, ქერა, ამ დროს სანადიროდ ყოფილა. დაბრუნებულს მოკლული ვაცი მიუტანია. ცოლს ამბავი დაუხვედრებია და დაუვალებია თავისი ძმის მოკვლა. — ცოლის ძმას აბა როგორ მოკვლავო? უპასუხნია ქმარს. — არ მოჰკლავ და მე შენთან ცოცხალი ვერ ვიქნებო. ცოლის დაჟინებული მოთხოვნის თანახმად, ქმარი წასული სნოს და დაბრუნებულს ცოლი მოუტყუებია: ვერ ვნახეო. ცოლი არ მოშვებია. ქმარს მეორედაც ისევ უქნია. მაშინ ცოლს მკაცრად განუცხადებია: „რჯულის დაკარგვას, ხალხში უქედოს სიარულს იქავ ძმის სიკვდილი მირჩევ, ქერეეთ გვარს ხალხში აღარ გაგვევალისთ, ხალხ გეტყვისთ: სტუმარი სახლში მაგიკლესთ და ვერაი ხქენით. მაუკლავად არა გვეშველების. დაღონებული ქერა ადგა მესამედ და მოკლა ისრით ცოლის ძმა სნოში.“ ახლა ამან გამოიწვია ღუღუშაურთ მხრით სისხლის ძიება, რასაც შედეგად სამ-სამი მკვდარი მოჰყვა: სამი ქერეეთი და სამიც ღუღუშაურთი. „ეს ამთვენ კოცა სრუ სტუმრის მოკვლამ მაიყოლა... ეს ქალის ძმა, რომელიც ქერამ მაკლ, იყო მთრეხელის ისრის დამკრავი და მამკლავი, შიოლას ალალი ძმა.“

ბ.

- შიოლავ ღუღუშაურო! სკამს იჯექ ერისთვისასა.
 ახლა რა ღმერთი გაგიწყრა? მონასა გევხარ ღვთისასა?
 არ გაგიშვია მთრეხელი, კეკს მიმავალი დისასა.
 ცხენი სთხოვე და დაგიტმა, შვილდს რაღას ართმევ რქისასა?
- 5 შვილდი არ დაეთმიება, – ადგილს დგას ნაპირისასა.
 დაგიჭირა და გულსა გკრა ბატონსა აჩხოტისასა.
 „აქამდე სჭამე აჩხოტი, ახლა მე გაჭმევ ქვიშასა.“
 ტანზედით აბჯარს ვინ ამყრის? ვაჟ დედას შავის ყმისასა!
 ცხენზედით ვინ ჩამომაკნეს შავ-ბიჭსა მთრეხელისასა?
- 10 მიემართავ ყოვლად წმიდასა, შეწვენას ვითხოვ მისასა.
 კარები ღია არ დაჰხვდა, კარები მღვთის შობლისაცა.
 „ნეტავ, არ შეიხვეწიებს ძმისა მომკვლელი დისასა?“
 – „როგორ არ შეიხვეწიებს? ვაჟ დასა შავის ძმისასა!“
 მოსდევდენ ღუღუშაურნი, რისხვასა გვანდენ ღვთისასა.
- 15 „ნუ მახვალთ, ჩემო მამულნო, ნაწნავს ნუ მომჭრით თმისასა!“
 კარებით არვის გაუშვებს, საკომით უკრვენ ისარსა.

—

უბნობენ წამოქცევასა იმ ახალ-ციხის კლდისასა,
 შიგ მომწყვდევასაც ამბობენ ბებერის ჩაბადისასა.

(კალმის - წვერა, ივერია, 1902, №124).

კალმის-წვერას (ა. კობაიძეს) ამ ნომერში მოთავსებული აქვს ფელეტონი შიოლა ღუღუშაურის შესახებ, სადაც ზოგიერთი დეტალი არ ეთანხმება ბეს. გაბურის ცნობას. სახელდობრ, მისი ცნობით, თითქო მოხვევებს გადაეწყვიტოს მოძალადე შიოლას მოკვლა და შეესყიდოს ერთი შიოლასთან დაახლოებული ხევსური, მთრეხელი, რომელსაც ფიცი ჰქონდა ნათქვამი შიოლას გათხოვილ დასთან. თემის შესყიდულ მთრეხელს აუღულებია ლუდი და ძღვენი წაუღია შიოლასთან. ღალატის ამბავი შიოლას გაუგია და როდესაც, აჩხოტს სანადიროდ მიმავალი, გზაში მთრეხელს შეჰხვედრია, უკითხავს: სა მიგაქვს ძღვენიო. მთრეხელს უპასუხნია: თქვენს დასთანაო. – ჰო ვიცი, რაც ძღვენი მოგაქვსო, უთქვამს შიოლას და მხლებელთათვის უბრძანებია, ცხენი წაერთმიათ მთრეხელისთვის. ამის შემდეგ მშვილდ-ისრის ჩამორთმევაც მოუწოდებია. – ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 1 სკამს იჯექ ერისთვისასა [„ერისთვიანთ უჩუქებიათ სკამი სახსოვრად, ანუ ჯილდოდ განსაჯობისათვის და მხნეობისათვის და ამ სკამს დიდი სახელი ჰქონდა მოპოებული ღუღუშაურთა გვარში და მთლად გვარეულობა თურმე იჩემებდა ახნაურობას“ (კალმის-წვერა). –

ცოტა ქვემოთ, იმავე წერილში ორი უკანასკნელი სტრიქონი გამორეებულია სხვაგვარად:

ამბობენ წამოქცევასა იმ ახალ-ციხის კლდისასა.
შიგ მოტანასაც უბნობენ ბებერის ჩაბადისასა.

იგივე ლექსი ა. კობაიძემ მეც ჩამაწერინა სიონში 31.7.1913. — მომყავს ვა-
რიან ტები: სკამს იჯექი შკამს ზიხარ; 10 ყოვლად წმიდასა] ყველა-წმინდასა; შეწვენას]
შველასა; 12 ნეტავ] ნეტარ; მომკვლელი] მომკლავი; 14 მოსდევენ] მოსდევდეს; გვანდენ]
გვანდეს; 15 ნუ მოხვალთ] ნუ მახოლთ; 18 შიგ მომწვედევასაც] შიგ მოტანასაც.

ბ.

ნეტამც შენ, ღუღუშაურო! შკამს ზიხარ ერისთვისასა.
არ გაგიშვია მთრეხელი კეკს მიმავალი დისასა.

—

- „მოვხკლავ და მოვხკლავ ბატონსა, ბატონსა აჩხოტისასა.
აქამდე ჭამა აჩხოტი, ეხლა მე ვაჭმევ ქვიმასა.“
5 მაცვივდეს ღუღუშაურნი, რისხვასა ღგვანდეს ხთვისასა.
იარალს კელი გაიკრეს, ელვა დადგება ცისაცა.

(Sh. მოხ.).

ეს ნაწყვეტები მოიგონა ი ა გ ო რ ღ უ ღ შ ა უ რ მ ა ს. სტეფან-წმინდაში 14.7.1913.

დ.

- შიოლა ღუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა.
არ გაგიშვია მთრეხელი კეკს მიმავალი დისასა.
ერთი გადაჰკრა მთრეხელმა ბატონსა აჩხოტისასა.
„აქამდის სჭამე აჩხოტი, ეხლა მე ვაჭმევ ქვიმასა.“
5 დაბრუნდა, უკენ გაიქცა ქერ-ბედელაისძისასა.
„ნეტარ, არ შეიხვეწება ძმისა მომკვლელი დისასა?“
„შამოდი, შაიხვეწება ძმისა მომკვლელი დისასა.“
მოსდევენ ღუღუშაურნი, რისხვასა ჰგვანან ღვთვისასა.
წინ დაი გერდეელობა: „ნაწნავთ ნუ მამჭრით თმისასა.“
10 კარით მან აღარ გაუშო, საკომლით უკვრენ ისარსა.

(D, გაგონილი გახუტა ხეთაგური საგან).

მ.

აქამდე, ღუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა,
ეხლა რა დაემართებია? მსახურსა ღგვიხარ სხვისასა.
არ გაუტეი მთრეხელი კეკს მიმავალი დისასა.
ცხენი მასთხოვე, შენ მაგცა, მშვილდს რადა-ღ სთხოვდი რქისასა?

- 5 მშვილდ თავად უნდა მთრეხელსა, ნაპირის ადგილისასა.
დაიკრიფა და გულს დაგკრა ბატონსა აჩხვატისასა:
– „აქამდე სჭამე აჩხვატი, ეხლა მე გაჭმევ ქვიშასა.“
ამანდით გამობრუნვილი დაელნებას ღვაკ ცისასა.
მასდევნ ლუღუშაურნი, გარისხებას ღვან ღთისასა.
- 10 მიღმართა ყოლოწმინდასა, დედას, მშობელსა ღვთისასა.
კარნ არ დაუხვდეს ღიანი ნაგებსა თლილის ქვისასა.
გაუშვი, შაიხვეწების ძმისა მამკლავი დისასა.
„ნუ მახკლავთ, ჩემო მამულნო, ნაჭაპნს ნუ მამჭრით თმისასა!“
კარისას არ შაუტიენა, საკმით დაუკვრენ ისარსა.
-
- 15 ამბობენ ჩამოქცევასა ახალციხურის კლდისასა,
შიგ ჩაჭერასა ამბობენ ქერ-ბეღელაისძისასა.

(T).

3.

- შიოლა ლუღუშაურო, ბატონო აჩხოტისაო.
ჯორი წართვი მთრეხელსა, მშვილდს რადა სთხოვდა რქისასა?
მშვილდს არ გაიღებს მთრეხელი: ნაპირს დგას ალაგისასა.
დაიბრუნა და გულს დაჰკრა ბატონსა აჩხოტისასა:
- 5 „აქამდე სჭამე აჩხოტი, ახლა მე გაჭმევ ქვიშასა.“
მაადევნ ლუღუშაურნი, რისხვასა გვანან ხვთისასა.
მიმართა ეკლესიასა, ნაგებსა ბასრის ქვისასა.
კარნი არ დახვდენ ღიანი, „ვაჲ დედას მთრეხელისასა!
ნეტარ, არ შაიხვეწებსა ძმისა მამკლავი დისასა?“
- 10 „შამოდი, შამოგიხვეწებ შენის მოკლულის ძმის მხემბა!
დაბრუნდით, ჩემო მამულნო, ნაწნავს ნუ მამჭრით თმისასა.“
კარიდან აღარ შაუშო, საკმიდან დაჰკვრენ ისარსა.

(Sh. გუღ.).

ჩამაწერინეს ს. ღუმაცხოში 16.6.1913. ამას დასძინეს: „როცა მოსულა შინ ქმარი (შიოლას სიძე): რად მომიკლეს სტუმარი და რად მომჭრეს თავიო, უთქომ და მოუკლავს ერთი ცოლეურთი.“

ზ.

აქამდე, ლუღუშაურო, სკამს იჯე ერისთვისასა.
ახლა კი დარუყებულხარ, მსახურს გაფერე სხვისასა.

(Rფ, 229).

04.

- შიოლა ღუღუშაურო, სკამს დასჯე ერისთვისასა,
აზნაურობას ხფიქრობდი, ბატნობას მოკებისასა,
მომძეთ მონობას ხფიქრობდი, გარიყვას ნამუხისასა.
შენ არ იცოდი, მოკენი ყმობას არ იზმენ ცხვისასა:
- 5 სისხლის მწოველსა ბატონსა მსწავლებს ჩვენ უზღუნით ჭკვისასა,
აზნაურობის ძებნაჩი გზას მაგცემთ სამარისასა.
კარკუჩით მოდის მთრეხელი ღუღუშაურის ძისასა,
ცხენსა ზის, როგორც ფრინველი, არწივს შედგვანდა ცისასა,
მილოლავს, როგორც ნაგრილი, მინდორსა აჩხოტისასა.
- 10 მალ მიახლოვდა აჩხოტსა, სადგურსა დევ-გმირისასა.
ბანით დახკივლა შიოლამ: „შენ შურს იძიებ ვისასა?
აქ მოდი, მომე პასუხი, გულს მე ჩაგვიღებ თხისასა.“
– „მოვალ და კიდაც მოვიხპობ ბატნობას წუთის ხნისასა.“
მალ მიაბრუნა მერანი მტერთან პირდაპირ ცდისასა.
- 15 ბანით ასროლა შიოლამ, ცხენს მოჰხვდა თოლის ქისასა,
წვერი ტვინამდი შევიდა, – ძალა აქე ორბის ისარსა.
ცხენით გამაკდა ჭაბუკი, სწრაფად მააძრობს ისარსა.
ვაჟმაც მალედვე შასტყორცნა, უარ არ იყო მისასა.
გულ-მკერდი გააკვრეტირა, კისერს უწია ყმისასა.
- 20 ბანიდან გადმართა: „ბატონს ეგ უნდა მთისასა.“
უკენ მაბრუნდა მთრეხელი, სისხლს აღარ ნდომობს ცხვისასა.
მივიდა ახალ-ციხეჩი. ახლა შევიდეს ვისასა?
მიღმართა ყველა-წმინდასა, დედა მშობლისა ხთისასა.
კარნი არ დახვდა ღიანი ნაგებსა თლილის ქვისასა.
- 25 მიღმართა ქელ-ბელელეთა თავის მაკლულის დისასა.
„ნეტარ, არ შაიხვეწება ძმისა მამკლავი დისასა?“
– „შემოდი, შეიხვეწება, სულს გეფიცები მისასა.“
ისე უშიშრად შევიდა, როგორც რო თავის დისასა.
ღიაცმა კარი მიჯარა, კელას მიუგდებს ხისასა.
- 30 მასცი(ვ)დეს ღუღუშაურნი, კარებს ქვებს სცემენ კლდისასა.
„გააღე, თორო შენც მაგკლავთ, დღეს დაგინელებთ მზისასა.“
ეხვეწებოდა მამის ძმათ: „ნაწნავთ ნუ მამჭრით თმისასა.
შაფარებული სტუმარი უნდა იფიქრათ ვისასა-ა.
თუ არად აგდებთ სირცხვილსა, რას ხფიქრობთ ჩემის ქმრისასა?“
- 35 ის არ შეგარჩენთ სტუმრის თავს, წესს არ დაარღვევს მთისასა.“

—

საკომლით უკრეს ისარი, სისხლის პატრონი ავია.

- თორმეტი მოხვდა მთრეხელსა, დაკვრიტეს როგორც ცხავია.
მეტად შესწუნდა დარეჯან, კედელს აგალა თავია,
სდიოდა ცრემლის ნაკადი, სიტყო გულთ გამამხრავია.
- 40 თმებს იგლეჯს გამწარებული, მოსწყდა დარალის კავია.
მივიდა, კვნესით გაალა კარი ოჯახის მცავია.
გამაუარდა ცულ-აფთრით ქალი ეფხივით ავია.

—

- მოვიდა ქელ-ბელელი, ის მონადირე მთისაო.
ზურგთა ხეილი ნადირი, ჯიკვია ათის წლისაო.
- 45 ცოლს უთხრა: „ქალო, რას შვრები, ვის ემუქრები, ვისაო?“
— „სნოვლებსა გასაწყვეტლებსა მადლი გაუწყრეს ხთისაო!
სტუმარი მაკლეს ჩემს სახლჩი, ას-კეცი ჭირი მჭირსაო.
წადი და ერთი მაუკალ, ჯიკვი დააგდე ძირსაო.“
გადააგდა და წავიდა, ირემსვით მარდად ხტისაო,
- 50 მალ მიეწია სნოვლებსა, იქვე სნოს ციხის ძირსაო.
შორით დახკივლა: „დადევით, თავზე ნუ იხვევთ ჭირსაო.
რად ხკლავდით სტუმარს ჩემს სახლჩი? მოდით, მითხარით პირსაო.“
სნოვლები ციხეს მიდიან, ერიდებიან გმირსაო.
შორით ასროლა ისარი, ერთი დაგორდა ძირსაო.
- 55 წავიდა. მილამ შინ მივა, გულჩივა ისრივ ხკვირსაო:
„ნეტარ, რად მაკლეს სტუმარი? ვის სახლჩი ხკლავდეს ვისაო?“
სახლჩი მივიდა. დიაცსა წყაროსვით ცრემლი სდისაო.
მაში შეხკითხა: „რად მაკლეს, თავს რად იდებდეს ჭირსაო?“
დიაცმა ვერ თქო პასუხი, გულ-კვნესით ამასტირსაო.
- 60 მეზობელთ უთხრეს ამბავი, მაში დამშვიდდა ისაო.
„რად არ იცოდეს უბედურთ, ვის შეეფარა, ვისაო?
ჩემს სახლჩი შურის ძიება არ დაუღევდა ჭირსაო.
უთხარით: შური ვიძიე, დადუმდეს, ნულარ სტირსაო.“
რა დააყუჩებს უბედურს, ჭირი ესართვის ჭირსაო.

ივანე ფიცხელაური (D).

როგორც ჩანს, ეს ლექსი ახლად გაკეთებულია ძველი თქმულების ნიადაგზე. მოლექსეს ნაწილობრივ გამოუყენებია ნაწყვეტები ძველი ლექსიდან, რომელიც ამავე საგანს შეეხება და რომელიც რამოდენიმე ვარიანტადაა მოყვანილი. შეიძლება ითქვას, რომ ამისი ავტორი თითქო ლიტერატურულ ძეგლებს იცნობს და მათი გავლენის ქვეშ იმყოფებაო („მერანი“ 14, „ჭაბუკი“ 17).

ეგვეე ამბავი პოემად აქვს გადაკეთებული ბ ე ს ა რ ი ო ნ გ ა ბ უ რ ს („შიოლა და მთრეხელი“). რომ დიდი არ იყოს (387 სტრიქონია, რაიცა დაახლოებით ცხრა გვერდს დაიცვრდა), აქვე მოვიყვანდი.

43. ვაჟუსძის მოკვლა თორღვას მიერ

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh), რომელიც ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 თვალისში. – მინდიას სიტყვით, თორღვა კონსტანტინე ბაგრატიონის ნაბიჭვარი იყო.

10 კმალი თავითი დაგიღვა, ნაბად გაგხურა ცვრიანი.] ვაჟუსძეს, მართალია, პირველად ხმალი წაურთმეცია თორღვასთვის, მაგრამ თორღვა ხელ-და-ხელ სცემია და ლეკისთვის დანა დაუკრავს. შემდეგ ხევსურს თორღვას აღარ მოუსურვებია თავისი ხმლის დაბრუნება, რადგანაც წანართმევი იყო მტრის მიერ. ის კი არა, ნაბადიც გადაუხურავს გულადი მოწინააღმდეგის პატივისცემის ნიშნად; 12 ირემი თვირთვილიანი] ვითომ: ოფლი რთვილად შეაყარაო; 15 აქ მეორე ნაწილი ლექსისა აკლია, – მოამბემ არ იცოდა; 21 ძალიან ნუ გაზდილდები...] ეს სტრიქონი მოამბემ მე-17-სა და მე-18-ს შორის მოაქცია.

ბ.

- დაჯე, დაგვექენ, ვაჟუსძე, თუშეთს იემარე რიალი,
კვესურეთ ნულარ გარმახოლ, გზანი გქონ საკრიკიანი.
არ დაიჯერებ, გარმახოლ, არ იყავ დაველათიანი:
შამაგვეყრება თორღვაი დილაზედ თვირთვილიანი,
- 5 მარცხნივ მკარ გამოგიარა, მარჯვნივ მკარ გიყო ზიანი,
გულს დაგცა ქომა ხანჯარი, მიწა გაჭმია მტვრიანი,
დგნალონის ჩდილში გაგწირა, ნაბად გაგხურა ცვრიანი,
თავითი ყორანს მაგისხნა: „გალო გახართ წვნიანი!“
თაოდ არჭილოს გავარდა თორღვაი მარჯვებიანი.
- 10 არჭილოს ქალნი ულოცვენ: „სად იყავ მკლავ-სისხლიანი?
– „ვაჟუს ძემ კმალი წამართო, შინ მოოლ სირცხვილიანი.“
- – ვაჟუს ძის გარდამღებლო, თორღ[ვ]ს, რა გქონდა ფარადა?
– „სამკლავენ მიფარებიან, დაშნა მქონიყო კმალადა!“
თორღვას უბარებს ბატონი: „თორღვა, ჩამოედ ბარადა!
- 15 ცხენსა ჩემს მოგცემ, თორღვაო, ერთიც ვერ სჯობდეს თვალადა.“
- ამაგ სიმღერის მათქვამი არჭილოს ქალ ვარ თმიანი.
ცოლადა წამაგვიდოდ, მაგრამ ვარ კვეთილიანი.
სალექსოდ გამამილაღე საყური ზინზილიანი.
ქებასა არ მაგიშლიდი, თუ კიდევ სად ხქენ ზიანი.

(U, ივერია, 1888, №121).

უს იგი გაუგონია ბათაკა არაბული საგან. ამ ლექსში შემავალი სტრიქონები 12-15 წარმოადგენს 45 ნომრის ვარიანტს.

ბ.

- დაჯე, დაგვექსენ, ვაჟისძე, თუშეთს იკმარე ზიანი!
ახლა კეკესურეთ გადახვე, ადგილი ღნახე კლდიანი,
ჯოჯინის ღელე შაუკარ, გზა არის საყელიანი.
მაგივა თუთქიაური, ირემ მალბიჯავს რქიანი.
- 5 თოფი ესროლე, ვერ დახკარ, დაგიხვდა დავლათიანი.
შამაგივიდა კელადა ენითაც ილეითიანი,
კმალი შენ მოგცა, ვაჟისძე, დანა დამალა ფხიანი,
მარჯვნითკე ჩამაგიარა, მარცხნისკე გიყვა ზიანი,
გულს დაგცა მჭრელი ხანჯარი, მიწა გაჭმია მტვრიანი,
- 10 გაგწირა დგნალოვნის ჩდილ, ნაბად გაგხურა ცვრიანი,
თავით დაგისხა ყვარნები: „გალო გახარით წვნიანი!
ვაჟისძე შაინახიდი!“ ზედ სხვანიც მავლენ მკრიანი.
თავად არჭილოს გავარდა თორღვაი თვირთვილიანი.
არდოტს მშვიდობას ხკითხვიდეს: „სით მოხველ სახელიანი?“
- 15 – „რად მკითხავთ, არდოტელებო? მე მავალ სირცხვილიანი,
კმალი წამართვა ვაჟისძემ, დანა დავმალე ფხიანი.“
– „გეტყობის საუბარზედა, თორღვა, გიქნავის რიალი,
ვაჟისძე ღალატით მახკალ, სად გასწირ სისხლ-ტივრიანი?“
-
- 20 ემაგ შაირის მათქომი ქალ გომეწრელ ორ თმიანი,
შაიტყვე, გამამილალე საყურე კალუმინი.
ცოლადაც დაგიჯდებოდი, არ ვიყვა კვეთილიანი.
შაგაქი, ნუ გასდიდებები, მამა მეცა მყავ კმლიანი,
სამთ შახკრავს შენისთანათა ჯაჭვიანთ პერანგიანი.

(R, 84).

20 კალუმინი] სხვა ვარ.: ზინზილიანი R. – უკანასკნელი სტრიქონი ამას მოგვაგონებს: 321, 3-4.

ვაჟისძე „თუში ყოფილა, ხეკსურეთში უთარეშნია, უწიოკებია და უცარცვია ხალხი. ეს ღალატით მოკლა თორღვამ. მაგრამ თორღვამ უარესი დღე დააყენა ხალხსა, სანამ ჩონთას ისარმა გული არ გაუემირა ამ სისხლის მსმელსა“ R.

ღ.

არ დასდევ, ოზუზიო, თუშებშია ჰქენ ზიანი.
ახლა კეკესურეთს წამოხვე, მთა მოგცეს საყელიანი.
შამოგეყარა თორღვაი, შენკ უფრო სახელიანი.
კმალი შენ მოგცა, უზუზი, დანა დამალა ფხიანი,

5 მარჯვნისას წამოგიარა, მარცხნისას გიყვა ზიანი,
დგნალოვანს წამოგაქცია, ნაბად წაგზურა ცვრიანი.
თავად ბაცურზე წავილა მანძილა რქა-ჯანგიანი.

(Tფ).

2.

არ დაჰდევ, ზაზულიაო, თუშეთს ბევრი ჰქენ ზიანი.
წამოხველ კევსურეთისაკ, გზა დაგზვდა საყელიანი.
წინ თორღვა შამოგეყარა, ლვთისაგან სახელიანი,
5 კმალ მოცცა, დაგაღალატა, დანა დამალა ფხიანი,
მარცხნისაკ ჩამოგიარა, მარჯვნისაკ გიყვა ზიანი.
დგნალოვანს შამოგაწვინა, ნაბად გაგზურა ცვრიანი,
თავით დაგისვა ყორანი: „გალო გამოხარ წვნიანი!“
თავად არჭილოს გავარდა მანძილა რქა-ჯანგიანი.
მუცკუს მუალის თორღვაი დილაზე მკლაგ-სისხლიანი.
10 სახელს ულოცვენ კევსურნი: „მოხველა სახელიანი?“
– „კმალი ზაზულიმ წამართვა, ვერ მოველ სახელიანი.“
კმალს ნუ იკვენი, თორღვაო, მაძა მეცა მყავ კმლიანი:
წავალის, აიქ დაჯდება, სადაც სამტერო ტყე არი,
სამთ შაჰკრავს შენისთანათა ჯაჭვიანთ პერანგიანი.

—

15 ემაგის მოლექსებელი თუშთა ქალი ვარ თმიანი.
სალექსოდ გამამიგზავნე ტყავ-კაბა ნოჭიანი.
თუ არ იქნება ტყავ-კაბა, — კალათა ორ-შიბიანი.

(Rთ, პ ა პ ა მ ა რ ტ ი ა შ ე ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

ამ ლექსში მოქმედი პირების შესახებ R შენიშნავს: „ეს ზაზულიაც და თორღვაც ორივე საზიზლარი მტარავლები ყოფილან. თორღვამ დალატით მოკლა ზაზულია და ახლა თვითონ დაიჭირა იმის ხელობა, სანამ ფშავლის ჩონთას ისარმა გული არ გაუგმირა“; 16 სალექსოდ გამამიგზავნე...] „ჩვეულებად ჰქონდათ, მოლექსისათვის გამარჯვებულს უნდა გაეგზავნა ნადავლიდან: თუ კაცი იყო, — ან ხმალი, თოფი, ხანჯალი, ჭედლია ცხვარი; თუ ქალი იყო და, — საყურე, ტყავი, ტყავ-კაბა, კალათა, ან სხვა რამე საქალო სამკაული“ R.

3.

არ დასდევ, ვაყისძიაო, ჩვენში ბევრი ჰქენ ზიანი.
ფშავ-კევსურეთში წამოხველ, გზა დაგზვდა საყელიანი.

- შამოგეყრება თორღვაი, ღვთისაგან ნაწილიანი.
 მარჯვენისას ჩამოგიარა, მარცხნივ კი მოგცა ზიანი:
- 5 გულის პირს დაგცა ხანჯარი, სისხლმა გადილო შრიალი,
 დგნალოვანს შამოგაწვინა, ნაბად დაგხურა ცვრიანი,
 თავით დაგისვა ყორანი: „გალო გამოხარ წვინანი!“
 გავარდა არჭილოსშია კარი მანძილა რქიანი,
 მუცუს მივიდა თორღვაი დილაზედ თვირთვილიანი.
- 10 ამბავსა ჰკითხვენ არღოტსა: „სად იყავ მკლავ-სისხლიანი?“
 – „ვაჟიქემ კმალი წამართვა, შინ მოველ სირცხვილიანი.“
 კეესურნ ულოცვენ სახელსა: „არა ხარ სირცხვილიანი.“

—

- მაგა ლექსაის მოთქოში კეესურის ქალი თმინი.
 მოგივიდოდი, თორღვაო, არ ვიყო კვეთილიანი.
- 15 სალექსოდ გამამიგზავნე საყური გუგუმინი.
 გულ ნურას გაგიდიდლება, – მამა მეცა მყავ კმლიანი.
 წავალის, გზებსა შაუკრავს, სადაც გზა იცის მტრიანი,
 ერთის ნასროლით ორთ დაკოცს, შინ მოვა სახელიანი.

(X ივერია, 1887, №154=62).

12 კეესურნ] კეესურთ X, რაიცა გაუგებრობაა. ამ სტრიქონს შემდეგ იქ იკითხება კიდევ ერთი სტრიქონი: „სახელს ულოცვენ თორღვასა: არა ხარ სირცხვილიანი“, რაიცა, ცხადია, ვარიანტია და სხვა არაფერი.

ზ.

- მოდი, ვაზუზი, დაგვექსენ; თუშეთის გეყო ზიანი.
 ახლა კეესურეთს გადადი, კმალი დაგხვდება ფხიანი.
 გზათ თორღვა შემოგეყარა, ღვთისაგან დოვლათიანი,
 ფარი და კმალი შენ მოგცა, დაშნა დამალა ფხიანი.
- 5 მარჯვნიდგან წამოგიბრინა, მარცხნიდან დაგკრა ზიანი,
 გულის პირს დაგცა დაშნაი, ბორტვი დაკმიჩე მტვრიანი,
 ჩაგიტან დაგლოვანასა, ნაბად დაგხურა ცვრიანი,
 თავით დაგისხა ყორნები, ძვალ ახრევიანა წვინანი.

—

- თორღვავე, ვაზუზის მომკლაო, ნეტარ რა გქონდა ფარადა?
 10 კახეთს გიბარებს ბატონი: „ერთხელ ჩამოდი ბარადა!“
 ტანთ გამოგიცვლის ხალათსა კეესურთ ბიჭების ჯავრადა,
 ცხენსა გიბოძებს ისეთსა, შინ წაგიყვანოს ჩქარადა.

—

ემაგის მოშაირეი ქალ გომეწრელთ ვარ თმიანი.

შეიტყო, გამომიგზავნე საყურე გუგუმიანი.

15 საცოლედ არას მიკადრებ, – აზნაური ხარ ყმიანი.

ჩემის ქებით თავს ნუ გაიდებ, თორღვაო, – მამა მეც მყვანდა კმლიანი.

ჭარ-ბელაქნიდან მოუდიოდა ყოჩი, ვაცები რქიანი.

იკითხავდითა გომეწარშია, ვერხოვანს ქავთარ მქვიანი.

(Bu).

პირველად დაბეჭდა აკაკის თვიურ კრებულში (1900, №11), შემდეგ გადაბეჭდა ხალხურ სიტყვიერებაში, №22. – 16 თავს ნუ გაიდებ] თავს ნუ გაიდიდებ (აკაკის კრებ.).

ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს: რადგანაც ლექსის ენა ლიტერატურულ გემოზეა გადმოკეთებული, ამიტომ მე-6 სტრიქონში ეს სიტყვები „ბორტვი დაკმიჩე მტვრიანი“ არ იცი კაცმა, როგორ გაიგო: ბრძანებად, თუ თხრობად (ზედმიწვენილობის დაცვის დროს თუშური კილო გამოაჩენდა ბრძანებითი კილოსათვის „დაკმიჩე“ ფორმას, ხოლო თხრობითისათვის ამას: „დახკმიჩე.“

ამ ლექსის შესახებ Bu შენიშნავს: „გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ თორღვა იყო ბაგრატიონთ ნაბიჭვარი, ცხოვრობდა სოფელ მუცოში, რომელიც მდებარეობს პირიქით ხევსურეთში, მდინარე არგუნის სათავეში. მთაში მძინარეს თავს დასდგომია თორღვას ქისტების გამოჩენილი ბელადი ვაზუზი, რომელიც შიმის ზარსა სცემდა მთელ მთაბარს, და დაუტყვევებია. როდესაც ერთ კლდის პირას ბილიკზე მიდენილან, უცბად უძვრია თორღვას საცვეთიდან ხანჯალი, დაუცია ვაზუზისათვის გულში, გადამხტარა კლდეზე და თავისთვის უშველია. ფშავლებს და ხევსურებს ხარჯი უძღვევიათ თორღვასათვის და ერთხელ ხარჯის აღების დროს ფშაველს მოუკლავს იგი ისრით. ეს ჩანს ფშაურის ლექსიდან, რომელიც მოყვანილი აქვს ხიზანაშვილს ფშაურ ლექსებში.“

6.

მოდი, ვაზუზი, დაგვექსენ! თუშებსა გვეყო ზიანი.

ახლა კევსურეთს გადადი! კმალნი იქ დგანან ფხიანნი.

წინ თორღვა შემოგეყრება ღვთისაგან დავლათიანი.

კმალსა ჰლესავდა თორღვაი, ხანჯალ წელთ ება ფხიანი.

5 გიფარა თორღომ, მიგაწვინ, ნაბად დაგხურა ცვრიანი,

თავით დაგისხა ყორნები, ძვალ ახრეენა წვინანი.

—

თორღვაო, ვაზუზის მკვლელო, ნეტა რა გქონდა ფარადა?

ქალაქს გიბარებს ბატონი: ერთხელ ჩამოდი ბარადა!

ხალათს გამოგიცვლი, თორღვაო, კევსურთ ბიჭების ჯავარადა.

10 ცხენსა აგეთსა გიბოდებ, შინ მიგიყვანოს ჩქარადა.“

—

ემაგის მოშაირეი გომეწარს ქალ ვარ თმინი.
შეიტყო, გამომიგზავნე საყურე გუგუმიანი.
თუ იმას ვერ გაიმეტებ, — ტყავ-კაბა ნაოჭიანი.
საცოლედ არას მიკადრებ: აზნაური ხარ კმლიანი.
15 ქებით კი თავს ნუ იდილებ, მამა მეც მყვანდა ხნინი.
ჭარიდან მოუდიოდა ყოჩნი და ვერძნი რქიანნი.

(Ro თ, მოამბე, 1895, №3).

თ).

მთა-მთას რას გვივლი, ვაზოდე? ბარის არ გეყო, ლეკო, ზიანი?
გარდახვალ კევსურეთშია, კმალნიც მანდ წყევნან ფხიანნი.
გზას თორღვა შემოგეყრება, ღვთით არის დავლათიანი.
თოფ-ქმალს, ვაზოდეც, გაჩუქებდის, დანას დაგიმალიდა ფხინასა,
5 გულს დაგცემდა ქამარ-ხანჯალსა, მიწას გაჭმევდა მტვრიანსა.
სატირლად ქალებ არას მოგივალის, — ყორნისა დავისხდება შავი ჯარია.
მანდიოთ, თორღვაც, მობრუნდებოდი პირ-სისხლიანი მგელია.
გზას ქალებ მიეგებებიან: „ბიჭო, საით მოხვალ სახელიანი?“
— „თოფი-ღ’ კმა(ლი) წამართვა ვაზოდემ, შინ მოვიდვარ სირცხვილიანი.“
10 ვაზოიძის გამლებელო, რაიდ „იფარე ფარია?“
მთავრობა შენა გიბარებს ქალაქსა, ტანზე გამოგიცვლის ხალათსა,
კარგზე შეგსვამდა ცხენზედა, შინ რო მოგიყვანდეს წამზედა.

—

მაგ შაირის მოშაირე ქალი ვარ გომეწარელია.
შაიტყოდ, თორღვაც, გამომიგზავნიდი საყურ-ბეჭედი გუგუმიანი;
15 თუ ისიც არ გემოვებოდეს, ან ტყავ-კაბა ნაოჭიანი.
საცოლედ არას მოგივალ, — ქალი ვარ კვეთილიანი.
გერგებოდ, თორღვაც, არას შემირთავ, აზნაური ხარ ყმიანი.
ნურც თავსა, თორღვაც, გაგვიდილებდე, მამა მეც მყვანდა კმლიანი.
თუ გინდა, ჰკითხოდე გომეწარელებსა, ქავთარ მქვიანიდ არისა.
20 მარტოდ ჩავივლოდ ჭარის თავსა, ნოტოებ მოუდიოდ ცხვრისა.

(Al, კვალი, 1897, №13).

4 თოფ-ქმალს გაჩუქებდის] „ხალხის თქმით, ვაზოდე მძინარე თორღვას წაადგა და აჰყარა იარაღი“ Al.

44. თორღვა.

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh). მიაბო მი ნ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა 11. 8. 1913. თვალივში. ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს : 2 ამაეს ამაიყოლა ნავთი და ნაკვერცხალიო] ე.ი. ფიცხი ყოფილა მეტად; 3 ამაიჩქიფია] ე.ი. ტანი დაიბანა; შორით ვინ უგა თვალიო] აქ საეჭოა, რომ კითხვა იყოს, უფრო ამას უნდა ნიშნავდეს: შორით ვილამაც თვალი მოჰკრა; 4 ბეჭებს უნახეს ჯვარიო] როცა იორში ბანაობდა, ვილაც კაცს თვალი შეუსწვრია და დაუნახავს, რომ ზურგზე ჯვარი ჰქონდა გამოსატულიო; 8 რო ტუძაური ჯვარიო] ვარიანტი იმავე მი ნ დ ი ა ს ი : როგორც მანძილა კარიო; 10 ნაცრიანი ტომარა იმისთვის მოუთხოვია, რომ თოვლიან გზაზე უნდა დავყარო და გავაშროვო; 11 არწივის მკარი საისრედ ჰნდომებია; 15 „ნატყვიარი“ როგორღაც ვერ უდგება; 22 გიზავე-დ' ვერ დაგიზავე] შერიგება მსურდა შენი და ვერ შეგირიგდიო; ბაგრატივნობის გამო მი ნ დ ი ა მ გადმომცა, რომ თორღვა კონსტანტინე ბაგრატივნის ნაბიჭვარი იყოვო. მაგრამ ამ შემთხვევაში „მაგანის გვარი“ (1), ან „მაგან(თ) გვარი“, ან კიდევ „მაგნის გვარი“, როგორც ვარიანტებში იკითხება, დედის მხრივ ხომ არ აღნიშნავს ჩამომავლობას?

თქმულება მცურავი ჯაჭვის შესახებ მამუკა ქალუნდაურზედაც არსებობს (G, წელიწდეული, 161, 19). მაგრამ რადგანაც მის ჩუქებას ძმობილს მიაწერენ (რომელიც ხშირად ვეშაპად არის ნაგულისხმევი), ამიტომ ბუნებრივად მექობაურის ამბავი გვაგონდება (№93), სადაც, თქმულების თანახმად, ვეშაპი სხვა-და-სხვა იარაღს აძლევს საჩუქრად მექობაურსა და მის ამხანაგებს, რომელთაც მას მეორე ვეშაპთან ბრძოლაში უშველეს.

[ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

ანდაკით ამადიოდეს მენადირენი რვანიო.

შამაძუგბუგებს თორღვაი, ეგრ რო ტუძაურთ ჯვარიო.

ფშავლებს მოსთხოვის თორღვამა კვამლად შიშავი ცხვარიო.

„სამეტოდ შამიკერიფიდიოთ ლალის არწივის მკარიო.“

5 ჩოთლას ძემ ამიწვავდა ისარი მჭვარტლიანიო.

ამოიკრიფა, გულს დახკრა: „ვე ნახე შხამიანიო!

შვიდ წელს ვიყავი ნაცივარ, მშვილდს ველარ ვუყავ ძალიო.

ვე ნახე, მუცუს გაზდილო, გაგორდი გამცივარიო!“

—

10 — „ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“

— „იელოვანში გავწირე, გაცურდა, როგორც წყალიო;

ჩაუდგეს აზნაურები, ველარ მოკელებს კვალიო.“

კოშკი დგა იელოვანში თორღვაის ნაბურთვალიო,

ყვარნის თბით გადაურთიდიო, არ ჩაუვიდეს წყალიო,

- 15 მშვილდი საბმითა დაუბით, არ დაუშლიდეს ქარო,
ზედ ფარი ჩამუკიდდით, თორღვას საომარიო!
ხალისად ომი მაჟლის, დაიძვრის, დაღბერს ქარო.

(U, ივერია, 1888, №120).

უს იგი გაუგონია ბათაკა არაბულისაგან. – მე-9 და მე-10 სტრიქონს შუა აქ ჩართულია ოთხი სტრიქონი, რომელიც ცალკე გამოყავ და 46 ნომრად დავბეჭდე. თორღვას შესახებ UC აღნიშნავს, რომ „ბატონიშვილის ბაგრატიონის“ ნაბიჭვარი ყოფილა, დედად ხევსურის ქალი ჰყოლია და აღზრდილა სოფ. მუცოში.

ფარის ჩამოკიდება პატრონის სიკვდილის შემდეგ (რომელზედაც აქ საუბარია უკანასკნელ სტრიქონში), ომის ხალისის მოსვლის მიზნით, მოთხრობილია აგრეთვე ბალათერას შესახებაც (№73).

ბ.

- ობლობით ამიხარდა თორღვაი ძაგან გვარო.
ამეეს ამიყოლა ნავთი და ნაკვერცხალიო.
ფშავლებს მასთხოვა ბეგარი სრუ კვამლად თითო ცხვარიო.
„თემ-თემად შამიკრიფიდით თითო არწივის მკარიო.“
- 5 ანდაგით ამეიმართნეს მენადირენი რვანიო.
„თორღვაჲ, თუ მაგცათ ბეგარი, მამა წაგვიწყდას, გვარიო!“
ჩამაბუბუნებს თორღვაი, რო ნაჯოგარი კარიო.
ამაიტანა ჩოთლამა ისარი მჭვარტლიანიო.
„შენ თუ ხარ მიცუს გაზდილი, ჩოთლა ვარ ნაბიჭვარიო.“
- 10 წყალს აქათ მშვილდმა დაშჭენხა, წყალს იქითა ქნა ჩქამიო,
გულს დახკრა დაზინებული: „გავორდი გამსივარიო!
თორღვაჲ, ნუ დამემღურები, – ბოძალს ვერ უყავ ძალიო:
ცხრას წელს ორ ლოგინს ნაწოლი, შვიდის წლის ნაცივარიო.“
ჯაჭვი რა უყავ? მინდოდა ძმობილის ნაჩუქარიო.
- 15 – ალავერდ ვიბანებოდი, გაქანდა, როგორც წყალიო.

(B).

ღ.

- ობლობით იყო გაზდილი თორღვაი ძაგნის გვარიო.
ამეეს ამიყოლა ნავთი და ნაკვერჩხალიო.
გამიგონავის კირჩლაი, ბლოელ ბერდია, კარიო,
გაგაიც გამიგონავის, ღილღველთ რო შასდვა ზარიო.
- 5 ვაჟკაცნი ეეგეთანი თორღვასა ხყვანდის ყმანიო.

–

- სანადიროში თორღვასა ეგონა საშოვარიო.
 სანადიროში თორღვამა თეთრს ჯიკვს მახკიდა თვალიო,
 ფეკი გაუსხლტა თორღვასა, მყინვარმ გაულა კარიო.
 ვემაპ მყინვარში ნამყოფი გაუქლა მეგობარიო, –
- 10 თორღვასა ჩასაცმელადა აჩუქა სამანქანიო.
 –
- თუშეთისაკე გადავიდა, გადადის ნადირთ კვალიო.
 ყორანს თოფ დახკრა თორღვამა, მასტეხ მარცხენა მკარიო;
 თავქვე ჩავარდა ყორანი, თორღვამ ჩააყოლნ თვალნიო;
 ემანდ აბანო მაკელა, გაღმართა გალავანიო.
- 15 გაღმეჩვია კახეთსა: „თავადთ მიმართებთ ვალიო!“
 ძეგნაკორაზე შამოკლა, თუთა ბევრ ჭამა, ბალიო.
 ვინ იყავ, მონადირეო. შორით ვინ უგე თვალიო?
 იორში გადაიჩქვიფა, ბეჭში უნახეს ჯვარიო;
 მარჯვენა ბეჭზე მზე სწერავ, მარცხენას – მთვარის ნავიო.
- 20 ანდაკზე შამოდლოდნენ მონადირენი რვანიო,
 ზედაც ეტყობის თორღვასა, მოვალის ნატირალიო.
 – ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?
 – გაუვუში იაღნოზედა, გაცურდა, როგორც წყალიო.
 გამაუყენე მღევარი, ვერ მაუკელებს კვალიო.

(R, 100).

24 იაღნოზედა] „ზოგი არჭილოში იტყვის, ზოგი დგლოვანზე. ფშაურ ვარიანტში იელოვანზეა, აქ კიდე – იაღნოზე. იაღნო კახეთშია, იორზედ“ R.

მ.

- ობლობით ამაიზარდა თორღვაი ძაგანთ გვარიო.
 ამაის ამაიყოლა ნავთი და ნაკვერჩხალიო.
 იორჩი ამაიჩქვიფა, შორით ვინ უგე თვალიო?
 ბეჭჩი სწერავის თორღვასა მზეი და მთვარე მცხრალიო.
- 5 ანდაკში ამადლოდნენ მონადირენი რვანიო.
 ამოძუნძულებს თორღვაი, რო ნაჯოგარი კარიო.
 ფშაელებს მასთხოვა ბეგარი, კვამლად შიშავი ცხვარიო.
 ამიიტანა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანიო:
 „ვინაც შენ მოგცას ბეგარი, მამა წაუწყყდეს მკვდარიო!“
- 10 მაუბრუნა და გულს დახკრა ისარი შხამიანიო.
 „გაგორდი, მიცის გაზდილო, დილაზედ გამცივარიო!

სისუსტით არ დამიწუნო, – შეიდ წელ ვარ ნაცივარო,
გრილ დილა გათენებულა, მშვილდს ვერ უხარენ რქანიო.“

(R, 102-103).

6 რო ნაჯოგარი კარიო] „აქ კარ-ირემთან არის შედარებული. სხვა ვარიანტებში „ყვირილობის კარია“ R; 13 მშვილდს ვერ უხარენ რქანიო] „ცივი დილა ყოფილა. ჩოთას (სახელია ფშავლისა. ფშავლები იტყვიან „ჩონთას“) მშვილდი რქისა ჰქონია და ცივი რქა ძნელად მოსაწვეია. რქა რამდენიც თბება, იმდენი ლბება“ R.

3.

- ობლობით ამიზარდა ეგ თორღვა ძაგან გვარია;
გამახევა დაბადების დღეს მარჯვენა სისხლიანია;
ამოზდას ამიყოლა ცეცხლი და ნაღვერდალია;
თუშეთში გადაეჩვია, ჯიკვთ სადგურ სადაც არია;
5 აბანოს გორსა გამართა ქავი და გალაგანია.
შავს კლდესა ყეფდა ყორანი, თეთრი უჩინდა მქარია.
აბრაშუმისა თოკვითა ყელს ედვა ოქროს ზარია.
დაქუენს შაკდა თორღვაი, მაგ ყორნის მაცადურია.
დასხლტა, გაქანდა ვაჟკაცი, მყინვარ დაუხვდა სალია.
10 ემანდით გამოქანულმა დიდ ნახა საშოვარია:
ტანზე ჩააცვა ვეშაპმა ჯაჭვი და სამანქანია.
კახეთში ჩამასჩვევიყვა, როგორც მარილზე ცხვარია.
გამიგონიან კეკსურნი, თორღვას რო ხეყანდენ ყმანია.
თორღვა იკვლევედა ადგილსა, ბატონის ნაბიჭვარია.
15 ძეგნაკორაზე შამოკდა, თუთა ჭამა და ბალია.
ვინ იყავ? მონადირემა შორით ვინ უგე თვალია?
იორში ამიჩქეიფა, ბეჭში უნახე(ს) ჯვარია.
მარჯვენ ბეჭს მზეი ეწერა, მარცხენ ბეჭს – მთვარის ნავია.
იელოვანზე შამოკდა, მანდ დადგა მაგის ჯვარია.
20 – „ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარია?“
– „იელოვანზე გავუშვი, მანდ დავანებე თავია.
ეგრე გაიქცა ოკერი, ველარ მოვხკიდე თვალია.
გავუდეგ, ვერ მივეწვი, მიწამ გაულო კარია.
თან ჩახევა თეთრი ყორანი, თეთრ ჩაიელვა მქარია.“
25 ჩამოჩნდენ ანდაკისასა მონადირენი რვანია.
თორღვაიც ემანდ ჩამუა, რო ყვირილობის კარია.
ამბავსა ხკითხვენ თორღვასა: „რად მოხვალ ნატირალია?“
– „დავკარგე ჩემი სიცოცხლე, რა ჩემი ღხინი არია!“

(R, 161).

6 ... ყორანი, თეთრი უჩინდა მკარია] „ყორნის თეთრი ფთა ვისაც ექნება, ვითომ გველის თვალი ჰქონიაო“ R (აქ Rს „გველის“ გაურკვეველად უწერია. შეიძლება ასეც წავიკითხოთ: „მგელის“); 14 ბატონის ნაბიჭვარია] „ბაგრატიონთ ნაბიჭვარი იყო თორღვაო. ბატონმა თქვაო: კვესურეთში ერთ ძაღლში (ვითომ კვესურის ქაღშიო) თეს(ლ)ი დამრჩა და ვიცი, ის მე არ მამასვენებსო, რომელი იყო ეს ბატონი, ალახმა უწყის, იქნება ერეკლე I ?“ R; 20 ძმობილის ნაჩუქარიო] „ვითომ, ვეშაპის...“ R.

ზ.

- ჩამოდლოდენ ანდაკსა მონადირენი რვანია.
თორღვაიც ამანდ ჩამახევა, რო ყვირილობის კარია.
ბეჩავად რასამ მალბიჯავს, ემჩნევის ნატირალაია.
„ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარია?“
- 5 – „სნადიროჩი გადაველ, ნადირთ მოვავლე თვალია;
ჩავედი არჭილოშია, მოვკელე თბილი წყალია.
მე ჩავედ საბანაოდა, ჯაჭვს გავანებე თავია.
მაშინ დავკარგე ტიალი, ველარ მოვხკიდე თვალია.
ეგრე გაცურდა ე ჯაჭვი, როგორც მდინარე წყალია.
- 10 გამაუყენე მდეგარი, ვერ მაუკელეს კვალია.
წამოვედ, რალას ვიქმოდინ? იმით ვარ ნატირალაია.“

(R, 152).

6 თბილი წყალია] „თორღუში თბილი წყალია და თორღვას წყაროს ეძახიან. ციხე-სიმაგრეც არის, მაგრამ მე მგონი, რომ ამ თორღვასი კი არ უნდა იყოს, არამედ ისტორიული კახეთის ერისთვის თორღუსი“ R; 9 ეგრე გაცურდა ე ჯაჭვი] „გარდმოცემა მოგვითხრობს: თორღვა სნადიროდ ყოფილა, ერთ ალაგას ყინულში ჩავარდნილა, იქ ვეშაპი წოლილა და იმას დასცემია. თურმე სიცივითა და სიშშილით კვდებოდა თორღვა. შეეცოდება ვეშაპს, ამოიღებს თვალს, ალოკებს, გააძღობს და გაათბობს. გაუმშობილდება. იმ ვეშაპს მიუცია ჯაჭვი, – ბეგთარი, – ტანზე ჩასაცემელი. თურმე ისეთი თვისება ჰქონდა იმ ჯაჭვს, სადაც ხმაღს დაარტყამდენ, ან ტყვია და ისარი მოხვდებოდა, სულ იქ მიიხვეტებოდა თურმე და ველარაფერს აკლებდა იარაღი. ბოლოს გაჰფრენია ის ჯაჭვი და უჯაჭოდ ხომ ისრით მოკლა ფშაველმა ჩოთამ. თორღვას მარჯვენა წითლად ჰქონია შეღებილი.“ R.

8 (05).

თოვლიან-ყინულიანნი ჩანან ლეკეთის მთანია,
სად იყო აბანოს კევი თორღვაის ნაციხვარია.
თორღვა ყოფილ ას კვესური, ლევანის ნაბიჭვარია,

5 შმაგლებს რო დასდვა ბეგარი თითო შიშავი ცხვარია,
თითო ნაცრიან ტომარა, – ამშრალეზინა წყალია.
სამუცო გამომიყოლეთ თითო არწივის მკარია.
„ვინცა შენ მოგცეს ბეგარა, წაუწყდეს მამა მკვდარია!“
ამაიტანა ჩოთლამა ისარი მჭვარტლიანია,
დასწია, დახკრა გულზედა, ცხროვობს მიწაზედ მკვდარია.

(Th, 69).

ეს იმდენად ვარიანტი არაა, რამდენადაც რაღაც სხვა ლექსი, რომელშიაც თორღ-
ვას შესახები ძველი მუხლებია ჩართული.

თორღვას ციხის შესახებ Ths შემდეგი აღწერილობა მოეპოვება: სოფ. „მუცუ სა-
ყურადღებოა მით, რომ იქ თვითეული ხევსურის ბინა გაშენებულია კლდის ნაპრალოვან
გამოქვაბულში ისე, რომ ერთ-ერთ კედლად გამოყენებულია ბუნებრივი კლდე, დანარ-
ჩენი კი კაცის ხელით არის ნაშენი. სოფელს, როგორც დასავლეთით, ისე აღმოსავლე-
თით, საზღვრავს მიუვალი დაკიდული კარჩხლები, რომლებზედაც, გარდა ჩიტისა, ვე-
რაფერი ვერ იკიდებს ფეხს და შესუდრულია განსაკუთრებული ჯიშის ხავსით. სოფ-
ლის თავი ოდნავ დაივაკებს. ამ პატარა ვაკეზე ვეებერთელა სიბი დგას,¹ სიბზედ ავე-
ბულია მეტად მჭიდროდ ნაშენი ციხე-ნიში, რომელსაც ხალხი ჩოლოყანთ ციხეს
უწოდებს. მას კაცი ვერ უდგება, ისეა წამოსკუბული პიტალო სიბის კუნბულზე. ხსე-
ნებული ვაკის ფეხი ისევე გრძელდება მაღალი მით, რომლის მწვევრავლიც ამაყად
გადმოჰყურებს მუცუს და რომლის ძირში რვა დიდი აკლდამაა ჩამწყრივებული...
მუცუში ამჟამად აღარავინ ცხოვრობს, სოფელი მხოლოდ ცარიელ კედლებს წარმოად-
გენს. მისი მცხოვრებნი ყველა კახეთში გადასახლებულან. ახლა გადასახლებულთაგანი
ბევრი ბრუნდება ისევე მუცუში. ისინი ძველ ნასახლარში არ სახლდებიან, არამედ იქვე
ახლო სახლებს იშენებენ. გადასახლების მიზეზი ყოფილა ქისტების განუწყვეტლივი
თავდასხმა, განსაკუთრებით რუსეთის დიდი რეკოლუციის პირველ დღეებში. ძველ
მუცუში ცხოვრობს ერთად-ერთი ქისტი თავის ცოლ-შვილით, სახელად სუხია, გვარად
კი, ქართული გამოთქმით, ბორჩაძე... სამხრეთით მუცუს ისევე მაღალი მთები უყურებს,
რომლის ფერდობებზეც ხევსურებს თავის სარჩო მოჰყავთ. დასავლეთის მხარეზე მუ-
ცუს ამშვენებს თორღვას ციხე, რომელიც არწივის ბუდესავით მიუვალ კლდეზეა ავე-
ბული და რომლის უნძრევი კედლებიც ვერ კიდევ ამაყად იყურებიან.

ამ თორღვაზე სხვა-და-სხვა ლეგენდები არსებობს ხალხში: ზოგი ამბობს, ვითომ
ის თუში ყოფილა, ზოგიც თავადობას აკუთვნებს, ე.ი. ბუში ყოფილა ვიღაც თავადისა,
და ზოგი კი ნამდვილად გარწმუნებთ, რომ იგი გაქცეული ალექსანდრე ბატონიშვილის
ნაბიჭვარი იყო. ხალხის გადმოცემით, თორღვა განთქმული გმირი ყოფილა, მას

¹ სიბი აქ ალბათ გურული მნიშვნელობითაა ნახმარი: მაგარი დიდი ქვა, გოხი (ა.შ.).

მტერი იშვიათად ამარცხებდა... ამ ლეგენდარული პირის ფიზიკური ზომა ციხესთან არის აღნიშნული დიდ სიახვე, რომლის ნახვაც მიუვალობის გამო მეტად საძნელოა. თორღვას ისეთი ჯაჭვის პერანგი ეცვა თურმე, რომ მას თოფიდან გასროლილი ტყვია არ ეკარებოდა. ტყვიის შეხების დროს პერანგი ისე შეიკუმშებოდა, რომ თოფიდან გამოტყორცნილ ტყვიას უკანვე აბრუნებდა. როგორც ხალხი ამბობს, ეს ჯაჭვის პერანგი მას ნაჩუქარი ჰქონია ძმობილისაგან და მას იგი არ იშორებდა არც დღე, არც ღამით. ხალხის გადმოცემით, მას მტერი ვერას დროს ვერ დაამარცხებდა, რომ ერთ უბედურ შემთხვევას არ ეღალატა. ერთხელ ის თურმე ტანს იბანდა მდინარეში. ტანის დაბანის დროს ეს ჯაჭვის პერანგი მისთვის წყალს წაურთმევია, რის შემდეგაც მას მისივე პირადი მტერი ჰკლავს“ (Th, 65-70). იქვე მოყვანილია თორღვას ციხის სურათი (გვ 69).

თ.

არჭილოშით მოვიდეს მონადირენი რვანიო.
 შემოეყრება თორღვაი, ქორ-შავარდენი ჩქარიო.
 – „სადა-რა იყავ, თორღვაო, საით-რა მოხვალ მგზავრიო?“
 – „სოფელს დავადევ ბეგარი, კომლზედ ოროლი ცხვარიო.“
 5 – „აბჯარ რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“
 – „იელოვანზედ გაუშვი, გაქანდა, როგორც წყალიო, გამაუყენენ ვეზირნი, ველარც კი მაჰკრეს თვალიო.“
 – „სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარიო.
 მეოთხედ გაგიფიცენით, – თეთრი ქორაი კარიო.
 10 არ დაიჯერე, თორღვაო, ისრივ შამუშვი ჯარიო.
 ძმობილის მოღალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!“
 ჩამოგადენა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანიო,
 სუქსა გკრა, გულსა გეწია, გაბოძებინა მკარნიო.
 – „თორღვაო, ნუ დამემღურები, ძალისა მოგე ძალიო.
 15 შვიდ წელს ვარ ნავადარი, სამსა კი – ნაცივარიო.
 მუკლით მოვზიდენ ბოძალდსა, – კელში არა მაქე ჯანიო.
 შიგი-შიგ შავატანინე: ჯაჭვი, პერანგი, ძვალიო.“

(X, ივერია, 1887, №154=64)

ო.

ერთგულის მოღალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!
 სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარიო.
 მეოთხე შეხვეწნაზედა – თეთრი ქორაი კარიო.
 არ დაიჯერე, თორღვაო, ფშაველს არ მამეც ზავიო.

- 5 მარჯვენისას ჩამოვიარე, მარცხნისას მოგეც ძალიო.
გატირე ორის თვალითა, როგორც ქმარ-მკვდარი ქალიო.
გაბოძებინე მუკლები, მშვილდი, ბოძალდის ტარიო.
თორღვაჲ, ნუ დამემღურები, – ბოძალდს ვერ მივეც ძალიო.
ვარ შეიღს წელს ნაავადარი, სამსა კი – ნაცივარიო.

(X, ივერია, 1887, №174 = 148)

იბ.

- ანდაკით ამოემართნეს მონადირენი ორნიო.
მოზუბუნებდა თორღვაი, როგორც მანძილა კარიო.
– „სადა-რა იყავ, თორღვაო, სად-რა აუშვი ალიო?“
– „ემანდ სამ ვიყავ მუცუსა, ბეგარას მაუმატეო.
5 თქვენც უნდა მამცეთ, ფშავლებო, თითო შიშაქი ცხვარიო,
თითო ტომარა ნაცარი, თითო ბორაის მკარიო.“
– „სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარიო,
მეთხედ შემოგეხვეწე – თეთრი ქორაი კარიო.
ვინც ხუთჯერ მოგცეს ბეგარი, მამა უძალდეს მკვდარიო!“
10 გადმაჩინა თოთამა ისარნი მჭვარტლიანნიო,
წყალს გაღმით მშვილდსა მასწია, წყალს გამოღმ იქნეს ჩქამნიო.
კელიმც შაგრჩება, მსროლელო, რა კარგი მიეც ძალიო!
ერთის ნასროლით გაკვრიტე ჩოკა, პერანგი, ჯაჭვიო!
– „გაგორდი, მუცუს გაზდილო, თორღვაო, გამოცივარიო!
15 გატირეს ორის თვალითა, როგორც ქმარ-მკვდარი ქალიო.
თორღვაჲ, ნუ დამემღურები, – ბოძალდს ვერ მივე ძალიო:
შეიღს წელს ვარ ნაავადარი, სამსა კი – ნაცივარიო.“
„ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარიო?“
– „იელოვანზედ გავწირე, გაქანდა, როგორც წყალიო.“
20 – „ძმობილის მოლალატესა ღმერთმ გიყვას სამართალიო!“

(X, ივერია, 1887, №172 = 87).

იბ.

- ანდაკზე ამოდიოდენ მონადირენი რვანია.
წინ თორღვამ ამაუარა, მარჯვნივ აართვა მკარია:
„უნდა დაიდვათ, ფშავლებო, თითო შიშაგი ცხვარია,
თითო ნაცრიან ტომარა, თითო არწივის მკარია.“
5 ჩოთუმამ ამაიწვავა ისარი მჭვარტლიანია:

- „ვინც ბეგარ მოგცას, თორღვაო, მამა წაუწყმდეს მკვდარია!“
 გამეხსროლა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანია.
 გამოღმათათ ნასროლმა გაღმით გაიღო ჩქამია.
- 10 „თორღვაო, ნუ დამემღურები, – კარგა ვერ მივეც ძალია:
 შვიდის წლის ნაავადარი, მერვეს წელს ნაცივარია.“
 კელი და მკარიმც შაგრჩება! კარგა მივიცავ ძალია.
 ყველა თან წაალებინე: ჩოკა, ჯაჭვი და ძვალა.
 წაიღეთ, მუცუელებო, თორღვაი გამტლიკვარია!
 „ჯაჭვ რაღა უყავ, თორღვაო, ძმობილის ნაჩუქარია?“
- 15 – „გაეწირე არჭილოშია, გაქანდა, როგორც წყალია.“
 ძმობილის მოღალატესა მამა წაგიწყმდეს მკვდარია!
 სამჯერ მამიხველ, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარია.
 რო მოხვე მეოთხედაცა, – თუთრი ქორაი კარია.
- (Tფ).

იზ.

- მობუბუნებდა თორღვაი, როგორც მანძილა კარო.
 „საით-რა იყავ, თორღვაო? საით-რა მოხვალ მგზავრიო?“
 – „აქეთ სამ ვიყავ მუცუსა, იქით მოვდივარ მგზავრიო.
 სოფელს დავადევ ბეგარი, კომლზედ ოროლი ცხვარო,
 5 თვითო ტომარა ნაცარი, თვითო ბორაის მკარიო.
 თქვენც უნდა მომცეთ ბეგარი, კომლზედ ოროლი ცხვარო.“
 „სამჯერ გეხვეწე, თორღვაო, სამჯერ დაგიკალ ცხვარო,
 მეოთხედ შემოგეხვეწე, დაგიკალ ქორა კარიო.
 ვინც ხუთჯერ მოგცეს ბეგარა, მამა უძალღღეს მკვდარო!“
- 10 გაღმოგაყოლა ჩოთამა ისარი მჭვარტლიანო,
 სუესა გკრა, გულსა გეწია, გაბოძებინა კმალიო,
 გატირა ორივ თვალთა, როგორც ქმარ-მკვდარი ქალიო,
 წყალ-გაღმა მშვილდსა მასწია, წყალ-გამოღმით ქნა ჩქამო.
 ორივ შიგ ჩაატანინა: ჯაჭვის პერანგი, ძვალიო.
- 15 ნუ დამემღურებ, თორღვაო! ბოძალს ვერ მივეც ძალიო:
 შვიდი წლის ნაავადარი ვარ, ოთხის კი ნაცივარო.
- (Sh).

ჩამაწერინეს სოფ. კორკში 3. 6. 1908. – 5: ნაცარი ავდარში გზის გასაშრობად
 ჰნდომებია და ბორაის მკრის ფრთები – ისრისთვის; 13 მშვილდსა] ჩამიწერია: შვილსა,
 14 ჯაჭვის პერანგი, ძვალიო] ჯაჭვის პერანგის ძვალიო (ასე მიწერია); 16 შვიდი]
 შემდეგ გადამასწორებინა ასე: სამი.

იღ.

- ჩამოხუბუნებს თორღვაი, როგორც მანძილა კარია.
– „თორღვაო, ჯაჭვი რა უყავ ძმობილის ნაჩუქარია?“
გავწირე მუჭის დელესა, წითლის არაყით მივრალია;
თავით დავურჭვე დროშიაი, აჟღრიალებდა ქარია;
5 გვერდით დავუბი ლურჯაი, ტიროდა, როგორც ქალია.
ტოტით აყრიდა მიწასა, ბრუნავდა ცოდვა-ბრალია.

(Mr).

Mrს იგი გაუგონია ჩარგალში 16 წლის დავით პირქუშაშვილისაგან.
მაგრამ აქ თორღვას ლექსის ორ სტრიქონზე თინიბეგის ლექსია მიბმული, როგორც
ამას Mrის მიერ ჩაწერილი ვარიანტიც გვიჩვენებს:

06.

რა უყავ, მამამთილაო, თინიბეგ ჩემი ქმარია?
გავწირე მუჭის დელესა... და სხვა.

ეს თინიბეგი თუში ყოფილა და ფშავში ლაშქრობისას დაღუპულა, როგორც ჩემ
მიერ ჩაწერილი ერთი ფშაური ლექსიდან ჩანს (მისივე ვარიანტი X, ივერია, 1887,
№144=35-37). Mrის ჩანაწერი წარმოადგენს ნაწყვეტს იმ ლექსისას.

45.

ა ვარიანტი დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 99).

ბ.

- თორღვაკ, გიბარებს ბატონი: „კახეთს ჩამოდი ბარადა!
ცხენსა მოცემდი ისეთსა, შინ მიგიყვანდა ჩქარადა;
კმალსა მავცემდი ისეთსა, ვერვინ ჩამოგყრის ძალადა.“
ვაჟისძის გადამღებულო, თორღვაკ, რა გქონდა ფარადა?
5 – „სამკლავენ მიფარებთან, დანა მქონია კმალადა.“

(R, 165).

გ.

ჟამი მივია, მოვია მუცოს თორღვას კარადა.
თორღვაკ, გიბარებს ბატონი: „კახეთს ჩამოდი ბარადა!
ოზუზის გადამღებულო, თორღვაკ, რა გქონდა ფარადა?“

– „წელთ კმალი, თავზე ჩაჩქანი, სამკლავე საბუკარადა.
მიუჯე მუხათ პირშია, სტო გავიხარე ფარადა.“

(Tფ).

ამათ გარდა, ამისივე ვარიანტებია: U 43 ბ, 12-15, Bu 43 ზ, 9-12 და Ro 43 ზ, 7-10.

46. თორღვას მოკვლა

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, №120). ლექსი ამოღებულია 44 ბ-დან, სადაც იგი მე-9 და მე-10 სტრიქონს შუაა მოქცეული.

47. ნარჩევი ხალხი

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh). მიამბო მ ი ნ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა II. 8. 1913 თვალისმი.

ბ.

- მითხოვლებს აღდიზბეი ჯობ, მშავლებს ჯობ კუკუმაური,
თუშებს ჯობ გაფრინდაული, კევსურებს სოშურაული.
გუდამაყრელებს დიდება, მაკევეთ ლუღუშაური.
5 მთლის ნახვად, მკვდრისა დამარხვად დოლა ჯობ თაჩუაური,
ლაშქართა საწინამძღვაროდ – იმედა მანანაური,
კმლის ქნევად, ფარის ფარებად – მარტია მისურაული.
ზურაბის ლაშქართ ვინ ჩახევა? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
საბაკეს წინ-წინ ვინ ჩავა? – გამახელთ თემროზაული.
ოსეთს ვინ დაზდებს ბეგარსა? – ბერდია მამუკაური.
10 დილღველთ და კევსურთ ვინ იჭერს? – გაბუურთ ალუდაური.

(G, 252).

ბ.

- მითხოვლებს ალუდიძე ჯობს, ფშავლებს ჯობ კუკუმაური.
გუდამაყრელთ ჯობ დიდება, მოკევეთ ლუღუშაური.
თუშებს ჯობ გაფრინდაული, კევსურებს სოშურაული.
მემრ ლაშქართ საწინამძღვროდ ჯობ იმედა მანანაური.
5 კმლის ქნევით, ფარის ფარებით ჯობ მარტია მისურაული.
ზურაბის ლაშქართ ვინ ჩახევის? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
წინ-წინ საბაკეს ვინ ჩავა? – გამახელთ თემროზაული.

- მთლის ნახვა(დ), მკვდრის(ა) დამარხვად დოლა ჯობ თაჩუაური.
ოსეთს ვინ სდებდის ბეგარსა? – ბერდია მამუკაური.
10 ცაბაურთ მთაზე ვინ ომობდ? – თეთრაულთ იონეური.
კიშაოს ჭალას ვინ ჭყვივს? – გიორგათ სუნხანაური.
დილღველთა, კეესურთ ვინ იჭერდ? – გაბურთა ალუდაური.

(Gs).

6 ჩააცვეთს] ცაცვეთს Gs; 10 ცაბაურთ] ჩაბაურთ; 11 ჭყვივის] წყვივის Gs.

დ.

მითხოს აღდი სჯობ მამაცად, თუშეთში ლუის ლუხუმი.
გუდამაყრელთ სჯობ დიდება, მაკევეთ ლუდუშაური.
ფშავლებს სჯობ კუკუმაური, კეესურეთს ხოშურაული.
მთლის შანახე, მკვდრისა დამარხვა(დ) დოვლად სჯობ გაიდაური.

(R, 106).

ე.

- ქისტეთს აღდი სჯობს მამაცად, ფშავის კეეს კუკუმაური.
თუშებს სჯობ ლუის ლუხუმი, კეესურებს ხოშურაული.
კმლის ქნევით, ფარის ფარებით – მარტია მისურაული.
გუდამაყრელთა – დიდება, მოკევეთ ლუდუშაური.
5 მთლის ნახვად, მკვდრის სამარხავად მინდოდა სომეხაური.
ქალი ვინა სჯობ კეესურეთ? – ბუბა სჯობ ხიმშირაული.

(R, 135).

ვ.

მითხოს აღდი სჯობ ჯიშადა, ფშავში სჯობ რაზიკაული.
თუშებში ლუის ლუხუმი, კეესურეთს ხოშურაული.
გუდამაყარში დიდება, კეევში სჯობ ლუდუშაური.
წინ-წინ მტრის დასატევებლად – კირჩლაი ბაბურაული.
ცოცხალ-მკვდრის გასაგებრადა – ბერდია მისურაული.

(R, 156).

ზ.

მითხოს აღდი სჯობ მამაცად, კეესურეთს ხოშურაული.
თუშებში ხოიშძის შვილი, ფშავლებში კუკუმაური.

- გუდამაყრელთა დიდება, მოკვეთ ლუღუშაური.
 ქმლის ქნევით, ფარის ფარებით ბერდია მამუკაური.
- 5 მტერსა ვინ დასწონს საჩქაროდ? – ჩააცვეთს ბაბურაული.
 ან კაცს რა გასჭრის ორადა? – აბაის ბაწარეული.
 პირდაპირ მტერზე ვინ მივა? – მარტია მისურაული.
 ჩაზვერავს ცხვარსა და ცხვრის მწყემსსა? – ახალა შუქიაური.
 ცხვარზე ვინ ჩავა წინ-წინა? – გამახელთ თემროზაული.

(Lr).

48. კევსურები გორის ბრძოლაში

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). იგი ჩამაწერინა მინდია ქისტაურმა 10. 8. 1913 თვალისში. – 11 არ დაიჯერეს არ დაიშალეს (ვარ. იმავე მინდია სი); 15: ამ სიტყვებს ერეკლე ამბობსო; 18: ამ სიტყვებს კი ხევსურები ეუბნებიან ერთი-მეორესაო.

ეს სიმღერე ერთი საუკეთესოთაგანია. იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის გამო, რომ (იხე, როგორც №49) ჩამოთვლის, თუ ვინ იღებდა ხევსურთაგან მონაწილეობას ომში. ასე გეგონებათ, საგანგებო სიაა შედგენილი ომში მონაწილეებისაო.

რომელი ომია აქ აღწერილი? რა თქმა უნდა, არა კრწანისისა, როგორც შეცთომითა დაბეჭდილი. რადგანაც, ლექსის თანახმად, ომი ურუმების წინააღმდეგაა მიმართული, თანაც გორი და სურამია მოხსენებული, ხოლო ერთ ვარიანტში (გ, 14) კიდევ ამილახვარიც იხსენიება (ალბათ, გივი), შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აქ თითქო უსუფფაშას ქართლში შემოსევა იყოს ნაგულისხმევი 1744 წ. ამ მოსაზრებას კიდევ ის აძლიერებს, რომ ერეკლეს, რომელიც გამოცხადებულია ბატონიშვილად (იგი ასე ასპინძის ომშიაც იხსენიება: 49,4), ნათათრალი ეწოდება. მინდია „ნათათრალი“ ასე ამიხსნა: „ტყვედ ყოფილ თათარში“ო, ე.ი. უნდა იგულისხმებოდეს, რომ ერეკლე ახალ-დაბრუნებულია საქართველოში სპარსეთიდან, სადაც იგი მძევლად იყო ნადირ-შაჰთან და მონაწილეობას იღებდა მის ომებში ავღანისტანსა და ინდოეთში.

კრწანისის ომი კი პირდაპირ დასახელებულია ქვემოთ მოყვანილს ლექსში, რომელიც გადარეულია სხვა ლექსის ნაწილებიც მე-17 საუკუნის გმირებითურთ: კირჩლას ბაბურაული, ბერდია მამუკაური, ნადირა ხოშურაული (ბახტრიონის გმირი) და სხვ.:

07.

ერეკლე დაუბარებდა არაგვის მაურავსაო:
 „ცხენს შაჯედ, ქაიხოსროვო, გამიგებე ყმათაო:
 კირჩლას იმ ბაბურაულსა, საქელეს მეომარსაო,
 მეთრეს ხოშურაულსა, მთელ კევსურეთის თავსაო,

5 ბერდიას მამუკაურსა, მოკლიას ირტყამს კმაღსაო,
ამღას ბერდიათ გაგასა, სამის თუმობის კარსაო,
ყარაულს ალუღაურსა, ვეფხვივით მეომარსაო,
მარტოდ შიბუში ნამყოფსა, ურჯულოს უჭერს თავსაო.
აჩქარდან მშავლის შვილები, ბევრს ნუ დაღლევენ ხანსაო,
10 თუმეთ უთხრიდი თუმებსა, ზეზვას დაუდგან მკარსაო.“

—

„მიშველეთ, ჩემნო კევსურნო! უნჯნი ყმანი ხართ ჩემნია.
ფულს მაგცემთ მაგოდენასა, რო არ ზიდევდას ცხენია.“
„თავს ვერ გაგიხრით კევსურნი, უნჯნი ყმანი ვართ შენნია.
თეთრს ვინც აიღებს კევსური, ვინაც მახკიდას კელია,
15 გაუწყრას, ნეფევ ერეკლევ, ის სალოცავი ჩენია!
დეემზადენით, კევსურნო, ჩაჩქნებ დაიდგით თავზედა!
თათრების მალოდანი გვოქვ, განთ ვსხევეართ ლუღის სმაზედა?
გაგვიძველ, ნეფევ ერეკლევ, წავდგათ კრწანისის გზაზედა!“

—

ერეკლეს ცხენი ჩაიქცა, ყმანი სხვას მიღვერიდიანო,
20 ცხენზე შასვიან მსახურთა, ავჟანტას უჭერდიანო.

—

„ახლა სადა ხართ, თუმებო, კევსურნ რო კარავთ სჭრიანო?
ნადირაის კმლის ნატეხნი კარავის ბომსთან სყრიანო.
კმალ ზოშურაულს გაუტყდა, კევსურნ სხვას გამუცვლიანო.“

(G, 192-164).

სამი უკანასკნელი მუხლი ბახტრიონის ლექსიდანაა (ნ. 24 ბ).

ბ.

ავარდა ბატონიშვილი, ერეკლე ნათათრალიო,
შამაიარა არაგვი, ფხიტუს დალაკნა მთანო,
სანეს დაიცა კარავი, კევსურნ დაიხვიენ ყმანო.
იმედას ეუბნებიან: „გაგვილი ბეღლის კარიო,
5 გამოგვიბძანენ დროშანი, სამ-სამ შავები ზარიო,
კევსურებ დაგვიმწყალობნე, წადმათებრ გყავის ჯვარიო!“
არაგვზედ ჩადის კევსურებ, წვიმის არ სწვდების ცვარიო;
თვალივის ბოლოს ჩაგროვდეს, მთა დააშვენეს, ბარიო.
ურუმებს მაუჭერიან საქალაქონი გზანიო.
10 გორ გარდიარეს კევსურთა, შარან გარდავლენეს, გზანიო,

- ჩავიდეს გორის ბოლოში, ურუმთ საცა დგა ჯვარიო,
 ცხენნი მაინდეს ურუმთა ისე, რო ნიავ-ქარიო.
 თათარამ ბაჩინაგურმა თოფს დაუპირა ტალიო,
 ურუმთ მემეტეს დაუკრა: „ჩემიმც უმცროსი ხარო!
- 15 მარტო ვერ შოლ სულეთსა, წინ შენ გამილე კარიო!“
 ღვედრება მაღლად ამოდის: „ლულელ მანგია ვარიო,
 სახელ ნუ დაიკარგება, თუ სად ვინ კევსურ ხარო.“
 კელთ ხქონდა ლომნის მათრაკი, გიას ლაგმისა ტარიო;
 დეზთ იკრავს ნავეგურაი: „ჩალხურას ძეი ვარიო.
- 20 ცხენო, წავიდათ, წვრილათ, დავხიოთ ქართლის წყალიო;
 თბილეთის ქალაქ წავიდათ, მანდ მავა კევსურთ მგზავრიო;
 იქ მოვაქსენოთ ერთადა, როგორაც გვადგიყ ძალიო:
 შავგყარეს კიდის ყურზედა, ცხვრებულად დაგვჭრეს თავიო.
 შინ წასულთ კევსურთ იამბათ, დარბაზს რა გვადგა ძალიო.“
- 25 ამანდ დამრჩლებ კევსურებმ იმელას დასდვეს ბრალიო:
 „იმელა, რად წამაგვასხი, თუ არ წადინობდ ჯვარიო?“
 აღარც ხვიოდეს დროშანი, აღარც უქცევდა ხარო.
 იმელა აღარა გვევანდა, ბატონის გამძლობარიო.
 ციხეთა ბაცალიგურთა მაღალთ მახარონ თავიო.
- 30 ლაგაზა აღარ მაუა, ლამაზ აქვან ვის ტანიო.

(U, ივერია, 1888, №136).

სისთვის უამბნია ა ლ უ დ ა ზ ვ ი ა დ ა უ რ ს. – 17 სახელ ნუ დაიკარგება] „რად-
 განაც სხვა ურუმი მე მოვკალიო“ U; ამანდ დამრჩლებ კევსურებმ] ამან დამრჩლებ
 კევსურებ U; 30 ტანიო] ორში ერთი: ან აქვან ტანნიო, ან აქვის ტანიო.

ბ.

- ავარდა ალექსანდრეი, ერეკლე ნათათრალიო,
 შამაიარა არავვი, ფხიტუს დალაკნა მთანიო,
 სანეს დაიცა კარავი, შამაიხვიენა ყმანიო.
 იმელას ეუბნებიან: „გაგვილი ბელლის კარიო!
- 5 დროშიაც გამაგვიბძანე, სამი აგვიბი ხარო!
 კევსურებ ჩავვიმწყალობლენ, უკულმ არ ჩახყოს ჯვარიო!“
 გამაბძანეს დროშიაი, სამივ აბეს ხარო.
 კევსურნ ჩადიან მინდვრადა, წალმ უდგა თავის ჯვარიო,
 ჩავიდეს ქალაქის პირთა, ქალაქსაც შაზდვეს ხარო.
- 10 გახკვიოდეს მექალაქენი: „სად მიდის კევსურთ ჯვარიო?“

- ცხენო მოკლიავ, წავიდათ, დავხიოთ ქართლის წყალიო!
 აიქ უამბათ კეკესურთა, რაიც ჩვენ გვადგა ძალიო:
 დაგვექცა ცხენიანები, ქვეითთ დაგვადგა ძალიო.
 ამილახვარიც გაგვექცა, ცალი მაგვტენა მკარიო.
- 15 ღვედრება ამადიოდა: „ღულელ მანგია ვარიო.“
 მაგას მიხვევების მოკლელა: „ლიქოკ ჩალხის ძე ვარიო.
 სახელ ნუ დაიკარგების, თუ ქართველობა ვინ ხარიო.“

(B).

დ.

- ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათათრალიო,
 არაგვი შამამტვრია, ფხიტუს დალაქნა მთანო.
 სანეს ერეკლე კითხულობს: „კეკესურ, ვინ გყვანდა თავიო?“
 იმელას მიუვიდიან: „ბელის გაგვილი კარიო,
- 5 ახლები დაგვიმწყალობნე, წყრომით არ გახყვეს ჯვარიო!“
 დარბაზს ვისხეით კეკესურნი, დიდ გვედგა საუბარიო.
 სათავეს გვეჯდა იმელა, არ მოუიდა ჯვარიო.
 იმელას ვემდუროდითა: „იმელავ, შენი ბრალიო.
 აქ რადა ჩამოგვყარენით, თუ არ ბძანებდა ჯვარიო?“
- 10 ზოგნი შინ წადით, მოყმენო, ზოგმ ჩვენთან დასთმით თავიო.
 სამი გვეტანა მკედარი, ცხენებზე ხქონდა თვალიო:
 ბიას კელთა აქვ მათრაკი, ლომნისა – ლაგმის ტარიო,
 დეზთ იკრავს ნოგურაი: „ლიქოკს ჩალხურთი ვარიო.“
 ღვედრება ამადიოდა: „ღულელ მანგია ვარიო.
- 15 სახელ ნუ დაიმალების, თუ სადმე ქართველ არიო.
 ურჩოდ ორ ნაჭრევიანი, ოროლ გვერდს მიწვეს მკედარიო.“

(Sh).

გაგონილი უკენ-ახოელის ბ ა ბ ო ჭ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ 1911 წ. ივლისში,
 სოფ. ბარის-აკოში. – 13 ჩალხურთი] ჩალხისძე (ვარიანტი მისივე).

ე.

ავარდა ბატონიშვილი ერეკლე ნათათრალია,
 საკეკესურეთოდ წამავა, ფხიტურს დალაქნა მთანია,
 გარმაკდა ფხიტურის დელეს, პირ-წაღმ ილოცა ჯვარია.
 მასეეს მაკითხულობდა: „კეკესურებს ვინ ხყავ თავია?“

- 5 სანეს დაიცა კარავი, შამაიხვიენა ყმანია.
 იმედას ეუბნებიან: „გაგვილი ბელლის კარია,
 დროში გამოგვიბძანე, სამივ შაგვიბი ზარია,
 ვაჟები დავვიწყალობნე, წყრომით არ გახყვას ჯვარია!“
 ქართლში ჩავიდათ, კევსურნო, ქალაქს ვინ შასდვა ზარია?
- 10 არაგვზე ჩამადიოდა კევსურთ შვილების ჯარია.
 გავიდექს ქალაქისაკა, ქალაქს შასდვიან ზარია.
 გორისას გადაიარეს, უგზოსას დასხნეს გზანია.
 მინდვრად გავიდათ, კევსურნო, სანგლად მაგივლათ მკვდარია!
 ია, წავიდათ, მოკლიავ, ურუმთ სად უდგა ცხვარია!
- 15 ეგ კი შაგვიტყვეს ურუმთა, მააწყვეს ალმის ჯარია.
 ბიჩინაგაის თათარამ თოფს გამუცვალა ტალია,
 თოფ დახკრა ურუმთ მეაღმეს, შამოგვაბედეს თავია.
 ომ იქნა გორის ბოლოსა, სისხლი სწვიმს, მალლა დარია.
 ცხენიან თავად გაგვიყვეს, ქვეითთ დავიკირეს გზანია.
- 20 არიქათ, ცხენიანებო, ქვეითთ გვადგა ძალია!
 ზოგნ შინ წვედით, კევსურნო, ზოგთ ჩვენთან დასთმით თავია;
 ეგე თქვით შინ წასულებმა: „ქართლში სხავ კევსურთ ჯარია,
 სათავეს უზის იმედა, არ ევალეზა ჯვარია.
 სამნი სტანიან მკედარნი, ცხენებზედა აქეთ თვალთა:
- 25 ლომნის კელთა აქე მათრაკი, ბიასა – ლაგმის ტარია;
 დეზთ იკრავს ნაოგურაი: „ლიქოკს ჩალხურსძე ვარია.
 სახელ ნუ დაიძალების, წყალში გადადის მკვდარია.“
 ამანდ დაკოცილთ კევსურთა იმედას დასდვეს ბრალია:
 – იმედავ, რად წამოგვასხენ, თუ ეგრ ბძანებდა ჯვარია?
- 30 ცხენო, მოკლიავ, წავიდათ, დავხივნათ ქართლის წყალნია,
 ქალაქში აგებ შავიდათ, იქ მავა კევსურთ ჯარია,
 ვიჩვილათ თავ-თავისადა, რაიც გვადგიყო ძალია.
 ბევრნ დაძღენ მელან-ტურანი, ბევრან ყორანნი შავნია,
 ბევრაის ცოდვის მაქმედ ას ტიალი ქართლის წყალია!

(R, 19).

3.

ავარდა ბატონისშვილი ერეკლე ნათათრალია,
 არაგვის პირზედ შამოდის, ფხითყუს გადმოვლნა მთანია.

(Lr).

ნაწყვეტი ერთი ვარიანტისა ნ. კიდევ II ბ. [ვარ. ზ ნ. დამატებაში, რედ.]

49. კეკესურები აწყურთან

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 22). სათაურიც მისივეა. აქ აწერილია ასპინძის ომი (1770 წ.). იარაღა, რომელიც კეკის მთაზე გადმოდის და რომელიც შემდეგ აწყურთან ბრუნდება (მ. 20), უნდა იყოს რუსის (გ)იარაღი (ანუ იანარაღი) ტოტლე-ბენი, რომელიც რუსის ჯარებითურთ გამობრუნდა აწყურიდან და ერეკლე მარტო მიატოვა. ო მ ა ნ მ დ ი ვ ა ნ - ბ ე გ ი ასპინძის ომის შესახებ, სხვათა შორის, მოგვითხრობს: „ოდეს იხილნა მეფემან ირაკლი ეს ჯარები მიწვენილი, მაშინვე თვით გამობრუნდა რაოდენითაჲ ჩინებულთა და შინა-ყმითა თვისითა და შვიდითა ხევსურითა, განჰსწირა თავი თვისი და ეკვეთა ფიცხელად, ვიდრე სიკვდილადმდე და იყვნენ ყოველნი მეფისათანა მყოფნი ქართველ-კახნი მხნელ და უმეტეს შვიდნი იგი ხევსურნი. თუმცა თავადნი მრავალნი სახელოვნად გაისარჯნენ. გარნა განვრცელებისათვის დავიღუმე... იქნა ბრძოლა ძლიერი და თვით მეფემან მოჰკლა დალისტნის წარჩინებული და მხნე ბელადი კოხტა და მყისვე ივლტოდენ ოსმალ-ლეკნი“ (ქართლ. ცხოვრ., II, 492). ვინ იყვნენ ეს შვიდნი ხევსურნი? ომან-ბეგი ამის შესახებ დუმს, მაგრამ ხალხურმა ლექსმა შემოგვინახა მათი სახელები. ესენი ყოფილან: 1. სუმბატა ლოსაურის შვილი (მ. 24, ან ლოსაურისძე, რომლის ძმაც, ბულეჯანი, იხსენიება 169 №-ში. ბულეჯანი ტირის: „ძმაი ურუმებმ მამიკლესო“), 2. სუმბატა გუგუაიშვილი (25), 3. ჯამბათა ივანეური (35), რომელიც ჯანშათა ივანეურადაც იხსენიება №169-ში, 4. ჯამშაისძე, გუდანელი, რომელიც დედის-ერთა ყოფილა და მომკვდარა (27), 5. ბიტურაის აბა, ბლოელი, ავტორის შვილი (32; 43), 6. ღერენა გუგუაის შვილი (33-34) და 7. ლომნი გაგაის შვილი (36).

ამ ომში, როგორც ჩანს, ფშავლებიც ყოფილან: მამუკა წოწკურაული (40) და საღირათ ელიზბარა (41).

შ ე ს წ ო რ ე ბ ა : 32 ბატურაისა] მართალია, Rს ასე უწერია, მაგრამ უნდა იკითხებოდეს ბიტურაისა, როგორც 42 და 43 მუხლშია. [ვარ. ბ. ნ. დამატებაში, გვ. 774. რედ.]

50. კეკესურები თუმეთში ლეკების წინააღმდეგ

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). ჩამაწერინა ლულელმა მი ნ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა 10.8.1913. თვალისში. — 14 თითო შავსწირათ ოროლსა...] ლეკებს იმაზე წინად ბევრი ლულელი დაეხოცათ ღულის სიმაგრეში და: იმდენი ლეკი მოკვლათ ახლა, რომ თითო მაინც მოუდიოდეს მაშინ დახოცილ ორ ლულელსაო.

ამ ლექსის ორი მუხლი, ბლოველი მოლოდინას შესახებ, შესულია 254 ნომერში.

ამ ლექსის ზოგიერთი მუხლი 101 ნომრის ვარიანტშიც ურევია.

ბ.

ჯარს ეძახს ბატონიშვილი ერეკლე თავის ყმათაო:

„პირ ქენით, ფშაველ-კეკესურნო, თუმებ აქ მიდგას მზასაო.“

- 5 ალაზნის თავზე ჩადიან, კმლების ჩალესვენ ფხასაო,
გავიდეს ნაყავიჩოსა, მაღალს თუშეთის მთასაო,
ამოსაკედებს იჭერენ, ლეკთა მოსავალ გზასაო.
იმედს სდებს ფშავლიშვილები: „თოფის დაგიხვევთ კვამლსაო.“
ფარსმას სიმაგრეს მიუდგეს, ამსხვრევენ ქავის კარსაო.
კელი აბამა მაიკრა თოთიათამა კმალსაო,
განათდა ბაწარაული, სიათა უცემს თვალსაო.
- 10 გვერდს ედგა სახლის კაცები, ფშაველა უჭერს მკარსაო.
შიგ სტანავ ღულელთ შვილები, ერთი ეძახდა სხვასაო:
„თითოსა ჩვენაც შევსწირავთ მაგათ ნაკოცსა მკვდარსაო.“
ბლოელი მოლოდინაი მგელი მოგვიკერეფს ცხვარსაო.
არ დაიჯერებს თითოსა, ოროლს შასწირავს ძმასაო.

(T).

Tს იგი ჩაუწერია ბ ე რ დ ი ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ . – 14 არ დაიჯერებს თითოსა] არ დაიჯერებთ თითოსა T.

ბ.

- ჯარს ეძახს ბატონიშვილი ერეკლე თავის ყმათაო:
„მზად იყავთ, ფშაველ-ქევსურნო, იქ თუში მყავის მზათაო.“
ადგეს, წავიდეს ქევსურნი ერთ-ერთის მუქარაზედა,
გავიდეს ნაყავიჩოსა, მაღალ თუშეთის მთათაო,
5 იჭერენ გადმოსაკედსა, ლეკ რომელ მოვა გზასაო,
ხუთშაბათ გასათენებლად გადმოდის ლეკი მთასაო.
ფარსმას დაეცნენ ციხესა, აღებენ ქავის კარსაო.
ამბობდა ფშაველ-ქევსურნი: „დაგხვევდით თოფის აღსაო“,
კელი გაიკრა აბამა თოთიათამა კმალსაო,
10 განათდა ბაწარაული, ცა წმინდად უცემს თვალსაო,
გვერდს უდგას სახლის-კაცები, ფშაველი უჭერს მკარსაო,
პირიქით პოხილაური ჩაათამაშებს კმალსაო,
თითო გამოფრინდომასა ხუთ-ხუთ ლეკს მოსჭრის თავსაო.

(Bu, მოამბე 1896, №11).

12 პოხილაური] პორილაური Bu (აღბათ ბეჭდვითი შეცდომა).

51. სათრუსოოდ

დაბეჭდილია Uის მიხედვით (ივერია, 1891, №90). მას იგი გაუგონია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ . – 2 სათრუსოოდა გაღბედავს] სათრუსოო და გაჰბედავს U.

52.

ესეც იმავე ბაღია ბაღიაურის აგან გაუგონია სს (ივერია, 1891, №90) – შეიძლება ამ ორ (51 და 52) ნომერში იგულისხმებოდეს ერეკლეს გადასვლა თერგის ხეობაში 1753 წელს, როდესაც მან „მოიყვანა ჩერქეზ-ოვსნი ჯარად და მთის კაცნიც მოიყვანა“ (ო მ ა ნ მ დ ი ვ ა ნ - ბ ე გ ი, ისტორია). [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

53. აბდულა

დაბეჭდილია Ris მიხედვით (გვ. 8). – აქ წარმოდგენილია ერეკლე მეფის ბრძოლა აბდულა-ბეგის წინააღმდეგ 1748 წელს, რომელიც აბდულას დამარცხებით გათავდა (ო მ ა ნ მ დ ი ვ ა ნ - ბ ე გ ი ს ისტორია, ქართლის ცხოვრ. II, 481-2).

54. გაბრიელ

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1891, №90). მას იგი გაუგონია გ ი ო რ გ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ. – ეს ის გაბრიელ ჩოფიკაშვილი უნდა იყოს, „რომელმაც 1800 წლებში რუსეთის მხედრობას დიდი შემწეობა აღმოუჩინა ძმათა ერისთვისანებთან ერთად დარიალის შემოსავალს ვიწრო გზებში და მიიღო მაიორის ჩინი, რომელმაც ბოლოს ღენერლობაც დაიმსახურა“ (კ ა ლ მ ი ს - წ ვ ე რ ა: საქართველო, 1916, № 161).

ამისა და 59 ნომრის მუხლები ერთმანეთშია გადარეული, რაიცა იმის ბრალიცაა, რომ ორივეს ერთნაირი რითმა მოუდის. ამიტომ 59 ნომრის ვარიანტთაგან ზოგი რამ შეიძლება ამ ლექსს ეკუთვნოდეს და პირუკუ.

ამ გაბრიელ ჩოფიკაშვილს (ყაზბეგს) ეხება ერთი ლექსი, ნათქვამი ს უ ა რ თ ა მ ი ნ ა ს მიერ (მოამბე, 1897, №11).

55. წინის უმის გამირი

დაიბეჭდა Buის მიხედვით (მოამბე, 1896, №10). – წინის] წინა Bu.

56. პატარა კახი

დაიბეჭდა Buის მიხედვით (მოამბე, 1896, №10).

ბ.

ერეკლე ბატონიშვილი განა უბრალო კახია?
საგურამოში ლეკისა ჯარ მარტომ შუა გახია.

(X, ივერია, 1887, №174=137).

გადაბეჭდა ა. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა ქ. სიტყვიერების ისტორიაში, მეორე გამოც., 1913, გვ. 55.

ბ.

ჩვენი ბატონი ერეკლე ერთი პატარა კახია.
ჭარის ბოლოში ლეკების ჯარი შუაზე გახია.
ეგ იყო ნეფე ერეკლე. ბელალო, ვერა ჰნახია?
ჩამოგახივნა ჩოკანი, სადილიც მწარე გაჭმია.

(T ფ, ნ ი კ ო მ ჭ ე დ ლ უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

დ.

ერეკლე ჩვენი ბატონი ერთი პატარა კახია.
ჩაიცვა ჯაჭვის პერანგი, გაჰკრა ხელი და გახია.

(Rქ, №12)

57. თურექმანი ტფილისში

ეს ლექსი მოყვანილია Rის მიხედვით (გვ. 1). აქ თითქო ალა-მაჰმად-ხანის მიერ ტფილისის აოხრებაზე (1795 წ.) უნდა იყოს საუბარი.

58. რკინის კარის შექსნა

დაბეჭდილია Rის ხელნაწერის მიხედვით (გვ. 10). პირველად იგი მან დაბეჭდა კვალში (1893, № 23), სადაც ლექსს გაგრძელება მოეპოვება, რომელიც 59 ნომრის ვარიანტია. კვალში დაბეჭდილს აწერია „ხალხური ლექსი“ო, მაგრამ არ არის ნათქვამი, რომ იგი ხევსურულია. — კვალში ცოტაოდენი გ ა ნ ს ს ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი ც მოიპოვება: 1 ვერ გაიგეთა] ვერ გაიგეთა (რაიცა უფრო სწორი ფორმაა ხევსურულიათვის); 3 ბაირახები] ბაირალები; ჭუნს] ჭექს; 5 შიგა დგას ოქროს ლოგინი] იქა დგა ოქროს ჭიქაი; 6 შიგა დგას კუბო ოქროსი] იქვე დგას ოქროს კუბოი; 7 ჩაუწვენიათ ბაგრატიონთა] ჩაუწვენავის ბაგრატიონისა; 8 დაწერა კამალაზედა ქართული] დასწერა კამარაზედა სიტყვაი; 9, 10, 11 ნუ გაჰკადლოდეთ] ნუ გაჰკადლოდით; 13 ნაბამი] ნარტყამი.

ბ.

ქართველებ, ვერ გაიგეთა? რკინის შაგექსნათ კარია.
აღარ გყავთ ნეფე ერეკლე, არც მაგის საომარია,
დამდგარა ბაირალები, აღარ სჭუნს ზარბაზნია.

- 5 ღმერთსა შასტირეს თავადთა: „ღმერთო, გვიკერენ ბრალნია!“
 აქ ტყვეება დედა-მიწაი, ზე ავი გვაღვას დარია.
 ცხეთას დგას ოქროს კუბოი, შიგ ნათობს კელაპტარიო,
 შიგა წევს ნეფე ერეკლე, ბაგრატიონისა გვარია.
 ჩიოდა ერეკლეს ცოლი, იმერელთ ნეფის ქალია:
 „ნეფის ერეკლეს სიკვდილი ვინა თქვა? რა სათქმელია?“
- 10 ზეცას წავიდა ღმერთთანა, ქრისტესთან წილ-ნაყარია.“
 შვილთ გაუწირა ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია,
 მანამდის იყო, ცხენს იჯდა; მიძრა და მოძრა ზღვანია,
 ეხლა შვილთ შაინახიდით ქალაქის მიედანია!

(R, 9).

4 გვიკერენ] კვიკერენ R; 10 ქრისტესთან წილ-ნაყარია] „ხალხსა სწამს, მეფე ერეკლე და თამარ-ნეფე ცოცხლები არიან ღმერთთან და როცა გაუჭირდება საქართველოს, მოეშველებიანო. – მირონი ნეფე ერეკლეს ძვლებს ჩამოჰდისო. – ერეკლემ ხმალი წინ დაიდვის და ისევ თავის-თავად შემოერტყისო. – ერეკლე ლოცვაზე დადგებოდა, ხმალს მზის შუქზე დაჰკიდებდა ხოლმეო და ლოცვას როცა გაათავებდა, ისხვიდგან ისევ აიღებდა კმალსო“ R.

ბ.

- კევსურნო, ვერ გაიგითა? შაგეკსნათ რკინის კარიო,
 აღარ გყავთ ნეფე ერეკლე, ბაგრატიონთა გვარიო.
 დამდგარან ბაირახები, აღარც ჰყვხს ზარბაზანო.
 ცხეთას დგას თეთრი საყდარი, შიგ ნათობს კელაპტარიო.
- 5 შიგ იდგა ოქროს კუბოი, გამოხატული ჯვარიო.
 შიგ იწვა ნეფე ერეკლე, ბაგრატიონთა გვარიო.
 ზეცას წავიდა ერეკლე, ქრისტესთან წილ-ნაყარიო.
 „მანამდი ვიყავ, ცხენს ვიჯე, წავძრნი-წამოძრნიდი ზღვანო,
 ეხლა თქვენ დაგჩათ, შვილებო, ქალაქის მიედანო.“
-
- 10 ამაგ ქართულის მათქვამი თავად ერეკლე ვარიო.
 დავსწერე კამალაზედა ჩემნი სიტყვანი სამნო.

(Bc).

დ.

ვერ გაიგითა, ქართველნო, შაგეკსნათ რკინის კარია?
 აღარ გყავთ მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.

- დამდგარა ბაირალები, აღარ ჭეხს ზარბაზანია.
 მეფე ერეკლეს სიკვდილი ვინა თქვა, რა სათქვამია?
 5 ზეცას წავიდა ერეკლე, ქრისტესთან წილ-ნაყარია.
 ცხეთას დგას თეთრი საყდარი, შიგ ნათობს კელაპტარია,
 იქა წევს მეფე ერეკლე, ფეკთ უმე თავის კმალია.
 თავს ადგან ანგელოზები, გამონატული ჯვარია.
 „მანამდის ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივძარ და მოვძარ ზღვანია.
 10 ეხლა თქვენ შაინახილით ქალაქის მოედანია.
 სათათრედ ნუ გაჰკადლოდით იმერელთ მეფის ქალია.
 სახალხოდ ნუ გაჰკადლოდით ჩემდ ნაცომ სამალქანია.“

—

ამა ქართულის მათქომი თავად ერეკლე ვარია.
 დავსწერენ კაბალაზედა ჩემნი სიტყვანი სამნია.

(T).

6 საყდარი] სუდარი T.

მ.

- ვერ გაივითა, ქართველნო, შაგეკსნათ რკინის კარია?
 მეფე აღარ გყავთ ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
 აღარ გყავთ ბაირახები, აღარ სჭეხს ზარბაზანია.
 დაშავებულან კარავნი, შემეხვივნენ ყმანია.
 5 ღმერთს შესტირიან თავადნი: „რად შეგვიკერნენ ბრალნია?
 შავი დავიცვით ტანზედა, გავსწირეთ საწირავია.“
 დედოფალი ატირდება იმერელთ მეფის ქალია:
 „მეფის ერეკლის სიკვდილი ვინა თქვა, რა სათქმელია?
 მეფე ერეკლე ზეცას არს, ღმერთთან არს წილ-ნაყარია.“
 10 მცხეთაში ოქროს კუბო დგას, შიგ ნათობს კელაპტარია.
 შიგა წევს მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
 „შვილებს დაუგდი ბეგთარი, სისხლში ნაწითობი კმალია.
 მანამდი ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივსძრენ და მოვსძრენ ზღვანია.
 ეხლა კი თქვენ გაგიწირეთ ფხა-სისხლიანი კმალია.
 15 შეინახილით, შვილებო, ქალაქის მეიდანია.
 „ერთმანეთს ნუ უღალატებთ, მტერმა არ გთხაროსთ თვალია.“

(Um).

პირველად დაიბეჭდა 1872 წელს, კრებულში, № 8. შემდეგ გადაბეჭდეს ივერიაში 1898 წ., 22 თებერვალს, ერეკლეს გარდაცვალების ასი წლის თავზე (№39). — ამისი

ვარიანტებია: აღარ გყავთ] აღარ გაქვთ; 5 თავადნი] ქართველნი; რად შეგვიკერნენ ბრალნია] რად შეგვიკერნენ ბრალია; 7 იმერელთ მეფის] იმერთ მეფისა; 12 ნაწობი] ნაწლობი (1872), ნაწლობი (1898).

3.

ღმერთო, რა დიდი ბრალია არევა ქალაქისაო!
ნეფის ერეკლის სიკვდილი ვინ თქვა, რა სათქვამიაო?
ერეკლე ზეცას ავიდა, აწ ღმერთთან წილ-ნაყარია.
მცხეთას დგას კუბო ოქროსი, ნათობდა კელეპტარია,
5 შიგ იწვა ნეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია,
შვილთ გაუწირა ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია,
„სანამდინ ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივძრენ-მოვძრენი ზღვანია.
ეხლა თქვენ იცით, შვილებო, ჩემი კი ნულარ ბრალია;
შინაზიდიტ ლამაზად ქალაქის მოედანია,
10 ერთმანეთს ნუ ეჯიბრებით, ერთურთს არა ხკრათ მკარია.“
(Bu, მოამბე, 1896, №11).

პირველი სტრიქონი 59 ნომრისა არის.

ზ.

ვერ შაიტყეთა, ქართველნო, რკინის შაგეკსნათ კმალიო?
მოგიკვდათ მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარიო.
ცოლსამ ვინ ეტყვის, დედოფალს? იმერეთ მეფის ქალია.
ატირდა ერეკლეს ცოლი: „ვაი, შვილებ, თქვენი ბრალია!
წაგერთვით საქართველო, მამის თქვენისა ყმანიო.“
(Bu თ, № 28).

წ.

ქალაქს დედაკაც ატირდა იმერეთ მეფის ქალია:
„ვერ გაიგეთა, ქართველნო, ჩამოგეყარნესთ მკარნია?
მოგიკვდათ ნეფე ერეკლე, შაგეკსნათ რკინის კარია;
მანამდე იყო, ცხენს იჯდა, მიძრნა და მოძრნა ზღვანია.
5 ეხლა იმათა სცხვენოდეს, ვის დარჩა იმის კმალია.“
ცხეთას კუბოა ბროლისა, შიგ ნათობს კელაპტარია.
შიგა წევს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
აღარცად ზარი წკრიალებს, არცა ჭეხს ზარბაზანია.
(Tფ, ნ ი კ ო მ ჭ ე დ ლ უ რ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი).

თ.

საწყალსა საქართველოსა შაჰქსნია რკინის კარია:
 სადა ჰყავ მეფე ერეკლე, ან იმის მეომარია?
 დამდგარა ბაირახები, არცა სჭექს ზარბაზანია.
 მცხეთას რო თეთრი ტაძარი, გვერდზე ჩამოდის მტკვარია,
 5 იქ არის ოქროს კუბოცა, ზედ დახატული ჯვარია.
 „ამ კუბოში ჩამამაბძანეს ბაგრატიონთა გვარია.
 ვინც მოხვალთ საქართველოდან, ამინთეთ კელაპტარია.“
 კუბოსა ზედა სწერავის სიტყვები ორი-სამია:
 „ერეკლე გადავიცვალე, შვილებს დავსწერე ჯვარია.
 10 უფროს გიორგიმ შაირტყას ჩემი ნარტყამი კმალია!
 სანამდე ვიყავ, ცხენსა ვჯე, მივძარ და მოვძარ ზღვანია.
 ეხლა თქვენ შეინახენით ქალაქის მეიდანია!
 ჩემ შვილებს დარჩა ბეგთარი, პირ-სისხლიანი კმალია.
 მაგას ნუ დამიცოტავენთ, მუხრანში დამრჩა ცხვარია.
 15 სხვასა არ წაყვანინოთ იმერელ მეფის ქალია!“

(Sh ფ).

გაგონილი კ ა მ ი ს ი ა ბ ა დ რ ი შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ 11. 7. 1911 ს. შუაფხოში.

ო.

ვერ გაიგეთა, ქართველნო? შეგვექსნა რკინის კარია,
 მზე გაგვიბრუნდა უკუღმა, ჩავარდა შუა ზღვაშია.
 მთვარე დაბნელდა, გაშავდა, აღარ გვინათებს ცაშია.
 ატირდენ წვრილნი ვარსკვლავნი, ცამაც დაშალა ნამია.
 5 აღარ გვყავ ნეფე ერეკლე, არც იმის საომარია,
 არ გვიფრიალობს დროშები, არცა სჭეხს ზარბაზანია.
 ერეკლის სიკვდილ ვინა თქვა? გაუქმეს ენის ტარია!
 არ მოკვდა, ღმერთთან წავიდა, მმა არი წილ-ნაყარია.
 შვილებს დაუგლო ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია.
 10 „მანამდე ვიყავ, ცხენს ვიჯექ, მივძრენ და მოვძრენ ზღვანია,
 დასავლეთ ვკოცენ ოსმალნი, აღმოსავლეთით სპარსნია.
 ნაკოცის მტრების სისხლითა წითლადა ვღებენ მთანია.
 ახლა თქვენ გაიმაგროდით ქალაქის მეიდანია.“
 ატირდა ბატონის ცოლი, იმერელთ ნეფის ქალია:
 15 „მცხეთას რო ვერცხლის კუბო დგა, უნათობს კელაპტარია.
 შიგა წევს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონის გვარია.
 ნეფე გიორგის ცოცხალსა ერეკლე სჯობის მკვდარია.“

(დროება, 1884, №34).

სათურად აწერია: „ფშავში შეკრებილთაგანი.“ ამისი ახლო მდგომი კარიანტი, ისევე ფშაური, აქვეა მოყვანილი:

იბ.

- ვერ გაიგეთა, ქართველნო? შაგეკსნათ რკინის კარიო,
მზე ჩაგვივიდა უკულმა, ჩავარდა შუა ზღვაშიო.
ატირდნენ წვრილნი ვარსკვლავნი, ცამაც დაშალა ნამიო.
აღარ გვეყავს ნეფე ერეკლე, არც იმის საომარიო,
5 არ გიფერიალებთ ღროშები, არცა სჭეხს ზარბაზანიო.
ერეკლეს სიკვდილ ვინა თქვა? გაუქმეს ენის ტარია!
არ მოკვდა, ღმერთთან წავიდა, ძმა არის განაყარია.
შვილებს დაუგდო ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია.
„სანამდე ვიყავ, ცხენს ვიჯე, მივძრენ და მოვძრენ ზღვანია.
10 ახლა თქვენ გაიმადროდით ქალაქი, მედიანია.
მცხეთას რომ ვერცხლის კუბო დგა, უნთია კელეპტარია.
შიგა წევს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონის გვარიო.
ატირდა ერეკლეს ცოლი, იმერთ ნეფის ქალიო;
„ეს ჩემნი თვალნი რასა ჰგვან? – მოღრუბლულნია ცანიო,
15 მალი-მალ ისე დასწვიმენ, როგორც ნაღვარნი წყალნიო.
ეს ჩემი გული რასა ჰგავ? – ცხენთა ნაგალი ნალია.
ვერ გაიგეთა, ქართველნო, შეგეკსნათ რკინის კარია?
იმისა სანეფოზუდა იცილებიან სხვანია.
ვაჟიმც მქნა, ქალი არ ვიყო, თავზედ არ მესხან თმანია!
20 ტანზე ჩამაცვა ბეგთარი, საჭირო საომარია!
მაშინის გაიგებოდა, ვისიც გასჭრიდა კმალია!
რა მალე ვინადირებდი, შორით გეჭირა თვალაია!“

(X, ივერია, 1888, №239).

იბ.

- მცხეთას დგას ოქროს კუბოი, შიგ ნათობს კელეპტარია.
შიგა წევს მეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.
გმირს დაუხუჭეს თვალები, მაგრამ არ არის მკვდარია.
შვილებს გადუგდო ბეგთარი, ფხა-სისხლიანი კმალია.
5 „სანამდის ვიყავ, კარგ ვიყავ, მივძარ-მოვძარი ზღვანია.
ეხლა თქვენდ ჩამიბარებავ ქართველთ მთა და ტადარია.“

(ივერია, 1902, №157).

აწერია: „ხალხში გაგონილი და შეკრებილი“ო, მაგრამ არა ჩანს, სად და ვის მიერ. – კუბოი] (აკვანი) კუბოი (ივერ.). 6 თქვენდ] თქვენთ (ივერ.). – იგივეა თითქმის K 58, ოლონდ პირვ. მუხლში მარტო აკვანია დატოვებული და 3 დაუხუჭეს] დაუხუჭავს K.

იზ.

არ გეჯერებათ, ქართველნო, შაგეკსნა რკინის კარია?
აღარ გვყავს ნეფე ერეკლე ბაგრატიონთა გვარია.

(Q).

ეს ნაწივეტი ორჯერ გვხვდება ა. ყ ა ზ ბ ე გ ი ს ხელნაწერებში. ერთგან სათაურად აქვს: „არ გეჯერებათ (მიბაძვა სახალხო სიმღერისა)“, ხოლო მეორეგან: „მეფე ერეკლეს გლოვა.“

უკანასკნელ უნდა შევნიშნო, რომ ამისი ერთი ვარიანტი შედის, როგორც ნაწილი, ალექსანდრე ბაგრატიონზე გამოთქმულ ლექსში (Rფ 234).

59. ქალაქის არევა

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). ჩამაწერინა ბ ა კ ა თამარის ძემ ო ჩ ი ა უ რ მ ა 6. 8. 1913 ახიელში. მოაბე არხოტიონია და შეიძლება ამიტომ მე-7 მუხლში მეორე მბობის დროს, ხოლო მე-14-ში პირველი მბობის დროს „კეკსურთ შვილებ“ის ნაცვლად „არხოტიონები“ თქვა. – 15 სულხანაურის] გაიდაურის (ვარ.); 17 მაგას ვინ ეტყვის მამასა] ვინ ეტყვის გაიდაურსა (ვარ.), – გაიდაური თოთიას ბიძა იყოვო.

ბ.

- ღმერთო, რა დიდი ბრალთა არევა ქალაქისაო,
ნეფის ერეკლის სიკვდილი, ქართველთა კელმწიფისაო!
ქალაქით დაუბარებავ ჩვენის ბატონის შვილსაო:
„კეკსურებ ჩამომივიდენ, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
- 5 ადგეს, წავიდე კეკსურნი, დართულნი ცხენ-აბჯრითაო;
მუხრან მიუვლენ ბატონსა, მზე ეფინების პირსაო;
ჭებით მართვეს სალამი გიორგის, ნეფის შვილსაო:
„შენი ჭირიმე, ერეკლე, შენისა უღვაშისაო,
კეკსურებს ნუ გაუწყრები, ბრალთა უნჯის ყმისაო!
- 10 იქად გაუძელ კეკსურთა, ერეკლევე, სადაც ჭირსაო;
ვერას გარგებენ თოფითა, კეკსურთ იციან კმლითაო.“

(ივერია, 1888, №238).

იგი გაუგონია ვასილ კოპტონაშვილს ტოლათ-სოფელში (ერწოში) უშიშა ბურღულისაგან.

ბ.

შენი ჭირიძე, ერეკლეც, შენ(ის) წვერ-ულაშისაო!
კეცსურთა ნუ გაუწყრიდი, ბრალთა უნჯის ყმისაო!
ქალნი ქალაქში მოვიდეს, თვალები უგო მწყერსაო.
თუმურს იკითხვე(ნ)...

(Bc).

ამის წინ Bcს შენიშვნა აქვს: „ერეკლეს რომ წინწინა(?) ომი ხქონია, მაშინ კეცსურნი დაუბარებთან, ომი მოკლომია.“

დ.

- დმერთო, რა დიდი ბრალთა არევა ქალაქისაო,
დალევა ბაგრატიონთა, დაქცევა კმელეთისაო!
გავარდა აღექსანდრეი, „ჯარ მინდა დაღისტნისაო,“
კეცსურეთ კაცი გააგდა, „თავი დამჭირდა ყმისაო.“
5 კეცსურებ ნახალიზრები ერთმანეცს არ უცდისაო,
არაგვზე ჩამადიოდა ჯარი ქორ-შავარდნისაო.
ერთუცის დადგა პირდაპირ ჯარი ორისა ძმისაო,
შუაზე ჩაფრებ უდიან, არას აძლევენ პირსაო.
10 შაიბნეს სადამ ვაჟები, ელვა დგას თოფებისაო,
ნეფე გიორგი ბატონი შაიბძოლების ღოთითაო.
თუმებმ დაჭიკეს ცხენები, კოცა არ უკვირს მტრისაო.
აჩქარდა კეცსურთ შეილები, ელვა დგას ჩაჩქებისაო.
ის კირჩლა ბაბურაული ზეზვას მიხყვების მკრითაო,
კირჩლაიმც ენაცვალების გაფრინდაულის შვილსაო!
15 სახელის მოყვარული ას, თავს არ არიდებს ჭირსაო.
თოთიას ამწუნხარებენ სუნხანაურის შვილსაო,
თავზე ნახურსა ჩაჩქანსა ჯამს ნატყვიარი სჭირსაო.
მაგას ვეშაგურს ვინ ეტყვის, ვინ გარმაავლევს პირსაო?
კურდღელიძეთა თოთიას ნაჭრევე აღონებს მკრისაო.

(G 203).

18 მაგას ვეშაგურს ვინ ეტყვის] „ვითომ თოთიას დაჭრას მის ძმას ვეშაგურს ვინ ეტყვისო, ვინ გაუბედავსო, რომ შენი ძმა დაიჭრავ“ G [მაგრამ აშკარად არა ჩანს, თუ რომელ თოთიაზეა საუბარი: სუნხანაურის შვილზე (16), თუ კურდღელიძეთაზე (19).

თუ უკანასკნელზეა, მაშინ „ვინ გარმავლევს პირსაო“ს შემდეგ (მ. 18) კითხვითი ნიშანი კი არა, არამედ ორი წერტილი უნდა დაისვას].

2.

- მაშინ გაიქცა დავითი: „ურჯულოს მივსცემ პირსაო.“
კეცსურეთს კაცი მოვიდა: „თავი დამჭირდა ყმისაო,
კეცსურებ აქ ჩამოვიდენ, თორ ქალაქ წამერთმისაო!“
5 არაგვზე ჩამოდიოდა ლაშქარი შავარდნისაო.
ჭეხით მიართვეს სალაპი ნეფის ერეკლის შვილსაო.
გაცინებია ბატონსა, მზე ეფინების პირსაო.
ლეკებ ას-ასად მოვიდა, ლაშქარი დავითისაო.
საპირდაპიროდ დამდგარა ჯარი ორისა ძმისაო.
შუაზედ ლეკებ დაუდის, რუს აღარ აძლევს პირსაო.
10 რიგება ვის გაუგონავ რუსისა-დ' ლეკებისაო?
ომ მოკლა შუადლის დროსა, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
მაშინ გაიქცა ლეკები, ზღვასავით იქნევს პირსაო.
ჯარში გარეკას ამბობენ მარტუა მგელაისაო.
ჯარში შასულა მგელაი, ლეკებს თავს სადამ სჭრისაო.
15 მარტია მისურაული სანგალზე თავსა ცდისაო.

(R 11).

იგივე ვარიანტი Rმა დაბეჭდა უკვე კვალში 1893 წ. (№23), როგორც გაგრძელება 58 ნომრის ა ვარიანტისა. ხელნაწერთან შედარებით კვალში დაბეჭდილი მცირეოდენ განსხვავებას გვიჩვენებს: 5 ჭეხით] ჭირით; 8 საპირდაპიროდ] მოპირდაპირედ; 9 შუაზედ... 10 რიგება...] ეს ორი მუხლი არ არის კვალში; 12 გაიქცა] გაიჭრა; 13 მარტუა] მარტია.

3.

- ქართველთა-დ' ლეკთა რიგება ანდრეზად არ მადისაო.
ერთურთის დადგა პირდაპირ ჯარი ორისა ძმისაო.
შუაზე ჩაფრებ უდიოდ, რუსებ არ აძლევს პირსაო.
ომ იქნა შუადლის დროსა, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
5 მანამ მისდიეს კეცსურთა, მანამ ლიშანი ჩინსაო,
კეცსურებ მაშინ დაბრუნდენ, ცნობა აღარ იყვა მკვდრისაო.
თოთიას ამწუნარებენ, გაიდაურის შვილსაო.
თავზე ნახურსა ჩაჩქანსა ნაკმლევი ჯამზე სჭირსაო.
ვაჟებო, საწყინარია დარჩომა ბორაყისაო,
10 აღარ ხვიოდას დროშია ლალის გუდანის ჯვრისაო.

(R 26).

ეს ნაწევები Rს 49 ნომრის ნაგლეჯად მიაჩნია. – 7 თოთიას ამწუხარებენ] „სულს ლევა და თვალებს უხუჭავდენ და ასწორებდნო“ R.

ზ.

- კაცი წალალა კეკსურეთს: „თავი დამჭირდა ყმისაო; კეკსურებ ჩამამივიდან, თორ ქალაქ წამერთომისაო.“ არაგვზე ჩამადიოდა ჯარი ლეგისა მგლისაო. არაგვზედ ჩამამდინართა ყორან დახეყულა ცისაო.
- 5 ჭეხით მიართვეს სალამი ღუშეთს ბატონის შვილსაო. დადგა ერთ-ურთის პირდაპირ ჯარი ორისა ძმისაო. შუაზედ უდის ელჩები, რუსი არ აძლევს პირსაო. კეკსურთა, ლეკთა რიგება ანდრეზად არა თქმისაო. ომ იქმნა შუა დღის დროსა, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
- 10 თუშნი გარდასხდეს ცხენებსა, გრიალ დგას ზვადებისაო. გაიქცა ურჯულოს ჯარი, ბრძანება იქნა სთისაო. „სანამ მივდიოთ, – კეკსურთ თქვეს, – სანამ ლიმანში ჩინსაო, უკენ ჩასდიეს კეკსურთა, წკება ამაღის კმლისაო; ერეკლე ბატონიშვილი თავ უფრო ეცდებისაო; კმლითა სცემს კოხტა ბელადსა, „გლეხი არ მეკადრისაო“;
- 15 – შვილი თან გამოიყოლა: „მსახურად შემფერისაო.“ დაბრუნდეს დაღამებიდგეს, ცნობა აღარ აქვ მკვდრისაო. ყველაის საწყინარია დარჩომა დროშისაო. აღარ ხუოდას დროშაი ლალის კარატის ჯვრისაო, ყმაწვილსა ჯანიკაურსა კუბო აუგით რელისაო;
- 20 შიგ შააწვინეთ შიშია, ანგელოზია ღთისაო; ცხრა დააყენეთ ხუცესი, ცოლო მახკადოს მკვდრისაო: კურდღელის ძესა მგელასა ნაჭრევ აღონებს მკრისაო. თოთიას ამწუხარებენ სულხანაურის შვილსაო, თავზედ ნახურსა ჩაჩქნის ჯამს ნატყვიარაი სჭირსაო.
- 25 მაგას ვინ ეტყვის ვეშაგურს? – ვინ გარმააელებს პირსაო?

–

ამაგ სიმღერის მათქვამსა ნდობა მეც მქონდა კმლისაო. წამართვეს ბაგრატიონთა, ცოდვა ეკიდოს მკვდრისაო! შააბეს თავის თავადსა, ყურალაღაის შვილსაო.

(U, ივერია, 1891, № 90).

წინააღმდეგ თავისი კარგი ჩვეულებისა, Uს აქ არ აღუნიშნავს, თუ ვისგან აქვს გაგონილი. სამაგიეროდ U აღნიშნავს, რომ აქ ასპინძის ომია აწერილი. – 9 ომ იქნა] ომი ქნაU; 16 დაღამებიდგეს] დაღამებით დგეს U; 28 ყურალაღაის] ყურა ლაღაის U.

6.

- ალექსანდრემ თქვა: „ომს ვიზამ, ჯარი მყავს დაღისტნისაო.“
ვიორგი ბატონიშვილი ახლა შეიბძვის სვითთაო.
კაცი მაღალა კეესურეთ: „თავ დამჭირდების ყმისაო.“
კეესურებ ნახალიზებარ ერთმანეთს არ უცდისაო,
5 ჩამამტრია არაგვი, ყორანი დახყევს ცისაო.
ჯერით მიართვეს სალამი ღავითს ბატონიშვილსაო.
ერთ-ურთს დაუღვა პირდაპირ ორივე ძმისა ჯაროო.
შუაში ჩაფრებ დაუღისთ, რუსნი აძღვევენ პირსაო.
ლეკთა და ქართველთ რიგება ფიქრად არ მოუღისაო.
10 ომ იქნა შუადღის დროსა, დარია, ტყვეა წვიმსაო,
თუშები ცხენ-და-ცხენობდეს, კოცვა არ უკვირსთ მტრისაო.
დიდი ურჯულო გაიქცა, ბრძანება იქმნა ღვთისაო,
გაუღგენ კეესურთ ვაჟები, წკება გაუღისთ კმლისაო.
დაღამებამდინ მიზღიეს, მანამ ლიშანი ჩინსაო,
15 დაღამიდანვე დაბრუნდნენ, ცნობა არ იყო მკვდრისაო.

(Bu, მოამბე, 1896, №11).

7.

- ამბავ მოვიდა ბართა: „დაიდრა პირი ზღვისაო.“
კაცი მოღალა ბატონმა: „თავი დამჭირდა ყმისაო.
კეესურებ ჩამამივიდენ, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
კეესურნ სანეს შაიყარნიან ნარჩვენი თემ-თემისაო.
5 ადგეს, წავიდეს კეესურნი, ერთმანეცს არ უცდისაო,
არაგვზე ჩამოდიოდეს, ყორან ჩამოხყევს ცისაო.
არაგვზე ჩამაწყვიან ჯარ თეთრის კირიძისაო,
ჩავიდეს ქუდ-საკდელასა, ელვა ღვას ჩაჩქნებისაო.
ჭეხით მართვეს სალამი ერეკლეს ნეფის შვილსაო.
10 ერეკლემ სკითხა მშვიდობა, მზე ეფინების პირსაო.
გახკვირდეს კა თავადები, ერთ კეესურ კარგ(ა) ცდისაო.
„(ე)გ ნათელისძე იქნების“, ერეკლე იცინისაო.
პირდაპირ ერთეცს დაუღვა ჯარი ორისა ძმისაო.
შუაზე უღის ელჩები, რუსი არ აქცევს პი(რ)საო.
15 ლეკთა, ქართველთა რიგება ანდრეზ(ა)დ არ მოღისაო.
ძალიან ამწუხარებენ სულხანაურის შვილსაო.

თა(ვ)ზე ნახურსა ჩაჩქანსა ნატყვიარ ჯამზე სჭირსაო.
მინდიათასა მგელასა ნაჭრევ ალონებს (მ)კრისაო.

(Bc).

ი.

- კევსურეთ ამბავ მოვიდა: „დაიდრა პირი ზღვისაო.“
კაცი მოლალა ერეკლემ: „თავი დამჭირდა ყმისაო.
კევსურები ჩამომივიდან, თორ ქალაქ წამერთმისაო.“
სანეს შაგროვდეს კევსურნი ნარჩევნი თემ-თემისაო.
- 5 წილი ჩაყარეს ახლებმა, – ბერებ იქ ვერა დისაო.
გულ აუჩქარდა ბერებსაც, ახლებ ქარივით ქრისაო.
ფშავის არაგვზე ჩადიან, ერთმანეთს არ უცდისაო.
ჭეხით ჩაართვეს სალამი დავითს ბატონიშვილსაო.
წამოდგა, სკითხა მშვიდობა, მზე ეფინება პირსაო.
- 10 „მოსულხართ, ლაღლო კევსურნო, თავ კი დამჭირდა ყმისაო.
ლეკთა, ქართველთა რიგება ანდერძად არ მადისაო.“
შუაზე უზის ელჩები, რუსი არ აქცევს პირსაო.
არ ქნილა შუადღის ხანი, გუგუნ დგას ზარბაზნისაო.
შაიბნეს ლეკნი, ქართველნი, ჭეხა დგას მადლა ცისაო.
- 15 თოთიას ამწუნარებენ სულხანაურის შვილსაო,
თავზე ნახურავს ჩაჩქანსა ნატყვიარ ჯამზე სჭირსაო.
მგელასა მინდიათასა ნაჭრევ ალონებს მკრისაო.

(T).

მას გაუგონია მ გ ე ლ ი კ ა ლ ი ქ ო კ ე ლ ი ს ა გ ა ნ . – 6 გულ აუჩქარდა ბერებ-
საც, ახლებ ქარივით ქრისაო] შდრ. 173,6.

ია.

- ამბავი მოვიდა ქვენითა: „პირი დაიდრა ზღვისაო.“
კაცი მოგზავნა დავითმა: „თავი დამჭირდა ყმისაო,
კევსურები ჩამომივიდეს, თორო ქალაქი წამერთმისაო.“
სანეს შაგროვდეს კევსურნი ნარჩევნი თემ-თემისაო.
- 5 ბებრებს გული ასჩქარებია, ახლებს
„ჩვენავ წავიდეთ ახლები, – ბერები იქ ვერა დისაო.“
არაგვზე ჩამოდიოდეს, ერთმანეთს არ უცდისაო.
ჯერით მიათვეს სალამი დავითს ბატონისშვილსაო.
კევსურთ იქ მისვლით დავითსა ცხრაკნით მზე ამუკდისაო.

- 10 „მოხვედით, ლაღნო კევსურნო, თავი დამჭირდა ყმისაო.“
 ერთურთს დაუდგა პირდაპირ ჯარი ორისავ ძმისაო.
 შუაზედ დადის ელჩები, რუსი არ აქცევს პირსაო.
 არ იქნა შუადღის ხანი, გუგუნი დგას ზარბაზნისაო.
 ორისა ძმისა ომობა ანდრეზად არ მოდისაო.
- 15 თოთიას ამწუნარებენ სულხანაურის შვილსაო.
 თავზედ ნახურსა ჩაჩქანსა ჯამზედ ნატყვიარ სჭირსაო.
 მგელასა მინდოლათასა ნაჭრევ აწუნებს მკრისაო.

(Lb).

იბ.

- ღმერთო, რა დიდი ბრალია არევა ქალაქისაო!
 სიკვდილი ნეფე ერეკლის საწყინარია ღვთისაო.
 გავარდნილ ბატონისშვილი, ჯარი ჰყავს ბუსურმნისაო.
 გიორგი ნეფისა შვილი შეებრძოლება ღვთითაო.
- 5 კაცი გაგზავნა კევსურეთს: „თავ მე დამჭირდა ყმისაო.“
 ეგ რომ კევსურებთ შეიტყეს, ჯაჭვი ჩაიცვეს ტანზეა,
 არაგვის ჭალას გადმოდის, ჯარია ლეგა მგლისა.
 ჩამოდგებ საერისთვოსა, თვალი ადგება ღვთისა.
 მახარობელი წაუვა გიორგი ნეფის შვილსა.
- 10 გამოჰკითხავდა ამბავებს, მზეი პირს ეფინებისა.
 პირდაპირ დაგვიდგებიან ჯარები ორის ძმისა.
 შუაზედ ჩაფარი უდის, რუსი არ ატანს პირსა.
 არ ქმნის შუადღის ხანი, გუგუნ დგას ზარბაზნისაი.
 დიდი გაიქცა ურჯულო, ბრძანება იქნა ღვთისაი.
- 15 არ ჩაუშენესა კევსურნი, წიკება ამოდის კმლისაი.
 დაბრუნდნენ საღამო ხანზედ, ცნობა არ ჰქონდა მკვდრისაი.
 ღმერთო, რა დიდი ბრალია მანდ დამრჩალ ბურაყისაი!
 ყმაწვილსა ჯანიგაურსა კუბო აუგეთ ხისაი,
 შიგ დააწვინეთ შიშია, ანგელოზია ღვთისაი,
- 20 გულზედ მიეცით მიღები, შუქი ჩაუდგეს მზისაი,
 ხუთი დაადგეს ხუცესი, ცოდვა მოკაღონ მტრისაი.

(Go).

მომყავს Goის ხელნაწერის მიხედვით. იგივე ლექსი მან დაბეჭდა კვალში 1897 წ. (№29). — განსხვავებანი: 3 ბატონისშვილი] ბატონიშვილსა; 5 თავ მე] თავი; 8 საერისთვოსა] საერისთავოს; 10 ამბავებს] ამბავსა; 10 მზეი პირს ეფინებისა] მზე

ეფინება პირსაო; 7 არ ქმნის] არ ქნილ. 20. გულზედ მიეცით მიღები, შუქი ჩაუდგეს მზისაი] შდრ. 155, 20.

იზ.

- კევსურეთს კაცი მოვიდა: „თავი დაგვჭირდა ყმისაო.
მოვიდეს ფშაველ-კევსურნი, თორო ქალაქი წაგვერთმისაო.“
არაგვის ჭალას ჩამოჩნდა ლაშქარი შავარდნისაო.
ჭირით მუართვეს სალაში მეფე ერეკლეს შვილსაო.
- 5 გადცინებია ბატონსა, მზე ეფინება პირსაო.
ომ მააკლა შუადლისასა, გუგუნ დგა ზარბაზნისაო.
ჯარში შავარდნას აპირობს მარტია მგელაისაო.
თავ მააქვ ბიჭობაზედა, სანგალზე თავსა ცდისაო.

(Sh ფ).

მიამბო კ ა მ ი ს ი ა ბ ა დ რ ი შ ვ ი ლ მ ა ს. შუაფხოში 11.7.1911. – 2 მოვიდენ ფშაველ-კევსურნი] აქ ჩამოვიდენ კევსურნი (ვარ. მისივე).

60. ბორაყის წაღება (R 33).

61. ხახათ მწარია (R 33).

„აღექსანდრე ბატონიშვილი რომ ფშავ-ხევსურეთში იმაღლებოდა, იქ ხახათიშვილების ქალი დააორსულა და წასვლისას იმათი ვაჟიც თან წაიყვანა დედ-მამის უნებურად. ამ მაჩხო თანდილაშვილს გაუპარებია. იმ ნაბიჭურის ჩამომავლები დღესაც არიან ფშავში და ძალიან ლამაზი ხალხია“ R. (ნ კიდევ შნშ. 95 № ისა).

62. ლევანი (R 2)

1 პირველად ღმერთი ვაკსენათ] „ასე იწყობენ ხოლმე, როცა ფშავში „ფერხისას“ მღერიან“ R; 25 მელიცი] მელიქი? R.

63.

დაბეჭდილია R-ის მიხედვით (გვ. 27). – 15 სიკვდილი ლევანისაო] ერეკლე მეორის უფროსი ვაჟი ლევანი გარდაიცვალა 1781 წელს.

ბ.

ქმალი სჭრის ბაგრატიენისა ნეფისა ერეკლისაო:
შამამტვრია სათათრო, ნაპირი დაღისტნისაო.

ნეტავინ გამაცნობინა, ლევანს უქებენ შვილსაო!
ეხლავ აჯობნა მამასა, მანამ იცვლიდა კბილსაო.

(Tფ).

ბ.

1-2=ა 1-2.

- 3 აჯობა თავის მამასა, სანამ იცვლიდა კბილსაო.
ურჯულს გამამტვრია, როგორც ნაპირი ტყისაო.
5 თუ ლევან იქით მიბრუნდა, საქმე ჭირს დაღისტნისაო.

(X, ივერია, 1887, № 140=ც. წ. 17).

აქედან გადაუბეჭდავს, როგორც ჩანს, ს. გორგაძეს ეს ლექსი თავის წიგნში („ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხური პოეზია“, ქუთ. 1915, გვ. 234).

64. დათუნა (R 29)

64ა (G 241)

65. მუცალი (R 4)

13 ლევან ბატონი] „ლევან ბატონიშვილი, ერეკლეს ძე“ R; 20 ბატონი] „თუშები ეუბნებიან ლევანს“ R; 25 ყმა ლურჯის პერანგითაო] „ანდარეზა იყო“ R. –

ბ.

- გირავს ჩამადგა მუცალი, ეგრ რო ნაგუბარ წყალია;
თუშთ მაციქულებ ასკიდა, ბეგრად მასთხოვა ქალია,
ქალების გარდა საკვამლოდ თითო მანძილა კარია.
ბერებმ თქვეს: „მივსცათ ბეგარი, – მტერმა შავიკერა კარია.“
5 ახლებმ თქვეს: „ვერას მივსცემდით, მარკე ას, ქალის ბრალია!“
ქალმა კესელოს გაიგა, დასწყიენა მამა-ძმანია:
„ან მიპატრონეთ, მამულნო, ან ქალს შამარტყით კმალთა.“
ჩარდახთით გამაუფრინდა, კლდეთ გარმახფინა თმანია.
ქალის საქმარემ გაიგა, მალლა შაირტყა კმალთა;
10 შასკაზმა მამის ყურ-თეთრი, შამაახანნა მთანია;
იარნა სამ დღე-ღამესა, სამტრონ-საშიშონ გზანია;
ჩაყარნა უხანო ხანთა თელავში თუშმა კმანია;
შუაღამის დროს გაალა თელავ ლევანის კარია.
გაწყრა, გაჯავრდა ლევანი: „რა დროს სტუმრობის ხანია?“

- 15 – „რა მოგაკენათ, ბატონო, მტერმა შაგვიკრა კარია: გირავს ჩამოდგა მუცალი, ბეგრად მაგვთხოვა ქალი. აეწ თუ მაგვეშველები, ვიქნებით შენნი ყმანია.“ „აუშვით ანდარეზაი, ბოზვის ქალაის ქმარია!“ ციხით კი გამაიყვანეს ანდარეზაი კარია;
- 20 სახლ(თ)-ხუცის ცხენი მასთხოვა, ნაკუდაური კმალია. გავარდა გირავის წყალსა, სახლ(თ)-ხუცის ორქაფითაო; შამაუარა კარავთა ყმამ ლურჯი პერანგითაო; კარავში ჩაჭრა მუცალი ნაკუდაური კმლითაო; ასტაცა ოქროს სუფრაი, დაბრუნდა სიცილითაო;
- 25 ჯართ შუა ჩამაიარა, გავიდა მშვიდობითაო. გაიქცა მუცალის ჯარი, ფარსმის თავ გადადისაო. უკან ჩაუდგეს თუშები, წიკება ამადის კმლისაო.

(G).

G აღნიშნავს, რომ მას ეს სიმღერე „ნაცოდნი აქვს თუშებისაგან, რომლებმაც უამბეს დუშეთში კენჭობის დროს 1910 წელს.“ –

6 ქალმა კესელოს გაიგა] ე.ი. გაიგო, რომ იგი ბეგრად უნდა მისცენ ლეკებს; 8... კლდეთ გარმახფინნა თმანია] „გარმახტა ციხით და კლდეთაზე ჩამაეკიდა მკვდარი“ G; 17 ვიქნებით შენნი ყმანია] „მანამდე თუშნი ყმად არ ყოფილან და ახლა ყმობაც აღუთქვა“ G; 18 აუშვით ანდარეზაი, ბოზვის ქალაის ქმარია] ბ. გ ა ბ უ რ ი ს მიხედვით, ანდარეზა დაჭერილი ჰყოლია ლევანს ქალის მოტაცების თაობაზე. ქალის მშობლები უკმაყოფილონი ყოფილან და ქალსაც ამის გამო უარი უთქვამს, მაგრამ ანდარეზას თავი არ დაუნებებია. ქალის დედ-მამას ამაზე ლევანთან უჩივლიათ და მას ანდარეზა ერთი წლით დაუტუსალებია. ანდარეზას ციხეში ერთი თვეც გათავებული არ ჰქონია, რომ მუცალი თუშეთს დასცემია. თუშებს ანდარეზას განთავისუფლება უთხოვიათ. ციხიდან გამოსულ ანდარეზას მოუთხოვია სახლთ-ხუცის ლურჯა და ნაკუდაური ხმალი, რომლითაც მოუკლავს მუცალი თავის კარავში. რაკი ანდარეზამ ამ ომში თავი ისახელა, ამიტომ ციხიდანაც გაათავისუფლეს და ის ქალიც შეჰრთესო.

ბ.

გირავში დადგა მუცალი, რო ნაგუბარში წყალიო, დადგა, დაიდგა კარავი, შამაივლივა ჯაროო, თუშთ მაციქული ახკიდა, ბეგრად(დ) მასთხოვა ქალიო. ზოგებმ თქვეს: „ქვე თუ მივსცემდით, – მტერმ დაგვატანა ძალიო.“

- 5 ზოგებმ ქვე გაიმარკიან: „ცოლშვილისადაც ბრალიო!“ იწყინა კიბილოელმა, თუშმ დაირეკნა მთანიო, საჩქაროდ გადაიარნა საკახეთონი გზანიო,

- გააღა შუღამის დროსა თელავ სამართლის კარიო.
 იწყინა ლევან ბატონმა: „რაღა სტუმრობის ხანო?“
- 10 – „ნუ გამიწყრები, ლევანო, – მტერმ დავგატანა ძალიო.
 თუ ანდარეზას გაუშობთ, თქვენი ვიქნებით ყმანიო.“
 კაცი გააგღა ლევანმა: „მძიმე დამჭირღა ჯარიო.“
 გაივსა თენებისაღა თელავ გაღავნის კარიო.
 ანდარეზაიღ აუშვეს, კახპაის ქალის ქმარიო.
- 15 გაუშვეს ანდარეზაი ხოთიღა დღ ხოთისშობლიოთო.
 გავარღა გირავის წყაღსა ყმა ლურჯი პერანგიოთო;
 კარავში დავჭრა მუცაღი ნაკუღაურის კმლიოთო.
 გაიქცა მუცაღის ჯარი, ფარსმის თავ გაღადისაღო.

(B).

ზის მიხედვით, „ანდარეზას ლევანის ქალი შეუყვარებია, ბიჭი გამოსჩენია დღ ამაზე ლევანს დღუჭყრია.“

დ.

- მუცაღმ შაყარა ლაშქარი, არ სწვღება წვიმის ცვარია,
 ფარსმის თავს ჩამამღგარიყო, ეგრ რო ნაგუბარ წყაღია,
 ახკიღა მოციქუღები, ბევრად მასოხოვა ქაღია:
 „თი-თიოთო ქაღი მამეციოთ, თიოთო არწივის მქარია.“
- 5 თუშებ შავროვღენ მირგვღაღა, დიდი დგას საუბარია.
 ზოგოთა თქვეს: „მივსციოთ, რა გაკღა? მტერმა შავვიკრა კარია.“
 ზოგოთა თქვეს: „ვერაკღად მივსციემოთ, შვიღისა დიდი ბრაღია.“
 ქაღმა გაიგო კერეღოს, დღსწყივინა თავის მძანია;
 გამაუფრინღა ციხიოთა, კღღეს გაღახფინინა თძანია.
- 10 დღათუნა ბატონიშვიღმა შაკაზმა თავის ჩქარია,
 გრძელ-ყანოთ გამასყესა ცხენმა დღუგღა ნაღია,
 ერთ დღემეს გაღაიარინა სამი დღღღ-ღამის გზანია,
 გააღღა გათენებისას თელავს გაღავნის კარია.
 შამასწყრ თელავის ბატონი: „რაღა სტუმრობის ხანია?“
- 15 ვყოფიღვარ საოცარშია, უნჯნ მემღღეღადეს ყმანიო.“
 – „გახსღავართ, – უთხრა, – ბატონო, მტერმა შავვიკრა კარია.
 ეხღა თუ გვეშვეღებოღა, გავკღებით შენნი ყმანიო.“
 კაცი წაღაღა ქაღაქში: „დღამჭირღა დიდი ჯარია.“
 აივსო გათენებისად თელავ გაღავნის კარია.
- 20 გაუძღვ თელავის ბატონი, ჯარმ გაღაიარინა მძანია.
 თუშოთ ანდარეზა მასოხოვეს, შვიღის წღღის პატიმარია,

25 „აუშვი ანდარეზაი ღთითა და ღთიშვილობითა!“
 აუშვა ანდარეზაი ღთითა და ხთიშვილობითა.
 გავარდა გირავის წყალსა ლურჯითა პერანგითაო,
 დახივა მუცალის ჯარი სამხუცის ორქაფითაო,
 კარავში მუცალ დაკაფა ნაკუდაურას კმლითაო.
 დაუც კელ ოქროს ტაბაკსა, წავიდა მშვიდობითაო.
 ვეუბენ, არ დამიჯერა, ქალამ ვაჭარბე ჭკვიითაო:
 „მუცალ, ნუ წახვალ თუშეთა, თორემ იციან კმლითაო.“
 (T).

მ.

5 ქჩუსა თავსა გადმოდის დიდის ნუცალის ჯარიო,
 ჩამოდგა გირევის ვაკეს, როგორც ნაგუბარ წყალიო.
 წოვა დევდარის ანთაი ნუცალს მიუა კარზედა.
 დაუდგეს ოქროს ტაბაკი, ზედ კვიცის კორცი აწყვია.
 5 დანა ზედ უძევს ჯავარი, გიშრისა ტარი აგია.
 სჭამდის და ვერა ძღებოდის, ღვთისგან მოელოდ შველასა.
 შეიტყო ითაბანულმა, ლურჯას დააკრა ნალები,
 საგათენებლოდ ჩავალის გრემს ბატონისა კარზედა.
 – „ლეკანო, ჩვენო კემწიფეკ, ჩვენა გვიბოძე ყმანიო.“
 10 ლეკანმა ჯარი შეყარა, ათასი მეომარიო,
 ანთო მაშხალები, ღამით გაიხნო გზანიო,
 გადადის ნაყაეჩოსა. ღმერთო, დასწერე ჯვარიო!
 ითაბანულის ლურჯაი ნაყაეჩის გდია მკვდარია.
 გვერთ უზის თავის პატრონი, დასტიროდ როგორც ქალიო.
 15 ვინ გახვალთ გირევის წყალსა, ვინ გაიმეტებთ თავსაო?
 ვინ გავიდ გირევის წყალსა ვაჟი ლურჯ-პერანგიანი?
 იქნებოდ საგინაშვილი, ვისაც ანდარეზ ჰქვიანი.
 ჩავიდა, ჩამოერია სახლთ-ხუცის მარქაფითაო,
 ნუცალს ჩაუჭრა კარავი ნაკუდაურთის კმლითაო.
 20 ცოლი ნუცალის ტიროდა: „ნეტარ, ნუცალი რა იქნა?“
 – ნუცალი ანდერაზმ მოკლა, ყორნებს ჩაჰქონდა ბრჭყალითა.
 (Bu თ, №43).

აქ ამას უშუალოდ მოსდევს: „ლეკთა ტირიან ქალები: აღარ მოგვივლენ ქმარები“, რომელიც ვარიანტია 274 ნომრის მეორე ნაწილისა (ნ. №274 დ). ამ ლექსში შემავალი ორი მუხლი (4-5) მოგვაგონებს 127 ნომერს.

სულ სხვა ცნობებს გვაწვდის Bu ანდარეზას (ანუ ანდერაზის) შესახებ: „თუშების გადმოცემით ანდერაზ საგინაშვილი იყო კახეთის თავადიშვილი. რაღაცა მძიმე დანაშაულობისათვის მეფე ლევანმა ჩასო ანდერაზი საპყრობილეში და როდესაც ქართველი ჯარი მიდიოდა თუშეთში, საგინაშვილმა სთხოვა მეფეს, რომ მისთვისაც მიეცა ნება წასულიყო თუშეთში. მეფემ დართო ნება. საგინაშვილი გაჰყვა ჯარს სახლთ-ხუცესის მარჯაფით (ცხენით). მტერი შეჰხვდა ერთმანეთს სოფ. გირევის ვაკეზე, პირიქით თუშეთში. ბრძოლის წინ გამოასკუპა ცხენი ლეკების მომეტემ მურთაზმა და გამოიხმო საბრძოლველად ქართველების მომეტე. გავიდა საგინაშვილი. მურთაზმა მისცა საგინაშვილს წინადადება, რომ შებრძოლებოდნენ ერთმანეთს შიგ პირიქით თუშეთის ალაზანში, რომელიც გირევის ბოლოში ნამეტნავად შფოთავს და ღრიალებს, როგორც დაჭრილი მხეცი. საგინაშვილი დასთანხმდა. თავის ცხენს გამოუცვალა მოსართავი, ტყავის მოსართავის მაგივრად შემოუჭირა აბრეშუმისა, რომ წყალში უფრო გამაგრებულიყო. ტყავისა ხომ დაბოშდებოდა და უნაგირი გვერდზე მოექცეოდა. ორივე მომეტემ ჩაყარა ცხენები წყალში. შუბებით ეკვეთნენ ერთმანეთს. საგინაშვილმა გაჰკრა შუბი, ლეკს უნაგირი გვერდზე მოექცა. მურთაზი წყალში ჩავარდა და დაიხრჩო.“

3.

- „ჭერხოში დედან ატირდეს, ქალმა შასწყვიანა ძმანო:
 „ან უპატრონეთ მამულსა, ან ქალს შემარტყით კმალიო;
 ჩემსა უთხარით საქმროსა, ბარემ მოიკლას თავიო.
 კახეთში მანც ჩავიდეს, იქით მორეკოს ჯარიო.
 5 საშველად ეგებ მოვიდეს კეკსურეთი და ფშავიო.“
-
- „გვიშველე, ჩვენო ლევანო, გექნებით უნჯნი ყმანო.
 მოვიდა ძალი მუცალი, ბეგრად მოგვთხოვა ქალიო.“
 ორ-ყანას ჩამოგროვილ ჯარს არ სწვდება წვიმის ცვარიო.
 „გაუშვით ანდარეზაი, ვეფხვია მემომარიო.“
 10 გაუშვეს ანდარეზაი ღვითთა და ღვთისმშობლითაო,
 გავიდა გირაეის წყალსა ყმა ლურჯის პერანგითაო,
 ჯარს სამჯერ შამაუარა სახლთ-ხუცის ლურჯაითაო,
 მუცალ კარავში აკაფა ნაკულაურის კმლითაო.
 თანა ჰყავ ფშავლიშვილები, წკეპა ამოდის კმლისაო.
 15 ასე აკაფეს მუცალი, ყორნებს აჰქონდა ბწყლითაო.
 გაიქცა მუცალის ჯარი, ქალურად მიტირისაო.
 მუცალის ცოლი ჰკითხავდა: „მუცალმა რაღა ქნისაო?“
 — „მუცალმა ველარაი ქნის, ტირილი დაიწყისაო, —
 აკაფა ანდარეზამა, ყორნებს აჰქონდა ბწყლითაო,

- 20 გასტაცა ოქროს ტაბაკი, სიცილით გაიქცისაო.“
 – „გირჩევ, ნუ წახვალ!“ ვეუბენ, მე ქალმ ვაჯობე ჭკვითაო.
 (X, ივერია, 1887, №144=ც. წ. 38).

ივერიაში ეს ერთ ლექსად არის წარმოდგენილი, მაშინ როდესაც ცალკე წიგნად რომ გამოვიდა დ. ხ ი ზ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს ფშაური ლექსები, იქ ორადაა გაყოფილი: I. მმ. 1-5, II. მმ. 6-21.

ზ.

- იყრება ურჯულს ჯარი, დიღო და დაღესტანია.
 თუშეთში კაცი გაგზავნეს: „ბეგრად მოგვეცით ქალია!“
 გაიგო ფაკილოს ქალმა, შასწყივნა თავის ძმანია:
 „ან მიპატრონეთ, მოძმენო, ან მეც შამარტყით კმალა!“
 5 ეგ რო ჯაბანომ გაიგო, გალესა თავის კმალა,
 ადგა, წავიდა კახეთსა, ლევანსა სთხოვა ჯარია.
 სადილად შამაპხვევიყენენ ლევანსა თავის ყმანია.
 ბატონმ იძახა ლევანმა: „ცხენ ვის გინდ, იარაღია?“
 – „ზალმიზის მინდა ლურჯაი, ნაკოლაური კმალა.
 10 ამუშვით ანდარეზაი, თქვენი ტყვე-პატიმარია.“
 აუშვა ანდარეზაი, ღთისა ამაჰყვა თვალა.
 შავს ღამეს შავი დაბრუნდა, დაძრა დაღისტნის ჯარია.
 აკაფის ანდარეზამა მუცალი თავის კმლითაო,
 ნაკაფი წყალში ჩაყარის, გაჰქონდის იხვივითაო.
 15 ვინ გახვე გირავნის წყალსა ყმა ლურჯის პერანგითაო?
 ტანი გამოგყვა ალვისა, თავს ქუდი ოთოგნისაო.

(T ფ).

ზ.

- თუშეთში წყალი მოიდა, ვით ნაგუბარი ღვარია.
 თუშებს დაადვეს ბეგარა სოფლად ნარჩევი ქალია.
 ზოგთა თქვეს თუშთა: „მივსცოდეთ, – მტერმ დაგვატანა ძალია.“
 ზოგთა თქვეს: „მოდი, ნუ მივსცემთ, ჩვენც გავლესოდეთ კმალა.“
 5 ხახონის ქალმა ნანამა დასწყივნა თავის ძმანია,
 ციხეზე გადმაუფრინდა, გადმაფინნა თმანია:
 „თუ მაგათ წამაყვანინოთ, ლაგაზს მაუკვდეს თავია!
 ან მიპატრონეთ, თუშებო, ან ქალს შამარტყით კმალა!“
 იმისმა ძმამა ლაგაზმა გძლად შამაირტყა კმალა,

- 10 შაკაზმა თავი შავ-ცხენი, ზედ თავად შავდა კარია.
საყორნე ჩამაიარეს, შუალამისა ხანია.
საგათენებოდ გაელო თელავს გალავნის კარია.
წინ ლევან შამევება: „რა დროს სტუმრობის ხანია?“
– „მა, რა ვქნათ, ჩვენო ბატონო? მტერმ დაგვიჭირა კარია.“
- 15 გაუშვით ანდარეზაი, ვეფხვია მეომარია.
შავატყობინებთ ქიზიყსაც დ' ეგებ გვიჭიროს მკარია.“
გაუშვეს ანდარეზაი, წელთ შამაარტყეს კმალია.
შავიდა ანდარეზაი, გაალო ციხის კარია.
თან შაჰყვა თუშისშვილები, კმლისა გამოდის ჩქამია.
- 20 გაიქცა ლეკის ლაშქარი, ჩატირის, როგორც ქალია.

(R ფ 184).

66-69. აბაშა (R 94-95)

70. ანჯარ (R 135)

1 ანჯარ] ამ სიტყვის შემდეგ R კითხვით ნიშანს სვამს ფრჩხილებში.

71. ბაბუხური (Gs)

Gs აღნიშნავს, რომ ძაუგს საქისტო გზით მიმავალი არხოტივნები, რომელთა შორისაც ყოფილა ბაბუხურ წიკლაური, ღამით დამდგარან ერთი სოფლის ახლო. ხევსურებს დაუძინათ, გარდა ბაბუხურისა, რომელიც ფხიზლად ყოფილა, რადგანაც სცოდნია, რომ ერთი ქისტი ცხენის მოპარვას ემუქრებოდა. ნაშუალამევს ბაბუხურს შეუნიშნავს, რომ მის ცხენთან ვილაც კაცი მივიდა, გაჭრა თოკი და ცხენი წაიყვანა. ბაბუხურს უსვრია და ქისტი ბღავილით დაცემულა. გათენებისას ბაბუხური მისულა და მიწიდან სისხლიანი ტყვია ამოუღია. ხევსურები დაბრუნებულან. მათ დასწევია პარტალას ბიძა და უკითხავს: „წინ ვინები წავიდესავ? ძმის-წული მამიკლესავ.“ მათ უპასუხნიათ: ჩვენ არა ვიცით რაო და წამოსულან. მას „შემდეგ იქნების ასე 70 წელი“ო, დასძენს Gs (შდრ. № 203).

72. ბღათერა ჯაბუშანური

ა ვარიანტი ჩემია (Sh). იგი ჩავიწერე გ ა გ ა თ ე თ რ ა უ ლ ი ს სიტყვით ს. ახი-ელში 6. 8. 1913. ლექსის შინაარსი ისაა, რომ ობლად დარჩენილი ბღათერა, არხოტე-ლი, როცა წამოზრდილა, დედი-ძმათას გადასულა ს. კარკუჩას, სადაც მამის მიერ მიბარებული იარაღი ჰქონებიათ. წამოსვლისას ბღათერას უთხოვნია თავისი იარაღი, მაგრამ დედი-ძმას არ მიუცია: ჯერ ბაღლი ხარ, აბა რად გინდაო? ამიტომაა ლექსში

ნათქვამი: „ღელი-მმათ გაჯავრებული ქვა-რკინას ამტვრევს კბილით“ო. გზაში, ჯუთის ზემოთ, ქისტების მზირს შესჩეხებია და დაუჭრიათ.

ბ.

- კარკუჩით გამეემართა ბალათურაი დილითა.
ჩაუსხდეს გზის თავს, გზის ძირსა, შამოსილები რკინითა.
აივსო ქოთამთის ბეჭი ახალ-ციხლების მზირითა.
მოვიდა, ბალათურამა კმალი იქნივა პირითა,
5 ზოგნი ჭრნა, ზოგნი დაკოცნა, ზოგნი გაელწივნენ ჭირითა.
ემანდით დაქცეულებმა სისხლ ამოყარეს პირითა.
მაშინის ბალათურამა მთა გადიარის გმინვითა.
ვაჟი მიუვა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალა ქოჩორი, გადაპოხილი ტვინითა.
10 „ბიძამ არ მამცა ჩაჩქანი, აწ გაძლეს ჩემის ჭირითა!“
ბალათურაის დედამა დაიჭრა თმები ძირითა:
„რაისად წასველ სამზირსა, რაად გაგიშვი შინითა?“
(R 173).

ბ.

- კარკუჩით გამაემართა ბალათურაი დილითა.
ბიძაის გაჯავრებული ქვა-რკინას მახკენეტს კბილითა.
დაივსნეს ქოთანთის ბეჭნი ქომალ-ციხურით მზირითა.
ცოტინამ ბალათურამა კმალ დაიქნივა პირითა.
5 ზოგნი ჭრნა, ზოგნი ჩაკოცნა, ზოგნი გაუშვნა ჭირითა.
თავადაც ბალათურამა გზან გაიარნა ჭირითა.
გადაუჩინდა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალნა ქოჩორნი გადაპოხილნი ტვინითა.
„ბიძამ არ მოგცა ჩაჩქანი, აწ გაძლას შენი ჭირითა!“
(B).

დ.

- კარკუჩით გამეემართა ბალათურაი დილითა.
აივსნეს ქოთანის ბეჭნი ქვემო-ციხურის მზირითა.
ჩაუსხდეს გზის თავ, გზის ძირსა გადალესილნი რკინითა.
ცოტინამ ბალათურამა კმალ გაიქნია პირითა,
5 ზოგნი დაჭრნა, ზოგნი დაკოცნა, ზოგნი წაუევიდეს ჭირითა.

- ამანდით წამასულები სისხლს ამასყრიან პირითა,
მარტუა ბალათერაი მთაზე გარმოკლა გმინვითა,
გადაუწინდა დედასა გაცინებულის პირითა,
გადაუშალა ქოჩორი გადაპოხილი ტვინითა.
- 10 „ვაიმე, ბალათერაო, რაად გაგიშვი შინითა?
დედამ არ გიქნენ საგძალნი, დედა-დან ორნივ ვტირითა.“
– „ჩაქან არ მამცა ბიძამა, არ გაძლეს ჩემის ჭირითა!“
(T).

მ.

- კარკუჩით გამოემზადა ბალათერაი დილითა.
დედის-ძმით გაჯავრებული ქვა-რკინას ამტვრევს კბილითა.
ავსილა ქოთანის ბეგი ქომო-ცინლების მზირითა.
მარტუამ ბალათერამა კმალი იბრუნა პირითა.
- 5 ზოგნი კი გაუწყვეტია, ზოგნი წასვლიან ჭირითა.
თავადაც ბალათერამა მთა აიარა გმინვითა,
გადაუვიდა დედასა გაუცინარის პირითა,
გარდაუშალნა ქოჩორნი გადაპოხილნი ტვინითა.
„ბიძამ არ მოგცა ჩაქანი, ის გაძლეს შენი ჭირითა!“
(Sh მოხ.).

ჩავიწერე იასე ხულებლის ნაამბობის მიხედვით ს. თოთში 28.7.1913. –
იასემ ამ ლექსში გაურია (მე-4 და მე-5 მუხლს შუა) ნაწყვეტი ნაროზ ბლოელის
ლექსიდან (№ 177), სამი სტრიქონისაგან შემდგარი:

აუდგეს გზის თავ, გზის ძირა, შუაჩი ჩაიგდიანო.
ერთი შამოჰკრა ტიმელესა, ნაწყვეტნი გზის პირს ჰყრიანო.
მეორე მექაფსოელსა, თითონი ვადაზე სჭრიანო.

ეგვევ ვარიანტი ბალათერას ლექსისა, მცირეოდენი განსხვავებით, ჩაწერილი ვუნახე
ანდრია კობაიძეს 30. 7. 1913 ს. სიონში.

პ.

- კარკუჩით გამაემართა ბალათერაი დილითა,
მთა ხქონდა გადასავალი, მთასა შაუდგა დილითა.
დედულჩი გაჯავრებული რკინას ამტვრევდა კბილითა.
გადაუალის თვის დედას გაცინებულის პირითა.
- 5 დედა დაღბარცხნის ქოჩორსა გადაპოხილსა ტვინითა.

„დაძეხით, ქომო-ცინლებო, ბალათერაის სისხლითა!
ვამ დედას შენსას, ბალათერ, გაზრდილო ცოდვა-ჭირითა!“

(D, შ ი ო კ ო ბ ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი).

ზ.

არხოტის თავით წამუა ბალათერაი დილითა.
არხოტის ჭალა ავსილა ბალათერაის მზირითა.
მოსისხლენ გადმაუცვივდენ, პირი აუვსეს სისხლითა.
შინავ მაჰგვარეს დედასა ბალათერ მკრთალის პირითა.
5 დედა გადაჰბანს ქოჩორთა გადაპოხილთა ტვინითა.
„ვაჰ დედა-შენსა, ბალათერ, გაუმაძღარო ღზინითა!
გშურობდენ შენნი სწორები, ესლა დავიძლენ ჭირითა!“

(Rფ 164).

წ.

.....
პატარამ ბალათერამა მთა გადიარა გმინვითა,
მიუვა თავის დედასა გაცინებულის პირითა.
დედა გადაჰბანს ქოჩორთა გადაპოხილთა ტვინითა.

(Rფ 165).

73. ბალათერას ფარი (Sh)

მიამბო ი ვ ა ნ ე უ რ ო ჩ ი ა უ რ მ ა 6.8.1913 ს. ახიელში. – 3 სწორებმ] ივანეურ-
მა: სწორემ.“

აქ რომ საუბარია ფარის შეკიდებაზე, რათა პატრონის ნაცვლად, მისი სიკვდილის
შემდეგ, ქარმა შეძრას-შემოდრას, გავრცელებული მოტივია მთის ხალხურ პოეზიაში:
იგი გატარებულია თორღვას ლექსშიც (44 ბ, 16-17) და, ამას გარდა, გვხვდება ა. ყ ა ზ -
ბ ე გ ი ს მიერ დაბეჭდილს ერთ პატარა ნაწყვეტში:

08.

ბეთლემის კარზედ ჰკიდია ვოჟა ჯურკაის ფარიო.
მოუვლის ომის წადილი, ხანდისხან შესძრავს ქარიო.

(Q, ივერია, 1885, № 8=ც. წ. 37).

74. იოსება (Sh)

ჩამაწერინა გ ა გ ა თ ე თ რ ა უ ლ მ ა 6. 8. 1913 ს. ახიელში.

ბ.

- კევი შის იოსებაი, ბულვა ბუბუნებს კარია,
ქალაქ გაწყვიტნა სომეხნი, გულამაყარს უყვ ძალია,
ქმოსტ-როშკას გარმასჩვევივა, როგორც მარილზე ცხვარია,
წამავა საარხვატოლა, საწყინარ ეტყვის მკარია,
5 გარმავა ცირცლოვანშია, საწყინარ ეტყვის მკარია.
ჩამაჯღა ეხის კარშია, ჩამაიყულა ფარია.
გამაუღებების ცხვრის წყემსსა, ვერ დაიჭირა ქალია.
ქალმა ისრიენა მანდელნი, არხვატ ჩაყარნა კმანია.
ვაჟებს ციხის კარ ნასხლომებს მუკლებს შაუჯღა ქარია.
10 გამაღმეტლების ობოლი, გამაიმეტა თავია.
მაზდევა იოსებასა, შუ არ ჩაუოს ფარია.
ხკითხევა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისა ხარია?“
– „რას მკითხავ, იოსებაო, დამბრუნავ არა ვარია.
ღისწულ ორ იონეურთა, ბალახურისძე გვარია.
15 შენ რო მაზდევი ქალასა, იმის საქმარე ვარია.“
იოსებამ და ობოლმა სამ-სამჯერ სცადეს თავია.
იცილებს მტრისა ნაქნევსა ბალახურისძის ფარია.
ობოლმაც ჩქარა მასწვრა, ბევრ არ დალიო ხანია.
შამახკრა იოსებასა, შამააწვინა მკვდარია.

(G 179-182).

ღის სიტყვით, ეს ამბავი „ერეკლე ნევის დროს“ მომხდარა. ბალახურისძე ლექსში ქალის საქმარედ არის გამოყვანილი, ღის თქმით კი ის ქალი მისი ცოლი ყოფილა. ამ ქალს ცხვარი ჰყოლია საძობლად ვერძის ტყის გორის თავს და იოსებას იქ მოუსწვრია. – ღის მეორე ჩანაწერში მცირეოდენი განსხვავებანია: 5 გარმავა...] ეს სულ აკლია; 15 შენ რო მაზდევი ქალასა] გუშინ რო ქალას მაზდევი. ამას გარდა ბოლო აქ სხვაგვარად თავდება: საჩქაროზედა ყმაწვილმა ამამღერა კმალაი, შამახკრა იოსებასა, შამააწვინა მკვდარია. „ეგ გინდა, მეკევის შვილო! ძალლებმ გამაგხრან მკვდარია!“

ბ.

მოკევე იოსებაი ბუბუნებს, როგორც კარიო,
ქმოსტ-როშკას გადმოსჩვევიყო, როგორც მარილზე ცხვარიო.

- ახლა არხოტსაც გაღვიდა, ცირცლოვანს დასხნა გზანო.
მემზახლეს არხოტიონსა დანდობით დასჭრა თავიო.
- 5 წინ ქალსა, უკვენ იოსებ(ს) მუკლებ(ს) შაუჯღა ქარიო.
ქალმა დაშალნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანო:
– „იოსებ გამოგვერია, ძმა-შინშთ დამიჭრა თავიო.
ვინც მახკლავთ იოსებასა, იმის საცოლე ვარიო.“
საფინოშით ვაუებსა მუხლებ(ს) შაუჯღის ქარიო.
- 10 იოსებს მღევარ აუტყდა, გაუღა დიდი ჯარიო.
გამოდმეტლების მღევარსა ყმაწვილი უმეცარიო,
ჯუთის კორკს გადასეესა იოსებს მახკრა თვალო.
„დამაცა, იოსებაო, დამბრუნავ აღარ ვარიო.“
ხკითხავდა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისი ხარიო?“
- 15 „რას მკითხავ, მოკევის შვილო? საომრად მკიდავ ფარიო.
შენ რო ქალ გამოგექცევა, იმის საქმარე ვარიო.“
ქმლითა სცის იოსებასა, ფეკ ქვეშ გაიგის მკვდარიო,
–
ამაგ სიმღერის მათქვამი კვეთილიანი ვარიო.

(R 127).

Rს ამ ლექსის ზოგიერთი ადგილისათვის ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი მოჰყავს: 1 მოკვეე იოსებაი] კვესა ზის იოსებაი; 4 მემზახლეს] ამ სიტყვას R კითხვით ნიშანს უსვამს და შენიშნავს: „სხვა ვარიანტში მემხლესა – მხლის მკრეფავებს.“

09.

ქალმა დაყარნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანიცა.
„ქალსა რო გამასდგომიან, მე ორა იმის ქმარიცა.
აწ ან დავკოცნათ ერთ-ურთი, ან სოფელს მივს[ც]ათ თავიცა.“

(R 177).

ეს სამი სტრიქონი მობმული აქვს, როგორც უშუალო გაგრძელება, ქალ-ვაჟის გაბაასებას, რომელიც 376 ნომრად დაიბეჭდა ამ წიგნში. Rც შენიშნავს: „მგონი ამას ქვემოთ სხვა ლექსიდან უნდა იყოს.“

დ.

კვეს ვინდაც ივასებაი ბულა ბუბუნებს კარია,
აღარ კადრულობს დაბალზედ, მაღალზედ დაქნა გზანია,
ქალაქს დაშიშნა სომეხნი, გუდამაყარს ქნა ძალია.
კვესურეთს გადაეჩვია, ცხორ-ძროხას უყო ძალია.

- 5 ხესთანას ჩამომავალსა ქალმა შაასწრო თოლია,
დაყარა თავის ჩიქილა, არხოტს შააგდა კმანია.
არხოტიონსა ვაჟებსა მუკლჩი შაუჯდა ქარია.
მთლად გამაუდგა მდევარი, გადაიარეს მთანია.
ქალის ქმარიც დაედევნა, თოფს დაუპირა ტალია,
- 10 მალ დაუარა წინაი, მიწროდ შაუკრნა გზანია.
„სად მიხლო, ივასებო, საით მიგიქრის ქარია?“
ივასებაი ჰკითხავდა: „ვაჟავ, შენ ვისი ხარია?“
– „რას მკითხავ, ივასებო? გამბრუნებ აღარ ვარია.
დისწულ ვარ ივანურთი, ბუბუნაურთა გვარია.“
- 15 გუშინ რომ ქალას მოზდევდი, მე ვარ იმ ქალის ქმარია.“
გადაუქნივა მოკევემ, მოსჭრა მარჯვენა მკარია.
ეგრე ჩაკუწეს ერთ-ურთი, როგორც ჭეკარი მხალია.
საწყალი ივასებაი გზის თავს შემოწვა მკვლარია.

(Sh მოხ., ან დ რ ი ა კ ო ბ ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი
30. 7. 1913 ს. სიონში).

მ.

- მოკევემ იოსებაი, ბულად ბუბუნებს კარიო,
სულ ამაგდა კოყანა, კეკსურეთს მისცა ძალიო.
არ იარების დაბალზეო, მთა-წვერზე დაქნა გზანიო.
ჩამაკლა ვაჟი ცირცლოვანს, ჩამაივოკა გზანიო.
- 5 ხეთანას ჩამომავალსა ქალმა შაასწრა თვალიო,
ქალმ იქვ გაწირა ჩიქილა, არხოტს ჩაყარა კმანიო.
ფეხონჩი მსხლომსა ვაჟებსა მუკჩი შაუჯდა ქარიო.
მდევარს დაშორდა ყმაწვილიო, მარცხნივ გადაგდა ფარიო.
ჰკითხავდა იოსებაი: „ყმაწვილო, ვისი ხარია?“
- 10 – „რას მკითხავ, იოსებო, დამბრუნე აღარ ვარიო.
დისწულმა იონაურჩი, მზე-ბალახური გორიო.
კელით რომ წამოგივიდა, მე ვარ იმისი ქმარიო.“
იქვე დაკუწეს ერთ-ურთი, როგორც ჭინჭარა მხალიო.
საწყალი იოსებაი გზის თავ შამაწვა მკვლარიო.

(D, შ ი ო კ ო ბ ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი ს. სიონს).

ზ.

კეკსა თქვეს იოსებაი, ბულა ბუბუნებს კარია.
ჩამეჩვივის ქმოსტშია, ნამარილევს რო ცხვარია.

- ქალმ აიყარნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანია:
 „ვინც მაჰკლავს იოსებასა, საკარგემოდ ჩემი თავია.“
 5 არხოტში არხოტიენებსა მუკში შაუჯდა ქარია.
 შამაჰყვის გორის პირზედა ყმაწვილი უმეცარია.
 უდახის იოსებამა: „ბალღავ, რომენი ხარია?“
 – „ნუ მკითხავ, იოსებაო, დამბრუნავ აღარ ვარია.
 დისწულ ვარ აკიაური, ახიალეღი გვარია.
 10 გუშინ რო გამოგჰქვევიყვენ, მე ვარ იმ ქალის ქმარია.“

(Rფ 216, ათია წოწკურაული საგან გავონილი).

R შენიშნავს: „ეს ვარიანტი ხევსურულად მაქვს კარგად ჩაწერილი“ – „ლექსშია, რომ უმეცარმა ბაღღამა მოკლაო, აქვე კი ნათქვამია, რომ მე ვარ იმ ქალის ქმარიო. უნდა ვიცოდეთ, რომ ხევსურები ხშირად იქვე აკვანში ნიშნავენ ბავშვებს.“ – „ეს ლექსი ხევსურულია და ფშავში გავრცელებულა. არც ბოლო უჩანს, გვარებიც გადა-რეულია. საზოგადოდ თუ ძალიან გამოჩენილი კაცის სახელი ან გვარი არ არის, ხშირად ავიწყდება ნამდვილი გვარი და სახელი ხალხს, აგრეთვე სოფლისაც.“

ზ.

- კევთა ზის იოსებაი, ბულა ბუბუნებს კარია.
 კევსურეთს ჩამეჩვია, როგორც მარილზე ცხვარია.
 ქალმ გადაყარნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანია:
 „ვინც მაჰკლავთ იოსებასა, საკარგემოდ ჩემი თავია.“
 5 ჩამოგეწია თორღვაი, ყმაწვილი უმეცარია.
 ჰკითხავდა იოსებაი: „ბაღღო, შენ ვინა ხარია?“
 – „შენ რო გუშინის გეწვალა, იმ ქალისი ვარ ქმარია.“
 მოგარტყა, იოსებაო, მანძიღავ, დასხენ რქანია!

(Tფ).

წ.

- ბუბუნებს იოსებაი, როგორცა ბულა კარია,
 ქმოსტ-როშკას გაღმოეტანა, წასხა კარი და ცხვარია.
 ქალმა მოწირნა მანდილნი, არხოტს ჩაყარნა კმანია.
 ქავის კართ ნასხდომს ვაჟებსა მუკლში შაუღდა ქარია.
 5 გამომეტღების ვაჟაი, ქალის საქმარე არია.
 ჰკითხევდის იოსებაი: „ვაჟავ, ვისაი ხარია?“
 – „ნუ მკითხავ, იოსებაო, დამბრუნავ აღარ ვარია.
 დისწულ ვარ ივანეურთი, ბალახაურ მაქვ გვარია.“

10 სიტყვა ჯერ არ დეეთავა, გადაუქნია კმალია.
გაგორდა იოსებაი, მანძილამ დასხნა რქანია.

(Lb).

75. ბექა (R 97)

ბ.

გორდიგორ რომენ ჩამოხვალ ბიჭი მიქაი ფრენითა?
ნეტავი, ძმაო მიქაო, შვილი გქნა დედის-ჩემისა!
ანამც სატყვეოს ჩაგაგლო, საფრენი მოგცა ცხენითა!

(R 185).

ბ.

ქალი ვარ წოვა თუშისა, სიტყვას ვერ ვამბობ, მცხვენისა, —
დამთვრალან თუშის შვილები, ერთურთს ითრევენ კელითა.
გორდიგორ რომენ ჩამოხვალ? ვაჟო, ვინა ხარ ცხენითა?
ნეტავი, ძმაო მიქაო, შვილი გქნა დედი-ჩემისა!
ანამც სატყვეოს ჩაგაგლო, საფრენი მოგცა ცხენითა!

(R 198).

დ.

ქალი ვარ თუშთა წოვათი, სიტყვას ვერ ვამბობ, — მცხვენისა:
წამამიყვანეს ლეკებმა, მიწა ვასველე ცრემლითა.
თავ მივიბრუნე, მოგვდევდა ზეზვაი თავის ცხენითა.
მიკაფ-მოკაფა ლეკები, როგორც ბალახი ცელითა.
5 წამამიყვანა ზეზვამა, თვითონ მავლია ცხენითა.
ნეტავინ, თუშო ზეზვაო, შვილი გქნა მამა-ჩემისა!
დავიფიცავდი შენს მზესა, რომ იქნებოდი ჩემი ძმა.
— მეც ბევრჯელ დამინატრებავ: „ნეტავინა გქნა ჩემი და!
ტანზე ჩამაცვა პერანგი, ნაკერი შენის კელითა!“

(Tფ, მ ა რ ი ა მ ბ უ ჩ უ კ უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

მ.

თუშთა ქალი ვარ წოვათი. სიტყვას ვერ ვამბობ, — მცხვენისა:
წამამიყვანეს ლეკებმა, გზანი მავლიენეს ცრემლითა.

- დამთვრალეებმ თუშიშვილებმა ერთურთ ალვიძეს კელითა.
 გავხედენ, – ჩამოდიოდა თუში მიქაი ფრენითა.
 5 თავი სჭრა ლეკიშვილებსა, კალთა ამივსო კელითა.
 ნეტავი, თუშო მიქაო, შვილი გქნა მამის-ჩემისა!
 ლეკებ რო დაგატყვევებდენ, გიკსნიდი მამის ცხენითა.
 თუ ცხენით ვერ დაგიკსნიდი, – საყურ-ბეჭდითა ჩემითა.
 (Tფ).

3.

- თუშები ომში წავიდნენ, ერთურთი თარეს კელითა.
 შევხედე და მორბიოდა ვაჟი მიქაი ფრენითა,
 თავები დასჭრა ლეკებსა, კალთა ამივსო კელითა.
 ერთი ჩემს ძმასაც შესწირა: „წყალს მოუტანდნენ ჯერითა!“
 5 ნეტავი, ვაჟავ მიქაო, შვილი გქნა მამი-ჩემისა!
 თუ ვინმე დაგატყვევებდა, გიკსნიდი მამის ცხენითა,
 გიკსნიდი, გამოგიკსნიდი საყურ-ბეჭდით ჩემითა.
 ნეტავი შენ კელში მომკლა, დამმარხა შენის ცრემლითა!
 დავჯღები, ძმაო მიქაო, ლექსს გამოგიტყვამ ენითა.
 10 მიქაო, ვინც გაგაჯავრებს, სულ ამოვიღებ წყევლითა.
 მიქაი ქალს ეუბნება: „დაო, ნუ წახვალ წყენითა.“
 თუ სადმე ვნახავ ლეკებსა, სულ ამოვწყვეტავ ცემითა.
 კმალსაც კი აღარ ვიკმარებ, გავთიბავ ჩემის ცელითა.“
 ადგა ქალი, წამოვიდა სიცილითა და მღერითა.

(ივერია, 1899, № 27, გაგონილი და ჩაწერილი
 ს. ბაზალეთში დ. მ. ო. ლ. დ. ი. ნ. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი. ს. მიერ).

76. ბუკულიშვილი (R 164)

ბ.

- მთას ბუკულიშვილ გადმოკდა, ირემმ გადმაიდ რქანო,
 ბოლოთ მოუდგა ლაშქართა, როგორ შამასდგა ზარიო!
 ეგრე დაფანტა ლაშქარი, როგორც მგელმ ფანტას ცხვარიო.
 დაბრუნდა ტომის ყმაწვილი, „ვაიუაერვ ვარიო.“
 5 თოფ დახკრა ბუკულიშვილსა, არწივს მასტეხა მკარიო:
 „შენ რო მამიკალ უნცროსი, იმისიმც უნცროს ხარიო!“

(R 76).

77. თავისი ქალების დაკოცა

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 120). – როგორც ჰგავს, ეს ლექსი და ლექსი № 254 (ორი უკანასკნელი სტრიქონის გამოკლებით) ერთსა და იმავე საგანს შეეხება, რითმაც ერთი აქვთ და წარმოშობითაც ერთისა და იმავე ლექსის ნაწილები უნდა იყვნენ. ერთი და იგივე მუხლი ორივეგან შედის ($77,1 = 254,5$). ამიტომ ნახეთ 254-თან მოთავსებული ვარიანტები და თანაც შეადარეთ №242.

78. გაგა ბერდიშვილი

დაბეჭდილია Gის მიხედვით (გვ. 238). – მის მიერვე ხელ-ახლად ჩაწერილ ვარიანტში: 1 არხოტიენებო] არხოტიენებოთ; 3 ღილღველთ ნაკოცი მკვდარია] ღილღველთ ნაზიდნი რვალია.

79.

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, № 135), სადაც მას უშუალოდ მოსდევს, როგორც ნაწილი, № 81. სს იგი გაუგონია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ .

ბ.

აზნაგეს ღედან ატირდეს, ცრემლით იბანენ პირსაო:
„ევჰუ თქვენ, ჩვენნო მამანო! ველარ გახკეით ჩდილსაო!
ველარ მოხკალით გაგაი, ჩორეხის ჩდილში ზისაო.
ადგეით, შეხვეწენით გაგასა ბერდიშვილსაო:
თავ ღაგვანებუ, გაგაო, ღაგვღვე ბეგარი ცხვრითაო!“

(G 238).

ბ.

აზნაკს ატირდეს ღედანი, ცრემლით იბანენ პირსაო:
„რად არვინ შეხვეწებით ამლას ბერდიას შვილსაო?
ღაგვექსენ, ნუ გეკოც, გაგაო, ბეგარი ღაგვღვე ცხვრისაო.
ავავსეთ აკალდამაი შენი ნაკოცი მკვდრითაო.“

(R 140).

ღ.

ჩილოს ატირდეს ღედანი, ცრემლით იბანენ პირსაო:
„რაი ქნეს ჩვენთა მამულთა? ველარ გასცილდეს ჩდილსაო?“

- ვერც-ვის მუკლავ გაგაი, ეგ არ დაგვილევს ჭირსაო.
 დაგვექსენ გაგაიო, ჩვენშიგ ნუ აღენ მზირსაო!
- 5 ან წაგვიყვანენ ცოლადა, ან დაგვლევე ბეგარ ცხვრისაო.
 სრულ შავით-შავად ვერ მივლით, მოგვეწყინდა გლოვა მკვდრისაო.
 დავისახებით ქალადა, ფარავს ავისხამთ დილსაო.
 აივსო ეკალდამაი შენის ნაკოცის მკვდრითაო,
 ეკალდამაის კარები — ქალის ნაჭაპნის თმითაო.“

(ბ ა ჩ ა ნ ა, ივერია, 1898, № 217).

ეგვე ვარიანტი მოუბოვება Rსაც (გვ. 122). თითქო იგი ბაჩანადანაა გადმოწერილი. ორიოდე განსხვავება: 2 ჩდილსაო] ჩდილთაო R; 3 ეგ არ დაგვილევს] არ დაგვილევდა; 5 ან წაგვიყვანენ] დ' ან წაგვიყვანე R.

ჟ.

აკალდამები შევავსეთ თქვენის ნაკოცის მკვდრითაო,
 აკალდამისა კარები — ქალთა ნაგლეჯის თმითაო.

(Th 76).

80.

ა ვარიანტი მოყვანილია Bის მიხედვით.

ბ.

- დილლოს იყრება ლაშქარი, არავინ იცის რაზედა.
 საარხოტიენოდ წამავა გაგაის მუქარაზედა.
 ეზოს მოკელეს გაგაი, ვეფხვს სძინებოიო პწკალზედა.
 მაშინის გამეღვიძა, კელნ რო შაუკრეს მკარზედა.
- 5 „ვაი თქვენს დელას, ქისტებო, ხანჯარ არ შამჩა ტანზედა!“
 ერთს ქისტს ასწავდა ხანჯარი, იმასავ დასცა გულზედა,
 მეორეს გადმაუქნია, მკვლარ გადაავლო მკვლარზედა.
 იძახა მამაობითა: „კარი გამიღე ხანზედა!“
 მარტო შარუმა ომობდა, ერთის ქვიტკირის კარზედა.
- 10 თოფს ისრის გაგაის მამა, მკვლარი იყრების მკვლარზედა.

(R 133).

8 იძახა მამაობითა] „მამას დაუძახა“ R.

ბ (010).

ტერლის თავს უღვას ლოგინი გაგას მაგ ბერდისშვილსაო.
მიძინარეს არსად შესცვივდეთ ნაწოლს ჭიუხის ძირსაო.

—

შეყრილან ღლიღველთ ვაჟები გაგაის მუქარაზედა.
წამოვიყვანოთ გაგაი, თავ უნდა მოვსჭრათ გზაზედა.

— „თქვენ გაგას ვერ წამოვიყვანო, ვერც მასჭრით თავსა გზაზედა.“

(X, ივერია, 1887, № 154 = ც. წ. 74).

პირველი ორი მუხლი სხვა ლექსის ნაწევები უნდა იყოს.

დ.

ღიღლოს შაყრილა ლაშქარი ერთის ღიღღველის კარზედა.
წამოვლენ არხოტისაკა გაგაის მუქარაზედა.

„წამოვიყვანოთ გაგაი, ჩვენ თავი მოვსჭრათ გზაზედა.“

სენას მოასწვრეს გაგასა, ცოლი რომ ეწვა მკლავეზედა.

5 ბერდიაობით იძახდის: „კარი გამიღე ხანზედა!“

ბერი ბერდია თოფს ისრის, ღიღღველებსა ჰკოცს ძალზედა.

მარტო...

ოროლთა დატუსვილათა მკვდარი შაყარეს მკვდარზედა.

ტერლის კართ კალოთანლები ვეფხვები დაუწვა მკლავეზედა.

(Lb).

7 მარტო] ამის შემდეგ სტრიქონი ცარიელია დაგდებული. აქ შარუმას შესახები ამბავია მოსალოდნელი (ა 17, ბ 9).

81. კადელი ღერენათა

დაბეჭდილია Sის მიხედვით (ივერია, 1888, № 135). ეს ნაწევები, რომელიც Sისათვის ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს უამბნია, იქ 79 ნომრის უშუალო გაგრძელებადა დაბეჭდილი.

82-83. გორგი

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 141 და 68). — „ეს გორგი გამოჩენილი ვაჟკაცი ყოფილა თუშეთში, ლეკების სულთამხუთავი. თილისძე იყო გვარად“ R; 82, 4 თითო საკსარი ტყვისაო] „ვითომ ტყვეში რო მისცენ ის თოფი, ტყვეს დაიხსნისო“ R.

აქ რომ ყორანი ყორანს გასძახის, გავჰყვეთ ველობას წასული გორგის კვალსაო, ასეთი რამ სხვაგანაც გვხვდება, მაგ. № 106.

როგორც ერთი ჩემ მიერ ჩაწერილი ფშაური ლექსიდან ჩანს (მისი ვარიანტია X 78), გორგი ქისტებს მოუკლავთ: „გორგიმაც ეგრე ქნისაო.“

84. თუშები ლექების წინააღმდეგ (R 7)

85. გულუხვიშვილნი

დაიბეჭდა Rის ჩანაწერი (გვ. 167). – 1 სვინი] „ჭარბად მისცეს სვია ლულს, რომ უფრო გაეჭრა“ R.

ამისი ფშაური ვარიანტებია: A, აკაკის თვითური კრებული, 1900, № 3-4 და X, ივერია 1887, 144 = ც. წ. გვ. 26.

86. ზეზვა და თათულიკა (R 93)

ბ.

ქარი ქრის საქარავნოში, ღურბელნი ღბერევიანა.
გოთაი-დ' ომალიკაი ერთმანერთს სთელევიანა.

(R 95).

გ.

ქარი ქრის საქარავნესა, ღურბელნი ელავდიანო.
ციბლაი-დ' თოთელიკაი ერთურთსა ზვერავდიანო,
დატეხეს კმლები ცემითა, ხანჯრებით სჩვერავდიანო.

(R ფ 226, გ ო გ ო თ უ რ ჯ ა ფ ა რ ი ძ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

დ.

თოვლი თოვს ბოროლაზედა, ღურბელნი გელევიანო.
ძიბლაი-დ' თათულიკაი ერთურთსა სძელევიანო.
ვერ დეეტებსა ერთ-ურთი, ხანჯრებით სჩვერევიანო.

(Tფ, ზ ა ლ ი კ ო მ გ ე ლ ი ა შ ვ ი ლ ი ს ნაამბობი).

[ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

87. ივა (R 220)

88. თამარისძის დატირება

დაბეჭდილია Oს მიხედვით. – გ ა ს წ ო რ დ ე ს ბეჭდვის შეცთომა: 3 ყარწიკი-ანთაო] ყარწიკაიანთაო. – აქ ნაგულისხმევ ამავეს კავშირი აქვს 176 ნომერში მოთხრო-

ბილთან. Oის ცნობით, გუდანელებს დაუპირებით არხოტს გალაშქრება. საბაბი ის ყოფილა, რომ „არხვატიენებს ძნა დაუღევავ გუდანელებისად“ (ე.ი. არხოტელებს ძნა გაუფუჭებით გუდანელებისათვის). გუდანში ერთი არხოტელი ქალი ყოფილა გათხოვილი, რომელსაც არ ურჩევია არხოტს გალაშქრება: „ნუ წახოლთავ, თორე მკვდრებს მაიტანთავ.“ ამას შედეგად ის მოჰყოლია, რაც 176 ნომერშია მოთხრობილი. მოკლული თამარისძე გადმოუსვენებით ხევსურებს და მაშინ დაუტირებია როგორც ხევსურ დელაკაცს, ისე იმ არხოტელ ქალს, რომელიც გუდანს იყო გამოთხოვილი. Cის თანახმად კი ვისაც დასტიროდენ, ქისტებისსაგან ყოფილა მოკლული. დამტირებელი კი ყოფილა „არხოტიონთ ქალი ნათულა.“ მოვიყვანოთ Cის ვარიანტიც:

ბ.

- ტირილ რად უნდა კევსურებსაო,
 საცხვრის ყურეში ნაკოცებსაო?
 ტირილი უნდა არხოტიონებსაო,
 საჯარის მალალ მეომრებსაო,
 5 მალ-მალე ქისტეთ ჩამავლებსაო,
 შინ სახელიან მამავლებსაო,
 ურჯულოს ზარის შამდებლებსაო,
 შინ მარჯვენების მამდებლებსაო,
 გაუტეხლებსა გულ-ბასრებსაო,
 10 სახელისათვი ნაკოცებსაო.

(G 230).

ხევსურები ამის გაგონებაზე გაჯავრებულან, მაგრამ ვერა უთქვამთ რა ქმრის ხათრით. არხოტიონთ ქალს, Oის მიხედვით, თითქო კიდევ ეთქვას მაშინ ერთი ლექსი: „ქადაგობს გაიდაური...“ (№ 176).

ტირილის დროს სათქმელი სიტყვები რომ სხვაგვარი წყობისაა, ვიდრე ჩვეულებრივი სიმღერები ან ფანდურული ლექსები, ამას აქვე შესადარებლად მოყვანილი ერთი ნიმუშიც ადასტურებს:

011.

- რა კარგა ვაშკაცი იყავ,
 შალვა, ჩემო მზეო.
 მოხკვედ და მოგივიდა მადლი.
 ახია შენის თავისადა!
 5 გინდა ეგი უარესი.
 მაგჩა ცოლ-შეილი შარაშიაო,
 შენ' სახლ-კარი, მთა-ბარი გაოკრებულიო.

(Msh).

ასე დაუტირნია სოფ. ბარისაკოში ძილა არაბულს კომპოზიტორი შალვა მშველიძე, რომელსაც მიზნად ჰქონდა დიკტოფონის საშუალებით ფირფიტაზე გადაელო ხევსურული ტირილი. რაკი მუსიკოსს ვერაფრის გზით ვერ მოუხერხებია, რომ ხევსურის ქალი აეტირებინა და „თვალვა“ დაეწყებინებინა, უთხოვია ბოლოს, მე მიტირეო. მაშინ ძილა დათანხმებულა, მაგრამ დაუძენია: გიტირებ, მაგრამ გულით არაო. მაგრამ ტირილზე სოფლელები გამოცვივნულან: რა იყო, რა მოხდაო და მოტირალი გაუჩუმებიათ.

89. ახია

დაბეჭდილია ისევ Oის მიხედვით. ეს ლექსი ვითომ ერთს ფშაველს ეთქვას იმავე თამარისძის სიკვდილის გამო, რომელზედაც წინა ნომერშია საუბარი.

90. კისტნელი იმედა (R 160)

ბ.

- ველარ წავსულორ კისტანა, ვერცა მილოცა(ვ) ჯვარიო,
ვერცა-ლ შაუქ(ი) ახლები, იმით მიტანა(ვ) ბრალიო.
აიქ მზის სადენს იმედა, საც ვერ მიდიან სხვანო.
აწივნა ხირსილაურნი, კელით არჩინა ყმანიო.
- 5 ტყუებით ჩაიარიან, ნაბადში ხვივნეს კმალნიო.
ჩავიდეს, აწითებინეს აკვით ჭალანი, გზანიო.
მარეშათ ღამბოლოთაი დაკაფეს, ეგ(რ) რო ჯარიო.
აუტყდა მძიმე მდევარი, ეცოტაების მკვდარიო.
ერთის გულისად როგორ გავალათ (ა)კალდამის კარიო?
- 10 ორნ გამოღმეტდეს მდევართა: „დავლათ გვაქ(ვ) ძალიანიო.“
ძალიან დავლათ ხქონია, ა(ი)სრემც სწყალობს ჯვარიო!
ნასხდომთ ზე მიხყუდებიყვნეს. ქოლ თუ იყვნეს ბრმანიო?
ჯართულამა და იმედამ ერთუცს უჭირეს მკარიო.
ერთუცის მემჯობიაზე ლაშჩი ახვიეს ალიო.
- 15 კისრისას ამოზდიოდა კბილი და კბილის ძვალიო.

(Bc).

13 ჯართულამა] აქ „თ“ ასო გაურკვევლადაა დაწერილი. შეიძლება სხვა რამე იკითხებოდეს, მაგ. „ღ.“

91. ლუხუმი

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 158). – 1 მზირი შაყრილა მზირზედა თუშისა, ლეკებისაო] „ერთმანერთს წაჰყვლომიან მოთარეშე თუშები და ლეკები“ R; 2 ლექსა

ამხანიგები] „ლუხუმსა“ R; 7 წესიც არ იყო მთლისაო] „წესი არ იყო, რომ ცოცხალი კაცისთვის მარჯვენა მარჯვასო“ R; 11... უკურნისაო] „უკანონოდ დაჩაგრულს ისევ ბუნებამ აღმოუჩინა შემწეობა: წყლული გველმა განუკურნა, ხოლო იმის შესაჭმელად წამოსული დათვი მდინარემ დანთქა“ R; 12 ლუხუმს მუკლ ექნა მგლისაო] „მაურჩაო“ R.

თქმულება იმის შესახებ, რომ ლუხუმს ჭრილობა გველმა განუკურნა, გამოყენებული აქვს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს თავის „ბახტრიონში.“ მაგრამ მისი ლუხუმი და ჩვენი სიმღერის ლუხუმი ძალიან განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან.

ბ.

- ემმაკიმც დაიწყევლების, მამცდენი ოშკაცისაო!
კლდეთ ლუხუმ გამამფრინდალა, მუკლ მაუტეხავ მგლისაო.
ლუხუმის ამხანიგებსა თას ჩამახყარეთ რვლისაო!
გაკეჩა თოფის ყონდაყი, მუკლი შაიკრა ხითაო.
- 5 გარამუჩინდეს ლეკები, თორმეტი, დაღისტნისაო,
არ შაშინდების ლუხუმი, ფერი დაიდო მგლისაო.
„არ გინდ, ლუხუმო, არ მოგკლავთ, ბრალია კაის ყმისაო!“
თოფი წაართვეს კირიმი, კარა გადუგდეს სხვისაო.
აქიმად დაყენიან დიაცი დუსურბნისაო.

(C 240).

ბ.

- ემმაკიმც დაიწყევლება, მაცდენი ვაჟკაცისაო!
ლუხუმს კლდეს გამამფრინდალსა მუკლ მაუტეხავ მგლისაო.
ჩაჩეხა თოფის კონტახი, შაიკრა მუხის ხითაო,
ლუხუმის ამხანიგებსა ქიჩილამც სურავთ ქალებისაო!
- 5 თოფი თავისა წაართვეს, კელთ კარა მისცეს სხვისაო;
შვიდ დღეს, შვიდ ღამეს ლუხუმი სულ ერთ ალაგზედ ზისაო;
შამეჩვია გველები, ნაჭრევს ლოკს, უკურნისაო.
რა პური მაგშივდებოდეს, ჭამე ბუსნაი მთისაო,
რა წყალი მაგწყურდებოდეს, მაკრიფე ნამი მთისაო!
- 10 წამავას მეშვიდეს დღესა, ნახა ნაკნავი ჭარელისაო.
ლუხუმს დათვ შამეყარა დიდის უღრანის ტყისაო.
ღმერთსა შასტირნა ლუხუმმა: „კელი მალირსე მტრისაო!
კელში თოფი მაქვ მაშლილი, არც ღონეი მაქვ კმლისაო.“
დათვი წყალმ გამაიტაცა, ბძანება იქნა ღვთისაო.

- 15 შამეყარნენ ლეკები, სამოცი, ჭარელისაო.
– „ნუ გეშინიან, ლუხუმო, ჩვენც ვიცით დაქსნა ტყვისაო.“
აქიმაღ წაიყვანიან დიაცი ღუსულბნისაო.

(R 115).

დ.

- ღმერთმა დასწყევლოს ეშმაკი, მცდენელი ვაჟკაციისაო!
კლდეთ გადმუარდა ლუხუმი, ფეკ მაიტენა მგლისაო.
ღაჩენა თოფის კონტასნი, შაიკრა არტახითაო.
ლუხუმს მეკოპარ შაჰვარდა ურჯულო დაღისტნისაო.
- 5 პირდაპირ დათვი ჩამუა ბაბრი მალრანის ტყისაო.
„მაგის საჭმელად ნუ გამკდი! კელი მადირსე მტრისაო!“
დათვი პირ-აღმა შაბრუნდა, ბძანება იქნა ღთისაო.
ექიმაღ დაუყენებავ დიაცი ბუსურბნისაო.
დასაფლავეს ლუხუმი, კუბო დაადგეს რვლისაო,
- 10 შიგ ოქროს ლულეზ ჩაუშვეს, შუქი ჩავიდეს მზისაო.

(Rფ 204).

92. მარიაშულისძე (R 121)

93. მექობაური

დაბეჭდილია Tის მიხედვით. მისთვის უამბნია ხევსურს გ ი გ ი ა ს. აჯობებდა, რომ ეს ლექსი თქმულებათა შორის მომეთავსებინა.

ბ.

- თუშებსა სანადიროში რა საქმე დაადგისაო?
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსაკელი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს ჩამოჰყვენ, ნაქან ეგონა ხისაო.
ვეშაპი კიდად გაიდვა, ზედ თუშებ გამოღისაო.
- 5 ვეშაპი ვეშაპს შეება, ბძანება იყო ხვთისაო.
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს შუაზე სჭრისაო.

(Sh გულ., ქოთია ჩოხელი საგან გავონილი
ს. თოთიაურთ კარში 19. 6. 1913.)

ქოთიას თანახმად, გადმოცემა ამას მოგვითხრობს: მონადირე თუშებს, მექობაურის მეთაურობით, გზა აპრევიათ ტყეში. უნახავთ რაღაც დანათრევი. ჰგონებიათ ზის

ჩამონათრევი, უფიქრიათ, აქ სადმე სოფელი იქნებაო, მიჰყოლიან ნათრევს და მისდგომიან ვეშაპს, რომელმაც „აღარც საით გაუშო, აღარც საით მისცა გზა.“ მექობაურს უთქვამს ამხანაგებისათვის, რომ, რადგანაც ეს ვეშაპი გზას არ გვაძლევს, გავჰყვითო. გავყოლიან. ვეშაპი წასულა და მისდგომია ერთ დიდ წყალს, „რომენიც იქნებოდა არაგვის ოდენა“ და ზედ ხილად გადებულა. გასულან ზედ თუშები და ისევ გაჰყოლიან ვეშაპს, რომელიც მისდგომია ერთ დიდ კლდეს. იქიდან მეორე ვეშაპი გამოსულა და შებმულან. კლდიდან გამოსული ვეშაპი თურმე სჯობნიდა. მექობაურს უთქვამს: ვუშველოთ, თორემ თუ ეს მოკლა, ჩვენც დაგვჰკამსო. ამოულიათ ხმლები, დაუკრავთ მეორე ვეშაპისათვის და ამათი დახმარებით პირველ ვეშაპს მეორე მოუკლავს. გამარჯვებულს ვეშაპს თითქოს პირიდან ამოეღოს მცურავი ჯაჭვი და ეჩუქებინოს მექობაურისათვის ძმობილობის ნიშნად.

ბ.

- ომალოს თუშიშვილებსა არა გეეგო გზისაო.
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსავალი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს შამაჰყენენ, ნაქან ეგონა ხისაო.
გარს შამეერტყა ვეშაპი, თუშებ თან მოუღისაო.
5 ვეშაპი-დ' ვეშაპ შაიზნენ, იქნა დაქცევა ცისაო.
„დაჰკარით, თუშიშვილებო! გული ვისა გაქვ ცღისაო?“
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს მორულად სჭრისაო.
ვეშაპის ნაჭერ დაგორდა, ჭალაში ჩამოღისაო.
ვეშაპ გაიდვა კიდადა, იქნა ბრძანება ღვთისაო.
გაუძღვა მექობაური, ზედ თუშებ გამოღისაო.

(Tფ).

ამ ვერსიით, ვეშაპის ხილად გადება მეორე ვეშაპის მოკვლის შემდეგ ხდება. – 7 მორულად] შეიძლება ასეც იქნეს წაკითხული: „გორულად“ („მ“ და „გ“ Tისა მოხაზულობით ძალიან ჰგავს ერთმანეთს).

დ.

- დაგცილდა, მექობაურო, ამოსაკლომი მზისაო.
შაახვდი ვეშაპების ნავალსა, ნათრევ გეგონა ხისაო.
თქვენი ბრალია, თუშებო, – ტკბილს რად იძინებთ ძილსაო?
გარს გველი შამეეხვია, თავი ბოლოსაჲ წვეღისაო.
5 მეორე დილა გათენდა, სოროსაკ მიუღისაო,
მილაღნა სოროს კარზედა, იქ სხვა გველ დაუხვღისაო.
გველებს გაუკლა ჩხუბადა, ქუხილ გვეგონა ცისაო.

ჩამაჰკრის მექობაურმა, ნაკოდალ ჩამადისაო.
გველი გაიდვა კიდადა, ზედ თუშებ გამოდისაო.
გველზე ძნელ გასასვლელ იყო, ბძანება იქნა ხვთისაო.

(Shფ, მიხა ხიზანიშვილის აგან გაგონილი
ს. არტანში, 26. 9. 1913).

2.

- თუშებ ჩაფრილოს წავიდენ, ვერა გაიგეს გზისაო.
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსავლეთი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს შამაჰხვდენენ, ნათარ ეგონა ხისაო.
წამაურბინა ვეშაპმა. თუშებ თან მადისაო.
- 5 გარს შამეერტყა ვეშაპი, აღარა გაუდისაო.
ვეშაპი ვეშაპს შამაჰხვდა, დაქცევა მაჰკლა ცისაო.
„დაჰკარით, თუშიშვილებო! დღე გაგიტენდათ ცდისაო.“
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს ორაზე სჭრისაო,
გადააზმანის, გადაჰკრის, ნაკოდლებ გადადისაო.
- 10 ვეშაპს რა-რიგად მაჰკლავდენ? – ბძანება იყო ღთისაო.

(Rფ 183).

3 ნათარ ეგონა ხისაო] „ასე ეგონათ, ხე უთრევიათო, ისე იყო მიწა დაღარული“ R.
– Rის მიხედვით, გადმოცემა ასეთია: „მონადირე თუშებს ვეშაპი (დიდი უზარმაზარი გველი) შეჰხვედრიათ, შემოჰხვევია გარს და წაუსხამს თან. თუშებს შეჰშინებია. ვეშაპს უთქვამს: ნუ შეგეშინდებათ, თან გამომეეთო. გაჰყოლიან. ერთ ალაგას მისულან. იქ მეორე ვეშაპი ყოფილა, პირველის მტერი. დაუწყიათ ვეშაპებს ბრძოლა. დაუტყვიათ თუშებს, რომ მეორე ვეშაპი უპირებს დაძლევას. მიშველებიან პირველ ვეშაპს და ის მეორე მოუკლავთ. გამარჯვებულ ვეშაპს წაუსხამს თუშები და აუარებელი იარაღი მიუცია და სამიც თოფი „ბუჩად“ წოდებული.

საშინელი ძალისა თურმე იყო და ისეთი სქელი, რომ შიგ მუშტი ჩავიდოდაო. ის თოფები ლექსებში იხსენიება.“

3.

- ჭაბრილოს ჭალას თუშებმა ვერა გაიგეს გზისაო.
დასცილდა მექობაურსა ამასაკელი მზისაო.
დადგეს, დაიდვეს ბინაი, დაწვეს, დაენდენეს ძილსაო.
შორით მოვიდა ვეშაპი, ხანია შულამისაო.
- 5 შამაეხვია მირგვლივა თორმეტის თუშის მზირსაო.
გათენდა, ნახეს თუშებმა, აკსენეს ძალი ღვთისაო.

- ამბობდა მექობაური: „თუშნო, უნდა ვსცათ კმლითაო.“
 ვეშაპ გაიღვა კიდადა, ზედ თუშის შვილებ დისაო.
 ელაქუცების ვეშაპი, მოლოდინი აქვ მტრისაო.
- 10 ალიშნებს თუშის შვილებსა, ჭერა მჭირდება მკრისაო.
 იქ სხვა ყოფილა ვეშაპი, მუქარა ვეშაპისაო.
 ტბით გამოვარდა ვეშაპი, როგორც ჭანდარი ტყისაო,
 პირით ცეცხლს ისრევს, მოქანავს, როგორც რო ზვაგი ტყისაო.
 შორით ეტყობა წყეულსა, ყამი არ აქვის მტრისაო.
- 15 მოვიდა, მოხვდა ვეშაპსა, პირიდან ღორბლებს ყრისაო.
 შაიბა ორი ვეშაპი, ჩამატეხა დგა ცისაო.
 კმალს სინჯავს მექობაური, არწივი ჭაუხისაო,
 ეტყოდა: „თუშიშვილებო, ვეშაპს დახკარით კმლითაო!“
 თერთმეტი თუში ვეშაპსა ვერას შჩებიან ცდითაო.
- 20 მექობაურის ფრანგული ვეშაპს ოროლად ჭრისაო.

(G)

ეს გახლავს ბესარიონის მიერ ახლად გაკეთებული ლექსი ძველი თქმულების ნიადაგზე. მაგრამ შიგ ბესარიონს ზოგი რამ ძველი ლექსიდან შემოუტანია. ესენია, — როგორც თვითონაც აღნიშნავს, — მმ. 1, 2, 20: ბესარიონის ვერსია თქმულებისა სხვანაირია (მომყავს შემოკლებით): თორმეტი თუში, მექობაურის მეთაურობით, სამზირლად წასულა ლეკეთში. რამდენიმე დღე-ღამის შემდეგ ისეთ ადგილს მიადგნენ თურმე, რომ ვერა გაიგეს რა გზისა. დადგნენ „ერთ საკვირელ ნალეწიან ტყეში და თან ჭაობიანში, ტაფობა ალაგში.“ შუალამისას მძინარე თუშებს „ერთი ჭანდრის ოდენი გველემაპი“ შამოჰხვევია, „რომენსაც თავი ბოლოზე უძეს.“ ვეშაპს რომ თუშებისათვის შეწუნება დაუტყვია, დაუწყია ლაქუცობა, ენით ფეხების ლოკა, მოხსნილა და ცოტა იქით დაწოლილა. თუშებს გაჰხარებიათ, რომ ვეშაპი მათ არ შეება. ვეშაპმა თუშებს თავის ალებით ანიშნაო, რომ მომყევითო. იარეს. „თუშებმა თუ შაიფეკეს (შეჩერდნენ ცოტა ხანს), გველაშაპიც დადგების.“ მიადგნენ ერთ დიდ წყალს, „რო ვეფხვი ვერ დაეკარების.“ ვეშაპმა აიღო თავი და წყლის გაღმა ნაპირზე დადგა, ბოლო კი გამოღმა ჰქონდა. გაიღვა ხიდად და თუშებს ანიშნა, ჩემზე გამოიარეთო. მექობაური შედგა ვეშაპის ბოლოზე და ისევ გადმოვიდა, — თქვა, რბილიაო. მეორედ რომ ავიდა, ცოტად გამაგრებულიყო და ისევ გადმოვიდა. მესამედ რომ ასულა, ძალიან გამაგრებულიყო და მაშინ კი დაუძახა ამხანაგებს: მომყევითო. გავიდნენ წყალს გაღმა. იქ ერთ ტაფობში ტბა მდგარა, რომელშიაც სხვა ვეშაპი ბუდობდაო და გამვლელ-გამომვლელს შეუჭმელს არ უშვებდაო. „ერთბაშად ტბა აინდგრივა, აინძრა, ტბაშივით ერთი გორის ოდენი გველაშაპი გამოვარდა, რომენსაც ნახევარ ტანი მიწაზე აღარ უძე, ისრ მალლა უჭერავ თავი, მადის ისარივით ჩქარა წივილით. ეს ვეშაპი კიდე მაუბრუნდა და თუშებს შველვა სთხოვა და ისიც აიძაგრა, აიღო მალლა თავი და წავიდა მტრისკე. მიხყვეს უკენ თუშებიც, მოხ-

ვდეს ერთუცს ვეშაპნი, იბჟიან თავ-განწირულები სასიკვდილოდ. ტბიდან მოსული ვეშაპი ჯალდავს (ერევა, ამარცხებს) ამ მეორე ვეშაპს. უთუოდ მოხკლავს, – ერევის. თუშებს მექობაურმ უთხრ: არიქათ, თუშებოთ, ამ ჩვენს ვეშაპს უჭირს, ნუ მოვაკვლევთ, კმლით ვსცათ. დაისვეს თუშებმა კმლებს კელები და სცეს ტბიდან მოსულს ვეშაპს, ბოლო მოსჭრეს და დაერივა ცოტა ვეშაპიც და მოკლეს დიდი ვეშაპი.“ შემდეგ გამარჯვებულმა ვეშაპმა ანიშნა თუშებს, მომყევითო. წავიდენ და მივიდენ ერთ დიდ სოროსთან, სადაც დიდ ვეშაპს შვილები ჰყოლოდა. პატარა ვეშაპმა გაუწყვიტა შვილებიც. „მაშინ იქით, იმ სოროშიგით, გამაილა ვეშაპმა თოფი ბუჩა, კმალი ფრანგული და სხვა-დასხვა აბჯარი, მისცა თუშებს“, გამოუძღვა და გზაზე დააყენა. „ეს გველაშაპის გამატანილი სოროდან ბუჩა ახლა მთას იქით გუროში არის. ის კმლიც ფრანგული ქალუნდაურს ხქონივა. მემრ ისევ თუშებს წაუღავ, ქალუნდაური რო მაუკლავ.“

94. სესელა (R 154)

95. ფერაულნი

მოყვანილია Rის მიხედვით. – 7 დათვის ჯვარ] თავის ჯვარ R; 12 ბერდია ეუბნებოდა] „ეს ბლოელ ბერდია როდია“ R; 20 დაგვექსენ, ჩოლაყაშვილო] „ეს ჩოლაყაშვილი ფშაურ ლექსებშია იხსენიება. ნახე ალექსანდრე ბატონიშვილზე“ R. მართლაც, ფშაური ლექსი, რომელზედაც R მიგვითითებს (Rფ 234), ასე იწყება:

012.

ჩვენს ბატონს გაჰჭირებია, წითლად ჩაუკდენ მზენია.

გიორგი ჩოლაყაშვილო, ეგეც ნაქნარი შენია.

შე ქვეყნის მოლალატეო, მოგედვას ცეცხლის გენია!

თავის სისხლ-კორცი გაჰყიდე, იუდის საქმე ჰქენია.

5 კახაზებ გამამიყენე, დღე დამაყენეს ძნელია.

გადაველ კევსურეთშია, ღამე ვიარე ბნელია.

შვილი მოვსტაცე ხახასა, რჯულის დაგდება ძნელია და სხვა.

„ამ ხახანთ ქალს ნაბუშარიც შაუქნა ალექსანდრემ, იმის ჩამომავალი ჩარგალში-აც არის გათხოილი, ღამაზი ხალხია ძალიან“ R. (ნ. კიდევ № 61 და მისი შენიშვნა).

96. მინდია ბერდიშვილი (B)

97. მჭედლური და წიქა (R 172)

98. ნაკუდა გამაროზა (R 96)

ეს ნაკუდა მოხსენებულია გამარიძედ ერთ თუშურ ლექსში. იგი თოფით მოუკლავთ (Bთო, № 25).

99. ნასკვაურიძე (R 166)

2 თუ თავი გეზუბუქება] „ალბათ თავში იწევდა“ R; 9-10 არსა] ასა R. („არს“ ფორმაც შეიძლება იყოს, სახელდობრ შატილ-მიღმაკევი. ამიტომ 8-9-ის მსგავსად აქაც „არსა“ გავუშვი).

ბ.

- ცხენს სკაზმებს ნასკვაურიძე რომკათ გაზდილსა, საღარსა.
უქებენ ბოსლის კარ ყანას, დავაგდებინებ ნაღარსა.
საგათენებლოდ იმახეს: „ნასკვაურიძე სად არსო?“
– „ნასკვაურიძე ომშია, ჯერ გამოსვლაი გრძლად არსო.
5 ლეკსა კოცს, კელსა არა სჭრის, – კევსურეთ წესად არ არსო.
– კელ მოსჭერ, ნასკვაურიძე: უკელოდ სახელ არ არსო.

–

- ცხენო, გატყობად' გეშინის: ბექს ველარ ხფრინავ მაღალსა.
რას ფეკთა მარაზუნებ, როგორც ბერი-კაც არგანთა?
გაფრინდაულის ნიკორმა არშის მთა გადაიარა,
10 არმას ჩავიდა ციხის კარ, კუნელმან აიარაო.
უშინჯვენ ტუა-ფაფაროს: „ეს აქ რამ მაიყვანაო?“
– რად გიკვიროთ, არშაელებო? გზა ეხლა შეისწავლაო.
ხუნჯირს უძ ორის მარჯვენა, სატირლად მაიტანაო.

(Sh თ).

მაიმბო ს ა ბ ე ლ ო როსტომ კეციოდის ასულმა ს ი ს ვ ა უ რ ი ს ა მ (დადიკურთიდან)
ს. ომალოში 7. 9. 1913.

ბ.

- ცხენს ჰემანზავს ნასკვაურიძე, რომკას გაზდილსა, საღარსა.
ამბობს თუშთ შეყრილ ლაშქარი: იქ აგებ გავერინეთა.
აქებენ გაფრინდაულსა, ეგებ ვაჯობოთ იმასა.
ცხენო, ფეკს მარაზუნებ, როგორც ბერიკა დაფასა.
5 ცხენო, გეტყობა, გეშინის, – ბექს ველარ სტები მაღალსა.
ბოსლის კარს ყანას აქებენ, დავაგდებინებ ნაღარსა.
გათენებისას იმახეს: „ნასკვაურიძე სად არსა?“
– ომშია ნასკვაურიძე, ჯერ გამოსვლის ხან გძლად არსა.
ლეკსა კოცს, კელსა არა სჭრის, – კევსურის წესად არ არსა.
10 – კელ მოსჭერ, ნასკვაურიძე, უკელოდ სახელ არ არსა.

(Ge 5).

ღ.

ჩავალის, ჩაეუბნების ლაჭვიანაი სალარსა:
„ცხენო, გეტყობა, კშინდები, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა.
რა ფეკებს მიარაზუნებ, როგორც ბებერი არგანსა?
თავი თუ გემზუბუქება, მძიმეს დაგკიდებ ლაგამსა,
5 გადგიყვან საქარავნოსა, შუქი გადმოგყვეს მთვარისა,
ჩაგკიდებ გორ-გურიანსა, ბექს არ გაჰფრინდე მალალსა,
გათენებისას დაგაბამ მიქეშლოს ქოჩის ბაგასა,
კიღურს აქებენ ქერებსა, დაგადებინებ ნალარსა,
შენც იქ გაგკიდებ, ლურჯაო, თავსაც იქ დავდებ ჭლარსა.“

(Rგ 211).

ქ.

ჩავალის, ჩაეუბნება ტუნკით ივანე სალარსა:
„ლურჯავ, გეშინის, გეტყობა, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა.
მითხოს აქებენ ქერებსა, ჩაგატანინებ ნალარსა,
შენაც იქ მოგკლავ, ლურჯაო, თავსაც ზედ დავდებ ჭლარსა.“

(Tფ).

მეორე ფშაური ვარიანტი Tისა ამასთან შედარებით ასეთ განსხვავებას გვიჩვენებს:
2 ლურჯავ] ცხენო; 3 მითხოს აქებენ ყანებსა] მითხოს ყანებზე ჩაგავლევ; შენაც იქ
მოგკლავ, ლურჯაო, თავსაც ზედ] გაგაის კარძე დაგაბამ, თავსაც იქ...

ჭ.

ჩავალის, ჩაეუბნება ტუნკით ივანე სალარსა:
„ცხენო, გეტყობის, გეშინის, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა,
ჩაგავლევ თერეთლე გორსო, ჩაგატანინებ ნალარსა,
შენაც იქ მაგკლავ, ტიალო, თავსაც იქ დავდებ ჭლარსა.“

(Mr).

ყ.

ჩავალის, ჩაეუბნება ტუნკით ივანე სალარსა:
„გეტყობა, ცხენო, გეშინის, გულს მე ჩაგიდებ მაგარსა.
ჩაგავლევ თერეთეგოსა, ჩაგათელვინებ ნალარსა.
თუ ვერ ჩასწონე, მაშინა ამოგკრავ მაგარ-მაგარსა.
შენაც იქ მოგკლავ, იცოდე, თავსაც ჩემს იქ დავდებ ჭლარსა.“

(Lb).

100. უთურგის გიორგი (R 132)

101. სახელობა (U)

დაბეჭდილია ივერიაში, 1888, № 59. სისათვის უამბნია მამის წვერა არაბულს. — 1 ბევრა] ბევრსა U.

როგორც ჩანს, ეს უნდა იყოს ნაწევები დიდი ლექსისა, სადაც ყველა ხევისურთ სოფლები თუ არა, უმეტესობა მაინც იქნებოდა მოხსენებული. აქ მოხსენებულია „სახელობა“ მხოლოდ ზოგიერთებისა: არდოტელებისა, ლიქოკელებისა, გუდანელ-ჭორმე-შივნებისა, კაკმატელებისა, ბაცალიგელებისა და კალუელებისა.

ბ.

- სახელობდა ბევრი კევისური, ბევრამ გაბანდის ჯღანო:
გაბერტყეს არდოტელებმა დილით ადრიან ნამიო.
უთურგათ გორგიმ გაწირა ქერიგოს ღელეშიგა მკვდარიო.
კოცდეს წლითავ კაკმატელები, მტერს მაგით შესდვიანავ ზარიო.
- 5 დაკონიანავ ლიქოკელებმა არლოთ მომდინარნი მგზავრნიო.
დაფერნიანავ ბაცალიგველთა ბუყარეშოში კმალნიო,
ამანდ ატირნეს დედანი, ჯვარის სოფელში ქალნიო.
ჩაყარნესავ კალუელებმა უხნოდ შუ ლილღოს კმანიო.
„შენავ, მარეშათ ღამბოლიანო, არ მოგცეს, ქისტო, ომის ხანიო“.
- 10 შაუკრნესავ წყალს-იქითელთა ბალხის ბათირას გზანიო.
გასტეხიდი ქმოსტი, როშკაი, წაგვისხ, ბათირავ, კარავანიო.

—

- გავიდესავ საყავეჩოსა, მაღალს ხუშეთის მთასაო.
კელი გაიკრისავ აბამა ჩალხურის შვილმა კმალსაო.
განათდისავ ბაწარაული, ცა-წმინდა დაუცემდა თვალსაო.
- 15 ჩიოდისავ ნებიერული გატეხას ფრანგულისასაო.
ნუ შჩივი, ნებიერულო, — აბა გიმოვებს მტრისასაო.

ჩაწერილია ხთისო გოგოჭურის მიერ (გადმომცა 6. 3. 1931). — აქ ორი სხვა-და-სხვა ლექსია შეერთებული: მუხლები 12-16 ვარიანტია 50 №-ისა.

102. მინდია (შიშნია) ბალახურისძე

გადმობეჭდილია სიდან (ივერია 1888, № 44). სისთვის უამბნია ბაღია ბაღიაურს. ამ მინდიას (ანუ შიშნიას) შესახებ ბესარიონი შემდეგს მოგვითხრობს (გვ. 182-185): „ეიერკლე ნეფის დროს“ ბარის დილღვლებში, აკვათას, სტუმრად ყოფილა მინდია. იქ აკვათ უთქვამს, რომ თქვენ, არხოტივნები, სხვა ქისტებზე ხართ დაჩვეული,

თორემ ჩვენთან თქვენ ვერას გაჰხდებითო. მინდიას ეს სასაცილოდ არა ჰყოფნია. აკვით უთქვამს: მაშ კარგი, ახლა შენ ჩვენი სტუმარი ხარ და შინ რო მიხვალ, სოფლელებს გააგებზე, რომ ამ დღეებში ჩვენ თქვენზე სალაშქროდ წამოვალთ და მზად იყვენითო. მინდიას შეუქცევია, რომ სოფლელების შეწუხება რად მინდა? მარტო მეც გაგიმკლავდებითო. შინ მოსულ მინდიას არავისთვის არა უთქვამს რა, ოღონდ ნაშუადაძემეს, წასვლის წინ, მამისთვის გაუნდვია ამბავი. მამა გასწყრომია: აკვით და ჩვენ შორის ზავია დიდი ხნიდან და რად აგვმალეო? ამის შემდეგ თითქო მინდია მარტო წასულიყოს, ჩასჯლო-მოდეს აკვით და სამუქაროდ წამოსულ ლაშქართაგან ზოგი დაეხიცოს და ზოგიც უკან გაებრუნებინოს.

ბესარიონის მოთხრობაში ჩართულია ლექსებიც, რომელთაგანაც ზოგი ძველი უნდა იყოს, ზოგი კი, თითქო, ბესარიონის გამოთქმული. ესენია:

ბ (013).

მამა გემღურის, მინდიაგ: „შვილო, უჯეროდ ხარია.
აკვათა, არხოტიონთა შენ აუშალე ზავია.
დაჯავრებულთა აკვათა მძიმე შაუყრავ ჯარია.“

ღელა.

- 5 ლურჯას რად ხკაზმებ, მინდიაგ, ხარ საისკ მიმავლია?
რად ისხამ იარალებსა? – არცვის მიგვიღევეს ვალია.
მამად არ გვაქსონს ანდრეზი, არვინ გეყავ უძებარია,
არც-რა სხვაფრივ გვძე სირცხვილი, რო დაგვცინოდან სხვანია.

მინდია.

- 10 უნდა წავიდა, ღელაო, შამამეყარა ჯავრია.
გუმინ მაყვედრა მამამა: „შვილო, უჯეროდ ხარია,“
ვითამ ჩემ სიტყვით აკვათა მძიმე შაყარეს ჯარია.
უნდა ჩავიდა ჭალასა, ლაშქარს შაუკრნა გზანია.

ღელა.

- მშვიდობით, ჯვარი გეწერას! სახელიანიმც ხარია!
არ მოიგანა სირცხვილი, რო დაგვცინოდან სხვანია,
მასთხარა თავის ვაჟობა, მემრ კი ბალახურთ გვარია.

—

- 15 საძრომთ მინდია ჩავიდა, საც ადგილი ას მაგარი,
ლურჯა საძოვზე მიუშვა, თაოდ მაივლა სანგალი.
ლაშქრის მასვლის ხან მავიდა, ვაჟმ მაამზადა აბჯარი.
მავიდა ნისლი ორთქლისა, თან მახყვა აკვით ლაშქარი.

ცხენნი რო ნახნა მასულნი, დაშალა ვეფხემა ძაგარი.

—

- 20 საძრომთ მინდია დაგიხვდათ, ბალახურისძე გვარადა.
„არ შამაგიშობთ, აკვანო, არხვატს შავემბი კარადა.“
ცეცხლი ხკრა პირის წამალთა, ტყვიავ, დაგლაღავს ჩქარადა.
ცეცხლი გამადის ეხშიგით, ღვედრის: მინდია ვარია.“
ზოგებს მაჭრის მარჯვენა, კლდეზე გადადის მკვდარია.

103. ალუდაური

გადმობეჭდილია სიდან (ივერია, 1888, № 57). იგი მას გაუგონია ბაღია ბაღია ურისაგან. აქ მოხსენებული ალუდაური იყო შვილი აბაისძისა (№№ 252, 328). № 250 კი მოგვითხრობს სხვა ალუდაურის შესახებ, რომელიც უფრო ადრე ცხოვრობდა.

ბ.

ჭიმლას დაიქცა ქვიტკირი, კუთხი გამოსქდა ქვისაო:
მინდია მგაბურის ძემა შუქი ჩაკრიფა მზისაო.
ჯარაის წყარო შაეკრა გომტიკაურის მზირთაო.
ბრალი ას მინდიაისად, ტანი დაეძრას გმირსაო!
ხედ დაშჩის ალუდაური, შავი ღურბელი ცისაო.“

(G 179).

ბესარიონის ცნობით, ახალა ჯაბუშანურს ორი შვილი დაუხოცავს აჯლოლა გომტიკაურისთვის და უკანასკნელს სისხლის ასაღებად მზირი წამოუყვანია საარხვატოდ და ჩაუსხამს არხოტის ჭალაში, ჯარაის წყაროსთან, რომელზედაც არხოტივნებს საბოსლო ტანიეს გზა აქვთ. ამ დროს ს. ჭიმლიდან ალუდაური და მინდია, ძმები, ხეების საჭრელად წასულან ჯარაის წყაროზე. თუმცა ისინი აჯლოლას მესისხლენი არ ყოფილან, მაგრამ აჯლოლას უთქვამ: „სულ ერთია, მე რა ვისა მემართა, რომ შვილნი გამიწყვიტნეს“ო და დაუხლიათ თოფები. მოჰხვედრია მინდიას და წაქცეულა. ძმა ალუდაური კი გადამხტარა „ხუთ საჟან წყალზე“ და დასდევნებია ქისტებს და მოუკლავს „ძმის მეკელე“ (ძმის მომკლავი) აჯლოლა. თვითონაც მოჰხვედრია ტყვია, მაგრამ საპირისწამლეს გადაურჩენია. დაბრუნებულ ალუდაურს მინდია კიდევ ცოცხალი დაჰხვედომია. ამასობაში არხოტში ხმა გამტყდარა და მღევარი წასულა, რომელიც სისხლის კვალს დაჭრილ აჯლოლამდი მიუყვანია. ალუდაურს ყური მოუთლია აჯლოლასთვის და თავისი ძმის უმცროსობა უთქვამს. ხალხს შემდეგ თოფები დაუყრია ქისტისათვის და მოუკლავთ, მიუხედავად ალუდაურის ხვეწნისა: „უსაკადრევოდ ნუ გახკდითავ, უსაკადრევოდ გაკლილი არ მინდავ ძმის უნცროსადავ.“ ამაზე ყოფილა ნათქვამი:

014.

არხოტის ჭალას ყორნები მკვდარზე ჩადიან ქოთითა.
დაგლოცვენ, ალუდაურო, გაბუურისძეკ, თოფითა:
ძმას წაუღალე უნცროსი, რომელიც დილლოს სჯობისა.

(G 178).

104.

დავებქდე Gსის ჩანაწერის მიხედვით. – 7 აბჟორიტესა] აბზორიტესა Gs. – Gსის ცნობით ეს ამბავი უნდა მომხდარიყოს დაახლოვებით 90 წლის წინად (G 1914 წერდა, 60 წლის ამბავი). Gs გვატყობინებს: „ალუდაური გარდაცვალა სიბერით 1896 წელს.“ (სხვა ალუდაურის შესახებ ნ. № 250).

აქ რომ ბოლოში მათქვამობაა (მმ. 9-12), ეს არსებითად იგივეა, რაც წინა ნომრისა (მმ. 17-20). რადგანაც რითმის მიხედვით იგი წინა ნომერს უდგება და არა ამას, ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, აქ შემთხვევითაა გადმოტანილი.

ბ.

ჯარაის წყაროს ომ იქნა დილა ამაეს მზისასა,
 აუდგა მზირი გაბურთა, ჩამატეხას ღვაჟ ცისასა.
 ბრალი ას მინდიაისად, ბეჭნი მიანდენას ქეიშასა!
 ზედ დაშჩის ალუდაური, დეელნებას ღვაჟ ცისასა,
 5 აკლოლას ჩამახკიოდა: „კელთ მაგცემ შენის ჭკვისასა!
 გამექცა, ვერცად წამიხოლ, ტყვიას გერაჟ კირიმისასა.“
 თოფო, დაგაყრის წამალსა, ტყვიაჟ, დაგარტყამს ისარსა.
 ბარაქელ, ალუდაურო, კენესას არ ხყურობ ძმისასა!
 გაღფრინდი გაუფრინდომსა ჯარაის წყაროს სხვისასა!
 10 აკლოლა გოშტიკაური ტოტით სადამ თხრის ქეიშათა.
 ჩაუდეგ, ალუდაურო, ნათოხსა გულ-ღვიძლისასა,
 მახკელაჟ ამჟორიტესა საფერსა შენის ძმისასა,
 აკლოლას გოშტიკაურსა, უკულმ მლოცველსა დთისასა.
 დაბრუნდი, ალუდაურო, ნაპირს ამახყევ წყლისასა!
 15 ქება ნიაღე შაგკდების იმაჟ დღეს მძებნელს ძმისასა!“

(G 178).

ბ.

ბარაქელ, ალუდაურო, უქნელს შენ სჩადი სხვისასა!
გახფრინდი არხოტის წყალსა გაუფრინდალსა სხვისასა.

თოფსა ჰკმარობდი ოროლსა: თავისას, თავის ძმისასა.
გავარდა შენი კირიმი, გაამტვრევს გულის ფიცარსა.
კვალს მიხყევ, ალუდაურო, ნათოსსა გულ-ღვიძლისასა.

(R 77).

105. მარტია კირჩლაიშვილი

გადმოვებუქდე სიდან (ივერია 1888, № 43). იგი სს გაუგონია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ -
რ ი ს ა გ ა ნ . — 11 თოფ სახელს მეკიდებოდა] „თოფი სახელს მეცილებოა“ U; 12
წამეედ] წამედ U; 14 ვაჟს რაიმ ეცინებოდა] ვაჟს რაი მეცინებოდა U.
ეს ლექსი იმავე ამბავს ეხება, რასაც № 193.

ბ.

ჭიუნში ვეფხვი ნადირობს, ჯიკვებსა ეპარებოდა.
ესროდეს გოშტიკაურნი, მარტიას არ მოხვდებოდა.
ნასრევი მარტიასი ძვალზედა აჩქამდებოდა,
მომეტე გოშტიკაურთი ყორნის საჭმელად კდებოდა.
5 მარტია თოფსა ჰკოცნიდა: „სახელსა მეცილებოდა.“
მაგას ნუ სჩივი, მარტიავე, — სახელი შენ დაგრჩებოდა.
წამოხვედ საშინაოდა, სახელ წინ დავიდგებოდა.
სწორნი გილოცვენ სახელსა, მამას პირს ეცინებოდა.

(Lb).

106. უშიშა ოჩიაური (Sh)

ჩამაწერინა ბ ა კ ა ო ჩ ი ა უ რ მ ა 4.8.1913 ს. ახიელში. — მეორე ნაწილი (მმ. 5-
6), რომელიც თითქო სხვა ლექსისა არის, ცსაც მოეპოვება (გვ. 237), მხოლოდ: 6
ბევრი] ბევრა G; 5-6 ბევრი მოგიკლავს... წყენა არ იცი ჭირისა] ეი. შენ ბევრი
დაგიხოცავს, შენთვის კი არავინ მოუკლავთო.

აქ რომ ყორნები ერთმანეთს უძახის, ასეთი რამ სხვაგანაც გვხვდება: ჯერ აქ, №
83, 5-6 და მერმე კიდევ Xის ფშაურ ლექსებში (გვ. 86):

საგურამოში ყორნები ერთი ეძახის სხვასაო და სხვ.

107. უშიშა წიკლაური (Sh)

ჩამაწერინა ა ლ ე ქ ს ი ო ჩ ი ა უ რ მ ა 4. 8. 1913 ს. ახიელში. — 5 უყვიან არგონე-
ბული...] ეს კიდევ გვხვდება ცოტა ქვემოთ, მ. 17; 21 თათიათ ოღინასა დედიმც
ცხონდებისაო] ჭირსამც მოვხპარავ ოღინას, იმ თათიას შვილსაო (მისივე ვარ.).

ალექსის გადმოცემით, შინაარსი ეს არის: ქისტები ღაზი მხლებლებითურთ ჩაჰსაფრებია თავის მოსისხლეს ამღელ აბაისძეს. ამ დროს შეჰფეთებთან მონადირენი უშიშა და ოდინა. უშიშა დაუჭრიათ, მაგრამ ოდინას არ დაუნებებია დაჭრილი: წყალში დასველებული თოფი ქისტებისათვის დაუჭრია და უშიშამდი არ მიუშვია. უშიშას მხოლოდ ერთხელ მოუსწვრია თოფის გასროლა. თოფის ხმა უცვნია უშიშას ძმას, თამარისძეს, რომელსაც სწრაფად შეუყვრია ამხანაგები, გადაუღობავს გზა ქისტებისათვის, მოუკლავს სამი და დაჭრილი ძმისთვის კიდევ ცოცხლისთვის მიუსწვრია.

შეცთომით ეს ნომერი წინასთან გამიერთიანებია ერთი სათაურის ქვეშ. მართალია, აქაც უშიშა არის, მაგრამ ეს უშიშა წიკლაურია, და არა ოჩიაური. ამიტომ გასწორდეს და თავისი სათაური გაუკეთდეს: უშიშა წიკლაური.

ბ.

ტერლის წვერ გაუგონებავ ბისნას დაქცევა კლდისაო.

ეტყოდის თამარისძე: „უშიშას უჭირდისაო, –
კირიმი უშიშაისი ნელ-ნელა გამოდისაო.“

სადუცე ჩამოიარეს არწივებმ კივილითაო.

- 5 იწროდ შაუკრეს სახვევი, სადით მასავალ იყვის მტრისაო.
ორთავ ესროლეს ოროლი, ქისტები ერთუც თრისაო.

(Gs)

Gs-ის თანახმად, „წავიდეს ს ა მ ზ ი რ ა დ: მინდია, თამარისძე და უშიშა. თამარისძე და უშიშა ძმანი იყვნეს და მინდია კი – ბიძაშვილი იმათი. შინში მინდია და თამარისძე წავიდეს ტერლის წვერს და უშიშამ კი შეუკრა ბისნის ჭალა. თუ იმაზე მავილოდეს ქისტები, უშიშა დახვდებოდა, და თუ ტერლის წვერ, – მაშინ დახვდებოდა მინდია და თამარისძე, შინში. უშიშა ჯობდა მათ და იმით დავილოდა მარტო. ქისტის ჯარი მავი-და, საც იყვა უშიშა. ქისტებს ესროლა უშიშამა და ისენიც ესროლეს და დახკრეს. უშიშას ერთი კი ესროლა. მინდია და თამარისძემ გაიგონეს თოფების ხმა, უშიშაის თოფისა იცნეს, უთხრეს ერთუც, რომ მოკლესაც, – ერთის მეტი არ გამავარდაც უშიშაის თოფივ. დაიქნეს ჭალაისკენ და შაუკრეს გზა. მავიდა ქისტები მღერით და ღზინით. ის უხარიათ, რომ უშიშა მოკლეს. გზაში ჩასაფრებულთ დაუძახეს: ვინები ხართავ? ქისტები აირ-დაირივნეს. გასცქირა თამარისძემ და ნახა მის ძმის უშიშაის სასაგძლე და თოფის ბუდე იცნა ძმისა. უთხრა მინდიას: აგერა, ჩემი ძმის გუდა მიაქვს(ვ), მაუკლავს(ვ). უთხრა მინდიამ: მე კი იმას ვესრვივ, ვისაც მიაქვს(ვ) და შენ მეორეს ესროლევ. ესროლეს ვართავ (ორთავ). მინდიამ რომენსაც ესროლა, მოკლა და თამარისძემ კი ააცილა მეორე ქისტს ტყვია. კიდევ გატენეს თოფები მეორ-მეორე, ესროლეს. კიდევ მოკლა მეორეც მინდიამ. თამარისძემ ისევ ააცილია ტყვია. მივიდეს მკვდრებ ქისტებთან და ის გუდა წაიღეს. წავიდეს უშიშასთან და ხის ძირში იპოვნეს დაჭრილი ძმიძედ. და რამთვენიძე დღის შემდეგ გადაიცვალა უშიშა. ის კი ყველა უამბეს, რაც

ქისტები მოკლეს და მის გუდაც მოართვეს სისხლიანი, ქისტის სისხლით გასერილი. მაშინ უშიშამ მინდიას თოლებში აკოც. უშიშას ქისტი მაკვლული ჰყვანდა 20 მეტობით უშიშა იყვ წიკლაური, სოფ. ამლაში მცხ., რაც გადაიცვალა, იქნება 60 წელი.“

ამავე უშიშა წიკლაურს ეხება №124.

ბ.

- ტერლის წვერს მონადირეთა თოფის კმა იცნეს ძმისაო.
მინდოდა ეუბნებოდა: „თუ კვლალ დაგვიკრეს ვისაო!“
მეორედ აღარ მოიდა თოფის კმა ჩვენის ძმისაო.“
წამოვლენ საჭალაოდა არწივნი კივილითაო.
- 5 ტერლის კარს მაუტაცებავ საყარი ორის გზისაო.
მაუვა შუადლის დროსა, ჯარ მოვა ღლიღვლებისაო.
ერთმანერთს ეუბნებიან: „გერშ მოვიდ ჩვენის ძმისაო.“
საცმელა უშიშაისა ღილღველს მკარს შახკლებისაო.
თოფები დაყარიან, ჩამოტეხაა ცისაო.
- 10 ორი შასწირეს უშიშას თავი კარგისა ყმისაო.
დაძვირდა ტყვია-წამალი, ნდობა ვერ მოკლეს ცდისაო.

(R 145).

8 საცმელა უშიშაისი ღილღველს ტანს შახკლებისაო მინდოდას ძმა უშიშა მაუკლეს ქისტებმა და იმისი ტანისამოსი ერთ ქისტს ჩაეცვა, ამით რო გზა შაუკრეს ქისტებს“ R; 11 ნდობა ვერ მოკლეს ცდისაო] „ბრძოლის ყინი ვერ მოიკლესო“ R.

ღ.

- ტერლის წვერს მონადირეთა თოფის კმა იცნეს ძმისაო.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „უშიშას უჭირდისაო, –
მეორე აღარ გავარდა, თუ-კლალ დაგვიკრეს გმირსაო.“
სადუცე ჩამაიარეს არწივთა კივილითაო,
- 5 შაუკრეს მოსავალი გზა გამარჯვებულთა მზირთაო.
შახენეს: მოდიან ქისტები, თოფ მააქვ იმათ ძმისაო.
ჯერ იცნეს თოფის ბუდეი, ძვალ თოფის ყონდაყისაო.
ჩეესაფრნეს, ჩაუსხდეს კევსურნი, ძალი აკსენეს ხთისაო.
იმ დროს ნახნეს ქისტებმა: გული ძნელია მტრისაო.
- 10 კევსურთ ესრიეს თოფები, ქისტები დასცეს ძირსაო.
მემრ კმლებს მოივლნეს კელები, სრუ დაკოცნეს კმლითაო.
წავიდეს უშიშასთანა, იქაც აზრი აქვ მკვდრისაო.
უშიშა ცოცხალივ ყოფილა, ნახვა გაუხარდ ძმისაო.
ენით კი ველარ ამბობს უშიშა, ნატყვიარ ბევრი სჭირსაო.

15 კელით აღიშნა მოკლული, „ერთ რომ ვესროლე, მითაო.
ჩემ თოფ წავიროთოთ ისრევე, თქვენსამ წავიღებ ჭირსაო!“
ჩამიწერა გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 6. 8. 1913 ს. ახიელში.
ერთი ვარიანტი ძირითად ტექსტთან წავიდა: ეს არის № 108.

108.

ღაბეჭდილია სის მიხედვით (ივერია, 1888, №43). მისთვის უამბნია ა ლ უ დ ა
ზ ვ ი ა დ ა უ რ ს.

ეს გახლავს ვარიანტი 107 ნომრისა და შეცთომით ძირითად ტექსტში მოხვდა (ან
და, პირუკუ, ეს თუ დარჩებოდა ძირითადში, მაშინ 107 ნომრად მოთავსებული ლექსი
ვარიანტებში უნდა წასულიყო).

109.

ჩამიწერა გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 6. 8. 1913 ს. ახიელში. – 1 თორემა
კაცი] თორემ კაც (აკლია ორი მარცვალნი).

110. ღამბერდი და შაკანა (R 66)

3 მეშველნ მაუნდეს ცხრანიო] „ხევსურებისკენ გამოიწია ღამბერდამ და ცხრა
კაცი მძლივ იმაგრებდა, არ უშვებდნენო“ R; 14 ღამბერდის ნაკანჭარიო] „ვეითომ
ღამბერდი არწივი იყო და კანჭი გამოსდო შაკანასაო“ R.

მეორე ვარიანტში მგელა ბაშლაჯაურია შაკანას ნაცვლად:

ბ.

როშკის თავს ღელღველ თამაშობს, კელში უჭირავ კმალიო.
გამოვლენ კევსურთ შვილები, – „ერთად არ მეყო ცხრანიო.“
მგელასა ბაშლაჯაურსა გაულესავის კმალიო,
კმლითა სცა ქისტთა ბელადსა, ფეჭნი გაილა მკვდარიო.

(R 140).

4 ფეხნი გაილა მკვდარიო] „გათელაო“ R.

111. შალვათ ხახონი (Sh)

მიამბო მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 თვალისში. – 7 ნიავი უქრის მთი-
საო] ე.ი. შიშის გამო ცახცახებენო; 10 შინ ველარ წახოლ ცოცხალი] ქისტო, დასწები
გზაშია (ვარ.).

112.

დაბეჭდილია Rის მიხედვით (გვ. 175). – „ეს შალვა სახონი გათქმული კევსური ყოფილა, 19 ქისტის მომკვლელი. ამისი კმალი დღესაც წმინდად მიაჩნიათ. ხევსურებმა მითხრეს, „ნაწილ-დავლათიანიაო.“ მელოგინეს თუ გაუჭირდა, ჩაპრეტხავენ სახონის კმალს, დაალეინებენ მელოგინეს, უეჭველად უშველისო“ R.

113. შუქიაური (R 96)

თუ არ ვცდები, ეს ის მარტია შუქიაური უნდა იყოს, რომლის სიკვდილსაც № 532 გვატყობინებს.

114. ჭორმეშა (R 123)

115. ხუის ანთა (R 75)

2 მარცხენა-მარჯვენაზედა] „მარჯვენაზედაც გაუკეთებია“ R.

116 (R 175)

117. ძალლიკა ხიმიკაური (R 134)

„ამ ხევსურისათვის მეფე ერეკლეს თიანეთის მხარეზე მთელი რამდენიმე სოფელი მიუცია, მაგრამ ვადა გაატარა და ესლა ის წყალობის წერილი ისე უგდიათ თურმე“ R.
ამ სათაურითვე ვ ა უ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს პოემა აქვს დაწერილი, რომელიც მის თხზულებათა მეოთხე ტომში უნდა შევიდეს.

118. ფუნჩა და მანგია (R 136)

უკანასკნელი სტრიქონის მეორე ნახევარს ერთი მარცვალი აკლია. „სისხლიანი“ს ნაცვლად მოსალოდნელი იყო: პირ-სისხლიანი, ან სისხლ-ტიგრიანი, ან რაღაც სხვა ამგვარი.

119. ფუნჩათ ჯამრული (R 152)

ამისი ფშაური ვარიანტი Xს აქვს დაბეჭდილი (ივერია, 1887, № 140=ც. წ. 3), ხოლო თუშური – ერთი Buls (№81) და მეორე Ros (მოამბე, 1887, №2). – ბორბალ არ გამოვიდა] ე.ი. „არ გაშრა თოვლიო?“ R.

ამ ლექსის ორი მუხლი მოხვედრილა ჭიმღელი ივანეურის ლექსის ფშაურ ვარიანტში, რომელიც Rს ჩაუწერია (Rფ 167v).

120. ველგუჯა ხუშაიშვილი (Sh)

ჩამაწერინა აბა გიგაურმა 16. 8. 1916.

ბ.

ყორანო, ჭალის ბოლოსა რად არ ჩაველე თვალია?
ამირანისა სახლ-კარის თუ არსად ჩანდა კვალია?
გმირისა დამრჩო ვერ ჰნახე, ან იმის ლომა კარია?
– ვნახე და ველარ დავსწონე, – არწივს ეფარა მკარია.

(Q, ივერია, 1885, № 8 = ც. წ. 53).

ბ.

ყორანო, ჭარის ბოლოსა ვერ მავლია თვალია?
ელგუჯა ვერა ჰნახია, გუშერიშვილი კარია?
– ვნახე და კარგიც ყოფილა, კარგის დაგმობა ბრალია.
ჩასვლა მინდოდა, ვერ ჩაველ, არწივს ეხურნენ მკარნია.
გაჰთავებიყო წამალი, გაჰწითლებიყვნენ გზანია.

(R ფ 205).

დ.

ჭარის ბოლოსა, ყორანო, არ დაველია თვალია?
ელგუჯა ვერა ჰნახია, ყელ-ლილიანის ქმარია?
– ვნახე, კარგიცა ყოფილა, კარგის დაგმობა ბრალია.
გასთავებიყო საგმალი, ასდიდებიყო წყალია.
მინდოდა ლეშიც მეჭამა, – არწივს ეფარნეს მკარნია.

(Tფ).

ყელ-ლილიანის ქმრად ერთ ლექსში გარა თურმანაულიც არის მოხსენებული (№ 015, 5) და მჭედლური ჭრელუაც (№ 184 ვ, 13).

ე.

ფანდურო, ცოლი მითხოვე ყელ-ლილიანი ქალია,
მარტო ჩამოჯდეს კერასა, ჩამოიჭაპნნეს თმანია.
– ყორანო, ჭარის ბოლოსა არ დაველეა თვალია?

- ელგუჯა ვერა ჰნახეა, ელ-ლილიანის ქმარია?
 5 ვნახე და სისხლი ვერა ვსვი, – არწივს ეფარნენ მკარნია.
 – ვაჰ, თუ სტყუოდე, წყეულო, მიხვედ, დასთხარენ თვალნია!

(A, კვალი, 1893, № 13).

1 მარტო ჩამოჯდეს კერასა, ჩამოიჭაბნნეს თმანია] „დიდი სირცხვილია, თუ ფშავე-ლი დედაკაცი თავ-მოხდილი, თავ-შიშველა მამაკაცს დაენახვა, მეტადრე მეზობელს და უფრო შორეულს, უცხოს. ამიტომაც დედაკაცი მუდამ ცდილობს, მარტოკამ და მოფარებით დაიბანოს თავი. უფრო მეტად მონადირე უფროთხის თავ-მოხდილის დედაკაცის ხილვას... ეს ჩვეულება უასაკოთ არ შეეხება“ A.

Dis მიერ ჩაწერილი ერთი მოხუერი ლექსიც იწყება ამის მსგავსად („ყვარანო, ჭარის ბოლოსა მთას არ ჩაავლე თოლიო? დავითი თუ არცა ღნახე, დავითი ჩემი ქმარო?“ და სხვ.), მაგრამ შემდეგ სულ სხვა მოსდევს.

121. თუმების მექალაქე (R 65)

122. ბაის ციხე (R 165)

123. სალუქის ქავთან (R 172)

124. ისეია (Gs)

ეს ის უშიშა წიკლაურია, რომელზედაც მოგვითხრობს №№ 107-109.

125. კევსა თქვეს (R 135)

სინტაქსურად არ იყო გამართული და შევასწორე: 1 კევსურნი] კევსურებ R; 3 ნასრეენი ისარნი] ნასრეეებ ისარნი R.

ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს (როგორც გადმომცა მისმა ძმამ ს ა ნ დ რ ო რ ა ზ ი კ ა - შ ვ ი ლ მ ა) თურმე ძალიან მოსწონდა ეს ლექსი და სშირადაც ამბობდა ხოლმე.

ჩემთვის ერთი არაა ნათელი: მართალი ამბავია აქ, თუ დაცინვაა მოხვევებზე ხევსურების მხრით.

ბ.

კევს მოკვეენი ხარობენ: „კევსურნი გავაქციენით, მაგათ ნასროლნი ისარნი მაგათვე შავაქციენით, წითელ-ყვითელნი დროშანი საძელეს მოვაყრიენით.“

(Sh მოხ., ი ა ს ე ს უ ლ ე ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი
 28. 7. 1913 ს. თთში).

ბ.

ქვეს მოკვევნი იტყვიან: „ქვესურნი გავაქციენით, თავის ნასრევი ისარნი უკენვე შავაქციენით, წითელ-ყვითელნი დროშანი გორებზე შავაყრინით.“

(D, გახუტა ხეთაგური საგან გაგონილი).

დ.

ქვეს მოკვევნი ხარობენ: „ქვესურებ დავაქციენით, წითელ-ყვითელნი დროშანი საძელეს დავაყრინით, ჩვენდ ჩამოსროლილ ისარნი ჩვენ იქავ შავესრინით. წავართვით სალესველები, დავლუბეთ, დავაქციენით.“

(Tვ).

ე.

ქვესა თქვეს მოკვევებმა: „ქვესურეთ გავატიალოთ. წითელ-ყვითელან დროშანი საბაკეს დავაფრიალოთ.“

(Rფ 216).

ვ.

ქვეს მოკვევნი უბნობენ: „ქვესურნი გავაქციენითო. წითელ-ყვითელნი დროშანი საძელეს დავაყრინითო. თავის ნასროლნი ისარნი თითონვე შავაქციენითო.“

(ივერია, 1885, № 2: „მთაში შეკრებილთაგანი“).

126. ფხოველი და შავანელი (R 112)

„მე ამათი ვერა გავიგე რა: ვინ იყო შავანელი, ან სადაური. ამისი ვარიანტი ფშაურ ლექსებში მაქვს. იქ ასე იწყება: „ერთი პატარა ფხოველი შავ მთას სამზირლად დაჯდება“ R. – 3 მეშველი აღარ შაშჩაო] „რაკი მეშველი შევა გასაშველებლად, უნდა გაშველდენ, არ შეიძლება“ R; 5 მაგათ ვაგლახი დასცაო] „ვითომ ვაგლახი დაყარა, რაზედ ამოხოცეთ ერთმანეთიო“ R. [ვარ. ბ ნ. დამატებაში, რედ.]

127. შავი ვარ (Gs)

გავრცელებული ლექსია, სულ სხვა-და-სხვა გვარად გადაკეთებული მთასა და ბარში. ასეთი სიტყვები ტყვე-ქალს მიეწერება (X 231; Rფ 159, ორი, და 162; Rქ №№

24, 907, 1348, Rკ №2). შორეული მსგავსება აქვს ერთს კარაღეთში ვ. ბ ი ბ ი ლ ა - შ ვ ი ლ ის მიერ ჩაწერილ ლექსსაც (ივერია, 1890, № 6). კვიციის ხორცი და ჯავარი დანა ამ წიგნშიც არის მოხსენებული ერთგან (№ 65 ე, 4-5), კვიციის ხორცი და გომრის ტარიანი დანა კი ნანას ტყვეობის ერთს თუშურს ვარიანტში გვხვდება (AI, კვალი, 1897, № 15).

128. გუროვლები სამეკობროდ (U)

დაიბეჭდა ივერიაში, 1887, № 264. უსთავის უამბნია ა ლ უ დ ა ზ ვ ი ა დ ა უ რ ს. – 1 გუროს] გურს U; 2 ამაგათ] ა, მაგათ U; 7 თენებისაო] თენდებისაო U, თუმცა შეიძლება, თითქო, „დ“ დარჩენილიყო, მაგრამ მაშინ ასე უნდა გაგვეყო: ხანია (ისეთი, რომ უკვე) თენდებისაო; 12 არიქათ] არიქად U; 13 ჭირსაო] საჭირო U (ალბათ ბეჭდვითი შეცოთა აქედან წარმომდგარი: სჭირსაო); 16 ძმასზეთ (გაყოფილი შეცოთითა, უ ნ დ ა შ ე ე რ თ დ ე ს)] „თოფი მოკლულზედ გასდო და ისე ისროდაო“ U; 18 გამოსულია ზღვითაო] „ზღვა – დიდი, მკაცრი ომი“ U; 21 მზიდავი თან ხეგებ წყლისაო] „საიქოს მოკლული ურჯულო წყალს უზიდავს მომკვლელს ხევსურსა“ U; 26 ვხედავდი] ვზიდავდი U.

იგივე ამბავი გალექსილია როგორც მომდევნო (129) ნომერში, ისე 249-შიც. უკანასკნელს იგივე რითმა აქვს, როგორც ამას, მაგრამ სულ სხვაგვარად აგებულია და მათქვამობაც სხვანაირი აქვს.

129.

ჩაწერილია Oის მიერ.

130. მითხოვლების დასხმა არდოტლის ცხვარზე (G)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი ს ცნობით ქისტები, ციციქათ ძოდის მეთაურობით, სალაშქროდ წამოსულან არდოტში. არდოტის ხორხში რომ გადმოსულან, უნახავთ ფარა ცხვრისა და კარ-ცხენი. მწყემსები ჯამრული და ლაგაზიშვილი, წინააღმდეგობის გაწევის გამო, დაუხოცავთ (სხვა მწყემსები ბავშვები იყვნენ) და გაურეკავთ ცხვარ-საქონი და კარ-ცხენი. გამტყდარა ხმა და დასდევნებია მღევარი, რომელთა შორისაც ყოფილან ძმები ივანე და ხოლიგა. მიჰშველებათ აგრეთვე სანადიროდ წასული ძმები, სისკარას შვილები, რომელთაც თოფის ხმა გაეგონათ, და ამგვარად ქისტები დაუმარცხებიათ. – 26-27 მოვიცდათ არდოტელებო... ნუ სწირავთ თოფ-იარაღსა...] „მაშინ მეკარავნებეს, როცა ჯოგი გაშალეს, თოფები ქოხებში მაეწირათ, ჯამრულს და ლაგაზიშვილს. ქისტები, ანუ მითხოვლები თუმც დაამარცხეს, მაგრამ სიმღერის მოქმელმა ისევ საყვედური მისცა, ფარეხებში თოფები რად დასტოვესო“ G.

131. ძვლის სამანი (G)

გის მოწმობით, ეს ლექსი ნათქვამია უშიშა წიკლაურის მიერ, რომელიც უფრო პეტროს (ანუ პეტრუას) სახელით არის ცნობილი ლექსებში.

„როგორც ძველები მოგვითხრობენ, ძველად ერთხან მოსული ლაშქარი მოკლეს არხოტს (ს. ამლას) 140 სული ქისტი, არხოტივნების მკრით ყოფილა მკვდარი 60 სული“ G. ეს ის ამბავია, რომელზედაც მოგვითხრობს ნაწვევები № 247 (წითელათანა).

132. ტყვეების დაყრევინება (R 118)

4 ლეკო, გიკვეხნავ ლეკეთსა: თუშეთსა შავისწავლიო] რბევა-ტაცების მიზნით წასვლა „შესწავლად“ არის მოხსენებული აგრეთვე ერთს ქართლში ჩაწერილ ლექსში: „ჭარში ლეკმა დაიკვება: წავალ, კახეთს შვეისწავლი“ (Rქ № 1297).

133. ლეკების დასხმა (T)

იგი ყოფილა „გიგიაის ნაამბობი“ T.

134. ფაცხვერი და ალუდი (Sh)

ჩამიწერა გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 6. 8. 1913 ს. ახიელში.

ბ.

- რად არ გარდმანოლ, ფშაველო, რად-ღ მასუქებ ნადირსა?
ალუდ ორ კურდღელის ძეი, მწარეს გიმზადებ სადილსა.
თოფი მაქვ ავის პირისა, თუნდა ტერღს ხკითხე ნადირსა.
– ეგრ ვერა მამკლავ, ალუდო, შენ რომ ჯიკვს მასკლავ კლდისასა.
- 5 ვერცა ეგრ დამიბარებდი, იმედს ხარ კევსურისასა.
საკლავს დაუკლავ კევსურსა, გზასა გამავსთხოვ მთისასა,
მძიმეს შაგიყრი ლაშქარსა, გარმაოლ ტანიისასა.
შვიდკან ჩავისხამ მალულთა, არ აგიჩქამებ ქვიშასა,
თოფის ქარს დაგიშლევებ ანაგებს ბაკიისასა.
- 10 – ცოლად შეერთოს დედაი მაუბარს მაგაიისასა!
არხვატი როს კლოვ ყოფილა იმედს კევსურის კმლისასა?

(U, ივერია, 1891, №90).

სისთვის უამბნია მამის წვერა არაბულს: – 1 რად-ღ მასუქებ] რად აღმისუქებ U; 3 ავის პირისა] ავის პირასა U.

ბ.

გადიღდა არსოტიონი, ფშავლებს უბარებს ქადილსა:
„გამოდით, ფშავლის შვილებო, ნულარ მასუქებთ ნადირსა.
აღუდ ვარ კურდღელიკათი, მწარეს გიმზადებთ სადილსა.
თოფი მაქვ ავის პირისა, გინდ ტერლის ხკითხეთ ნადირსა.“

- 5 — „მე ისრ ვერ მამკლავ, კეცსურო, როგორც ჯიკვს მახკლავ კლდისასა.
სანეს კარს მივღვერი კეცსურთა, გზას გამოვართომ მთისასა.
სერობას დაგროვებულსა ჯარს შავხყრი ფშავლებისასა,
კალოთანაზე გადმოვალ, ჩამოვალ ცირცლოვნისასა;
ირმულად მოგეპარები, არ ავაჩქამებ ქვიშასა;
- 10 ტერლის მოგიჩენს გარაი ბაჭიჭთა ძელისათა.
ციხეს დაგიშლი, კეცსურო, თვალთაც გარისხებ ღთისათა.
ცირცლოვნით გაყურებინებთ ტირილსა განძისასა.“

—

- ფოცხვერაჲ მაკინცაურო, გავლა გეწადის გზისაო.
ხახაბოს ჩასვლა გეწადის, ჟერება დროშისაო;
- 15 წვერის ჩამოშლა გეწადის ციხისა ვაჟისაო;
გეწადის გამოყვანაი ქალისა განძისაო.
ვერ გამაიყვან, ფოცხვერაჲ, — აქვის იმედი ძმისაო.
თოთას შვილები მანდ არი, სულ მაგათ მასდით მგლისაო.
მალედაჲ მოგეწვევიან ცირცლოვანს წვერის ძირსაო.
- 20 გესროლეს თათრისეულსა, ჭეხა გეგონას ცისაო.
ტანთ ეცვას ჯიგრაულიაი, ვადა უშშვენოს კმლისაო.
„ცირცლოვანს გზათა კლდიანთა დავლებავ თქვენის წვნითაო.“
- (R 150).

დ.

ეგრე ვერ მამკლავ, აღუდაჲ, როგორც ვაცს მახკლავ კლდისასა.
წვერის ძირისას მოგივალ, არ აგიჩქამებ ქვიშასა.
თოფის სროლასა გაყურებ ამ ჩემის ვაჟებისასა.

(R 78).

ე.

აღუდი:

გაქებენ, ბაკინცაურო, სრუ შენ კმა ჩვენში მადისა.
აღუდ ორ კურდღელაისძე, მწარეს გიმზადებ სადილსა.

ფაცხვერი:

- აეგრ ვერ მამკლავ, ალულო, შენ რომ ჯიკვს მასკლავ კლდისასა, –
ახლუას მაგეპარები, მაგივლი ტანიისასა,
5 ჩაგისხამ მალულ-მალულთა, არ დაგინქამებ ქვიშათა.
ვერც აეგრ დამიბარებდი, იმედს ხარ კევსურისასა.

ალუდი:

- ვირმა შაგიცას ცოლ-დედას მაუბარს ამაგისასა!
როს კლოვ ყოფილა არხვატი იმედს კევსურის კმლისასა?
როს დახვდეს კევსურთ შვილები წინ მტერსა არხოტისასა?
10 როს ჩამაგვიდგეს გვერდიგა ნაპირსა გრანიცისასა?
უდგეოთ არხოტიონნი ტყვიასა ურჯულოსასა.
შენ მეუბნები, მშაველო: „იმედს ხარ კევსურისასა,“
მე ამხანიგებ არ მინდა, შენც მარტო მადი მთისასა!

ფაცხვერი:

- ფაცხვერ ორ ბაკინცაური, გავლა მწადიან მთისაო,
15 ახიელის ძირ ჩამასვლა, ჟერება დროშაისაო,
გატეხა გაუტეხლისა იმ ბაკათ ქვიტკირისაო,
გამაყვანა და წაყვანა ქალისა განძაისაო,
ამატანა და წაატანა ჯიგრაულაის კმლისაო;
გვერდს მედგას ამხანიგები, ლაშქარი მშაველებისაო.

ალუდი:

- 20 ლაშქრით დაგვეკენ, ფაცხვერავ! ერთხან გამუძველ მზირთაო.
მასკლავ არხოტიონსა ცირცლოვან კლდისა პირსაო,
სხვა ამხანიგებ არ უნდა, იმედ აქვ ქასაისაო.
შამაგეწევის მღევარი შავ-ქვიშას, წვერის ძირსაო,
მაგდედას თათრისეული, ჭება გეგონას ცისაო.
25 შამახკდა პირ-სისხლიანი არხოტის წვერის ძირსაო,
სწყევლა, მშაველო, გამჩენსა, ხან აღარ გქონდას ცდისაო,
დაგექცნან მშაველის შვილები, მჭერელ არ გყვანდას მკრისაო.

(G 235).

ეგვე ლექსი Gს მეორედაც აქვს ჩაწერილი, მაგრამ შემოკლებით, მმ. 14-24. იწყება მესამე პირის ფორმით: „ფაცხვერას ბაკინცაურსა გავლა სწადიან მთისაო“; 17 გამაყვანა და წაყვანა] სწადიან გამაყვანაი; 19 გვერდს მედგას...] ეს ერთი სტრიქონი სულ აკლია; 21 არხოტიონსა] თითის შვილსა.

ერთი-ორი მუხლი შეიძლება ბესარიონს ჰქონდეს დამატებული. – ალუდ კურ-
დღელაისძე, ბესარიონის თანახმად, ჯაბუშანური ყოფილა, არხოტიონი, ხოლო
ფაცხვერა ბაკინცაური – ფშაველი.

3.

- ფოცხვერას მაკინცაურსა ჩავლა სწადიან გზისაო,
ჩავლა სწადიან მითხოსა, უღერება დროშაისაო,
ცოლად წაყვანა სწადიან ქალისა განძაისაო,
წელზედ შემორტყმა სწადიან ჯიგრაულის კმლისაო.
- 5 – ლაშქრით ნუ მექადინები, ჩამოუძლოდი მზირსაო.
ცხვარ-ძროხან არსად წამისხნე ცირცლოვანს კილდის ძირსაო,
არსად ჩამისვა მალული დეკიანს წვერის პირსაო.
მოგდევეს თოთაიშვილი ქარსლაი პერანგითაო,
გესრიდეს თათრისეულსა, ჭეხა გეგონოს ცისაო,
- 10 წელთ ერტყას ჯიგრაული, ფიქრ არა ჰქონდეს მტრისაო.

(X, ივერია, 1887, № 144 = ც. წ. 28).

2 მითხო აქ შეცთომითაა. სად მითხო და სად ახიელი?! 6 ცხვარ-ძროხან] ცხვარ-
ძროხათ X; დეკიანს] დეკიანს X.

ზ.

- ალუდ ვარ კურდღელიკათი, მწარეს გიმზადებთ სადილსა.
რად არ ჩამოხვალთ, ფშაველებო, რადლა მასუქებთ ნადირსა?
ფოცხვერას მაკინცაურსა გავლა სწადიან გზისაო,
ახიელს ჩასვლა სწადიან, უღერება დროშაისაო,
- 5 ცოლად მოყვანა სწადიან ქალისა განძაისაო.

–

ჯარით რას მემუქარები? აბა, ჩამუძველ მზირსაო!
ჩამოგეწიოს მღევარი ცირცლოვანის წვერის ძირსაო,
გესროდენ ჩალხათეულსა, ჭეხა გეგონოს ცისაო,
წაღება აღარ მოგონდეს ჩემის ნაკოცის მკვდრისაო.

(Tფ).

ბ.

ფაცხვერა მაკინცაურსა ჩავლა ეწადა გზისაო.
ჩასვლა ახიელშია, ამომღერება კმლისაო.

–

- შენ ისრ ვერ მომკლავ, ალუდო, ჯიკვებსა რო ჰკოც კლდისასა.
დავარჩევ ფშავლის შვილებსა, მოგივლი ცირცლოვნისასა.
- 5 ირმულად მოგეპარები, არ ავაჩქამებ ქვიშასა,
საგათენებოდ მოგიჩენ თეთრ ბაჭიჭებსა ქსლისასა.
გესროდე თათრისეულსა, ჭეხასა ჰგვანდეს ცისასა.
ცირცლოვნით გაყურებინებ ტირილსა განძაისასა.

(Lb).

აქ შუაზე, მეორე მუხლსა და მესამეს შუა, გარა თურმანაულის ლექსის ნაწყვეტია
ჩართული:

015.

- შატილში ფშავლის შვილები ირმებულ ხევენ წყალსაო.
გადის-გამოდის ფშავლები ვარდანთ ციხის კარსაო.
„კარჩი გამოდი, ვარდანო, ნუ მოიმთერალებ თავსაო.“
– „გამუა(ლ), ალუდის მზემა, გამოვიყოლებ კმალსაო.
- 5 საკაცით წაგალებინებთ ყელ-ლილიანაის ქმარსაო.
თუ თას გიჭერავ კელშია, გადაულოცე სხვასაო.
ან თუ გიჭერავ ფანდური, ძმას მიეც გელიასაო.

(Lb).

5 ყელ-ლილიანაის ქმარსაო] „გარას“ Lb (ყელ-ლილიანას ქმრად ელგუჯა გუშე-
რიშვილიც იხსენიება (120 დ, 2) და მჭედლურთ ჭრელუაც (184 ვ, 13).

01.

- ფოცხვერას მაკინცაურსა გავლა ეწადა გზისაო,
ახიელს ჩასვლა სწადიან, ჟერება დროშაისაო,
ცოლად წაყვანა სწადიან ქალისა განძაისაო.
- შენ ვერ წაიყვან განძასა, იმედ აქვ თავის ძმისაო, –
- 5 შინ არი თოთათ გიორგი, სულ მაზდის ლეგა მგლისაო.
უდროოდ წამოგეწევათ თერთეგოს წვერის ძირსაო,
მოგდევეს თათრისეული, ჭეხა გეგონოს ცისაო.

–

- შენ ვერ ვერ მამკლავ, კევსურო, როგორც ჯიკვს მაჰკლავ მთისასა.
აცა, გაზაფხულ მოიდეს, ჯარს შავყრი ფშავლებისასა,
- 10 სანეს კარს მივგვრი კევსურთა, გზას დავინებებ მთისასა,
გამოვიყოლებ გარასა, მანძილას ჭიუხისასა,

წამოვალ ცირცლოვანზედა, მოგივალ წუბროენისასა,
ირმულად მოგეპარები, არ ავაჩქამებ ქვიშასა,
გაყურებინებ გორვასა მაგ შენის ციხის ქვისასა.

(Shგ).

მიამბო ხთისო ბარწო შვილმა 3. 7. 1911 ს. კოშარაში (თვითონ გოგოლაურ-
თიდან არის). – გარა თურმანაულზე, რომელიც გოგოლაურთიდან ყოფილა, აქაც არის
საუბარი. – 14 გაყურებინებ გორვასა მაგ შენის ციხის ქვისასა ე.ი. ციხეს დავიშლიო.

135. ქისტების ლაშქრობა არხოტზე (O)

ეს ლექსი „ნათქვამია თარუა ბალიაურისა.“ – აქ აწერილი ამბავი მომხდარა
შემოდგომაზე, ენკენისთვეში, როცა უმეტესობა არხოტელებისა სამგზავროდ ყოფილა
ტფილისში, კაკაკეში თუ სხვაგან (ერბობის გასაყიდად და თავისთვის რისამე საყიდ-
ლად). გამოწვეული ყოფილა იმით, რომ ამლელებს ქისტების ცხვარი გადმოერეკათ
(და, როგორც ამ ლექსიდან ჩანს, მწყემსიც მოეკლათ) იმაზე წინად და ქისტებს
სამაგიეროს გადახდა მოენდობებიათ. რომ უფრო ადვილად გაეტანათ თავისი, ქისტებს
თავისი თავი მთავრობის ხალხად გამოუცხადებიათ და ასე მოტყუებით შესულან სოფ-
ლებში: ჭიმღაში, ახიელში და ამღაში, დაუტყვევებიათ ხალხი, გაურეკიათ თავისი
ცხვარი, მიუყოლებიათ არხოტელების საქონელი და ნივთებიც (ფარდაგები, ვერცხ-
ლეულობა და სხვ.), ამღას მოუკლავთ ოთხი პირი (ორი კაცი და ორი ქალი) და
წასულან. მაგრამ ნამდვილ მთავრობას, სასწრაფოდ მიღებული ენერგიული ზომების
წყალობით, მშვიდობიანობა მალე აღუდგენია.

5 ერაწელები ე.ი. ერანელები (ხალხური როსტომიანიდან), იგულისხმებიან ჭიმ-
ღელები, რომლებიც არხოტის სათავეში არიან.

136.

ნათქვამია ამლელის ობოლა წიკლაურისა, ჩაწერილია Bის მიერ.

აქ რომ ახიელლებზეა საუბარი (მ. 33 „მაველით ახიელელთა...“ და სხვ.), თითქო
ეს (თუ, არ ვიცი, სხვა რაღაც) საწყენად დაჰრჩენიათ ახიელლებს, რის გამოც **მინდია
ონიაურს**, ახიელელს, უთქვამს ლექსი, რომელშიაც გაბრიელ ნაროზაულის
გადმოცემით ეს ყოფილა:

016.

ობოლამ გვითხრას ლექსები, ნურას გვეტყვიან სხვანია.

ჩვენ თუ მივედით კელადა, ეგენ შინ იყვნეს თხანია.

ამაზე თითქოს ობოლას ძმას აბიკას პასუხად ეთქვას:

017.

- პოეტი ხარ, მინდიაო. ლექს რო გვითხარ, გაქესაე?
 ენა მაგიტელეზავის. სთვლინდელ აღარ გაქსონსაე?
 თხის ტყავან რო შამაგაცვენეს, ჩოკა დაგანატრესაე?
 ჩამაზბასდი დიაცებსა: „ნიფხავნ არვის მაშქესაე?“
 5 ყაზბეგში რო ჩამახვედი, დუშეთს ზარებს არ სცესაე?
 მთაში თავადს რა უნდოდა? სადილ მოგიმზადესაე?
 კაი პურის ჭამა უნდა, ფულებ არ დახარჯესაე?

(O).

137.

ესეც **ობოლა წიკლაურს** ეკუთვნისო, ხოლო ჩაწერილია Bის მიერ. – 4 კელდება] თითქო „ხელდება“ უფრო სწორი იქნება, მაგრამ ასე უწერია Bს.

138. კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა (R 154)

139. დილღვლების დასხმა ლაგაზიანთ ცხვარსა და კაროვანზე (R 142)

2 მარიგებენ გზაზედა] „გზაზე აწყობენ, არიგებენ, როგორ მოვიქცეთო“ R; 3 კარავანზედა] ქარავანზედა R; 7 სარგის] გაურკვეველადაა დაწერილი პირველი ასო: შეიძლება წავიკითხოთ აგრეთვე: ხარგის, ან ზარგის; 8 ბიტურ] ბიტურთ(?); 21 ტყვია ცვიოდა ფარზედა] „ისე დახურდნენ თოფები“ R; 30 ორნი შაუსხდენ მკარზედა] „ორნი შაუსხდნენ მხრებში დაჭრილ ქისტსაო“ R.

ბ.

- დილღვლები ყრიდეს ლაშქარსა, ჩვენ ვერ გავიგეთ რაზედა,
 ლამინობს არხოტობასა, გავიდეს არხოტის მთაზედა.
 გამაიშალა ცხვარ-წყემსი, მზე რო მავიდა ცაზედა.
 ნახევარ ცხვარ-წყემსს დაეცა, ნახევარ – კაროვანზედა.
 5 ისინ დაკოცეს წყემსები, ვინც რო შაუდგა ძალზედა.
 ჭკვით და გონებით აჯობეს, ვინც რო გაუდგეს განზედა.
 არხოტს დაიწყეს ძახილი: „მოგვეშველენით ხანზედა!“
 აჩქარდა არხოტივინები, ერთმანერთს უძახს ძალზედა.
 ოროლ პირ მასრებ აისხეს, თოფებ უხარიით მკარზედა.
 10 არხოტის ჭალას მღევარი ერთმანერთს სწირავს გზაზედა.
 თავ-კანი მაშინ ვიცნენით, მეწვერენ ვნახენ მთაზედა.

- თავ-კან პირდაპირ წავიდეს, სხვანი უგზოსა სხვაზედა.
ამათაც კარგა აკერკეს, რო გადაასწვრეს მთაზედა.
ჩვენ მთაზედ აღარ აგვიშვეს, მეწვერენ დაღგეს ძალზედა.
- 15 დასქდეს, დაკურდეს სტამბოლნი, ვერ გასძლეს კირიმებსთანა.
მაჟარნი ტყვიას აღარ უტევენ, მაჟარნ დაკურდეს თან-თანა.
სიათან დაჯავრებულნი სჭენდიან ამაყ კმაზედა.
თან-თან დაფიცხდეს კირიმნი, კვამლს იხვევდიან თავზედა.
ჩარმა რამდენიც გავარდის, დახყულის მკვდარი თავზედა.
- 20 ხუთი-ექვს ჩვენაც მოგვიკლეს, მკვდარ შავგვიყარეს მკვდარზედა.
მეწვერენ გავათავენით, ჩვენაც შავკელით მთაზედა.
ახლა ღიღლოსკე ჩავხენეთ, კმალნ ეღვენ ღიღლვის წყალზედა.
გამოდის წყალი წითელი, წყალმ ჯებირი ქნის წყლისაო.
ახლამ შუქიურმა გაქცეულს გაასწვრისაო.
- 25 კმლით სცეე, ჩაახვია, წინავ ვერ უქნავ სხვისაო.
ორნი წყალ-და-წყალ დაგვექცნეს, ცურვა სცოდნიყვით წყლისაო.
ვეღარ მისწონეს კეესურთა, წონა არ ხქონდათ წყლისაო.
თოფიც ესრივეს ბევრაი, ვერ მათბემდეს პირსაო.
მაღლა შამოკდენ მთაზედა, აბჯარ ასწორეს მტრისაო.
- 30 თოფ გაასწორეს ღიღლველთი, კაც-კაცად ოთხ-ოთხ გაერგისაო.
„ხანზედ ვერ მოგვეშეღენით“, ჩვენ არ გვიღებდენ წილსაო.
ჩქარა ვერ მივეშეღენით, – მანძილ დიდ გვექონდა გზისაო.

(R 61).

სათაურად ამისთვის Rს გაუკეთებია: „თარეში.“ – 3 ცხვარ-წყემსი] „ხევსურებისა“ R; 6 ჭკვით და გონებით აჯობეს...] „ისინი გონივრად მოიქცნენ, ვინც განზე დადგა და არ გაუძალოვანდა“ R; 21 მეწვერენ გავათავენით] „სულ ამოვწყვიტეთო R; 24 გაქცეულს გაასწვრისაო] „გაქცეულს დაეწიაო, კიდევაც გაასწოროვ“ R; 29 აბჯარ ასწორეს] „გაყვეს“ R; 30 კაც-კაცად ოთხ-ოთხ გაერგისაო] „კაცის თავს ოთხ-ოთხი თოფი ერგოვ“ R; 31 ხანზედ] „ღროზედ“ R.

140. თუშთ მოურავი (R 124)

ბ.

- თუშეთში თუშთ მოურავმა სრუ დაიარა ცხენითა,
შაყარა თუშის ლამქარი, წვერ გაიარა კლდიანი.
არნაბულ ჩამადიან, დილაი თვირთვილიანი.
ჩავიდეს სარტლოვანზედა, ნისლი დაიბა ცვრიანი.
- 5 შასწუხდა თუშთ მოურავი: „გზა ვერ გავიგი ტიალი!
არიქა, თუშის შვილებო, ვინ უფრო ხართ კმლიანი?“

- თამაშობს ჯიმშელის ცხენი, ლაგამ ოქე ოქროიანი.
თავ-ბერაის ლურჯამა ბორტე წკიპა მარახლიანი.
ოთაის ჩალის ფერამა ბაკზე დაიწყავ ფხვრიალი.
- 10 სამივ საბაკე აილა, წყემსი ვერ დახვდა კმლიანი.
ესრიავ, გამაავორა ე წყემსი თუქიანი.
კარგა დაბრუნდა კევსური ილუა სახელიანი.
კმალ კარგა გიჭრის, ილუავ, კელ როგორ გიძლებს კმლიანი?
კელი კალთაით მოგქონდა, ციხე გოქე ჩარდახიანი.
- 15 შინ მოსვლა გიღირს, ილუავ, ქალნ მოგვეგებნან თმიანნი.
უთხარი თუშთ მოურავსა: „წყალობა მიყავ სვითიანი.“
- ამათ სიმღერეთ მათქვამსა მამა მეც მყვანდა კმლიანი.

(Sh).

მიამბო ნ ა თ ე ლ ი ს ძ ე ა ლ უ დ ა უ რ მ ა ს. კაკმატში 26. 7. 1913. — 8 ბორტე წკიპა მარახლიანი] ბორტე დაგლიჯა ცვრიანი (ვარ.); 14 კელი] sc. ქისტისა; მოგქონდა] მოგაქვის (ვარ.).

ბ.

- თუშეთს ზის თუშთ მაურავი, სუ დაიარა ცხენითა,
ლაშქარი გამაიყვანა, გამაარჩინა კელითა.
წინ თავად დაუდგებოდა, გზანი აღინნა კლდინანი.
ართლოვანაზე ჩავიდეს, ნისლი დახვდება ცვრიანი.
- 5 ჩიოდა თუშთ მაურავი: „გზა ამრევია ტიალი!“
ჩილილაის ცხენს ტიალსა ლაგამ აქე ოქროიანი.
ზედ თავად გადაჯდებოდა, აბჯარმ გადილო ჟრიალი.
გოთაის ჩალისფერამა მინდორ გაწკიპა ცვრიანი;
სამი საბაკე აილო, ერთი ვერ დახვდა კმლიანი.
- 10 გავარდა გოთაის თოფი, წყემს გორავს თუქიანი.
არშიულ ცხენო ტიალო, ოთხივემც გაგიშავდება!
ჩამოსვლა ბაკის პირზედა ძალიან გაგიხარდება.

(R 124).

დ.

თუშნ საქმეს არ აკეთებენ, — „ლაშქრობა მოგვიკდებისა.“
გავარდა თუშთ მაურავი, სრუ დაიარა ცხენითა,
აწივა თუშის შვილები, სრუ ჩაარჩივა კელითა.

(G 242).

ამგვარადვე იწყება ერთი ფშაური ლექსი: „თუშებ არ წავლენ სათიბსა, – ლაშქრობა მოგვინდებო“ (Rფ 183), მაგრამ მერმე სხვაა.

141. თუშების დაცემა კოშარაზე მიცქის ბელადობით (R 125)

1 ჯოყარ გამაჰხარ ნარისა] „მთაში საზოგადოდ ზამთარში საქონლის საჭმელი ძალიან ნაკლებად არის და მშვიერი საქონელი ნარსაც შესჭამს და ნეკერსაც“ R; 12 კაცმა კოშარით იძახა] „კუკუმაურმა იძახა“ R; კაცთ] „კაცთაგან“ R; 14 თუშნ გორვენ ჩითაიანნი] „სუმელჯი მიეშველა“ R.

ამისი ფშაური ვარიანტი ნ. X 41 (=ივერია, 1887, № 144).

142. ღაზი და ლუის ლუხუმი (R 64)

4 ღაზის კელ ხკიდავ მქარზედა] „წინათ მტერს რო მოჰკლავდნენ, გამარჯვების ნიშნად მარჯვენას მოსჭრიდნენ და წამოიღებდნენ“ R. – მეოთხე მუხლი წესით თითქო ბოლოს უნდა იყოს მოქცეული, და არა იქ, სადაც ახლა არის.

143. ლუის ლუხუმი (R 114)

1 გაისთველქმელა ზაფხულმა] „შემოდგომამ ძალიან დარობით გაიარა, თოვლი არ მოვიდა. ეს გასთველხმელება ხელ-საყრელი არ იყო თუშებისთვის, რადგან ლეკებს შეეძლოთ დაუბრკოლებლად გადმოსვლა მთაზე და, თუ თოვლს ჩამოჰყრიდა, მაშინ გზა შეიკვროდა და ლეკებიც ვეღარ გადმოვიდოდნენ“ R; 3 გაუღეს... ბოსლის კარიო] „ლეკები შეპარულან ლუხუმის ბოსელში“ R; 7 ვერ დაიჭირეს] „ვერ დაიმორჩილეს“ R; 8 წინ დაუყენეს ცხვარიო] „სასიკვდილოდ გასწირეს, ცხვარივით უნდა დაკლან“ R; 12 მიხყიდეს ჭირის პატრონსა] „ჭირისუფალსა, ვისაც ლუხუმმა მოუკლა ძმა, ან შვილი, ან მამა, ვისიც სისხლი ემართა“, R; სრუ გამოართვეს რვალიო] „ლუხუმში სულ სპილენძი აიღესო ფასად“ R; 13 შამაკდინეს საფლავზედა...] „უმაღლესი ხარისხი შურისძიებისა, ან უკეთ სისხლის აღებისა ეს იყო, რომ თუ მკვლელს ჩაიღებდნენ ხელში, ცოცხალი მოკლულის საფლავზედ უნდა დაეკლათ და თან იტყოდნენ: „შენი მსახურიმც იქნება, მათანინე წყალო!“ ასე იქცეოდნენ ყველა მთიელები, როგორც ქრისტიანები, ისე მაჰმადიანები. ლუხუმიც ლეკის საფლავზედ დააყენეს, უნდა დაეკლათ ზედა“ R; 14 თუშის ქალმ იცნა] „ეს თუშის ქალი ტყვე ყოფილა“ R; 16 საფლავზედ გამათამაშდა] „ლუხუმი“ R.

საფლავზე სისხლის აღების ამბავი ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს გამოყენებული აქვს თავის „სტუმარ-მასპინძელ“ში, სადაც შენიშნავს: „სისხლის აღება, მკვლელობისათვის მოკვლა ყველა მთიელებსა აქვს წესად, მაგრამ საფლავზე დაკვლა და ამგვარად „შეწირვა“

მაჰმადიან მთიელების ადათია. ქრისტიანი მთიელები ამას ერიდებიან. თუ ვისაც სწირავენ და საფლავზე ჰკლავენ, არ შედრკა, მკვდრისათვის „მაწირულად“ არ ჩაითვლება“ (თხზულ. III, 256).

ბ.

- გაისთველკმელა ზაფხულმა თუშის რომელის ჭირადა?
საბოსლოს არის ლუხუმი, მარტუა თავის ჭირადა.
დაუგულებავ ლუხუმი, ლეკებს დაუკრავ თვალია,
არ ქნილა შუა-ღამეი, ჩუმად შაუღეს კარია,
5 შამაუარეს ბოსელსა, ნაწოლ მოკელეს კარია,
დაასხდეს, ვერ იმაგრებენ ლუის ლუხუმსა ცხრანია.
მძლივ სადამ დაიმორჩილეს, ამბობს: „რა მოშლით ვარო?“
ხანჯარი მაინც მქონიყო, ამესხა სისხლის ცვარო.“
გამაიყვანეს ლუხუმი, წინ დაუყენეს ცხვარო.
10 ქავთრის მთას გადასეესა თუშეთს დასწვრა ჯვარო:
„მშვიდობით, ჩემო თუშეთო, მომავალ აღარ ვარო.“
ჩავიდეს დიდოთ სოფელში, შამაქვია ჯვარო:
„შენ ხარა ლუის ლუხუმი, ლეკეთის ნიავ-ღვარო?“
იყიდა ჭირის პატრონმა, სულ გაიტანა რვალიო,
15 საფლავზედ შამააკდინეს, რომ ნაკურთხევი კარო.
ბაგოს ატირდა სოფლადა ტყვედ ნამყოფ თუშის ქალიო:
– „ღმერთო, ნუ მასკლავ ლუხუმსა, გაუკითხენი ბრალნიო!
კელნ გაუკსენით ლუხუმსა, მემრე მიეცით კმალიო.“
– „ნუ სტირი, თუშის გაზდილო, ჩემ სიკვდილ არა ბრალიო:
20 ბევრჯელ უტირენ დედანი, ცხვარ-წყემსთ გაუჭერ თავიო.“
ლუხუმის დედას უთხარით, მთა-წვერთ ნულარ აქვ თვალიო,
აღარ მოგივა ლუხუმი, ომალოს მყვირალ კარო.
მაგრამ მანდ დაშა ბიძასა ძმისწული მეომარო.
ხვედეგმ გაწყვიტნა ჯალაფნი, ცეცხლთ მიუღვარა წყალიო,
25 თავად მშვიდობით წავიდა, გამაუჯარა კარო.

(ბ ა ჩ ა ნ ა, ივერია, 1898, №217).

ამისა და რამოდენიმე სხვა ლექსისათვის ბ ა ჩ ა ნ ა ს სათაურად გაუკეთებია: „საე-
პოსო მასალა, ხევსურეთში გაგონილი.“ – 1 გაისთველკმელა] „გაისთველკმელაო,
იტყვიან, შემოდგომაზედ რომ თოვლის მოსვლა დაიგვიანებს“ (ბ.); 7 სადამ] სადმე (ბ.);
24 ხვედეგმ გაწყვიტნა ჯალაფნი] „ხვედეგი ძმისწული ყოფილა ლუხუმისა. სამაგიერო
იმას გადაუხდია ლეკებისათვის, სისხლი უზღვევავ ასე: ლუხუმი ლეკებს მძინარე შეუ-
პყრიათ და ტყვედ წაუყვანიათ. დაღესტანში ის მიცვალებულის პატრონს უყიდნია.

წაუყვანიათ ლუხუმი და იმ მკვდრის საფლავზედ დაუკლავთ. გასულა მას შემდეგ კარგა ხანი. ლეკებს კიდევ დაჰვიწყებით ეს ამბავი, მაგრამ ხვედევს რა დაავიწყებდა? როცა დრო უხელთებია, ორი სხვა ამხანავით იმ სოფელში მისულა, სადაც იმისი ბიძა დაუკლავთ. ჰცოდნია, ვინც იყო იმის ბიძის დამკლავი „ჭირის პატრონი“, ჰცოდნია მის კოშკიც. ღამე მისდგომია ვახშამს უკან. ასვლა კოშკზედ ნიადაგ ძნელი იქნებოდა. ხვედევს ხის სოლები ჰქონია დათლილი, კედელში ურჯვია ეს სოლები, საფეხურები გაუკეთებია და ასულა კოშკზედ. „როცა ავალ და შიგითურობას დავათვალიერებ, განიშნებთ და თქვენც ამოდითო“, ამხანაგებისთვის უთქვამს. მაგრამ როცა ჩაუხედნია და ნახსლომი ჯალაბობა უნახავ, თავი ვეღარ შეუკავებია, ჩაჰხტომია მარტოკა და დაჰრევია. არ დაუნდვია არც დიდი და არც პატარა, არც ქალი და არც ვაჟი. ხუთი მძა-ბიძაშვილი, მათი ცოლ-შვილი, თუ სხვა ვინმე იქ მყოფი, ყველა იმის ხმლის მსხვერპლი გამხდარა. თითონ კი ამხანაგებიანად ისევ მშვიდობიანად დაბრუნებულა შინა. დასოცილების მარჯვენა ხელებსაც ნიადაგ წამოიღებდა თავისის კოშკისა და ქავ-ციხის შესამკობად“ (ბ ა ჩ ა ნ ა).

ბ.

- დაისთველკმელა ზამთარმა ნეტარ ვის თუშის ჭირადა?
 ბოსელთას არს ლუის ლუხუმი, ავათ თუ მავის ჭირადა.
 მთით ლეკის მონადირემა ლუხუმს მოჰკიდა თვალია,
 შეუღეს შუაღამის ხანს ლუხუმსა ბოსლის კარია.
- 5 გამაიძიეს ბოსელი, ლუხუმ მოკვლეს ვაჟია.
 „ვაი დედას ლუხუმისასა! თოფმ დამიმტვრია ტალია.
 აღარც გადმოძევა ხანჯალი, მეღინა სისხლის ღვარია.“
 გამაიყვანეს ლუხუმი, ვიწროდ შეუკრეს მკარია,
 გამართეს სალეკეთოდა, წინ დაუყენეს ცხვარია,
- 10 ჩამაიყვანეს ლეკეთში, შამაეხვევა ჯარია.
 „ეს თუ იყო ლუის ლუხუმი, ეს ჩვენი ნიავე-ღვარია?“
 იყიდა ჭირის პატრონმან, სულ გაიტანა (რვალია).
 საფლავზედ შემააკდინეს, როგორც ნაკურთხი კარია.
 შეკდა, შეშუბრდა ლუხუმი: „წელთამც შემარტყა კმალია!“
- 15 ქალმა შეხედა, ატირდა, – „ლუხუმს ნუ მოჰკლამთ, ბრალია!“
 – „ქალო, შენც თუმი, მეც თუმი, ჩემ სიკვდილი არა ყამია.
 კიდენ დარჩება თუშეთში, მალღ შემოირტყას კმალია,
 შორად წაიღოს საგძალი, მტრისა არ ჭამოს ჯავრია.“

(Ro თ).

მომყავს R0ის ხელნაწერის მიხედვით, რომელიც სტამბაში მიუციათ დასაბეჭდად (მოამბე, 1897, №3), აქა-იქ შეუსწორებიათ და ერთი მუნელი (მე-12) სულ გამოუტოვებიათ, ალბათ იმიტომ, რომ ბოლოს რაღაც აკლდა, რომელიც მე შევეუხვე ბ ვარიანტის

მიხედვით. – 4 შეუღეს] შეუღეს R0; 18 შორად წაიღოს საგდალი] შორად საგძლის წადება, ე.ი. შორს წასვლა სალაშქროდ და სამეკობროდ დიდი სახელი ყოფილა, როგორც ეს ჩანს №319იდან.

სამი ლექსი ამავე ლუის ლუხუმის შესახებ მოჰყავს Buls (№№ 64, 65, 66), რომელთაგანაც ერთი (№66) უდგება აქ მოთავსებულთ, ორი კი არა.

144. თარეშიდან მოსული შვილები (R 112)

„ეს ლექსი ფშაურად სრული ვარიანტი მაქვს. თილისძის უფროსობით თუშებმა გაილაშქრეს ფშავის ხევში, მაგრამ ისე დამარცხდნენ, რომ თითქმის აღარავინ დაბრუნებულა თუშეთში ცოცხალი. – 1 დიოდა] „მოდიოდა, ისმოდა“ R; 7 ყმა მზირთად გადმოსხვეწილი] „მე მგონია, აქედან სრულებით სხვა ლექსია მობმული, ამიტომ რომ ამ ქვემოთ ლექსის ვარიანტი ბევრია ქართლშიაც და კახეთშიაც, მაგრამ რაკი რითმა ერთნაირი აქვს, ამიტომ მთქმელს ეს ორი სხვა-და-სხვა ლექსი ერთი ჰგონებია. ეს ტაეები მომაგონებს „ვეფხვის ტყაოსნიდან“ ფრიდონის დაჭრის ამბავს“ R. მართლაც, ამ ნაწილის ვარიანტები ამ წიგნშიაც არის მოთავსებული (№260, თავისი ვარიანტებითურთ). – 8 გულს ეშჭო] გულს ებჭო R.

145. აპარეკა (R 97)

146. ხოგაის მინდი (R 87)

„ეს მინდი შესანიშნავი გმირია ხევსურებისა. ეს ლექსი მრავალ ვარიანტებად არის გავრცელებული თუ ფშავში, თუ კვესურეთში. ეს ერთი ვარიანტია ამ მშვენიერი პოემისა“ R – 7 თერეთერლო, ხოლო 8 თერეთერგო.

ბ.

- კვესურნ მიდიან ქისტეთსა, გადაიარნეს მთანიო.
რორცა მივიდეს ქისტეთსა, გადაერივნეს გზანიო.
დაუხვდეს ქისტის შვილები, გაუღეს ციხის კარიო.
მითხომი კაცი გაგზავნეს: „თქვენაც გვიჭირეთ მკარიო.“
5 მოვიდეს აჩქარებულნი სულხან, ბათაკა, – ძმანიო,
მოლაღეს ქისტის შვილები, გარ შემოარტყეს ჯარიო.
„ხოგაის მინდი გვიჩვენეთ, ბევრი გვიმართებს ვალიო.“
ყველა იძახის იმასა ქისტის ქალი და რძალიო.
„მინდი რა სანახავია? წელთ აღარ არტყავ კმალიო.“
10 ბეწინამ ნანაისძემა ფეკზე ჩაიცვნა ჯღანნიო.
საკმისას გამაუარდა, ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო.

შვიდი-რვა მოკლა ომითა, გავარდა ნიავე-ქარიო.
ხოგაის მინდომ უძახა: „აბა, მიჭირეთ თვალიო!
ძალნო, მიდგენართ კარზედა, გინდლოათ ჩემი თავიო.“

- 15 საკმისას გამაუვარდა, გამაიყოლა კმალიო,
თორმეტი მოკლა ომითა, გავარდა ნიავე-ქარიო.
ვერავენ დასწვდა საკმლედა, ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო.
ამბობდეს ქისტის შვილები: „ხომ არ შეესხნეს მკარნიო?“
როცა კევსურეთს მივიდნენ, შაყარეს ქალი-დ' რძალიო.
- 20 „უნდა გაიმბოთ, ქალ-რძალი, ჩვენი ცოდვა და ბრალიო:
მირზოში ქალმ მაგვატყუა, შინ არა ჰყვანდა ქმარიო.
ჯერ ხომ შინ შაგვიპატიუნა, მემრე შაყარა ჯარიო.
მირზოში ციხე გავტეხეთ, ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო.“

(Sh ფ).

მიამბო ივანე მისრიაშვილმა (მაშინ 18 წლისამ) ს. მისრიანთ-კარში
5. 7. 1911. – სულხან] ანდაკ (ვარ.).

ეს ვარიანტი ისე ძალიან მისდევს Xის ჩანაწერს (ივერია, 1887, № 172=ც.წ. 90),
რომ შეიძლება ეჭვი დაიბადოს: ჩემს მოამბეს (ან მის მასწავლებელს) წიგნის საშუ-
ალებით ხომ არ აქვს იგი შეთვისებულიო. მოვიყვანოთ წვრილ-წვრილი განსხვავებანი:

ბ.

1 კევსურნ მიდიან ქისტეთსა] კევსურებ ქისტეთს წავიდეს X; 2 როცა] როცა X
(ეს ალბათ უფრო რედაქციის გადანასწორები იქნება); 3 ქისტის შვილები] ქისტის
ქალები X; 4 კაცი გაგზავნეს] კაცებ დაგზავნეს X; 5 აჩქარებულნი] აჩქარებითა X;
ანდაკ] სულხან X; 8 ყველა იძახის იძახა ქისტის ქალი და რძალიო] ამას იძახდა
ყველაი ქისტის კაცი და ქალიო X; 11 ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო] შუა განივა
ჯარიო X; 17 ვერც კი ვინ მაჰკრა თვალიო] ვერც მაუკვლიეს კვალიო X; 19 როცა
კევსურეთს მივიდნენ] კევსურეთს როცა მოვიდეს X; 20 უთხრეს: თქვენ უნდა გაიმბოთ
ეს ჩვენი ცოდვა-ბრალიო X; 21 მირზოში] მიზოში X; 22 ჯერ ხომ შინ] წინ-წინ შინ
X; შემდეგ იკითხება:

23 გაგვიშენა უიარალო, წელზედ შამოგვკნა კმალიო,

24 ქისტეთში ციხე გავტეხეთ, ველარც კი მოგვკრეს თვალიო.

დ.

არხოტით მზირი წავიდა, გაწყრომით გაჰყვა ჯვარია,
ჩაცვივდეს ჯარეგაშია მონადირენი რვანია.
გამეეგება ერთ ქალი: „მოსულან ჩემნი ძმანია,“
გაუძღვა, ციხეს შაყარნა, გამაუჯარა კარია.

- 5 ტერელოს კაცი გაგზავნეს: „ეხლა გვიჭირეთ მკარია, – აქ გვყან: ხოგაის მინდი, თქვენი მკოცელნი მგელნია.“ საგათენებოდ მოცვივდენ სულხან, ბათაკა, ძმანია. „გვაჩვენეთ ხოგაის მინდი, ძველი გვიკიდავ ვალია.“ – „რად გინდათ ხოგაის მინდი? წელთ არ არტყავის კმალია,
- 10 მინდის მიეცით აბჯარი, დაუღეინეთ თავია. მინდის რო თავის კმალ მისცეს, თორმეტ-ოცს მასჭრა თავია. ბატარამ ნანაისძემა ვიწროდ გაბანდა ჯღანია. ციხიდან გამაუვარდა, შუა ჩახნია ჯარია. გაფრინდა მერცხალივითა, გაეკიდება თვალია.
- 15 არხოტში გადაიარე, მინდის რაც ადგა დარია. უნდა ატირდენ ცრემლადა არხოტის ქალი-დ’ რძალია.

(T ფ).

11 თორმეტ-ოცს] თორმეტ-ოცს(?) T. [ვარ. ე ნ. დამატებაში. რედ.]

147. მოლოდინში (R 92)

148. მშავლების ლაშქრობა შატილზე გარას მეთაურობით (R 82)

6 მანძილა ქორ-ბუდიანი] „გარა ხარ-ირემს არის შედარებული“ R; ჩემო ბატონო] „ლაშარის ჯვარო“ R; 9 ლაშარის გორზე...] „ვითომ ქისტეთიდან გადმორეკილი ხარები ლაშარის ჯვრისთვის შამიწირიაო“ R.

მომეზოვება ამისი ფშაური ვარიანტებიც (Sh, T, Lb), მაგრამ ისინი მეორე ტომში წავა.

149. მშავლები ტერელოს (R 80)

150. გუროვლები სამაისტოდ (R 79)

11 არ მწაის თავისისაო] „ქება არ მწადიან ჩემი ნათესავისაო“ R.

151. შატილის გატეხა (R 78)

1 შატილს რადა სდით, მშავლებო...] „წინათ ფშავლები ხევსურეთშიაც დაიარებოდნენ თარეშით, აგრეთვე ხევსურები ფშავში, გუდამაყარში, თუშეთში“ R.

ამისი ფშაური ვარიანტი ნ. X 24 (=ივერია, 1887, № 144).

152. მშავლები ქვა-კიდს (R 77)

ეს ნაწყვეტია რაღაც ლექსისა.

153. გარა თურმანაული (R 77)
154. ჩანთელი და აფთარაული (R 75)

მსგავსად იწყება ერთი ჩემ მიერ ჩაწერილი ფშაური ლექსი: „ვაჟისძე-ლ' ფილიპიაი შაიყარნიან კარები; აღარ დაუხვდა მეშველი, დაანაფოტეს ფარები.“

მმ, 3-4 ჩემი დართულია, აზრის გასამართავად, Rისაკვე მთორე ვარიანტიდან, სადაც იკითხება:

ბ.

კმლით ჩანთელს აფთარაულმა ზედ მიანაყა ტარია.
ზვავს ქვეშ ჩავარდა ჩანთელი, ჩამასდის ზოვის წყალია.
ზოვის ქვეშით ამედიანა ჩანთელის თოფის კმანია.
„თუ მაგხვდა, აფთარაულო, ღმერთმა გაცხონოს მკვდარია!
თუ დავცდა, აფთარაულო, დიდხანს ცოცხალიმც ხარია!“

(R 155).

155. ლეკების დაცემა კისტანზე (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1887, № 264). სისტოვის იგი უამბნია ა ლ უ დ ა ზ ვ ი ა დ ა -
ურ ს. – 7 ეტლ მოხყვა გიორგისაო] ასე უნდა გავიგოთ: მოჰყვა ეტლი გიორგისა, –
ხანმატში სალოცავია გიორგის სახელზე; 10 წინა-კადუკლებმ] წინა-კადუკლებს U (და
შეიძლება ეს უფრო სწორიც იყოს; მაშინ წინ ორი წერტილის დასმა, რომელიც
სიდან მოდის, გამართლებული იქნება); 11 გუნდი ლიქოკით გამასტყვრა ქორისა,
შავარდნისაო] შდრ. №162, 12; 19 შინ U] შეცთომა მგონია, აჯობებდა „შიგ“; 23
მგელიათ] მგელიანთ U.

აქ რომ მე-20 მუხლში მზის შუქის ჩადგომაზეა ლაპარაკი, ამისი პარალელი
ნახეთ № 59ა, 20. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

კისტან მოვიდა ლაშქარი ქისტისი აკვაისაო,
აბულეთაურთ ციხესა კარი არ შახკნათ ხისაო!
მწუნარეი ას ხოლიგა, ურჩოდ ნაჭრევებ სჭირსაო.
გაიგეს კევსურთ შვილებმა, დათვის ჯვარ გადადისაო.
5 აუგით სიხოს გაზდილსა ეკალდამაი რვლისაო,
უთურგი შამაწვინეთ, ანგელოზია ხთისაო,
ოქროს ჩაუდგით საკვამი, შუქ რო ჩაადგეს მზისაო.
გვერდს ლეკი შამოუწვინეთ მკოცელი ოროლისაო.
ლეკო, ოროლის მკოცელო, დედა გაგიწვრა ხთისაო!

- 10 მგელიათ ბუნომ მოგაბა წვერ თეთრი სიათისაო,
ურჯუკამ ქავთარიშვილმა შაშარ ჩამოგკრა კმლისაო,
ლოლაბთა გაიდაური მანძილა დასცეს ტყისაო.
მაგას არ დაშჩა პატრონი, მძებნელ რო იყვას მკვდრისაო.

(Sh, მი ნ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ გ ა ვ ი ნ ი ლ ი
11. 8. 1913 თვალისში) [ნ. კიდევ დამატება. რედ.].

156-9. ქისტებმა გზა შეუკრეს თუშეთს მიმავალ კარატის ჯვარიონთ (Bc)

მომეპოვება ამისი პირიც, ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს გა დ ა ნ ა წ ვ ე რ ი.

ერთი სათაურის ქვეშ გაერთიანებული ოთხი ლექსი ყველა ერთ ამბავს შეეხება:
„მშვილდ-ისრობა ყოფილას, რო კარატის ჯვარიონთ თუშეთ უდენავის. ერთხან გზა
შაუკრავის ქისტის ჯარს, სამოცი კაცი ყოფილა ქისტი, თორმეტი ლიქოკელი. უსრო-
ლავ ისარი ერთმანეცისა(დ). სამი ლიქოკელი მამკვლარა, სამოცისა სამ ქისტი წასულა(ს)“
(Bc). Bc-ის მიერ ესენი ყველა ერთადაა დაწერილი, მე კი გავყავ და სხვა-და-სხვა
ნომრები მივეც, რადგანაც სხვა-და-სხვა რითმები მოუღის.

157 ბ.

- კორკის თავ მარიემული პირს დაიბრუნებს მგლისასა.
ბორბალ აგებენ ცინესა ბროლ-მარილას ქვისასა,
ლიბუჩი უსხმენ ვადათა ხახით ხახონის კმლისასა,
ფარსა შაამბენ კარადა ბებრისა ჯაკნასასა,
5 ხეედ დაუსხმენ გალოთ თავ-თავის ქისტებისასა,
ედეშად ფერცხალთ აყრიან სამოცის ფხოწეხლისასა.

—

ბორბალ შაიბნეს ვაც-ვერძნი, რქათას ისარი გასდისა.
ვაც-ვერძნი არა ყოფილან, მაგას კოპალა ჩადისა.

(R 72).

ნაროვნისავე ომს (№159) უნდა შეეხებოდეს შემდეგი ნაწევებიც:

018.

შუღლი ქნეს ხახიკაურთა, ჭერა მადლია თვალისა.
შვიდთა სცეს ძალლიკაურსა, ნაფოტ ამოდის ფარისა.

(Rფ 205).

აქ გადარეული უნდა იყოს: მოსალოდნელია „ძალდიკური“ კი არა, არამედ „ძალდიკა“ (მაგ. ასე: „შვიდთა სცეს ერთსა ძალდიკას“ ან სხვა რამ ამნაირი). – უკანასკნელი სიტყვების შესახებ R შენიშნავს: „ფარები დასჭრეს, ნაფოტებად აქციესო.“

160. ქისტის ისთაბარი (R 43)

მეორე სტრიქონში აქ მითითებულია სწორედ ოთხ წინა ნომერში მოთხრობილ ამბებზე. ამით აიხსნება მისი აქ მოთავსება. – R შენიშნავს: „ამ ლექსის გავრძელება ვეღარ ვიშოვე. ძალიან დიდი ლექსია და წელიწადში ერთხელ იმღერება, ისიც ახალწელიწად დღესაო.“

161. თადიაურნი (Bd)

მომეპოვება Bის გადანაწერიც, რომელიც გამოყენებულია აგრეთვე. – 1 თადიაურნი B] თადიაურნი Bd; 3 ბაკან] შეცთომაა, „ბაკალან“ უნდა: Bds „ბახალან“ უწერია, Bს კი „ბაკალან“; წამაღუნ B] ეშაღუნად Bd; იმედ აქვ B] აქვ იმედ Bd; კარზედა კაკმატ] კაკმატა კარზე B; 8 ალაგზედ] ადგილზე B; 10 გაილნა კმანიო] გაილა ჩქამიო B.

162. ლეკის ლაშქარი კევსურეთში (Ba)

მომეპოვება Bის გადანაწერი პირიც. – ავტორად დასახელებულია კევსურიშვილი, რომელიც შეიძლება თიკუნიც იყოს, მაგრამ მგონია, რომ იგი უბრალოდ კევსურს უნდა აღნიშნავდეს. ალბათ მას მოსდევდა სხვა სტრიქონები, რომლებიც უფრო ზედმიწევნით განსაზღვრავდა ავტორის ვინაობას. „სიმღერეს“ უსათუოდ აკლია. დაცემა მომხდარა საძელის მხრიდან, ასე რომ ეს „ლეკები“ (მ. 17) შეიძლება ღილღვლებიც ან სხვები ყოფილიყვნენ. ამ ლექსის მე-12 მუხლი არსებითად იგივეა, რაც №155,11.

163. ნანა თორღვაის ქალი (U)

დაიბეჭდა ივერიაში, 1888, №32. სისთვის უამბნია ბ ა თ ა კ ა ა რ ა ბ უ ლ ს.

ეს ლექსი ძალიან გავრცელებულია მთაში ყველგან და მრავალ ვარიანტადაა წარმოდგენილი. ზოგი დაბეჭდილია, ზოგიც დაუბეჭდავი. აქ მოვიყვან მხოლოდ ხევსურულ ვარიანტებს:

ბ.

ტუტელს წისქვილში ატირდა ნანა თორღვაის ქალიო:
„შენ მამას-ჩემო თორღვაო, ნუმც შავიბამის კმალიო,

- ნუმც გიკოცავის ლექები, ნუმც გიზიდავის კელიო!
 შამიკრეს გამასავალი ლექებმ წისქვილის კარიო,
 5 დამიკოცნიან ძმა-შინშნი, მიბრუნვენ სისხლის ტბანიო.
 კელნ დასჭრეს, უბეს ჩამიწყნეს, იმით დავიჭრენ თმანიო.
 ჩავტეხე საყურ-ბეჭედი, იმით ჩავნიშნენ გზანიო.
 ლეკის მთას გარმამავლიეს, უკულმ მაბრუნებს ქარიო.
 არცა-რა ვეგეთ ქარია, ქალის ას ცოდო-ბრალო.
 10 უთხრიდი ჩილოვლებსა: ხახონს უჭირეთ მკარიო;
 იმედამ ხახონის შვილმა თოფს გაუპირას ტალიო;
 ჩემმა საქმარემ ხიწვამა მალლა შაირტყას კმალიო.
 თუ სოფლად ვერ ჩამასწონენ, მთას უჭრან კარავანიო.
 თუ იქაც ვერ მაიწონენ, იმის თავ უდგა ცხვარიო.
 15 საკსარს კი ნუ ღონდებიან, – სათუშო აღარ ვარიო.
 რჯულიან(თ) კელ-უკადრები საურჯულოოს ვარიო.
 (B).

ბ (019).

- დილა ადრიან ნანამა ჩაიცვა ლერწმის ტანზედა.
 ახლუას ხქონდა წისქვილი, თან მილიდინებს გზაზედა.
 თავ მასწონს თუშის გოგოსა, გათქმულს თუშეთის წყალზედა.
 ის ქვე რას მალგონდებოდა: მისხენ ლექები გზაზედა?!
 5 ტუტილ ატირდა წისქვილა ნანა თორღავის ქალია.
 მთვარემა სუთმეტიისამა ცრემლი დაღვარა მწარია.
 თქვა: „გაკრულავ თავში, მამაო: ნუმც შაგირტყამის კმალია!
 ნუმც გიკოცავის ლექები, ნუმც გიზიდავის კელია!
 ნუმც გიკაზმებავ, მამაო, ლექეთისაკე ცხენია!
 10 წისქვილის კარში გამავე, ქალას დამეცნეს ცანია.
 მეგონა თუშის შვილები, ლექებმ მააწყვეს ჯარიო.
 მათ ჩამიკოცნეს ძმა-შინშნი, სისხლის მიბრუნვენ ტბანია.
 კელნ დასჭრენს, უბეს ჩამისხნეს, იმით დავიჭრენ თმანია.
 ფეკ-შიშველს გადამატარნეს თვირთვილიანნი მთანია.
 15 ქართლის მთას გადამავალსა უკულმ მაბრუნებს ქარია.
 ჩავნაყე საყურ-ბეჭედი, მამულთ ულიშნენ გზანია,
 ზალტენ ჩავყარენ გზის ძირა, აგებ დაძიონ კვალაია,
 უთხარით ჩილოვლებსა: ხახონს უჭირან მკარია.
 ჩემმა საქმარემ ხიწვამა მალლა შაირტყას კმალია.
 20 არცა ვეგონა სხვაკანა, – გოგო საბოსლოოს ვარია.“

ლეკეთში ტირის, ნანამა ცრემლი დაღვარა მწარეო:
„ვაიმე, ჩემო თუშეთო, თუშეთის არე-მარეო!
თუშეთ გათქმულმა გოგომა თუშეთი დავიარეო.
სადა ხართ, თუშიშვილებოთ, ან ხიწვაგ, ჩემ საქმარეო?
25 თუშეთ ღიჩინო ხიწვაო, ფარ-კმალი-ღ აიტანეო,
მკარი უჭირე ხახონსა, შენს ნანას დამეკმარეო.“

—

ცხენს სკაზმებს თუში ხიწვაი, ვაჟი ქორივით კივისა.
წელზე ნარტყამი ფრანგული ქარქაშით იწვეს, წივისა.
ფექს უცემს ხიწვას მერანი, როგორ კმა-მაღლა ჭყვივისა!
30 ლეკეთში თორღვას ქალი ლეკთან ტყვეობას ჩივისა:
„არ მამივიდეს თუშები“, მალ-მალ მათ შამახყუისა.

—

ბუა-შაკრულეგ ხვადები ცეკვაობს ქართლის მთაზედა.
ჯერ ოკშობის ხან არ ქნილა, ჩავლენ ლეკეთის წყალზედა.
მოვიდა შულამის დროი, სოფლებს უვლიან განზედა.
35 „ნეტარ, სადა ხარ, ნანაო, ზიხარ ვისა-რა სკამზედა?
სახლიმც ასწავლა ლომ-ვეფხთა, მალ მოვიდოდეს კარზედა!“
დადიან გაბოროტვილნი, აბჯარ უელავს ტანზედა.
სრუ გადაშინჯეს სახლ-კარი, შაკდეს ყველაის ბანზედა.

—

ლეკებმ თქვეს: „მარტოს გაწირვა ნანასი არ იქნებისა.“
40 თორმეტი ლეკი ნანასა საყარაულოდ დგებისა.
აგიდი, თუშიშვილებოთ! ტანზე აბჯარი სკდებისა.
მიუსხდეს ციხის კარზედა, თოფები გაიყრებისა.
მემრ ჩაეტანეს კმლებითა, სისხლის გუბ-გუბი დგებისა.
თორმეტის ლეკის თავები ქაზდარზე დაგორდებისა.
45 თაოდაც თუში ხიწვაი ლეკთაგან დაიჭრებისა.

(G).

ეს არის ძველი ლექსი თქმულების თანახმად გავრცობილი **ბესარიონის** მიერ. როგორც იგი აღნიშნავს, მმ. 5-20 ძველია, დანარჩენი კი მისი დამატებულია. ნანას ლეკეთში ტყვეობის ამბავი ბესარიონისთვის უთქვამს სოფ. გირავში მცხოვრებელ თუმს რევაზ ქელეხიძეს ქ. ადესაში 1910 წ. (საღდათობაში). ეს ამბავი ბესარიონს ჩაუწერია 1928 წ. და ზემორე მოყვანილი ლექსები, გაგონილი, თუ მის მიერ შედგენილი, შიგ გაურევია. ამ მოთხრობის თანახმად, თითქოს თორღვას ქალი ნანა ტყვეობიდან გამოეტაცნოს ნანას ბიძაშვილს ხახონს და საქმარეს ხიწვას, რომელიც ამ დროს თითქოს დაჭრილა კიდეც.

ნანას ტყვეობიდან გამოტაცების ამბავი ზოგ ვარიანტში მართლაც არის (მაგ. Bu № 7; Rფ 210; დ. მ ო ლ ო დ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი: ივერია, 1898, № 280). [ნ. კიდეკ დამატებაში. რედ.]

ხევსურულ ვარიანტებში ნანა ატირებულია „ტუტილ წისქვილში“, მაშინ როდესაც სხვა ვარიანტებში სხვაგვარად იკითხება: „თუთილთ წისქვილზე“ (A, აკაკის თვითური კრებული, 1900, № 3-4), „თუთა ატირდა წისქვილსა განა თორღანის ქალია“ (ანნაკაპანაძის მიერ ქართლში, სოფ. ვარჯანში, ჩაწერილი: ხელნაწერი №2449 საისტ. და საეთნ. საზოგ. ფონდიდან), „ტუტარიკს წისქვილს ასტირდა“ (Bu, №8), „ტუტარიკ წისქვილს ატირდა ნანო... (Ge), „თუშეთს წისქვილში ატირდა“ (Ro, მოამბე, 1897, № 3), „ჩილოს წისქვილში ატირდა“ (Bu № 7; Rფ 210), „ჭიმლოს ატირდა წისქვილში“ (D), „კისტანს ატირდა ქალია“ (Tფ¹), „ფარსნა სოფელში ატირდა“ (Mr, ერთ ვარიანტში; მეორეში ადგილი არაა დასახელებული); „ანდარეზაზე მოტირის“ (Tფ²), „წისქვილის კარზე ატირდა“ (Tფ³), „დაღმართ წისქვილში ავტირდი დედუნ თინაძის ქალია“ (დ. მ ო ლ ო დ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ ს. ბაზალეთში ჩაწერილი: ივერია, 1898, № 280), „უთურის წისქვილს ქალი ატირდა: თორღვაის ნათელ ვარიო“ (AL, კვალი 1897, № 15).

მართლ დასაწყისი რომ ამდენ განსხვავებულობას გვიჩვენებს, თვით შინაარსი აბა რამდენად იქნება! [ნ. კიდეკ დამატება. რედ.]

164. ბერდიშვილები (B)

„ნათქვამია კუკუა ცისკარაულისა.“ 16 არც-რა ეშინის] არც-რას ეშინის B; 31 კავშირი=კავშირით; 41 მიენატრი] მოსალოდნელი იყო: მივენატრი.

165.

ჩაწერილია Bds მიერ. ბოლოს მიწერილია: „საკნავზედ ვიყავ, კარი კინალ გამივ-ორდა. ს უ მ ბ ა ტ ა არ ა ბ უ ლ ი.“ როგორც ბ ვარიანტზეა მიწერილი, ეს ლექსი გრანჯა წიკლაურისა უნდა იყოს.

ბ.

რას ხფიქრობთ, ბერდიშვილებო? ველად გავიდა თხანია.

გადაიკრიფინეს ღრუბელნი, დადგა სიწმიდის დარია.

ამზადეთ ტყვია-წამალი, მაგრა გაბანდეთ ჯღანია.

გადავიარათ ბისნაი, ჩორეხს დავავლათ თვალია.

5 სრუყველა კარგად გავივათ, ქისტებს საღ უდგა ცხვარია.

ეხლადაც თუ ვერას ვიქამთ, გაგვიცინებენ სხვანია.

ბისნის წვერ ქვიშის ლოგინი მესამ-მეოთხედ ვთხარეა.

სამ დღე ალაგზე დავლიეთ, წყლისა ვერ ვნახეთ ცვარია.

- 10 გვეიმედების წვრილი მანგიათ ალვის ტანია,
 თვალს უცემს წელზე ნარტყამი აბონაის ჯარია,
 ჩორების ჩდილში ჩავედით, წუნრა ბნელობის ხანია.
 ნუმე გაუზდიორ დედასა, თუ შაგარჩინათ ვალია!
 კირულამ გვითხრა: „დახკარით, არ დაგვედების ბრალია.“
 ჯერ არ ას გათენებული, აქუხდეს ბერდენკანია.
- 15 თავის ფარების კარზედა ორ ქისტ გაგწირეთ მკვდარია.
 აიქისაკე გავსწიეთ, საცა თოვლიან მთანია.
 გამაგვიდგების მღევარი, ველარ მაკელეს კვალაია.

გრანჯა წიკლაურისა (B).

ბ.

- გადაიკრიფნეს ღრუბელნი, დარჩა სიწმიდის დარია.
 რას სფიქრობთ ბერდისშვილებო? – გვაქვ შური საძებარია.
 გადაწყით ტყვია-წამალი, ბისნას დავავლათ თვალაია.
 ბისნის წვერ ქეიშის ლოგინო, მეორ-მესამედ გთხარია.
- 5 ეხლადაც რო ვერა(ი) ვქნათ, გაგვიცინებენ სხვანაია.
 გვეიმედება წვრილია, უშიშათ ალვის ტანია.
 თვალს უცემს წელთად ნახვევი აბონაის ჯარია.
 შულამის დრო რო მავიდა, თოფს ება წვერშიგ ალია.
 გამაგვიდგება მღევარი, რახან მოკელან კვალაია.
- 10 ჩვენ აიქისაკე წავედით, საცა თოვლიან მთანია.
 წავიდათ სულშიგ, ვიჩივლათ: ბისნას დავვიცნეს ცანია.
 შაწუნდენ მაგათ დედები, ტირიან როგორც ცანია,
 წვიმას დაშლიდა ჰ(ა)ერი, მერე მაგათი თვალაია.

(Bb).

1 სფიქრობთ] ფიქრობთ Bb; მესამესა და მეოთხე სტრიქონს შუა იკითხება: „გვეიმედება წვრილია...“ რომელიც ქვემოთაც მეორდება; აქ ამოვიღე და ქვემოთ (სტრ. 6) დავტოვე.

166. ქოლიკიშვილი (R 202)

ეს უნდა იყოს ვარიანტი № 31-ისა.

167. კევსურების გალაშქრება მითხოს (R 168)

1, 2 ბევრამ] ბევრმა R; 9 შატილს სამ დასვეს ქადაგი] Rის აზრით, აქ „სამ“ ამას ნიშნავს: „სადმე, თურმე“; შეიძლება აგრეც იყოს, მაგრამ უფრო კი მგონია, რომ აქ

„სამ“ რიცხვის აღმნიშვნელია. მაშასადამე, ასე თუ გავიგებთ, მაშინ გვექნება: შატილს სამი ქდაგი დასვეს. მართლაც, ერთგან მოიპოვება ასეთი რამაც: „სამი დასვიან ქდაგი, არ ულაძინებს ჯვარიო“ (48, 10); რალა შორს წავიდეთ? აქვე, ბ და გ ვარიანტში ცხადად ჩანს, რომ ქდაგი სამი ყოფილა. 21 კარავანია] კაროვანია R (ასეთი ფორმაც არსებობს); 45 იქად] იქით R.

ამ ლექსს R-ის ხელნაწერში სათაურად აქვს: „წაგებული თარეში კვესურებისა“ და მართლაც წაუგიათ, ძალიან წაუგიათ. მიუხედავად ამისა, ლექსი გამოუთქვამთ და კარგი ლექსიც, რომელიც რამდენიმე ვარიანტადაა ცნობილი:

ბ.

- ბევრამ კვესურმ(ა) გაბანდა კარის გავის ჯღანო.
ბევრმ კვესურის ქალმ გაკვება სათარეშოდა ქმარიო.
შვიდს ღღეს, შვიდს ღამეს ემზადნეს, იყვა სიწმინდის დარო.
ველ-კეთილ გარდმადიოდა, ეგრ რო მარილზე ცხვარიო.
5 სალაშქროს ჭალას ხვადებმ(ა) ჩანაყეს ნალ-უსმარიო.
ქულ-საკლელად ჩაგროვდ(ა) თეთრის სიათის ჯვარიო.
სამ დასვეს ქდაგ(ი), არც ერთს მაუვიდ ჯვარიო.
არ დაიჯერეს კვესურებმ: „აქით არ ბრუნავს ჯვარიო.“
ჯარეგა გამამატერიეს, ქავი და ქავის კარიო.
10 გაითარეშეს მითხოს(ა), ცხენთ შარან დასხნეს, გზანიო.
ქისტებმ(ა) კმა(ი) გააგღეს: „კელში გვყავ კვესურთ ყმანიო.“
საიმედოდ აქვთ ჭანთეთი: აქ მოგვაშველეთ ჯარიო.
ჭანთეთით ცხენნი მავიდეს, ახვრიტეს მითხოს წყალიო.
„ჯერ ჩვენ გაჭმეეთ სადილსა, მეძრ კიდე მოვლენ სხვანიო.“
15 ომია არლოს ჭალას(ა), ტყვია წვიმს, ზეთი დარია.
ცხენს წაატოლა ბევრამა ყაწიმიანი ტანიო.
ღვედრება ამადიოდა: „სოსანთ გელია ვარიო,
სახელ ნუ დაიმალების, მარცხენით მოგკალ სამიო.“
ბევრმ დასთმა გაუხლათავად ახალ სანეფო თავიო.
20 ქისტმ ბაჩამ წამაგვიყარნ(ა), კვესურნ გვარბოლა რვანიო.

—

ამაგ სიმღერის მოთქვამმა დავხიე არლოს წყალიო,
ამბავ კვესურეთ მავილი, არლოსავ დარჩა ჯვარიო.
სირცხვილით რაით ვიამბა? ცოლ მყვანდა ახლ-ზალიო.

(Sh).

მიამბო ჩ ა ლ ხ ი ა ა ლ უ და უ რ მ ა 26. 7. 1913 ს. კაკმატში. იმავე ჩ ა ლ ხ ი ა ს ვარიანტებია: 3 იყვა სიწმინდის დარო] ელვენ სიწმინდის ცანიო; 5 ხვადებმ(ა)]

ცხენებმ(ა); 8 არ დაიჯერეს] არ დაიშალეს; 9 ჯარევა გამამატვრეის] შეიძლება ასეც გავიგოთ: ჯარევა(ს) გამამატვრეის ქავი და ქავის კარით; 11 ქისტებმ(ა) კმა(ი)] ჭანთუთ კაც(ი); 13 ჭანთუთით] დილაზე; 15 თმია] ომ იქნა; 19 ბევრმ დასთმა გაუხლათავად] იქ დასთმა ბევრმა კვესურმა; 22 სირცხვილით რაით ვიამბა] ამბავი რაით ვიამბა, ან კიდევ: კვესურეთ ვით გამავჩინდა?

ტ ე ქ ს ტ ი ს ა თ ვ ი ს: 1 კარის გავის ჯღანო] საუკეთესო ადგილია ჯღანისთვი-სო; 7 არც ერთს მაუვიდ ჯვარო] ქადაგებმა ვერ უთხრეს, გაიმარჯვებდენ, თუ არა; 8 აქით არ ბრუნავს ჯარო] ე.ი. აქედან ვერ დავბრუნდებითო; 13 ახვრიტეს მითხოს წყა-ლიო] ე.ი. მრავლად ჩაადგეს ცხენები მდინარეში და წყალი დააგუბეს, დააშრესო; 14 ჯერ ჩვენ გაჭმევთ სადილსა] ე.ი. ჯერ ჩვენ გაყურებინებთ სეირსაო.

აქ რომ ზოგიერთ სიტყვას ბოლოში ხმოვნები უსხედს ფრჩხილებში, ჩემი დართულია.

ბ.

- კვესურებ ბედავს ლაშქარსა, ბრძანებს გუდანის ჯვარო.
ემზადნეს შვიდ დღე-ღამესა, სიწმინდის ელვენ ცანო,
ველ-კეთილ დაგროვებოდის, წვიმის არ სწვლების ცვარო;
სამი დასვიან ქადაგი, ერთს არ მოუვა ჯვარო.
- 5 კვესურებმ არ დაიჯერეს, – „მითხოს მით დავსცნათ ცანო.“
დათვის ჯვარ გადადიოდა, როგორც ნაგუბარ წყალიო;
ქუდ-საკელასა ჩადიან, ჩააწყვეს თოფის ჯარო.
დაწვეს, დადაგეს შუ მითხოს, ცას გაადინეს ალიო,
ჯარევა შამამტვრეის, ქავი და ქავის კარო;
- 10 ციხესა აქაისასა თოფის ახვიეს კვამლიო;
სტუმარი აქაისაი კუბოს შაწვინეს მკვდარო.
კაცი წალალეს აკვაში: „აქ მოგვიჭირეთ მკარო“;
ცხენს შასხდეს აკვათ შვილები, მაქრიან როგორც ქარო.
არლოს ჩაგვყარეს კვესურებ, ღმერთო, რა დიდი ბრალიო!
- 15 დავითო მარაიშვილო, რა ტურფა გიდგა ტანიო!
მაგწვიმდა ტყვია-ისარი, როგორც თბე-ბორბალს წყალიო;
იკითხე, გამოიკითხე, „მემეტე რომენ ხარო?“
გულს დახკარ თეთრი ისარი, პირქვე დაფშვნიტა მკვდარო.
აქამც მოგვისხნა ლიქოკელნ, ქორ-შავარდენის ჯარო!
- 20 ანამცა ჩამოგვიჩინა თემროზაულნი ძმანიო!
ავებ მახკლევდეს ბაჩაყსა, ფეკში გვლებიყო მკვდარო.

(U).

დაიბეჭდა ივერიაში (1887, № 264). უს იგი ჩაუწერია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა -
გ ა ნ: – 1 ბრძანებს გუდანის ჯვარო] ეგვევ სიტყვები გვხვდება № 176-შიც; 11

შაწვინეს] მოსალოდნელია: შააწვინეს; 12 მოგვიჭირეთ] მოგვიჭირენ; 13 აკვათ] ახვად; მაქრიან] მააქრინ; 14 არლოს] არლოს.

დ.

- კევსურებ ბედვენ ლაშქარსა, ბრძანებს გუდანის ჯვარია.
ემზადნეს შვიდ დღე-ღამესა, დაკლეს ძროხა და კარია.
ველ-კეთილ გადაიარეს, მთა დააშვენეს, ბარია;
კისტნის ჭალაზე ჩააწყვეს ჩარმა-სიათის ჯვარია;
- 5 დაწვეს, დადაგეს შუ მითხო, თავს დასცეს დიდი ზარია;
ამანდი შამაბრუნვილთა ქვენა გორს დასცნეს ცანია;
აქაიშვილის ციხესა დახვიეს თოფის ალია.
კაცი გააგდეს მითხოელთ: „აქ ვართ, გვიჭირეთ მქარია!“
ცხენთ შასხდეს აკვათ შვილები, მახქრიან როგორც ქარია.
- 10 არლოს ჩაგვეყარნეს კევსურნი, ღმერთო, რა დიდი ბრალისა!
დავითო მარაისშვილო, რა ტურფა გედგა ტანისა!
გამათხოვე ბელადი: „მემეტე რომენ ხარია?“
ქისტმავე გაჭარბა სიმქისით, ვერ გჭრის აკვაის კმალია.
შიშიათამა შიშიამ სანეფო დასთმა თავია.
-
- 15 ამაგ სიმღერის მათქვამმა დავხიე არლოს წყალია,
წყლის პირზე შამამავალსა ტყვია მამწიეს ჩქარია.

(B).

ე.

- ამა სიმღერის მათქვამი მიაც შიგ ნამყოფ ვარია.
ნეტაინ არ წავსულიყავ! დიდი იყვ ცოლო-ბრალისა.
არლოს წყალს კევსურთ შვილები რიყედ გახქონდა მკვლარია.
ეგრე გამავე არლოს წყალს, რიყე მეგონა მშრალისა.
- 5 სამას იქ დარჩა კევსური, შინ წამავედით ცხრა(ნია).
ჩვენც ბაჩაყმ წამაგვიყარნა, მარტომ გვარბოლნა ცხრანია.
არც (გვ)ქონდა ტყვია-წამალი, არც(ა) მუკლებჩი ჯანია.

(H).

ეს მხოლოდ მათქვამობაა, მაგაზე მეტი Hს არ მოეპოვება. [ნ. კიდევ დამატება.
რედ.]

ვ.

თავ-თავად მოკდა ლაშქრობა, თავ-თავად დასხდა ჯვარია.
შასძახეს თავ-თავადადა: „ფუნჩიას ახყვა ჯვარია.“

- „არ გაქვის გამარჯვებაი, დაბრუნდი(თ) ჩემნი ყმანია, სამის წლის ვადით შამექსნა ფხა-სისხლიანი კმალია.“
- 5 – „შიშით ქადაგობს! ფუნჩიავ, არ გაქადაგებს ჯვარია.“
- „აბა თუ შიშით ვქადაგობ, გექნებით წინამძღვარია. თქვენ თუ მშვიდობით იდინათ, მე კი მომჭრიდით თავია.“
- „ამაშინ მავსჭრით კალთასა, დარბაზს რო დასხდას ჯარია.“

–

- 10 კევსურთა საშულამოლა შუ-მითხოს დასცნეს ცანია, ჩაწვეს, ჩადაგეს მითხოი, ცას გაადინეს ალია, ატირეს დიაც-ყმაწვილი, კალოდ გალეწეს მკვდარია. ამიბრუნეს კარ-ცხენი, ტყვიას მიუდის ჯარია. დავითავ მარაიშვილო, მშვენიერ გიდგას ტანია: ეგრე აღბრუნდი ტუტილში, როგორც კალოზედ კარია,
- 15 ეგრე გკვდობდეს აბჯარნი, როგორც მანძილას რქანია. გამაიკითხე აკვაი: „მეძეტე რომენ ხარია?“ წამაგაგების აკვამა ქემხათ ნაკერი ტყავია, ერთ კელით ტყავი მააქვის, მეორე კელით ფარია. ფარს დახკარ, კაცსა გაღვარდა, მიწაზე ცხროვობს ტანია.
- 20 შენსა ნასრევსა, დავითავ, ეზიდებიან ცხრანია.

–

ამაგის მალექსებელი მეც შიგ ნატანებ ვარია.
აჩქით გამომაქციეს, არლოს დავხიე წყალია.

(Th 199).

ეს ვარიანტი ძალიან საინტერესოა თავისი შესავლით, სადაც გადმოცემულია სალაშქროდ გამზადებული ხალხის შეკითხვა ჯარისაღმი. „ფუნჩიას ახევა ჯვარია“ (2), – ალბათ, სამისოდ დაწესებული რიტუალის თანახმად, ფუნჩიას შეჰხვდა ქადაგობა. ფუნჩია ჯვარის სახელით ეუბნება ხალხს: დაბრუნდით, ნუ მისდინართ სალაშქროდ, რადგანაც სამის წლის ვადით შეხსნილი მაქვს ფხა-სისხლიანი ხმალი და ამიტომ ვერ გაიმარჯვებთო, მაგრამ ხევსურები შიშს აბრალებენ ფუნჩიას. ფუნჩია კი გაჯვარებულნი გაიძახის: აბა თუ შიში მალაპარაკებს, მე თვითონ გაგიძღვებითო და, თუ თქვენ გაიმარჯვოთ, თავი მომჭრითო. თავი არაო და, როცა გამარჯვებულნი დავბრუნდებით და დარბაზს დავსხდებით, კალთას მოგჭრითო. [ვარ. ზ ნ. დამატებაში. რედ.]

168. ჩაგვირილა (Sh)

ნამბობია ბ ა ბ უ კ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს მიერ ს. ჯუთაში 3. 8. 1913. – თითქო ეს ლაშქრობა იგივეა, რაც 183 ნომერშია აწერილი; სხვათა შორის ორგანვე იხსენიებიან თათარაისა თათარა და ვეფხვია. – 3 მარტია ბებრი მგლისასა] შდრ. № 182 ე, 6:

მარტია ბერი მგლისაო; 6 ვეფხვი] მართალია, ეს სიტყვა ჩვეულებრივ ვაჟკაცის ეპითეტად იხმარება, მაგრამ აქ საკუთარი სახელი უნდა იყოს; 8 ცხრაას კლდეთ] აგრე მაქვს ჩაწერილი, მაგრამ ახლა ეჭვი შეპარება: „ცხრაათს“ ხომ არ უნდა იყოს?

169. კეცსურები საურუმოში (Sh)

ჩამაწერინა მინდია ქისტურმა 11. 8. 1913 თვალთვით. — 6 ენა არ მიჭრის ტიალი] ყველა ხართ ხალათიანი (ვარ); 8 არავინ დახვდით ჭკვიანი] ე.ი. ყველამ იომეთო; 9 სიტყვა არ მოსდის ჭკვიანი] ე.ი. ვერ მშვიდდება, ცხარობს; 10 ქმოსტელი ყარდანაული] სახელად ნანაისძეო.

თითქო ეს ლექსი იმავე ომს შეეხება, რომელიც 49 ნომერშია აწერილი: ლომნი გაგაისშვილი (ბაცალიგველი იყოვო) ორგანვე იხსენიება. ამას გარდა, აქ რომ ბულეჯან ლოხაურისძე ჩივის, „ძმაი ურუმებმ მაძიკლესო“, ეს უნდა იყოს ლოხაურიშვილი სუმბატა, რომელიც კაცთ უძღვებოდა კმლიანი (49, 24). საურუმო სად არის-მეთქი, რომ ვაკითხე მინდია ქისტურს, მან მიპასუხა: „აიქისკე ეძახან, ოვსეთისკე.“

ამ ლექსის რამდენიმე მუხლი ერთმა მოამბემ ნაროზ ბლოელის ლექსში გაურია (ნ. შშნ. № 177 თან). [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

ბ.

კეცსურთა საურუმოში დღე დააღამეს მზიანი.

ოროლთა სახიკაურთა თავს თაოდ უყვეს ზიანი;

ლოხაურიძე დაბრუნდა ბულეჯან გულ-ჯავრიანი;

„ძმაი მაძიკლეს ურუმთა, დამაგდეს ოკერ-ტიალი!“

5 — „მაგას ნუ ჯავრობ, ბულეჯან, — მაგიკვდა სახელიანი;

კეცსურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფზიანი;

წინ-წინ შავიდა ომშია, გამოვა ნაჭრევიანი.“

ჯანშათა ივანეური კილდის ვეფხვია მწკლიანი;

თათარა ატაბიონი რკინაა საპირიანი;

10 ქმოსტელი ყარდანაული ბასრი კმალთა ფზიანი;

საჩქაროდ გადაიხურა ჩაჩქანი ზარადიანი;

ურუმთა ჩამოსჭყიოდა: „მაჟარ მაქე იმედიანი.“

ვერ გაქებ წინ-კადოელსა: ფრანგულმ გაილა პრიალი,

სანგალზედ გადაგვივიდა, თოფის ტყვია ხერეს ტიალი!

15 ლომნისა გაგაიშვილსა სიტყვა არ მასდის გზიანი.

აზნაურები ამბობდა: „გლეს ლომნ უნდ იყვას ყმიანი!“

თავ-თაოდ ვერავის გაქებთ, — ყველა ხართ ხალათიანი,

წინ-წინ მასულთა ურუმთა ერთი ვერ დახვდით ჭკვიანი.

(U, ივერია, 1888, № 79).

სისტევის უამბნია გ ი ო რ გ ი ა რ ა ბ უ ლ ს. – 15 სიტყვა არ მასდის გზიანი] „ომით გახელებულიაო“ U.

ბ.

- კეკსურებმ საურუმოში დღე დალაძეს მზიანი.
ოროლთა ხახიკაურთა თავს თავად უყვეს ზიანი.
ლოხაურიძე დაბრუნდა გულეჯან გულ-ჯანგინი:
„მძი მომიკლეს ურუმთა, შინ მოვედ სირცხვილიანი.“
- 5 – „აბა რად სჯავრობ, გულეჯან? – მოგიკვდა სახელიანი.
კეკსურთა სანამეტნაო(დ) კმალ მაიქნივა ფზიანი.“
ჯანშათა ივანეური ვეფხვია კლდისა პწკლიანი:
ომში უშიშრად შავალის, გამოვა ნაჭრევიანი.
ლომნისა გაგაისძესა სიტყვა არ მასდის გზიანი.
- 10 თავადებ ერთურთს ეტყოდეს: ლომ უნდა იყოს ყმბიანი.
ვერ ვაქებ წინ-კადოელსა: ფრანგულ(მ) გაილო პრიალი,
თავ-თავად ქებას ვერ გეტყვით, ხართ ყველა სახელიანი.
ურუმთა წინ-წინ მოსულთა ვერვინ ვერ დახვდა ჭკვიანი.

(T).

Tისტევის უამბნია ბ ე რ დ ი ა ა რ ა ბ უ ლ ს. – 3 ლოხაურიძე] ლოხაურიძე T, მაგრამ ეს გადაწერის დროს დაშვებული შეცდომა იქნება; 7 ჯანშათა ივანეური] ასე იკითხება ბ ვარიანტშიც, მაგრამ თითქო იგივე ივანეური უნდა იყოს 49 ნომერშიც, მაგრამ იქ (მ. 26) ჯამბათა ივანეურად იწოდება. შეიძლება არეული იყოს ჯამშაი-ძესთან, რომელიც იქვე იხსენიება (49, 26).

170. კეკსურების გალაშქრება არშასა და სნოს (Sh)

დამაწერინა გაგა არაბულმა 13. 7. 1911 ს. ბარისაკოს. – 3 ჩუჩაყურსა (ვარ.); 4 გროობდიანო] გროვდებიანო (ვარ.); 5 ხვადნ] ხვად Sh; 11 ჭაუნნი ბანს ეტყვიანო] ჭაუნ ბანს ეტყოდნიანო (ვარ.); 15 ლალეკდიანო] ლლალეკდიანო Sh; 17 ყვარანნი] მეორე ხეკსურმა მითხრა: ყორნები, მესამემ: ყვარნები.

ბ.

კევით მოვიდეს ვეშაგნი, საჩქაროს იტყოდნიანა.
გუდან ხკაზმეკდეს დროშასა, სალაშქროდ აბემდიანა,
შაჰსხემდეს ჩუჩაყეურსა, შალვასა შახკელებიანა.
ვაყები წყალს-იქითლები რომის თავს გროვდებიანა.

- 5 ელოდდეს კაკმატელებსა: ზვადნ ზვარსად მოჭყვიანა?
იმ ენკენიას დილასა საძელეს გადადიანა,
ჯუთას ჩადიან ჯვართანა, სიმღერეს ჩაეტყვიანა.
„წალმ დახყევ, ჯუთის გიორგი! საკარყმოს გითქვემდიანა.
მოკვევთ შვილებ სკვირობდეს: „ლალნ კევსურნ სად მიდიანა?““
- 10 – არშას მიდიან კევსურნი, სადილად სნოს გადაიანა.
ცხენ(ნ) არშით დაბრუნვილიყვნეს, სადილად სნოს მაგლიანა.
თავ-კან აჩხოტის მინდორთა კარ-ცხენებს ღლალევიანა.
ომი მაუქდათ ძლიერი, კმალ სისხლში დაფერნიანა.
ზოგებ შავიდეს ომშია, ზოგნ თვალით იჭერდიანა.
- 15 აიმათ თვალის მჭერლები, ნეტარ, შინ რას იტყვიანა?
ჯალაფთ კი მათყუებენ, იქ ნამყოფთ რას ეტყვიანა?
ბარაქალ, კევსურთ შვილებო! მამა-თქვენთ ეგრე ქნიანა.
არშით ახყარნეს ყვარნები, საძელეს ბუღობდიანა.
ღალლოცავდიან კევსურთა: „ქვე ლემით დაგვაძდიანა.“
- 20 კმალნი საძელეს ნაცადნი ლესნეს, ისევეც ჭრიანა.

(T).

7 აბემდიანა] აბამდიანა T; 3 შას კვლებიანა] შახდებიანა T; 11 მაგლიანა] მაჭგლიანა T; 14 ზოგებ შავიდეს ომშია, ზოგნ თვალით იჭერდიანა] აქ, ალბათ, მოხვევები იგულისხმებიან, რაიცა შემდგომი სტრიქონიდან უფრო ნათელია; 20 ლესნეს] ღლესნეს T. — აქ რომ ჯალაფთ მოტყუებაზეა საუბარი (მ. 16), მსგავსი რამ თუშების სააქორაოდ გალაშქრებაშიაც მოიპოვება (243, 15).

ზ.

- კევით მოვიდეს ვეშაგნი, საჩქაროს იტყვიდიანა.
ახლები კევსურთ შვილები როშკის გორს გროვდებიანა.
კევსურნ უცდიან ერთ-ურთსა: ზვადნ არცად მოჭყვიანა?
ენკენიას დილასა საძელეს გადავილიანა.
- 5 ჯუთას ჩადიან ჯვართანა, სიმღერეს ჩაიტყვიანა.
წალმ ჩახყევ, ჯუთის გიორგივ, საკარყმოს გითქვემდიანა.
ჯუთას ატირდეს ტირიფნი, ჭაუნნი ბანს ეტყვიანა.
კვირობდეს მოკვევები: „კევსურნი სად მიდიანა?“
– არშას მიდიან კევსურნი, სადილად სნოს მიდიანა.
- 10 ცხენ(ნ) არშით მობრუნვილიყვნეს, სადილად სნოს მაგლიანა.
ომი მოუქდათ ძლიერი, კმალნ სისხლში ჩაწოლევიდიანა.
ზოგნი შავიდეს ომშია, (ზოგნ თვალით იჭერდიანა).

ბარაქალ, კევსურთ შვილებო! მამათაც ეგრე ქნიანა.
კმალნი ნაცადნი ომშია დალეს(ნ)ეს, ისევე ჭრიანა.

(T).

თისთვის უამბნია ბისოელს ბაბუა ქეთელაურს. – 7 ჭაუხნი] ჭიუნნი T, რაიცა ფშაური ფორმა; 12² ჩემი დამატებულია ბ კარიანტის მიხედვით, Ts წერტილები უსხედს.

დ.

- გუდან აბემდეს დროშასა, სალაშქროდ სკაზმებდიანო,
შასხინან ჩუჩაყურსა: „შალვაჲ, შენ შაგკლებიანო.“
წყალს-იქითელებ ვაჟები როშკის გორს გროვდებიანო.
კაკმატელთ მათლოდიან: სვადნ არსად მაჭყვიანო?
5 ლიქოკელთ ახალ-ვაჟები ღელეში გარმადიანო.
ენკენიასა დილასა საძელეს გადადიანო.
ჯუთას ჩადიან ჯვარშია, სიმღერეს ჩაიტყვიანო.
წალმ დახყევ, ჯუთის გიორგივ, საკარგემოს გითქვემდიანო!
ჯუთას ატირდეს ტირიფნი, ჭაუხნ ბანს ეტყოდიანო.
10 მოკევეები სკვირობდეს: „კევსურებ სად მიდიანო?“
არშას გავიდეს კევსურნი, სადილად სნოს მოდიანო.
თავ-კან აჩხოტის მინდორში დაბრუნდეს, კარ-ცხენს ღლაღევდიანო.
ამანდ ნამყოფებ კევსურებ საძელს ბურთობდიანო.
ყორნებ წამოვას არშის მთით, საძელეს ბუდობდიანო,
15 კელ-მკარს ლოცავდეს კევსურთას: „ლეშითა მოგვაძიანო.“
ბარაქელ, კევსურთ შვილებო! წინათაც ეგრე ქნიანო.
კმალნი ნაცადნი წინანი, ფრანგულებ უფრო ჭრიანო!

(R 129).

8 გითქვემდიანო] გითქმევდიანო R; 9 ჭაუხნ ბანს ეტყოდიანო] „მეორე ვარ.: ჭაუხნ სეტყვასა ჰყრიანო“ R.

171. უხათზე დაცემა (Sh)

მიამბო წ ი ქ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა , გუდანელმა, ს. კაკმატში 22. 8. 1913.

172. ომი ბეგრის მიუცემლობის გამო (Sh)

მიამბო მ ი ხ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა შატილში 29. 8. 1913. – 7 სანამდი] პირველად თქვა: მანამდი; 10 არც ქალი წაყვანია...] იგულისხმება: თავისი ცოლი.

შატილივინებს ჯალაიათ ბეგარი სდებია (ერთი ცხვარიო, ლექსში ნათქვამია და ისედაც მიწერია, მაგრამ ახლა კი აღარ მახსოვს: სოფელს, თუ თვითუელ კომლს, ალბათ თვითუელს), მაგრამ აღარ მიუციათ. ამიტომ ჯალაიანი (გვარია ქისტეთში) დასცემიან. მელექსე შატილივინებს „ბრალს სდებს“ ვითომ: თქვენი ბრალია, დახყარეთ ბეგარიო, ე.ი. ბეგარი არ მიეცითო.

173. ქორთუა (Sh)

მიამბო იმავე მიხაჯინჭარაულმა შატილში 29. 8. 1913. – 16 აუგ რად იქნებ, ვაჟებო, შაქება თავის ძმისაო] ლექსის მთქმელი ძმა ყოფილა წიქასი.

ამ ლექსში იგივე ამბავი უნდა იყოს მოთხრობილი, რაც მომდევნოში.

174. ჭირი არ შეარჩინეს (U)

ლაიბჰელა ივერიაში (1888, № 27), უსისთვის უამბნა მამის წვერა არაბულს. – შინაარსით შეადარეთ წინა ნომერს. თითქო ორივე ერთსა და იმავე საგანს უნდა ეხებოდეს.

175. ღილღველთ დაცემა ჯუთაზე (Sh)

გაგონილი მაქვს ბაბუკი არაბული საგან 3. 8. 1913. ს. ჯუთაში. – სიმღერის საერთო რითმაა ააო, რაიცა დარღვეულია თავში. ამიტომ მეორე სტრიქონის პირვანდელი ვერსია „ყიბილა გამაუძღვების, სამეტოდ მოსთხოვს კარსაო“ უფრო სწორია; 3 ჯუთისკე ლამევიდიანო] პირველად თქვა: ჯუთისკე კმას იგდებდიანო; II მშაველა ძმა იყო უთუათ ქალებისა; 37 გუ მარტო არ მოვიდოდა, ორთ მაიყოლებს სხვათაო] გამოდის, რომ სამნი წასულან, მაგრამ ბაბუკის სიტყვით ხუთნი გადარჩენილან სულ.

ბ.

- I ღილღოს იყრების ლაშქარი, ღონდების წინამძღვარსაო.
ყიბილა გამაუძღვების, მასთხოვს სამეტოდ კარსაო.
ღიდი ას არხოტის ჯვარი, იბომს სისხლიანს კმალსაო,
გამამართულსა ლაშქარსა ბადეს გახურავს თავსაო,
5 არ გამოუშობს არხოტა, სხვაკე აურევს გზასაო.

–

- II იმახეს უხანოს ხანთა: „ჯუთას დაეცნეს ბანთაო.“
შასწვრეს სიმაგრეშია, ამტვრევენ ბოსლის კარსაო.

- ეგ ქურსიკაის ნაგები ცეცხლის მაიელებს აღსაო.
 ქვიტკირი მამუკაისა, ტყვიაჲ დაგისრევს მწვეავსაო.
 10 ზენ-უბან რა ამბავი ას? უთუათ უთხრეს ბანთაო.
 ცდის ხან არ მისცეს, – ბრალი ას, – უთუათ მშაველასაო.
 ზედ დასჩის კიბალაური, კმალზე ცდის მკლავის ჯანსაო.
 რომენიც მაეწონების, იმას შასწირავს ძმასაო.
-
- III კაცი გაავდეს ართხმოსა: „რად არ გვიჭერდით მკარსაო?“
 15 ართხმით წამავა ჯურკაი, ცხენ უგავ ნიავ-ქარსაო.
 ქვეითში გილათ კვირიკა შავარდენსა ღვაჲ ჩქარსაო,
 აივლის ფადუხის წვერსა, შახკრავს სამთრეხლოს მთასაო.
-
- IV ჯვართ კორკ იონა შაბრუნდა, გაბუურისძე კარია.
 წელთ ასხავ ჩაწყულაები, – ოზნა არ უყვარს ჭრელია.
 20 წვერის ძირ შამაეწივა, ჭვალას გამუდის მკედარია.
 ნაკოცსა იონაისას რად სახელობდით სხვანია?
 არ უკდებოდა სახელი? ჭიმღას არ უკლავ ქავია?
-
- V თოთელ წაიყრის პერანგსა: „აწ ეგ ჩაიცივი, ქალაო!
 ნუ სტირი, ნუ გედარდების, გვადგას მტრისაგნივ ძალაო.“
 25 ქალმა ჩაიცვა პერანგი, ცრემლები გადმოყარაო.
 თოთელმ ჩოკაზედ ისარტყლა, მტრისაკედ მკრები შალაო.
 სისხლის კვალ მიზდევს ქისტებსა, გზები სრუ გაისვარაო.
 არხოტის მთაზედ, ამბობენ, არწივებ შაიყარაო.
 თეთრაულთ იონეურმა გულს დარდი აიშალაო.
 30 ლაშქრისკე გამაემართა, ქორებულ მკრები შალაო.
 სამთრეხლოს ძირში, ღილღველო, მკედარ ჭვალას ჩავიტანაო.
-
- VI შამარბის გაგაის ცხენი, ოთხთავ ანათებს ნალთაო.
 მალვედრის მაგის პატრონი: „ღაონახვერებ ჯართაო.“
 მერცხალიშვილის კირიმი არხოტში ჩახყრის კმათაო,
 35 გაგაის ქომო ხანჯარსა დაუმტვრევს სპილოს ტარსაო.
-
- VII წინ ფუნჩაიძე დაუდგა, ჩამაიყვანა ლაშქარი.
 გარდუკიდებავ მკარზედა, მააქე ქისტების აბჯარი.
 ამბობდა: „უნდა დაგიდგათ, ქისტებო, ძაღლის სასვარი.“
-
- VIII ბერები ქომო-ციხლები ამახედევდეს მთათაო.

40 „მოვიდა წყალი წითელი“, – შინჯვენ არხოტის წყალსაო, –
გავგივიანდა ლაშქარი, არხოტ თუ სჭრიან თავსაო.“

(G).

ბესარიონს ეს გრძელი ლექსი ნაწვეტ-ნაწვეტებად აქვს შეტანილი თავის მოთხრობაში ამ სათაურით: „ქისტის ლაშქარი არხოტში“ (გვ. 164-170). ამ მოთხრობის თანახმად, შეყრილან ქისტები იარაღში (ადგილი, სადაც ისინი სალაშქრო საქმეს გაარიგებნო) და ორი ბელადის მეთაურობით ორ წყებად წამოსულან არხოტზე დასაცემად: ყიბილას წამოუყვანია შიბუ-ლელისას და დოლას კი კდის თავისას. მაგრამ არხოტის გზა აპრევით და ჯუთას მისდგომიან. ჯუთელთ ქისტების დაცემის ამბავი შეუტყობინებიათ ერთი მხრივ ართხმელთათვის და მეორე მხრით არხოტელთათვის. ქისტებს დაურბევიათ ჯუთა და, სხვათა შორის, იქიდან გაუტაცნიათ ორი ქალი, თინა და მარიემი, რომელთაგანაც ერთი, თინა, გზაში მოუკლავთ მღევართან შეტაკების დროს, ხოლო მეორისათვის, რომელიც თავისიანებისაკენ გამოქცეულა, გულზე ფარავი აუჭრიათ. თოთელს (ჯუთელი ყოფილა), რომელმაც ხმლით იმსხვერპლა თინას მომკლავი, წაუყრია თავისი პერანგი და მარიემისთვის გადაუდგია: აჰა, ჩაიცვი და ტიტველი გულმკერდი დაიფარეო, თვითონ კი ტიტველ ტანზე ჩოხა ჩაუცვამს და ზედ სარტყელი შეურტყამს. შეერთებულ ძალებს ხვესურებისას დაუძლევიან ქისტები.

აქ მოყვანილი ნაწვეტების უმეტესობა უთუოდ ერთი ლექსის ნაწილებია (ასეთებია I, II, III, VI და VIII), ხოლო დანარჩენები სხვა ლექსების ნაწვეტები უნდა იყოს. ორი მათგანის შესახებ (მე-IV-ისა და მე-V-ის შესახებ) ბესარიონი აღნიშნავს: „მაშინ ნათქვამიაო“, ე.ი. ძველი ნაწვეტებიაო, ორის შესახებ (მე-VI-ისა და მე-VII-ისა) არაფერი აქვს აღნიშნული, მაგრამ ესენიც ძველი მგონია.

მე-IV ნაწვეტის ვარიანტი მოეპოვება Gsსაც:

ჯორთ კორკ იონა შებრუნდა, გაბურის ძეი კარია.

წელთ ასხავ ჩაწყულაბი, ვეზნა არ უყორს ჭრელია.

ნაკოცსა იონაისას რად სახელობლით სხვანია?

ამაზე Gs შენიშნავს: „იონას ქისტი ბევრი უკოცია, მაგრამა თითონ არ აცხადებდა, რადგანაც არ უყვარდა კვეზა.“ ამასთანავე Gs იგონებს თეთრაულთ იონაის სიმღერეს:

020. თეთრაულთ იონა

ჭიმლის კლდეთ არწივ ბოინობს, არ წირავს თავის მკვდარსაო:

„ჩვენ ბერობაზე უყურებთ თეთრაულთ იონასაო.

ეგი არ ყოფილ ბებერი, არჩევდა ფალავანსაო.

(Gs).

შემდეგ იქნება 200 წელი.“ – 3 არჩევდა] არცევდა Gs.

ეს ნაწყვეტი შეტანილი აქვს ბ ე ს ა რ ი ო ნ ს თავის პოემაში („ქისტების ლაშქრობა არხოტში“: წელიწდიული, 211-220), სადაც შეტანილი აქვს აგრეთვე სხვა ნაწყვეტები ამ ლაშქრობისა, სახელდობრ: II, III, IV (მე-20 სტრიქონის გამოკლებით), VI, VII და მე-VIII. თითო-ოროლა განსხვავებანი, მართალია, მოიპოვება იქაც, მაგრამ არა ღირს, მათზე შეგჩერდეთ. ვიტყვი მხოლოდ, რომ ძველადგან მოღწეული ნაწყვეტები შევსებულია, ერთი-მეორეზე გადაბმული და ამგვარად წარმოღვენილია მთლიანი სურათი ლაშქრობისა.

176. კევსურების გალაშქრება არხოტზე (Sh).

მიამბო გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 5. 8. 1913 ახიელში.—2 სამის ბატონის ყმანი] ე.ი. გუდანის ჯვრისა, ბაცალივოს ჯვრისა და კაკმატის ჯვრისა; 8 შავხენე კვირი-წმინდასა] ამას იონეური ამბობსო; სოფლადავ შამადიანო] ე.ი. ახიელს; 13 მაწმინდარს გეტყოდიანო] თუ „იწმინდებოდა“: დასტური იყო, ან კელოსანი.

შინაარსი ეს არის: პირ-აქათელი კევსურები სალაშქროდ წასულან არხოტს. არხოტივნი ციხეებს შეჰფარებიან. ბელადი თამარისძე შესულა იონეურის სახლში, ბაკნიდან ფაფა ამოუჭამია და დაუძანნია ციხეში მყოფის იონეურისათვის: აი, რა გიყავიო. — არ მესმის კარგად, ცოტა წამოჩინდი, რო კარგად დაგინახოვო. დაუჭყეწნია ბურას, მოჰხვედრია დერიფნის „სანაპიროს“ და კაციც გაუტანია.

აქ მოკლეული თამარიძე ის თამარიძეა, რომლის დატირებაც არის 88 ნომერში.

ბ.

ქადაგობს გაიდაური: „ბძანებს გუდანის ჯვარიო:
ჩემს კარზე შაიყარენით სამი ბატონის ყმანიო.
სამი ამბით დროშია, სამსავ შაბით ზარიო.“

5 გაიგა არხოტის ჯვარმა, წელთ შამაირტყა კმალიო:
„სხვაკნით ამიღავ ბეგარი. დამპალო, სად მიხვალლი?
ბეგარს კი ვერას წაიღებ, სამი წაიღი მკვდარიო.“

—

შავხენე კვირიწმიდასა, — ყროლანი გამადიანა.
აქა ნუ მაზდი(თ), ყროლანო, — გულს სისხლნი გადამდიანა.
არ დაიჯერეს ყროლათა, სოფლადავ შამადიანა.
10 ციხით დასჭეხნა ბურამა, ყაწიმნი ლაშში ხყრიანა.
ამადეგ, თამარისძეო, ლულუან გელევიანა.
ჩამაკედ, ივანეურო, ყმაწვილას გაქებდიანა.

(O).

Оის თანახმად, არხოტის გასაბერავად მთას გადასული ხევსურები სოფ. ახიელს მისდგომიან. სოფლის სათავეში ერთი ციხე დგას და იქ შეხიზნულან ახიელები. ერთს 15 წლის ყმაწვილს, ივანურს, ბურა თოფი ჰქონია, რომლითაც შორს მანძილზე მოუკლავს ბელადი თამარისძე. მიუხედავად ამისა ხევსურები შესულან სოფელში და დაპრევიან სახლებში. ერთ სახლში ფაფა დაპრჩომიათ ნადულარი. გამოსულა ერთი ხევსური და დაუძახნია: „ფაფა ქვე ამაგიჭამეთო ბაკანშიგავ, შიგ ჩავეჯედივ.“ – „ვერ გავიგონევ, ძმობილო, – უძახებავ ციხეშით, – წამაჩინდიო, რას იძახივ.“ ცოტად წამაჩენილ კევსური. სანაპირონი ხვარებიონ. უსრევაჲ ციხეშით (დ)ა აი სანაპირონიც გადაუტეხიან (დ)ა კაცსაც მახვედრივ, მამკვდარ.“ ამის შემდეგ დამინებულან ხევსურები და წამოსულან. „ერთ დიაც ყოფილა, სრუ ზურგით გადმაუცილებიან თითოობით გადმასაფარებშიამდე კევსურები, იმით რო ზურგზე როსაც კაც ეკიდ, იმ დიაცის ხათრით თოფს ხო ვერ ესრეველს.“ ამის შემდეგ თითქო გზაში ჩაჰსაფრებოდეს უშიშა ოჩიაური და ერთი ხევსური მოეკლას.

177. ნაროზ ბლოელი (Sh)

მიამბო გაგათერთაულმა, ჭიმღელმა, 6. 8. 1913. ს. ახიელში, შემდეგ შემასწორებინა ბლოელმა აბაგიგაურმა კაკმატში 21. 8. 1913 (ეს აბაიმაფშინას შვილია, რომლის ნამბობიც უმა დაბეჭდა ივერიაში და აქვე ბვარიანტადაა წარმოდგენილი). აბას დამატებული მუხლებია: 2 უწოვაჲ..., 5 შუშპრობით..., 8 ჯერე იომა..., 9 მეძრ კმალი..., 15 ფარი..., ხოლო გაგას ვარიანტია: 3 ადგა, შახკაზმა ზერდაგი, ზედ თაო შაჯდა მკრიანი და 16 ლურჯა საძელეს ჩამოვა, ქალ ჩამატირის თმინი. მანვე (გაგამ) სულ ბოლოს დაურთო: „აბრუნდა ლოხაურისძე ბულეჯან გულჯავრიანი: ძმაი მამიკლეს ურუმთა, შინ მავედ სირცხვილიანი.“ ეს ბულეჯან, გაგას სიტყვით, ვითომ ძმა იყო ნაროზისა, მაგრამ არა, ეს სიტყვები 199 ნომრისა არის (მუხლები 2-4) და იქიდანვე უნდა იყოს გადმოყოლილი მესუთე მუხლიც (აქ მეცხრამეტე): „ხევსურთა სანამეტნაოდ კმალ მაიქნია ფხიანი.“ ამ მუხლს აბა არ შეეხო, მაგრამ მისი მამის ვარიანტში (და არც ბისაში) იგი არ მოიპოვება.

საბი მუხლი ამ ლექსისასეხულელმა ბალათურას ლექსში გაურია (ნ. № 72 ე). უწოვაჲ ქრისტის დედაი, გან კორციველისა რძიანი? ასეთი შედარება ახალა მგელაიშვილის ლექსშიც გვხვდება (მღრ. № 235, 2).

ბ.

ბლოში გაზდილა მინინო, ქორი ზარებულ მკივანი;
დედა უწოვაჲ ქრისტისა, გან კორციველისა რძიანი?
ადგა, შახკაზმა ზერდაგი, ზედ თაო შაჯდა მკრიანი,
ბლო-ლელე გარდმაავლია, საძელე მწვანელიანი,

- 5 შუშპრობით ჩამავლივა ქვათანა ბექ-ბუქიანი.
 ე ტიმღლებ-ნექაფსოვლები ჯუთას სამზირლად დიანო;
 აუღგეს გზის თავ, გზის ძირით, შუკ ნავროზ ჩაიგდიანო.
 ჯერ ხომ იომა ცხენ-და-ცხენ, მემრ მშვილდ აყევა რქიანი,
 მემრ კმალი ამამღერა ვადათით მეღანქრიანი;
- 10 ერთი წამოსკრა ტიმღელსა, ნაწყვეტნ გზის იქით სყრიანი;
 მეორე ნექაფსოელსა, კელ-მუკლზედ ჩამასვიანი;
 მესამე ჩამაყოლა, სისხლის წყაროებ დიანი.
 კელ დასკრა ლურჯას, დაღვედრა: „შინ წეედ ოკერ-ტიალი,“
 თავს დააკეცა ლაგამი, მათრაკი ოქროიანი.
- 15 ლურჯა მატირის ბლო-ღელეს, ვითამ ქალია თმიანი:
 „პატრონ მაძიკლეს ჯუთაში, შინ მაოლ ოკერ-ტიალი.“
 ნავროზ, გვიკლებენ კევსურნი, ლაშქარ ხარ იმედიანი,
 შენი კელი და კელ-კვერი, მარჯვენა მარჯვებიანი.

(U).

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 43). უს იგი გაუგონია ა ფ შ ი ნ ა გ ი გ ა უ რ ი ს ა -
 გ ა ნ . – 2 ქრისტისა ქისტისა U (ალბათ კორექტ. შეცთომა); 10 ნაწყვეტნ ნაწყვეტ
 U; 13 წეედ წადი U; 16 მაოლ მაველ U.

ბ.

- ბლოში მინინო მავიდა, ქორ-შავარდენი მკრიანი,
 მკართ თეთრი მშვილდი გარდიცვა, ისარი ორბის ფრთიანი.
 სრუ რბოლით გადაიარა საძელე მწვანელიანი,
 ხტომით(ა) ჩამათავნა ქოთანა ბექ-ბუქიანი.
- 5 ტიმღელნი, ნექაფსოელნი ჯუთას სამზირლად დიანო.
 ჩაუსხდეს გზის ძირ, გზის თავა, შუ ვეფხვი შაიგდიანო.
 წინ-წინ შამახკრის ტიმღელსა, ნაგლეჯნი გზის ძირ სყრიანო,
 მეორე ნექაფსოელსა, სისხლის წყარონი დიანო.
 ცხენზე შაგდის მათრაკი: „ლურჯავ, შინ წადი, ტიალო!“
- 10 ლურჯა ქოთანას შამასტირს, ვითამ ქალიც ას თმიანი:
 პატრონ ქოთანას მაძიკლეს, შინ მიოლ ოკერ-ტიალი.

(B).

178. სამითხოოდ აპირებენ გალაშქრებას (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1891, № 90), სისტვის უამნია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს .

179. პირობის შეკვრა (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 41), სისტემის უამბნია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს. – 3 ჭდეებ დროშაზე ხყარიათ] „დროშაზედ დაჭდევა ფიცია“ U; 5 გარმაბაბიან] „გაამ-წკრივესო“ U.

მეოთხე მუხლი „წინ თუშნი, უკენ კევსურნი, მშაველნ ნელ-ნელად ჩახყვიან“ თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ბახტრიონის ალების ლექსში (№ 24გ, 3; გ, 4; ზ, 4). როგორც ბ ვარიანტიდან ირკვევა, ამისი ნაწილი უნდა იყოს № 200.

ბ.

ამას წინ ფშაველ-კევსურთა ლაშარს პირობა ქვინანა:

„ნუ უღალატებთ ერთურთსა!“ დროშებზედ ჭდეებს ჰყვინანა.

შატილში ჩამასულიყვენენ, ამის ძირს მითხო ჰქვინანა.

„შენთან მოვდივართ სტუმრადა. მითომ მითხოსა გთქვიანა?“

5 ცხვარანი სად გიდგან, ღადუმავ? საბაკეს გიქებდიანა?

ყმაწვილებ დაპარულიყვენენ, ქოხს რაით დაგიშლიანა.

შენთა საწოლთა, ღადუმავ, ჩარდახითი გადმოჰყვინანა.

ცხვარანი წაგისხნეს, ღადუმო, მითხოს თავს შამაბიანა.

რად არ გაჰყვები მდევრადა? მთას რაით გადაჰყვინანა.

10 შატილში გადმოსულიყვენენ, ალლუმ-ალლუმად ჰყვინანა.

ქადაგსა და მედროშავეს სამეტოს აძლევდიანა.

(მ. ხ.).

ეს ლექსი მოთავსებულია Lის კრებულში.

ბ.

ამბობენ თუშნი და ფშაველები: „აკვაში ჩასვლა გვწადიანო.

კევსურებს ნუ გამაურევთ, – ხათაბალასა შერებიანო.“

– „არა უშავ, გამოურით: გაჭირდეს, გამოდგებიანო.“

გავიდეს აკვაის თავსა, ცხენები კლანჭებზედ დგებიანო.

5 წინ თუშნი, უკან კევსურნი, ფშაველებ ნელ-ნელა ჩადიანო.

ორ ძმათა გულქანის ძეთა ლაშქართ ოდენა სცადიანო;

ჩავის ჩავიდეს სულ წინა, ამოსვლით უკან დგებიანო;

ორისა გორის მდევარი მარტუათ დააბრუნიანო.

(Lb).

აქ მოცემული დახასიათება ხევსურებისა („გაჭირდეს, გამოდგებიანო“) ბახტრიონის ომის ვარიანტშიც გვხვდება (№ 24ე, 7).

180. მშავლების ლაშქრობა ქმოსტზე (R 83)

R შენიშნავს: „ფშავლები დამარცხდნენ აქაც. – 1 ჯორო ხიზანას ცხვირ-თეთრო] „ასე უნდა გავიგოთ: ხიზანას ცხვირ-თეთრო ჯორო“ R; 2 ქმოსტი ძეს საქონიანი] „ქმოსტში ბევრი საქონელიაო“ R; 5 კოკლუცაური] „ქმოსტელი ხევსური ყოფილა, ყარდანული გვარად“ R.

ბ.

- ჯორო ხიზანას ცხვირ-თეთრო, პატრონ გყავ ილეთიანი;
ლაშარს შავიყრის ფშავლებსა: „ქმოსტი ძე საქონიანი.“
ქმოსტი არ გაიტეხება, – განა კოკაა წყლიანი?
ფშავლებო, ოკერ-კევის გორს მწარე დღე გადგათ მზიანი.
5 მოგდევდათ კოკლუცაური, მოგდევდათ მშვილდი რქიანი.
საკაცით წავალებინესთ ბეკურა ფარ-შუბიანი;
დაგიკრეს დედის ერთასა, გიჭმიესთ მიწა მტვრიანი.
კმალიც ბევრია კიდევ ფშავს, ფრანგული ფხა-სისხლიანი;
თოფიც ბევრია კიდევ ფშავს, სიათა პირ-კომლიანი;
10 ვაჟებიც კიდევ არიან, ჯავრისგან გულ-ლორიანი.

(ივერია, 1889, № 278).

დაიბეჭდა ხელ-მოუწერლად. ბოლოს შენიშვნა მოსდევს: „ეს ლექსი ქმოსტში რომ იმღეროთ, ხევსურები მაშინვე ხმლებს დაიწვდიან და დაუჭრელი არ გადარჩებით.“

ბ.

- ხიზანას ჯორო ცხვირ-თეთრო, პატრონ გყავ ილეთიანი;
დაარჩევს ფშავლის შვილებსა, ვინაც მზას არის კმლიანი,
ქმოსტისაკ გამაუძღვება: „ქმოსტი თქვეს საქონიანი.“
ქმოსტი ეგრე რად გატყდებოდა? გან კოკა იყო წყლიანი?
5 ვაჟი ბევრია ხელათ-გორს მტრისთვის მზა, გულ-ჯავრიანი;
თოფი ბევრია ხელათ გორს, კირიმებ პირ-კომლიანი;
კმალიც ბევრია ხელათ-გორს, ფრანგულებ პირ-სისხლიანი.

(Lb).

181. ოჩიაურნი (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 32). უისთვის უამბნია ა ლ უ და ზ ვ ი ა დ ა უ რ ს.
– 2 არ დაგიბარათ გზიანი] „მუქარა შემოგიოთვალათო“ U; ქორილამოს] ქორი ალამოს

U; 7 ირემა რქა-ჯანგიანი] „ხევსური კარგს ვაჟკაცს ირემსაც ადარებს“ U; 9 იქნებიმც ალუდაისა] „საიქიოს ალუდას მოსამსახურე იქნებიო“ U; 12 ნეტავი მაგათ დედასა! ჯარ დასხდეს სახელიანი] „საქორწილო ნადიმობა; ვაჟკაცის დედას დიდ პატივსა სცემენ და საპატიო თასს სასმელით მიართმევენ“ U.

ბ.

- რად გაგისარდათ, ქისტებო, არხოტივინების ზიანი?
უშიშამ ოჩიაურმა არ დაგიბარათ გზიანი.
მიუვას ალუდიკასა: „შინშნო, ორთ სირცხვილიანნი:
„ამლას მაგვიკლეს დისწული, აბათ კურდღელა კმლიანი.“
- 5 ადგეს, ჩაიდვეს საგძალი, წვერ გაიარეს კლდიანი,
ჩავიდეს კორიელასა, დილა ას თვირთვილიანი.
მაუვას ჩხორაგოელი მანძილა რქა-ჯანგიანი.
ჩამაეხვივენეს. თოფებსა, მაურებს გახქონდა ძგრიალი.
„კურდღელაისადამც იქნები! მანდ დაწვეკ გულს-ნატყვიარი!“
- 10 ჩორებს ჩახყეფენ ყორნები: „ვინ იყავ, ვინ ხქენ ზიანი?“
– იქნების ოჩიაური, ბევეჯელ დაგაძლნათ მშიერნი.

—

ამაგ სიმღერის მათქვამი ზენ-უბან ბანზე ვზივარი.
საამხანიგოდ რად გბულდით? განთა ქალ ვიყავ თმიანი?

(G 232)

182. გაგაის ძობი (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, № 27). სისტვის უამბნია ბ ა თ ა კ ა რ ა ბ უ ლ ს. —
1 გაგაის ძობი] ბაგაის ძობი U (ალბათ კორექტ. შეცდომა).

კირჩლა ბაბურაული ზურაბის ომების დროის გმირია. ცის მოწმობით (158 გვ.), „ზურაბისად ბევრს ვერა უქცევაჲ — ძალიან მეომარ ყოფილას. მარტო, კევსურეთ მარტია მისურაული, ბერდია მამუკაური, კირჩლა ბაბურაული და ხოშურაული ყოფილან ზურაბისა და იმის ლაშქართ კელის შამქცეგნი, სხვას ვერვის უწონავ.“ ამათ, რა თქმა უნდა, მამუკა ქალუნდაურიც უნდა მიემატოს.

BC გვიამბობს: „სანეს უკითხავთ კევსურთ კირჩლაისად: ვის მოგილოცათავ სახე-
ლივ, ვინ გეტანავ, კირჩლაო, ზურაბის ომშიავ? წინ-წინ სცაე კმლი(თ)ავ? კირჩლას
უთქვამ ბაბურაულს: თვალაჯაისძეივ ღუღელი.

თვალაჯაისძემ ღუღელმა ჩამამიარა მკრითაო.

„ღუღელ ორ თვალაჯაისძე“, ღვედრება ამოდისაო.“

ასე რომ თვალაჯაისძის ქებას კირჩლა ბაბურაულის მიერ ვხვდებით ზურაბის ომებთან დაკავშირებითაც, როგორც ამას შემდგომი ვარიანტიც ჰმოწმობს:

ბ.

ღუღელი თოლაჯაისძე მარტო ზის მუხის ძირსაო,
ჩაუხვეწიან ისარნი ზურაბის მალოდინსაო.

—

„საკარგემო ვის მივსცეთ, კირჩლაო? ცემით ვინა გვჯობ კმლითაო?“

— „ღუღელმა თოლაჯაისძემ ჩამამიარა მკრითაო,
მანამდი მე მივიდიდი, სამოც ეკაფა კმლითაო.“

(Sh მოხ., ი ა ს ე ხ უ ლ ე ლ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი 28. 7. 1913).

ბ.

გაგაის ძოძიგ, გერჩიყვო, ღიღლო გეჭამა ჭკვითაო,
ყანა გეკნ, კარი გელალა, ჯოხი მოგეჭრა ტყისაო.
საკევსურეთოდ წამოხვე თავის მორთულის ყმითაო.

5

საძელეს დაგხვდეს ვეშაგნი დაღესულების კმლითაო:
თვალ უზის თურმანაულსა ჯურკასა შავარდნისაო;
აბამა ბასილაურმა აყეფა შშვილდი რქისაო.

ჩამაიბრუნეს ძოძიი, მანძილა დასცეს ტყისაო.

კევსურეთ ამბავ ჩავარდა, უხნოდ ას, არ ას ხნითაო.

10

გუდანს გაიგა ინამ(ა) ხითთა და ხთიშობლითაო;

კირჩლამ საფერკე შახკაზმა, ორბი ზედ შაჯდა მკრითაო,

ბლო-ღელე გადაავლია, საძელე კინკილითაო.

ქოთანას ჩამეწვივნეს, ჯუთა აივსო მკვდრითაო.

—

კირჩლას საკარგემო მიართვეს: „კევსურ ვინ გვჯობდა ცდითაო?“

— „ღუღელმა თვალაჯაიძემ ჩამამიარა მკრითაო.

15

მე ის არ მამგონდებოდა, ცემას დამისწრობს კმლითაო.“

(Sh)

მიამბო მინდია ქისტაურმა 11. 8. 1913 ს. თვალთაში. — 4 საძელეს დაგხვდეს ვეშაგნი] „იმ დროში ყარაულს ვეშაგს ძახილან“ (მინდია მ); 8 უხნოდ ას, არ ას ხნითაო] „წუხრ თუ იყვა“ (მინდ.); 13 კირჩლას საკარგემო მიართვეს...] კირჩლა ბაბურაულს, ზეისტეჩოელს, უარი უთქვამს საკარგემოს მიღებაზე, — თვალაჯაისძეს ერგებაო.

ღ.

- გაგაის ძობივ, გერჩინა, ღილლო გეჭამა ჭკვითაო,
 ყანა გეკნ, კარი გელალა, ჯონი გაგეჭრა კმლითაო.
 კევსურეთ რად მახვილოდი მართული თავის ყმითაო?
 საძელეს დაგხვდეს კევსურნი დაღესილები კმლითაო.
- 5 კმა გაგიტეხეს კევსურთა, უხნოა, არ-ა ხნითაო.
 გუდანს გაიგა ინამა ღითთა და ღთიშობლითაო.
 კირჩლამ შაკაზმა ზერდაგი, ზედ ქორი შეჯდა კმლითაო,
 ბლო-ღელე გადაიარა, საძელე კინკილითაო,
 ქოთანთას ჩამეწია თავის ფრანგულის კმლითაო.
- 10 კახოს უთურგიმ დასჭენა: „კევსურნი ვერ ხართ ცდითაო.“
 გაჯავრებულთა კევსურთა ჯუთა აავსეს მკვდრითაო.
 კმლის შუქი ბეჟიტაისი მოკევის ნახეს მზირთაო.
 ყვარის წყალს ჩავას ღილღველი, ჩავას, ჩატირის კმითაო:
 „გაგაის ძობიმ გვატყუა: „სავსეს მოგიყვანთ ტყვიითაო.“
- 15 აწიდგეს აღარ წამოვალ, შვილს დავსწყევ, შვილიშვილსაო.“

(T)

თისთვის უამბნია ბისოელს ბ ა ბ უ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ ს. – 6 გუდანს] გუგანს T; 12 მოკევის] მოკევეს T; 15 წამოვალ] წამუალ T.

ქ.

- გაგაის ძობივ, გერჩიყო, ღილლო გეჭამა ჭკვითაო.
 მიწა გეკნა და გეთესა, საკრე მოგეჭრა ტყისაო.
 კევსურეთს რად მოხვილოდი თავის ნარჩევის ყმითაო?
 საძელე შამაიარე, არვინ დავიხვდა კმლითაო.
- 5 თვალი აქე თურმანაულსა ჯურკასა შავარდნისაო,
 მუკლი აქე ჩუჩაყაურსა მარტიას ბერის მგლისაო.
 წინ-წინ მოვალის იმაი ღვთითა და ღვთისმშობლითაო.
 მაგას ღერენა მოჰყვება არწივი სინსილითაო.
 ღერენას ხიტალიონსა მამა უტირის კმითაო:
- 10 „შვილო, ნუ წახვალ ლამქართა, – ვერ დაჰბრუნდები გზითაო:
 სახელის მოყვარული ხარ, შიგ შეერევი კმლითაო.“
 აის ვინ იყო, აბაო, ჩამოგიარა მკრითაო?
 თვალაჯაის ძე ღულელი, რომ დავამეტა კმლითაო?
 აბამა ბასილაურმა მშვილდი აჭენა რქისაო,
- 15 ჯაჭვსა ჰკრა, დააფხრეწინა როგორცა გუდა თხისაო.

კმლის შუქი ბეჭიტაისა უკვირს მოკვეთ მზირსაო.
ყვარის წყლის პირში დიღღველი ერთი ქალებურ ტირსაო:
„დაგვლივნა თურმანაულმა ჯურკამა ვეფხვებ(რ) ბწკლითაო.“
ძობი მკვლარი გადაიტანეს გზის თავში გზის ძირითაო.

(Lb)

6 მარტიას ბერის მგლისაო] შდრ. მარტია ბებრი მგლისასა (№ 168, 3).

183. ლეკების დაცემა ღულსა და სნოზე (Sh)

მიამბო ღულელმა მი ინ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა 10. 8. 1913. თვალღვი. – 9 თითე-
ლიშვილი (ფიცხელა) ქორი არისო; 10 ხახიკაურს სახელად ძაღლიკას ეძახდენო; 11
ტყვია-მტკივანი] ე.ი. ტყვიას რომ ესროდა, აატკივებდაო; 12 სვეტი-ა...] ე.ი. ჯუმაღა
მგელაიშვილი სინათლიანი სვეტი არისო; 24 მთაწვერზე მიდ-მოდიოდა] იგულისხმება
ლეკებიო, მაგრამ არა მგონია: ეს ისევ კეკესურებს უნდა შეეხებოდეს, ხოლო შემდგომი
მუხლის მეორე ნახევარი „კევის მთას გადადიოდა“ ეს კი უეჭველად ლეკებს შეეხება;
27 მკედრები ჩამადიოდა, ე.ი. ცხენებიდან ძირს ეცემოდნენ; 28 უსუფა ლეკის ბელადი
იყოო.

აქ ჩამოთვლილი პირები ყველა ღულელი ყოფილა, გარდა ჯაბანის პაპისა, რომელიც
სნოველი იყოო.

აქ აწერილია ჩაკვირილას ლაშქრობა, რომელსაც ეხება აგრეთვე ლექსი № 168.

ბ.

ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა სიმღერე გამუდიოდა:
„ქორწილ გოქვ ვეფხვაისა“, სისხლ პერად მოუდიოდა.
კონდ უდგან ღუდით საგსვენი, უწვევ სტუმარი მოუდიოდა.
კირიმი ვეფხვაისა ზედიზე გამოდიოდა.

5 მუ-მუ ლეკი, მუ-მუ ღულელი, სიმაგრით გარდმდიოდა.
ღულის ძირ წყალი დაწურეს, ორ-წყალში აღარ დიოდა.

(Ba)

ბ.

ღულის თავ ცხენნი მავიდეს, აღამს გაჭქონდა ბრიალი.
ნეტავი, ღულელთ შვილებო, დღე გაგიოთენდათ მზიანი!
წამახვალთ სიმაგრეთაკე, ვითამ ჯიკვნი ხართ რქიანნი.
თათარაისა თათრა ვეფხვი ას ქიბოშიანი.

—

- 5 ლულის კლდით ღულელთ შვილებსა სიმღერე გამუდისაო.
ქორწილ აქვ ვეფხვიასა, უწევ შინ გადუდისაო.
კოდნ უდგან, ლუდი(თ) ას სავსენი, სისხლ პერად გადუდისაო.
იღუასა კირიმი ნელ-ნელა გამადისაო.
„ვეფხვიასამც იქნები!“ ვეფხვიას ყურთ მისდისაო.
- 10 ლულის ძირ წყალი დაწურა, ორ-წყალშიგ აღარ დისაო.
ჩივილით ღულელთ შვილები სულეთშიგ შამადისაო:
„მკარ არ გვიჭირეს კევსურებმ, ჩვენგნივაც არ გადისაო.“

(Bb)

ღ.

- როშკის გორ იჯდა ჩაგვირილაი, კმა ჭეხით გამუდიოდა:
„სად იყ(ენეს) კევსურთ შვილები? მუქარა აქ მამდიოდა.“
ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა სიმღერე გამუდიოდა:
ქორწილ აქვ ვეფხვიასა, ნაწევ შინ შამუდიოდა.
- 5 კოდნ ედგეს ლუდით სავსენი, სისხლ პერად მაუდიოდა.
ღულის კლდით ღულელთ შვილებსა თოფის კმა გამუდიოდა.
ღულელთ შვილებ(ი)ს ნაკოც(ი) მკვდარი კლდეთ გარმოდოდა.
წყალი ღულის ძირ დაწურა, ორ-წყალში აღარ დიოდა.
სულეთში ღულელთ შვილები ჩივილით შამოდოდა:
- 10 „კევსურთ მკარ აღარ გვიჭირეს, მარტოთა არ გადიოდა.“

(Bc)

ამისი ჩამწერი შენიშნავს: „ლეკიანობა რო ყოფილას, მაშინ რომაი და ქმოსტი სამჯერ დაუღეგავის. ბოლოს რო რომკას დასცემა ჩაგვირილას ლაშქარი და სრუ მთელ წაუსხამ ტყვეებ, აღარავინ დამჩალას. ბოლოს ერთ დიაცი ლეკეთით ტყვე გამოპარულას. ის დიაცი უღონო უმრეცხლო ქნილას. იმ დიაცს ვაჟი გაუჩენია. რომკა ეხლა იმაზ(ე)დ არი გათესლებული. რომკას აღარავინ არ(ი) და გაუწირავის. გირაულთას მოუსწვრავის) ხიზნისად, სხვა ყველა დაუჭერავის, ერთ ქალ წყალში გახფრინდომიას, წყალს დაუღეგავის. ერთ კაც სტანებიას, ერთ კელ(ი) მ(ო)ჭრილი ხქ(ო)ნიას. (ი)მ დროს მოუსწვრავის, წყალში შასულან, წყალს უნდა გავიდენ. იმ კაცს კმლისად კელ მოუვლავის, მოუქნევა-ვის, უწვევტავის ლეკისად. მეორეს ლეკს თოფი დაუკრავის იმ კაცისად. ის კაციც წყალს წაუღავის, სხვა ხიზან წამაუხსამის, რომკის გორ შაუკდენიან. სულხანი-დ' ბათაკ ხყვანიან მეუფროსენი, იმათ(თ)ან მოუსხმიან ის ტყვეები. მეგრ ლულს დასცემიან“ (Bc).

ქ.

ჩივილით ღულელთ შვილები სულეთში შამადიოდა:
„მკარ არ გვიჭირეს კევსურთა, მარტოთა არ გადიოდა.“

- ქორწილ აქვ ვეფხვიანისი, მაკეთე მაუდიოდა.
 კოდნ ედგეს ლუდით სავსენი, პერ ზედით გადმუდიოდა.
 5 ლულელთ შვილების ნაკოცი მკვდარ კლდეთა გარმოდიოდა,
 ლულის ძირ წყალი დაწურა, ორ-წყალში აღარ დიოდა.
 მშავლის შვილები კვირობენ: „ის წყალნ საისკა-ლ დიანა?“

(R 62)

[ვარ. ვ ნ. დამატებაში. რედ.]

184. ივანეური (Bd)

1 როს რა] კორექტ. შეცთომაა, უნდა: რას-რა; 7 მუჯის] შეცთომაა ბეჭდვისა, გასწორდეს ასე: მუჭის.

ბ.

- გამავდ ვერძის ტყის გორა, ჭიმღავ, მაგავლებ თვალსაო.
 კარგი ხარ, ჩემო ადგილო, აენლა დაგწერ ჯვარსაო.
 ჩაეხუმრების წყემსებსა, არ კოცს, არ სკადრებს თავსაო.
 ხკითხეველა იონეური: „მშავში ვინ იდგებს, კმასაო?“
 5 საწუსხროდ ჩაწეოდა ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
 კმლითა სცა ყარტიულისძეს, ვეკ-ძირ გაიგებს მკვდარსაო.
 —
 ამაჟიანდი, მერცხალო, პირ-შელმ შაუდეგ წყალსაო!
 ჯერ მიხოლ კევსურეთშია, მემრ თეთრაულის კარსაო.
 მამას მინდიას მითქვიდი: ნუ შეექცევი თავსაო,
 10 ნუ გამილუბებ ლურჯასა, თოფს ნუ შემიჭმევ ჯანგსაო.
 მშავში ზის იონეური, ათამაშებდა კმალსაო.

(G 186-7)

ეს ნაწყვეტები შეტანილი აქვს Gს თავის „იონეურ თეთრაულის ამბავში“ (გვ. 185-187), რომელიც, როგორც ბევრი სხვა ძველი ამბავი, ხევსურთა ჩვეულებრივი და-თარიღების მიხედვით, „ერეკლე ნეფის დროს“ მომხდარა. იონეურს „ჯვარისად რაიმ შაუწყენავ თავის სიამაყით და ჯვარი გასწყრომივა და გაუყრევა ვკერი და ამ იონე-ურს ძალიან უუკადროებავ ეს, რომ მე ახლა ხალხში როგორა-ლ ვიარავ.“ აუსხამ იარაღი, შემჯდარა ცხენზე და გამომართულა ფშავისკენ, რომ მოკლას ვინმე სახელო-ვანი ვაჟი და თავიც იქ გაწიროს. მწყემსებისაგან გაუგია, რომ ცაბაურთ მთიბელში რეულა განთქმული მეომარი ყარტიულისძე, რომლისკენაც გაქანებულა იონეური და მოუკლავს. შემდეგ გაქცეულა და სახატო საქვაბეში შევარდნილა. ფშავლებს ვერ გაუბედავთ საქვაბეში შესვლა და დაუბარებიათ ერთი მეომარი, სახელად მექობაური,

რომელსაც ტანზე ისეთი ჯაჭვი სცმია, რომ დაკრული არ ეკარება. მექობაურს შეუღლია საქვების კარი და იქ ერთი-მეორე დაუხოცავთ, შემდეგ თეთრაულთ წაულიათ იონეური და თავის მიწა-წყალში დაუმარხავთ.

ამ ვარიანტს გარდა მექობაური არსად გვხვდება, – ყველგან ხოშურაულია.

8.

- ჭიმლაში ივანეური რას-რა შატყობს თავსაო?
გამოვა წინგარდაზედა, ღმართებდა სიათასაო.
ფშაობა გაუბედავის, ვაჟი გაღლესავს კმალსაო.
ღელა დაუცხობს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
- 5 ცირცლოვანს ჩამავილოდა, მათგელებდა ფარსაო.
როშკას მამიდას მაუვა, თეთრაულიას ქალსაო.
მამიდა წამეგება, ტირილს დაითხრის თვალთაო.
გამაისტუმრებს მამიდა, ფუნჩა დასწერდა ჯვარსაო:
- 10 „წაღმა დაჰყვ, წმინდა გიორგი, შენს პატიმარსა ყმასაო!“
აჭის თავს გამოვიდოდა, გამაახანებს გზასაო.
გავიდა გუგასჯვრის ღელეს, ათამაშებდა კმალსაო.
„ღმერთო, ჯუთუას შამყარე, ან ყარტაულას კარსაო!“
მაკლულსა ჯუთუაისას ღმერთ აღარ დასდებს ბრალსაო.
- 15 ამანღით ჩამეემართა, კითხულობს ფშავლის გზათაო.
მემრ მუჯის ღელეს გამოვა, ფშაო, მოგავლებს თვალსაო.
ამასხარაგებს წყემსებსა, კოცას არ ხკადრებს თავსაო.
ეუბნებოდა წყემსებსა: „ფშავლებ სად თიბენ მთასაო?“
ამანღით ჩამეემართა, მაისაბლუჯებს ფარსაო.
- 20 ჩამეეს ჩამეეწია ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
კმლითა სცემს ყარტაულასა, ფეკ ქვეშ გაიგდებს მკვდარსაო.
სამსა-ოდ გაფრინდომასა სამს გასწირავდა მკვდარსაო.
შავარდა საქობეშია, წელთით დახკეტავს კარსაო.
მაუვა ხოშურაული, მანთებს კელაპტარსაო.
- 25 – „გამეედ, ივანეურო, ნუ შამაცოდვებ ჯვარსაო!“
მარჯვნივ კმალს მაიყოლებდა, მარცხნივ – კელაპტარსაო.
გამოვა ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
წინ-წინა ეგივ მაუქნევს, მასჭრის მარცხენა მკარსაო.
ხოშურაულმაც შამახკრა, სისხლმა შეასხა ქვასაო.
- 30 შაუშინებავ ფშავლები, ველარა დიან კარსაო.
ველარც აწევდეს სტუმართა, ვისაც წელთ ღნახვენ კმალსაო.

—

- ივანეურის ფრანგულსა ქალაქს უშინჯვენ ფხასაო:
 „ქვე მოკვდა შენი მჭედელი? ველარ გასჭედსა სხვასაო?“
 35 ბასრი ყოფილხარ ფოლადი, განალამც სჭრიდი ძვალსაო!
 —
 ამაჟუკჟუკდი, მერცხალო, პირ-შაღმ შაუდეგ წყალსაო!
 ჯერ კევსურეთში შახკიდი, მეძრ თეთრაულათ კარსაო.
 ჩემ ჯალაფთ ეგრე მითქვიდი: კარგა მიჭმიან ცხენსაო,
 გამიკვებიდით ზამთარსა, თივას ნუ მიკლებთ, ქერსაო!
 40 დელასა ეგრე მითქვიდით: ქალ ნუ დაიჭრის თმათაო.
 ობოლიც კარგა გაზარდეთ, ნუ მიმიბარებთ სხვათაო.
 მამას მინდიას მითქვიდი: ნურას შაიდებს თავსაო:
 ფშავს იჯდა ივანეური, ამაამლერებს კმალსაო.

(T).

უამბნია დავით ლიქოკელს ბარისაკოში.—9 ფუნჩა დასწერდა ჯვარსაო [ფუნჩა ივანეურის მამიდის ქმარი თუ იყო, რომელსაც შეიძლება ხევისბრობა ჰქონდა (ეს იმ შემთხვევაში, თუ რომ „ფუნჩა“ შეცთომით არ არის წაკითხული „ფინჩა“ს მაგიერად, გადმოწერის დროს; „ყინჩა(დ)“ კი ამას ნიშნავს: „ლამაზად, კარგად“); 10 ივანეური ხატის პატიმრად რომ იხსენიება, შდრ. Gის შენიშვნა ამის შესახებ (ზემოთ, ბ ვარიანტთან); 16 მუჯის] ჰო, ასე აქვს Ts; 16, 27, 28 გამოვია] გამუა T; 35 ყოფილხარ] ჰყოფილხარ T; განალამც] განამლაც T; 37 შაკიდი] შაკკიდი T; 41 ნუ მიმიბარებთ] თითქო ხელნაწერშია: ნუ მიმიბამებთ.

დ.

- ჭიძლაში ივანეური რას-რა შაატყობს თავსაო?
 ფშავობა გაუბედავის, დღე-შუ ღესევედის კმალსაო.
 გამოვას წინგარდაზედა, მართებდა სიათსაო.
 დედა დაუცხოვს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
 5 ფშავისაკ გამაემართა, მახანებდის გზათაო.
 როშკას მამიდას მაუვა, თეთრაულათა ქალსაო.
 მამიდა მოეგებება, ტირილს ითხრიდა თვალთაო.
 ფშავისაკ გამაისტუმრა, ყინჩად დასწერდის ჯვარსაო:
 „წაღმ დაჰყევ, ჭიძლის გიორგივ, შენს პატიმარსა ყმასაო.“
 10 გამოვას მუჭის ღელესა, ათამაშებდის კმალსაო.
 „ღმერთო, ჯუთუას შამყარე, ან ყლარტიულას კარსაო!
 მოკლულსა ჯუთუაისას ღმერთ აღარ დამდებს ბრალსაო.“
 ამასხარავებს წყემსებსა, კოცას არ ჰკადრებს თავსაო.
 ფეკთით წაიყრის ჩითათა, ამობაწრავს ჯღანთაო.

- 15 შაკეითხების წყემსებსა: „ფშავლებ სად სთიბენ მთასაო?“
 ემანდით ჩამეიმართა, კითხულობს ფშავის გზათო.
 ჩამაეს ჩამოსწევიყო ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
 კმლითა სცემს ყლარტიუ(ლ)ასა, ფეკთ ქვეშ გაიგდებს მკვლარსაო.
 ჩამოვას საქობეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
- 20 ხოშურაული მაუა, მაუნთებს კელაპტარსაო.
 „გამაედ, ივანეურო, ნუ შამაცოლებ ჯვარსაო!“
 რო იცნობს ივანეური, მაშივ გაულებს კარსაო.
 წინ-წინ ეევივ მაუქნევს, მასჭრის მარცხენა მკარსაო.
 ხოშურაულმაც შამოჰკრა, სისხლნიც შასხნის ქვათაო.

—

- 25 ივანეურის ფრანგულსა ქალაქ უშინჯვენ ფხასაო.
 „სად-რა ას შენი მჭედელი? აღარ გასჭედსა სხვასაო?“
 ბასრი ჰყოფილხარ ფოლადი, განაღამც სჭრიდი ძვალსაო!“

—

- „ამაჟუკჟუკუდი, მერცხალო, თავ-აღმ შაუდეგ წყალთაო,
 ჯერ კეესურეთში შახვიდი, მეძრ თეთრაულათ კარსაო.
- 30 დელას მითქვიდი ეევი: ქალ ნუ დაიჭრის თმათაო;
 მამას მინდიას მითქვიდით, ნურას შაიდებს თავსაო;
 ფშავს იჯდა ივანეური, ამამღერებს კმალსაო.“

(მ.ხ.).

ამოღებულია Lის კრებულიდან. თუმცა ფორმები ფშავურადაა გადაკეთებული, მაგრამ ცხადია მაინც, რომ ამ ლექსის მოამბე ხევსური ყოფილა.

მ.

- ჭიმლაში ივანეური დღე-შუე გალესავს კმალსაო.
 დედა დაუცხობს საგძალთა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
 ფშავისაკ გამეიმართა, მამიდაი სწერს ჯვარსაო:
 „წალმ ჩაჰყევ, ჭიმლის ბატონო, ღთის პატიმარსა ყმასაო!“
- 5 შამოკდა მუჭის დეღესა, ფშაო, დაგავლებს თვალსაო.
 მივა ბაღლებთან, დაჯდება, კოცას არ ჰკადრებს თავსაო.
 ცდითა ჰკითხავდა საწყლებსა: „მთიბლად ვინა სჯობ მთასაო?“
 — „აქებენ ყარტაულასა, მაგ თევდორიას კარსაო.“
- 10 ჩამეწია ღუნ-კევსა ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო,
 იკითხავს ყარტაულასა, მაგ თევდორიას კარსაო.
 კმალ დაჰკრა ყარტაულასა, ფეკთ ქვეშ გაიგდებს მკვლარსაო.
 მთიბლებიც კარგა დაუხვდენ, მიარტყმენ თითო ქვასაო.

- შავარდა სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
 სუ შაიყრება სოფელი, გაჰკიდებს ლოლოფქარსაო.
- 15 ივანიკაის დახანჯვრა ვერვინ შაიდვა თავსაო.
 წამოდვა ხოშურაული, გულ ძვირა უბე ყმასაო.
 ცალ კელში ფრანგულს დაიჭერს, ცალ კელში – კელაპტარსაო.
 – „გამოდი, ივანეურო, ნუ შამაცოდებ ჯვარსაო!“
 – „გაბრუნდი, ხოშურაულო, ნუ შამამაკლავ თავსაო!“
- 20 – „გაბრუნდი, გამო(ვ)იმძღვარებ ჩემსა ფრანგულსა კმალსაო.“
 შავიდა ხოშურაული, შანთებს კელაპტარსაო,
 მაუქნევს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
 მაუქნევს ხოშურაული, გააგდებინებს თავსაო,
 თავს მასჭრის ბატკანივითა, მირევს ხატ(ს), ხატის კარსაო.

(Tფ).

29 ხატ(ს), ხატის კარსაო] ხატ-ხატის კარსაო T.

3.

- ჭიძლას თქვეს ივანეური, დღე-შუა ლესავს კმალსაო,
 დედა უცხოზდა საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანთაო,
 და უკერავდა ჩითათა, მამიდაი სწერს ჯვარსაო:
 „წაღმ გაჰყვე, ჭიძლის გიორგი, შენს ნაპატივარს ყმასაო!“
- 5 იკითხავს ბორბლის ამბავსა, გადასავალსა გზასაო:
 „ვერ გადავაა ლურჯაი, ვერ მაჰკიდებდა ნალსაო?“
 შაჯდება მუჭის ღელესა, ფშაო, დაგავლებს თვალსაო.
 დაჯდება თაწმინდის ძირსა, მწუხრისად შაჰკრავს გზასაო.
 ფეკზით ჩითათ წაიყრის, ვიწროდ ჩაიცომს ჯღანთაო.
- 10 გარდითა ჰკითხავს მწყემსებსა: „მთიბელნ სად გითიბსთ მთასაო?“
 ჩამეწევა ღუნ-კევისა ცაბაურთ მთიბლის ჯარსაო.
 კმლითა სცემს ყარტაულასა, კალოდ გალენწავს მკედარსაო.
 „მჭედლორთ ჭრელუას ამბობენ ყელ-ლილიანის ქმარსაო.
 ანამც ჩიტუას შამყარა, ან თევღორიას კარსაო!“
- 15 შავალის სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
 გაიგებს ხოშურაული, წელთ შამაირტყამს კმალსაო.
 მარცხნით შაიტანს სანთელსა, მარჯვნით შიშველა კმალსაო.
 თავს მასჭრის ბატკანივითა, შაჰრევს ჯვარ(ს), ჯვარის კარსაო.

(Rფ 167v).

ორი მუხლი აქ (5-6) ფუნჩათ ჯამრულის ლექსიდან გადმოსულა (№119, 2-3) –
 4 ნაპატივარი პატიმრიდანაა გადამახინჯებული; 13 ყელ-ლილიანის ქმარსაო] ეს ეპი-

თეტი გავრცელებულია: მჭედლურთ ჭრელუას გარდა ასეთად იხსენიება მაგ. ელგუჯა გუშერიშვილი (120 დ, 2) და გარა თურმანაული (015,5); 17 მარცხნით შაიტანს სანთელსა] „მარცხენა ხელით სანთელი შაიტანა, რომ სალუდე არ წავებლწოვო“ R; 18 ჯვარ(ს), ჯვარის კარსაო] ჯვარ-ჯვარის კარსაო R.

ზ.

- ჭიმლაში ივანეური დღე-შუ გალესავს კმალსაო.
დელა უმზადებს საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანსაო.
შუალამისას მაუა მოწმოს მამიდასაო.
გამაჰყვა მამიდაშვილი, ასწავლის ფშავის გზასაო.
- 5 უკვენ მამიდა მაჰყვება, პირ-წალმ მასწერდა ჯვარსაო:
„წალმ გაჰყევ, თუთრო გიორგი, ფშავს მიმავალსა მგზავრსაო!“
შამოკდა მუჭის დელესა, ფშავო, დაგავლებს თვალსაო.
ეთამაშება წყემსებსა, კოცას არ ჰკადრებს თვსაო.
„ყარტაულასამც შამყარა, ვიყრიდი იმის ჯავრსაო!“
- 10 მწუხრის ხანს ჩამოეწია ცაბაურთ მთიბლის ჯვარსაო.
კმლითა სცემს ყარტაულასა, გამაავორებს მკვდარსაო.
შავალის სალუდეშია, წელთით დაჰკეტავს კარსაო.
გაიგო ხოშურაულმა, აღარა ზოგავს თვსაო,
მივალის სალუდეშია, წუთზე შეამტვრევს კარსაო,
- 15 მარცხენით სანთელს შაიტანს, მარჯვნით – შიშველა კმალსაო.
მაუქნევს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
მაუქნევს ხოშურაული, გაავდებინებს თვსაო.

—

- ადევ და წადი, მერცხალო, შაუდეგ შავსა გზასაო,
ჯერ მიხვალ კევსურეთშია, მემრ ჭიმლას ჩემსა კარსაო.
- 20 უთხარი მამუას ჩემსა: ნუ შამაიყრის ჯავრსაო.
დამაკელმოკლეს ფშავლებმა, ველარ გადმოკვედ მთასაო.
ნუ დამიბლებს შვილებსა, ნუ მიმიბარებს სხვასაო.
თოფაიც გამიწმინდოდენ, ნუ შამიჭმევენ ჟანგსაო.
წამოდგებოდეს ბანზედა, წამაინხვედეს ტყავსაო.

—

- 25 ივანეურის ფრანგულსა ქალაქს უშინჯვენ ფხასაო:
ბასრი ჰყოფილხარ, ტიალო! იმით თუ სჭრიდი ძვალსაო.
სად არის შენი მჭედელი? ველარ იქამსა სხვასაო?

(X, ივერია, 1887, № 154 = ც.წ. 58).

6.

- ამლაში ივანეური დღე-შუე გაპლესავს კმალსაო.
დელა უცხოზდა საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
მამიდა გამაისტუმრებს, ლამაზა დასწერს ჯვარსაო:
„წალმ ჩაპყევ, წმინდავ გიორგი, თავის წულს, თავის ყმასაო!“
- 5 მალედავ ჩამეწია ლაშარის ჯვარის ყმათაო.
კმლითა სცა ყლარტიაულთა, ფეკით მაპლაკავს მკვდარსაო,
მასდევდა პირ-შიშველაი, ცხვრებულა სჭრიდა თავსაო,
შავარდა სალუდეშია, წელთით დაპკეტავს კარსაო.
მივიდა ხოშარეული, შუაზე გასტეხს კარსაო,
- 10 მარცხნით კელაპტარს შაიტანს, მარჯვნით – შიშველა კმალსაო.
მაუქნევს ივანეური, გაუქრობს კელაპტარსაო.
მაუქნევს ხოშარეული, გააგდებინებს თავსაო.
ივანეურის სახელი ნავით გავიდა ზღვასაო.
ივანეურის ფრანგულსა ქალაქს უსინჯვენ ფხასაო:
- 15 „ბასრი ჰყოფილხარ, ტიალო! იმით თუ ჰკვნეტლი ძვალსაო.“

(V №29)

თუ რომ სხვა ვარიანტების „ხოშურაული“ აქ „ხოშარეულ“ ადაა გადაკეთებული (8, 12) ერთ ფშავის სოფლის სახელთან დაკავშირებით, მაშინ უფრო სწორი იქნება: კოშარეული.

ორი უკანასკნელი მუხლი Mrსაც მოჰყავს, ოლონდ ასეთი განსხვავებით: 15 ჰკვნეტლი] ჰფქკავლი.

7.

- ჭიმლოში ივანაური დღეთ-შუე გაღლესავს კმალსაო.
დელა უცხოზდა საგძალსა, მამა უბანდავს ჯღანთაო.
შუაღამისას მოუვა მოწმარის მამის დასაო,
გამოჰყევბ მამიდაშვილი, ფშავის ასწავლის გზასაო.
- 5 თავის მამიდა გამოჰყვა, პირ-წალმ დასწერდა ჯვარსაო.
შამოკდა მუჭის დელესა, ფშაო, დაგავლებს თვალსაო,
ფეკთით დაიკდის ჩითებსა, ვიწროს ჩაიცვამს ჯღანსაო,
ჩეეთამაშებ მწყემსებსა, კოცად არ ჰკადრებს თავსაო.
გარდით კითხულობს ამბავსა: „მთიბლებ სად სთიბენ მთასაო?“
- 10 შამყარა ყარტაულასა, – ლაფილოპია კარსაო!“
კმალსა სცემს ყარტაულასა, გამააქანებს მკვდარსაო,
შავალის სალუდეშია, შეეხვეწება ჯვარსაო.

- შაიტყობს ხოშურაული, წელზედ შერიტყამს კმალსაო.
მარცხნივ დაიჭერს სანთელსა, მარჯვნივ – შიშველა კმალსაო.
- 15 მოუქნევს ივანაური, გაუქრობს კელაბტარსაო.
შამოჰკრავს ხოშურაული, გააგდებინებს თავსაო.

—

- „ყორანო გადამაგალო, გადიხვენ ჩემნი კმანია:
ჯერ მიდი კევსურეთშია, მემრ ჭიმლის ჩვენსა კარსაო.
მამას მითქვიდი მინდიას: „ნუ შეეჭმევი თმასაო;
20 ნუ დამიშიშვლებ ობლებსა, ნუ მიმიბარებ ცხვარსაო;
მინამ ცოცხალ ხარ, მინდიავ, ცოლს ნუ მიმიცემ ცხვასაო;
ეგებ გასწმინდო მალ-მალე, თოფს ნუ შემეჭმევე ჟანგსაო.“

(Go)

19 ნუ შეეჭმევი თმასაო] ხევსურები მკვდარზე თმას და წვერს მოუშობენ ხოლმე, ვიდრე სათავმასაპარსავო არ მოვა (ერთი წლის თავზე).

0.

ქალაქში კმლისა მჭედლები ერთი გასძახის სხვასაო:
„ვინ იყო ამის ოსტატი? ნეტარ, აღარ სჭედდ სხვასაო?
ბასრი ყოფილა ფოლადი, მით გემით სჭამდა ძვალსაო.“

(Bu თ, №12)

ეს ნაწყვეტი სხვა ნაწყვეტებთან არის გაერთიანებული ამ სათაურის ქვეშ: „თუშის კმალი.“ მაგრამ ამის რითმა არ უდგება სხვებისას და ცხადია, ივანეურის ლექსიდან უნდა იყოს ჩაკერებული.

თითქო ამავე ივანეურს ეხება ერთი ფშაური ნაწყვეტიც:

021.

კმალს უთხრა ივანეურმა: კმალო, გამიჭერ, ტიალო!
მტერი მამადგა კარზედა, იქ უნდა გაგაპრიალო.
ან მოვკლავ, ან მე მოგკვდები, ცოცხალმ არ უნდა ვიარო.“

(Rგ 216)

185. კაკმატელთ მზირი ქისტეთში (U)

დაბეჭდილია ივერიაში (1887, №264). სისთვის უამბნია ა ლ უ და ზ ვ ი ა და უ რ ს.
– 5 ლიმან დაუღა ცდისაო] „შულლის ნიშანი, მტერს შევეყრებიო“ U.

დაბეჭდილია Bcs მიხედვით.

187. მანგიათ ოსისფერაი (R 73)

ბ.

მანგიათ სვილის ფერაო, გამოსეირდი ბანზედა.
 არც იცი დიდურობაი, არც საკელთ იყრი მკარზედა.
 არც იცომ ახალ-ახლებსა, დაისარტყლები ტყავზედა.
 წამავა მეძაუგეი, აუდგა მზირი გზაზედა.
 გამეტლა ამხანიგებსა, ქისტი დახყუდა თავზედა.

(Bd)

ვილაცამ (აღარ მასსოვს, ვინ) ეს ლექსი დაუკავშირა წ ვ რ ი ლ ა წ ი კ ლ ა უ რ ს (რომელიც მსოფლიო ომის დროს მოკლეს ავსტრიის ფრონტზე): წ ვ რ ი ლ ა ს ნათქვამიაო.

188. ბერიძე მჭედლურიშვილი (R 71)

იგივე ლექსი Rს ფშაურ კრებულშიც აქვს შეტანილი (Rფ 220). – განსხვავება: 1 შადგეს სამტერო გზაზედა] დადგეს სამტეროს გზაზედა; 2 ნასახელრები] ნასახე-ლარნი.

არ ვიცი, რა კავშირი აქვს აქ მოხსენებულს ალი მამადს იმ ალი მაჰმადთან, რომელიც Xის ერთ ფშაურ ლექსშია დასახელებული (ც. წ. გვ. 95).

189. ფულიკა (R 70)

1 აფულიკაის] შეიძლება ასეც წავიკითხოთ: ავულიკაის.

190. მინდია (Sh)

სამწუხაროდ, ჩაწერის დროსვე არ აღმინიშნავს, თუ ვისგან მაქვს გაგონილი და ახლა აბა რაღას მოვიგონებ. – 3 მინდის ბერი ხყავ ძმისაო] ე.ი. მინდიას წინათ (ძველად) ძმა მოუკლეს და იმისი სისხლი უნდა აიღოსო.

ბ.

გაგვიძე, ბერო მინდიაჲ, მუკლი მაიბი მგლისაო.
 გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

(ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ძ ე, კრებული, 1872, №8).

ბ.

ჩაგვიძელ, ბერო მინდიაჲ, მუკლი მაიბი მგლისაო.
ჩაგვიყოლიე უნცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.

(Q 39)

ღის ერთ ხელნაწერ ვარიანტში: 1 მოიბი| მოიბი; 2 ჩაგვიყოლიე| ჩაგვიყოლიენე.
ღისავე მეორე ხელნაწერ ვარიანტში: 1 ჩაგვიძელ, ბერო მინდიაჲ| ბერო მინდიაჲ, გა-
გვიძელ; 2 ჩაგვიყოლიე| ჩაგვიყოლიენე; ცდისაო| კლისაო. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

191. მამუკა გელდიაური (Sh)

ჩამაწერინა აბა გიგაურმა 21. 8. 1913 ს. კაკმატში. — ვარიანტები
მისგანვე გაგონილი: 2 წინა-წინასა| ძველსა, წინასა; 3 ჯერ ჭკვას გამურჩევს მამუკა,
არ-გამგონისად — რკინასა| ურჩედა გელდიაური ჯერ ჭკვასა, შემდეგ რკინასა (ვარ.).
ე.ი. მტერს ჯერ ჭკუა უნდა ასწავლოვო და თუ არ გაიგონა, მაშინ ხმლის ძალა უნდა
უჩვენოვო.

192. გორგასლამ (Dj)

თუ აქ მოხსენებული გორგასლამ მეხუთე საუკუნის გორგასალია (ანუ გორგასა-
რი), მაშინ ეს ნაწყვეტი ერთი უძველესი ლექსის ნაშთად უნდა ჩავთვალოთ და იგი
ქართული მეტრიკის ისტორიისათვის ძვირფასი მონაპოვარი იქნება.

193. მტრის ვალი (O)

სათაურად აქვს: „ძველი სიმღერე“, ბოლოში კი მიწერილია: „გაგონილი.“

ეს სიმღერე თითქო იმავე ამბავს შეეხება, რასაც № 105.

ამ სიმღერის ნაწყვეტი უნდა იყოს შემდეგი ორი მუხლი, ჩაწერილი R-ის მიერ:

ბ.

ცეტნი ხართ, არხოტიონნო, ბევრსა გჭირსთ თავის ჭკვისაო.
თუ მე რას დამიჯერებდით, ქავ მაივლივეთ ქვისაო.

(R 96)

ყმაწვილის მოკვლა ჭორმეშავს

194.

დაბეჭდილია R-ის მიხედვით. — 2 ჭორმეშავის ძირ| ჭორმეშავის ძის R; 4 პირი
წახვეიან ლხინობას, რო ამავიდეს მთაზედა| „ქისტებმა თამაშობა დაიწყეს, მთაზედ რო

ავიდნენო“ R; 5 მაუვა სახლის კაცებსა] დარღვეულია რითმა; პირველად ალბათ რაღაც ამგვარი იქნებოდა: მივა სახლის კაცთ კარზედა.

195.

დაბეჭდილია BCს მიხედვით. თავში ამას დავაკელ ერთი მუხლი [„ყმაწვილ მაუკლავ ქისტე(ბ)სა ჭორმეშავის ძირ წყალზედა“, რომელიც წინა ნომრის ლექსის კუთვნილებაა. ამას სხვა რითმა მოუღის. – 1 კაკმატს ვერ გამოსცილდების] კაკმატ ვერ გამოსცილების BC; 3 ჩამოჯიგჯიგებს] ჩამოჯიგჯიგებს BC; 4 გახედავთ ჩრდილსაო] გახედა ჩდისაო BC.

ამ ლექსის შემდეგ ჩამწერს მიუწერია თავისი სახელი და გვარი: ბ ა ბ ო ლ ი ქ ო - კ ე ლ ო .

196. ჯოყოლიკათა ივანე (U)

დაბეჭდილია ივერიაში (1888, №78). სისთვის უამბნია ს ო ლ ი გ ა ა რ ა ბ უ ლ ს . – 7 დაბადებიდგე სრუ ბერი] „შიგ მჯდომი მოხუცი, რომელსაც ვაჟკაცობა აღარ შეუძლიანო“ო, ასე განმარტავს U, მაგრამ დამაკმაყოფილებელი ვერაა. „დაბადებიდგე სრუ ბერი“ ჩვენებურად ამას ნიშნავს: „დაბადებიდან სულ ბერი.“ როგორ შეიძლება კაცი დაბადებიდან იყოს მოხუცი? ორში ერთი: ამისი მათქვამი ან დაბადებიდანვე დასუთული ყოფილა და ბერი-კაცივით სულ შინ მჯდარა, ან არა და მას ს ა ს ხ ე ლ ა დ ჰრქმევია „ბერი“, ოღონდ ამ ლექსის თქმის დროს იგი მოხუცი ყოფილა და გადაკვრით ხმარობს ორ-აზროვან სიტყვას: დაბადებიდანვე ვარ ბერიო. მე უფრო მეორე ახსნა მიზის ჭკუაში.

ამისი მათქვამი შეიძლება იგივე იყოს, რაც 194 ნომრისა.

197. სისხლი იდიეს (R 174)

5 ქორელამურზე] ამ სიტყვას R კითხვით ნიშანს უსვამს. მე-ნ მუხლში დარღვეულია რითმა.

198. თამარისძის სისხლი აიღეს (R 156)

7 თამნიაურსა] „ამ თამნიაურს (გუდამაცრელი ყოფილა) ორმოცი ხევსური ჰყოლია მოკლული“ R; 9 ჩვენდ იყავ კაის მაქმედი, ახლა შენც მაგიწვდინაო] „ვითომ, ჩვენ ბევრი ზიანი მოგვეცი და ახლა კი გადაგიხადეთო“ R; 14 თამარისძესა მძებნელ დაშჩ არავინაო] თამნიაურს თამარიძე მოუკლავს, თურმე არხეინად იყო, – იმას ნათესავი არ დაჰრჩა, რომ სისხლი აიღოსო. ამ თამარიძის სისხლი ბერაიშვილსა და ბალათერას აუღიათ“ R.

199. ჭრელას სისხლი იძიეს (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1888, №80). სისთვის უამბნია ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ს. – 7 დაკრნეს| სს აქეს „დავრნეს“, მაგრამ წარყვნილი უნდა იყოს. არც „დაკრნეს“ არის უკეთესი, შეიძლება „დავლნეს“, ან „დადრნეს“ ვივარაუდოთ. – 9 შუ უდის სისხლის წყალიო „დიდი ხნის მტრობა აქვით“ ს.

200. დაღუმი (Sh)

ჩამაწერინა ყ უ ღ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა, უკენ-აკოელმა, ფუძის ანგელოზში 17. 8. 1913.

როდესაც ეს ლექსი აბა გ ი გ ა უ რ ს წავუკითხე, მან მითხრა: „ეგ ჩვენი არ არი“ო, ე.ი. ზევსურული არ არისო.

ეს ლექსი ნაწყვეტი უნდა იყოს №179-ისა, როგორც არაკვევს ერთი მისი ვარიანტი (179 ბ).

201. თათრების დასხმა ფშაველთ ჯოგზე

დაბეჭდილია Tის მიხედვით. იგი უამბნია მისთვის ბ ე რ დ ი ა ა რ ა ბ უ ლ ს. ლექსი წარმოშობით ფშაურია, როგორც ვარიანტებიც ჰმოწმობს:

ბ.

- ამბობენ ბორჩალოშია, ვეჭობ, იყრება ლაშქარი,
არჩევენ კაი ბიჭებსა, ან კაი ცხენებ სად არი.
შინაც შაჭამეს სადილი, თანაც ჩაიდვეს საგძალი.
მიდიან კითხვა-კითხვითა: „ივანეს ბინა სად არი.
5 არ ექნება სტუმრები, არ იქნება დამთვრალი?“
ივანემ უთხრა ჩოზნებსა: „ბიჭო, ჩვენ ცხენებ სად არი?“
აღგა, წავიდა ივანე, წელზე გაჰყვება ხანჯარი.
ის რომ ცხენებსთან მივიდა, გადმოჩნდა თათრის ლაშქარი,
„ახლა კი დაგვრჩი კელადა!“ იქით ეძახის თათარი.
10 – „მობძანდით, თათრის შვილებო, ივანე უფრო მზათ არი.“
ივანემ ცხენებ დააფთხვა, ბინაში მოდგა ყათარი,
მოდგა და მაჰყვა კიდეცა თათრის ურჯულოს ლაშქარი.
საცხენის კარზე ჩაუდგა, რკინა ყოფილა მაგარი.
ივანე აქიმიშვილი ვეფხვია, ველის კანჯარი.
15 კელ-და-კელ შამაუარდა ერთი რჯულ-ძალდი თათარი,

კმალ პირით შამაუქნია, დაუჭრნა უბის მასრანი.
ივანეს კმალი არ შარჩა, წვერ-წალმ იკმარა ხანჯარი.
ნაწლეეს დაიჭერს კელითა, პირქვ წაიქცევა თათარი.
ომია გაძლიერებული, ბინამ დაიწყო დგანდგარი.

- 20 „მოდი, გავბრუნდეთ, წავიდეთ“, – ურჩევს ერთ ბებერ თათარი, –
„ჩვენ მაგას ვერას წავართომთ: კაცი სჩან ერთზე დამდგარი.“
გაბრუნდეს, გამაისტუმრნა, მწარე ჩაუღვა საგძალი.

–
ემაგ ლექსს გამოვიგზავნის დედიძისშვილი ქავთარი.
ნურც შენ შაირცხენი, ივანე, შენაც მიყიდ ხანჯარი.

- 25 სახელიც არი, მაღლიცა, – ღარბი კაცი ვარ, საწყალი.

(Shფ).

მიამბო ხთისო კარატიელმა, უკენა-ფშაველმა, 4.7.1911 ლაშარში. – ამ
ლექსში მოხსენებული ივანე გვარად გაბიდაური ყოფილა, რომელიც მამისშვილობით
აქიმიშვილად არის წოდებული; 17 ივანეს კმალი არ შარჩა] ცხენებთან რომ წასულა,
არ ჰქონია თან; 21 ერთზე დამდგარი] გაუტეხელი, გულადი, მამაცი; 22 მწარე ჩაუღვა
საგძალი ე.ი. კაცი მოუკლა; 24 ნურც შენ შაირცხენი sc. თავს.

ბ.

წამოდლიდა გულ-და-გულ ათი-ხუთმეტი თათარი.

შინ ცოლებს ამბავ დაუგდეს: „კარგ დაგვახვედრეთ ვახშამი.“

კარ-და-კარ კითხულობდიან: „ივანეს ბინა სად არი?

- 5 ანამ არ ექნებ ღვინოი, ანამ არ იქნებ დამთვრალი?“
ივანე ბაღლსა ეტყოდა: „ბაღლო, ცხენები სად არი?
ივანემ ცხენებს დაურბინ, ბაკის კარ მოღვა ყათარი.
ეუბნებ ამხანაგებსა ერთი მოხუცი თათარი:

„მოდი, დავექსნეთ ივანეს, – რკინა ყოფილა მაგარი!

წუხელ რომ სიზმარი ვნახე, ფინთად მოგვივიდ საბარი.“

- 10 არ დაიშალა რჯულ-ძაღლმა, იფიქრა: „არ მყავს ყადარი.“
კმალი დაუქნი ივანეს, დაასხეპინა მასრანი.

ივანეს კმალი არ შერჩა, წვერ-წალმ იკმარა ხანჯალი.

ორ იქავ წამოაქცია, მესამეს გაჰყვა ნაჭარი.

რად არა ჰფიქრობთ, ფშაველებო, ამთენ თოფის კმა სად არი?

- 15 რად გინდათ ვერცხლის ხანჯლები? ცოლებს დაჰპარსეთ ფაჩარი!

–
მაგ ლექსის მოლექსებელი შენ დედის-ძმა ვარ ქავთარი,
საღეჭსოდ გამომიგზავნე შენ მოკლულ თათრის ხანჯალი.

თუ იმას არ გაიმეტებ, შიშაკს ასხლიტე ბატკანი.
მე ყველა დამეჭირება, – ბეჩავი ვარ და საწყალი.

20 არც კი ისეთი საწყალ ვარ, რომ არ მომეკლას თათარი.

(გ. ბოჭორიძე).

ჩაწერილი ყოფილა ს. ქუმელაურთაში 1902 წ., 15 მკათათვეს (ნ. „თუშური ლექსები შეკრებილი 1902 წელს“: საისტ. და საეთნოგრ. საზოგ. ხელნაწერი №2008). – 14 რად არა] რადარამ (ბოჭ.).

202. ქურდობა არ შეარჩინეს (Gs)

1 ჩამოტეხნას ღვაკ] ცამოტეხნას ჰვავ Gs. – ჩამწერის თანახმად, „ეს არის იმაზე, რომ ქისტებს ქურდობის დროს დახვდეს გზაში და დაკოცეს ორი კაცი, ქისტი, იმ ბაბუხურის შვილმა თათარამ და მე(ო)რე მეზობელმა ბაბუა ბეჟიტაშვილმა (ახლა ის(ე)ები ორივე მკვდარია). ბაბუა ბეჟიტას ძე წიკლაური გადაიცვალა, იქნება 30 წელი. თათარა ბაბუხურის ძე ჭოლიკაური ანუ წიკლაური გადაიცვალა 1917 წელს. ხყვანდა მას მაკლული ქისტი 4-5 კაცი.“

203. დაავიწყეს ცხენის მოპარვა (Gs)

1 ბრძანებაი აქქ] ბრძანება იაქვ Gs. – „ეს ქისტი იყო გათქმული ყაჩაღი, წამავიდა საარხვატოდ. იქ ერთი კაი ცხენი იცოდა, ლურჯა, არხოტში. ისი ცხენი უნდა მოეპარა, ის იყო მის მიზანი და რო მავიდა ქისტი თავისისა და არხოტის მიჯნაზე, შახვდა იქ ერთი არხოტიონი (მან ისიც იცოდა, რომ ის ქისტი მიდიოდ იმ ცხენის მასპარავად). იმ არხოტიონმა, როგორც დაინახა ქისტი, მოსცხა თოფი და ქისტი დაეცა ძირს. თვითან კი წავიდა სახლში. ვერვინ გაიგ, ვინ მოკლა. ეს გახლდათ, რომენიც ზევით ავლნიშნე ბაბუხური, ჭოლიკაური“ Gs (შდრ. №71).

204. ქისტების დასხმა ფშავლების ცხვარზე ანდარუყოს მეთაურობით

ლაბეჭდა „საქართველო“ში (1916, №240) არხოტიონმა (მ. შამანაუ - რმა?). მისი სიტყვების თანახმად: „ერთხელ ზაფხულში, როდესაც კალოთანის ახლო-მახლო მთებში ფშავლების ცხვარი სძოვდა, კალოთანაში მოვიდა ქისტების ყაჩაღთა ბრბო, ვინმე ანდარუყოს მეთაურობით, და მოსთხოვა გიორგისა და კვირიკა ქიბიშაურებს ესწავლებინა მათთვის ცხვრის ბინა და თითონაც დახმარებიყვნენ ცხვრების მოტაცებაში. მართლაც ქისტებმა ძალად წაიყვანეს ძმანი ქიბიშაურნი საყაჩაღოდ, მაგრამ გზაზედ ძმებმა ჩახოცეს ყაჩაღები, რის შემდეგ მთელი სოფელი იძულებული

იყო აყრილიყო თავიანთ ადგილებიდან, მამა-პაპის ადგილისა და ძელებისათვის თავი დაენებებინათ და ბარად ერჩინათ თავი, რადგანაც დახოცილთა ნათესავებისაგან სისხლის ძიებისა ეშინოდათ. აი ამ კალოთანის გმირებზედ არის ნათქვამი ორი ლექსი“ (№№ 204, 206). – 1 ბარით] საქ.ში დაბეჭდილია: ბარათ; 4 უბეს ჩაიცვა სუღარი] შეცთომა კორექტურული, „საქართველო“დან აქ გადმოყოლილი, უნდა: უბეს ჩაიდვა სუღარი.

ლექსის მათქვამი ხატის მსახური ყოფილა: ხუცესი ან დასტური („ბელელს გავაწყვენ ქვანია“). ჯიკვის რქებს რომ ითხოვს სალექსოდ, იგი ბელელზე დასაკრავად უნდა, რაც ჩვეულებრივი მოვლენაა მთაში.

ამისი ვარიანტია მომდევნო №205.

205.

დაბეჭდილია Bის მიხედვით. – 5 ღიჩიმქ] ასე აქვს Bს; იგი ამას უღრის: ღიჩინგ, ღიჩინო; 13 ბვერი აქქ] ბვერ იაქვ B.

Bის მოწმობით, ეს ლექსი ნათქვამია **მინდია წიკლაურის** მიერ.

ეს ლექსი ვარიანტია წინა ნომრისა და შეცთომით ძირითად ფონდში მოხვდა. სხვა ვარიანტი კიდევ:

ბ.

წამოვა ბარით ღილღვლები, ღიდი დგა საუბარია;
მოდიან, მოკითხულობენ: „ფშავლებს სად უდგა ცხვარია?“
შამოკდენ კალოთანაში, თვალ-შუალამის ხანია;
წამეგებნეს ხირსილნი, მარტიაიშვილნ მძანია.

5 ღილღურად ხკითხეს ამბავი, ერთ-ურთს დაუცეს თვალთ;
მაუვლენ დედის ერთასა: „შენაც გვიჭირე მკარია.“
ემზადა დედის ერთაი, ვეფხვმა შაისხა პწკალია.
უერთოდ არ დაბრუნდების ობლის გალესილ კმალია.
ღვედრება ამოდიოდა: „ქიბიშაურთა ვარია.“

10 გიორგიმ ანდარუყოსა არ მისცა ომის ხანია...
კმა გატყდა საურჯულოსა: „ნეთხას შაეკსნა კაროი:
დახკარგეს ანდარუყოი, ვეღარ მაკელეს მკვდარია.“

—

ემა ქართულის მოთქომმა ბელელს დავასხენ რქანია,
დავაკარ ბელლის კუთხესა, შორით მაებას თვალთა.
15 არ მავშლი შენსა ქებასა, საცა დასხდების ჯვარია.

(T, დ ა ვ ი თ ლ ი ქ ო კ ე ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

206.

დაბეჭდილია არხოტიონის (მ. შამანაური?) მიხედვით (საქართვე. 1916, №240). 3 კრაველან] „გიორგი და კვირიკას ხუჭუჭი კრაველივით თმა ჰქონიათ და ეძახდნენ კრაველიანს“ (არხ.); 4 ოკში წინ, ოკში უკენა] საქ.ში დაბეჭდილია: ოხშამი წინ, ოხშამი უკან (შეიძლება ასეც შეგვესწორებინა: ოკშამთ წინ, ოკშამთ უკენა, როგორც გ ვარიანტშია); 15 კარნი უღელში ღბიანა] „იგულისხმებიან კვირიკა და გიორგი“ (არხ.); 18 ბაბილის ნიამა] საქ.ში დაბეჭდილია: ბაბილოს ნიავმა (!!!).

ლექსის ტენიკის თვალსაზრისით საუკეთესოდ გამართული ნაწარმოებია.

გ ა ს წ ო რ დ ე ს ბეჭდვის შეცთომა: №12 მგელაი] უნდა: მგელაის.

ბ.

- მამაძაღლები ქისტები სრუ საქურდალად დიანა.
წამავლენ კალოთანის კორკ, ბინაზედ დადგებიანა.
უნდ დარეგნან წყემსები, ცხვრისათვის დაერივნანო.
კვირიკამ თავ-კრაველიანმა თოფიც არ დააგვიანა,
5 დაუკოციან ოროლნი, როგორ დაკვირიტნა ტყვიამა?
მარტიათამა გიორგიმ საჩქაროდ წამაიარა.
ქელთ თოფ წამაიყოლა, ჩაუსვა, ჩაატიალა.
არ სწყალობს მგელაის თოფსა: ნამტვრევებმ გადაიარა.
მესამემ მშავლის გაზდილმა ბერდენკა მოუწკრიალა.
10 დაგვიკრა ანდარუყოსა, სიმირგელივ დაატრიალა;
ცხვარს ნარდად ევაჭრებიან, სრუ იმან დააზიანა;
ზოგნი ფულს ანგარიშობენ, ზოგნი იარაღს ხყრიანა.
ზოგნი ამბობენ: დავლმარხნათ, ზოგნ ტოტით ქვიშას თხრიანა.
ველარ დაკელნას პატრონმა, ამ ზაფხულ დაფქნას ჭიამა.
—
15 ეგ ლექსი გამოგიგზავნათ ღულით ბაბილის ნიამა.
გაიგა თქვენი ნაქნარი, აღარც-რა დააგვიანა.
გარმაიტიანა ფანდური, ჩახკრა და ჩააყრიალა.
გამამიგზავნეთ ხანჯარი, კევსურებს მოეუპრიალა.
შორად სიარულ არ მინდა, — სრუ ჩვენს ჭალაზედ დიანა.

(Sh).

ჩამაწერინა სიმონ გაბურმა 3.5.1913. — Gსის სიტყვით, გიორგის ჯავრი სჭირდა ქისტებისა: გიორგის ქისტური კარგად სცოდნია და შეეტყო გამოკოთხვით, რომ მის ბიძაშვილისთვის, მგელასთვის, თოფი ანდარუყოს დაეკრა, რის გამოც მგელას

ხელი ჰქონდა გაფუჭებული. ამ მგელის თოფი ჰქონოდა თან იმ დროს გიორგის, როცა ქისტები ფშავლის ბინაზე მოსულან ვითომ ცხვრის საყიდლად, მაგრამ ნამდვილად თითქო დასაცემად.

ბ.

- ცდა უნდა აეგითასა, რო კრავლიანნი ცდიანო!
ოკშამთ წინ, ოკშამთ უკენა საბაკეს სისხლით სვრიანო.
გიორგიმ კრავლიანათამ აღარა დააგვიანო,
დაგვიკრა ანდარუყოსა, ტარივით აატრიალო.
- 5 უყურეთ ფშავლის გაზდილსა: ბერდენკა შააწკრიალო,
დაგვიკრა ანდარუყოსა, ტარივით აატრიალო.
ერთი ნასრევით ოროლნი საით დაკვრიტნა ტყვიამა?
აეგ ლექს გამაგიგზავნათ ღულთი ბაბილის ნიამა.
სალექსოდ შავხლის ხანჯარი, კევსურებს ჩაუპრიალა.
- (Bd).

დ.

- ქისტეთით ქისტებ წამოვლენ, საგძალ ჩაიღვეს ზიარა,
გადმოვლენ საფშავლოშია, საქურდნელადა დიანა;
კალოთანაის კორკჩია ფშავლის ბინაზე ჰყრიანა.
ქისტმა თქვა ანდარუყამა: „ცხვარს უნდა დაგურიალა.“
- 5 გიორგიმ კრავლიანათამ აღარა დაუგვიანა:
ორ ქისტ გაკვრიტა კელადა ერთხელ ნასროლმა ტყვიამა.
ჯღუგამაც უძილაურმა პატრონა ჩააწკრიალა.
თოფ დაჰკრა ანდარუყასა, წაღმ-უკუღმ დაატრიალა.
ზოგთა თქვეს: „ზოგში ჩავჰყარნეთ, ზოგნი მიწასა სთხრიანა.“
- 10 ზოგნი ფულს ანგარიშობენ, ზოგნი იარაღსა ჰყრიანა.

—

ეგ ლექსი გამოგიგზავნათ ღულთი ბაბილის ნიამა.
თქვენგან ქისტების დაკოცა, ღმერთმა იცოდას, მიამა.
ერთ ხანჯარ გამომიგზავნეთ, რო ქისტებ დავაზიანა.
აე-ჩაეისა მუასწრობ, ჩვენის ჭალისას დიანა.

(Shფ).

მიამბო ხ ვ თ ი ს ო ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა მალაროს-კარში 3.10.1913. — 8 დაჰკრა] მოამბემ უფრო ასე გამოთქვა: დაჰკრა.

207. კაკა ნაროზაული

დაბეჭდა საქართველოში (1916, №240) არხოტიონმა (მ. შამანაურმა?), რომელმაც ასეთი შენიშვნა წაუძღვარა: „ს. ახმეტის ახლო კვერნაძეულში ცხოვრობს ერთი ღრმად მოხუცებული 90 წლის ხევსური, კაკა ნაროზაული, ქისტების წყალობით არხოტიდამ გადმოსახლებული. აი ამ კაკაზედ გამოთქმული ლექსი, როდესაც მან ქისტებს თავისი საქონელი დააყრევინა.“

208. სულხანაური

ჩაწერილია პავლე შანიძის მიერ 1922 წელს. ბოლოს აწერია: მგელა ლიქოკელი, რომელიც უფრო მოამბე უნდა იყოს, ვიდრე მათქვამი. პავლეს სიცოცხლეშივე ეს ლექსი გადმოვიწერე მისგან. მანვე ჩამართვინა ორი მუხლი (8 ნათქოში არის... და 9 წყლის სამ...), რომელიც მის ჩანაწერში არ იყო, მაგრამ ზეპირად ახსოვდა; „ნეტარ ვინ ეტყვის ამბავსა“ ეს სიტყვები (მ. 28) ქალაღის განაკეცზე მოხვედრილიყო და, ჯიბეში ტარების გამო, გადაღულიყო; აღდგენილია პავლეს მესიერების თანახმად. — ბეჭდვით შეცთომათა შესწორება: 9 გაბანდავს] გალბანდავს; 15 ჩამალაღვედეს] ჩამალაღვედეს; 22 ვინა რა] ვინარა; 35 ცოცხლისად] ცოცხალად.

სულხანაური შვილი იყო გოგოჭურ ჯინჭარაულისა, რომელსაც ყველა იცნობდა, ვისაც ბარისაშოში მოუხდებოდა მისვლა: ყველას იზიდავდა მისი სტუმარ-მოყვარეობა. სულხანაური მოკლეს 1921 წ. ზაფხულში.

6 მოლაის სისხლით ნაღებსა ხანჯარს გაუწმენდს ფხასაო] სისხლის აღების მიზნით სულხანაური მითხოს გადასულა, მოლა მოუკლავს, მოუჭრია თავი (ჩვეულებრივ მარჯვენა ხელს სჭრიან ხოლმე) და გადმოუტანია. მაგრამ რადგანაც მოლა სხვა გვარისა აღმოჩენილა, ვიდრე მესისხლე იყო, ამიტომ ხელმეორედ გამგზავრებულა შურის საძიებლად და შატილს ქვემოთ შეცთომით ხევსურისათვის დაუკრავს თოფი; 15 ბუსურბნის ტალავარსაო] სულხანაური აბას ტანისამოსს შეუცთენია: ჩაცმულობაზე მას ქისტი ჰგონებია და ხევსური კი შემოჰკვდომია; 26 დაგთოფეს კისტნის ჭალასა] სულხანაურს შატილივინების მღევარი გამოუდგა, გზა მოუჭრეს და კისტნის ჭალაში მოკლეს; 29 ნათულას ამბავს ნუ ეტყვი, თორო მოიკლავს თავსაო] სულხანაურის სიკვდილი ვერ აიტანა მისმა ბიძაშვილმა ქალმა, ნათულამ, და თავი მოიკლა; 33 მელიცის აფიცარსაო] სულხანაური მილიციის უფროსად იყო იმ ხანებში ხევსურეთში.

სულხანაურის შესახებ ნ. კიდეე №№209, 264, 538.

ბ.

გაგმარებ, ჩემო ფანდურო, ახალს ჩავიდებ ღარსაო.
რას ფიქრობს სულხანაური, რო ბედავს ველობასაო?
წამავას სამითხოვოდა, ქისტებს მავლებს თვალსაო.

- ანატორაში ჩავიდეს თვალ-შუალამის ხანსაო.
- 5 მავიდეს შატილიენები, ჩამოლალევედეს ცხვარსაო.
 ნუ იცვამ, გიგიაშვილო, ქისტების ტალავარსაო,
 შაგზვდების სულხანაური, გაფერებს ქისტის ყმასაო,
 დაგლიშნებს, არ დაგარიდებს, გაიღებს თოფი კმასაო.
- 10 „შვილო, ვინა გკლავს, აბაო, ვინა-რა მხურავს ცასაო?
 მამა-შვილობით ვიყრებით, რას მახობინებ თვალთაო.“
 მემრე მა შატილიენებსა ბევრად ვერა ვზდებ ბრალსაო.
 შაგიკვრენ, სულხანაურო, მალლა მთას, დაბლა ბარსაო,
 დაგთოფვენ კისტინის ჭლასა მზე-ამადენის ხანსაო.
- 15 თოფ დაგკრეს, მთისა არწივო, შამაიჭუჭკა(ვ) მკართაო,
 ვინ-რა მიართომს ამბავსა შენსა დელასა, დათაო?
 ფერ ახკდა, სულხანაურო, შენსა სახლსა და კარსაო,
 ციხეს ლამ-კირით ნაგებსა, ქვაზედ ნაღებსა ქვასაო.
 აღარ დაუდის სტუმარი დედა-შენს თამიასაო,
 აღარცა მელიცივნები მელიციის აფიცარსაო.
- 20 მე წინა(ვ) გითხარ, სულხანო, ღრიდე სისხლიანს გზასაო.
 ძველთაგან მოდის ანდრეზად: „კოკა სრუ არ ზიდს წყალსაო,
 წყლისა ზიდენაში გატყდების, დეერეკების ქვასაო.“
 კევსურ ღთისიკა გეტანა, ერთ მშაველ გჭერდა მკარსაო.

(C).

Cს გაუგონია შიშია ქერაული საგან 11.7.1925. – 15 ახკდა] აკდა C.

209.

გადმობეჭდილია Thიდან (გვ. 198). – 31 გუღელას დამჩა ციხეი] ეს ციხე ახალ-
 აგებული ჰქონდა სულხანას.

210. ფუტკრის ქურდი (Sh)

მათქვამი („ღულჩი კევსურის შვილი“) შეიძლება იყოს ბაბილთ ნია.

ამავე საგანს უნდა ეხებოდეს №№213, 214.

[„მიამბო მგელიკა აპარეკას ძე ქისტაურმა ფუძის ანგელოზში 17. 8. 1913.“
 მიწერილია ა. შანიძის ხელით. რედ.]

211. ქისტების დასხმა თუშების ცხვარზე (Sh)

ჩამაწერინა ბათაკა ჯინჭარაულმა 17. 6. 1911 ს. ბარისაკოში. – 4 გულ-
 კადარ იყავ ბელადი] ასე მაქვს ჩაწერილი, მაგრამ, როგორც ახლა მგონია, ასე უნდა

იკითხებოდეს: გულკადარი ხეავ ბელადი: ალბათ, მოამბემ უკანასკნელი სმოვანი პირვ. სიტყვისა შემდგომ სიტყვასთან დაკავშირებით თქვა, ხმის გაძლიერებით, როგორც ეს ჩვეულებრივია ხევსურულში (მდრ. ამის შესახებ ჩემი შენიშვნა ბ ე ს . გ ა ბ უ რ ი ს მიერ ჩაწერილი ტექსტების შესახებ („წელიწადული“, გვ. 336); 25 დალისტანს შადვეს ზარია] ზოგ ცალში კორექტ. შეცთობა გაიპარა, უნდა: დალისტანს შაზდვეს ზარია.

ბ.

- ვინ იყავ, რომენმ იამბე, ჩათმაში თუშის ცხვარიო?
დალაღეს მოციქულები „ჩათმას დაავლი(თ) თვალიო.“
მავიდეს დახარებულნი: „დიდია საშოვარიო.“
შულამის ხან რომ მავიდა, ჩათმას დახურნეს ცანიო.
- 5 გიორგიმ უთხრა გიგასა: „მძაო, წავვისხეს ცხვარიო.
რა ვქნა, ხარ ბატარიაი, – ვა, თუ ვერ მიჭირ მკარო!
მიუღის ჩვენებ ქეჩები, ვეჟნებს გააქვის ჩქამიო,
ყუყუნით მიზდვეს ძალლები, სრუ იძერის მთა და ბარიო.“
ცხენს შასხდეს უთურის შვილნი, ლაღნი არწივნი ჩქარნიო.
- 10 თავს წამახყარეს ლაგმები, მიანებნიან გზანიო.
ჩობანახისას წავიდეს, მარცხნივ აართვეს მკარო.
გათენდა, განდა თუშეთი, შორ-ახლოთ უყვეს ძალიო.
ომ იქნა ლეკის წყალზედა, სისხლსა წვიმს, ზეთი დარია.
მაღე დაგვიკრეს გიგასა, გიორგის მასტყდა მკარო.
- 15 გიორგიმ უთხრა გიგასა: „მძაო, მწყურიელ ხარო.“
ხუთნი შასწირნა გიგასა: „მაუტანიდი წყალიო!“
ხუთნი თავის თავს შასწირნა: „იყვნიდი(თ) ჩემნი ყმანიო.“
მემრ კი გიორგის დაგვიკრეს, მანძილა დასცეს კარო;
უთურიშვილის ლურჯაო, დიდხან ცოცხალიმც ხარო!
- 20 მელანქრი(თ) გამოქცეულმა თუშეთ ჩახყარენ კმანიო;
მარტუამ ამაიარენ გძელნი ქიზიყის მთანიო;
პირით მაგქონდა ლაგამი, გიხანდებოდეს გზანიო.

—

ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალიო.
სალექსო(დ) შამიკრიფილით კვამლა(დ) შიშაქი ცხვარიო.
(O).

ბ.

ვინა თქვა, ენა ვის გაკმა: „ჩათმაჩი ბევრი ცხვარიო?“
დალაღეს ყარაულები: „ჩათმას მავლით თვალიო.“

- მავიდეს დალაღებულნი: „ბევრი ას საშოვარიო.“
 იყრების ბელანქარჩია მძიმე ურჯულოს ჯარიო.
- 5 მკარსა სჭერს ჭარელთ შვილები, ეგიც ბელანქრის მკარიო.
 ლეკებს არა ხყავ ბელადი, ალაზანს გამომკდარიო.
 ხუთშაბათ გათენებადა ჩათმას დახურნეს ცანიო.
 გამაბრუნეს ლეკებმა თოთხმეტი ფარა ცხვარიო.
 ჩაუდის ჩვენებ ქეჩები, ეჟენებს ჩააქვის ჩქამიო.
- 10 ყუილით ჩასყვა ძაღლები, ღმერთს შასწვდა ცოდო-ბრალიო.
 „არ მიგვევლების თუშეთა, წელზედ რად გვინდა კმალიო?
 დაგვეკვეთების სამძახი, არ მოგვეცემის ქალიო.“
 თოდ შასკაზმა ლურჯაი, ზედ შაჯდა ნიაჯ-ქარიო.
 „პატარაი ხარ, გიგაო, თუ ვერ მიჭირე მკარიო.“
- 15 – „მკარ ვერ გიჭირა, გიორგი, დამარქვი კახის ქალიო.“
 ჩამადახისას წავიდეს, მარცხნი უქციეს მკარიო,
 ცხენებს დახყარნეს ლაგმები, გამაანებეს თავიო.
 შუას ჩათმაჩი მასწრეს, არ დაანებნეს გზანიო.
 ომობენ უთურგიშვილნი, დაღისტანს შაზღვეს ზარიო.
- 20 გათენდა, იქნეს თუშები, შორ-ახლოს უყვეს ძალიო.
 ბელანქრის ბოლმდე მიზდიეს, მკვდარზე შახყარეს მკვდარიო.
 თოფი დაუკრეს გიგასა, გიორგის მასტყდა მკარიო.
 „ვაიმე, ძმაო გიგაო, მწყურიელაიც ხარიო!“
 დახკრა, შასწირა გიგასა: „მაუტანიდი წყალიო!“
- 25 ორნი თავის თავს შასწირნა: „სულეთში მყვანდით ყმანიო!“
 ორნი შასწირნა ბინასა: „ხვეტეთ ფარეხის კარიო!
 თანაც გახყვიდით წყემსებსა, მაუბრუნდით ცხვარიო!
 ჩაუსვარიდით ძაღლებსა, ჭადზე დაუსხით წყალიო!“
 გიორგის ბალთა-ყაწიმთა აასხეს სისხლის ცვარიო.
- 30 დახკრეს და არ დააჯერეს: „მანძილაჲ, დასხენ რქანიო!“
 ცხენო გიორგის საღარო, დიდხან ცოცხალიმც ხარიო!
 მარტუამ შამაიარენ გძელნი ქიზიყნის გზანიო,
 პირით მოგქონდა ლაგამი, გიხანდებოდეს გზანიო.
 კმაი გასტეხეს თუშეთა: „ჩათმაში დასცნეს ცანიო,
- 35 გაჩინდეს ბელანქარჩია გიგაის ვაცის რქანიო.“
 უხარის ლეკის ქალებსა: „მოლაღეს თუშის ცხვარიო.“
 ნუ გიხარიანთ, ძაღლებო! თქვენც მონა გადგასთ დარიო, –
 ბევრაის დედა სტიროდათ, ბევრა გახქერივდათ ქალიო.

- ამაგის მალექსებელი ალვანჩი თუშის ქალიო.
40 არც მე ორ გალაღებული, – მეც იქ მამიკლეს ქმარიო.
კელჩი მიჭერავ წინდაი, ჩამამდის ცრემლის ცვარიო.
გიორგაი და გიგაი ბიძაშვილ იყენეს, ძმანო.

(C).

გაგონილი ში ში ა ქ ე რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ 14.7.1925. – 21 ბოლ'მდე] ასე აქვს Cს;
29 ბალთა-ყაწინთა] ბალთა-ყაწინთა C.

ასეთი დაწყება ლექსისა (ენის დაწყევით) სხვაგანაც გვხვდება, მაგ. „ვინა თქვა, –
ენამც გაკმება! – ტერელოს ბევრი ცხვარია?“ (Tფ). რადგანაც წყევლა მარტო Cს
ვარიანტში არის, ამიტომ შესაძლებელია იგი სხვა ლექსიდან იყოს გადმოსული.

დ.

- იყრება ბელანქარშია მძიმე ურჯულოს ჯარია.
დალაღეს მაციქულები: „ჩაქმას დაავლეთ თვალთა.“
დალაღებულებ მოდიან: „ბევრია საშოვარია.“
ჩამამჯდარიყო ჩაქმანჩი ფარა-ფარაი ცხვარია.
5 შუალამის დროს დასციან შუა ჩაქმანჩი ცანია.
გაქერჩეს მაგათ ქერები, ეყვნებმ გაიღეს ჩქამია.
გიორგიმ უთხრა გიგასა: „ძმაო, წავგისხეს ცხვარია.
მკარსაც ვერ მიჭერ, გიგაო, ბატარიკაიც ხარია.“
– „მქარ თუ ვერ გიჭირ, გივარგი, დამქვიენით კახის ქალია!
10 შახკაზმა ნისლის ფერაი, ზედ შაჯდა ნიავ-ქარია.
„გაბედე, ჩემავ ლურჯაო, თუ გიქრის საომარია!
აგებ დამწია უკენა, საც მიდის ჩემი ცხვარია.“
წავიღეს გრანჯაისასა, მარცხნივ აართვეს მქარია.
ომობენ უთურგიშვილნი, გიგა, გიორგი ძმანია.
15 ომი ქნეს ბელანქარშია, კალოდ გარიყეს მკვდარია.
თოფი დაგვიკრეს გიგასა, არწივს მასტეხეს მქარია.
„აიმე, ჩემო გიგაო, მწყურთილაიც ხარია!
სამი შასწირა გიგასა: „სულეთ მაართვით წყალია!“
ერთა შასწირა ძალღებსა: „მჭადზე დაუსხი წყალია!“
20 ერთი შასწირა წყემსებსა: „უხვეტე ბინის კარია!“
ხუთი თავის თავს შასწირა: „სულეთ მეც მინდან ყმანია.“
ენლა გიორგის დაგვიკრეს, მანძილამ დასხნა რქანია.
უხარის ლეკის ქალებსა: „მასხეს თუშის ცხვარია.“
რად გიხარინათ, ქალებო? ბევრა დახჭერივლით ქალია,

25 ბევრის დედა ატირდა: „არ დაგვიყენეს დარია.“

—

ამაებისა მათქომი ალვანნი თუშის ქალია.

(T).

8 გიგაო] გიორგი T; 13 გრანჯაისასა] ალბათ იყო „გრანჯაისასა“ და იქიდან გადმოკეთდა (იმის გამო, რომ გ რ ა ნ ჯ ა კაცის სახელია ხევსურეთში); 21 სუთი] თუთი T.

მოიპოვება კიდევ სხვა ვარიანტებიც: ორი ჩაწერილი დ. მ ო ლ ლ დ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ ს. ბაზალეთში და დაბეჭდილი ივერიაში 1899 წ. (№131: „თათრებში ჩამოსულიყო შვიდი ბელადის ჯარია“; №154: „თუშები თათბურში იღვნენ, იქ დაეყენათ ცხვარია“) და სამიც თუშური, რომელთაგან ორი დაბეჭდილია (AI კვალი, 1897, № 49; Bu №74) და ერთი დაუბეჭდავი (R თ, 255).

212. ყაზიბევიანთ ცხვარზე დასხმა (R 148)

ორ უკანასკნელ მუხლში (რომელიც ხაზით უნდა იყოს დაცვილებული სხვებისაგან) მათქვამი ბულეჯანს სალექსოდ ხანჯარს სთხოვს, ან ჩოხას.

213. ცხენების წასხმა ზენა-მკრიდან (R 81)

5 სად მიხვალ, ქისტის გოგოლ] „აქ ქისტს ეძახის გოგოს“ R.

ეს ლექსი შეცთომით დაიბეჭდა ძირითად ფონდში: იგი იგივეა, რაც შემდგომი ნომერი და ვარიანტებში უნდა ჩამოსულიყო.

214.

დაბეჭდილია Bds მიხედვით. ამისი ვარიანტია Rის ჩანაწერი (გვ. 81), რომელიც წინა ნომრად დაიბეჭდა. — 7 გიორგიმ არცად გაგიგასთ] ეს გიორგი უნდა იყოს წიწილაშვილი, რომელზედაც ზემოთ სხვა ლექსიც არის (№ 210).

ორივე ვარიანტი ამ ლექსისა წაუვკითხე 27. 4. 1931 ხანმატელ ხევსურს ბ ე რ დ ი ა ა ლ უ დ ა უ რ ს, რომელმაც პირველი (№ 213) დაიწუნა და მეორე (№ 214) მოიწონა. იმავე ბ ე რ დ ი ა მ გადმომცა, რომ მაშინ ქისტს მარჯვენა ხელი რომ მოსჭრესო (მაჯაში იყო მოჭრილი), იგი აბულეთის ქვიტკირს ეკრაო და ორი-სამი წლის წინად ჩამოვარდაო.

ამავე ამბავს ეხება სხვა ლექსი, ფშაური წარმოშობისა („ქისტეთით ქისტებ წა-მოვლენ, ემზადებიან ფშავშია“ და სხვ.), რომელიც ფშავლისაგანაც მაქვს გაგონილი და ხევსურისაგანაც, მაგრამ იგი მეორე ტომში დაიბეჭდება.

215. კვირია და ცხენის ქურდი (Sh)

ჩამაწერინა გორულში (ბაკურ-კევეში) მინდია ფიცხელაურმა 22.6.1913. – 12 ეუბნა მემცხვარეებსა] Sc. რომელთაც ენახათ ქურდი; მარცხენას მკარზე სჭირსაო] sc. ნატყვიარი; 15 მკვდრისაო] პირველად თქვა: მტრისაო.

216. აბა გიგაური (Gi)

16 იშულღეს] იშუხლეს Gi. – მათქვამი ამ ლექსისა ომა ყოფილა, როგორც ჩართულია ბოლოში.

მუხლი 24 („თორმეტ პატრონა დაუწვავ...“) თავისი რითმით არ უდგება დანარჩენებს, იგი შემდგომი ნომრიდან უნდა იყოს გადმოსული (შდრ. № 217, 24).

ამ ლექსის ერთი ვარიანტი შემდგომი ნომრის ვარიანტზეა გადაბმული (ნ. №217 გ).

217.

ესეც Giს მიხედვით არის დაბეჭდილი. – 1 ცხენის მჭამლებსა] მამაძაღლებსა Gi (დასაწყისში მოდიოდა და გადასწორებულია №175,28-ის მიხედვით; ნ. ეგვევ ეპითეტი: №248, 13); 4 მსახურებმ] მსახურებ Gi.

ამ ლექსს წინ მიუძღვის Giს მერ წარწერილი „უშიმა“, რაცა არ ვიცი, რას უნდა ნიშნავდეს. ბესარიონის რვეულიდან ჩანს, რომ ლექსი მისია, ბესარიონისა. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

- ქისტებსა მამაძაღლებსა რა ცუდ რაიმ აქვ რჯულია!
სრუ ქურდობისას გონობენ, კაცმ რო დაუგდას ყურია.
წამავლენ საარავგოდა, ცხენის მაპარვა სწყურია.
ჩაეს ჩაზვერეს სავალი, აქვ კარგად ჩასაზრულია.
- 5 ჩავიდეს თიანეთშია, ჭამეს სტუმრულად პურია.
მანდით გარეკეს ცხენები, მითხოში ჩასვლა ღვულია.
ნაჩაღნიკ კარზე სერნაობს, მკართ შინელ-წამასხმულია.
იმ დროს იძახა მსახურმა: „ცხენები დაკარგულია.“
ნაჩალიკ აბას იბარებს, – მდევრობა იცის მგლურია.
- 10 „ადეგ, გაუდე ქისტებსა, გზა იცი მაგნებურია.“
აბეჩავ, აფშინაშვილო! აჩქარდა, უცემს გულია.
წევა რად უნდა სხვისაგან? სრუ ომის მონატურია.
„მტრისად გაყოლა, ბატონო, ეგ ადვილ სამსახურია.“
მზადღების, ისხამს აბჯარსა, ლურჯა დგას შაკახმულია.

- 15 ამბობენ თიანელები: „საისკე მამზადულია? რად აქვის პატრონტაშები მკარ-ილივ გადაცმულია?“
 ლურჯა არაგვზე შამარბის, აქვ ძუა შანასკულია.
 მაუკავრდების მკედარი, მტრის ჯავრით გაბასრულია.
 მაშინჯავს ქურდების კვალსა, აქვ ლამფა განთებულია.
- 20 შამაგათავა, არაგვო, ცისპირიც შამადრულია,
 საგათუნებო ვარსკვლავი გორის პირ ამასულია.
 დაუგზავნავის სხივები ჰაერში დაქსაქსულია.
 გადაიარა ბორბალი, პერანგზე დასარტყლულია,
 ყინვარა წყალზე ჩავიდა, ლამი ჩანს ჩაკვალულია.
- 25 შორითავ ნახა ღიღღველი, ცხენ მიხყავ მაპარულია.
 ბარაქალ, აფშინაშვილო! რა ფიქრებს მისცა გულია!
 „ღალატით მოგკლა ღიღღველი, – ფიქრობს, – რა ვაშკაცურია?“
 უძახა: „ქისტო, ნუ მიხოლ, მე შენთან შუღლი მწყურია.
 მე-ღ’ შენ სწორ-და-სწორ ვიშუღლათ, ღმერთი ვაკენათ, რჯულია.“
- 30 თავს ადგა მონა ავდარი, ცით სეტყვა ჩამასულია.
 თოფის კმა, ჭეხა-ქუხილი ერთუცზე გადამბულია.
 ქისტო, დაგაწყდა ტყვიაი, გაგინათოზა ტვინია.
 სანამდი დაფშენიტიების, დახკრა მეორე პულია.
 პირ-ჩაღმ დაიწვეს ღიღღველი, ახლა წყლის შასმა სწყურია.
- 35 ველარც წყალს დასწვდა დაჭრილი, – იწვეს და ხკდების სულია.

—

ბარაქალ, აფშინაშვილო! რკინის გდებივა გულია!
 ვაჟამ ქნას ყველამ აეგრა, ვინც ომის მოყვარულია!
 სალექსოდ არაყიანი ბოთლაი შანახულია
 გიბარა ბესარიონმა ქარ-ბუქეში გამათქმულია.

(G).

ქვეშ აწერია: „ჩაგვირილა ბალახურისძე გაბური. ნათქვამი 1913 წელს, ვსწერ 1927 წელს, 25 დეკემბერს.“

ბ.

ქისტეთით ქისტებ წამოვლენ, სტუმრულად ჭამეს პურია.
 ჩამოვლენ თიანეთშია, მაგათ ქურდობა ღვულია.
 ამ დროს იძახეს მსახურთა: „ცხენია დაკარგულია.“
 ნაჩალიკ გამოსეფრნავდა, მკარო პალტო-წამოსხმულია.

—

- 5 ნაჩალიკმ აბას უბძანა: „იმედი მქონდა შენია.
 აბავ, შახკაზმე ლურჯაი, ზე შაჯედ ქორის ფერია.“
 აბამ შახკაზმა ლურჯაი, ზე თოდ შეჯღა მგელია.
-
- გახკვირდეს თიანელები: „საისკე მომზადებულია?
 მაგთვენ პატრონა რად უნდა მკარ-ილღივ გადასხმულია?“
- 10 ქისტებს გამუღვა კვალზედა, გზავრობა იცის მგლურია.
-
- მინათებდა ლამფასა, ზე ლამე დახვდა ბნელია.
 მოვა, მოფიქრობს გულშიგა: „ვაი თუ ვერა ვქენია!“
 გათენებისა(ს) დაწირნა ფშავ-კევესურეთის ტყენია.
 დარჩა და დარჩა ლურჯაი, თორმეტ თუშნიან ცხენია.
- 15 „არ დაშნა, ჩემო ლურჯაო, ბევრჯელ გაჭმიე ქერია.“
 მინც დარჩომას აპირებს, აღარ ას გადამცვლელია.
 ცხენ რომენმ გამაუცვალე, რა კა სიკეთე ხქენია!
 გადაიარა ბორბალი, ცხენ არ ას დასაჭერია;
 ქცეულად ჩამაუბრუნდა, ჩამაათავა ცერია.
- 20 დილღველსა ორ-წყალაშიგა მონა დაეცა ფერია.
 ნახა, დახკვილა აბამა: „ძალლო, გაწირე ცხენია!“
 პირდაპირ ომი მოუკდა, საყუჩად ექნეს კლდენია.
 თოფის კმა, ელვა-ქუხილი აღარ ას გასაყრელია.
 დილღველი პირ-სისხლიანი გზავრობას დასცდა მგელია.
- 25 თოდ დაბრუნდა არწივი, შამაიჭუჭუნა თბენია.
 მავას, მაგონობს გულშიგა: „მაქვ გილდი დასათვლელია.
 თორმეტ იმისად მისრევაგ, ას კიდევ დანარჩენია.“
-
- ბლოელი აფშინას შვილო, დედა ვაცხონე შენია!
 ლექს კი ვერ გითხარ საფერი, შენ კი ვაჟობა ხქენია.
- 30 ამაგის მალექსებელი ომა მკარ-გვერდზედ სვენია,
 კელჩი უჭერავ ფანდური, თავით-ბოლომდე ჭრელია.

(C).

გაგონილია გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ (?) 18. 7. 1925 ბარისაკოს — 30 ომა] თომა C.

აქ არეულია ერთმანეთში ბესარიონისა და ომას ლექსი ერთისა და იმავე საგნის შესახებ. ბესარიონისა დასაწყისი (მმ. 1–4) და ერთი ნაწყვეტი შუაზე (მმ. 8–10), დანარჩენები კი ომასია.

218.

დაბეჭდილია Gi8 მიხედვით. – 9 პატრონა უწყვავ] პატრონა უწყავ Gi; 19 ქისტებმ] ქისტემ Gi; 30 ქისტებმა] ქისტემა Gi. [ვარიანტი ბ ნ. დამატებაში. რედ.]

219.

ესეც Gi8 მიხედვით არის დაბეჭდილი. – 4 ქისტებმ] ქისტემ Gi; 6 სახრიხლიანს] ასე წერს Gi, თუმცა სხვა შემთხვევებში იგი კარს ხმარობს (მაგ. შაკდა, იქვე, მ. 8). ამ სიტყვაში, როგორ სხვების ჩანაწერებიდან ჩანს, კარები უნდა (საკრიკლიანი); [ვარიანტი ბ ნ. დამატებაში. რედ.]

220. მამუკა და სადარა (Gs)

14 სცდებისა] სჩდებისა Gs; 17 დამჭერი] დამწერი Gs. – ამისი მათქვამი არის გასპარა მგელას ძე ქიბიშაური.

მამუკა და სადარა ყაჩაღებად იყვნენ გავარდნილები. სადარა დაიჭირეს და ციხეში მოკვდა, მამუკა ამის შემდეგ მარტო დარჩა და შემდეგ ისიც მოკლეს ბალთაში.

221. სადარა (G)

მათქვამია ბესარიონის მიერ 1916 წელს. – 3 აკოს შამაკდეს სოფლადა] სადარა ბარის-აკოელი იყო; 16 სრულება მინდა, მოყმეო, კემწიფის ბრძანებასაო] ასე აქვს Gs, მაგრამ მოსალოდნელია ან: სრულება უნდა... ბრძანებასაო, ან კიდევ: სრულება მინდა... ბრძანებისაო. რითმის მიხედვით აჯობებს: „სრულება უნდა... ბრძანებასაო.“

222. ზეკუცია არხოტს (Sh)

ეგზეკუცია, ხევსურებისაგან შემდგარი, არხოტს ჩადგა, რადგანაც იქ დამალული ეგულებოდათ ყაჩაღად გავარდნილი მამუკა გოგოჭური, რომელსაც რამოდენიმე კაცი ჰყავდა მოკლული. – 10 შაბურაშვილს ეგ უთხარით] შაბურათ აფშინა იმ ხანებში მამასახლისად იყო ხევსურეთში და სამსახურის გამო იძულებული იყო ეგზეკუციას გასძლოლოდა არხოტში; 11 ხუტუნიშვილს ვერ აწვალებს] იგულისხმება გიგია ოჩიაური, ახიელელი.

მათქვამად აქ ლილველი ასლავაიშვილია გამოყვანილი, მაგრამ ნამდვილად არის ახიელელი გარსია ოჩიაური, რომელმაც თვითონ მიაშობო ეს ლექსი 5. 8. 1913 ს. ახიელში.

223. მამუკა გოგოჭური (Gs)

39 სჭირსაო] სწირსაო Gs; 44 გემღური, გუდამაყრელო] ამბობენ, გუდამაყრელი მემცხვარე გაჯავრებული იყო მამუკაზე თითქო ცხვრის წართმევის თაობაზე, თუ არ ვიცი რაზე და ამიტომ გასცაო.

ეს ლექსი უთქვამს დიმიტრი ცისკარაულს 1912 წ.

ბ.

- ზენაით იწერებიან: „ვეფხვი დაზეზდა მთისაო,
არავინ დაგაზიანნასთ, არვინ დაგზივნასთ მწკლითაო.“
საძელის წვერზე შამოკდა მინინო კივილითაო,
ჩრდილოეთისკენ დაბრუნდა, გავლა სწადიან გზისაო.
- 5 „უნდო დავლაკა, – ამბობდა, – მთა-ბარი დაღისტნისაო,
შამოვხვდა თავის ამფასა ძელიმ-კარს ქისტისშვილსაო.
ჩამოვა, ჩამობოინობს ლალი არწივი მთისაო.
ჩამოჰყვეს ნისლის კოტორნი, შავი ლურბელი ზღვისაო;
დაუტყდეს ამხანიგები, მჭერელ აღარ ჰყავ მქრისაო.
- 10 არას ნაუღლობს ობოლი, თავი არ უჭირს სხვისაო:
წელთა ღბავ თავის შავხალი, ერთგული პატრონისაო.
შამეყარა წყემსები, ნაცნობი ღიდის ხნისაო;
ღალატით ხკითხეს ამბავი, საღამი მისცეს გზისაო;
არ მალგონდების მამუკას, თუ „ჩამისხემდეს მზირსაო.“
- 15 მარტუას შამეყარა, ჯარი ღვა ყაზახისაო.
ნაბადი გვერდზე გადიგდა, ძალი აქსენა ხთისაო;
„აბა, ორპირო რკინაო, საქმე ეხლა-ღა ჭირსაო.“
ემადრიგლების ხანჯარსა, – რაგორ გემოზე ჭრისაო!
თვალ-წამითის ხანზედა, მინდორ აივსო მკვდრითაო.
- 20 მოვიდეს ჩერქეზთ ქალები, ცრემლით იბანენ პირსაო.
„შენ გლეხი არა ყოფილხარ, აზნაური ხარ მთისაო.“
გემღური, გუდამაყრელო, პატრონო ფარის ცხვრისაო.
ღალატით მოგიკვლევავის, ჭკვაზე კი ვერა ხქენაო.
ქიჩილა დაიხურიდი, კაბაი დიაცისაო;
- 25 აიღენ ტარ-ნამტენანი, ჩამოჯე კერის პირსაო.

–

ამავის მალექსობელი ძაუგის პირსა ზისაო,
კელში მიჭერავ სტაქანი, შასანლობარი მკვდრისაო.

(Sh)

ბ.

ქვენათ იწერებთან: „ვეფხვი დაზეზდა მთისაო.
 არავინ დაგაზიანნას, არვინ დაგხივნათ მწკლითაო.“
 შამაკლა საძელეზედა მინინო კივილითაო.
 ჩამავას ბაკურ-ქევშია სტუმარი ერთის დღისაო.

5 კელ-ფეკ გექნება მომზრალი, ტყავ გაყოლილი ჯღნისაო.
 ბალთას შამახვდა მწერელი, მაუკოცნიდა პირსაო.
 დაელა კაზარმაები თერგისა ყაზახისაო.

10 „თუ კი ყაჩალი არა ხარ, ბილეთ გექნება გზისაო.“
 კარტიჭკა გადმაუჩენეს, პირ შამახყარეს პირსაო.
 „ნანდვილად მამუკა(ი) ხარ, მამკლავი სამ-სამისაო.
 ნაბად იქცივა გვერდზედა, ძალი აკსენა ხთისაო.
 „ჩემო ბატარავ ხანჯარო, საქმე ეხლად ჭირსაო.“
 ურჯულოს გადაუქნივა, შიშით დაეცა ძირსაო.
 ცოტაი ხნიდგეს მამუკამ რიყე გაავსე(ა) მკვდრითაო.

(Bb).

დ.

ზენათ იბარებთან: „ვეფხვი დაზეზდა კლდისაო.
 იფთხილეთ, ჭკლავლელებო, არვინ დაგგლიჯათ ბრჭყელითაო.“
 საზელე გამოიარა მიმინომ კივილითაო.
 ჩამობოინობს არწივი, არწივნი ლალის მთისაო.

5 უკან მოჰყვება კოტორი, ნისლები შავი ზღვისაო.
 ჩრდილოეთისკენ დაბრუნდა, გასვლა სწადიან გზისაო.
 ჩამოვა ბაკურთ-ქევშია სტუმარი თავის დისაო.

(Mr).

გაუგონია 16 წლის დ ა ვ ი თ პ ი რ ქ უ შ ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ ს. ჩარგალში.

ჟ.

ზენათ იბარებთან: „ვეფხვი დაზეზდა კლდისაო.
 არავინ დაგაზიან(ნ)ასთ, არვინ დაგხივნასთ მწკლითაო.“
 საძელე გადაიარა მინინომ კივილითაო.

- ჩდილოეთისკე დაბრუნდა, გავლა ეწადა გზისაო.
- 5 ჩამოვა, ჩამობოინობს ლალი არწივი მთისაო.
ჩამაწივა წყემსებსა, ნაცნობ სყავ დიდის ხნისაო.
ღალატით სკითხეს ამბავი, სალამ მიართვეს გზისაო:
„სად მიხვალ, ჩვენო მამუკავ? აგრემც დაგპარავთ ჭირთაო!“
ღამე იარე, მამუკავ, დანდობა ნუ გაქვ დღისაო.
- 10 ეგ რა ეგონა მამუკას, თუ ჩამისხემდეს მზისთაო?
ჩოხელათ, გუდამაყრელთა, დედა გაუწყრეს ღვთისაო!
მაგათ უამბებს ამბავი გათქმულის ყაჩაღისაო.
ბალთაში ჩამამავალსა მეხი დაგეცა ცითაო.
უნადრიკ გადმაგეღობა, ბილეთ მოგთხოვა გზისაო.
- 15 „თუ ბილეთ არ გაქვ, ვაშკაცო, შენი შინ წასვლა ჭირსაო.“
ამაიტანა, აჩვენა ფაშფორთი დიდის ხნისაო.
გულჩი დარდი აქვ ვაშკაცსა, პირად არ წირავს ღმინსაო.
„ნამდვილად მამუკაი ხარ, მომკვლელი სალდათისაო,
ოვსისა აბეშიკისა, ქისტისა მურთაზისაო.“
- 20 – „იქით წადგეით, რუსებო, მე თქვენი არა მკიდავო.
არც თქვენის მამის მამკლავ ორ, არც კიდე თქვენის ძმისაო.
თუ მანც არ დაიჯერებთ, ერთ-ორ უნცროსიმც მინდაო.“
აიკრა კელი ხანჯარსა, ფერი დაიდვა მგლისაო,
პატარა ხქონდა ხანჯარი, იმედ არ ხქონდა კმლისაო.
- 25 დახკრა და გადაუქნია უნადრიკს ქისტის შვილსაო.
მკრის უღელ გააწყვეტინა, ურჯულო დასცა ძირსაო.
მეორე წვერით გაუშვა, სუყელა მაგას სკვირსაო.
კელმა უწვდინა ნაწლევეთა, [ხანჯარს] სიმოკლე არ ერჩისაო.
მესამეს გადაუყოლა: „შენ ჩემ უნცროსი იყავო!“
- 30 დატყვერების არშავიანი, მუკლი მოგტყხეს მგლისაო.
სანამდი მეცხრე არ დახკრეს, მოკლულ ვერა თქვეს რვითაო.
ბალთას დაგიდგნეს ლოგინნი, გზის თავ მაგ სოფლის პირსაო.
მოვიდეს ქისტის ქალები, დანღალ დგას ძაღლებისაო.
ზატორ ივსების ცრემლითა, ჯავრი კლავს რუსებისაო!“
- 35 „ვაიმე, ჩემო პატრონო, ჭირიმე კარგის ყმისაო!“
ცოლ-შვილს ნუ სჯავრობ, მამუკავ, შინ ლეკენი დაგჩქეს მგლისაო.

—

თუ რას მოლექსეს იკითხავთ, ნათქმელი ბურბათისაო.

(C).

ეგ რა ეგონა] ეგრე ეგონა C; 28 ხანჯარს] ახსნა ჩამატებული; 32 მაქ] მაქს C; 36 შინ] შენ C.

აქ გადარეულია ერთმანეთში დ. ცისკარაულისა და გულბათის ლექსის მუხლები: თავი ცისკარაულისა და ბოლო კი – უმთავრესად გულბათისა (მდრ. №225). გადარევის ხელი იმან შეუწყო, ალბათ, რომ ორივე ერთსა და იმავე საგანს შეეხება და რითმაც ერთნაირი აქვთ.

224.

დაბეჭდილია ჩემი ვარიანტი (Sh), რომელიც მიამბო ახალა არაბულმა ჯუთაში 3. 8. 1913. მომეპოვება იგივე ლექსი, ჩაწერილი თვით ავტორის მიერ (ბესარიონ გაბურის მიერ; შემოკლებით G). საინტერესოა შევადაროთ ისინი ერთმანეთს, რომ ნათელი იყოს, თუ რაოდენად ახლო მიჰყვება, ზოგიერთ შემთხვევაში, პირვანდელ წყაროს სხვების მიერ დასწავლილი და გამეორებული:

ბ.

2 ვერას] ვერც-რას G; 6 ვაჟიას შვილო] ბუჩუკურელო G (მამუკას მამას ვაჟია ერქვა, ხოლო სოფელს – ბუჩუკურთა); 8 ცასა ჩამაზდის] და ცას ჩამასდის G; 9 მიწას ეჭირას ტანია] მიწას ეჭირა მკვდარია G; 10 არ დახვიდოდა მთა-წვერთა არწივი მეომარია] არ დახვიდოდა მზეზედა შევარდენივით ჩქარია G; შემდეგ ხუთი მუხლი (11 სანამდე იყავ ცოცხალი... 15 ... პატრონების ჯარია] აკლია Gს; 17 გავიდა] გაიდა G; 25 არ გგონდებისა სულეთში] არ გგონდებისა G; 19 არვინ გყავე მამკრეი] არვინ გყავისა ამქრები G; 4 არ იტყვისაე] არ ამბობსაე G; 22 გეგენთ-გორ] ბეკენთ-გორ G; 23 მარტო რომ ჩახყვა ლაშქართა] მარტომ რომ ჩახყვა ლაშქართა Sh (მოამბემ მარტომ ფორმა მეორე ზმნას დაუკავშირა ალბათ: მარტომ... კოცა); ჩაავა] ჩაივა G; ამის შემდეგ G უმატებს:

ამანდით ამბარუნვილმა გზის ძირ ჩახყუნა ქვანია.

ცოდვან მოხკიდნა კმლისანი, ვინაც გაივლის მგზავრია.

ვინც ამას გადასცილდების, ვინც არ დალოცოს სამია.

სამაგიეროდ Gს აკლია 25-ე მუხლი: „არ გგონდებისა ალქიმი (ვარ. აბჯარი) თუშების წანატანია; 27 ბორბალას] ბორბალა G; 27 სისხლი(თ)] წითლად G; 28 გასწყდა] მასწყდა G; შემდეგ Gს აკლია სამი მუხლი (30-32: ერთ კაობს... მასთხარა გვარია). მერმე კიდევ აკლია Gს ორი მუხლი (35-36: „შემეგეხვივა... დაგიძრეს ტანია“). აკლია აგრეთვე მ. 37 („თოდ თუ მასკვედ..“), ხოლო 37-ე მუხლს 39-ე უსწრებს ოდნავი ცვლილებით:

ველარ ვინ გაზდის შენფერსა შვილად კევსურის ქალია.

მიმართვა გოგოჭურებისადმი (მმ. 40-48) სრულებით არ მოეპოვება Gs, სამაგიეროდ აქ ლექსი ასე თავდება:

ვერა ვიამბე სიტყვები, გმირო, შენ შეშადარია.

საყვედური მკვდრის გაწირვის შესახებ (მ. 45) იმით აიხსნება, რომ, ხევსურების შეხედულების თანახმად, მკვდარი თავის მიწა-წყალში უნდა დაიმარხოს. თუ ვინიცობაა უცხო მხარეს გარდაიცვალა ვინმე ხევსური, თუ რაიმე საშუალება კი არის წალებისა, აუცილებლად წაიღებენ ხოლმე. მაგ. 1931 წ. მარტში ტფილისში გარდაიცვალა ერთი ხევსური, გვარად გოგოჭური, და ხევსურეთში წაასვენეს.

ამ ლექსში რომ ქალუნდაურის შესახებაა საუბარი, იგი შეიცავს მე-8 ნომრის სიტყვებს, რამოდენადმე გადაკეთებულს.

ამავე საგანს ბ ე ს ა რ ი ო ნ მ ა მორე ლექსიც უძღვნა (№ 229).

225.

ჩაწერილია ჩემ მიერ (Sh) ს ა დ ა რ ა ჯ ო ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ნაამბობის მიხედვით 23. 6. 1913. ს. გორულში (ბაკურ-კეკს). — 8 მთვარევე ხუთმეტი დღისათვის იგულისხმება მამუკა; 13 ციხელ ბასრის ქვისათვის აქაც მამუკა იგულისხმება; 22 კეკსურებზე არხოტს დაიწყეს ჭამაი საქონლისათვის იგულისხმება „ზეკუციის“ დროს მომხდარი ამბები (ნ. №222); 26 გაზაფხულისა(დ) მაგჩების ე.ი. საგაზაფხულოდ მოგირჩება; 36 მამკლავი სალდათისათვის სალდათი შემოჰკლომოდა მამუკას და სადარას, როცა ისინი თოფის წართმევას უპირებდნენო.

ბ.

ახლად ავიღე, ჩონგურო, ხანია ლექსობისათვის,
საშობის ლარებ აგასხი, გული აგაკარ ხისათვის.
დავიკარ, ისრე იძახე, მეგონე სპილოს ძვლისათვის.

—

- არეულ ნისლებ ამოდის, არხოტში გადადისათვის.
5 შენ ფხიტურ გადაგივლავის, არწივო მალღის მთისათვის.
გადადი ბაკურ-კეკსშია, სტუმარო თავის დისათვის.
ქელ-ფიქ გექნება დამძრალი, ჭარ-ატანილი ჯღნისათვის.
გადადი ზელიმ-ხანთანა, მჭერელ გექნება მკრისათვის.
ღამე იარე, კეკსურო, დანდობა ნუ გაქვ გზისათვის.
10 შამოგზვდებიან ყაზახნი, მსახურნი კემწიფისათვის:
„კეკსურო, ბილეთ გვიჩვენე, თუ გავლა გინდა გზისათვის.“
იმანაც გადააწვავა ნაწერი დიდის ხნისათვის.
„თუ სხვა არა გაქვ, კეკსურო, შენი გაშვება ჭირისათვის.“

- 15 პირდაპირ მამუკაი ხარ, მამკლავი სალდათისაო,
 ოსისა აბეშკისა, ქისტისა მურთაზისაო.“
 „გამიშვით, – ეუბნებოდა, – მე თქვენ არაი მკიდაო:
 არცა ვარ თქვენი მამკლავი, არც კიდე თქვენი ძმისაო.“
 – „არ შაიძლება გაშვება შენ-ფერა ბუსურბნისაო.“
- 20 წელთა რტყავ ქისტურ ხანჯარი, ტარი აქე სპილოს ძვლისაო.
 წინ-წინ ურადნიკს ჩამაჰკრა, ნათოზებ ჩამოღისაო.
 მეორეს გადაუქნია, – სიმოკლე არ უშლისაო.
 მესამეს გადააწვავდა, ნახე, როგორა ჭრისაო!
 მერმე გაიქცა პირ-აღმა, მუკლი აქე ნიაგ-ქრისაო.
- 25 მაგრამ დასწიეს მალევა ტყვიანი ვარშავისაო.
 ოკერო ვარშავიანო, ვაჟკაცს პირს მოღვერი ღმინსაო!

–

ემაგის მოლექსებელი მაღლა ჭერხოჩი ზისაო.
 ემტერებიან რუსები, მუქარა მაუღისაო.

(Tფ, ლ უ კ ა მ ა ჩ ს ო შ ვ ე ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

ერთი ვარიანტი კიდეც დ. ც ი ს კ ა რ ა უ ლ ი ს მიერ გამოთქმულ ლექსზეა მობმუ-
 ლი (ნ. № 223ე).

226.

დაბეჭდილია Gსის მიხედვით. მისი მოწმობით, ნათქვამია **დაბალ გიგას (გიგაურის)**
 მიერ, რომელიც კვირიწმინდიდან კახეთს გადმოსახლდა და ს. საკვერეში ცხოვრობსო.
 ამ ლექსის გამოთქმის დროს (1910 წ). მამუკა ჯერ კიდეც ცოცხალი იყო.

ეგვე ლექსი Gსს მეორედაც აქვს ჩაწერილი. დაბეჭდილ ვარიანტთან შედარებით
 იგი ასეთ განსხვავებას გვიჩვენებს: მე-6 მუხლად, ნაცვლად დაბეჭდილისა (კევსურებს
 მამაძალღებსა...), ამას გვაძლევს:

მოაზელ(ა) გარმამდინარებს(ა) ბევრას მაეზრნეს ფეკანი.

ხოლო მე-13 და მე-14-ს შუა უმატებს ამას:

ამ ჩემს(ა) დაბადებაში არც ღმერთ ყოფილა, არც ჯვარი.

ამას გარდა: 2 სულ ოროლნი] სულ ოროლ-ოროლნი; 13 მე ბეჩავ შვილი] მე კი
 ბეჩავ შვილ; 14 როგორც] ეგ(რ) რო. ორსავე ჩანაწერში მე-14 სტრიქონის უკანასკნე-
 ლი სიტყვა ასე აქვს გამოყვანილი: ცანდარი, რომელიც მე Gსის თავისებური გამოთქ-
 მის გამო (სისინა და შიშინა ბგერების გაურკვეველობა, რაიცა წერაზედაც მოქმედობს)
 „ჩანდრად“ მივიღე და ჯანდრად გადავასწორე და დავბეჭდე კიდეც, მაგრამ თითქო

ტყუილად: „ცანდარი“ ციხეაო, მითხრა მან. თუ ეს ახსნა სწორია, მაშინ ეგების ეს სიტყვა ამა თუ იმ გზით სპარს. ზ ი ნ დ ა ნ ა მ დ ე ადიოდეს (ზ ი ნ დ ა ნ ი – საპყრობილე).

227.

ლაბეჭდილია Gსის მიხედვით, რომლის ცნობის თანახმადაც, „ამის მათქვამი არის მოხევე, სოფ. სნოს მცხოვრები გუგუა ლუღუშაური.“

მამუკა მოუკლავთ ბალთაში 1. 6. 1912. – გ ა ს წ ო რ დ ე ს: 2 ზელი-მხანს] უნდა: ზელიმ-ხანს.

ბ.

სადარა-მამუკიამა პირობა შაკრეს მაგარი.

ციხით გამოდის თოფები, კოშკებმ დაიწვეს ზანზარი.

ემანდ ყაზახებ მოსულან ყაჩაღის დასაჭერლადა.

„აქ მოდით, კახის ქალებო, ორნი ვართ, განა ლაშქარი?“

—

5 მამუკამ ნახა სიზმარი, ზელიმ-ხანს უყვა თვალია.

აღა და გამეემართა, გადაიარნა მთანია.

არხოტის გადმოსავალში უკულმ აბრუნებს ქარია.

ჩავიდა რეხვის წყალზედა, გაშინჯა მთა და ბარია.

ბალთისაკ გამეემართა, საომარ ეტყვის მკარია.

10 ბალთაში როცა ჩავიდა, დახვდა ყაზახის ჯარია.

დაჰკითხეს სახელ-გვარია.

— „რად გინდათ ჩემი ბილეთი? რად ამიტეხეთ შარია?

მე თუ ყაჩაღი გგონივართ, სადა მაქვს თოფი-დ' კმალია?

თქვენც უნდა გებრალეობდესთ შაწუხებული მეზავრია.“

15 მამუკას ცეპი დაარტყეს, ერთის ნიმუტის ხანია.

მამუკამ ხანჯარ გაიძვრა, მაგრა უჭერავ ტარია.

გამეერია ყაზახთა, დადგა ერთ ცოდვა-ბრალია.

მამუკა პირ-ალმ გაიქცა, მუკლი მიწასთან მკრთალა.

მამუკას ტყვია მაარტყეს, პირთავეკვე ჰგდავის მკვდარია.

20 ხუთ სასროლიანს ნატრულობს, აღარც მალდების ხანია.

—

ამაგის მალექსებელი ბალთაში მუშა ვარია.

უხახუნებდი კანუას, კარგად წავიდეს წყალია.

სალექსოდ გამომიგზავნეთ ერთი შიშაგი ცხვარია.

(Tფ, ი ვ . თ ა ნ დ ი ლ ა შ ე ი ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

პირველი ოთხი მუხლი თავისი რითმით ძალიან უახლოვდება დაბალ გიგას ლექსს (№ 226) და შეიძლება მისი ნაწილიც იყოს.

228.

ჩამაწერინა როშკაში გარბანელმა თათარა წიკლაურმა (რომელიც მაშინ 10 წლისა იყო) 20.7.1911. 1 შესვლებისაო] შეცდომა ბეჭდვისა, უნდა გასწორდეს ასე: შესვლებისაო; 4 გაველა] მიწერია: გავედრა; 15 გძელიმ-ხნისაო] გააზრიანებულია და ამიტომ აჯობებდა, რომ ასე დამეხეჭდა: გძელი-მხნისაო; 24-ე მუხლის ნაცვლად (ქელი დაიკრა ხანჯარსა...), მეორე მოყოლის დროს იმავე მოამბემ ეს თქვა:

წვერით იკმარა ხანჯარი, ყამი არ სქონდა მტრისაო.

30 გაიქცა] გაიგდა (ვარ.); 36 მაუა] მიულავ (ვარ.); 37 ისი თქვა] იძახა; 41 დაჯდა, უამბა] იმათ შაშივლა (ვარ.); კელში] მიწერია „კელჩი“ და ასე შესწორდეს.

229 (G 220).

ეს მეორე ლექსია **ბესარიონისა** მამუკა ბურჯუყურელის შესახებ, მისი სხვა ლექსი ნ. ზემოთ (№224).

ბ.

- ყური დამიგდეთ, ვაჟებო, სიტყვა რო გითხრათ მართალი:
მამუკა ბურჯუყურელი განა მართლად ას მამკედარი?!
სახელს სრუ მუდამ ისი ჯობ, მაგის ბალთაში ნაქნარი.
მაუა ჩაჩანჩიგითა ძელიმ-ხნის შემონათვალი:
5 „ჩამეედ, მთისა არწივო, ვლაკათ დალისტნის მთა-ბარი!“
საჩანროდ დაემზადების, ვაჟმ დააფხავა ხანჯარი,
საჩქაროდ გადაიარა საძელის მთაი მაღალი,
ჩამოვა კევის ჭალასა, შუადღეია დამცხარი.
ჩოხელათ გუდამაყრელსა ღმერთი გაუწყრას მაღალი!
10 მაგათ უამბეს ამბავი, გზანი ჩაუსხეს ლაშქარი.
ბალთაში ჩამამავალსა გარმაელობა ჩაფარი.
ქისტო, გიცხონდას გამზდელი! გულ შენ გდებია მაგარი.
შენს მეტმ ვერავინ დასწონა, ზედ მიხვედ შორით გამხტარი.
კელ-უკულმ გარმაქნულმა დაგლიჯნა უბის მასრანი.
15 გულზეით გარმანადენმა სისხლმ შეგიღებნა კალთანი.

(C).

ბ.

მამუკა ბუჩუკურელი მთელია, განა მომკვდარი?!
ჯერთაც არ ღოგვიწყებია ბალთას მამუკას ნაქნარი.
არ მოკვდა სირცხვილიანი, ეხლაც კი სტირის ქალ-რძალი.
მამუკას ამბოვ მამუკა ზელიმ-ხნის შამონათვალი:
5 „ჩამოდი, მთისა არწივო, გავლაშქრათ ლეკის მთა-ბარი!“
საომრად გამაიწია, ვეფხვმა გალესა ხანჯალი.
გადმოვა ვეშა-წყართა, შუადლე იყო დამცხარი.
ჩოხელათ გუდამაყრელთა ღმერთი გაუწყრეს მაღალი!
ყაზანებს შაატყობინეს, წინ ეელობა ჩაფარი.
აღარ გაუშვეს გზაზედა, ვეფხვმა დაშალა ჯაგარი.
„ქიშტო, გიცხონდეს გამზრდელი! გული (გ)ქონია მაგარი.
ხანჯალი წამოგიქნიე, დაგაჭერ უბის მასრანი.“
იქითით სისხლმა ნადენმა წითლად შეღება კალთანი.

(D, ი ვ ა ნ ე გ ე ლ ი ა ი ძ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი).

230. ძმის სისხლის აღების მოლოდინში (G 237)

231. აბა ბაკალაური (G 237)

232. ფადიაური (G 238)

ბ.

„სად იყავ, თადიაურო? ნამი ნაბადზე გდებია.“
– „მთას ვიყავ, შური ვეძიე, ნამაშვრალს დამძინებია.
ავაწიოკენ ცხვარ-წყემსნი, ძილი არ მაჰკიდებია.
ქელში ეჭირათ თოფები, ბინას არ მაჰშორებია.“

(Rფ 198).

ბ.

„სად იყავ, თადიაურო? ნამი ნაბადთ(ა) გდებია.“
– „მთას ვიყავ, შური ვეძიე, ნამაშვარს დამძინებია.
ავაწიოკე ძაღლები, ჯერ წყემსებს არ დასძინებია.“
–
უძახა ბათირმაზამა ჩოფანას თავის ძმასაო:
5 „მგელი ხვარ შამოგივარდა, თავში რა გიბთხოვს ცხვარსაო?“
– „ვეფხვს რაღაც ჰგავს, ვერ ვარჩევ, შორით იბრუნებს თავსაო.“

(Lბ)

მეორე ნაწილი სულ სხვა ლექსი უნდა იყოს. იგი Rსაც აქვს ჩაწერილი ფშავში:

(022).

ემახის ბათირმარზაი ჩოფანას თავის ძმასაო:
„მგელ ხო არ შამოგერია, ბიჭო, რა გიფთხობს ცხვარსაო?
გუშინ მანდ იყო თორღვაი, არწივი შლიდა მკართაო.“

(Dფ 178).

ღ (023).

ყმაწვილი დედის ერთაი სულ აირჩია ორ თემზე.
ცალ-კელსა ფადიაურსა დედა არ გასცვლის ორ-კელზე.
ერთმა ყმაწვილმა ჭაბუკმა შური მაიგა სოფელზე:
მთელს ოჯახს გასჭრა თავები, დიდს ჯალაბთ, გაუყოფელზე.
5 მამრე მიმართა კარებსა ჩირალის მანათობელზე.
კარები დარჩა კლიტული, სულ შაიცვალა ცხო ფერზე.
მემრე მიმართა საკომსა, სჩხრეკს თავის გასაყოფელზე.
საკომით გაძვრა, წავიდა, მუკლ მაგრა მიდის სოფელზე.

—

„სად იყავ, ფადიაურო, ნაბადო რო ცორი გდებია?“
10 — „კეც ვიყავ, შური ავიღე, კვენას მთას დამძინებია.“
შემეგზინეს ყორნები, ჭამა არ დაუწონია.

(D, ივ. ფიცხელაური საგან გაგონილი).

233. სამი მზე (G 237)

ბ.

ნეტავ თქვენ, ქურაზის შვილნო! სამი მზე მავა თქვენზედა.
ერთი მზე მამაცობისა, მტერ ვერ დავიდგასთ ძალზედა.
მეორე ნადირობისა, ჯიკენ ვერ გაგივლენთ მთაზედა.
მესამე პურადობისა, სუ სტუმარ გისხავთ სკამზედა.

(O).

მეორის ნაცვლად Oს მესამე უწერია, მესამის ნაცვლად კი — მეოთხე.

234. ახალა (G 238)

დაბადების დღეს რომ რაიმე იარაღი გამოჰყვეს (აქ, მ. 2, საომარი პერანგია, ჩვეულებრივ ჯაჭვის პერანგად წოდებული), ასეთი ფიგურალური გამოთქმა სხვაგანაც

გვხვდება: „დაბადების დღეს გამოგვყავა მკართ თოფი, კელში ხანჯარი“ (226, 9). ასეთივე არსებითად: „გამახყვა დაბადების დღეს მარჯვენა სისხლიანია“ (44, 2).

235.

დაბეჭდილია Gის მიხედვით (გვ. 238). – 2 უწოვავ ქრისტის დედაი, არ თუ კორციელთ ქალაი] ასეთივე შედარება მოიპოვება ნაროზ ბლოელის ლექსშიც (№ 177, 2).

236.

ესეც Gის მიხედვითაა დაბეჭდილი (გვ. 238).

237. თორმეტის შურის მძებნელი (G 239)

ბ.

თავი რად მახკალ, მინდია? სიათა ყინჩა ტირსაო.
თორმეტის შურის მძებნელო, კელად მამყვანო ტყვისაო.
ლილვლები ქომოციხლები გაიყინჩებენ ძილსაო:
„ვინა-ღ შავციერის ლაშქართა? ვინა-ღ აუსხამს პირსაო?
ქიშაოს ჭალა დაგვინებდა, ვინა-ღ ჩავვისხამს მზირსაო?“

(O).

Oის თანახმად, ასეთი გადმოცემა არსებობს: ახიელში ობლად დარჩენილა მინდია ოჩიაური, კირჩლაის შვილი, რომლისთვისაც ქისტებს მამა მოუკლავთ. მინდია რომ წამოზდილა, მას „იოვის თავზე უძებნავ მამაი“, მოუკლავ თორმეტი ქისტი და მეცამეტე ტყვედ მოუყვანია. მეთოთხმეტედ რომ წასულა, ხმა გაუტეხიათ ღილღოს და მდევარი გამოსდგომია. მაშინ ალუთქვამს გორულის ჯვარისთვის (რომელიც საკუთრივ ოჩიაურთა სალოცავია) ქორა ხარის დაკვლა. დეკიანში ჩამალულა და ქისტებს ვერ უპოვნიათ. შინ რომ მოსულა, ცოლს ხარი არ დაუკვლინებია, – მე სად მყავს იმდენი ხარი, რამდენჯერაც შენ ღილღოს წახვალო?! ამის შემდეგ მინდიას გასჩენია რალაც სატკივარი, რომელიც ხატისთვის დაუბრალებია, ალუქმის შეუსრულებლობის გამო, და შეწუხებულს თოფი დაუკრავს და თავი მოუკლავს. სიკვდილის წინ დაუბარებია: ჩემს დას ნანას ნუ მოუშვებთო, ქება-დიდებით ტირილი იცისო, არ მინდაო, მაგრამ აბა ვინ დაუშლიდა? თითქო ნანა მოსულიყოს და დაეტბროს, როგორც ზემოთა მოყვანილი.

238-239. მინდია თეთრაულისძე (G 239)

240. უთურგიანი (G 239)

241. ხალიაისძე (G 241)

გის მიხედვით, ხალიაისძე თუში ყოფილა, მაგრამ მომეპოვება ერთი გუდამაყარში ჩაწერილი ლექსი („ხალიაისძე იტირა თავის ბეჩავმა დედამა“), რომლის მოამბესაც, ბ უ ჳ კ ი ა ჩ ო ხ ე ლ ს, ხალიაისძე ფშავლად, მათურლად, ჰყავს წარმოდგენილი. თუ ეს ხალიაისძე და გუდამაყარში გაგონილი ლექსისა ერთი-და-იგივე პირია, მაშინ ირკვევა, რომ ხალიაისძე ქისტებს მოუკლავთ და, ხელი რომ არ მოეჭრათ მისთვის, მის მომხრეს ქავთარ წითელაურს მისთვის იარაღი აუყვრია და მკვდარი კლდეზე გადაუგლია.

რთაც ხალიაისძე ფშაველი ჩანს (Rფ 192).

242. მიქელა (G 240)

ამ ლექსს კავშირი აქვს №77 და №254-თან. სულეთის წახდენის მიზეზად აქ ლექების გაწვევტა დასახელებული, მაშინ როდესაც №77-ში იგივე ამბავი საკუთარი ქალების დახოცით არის ახსნილი. ამისი ვარიანტები ნ. 254 ნომერთან.

243. თუშები სააქორაოდ (G 242)

ამისი დასაწყისი 24 ნომრისას მოგვაგონებს. ამას გარდა შინაურების მოტყუებაზე რომაა საუბარი, ვითომ ომში ასე და ასე ვისახელეთ თავიო, აქ (მ. 15) ლექებზეა გამოყვანილი, მაშინ როდესაც თუშურ ვარიანტში (Bu, აკაკის თვიური კრებული, 1900, №11 = ქართ. სიტყვ. №67) იგი ფშავლებს მიეწერება, რომლებიც ვითომც ომს შორიდან აღევენებდნენ თვალ-ყურს. შინაურების ასეთ მოტყუებას სხვაგანაც ვხვდებით: №170ბ, 16.

244. ლექები და თუშები (G 242)

245. დანდობით გაწვევტინება არხოტიენებისა (G 243)

ხადაის ხაბირიკა, გის თანახმად, ქისტი ყოფილა.

246. კადუელები (G 246)

ბ.

ნისლი ძეს ტუტილის კიდურ, არილს გაიგდებდ მზისასა.
შიგ არის კადუელები, ფერს იდებდიან მგლისასა.
ელიან გათენებასა, მითხოთ გამოსვლას ცხვრისასა.

- ცხვარ მითხოთ ნელად გამოვას, დილა ამავს მზისასა.
- 5 უწყალოდ ხეჩენ ღუმას(ა) მითხოვთ ცხვარ-ვერძისასა. სანება სკაზმებს ლურჯას(ა), საწყალს(ა) სამის წლისასა. და(ა)დგამს მართულობას(ა) საჩრდილობელს(ა) მზისასა, და(ა)ხვევს მასართავებს(ა) წითლის(ა) ატლასისასა.
- 10 „ღმერთო, მოგვისხენ მშვიდობით, კარს იდგენ სანებისასა! მაშინ ვიქმოდით სახთოსა(ა), კარისასა და ცხვრისასა.“

—

მამაცად კადუელი ჯობ, — ამასაკელს ზის მზისასა.
 მასპინძლად არდოტელი ჯობ, — ახლოს ას მითხოს გზისასა.

(Gog).

1 არილს გაიგდებდ მზისასა] არილს გაიგდებდავ მზისასაო Gog; 11 კადუელი] კადულებ Gog. — ამას გარდა GOGის ნაწერში ყოველ მუხლს ბოლოში სხვათა სიტყვის ო უზის, რაიცა ჩვეულებრივია ხოლმე ლექსების მბობის დროს: მზისასაო, მგლისასაო, ცხვრისასაო და შემდგომი.

247. წითელათანა (G 244)

ამის შესახებ ნ. შენიშვნა № 131-თან. — გის მეორე ჩანაწერში ვკითხულობთ: 2 არხოტიენებო] არხოტიენებოთ; დასკვლენ] კოცენ.

ბ.

არხოტის ჭალა გაივსა ქისტიშვილების მკვდრითაო.
 ბარაქალ, არხოტიენებო! კელ-უკულ(მ) დასკვლენ კმლითაო.

(Sh).

248. ჯაბირი წყალზე (G 232)

გის მოწმობით, ამ ლექსის მიქმელი არის კევსურის ქალი მზექალა.

249. გუროვლები სამეკობროდ (Sh)

გავიგონე კ ი რ ღ ლ ა წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 21.7.1911 ს. გარბანს. — დათ თუ ვინ გააგებიებს] პირველად დამიწერია: დათ ვინ გააგებიებს? — ნაჭაპნ] მოსალოდნელია: ნაჭაპნს, ან ნაჭაპნთ.

ეს ლექსი იმავე საგანს შეეხება, რასაც №№128, 129.

ბ.

- ამბავ რა იქნა გუროსა, წყრომა რა იღვა ხთისაო?
ჩამოდის წვრილი მასკვლავი, მთვარე შავს იქნევს პირსაო:
ველობა გაუბედავის ულუკაურის შვილთაო.
მიუკლენ აპარეკასა: „ადე, გაგვიძიე მზირთაო!“
- 5 გაუძღვა აპარეკაი, მართვეი შავარდნისაო,
გადაავლივა ჭალაი, ჯავრი აქვ ქისტებისაო.
დაბრეყებულა წყემსები, ცხვარი გამოდის ჩრდილსაო.
თოფი ხერეს, შივ შეარჩიეს, მანძილა დასცეს ტყისაო.
ცოცხალა მამას შესწირეს: „ბანდა უნდა ჯღნისაო..“
- 10 მომცდარან სიყმაწვილითა: კიდი მოშალეს წყლისაო.
წყალსა გამოვა თორმეტი ნარჩევის მითხოვლისაო.
სათოფრად ეეკიდიან [ერთურთს], ძალი აკსენეს ხთისაო.
წინ-წინ ხოლიგას დაგვიკრეს, მუკლი მოსტეხეს მგლისაო.
ყელ-ჭრელი იღუმისა ნელ-ნელა გამოდისაო.
- 15 ბევრი აქვ ტყვია-წამალი, სატოლ აღარ აქვ კლდისაო.
ევ უფრო საკვირველია: საყუჩად დება ძმისაო!
„შინ წაედ, აპარეკაო, შინ წასვლა წესი მთლისაო.
წაედ, წაილე ამბავი, ჩვენი-დ' ქისტების ცდისაო.
უამბე ჩვენსა დედასა, ბერია-დ' იქამს ლხინსაო.“
- 20 დათ ვინად გაგვიგებებეს, ნაჭაჰნ დაიჭრან თმისაო?“

(ვ ა ჟ ი კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი , ივერია, 1900, №12).

ბ.

- რა ამბავ იყვა გუროსა? რა წყრომა დაღვა ხთისაო?
ჩამოდითა წვრილი მასკვლავი, მთვარე შავს ივლევდის პირსაო.
ველობა გაუბედავის [აიმ] ულაკაურის შვილსაო.
მიუვიდოდეს აპარეკასა, გამტან არ ურჩიყო გზისაო.
- 5 „გაგვიძლიდი, აპარეკავო, მცოდნე იყავი [მითხოს] გზისაო!“
აისხიანავ იარაღები, თითო საკსარ იყვ[ა] ტყვისაო,
ბოსოს ჩაუსხდეს გზაშივა. თქვეს, [რო] ნანატრ[ი] ცხადლებისაო.
ბოსოხელთ[ა] წყემსი მოუკლეს, [მათ] მუკლ მოიბიან მგლისაო.
კიდნიც ჩა[უ]ყარნეს წყალშივა, დარდ[ი] აღარ ხქონდა მტრისაო.
- 10 ქისტებს ხევანივიის[ა] მცურავი, ისევ წყალს[ა] გამოდისაო.
საჩქაროდ[ა] შემოეწივნეს[ა], დადგ[ა] გუგუნ[ი] თოფებისაო.
თოფი[ი] დაუკრიან ხოლიგას[ა], მოსტეხიან[ავ] მუკლ[ი] მგლისაო.
იღუა[ი] ჩამობრუნდების[ა], როგორც[ა] ღურბელი ცისაო.

- ძმა დაიდვის[ა] სანგლადა, [ძმაი] ძმაზედით ისრევდისაო.
- 15 [აის] იღუაისა ყელ-ჭრელი და(ა)ნგრევედა მზის პირით[ა] ჩდილსაო. თითოსა გამოვარდნასა ქისტებ[ი] სამ-სამს მკვდარს[ა] თრისაო. შენ კი წახვედი, აპარეკავო, [შენ მო]იკმარე მუკლი მგლისაო. ამბავ[ი] მიაართვი[დი] იტუას[ა] ჩვენი დ[ა] ბოსონელთ[ა] ცდისაო. „აღარ მოგივას [უთხრიდივ] იღუა[ი], ახ(ა)ლ-შემბ(მ)ელი [გყვანდის] კმლისაო.“
- 20 არ გაგიხარდასთ, ქისტებო, დაზარალება მტრისაო! არც[ა] გუროთ[ა] გამოსხლ(ტ)ებოდის[ა მერე] ნოტიო ლევის მგლისაო. ზედ დამრჩო[ი] საყურაი ხყავ[ა], დიდხანს არ იგვევდ[ა] ჭირსაო.
- (Gog).

აქ საყურადღებოა ხმარება ზედმეტი მარცვლებისა და გლოსებისა, რომლებიც კავებშია ჩასმული. ფრჩხილებში კი ჩამწერის დაკლებული ასოებია ჩემ მიერ დართული. ამით მთლად მიანც არ გაიმართა ლექსი. სამაგიეროდ სხვა ჩამწერის კალმის ქვეშ ან სხვა მოაზრის პირში ეს ლექსიც გაიმართება, როგორც კოდალი.

250. ყარაული შიბუს ჭალაში (G 174)

შიბუს ჭალის ყარაულად აქ აღუდაურია წოდებული. აღუდაური სახელიც არის და გვარიც: არხოტში იგი სახელია, ხოლო კაკმატში – გვარი. ამ ლექსში აღუდაური სახელია, მისი გვარი კი გაბური ყოფილა. მაგრამ გაბურებში ორი აღუდაურია ცნობილი: უფროსი (ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი თ: წინა აღუდაური), და უმცროსი, რომელზედაც საუბარია 103 და 104 ლექსში.

წინა აღუდაურის სახელთან დაკავშირებით ბ ე ს ა რ ი ო ნ ს ძალიან საინტერესო ამბავი მოჰყავს შინ შემოხვეწილი მტრის შესახებ: აღუდაურს ძმა ჰყოლია, სახელად იონა, რომელიც ქისტს სამფიას (ვითომ გაპატიეუბო და) გაუტყუილებია არხოტიდან და ჩასაფრებულ მზირთად შეუვდია. იონასთვის თოფები დაუხლიათ, მაგრამ ასცდენია და შინ მშვიდობით მოსულა. ამის შემდეგ სამფია დიდ საგონებელში ჩავარდნილა შიშის გამო და თავის გადასარჩენად წამოსულა და აღუდაურის სოფლის პირში შამბში ჩამალულა. როცა დაუნახავს, რომ აღუდაური და იონა ბანზე სხედან, წამოვარდნილა, გაქანებულა ბანისაკენ და დაუძახნია: მიშველე, აღუდაურო, შინ შემოხვეწილი მტერი ვარო. იონა მოსაკლავად დაზიდულა, მაგრამ აღუდაურს ძმა არ მიუშვია და მოსისხლენი შერიგებულან.

251. ნისლაურისძე (G 189)

ეს კირჩლა ნისლაურისძე არხოტიონია, ამლიონი. მის ცნობით, იგი განთქმული იყო თავის ნადირობით, გულადობით. 1915 წელს იგი ცოცხალი ყოფილა.

252. გაბურთ დაღევა (G 162)

ბესარიონის თანახმად, ყოფილან სამნი ძმანი გაბურნი, ანუ გაბურნი: ბერ-დია, იონა და ხომიზურა, რომლებიც სანადიროდ წასულან და ღამით ლაბერდის ესში დამდგარან. აქ დაძინებულთ თავს წასდგომიანთ ქისტები, დაუტყვევებიათ, ჩაუყვანიათ თავის სოფელში და დაუხოცავთ. ხომიზურას დაპრჩენია სამი თვის ვაჟი, რომელიც დელასთან ერთად (ბაკათ ქალი ყოფილა, ჯაბუმანურთი) დედი-ძმებს წაუყვანიათ ახი-ელს. დედი-ძმების რჩევით ნანუკს თავისი სამი თვის ყმაწვილი, სახელად აბაისძე წაუყვანია ქისტებში, სადაც ქმარი და მაზლები დაუხოცეს, და იქ დაუგდია: ქმარი და მაზლები თქვენ მომიკალით და ბარემ ესეც მოკალითო და გამობრუნებულა. ქისტის ქალებს აუყვანიათ ბავშვი და გაუზრდიათ. ოცის წლისა რომ გამხდარა ეს აბაისძე, ქისტებს წამოუყვანით და დედისთვის ჩაუბარებიათ არხოტში. აბაისძეს დაუბრუნებია ხალხის მიერ ამასობაში დატაცებული მამული („აბაისძემ შაიდვა დროშა მკარზედ და ისე დაუარა ადგილს, დაიბრუნა თავის მამული, რაც დედამ ასწავლა“). ამის შემდეგ აბაისძე დადიოდა თურმე ქისტეთში და სისხლს იძევდა „იოგის თავად.“ ამ აბაისძის ჩამომავლობა არის დღეს, რაც გაბურები არიან.

ეს აბაისძე იყო მამა უმცროსი ალუდაურისა №№103, 104). მას ეხება კიდევ №328.

253. შატილის დაწვა

ჩაუწერია ნიკო მაკალათიას, გადმომცა ქრისტინე შარაშიძემ. – იყრების დიდი ლაშქარი] რუსის იყრების ლაშქარი (მაკ.); 16 ცვილის სანთლები] ცვილი სანთლები (მაკ).

აქ თითქო უნდა იგულისხმებოდეს რუსის ჯარის მოქმედება მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში იმასთან დაკავშირებით, რომ შატილში 1813 წელს ალექსანდრე ბატონი-შვილი იყო შეფარებული. [ნ. კიდევ დამატება. რედ.]

254. მშაველ-კეკესურთ მიშველება თუშეთში (Bc)

სამციხელების] სამიხელების Bc. – ამ ლექსს ასეთი შესავალი მიუძღვის: „თუშეთს რომ ლეკის ჯარი დასცემია და იქ მიშველებიან კეკესურნი, სიმღერა არის“, ხოლო მე-7 მუხლის შემდეგ მოსდევს: „მაშინ თუშეთს ლეკის ჯარი შამოხვევია, აქით სევსურნ მისულან და დარღვიან კმლებით შიგ ლეკის ჯარს და გაუჭრავე თავები. გაქცეულან. მ(თ)ას იქითაც გადახედიან.“ ამას მოსდევს ორი მუხლი ბლოელი მოლოდინას შესახებ, რომელიც №50-შიც იხსენიება, რადგანაც ორივე ლექსი (№50 და 254) ერთსა და იმავე ამბავს უნდა შეეხებოდეს.

ეს ლექსი (მოლოდინას შესახები ორი მუხლის გამოკლებით, რომელიც, რითმის მიხედვით, მე-50 ლექსის ნაგლეჯი უნდა იყოს) და ლექსი № 77 ერთისა და იმავე სიმღერის ნაწილები ჩანს. ამავე ლექსის ნაწევები უნდა იყოს მეორე ნახევარი 242 ნომრისა.

ბ.

ბის მიერ ჩანაწერი ვარიანტი იმით განსხვავდება ა ვარიანტისაგან, რომ აკლია: მე-5 მუხლი („სამციხელების თოფებმა...“) და მმ. 8-9 მოლოდინას შესახებ. ამას გარდა: 2 [სამოხვიენაო] [სამახვიენაო B; 4 ჩამოხვიენაო] ჩამახვიენაო B; 7 დაალობია] დაალობია B; დაუგრილაო] გაუგრილაო B.

გ.

- ელოს ატირდეს დედანი: „ჩვენ მტერმა შავგაშინაო:
კარძე მოდიან სტუმრულა, ძალზე შამავლენ შინაო.
შაყრილამც ფშაველ-კეესურნი, ელოს ჩდილს ჩამოხვიენაო!
დინინებ კეესურთ შვილებსა ყაწიმებ დაუბღვინაო!
5 ფშავლები ლეგ-ლეგაები თოფებსამც ჩამაჰკვიენაო!
ჩვენებსა მეთოფებსა თოფებამც დაუგრილაო!
პირიმც წყლით დაგვილობინა, ძილიმც კი დაგვიძინაო!
მიქელა რუსას გაზდილი რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი ჩაკოცნა თავისან, სულეთნი წაიკდინ(ნ)აო.
10 ეგრემც მაუვა ყველასა, ვინც მიქელს გაუცინაო!“

(T).

დ.

- ელოს ატირდენ ქალები: „ურჯულომ შეგვაწუხაო.
სტუმრულად კარზედ მოდიან, ძალით შემოვლენ შინაო.
არჩეულ ფშაველ-კეესურნი აქაც ვინმ შემოაჩინაო!
სულ-დიდ, გულ-დიდებ თუშებსა ყაწიმებ დაუმღვინაო!“
5 ქავთარამ იუკიძემა ქორულად შემოჰკვივლაო.
სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შემოჰკვივლაო.
მიქელი ურაზიშვილი რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი დაკოცა თავისი, სულეთი წაიკდინაო.
იმ გაყსამც ღმერთი რისხავდეს, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(Ge 28).

2.

- ტერლოს ატირდენ დედანი: „მტერმა კი შავკაშინაო.
სტუმრულა მოვლენ კარზედა, ძალით შამოვლენ შინაო.
ლეგ-ლეგა ფშავლიშვილები აქამც ვინ მოგვიჩინაო!
ამ ჩვენებს მეთოფეებსა თოფები(მ)ც დაუგრილაო!
5 პირიმც წყლით დაალობინა, ძილიმცა დააძინაო,
მაღლა დაუღა ჩაფები, ქვეშ ნიავ გაუდინაო!“

(Tფ).

3.

- ელოს ატირდენ დედანი: „მტერმა ჩვენ შავკაშინაო.
სტუმრულად მოვლენ კარზედა, ძალად შამოვლენ შინაო.
ნეტამც ჩვენს მეთოფეებსა თოფებიმც დაუგრილაო!
5 პირიმც წყლით გაალობინა, ძილიმც ვის დააძინაო!
ანამცა ფშაველ-ქევსურნი აქამც სამ მააჩინაო!
ლეგ-ლეგა ფშავლიშვილების თოფებიც შამაჰკვივლაო!
ქევსურებ დიქიმ-დიქიმა ყაწიმებ შამუბღღვინაო!“

(Rფ 177).

3 ნეტამც ჩვენს მეთოფეებსა თოფებიმც დაუგრილაო] „სროლით დახურებული თოფები ჰქონიათ“ R; 4 პირიმც წყლით გაალობინა] „იმდენი ვერ მოუცლიათ, წყალი დაელიათ“ R; 6 ლეგ-ლეგა] „ლეგად დართული“ R.

ზ.

- ჩილოს ატირდეს დედანი: „ჩვენ მტერმა შეგვაშინნაო!
შაყრილნი ფშაველ-ქევსურნი აქამც ჩამოგვიჩინნაო!
ლეგ-ლეგა ფშავლიშვილები თოფებსამც წამუწვინაო!
5 ნუმც დაუბნელა ლიშანი, ლამაზად გაუჩინაო!
გულ-დიდებს ქევსურთ შვილებსა ყაწიმებ გადაუბღღვინაო!
ამ ჩვენებს მეთოფეებსა ძილიმც ვის დააძინაო!
პირიმც წყლით გაალობინა, თოფები გაუგრილაო!“

(X, ივერია, 1887, №154 = ც. წ; 57).

წ.

ჰელოში დედან ატირდენ: „ჩვენ მტერმან შეგვაშინაო.
კარზედ მოგვდიანთ ძალითა, სტუმრულად დიან შინაო.

- ნეტავ ჩვენსა მეთოფებს ძილით ვინმ დააძინაო!
 პირიმც წყლით გაალობინა, თოფებიმც დაუგრილაო!
 5 სამციხელების თოფებმა ჰელოსამც შამაიხულაო!“
 ქავთარმა ლუხუმის ძემა კმა-წვრილად შამაიხივლაო:
 „ის ჩვენი ფშაველ-კევსურნი აქამც ჩამააჩინაო!
 კევსურთ ფარ-კმალნი, ყაწიმი ჰელოს თავს ჩამააბდღვინაო!“
 მიქელმა ზურაბის ძემა რა საქმე მოაკდინაო:
 10 თვითონ დაკოცა ცოლ-შვილი, სულეთი წაიკდინაო.
 დღენიცა ერგოს იგეთი, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(Bu თ, №6).

თ.

- ჰელოს ატირდა დედანი: „მტერმან ჩვენ შეგვაშინოა.
 კარზედ მოგვდიან სტუმარნი, ძალით მოდიან შინაო.
 ამა ჩვენს მეთოფებსა ძილიმც ვინ დააძინაო!
 პირიმც წყლით გაალობინა, თოფებიმც დაუგრილაო!
 5 ნეტავინ ფშაველ-კევსურნი აქამც ვინ შემოშინაო!
 კევსურთა ფარ-კმალ-ყაწიმი ელოს თავს შემობდღვინაო!
 გულ-მძიძე წოვათ შეილები თოფებით ჩემოწვინაო!“
 სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შემოკვივლაო.
 ქავთარმან ზურაბის ძემან კმა-წვრილად შემოჰკვივლაო.
 10 მიქელამ ზურაბის ძემან რა საქმე მაიკდინაო:
 დაკოცა თავის ცოლ-შვილი, სულეთიც წაიკდინაო.
 დღენიმც მიერგეს ეგეთი, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(Ro თ).

5 აქამც ვინ] აქამო ვინ Ro. – ამას გარდა Ro მუხლების ბოლოკიდური ონების წინ ხან ვინებს სხამს (შეგვაშინავო, შინავო, დააძინავო და მისთ.), ხან კი არა (შემოშინაო, შემობდღვინაო და მისთ.). ერთგვარობის გულისთვის ვინები ყველგან ამოვიღე.

ი.

- შენაქოს თუშთა ქალები ცრემლით იბანენ პირსაო:
 „სტუმრულად მოგვივლენ ლეკები, ძალით შემოვლენ შინაო.
 ნეტავი ჩვენსა მეთოფებს თოფები დაუგრილაო!
 ან წყალი დაალევინა, ან ცოტა დააძინაო!
 5 ან მაგ მთიულთა ბიჭებსა ყაწიმი დაუჩინაო!
 ანუ ლევ-ლუგა ფშაველები აქ ვინმემ ჩამოგვიჩინაო!

სამციხელების თოფებმა შანაქოს ჩამოჰკვივლაო.
თათარამ ფშავლის გაზდილმა ქორებრივ ჩამოჰკვივლაო.

(AI, კვალი, 1897, №14).

„ლექსს დაბოლოება აკლია“ო, შენიშნავს AI. – ამას გარდა: 3 ნეტავი... თოფები დაუგრიალო] „ბევრი სროლისაგან თოფი ცხელდება და მრუდელ ისვრის“ AI.

ია.

სამციხელების თოფებმა ელოს ძირს შამაჰკვივლაო.
მიქელი, სურას გაზდილი, რად არ ვინ დაიჭირაო?
ქალნი დაკოცნა თავისი, სულეთი წაიკდინაო.
მოძალე ადგა კარზედა, თავ იმით მაიწყინაო.
დღენიმც ადგიან იმისა, ვინც მიქელს გაუცინაო!

(ბ ა ჩ ა ნ ა, ივერია, 1898, №217).

„ეს ამბავი ასე ყოფილა: მტერი მოსდგომა სოფ. ელოს, შამოსევია შიგ. მიქელისთვის მის ქალიშვილებს შეუტირნიათ: ნუ დაგვაწბილებენ, შენის ხელით დაგვხოცე, გვირჩევნიაო. იმასაც აუსრულებია მათი თხოვნა და დაუხოცია. მერე თითონაც გადარეულა და ისიც მომკვდარა ბრძოლაში. ამაზე არის ნათქვამი: თავ იმით მაიწყინაო“ (ბ ა ჩ ა ნ ა).

255. ტყვეობიდან გამოქცეული (Sh)

მიამბო თ ა თ ა რ ა წ ი კ ლ ა უ რ მ ა (მაშინ 10 წლის ბავშვმა) 20. 7. 1911.

ბ.

- შვიდს წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, არ მინახიან ქვიშანი.
ბრმაი ვეგონე, კოჭლაი, კარში ვერ გამამავალი.
გამოვედ მეშვიდეს წელსა, შუქნი მე ვნახე(ნ) მზისანი.
ავილი ორი არგანი, არ ვიყავ გამომავალი.
5 გამოვედ მეშვიდეს წელსა, ქალ-ვაჟი ვნახე მრავალი.
პირდაპირ ჩამამიფინეს თვალ-მარგალიტი(ს) სრევალი.
გავიარე და მივუჯე, ვარჩიე მთავარ-მთავარი.
ვარჩიე, ჯიბეს ვიყარე, ბევრ იქა დამჩა, მრავალი.
ავეთზე გამოუფრინდი, არ იყო ჩამოსავალი;
10 ქაჯთ მოყმე გამამიყენეს ახალ-წვერშამამავალი.
ვიდინეთ, ვერ მამეწივა, – მუკლით მე ვვობდი მავალი.
ისარი წამამაწივა თბე-წვრილი, შორად მავალი,

სუკსა მკრა, გულსა მიწივა, მუკლი მომკვეთა მავალი.

—

- ზე ბნელი ღამე დამეცა, შიბნ ვერ გავიგე კლდისანი.
15 არწივნი ბუღობილიყვ(ნ)ეს, ქუშნ იყვნეს, ჩვენის მკრისანი.
მამიკლეს შუნის თიკანი, ჩამამიწითნეს ქვიშანი.
თაოდაც ჭამეს, მეც ვჭამე, ბრალნი სცოლნიყვ(ნ)ეს ტყვისანი.
მემრ გზანი ჩამამასწავლ(ნ)ეს ნაღენ(ნ)ი შუნ-ჯიკვისანი.
გზას ვეფხვი შამამეყარა, თვალნი მარისხნა ხთისანი.
20 გაზით გამართ(ვ)ნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
სამი თვე წყლის პირ დავლიე, კიდნი ვერ ვნახე(ნ) წყლისანი.
ე გზანიმც აყვავდებიან მემცხვარისანი, ცხვრისანი!
წყალს მაგათ გამამიყვანეს, კიდნი ჩამისხნეს სხლისანი.
მაგათ არ გამოვეყვანე, თევზნი ჩამნთქეველეს წყლისანი.
25 თევზთაც არ დამანებებლეს ვეშაპნი ზღვის პირისანი.

ეს ლექსი ჩაუწერია გ. ლომთათიძეს რომელიღაც ხევისურის სიტყვით ტფილისში და გადაუცია ვ. კოტეტიშვილისათვის. უკანასკნელმა მე გადმომცა. — 1 არ მინახიან] არ მინახნია (ლომთ.); 3,5 გამოველ] გამოველ (ლომთ.); 20 გაზით გამართენა] გაზიდ-გამართნა (ლომთ.); ჩამწერი ამის შესახებ შენიშნავს: „ვეფხვი დაჭრილი ყოფილა: ფეხში ქვა ხქონია შერჭობილი. კალთანი ტყვისა იმიტომ გაუზიდავ, რომა ანიშნა: შველა მჭირიაო... ტყვეს ფეხიდანა ქვა ამაულია და ფეხი შაუხვევია ვეფხვისთვისა. ვეფხვს სიკეთე იმითი გადაუხდია, რომა ასულა მალლა კლდეზე და იქიდან ჯიხეები გადმოუყრია ტყვისთვისა. ტყვეს ჯიხევის ხორცი უჭამავ ცომად და ასე გაუტანია თავი“ (გ. ლომთ.); 24 ჩამნთქეველეს] ჩამნთქავდენ (ლომთ.).

ვეფხვთან შეყრის ამბის გამო შღრ. №519, რომელსაც ორიოდე მუხლი საერთო აქვს ამასთან.

ბველი ამბავი იმის შესახებ, რომ მონადირემ დახმარება აღმოუჩინა დაჭრილ ვეფხვს, გაღექსილი აქვს ვაჟა-ფშაველას („დაჭრილი ვეფხვი“, თხზულებანი, ტ. III, ტფ. 1930). მონადირედ თვარელია დასახელებული.

ბ.

- შვიდ წელს ტყვედ ვიყავ, დეღაო, შინით კარს გამოუვალი.
შვიდ წელს მემრ გამომიყვანეს, კოჭლი ვეგონე, უვალი.
ისეთზედ გადაფრინდილი, საც არ იყვ გადასავალი.
თან მოყმე გამომაყოლეს ახლად წვერ-ამომავალი.
5 ვირბინ მე, ირბინ იმანა, მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
ისარი გამომაყოლა ფთე-წვრილი, ჩქარად მავალი.
ბეჭთ მომხვდა, სუკსა უწია, მუკლი მომიღო მავალი.

კლდესა მივაღექ ასეთსა, არსაით ჰქონდა სავალი.

—

- 10 იქ არწივს ბუდე ჰქონოდა, ბუდე ბუმბულისაი.
შვილი შეჰყეფდა დედასა: „სუნ მომდის კორცივისაი.“

—

- „ცოტა ხანაც მოიცადეთ, კორც გაჭამ შუნ-ჯიკვისაი.“
გზანიმცა აყვავლებიან ცხვრისა და მემცხვარისანი!
წყალს იმათ გამომიყვანეს, კიღნი გამიღვეს ხისანი.
თვარ წყალში ჩავვარდებოდი, თევზნი შემჭამდნენ წყლისანი.
15 თუ თევზნი ვერას შემჭამდნენ, ვეშაპნ ხო ზღვის პირისანი.

—

- ახლ დავჯექ მუხის ძირადა, შტო დავითარე ფარადა.
დავჯექი, წიგნი დავწერე, მტრელსა შევაბი მკარადა.
ეს ჩემსა დედას წაუღე, სახლსა-ღ შეუგდე კარადა.
არცა-რა მტერი შეუვა, არცა-რა მოძალელიო.
20 მითქვიდით ჩემსა დედასა: იყიდოს ჩემი თმაიო.
არცა-რა მაგრე გძელია, შვიდ-კეცი შვიდი მკარიო.

(Ge).

უკანასკნელი ნაწყვეტი (მმ. 16-21) თითქო სხვა ლექსის ნაწილიაო. ამ ნაწყვეტის ბოლო რამოდენადმე მოგვაგონებს 722 ნომრის თუშურ ვარიანტს, (ჩემ მიერ ჩაწერილს). [ნ. კიდევ შენიშვნა №722-თან (გვ. 758) და დამატება. რედ.]

დ.

- შვიდ წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, არ მილაკიან ქვიშანი.
საკმისას ჩამოშვებულნი შუქნი ვნახნოდი მზისანი.
კოჭლი ვეგონე, უფეკო, კარში არ გამამავალი.
გამამიყვანეს, გამშინჯეს, ქალ-რძალი მოდგა მრავალი.
5 პირდაპირ გადმამიფინეს თვალ-მარგალიტის სრავალი.
დავჯე და ბევრი ვარჩიე, ჯიბეს ვიყარე მრავალი.
იქისას გადმოვუფრინდი, საცა არ იყო სავალი.
თან მოემე გადმამაყოლეს ახალ-წვერშამამავალი.
მე ის ვერ მამეწეოდა, მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
10 გადმამაყოლა ისრები ფთე-წვრილი, შორა მავალი,
სუკსა მკრა, გულსა მეწივა, მუკლი მამილო მავალი.
ასეთსა კლდესა მოვადექ, ვეფხვნი ვერ გავლენ ბწყლიანნი.
არწივნი ბუდებულიყვნეს, არწივნი ჩვენის მთისანი.
წავიღეს სანადიროდა, ჩამოაწითლნეს ქვიშანი.

- 15 ჭამეს და მეცა მაჭმიეს, ბრალნი ჰქონიყენეს ტყვისანი.
გზანიძცა აყოვებულან ცხვრისა და მემცხვარისანი!
წყალს იმათ გამამაკდინეს, კილნი დამისხნეს ხისანი,
თორემ წყალთ ჩავვარდებოდი, თევზნი შამჭამდეს წყლისანი.
თევზთ აღარ დამაჯერებდეს დილნი ვეშაპნი ზღვისანი.

(X, ივერია, 1887, №144 = ც. წ. 22).

მ.

- შვიდს წელს ტყვედ ვიყავ, დედაო, არ მილაკიან ქვიშანი,
საკმისას ჩამამავალნი შუქნი ვნახნოდი მზისანი.
კუტი ვეგონე, უფეკო, კარჩი ვერ გამამავალი.
გამუე, გამამიყვანეს, ქალ-რძალი მოდგა მრავალი.
5 იქისაკ გადაუფრინდი, სადაც არ იყო სავალი.
თან მოყმე გადმომაყოლეს ახალ წვერ-შამამავალი.
თან ისარ გადმამყოლა, წვერ-წვერილი, მარდა მავალი;
მკარს მამხვდა, გულსა მეწია, მუკლი მამელო მავალი.
ასეთას კლდეზე გადაველ, შუქნი ვერ ჩავლენ მზისანი.
10 არწივნი ბუდებულიყენეს, არწივნი მალლის მთისანი,
დეეკლა შველთა თიკანი, ეწითლებინნეს ქვიშანი,
ჭამეს და მენაც მაჭმიეს, ბრალნი სცოლნიყენეს ტყვისანი.
გზანიძცა (ა)ყოვლებიან ცხვრისანი, მემცხვარისანი!
წყემსებმა გამამაკდინეს, კილნი გამისხნეს სხლისანი.
15 იმათ არ გამუეკდინე, თევზნი შამჭამდენ წყლისანი.

(Tფ).

მ ა რ ი ა მ ბ უ ჩ უ კ უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი ს. ზენა-მკარში.

მ.

- შვიდ წელს ტყვე ვიყავ, დედაო, შინათ კარს გამოუვალი.
შვიდის წლის გამომიყვანეს, ქალ-რძალი მოდგა მრავალი.
შუაში ჩამომიყარეს მარგალიტისა სრავალი.
კოჭლი ვეგონე, უფეკო, აღარსად წამამავალი.
5 ასეთს კი გადაუფრინდი, აღარსად ჰქონდა სავალი.
ჯერ ბიჭი გამამიყენეს ახალ წვერ-შემომავალი.
ვირბინე, ვერ მომეწი(ვ)ა, – მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
მემრ ცხენი გამომიყენეს წინ-და-წინ დოღში მავალი.
ვირბი(ნ)ე, ვერ მომეწივა, გზა მქონდა სახვევიანი.
10 მემრისას გამომყოლეს თბე-წვერილი, შორად მავალი.
ზურგთა მკრეს, ბეჭთა მიწია, მუკლი მამიხვნეს მავალი.

- წყალთა აგეთსა მივადექ, არსადა ჰქონდა სავალი.
 გზანიცამ დაილოცება ცხვრისანი, მეცხვარისანი!
 წყალს იმათ გამომიყვანეს, კიდნი დამისხნეს ხისანი.
 15 ხისანი, არცა ხისანი, ნედლისა ჭიჭყოტისანი.
 აგეთსა მთასა მოვადექ, ყორან დაჰყეფდის მთისანი.
 იმის ძირს ჩუჩილობდნენ ქუჩნი არწივნი ცისანი.
 დედამ შვილს გადაუძრახა: „სულ მამდის კორციველისანი.“
 – „ტყვეია, დედავ, ბეჩავი, შიმშილით შეწუხებულნი.
 20 ცოტა ხანს შემოიცადოს, შუნის მივართმევ ციკანსა,
 გზასაც მე გადავასწავლი მას თავის ადგილისასა.“
 პატას ნუ ჩახვალ, მთვარეო, ნუ ჩამიბნელებ გზათაო!
 შიგ აგევ ჩაუვიდოდე ჩემ თვალ-ცრემლიან დათაო.

(Ro თ, მოამბე, 1895, №3).

3 შუაში...] შუაში ჩამომიყენეს მარგალიტისა მრავალი Ro; 10 თბე-წვრილი] ამას მოსდევს ახსნა: ისარი; 11 მუკლი მამიხვნეს მავალი] მოსალოდნელია: ან მუკლი მამილეს მავალი, ან კიდევ: მუკლნი მამიხვნეს მავალნი; 16 ყორან დაჰყეფდის მთისანი] მოსალოდნელი იყო: ყორან დაჰყეფდეს მთისანი.

ზ.

- მე რო ტყვედ დამიჭირესო,
 პირდაპირ ჩამამიფინეს მარგალიტისა სრავალი.
 მივე და ბევრი ვარჩივე, ჯიბეს ვიყარე მრავალი.
 მემრ გადმოვფრინდი, წამოველ, საცა გზა ვნახე სავალი.
 5 გაიგეს, გამამიყენეს კაცი მუკლ-გამამავალი.
 მამდივა, ვერ მამეწივა, – მუკლად მე ვჯობდი მავალი.
 დადგა და შვილდი მესროლა, ისარ გზა-გამამავალი.
 გზანიმცა აყვავებიან ცხვრისა და მემცხორისანი!
 წყალზედა გამამიყვანეს, კიდნი გამიდევს მსხლისანი.
 10 მათ რო არ გამოვეყვანე, თევზნი შემჭამდეს ზღვისანი.
 ან ზღვისა თევზნი შემჭამდეს, ან ვემპზნი ზღვის პირისანი.

(D, შიო კობაიძის აგან გაგონილი)

256. ხარხელაურნი (C)

გაგონილია გოგოთურ ჯინჭარაული საგან 16.7.1925. – 1 მოზლით] მოზით C; 12 დაყუდა] მოსალოდნელი იყო: დახყუდა.

ბ.

- დაჰპირდა ორი ვაჟკაცი ერთი ქვიტკირის კარზედა.
გ ი ვ მ ა გამართა მაჟარი, გადაიკიდა მკარზედა;
ნ ა დ ი რ ა მ კმალი გალესა, შაირტყა მარცხენაზედა.
წავიდეს საქალაქოდა, დადგეს ლეკების გზაზედა.
- 5 გიემ უთხრა ამხანიგებსა: „კელ გქონდეს კმლის ხე-ტარზედა.
გულ-ტყუად ნუ დეეთრევით, გულ ნუ გაქვთ გაქცევაზედა.“
გადმეშალა ლეკები აიძის საუბარზედა.
დეექცა ამხანიგები, ორნი-ლა დარჩენ ცდაზედა.
წინ მოსულს გიემა მიარტყა, მკედარ დაჰყუდა თავზედა.
- 10 მეორეს ნადირამ დაჰკრა, გაუკდათ გასწრობაზედა.
გივ კი აიქავ მოკლიან, ნადირა მოკლეს გზაზედა.

(Rფ 222).

ამ ვარიანტით ისე გამოდის, რომ გივი და ნადირა ორივე მოუკლავთ, მაშინ როდესაც ა ვარიანტით გივი დაუტყვევებიათ, ნადირა კი მოუკლავთ.

257. გულანის ჯვარს (Sh)

ჩამაწერინა ბ ა თ ა კ ა ჯ ვ ი ნ ჯ ვ ა რ ა უ ლ მ ა 13. 7. 1911.

258. ბატატი

დაბეჭდილია უცნობი პირის მიერ ჩაწერილის მიხედვით (Bის კრებულიდან). – აჯობებდა, რომ ეს ლექსი ნარევიში მოხვედრილიყო. აქ მოხსენებული ქალი ნერვებ-აშლილი, თუ რაღაც ამგვარი უნდა ყოფილიყო. ჩემს ხევისურეთში ყოფნის დროს (1913 წ.) კი მითხრეს: ერთი ქალი არის* (არ ვიცი დათვისში, თუ მოწმარში), რომელსაც ახლო ნათესავები გაუწყვიტეს, სისხლის მამიებელი არავინ დარჩა და თვითონ აიღო თოფი და სისხლის აღებას აპირებსო. მოწინააღმდეგე ბანაკის ხალხი ვერაფერს უშვრებოდა, რადგანაც დედაკაცი იყო და დედაკაცზე იარაღის ხმარება სირცხვილია. არ ვიცი, ეს დედაკაცი იგულისხმება აქ, თუ სხვა. ბაჩლელ ლელასთან შედარებული რომ არის, ეს ის ლელაა, რომელიც ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ბახტრიონის გმირადაა წარმოდგენილი. არ ვიცი მხოლოდ, ხევისურული ლექსის ავტორი ბაჩლელ ლელას ვაჟას ბახტრიონით იცნობს, თუ ხალხური გადმოცემის მიხედვით. ბაჩლელ გმირ ქალთან შედარება ბატა-ტისა მოცემულია კიდევ 727 ნომერში (მ. 3).

* [აქ ა. შანიძის მინაწერია: „შდრ. №643“. რედ.]

ბ.

- გარმოვიტანე ფანდური, ჩავათამაშე კელიო.
კევსურეთ ბატატ გაითქვა, რომ წინას დროში ლელიო.
სხვა არვინ გამიგონავის ბაჩალ ლელაის ფერიო.
ახლა გაითქვა ბატატი, ქალა ვაჟების მტერიო.
- 5 კევსურეთ შამოიარო, მააწერიო კელიო,
თოთხმეტ შაკრიფო ყაზახი, ეგ იმათ აფიცერიო.
აიმას ამბობს ბატატი: „თოლის გაშრომას ველიო.
უნდა გარდვილო ქისტეთში, გარმოვიყვანო ცხენია.“
წავილო საქისტეთოდა, ქალამ ჩაწკიპო ცხენია.
- 10 ტახტის თავითი უკიდავ აბჯარი ასასხმელიო:
ხანჯარი სპილოს ტრიანი, თავი-ბოლომდე ჭრელიო,
ვინტონკა არშავიანი, თავი-ბოლომდე ძველიო,
ნაგან, სხვას გვერდზე მაუზერ...
მკარ-ილღივ პატრონტაშები...

(Ba).

აქ ზოგიერთი თავისებური ფორმა გვხვდება: შამაიარო, მააწერიო, შაკრიფო, ჩაწკიპო.
ნ. ამის შესახებ შენიშვნა 509 ნომერთან.

259. ორბელნი (O)

ეს ნაწყვეტი Thსაც მოჰყავს (გვ. 80), რომელიც აღნიშნავს, რომ ახიელისა და კალოთანის წყლის შესართავთან მოჩანს მაღალ კლდეზე ქვის შენობათა ნანგრევები, სადაც ოდესღაც სოფელი ყოფილა. არხოტივნი დასამდვილებით ამბობენო, რომ ეს ნანგრევები ორბელიანთა (ასეა!!! ა. შ.) ნასახლარიაო. ისინი გვარწმუნებდნენო, თითქო ორბელიანები ამ ადგილიდან გადასახლებულიყვნენ, რადგანაც მათ თოვლი არ ასვენებდათო.

260. შალვა (O)

2 ყიათა] ყიათას O.

ერთი ამის ვარიანტი (დავარქვათ ბ) 144 ნომერშია შესული (მმ. 7-12).

ბ.

შალვა შურისა მძებნელი მთას ქორებულა კიოდა.
მე მონადირე მეგონა, შალვას თუ გული სტკიოდა.
(ივერია 1890, №148, კომარაში ჩაწერილი) [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

დ.

შალვა შურისა მძებნელი მთას ქორებულად კიოდა.
მე მონადირე მეგონა, იმას თუ გული სტკიოდა.
წაიგდო ვიწროს კეკშია, მთა-ბარი სულ ზედ დაჰხვიოდა.
გულს ერჭვა თეთრი ისარი, კილოზე სისხლი სდიოდა.
თავის თავს არა ჯავრობდა, თავის სწორებსა ჩიოდა.

(Rფ 220, პეტრე უამიაშვილის ნასწავლები).

ე.

შალვა მტრის გადმოსხვეწილი გეზელ ქორივით კიოდა.
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.
ზედა და ზედა აყრიდა გულ-დალეული ვადასა.
„სისხლში მოსვრილი პერანგი ვერ გაგირეცხე, ვაჰ, დასა!“

(Rქ, № 1238).

4 ვერ გაგირეცხე ვერ გავირეცხე R (ასე აქვს ხელნაწერშიაც). – Rს ეს ლექსი ხალხური ვეფხვის ტყაოსნის ნაწყვეტად მიაჩნია.

ვ.

მთით კაცი გადმოსხვეწილი, გეზელ ქორულეზ კიოდა.
თავს კმალი ჰქონდა ნაკრავი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

(Um, ივერია, 1901, № 252).

აწერია: „მთიული ლექსი“-ო, რაიცა საზოგადოდ მთაში ჩაწერილს უნდა ნიშნავდეს (ფშაურს, ხევსურულს... და კერძოდ მთიულურსაც).

ზ.

მთიდან მოსული ვაჟკაცი გეზელ ქორივით კიოდა.
თავი ხმლით ჰქონდა დაჭრილი, გულს სისხლი გადმოსდიოდა.

(Rქ, № 76).

წ.

დილას რო გარეთ გამოველ, ქალ ქორებულად კიოდა.
მე მონადირე მეგონა, იმას კი წყლული სტკიოდა.
გულს ესვა თეთრი ისარი, სისხლი ყიადამ სდიოდა.
სისხლი ყიადამ ნადენი კაბის ბოლოზედ სდიოდა.

5 კაბის ბოლოზედ ნადენი ბორტვს გველებურ[ად] ძვრებოდა.
ბორტ(ვ)ს გველებურად ნაძრომი ჭალას ლიხადა დგებოდა.

(Go).

თ.

მტრისაგან დაღონებული მთაც ქარებულას ჭყიოდა.
მე მონადირე მეგონა, თურმე მას გული სტკიოდა.

(ივერია, 1885, № 2. მთაში შეკრებილთაგანიო).

ი.

თუში ორასის მომკვლელი უომრობასა ჩიოდა.
თავს ჰქონდა კმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.
მე მონადირე მეგონა, თურმე დაჭრილი სტკიოდა.

(ნ. ხუციშვილი, ივერია, 1889, № 204.

ჩაწერილი ს. ახალქალაქის მიდამოებში).

ია.

ასი ოსმალოს მომკვლელი უომობასა ჩიოდა.
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

(ივერია, 1891, № 200)

ჩაწერილი სოფ. კარალეთში ვ. ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ.

იბ.

ორასი თურქის მომკვლელი უომრობასა ჩიოდა.
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი, გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

(Rქ, № 77).

ივ.

მთაში ვაჟკაცი გაჰკივის, დაჭრილს წყლულები სტკიოდა.
მოეკლა სამოცი ლეკი, უვაჟკაცობას ჩიოდა.

(K 35).

261. მიქანი (R 98)

262. თურმან ფაფარენელი (Sh)

ჩამაწერინეს ფაფარენაში 23.7. 1911. თურმანი გვარად წიკლაური იყოვო.

უკანასკნელი მუხლი თიანელ ჭავჭავაძის შესახებ ზურაბის ერთ ლექსშიც არის შეტანილი (№ 14 ბ, გვ. 314).

წარმოშობით ეს ლექსი არ უნდა იყოს ხევსურული, რადგანაც რითმები დარღვეულია: პირველ მუხლში „გორისა“ არის მოსალოდნელი „ორისა“ და „ღორისა“-ს პირისპირ.

263. კილავის გადამღებელი (Sh)

ჩაწერილი მაქვს აფშინა გოგოჭურისაგან 1911 წ. ივლისში, ხევსურეთში.

264. წინას ვალზედ მიყოლა (Dj)

აქ მოხსენებულმა სულხანაურმა ხელის მოჭრა არ აკმარა მოლას, არამედ თავიც მოჰკვეთა და წამოიღო, რისთვისაც სახსარი გადმოუტანეს ქისტებმა, მაგრამ მაინც არ დაუბრუნაო, მითხრეს. ეს მოლა არ გამოდგა იმისი მოსისხლე და მეორედ რომ გაემგზავრა სისხლის ასაღებად, შეცთომით, ქისტის ნაცვლად, ხევსურს ესროლა და თვითონაც მსხვერპლი გახდა თავისი შეცთომისა (ამის შესახებ ნ. №№ 208, 209, 538).

265. ბჭობა არხოტისა და ღიღლოს შესარიგებლად (Sh)

ჩამაწერინა გიორგი ჯაბუშანურმა 6. 8. 1913 ს. ახიელში. – 2 წინა] იგულისხმება: ფანდური.

არხოტიენები და ღიღლვლები შეყრილან (ეს იყო ათიოდე წლის წინადღო, მითხრეს 1913 წელს) ტერღის კარს (სადაც მიჯნა არხოტიენებისა და ქისტების მიწა-წყლისა), და ბჭობა ჰქონიათ სამუდამო ზავზე. ქისტებს არხოტიონთ მიერ დახოცილი ხალხის სისხლში გასაბრელად სამ-სამი ცხვარი მოუთხოვიათ კომლუურად, მაგრამ არხოტიენები არ დასთანხმებოდნენ და უშედეგოდ გაყრილან. თათბირის მონაწილეთაგან ლექსში პირადად მოხსენებულნი არიან: ა) ქისტების მხრივ მაჯლიგა (მ. 6), ჭეგაიშვილი (მ. 12) და ფარეშაშვილი (მ. 8), ბ) არხოტელთაგან კი: სისკარათ იონეური (ახიელელი, მ. 16), ფიცხელა ნაროზაული (ისიც ახიელელი, მ. 17) და თათარა (ამლიონი, ქისტების მომკლავი, მ. 19).

ბ.

ჩვენ-ღიღლვლებ შავიყარენით, საცა ტერღის კარს ვეტყვიითო. სამკან დავანთეთ ცეცხლები, თხებიც დავკალით, ცხვრებიცო. მოვიდა ღიღლვლის შვილები, ძაგძაგ გახქონდა ყბებისო. ჭიმღი(თ) თათარა მოვიდა, იქისკე იზიდებისო.

5 კელჩი ბერდენკა უჭირავს, ფიჭვის ძირებზე ძვრებისო. ველარ იჭერენ ხუთ-ხუთნი, კალმახივითა სტებისო.

- ავა და ჩავა მაჯლიგა, ყვარნის სულ აღარ ღებვისო.
 სრუ თქვენ ველარ გაძღებთ, ძაღლებო, ვითასა(ც) მოგშივდებისო.
 სისკარათ ივანეური ქალაღღში რასამ სწერდისო.
- 10 სამ-სამ ცხვარ გაუთავება(ვ), ან მიმცემ ვინ-ა ერთისო?
 მე თიკნის ყურსაც არ მივსცემ, ზოგებ მკვდარს იწირებისო.
 ფარემაშივილ მოვიდა, ღურბინდით იცქირებისო,
 არ გამოვიდა გარეთა, ხალხის შუაში ღებვისო.
 დამაგრდით, არხოტელებო! დატეხით რა იქნებისო?
- 15 ვინაც მოკვდება, და(ლ)მარხეთ, კიდეც სხვა გაიზრდებისო.
 ტერლის კარს ქავი გა(ლ)მართეთ, ქორი არ გადახტებისო.
 შიგა ღვას მეთოფეები, ბერდენკეები ტყვრებისო.
- (ნ. ჭო ნ ქ ა ძ ე)

266. არხოტიენებს (B)

ლექსი ნათქვამია აბიკა წიკლაურის მიერო.

267. სწორ-სწორად შაქება (Sh)

ჩამაწერინა ავტორმა ბათაკა ჯინჭარაულმა ს. ბარისაკოში 13. 7. 1911 – 2 სახელ-
 ვზღებ ერისთვისასა] მოსაწონებლად არის ნათქვამი; 8 სკამს სხეხართ ნათლულისასა]
 ე.ი. ნათლიის სკამზეო, ამისხნა; 9 ათხრევედი] ე.ი. ათხრევენიბედი; 14 ძალა გაძღევენ
 ღიშანსა] ე.ი. ძალად გაძღევენ სამსახურსო; 21 უჩინ] ბნელი (ვარ).

268. რა უნდა ვაჟას (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1891, № 90). უისთვის უამბნია ა ფ შ ი ნ ა გ ი გ ა უ რ ს. [ნ.
 კიდეც დამატებაში. რედ].

269. რა უნდა იცოდეს ბეწიკუამაც კი (R 52)

270. დაბარება ველს წასულს (R 53)

5 ლიბუს] ლიბოს R; 6 გაგატანინებს] „გაგაყიღვინებს“ R. – ხმლის შესახები
 მუხლები ცალკეც გვხვდება ხოლმე:

ბ.

ქმალს ნუ ენდობი, ვაშკაცო, – ქმალი მშვიერი მგელია.
 გაგიჭრის, გაგიხალიზებს, ბოლოს დროს ლიბუს მთხრელია.

(O).

ბ.

კმალს ნუ დაენდობ, ოშკაცო, – კმალი მშიერი მგელია.
გაგიჭრის, გაგიხალიზებს, ბოლოს კი ლიბუთ მთხრელია.

(G 245).

დ.

კმალს ნუ ჩაჰხედავ, მოყმეო, – კმალი მშიერა მგელია.
გაგიჭრის, გაგიხალიზებს, ბოლოს საფლავის მთხრელია.

(V, ივერია, 1886, № 141).

იგივეა Xც (ც. წ., გვ. 198), ოლონდ: 1 მშიერა] მშიერი X; 2 გაგიხალიზებს] გაგიხალისებს X.

ზმლის ასეთი დახასიათება იმიტომ არის მოცემული, რომ დაჭრასა და მოკვლას სისხლის ძიება მოსდევს ხოლმე, რაიცა ხშირად მთელს გვარეულობას აჩანავებს. [ვარ. ე ნ. დამატებაში. რედ.].

271. ალაზანს (R 175)

272. ახლები ომჩი (R 90)

3 ლემადეს] ლამადეს R.

273. მეტობის ქნა (R 186)

ბ.

შენ ქვე რა ვიქნავ, ვაჟაო? სახელ რა მაგიტანია?
კაცი როს მასკალ ჭარული? კელი როს მაგიტანია?
ქალი კვეთილში ნაჯდომი ცოლად ვინ წაგიყვანია?

(G 134).

274. ზვაგი (R 219)

10 ნალ-უსმარები] ნალუსმანები R; 12 ზოგებმ] ზოგებ R.

აქ თითქო ორი სხვა-და-სხვა ლექსია შეერთებული ერთისა და იმავე ამბის შესახებ. პირველი ნაწილი ბ ა ჩ ა ნ ა მ დაბეჭდა (ივერია, 1898, № 217) მცირეოდენი გ ა ნ - ს ხ ვ ა ვ ე ბ ი თ, სახელდობრ: 4 ჩაბერტყა ქოჩორი] ჩაბერტყნა ქოჩორნი; 6 გაფრინდა-დ' ვერ გაეხვეწა] გაფრინდა, ვერ გაუწივა; 7 რად არ დაგვლივნა მტრის ძალმა] თქვა:

რად არ მტერმა დაგვლიენა; 8 რად ჩამოგვეყარნა ამანა ერთ უდაბურმა მთამაო] სად ჩამოგვეყარნა ტიალმა ამ ერთმ უდაბურმ მთამაო.

პირველი ნაწილი (შეიძლება მეორეც) წარმოშობით თუშური უნდა იყოს („გაეხვეწა“: მ. 6).

თითქო აქ მოთხრობილ ამბავსავე უნდა შეეხებოდეს ეს ორი მუხლი, ჩაწერილი ფშავში, სოფ. კომარაში:

024.

თუშო, გაგიცვლა ველობა, – ზოვი გაგისქდა მთისაო.
გაჰფრინდი, ვერ გაუწიე, ვადამ მოგიკრა კმლისაო.

(ივერია, 1890, № 148).

დალუბულები ყოფილან თუშები და ერთი დიდოც ჰრეგია. ეს დიდო, ალბათ, გზის მსწავლე იყო.

მეორე ნაწილი უფრო გავრცელებულია ხალხში და მრავალ ვარიანტად არის ცნობილი:

ბ.

ატირდეს თუშის ქალები: „არცად ას ჩვენებ ქმარები.

შაწუხებულებმ ცხენებმა არ შაირჩინა ნალები.“

ზოგთა თქვეს: „უკულმ დავხკაზმათ, ზედ შავსხდათ თუშის ქალები.“

ზოგმა თქო: „ბოსელთ შავყარათ, უკულმ დავჟჯარათ კარები.“

ზოგებმ თქო: „მინდორთ ჩავლაღათ, იქ ნაყას ნალ-უსმარები.“

(O).

ბ.

ლეკთა ტირიან ქალები: „აღარ მოგვივლენ ქმარები.

ცხენებთ რა უყოთ ტიალთა? დაწყვიტეს ლაგამთ ტარები.“

ზოგთა თქვეს: „ბაშტებს შევეყაროთ, მაგრა დავგულოთ კარები.“

ზოგთა თქვეს: „მთაზე გაუშვათ, თავზე წავჰყაროთ ლაგმები.“

5 ზოგთა თქვეს: „უგულმ შეეკაზმოთ, ზედ თავად შევსხდეთ ქალები.

გადვიდეთ თუშეთისაკენ, იქავ შევირთოთ ქმარები.“

(Bu, №43, ბოლო).

აქ ეს ლექსი მობმული აქვს, როგორც ნაწილი, მუცალის ლექსის თუშურ ვარიანტს.

დ.

ტირიან თუმის ქალები: „არ მოგვივიდენ ქმარები.
ვა თუ ლეკებმა წაასხეს, დააყრევინეს თავები!“

(თეატრი, 1887, № 3).

ე.

ტირიან თუმის ქალები: „არ მოგვივიდნენ ქმარები.
ვაი თუ ლეკნი დაუხვდნენ, დაგვიყრევინეს თავები!“

(ივერია, 1889, № 204).

ჩაუწერია სოფ. ახალ-ქალაქის მიდამოში ნ. ხუციშვილს.

ვ.

ტირიან თუმის ქალები: „არ მოგვივიდნენ ქმარები.
იქნება დაიხვდნენ ლეკები, დააყრევინეს თავები.
ზოგსა მოჰქონდა ქიშმიში, ზოგსა თეფშებით ბალები.“

მოჰყავს დ. არაყიშვილს („ქართ. ეროვნული ორ-ხმოვანი სიმღერები“, მოსკოვი, 1909), როგორც ნაწილი ამ სიმღერისა: „თუმო, ნუ მიხვალ კოშარას, კოშარა ეკლიანია“ და სხვ.). – 3 დაიხვდნენ სიტყვები ფშავლისაგანაა გაგონილი და კომპოზიტორს, ცხადია, „ს ნაცვლად ი დაუწერია: „დაიხვდნენ.“ ფშაური გამოთქმით იქნება: „დააიხვდნენ“, რაიცა სალიტერატურო ენაზე ამას უდრის: „დაჰხვდნენ.“

275. კაი ყმა

დაბეჭდილია კომბინაციური წესით: პირველი ნაწილი Gის მიხედვით (გვ. 244), მეორე კი ვ ა ჟ ი კ ა არ ა ბ უ ლ ის მიხედვით (მოამბე, 1895, № 5). უკანასკნელს პირველი ნაწილიც მოეპოვება, მაგრამ ენის სისწორის გამო Gს მივეცი უპირატესობა. არსებითი განსხვავება პირველ ნაწილში: 3 მთის ყურეს ნადირობასა] მთის ყურეთ თამაშობასა (ვ. არაბ.).

სამაგიეროდ Gსაც მოეპოვება მეორე ნაწილის შესაფერისი მუხლები, რომელიც აქ 291 ნომრად არის გადმობეჭდილი.

ბ.

კაი ყმა, მგელი, არწივი არც ერთ არ გაიწურთნების:
მგელი არ მოშლის მგლობასა, კაი ყმა – მამაცობასა;

არწივი ბერი, ყუჯაი — მთის ყურეს ნადირობასა.
დაიგრუზების არწივი, მთით ბარად ჩამოვარდების.
დაიჭერს შუნის თიკანსა, კორცი ყორანთა დაშჩების.

(Sh).

ჩამიწერია რომკაში 1911 წელს, მაგრამ არ აღმინიშნავს, თუ ვისგან.

ბ.

კა ვაჟი, მგელი, არწივი — არც ერთ არ გაიწურთნება.
მგელი არ მაჰშლის მგლობასა, კა ვაჟი მამაცობასა.
ბერი არ მაჰშლის არწივი მთის ყურეთ ნადირობასა.

კ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა, სცენა მთაში (ხევისურების ცხოვრებიდამ): ივერია, 1889, № 9.

დ.

კაი ყმა, ბერი არწივი, ერთუცის მუქარანია:
კაი ყმა ომში მოკვლების სწორების მჯობინობასა.
არ მოშლის ბერი არწივი მთის ყურეს ნადირობასა.

(C).

მეორე მუხლი 284 ნომრის ნაგლეჯია.

ე.

მგელი არ მაშლის მგლობასა, კარგი ყმა მამაცობასა.
ბერი არწივი ყუჯაი — ჭიუხნი ნადირობასა.

(Tფ).

ვ.

კაი ყმა, მგელი, არწივი, არც ერთ არ გაიწურთნება.
მგელი არ მაჰშლის მგლობასა, არწივი ნადირობასა.
კარგი ყმა მამაცობასა.

—

5 მგელი გაივლის მთის წვერთა, ნამი ნაბერტყი დარჩება.
დაიხულუზნებს არწივი, მთით ბარად ჩამუარდება.
მზად უნდა იყოს კარგი ყმა, რა ამბავ შამუარდება.

(Rფ 188).

ზ.

მთას იხუილა არწივმა, მთით ბარად ჩამუარდება,
ტყეს ჩამაილის არწივი, ტყე დაბეგრელი დარჩება,
შუნსა მასტაცებს ციკანსა, სადილად სადმე დაჯდება,
გულს და ღვიძლს შასჭამს თვითონა, ლეში ყორნებსა დაჰრჩება.

(Rთ 256).

წ.

მგელი არ მოშლის მგლობასა, ლალი ყმა – მამაცობასა.
არც მოშლის ბერი არწივი წვერის ძირს ნადირობასა.

(„მთაში შეკრებილი“: ივერია 1885, № 2).

[ვარ. თ ნ. დამატებაში. რედ.]

276.

დაბეჭდილია ვ ა უ ი კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს მიხედვით (მოამბე 1895, № 5).

ბ.

მაშინ კარგია კაი ყმა, რა დილა-ბინდი დგებოდეს,
იცვამდეს გრილსა რკინასა, „ომს ვიქამ“, ემზადებოდეს;
ხვადი რო ჰხრავდეს ლაგამსა, წალმა-უკულმა დგებოდეს,
ათოთქროვებდეს მკედარი, ტყვია ტანზედა ხვდებოდეს.

(Rგ 191).

277 (R 245).

278 (R 54).

ბ.

კარგ ყმას აშურდა სოფელი: ჯარს არ გ(ვ)იყენებს ჯარზედა.
იმთვენ კი ველარ იციან, გაჭირდეს – გამოგვადგება.
დაიპატიჯეს ცუდაი, ჯარში თავ-დაბლა დაჯდება.
არც არი ამპარტავანი, არც დაიკვენებს ქალზედა.

(Tფ).

ბ.

კარგ ყმასა ჰშურობს სოფელი, – ყველას წინ წამოდგებაო.
ის არ იციან საწყლებმა: გაჭირდეს, გამოდგებაო.

(Rფ 140).

დ.

კარგ ყმას არ იპატიჯებენ, – ხალხს არ გვიყენებს ჯარზედა.
არც იცის ამპარტავენობა, არც დაკვეხება სხვაზედა.
იმას კი აღარ ამბობენ, გაჭირდეს, გამოგვადგება.

(Rფ 144).

ამ ვარიანტის პირველი ორი მუხლი დაიბეჭდა ივერიაში 1890 წ. (№ 148) კომარაში შეკრებილ ლექსებს შორის. – განსხვავებანი: 1 არ იპატიჯებენ] არ იპატიჟებენ; ხალხს] ჯარს; 2 არც დაკვეხება] არც დაკვეხნება. [ნ. კიდეკამატი. რედ.]

279 (G 245).

ბ.

კარგისა ყმისა ცოლობა ნუ გიხარიან, ქალაო:
წავა და ლაშქარს მოკვდება, დაჰრჩები ცარიელაო.

(Ro, ივერია, 1879, № 1).

იგივე გარე-კახური ვარიანტი, ჩაწერილი ს. პატარაძეში ზ. ბილიანიშვილის მიერ (ხალხ. სიტყვიერება, გვ. 116) და აგრეთვე ფშაური ვარიანტიც, Rის მიერ ჩაწერილი (Rფ 38), ოლონდ: 2 დაჰრჩები] დამრჩები R.

280. ცუდი ყმა (B)

[ბ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

281 (B).

282. ყმა კაი და ცუდი

დაბეჭდილია ვაჟიკა არაბული მისხედით (მოამბე, 1895, № 5). ხუთი წლის შემდეგ ხელმეორედ დაბეჭდილში კი იკითხება: „ტიროდა კაის ყმის ცოლი“ და სხვა (მოამბე, 1900, № 12).

თითქმის იგივე Gსის ვარიანტი, მაგრამ უფრო გამართული ენის მხრივ: „კაი ყმის ცოლი ტიროდა... გამაიქცევის... ჯობ...“

ბ.

კარგის ყმის ცოლი ტიროდა: „აღარ მამივა შინაო.“
იცინის ცუდაის ცოლი: „გამაიქცევა წინაო.“
გამოქცეულის მოსვლასა არ მოსვლა სჯობის შინაო.

(Rფ 188).

ამისგან Tის ფშავში ჩანაწერი იმით განსხვავდება, რომ: 1 ტიროდა: აღარ მომივა] ჩიოდა: არ მომივიდა T; 3 სჯობის] სჯობავ T. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

283 (G 202).

4 არც რა] უნდა: არც-რა. – Gსის ვარიანტის განსხვავებანი: 2-4 შამალვარ-
დების] შემალორდება Gs; გაუვას ნადირი] გაუვლენ ნადირნი Gs; 3 დელო] ბეჩავსა Gs;
მზის დაცხომამდე] მზის დაცხობამდე Gs.

ბ.

ვაჟკაცსა დილა ადრიან საუზმო უნდა, სადილი, –
ან მტერი შემოღვარდება, ან მთად გაუა ნადირი.

(Q 34).

ბ.

კარგს ყმას თუ ჰყევხარ, დელო, ადრე აჭმეი სადილი, –
ან მტერი შამუარდება, ან მთას გადულის ნადირი.

(Rფ 188).

დ.

დილა ადრიან, დელო, კას ყმასა უნდა სადილი:
ან მტერი შემოღვარდება, ან მთას გაუვა ნადირი.

(ივერია, 1885, № 2).

„მთაში შეკრებილი“, აწერია ამას და რამოდენიმე სხვას. – „შემოღვარდება“
ფორმის მიხედვით კი შეიძლება უფრო ზედმიწევნით ითქვას, სადაურია: იგი არაა
არც ფშავური და არც მთიულურ-გულამაყრული, შეიძლება იყოს: ან ხევსურული, ან
მოხეური, და ან თუშური. – 1. კას ყმასა] კაის ყმას (ივერია).

ქ.

ადრიან ადექ, დედაო, ადრე გვიმზადე სადილი:
ან ომში დაგვიძახებენ, ან ტყით გამოვა ნადირი.

(ივერია, 1889, № 204).

ჩაწერილია ს. ახალ-ქალაქის მიდამოში ნ. ხუციშვილის მიერ.

284 (G 201).

ბ.

კაი ყმა ლაშქარს მოკვდება სწორების მჯობინობასა.
ისრევ დარჩება ცუდაი ქალებჩი ლოგინობასა.

(გ ა ჟ ი კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი, მოამბე, 1900, № 12).

ბ.

კარგი ყმა ლაშქრად მოკვდება სწორების მჯობინობასა;
კონჯაი – ბოსლის კარებზედ ქალების ლოდინობასა.

(Q, ივერია, 1885, № 9=ც. წ. 38).

დ.

კარგი ყმა ლაშქარს მოკვდება სწორების მჯობინობასა;
ცუდაი – ბოსლის ყურესა ქალებთან ლოგინობასა.

(Rგ 144).

იგივე დაიბეჭდა ივერიაში (1890, № 148), კოშარაში შეკრებილ ლექსებს შორის.
ამას გარდა, ამისი ერთი მუხლი 275 ნომრის გ ვარიანტშიც არის შესული.

285 (G 245).

ღვინის ხსენება ხევესურულ ლექსში ცოტა გვაეჭვოიანებს, რადგანაც ღვინო ხევე-
სურეთში არ იცის. სხვა ვარიანტებში სამაგიეროდ ლულზეა საუბარი, რაიცა უფრო
ბუნებრივია მთისათვის.

ბ.

კარგი ყმა მაშინ გატყდება, ლულ როცა გაძვირდებაო.
ცუდაი მაშინ გატყდება, საქმე რო გაჭირდებაო.

(R 50).

ბ.

კაი ყმა მაშინ გატყდება, ნახან ლუდ გაბევრდებაო.
ცუდაი მაშინ გატყდება, ომი რომ გაკშირდებაო.

(კოშარაში შეკრებილთაგანი: ივერია, 1890, № 148).

286 (G 244).

იგივეა არსებითად სის მიერაც ჩაწერილი მამისწვერა არაბული სიტყვით (ივერია, 1891, № 90). — განსხვავება: 2 უბესა] ფარაგსა U; შამიხვევს] მამიხვევს U. [ნ. კიდეც დამატებაში. რედ.]

ბ.

კაი ყმა კმალსა ჩაჰხედავს: გამიჭრისა, თუ არაო.
ცუდაი ქალის უბესა: გამიხვევს, თუ არაო.

(ვაჟიკა არაბული: მოამბე, 1900, № 12).

ბ.

კარგი ყმა კმალსა ჩაჰხედავს: გამიჭრისუა, თუ არა?
ცუდაი — ქალსა ღამაზსა: შამიხვევსუა, თუ არა?

(R 144).

შამიხვევსუა] „თავს მომცემსო“ R.

დ.

კარგი ყმა კმალსა ჩასძახის; „კმალო, გამიჭრი, თუ არა?“
შინ მოვა, ღამაზ გოგოსა: „გოგოვ, ჩამიხვევ, თუ არა?“

(Q, ივერია, 1885, № 8=ც.წ. 14).

287. ვაშკაცი

მოყვანილია სის მიხედვით (ივერია, 1888, № 23). კაცი იფიქრებდა, სს იგი Xიდან აქვს გადაბეჭდილიო, მაგრამ Xისაში (გვ. 210) „გულ-მკერდის“ ნაცვლად „მუხლები“ იკითხება, რაიცა ს. გორგაძის გადაბეჭდილშიც გვხვდება („ჩვენი ძველი მწერლობა და ხალხ. პოეზია“, ქუთ. 1915, გვ. 233).

შეკარდნის მუხლი ბევრი ვერაფერია, მაგრამ შდრ. მაინც დღა ვკარიანტი.

ბ.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, ქვეშ მუკლი უნდა მგლისაო.
თვალნი ქორებულ შექმნილნი, ზედ მკარი შავარდნისაო.

(ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს მიერ „მთიულისაგან გაგონილი“:
კრებული, 1872, № 8).

ამ მთიულში უფრო მთის კაცი, მთიელი უნდა იგულისხმებოდეს საზოგადოდ (მაშასადამე, ფშაველიც, ხევსურიც, მოხევეც და სხვაც), ვიდრე ერთი ტომის კაცი, მცხოვრები მღეთე-ფასანაურს შორის, მით უფრო, რომ იქვე ამ ვარიანტს მეორე უპირისპირდება: „ბარში გაგონილი.“

გ.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო.
თვალი ქორულებრ მჭვრეტელი, სიმარდე შავარდნისაო.
ხარი, კამეჩი თავისი, ცოლი უყვარდეს სხვისაო.

(ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს მიერ ბარში გაგონილი:
კრებული 1872, № 8).

დ.

ვაჟკაც(ს) გულ უნდა რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო,
თვალნ ქორებულად მხედვარნი, მუკლნ უნდან შავარდნისაო.

(Tფ).

ე.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო,
თოლნი – ქორებლივ შეყრილნი, სიმარდე – შევარდნისაო.

(Q).

ზ.

ვაჟკაც(სა) გული რკინისა, აბჯარნი უნდა ხისანი,
თვალნი ქორებულნ მხედველნი, ზედ მუკლნი შავარდნისანი.

(Q).

ზ.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი გინდა ხისაო.
ხარი, კამეჩი თავისი, ცოლი რად გინდა სხვისაო?

(ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი, ხალხ. სიტყვ., გვ. 131).

წ.

ვაჟკაცო, გულო ჯამარდო, აბჯარი გინდა ხისაო.
ხარი, კამეჩი თავისი, ცოლი რად გინდა სხვისაო?

(Rქ, № 174).

თ.

ვაჟკაცო, გული რკინისა, ხანჯალი თუნდა ხისაო.
მტრებსა უწვევებდეს სანსილას, მოყვრებს უწვევდეს ლხინსაო.

(მ ე თ ვ ა ლ ყ უ რ ე, ივერია, 1893, № 208).

[ი ვარ. ნ. დამატებაში. რედ].

288 (O).

ამისი პირველი ორი მუხლი Gსაც მოჰყავს (გვ. 245), მაგრამ: 1 რას] არ G; 2 ბანებზე მიდგომ-მოღვომა] მიდგომ-მოღვომა ბანზედა G.

ბ.

ახლა თქვენია ბიჭობა, სოფელს შვენება თავისა.
ხმალს უნდა აჭრევინებდე, იმედი გქონდეს მკლავისა.

(Rქ, № 72).

ბ.

ვაჟკაცს რას გამოადგება სოფელს შვენება თავისა?
ხმალს უნდა აჭრევინებდეს, იმედი ჰქონდეს მკლავისა.

(ი. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ე, კრებული, 1872, № 8).

იგივეა თითქმის Rის მიერ ქართლში ჩაწერილი (Rქ № 209), ოღონდ: 1 რას გა-
მოადგება] არ გამოადგება R. ხოლო ივერიაში 1893 წელს (№212) მ ე თ ვ ა ლ ყ უ რ ი ს
მიერ დაბეჭდილ ვარიანტში მეორე მუხლი ასე იწყება: „უნდა მას ხრმალი უჭრიდეს.“

ამაზე ადრე ნ. ხუციშვილის მიერ სოფ. ახალ-ქალაქის მიდამოში ჩაწერილ ვარიანტში კი იმავე ადგილას იკითხება: „უნდა რო ხმალი უჭრიდეს“ (ივერია 1889, № 204).

289 (Sh).

მიამბო ახალ არაბულმა 3. 8. 1913 ჯუთაში. — ოს და Rს მოეპოვება მართო პირველი ორი მუხლი და ასე იწყება: „რა კან რანიმ ხართ, ვაშკაცნო“ (O), „კარგნი რაიმ ხართ, ვაშკაცნო“ (R 128); სხვა იგივეა, რაც Sh, ოღონდ: გამაგაწვევით Sh, O] „გამოგაწვევით“ R.

290 (O).

ბ.

ვაშკაცნო, მშვილდნო მშვენარნო, გოზა-წითელნო, ფალთონო, არც მაშინ დაშინდებიოთა, ომში რო იყენათ მარტონო?

(C).

Cს წყაროს მიხედვით, ამ სიტყვებს სტუმარი „შაღმღერნებს (მასპინძლის) სოფლელებს.“

ბ.

რქის მშვილდნო, გოზა-მჭენარნო, თქვე გოზა-თეთრნო, ფართონო, არც მაშინ შაპშინდებიოთა, ომში რო შახვალთ მარტონო?

(R 166).

291 (G 251).

ეს ლექსი თითქო ნაწევები უნდა იყოს 275 ნომრისა.

292. თქვენისთანა (R 163)

293 (O).

ბ.

არ ვიცი, მოხვალთ მამათი, არ ვიცი, მოგილნათ ქარმაო. გაზარდას თქვენისთანაი ვაჟა კევსურის ქალმაო!

(R 220).

294 (R 49).

2 ნაბამი] ნაბანი R.

295 (R 132).

296 (R 164).

297 (R 78).

2 ღგვიხარ] ჰგევხარ R.

298. ერთგულსა და ორგულს (O).

ბ.

ნეტავი შენსა დედასა, შენ გაეზრდები შვილათა!
არ გინდა პირის დაბანა, არც წარბის ღება ხშირათა.

(თეატრი, 1886, № 35).

ს. რუისში ი. დავითაშვილის აგან გაგონილიო (ე. ი. დავითაშვილის მიერ გაგონილი).

გ.

ნეტავი შენსა დედასა, რომ გაუზღიხარ შვილათა!
არ გინდა პირის დაბანა, არც უმარილი ხშირათა.

(R, № 547).

დ.

ნეტავი შენსა დედასა, შენ გეეზდები შვილათა!
არც გინდა პირის დაბანა, არც უმარილი ხშირათა.

(R, № 47).

ე.

ნეტავი, გოგო, დედა-შენს, შენ გოუზღიხარ შვილათა!
არც გინდა პირის დაბანა, არც უმარილი ხშირათა.

(ს. გაჩეჩილაძე, VI, № 3).

[ვ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

299 (O).

ბ.

ქალი არ ორგა ქურდ-ბოზვი, ვაჟი სოფელში მკვებარი.
რომ გაუჭირდას, შესდგების, როგორც უღელში მჭლე კარი.

(Gs)

ბ.

არ ვარგა ქალი მეჭორე, სოფლად ვაჟაკი მკვებარი.
გაუჭირდება, შესდგება, როგორც უღელში მჭლე კარი.

(Q, ივერია, 1885, № 11=ც. წ. 26).

ნ. კიდევ ვარიანტი და შენიშვნა 320 ნომერთან.

300. ომის კარ დამჭენებელი (G 245)

301. ჯაჭვი (R 235)

დაბეჭდილია Rის ხელნაწერის მიხედვით (გვ. 235). იგივე ლექსი მას დაბეჭდილი აქვს ჯეჯილში (1893, № 4), სადაც ნათქვამია, ხალხურიყო, მაგრამ არაა აღნიშნული, თუ სადაურია სახელდობრ.

302. მშვილდოსანთ (R 148)

3 ვისიცა-რა ხართ] ვისიც არა ხართ R.

303. ვის რა ალაღებს (B)

Bს მესამე მუხლიც მოჰყავს:

მითულო, ქადის კვერები, გული თუ უძე სქელიო,

მაგრამ მე იგი ძირითად ტექსტში არ შევიტანე, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მეც გამიგონია გუდამაყარში („მითულო, ქადის კვერაი, თუ გული უძე სქელიო“). Cსაც მართო ორი მუხლი მოჰყავს, მაგრამ ვჭხვდებით ისეთ ვარიანტსაც, რომელსაც სხვა-ნაირი გაგრძელება მოეპოვება:

ბ.

კეესურო, კმალი გალაღებს, ფშაველო – ენა გძელიო,
გუდამაყერლო – მაჟარი, ტყვია გამადის ცხელიო.

- კევსურო, კოცე ერთუროთი, სხვა არაი გაქე კელიო.
ფშავით აღინე ძროხები, თუშეთით – ბევრი ცხენიო.
5 აღევ, შაყარე ჯარები, რუსი მყავ დასაცდელიო.
შენი ჯარებით აავსი თვალისვის ყელი გბელიო.

(ნ ი კ ო მ ა კ ა ლ ა თ ი ა).

5 აღევ] აზღევ (ნ. მაკ.). [ნ. კიღევ დამატებაში. რედ.]

304. ომში უკრძალაენი (R 17)

305. კმალი (R 246)

ბ.

კმაღმა თქვა ფხა-სისხლიანმა: „ფრანგეთში ფრანგმა დამფერა.
ამამამღერა პატრონმა, ჩამაგო, ჯვარი დამწერა.“

(Rფ 216).

გ.

შმალო, ფრანგისა ნაჭედო, ვაჟმა გაგლეჯა, დაფფერა.
ერეკლემ ჩვენმა ბატონმა საომრად ჯვარი დაგწერა.

(Rქ, № 1171).

დ.

კმაღმა თქვა განჯას ნაჭედმა: „ფრანგში ოსტატმა დამჭედა.
რამთენმაც კელში ამილო, სულ ყველამ ჯვარი დამწერა.
კაის ყმის დაჭრა, დაკუწვა, სხვა ღმერთმა არა დამწერა.
ღელის-ერთაის სიკვდილი ნეტავ ღმერთმ არა დამწერა!“

(Bu თ, № 12).

ამას კიღევ მოსღევს სხვა მუხლები, რომლებიც ამისი ნაწილი არ უნდა იყოს.

ე.

კმალო განჯაში ნაჭედო, ქალაქს ფრანგისა ნაფერო,
კაის ყმის დაჭრა-სიკვდილი, სხვა თუ ღმერთმ არა დაგწერა?
ღელის-ერთაის დაჭრა და სიკვდილი რადლა დაგწერა?

(Bu თ, № 13).

ეს იქ ნაწილად შედის სხვა ლექსში, მაგრამ რითმის მიხედვით მასთან კავშირი არა აქვს.

ჰ.

ხმაღმა სთქვა ფრანგეთს ნაჭედმა: ფრანგეთში ფრანგმა გამჭვდა.
ჩემმა მომქმედმა მჭედელმა ზედ სამი სიტყვა დამწერა:
ნეტამც ისეთ ყმას შემყარა, რომ ომში სისხლში გამფერა!
ამაის – ამომამლერა, ჩამაგის – ჯვარი დამწერა!

(K 38).

[ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.].

306. მოკლე კმალი და მდაბალი ვაშკაცი (Sh)

მიამბო ა ბ ა გ ი გ ა უ რ მ ა კ აკმატში 22. 8. 1913. – 2 მაღლა დადგების] გაიზარდების (ვარიანტი მისივე).

ბ.

კმალსა სიმოკლე არ ერჩის, ბიჯი წადგი და წაგება.
ვაშკაცსა – სიმდაბალი, ომის კარ გაიზარდება.

(C).

გ.

კმლისა რას გიშლის სიმოკლე? ფეკი წინ წადგი, დასწვდება.
ვაუკაცს რას უშლის სიდაბლე? ომის დროს გამოგვადგება.

(Rფ 216).

დ.

კმალსა სიმოკლე არ უშლის, – ფეკს როცა წასდგამ, წაგება.
მეომარს სიდაბლავე, – ომის კარ გაიზარდება.

(Lb).

307. შატილიონი და კმალი (O)

ნის ვარიანტში (გვ. 246) მეორე მუხლი ასე იკითხება: „სადაც ვინ შამაგეყრების, სუყველა შენი მტერია.“

308. ნიკოს კმალი (Gs)

ნათქვამია ნიკო ოჩიაურის მიერო.

309. ახალგაზდას (O)

310. ბეწინიკას (O)

311. ბუჩა (R 93)

312. რა მამწონს (G 245)

რისა (გვ. 129) და ბ ა ჩ ა ნ ა ს ვარიანტში („საეპოსო მასალა, ხევისურეთში გაგონილი და ჩაწერილი“: ივერია, 1898, № 217) განსხვავებაა მეორ-მეორე ნახევარში: 1 იცის გველივით წივილი] გველივით (გველებურ R) შამოწივილი; 2 ქორებულ] ქორივით.

313. ლურჯაის ნატოტარები (Sh)

შეცდომით მოხვდა ამ ტომში. იგი ფშავლისაგან მაქვს გაგონილი კოშარაში 3. 7. 1911. მიაბო გ ი ო რ გ ი გ უ ტ ი ა ს ძ ე ხ უ ც ი შ ვ ი ლ მ ა, მათურელმა.

არ ვიცი, ამისი ვარიანტია, თუ სხვაა შემდგომი ნაწყვეტი:

025.

ეტყობა გადანავალი, ვეფხო, შენ ნატოტარია.
დაუნამავის ღურბელსა, დამდგარა ნაგუბარია.
საკრეფლად წამოსულიყო წმინდა მარიამ ქალია.

(Mr).

გაგონილი ჰქონია თამარ მოიღინაშვილისაგან. – 1 გადანავალი] გადამავალი
Mr.

314. დიდი იმედი (G 246)

ბ.

შენ ჩვენო დიდი იმედო, კოშკო ნაგებო კირითა;
ისარო ოსეთს ნახვეწო, ქალაქს ნაღებო ინიითა;
კაბაო ხავერდისაო, ცხრაკან საყრელო რილიითა;
უკვდაების(ა) წყარო ხარ, აღმოსდი ოქროს მილითა.

(ა. ზ ი ს ე რ მ ა ნ ი, Кавказ, 1851, №22).

ზისერმანმა ეს ლექსი რუსულადაც თარგმნა იქვე.

ფშაური ვარიანტები (Rფ 288, V № 48, X 167) უფრო ვრცელია და მეორე ტომში დაიბეჭდება (Xიდან ა. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ მ ა გადაბეჭდა, ქართ. სიტყვ. ისტორია², 59).

315. ობოლი ველად (R 95)

იგივე ლექსი Rს ფშაურებშიც აქვს შეტანილი (Rფ 223). ამას გარდა იგი ივერიაშიც დაბეჭდეს 1890 წ. (№ 148) კომარაში შეკრებილ ლექსებს შორის.

316. სამაისტლო ვაჟები (G 252)

ბ.

სამაისტვლებს ბიჭებსა ბაკნით ასმიეთ ლუდიო.
დიდია მაისტის თავი, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდიო.
გან იქაც ქალებია, გადაიმრუდონ ქუდიო?
გამოვლენ ქისტის შვილები, ხანჯრით იციან ჩხუბიო.

(Shფ).

გავიგონე ხთისო ბარწო შვილისაგან 3. 7. 1911 კომარაში (თვითონ ხთისო გოგოლაურთიდან არის). – 1 სამაისტვლებს] სამაისტლებს (ვარიანტი მისივე); 4 გამოვლენ] იქ არის (მისივე ვარ.).

ბ.

სამაისტუებს ვაჟებსა ბაკნით ასმიეთ ლუდია.
დიდია მაისტის თავი, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდია.
გან იქაც ქალები არი, გადაიმრუდონ ქუდია?
გზაში სხედს ქისტის შვილები, ტყვია გამოდის ლურჯია.

(Rფ 197).

დ.

სამაისტლუებს ბიჭებსა ბაკნით გვისმიეთ ლუდია.
გძელია მაისტის თავი, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდია.
გან იქაც ქალებია, გადაიმრუდოთ ქუდია?
იქ არი ქისტისშვილები, ხანჯრით იციან ჩხუბია.

(Tფ).

გვისმით] შეიძლება აგრეც წავიკითხოთ: გვასმით. მაგრამ მაშინ მესამე სტრიქონში „გადამრუდოთ“ პირველ სუბ. პირად უნდა გავიგოთ: გადა(გ)იმრუდოთ.

ჟ.

სამაისტნელებს ვაჟებსა ბაკნით გვისმით ლუდია.
გძელია მაისტნის ჭალა, ყმა იქ ვერ ჩავა ცუდია.
გან იქაც ლაშარის გორია, გადამრუდოთ ქუდია?
იქ არი ქისტის შვილები, ხანჯრით იციან ჩხუბია.

(Lb).

317. შაპატივება (Sh)

გავიგონე ბ ა ბ უ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 1911 წ. ივლისში. – მაისტის თავი] აქ ბ ა ბ უ ა მ ა ხ ს ნ ა დაურთო: „სარბოლი.“

ბ.

ქალო, ქმარს შაუპატივე, კმა ლაშქრობის(ა) ვარდება.
შორს არი ჭარ-ბელა(ქა)ნი, ქ(მ)არი ცუდი (გ)ყავ, დაგივარდება.
სწორებ დაუწყებს კირცხვასა, ქალს გული გაგიავდება.

(H).

[გ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ].

318. ოროლთ გამდარებელი (R 149)

ბ.

ქმალ განა ყველა ერთია გამჭრელი, დამჯერებელი?
უნდა გაზარდოს დედამა ერთი ორთ გამდარებელი.
ასი არ უნდა დედასა, ერთი სჯობ დაღურბლებული.

(Rფ 151).

3 დაღურბლებული] „ღრუბელივით პირქუშიო“ R. ოროლთ გადარება სხვა სიტყვებით გამოთქმული მოხეურშიც გვხვდება (Q, ივერია, 1885, № 8=ც.წ. 19) და ფშაურშიც (ივერია, 1890, № 148, კოშარაში შეკრებილებს შორის).

319. ნატვრა თუშის ქალისა (U)

დაიბეჭდა ივერიაში (1891, № 90). სისტვის უამბნია ბ ა თ ა კ ა ა რ ა ბ უ ლ ს. –

ბ.

ქალმა თქო: „ქმარსა წაუვალ ბასრის კმლის ამამღებელსა, შორა მძებნელსა შურისას, სახელის წამომღებელსა.“

(O).

ბ.

ქალმა თქვა: „ქმარსა გავხვევები ბასრის კმლის ამამღებელსა, საგზლისა შორად წამღებსა, სახელის შინ მამღებელსა.“

(R 54).

დ.

თუშის ქალმა თქვა: „წაუვალ ბასრის კმლის ამამღებელსა, საგდალთა შორა წამღებსა, სახელის შინ მომღებელსა.“

(C).

ე.

თუშის ქალმა თქვა: „შევირთავ ბასრის კმლის ამომღებელსა. სულ უწინ ომში ჩამსვლელსა, სახელის შინ მომტანელსა.“

(Bu თ, № 3).

ბუმა უწინ იგი დაბეჭდა აკაკის თვითურ კრებულში (1900, № 11).

320. ლუდი, ძალდი და ყმა (G 248)

ბ.

ღვინო კი მათრობელი სჯობ, ძალდი თეოზედ მყეფარი.
ვაუკაცი წყნარი სჯობია, რო გაჭირდება – მჭეხარი.
არც ვარგა ქალთა მიმყოლი, ჩალად არა ღირს მკვეხარი,
რო გაჭირდება, შადგება, როგორც უღელში მჭლე კარი.

(Rფ 205).

იგივე მოჰყავს Xსაც (გვ. 209), ოღონდ უკანასკნელ მუხლს აკლებს.

ეს ვარიანტი გვაფიქრებინებს, რომ № 299 და № 320 ერთისა და იმავე ლექსის ნაწილები უნდა იყოს.

321. ხუთთა მცემელი (G 249)

უკანასკნელ მუხლებს შდრ. № 43გ, 23.

322. შეუპოვარი (U)

მოჰყავს ოს ზურაბის ლაშქრობასთან დაკავშირებით („ისტ. კვალი სახალხო პოეზიისა“: ივერია, 1888, № 238). შეიძლება მას იგი Xიდან ჰქონდეს გადაბეჭდილი (ივერია, 1887, № 174=ც. წ. 121).

ბ.

გულო, არ მიგცემ საგონთა, თავო, არ დაგაშავება.
მტერო, შენ ზავსა არ მოგცემ, ფრანგულო, დაგაფხავება.

(ვ ა ჟ ი კ ა ა რ ა ბ უ ლ ი, მოამბე, 1900, № 12).

ბ.

გულო, არ მოგცემ საგონსა, თავო, არ დაგაშავებო.
მტერო, არ დაგიშინდები, კმალო, შენ გაგაფხავებო.

(ი . ბ (ო ძ ა) შ ვ ი ლ ი ს მიერ ს. შარა-კევში
ჩაწერილი: ივერია, 1899, № 55)

323. ბესარიონს (G 230)

ამის მათქვამად ბესარიონს დასახელებული ჰყავს „მგზავრი კვესურის ქალი თამარა“ (მგზავრობის გამო შდრ. მ. 16).

324 (G 231).

აწერია: „კვესურის ქალის ლექსი“ო, რაიცა მათქვამად უნდა გავიგოთ. მგონია უნდა იგულისხმებოდეს იგივე თამარა, რომელსაც წინა ნომერი ეკუთვნის.

325 (G 178).

რის თანახმად, „ქისტის ქალს უყვარდა ხევსური ზოლიგათ თათარა, გაგიჟებული იყო იმისთვის, მაგრამ მამამ სხვაზე გაათხოვა, „ურჯულოს“ არ მისცა. ხევსურმაც თავი ვერ გამოიღო, ან მოეტაცნა, ან ურბეთი დაეხარბებინა. ამას უსაყვედურებს ქალი.“ – 8 არ გადმოკვდები მთასაო] „მთას არ გადმოვალ, არ ვიძალავებო“ R; 9 არ წაგი-ლალაკ] „არ წაგართმევ“ R; გამახელაის ქალსაო] „ცოლია ზოლიგასი“ R; 10 კიდევ ვინ მისცემს ურბეთსა] აქ „ვინ“ „ვინმე“ს მნიშვნელობით არის ნახმარი, ასე რომ აზრი

ასეთია: შენს გარდა კიდევ გამოჩნდება ვინმე, რომ ურბეთი მისცეს ჩემიანებსაო. 12 ცხვარი მყავს...] „თვითონ იმ ქისტის პრიგაოს ქალსა“ R.

Rს მოჰყავს სხვა ვარიანტიც და შენიშნავს: „თუ რამდენად არის დამოკიდებული ლექსის სიავეარვე მოქმელზე (იგულისხმება მოამბე, ა.შ.), ეს მაგალითიც საკმარისია“:

ბ.

უთხარით ჩემი ნათქომი ხოლიგათ თათარასაო:
„გენაცვლე, გუროელაო, სასლა გაზდილო ტანსაო!
აისხამ იარაღებსა, მაირთვი ჩაფრულასაო.
დაგეთქვა ჭორი, საძრახი, ნუ ჩამაიღებ თავსაო.
5 ბეჭელი გამამიგზავნე მაგის მათქომსა ქალსაო.“

—

ემავის მალექსებელი მიკილს შავხედავ მთასაო.

(R 180).

ბ.

ქალი ორ საწყემსოჩია, კევ-კუვთ ვაძობ ცხვარსაო,
შინავ მოვიხომ საგძალსა საწყემსოს წანატანსაო.
თუთრ-ჩოკამ გარმაიარა, მასრან უცემდეს თვალსაო,
ვაფერე ჩემსა ნაძმობსა ხოლიგათ თათარასაო.
5 მე მონადირე მეგონა, ვიყურებ თოფის ჩქამსაო.
დავღნატრი გუროს ციხესა, ქვაზედ ნადებსა ქვასაო,
შიგათი ნაჯდომს ვაჟკაცსა ხოლიგათ თათარასაო.
ჩემი ნათქომი უთხრიდით იმ ჩემის სულის სწორსაო:
„ნუ(ც) შენ შაირთავ დიაცსა, არც მე შავირთავ ქმარსაო.
10 ბეჭედა გადმომიგზავნე, მეც შამიკლება ქალსაო.
გან შინით წაგალავინებ გამახელაის ქალსაო?“

(Th 134).

ერთი ვარიანტი Mrსაც მოეპოვება, სადაც იკითხება: „გაზრდილო სახსლის ტანსაო“ (ახსნაც აქვს: „ყინჩად გაზრდილო“).

326. კვირიკას (Sh)

მიამბო ფიცხელა ალ უღაურმა 26. 9. 1913 წ. ს. არტანუში. — 1 მინდი = მინდოდი (ხევსურულში იგი ჯერაც ნ. უწყვეტლის ფორმაა).

327. ალექსის (O)

328. აბაისძეს (Gs)

ეს ის აბაისძეა, რომელიც მგლის ლეკვად არის მოხსენებული 252 ნომერში.

329. ძილას (B)

ეს ყოფილა „კეცსურის ქალის ლელას ნათქვამი“ B.

330. ეთერს (Sh)

მიაზო ფიცხელა აღუდაურმა 26. 9. 1913. ავტორად ქეთელაურია დასახელებული თვით ლექსში.

331. თინას (O)

332. გაშორშორება (O)

სათაურად აწერია: „ქალის ლექსი ახალგაზღვებს.“

333. ალიათ ხორას (O)

334. ლალე (O)

ნათქვამი (და დაწერილიც) გარსია (გიორგი) ოჩიაურის მიერ (გადმომცა ალექსი ოჩიაურმა).

335. ქაჯია და ქერქა (O)

ეს ყოფილა „არხოტში გამოთქმული ლექსი პირ-აქეთულ ქალებზე“ (O).

ბ.

ჩაგიკრავ, გაჟეკაურო, რახან აგილა კელშია,
ყველას გიაზობ მართალსა, რაიც თავს გადამქედია.
ადგა, გაიქცა ქალაი ჩემთან ნაწოლი გვერდია.
ბეჩავს რა მთარბოლებდა, თუ კი მე დავიწვევნიდა?!
ქაჯიაი და ქერქაი, მითხრეს, ერთუცის მკრებია,
გაბედეს ბუნტოჩიკობა, მიძრეს და მოძრეს ზღვებია.

5

ნეტარ რაით-რა ომობენ, რაი-რა აქვისთ კელჩია?
ალბათ უწყევავის ჯიბაჩი პატარა რივოლვრებია.
ქაჯვიაჲ, ჩემო ძმობილო, არხოტად გარმაკედია,
10 ერთ ღამე მთაზე ათენე, დილაზე გამასცხვებია.

(M 21).

7 რაი-რა აქვისთ] რა არაჲ აქვთ M.

336. ჩალხაის მარიემას (O)

ჩაწერილია დათიკო ცისკარაული ს მიერ (გადმომცა ალექსი ოჩია-
ურმა). მის მიერვე მეორედ ჩაწერილში მესამე და მეოთხე მუხლს შუა ჩართულია:
რამთვენ დაგიდის სტუმარი, რამთვენსთან ჩაიხერგები.

სხვა განსხვავებანი: 6 ქალ-ბატონებში] ქალ-ბატონე(ბ)სა; 10 თუნდა ზევითა]
თუნდა ზედ ვიყო.

337. ოსმანს (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1908 წ. — გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა, რო-
მელიც ზოგიერთ ცალში წავიდა და რომელიც ძალიან ამანინჯებს აზრს: 8 კაცს] უნდა: კაც.

338. გაცინებულს (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1908 წ.

339. სათითე (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1908 წ.

340. საუკნიახოდ (Sh)

ჩამაწერინა გ. ოჩიაურმა 4. 8. 1913 ს. ახიელში.

ბ.

ქალს რა უძევს გულჩია, ცნობადამცა ქნა გაგება!
ქალი რო კაცთან დაწვება, საუკნიახოდ შადგება.
კაცი კელ(ს) გააჩაჩუნებს, შაიშლებ-გარდილაკება.

- 5 „ავდგები“, – ჩაიფიცების, ზოგს ნახევრობა გაზდნება.
მეექვც ტკბილის ენითა, თანდათან ახლოს მოწვევა.
რახან დილის ხან მავიდას, მაშინ ლოგინი დატკბება:
ადგომა აღარ სწადიან, მკარს წამოიგდებს, დაწვება.

(M 17).

6 ლოგინი] Ms უბეჭდია „ლოგინი“, მაგრამ ორში ერთი: ან „ლოგინი“, ან „ლოგინი“.

ბ.

ქალი რო ბიჭთან დაწვება, უკმიახობას მაჰყვება.
კელი რო გააჩაჩუნო, შაიშლებ-გადილაკება.
თუ ცოტა ხანი დასცალდა, თაფლ-ერბოსავით დატკბება.

(Rფ 106).

3 თაფლ-ერბოსავით] „თაფლში ერბოს ჰდებენ და ისე სჭამენ“ R. [დ ვარ. 6. დამატებაში. რედ.]

341. ვაშკაცის მაუწყინარი (Sh)

ჩამაწერინა კისტნელმა ჩონქარა ჯინჭარაულმა 4. 10. 1913 მაღაროს-კარში. ჩემი ნათქვამიაო, მითხრა. მაშინ დავუჯერე და ეხლა კი მეეჭვება. პირველი მოყოლის დროს მე-7 მ. („კელზე საფუკრებ...“) გადასვა და მე-9 ადგილი მიუჩინა. – 2 წყალიც დადგება მდინარი] მდინარეც კი დადგება და შენ კი სუ მუდამ ჟღრიალებო; 9 ჯღანზე ფეკ-წრიაპიანი] პირველად ასე დამაწყებინა: ჯღანზე, შემდეგ განმაგრძობინა: ფეკზე ჯღან-წრიაპიანი და უკანასკნელ ისე გადამასწორებინა: ჯღანზე ფეკ-წრიაპიანი. ასე აქვს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ა ც ფ შ ა უ რ ვ არ ი ა ნ ტ შ ი, რომელიც ამას ძალიან ახლო უდგება (V, № 43).

ბ.

- არ დადგებიან ქალები, თუ წყალ დადგების მდინარი.
არაფერია ქალები, გამამღვიძეს მძინარი.
ქალა რო შინავ წალალას, ისით ოშკაც კი ვინ არი?
სხო რა იქნების, ნეტარა, ოშკაცის მაუწყინარი?
5 თოფი და კმალი, ვაჟებო, მაგას ხევარობდეს წინანი.
აისხას იარაღები, კელზე ჩაისხნას რკინანი.

(O).

342. ბერის დროს გამამცვლელი (O)

ეს ყოფილა „ალექსი ორიაურზე გამოთქმული (კევსურის) ქალის ლექსი გასაჯავრები მეორე ქალისა.“

სამი პირველი მუხლი ამ ლექსისა Os ცალკეც მოჰყავს და იქ მე-3 მუხლის მეორე ნახევარი ასე იკითხება: „ჩვენთან მოსული ჩვენია.“

ეგვევ სამი მუხლი Thსაც მოჰყავს (გვ. 135), ოღონდ მესამე მუხლი ასე თავდება: „პირად მოსული ჩვენია.“

343. სიზმარში სანახველი (O)

ეს ყოფილა „ლექსი ქალისა ვაჟისად“, ნათქვამი ჩალხათ მარიემის მიერ.

344. ძმობილის გაწირვა (Th)

ბ.

სუთმაბათ გათენებადა თვალზე მდიოდა ცრემლიო.
გამაწირინეს ძმობილი, მომაწერინეს კელიო.
გული ვერ გამომიცვალეს, ჯავრით იამბეს ბევრიო.
თქვენ იყვას ბათირისშვილი! ძმობილი აღარ ჩემიო.
5 გაგწირავ, შუა-უბნელო, უნდა ავილა კელიო.
გულად ჩავიდა ნდომაი, თან-თან ამკადა ფერიო.
აწილგე აღარ მოგიკდეს, ვაჟავ, გინება ჩემიო!

—

ამაგის ლექსობაჩია ამოსულიყენეს მზენიო.
სოფლის თავს გადმოვიარე, კელჩი მეჭირა ცხენიო.
10 შენ იყავ გაჯავრებული, სიტყვა მიძახე სენიო.
ერთმანეთს თავ გავანებათ, აწ ნება იყვას შენიო.

ჩაუწერია ნ. ჭო ნ ქ ა ძ ე ს, დაბეჭდა Mმ, 20. — 1 გათენებადა] გათენდებოდა M; 4, 11 იყვას] ივეს (ჭ, M); 7 აწილგე] აწლგე (ჭ, M).

345. პატარა ამბავი (Th 138)

26 მამაო] ე. ი. „მადლმაო“ Th; 31 დუშმანთა შენმა ჭკვამაო] ასიმილაცია უნდა ვიგულოთ და ასე გავიგოთ: დუშმანთ (დ)ა შენმა ჭკვამაო.

346. წილის გაყრა (Th 135)

347. ძელიმზანას (B)

ეს სათაური მე გაუკეთე. მის ხელნაწერში კი სათაურად ეს აქვს: უნ ც რ უ ა
ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ს. მის თანახმად ეს ლექსი ყოფილა „ხევსურის ქალის თამარას
ნათქვამი.“ – 9 ოქროს ვარაყით] ოქროს ვარაყითთ B.

ბ.

- აბეჩავ, ჩემო გარმონო, ნაოჭის თავო ცვრიანო!
დუშმანთ კარებზე მალალებს ძმობილის ცხენის დგრიალიო.
ცხენ უნდა გყვანდეს, ძმობილო, იორლა გულთი მტრიანო,
ზედ ედგას კმაზულობაი ჭრელი, სრუ ნასევდიანო.
- 5 ზედ თაოდ შევჯე, შუღლიავ, კევსურასავით მტრიანო,
ფეკები უზანგაჩია, ტრახტებს გა(ხ)ქონდას წკრიალიო.
წელზე გბავ ქისტისაული ჭრელი, სრუ ნასევდიანო.
ნალესი ზუმფარაზედა, სამსალასავით ფხიანო,
ოქროს არაყჩი ნალები, ხანჯარი ნასევდიანო.
- 10 ომს ეგრე მოგაწადინებს, მთვრალს რომ ფშაურად ღრიალიო.
რაკე კარგია ვაჟკაცი, დუშმანიანი, მტრიანო,
ხან გაიგონას ქებაი, ხან სიტყვა გინებიალიო!
ბევრას კევსურას შემოჰკარ, ვაჟას ბევრს უყავ ზიანო,
კმარება ბევრსა დასცილდა, წელს დანა ება ფხიანო.
-
- 15 ამავის მალექსობელი გვარად ვარ **გოდერძიანიო**,
ზიარ სარგებლის (მ)სწორე, დუშმანთად ხამაზდიანო.

(ნ. ჭონქაძე)

ჭონქაძე გაუგონია ლელა საღირას ასულის არაბულის აგან 9. 3.
1924. დაბეჭდა Mმ (გვ. 22).

გომიაშვილს ჩაუწერია „ქალ-ვაჟიანი მთაში“, სადაც ვაჟის მინაწერს ქალის
პასუხი მოსდევს:

026.

- ვაჟი:** წიგნი დაწერა ზეზვამა, ზედ კელი მანწერასა.
გაგზავნა საჩქაროზედა, ძმობილებს მოაქსენასა.
ქალებ არ მაშლის სოფელში ერთურთის თვალის ჭერასა.
მაიღეს უფერ ალღოი, ითრევენ ძაღლის ენასა.

- 5 ერთი ერთს იტყვის, სხვა – სხვასა, აასხმენ ღარადელასა.
ჩემი ძმობილი გოგოი ღმერთმა ნუ დააფერასა!
ქალებს ნიადე თავს უვლის, ვაჟის ბევრის გულს თელავსა.
მზესავით გამაანათებს, დილა რა გამახენასა.

ბ.

- ქალი:** ჩემს ძმობილს დაუბარებავ, სიტყვა უთქვამის გზიანი.
მადლობას მიაც გადაუკდი, რაადა-ღ უნდა გვიანი?
ღუშმანთ კარებზე მომწონდა ძმობილის ცხენის დგრიალი.
ცხენ უნდა გვეყანდეს, ძმობილო, იორღა გულთი მკრიანი.
- 5 ზედ გედგას კმაზულობაი, ჳრელ-ჳრელად ნასევდიანი.
ზედ თავად იჯდე, შუღლიავ, კევსურასავით მტრიანი.
ფეკ გედგას უზანგაზედა, (ტ)რახტებს გა(ხ)ქონდას წკრიალი.
წელთ გერტყას ლეკის ნაჭედი, გამჳრელი, სპილოს ტრიანი.
ბევრას კევსურას შამოჳკარ, ბევრას ვაჟს უყავ ზიანი.
- 10 ბევრას კმარება დასცილდა, წელთ ხანჯარ ერტყა ფზიანი.
შუღლშიით გამოუვალი, ხარ გულთი ბოროტიანი.

—

ამავის მალექსებელი ვარ ძირად **გოდერძიანი**,
ზიარ სარგებლის მსწორეი, ღუშმანთა(დ) ხამაზდიანი.

(ა. გ. ო. მ. ი. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი.).

348. სუყველაის გაწირული (Th 136)

349. მოძულეებულ ძმობილს (O)

ზედ აწერია: „ძმობილი (სატრფო) მოიძულა ქალმა და თქო“ O.

ბ.

პირიქითელა ოჟაო, ჩემთვი რა დაგებარაო?
ქალებისათვი გეუბნა: „სათითე გამიცვალო,
ბოთლაი არაყიანი ლოგინში მომიტანაო.“
რა-კელ სათითეს გაგიცვლი, რა გზაჩი შაგეყარაო!
ბოზი ხარ, უნამუსოი, კმასა ვტეხ, აღარ ვმალაო.

(Sh).

მიამბეს გორულში (ბაკურ-კეეში) 23. 6. 1913.

ბ.

წაილა წინ-კადუს გორი კორკოტამა და ღვარძო;
 სამრელო ჩამამინგრივა ჩამამდინარმა წყალმაო.
 გაიგონე და გაიგი: აღარ მინდისხარ, არაო!
 ქურდ-ბოზ ხარ, უნამუსოი, — კმასა ვტეხ, აღარ ვმალაო, —
 5 ძალლი ხარ მეწისქვილეი, მავალი ღამი-ღამაო.
 სოფელჩი ვინაც კარგია, იმასამც აგაფარაო!
 წაგილა ჩვენის ძირულმა ალაღებულმა წყალმაო!
 ქალაქის ბოლოს გაგილა, ველარ გიტირას ღამაო!

(Sh).

ეს დაურთო გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა ზემორე მოყვანილს ხუთ მუხლს, როცა მე იგი მას წაუკუთხე და უსრულობის გამო არ მოიწონა (23. 6. 1913. ს. ახი-ელში).

ღ.

წაილა წინ-კადუს თავი კორკოტამა და ღვარძო,
 სამრელო ჩამამიშალა ჩამომდინარმა წყალმაო.
 პირ-იქითელა ვაჟაო, შენ რაიმ დაგებარაო,
 5 გეკვებნა ქალაებშია: „სათითე გამიცვალაო,
 ბოთლაი არაყიანი ლოგინჩი მომიტანაო.“
 რაკელ სათითეს გაგიცვლი, რა გზაჩი შეგეყარაო!
 წაგილა ჩვენის ძირულმა ალაღებულმა წყალმაო!
 გიძია (მ)თელმა სოფელმა, ველარ მოგკელა ჯვარმაო.
 ქალაქის ბოლოს გაგილა, ველარ გიტირა ღამაო.
 10 გაიგონე და გაიგი: აღარ მინდისხარ, არაო!
 ბოზი ხარ, უნამუსოი, კმას გიტეხ, აღარ ვმალაო.
 ძალლი ხარ მეწისქვილეი, მავალი ღამი-ღამაო.
 ვინაც კარგია სოფელჩი, იმასამც აგაფარაო!
 თვალი-ლა არა გნახევდეს, ზედ რამემც დაგაფარაო!

(ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ე).

ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ე ს ი გ ი გაუგონია ნ ა თ ე ლ ა ო ჩ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 26. 2. 1924, ხოლო დაბეჭდა Mმ (გვ. 18). — წაილა წინ-კადუს თავი წაილო წინა ხალოს თავი ჭ, M;3 რაიმ მოსალოდნელი იყო რაი, — კითხვა იქნებოდა და გამოთქმას ძალა მოემატებოდა; 6 შეგეყარაო შეგეყარეო ჭ, M; 10 გაიგი გაიგიე ჭ, M; მე-11 და მე-12 მუხლი Mს გამოცემაში არ მოიპოვება; 11 ბოზი დედანშია: რუსი; 12 მეწისქვილეი მეწისქვილევი ჭ; 14 თვალი-ლა არა გნახევდეს თვალიმ ღა არა გნახამდეს ჭ, M.

350. როგორი უნდა ქალი (C)

გ ა ს წ ო რ დ ე ს პირველ მუხლში ბეჭდვის შე ე ც თ ო მ ა : მამეწადინა] უნდა: მამაწა-
დინა; ვიუბნებ] უნდა: ვიბრუნებ. – 9 ქალ უნდა აისეთაი, ღამით შინ მაიკელასა] სწორ-
ფრობის დროს ქალი ვაჟისას მიდის ღამით და იმაზეა ნათქვამი.

351. როგორი უნდა ვაჟი (Th 133)

მე-7 მუხლს მეორე ნახევარი აკლია; 12 ხახის] ბეჭდვის შეცდომა Thიდან აქ
გადმოყოლილი, უნდა: ხალხის.

352. როგორ ვაჟს უნდა ქება (C)

353. სასაღდათოს (C)

Cს ეს ლექსი ჩაუწერია შატბელის ნანაისძე ჯინჯარაულისაგან,
რომელიც მაშინ 15 წლისა ყოფილა. – 6 გამავაქედლე] გამავაქედე C.

ამისი ვარიანტი დაბეჭდილი აქვს Ms (გვ. 21) იმ განსხვავებით, რომ სამი
უკანასკნელი მუხლი (9-11) Ms აკლია. სამაგიეროდ მე-7 მუხლად მას ეს აქვს: „ქვე
მიგვიხვალა, გიჟაო, ქვე გვანებება თავსაო?“ მერმე მისდევს: 8 ყოფილხარ სასაღდა-
თოი, და გენაცვალოს ტანსაო (=C 7), 9 ქვე გვიწირავა დიაცსა, ღამაზს ბერდიშვილს
(ბერდიშვილს M) ქალსაო (=C 8).

354. საღდათში მიმავალს (O)

ეს ლექსი გამოთქმული ყოფილა ქალის მიერ ა ლ ე ქ ს ი ო ჩ ი ა უ რ ი ს თ ვ ი ს
საღდათში წასვლის დროს.

355. ქმრის დაწუნება (Sh)

ჩამიწერია 13. 7. 1911 ბარისაკოში. – 4 წაუვალის] წაუვლის Sh; 6 მთისასა]
ცხვრისასა Sh.

ბ.

ვაპირობ გაკახებებსა, დაწუნებასა ქმრისასა,
მშავლის ქალობას ვაპირობ, გადაშობასა თმისასა.
წაუვალ გუდამაყრელსა, პატრონს ბევრაის ცხვრისასა,
გამავგზავნით სიძესა, შამთოთრებელსა მთისასა.

(G 250).

2 გადაშობასა თმისასა] ხევსურის ქალები არ იყენებენ თმას, – შემოიკრეჭენ ხოლმე; წაუვალ გუდამაყრელსა] ხევსურეთში ცხვრები ჰყავთ, მაგრამ შინაური საჭიროებისათვის, სამრეწველო მიზნებისათვის კი ცხვარი სხვა მთიელებსა ჰყავს (გუდამაყრელებს, ფშაველებს, თუშებს, მოხევეებს).

356. წყემსობად (Sh)

ეს ლექსი „ლიფოდელ ქალს თამარუას უთქვამს“, როგორც გადმომცა ნ ა დ ი რ ა რ ა ბ უ ლ მ ა, რომელმაც იგი მიაგმო 17. 6. 1911 ჩირდილში. – ჩინა სვემდა] „ჩინა“ დაბალი ტანის კაცს ჰქვია საზოგადოდ. აქ ფსევდონიმად არის ნახმარი. ნამდვილად უთურგა ერქვაო; 6 მიაც უთხარ] მიაცა ვთქვი (მისივე ვარიანტი); 10 გაგირევენ ცხენსაო] ჩემს სიკვდილზე დოღვში მივალბინებენ მონაწილეობასაო.

აქ რომ მუხლის ბოლოებში ოროლი ხმოვნებია ხმარებული, ეს არის ხმოვნის გაგრძელების გადმოსაცემად. გრძლად გამოთქმული ხმოვანი კი ორის მაგივრობას სწევს ლექსში.

357. მწუხიარე ძმობილს (Sh)

მიაგმო მ ა მ უ კ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ მ ა, სახილეში მცხოვრებმა, 1911 წ. ივნისში, ს. ბარისაკოში.

358. საყვედური (Sh)

გავიგონე ბ ა თ ა კ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ 1911 წ., ივნისში. – 7 ე სთველი და ზაფხულიო] რად დაგავიწყდი ისე, რომ არც ზამთარში, არც ზაფხულში არ მნახეო; 8 სიკვდილთად გამაპარულო] სიკვდილმა არ მოგკლავო; 11 ქალად შენზე მოსულიო] გიჩივლე და უწყება მოგივიდა, სასამართლოში დაბარებული ხარო.

359. დღე თუ ღამე (C)

12 ეშმათანასა] ე.ი. ეშმათთანასა, ეშმაკებისთანასა; კახეთით სალამქანასა] კახეთის სალამქანასა C (ალბათ გაიგონა: კახეთი(თ) სალამქანასა და მომდევნო სიტყვის სანი წინა სიტყვის ბოლოსაც გამოიყვანა).

ბ.

დღეი სჯობავ, თუ ღამეი? ხალხნო, მე გკითხავ ამასა.
ღამე ნიადე კარგია, დღეი სინათით სძალავსა.
კმელეთზე მანათობელი მზეი მაუდის თანაცა,

- მააშრობს დილის ცვარ-ნამსა, მწვერ ყანას ეტყვის სალამსა.
 5 ცვარ-ძროხა მაეფინება, მაღლა მთას, დაბლა ჭკალასა.
 მაგრამ რო ღამე არ იყოს, ისი ღმერთმ დაიფარას!
 ნამეტნავ ქურდებისადა, – ვერ დაიწყებდეს პარვასა.
 ნათქვამსა ქვეყანაზედა რამდენს სიუფრეს მალავსა!
 10 რა დადგეს ღამის წყვდიადი, ბევრსა უხარის ქალასა.
 ძმობილთან წასვლა ღგუღავის, ძნელა რო დაეშალასა.
 ვაჟსაც მოლოდინი აქვ, არ უცდის პურის ჭამასა,
 წავა, გაიგებს ლოგინსა, გაიბუნბულებს ჩალასა.
 გულშია გულის მისნადა, თანა კი ფიქრობს ამასა:
 „კი რო არა მამივიდას, რომ რაით დაიშალასა?“
 15 ქალი მიდის წყნარი ბიჯით, არ აჩუჩუნებს ჩალასა,
 ამოიტოლებს ბოთლასა, ჯალაფთად მანაპარავსა.
 „რა ყინჩად დამძინებია!“ მოყმე დაიწყებს ზარვასა.
 ქალ მალე გამაღვიძებს, არც ალევებს ხანასა.
 ყბა რო ყბას გამეეტოლას, მკერდი მკერდს შაკალასა.
 20 უწინდელ ნაცნაურია, ნადობს აღარას მალავსა, –
 მემრ დაიწყებენ კოცნასა, პირიდან ნერწყვის პარვასა.
 სამადლო საქმეს ვინ იქამს ქალ-ვაჟთად ელჩისთანასა?
 ელჩო, გულ ნუ გაგიტყდების, ქალი მით გეტყვის არასა.
 რა ორთავ ეცინებოდას, მკარს კელ წახვიდე ქალასა.
-
- 25 ეგ ლექსი დაუბარებავ კახეთით ალამქარასა.

(Th 139).

ბ.

ბევრა დახვეება პოეტი ლექსებსა წარა-მარასა,
 მართალს ვერავინ გიამბობს, ფანდურო, ჩემისთანასა.

-
- დღე თუ ღამ, რომენი ჯობნის? ხალხნო, მე გკითხავ ამასა.
 ტურფა ქვეყანა თვალი(თ) ჩინს, სიკეთი(თ) დღეევ ძალავსა,
 5 მუშაის სამუშავებლად, სარჩოს შინ მოსატანადა.
 ცვარ-ძროხა მაეფინების, სძოვს მთასა და ბარადა,
 მანათობელი ქვეყნისა მზეი აშუა თანაცა,
 მააშრობს დილის ცვარ-ნამსა, მწვერ ყანას ეტყვის ნანასა.
 მაგრამ რო ღამე არ იყვას, ეგ ღმერთმაც დაიფარასა!
 10 ნაქნარსა ქვეყანაზედა სიუფრეს რამდენს მალავსა!

ნამეტნავ ქურდებისადა, – ვერ დაიწყებდეს პარვასა.
რა დადგას ღამის წყვილი, ბევრას უხარის ქალასა, –
ძმობილთან წასვლას აპირობს, ძნელად რო დაიშალასა,
ამამარჯვებს ბოთლასა, ჯალაფთად მონაპარავსა.

- 15 ვაჟიც მოელის სწორ-ფერსა, არ უცდის პურის ჭამასა,
წავა, ლოგინჩი დაწვების, გააბუმბულებს ჩალასა.
უცბად გაუვლის გონჩია, თან მაიფიქრებს ამასა:
„ვაი თუ არ მამივიდას, ან რაი(თ) დაეშალასა?!“
ქალ მიდის წყნარი ბიჯითა, არ დააჩქამებს ჩალასა.
- 20 ვაჟკაც თავს მაიმინარებს, „მძინავ“, ატყუებს ქალასა.
ქალ მაინც გამაღვიძებს, ბევრს არას დაღლევის ხანასა.
„მაგარიც დამძინებია“, მოყმე დაიწყებს ზარვასა.
სამადლოს საქმეს ვინ იზამთ ქალ-ვაჟთად ელჩისთანასა?
ელჩო, გულ ნუ გაგიტყდების, ქალ მაინც იტყვის არასა.
- 25 კაცსაც რო უთხრა, ისიც კი დაგიწყებს წარა-მარასა.
ორთავ თუ ეცინებოდას, მკარს კელ გახკიდე ქალასა.

–

ავე ლექს დაუბარებავ კახეთით ალამქარასა.

(M 16).

2 ვერავინ] ვერვინ M; 3 რომენი] რომელნი M; 7 მანათობელი] მნათობელი M; მზეი
ამუა] მზეი და ამუა M; 9 დაიფარასა] დაიფაროსა M (არ უდგება რითმა); 11 ქურდები-
სადა, – ვერ დაიწყებდეს] ქურდებისა და ვერ დაიწყებდის M; 13 დაიშალასა] დაიშა-
ლოსა M; 14 ჯალაფთად] ჯალაფად M; 16 გააბუმბულებს] გააბიმბულებს M; 21 დაღ-
ლევის] დაღევს M; 22 დამძინებია] დამძინების M; ზარვასა] ზახვასა M; 23 ქალ-ვაჟთად]
ქალ-ვაჟად M; 27 კახეთით] კახთია M.

დ.

- დღე-ღამე რომენი სჯობის? ბიჭო, მე გკითხავ მაგასა.
დღეს რო არ ხქონდეს ღამეი, ეგეც ღმერთმ დაიფარასა!
რა დადგის ღამის წყვილი, ბევრას უხარის ქალასა.
ძმობილთან წასვლას აპირობს, ძნელად რო დაიშალასა.
- 5 ბიჭი დააგებს ჭრელ ხალიჩასა, დააჩუნჩულებს ჩალასა.
ქალი მივა წყნარი ბიჯით, არ გააჩქამებს ჩალასა.
უბეში ბოთლას ჩაიდგამს, ჯალაფთა(დ) მონაპარავსა.
ბიჭი წვეს და შვრინავს, „მძინავ“, – ატყუებს ქალასა.
ქალ მაინც გამოაღვიძებს, არ ალევინებს ხანასა,

10 ება რო ებას გამოაქაღლოს, მკერდი მკერდს დაეკალასა.
ერთად იწყებენ ჭუკჭუკსა, პირიდან ნერწყვის პარვასა.

(M16).

1 რომენი] რომელი M; მე გკითხავ] მეკითხა M; 2 ღმერთმ დაიფარასა] ღმერთ
დაიფაროსო; მძინავ, – ატყუებს] ძინავ ატყუებ M; 10 გამოაქაღლოს] გამოაქაღნოს M;
მკერდი მკერდს დაეკალასა] კერდი კერდს დაეხალოსა M.

360. რა უნდა სიყვარულს (T)

ბ.

ჩემნი და შენნი ენანი დადიან ჩაფარავითა.
ნუ ავშურდებით ერთურთსა, ვიყნოდეთ შაქარავითა!

(Rფ 301).

ბ.

სიყვარულსა მალვა უნდა, როგორც ცხენსა ნაპარევსა.
თუ გამაჩნდა, გლოვა უნდა, როგორც გულის საყვარელსა.

(X 173).

361. მთას იქითელა ვაჟას (Sh)

გავიგონე ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ დ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 27. 9. 913 ს. არტანუში.

362. შენაც გარმადი (R 187)

ბ.

მთაზე გაღმასტნენ ღრუბელნი, თოვნათა გაღმაჰყრიანო.
გაღმოდ, კევსურის შვილო, კევსურებ გაღმოდანო.
გაღმაიყოლე ლურჯაი, შორით თვალნ ემბიანო.

(Mr).

363. ძმობილის ამტერება (O)

სათაურად აქვს: „ქალის ლექსი ძმობილისად.“

364. სიკეთე წყალში (B)

ქალის ნანაის ნათქვამიაო. – 9 დავახვრეტიებ] დავახვრეტიებ B.

365. გადარყვნა (B)

ნათქვამი ყოფილა „ბუბაისა, კევსური ქალისა.“ – 10 გახკსნის] გახკსნის B.

366. ჩემთან ჩემი, სხვასთან სხვისი (B)

ეს ყოფილა „კევსურის ქალის მუშტარას ნათქვამი.“

367. მკვდარი დობილი (O)

7 კელ-მუცლი] შეცთომაა, უნდა: კელ-მუკლი; 10 ცრემლი=ცრემლით.

ბ.

წამოველ მინდორჩითა, ლურჯა მომყვანდა ჩქარით.

ნაღობს უყიდე გარმონი, მანათ გავილე სამიო.

ნაღობის კარჩი შამოვკე, კართაზე დამჩა თვალიო.

ნადეღობ წამამეგება, თვალ-ცრემლიანი არიო.

5 მკითხა მშვიდობა-ამბავი: „სად, როგორა გყავს ცხვარიო?“

– „ცხვარან კი კარგად გავიდენ. ნაღობი როგორ არიო?“

– „შენ ნაღობ როგორ იქნების? სამის კვირაის მკვდარიო.“

ჩამამეკოცა მკარ-მუკლი, დამედო ოფლის ნამიო.

გულმა ცხრობა დამიწყა, ცრემლ მომედინა ცხარით.

10 „ეგემც არ გეთქვა, ბებერო, გეთქვა-მ, რომ სხვაკან არიო!

მოლოდინ მაინც მექნებოდ, მოვა სადაცა-ღ არიო.

შენ ვისად მიგცე, ოკერო? ქვე(მ)ც ჩამოგალავენ სხვანით!“

–

ამაგის ლექსობაჩია გადამლევიყო ხანიო.

გავხენე, გადაშლილიყო სხვა შვიდის მწყემსის ცხვარიო.

15 ნეტავი ზვავი(მ)ც მომკლავდა, რომ შელხვებიან მთანით!

დამლევედა გაზაფხულზედა ალაღებული წყალიო!

(ნ. ჭო ნ ქ ა ძ ე).

გაგონილი ნ ა თ ე ლ ა ო ჩ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 26. 2. 1924. – ფორმების მიხედვით ეს ლექსი ხევსურულია. მაგრამ რადგანაც შიგ ცხვრის ფარაზეა საუბარი (სათაურადაც

ნ. ჭონქაძეს „მეცხვარის სიმღერა“ გაუკეთებია), შეიძლება იგი წარმოშობით ფშაური იყოს, ან სხვა რომელიმე კუთხიდან მთაში. ამით თუ აიხსნება, რომ ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა მ ი გი ფშაურ ლექსებში მოაქცია (გვ. 9). – 3 შამოვკე] შამოვხენ M; 7 კვირაის] კვირის ჭ კვირვის M (ალბ. კორექტ. შეცთომბა); 6 ცხროობა] ცხრობა ჭ, M; 15 მომკლავედა] მომკლამდა ჭ, M.

368. მკედარი ძმობილი (O)

369. უკულმ სირბილი (Sh)

მიამბო ავტორმა, აბა გიგაურმა, რომელიც თიკუნად დიჩინს ირქმევს, კაკმატში 21. 8. 1913. – 5 უკულმ იციან სირბილი] რომ ნაკვალევზე არ შეიტყონ მიმართულება; 7 ჩამაგიშილა მიწამა, გადაგეკია ცხვირ-პირი] მიწამ ჩამოგიშილოს უძილობისაგან გადა-კეკილი ცხვირ-პირიო.

შდრ. ამას № 372.

370. ნეტაინ გამაგებია (O)

371. მიბრუნებული (O)

ეს ყოფილა „გიგია ოჩიაურის ლექსი.“

372. შუალამეთ მდინრებს (O)

ამას „ქალების გაჯავრებული ვაშკაცი ამბობს“ (O). დაბეჯითებით ვერ ვიტყვი, მაგრამ მგონია კი, რომ ეს ლექსი ვარიანტი უნდა იყოს 369 ნომრისა.

373. ქალი წყალზედ (T)

ეს უამბნია Tისთვის ს ა მ უ კ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ს. ლექსი წარმოშობით ფშაური უნდა იყოს.

374. დედის ერთას (R 182)

375. მაშინ და ეხლა (Sh)

ჩამაწერინა 5. 11. 1914. წინ-კალუელმა ბ ა ძ ი ა ქ ე რ ა უ ლ მ ა, გაგაის შვილმა, რომელიც მსოფლიო ომში დაჭრილიყო და ერთ-ერთს პეტროგრადის საავადმყოფოში იწვა (Фонтанка, 132).

აქ რომ საყვედურია ქალისადმი, გამოთქმული მე-3 და მე-4 მუხლში, ამას რამოდენადღე მოგვაგონებს ეს ნაწყვეტი, ჩაწერილი ნ ი კ ო მ ა კ ა ლ ა თ ი ა ს მიერ:

027.

მაშინ კა ვიყავ, ძუენაო, როცა ლუდ-არყით მათრობდი.
ჭანჭანხიანში გეძივა ჩემი ლურჯაის ნახტომი.

376. ჯობილობით (R 147)

2 შენითა ჯობილობითა] „ყველას რაკი სჯობდით“ R.

377. თეთრს ცხენოსანს (R 186)

ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ს ა და A ის ჩანაწერის მიხედვით ეს შეღის ქალ-ვაჟის კითხვა-მიგებაში. ქალის ლექსს ვაჟისადმი მოსდევს ვაჟის პასუხი, რომლის ერთი ვარიანტიც ამ წიგნშიც არის დაბეჭდილი (№ 380).

ბ.

ქალი: ჭლაზხედ რომ(ენ) შამოხვალ, ლალო, ლალითა ცხენითა?
თავს რად არ ამოიბრუნებ, ყანას რად მამკევ ცრემლითა?
ცხენიც აქ წამაიყვანე, გაგიძლებ მთურის ქერითა,
ქერითა, რაკლი ქერითა! – თვალ-მარგალიტის სრევლითა.

—

ვაჟი: აის ვაჟი ვარ, ქალაო, გუშინ რომ მედიდებოდი,
შენსა მამასა, დედასა ქუდ-მუკლით უგოგლებოდი,
შენსა კარსა და საკვამსა ქარივით ვეცვიოთბოდი,
შენ ახლოს არ მიდებოდი, ბატკანსავითა სტებოდი.
10 ისრ კი გაგაკდევ სურვილსა, ნეკს(ს) კუდად აეგებოდე.
ჩახქონდე დილის ნიავსა, უსულოდ ჩაელღვეოდე.
მთის ჩიტას ნაგურიასა თვალჩი ფხად დაეხეოდე.

(ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ე).

მეორე ნაწილში ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ს ხელნაწერში მუხლებს ბოლოებში სხვათა სიტყვის ონები უსხედს: მედიდებოდიო, უგოგლებოდიო და სხვ. ამას გარდა: 2 მამკევ მამკვენ (ჭონქ.); 4 რაკლი რახლე (ჭ.); 7 ვეცვიოთბოდი ვეცვიოთბოდი (ჭ.); 10 აეგებოდე აეგებოდი (ჭ.)

მორე ნაწილი (ვაჟის პასუხი) ვარიანტია ამ წიგნში 380 ნომრად დაბეჭდილის ლექსისა.

ბ.

ქალი: ჭლაზე რომენ შამოხვალ, ლალო, ლალისა ცხენითა?
თავს რად არ გამოიბრუნებ, ყანას რად მამკევე ცრემლითა?

—

ვაჟი: აის ვაჟი ვარ, ქალო, გუშინ რომ არ(ა) გინდოდი,
შენს დედასა და მამასა საკლავით ვეხვეწებოდი.
5 შენ ეგ არ მოგგონდებოდა, თხა-წალებურა ხტებოდი.
ასე გაგაკდევ სურვილსა, ნემსს კუდად აეგებოდე,
პატარას ნარის ჩიტასა თვალს ლოკად ჩაედებოდე.

(A, კვალი, 1893, № 13).

1 რომენ] რომ შენ A.

378. ტივლად (R 185)

1 ვთქვიდი] ვთქვოდი R (ფშაური ფორმა).

379. კვეთილიანი ქალი ვაჟს (R 181)

380. სხვათა ენათა მიმყოლს (R 181)

ეს არის ვაჟის პასუხი ქალის მიმართვაზე, რომელიც 377 ნომრად დაბეჭდა.
ვარიანტებიც იქ ნახეთ.

381. ცრემლები (Th 134)

Thით ამას ვითომ ვაჟი ამბობს, რასაც მოსდევს ქალის პასუხი (№ 382).

382. პირის უტეხლობა (Th 134)

ეს ვითომ ქალის პასუხია წინა ნომრად დაბეჭდილ ვაჟის სიტყვაზე.

383. გაფოთებული (Th 134)

ესეც კიდევ ვაჟის პასუხია ქალის სიტყვებზე (№382).

384. ცოლის წართმევა (O)

გავრცელებული ლექსია, რომელიც წარმოშობით ფშაური უნდა იყოს. მოიპოვება ვარიანტები ფ შ ა უ რ ი (Shფ, Rფ 280, V № 49, Mr, T), თ უ შ უ რ ი (Shთ) და ხ ე ე ს უ - რ უ ლ ი (ჭონქ.). აქ მოვიყვან მარტო ხევსურულს, დანარჩენები მეორე ტომში წავა.

ბ.

- ქალი წალაღეს წყალზედა ველისას, განა ტყისასო?
მივა, მიაბნევს ცრემლებსა, ხორხოშელას ღვაგ ცისასო.
კელჩი ჩხირ-წინდა უჭირავ, მიახვევს ყაჭის შიბასო.
გზას ბიჭი შამოეყარა, ნაწილსა ღგვანდა სთისასო.
- 5 „არ მინდა ცოლი შენს მეტი“, შეეფიცება მზისასო.
– „არც მე წაუვალ შენს მეტსა, მეც დაეფიცავ ძმისასო.“
– „კელს მოგზვევ, გადაგიყოლებ, სახელს მეტყვიან წიქასო.
მე რო მეზდება ცხენაი, ნიავსა ღგვანდა მთისასო.
გარდავალ ურჯულოშია, ჯარს შავხერი დუსულბნისასო,
- 10 მოვასხამდი და დავსცემდი სახლს შენის საქმარისასო,
კელს მოვსჭრი, ციხეს დავაკრავ მარჯვენას შენის ქმრისასო,
დნებოდას, ჩამოდოდას, ლიბუს შილავდას ქვისასო.
სიზმარჩი ენახე: ასთავდი ჩემსა ჩოკასა წმინდასო.“
– „ბეჩავ, რად იტყვი, ვაჟო, თავის სირეგენის სიტყვასო?
- 15 ის არავისთან გეთქმოს „ე ქალ ძალიან მიყვარსო.“
შენ ცოლს ქვე საით წაართომ, დარიბო კაცო, მდიდარსო?
ამბობენ კევსურის შვილნი: გახედავს თოფის ლიმანსო,
მინდორჩი დავასრევენებს ნათოსსა გულ-ღვიძლისასო,
თავს მოგჭრის ქათამივითა, თავა შინ წავა სხვისასო.“

(ნ. ჭონქაძე)

385. საყელო (Sh)

ჩამაწერინეს ახიელში 4. 8. 1913. ეს ლექსი წარმოშობით ფშაურია. მომეპოვება ფშაური ვარიანტებიც (Shფ, Rფ, T), მაგრამ აქ მოვიყვან მხოლოდ ხევსურულს:

ბ.

წინ-წინ რო დავწევ ქალთანა, მაშივ მოვწიე საყელო.
შაიშალ-გადაილაკა: „რას სჩა, შე ვირის ნაშენ?
კაწრით რად ჩამამიტანე სირმით შაკრული საყელო?

- დედას რა მავატყო, ბნელაში რადა ვკერავო.
 5 მეძრე გამავალ, ვიძახებ, მთელს ქვეყანაზე მოგფენო.“
 – ნუ იტყვი, ჩემო ქალაო, ნემს-ნაჭერს მეაც მავცემო.

(ნ ი კ ო მ ა კ ა ლ ა თ ი ა)

დაბეჭდა ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა მ (M 18). – 1 მაშვი] მაშინ (ნ. მაკ., M); 2 რას სჩა] რა სჩა (ნ. მაკ., M); 3 რად] რა (ნ. მაკ., M).

386. ფარაგის ამბები (R 195)

387. მოლოდინში (R 191)

388. მეფარაგეს (M 17)

მს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით; ჭონქაძეს კი გაუგონია ხო შექა ქორიას ასულის არაბულ ისაგან. მდან რომ გადმოებეჭდე, მაშინ ხელთ არ მქონდა ნ. ჭონქაძის რვეული, მაგრამ კიდევაც რომ მქონოდა, ხელნაწერიც ვერას მიშველიდა ერთი გარყვნილი ადგილის გაგებაში, რადგანაც იქაც (მე-5 მუხლში) „მესუყეფურთუ“ სწერია. როგორც არხოტელის ვახტანგ ბალიაურის დახმარებით გამოვარკვიე, აქ უნდა იკითხებოდეს: „მერუყე ფურ თუ“, მამასადამე, მთელი მუხლი ასე უნდა იქნეს აღდგენილი:

შენ ხომ არ ინდობ ქალებსო, მერუყე ფურ თუ ყანასო,

ე.ი. შენ ხომ ისე არ ინდობ ქალებს, როგორც მერუყე ფური ყანასო. გავასწოროთ კიდევ შეცთომა, ამ შემთხვევაში ბეჭდვისა: 6 თაისა] უნდა იყოს: თაისასა.

სხვა შენიშვნები ტექსტის შესახებ: 1 ქალასო] ქალსაო ჭ, M; 2 დაგიგვალაგსო] დაგიგვალაამსო ჭ, დაგიგვალაამსო M; აღარვინ] აღარავინ M; დაგიფარაგესო] დაგიფარაგესაო ჭ, M; 4 არავინ] არვინ არ ჭ, M; 6 თალასო] თალასაო ჭ, M; 7 ამბობენ] ამობენ ჭ; ქალასო] ქალასაო ჭ, ქალსაო M; 8 ფარაგსა] ფარაქსაო ჭ, ფარაქსა M; ანაბანასო] ანაბანასაო ჭ, ანაბანსაო M; 9 ხათაბალასო] ხათაბალასაო ჭ, M; 10 წახკიდებ] წახკიდევ M; წარამარასო] წარამარასაო ჭ, M; 11 გეწყინას] გეწყინოთ ჭ, M; შენისთანასო] შენისთანასაო ჭ, M.

389. ციფირად დაწერებული (M 17)

მს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. ოღონდ ჭონქაძეს მუხლების ბოლოებში სხვათა სიტყვის ონები უსხედს: შახერებულიო, დაყენებულიო, დაწერებულიო და სხვ. – შადიდებული] შადიდებული ჭ, შადიდებული M; 3 აქვ] აქ ჭ

M; 4 საკსენებელი] ახსენებელი ჭ, ახსენებელი M; 5 იყვას] იყვეს ჭ, M; ღგავ] გავს ჭ, M; ქურდ-ბოზთან წილი არ უძე] ქურდ-ბოზთან წილ არ უძეს; აქე] აქ ჭ, M.

390. ღიღის კსნას დაჩვეულს (M 18)

Mს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. იმას კი გაუგონია ნ ან უ კ ა თოთიას ასულის არ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ 9. 4. 1924. – აიმა] აი იმ ჭ, M; 4 გაგიგდას] ასე აქვს ჭონქაძესაც, მაგრამ თითქო აჯობებდა, რომ ყოფილიყო: გაგედგას; მესუთესა და მეექვსე მუხლს შუა ჭს მოეპოება კიდევ:

ჭალაჩი დაგივეჭებდი, მთისას მოვებდი გზასაო.

7 ჩუსტებსა] ჩუშტებსა ჭ; ჯღანსაო] უღანსაო ჭ; 9 წაუვალ აისეთასა, წყლის კვალა სემდას ჩასაო] წაუვალ აი ისეთასა, წყლის კვალსას სვამდეს ჩასაო ჭ, M; 12 თემლაკს] თემლაკ ჭ, M; ემალსაო] ხმალსაო ჭ, ხმალიო M; 8 მონებებ] მონებებ ჭ, M.

391. ზრიალ-გრიალი (M 18)

1 გათენებადა ცრემლმა მაილო] გათენებადაც ცრემლა მოილო M; 2 ლარმა გაილა] ლაემ გაილო M; 3 ანდრეზად] ანდერზად M; 9 გაუწილებავ] გაუწილებია M; 12 ამა სიტყვების მათქვამი] ამას სიტყვების ნათქვამი M.

392. ელიზბარა (M 19)

1 საშიბის] საშიბეს M; 3 წყალს იქით] წყალ იქით M.

393. კერაჩი შატანება (M 19)

Mს დაუბეჭდავს თავისი ძმის ნიკოს ჩანაწერის მიხედვით.

394. შაპირებული (M 19)

1 დაღამებადა] დაღამება M; 2 არცაით] არცაათ M; 3 აღარცა მიშობს დეღაი] აღარცა მიშობს დეღა M; 5 ნლობა აქე] ნლობაი აქე M.

395. ურიგო წოლა (M 19)

3 ვინ-რა გასწავლა, ქალაო? წოლაი არა გგულაო?] ვინ რა გასწავლა, ქალაო, წოლაი არაგულაო M; 4 ღბრუნავო] ბრუნავო M; 5 ა მაში(ნ) ამაში M.

396. გულზედ მოსული (M 20)

მს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. — 1 ზაფხულსაც] მოსალოდნელია: ზაფხულსამც.

397. არქიელა (M 21)

ესეც ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით ყოფილა დაბეჭდილი. ნ. ჭონქაძეს გაგონილი ჰქონია ნანუკა თოთიას ასულის არაბული საგან 9. 4. 1924. — 2 ჯალაფთ] ჯალაბ ჭ. M; წყემსობად] მწემსობათ ჭ. M; 4 ლურჯა] ლურჯა ჭ. M; 10 ქალ იყვას] ქალიყვას ჭ. M; 11 ლგვიხარ] გვიხარ ჭ. M; 15 მაქვ] მაქ ჭ. M; 16 ძმობილებ] ასე აქვს ჭონქაძესაც, მაგრამ აჯობებდა: ძმობილებს.

398. მუქარის დათხოვა (M 22)

მს დაუბეჭდავს ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. ნ. ჭონქაძისთვის ეს ლექსი ნაამბობი ყოფილა(?) „თია გიგიას ასულის გოგოჭურის მიერ“ 12. 4. 1924. — 2 ქალებმ] ქალებ ჭ. M; 6 ძმობილებს] ძმობილებსა ჭ. M; 8 ლგვანდა] გვანდა ჭ. M; 9 დაანებიდით] დაანებითდით ჭ. M; 10 ვნახა] ვლნახა ჭ. M (ორში ერთი: ან „ვნახა“, პირვ. სუბ. პირი, ან „ლნახა“, მეორე სუბ. პირი. ღანის არსებობა მაფიქრებინებს, რომ უფრო მეორე სუბ. პირის ფორმა უნდა იყოს. მაგრამ უნდა შესწორდეს აგრეთვე მომდევნო სიტყვები და მთელი მუხლი ასე წავიკითხოთ:

რო ღნახა ჩემი ძმობილი, მაშივ დაუცემ თვალსაო.

ამას გარდა აღსანიშნავია, რომ ნ. ჭონქაძის ჩანაწერში (და აქედან მს გამოცემაში) მეოთხე მუხლი („თქვენაც გამწირეთ...“) გამეორებულია მეორესა და მესამე მუხლს შუა.

399. გროშად (M 22)

ესეც ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით ყოფილა დაბეჭდილი. ნ. ჭონქაძეს კი გაგონილი ჰქონია იმავე თია გოგოჭურის საგან (ნ. № 398). — 7 თესლიო] თესლიაო ჭ. M; 8 ყელჩიო] ყელჩიაო ჭ. M.

ნ. ჭონქაძის ჩანაწერში მათქვამობაც მოიპოვება, რომელიც მს არ დაუბეჭდავს:

(ა)მაგის მალექსობელი ჭალაშივ თივა(თ) ვკენცლიო.

10 ამოვაფხავებ ნამგალსა, პრისოკ მიჭერავ კელშიო.

9 თივა(თ) ვკენცლიო] თივა ხვენცლიაო ჭ; 10 მიჭერავ კელშიო] მიჭირავს ხელშიაო ჭ.

400. დასავით წამება (R 52)

1 რა დაიარები] ასე აქვს Rს, მაგრამ, ცხადია, უნდა „რას“ (შდრ. პასუხი მეორე მუხლში); 5 მიგაფერე] მიგაფერე R.

ამას რამოდენადმე მოგვაგონებს ერთი ფშაური ლექსი, რომელსაც X წაწლობის ლექსს უწოდებს:

028.

ენა ჭაკჭიკ მერცხალს გიგავ, ინლოეთით გამოსულსა;
ტანი ლერწამ-ჩალას გიგავ, ზღვის პირს ნერგად ამოსულსა.
შემინახე, როგორც ძმამა, შეგაფიცებ ფშავლის რჯულსა!
– თუ დასავით ვერ დაგინდო, ღმერთიმც ამომართმევს სულსა!
გავკდე თოფის ანაწერი, კმალს შავეჭრა გალესულსა!

(X, ივერია, 1887, № 174=ც. წ. 146).

401. ილო და სანათა (Sh)

ჩამაწერინა ივანე წიკლაურმა ს. გარბანში 21. 7. 1911. პოემის ავტორია ვეფხვია ბეწიას ძე (არაბული?), სახილეში მცხოვრები, ამჟამად (1911 წელს) იორზე, ბაჩალში, გადასულიო.

იცნობის იმის ერთო] ასე ამიხსნეს: იმის სერთათო, ე.ი. იმის სახითათო, მაგრამ მეგონა, ცდებიან-მეთქი და იერ'თან დაკავშირებით (რომელიც ერ'ადაც გვაქვს ელ-ფერ'ში, *იერ-ფერ'იდან) სანი ჩამოვაკვეცე წინ, რადგანაც იგი წინამავალი სიტყვის ბოლოკიდურად მივიჩნიე და დაბეჭდვითაც ისე დავბეჭდე, როგორც 1911 წელს მქონდა ჩაწერილი. ახლა კი, როცა ამ სტრიქონებსა ვწერ, ვფიქრობ: მე თვითონ ხომ არ შეეცდი-მეთქი? ასე ვფიქრობ იმიტომ, რომ მაგონდება ერთი ადგილი ხევსურული ლექსიდან, სადაც დადასტურებულია „სერი“: „სერი-ფერ წასვლიყო ჭიმილასა“ (№ 323, 17). ამიტომ, მეგონა, შეიძლება აღვადგინოთ ს და „ერთათ“ს ნაცვლად „სერიათ“ წავიკითხოთ. 37 იუიჟრიბანდა] გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომო, უნდა: იუიჟრიბინდა.

ეს გახლავს ცდა პოემის დაწერისა. სამწუხაროდ, ლექსს ბოლო აკლია (მთაბემ არ იცოდა), რომ მისი ავ-კარგიანობა უფრო ნათელი იყოს. ახლაც ცხადი კია, რომ პოემა დაწერილია ლიტერატურული ძეგლების გავლენით. ამისი ავტორი ოდნავ მაინც უნდა იცნობდეს ლიტერატურას, თორემ „ბუმბულის კმა“ (მუხლი 53) ხევსურულ ლექსში არა მეგონა, რომ გაჩენილიყო.

აქ მოხსენებული ლუხუმათ სოფელი მოგონებული სახელია, „მოკერ კებულია აგრე“ო, მითხრეს.

402. ქალის მოტაცება (O)

მიუხედავად იმისა, რომ მათქვამად ყაჩაღები იხსენიება, ეს ლექსი თვითონ **ალექსი ოჩიაურის** გამოთქმული უნდა იყოს: ჯერ თვითონ ლექსში პირველ პირად ჩანს ალექსი („თავისად რაი-ღ გამიყონს“, „ერთმ რო მეც შამიბრალასა“ და სხვ.) და, ამას გარდა, ალექსის იგი მოუქცევია იმ რვეულში, სადაც მისი საკუთარი ლექსებია. – ეს ლექსი გამოთქმული ყოფილა „ალექსის ცოლის მოყვანის დროს, როცა სოფლელი ქალი მოიტაცა და არ იყო იმისი ნება.“

თეთრ ქალი (მ. 4) ცოლის დაა ლექსოსი, ამირბარა (მ. 15) ძმაა ლექსოსი, ნეთხინო კი (მ. 9) ადგილია.

403. ობოლივით ატირება (O)

ბ.

ქალებს უცვაკ წითელ კაბა, ბულულაით ნაყიდები,
ყელზე თეთრებ შიბებ უძე, ყელის ძირში საკინძები.
მაგათ უფროსობამც მამცა, რა მალი-მალ დავშინჯებდი!

(Rფ 107).

ბ.

ქალებს ჩითის კაბებ გვიცვაკ, ბულულაით ნაყიდები.
წაწალ რო წინ შამეყრება, უძმრახივით გავცილდები.
შორით გავყოლებ თვალთა, ობოლივით ავტირდები.

(Tფ).

404. საკინძი (O)

იგივე მოჰყავს Gსაც (გვ. 240) იმ **გ ა ნ ს ხ ვ ა ვ ე ბ ი თ**, რომ: 1 შენეულ საკინძი] მე შენი საკინძი G.

405. ბაბაღეს (O)

406. ჯინჯარაულთ ქალი (R 194).

407. ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი (R 194)

408 (C).

როგორც Cს ჩაუწერია, ამისთანა ლექსებს ქალ-ვაჟი ერთმანეთს მაშინ ეუბნებიან, თუ რომ ერთმანეთი ჭკუაში არ მოუღის სწორფრობის წესით ერთად წოლის შემდეგ.

ბ.

წყალი ქვაზედ გადაივლის, გადახვრიდა სანსალასა.
მე შენფერას არა ვეგარობ, ცუდასა და ხანშალასა.

(R 182).

ბ.

კლდეზედ წყალი რო გადმოდის, გადმოჰყრის სანსალასაო.
არ წავჰყვე შენისთანასა ცრუვსა და კანტალასაო.

(Sh მთ).

მიამბო 5. 7. 1913. ბენიანში მ ა რ ი ა მ მ ა, შონჩოელმა ქალმა.

409. ფარაგ-ჩამოწვევტილი (R 183)

ბ.

ზანდუკში წვიმა მოვიდა, კიტოხში – წვიმა ჰყვეპილი.
თორელი ...ზე კელს იცემს: „შენგან ვარ ამოწვევტილი.
შე ოკერო და ტიალო, სულ რად ხარ ამობრეჟილი?“

(Sh გუდ.).

ჩამაწერინა ს. ზანდუკში გ ი ო რ გ ი პაპის ძემ წ ი კ ლ ა უ რ მ ა 17. 6. 1913.

ბ.

წილკანში წვიმა მოვიდა, ნატახტარს – წვიმა წვევტილი.
„შენ ჩემო ...ო ოხერო, შენგან ვარ ამოწვევტილი.
სამი თუმანი გადამხდა სუდიას გადაწვევტილი.
არც ეხლა დაგავიწყდება მათუნას გამოხვრეტილი?“

გადმომცა ი. გ რ ი შ ა შ ვ ი ლ მ ა 1913 წ. მარტში და დასძინა: ხალხურიო.

410. თუ მინდა (R 184)

411. კოტანი (R 184)

2 ვაჟასა შენისთანასა ჩალადაც არ ჩახყრიანო] შეუფერებლობა ენის მხრივ.
მოსალოდნელია ან „ვაჟაი შენისთანაი ჩალად არ ჩ ა ა გ დ ი ა ნ ო“, ან კიდევ „ვ ა ჟ ა თ ა
თ ქ ვ ე ნ ი ს თ ა ნ ა თ ა (ან არა და: ვაჟებსა თქვენისთანებსა) ჩალადაც არ ჩახყრიანო.“

ბ.

მათურას ძირას წისქვილნი მარილის გულებს სცრიანო.
შიგ ქალნი სხედან ლამაზნი, ვაჟკაცის გულსა ჰკლიანო.
გამოვლენ, კელ-პირს იბანენ, შუქნი მთათ გადადიანო.
ვაჟასა შენისთანასა წელზეით კმალსა კსნიანო.
სწადიან – დაატყვევებენ, სწადიან – დაიქსნიანო.

(Rფ 28).

412. ბანზედ ტრიალება (R 186)

413. ვინაც შენთან (R 183)

414. ვირთ შაფერება (R 184)

აქ მეორე სტრიქონში შეცვლილი უნდა იყოს ბოლო, – რითმა არ უდგება კარგად. არ მეფერებოთ ს ნაცვლად მოსალოდნელია: არ მეფასებო, რომელიც „თასებო“ს შესაფერისი იქნებოდა.

415. გოშია (R 184)

ქართლური ვარიანტიდან ჩანს, რომ ეს სიტყვები ქალის პასუხია ვაჟის მიმართვაზე. მართლაც:

ბ.

ვაჟი: წუხელისა სიზმარშია ხეივანს ქვეშ წამეძინა.
ქვეშ მეგო ლალი ორხუა, ზედ გილანური მეხურა.
გვერდთ მიწვა ქალი ლამაზი, მკლავი მკლავს გადაგვეხვივნა.

–

ქალი: ბიჭო, რას სტყუი, რას სტყუი? სალორის კარსა გეძინა.
ქვეშ გეგო ჩალა-ჩულანი, ზედ ნაბდის ჩულა გეხურა.
გვერდთ გიწვა შავი ლაგაზი, ტოტი-ტოტ გადაგვეხვივნა.

(Rქ, № 856).

416. მაინც არ (R 183)

ბ.

ციხით ნარცხან გადმოვღვარენ, ძირში დარჩენ თორანიო.
სხვა ყველანი დაიკოცნენ, ჩვენ კი დავრჩეთ სწორანიო!

(Rფ 292).

417. კასთან (R 183)

ბ.

წყალსა არ შევალ იორსა; თუ შევალ, – ფონსა ავარჩევ.
არ ვეძებ შენისთანასა; თუ ვეძებ, – კარგსა ავარჩევ.

(A, კვალი, 1893, № 13).

რის მიერ ფშავში ჩანაწერი ვარიანტი ამისაგან მხოლოდ დასაწყისში განსხვავდება: „ჯერ კი არ შავალ იორში, თუ შავალ...“ და სხვ. (Rფ 288).

418. ვაჟის ნატვრა (R 198)

ბ.

ტურფა ბალი და წალკოტი ეკლითა ვინმე შესარა!
რკინისა კარი შეაბა, კლიტე მე მომცა, შენ არა!
სიკვდილსა შენსა სანაცვლოდ თავსა მე მივსცემ, შენ არა.
ვაჰ, თუ ზედ ისიც დამერთოს, მე მიყვარდე და შენ არა!

(Rქ, № 803).

ბ.

ტურფა ბალი და წალკოტი ეკლითა ვინმე შეჰნარა!
რკინის კარები შეაბა, კლიტე მე მომცა, შენ არა!
სიკვდილსა ჭირის სანაცვლოდ თავსა მე მივცემ, შენ არა.
ვა, თუ ეს დამემართოს: მე კი მიყვარდე, შენ – არა!

(მოამბე, 1897, № 8).

ჩაუწერია თ. ს ა ხ ო კ ი ა ს სოფ. ბერშუეთს (ქართლში) ზ ა ქ ა რ ი ა კ ვ ი წ ი ნ ა -
ძ ი ს ა გ ა ნ.

ასეთი დასაწყისი ბაგრატიის ლექსის ერთ ვარიანტშიც გვხვდება:

ტურფა ბალი და წალკოტი ეკლითა ვილა შენარა?
ნეტავი, შვილო ბაგრატო, გველი მეშობნა, შენ არა!

(Rქ, № 32).

მაგრამ ამავე ბაგრატიის ლექსის იმ ვარიანტს, რომელიც ვ. ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ს
ჩაუწერია კარაღეთში, აკლია ის მუხლი, სადაც ბალ-წალკოტის შესახებ არის საუბარი
(ივერია, 1891, № 195).

რადგანაც ა ვარიანტში ეკლით შენარვა იაღბუხსა და წ ე ლ კ უ დ ს ეხება, ხოლო
ბ და გ ვარიანტში (და აგრეთვე ბაგრატიის ლექსშიც) ბალსა და წ ა ლ კ ო ტ ს, ამიტომ

უადგილო არ იქნება, კითხვა დაეხვათ ამ ორი სიტყვის ურთიერთობის შესახებ. წელ-
კუდის სახელით ა ვარიანტში თითქო მთა უნდა ვიგულისხმოდ, რადგანაც იგი იალბუზს
უდგას გვერდით: „იალბუზი და წელკუდი.“ მე ასეთი მთა არ ვიცი. „არ ვიცი“ კიდევ არ
ნიშნავს, რომ არ იყოს სადმე. არის თუ არ არის, ეს ლექსისათვის სულ ერთია, აქ
ორსავ შემთხვევაში „წელკუდი“ წალკოტისაგან უნდა იყოს გადაკეთებული. თუ ასეთი
მთა არის, მაშინ გადაკეთება გაუგებარი წალკოტის გააზრიანება იქნებოდა. იალბუზს კი
რალა უნდა? მგონია, რომ იგიც გადაკეთების ნაყოფი უნდა იყოს. მის პროტოტიპს კი
„ია-ვარდისა“ უნდა წარმოადგენდეს. მამასადამე, პირვანდელი ფორმა, რომელმაც „იალბუზი
და წელკუდი“ მოგვცა, თითქო ეს უნდა ყოფილიყო: „ია-ვარდისა წალკოტი.“

419 (G 248)

Gs-ის ვარიანტში: 1 ყანები] ყანაიმც Gs; 2 შიგ სამარგელა მღრღივა] დაღრღივა
სამარგელაი Gs.

ბ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანა სამ მოგვცა ზიარი!
შიგ სამარგელიმც გაჰრია ფათალა-მხვევრაიანი!
გვაველივნა სამარგელავადა, ნაპირი მისცა ტყიანი!
(Rფ 275).

ბ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანა ვინ მოგვცა ზიარი!
ერთგან(ნ) მოემკიდით, ჰურს ვჰამდით, რო აღარ მეველო მშიარი!
(Q).

ღ.

მია და შენა, ქალო, ყანაიმც მოგვცა ზიარი!
შიგამც ურია ნარ-ეკალ, ნაპირიმც მისცა ტყიანი!
(Sh თ).

მიამბეს ქვემო ალვანში 23. 9. 1913.

მ.

ნეტავ, მე და შენ, ქალო, ყანებიც მოგვცა ზიარი!
შიგან სამარგელა გაურივ, ნაპირიც მისცა ტყიანი!

მეამც ბიჭი მქნა აგეთი, ამოცემული, კმიანი!
შენამც ქმარ მოგცა აგეთი, უვიმ ჩამოი ჭვიანი!
რა მალ-მალ მოგასვენებდი, ნაპირ თუ ჰქონდეს ტყიანი!

(Go).

4 უვიმ ჩამოი ჭვიანი] ასე აქვს Gის. ახსნასაც ურთავს: „არაფრის მც(ოდნე) ვირი-ვით“ო, მაგრამ უნდა შევნიშნო, რომ ესეც არ გვშველის, რადგანაც ტექსტი შერყვნილი უნდა იყოს. თუ „ჭვიანი“ შეცთომით „ჭკვიან“ის ნაცვლადაა დაწერილი, მაშინ შეიძლება გვეფიქრა, ხომ არ უნდა წავიკითხოთ ასეო: „უვიმჩამოი, ჭკვიანი“, მაგრამ არ ვიცი, არსებობს თუ არა თუშურში (ან სხვაგან სადმე) პირველი სიტყვა („უვიმჩამო“). კიდევ უფრო მიუღებელია: „უვიმჩამო, იჭვიანი.“

ჰ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანები მოგვცა ზიარი!
შიგ სამარგალო მოჰრია, გარს დიდი წარაფიანი!

(თეატრი, 1886, № 45).

ჩაუწერია ს. საგარეჯოში ი. მ ჭ - შ ვ ი ლ ს.

ზ.

ნეტავი, ქალო, მე და შენ ყანები მოგვცა ზიარი!
შიგ ნარი სამარგლარევი, ნაპირი ჰქონდეს ტყიანი!

(ივერია, 1890, №6)

ჩაუწერია ს. კარალეთში ვ. ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ს.

420. გიორგის (Th 133)

421. ქალების ნდომა (Gs)

1 ნდომითა] ნდობითა Gs (და ეს უფრო ჩვეულებრივიც არის ხევსურულში. აჯობებდა, რომ უცვლელად დამეტოვებინა).

422. სურვილს მოკვლევინებული (Gs)

1 თეთრი] ბეჭდვის შეცთომაა და გასწორდეს, უნდა: თეთრის; 2 დედაჩემს Gs] ჩვეულებრივი ხევსურული ფორმაა: დედას-ჩემს, ასიმილაციით: დედაშჩემს.

ბ.

ჩაგხედენ, წყალსა ჩაჰქონდა თეთრი მაჟალო ნასეტყვი.
სურვილს რო მამაკლეინო, ქალო, დედაჩემს რას ეტყვი?
ჭირიმე შენის გულისა! შენთან წამუალ. რას მეტყვი?

(Rფ 292).

სხვა ფშაურ ვარიანტებში (X 205, T, Mr) მოიპოვება მხოლოდ პირველი ორი მუხლი. — გ ა ნ ს ხ ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი: 1 ჩაგხედენ] ჩაგხედე T; 2 სურვილს რო] რო სურვილს X; მამაკლეინო] მამაკვლეინო X, მამაკვლეინე Mr; დედაჩემს] დედას ჩემს X.

ბ.

ჰა, ქალავ, ვაშლი, რა ვაშლი! უბეს ნადები, ნასეტყვი.
კაცი რო გამოგოგზავნე, პასუხს რაისთვი არ მეტყვი?

(Q 11).

დ.

ჰა, ქალო, ვაშლი, რა ვაშლი! უბეს ნადები, ნასეტყვი.
სიტყვა რო შემოგიოთვალე, გიყვარვარ და რად არას მეტყვი?

(R ქ, № 643).

[ე და ვ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

423. მემროსე ქალს (R 182)

424. წყემსს (Gs)

ბ.

მთას მარახული მაჰკიდა; წყემსო, აჰყარე ცხვარია.
არ მოგწყინდაა მთაშია, არ მოგინდაა ბარია?
ლამაზი გოგოს ჩახვევნა, იმასთან საუბარია?

(Sh ფ).

ჩამაწერინა კ ა მ ი ს ი ა ბ ა დ რ ი შ ვ ი ლ მ ა 11. 7. 1911 ს. შუაფხოში. — 3 ლამაზი გოგოს ჩახვევნა] ლამაზ გოგოსთან ჭიკჭიკი (ვარიანტი იმავე კამისიასი.)

პირველი ორი მუხლი შეტანილი აქვს ი. ჭყონიას თავის „სიტყვის კონა“ში (ს. პეტერბ., 1910) მარახულ სიტყვასთან ფშაური სიტყვის დასამოწმებლად, თ. რ ა ხ ი - კ ა შ ვ ი ლ ი ს მიხედვით. სხვა ფშაური ვარიანტები კი (X 247, T) ჩემ მიერ ჩაწერილისაგან ამით განსხვავდება მხოლოდ: 1 აჰყარე] ჩარეკე T; 2 მთაშია] მთას ყოფნა X,T; 3 ლამაზი გოგოს ჩახვევნა] ლამაზის ქალის მოხვევნა X, კარგას ქალასთან ჩახვევნა T.

ბ.

მთასა მოჰკიდა თირთვილი, მწყემსო, აჰყარე ცხვარია.
რათ არ მოგწყინდა მთას ყოფნა, რათ არ მოგინდა ბარია?
ლამაზ გოგოსთან ჩაწვალა, მასთანაც საუბარია?

(D).

425. ლამაზს (O)

ეს ლექსი Oს სტუმარ-მასპინძლის ლექსებში აქვს მოქცეული: იგი მასპინძლისად-
მი მიმართული სიტყვებიაო. მე კი სატრფიალოებში გადმოვიტანე „ლამაზ“ სიტყვის
ხმარების გამო. მაგრამ არ ვიცი, თუ რამდენად საკმაო საბუთია ეს სიტყვა ასეთი
გაგებისათვის. მგონია აჯობებდა, რომ Oს ვკნდლობდი და ლექსი სტუმარ-მასპინძლის
ციკლში დამეტოვებინა.

426. სიცილ-ხახანი (Dj)

427. ქოჩორეები (M 19)

428. ყვითელ-თმიანს (M 19)

ბ.

გადმოგიხედენ, ჯიჯეთო, ველიანო და ტყიანო.
სადა ხარ, ჩემო ნადობო, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო?

(T ფ).

ასევე აქვს აგრეთვე Lახსაც შეტანილი, № 120, ოღონდ: 1 გადმოგიხედენ]
გადმოგიხედე.

ბ.

გადმოგიხედენ, იორო, ველიანო და ტყიანო.
გადმოკე, ქალო, მაკოცე, თვალ-ჭრელო, ყვითელ-თმიანო.

(Rფ).

429. აიბას (R 177)

430. დასტური (Sh)

ეს გაგონილი მაქვს 16. 7. 1913. ს. სტეფანწმიდაში მოხევისაგან (მგონია ი ა გ ო რ
ლ უ დ უ შ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ, – არ აღმინიშნავს მაშინვე), რომელმაც ხევსურულად მო-

უქცია. ლექსი თითქო ეთქვას ჯუთელს აკურა (მამუკა) არაბულს, რომელსაც დასტურობა ჰრგებია. – 1 უნდა] ზღომა (ვარ.); 3 არც აბედნებს ქალ-ზალსა] ქალი და რძალი არა სწამ (ვარიანტი მისივე).

431. სამაგიერო (R 190)

ბ.

მემცხვარის ცოლსა ეტყოდა შინაურაის ჯალაბი:
„ქმარი წაგსვლია თრიალეთს, ქართველის გაუალ(ი)ს ქალაქი,
მოსწონებიან ქალები, უძლიავ სუთ-სუთ მანათი.“
– „ეგ თუ იმან ჩაიდინა, ახლ ნახოს ჩემი ღალატი!
5 მის მოღებულ ყველ არ მინდა, შინ მაქვა ერბო-კარაქი,
ფქვილიან გოდრებიც მიღვა, ქერის გამოვკად არაყი.
ვინც მინდა, დავიპატიჯებ, მოყმეც ბევრია ლამაზი.“

(Go).

432. ჩახურვა (Sh)

მიამბო ა ბ ა გ ი გ ა უ რ მ ა 22. 8. 1913 ს. კაკმატში. – 1 ნიავ მაუდის საპურე] ანიავებდა პურსო.

433. შენის შიშით (R 178)

ცხადია, მორიდების მიზნით აქ „ქვა“ (მ.1) არის ნახმარი სხვა სიტყვის ნაცვლად. ბ ვარიანტში კი რუსული სიტყვაა ხმარებული. R ამ ლექსის გამო შენიშნავს: „კეკ-სურეთშიაც, როგორც ფშავში, ძალიან არის გავრცელებული წაწლობა. მხოლოდ თუ ფშავში ვაჟი დაიარება, ხევსურეთში თვითონ ქალი მიდის ვაჟთან, თუნდ სამი-ოთხ ვერსზე იყოს.“

ბ.

ნეტავი, ხუო, მოგგლიჯა, დაგდვა დაქუახს იქითა!
ქალთან დაწოლა მეწადა, ვერ დავწევ შენი შიშითა.
არ ვიქამ დაუწოლრადა, თუნდა გამგზავნონ ციმიბრსა.
კაი დრუებას ვატარებ, არ დავდევ ცოდვა-სირცხვილსა.

(Shფ).

ჩამაწერინა მ ა ხ ა რ ე მ ჭ ე დ ლ უ რ მ ა 26. 9. 1913 ს. არტანში.

434. წაწლები (R 189)

R შენიშნავს: „ფშავლებს დასცინის“ო და მართლაც: ვაჟი ქალისას ფშავში და-
იარება და არა ხევსურეთში, სადაც, პირიქით, ქალი დადის ვაჟისას.

435. ტრფიალება (G 248)

ბ.

კა რაიმ ას ქალთან წოლა, უბიაჩი კელანია!
ცოტ-ცოტინან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
იმის გვერდი(თ) ოშკაცაი, წარბის კვალა წვერანია!

(Sh).

ჩამაწერინეს ახიელაში 4. 8. 1913 – 2 ვაშლის ოდ-ოდენანია] მთაში საზოგადოდ
ვაშლი წვრილია ძალიან; 3 წარბის კვალა წვერანია] „წვერი“ ხევსურულად ულვაშს
ჰქვია. მაშასადამე, „წარბის კვალა წვერანია“ ამას ნიშნავს: წარბის ოდენა ულვაშები
რომ ჰქონდესო.

გ.

რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში კელანია!
ბატარიკან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
ბატარია ვაჟკაცაი, წარბის კვალან წვერანია!
ზემო თავში ლოგინაი, საცა უფრო ბნელანია!

(Tფ).

გ ი ო რ გ ი ქ ა ვ თ ა რ ა ძ ი ს მიერ ნაამბობი ს. გუდრუხში.

დ.

რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში კელანია!
ბატატარან ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
ყურიაში ლოგინაი, სადაც უფრო ბნელანია!

(Rფ 102).

ე.

რა კარგია წაწალთან წოლა, უბიაში კელანია!
პატატარა ძუძუანი, ვაშლის ოდ-ოდენანია!
პირ-მიშველა ვაჟკაცაი, წარბის კვალა წვერანია!

(Mფ 7).

1 კელანია] ხელამია M; 3 წვერანია] წვერაი M.

3.

რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში კელანო!
ბატატარა ძუძუანი, ჩასატოლებელანო!
ზემთო ყურეს ლოგინაი, საცა უფრო ბნელანო!
დაქარგულნი საყელონი, ჩასატოლებელანო!

(Mr).

436. ცოლები ქმრებზე (G 248)

იგივეა თითქმის C-ის ვარიანტიც, განსხვავება: 1 თქვა] თქო C; 2 სხვამ უთხრა] სხვამა თქვა C.

437. უქმრო და უცოლო (G 249)

438. რაზე შეეტყობა (G 249)

ბ.

ვაჟსა რა ცოლი მაუნდეს, ფანდურსა დაუამდება.
ქალსა რა ქმარი მაუნდეს, შინ ჯალაფთ გაუავდება.

(Rფ 143).

439. საქმარეები (G 249)

ამისი პირველი ორი მუხლი ამას მოგვაგონებს: № 10, 10-11.

440. კახური ტილი (R 98)

3 გაუფხიკიდი] გაუფხიკოდი R (რაიცა ფშაური ფორმაა და არა ხევსურული).

441. გუნების ქმარი (Th 123)

4 სიტყვის] სიტყვას Th (თუ Th-ის ჩანაწერს ხელ-უხლებლად დავტოვებდით, მაშინ მძიმის დასმა დაგვჭირდებოდა: სიტყვას მაველი, თქმასაო).

442. გასათხოვარ ქალი კევსურისა (G 249)

5 კარადა] კარგადა G. — აქ გატარებულია შედარება ხევსურებსა და არხოტიონთ შორის. ფართო გაგებით ხევსურეთში არხოტიც შემოდის, მაგრამ არხოტელები თავის თავს ხშირად თავ-ხევსურეთის მცხოვრებლებს უპირისპირებენ.

443. ნიატ (Sh)

ჩამაწერინა მ ი ხ ა მგელას ძე ჯ ი ნ ჭ კ ა რ ა უ ლ მ ა, უკენ-აკოელმა, 20. 8. 1913. კაკმატში. — ყვავთა-ყორანთამც მიაქო] ე.ი. ყვავთ (დ)ა ყორანთამც მიაქო.

444. სამი დღე-ღამე (Sh)

ჩამაწერინეს ს. გორულში (ბაკურ-კევში) 23. 6. 1913. — გომეწარი ფშავშიაც არის და თუშეთშიაც, მაგრამ აქ ფშავისა უნდა იგულისხმებოდეს. ლექსიც, მამასაღამე, ფშაური უნდა იყოს წარმოშობით.

445. შუაჩი (Sh)

ესეც ს. გორულში ჩამაწერინეს 23. 6. 1913.

446. ნაობრანცს (G 231)

447. სალდათში მიმავალი (G 226)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი ს ხელნაწერში ეს ლექსი ასეა ხელ-მოწერილი: ჩაგვირილა. რადგანაც „ჩაგვირილა“ ერთ-ერთი თიკუნია ბესარიონისა, ამიტომ ლექსი მისი ნათქვამი უნდა იყოს.

448. თეთრ-ქუდაები სარუსეთოდ (G)

„ლექსი ბესარიონ გაბურისა, ნათქვამი არის ნავობრანცობის დროს ქ. დუშეთში 1909 წ. 10 გიორგობისთვის.“ — 22 წადი და აიქ იძიე, ვისაც მიგიღევს ვალია] „ვისაც სისხლი გიმართებსო, — ეს იმაზე იყო: იმ დროს კობელი ოსი მოკლეს კევსურებმა და ის ოსი სტრაჟნიკი ძე გადამეშარა როგორც კევსურს“ G.

ბ.

დუშეთ მთარობამ შეყარა ახალ სალდათის ჯარიო.
აბეჩან, ნაობრანცებო! არ გაქვისთ კაცის ყამიო.

- თითო ას აგეთ-აგეთი, ალვის ხეს უგავ ტანო.
დაალებიეს დუქნები, ძალა(დ) უმტვრიეს კარო.
5 თოთრა(დ) გაივლის ღამეი, მავიდა დილის ხანიო.
„ხოლ დილა წავალთ რუსეთა“, გვიცხადებს კომანდარიო.
ემზადნეს თენებაზედა, ხთისა აკსენეს ძალიო.
წავიდა სარუსეთოდა თოთრ-ქუდაების ჯარიო.

—

- 10 დავსტყლიშე ოსის სტრაჟნიკსა, აბრუნდა როგორც ტარიო.
წამოდგა გაჯავრებული, შემამიქნია კმალიო.
კელთ შემრჩა იმის ხანჯარი, კი ეკრა სპილოს ტარიო.
მეება წარბის თავზედა, საწყინარ ეტყვის მკარიო.
მიჩვილა ნაჩალიკსთანა, ყვიროდა როგორც კარიო.

(Gs).

449. სალდათში მიმავალ ძმასა და სწორ-ფერს (R 220)

6 წამიყვანიდით] წამიყვანოდით R; 7 თქვენს წინ ქალაღლი გავიგა] „ვითომ წიგნი წავიკითხოვო“ R.

450. სალდათად დაბარებული (O)

451. ღელვა ზღვაზე (O)

ესეც ღექსოს ნათქვამი ღექსია.

452. მეცხვარე სალდათი აფიცერზე (G)

ეს ღექსი უთქვამს იოსებ ჯვებლაურს, უკენა-ფშავში მცხოვრებს, სალდათად ყოფნის დროს ოღესაში 1910 წელს. ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი ც ა მ დროს სალდათად იყო ოღესაში. ღექსი, მამასადამე, წარმოშობით ფშაურია.

453. გადათხეული (Gs)

ეს ღექსი აფშინათ აბას მიერ ნათქვამი ყოფილა. ეს აბა, გვარად გიგაური და ძირად ბ ლ ო ე ლ ი, ამჟამად იორზეა ჩამოსული, ს. ფიჭვიანში.

454. სმირნაზე (O)

ეს არის ალექსი ოჩიაურის მიერ ნათქვამი ლექსი, თითქო წერილად მიწერილი წერილასადმი. ეს წერილა, ამლიონი, გვარად წიკლაური, შემდეგ ავსტრიის ფრონტზე მოკლეს.

455. სალდათის დანაბარევი (O)

„გოგა იყვ. ა მ ღ ი ო ნ ი, თიკუნს იქვივნებდა ნაკშირაულს. კაი ყოჩად ოშკაც იყვ. რო არხოტ ცალ არ ხევიანდ. 1905-ში წაიყვიანეს სალდათში, ვერ აიტან იქაურ ჰაერი, დასწეულდ. ეს ლექსი იქით მაწერილი, როსაც ცოტაად კარგად შავარდ. მემრ შინ მავიდ, გათავისუფლებულ ავადობითა. გაკდ აოდა, არცა-ღ გადაშჩ,– როგორც ლექსში ამბობს, – მოკვდ მეორედ გაკდილი. ეს ლექსი მე მქონდ გაგონილი, სინამდვილით დავსწერი“ O,– 17 სასიკვდილო რო მიქნიე] „ხანჯარი უქნია“ O.

456-459. ვაენი გოსპიტელში

ამ სათაურით ოთხი ლექსია გაერთიანებული, რომელთაგანაც სამი ალექსი ოჩიაურისა არის და მისგანვეა ჩემთვის გადაწერილი, მეოთხე კი, № 459, ვეფხისტყაოსნურად გაკეთებული, სხვა პირის გამოთქმული უნდა იყოს. იგი Oის მიერ გადმოცემულ მასალებს მოჰყვა, მაგრამ უცნობი პირის ხელითაა დაწერილი. ეს ლექსი შემოკლებულად არის აქ დაბეჭდილი: გამოუშვი (მე-16 მუხლის შემდეგ) შვიდი ოთხეული (28 მუხლი), სადაც „ურჯულ“სთან (ქისტებთან) ბრძოლის ვინია გაღვივებული.

460. შინისკე მზადება (O)

გამოთქმულია ალექსი ოჩიაურის მიერ. – 41 მოვასწრობა, თუ მამასწრობს] ეი. მე მივასწრებ შინ, თუ წერილი, ფოსტით გაგზავნილიო.

461. მაკითხვა (O)

ესეც ალექსი ოჩიაურის ლექსია.

462. სალდათის წადილი (Sh)

მომივიდა 5. 11. 1914 პეტერბურგში ბაძია გაგაის ძის ქერაულისაგან პეტერგოფიდან, სადაც იგი გადაყვანილი იყო პეტერბურგში გამორჩენის შემდეგ. ავტორიც თვი-

თონ უნდა იყოს. – დასკვებენ] გასწორდეს ბეჭდვის შეცთომა, უნდა: დასკვებენ(ნ).
ბ ა ძ ი ა ს ამ სიტყვის შემდეგ კიდევ უწერია: „ხეორებენ“, რომელიც, როგორც ჩანს,
მის მაგივრად გამოუყვანია. ასე რომ მეორე ვარიანტი ასე წაიკითხება: „კარგად ხეორე-
ბენ ცხენებსა“; 4 აქვის] აქვს (ბადია); 6 შლიდას] შლიდა (ბადია). თმებსაო] თმებს (ბ.);
7 ყელსაო] ყელს (ბ.)

463. საახალწლო მილოცვა სწორებს (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1910 წელს, 1 იანვარს, ოდესაში, სადაც სალდათად იყო.

464. სალდათის სიკვდილი (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 1910 წელს, ადესაში. – 14 მკოცელო ქისტებისაო] „ამირა გოცირიძეს ჰყავდა მოკლული ოთხი ქისტი, როგორც თუშებმა მილაპარაკეს, მემცხვარეობის დროს“ G.

465. ომი გუმბრზედ (Sh)

მიამბო ნ ა დ ი რ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა 17. 7. 1911 ს. ჩირდილში. ნ ა დ ი რ ა ს სიტყვით, ლექსი უთქვამს ბაბუა ჯინჭარაულს, გოგოთურის ძმას, ბარისაკოელს. – 5 აღარ გოქე გასავალიო] ე. ი. შეკრულია გზები მტრის მიერო; 19 ბარაქელ, სუმბატურაო! გუნება გედვა ჩქარიო] სუმბატა თავისი ნებით წასულა ომში; 25 შორით ემბოდა თვალიო] ე.ი. შორიდანვე ვიცანითო; 28 როშაქიშვილი, ნაჩალიკი, კახელი იყოვო; 29 ერთ ჩემსაც მოსჭრეს თავიო] sc. ძალად; 30 ქვაბ ჩემით გამაიტანეს] sc. ძალად, ზეკუციის წესით; 31 თოთიათა ბერდია მამასახლისის შვილი ყოფილა; 32 შვინდაი] ფური იგულისხმება; 33 აშალა საომარიო] გაჯავრდაო; 37 ერთუცს ვუკსენეთ მკვდარიო] იგულისხმება: ძროხების დახოცის გამო; მმ. 44 („ვაჟი აზიზა...“) და 45 („ქება-გინებას...“) მოამბემ გადასვა ერთიმეორის ალაგას.

ლექსის პირველ ნაწილში (მმ. 1-22) აწერილია რუსეთ-ოსმალეთის ომი 1877-78 წლისა, რომელშიაც ქართველი ტომებიც იღებდნენ მონაწილეობას. მე-13 მუხლში მოხსენებული უზურგეთი ოზურგეთია. ოზურგეთის ომის შესახებ ერთი თუშური ლექსიც მოგვითხრობს (Bu № 84), მაგრამ იქ აწერილი ომი Buს 1854 წლის ომად მიაჩნია.

Baს მოჰყავს ამ ლექსის დასაწყისი (მმ. 1-6). განსხვავებანი: 4 თითოს ენა აქე ეგეთი] თითოს ეგეთი ენა აქე Ba; 5 იძახან] ამბობენ Ba; აღარ გოქე] აღარა Ba; 6 შამანდგლიენა ზღვანიო] შამ... Ba (აქ წყდება).

ბ.

ზეცაზედ დაქმენ ღურბელნი, დედამიწაზედ წყალნია.
 ბოზობა არი, ქურდობა, დანდობა აღარ არია.
 ძმამა ძმა აღარ დაინდო, აღარც ქალი და რძალია.
 აღარც მოსავალ მოვიდა, დაბრუნდა ცოდვა-ბრალია.
 5 ზოგსა ასეთი ენა აქვს, თავს მასჭურის როგორც კმალაია.

—

იქით ამბობენ ხონთქარსა, შამააბრუნა ზღვანია.
 იქიდან რუსთ კემწიფესა, მიდის, მიუდის ჯარია.
 მიდის სუ უწყვეტელასა, როგორც ზაფხულის ცხვარია.
 ომი მოუკლა გუმბრზედა, არ არის გასავალია.

10 სულ იდგა ტყვია-წამლისა, რიყედ იყრება მკვდარია.
 კეკსურეთს იწერებიან: „მანდით გვიჭირეთ მკარია,
 თითო კაც მამასახლისზედ, ვინც კაი მეომარია.
 ბიჭ იყოს გამოსადეგი, კაი თოფი და კმალაია,
 წელში დამბაჩა ეტანოს, ჩახმან ოსმალის ტალია.“

15 ნეტარ ვის-რარა ვარგინოთ? ვის-რა დაგხუროთ ცანია?
 ჩვენში თოთიას მიერგო, არ არის წამავალია.
 ცოლი ჰყავ ტანად ხვევითა, გაუთავდება წყალია.
 არცვინ მაუტანს შეშასა, კარზედ არ უძეგ გალია.
 არ გონებულად მოვიდა ფშავლის შვილების ჯარია.

20 თითოს ასეთი ცხენი ჰყავ, მუკლი აქვს ნიავ-ქარია.
 შუაში ნაჩალიკ უდგას, შორით მეემბის თვალია.
 ნაჩალიკ როშაქისშვილი ჭკვიანად მოუბარია.
 უბრძანა ფშავლის შვილებსა: „ვანშმად დაკალით სამია!“
 ერთაი მენაც წამართვეს ნაშიშაქარი ცხვარია.

25 ქობაიც გამატანინეს, გამამიჯარეს კარია.
 ისე შაჭამეს მგლურადა, არ მანახვინეს ძვალაია.

—

ემაგ ლექსაის მოთქომი შვიდ თვეს მზე-უნახავია.
 მუდამ მოველი სიკვდილსა, მამძულდა თავის თავია.
 ეხლა წყალობას უბოძებ, ვისიცა მქონდა ჯავრია.

(Bo).

ლექსი ყოფილა „ფ რ უ შ კ ი ჩ ო ხ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ სიტყვიერად გადმოცემული“ (ნ. „ფშაური ლექსები ს. შარა-კევში ჩაწერილები ი ო ს ე ბ ბ ო ძ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ“: საისტ. და საეთნ. საზოგ. მუზეუმის ხელნაწ. № 1968). [გ ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

466. მობილიზაცია (G 227)

52 მელექსეს ვერას გაიგებთ, საერთოდ ნაუბარია] „ეს ლექსი არის ნათქვამი საერთოდ ბეს. გაბურისა, თოთია ოჩიაურისა, წვრილა წიკლაურისა, ივანე არაბულისა და აბა გიგაურისა 1914 წელს, 21 ივლისს“ G.

467. ბრძოლის ველზე (G 221)

ეს არის „ბრძოლის ველზე ნათქვამი დაჭრილ ბესარიონ გაბურისა.“

468. წელწად-წუხრა გრანიცაზედ (G 225)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ 31 დეკემბერს 1914 წ. – 18 შინ ბოთლა უდგას ცამცამი] „კევსურის ქალებმა ხშირად იციან ბიჭისთვის არაყიან ბოთლის შანახვა და, როცა მოუვა ნათესავი ან მოკეთე, მაშინ დააღვინებენ. ეს ბოთლა არის“ G; 20 ხართ გუდანურში ჩამძვრალი] „აგრეთვე ქალი ლოგინშიაც მიუტანს ბოთლას არაყიანს და ბიჭს ჩუმად დააღვინებს“ G.

მომეპოვება ამ ლექსის ვარიანტი, გადმოცემული 17. 2. 1931 ვ. კოტეტიშვილის მიერ (მისთვის თიანეთიდან მოუწვდიათ). განსხვავებანი: 1 წელწადმამეს წუხრასა] გათენდა წელწად დილაი; 3 ლუდი-არაყით] ლუდით და არყით; 4 ჩვენდ ქვე სად არის] ჩვენთვის რად არის; 6 ბევრ ვაჟ ას] ბევრ... (შემდეგ ცარიელი ადგილია დატოვებული. როგორც ჩანს, გადამწერს ვერ გაურჩევია დაწერილი); 8 ორთ რარიგს დროებაშია? წელ გვითენდების ახალი] ოპ, რა-რიგს დროებაში წელ გაგვითენდა ახალი; 16 უნდ დაუბარათ] უნდა უბარათ; 18 შინ ბოთლა უდგას] შინ ბოთ დაუდგა; 23 არავინ გვკადრათ] არვინ გვაკადროთ.

469. სუალკაზედ (C)

ნამბობია გიგია ჯინჭარაულის მიერ ბარისაკოში. – გიორგიობისთვე] გიორგიობისთვე C; 4 ტყემა] ტყემა C; 22 ერთ] ერ C.

41 აიმ დროს მიაც მამარტყეს ტყვია, რუსულად პულია] როგორც დავით ლიქოკელმა 1931 წ. გადმომცა, ხახონა ლიქოკელს, რომელიც ლექსებში გულბათის სახელით არის ცნობილი, ერთ-ერთ გაზეთში ლექსი დაუბეჭდეს ომის შესახებო და დედანში რომ ჰქონდა „ტყვია რუსულად პულია“, რედაქციაში გადაესწორებინათ და ასე დაბეჭდათო: „ტყვია ცეცხლ-მოღებულია.“ არ ვიცი, რომელ ლექსს გულისხმობდა დავითი და სად არის იგი დაბეჭდილი. თუ ის ლექსი და ეს ერთი და იგივეა, მაშინ კალატოზაიშვილად გულბათი უნდა ვიცნათ, ანუ ხახონა ლიქოკელი.

470. ეშმაკის მოგონილი (T)

ეს ყოფილა „ბეჟიტა ქერაულის ლექსი“, ნაამბობი ჩ ა ლ ხ ი ა ლ უ დ ა უ რ ი ს მიერ.

ბ.

- გერმანმ უთხრა: „გამარჯვება! მე მგზავრი ვარ შორის გზისა.
ჯერე ღმერთი გეწოდას, მემრე ღლენი ადამისა!“
გერმანია ავსტრიასა, ვიც, რო ღეეშველებისა,
თურქიც მაგათ მქარე გაკდა, – სივიზია სამის ძმისა.
5 გაკდა სამივ მქარეები მტერი ჩვენის კემწიფისა.
გერმანიამ დაუბარა: „ვარშავის პლან ჩვენკე ჭრისა.
არ მამცემ, – ძალით წაგართმევ, ნაქონია მამ-პაპისა.“
რუსთ კემწიფემ უპასუხა: „აქ მე ღამეკითხენითა!
მე ვარ რუსის გოსუდარი, ჭკვათ მამყვანი ამაყისა.
10 დაუბარებ, ჩამამივლენ შავი ხალხი თეთრის წყლისა.
კევსურთ შვილებ არ გინახავ, ომ იციან ამლათისა.
შენ კი მოგკვლენ, მამაძაღლო, ვერ მასჩები ვერცხლის ღილთა.
გერმანიავ, იმათავან ღიდი გამთხილება გინდა.“
პულიმეტი გამიკვირდა, მოგონილი ეშმაკისა:
15 ერთი მინუტის ხანზედა ათას პატრონეებს ცლისა!
ძირსა ბოთლი გაგვიხეთქეს, ღელა-მიწაც ტყვიას ცრისა.
მიწაც ბევრი გაგვიკადეს, ჩვენი გაღარჩომა ჭირსა.

–

თუ რას მეღექსეს იკითხავ, ნათქვამია საღდათისა.

(C).

471. სისხლის წვიმა

გადმოვბეჭდე საქართველოდან (1918, №5). ქვეშ აწერია: **ხეთისო გიგაური**, რომელიც ალბათ ავტორია. – საქართველოში ლექსი შეცთომებითაა დაბეჭდილი, რომლებიც შევასწორე, მაგრამ ერთი შეცთომა მეც გამპარვია: მე-8 მუხლში დაბეჭდილია: დამზადებულია, უნდა კი: დამზადულია; 2 რომენმ] რომელ (საქართ.); 4, 14 სრუ] სულ (საქ.); 12 ქართველთ ზემისვლა] ქართველ ზემისვლა; 21 აესლა იქავ] ეხლა ისავე (საქ.); 28 ჩქარობდას] ჩქარობდის (საქ.); 29 სანების] სონების (საქ.).

472. მსოფლიო ომში დაჭრილი (Sh)

ჩამაწერინა ომში დაჭრილმა ბ ა ძ ი ა ქ ე რ ა უ ლ მ ა 5. II. 1914 პეტროგრადში, სადაც ის იწვა ერთ-ერთ საავადმყოფოში (ФОНТАНКА, 132).

ვაჟა-ფშაველად თავის-თავი ჰყავს გამოყვანილი.

473. წვრილას (O)

სათაურად აქვს „გრანჯა და წვრილა“, მაგრამ, როგორც მეორე ვარიანტიდან ჩანს, **გრანჯა** ავტორი უნდა იყოს.

ბ.

აბეჩან, ჩემო ძმობილო! ნეტარ, სადა-რა წევსაო?
რას ქვეყანაში გავიდა, ქალაქს სადა-რა სწერსაო?
შენ, დიღო ჩემო იმეღო, სად ჩაიკაფრე წელსაო?
ველარცა გნახე თოლითა თიბის სამშაბათს დღესაო.
5 ურჯულოს ედეგ ძალზედა, ტერლას სთესევედი ქერსაო.
კმა რომ რა შამაორდების, ვინა-ღ დახვდების მტერსაო?
შენ სანადიროთ, წვრილაო, ჩვენ ვერვინ მავხყრით კელსაო.
კელმწიფე ნებას არ აძლევს, მთა წვერთ რო აღარ გლისაო.
ველარცად თოფნა ვაჟამა, ჯიკვებ სულ-ფონა დისაო.

10 მელექსეს თუ რას იკითხავთ, ნათქვამი **გრანჯა**ისაო.

(Gs).

474. სიკვდილი ფრონტზე (G)

ნათქვამია **ბესარიონის** მიერ 1917 წელს. – 7 ჭიშაღ] ასე უწერია ბ ე ს ა რ ი ო ნ ს და მგონია ლაფსუსი უნდა იყოს (=ჯიშაღ?).

აქ მოთხრობილია წ ვ რ ი ლ ა წ ი კ ლ ა უ რ ი ს შესახებ, რომელიც ავსტრიის ფრონტზე დაიღუპა.

475. კობა ცისკარაული (C)

ნამბობია შ ი შ ი ა ქ ე რ ა უ ლ ი ს მიერ, კალუელისა. – 34 ქება ვერ ვიცი ძმისაო] ნათქვამი უნდა იყოს **დიმიტრის** მიერ, რომელიც მომდევნო ნომერშია დასახელებული (476, 41).

476 (G 223)

ნათქვამია **ბესარიონის** მიერ. – 15 დაუახლოვეს] დაუახლოვეს G; 44 დედ-მამან არას დაზღვეენ, არას ხეყარობდეს შვილსაო] „ეს სხვაფრივ ნათქვამია: ვითომ დედ-მამანი უფრო ძალიან მისტირიან თავის შვილს“ G.

ბესარიონის ცნობით, კობა მოუკლავთ ომში 24 სექტემბერს 1914 წ.

477 (G).

ნათქვამია ბესარიონის მიერ ორ ხელად: პირველი ნაწილი (მმ. 1-10) ომში, 1914 წელს, დანარჩენი კი 1917 წ. – 7 დედის ერთაო] „ერთად ერთის შვილის დედაო“ G; 14 უკაცურთ გვმართებს მღერაო] „ვითომ უკაცურთ ჭირისუფლობა გვმართებს, და არა მღერაო“ G; 22 სიმღერით ჩაგასვენაო] „ვითომ ტირილით ჩაგასვენაო“ G; 23 რა მარჯვეი ას, ვაჟებოთ, მკვდრის ამხანაგის ცქერაო] „ვითომ ძლიერ ძნელი არისო მკვდრის ამხანაგის ცქერაო“ G; ჩუნთია (მ. 32) და გრანჯა (მ. 33) ერთი და იგივე პირია; 37 ინატრის არხოტიონი... და სხვ...] „წვრილას ომში ყოფნის დროს მოუკლეს ძმა ქისტებმა. წვრილა მოკლეს ომში, გალიციაში, ლოდზის ალების დროს, ავსტრიაში“ G (აქ Gს გეოგრაფიული მდებარეობა სწორად ვერ აქვს წარმოდგენილი, მაგრამ ეგ, მისივე სიტყვები რომ გავიმეოროთ, ნიჩეო-არაფერია); 45 თავ-შიშველა] „სირცხვილიანი რითიმე“ G.

478. ომისაი და ცდისაი (C)

ნაამბობია შიშია ქერაულის მიერ 14. 7. 1925. მათქვამად აქ ბუგარა არის გამოყვანილი, ვითომც ფშაველი, მაგრამ ლექსის შინაარსის მიხედვით ავტორი ხევსური უნდა იყოს.

479. ნიკალას დაცემა

გადმობეჭდილია საქართველოდან (1918, № 21). ქვეშ აწერია ღვთისო გიგაური, რომელიც ავტორად უნდა ვიგულისხმოთ. – 1 სრუ ყველა ხკვირსაო] სულ ყველა ჰკვირობსო (საქ.); 4 ცოლ ნაწილი გყავ სხვისაო] მხედველობაში აქვს რასპუტინის ამბები; 10 შრობა] ბეჭდვის შეცთომა, უნდა: შრომა (რაიცა იგივეა, რაც შრობა); 13 მარკე] მარხი (საქ).

480. თვითმპყრობელობის დამკობა

ესეც საქართველოდანაა გადმობეჭდილი (1918, № 17). ქვეშ აწერია: მგელა ლიქოკელი, რომელიც ალბათ ავტორი უნდა იყოს.

481. ქოში წითელი (Sh)

ჩამაწერინა ფიცხელა ალუდაურმა 27. 9. 1913 ს. არტანში. მან ამას უშუალოდ მოაბა შემდგომი ნომრის ლექსი (№ 482). ეს არის სტუმრის მიერ მასპინძლისადმი მიმართული სიტყვები.

ცის ვარიანტში: 2 ქოში წითელი გაცვითა] ქოში გაცვითა წითელი C. [გ ვარ. ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.]

ბ.

გავებელ სმითა და ჭამითა, ვერ გავებელ სიყვარულითა.
მასპინძელ კარგა გვექცევა გულითა მხიარულითა,
წითელი ქოში გაცვითა სუფრაზე სიარულითა.

(Rფ 60).

482. ძლივ სამ

დაბეჭდილია კომბინაციურის წესით: პირველი ორი მუხლი აღებულია ოიდან, ხოლო მესამე – ჩემი ჩანაწერიდან (Sh), რომელიც ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ და უ რ ი ს ა გ ა ნ მაქვს გაგონილი 27. 9. 1913 არტანში. ფ ი ც ხ ე ლ ა ს ნაამბობში მეორე მუხლიც არის, მაგრამ: იჯდა] ეჯდა Sh; დაეწვინაო] დეეწვინაო Sh.

როგორც O, ისე ფ ი ც ხ ე ლ ა, ამასა და წინა ნომრის ლექსს ერთად თვლის. მე თუ გავითიშე, იმიტომ, რომ სხვა-და-სხვა რითმა მოუღის.

რიგი მუხლებისა ასეთია: ა) ფ ი ც ხ ე ლ ა ს ა გ ა ნ გაგონილი Sh-ის მიერ: № 481, 1-2, № 482, 3-4; ბ) O-ის მიხედვით: № 482, 1-2, № 481, 1-2.

ამას O-ის რვეულში მოსდევს სხვა ლექსი, მასპინძლისადმივე მიმართული, რომელიც მე სატრფიალოებში გადავიტანე (№ 425).

ბ.

შავედით მასპინძლისასა, კმა სადამ მაედინაო.
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დაეწვინაო.
თაოდ იჯდა და ფეკს უცემს, ლომს არა მეეწვინაო.

(C).

ბ.

კმა მოღის მასპინძლობისა, ეხლა შავედით შინაო.
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დეეწვინაო.
მასპინძელ სკამს ზის, ფეკს უცემს, ლომს არა მეეწვინაო.

(R 57).

დ.

კმა მოღის მასპინძლობისა, შავედით სადამ შინაო.
ასი სკამს ეჯდა სტუმარი, ორასი დაეწვინაო.
იჯდა, უკრავდა ფანდურსა, ღმერთმანი მაეწვინაო.

(Rფ 60).

483. წინად და ეხლა (O)

Oის მიხედვით, სტუმრის მიერ მასპინძლისადმი მიმართული სიტყვებია, მაგრამ ამისი მთიულური ვარიანტი ქვრივს მიეწერება.

ბ.

ჯერ აქ მასვლა არ მინდოდა, აქ მძიმონა ბალახისა,
ახლა წასვლა აღარ მინდა, დაყრა ტურფა ქალ-ვაჟისა.

(Sh მთ).

ჩამაწერინეს ბენიანში 5. 7. 1913. დასძინეს: ეს სიტყვები „ქვრივს უთქომ“ო.

484. რა იყოს და რა არა (Sh)

მიამბო ფიცხელა აღუდურმა 27. 9. 1913. არტანში. მისი გადმოცემით, ეს სიტყვები პასუხია მასპინძლისა სტუმრის მიმართვაზე (№№ 481, 482).

ბ.

მასვლამც თქვა კარგის სტუმრისა! წავიდეს, წესიმც არ იყოს!
დგამცა ქნა შავის ლუდისა! გათავდეს, წესიმც არ იყოს!
სიკვდილი ჩემ-კვალისა! სიცოცხლე თქვენ-ფერაისა!

(Rფ 60).

485. რაში რას (Sh)

ჩავიწერე უკან-აკოელის ბაბო ჯინჭარა ულისაგან ფუძის ანგელოზში სატობის დროს 17. 8. 1913.

ბ.

სასტუმრიელოდ მზეს ღვეინარ, სამასპინძლოდა მოვარესა.
კაცისა საპირდაპიროდ ქვას ღვეინარ მგორიალესა.
ამლათა გასაგერშავად მგელს ღვეინარ მარიალესა.

(V).

დაბეჭდილია ივერიაში 1889, №9 („სცენა მთაში. ხევსურების ცხოვრებიდამ“). – 1,2,3 ღვეინარ] ღვეინარ V. Rის ხევსურული ვარიანტი (R 56) ძალიან მისდევს ამას.

განსხვავება: 1 სამასპინძლოდა] სამასპინძელოდ R; 2 მგორიალესა] მგორვიალესა R. [ნ. კიდევ დამატებაში. რედ.].

486. სასტუმროდ და სამასპინძლოდ (Sh)

მიამბო ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა ფუძის ანგელოზში ხატობის დროს 17. 8. 1913.

ბ.

თქვენ ჩვენად რამ ჩამოგყარნათ, არწივნო ქუშნო მთისანო?
სასტუმროდ საყვარელნი ხართ, მასპინძლა შუქნო მზისანო.

(O).

487. სპილონი (Sh)

მიამბო ა ბ ა გ ი გ ა უ რ მ ა კაკმატში 22. 8. 1913. –

Rის ერთ ლექსს მსგავსი დასაწყისი აქვს, მაგრამ იგი უფრო 495 ნომრის ვარიანტია.

ბ.

ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა (ფუძის ანგელოზში, 17. 8. 1913) არია რითმები: „დასხდებით, ანგელოზს ღვეინხართ (შემდეგ გადაასწორა: ანგელოზნი ხართ), შუქ დაგადგებათ მზისაო; აზღვებით, ალვის ხეს ღვეინხართ, თვალნი არ ამაგწვლებიანო“ (მესამე მუხლი არ უთქვამს).

488. ზერდაგი (O)

ბ.

თქვენ მახლოთ, კანო სტუმარნო, გაიპარებით დილითა,
კელს გამაიბომთ ზერდაგსა ნაკვებსა თივა-ქერითა.

(G).

ბ.

მახველით, კარგნო სტუმარნო, გაიპარებით დილითა,
თან გაიყოლებთ ზერდაგსა, ნაკვებსა თივა-ქერითა.

(R 56).

489. უსტუმროდ (G 247)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი ს ო რ ს ჩ ა ნ ა წ ე რ შ ი ე ს დ ა მ ო მ დ ე ვ ნ ო ნ ო მ ე რ ი ე რ თ ა დ ა მ ო ქ ც ე უ ლ ი .
მაგრამ რითმების სხვადასხვაობის გამო მე გაგყავ, მით უმეტეს, რომ Rს მარტო ორი
მუხლი მოეპოვება. Gის მეორე ჩანაწერში მ. 1² ასე იკითხება: „არც-რა უსტუმროდ
ლხინია.“

ბ.

სტუმარო, სტუმრისა მზემა, უსტუმროდ არა ლხინია.
მზეიმც ნუ მოვა უსტუმროდ! მოვიდეს, არცა თბილია.

(R 57).

ბ.

სტუმრებო, სტუმრების მზესა, არც-რა უსტუმროდ ლხინია.
მზეიმც ნუ მოვას უსტუმროდ! მოვიდას, ნუმცა დათბება!
პური და ღვინო უსტუმროდ ვის უამს, ნუმც ეამება!

(C).

აქ მეორე მუხლის რითმა იცვლება და მესამისაზე გადადის, რის გამოც გარეგნუ-
ლი დაკავშირებაც ხერხდება მათ შორის.

490. ბარაქა (G 247)

როგორც ზემოთაც აღვნიშნე, Gის ორსავე ჩანაწერში ეს ორი მუხლი უშუალო
გაგრძელებაა 489 ნომრისა. Gის მეორე ჩანაწერში მცირეოდენი განსხვავებაა აქაც:
პირველი მუხლი ასე იკითხება: „უსტუმროდ პური, სასმელი ვის უამს, ნუმც იამება!“

ამისი პირველი მუხლი წინა ნომრის Cის ვარიანტშიც მოიპოვება (№ 489 გ, 3).

491. ქორთა სადილი (R 55)

492. შაჩვევა (R 55)

1 შაჩვეულია] პირველი ასო ხელნაწერში ისეა გამოყვანილი, რომ შეიძლება იგი
შინადაც წავიკითხოთ (შაჩვეულია) და დონადაც (დაჩვეულია). პირველად თითქო შინი
დაუწერია და შემდეგ დონად გადაუსწორებიაო.

493. ძველი ტალავარი (R 55)

3 ამპარტიენობა] ამპარტავნობა R.

494. ორსავე (G 132)

ბ.

ბედინაიმც აღულებს სვესა და ქერსა, – ორსავა!
ბედინაიმც უძახებს ხატსა და ღმერთსა, – ორსავა!
ბედინაიმც შაასმევს მტერსა-დ' მოკეთეს, – ორსავა!

(R 57).

495. მძიმენი (Sh)

გავონილი მაქვს ახალა არაბული საგან ჯუთაში 3. 8. 1913. – 2 კორც გიგავთ ვაც-ვერძისაო] ე. ი. ვაც-ვერძის ხორცი გაქვთ დაგებულიო (სუფრაზე საჭმელადო).

ბ.

დასხდებით, ანგელოზთ ღვეზართ, შუქ დაგადგებით მზისაო.
ქალნი შინ გისხელთ ლამაზნი, მთხოვარი მოგიდისაო.
თასს იქისაკე წაიღებთ, სადაც ბეჩავი ზისაო.
ბიჯიც იქისაკე დაიძვრის, სადაც იძახან: „ჭირსაო.“

(R 98).

1 ღვეზართ] ჰვეზართ R; 4 ბიჯიც] ბიჯიც R. – ამაში შემავალი პირველი მუხლი რამოდენადმე 487 ნომრის დასაწყისს მოგვაგონებს, განსაკუთრებით ბ ა ბ ო ჯ ი ნ ჭ ა რ ა - უ ლ ი ს ა გ ა ნ მომდინარისას.

496. შენ და ჩვენ (R 56)

R შენიშნავს: ამ სიტყვებით „სტუმარს შეაქცევენ“ო.

497. გძელი ლხინი (G 251)

Cს წყაროს მიხედვით, ამ სიტყვებს „სტუმარი შალმღერნებს სოფლელებს.“ Cის ვარიანტში მეორე მუხლი ასე იწყება: „რა უღარობა მავიდას.“

ბ.

თქვენთანა მწადის, არწივნო, სმა-ჭამა, ლხინი გძელიო.
თუ უღარობა დაგვიდგას, დამაფარნილით თბენიო.

(R 57).

2 დამაფარნიდით თბენიო] დამაფარნიდით თფენიო R.

498. ლუღოვეთი (G 247)

ამგვარადვე იკითხება Cის მეორე ჩანაწერში. მხოლოდ: 1 გამაველ] გამავე.

499. ჭაჭანაისძე (G 247)

ბ.

ღვინოვ შე ჭაჭანაურო, უცეცხლოდ წამაპლედები.
ჭკვიან კაცთან ბრძენი ხარ, რეგვენთან წამაპშუკლდები.

(Rფ 63).

წარმოშობით ეს ლექსი ალბათ ღვინის ქვეყნიდან არის, მაგ. კახეთიდან.

500. პურ-ძვირი (R 55)

501. ძე (R 56)

502. დიასახლისი (G 240)

503. პურადი და მამაცი (R 57)

504. პურადობა და მამაცობა (O)

505. მოყმეთ (Sh)

არ აღმინიშნავს, სამწუხაროდ, თუ სად და ვისგან მაქვს გაგონილი. რამდენადაც კი მახსოვს, ჯუთაში უნდა ჩამეწეროს.

506. ჯიქვს (B)

ბ.

ჯიქო, გუნება-მძიმეო, რამ გადმოგაგლო კლდიდგანა?
— ისარმა კილო-წითელმა, მშვილდმა ჩემისავ რქისამა,
გორზეთ გორზე ნასროლმა პირ-შიშველაის ყმისამა.

(Rფ 90).

1 გადმოგაგლო] გამოგალო R

ბ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, რამ გადმოგაგლო კლდიდგანა?
– ისარმა კილო-წითელმა, მშვილდმა გათლილმა რქისამა,
გორის პირს შამორბენამა შავ-გვრემალაის ყმისამა.

(Rფ 90).

დ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, კლდიდგან რამ გამოგიყვანა?
– ისარმა კილო-წითელმა, მშვილდმა გათლილმა რქისამა,
გორის პირშით ნასროლმა შავ-გვრემალაის ყმისამა.

(ი ვ . ბ – შ ვ ი ლ ი, ივერია, 1899, №55).

ქ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, რამ გადმოგაგლო კლდიდამა?
– კილო-წითელმა ისარმა და მშვილდმა ჩემის რქისამა.

(X, ივერია, 1887 №174=ც. წ. 143).

ჰ.

ჯიკო გუნება-მძიმეო, კლდიდამ რამ გამოგიყვანა?
– შვილდმანა ჩემის რქისამა,
უწყალოდ შემოსროლამა პირ-ტიტველა ვაჟისამა.
ვაჟი ბევრია ავ-გული გუნება-გაჯავრებული.

(Go).

ზ.

გაიძარ, ჯიკო, გაიძარ, გაიძარ, გაგითუნდება.
თვალს დაგკრავს მონადირეი, თოფს დაგკრავს, დაგიშვდება.
ჯიკო გუნება-მძიმეო, კლდიდან რამ გამოგიყვანა?
– მოყმემა მონადირემა სათავე შამამიარა,
ისარმა ყია-წითელმა ილლიას გამამიარა.

(Rთ 256).

პირველი ორი მუხლი შემდგომი ნომრის ვარიანტია (შდრ. №507).

507 (B).

ბ.

ჯიკვო საჯიკვეს გორზედა, გასწიე, თორე თენდება.
მზას გიზის მენადირეი, გულ-ჯავრიანი დაგხვდება.

(G 251).

შდრ. კიდეგ № 506 ზ.

508. ღაბერდის ეზი (G 195)

ეს და ორი მომდეგნო ნომერი (№№ 509, 510) ბესარიონს შეტანილი აქვს თავის მოთხრობაში ამ სათაურით: „მენადირენი მინდია, აღუა და ივანე ბალახურისძენი“ (გვ. 192-197). გარკვევით არ აქვს Gს აღნიშნული, თუ ვისია ეს ლექსი. თითქო ძველი უნდა იყოს უფრო. — აქ რომ მეორე მუხლის ბოლოს „მატკივნო“ იკითხება, ამ ფორმის შესახებ ნ. შნშ. შემდეგ ნომერთან.

509. საკარის მთა (G 193)

ესეც იმავე მოთხრობიდან არის ამოღებული, როგორც № 508. Gის მოწმობით, ეს ყოფილა „ძველი სიმღერე.“ — აქ რომ ბოლოში მუხლებს (პირველის გარდა) ონები უსხედს (დაგგალო, დაგფარო, ჩაგთარო, აგრეთვე: მატკივნო წინა ნომრიდან) წინად მე სხვათა სიტყვის ონებად მიმაჩნდა (წელიწდუელი, I-II, 193, შნშ.: დაგგალო=დაგგალო, ჩაგთარო=ჩაგთარო და მისთ., მაგრამ ასეთი ფორმები სხვაგანაც გვხვდება (მაგ. 258 ბ) და უფრო მარტივი (თანაც მგონია უფრო სწორიც) იქნება, რომ აქ ონი ანის ბაღლად მივიჩნიოთ: დაგგალო=დაგგალა, ჩაგთარო=ჩაგთარა და მისთ.

510. მენადირის თოფი (G 194)

ესეც იმავე მოთხრობიდან არის ამოღებული, საიდანაც ორი წინა ნომერი (№№ 508, 509). ამ სიტყვებს ბესარიონი აღუა ბალახურისძეს ალაპარაკებს თავის თოფზე, მაგრამ არა ჩანს, სადაურია იგი: ძველი, აღუასი, თუ ბესარიონისა.

511. კირიმოსანს (R 195)

[ნ. კიდეგ დამატებაში. რედ.]

512. თივის თრაზე (Sh)

ჩამაწერინა გიგია ოდინას ძე ციისკარაულმა 4. 8. 1913 ს. ახიელში. — ვარიანტები იმავე მოამბისა: 2 ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო]

ჩაგხედავ, ჩემო აძლავ, ნაპირის ადგილისათ; 4 იწროო] იწრო ხარ; 23 ძველები] წინანი; 27 დაიტევეს] დაიტერს.

ბ.

(თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო).
ჩაგხედავ, ჩემო აძლავ, ნაპირის ადგილისათ.
მირგვალთ ნახვევო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისათ.
ციხევე შუაში ნადგომო, სამუქაროო მტრისათ,
5 წინ-წინ ხარ მოგონებული კუნჩაღეთ აბისათ.
იწროო ჩვენო ჭალათ...

(Sh).

ეს ნაწევები ჩავიწერე ტფილისში 1930 წ. (რამდენადაც მასხოვეს, ხ ვ თ ი ს ო ფ ი ც ხ ე ლ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ).

ბ.

თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისათ,
მირგვლივ ნახვევო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისათ.
იწროო ჩვენო ჭალათ, ძლივ ჩასავალო წყლისათ,
5 ბევრ მენადირე გინახავ მაჟალი ცის პირ-ძვრისათ,
თოფიან-ღურბინიანი, მაგარ საბანდი ჯღნისათ.

—

ვაჟი ნადირთკე წასული ბევრა შადვარდა მზირსათ,
ბევრა მაართევს ჯალაფთა, გულს ნატყვიარი სჭირსათ.
ბევრამ გაწირა კირიმი, შვილს დაშჩა, შვილის შვილსათ.
10 ბევრამ მაილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდად ზისათ.
ნუ გაუცულებთ სახელსა, კოში მისციდით რვლისათ!

—

საწყალო მენადირეო, დამჩალო წვერის ძირსათ,
ეხო ნათხარო ტოტითა, სალოგინეო ქვიშათ,
ჯიკვების მუქარაზედა ღამეს ათენებ გრისათ.
15 პურ რო გშიოდას, ვერა სჭამ, — შივ თვირთვილ გამადისათ.
გიხარის გათენებაი, კარ რო გაელას ცისათ.
დილა გამასულს გნახედა შავი ყორანი კლდისათ.
მაჟა, დავიწყებს ყეფასა, აგივლ-ჩაგივლის მკრითათო,
„აგება-ღ გამაღალეები, გამაძლა სისხლის სმითაო!“

—

- 20 ჩვენ ხომ გვჯობდიან წინანი აწინდლებსა ცდითაო;
 ამაგრებდიან ადგილსა, თოფით იჭერდეს, კმლითაო;
 ულაშებს იბრუნებდიან, ქავში სხდებოდეს ცვლითაო;
 ბაკნებით ტყვია-წამალი, ძლებოდეს თოფის კლითაო;
 მაწყულას ჯვარ, ჯვარის-კარი ნაზიდის ჯიკვის რქითაო.
- 25 ყველაის სახელ შჩებოდა, მაგრა დაიჭერს მიწაო.

—

ლექსო, არ დაიკარგები ნათქვამო **ომისსაო**.

(B).

დ.

- თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
 ჩამაგიხედავ, აძლაო, ადგილო ნაპირისაო,
 მირგვალთ ნახვეო მთა-წვერო, სრუ გალავანო ქვისაო,
 სისხლით ნასვარო მიჯნაო, ჩენი და ღილღვლებისაო.
- 5 ჭალავ შე კევ-კუვიანო, ძლივ ჩასადენო წყლისაო.
 ბევრა გინახავ ვაჟაი, მაღლა არწივის ჩდილთაო,
 თოფიან-ღურბინდიანი, მაგრის საბანდის ჯღნითაო.
 კლდეო შე შიბ-შიბიანო, სადენო შუნ-ჯიკვისაო.
 ბევრა ვაჟაკაცა შემახვდა მენადირეი მზირსაო.
- 10 ბევრა მართვეს დედათა, გულზე ნატყვივორებ სჭირსაო.
 ბევრ მოვა ნასახელარი, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო.

—

მელექსეს ნურას იკითხავთ, — ნათქვამი **მერცხალისაო**.

(T, ს ა მ უ კ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი)

8 შიბ-შიბიანო] შეფშეფიანო T.

ე.

- თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
 ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,
 მირგვლივ ნახვეო მთა-წვერო, რო გალავანი ქვისაო.
 იწრო ხარ, ჩენო ჭალაო, ძლი(ვ) ჩასავალო წყლისაო.
- 5 ბევრ მენადირე გინახავ მავალი ცის პირ-ძვრისაო,
 თოფიან-ღვირბინიანი, მაგარ საბანდი ჯღნისაო.
 ნუ გაუცუდებთ, ვაჟებო! კოში მისციდით რვლისაო!

- ნადირთ გუმანზე წასული ბევრ ვაჟ შემოხვდა მზირთაო,
ბევრამ მოილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდა ზისაო.
10 ბევრიც მართვეს დედასა, გულ(ს) ნატყვიარი სჭირსაო.
ბევრამ ქნა ისით სახელი, შვილს გახყვა, შვილიშვილსაო.
ბევრამ გააბა წრიაპი საკარის მალღის ჩდილსაო.

(Gs).

8 ბევრ ვაჟ შემოხვდა] ბევრი ვაჟი შემხვდა Gs; 10 მართვეს] მართვეს Gs; 12 გააბა] გაბა Gs.

3.

- თივით ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგხედავ, ჩვენო აძლო, ადგილო ნაპირისაო.
აძლაშივ ბერო ციხეო, ნაგებო ბასრის ქვისაო,
პირველზედ მოგონებულო ქუჩაღეთ აბაისაო.
5 ძნელი ხარ სანახველადა, – ფიქრის მძლეველ ხარ მტრისაო.
გიგრგვალთ ნავლეო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისაო.
ვიწრო ხარ, ჩვენო ჭაღაო, ძლივ ჩასავალო წყლისაო.
სისხლით მოსვრილო საზღვარო ჩვენო და ქისტებისაო.
ჯიკვების გადაცვეთილო შიბო და შიბო კლდისაო.

–

- 10 მეწყალი, მენადირეო, დამრჩალო წვერის ძირსაო, –
ჯიკვების მამლოდინეი ღამეთ ათუნებ გრილსაო,
პურს ვერ სჭამ სიყინულითა, – შივ თვირთვილ გამოღისაო.
ღილას გამახვალ კარზედა, გნახავს ყვარანი ცისაო,
მალღად დაგიწყებს ყეფასა, აგივლ-ჩაგივლის მკერთაო.
15 „ნეტარ, ვერ გამალღებავ, რო გავძღე სისხლის სმითაო?“
ბევრ მენადირე უნახავს ღილას ცის-პირის ძვრისაო,
თოფიან-ღურბინდიანი, მაგრით საბანდით, ჯღნითაო.
ბევრ-ბევრ(მ) გახკიდა წრიაპი არწივის მალღის ჩრდილსაო.
წასული სანადიროდა ბევრი შალვარდა მზირსაო.
20 ბევრ-ბევრ(მ) მაილა სახელი, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო.
ბევრ-ბევრ მართვეს დედასა, გულზე წყლულები სჭირსაო.
ნუ დაივიწყებთ, სწორებო, დალოცეთ კოში ზისაო!

–

ეხლანდელებსა ახლებსა ბებრებ აჯობებს ცდითაო.
მტერ სოფლად არ მაუშვიან, ქავში სხდებოდეს ცვლითაო,

- 25 ბაკნებით ედგა წამალი, ძღებოდეს თოფის კლითაო.
ავსებდეს ჯვარს, საჯვარესა მოზრდილის ჯიკვის რქითაო.

—

მგონებ, არ დაიკარგები, სიტყვაო **მერცხალისაო!**

ჩაუწერია ა. გ. ო. მ. ი. ა. შ. ვ. ი. ლ. ს. როშკაში ივანე წიკლაურის ნაამბობის მიხედვით 1930 წელს, აგვისტოში. — 26 ავსებდეს ჯვარს, საჯვარესა] ავსებდენ ჯვარსა-ჯვარესა (გომ.).

ზ.

თივას ვთრი ოროლობითა, დასვენებაიც მინდაო.
ჩაგხედავ, ჩემო სოფელო, ადგილო ნაპირისაო,
შემოხვეულო მთა-წვერო, რო გალავანო ქვისაო.
ჯიკვების გადანავალო შიბო და შიბო კლდისაო.

—

- 5 ბევრ მონადირე გავიდა დილა ცის-პირის ძვრისაო,
თოფიან-ღურბინდიანი, მაგრის საბანდის ჯღნითაო,
ბევრამ გააბა წრიაპი მალღის ჭიუხის პირსაო.
ბეჩაო მონადირეო, დამრჩალო წვერის ძირსაო!
ტოტით ნათხარო ლოგინო, სათავითურო ქვისაო.
- 10 ნადირის გადაყოლილი ბევრი შა(ლ)ვარდა მზირსაო;
ბევრმა სახელი მაილო, ჯარზე გულ-დიდად ზისაო;
ბევრი მაართევს დედასა, გულს ნათოფარი სჭირდაო.

—

- უწინდელეები გვჯობდიან ეხლანდელეებსა ცდითაო:
ძალით იჭერდეს მამულსა თოფითა, შემდეგ კმლითაო;
- 15 შიგ დარჩეულეებ ვაჟები ქავში სხდებოდეს ცვლითაო;
ბაკნებით ედგის წამალი, ძღებოდეს თოფის კლითაო.
სისხლით მორწყულო სამზღვარო ჩვენო და ქისტებისაო!

(Msh).

513. სათივოდ (C)

ცს ეს ლექსი ჩაუწერია ნ ა ნ ა ი ს ძ ე ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ, შატილიონისა, რომელიც ამის მბობის დროს (1925 წ.) 15 წლისა ყოფილა. ლექსის მათქვამი კი **სამუკა** ნიას ძე **ჯინჭარაული** არისო.

როგორც ჩანს, ნ ა ნ ა ი ს ძ ე ს უჭირდა „რ“ ბგერის გამოთქმა და მის ნაცვლად ცს ზოგჯერ „ლ“ ესმოდა. ალბათ ამით აიხსნება, რომ: 4 ძირში] ძილში C; 5 ძირსაო]

ძილსაო C. ჩემ შესწორებათ მხარს უჭერს მსგავსი ადგილები ამავე წიგნში: „ზე ფიცხი, ძირში ყინული“ (513, 4) შდრ. „ზედ ფიცხი, ფეკში ყინული“ (280, 4); „არ გამაიგან ძირსაო“ (513, 5) შდრ. „ყველამ გამიგა ძირშია“ (631, 1).

ეს ლექსი მშვენიერია როგორც ფორმით, ისე შინაარსით. მაგრამ ამას გარდა იგი საყურადღებოა, როგორც ნიმუში ერთი მათქვამის გავლენისა მეორის შემოქმედებაზე. მე მგონია, რომ სამუკას ეს ლექსი ნათქვამი უნდა ჰქონდეს ომას ლექსის გავლენით, რომელიც წინა ნომრად დაიბეჭდა (№ 512, თივის თრაზე).

ბ.

გიორგი ჯინჭარაულმა ეგვე ლექსი რომ მიაბო (ტფილისში 1. 3. 1931), დაუმატა ორი მუხლი, ერთი მესამისა და მეორე მეშვიდის შემდეგ:

3ხ ჩამოუყენენ თავ-ჩაღმა, ხათაბალაი, ჭირსაო.

7ხ კირით ნალესნო ქვიტკირნო, გვერდზე ქარაფო კლდისაო.

სხვა წვრილ-წვრილი განსხვავებანი: 3 პირაო] ჩდილაო; 7 შამილისაო] ქისტები-საო; 8 შატილსა] შატილა; 9 თუ წახვა] თუ წახვალ; 10 ტყავ-კორცი] ტყავ-კორციით; მმ. 11 და 12 გადასვა ერთი მეორის ადგილას; 14 მატოლებულო] მატოლებულსა; 15 საგათენებო] საგათენებოდ; 15 თავარს] მთავარს; 19 ხარი ვითაის] ხარ ვითაისა.

514. ჯიკვზე ნადირობა (B)

ეს მეორე ლექსია, რომ ვეფხის-ტყაოსნური ოთხეულით იყოს შედგენილი (შდრ. № 459). მელექსედ მოხსენებული **გრანჯა** ომში დაღუპულა (477, 33). იგი გვარად **წიკლაური** იყო.

515. მემჯობენი (B)

ლექსი აბიკა **წიკლაურისა** არისო. – 9 ანატრეს] ანატრებს B.

516. მენადირის მარცხი (Sh)

ჩამაწერინეს ბაცალიგოში 24.7.1911. – მოამბე მუხლებს ბოლოში ხშირად ონებს უმატებდა: შრებისაო, სქლებისაო და მისთ. – 3 თავსა ზის] შეიძლება ასეც გავიგოთ: თავს აზის.

მონადირის მარცხს ეხება აგრეთვე შემდეგი ლექსები: მვერელათ ფუნჩია (№ 553) და სინდიურისძე (№ 671).

ბ.

- ზენ ბაცალიგოს თოლსა თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებოდა;
აბულეთურთ ციხესა კუთხი მარჯვენა სქდებოდა;
თავსა ზის შავი ყორანი, გველი ლიბუში ძვრებოდა;
კვირიკა კურდღელაშვილი გულს-უწადინოდ კვდებოდა;
5 გაოკრებული ლურჯაი სამბურში არა დგებოდა;
დედას იმ კვირიკაისას მზეი გულს აღარ სთბებოდა;
ეგრეც ცოლს კვირიკაისას თვალებს ცრემლ აღარ სხლტებოდა.

—

- ჯიკვებს ნუ ჩასდეგ, კვირიკავ, ჯიკვებს ფადუხის კლდისასა!
ჩაგივლენ ტანიშია, ჯარს ჩაგიწყობენ რქისასა,
10 თანაც შენ ჩაგიყოლებენ, ჩხერს ჩაგაჭრიან კლდისასა,
გაგიმალლებენ ეშმაკსა, ნაქარს დაგცემენ მთისასა.
თოფსაც ტანიას ნუ სწირავ, მკოცელსა ჯიკვებისასა!
ჯერ ქისტებს გაუხარდება, მერე ჯიკვთ ფადუხ-კლდისასა.
გაიგებს მითხოველები, ბეგარს დაგვყრიან ცხვრისასა.

—

- 15 თოფო, მაგიკვდა პატრონი, წვერის ვინ დაგსვა ლიშანი?
ეგრეცა შენა, ტყვიო, ვაჟმა ვინ ჩაგკრა ისარი?

(U).

სმა დაბეჭდა ივერიაში (1891, № 90). მისთვის უამბნია ა ლ უ დ ა ზ ვ ი ა დ ა უ რ ს.

ბ.

- ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებო.
კვირიკაისა ციხესა მარჯვენა გვერდი სქდებო.
თავს დაჰყეფს შავი ყორანი, ლიბუში გველი ძვრებო.
კვირიკა კურდღელაისა გულს-უწადინოდ კვდებო.
5 დედა უტირის ბენავსა, გულზე აღარა სთბებო.
დაი კი კვირიკაისა ფარავით იხოშებო.
ცოლი კი კვირიკაისი სანთლებურადა დნებო.
ლურჯაი კვირიკაისი სამბურჩი აღარ დგებო.
მამა კი კვირიკაისი თმა-წვერით იხოშებო.
10 ფრანგული კვირიკაისი ქარქაშში აღარ დგებო.

(R 87)

დ.

ჯიკვთა ნუ ჩაჰდეკ, კვირიკავ, კურდელაშვილო, კლდისასა,
გაგიძალღებენ ეშმაკსა, ნაქარს დაგცემენ ცისასა.
თანაც შენ ჩაგიყოლებენ, ჯარს შავიყრიან რქისასა.
თოფსა ნუ სწირავ, კვირიკავ, მწყენელსა ბევრის მტრისასა!
5 ჯერ მტერთა გაუხარდება, მემრ ჯიკვთა ბანდუხისასა.
გაიგებს მითხოვლები, ბეგარს დაგვლებენ ცხვრისასა.

(Rფ 89).

ჩაუწერია ბ ე წ ი ნ ა ც ა ბ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ 1883 წ. – 1 კურდელაშვილო] კურ-
დელაშვილის R.

ე.

ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებაო.
თინიბექ, შენსა ციხესა მარჯვენა კუთხე ჰსქდებაო.
თავს შემომჯდარა ყორანი, ლიბოში გველი ძვრებაო.
შიგა წვეს ალუდაური, კვდება, აღარა რჩებაო.
გვერდს უზის ცოლი ლამაზი, სანთელივითა დნებაო.

(X, ივერია, 1887, № 188=ც. წ. 156).

ვ.

ზენ ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვენ ბაცალიგოს შრებაო.
თინიბექაის ციხესა მარჯვენა გვერდი სქდებაო.
თავს აზის შავი ყორანი, ლიბოში გველი ძვრებაო.
შიგა წვეს თინიბექაი, კვდება, აღარა რჩებაო.
5 გვერდთ უწევს ცოლი თავისი, ჭინჭარებულა დნებაო.
კარძე უბავის ლურჯაი, ხვადი ტოტებზე დგებაო.

(Tფ).

3 ლიბოში გველი] ლობოში გველო T.

ზ.

ზე ბაცალიგოს თოვლი თოვს, ქვე ბაცალიგოს შრებაო.
თინიბეგაის ციხესა მარჯვენა გვერდი სკდებაო.
თავს დაჰყევს შავი ყორანი, ლიბოში გველი ძვრებაო.
შიგა წვეს თინიბეგაი, მურდლად არც ისა კვდებაო.

(Q).

517. მენადირის ზიფართი (Sh)

ჩამაწერინეს ო დინათ გიგიამა და გიორგი ოჩიაურმა 4. 8. 1913. ახილაში. — ვარიანტები: 1 ქისტებისაო] დილღვლებისაო; 4 შავ-წყალი ადგილის სახელია; 5 სანადირო სხვისაო] ქისტების სანადიროა, მაგრამ არხოტიენებიც დადიან; 9 არ დაგიფერესთ სხვისაო] სხვებზე უფრო კარგად გინადირესო; 20 დიღო ღამეო სთვლისაო] დეკემბერში მომხდარა; 22 მაგივას ცისპირ-ძერისადა, სოფელო ქისტებისაო] დამჭრელი ქისტებში მისულა და შველა უთხოვია: ამხანაგი დამეჭრა, მომეშველენითო.

ეს ლექსი გამოუთქვამს **გრანჯა** (ანუ ჩუნთია) **წიკლაურს**.

ბ.

- ტილო ჩვენო ტერლაო, მიჯნაო ქისტებისაო.
სრუ მუდამ ძალით ნაჭერო წინდგეს ვაუებისაო!
შიბ-წვერო გასახედაო, მაგლილო ჯიკვებისაო!
პირ-იქითისკე შავ-წყალო, ფერი გძე სიმაგრისაო.
- 5 გარმადის არხოტიენები, სანადირო ას სხვისაო.
აღუამა და გიგიამ ფერი დაიდგეს მგლისაო,
შამაგიარეს, შავ-წყალო, ბოლოვო გორებისაო,
მკართა სხავ ბერდენკაები, ჯარ უწყვაგ ვილღებისაო,
მაგაწიოკნესთ, ოკერნო, არ დაგიფერესთ სხვისაო.
- 10 მაუვამც ჩემსა დამწყევსა ზიფართი ეშმაკისაო!
ამხანიგს თოფი მაუხვდა, დრო დადგა ცოლო-ბრლისაო.
ოღინათასა გიგიას გული ზღებიყო ქვისაო:
ისრევ თოფევდა ნადირთა, ვითამ სრუ არა სჭირსაო.
მარტიათაი აღუა დასანანებ ას მტრისაო,
- 15 არ მალგონდების ნადირი, გულისაგან ადღებს გმინსაო.
მამრჩალან რაკელს ალაგსა, შავ-წყალ იმ წვერის ძირსაო,
ზედაც ესწრობის ღამეი, ხანია ბნელობისაო.
აეგრ ითრევენ ერთუცსა, რო დედა თავის შვილსაო,
დამდგარან ველი-ველადა, ვერც ეს მაკელეს კლდისაო,
- 20 თავს ადგას ცული სიცივე, თვე დგების იანვრისაო.
ამაკედ, ნულარ ღვკიანობ, სისკარო თენებისაო!
გათენებს პერანგიანი, დიღო ღამეო სთვლისაო.
გათენებისად მაგივა, სოფელო ქისტებისაო.

—

ამაგის მალექსებელი საბოსლოს კარზე ზისაო.

25 კელში უჭერავ ფანდური, ლექსებს ადვილად თვლისაო.
სალექსოდ გამამიტანეთ თითო გილდ ხაზინისაო.

(G 198).

ბესარიონის თანახმად, 24. 12. 1909. სანადიროდ წასულან ხუთნი: ადუა გაბური, გიგია ცისკარაული, ჯღუნა წიკლაური, წვრილა წიკლაური და გიგოლ ჯაბუშანური. სანადიროში რო ჩასულან, წილი უყრიათ: შავ-წყლის წვერების სანადირო ჰრეგებია ადუასა და გიგიას, ტერღის წვერისა კი – ჯღუნას, წვრილასა და გიგოლს. წასულან თავ-თავის წილ-ხლომილ ადგილებში. ტერღის წვერელთ მალე მოეკლათ ნადირი და ბინაზე ჩამოსულიყვნენ, ადუა და გიგია კი შეჰყოლიან შავ-წყლის წვერს ისე, რომ დაღამებამდი ვერა უნახავთ. საღამოს პირს კი დაუწყიათ სროლა და ზოგი დაუჭრიათ, ზოგი კი მოუკლავთ. ამ სროლის დროს ჯიხვ-მოზვერი გადმოჩენილა იმ მხარეზე, სადაც გიგია მჯდარა. გადმოუბრუნებია თოფი ადუას, რომ ჯიხვს ესროლოს და საუბედუროდ გიგიას კი მოჰხვედრია. ადუა, რა თქმა უნდა, ძალიან შეწუხებულა ასეთი ხიფათის გამო. ფეხში დაჭრილი გიგია ადუას დიდის წვალების ჩამოუყვანია ტყის პირში, სადაც დაუნთია ცეცხლი, დაუხვევია ნატყვიარი, გაუძვრია ტყავი და ჩოხა და დაუხურავს ამხანაგისათვის, თვითონ კი პერანგის ამარა დარჩენილა და ღამე ისე გაუთენებია. რადგანაც არხოტი შორს ყოფილა, ამიტომ მეორე დღეს ადუა წასულა მახლობელ ქისტის სოფელში, ნეთხაში, და პირდაპირ ასმათის კარზე მისულა, რომელსაც ბევრი სისხლი ჰმართებია არხოტიენებისა („ისრ ქისტებ არხოტიენებს არ მოხკვლენ, რომ ეს ასმათ არ ეტანას“). ასმათი მოჰკებებია და მაშინვე უცვნია, რომ ადუა არხოტელია, „მაგრამ კარზე მისულს სტუმარს როგორ მახკვლევდ?!“ ხიფათი რომ გაუგია, ასმათს მაშინვე შეუყვანია ადუა თავის სახლში, გაუთბია, თვითონ გამოსულა და მეზობელი ქისტებისათვის შეუტყობინებია ამბავი, შეუყრია ექვსი კაცი და გამართულან, ადუას წინამძღოლობით, გიგიასკენ. რადგან ამასობაში საღამო ხანსაც მოუტანებია და არხოტს ვეღარ მიაღწევდენ, ასმათს ურჩევია: ამაღამ ჩემთან წამოდით, კარგად მოგივლით და ხვალ კი არხოტს გაგაცილებთო. ესენიც დათანხმებულან. ასმათს წაუყვანია გიგია და ადუა ნეთხაში. იმ ღამეს იქ დაძრჩალან არხოტიენები. მეორე დღეს ასმათს მიუცია თავისი ცხენი და წამოუყვანია გიგია არხოტში. ერთი ქისტი დაუწინაურებიათ, რომ არხოტში ამბავი შეეტყობინებინა და ხალხი მიჰკებებოდა. წასულან არხოტიენები და შეჰხვედრიან გზაში გიგიას და მასთან ერთად ადუასა და ქისტებს. არხოტელებს ქისტებისათვის მადლობა უთქვამთ დახმარების აღმოჩენის გამო და წამოუყვანიათ გიგია. შემდეგ ადუას დაუყენებია აქიმი, რომელსაც მოურჩენია გიგია და თავიანთი სამართლის წესით ორმოცი ძროხაც გადაუხდია.

ამ ამბის ის ნაწილი, სადაც გადმოცემულია მოსისხლე მტრის კარზე მისული სტუმრის შველა გაჭირების დროს, მშვენიერი და წარმატაცი სურათია სტუმარ-მასპინძლობის წესებისა, რომლებიც დღესაც კი ძალაშია მთაში.

518. შვიდნი ძმანი და იმათი ბიძა (R 103)

ბ.

- შვიდ ძმათა თვარელიანთა ვეფხვი კლდით გადმოგვეკიდა.
შვიდთავ ვესროლეთ შვიდ-შვიდნი, ვეფხვს ერთიც არ შეეკიდა.
მერვემ ესროლა ბიძამა, ვეფხვი მწკლით ჩამეკიდა.
შვიდნივემც ქალად გვაქცივნა, ყროლ კაცს საქმარედ აგვეკიდა!
- 5 ეს ჩვენი თოფ-იარაღი ჭალას მურყანზე დაჰკიდა!

(Sh ფ).

ჩამაწერინა კ ა ც რ ი ე ლ ა რ ჩ ე მ ა შ ვ ი ღ მ ა, თეთრა-კვევლმა, 28. 9. 1913. ს. ჯაბლევში. — პირველად სხვაგვარად მიამბო ბოლო, — მესამე მუხლს ეს მოაყოლა:

- შვიდნიმც გვაქცივნა (ხუცადა), ყელზე ოლარი დაგვეკიდა!
- 5 ეს ჩვენი იარაღები ჭალას მურყანზე შაჰკიდა!
- ჩვენამც გვაქცია ქალადა, ყროლ კაცს საქმარედ აგვეკიდა!

პირვანდელ ვარიანტში მეოთხე მუხლში ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვის ნაცვლად კ ა ც რ ი ე ლ მ ა ეს თქვა: „ქალადა“, მაგრამ ოლარს იგი არ უღებუა და, ამას გარდა, „ქალი“ შემდეგაც არის მოხსენებული (მ. 6). — ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი: 1 შვიდ ძმათა თვარელიანთა] შვიდ ძმათა, მერვეს ბიძასა; 3 მერვემ ესროლა ბიძამა] ესროლა ბებერ ბიძამა.

გ.

- შვიდს ძმათა, მერვეს ბიძასა მთას ვეფხვი გადმოგვეკიდა.
შვიდთავ ვესროლეთ შვიდ-შვიდი, ვეფხვს ერთიც არ მოეკიდა.
ესროლა ბერმა ბიძამა, — ვეფხვი ბწკლით ჩამოეკიდა.
ნეტამც ჩვენ თოფ-იარაღნი ჭალას მურყანზე დაჰკიდა!
- 5 ანამც გვაქცია ქალადა, უნდაურ ქმრებიც აგვეკიდა!
- ანამც გვაქცია ხუცადა, გულზე ოლრებიმც დაგვეკიდა!

(V, № 46).

არსებითად იგივეა, პირველი სამი მუხლის ფარგალში, X (ივერია, 1887, № 144=ც. წ. 50) და T. — გ ა ნ ს ხ ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი: 1 შვიდს] შვიდთ X, T; მთას ვეფხვი] ვეფხვი მთით X, კლდით ვეფხვი T; 2 არ] ვერ X; 3 ესროლა ბერმა] მერვემ ესროლა X, ესროლა ბებერ T; ჩამოეკიდა] გადმოეკიდა T; შემდეგ კი:

დ.

- 5 შვიდნივამც ქალად გვაქცივნა, ცუდამც ქმარად აგვკიდა!
ეს ჩვენი თოფ-იარაღი ჭალას მურყანზედ დაჰკიდა!
ანამც სუცესად გვაქცივა, ყელზედ ოღრები ჩაგვკიდა!
- (X).

ე.

- 5 ეს ჩვენი იარაღები ჭალას მურყანსამც დაჰკიდა!
ჩვენ ბარის სუცად გვაქცია, ყელზე ოღრები დაგვკიდა!
ანამც გვაქცია ქალადა, ყროლიმც საქმარე აგვკიდა!
- (Tფ).

ვ.

ჩვენ, შვიდთა ძმათა მთვარელთა, მთას ვეფხვი გამოგვეკიდა.
შვიდთაც ვესროლეთ თოფები, მას ერთი არ მოეკიდა.
ესროლა ბერმა ბიძამა, – ვეფხვი კლდეს გადმოეკიდა.

(თეატრი, 1886, № 38).

ჩაწერილი ყოფილა ს. საქაშეთში (ქართლში) გ ი გ ო დ ი ა ს ა მ ი ძ ი ს მიერ.

შვიდი გურჯანელის სიმღერის დასაწყისი რამოდენადმე მთვარელთა ლექსს მოგვაგონებს (ნ. მაგალითად Lach, №№ 29, 54, 77, 100).

519. მოყმე და ვეფხვი (Sh)

ჩამაწერინა ახიელელმა უნ ც რ უ ა (ლუკა) ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 15. 3. 1925.
ტფილისში.

პირველი ნაწილი ამ ლექსისა ნაწილობრივ ძველია და ნაწილობრივ ახალი. ახალი დაბეჭდილია წვრილი შრიფტით. მეორე ნაწილი სულ მთლად ახალია. გადაკეთება-გავრცობა ძველი სიმღერისა **გიორგი** უთურგას ძე **ჯაბუშანურს** ეკუთვნისო.

პირველ ნაწილში წვრილი შრიფტით (პეტიტით) გამოყოფილია ის მუხლები, რომლებიც, უნ ც რ უ ა ს სიტყვით, ახლად დამატებულია. [ნ. აგრეთვე დამატებაში. რედ.]

ძველ ნაწილში ამბავი აქ მესამე პირის ფორმითაა გადმოცემული, მაშინ როდესაც ზოგიერთ ვარიანტში იგი პირველი პირითაა მოთხრობილი.

ვეფხვი რომ ჩვენშიც გვხვდება, ამას ამტკიცებს ის გარემოება, რომ 5. 12. 1922. ლელობის მახლობლად, საკოდრისის ხევში (ტფილისიდან ჩრდ. დასავლეთით, 28-ოდე კილომეტრის დაშორებით) ლელობის მცხოვრებელმა გლეხებმა: სიმონ ბ ე ქ ა უ რ მ ა

(60 წ.), ალექსი წიკლაურმა (26 წ.) და იოსებ ბეჭაურმა (24 წ.) მოკლეს იშვიათი ზომისა და წონის ხვადი ვეფხვი: ტანის სიგრძე 190 cm., კულისა 104 cm. (სულ 294 cm.), წონა (გამოშიგნვის შემდეგ): 9 ფუთი და 22 გირვანქა (ი. ჩხიკვიძის შვილი, ლელობის მახლობლად მოკლული ვეფხვი: საქართველოს მუზეუმის მოამბე, II, 1923-1925, გვ. 12 და შემდგ.).

ბ.

- მოყმემა პირ-შიშველამა შიბნ გაიარნა კლდისანი, გადაიარნა, – ავიდა, – ბილიენი ჭიუხისანი, თოფ დახკრა ჯიკესა ბეკენსა, ჭალას ლაწნ იქნეს რქისანი. ზედ ლამემ უსწვრა მოყმესა, გზან ვერ გაიღნა კლდისანი.
- 5 გზას ვეფხვი შამაყვარა, ხანნია შულამისანი. შაიბნეს ვეფხვი, მოყმეი, მაშინ დაიდრნეს მიწანი. ფარის ფარებას ვერ ასწრობს, ვეფხენი ჩქარნია კლდისანი. გაზით გაართუნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი. მოყმემაც კელად იყარნა ხე-ტარნი თავის კმლისანი,
- 10 იმ დროს გაუჭრა ჭარულმა, ხანნია წაქცევისანი. ვეფხვი კლდეთ გადაეკიდა, წითლად ჩაღებნა ქვიშანი. თაოდ კლდის თავზე შამაწვა მოყმე სულ-ამომდინარი. ვინ ეტყვის მაგის დედასა, – კარს უსხენ ქადაგ-მკითხავნი, – „უერთოდ არ დაიხარჯნეს შენის აფხაზის ისარნი?“

(G 241).

როგორც ჰგავს, ბესარიონს ძველ ლექსში თითო-ოროლა მუხლი ახალიც გაჰპარვია.

ჩემ მიერ იმავე ბესარიონისაგან 1911 წ. ჩაწერილი ვარიანტი ამისაგან რამოდენადმე განსხვავდება: მეორე მუხლი აკლია, სამაგიეროდ იქ იკითხება: „შამოკლეს კილდის თავზედა ხორონი ჯიკეებისანი; 4 ზედ თან; 6 შაიბნეს...] ეს ერთი მუხლი აკლია ჩემს ჩანაწერში; 10 ჭარულმა, ხანნია] ფრანგულმა, დრონია; 14 შენის აფხაზის ისარნი] ის შენი შვილის ისარნი.

ბ.

- მოყმე ვარ პირ-შიშველაი, დავლაკენ პირნი კლდისანი, მშვილდ დაეხკარ ჯიკესა ბეკენსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი. ზე ლამის ბნელი დამეცა, ვერ ვიცნენ შიბნი კლდისანი. წინ ვეფხვი შამამეყარა, ხანნია ვაკშობისანი.
- 5 მიმწურა კლდესა, მიმყულა, მანატრნ მაშველნი ყმისანი.

ნელიად გაჭრა ცალ-ყუემა, ხანნია წაქცევისანი.
წაიქცა, ღმერთსაც უძახა, თვალნი მარისხნა ღვთისანი.
ჩემსა ღელასა ბეჩავსა კარს უღდა ქადაგ-მისანი.
„უერთოდ არ დავხარჯენი ჩემი ვეფხოშლის ისარნი.“

(R 201).

დ.

ჭალაზე შამავილოდი, წინ ვეფხვი შამამეყარა.
გაპზიღნ, წამართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
ერთი წაკვივლე, წაიქცა, თვალნი მარისხნა ხთისანი.

(R 99).

ცხადია, აქ „გაპზიღნ, წამართვნა კალთანი“ აქედანაა გადაკეთებული: „გაზით გამართვნა კალთანი.“

ე.

გავრცობილ-გადაკეთებული ვარიანტი ჩაუწერია ჩ ი ტ ო (ქრისტინე) შ ა რ ა შ ი -
ძ ე ს ა ც 1924 წ. ტფილისში ჩამოსული ხეცსურებისაგან. მთავარი განსხვავებანი ჩემს
ჩაწერილთან შედარებით: ზოგი მუხლი აკლია. ამას გარდა: 16 მაგის ღელასა] ჩემსა
ღელასა; 17 ჩვენის აფხაზის] იმ მონადირის; 24 შენ გძინავ] ქვე გძინავ; 25 ი შენი
ჯაჭვის კალთები ოკერმა როგორ დაფითა] ი მამამაღლის ოკერმა ე ჯაჭვი როგორ
დაფითა; 35 ასყრის ტანზეით] ტანზეით ჰყრიდა; 39 ჩემებრ დღე და ღამ] ჩემზე
უმეტეს; 41 ისიც მიამბობს ამბავსა, მეც უთხრა თავის შვილისა] მეც ვუთხრა ჩემი
ამბავი, იმანაც – თავის შვილისა.

ვ.

- მოყემე თქვა პირ-შიშველამა: შიბნ გავიარენ კლდისანი.
მოვინადირენ, დავლაკენ ბილიკნი ჭიუხისანი.
შამამხვლეს კლდისა თავზედა ხორონი ჯიკვებისანი.
ჯიკვსა თოფ დავჰკარ ბერკენსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
- 5 შავვარდი ვეფხვსა ნაწოლსა, დრო(ნ) იყვენეს შულამისანი.
შაიბნეს ვეფხვი, მოყმეი, მაშინ დაიდრნეს მიწანი.
კლდეები ჩამანგრიეს, შტონ დაილეწნეს ტყისანი.
დრო აღარ დარჩა მოყმესა, ხანი რო ჰქონდეს ცდისანი.
ფარსა უფარებს, ვერ ჰფარავს, ვეფხვი ჩქარია კლდისანი.
- 10 გაზით გაართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
მოყმემაც კელში იყარნა ვადანი თავის კმლისანი.

მაშინ გაუჭრა ფრანგულმა, დრონ იყენეს წაქცევისანი.
ვეფხვი კლდეთ გადაეკიდა, ჩამაწითნა ქვიშანი.
ქვიშას მიღებავს წითლადა სისხლი ზედ ჩამამდინარი.

15 ნუ ეტყვით მაგის დედასა, კარს უსხედს ქადაგ-მკითხავნი.
უერთოდ კი არ იხარჯნეს ჩვენ მონადირის ისარნი.

ჩაუწერია ვ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ს, დაბეჭდა ვ. კ ო ტ ე ტ ი შ ვ ი ლ მ ა ამ სათაურით: „ბალადა, თუ როგორ შეაკვდენ ერთი-მეორეს ვეფხვი და ვაჟკაცი“ (ქართული მწერლობა, 1927, № 3-4). როგორც მოყვანილი მუხლებიდან ჩანს, იგი გავრცობილია და ძალიანაც მისდევს ჩემს ჩანაწერს, მაგრამ ძველ მუხლებში რომ ამბავი პირველი პირის ფორმებით არის გადმოცემული, ამას აღარ უდგება ჩამატებულ მუხლებში მესამე პირზე გადასვლა.

მერმე კიდევ მოსდევს ახალ-დამატებული ბოლო: „იარებოდა დედაი“ და სხვა, რომელიც ჩემ ჩანაწერთან შედარებით შემდეგ განსხვავებით გვიჩვენებს (აღვნიშნოთ უმთავრესები): 20 დაუბნელდა] დაუღამდათ; 22 დახვდა] შახვდა; 23 ვეფხვის დაჭრილსა კლანჭითა] ვეფხვის კლანჭებით დაჭრილსა; 25 ი შენი] ეს შენი; დაფითა] დაფლითა; 27 ბევრა დრო] მეტი დრო; 28 ვეღარცად შენ დაიფარე] ვეღარც შენ დაიფარიე; ნაქონი] ნაჭერი; მმ. 31 და 32 აკლია; 36 ხან ვითამ იმის შვილმ ძლივის] ხან კიდენ იმისი შვილი; 39 ჩემებრ დლე და ღამ] ჩემზედ მეტადა; 40 წავიდ მეც აიქ] წავიდე, მეც იქ; 41 ამბავსა] ამბებსა; თავის] ჩემის; 42 ბრალიდ] ბრალი.

ოთქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ეგევე ვარიანტი This წიგნში ერთ ადგილას (გვ. 78). ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ This ან აქედან აქვს გადაბეჭდილიო, ან არადა როგორც ვ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ს, ისე This ლექსი ერთისა და იმავე პირისაგან აქვს გაგონილიო. მეორე მოსაზრება უფრო საეჭოა, რადგანაც ძნელი დასაჯერებელია, რომ ორ სხვა-და-სხვა პირს სხვა-და-სხვა დროს ერთნაირად ჩაეწეროს ლექსი თუნდაც ერთისა და იმავე მოამბისაგან. ჩემს ჩანაწერ ლექსებში ბევრია იმის მაგალითი, რომ ერთსა და იმავე მოამბეს სხვაგვარად გამოეყვანოს ლექსი მეორედ მბობის დროს.

მეორე ადგილას კი This წიგნში (გვ. 199) ამას ვკითხულობთ:

ზ.

მოყმემ თქვის პირ-შიშველამა: ქედნ გავიარენ კლდისანი,
გავიარენ და გავლაკენ ბილიკნი ჭიუხისანი.
ვეფხვსა შავღვარდი ნაწოლსა, თვალნ იყენეს შუღამისანი.
აღვა და შამამეომა, თვალნი მარისხნა ხთისანი,

5 კლდეთ ყურეს ჩამამიტანა, ჩავაწითენით ქვიშანი.
ქნევას მოვალე(ნ) მაჯანი, ვადან დავსცვიოთენ კმლისანი.
ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა, ხან(ნ) იქნეს წაქცევისანი.
ნადგვად გამართუნა კალთანი ჭაჭვისან, ბეგთარისანი.

- მოვეკალ, ატირდებოდეს იანი ჭაუნისანი.
- 10 სულთ მელოდეს ეშმაკნი დარალიანი კლდისანი.
ჩემსა დედასა უთხრიდით: არ გინდან ქადაგ-მისანი.
სწორებსა გამიგებევას, შიბნი დაძივნან კლდისანი.
წყლის პირში ჩამასული ორ, ხავსნი მოვმოვენ წყლისანი.
დათაც კი გამიგებით, ნაჭაპნ დაიჭრნან თმისანი.
- 15 გზანიმც კი აყვავლებიან ცხვრისანი, მემცხვარისანი!
წყალს იმათ გამომაკდინეს, კიღნი ჩამისხნეს სხლისანი.

(Th 199).

8 ნადგვად] არ ვიცი, რას ნიშნავს ეს სიტყვა. შეიძლება შერყენილი იყოს, – სხვაგან ამ ადგილას იკითხება „გაზით“; 9 ჭაუნისანი] ასეა აქ, თუმცა ზემოთ (მ. 2) იკითხება „ჭიუნისანი“; 14 ნაჭაპნ დაიჭრნან] ნაჭაპნი დაჭრნან Th.

უკანასკნელი მუხლები 255 ნომრიდან გადმოსულა. სამაგიეროდ ორიოდ მუხლი ამ სიმღერისა 255 ნომრის ბ ვარიანტშია შეტანილი.

წ.

- მოემემ თქვა პირ-შიშველამა: „შიბ გავიარე კლდისაო.
ჭაუნებს წვერებ უარე, ჩხრენ იყენეს ჯიკვებისაო.
ვეფხვსა შავ(ლ)ვარდი ნაწოლსა, დრონია შუალამისანი.
ვეფხვი ამოდგა, მეომა, თვალნი მარისხნა ღვთისანი.
- 5 კელი დავლაღე, დავცვიოთენ ვადანი ფრანგულისანი.
მაშინ ძლივ გაჭრა ფრანგულმა, დრონია წაქცევისანი.
ყურეს ჩამაგდა აგეთსა, ჩავაწითენით ქვიშანი.
ვეფხ(მ მ)კლავზე შამამიწვინა, ტოტით მაყარა მიწანი.
მოვეკალ, ატირდებოდეს იანი ჭაუნისანი.
- 10 თავზე დაგვბუის ყვარანი მაშვრა(ლ)ნი შორის გზისანი,
ელიან სულთ ამოსვლათა დარალიანი კლდისანი.
უთხარი ჩემებ სწორებსა, შიბნ გაიარნან კლდისანი.

(Msh).

ჩაუწერია ალოტელი ხეცსურისგან დათუკა არახულისაგან, რომელსაც ეს სიმღერე ფანდურზე დაუძღერნია. – 3, 6 დრონია] დრონი ჰა Msh; 4 მარისხნა] მარისხვა Msh.

თ.

მოემემ თქვა პირ-შიშველამა: ცერნ გავიარენ კლდისანი.
შავღვარდი ვეფხვსა ნაწოლსა, ხან(ნ) იყენეს შუალამისანი.

ადგა და ვეფხვმა ომი ქნა, მარისხნა თვალნი სთისანი.
ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა, ხან(ნ) იქნეს წაქცევისანი.
5 ვეფხვ მკლავზე შამოვიწვინე, ტოტით ვათხრიე ქვიშანი.
გაზით გამართვნა კალთანი ჯაჭვისა, ჯავშანისანი.
საწყალსა ჩემსა დედასა კარს ედგეს ქადაგ-მისანი.

(Mr).

„შავლვარდი“ ფორმის მიხედვით (მ. 2) ეს ლექსი ხეცსურისაგან უნდა იყოს გაგონილი.

ი.

დრონ იყენეს შუადღისანი.
ვეფხვი რო წამამიფრინდა, თვალნი მარისხნა ღვთისანი.
ჩამავლივ ვიწროს ყურესა, მაწითებინა ქვიშანი.
შაიბნეს ვეფხვ და მოყმე, მაშინ შაიბრნეს მიწანი.
კლდეებიც ჩამაიშალა, ტოტებ დაღეწეს ხისანი.
5 ფარს კმარობს მოყმე, ვერ ისწრობს, – ჩქარნია ვეფხვნი კლდისანი.
ბოლოს მოყმემაც იყარნა კელში ვადანი კმლისანი.
იმ დროს გაუჭრა ფრანგულმა, დრონ იყენეს წაქცევისანი.
ვეფხვი კლდეთ გადაეკიდა ტოტიდან სისხლებ-მდინარი.
მენაც კლდის ძირში შამოვწევ, მენაც სულ-ამამდინარი.
10 ბეჩავს ჩემს დედას რად უნდა ქადაგი, ან და მისანი?
დაბებნონ ჩემმა სწორებმა ყურე-მარენი მთისანი.
აგებ ძვალ მაინც დაკელონ ლამაზის ვაჟკაცისანი.
დებსაცა გამიგებიეთ, ნაწნავ დაიჭრან თმისანი.
სწორებში ნულარ გამოვლენ მგლოვიარენი ძმისანი.

—

დედა ატირდა ბრალადა: შვილო, აღარ მაქვ ძალია.
მშვიდობით! ჯვარი გეწერას, ეგეც სამარის კარია.

ჩაუწერიათ ს. კაწალ-კევიში (რომელიც ფშავშია, მაგრამ ხეცსურები ცხოვრობენ).
გადმოძცა ვ. კ. ო. ტ. ე. ტ. ი. შ. ვ. ი. ლ. მ. ა. ეს ნაწყვეტი გავრცობილი სახისია.

ია.

ბაღლ ვიყავ პირ-შიშველაი, წვერნ მოვიარენ მთისანი,
ჩამუედ საჯიკვეშია, შიბნ დავიარენ კლდისანი.
თოფი ვესროლე ჯიკვებსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
ნაწოლსა ვეფხვსა შავვარდი, ხანნ იყენეს შუა დღისანი.

- 5 ხანჯრით მე, კუდით იმანა, გრილნ აიკრიფნეს მზისანი.
 დღამდა, დამინარჩომა, დამრია, დამდვა ლიშანი.
 პირველსავ ღამეს მოვიდეს მოღალატენი ზვითსანი.
 საწყალს დედასჩემს უთხროდით: რად უნდან ქადაგნ-მკითხავნი?
 შაყაროს ჩემებ სწორები, წვერნ დაიარნენ მთისანი,
 10 იმ ალაგობრივ მამკელვენ, სადაც შიბნია მკრისანი.
 იყუროს საწყალმ დედამა ყრანტალნი ყორნებისანი.

(Sh ფ).

ჩაწერე ჯაბლევეში ივანე გაბიდაურის სიტყვით 28. 9. 1913. (თვითონ ივანე ყვარიდანაა).

იზ.

- ბაღლ ვიყავ პირ-შიშველაი, წვერნ გადავხარენ მთისანი,
 გავიარენ და გავლაკენ ბილიკნი ჭიუხისანი.
 შამამხვედენ ბილიკებზედა ხრუები ჯიკვებისანი.
 ჩამაუჯე და ვესროლე, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
 5 ვეფხვსა შავვარდი ნაწოლსა, ხან იყენეს შუადლისანი.
 ამამიღვა და შამება, დამკოდა, დამკრა ისარი,
 ჩამამახივნა კალთანი ჯაჭვისნი, ჯავშანისანი.
 ნელ-ნელა გაჭრა ხანჯარმა, ვაწითლებინენ ქვიშანი.
 კლდეთა ჩავცვივდით ასეთთა, შუქნი არ ჩავლენ მზისანი.
 10 ჩამამტიროდენ ნაზლობნი სპეროზიის მთისანი.
 საწყალს დედას-ჩემს უთხარით, – არ უნდა ქადაგ-მისანი, –
 ადგეს, აილოს არგანი, შიბნ დაიარნეს კლდისანი.
 კალთაში გამაიხვივნეს კორცნი ჩემ ძვალმუნისანი.

(Tფ).

იზ.

- ბაღლ ვიყავ პირ-შიშველაი, წვერნ მოვიარენ მთისანი,
 შემოვესროლე ჯიკვებსა, ჭალას ჯაკნ იქნეს რქისანი.
 შავვარდი ვეფხვსა ნაწოლსა, ხან იყენეს შუადლისანი.
 წამამიფრინდა ტიალი, დამკოდა, დამდვა ნიშანი.
 5 ჭალას რომ თოფი გავარდა, კმან ვიცნენ სიათისანი.
 საწყალს დედა-ჩემს უთხარით: რად უნდა ქადაგ-მისანი?
 შაყაროს ჩემებ სწორები, შიბნ დაიარნენ კლდისანი.
 დამმარხონ მკვდარი საფლავში, ზედ მამაყარონ ქვიშანი.

(X 199).

იღ.

- ბიჭი ვარ პირ-შიშველაი, ცერნი დავლაკენ მთისანი,
ჯიკვებსა თოფი ვესროლე, ჭალას ჯაკნი ქნა რქისანი.
მივაწყდი შუადლის ხანზედ ვეფხვსა ნაწოლსა კლდისანი.
ძალას მე, ძალას ისინი, შუქნი დავიდნენ მზისანი.
- 5 იმათ მე დამიმორჩილეს, დამჭრეს, დამკოდეს ისარნი,
ჩამაგდეს ისეთ ადგილას, შუქნი ვერ ჩავლენ მზისანი.
მოვიდნენ შუალამის ხანს მოლალატენი ღვთისანი.
ჩამამივიდნენ საჭმელად სამნი ყორნები მთისანი.
ციდამ ჩამოვა ანგელოზ მკარ-გძელის არწივისანი.
- 10 მე ხომ ყორნები შემჭამდეს, – მკარნი მეფარნეს მისანი.
ჭალაში თოფი გავარდა, კმა ვიცან სიათისანი.
დელასა ჩემსა მითქვიდით: ნუ გინდა ქადაგ-მისანი.
ადექ, აიხვენ არგანნი, შიბნი იარენ კლდისანი,
იმის მარჯვედა მეძებე, ყაწიმ ეყრება მკრისანი.

ჩაუწერია გ. ბოჭორიძეს ს. ჩივლაურთაში 30. 7. 1902.

შეიძლება აქ მოყვანილის (მოყმისა და ვეფხვის) სიმღერის ძველ ნაწილში მოთხრობილ ამბავთან კავშირი ჰქონდეს ერთს ჩემ მიერ გაგონილ თქმულებას, რომელიც ბარისაკოში ჩავიწერე ბათაკაჯინჭარაული საგან 1911 წელს: ერთ ადგილას კლდეში ვეფხვი გამოჩენილა და გავლილ-გამოვლილი ხალხი ყველა დაუნოცავს. ერთ კაცს, მგელა ყურაულიძეს, იმ გზაზე ჩავლა მოჰხდომია. ჩავლისას ვეფხვი მძინარი ყოფილა და მგელას არ უკადრნია მძინარი მხეცის მოკვლა. ამოვლისას კი ტვირთი ჩამოუღია მხრიდან, დაუდევს და შეუძახნია: „შე ძაღლო, რას უგდინარ ამაშიო? მგელა მოვიდა, ადგო!“ ვეფხვი წამომხტარა, ტოტი დაუკრავს მგელასთვის თავში და „ტვინზეთ სრუ ძვალი მოუცლავ.“ მგელას სამაგიეროდ დაურტყამს ვეფხვისთვის ხმალი და ტოტი მოუჭრია. ვეფხვი იქვე მომკვდარა, მგელა კი შინ მისულა და იქ მომკვდარა. ამაზე ნათქვამიაო:

ტოტით ვეფხვმ, მგელამ ფრანგულით დღე დაღამეს მზიანი.

(Sh).

მუნღის პირველი ნახევარი ბათაკამ პირველად ასე მითხრა: „კმლით მგელამ, ტოტით ვეფხვმ.“

520. სიკვდილთან გაბაასება (C)

ლექსი ნათქვამია გოგოთურ ჯინჭარაულის მიერ. Cს თვით მათქვამისაგან ჩაუწერია ბარისაკოში 16. 7. 1925 და ამიტომაც ეგრე სრული. – 29 ღიჩინთა] დიდ ჩინთა C; 40 ვლგეორთ] ვგეორთ C.

ძალიან საყურადღებოა ცნობა იმის შესახებ, თუ რამდენი დრო მოუწდა ავტორი ლექსის თქმას: გძელი ვახშობიდან გათენებადღეო, ნათქვამია (მ. 70). თავის თავად ცხადია, რომ ლექსის „თქმას“ ამდენი კი არ მოუწდებოდა, არამედ წერას: სოფლის კაცი, წერა-ში ნაკლებ გავარჯიშებული, მთელი ღამე მოჰნდომებია ამ ლექსის ჩამოწერას, თორემ, როგორც ა. ო ჩ ი ა უ რ ი ამბობს, „ლექსის თქმას დიდ ხან რად უნდა?“ (450, 21).

ბ.

შე ცოდვიანო სიკვდილო, ეშმაკის დახლო კვალზედა.
შენამც ნუ მიხვალ, სიკვდილო, დედის ერთაის ბანზედა!
დედაი ერთის შვილისა თავს გაგიუყუდა ქვაზედა.
ბობოქარობდა მამაი: „აბჯარნიმც მამცნა ტანზედა!“
5 ძმას რო მეორე ძმა დაშხას, მკარს აგართმევედა მკარზედა,
თოფს დაგკრავს, გულს ვერ ისრულებს, კმლით ზე გარდმოვა მკვდარზედა.

—

მე რო არ ვიყავ სიკვდილი, ვინ მოვიდოდა ჭკვაზედა?
დიჩინნი, ამპარტიონნი გამოვიდოდეს მთაზედა.
სრუ ყველა უნდა მოეძებნა საქონელზედა, ცხვარზედა.
10 ხან თავადებში გადავალ, შავად შავდმოსავ ტანზედა,
არც-რა იციან ტირილი, ცრემლ არ ენახვის თვალზედა.
ხანდიხან შავთამაშდები, რო ხვადი ცხენი ნალზედა.

—

დროება გამეცვალა, ჟამნი მაბრუნდეს სხვაზედა.
თოფებიც გამოგვიცვალეს, კირით ვინ იცნობს კმაზედა?
15 ან სამკლავ-საფუკრიანი ვინა-ღ დაჯდების ჯარზედა?
იარაღს ვინა-ღ აისხამს? — ვაშკაც იცდების ჭრანზედა.
მძივ-ძვალის დილა მაიდეს, ქალებ აკერებს ძალზედა.
ახლის დიაცის ნაკერი ვაშკაცს უკდების ტანზედა.

(Sh).

მიამბო გ ი გ ი ა გ ო გ ო ჭ უ რ მ ა, ჭორმეშიონმა, 21.8.1913. ს. კაკმატში. — უკანასკნელ სტრიქონში დაცნევაა: ახალ-მოყვანილი ცოლის შენაკერი რომ ვინმემ ჩაიცვას ხევესურეთში, დიდ სირცხვილად მიაჩნიათ.

ბ.

თონიმ დაგთხარა, სიკვდილო, დაგსო არხოტის მთაზედა!
ქელ-ფეკნი დაგადრებოდა, ტყავ გაჰყვებოდა ჯღანზედა.

(Sh გუდ.).

ჩამაწერინა კოფია ჩოხელმა 19. 6. 1913 ს. თოთიაურთ-კარში.

დ.

ფეწიმც მოგაზრო, სიკვდილო, დაგაგლო შუა გზაზედა!
მოსვლით მაიპარები, კმას გასტეს გამოსვლაზედა.

(T ფ).

521. სიკვდილი ახალ-უხლებისა (Dj)

„ეს ლექსი არის, რომენი გადაიცვალნეს 20 წლის ჯილეები და 1 ქალი 1919 წელში, იმათაზედ შედგენილი გიორგი არაბულისგნივ.“ – 3 ფერ] პერ Dj (შდრ. მ. 26); 4 ჩააბძანა] ჩაბძანა Dj; 12 დაუზინებ] ე.ი. დაუძინებ; 13 სამესა] ხელნაწერში გარკვევით არის გამოყვანილი: სამესა. ალბათ ის ადგილი იგულისხმება, რომელიც ჩვეულებრივ „სანე“დ არის ცნობილი. „სანე“ „სამე“დან არის გადმოკეთებული, ეს კი თავის მხრივ „სამებ“ის შემოკლება უნდა იყოს; 19 შამააწვეწენ] შამაწვეწენ Dj; 24 ხიშალით] გარკვევით სწერია აგრე. ხ ი ტ ა ლ ე კ ი ვ ი ც ი, სოფელია, და ხ ი შ ა ლ ე არ გამიგონია.

522. დარიშკანით მომკვდარი და სხვა ახალგაზრდები (R 233)

1 სად იძახან მატირალსა] „საით უძახიან მოტირლებსაო.“ R; 2 ხუთშაბათს აღარ მავიდა] „წაწალი წაწალთან უფრო ხუთშაბათობით და შაბათ საღამოს მიდის, ხევსურეთში ქალი, ფშაეში – ვაჟი“ R; 4 მალლა-მალლა] „წადი მალლა“ R; 7 დარიშკანით მამკვდარია] „იმ ქალს დარიშკანით მოუკლავ თავი“ R.

როგორც ექიმი გ. თ ე დ ო რ ა ძ ე აღნიშნავს, ხევსურეთში ძალიან გავრცელებულია ქალების თავის მკვლელობა, განსაკუთრებით თვიურის დროს (Th 129-130). ქალების თავის მოკვლა ამ წიგნში დაბეჭდილ ლექსებშიც მოიპოვება: სულხანაურის სიკვდილის გამო თავს იკლავს მისი ბიძაშვილი ნათულა (208, 29), დ. წიკლაურის სიკვდილის გამო – მისი ცოლი (539, 52).

523. ჩათიბვა სიკვდილის მიერ (R 42)

ბ.

სიკვდილმ თქვა: ზღვიდამ წამოველ, ზღვა ჩქეფით შამოვიარე.
გადმაუხედენ ფშაეელთა, ყოოდენ როგორც იანი.
ჩაველირე და ვერ ჩაველ, – ხატი ჰყოლიყო ძრიალი:
შორს გზაზე ამომეგება, შავარდენ იყო მკრიანი.

- 5 გადმაუხედენ კევსურთა, – შაენ იყენენ როგორც ჭიანი.
ჩაველ და ისე ჩავთიბე, როგორც ნალევმა თივანი.
ბევრისა კარი დავსჯარე, ბევრისა ისევ მღე არი.
ბევრისა ღელა ვატირე, ბევრისა ცოლი თმიანი.
ბევრისა თოფი შავჰკიდე, სიათა პირ-კომლიანი.
- 10 ბევრისა კმალი დავაგდე, ფრანგული ფხა-სისხლიანი.
ბევრის ქალისა გავწირე კალათა ჩხირ-წინდიანი.

(V, ფშავლები: ივერია, 1886, № 36).

არსებითად იგივეა Xის ვარიანტიც (ც. წ. გვ. 240). გ ა ნ ს ხ ვ ა ვ ე ბ ა ნ ი: 1 ზღვიდამ] ზღვა-ზღვა X; 4 ძრიალი] ძრიანი X; 5 გზაზე ამომეგება, შავარდენ იყო] გზაზედ ამამეგება შავარდენით X; 7 ჩავთიბე] ჩავთიბენ X; 8 ბევრისა კარი დავსჯარე] ბევრს კარი გამაუჯარე X.

524. ნარჩევი ვაჟების ჩაკოცა არხოტში (G 243)

ბ.

- სიკვდილმ თქო: „არ დავიჯერებ, ნაბძანებს ვიქამ ღვთისასა, –
ახიელს მავაგლეჯიებ ნაწურსა გრილის მთისასა,
მაუკლავ ბუზურაულსა, ყარაულს ზენ-უბნისასა,
დათვით კიბალაურსა, ფალავანს ბატონისასა,
- 5 კადელსა ღერენათსა, ქავის კარს გამღეს გზისასა.
უშიშას ოჩიაურსა, მგლებურ მჭამელსა მტრისასა,
მაუკლავ ბაკათ ბაკასა, თესლს დავღლეე შავარდნისასა,
ბადათა აბაისძესა, კულას ჩამავშლი ქვისასა,
მარტიას შუქიაურსა, მარტოს მჭერს ადგილისასა,
- 10 შეღმათა ალუდაურსა, შავსა ღურბელსა ცისასა,
საავდროდ დამზადებულსა მაღლის არხვატის მთისასა,
გადმათა აბაისძესა, წელ-შუე მუშასა სმისასა,
ჩინგლათა ბაჩაყაურსა, მთვარესა ხუთმეტისასა,
ციათას მავსკლავ ნიასა, ჭალას ამამღეს კმლისასა.

ჩამიწერა გ ი ო რ გ ი ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ მ ა 6. 8. 1913. ს. ახიელში. – 2 ახიელს მავაგლეჯიებ ნაწურსა გრილის მთისასა] ეს იმაზეა ნათქვამი, რომ ყინვარი დაქანებულია მთიდან და სოფლის ნაწილი მოუგლეჯია და ხალხი გაუწყვეტია; 7 თესლს დავღლეე შავარდნისასა] ე.ი. ამომწყვდარა; 12 წელ-შუე მუშასა სმისასა] ე.ი. წელ-გამოშვებით ნადიმის გამმართველსაო.

აქ ჩამოთვლილია მარტო ახიელები, მაშინ როდესაც ა ვარიანტში გამოჩენილ არხოტელთა სიკვდილის ამბავია ზემო სოფლიდან მოყოლებული ქვემოდე, ე.ი. ჭმილი-დან კალთთანამდე („სათავით ჩამავსყვებოდი, ბოლოს გამავალ წყლისასა“ო).

ბ.

სიკვდილმა თქვა: „არ დავიჯერებ, ნაწერობს ვიქამ ღვთისასა. ჩავდები სოფლით-სოფელში, ღვის დავლევ ახლებისასა.“

(Rფ 128).

525. ქალების სიკვდილი ბარისაკოს (R 187)

526. სიკვდილი და ობოლი (R 234)

მეხუთე მუხლისა Rს მხოლოდ პირველი ნახევარი მოეპოვება: „შენ არას მოგკლავ, ობოლო“, მეორე ნახევარი კი Aის ფშაური ვარიანტიდან შეეუვსე, სადაც იკითხება: „შენ არას გერჩი, ობოლო, შენი პატრონი ვინაო.“ სხვაფრივ აფშინაშვილი ს ფშაური ვარიანტი (თუ ენის ფორმებს არ მივიღებთ მხედველობაში: ჩამოიარა, შეუჭახუნა, შეაშინაო, შეხვდა, მომკალ, გაქვს), იგივეა, რაც ხევსურული. ორი სხვა ფშაური ვარიანტი ეს არის:

ბ.

სიკვდილმა ჩამაიარა, არვინ დაუხვდა შინაო.

გამეეგება ობოლი, სუფრა მართვა წინაო:

„მე წამიყვანე, სიკვდილო, – ობლობა მამეწყინაო.“

– „შენ ვერ წაგიყვან, ობოლო. შენ’ მოტირალი ვინაო?

5 არცა გაქვს სანთელ-საკმელი, არც სუდარ გიბე შინაო.

გამრავლებულან ცხრა ძმანი, უნდა გადუღვე წინაო.

თავ-თავად ლოგინ დაუგო, თავ-თავად მივსცე ბინაო.

(Rფ 126).

4 შენ’ მოტირალი ვინაო] შინ მოტირალი ვინაო R. ეს ლექსი სხვისი ხელით არის ჩაწერილი თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს რვეულში და ალბათ იმისი ბრალი იქნება, იმიტომ რომ არ უდგება იმავე ხელით იქვე მიწერილი ასხნა: „შენი მოტირალი ვინ არის.“ ამავე პირის შეცთომად მიმაჩნია მე-6 მუხლის ბოლო: „უნდა გადუღვე შუაო“, რომელიც არც რითმით უდგება და არც ზმნის ფორმით, – ორში ერთი: ან „უნდა გადუღვე წინაო“ (როგორც შევასწორე და რითმა აღვადგინე), ან კიდევ „უნდა ჩ ა ვ უ დ გ ე შუაო.“

ბ.

ჩამაიარა სიკვდილმა, არავინ დახვდა შინაო;

გამაეგება ობოლი, სუფრა მართვა წინაო.

„მე წამიყვანე, სიკვდილო, ობლობა მამეწყინაო.“

– „ვერას წაგიყვან, ობოლო, შენი დამტირე ვინაო?
არცა გაქვს სუდარ-სამარხი, სანთელ-საკმელი შინაო.“

(ივერია, 1890, № 11).

ჩაუწერიათ კომარაში.

დ.

სიკვდილმა ჩამაიარა, ობოლი დაჰხვდა წინაო.
სიკვდილო, მე წამიყვანე, – ობლობა მომეწყინაო.

(თეატრი, 1886, №48).

ჩაუწერია კახეთში აბ. გოდერძიშვილს. [ე. ვარ. ნ. დამატებაში. რედ.]

527. სოფლის უფროსი (B)

ბ.

ადგილის დედა ჩიოდა: „სოფლის უფროსი კვდებაო.
ნუ მოჰკლამ, დამბადებელო, – სოფლობა წაგვიკვდებაო“

(ივერია, 1890, №148).

ჩაუწერიათ კომარაში.

რის ფშაური ვარიანტი (Rფ 154) ამისაგან ოდნავ განსხვავდება: 1. სოფლის] თემის R; ნუ მოჰკლამ] ნუ მაჰკლავ R; სოფლობა] სოფელი R.

ბ.

სოფელს ტირიან დედანი: „სოფელს კარგი ყმა კვდებაო.
ნუ მახკლავ, დამბადებელო, – სოფლობა წაგვიკვდებაო.“

(D).

გაგონილი ლექსი სუციშვილისაგან გერგეტში.

528. ჭირის პატრონს (G 127)

გ. ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ი ს მიერ 6. 8. 1913. ჩანაწერ ვარიანტს მესამე მუხლი აკლია.
ამას გარდა: 1. გონობა] გონება (ჯაბ.); 2 არ წავას] არ წავა (ჯაბ.).

ჭირის წყენა, ანუ მომარკება, რომელიც ძალიან თავისებურია და დამახასიათებელი
ხევსურების ყოფა-ცხოვრებისათვის, პროზადაც მაქვს ჩაწერილი და ლექსადაც (გამ-

ლექსველს ჩონია ლიქოკელს ამბობენ). ლექსი დამატებაში წავა. პროზის ერთი ნიმუში Thსაც მოჰყავს (გვ. 63), მაგრამ იგი არაა სრული, სჯობია ვ ა ჟ ა - ფ შ ა კ ე ლ ა ს ი (ივერია, 1886, № 200).

529. კმელეთის თვალი (R 134)

530. რეკათ ჯამრული (R 95)

531. ჯიკუა მაკინცაური (R 132)

R შენიშნავს, რომ ჯიკუა ფშაველი იყო. — 2 ვინ გარმავლებს პირსაო] „ვინ ამოუშვებს პირიდანა“ R.

532. მარტია შუქიაური (G 237)

მარტია შუქიაურსაკვე უნდა ეხებოდეს ლექსი № 113.

533. მეგრელათ ფუნჩია (R 109)

5 დედა უკვდება ტირილსა, დანი იღებენ თავსაო] დედა ტირილითა კვდება, დანი თავს იკლავენ, „თავი ჩამოიღო გლოვნითაო“ R; 9 ნადირთად ატირებუღი] ასე იკითხება ხელნაწერში, მაგრამ ხომ არ აჯობებდა, რომ გაგვესწორებინა: ნადირთად ამტერებუღი; სამხლეშიგურსა ქალსაო] „სოფლის სახელს იხსენიებს, სამხლეშიგური ვარო. უნდა თუშის ქალი იყოს. რამდენად სწორედ არის სახელი, თუშებს ეკითხოს“ო, წერს R, მაგრამ ეგების თუშების უკითხავადაც გამოვარკვით საქმე: „სამხლეშიგური“ მე სამხლეში მყოფი მგონია, ე.ი. ლექსი გამოუთქვამს ქალს მხლის კრეფის დროს; 13 შავხედავ სპეროზიათა] „პანკისშია ეს მთები (უფრო სწორი იქნება, რომ ვთქვათ: პანკისის თავზეა, ან კიდევ: ივრის სათავეშიაო: ა.შ.), საზარელი სანახავია. იქ გადმოვარდნილა კლდეზედ და იქ დამრჩალა იმისი ლემიც“ R.

მონადირის მარცხი აწერილია კიდევ შემდეგ ნომრებში: 516, 671.

ბ.

ნუ მაჰკლავ, დამბადებლო, მეგრელათ ფუნჩიასაო!

ჯიკვების პარებაშია კლდისას ჩაჰჭურია ფხასაო.

სად მიხვალ, შავო ყორანო, სად მიიხულავ მკარსაო!

ვაჟკაცს ნუ გააჯულურებ, წვერ-შამამდინარს ყმასაო!

5 მინდვრით მოსულო ლურბელო, ნუ დაუთოენი მთასაო!

ნუ გაუყინავ, მყინვარო, ფეკზე ნაცვამსა ჯღანსაო!
ნუ ჩაუკლები, მთვარეო, ნუ ჩაუბნელებ გზასაო!
ნუ აუტირებ დედასა, გასათხოვარსა დასაო!

(Rფ 89).

გაგონილი ყოფილა ბეწონა წოწკურაულისაგან. ამ ვარიანტიისთვის Rს სათაურად გაუკეთებია: „მეგრელათ ფუნჩია. ლოცვა.“

ბ.

შაო სიკვდილო, ნუ მაჰკლავ მეგრელათ ფუნჩიასაო!
შორით ნუ მოხვალ, ღურბელო, ნუ ჩაუთოვნი მთასაო!
ნუ ჩაბმანდები, მთვარეო, ნუ ჩაუბნელებ გზათაო!
გადაჰყოლია ჯიკვებსა, ჩასჭრია კლდისა ფხასაო.
5 პეროზიაში ჩახედვენ იმის უღვაშთა, თმათაო.
ჩოკის კალთაით წავილებ დედის ერთაის ძვალთაო.

(Tფ).

534. სუხუშია (B)

ლექსი ნათქვამი ყოფილა აბიკა წიკლაურის მიერ.

535. წყალში ჩავარდნა და სიკვდილი (B)

ბ.

რომენ წამახვედ გუროთა, ორმა დაგწერა ჯვარიო;
მესამემ ჯვარი დაგწერა, ეგიც გუროველთ ქალიო.
ცხენმ გილალატა რემამა, მაცილმ გიქცივა მკარიო.
წყალში ჩავარდი, წიქო, ღმერთო, რა დიდი ბრალიო!
5 ჩალვარდი, ცოლიც ჩამაგყვა, მზის შუქი, უფლის თვალიო.
ბრალია წიქაისადა, შატილ რო იწვას მკვდარიო!
შატილ დაგჩეხის ოკრადა თორმეტ ქეიტკირის კარიო,
კაცთაგან დაუფასები სრუ იარაღი, რვალიო.
ნუმც გაჩენილა სიკვდილი, მემრე ჭალაზე წყალიო!
10 ერთს დას კელშიით დაართვნა თავის ძმაი და ზალიო.

(Th 60).

536. ალაღებულ წყალში დაღუპვა (Sh)

ჩამაწერინა მ გ ე ლ ა ფ ი ც ხ ე ლ ა უ რ მ ა ს. გორულში 23. 6. 1913. ლექსი გულამაყრელზეა ნათქვამი, მაგრამ ხევსურის მიერ არის ნათქვამიო. აქ მოხსენებული ადამი გვარად ყოფილა ჩოხელი. – 9 პირქვამც დაიდგმის (მე მიწერია: პირქვამს დაიდგმის) – გადაიქცეს, დაიქცეს; გუბრიანთ კარია] ვარ.: ქუმლიანთ კარია (ყინვანს ქვემოთ ყოფილა); 11 ივანე და გაბუშა ადამის მეზობლები ყოფილან; 12 ვეფხვებმ] მიწერია: ვეფხვებ, რაიცა აგრეც შეიძლება გავივოთ: ვეფხვებ; 17 ბუჭკიათ ქალია] ადამი ბუჭკიას ბიძაშვილი იყო.

537. საფლავის დაძვრის შედეგი (Sh)

ჩამაწერინა ნ ა დ ი რ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა ჩირდილში 17. 7. 1911. ლექსი ფშავლის ნათქვამიო, რაიცა მისი მათქვამობიდანაც ჩანს: „ამაგის მალექსებელი ჩამოღო ახუნისასა (ვარ.: ახუნ გზისას), თოფი მამთრეგოვ მოშლილი, ჭახრაკს უკეთებ ხისასა.“ თითქმის ამავე სიტყვებს იმეორებს (ალბათ იგივე ავტორი) მეორე ლექსში, რომელიც ხევსურ ქისტაურზეა ნათქვამი (V, № 26):

ემაგის მოლექსებელი ჩამოვალ ახუთისასა, (ჰო, ასეა!)
თოფი მაქე ჩაშლილ-მოშლილი, ჭახრაკს უკეთებ ხისასა.
ჩარგალელი ვარ, ვინ მიცნობს გამწყრალსა დედ-მამისასა.
ჩემი ამბავი გაამბოთ, გულს გაჰხეთქს სალის კლდისასა.

5 გუროს ჩამედ, პრისტავო] პრისტავი ლებაის-კარში მდგარა მაშინ; 11 თავზე გაყრიდას ქვიშათა] ვარ.: კისერზე გაყრის ქვიშათა; 12 ბებრისა არწივისასა] იგულისხმება აფშინა.

ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ გუროელ ხევსურს აფშინას ძმა მოუკლეს (მგონია, კელის წყალზედ რომ შეტაკება ჰქონდა გუროვლებსა და შატილიენებს, მაშინ; ამ შეტაკებაზე ნათქვამია ლექსი № 612). მოსულა გამომძიებელი, მოჰყოლია ექიმიც. უნდოდათ თურმე მოკლული ამოეღოთ საფლავიდან, მაგრამ აფშინა ძალზე დამდგარა და ნება არ მიუცია საფლავის დაძვრისა. ამიტომ იგი დაუჭერიათ, ციხეში ჩაუგდიათ და იქ მომკვდარა.

538. ტანად დაბალა ვაშკაცი (C)

გაგონილი გ ი გ ი ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ ბარისაკოს. ეს ლექსი გამოთქმულია სულხანაურზე, რომელსაც ეხება №№ 208, 209 და ნაწილობრივ აგრეთვე № 264.

539. დავით წიკლაური (G)

ლექსი ბესარიონის მიერაა ნათქვამი ქისტების ლაშქრობის დროს (ნ. №№ – 135-137).

36 ვა ბრალი ერთაისაო] დავითი დედის ერთა ყოფილა. სამი წლისა რომ გამხ-
დარა, დედა-მისი დაქვრივებულა და ობლობით გამოუზრდია; 52 შენაც ხარ დასანანები,
გოგოვ თვრამეტის წლისაო] დავითს ცოლი ჰყოლია, რომელსაც ქმრის სიკვდილის
შემდეგ თოფი დაუკრავს და თავი მოუკლავს.

540. ციხის ნაშალი (Bd)

გ ა ს წ ო რ დ ე ს ზოგიერთ ცალში წასული შეცთომა ბეჭდვისა: 15 ცვედბოდეს]
უნდა: ცვედბოდეს. – 11 ვეშაგნი] გეშაგნი Bd.

ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს გადანაწერში შემდეგი ცვლილებანია; 1 ციხის] ციხევ; 9
ვინდაც ი] ვინდაცა; 11 ვეშაგნი] გეშაგნი (როგორც Bdს ხელნაწერში); 12 პატარან]
ცოტანი; 19 სწვდებიან] სწვდბოდეს; 21 გლაჯნ იქნან] გლაჯნი ქნან (Bdს გაურკვევ-
ლად აქვს დაწერილი: ისეც შეიძლება წაიკითხოთ და ასეც); 23 სხაპნ იქნან] სხაპნი
ქნან (Bdსაც ასე უწერია); 30 ბეგენ-გორ] ბეკენ-გორ; 36 რამდენჯერ] რამდენჯერ.

ბ.

მიაბე, ციხის ნაშალი: დრო რა გაქვ გამავლილიო?

ვისაგან ანაგები ხარ, ვისაგან ჩამაშლილიო?

ციხემ თქვა ერთი სიტყვაი ძალიან გასაკვირიო:

შალვიკოს აგებული ორ, რკინის ჩამიდვა ძირიო.

5 კმლის ქნევა, ფარის ფარება მე ბევრი გამომივლიო.

ჩემი კალთა და ფერდები სრუ სისხლით ჩამასვრილიო.

შამომითვლიან ციხესა: „ნუმც მოგერევა მზირიო!“

ცოტინან იყვნეს კევსურნი, მაგრამ არ იყვნეს ცუდანი.

ჩამოდოდეს ციხესა ნაგლეჯნი მაკრატლისანი.

10 სახმთომა გუდანის ჯვარმა ყმან შაიცვალნა ვითანი!

იქვე გადაჯდა ლურჯასა, შხაპნ იქნეს მათრაკისანი.

კოპალამ კარატიონმა ქოთან რა უყვნა ქვისანი?

დაოქროილნი კოჭობნი, დავსილნი ნავთის წყლიანნი?

(Bd).

541. შურის ციხე (C)

5 სათოფენია] სათობენია C; 14 ზგელია] სქელია C; 25 არიშაული] არეშაული C;
41 დამდებელია] დამდებელია C; 43 შალგეხარ] მოსალოდნელი იყო: შალგეხარ. –

გ ა ს წ ო რ დ ე ს შეცთომა ბეჭდვისა: 39-ე მუხლში მძიმე წაიშალოს სუმელჯის შემდეგ და იმის წინ დაისვას, ასე: „ვინაც რო დარჩეს, სუმელჯის უქსენეს მამის ყელია.“

ავტორად დასახელებულია პატარა კვესურიშვილი, მაგრამ არ კი ვიცი, ვინ უნდა იყოს. ა ლ ე ქ ს ი ო ჩ ი ა უ რ ი კი არის ცნობილი პატარა კვესურის სახელით, მაგრამ მის მიერ გადმოცემულ კრებულში ეს ლექსი არაა შეტანილი და არც უნდა იყოს მისი. Ba ამ ლექსის შესახებ ამბობს, ძველებურიაო.

თქმულება იმის შესახებ, რომ ოქროს შიბი ება ალვის ხეს (მმ. 7-9), გავრცელებულია: იგი ლაშარის ჯვარზედაც გამოიგონია კორკში 1908 წ. გ ი გ ი ა ხ უ ც უ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ და ლექსებიც მოიპოვება, სადაც ოლონდ მუხა არის ალვის ხის ნაცვლად (მაგ. X 13: „ბებერსა ლაშარის ჯვარსა კმელ-გორზედ ედგა ბერ-მუნა, წვერს ება შიბი ოქროსი, ზეცას წავიდეს კიბითა“ და სხვა). ხის მოჭრა, ოქროს შიბის ხელში ჩაგდების მიზნით, აქ ლაშქარს მიეწერება (მაგრამ არაა ნათქვამი, თუ ვისი იყო). ფშაურ პარალელში (ლაშარის მუხის შესახებ) სულ-კრული (ან სულ-ძალლი) ერისთვის-შვილია მოხსენებული (ჩვეულებრივ ახლა ზურაბად გაგებული). ხევსურულ ლექსში თუ ხის მოჭრას ლუღელი არიშაული ასწავლის, სამაგიეროდ ლაშარის მუხის მოჭრას, გ. ხ უ ც უ რ ა უ ლ ი ს სიტყვით, აფციაური ასწავლის: კატა მოიყვანეთ, ხელ-უკუღმა დაკალით, იმისი სისხლი ხეს მოსცხეთ და მაშინ-ლა მოიჭრებაო. მაგრამ, როგორც აქ, ისე ლაშარის ჯვრის თქმულებაში, ოქროს შიბი წაქცეულმა ხემ ვითომც ძირს კი ვერ ჩამოიტანა, არამედ ცისკენ წავიდა შხეილ-შხეილითაო.

BCს ასეთი შენიშვნა მოეპოვება კმალას შესახებ: „ბარისაკოს კმალაში იდგა თამარ დედუფლის აშენებული საყდარი. იმ საყდრისაგან აშენდა ქვით: სკოლა, მღლლის სახლი, კანცრალია¹, ისრევ კმალაში საყდარი². ალვის ხე მდგარა, ხონთქარს მოუჭრავ. პირდაპირ სამ ციხე მდგარა. იმ ალვის ხეს ერთი ციხე დაუშლავ. ფათოლი წყალს წაუტანავის, ქალაქში მიუღავ. იქით სომეხი წამოსულა: ეს ხე სად არისავ? მირიენიან ქოთან შიგ შაუნახავ. თამარ დედუფალს წინავ მღლლებს მირიონ(ი) იქით უღავის. შურის ციხე ხონთქარს დაუშლავის. ციხე ქუდნოლას მდგარა. სამი ციხე ვერა მტერს ვერ გაუტეხავის, – მირგვალთ თხრილი მოზდენია. დღესაც მოუღის თხრილები. შიგ წყალი მდგარა. სოფელს უზიდავ წყალი, გაუვსავ თხრილები. ერთხან ღამით მისულა ჯარი. სრუ წყალში დამრჩავლა. მესამედ დაიწვა.“

ბ.

კვირაე დაღამებადა მთას გადავიდეს მზენიო,
გაწირეს შურის ციხეი, სიმაგრე უწინდელიო,
უწინ რომ მდგარან ციხენი, ცას მიზდენია წვერიო.

¹ იგულისხმება ძველი სკოლა და კანცელარია და არა ის, რომელიც 1928/29 წელს ააგეს.

² ეს საყდარი ამჟამად სკოლადაა გადაკეთებული (მამასადაძე, კმალა ის ადგილი ყოფილა, სადაც ახალი სკოლაა. ძველი სკოლა კი უკვე 1911 წელს დაანგრიული დამხვდა).

- ვინ-რა აგაგა, ტიალო, ვინ-რა მაგაბა წვერიო?!
 5 ამ ციხის აგებაშია თორმეტ მაუნდა წელიო.
 თორმეტ მაუნდა ხუროი, ცამეტ ქვის სამტკვევ კვერიო.
 რომ შაგასრულეს, ციხეო, რომე მაგაბეს წვერიო,
 კევისბერს აკურთხებიეს (მაშინ არ იყვა მღვდელიო),
 კარიც რკინისა შაგაბეს, დახედულ მშენიერიო.
-
- 10 პირდაპირ არსებს კმალო, — სალოცავია ჩემიო.
 ვერ დამდინარა ქალ-ხალი, მდგარან შიგ ალვის ხენიო.
 ხეთ მაზდენია მირონი, ძირში ზდგომია ქვევრიო.
 მიწი-მიწ სქონდა დარანი, წყაროზედ ჩასასვლელიო.
 წვერშიგი გადმაშობილი შიბი ცხრა-კეცი, გძელიო.
- 15 შიბი დაწყდა და წავიდა, წიოდა როგორც გველიო.
 ხეს არ მაშორდა ნათოზი, ქრისტევე, ძალათა შენიო.
 ერთი ეტანა ლულელი, ალიშაური ბერიო.
 იმან ასწავლა წამალი, ალვისხის მოსაჭრელიო:
 „თქვენ მაიყვანეთ კატაი, ხის ძირზედ დასაკვლელიო.“
- 20 ალვის ხენ სისხლით დანათლნეს, ეგ უფრო საკვირველია.
 ალვის ხენ გადააქციენეს, პირდაპირ დაძრნა კლდენიო.
 ხენ ერთიანად წაილნეს, — ძირ არ გაწირეს, წვერიო.
 სუმელჯას მისცეს თემლაკი, ვადაზედ შასამბელიო.
 ჩვენთა ციხეთა სიმაგრეთ ამაშინ ახკდა ფერიო.

(Bd).

ბ.

- კვირაე დაღამებადა მთას გარდავიდეს მშენია,
 გაწირეს შურის ციხეი, საცა სიმაგრე ძველია,
 უწინ რომ მდგარან ციხენი, ცას მისდენია წვერია.
 წვერში სქონიან ჩარდახნი, გვერდებზე სათოფენიო,
 5 ჩარდახთი(თ) გარდატეული შიბი ცხრა-კეცი გძელიო.
 პირდაპირ კმალა სქონია, სალოცავია ჩვენიო.
 ვერ დამდინარა ქალ-ვაჟი, შიგ მდგარან მირენის ხენიო.
 ბევრჯელ დაღისტან მავიდა, ვერ გაძრა საძირკველიო;
 ბევრჯელ მოვიდა ზურაბი, წავიდა ცალიერია.
- 10 ერთი ლულელიც ეტანა, ალიშაური ბერიო.
 სახელს სუმელჯის ეტყვიან, ადრეზში ეგრე სწერია.
 მაში(ნ) სუმელჯის ზურაბი ადვილა შაუცდენიო.

- ზურაბმ საჩუქარ უბოძვა, ოქრო-ვერცხლ რამოდენიო.
ერთი უბოძვა თემლაკი, ვადაზე შასამბელიო.
- 15 სუმელჯამ წამალ ასწავლა ალვისსხის მოსაჭრელია:
„თქვენ მოიყვანეთ კატაი ხის ძირზედ დასაკვლელო.“
ხენი დანათლენეს სისხლითა, ეგ უფრო საკურველია.
ცულმა ალვის ხე არ გაჭრა, ქრისტევე, ძალა თუ შენია.
(Ba).

ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ც ლ ი ლ ა, რომ ეს ორი ვარიანტი (ბ და გ) შეეერთებინა და ერთი რედაქცია მოეცა. გ 12 („მაში სუმელჯის ზურაბი ადვილა შაუცდენიო“) აქ ასე იკითხება: „მაშინ სუმელჯა ზურაბსა“ და შემდგომი. ოლონდ არ ვიცი, საიდანაა მოტანილი სულ ბოლოს ეს მუხლი: „მაშინ დაღუბეს ჩვენ ჯარი, ეგ უფრო სანატრელია.“

დ.

- კვირაე დაღამებადა მთას გადავიდეს მზენია,
გაწირეს შურის ციხეი, სიმაგრე იყო ძველია.
ვისაგან აგებულიყო, ანდრეზ არ არი ძველია.
ვეგონებ ბერძენებული სქვიან, კელ სქონდა საკვირველია.
- 5 ამაგის აგებაშია თორმეტ მაუნდა წელია.
ოცი მაუნდა ქაჩალი, ორმოც ქვის სამტვრევ კვერია.
რო დაგასრულეს, ციხეო, კარი შაგაბეს სქელია.
ქევის ბერს აკურთხებებს (მაშინ არ იყო მღვდელია).
შამაგითვალეს: „ციხეო, ვერმც მოგერვეის მტერია!“
- 10 ბევრამ გებრძოლა, ციხეო, ვერ დაძრა ლიბუ შენია.
ზურაბმა ერისთვიშვილმა ვერ შაგიცვალა ფერია,
ბევრჯერ მოლალა ჯარები, დაბრუნდა ცალიერია.
ქრისტიანობის წესზედა კარს ედგეს ალვის ხენია.
ციდან გადმოშობილი შიბი ცხრა-კეცი გრძელია.
- 15 მაგას ჩამოსდის მირონი, ძირს უდგა დიდი ქვევრია.
სულ რო ალვის ხე არ მოსჭრა, ეგ უფრო საკვირველია.
ღუღელი რაიმ ყოფილა, ალიშაური ბერია.
სუმელჯიმ წამალ ასწავლა, ალვის ხეთ მოსაჭრელია:
„თქვენ მაიყვანეთ ციცაი ციხის ძირს დასაკვლელია.“
- 20 სუმელჯის თემლაკ აჩუქეს, კმლის ვადათ შესამბელია.
ერთი საკედარ აჩუქეს, ბაგაზე დასამბელია.
როსაც დანათლეს ალვის ხე, მაშინ ახკადეს ფერია.
რო წამაიქცეს ალვის ხე(ნ), ციხეს გაღლიჯეს წვერია.
შიბ გაწყდა, ცისკე წავიდა, იწვილა როგორც გველია.

25 თან გაიყოლა ალვის ხე, ძირ არ გასწირა, წვერია.
ის ღულელნ სულ ამოსწვიტნა, წერილში ეგრე სწერია.
(Th 201).

1 მთას] მთად Th; 9 ვერმც] ვინც Th; 15 უღგა] უნღა Th.

542. იაკსარი (Gi)

სიმღერე გავრცელებულია როგორც ხევსურეთში, ისე, განსაკუთრებით, ფშავში. იაკსარი სალოცავია როგორც ხევსურებისა, ისე ფშავლებისა. იაკსრობა, რომელიც რამოდენიმე დღეს გრძელდება, უმთავრესად შუაფხოში იცინა. მე დავესწარ ამ დღესასწაულს 1911 წ. შუაფხოში. დაიწყო 7 ივლისს, ხუთშაბათს. ხატს თავისი მამულები ჰქონდა ბარში, რომელსაც ფშავლები ხნავდნენ და ღვინოც მოჰყავდათ. იმ დროსთვის მოეტანათ ხატის მამულიდან ერთი საპალნე ღვინო (საპალნე ფშავში 31 ჩაფია). ქვევრი, რომელიც ერთ საპალნეს იტევსო, კლდეშია ამოჭრილი და ხატობამდე ხელ-უხლებელიაო, მითხრეს. წინათ საშობაოდაც მოჰქონდათ ღვინო, ახლა კი არაო, დასძინეს. მეორე დღეს, შუაფხოშივე, საყენო ღვინოს სვამდენ: აავსებდენ დიდ თასს ღვინოთ, ჩააგდებდენ შიგ ფულს, ვისაც რამდენი უნდოდა, აღღერძებდა ვისმე ან სულს მოიხსენიებდა იმისას, ვინც უნდოდა და შემდეგ დაეწაფებოდა ღვინოს. ზოგი ცოტას მოსვამდა, ზოგი კი, ვისაც შეეძლო, სულ შესვამდა. ხელშიც კი არ აიღებდა ზოგიერთი: დასწვდებოდა მიწაზე, ჩარგავდა თასში სახეს და ისე სვამდა. თანაც ამ დღეს დაბახი დადგეს და ვისაც თოფი და პატრონა ჰქონდა, ესროდა. ზოგმა მორატყა დაბახს. შედეგად ერთმა მანეთი აიღო, ერთმა კი ქალმან-წინდა. მეორე დღეს, ცხრა ივლისს, შუადღემდი ხალხი იქვე შეექცეოდა სმა-ჭამას და ქეიფს. ნაშუადღევს კი გაემართა მარცხენა კარატისაკენ (რომელიც არაგვის მარცხენა მხარეს იმყოფება, მთაზე). იქ ორი დაბალი სამრეკლოა, რომლებიც ძროხებს თავის ბინად გაეხადათ. ხალხი ბლომად იყო მოგროვილი. დააბეს ფერხული (ფერკისა). ესროდენ დაბახსაც. ვერავინ მორატყა. შემდეგ ხალხმა ერთად მოიყარა თავი, შუაზე დაასვენეს იაკსრის ხატი,¹ გამართეს ფერკისა და ცეკვა-თამაში. რომ ითამაშებდენ, შემდეგ იაკსრის სასარგებლოდ ვერცხლის თასში ფულს აგდებდენ. ამნაირად შეგროვდა 15 მან. 50 კ. ამ ფულს ეძახდენ შაბაშის ფულს. შაბაშის ფულს, ისე როგორც საკლავების შემოსავალს, სამ ნაწილად ყოფენო: ერთი კევისბრისაა, მეორე მღვდელ-დააკნისა, და მესამეც ეკლესიისაო. შაბაშის ფულს და საყენოს ყველგან კრეფენ ხატობაშიო, მითხრეს.

ერთი ნიში იაკსრისა ერწოელ ხევსურებსაც აქვთ ტოლათ-სოფელში.

ორი მუხლი ა ვარიანტისა (მ. 35 შვიდ-კეცი მათრაკისა და მ. 40 შუა ზღვას სამანის ჩადგმის შესახებ) მოიპოვება კოსმოგონიურ ლექსში, რომელიც უფრო ფშავშია გავრცელებული (მაგ. Th 19 და A, აკაკის თვიური კრებული, 1900, № 2).

¹ გამოუცდლობის გამო დღიურში არაფერი მქონია შეტანილი ხატის აღწერილობის შესახებ.

ბ.

ხთის კარზედ შავიყარენით ხთიშვილნი ყველა მკრისაო.
გარმადგეს სასწორ-ჩარეჭი. „კვირაჲ, დაუგი თვალიო!“
ეუბნებოდეს ერთუცსა: „აიტანს იაკსარიო.“
გარდაკვედ, ღმერთსა შავსთხოე: „ღმერთო, შენგან მაქვ ძალიო.“
5 მაშიავ მორიგემ ღმერთმა გარმამიმეტა სამიო.
ავსწიე სასწორ-ჩარეჭსა, ძირს გაგადინე ქარიო.

—
შაიყრებოდის დევები, საცა დიდ მიედანიო.
გაარიგებენ იმასა: „ერთუცს უჭირათ მკარიო,
ხთიშვილთ მაუკლათ კოპალა, თავშიგ დაუცნათ ქვანიო.“
10 ეგ რო გაიგეს ხთიშვილთა, წალალეს იაკსარიო.
დევებს ხქონიყვა ქორწილი, ერქვიფა სიმურ წყალიო.
ცხრა-თავ ხეოლიყო დედაი, ცხრათ შვილთ გამზღელი ქალიო.
თავს ედგა სალუდე ქობი, მე იმან შამდვა ზარიო.
მავედი-ღ⁷ იმას ამბობენ: „რას იქამს იაკსარიო?“
15 დამცხვენდა, ისევ დავბრუნდი, გამაუცკავე ჟამიო.
საკმისკრით ლახტი ჩავლრიე, ზედ გამავხურე ბანიო.
გამამივარდის ერთაი, რომენიც ძალიანიო.
საგმირო გამავიმადლე, კლდეს მამიტოლა ტანიო.
კლდე ოთხად დავანაფოტე, დევს წამავსთხარე თვალიო.
20 კარგად სცოდნიყვენეს ვოკერსა აბულელაურ ტბანიო.
დევი ჩავიდა მორეჴში, მე ჩავხყევ იაკსარიო.
ჩავედა-ღ⁷ ვეღარ ამავედ, — სისხლზედ ჩამებნეს მკარნიო.
ოთხს წელს იძიეს ჩემ ყმათა ოთხ-რქა, ოთხ-ყური ცხვარიო.
მაიყვანეს და დამაკლეს: „იაკსარო, აკსნენ მკარნიო.“
25 შამავჯედ ბროლის ქვაზედა, შამავიჭუჭკენ თბენიო.
ჩავხენე ჩემსა ნაჯდომსა, იყვენეს წითელნი ქვანიო.

—
აქით რომ კარატემდინა თოკვ-შიბი გასავალიო,
მე ეგრე გავიარიდი, ვერ მამკიდიან თვალიო.

—
დივის გორ ციხეს აგებენ დევები ცხრანი ძმანიო,
30 ეზიდებიან ერთ ქვასა, — „უნდ დავდვათ კარის თავიო.“
ავსწი, ავილი მარტომა, დაუდევ კარის თავიო.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „ეს ჩვენზედ ძალიანიო.“

—
პირდაპირ ჩამამდგომიყვა თამარი დედუფალიო.

კელშიგ ეჭირა მათრაკი შვიდ-კეცი შვიდი მკარო.

—

- 35 ამაგის მალექსებელი ალვანში თუშის ქალიო.
სალექსოდ გამამიგზავნეთ კვამლის შიშავი ცხვარიო.

(Dj).

4 შავსთხოე] შავსდხოე Dj; 8 გარიგებენ] გარიგებენ Dj; 18 საგმირო] საგმისო Dj; 26 ნაჯდომსა] ნაღდომსა Dj; 28 მე ეგრე] მეგრე Dj.
მათქვამობა, რომელიც მხოლოდ ორს (ა და ბ) ვარიანტშია, ახალ-დანართი უნდა იყოს.

ბ.

- ლთის კარზე შავიყარენით სამოც-და-სამი ხატია.
გამოჩნდა სასწორ-ჩარექი. „კვირაჲ, დაგვიგე თვალია!“
მაჲა და ეზიდებოდა, ვინც უფრო ძალიანია.
ხუთი მე უთხარ კვირასა, გარდმამიმეუტა სამია.
- 5 სამოც ლიტრასა რკინასა ქვეშ გაუტარე ქარია.
ღევებს სქონიყვა ქორწილი, ეჩქვიფა სიმურ წყალია.
ცხრა-თავი დედა ხყოლიყო, ცხრა-თავ გამზდელი შვილთ იყო.
თავს ედგა სალუდე ქობი, რა ძნელი სანახავია!
დავშინდი, უკულმ მავბრუნდი, მეცვალა პირზე ფერია.
- 10 ანგელოზნ ეუბნებოდენ: „იაკსარმ რა ქნის ისია?“
მავბრუნდი, დაშინებულმა ლახტს გამუცვალე ჟამია,
ირმულად ჩამავებარე, ზედ დავაქციე ბანია.
ერთი ისივაც გამექცა, აღარ უბრუნე თავია,
საგმირო წამაუქადლე, კლდეს მაფარა თავია.
- 15 კლდე სამად გავაგლეჯინე, ერთ გამოვსთხარე თვალია.
იმასაც კარგა სცოდნიყვა აბელაურის ტბანია.
მივედ და მეაც თან ჩავხყევე, მე, თვითონ იაკსარია,
ჩავედ და ველარ ამოვედ, — სისხლით დამებნეს მკარნია.
ჩემ ყმათაც კარგა იძივეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
- 20 მაიყვანეს და ჩამოკლეს, ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
წინ-წინ რო კლდეზე შამავკე, შამოვებერტყენ მკარნია.
პირ-წაღმა შამავტრიალდი, გამასახვიყო ჯვარია.
„ღმერთო, შენ მამეც შამღება, შენვე ამიკსენ მკარნია!“
მანდით კარატეს ამოვედ, მანდ დავაქუჩენ ყმანია.
- 25 ლახტზედა შამამიკიდეთ ჩემი ბატარა ზარია.
დავხკრა და აკადს წამოდგეს ჩემი პირქუშის ყმანია.

(R 38, გ ი ო რ გ ი ხ ი მ ი კ ა უ რ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი).

5 ქვეშ გაუტარე ქარია] „ვითომ ავწიო“ R; 6 სიმურ წყალია] „დაღისტანშია ეს მდინარე“ R; 8 სალუდე ქობი] „სალუდე ქობი სპილენძისაა, შაქრის თავივით მოყვანილი, ხოლო განიერი პირი ზევით არი და ძირი მწვეტია, რომ ალაო აღარ დაიკრას ძირზე, 2–3 არშინამდე სიმაღლე აქვს, 5 კოდზე მეტი იხარშება შიგა“ R; 10 იაკსარმ რა ქნის ისია] „ვითომ რად შეშინდაო“ R; 16 აბელაურის ტბანია] „მე ეს ტბა არ ვიცი. ფშაურ ვარიანტში ბაზალეთურნია“ R; 19 ოთხ-ყურა ცხვარია] „რაკი წაბილწა ღვევების სისხლით, ახლა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარი-ლა გაჰნათლავდა“ R; 22 გამასასხ-ვიყო ჯვარია] „ჩემს ნადგომზე ჯვრის სახე გამოიხატაო“ R.

დ.

- ხთის კარზედ შევიყარენით ხთის ნაბადებნი დილითა.
 ბძანება გამოგვივიდა მამა უფლისა პირითა.
 დაგვიდგა სასწორ-ჩარეჟი, ჩვენ ცდა ეწადა იმითა.
 რანიც არიან ხთის შვილნი, სულ ჩემზედ აქვის თვალით.
- 5 მაგრამ ქვენათით გადმოვკედ საბრალო იაკსარიო.
 „მაგას იაკსარ აიღებს, — ეგ უფრო ფალავანია.“
 მივედ, ავსწიო სასწორსა, „ღმერთო, მიჭირე მკარნო!“
 თორმეტსა ლიტრას რკინასა ქვეშ გაუვლიე ქარით.
-
- 10 დევთა ჰქონიყო ქორწილი, ეჩქეფა დიდი წყალიო.
 მივედ და გამამაბრუნეს, ფინთი ჰქონიყო ზავიო.
 მოვედ. ამბობდეს ხთის შვილნი: „რას იქამს იაკსარიო?“
 შამცხვა და ისევ გაგბრუნდი, გამაუცვალე ჟამიო,
 საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე ბანიო.
 ცხრა-თავი დედა ჰყოლიყო, ცხრათ შვილთ გამზღელი არიო.
- 15 ცხრანივ იმაში დავკოცენ, ვადინე სისხლის წყალიო.
 ერთი კი გადმომიფრინდა, კლდეს მამიფარა თავიო.
 კლდე სამად დავანაფოტე, დევს გამოვსთხარე თვალიო.
 იმ დევსაც კარგა სცოდნიყო აბუზალეთის ტბანიო.
 დევი იმაში ჩავიდა, თან ჩავყევე იაკსარიო.
- 20 ჩავედ და ველარ ამოვედ, სისხ(ლ)მ გამიბანა მკარნო.
 ჩემი ყმან ატირდეს ცხარე ცრემლითა:
 „აჲ რომ იაკსარ ჩავიდა, ღმერთო, დასწერე ჯვარიო!“
 სამ სისკარს წაღმა ვილოცე, დავმართენ შარა გზანიო.
 ამოვკედ, ამოვიწვივე, ამოვიბერტყენ მკარნო.
- 25 აონ-გორს შემამიკიდეთ წმიდის გიორგის ზარიო.
 დავკრა, კმა აკადს მივიდეს, პირს დაიწერონ ჯვარიო.

ჩამიწერა 2. 7. 1911. ს. აკადში ქერჩო (ელიზბარ) გოდერძაულმა, კევის-ბერმა, რომელმაც ამას სათაურიც კი გაუკეთა: „ნიშების ლექსი.“ – ქერჩო ხშირად ხმოვნებს არ წერს, მაგრამ აქ ხმოვნები სულ აღდგენილია, მაგალითად: ცდ ეწლ=ცდა ეწადა, მ. 3; აქვს=აქვის, მ. 4; მაგრმ ქვენთით გადმოვხდ საბრალლო იახსრო=მაგრამ ქვენათით გადმოვკედ საბრალლო იაკსარიო, მ. 5 (ქერჩო ამ სიტყვას ხანდახან კართაც წერს: იაკსრ=იაკსარ, მ. 6); იშში ჩვიდა=იმაში ჩავიდა, მ. 19; ჩვედა-ჩავედ და, მ. 20; სმ სისკრს=სამ სისკარს, მ. 23; ღკვრ ხმ ახლს=ღაკვრა, კმა აკადს, მ. 26 და მისთანანი. ამიტომ მის მიერ მკაფიოდ გამოყვანილი: „სიხმ გამიბანა მხარნიო“, მ. 20, თითქო შეცთომაა, ნაცვლად ამისა: „სისხმა გამიბნა (და არა: „გამიბანა“) მკარნიო“, როგორც სხვა ვარიანტებში იკითხება, მაგრამ აღარ ვახლე ხელი.

ხმოვნების აღდგენის დროს ზ უ რ ა ბ ხ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილ ვარიანტსაც ვაქცევდი ყურადღებას.

იმავე აკადში იმავე დღეს ეგვევ ლექსი ჩავიწერე ზ უ რ ა ბ ხ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ, რომელმაც თითქმის ისე მიაბზო, როგორც ქერჩო ხევისბერს ჰქონდა ჩანაწერი. მცირეოდენი განსხვავებანი: 1 შვეიყარენით] შავიყარენით; 2 მამა უფლისა] დამბადებელის (პირველად ხელაშვილმაც „მამა უფლისა“ თქვა); 4 სულ ჩემზედ აქვის] სუ ჩემზედა აქვთ; 7 ავსწიო] ავსწიე; 9 დიდი] სიმურ; 12 ისევ] იქავ; ცხრათ შვილთ გამზდელი არიო] ცხრათ შვილთა გამამზდელიო (ასე თქვა პირველად, შემდეგ ქერჩოსავით გადაასწორა); 16 გადმომიფრინდა] გადამიფრინდა; 19 ჩავიდა] ჩავარდა; 20 სისხლმ გამიბანა მკარნია] სისხლით გამებნეს მკარნიო; 23 წალმა] წალმე; 25 შემაძიკიდეთ] შამამიკიდეს; ამას გარდა, ზ. ხ ე ლ ა შ ვ ი ლ მ ა მე-20 მუხლს შემდეგ ეს ჩაურთო:

მიიღეს, ჩამამაკოცეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.

მ.

(პირველად ღმერთი ვაკსენოთ), მემრე ბატონი ჩვენია.

—

ღვთის კარზედა შავიყარენით 63 სვთის შვილი,
გადმოღგ(ეს) სასწორ-ჩარექი,...
თორმეტ(სა) ლიტრა რკინა(სა...)

5 მე ხუთი ვთხოვე იმასა,...
ავიღე, ისრე ავსწიე...
ხუთმეტსა ლიტრა რკინასა...

.....

ღვევბსა ჰქონდა ქორწილი წვიმურ წყალიო.

ცხრა თ(ვი) დედა ჰყოლიყო, ცხრა(თ) შვილ(თ) გამზდელი (არიო).

10 და (გა)მომაბრუნეს, ისი დამდვეს ფერიო.
რომ მიველო, მე დამცინოდენ: „რას იქამსო იაკსარიო?“

- და ისრივ დაებრუნდი, გამოუცვალე ჟამიო.
საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე (ბანიო).
ის ისრივ გამომივარდა,
- 15 არალო და ვარალა(ლო), გამოვიდა რთოსაკნით.
. კლდეს მამიფარა თავია.
კლდე ოთხად გავანაფოტე, დევს გამოვთხარე თვალთა.
იმათაც კარგად ცოდნიყვნეს აბუზალეთის ტბანიო.
გამექცა და შივ ჩავგივარდა, თან ჩავყევე იაკსარიო.
- 20 ჩავყევე და ვერა ამოვკედ, სისხლის გამებნეს მკარნიო.
ჩემს ყმათაც კარგა ცოდნიყ... ოთხ-(რქა, ოთხ-ყურა) ცხვარიო.
გაიყვანეს, სხვაგან ჩამოკლეს, „ღმერთო, დასწერე ჯვარიო,“
ქალი თამარი მეფე მობრძანდა, ისიც კმალია.
შემოვკეო ბროლის ქვაზედა, შემოვიბერტყენ მკარნიო.
- 25 წამო(ვ)ბრძანდი და დავხედე, სულ ჭრელნი დარჩენ ქვანიო.
ავის გორზე შამომიკიდე(ს?) ჩემი ბატარა ზარიო.
რომ დაჰკრან, აკადს გავარდეს, პირს დაიწერონ ჯვარიო.
ლოცვა-წირვა წინ(?) ჩემის პირ-ქუშის ყმანიო.
-
- ამასა, ძმანო, გელასა, ჭიქა ეკიდის ყველასა.
- 30 გამოთქე(ამს), მაყურებელსა ჯვარი ეწეროს ყველასა!
-
- გაუმარჯოს! გაუმარჯოს, გაუმარჯოს!

(Sh).

ეს „სიმღერე“ მე თამარ-ნეფის ხატობაში ჩავწერე ფერკისის დროს 5. 7. 1911 (სამშაბათს). საქმე ასე იყო: ხალხური ლექსების ჩაწერის საქმე არ მიმიდიოდა წინ. მე უკმაყოფილო ვიყავ და ხალხს შევსჩივლე. თანაც დავსძინე: აი მე გეტყვით ლაშარის ლექსს და სირცხვილი თქვნი, რომ თქვენ არას მეუბნებით-მეთქი. წავუკითხე ლეგენდა ლაშარის ოქროს შიბიანი მუხის მოჭრის შესახებ, რომელიც 1908 წელს მქონდა კორკში გ. ხ უ ც უ რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ გაგონილი და შემდეგში გალექსილი. ისე მოეწონათ ეს ლექსი, რომლის შინაარსიც ყველამ კარგად იცოდა, რომ ერთბაშად ნდობა მოვიპოვე და ხევისბერმა დ ა რ ჩ ი ა მ ი ს რ ი ა შ ვ ი ლ მ ა¹ მიჰმართა იქ მყოფთ: „მოდით,

¹ ეს ის დ ა რ ჩ ი ა ა, რომელმაც თამარ-ნეფისა და ლაშარის ნიში ჩაიტანა იორზე, რის გამოც მლოცველები დააკლდა (და ამით შემოსავალიც შეუმცირდა) ამ სალოცავებს არაგვის ხეობაში. ამაზეა ნათქვამი:

ნუმ გასჩენიხარ დედასა, შე მისრიათ დარჩიო!
თამარ-ნეფე და ლაშარი ჩაიტანე ბარჩიო. და სხვა.

ფერკისა ვუძახოთ ამ იმერელს“¹. წამსვე ხალხი გაიპო ორ რიგად. მე ჩავდეგი შუაში, მოვიმარჯვე უბის წიგნი და ფანქარი და შევუდეგი წერას. იწყებდა ერთი, ამბობდა სიტყვებს, სხვები კი ბანს ეუბნებოდნენ. როცა ერთ მუხლს გაათავებდნენ, მეორე რიგი შეენაცვლებოდა იმავე წესით და თუ პირველად სიტყვებს კარგად ვერ გავიგონებდი, მეორედ თქმის დროს შევასწორებდი. ამრიგად ჩავწერე მთელი ფერკისა, მაგრამ ზოგიერთი მუხლის ჩაწერა მაინც ვერ მოვასწარი. ამის გამო აქა-იქ ხარვეზებია და ცუდად ჩანაწერი ფორმებიც. სამწუხაროდ, არ ჩამიწერია თავის დროზე, თუ ვინ იყვნენ სიტყვების მთქმელები ორსავე გუნდში. აღვნიშნოთ მეთაური პირველი გუნდისა M ასოთი, მეორისა კი Nით. – ვარიანტები Nისა: 1 ბატონი] გამჩენი N; 3 ლიტრა] ფუთ(სა?) N; 8 ქორწილი] ყრილობა N; 15 და ვარალა(ლო)] ჩვენო ბატონო N; 18 აბუზალეთის] აბუდალეთის N; 20 ვერა] ველარ N; 25 და დავხედე] გამოვექანე N; ავის გორზე] თავის(?) გორზე N.

ცხადია ჩაწერის პირობათა თავისებურობის გამო, შეცთომებია დაშვებული, რომელთაც არ მოვიერიდე და აქაც შემოვიტანე, აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ: 8 წვიმურ] არა მგონია ეს ეთქვას ან Mს, ან Nს, – ალბათ „სიმურ“ იყო და მე „წვიმურ“ მომეჩვენა; 15 რთოსაკნო] რალაც ამგვარი მიწერია უბის წიგნში, მაგრამ ამ წუთში არაფერი მომდის თავში ისეთი, რომ ცუდად ჩაწერილი ადგილი გადავასწორო; 26 ავის გორზე] Mისაგან ასე გამიგონია: ავედ გორზე, Nისაგან კი: თავის (?); 27 აკადს] მიწერია: აქაც; 28 ლოცვა-წირვა წინ] ალბათ ასე თქვეს: ლოცვა-წირვაზე; 29 ამასა] ალბათ „ელასა“ თქვეს; ეკიდის ყველასა] ალბათ: „ყველასა“ უნდა.

15 რალო და ვარალალო...] ეს რეფერენია, რომელიც იშვიათად იყო ხმარებული ამ სიმღერეში. სამაგიეროდ ხუმარისა და ბიჭურის ლექსში, რომელიც კარატეში დაიდახეს 10.7.1911. რეფერენი უფრო ხშირი იყო. – თავში დასაწყისი სიტყვები (ფრჩხილებში რომაა ჩასმული) აღდგენილია Rის შენიშვნის მიხედვით: როგორც იგი ამბობს, ასე იწყებენ ფერკისას ფშავშიო (ნ. № 62, შნშ.; აგრეთვე Bu, № 11).

ეს შენიშვნები და შესწორებანი, რა თქმა უნდა, მთლად ვერ ამოსწურავს ტექსტის აღდგენის საკითხს. მაგრამ ამ სახითაც ეს მასალა მეტად ძვირფასია, რადგანაც იგი ჩაწერილია „სიმღერის“ ბუნებრივ პირობებში, როცა სიტყვებთან შეერთებული იყო გალობა და პლასტიკური მოძრაობანი.

3.

ხვთის კარზე შავიყარენით სამოცდასამი ხთისშვილი,
გადმოჰდგეს სასწორ-ჩარექი, კვირავე გვიჭირე თვალია.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „ვინ უფრო ძალიანია?“

¹ იმერელი ზოგადი გაგებით, ე.ი. ლიხის მთას გადაღმელი.

ვერვინ შაახელა რკინასა, მიბძანდა იაკსარია.
5 სამოც-სამ ლიტრა რკინასა ძირს გაუტარა ქარია.

—

შაიყრებიან დევეები, სადაც დიდ მეიდანია.
ცხრა-თავი დედა ჰყოლიათ, ცხრა დევთ გამზდელი არია.
ერთმანეთს ეუბნებიან: „რას გვიზამს იაკსარია?“
ის რო იაკსარმ გაიგო, დაჩქვიფნა სიმურ წყალთა.
10 რო მიველ, გამამაბრუნეს, ფინთი ჰქონიყო ზავია.
მიველ ზეთის კარზე, ამბობენ: „რას სჩადის იაკსარია?“
დამრცხვა და ისივ მოვბრუნდი, გამოვუცვალე ჟამია.
საკმისას ლახტი ვესროლე, ზედ მივაქცივე ბანია.
ერთ კიდენ გამამივარდა, რომენიც მუკლად ჩქარია.
15 თან ლახტი გამუაყოლე, კლდეს მამიფარა თავია.
კლდე ოთხად გავანაფოტე, დევს გამოვსთხარე თვალია.
იმასაც კარგა სცოდნიყო აბუდალევის ტბანია.
გაიქცა, შიგ ჩამივარდა, თან ჩავჰყე იაკსარია.
ჩაველ და ველარ ამუელ, — სისხლმა გამიბნა მკარნია.
20 ჩემ ყმანიც ბევრსა დაღონდნენ. ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია
მაიყვანეს და ჩამოკლეს. მაშინ გამექსნა მკარნია.
შამოვკე ბროლის ქვაზედა, შამო(ვ)იბერტყე მკარნია.
იქ თამარ ნეფეც მობძანდა, მიძრა და მოძრა მკარნია.
კარატით კარატემდენა გზა მქონდა გასავალია.
25 ავის გორს შამიკილოდეთ ჩემი პატარა ზარია, —
დაჰკრავს, კმა აკადს მივიდეს, იქ დაიწერონ ჯვარია.
ლოცვას-წირვაზე დაადგოდეთ ჩემის პირ-ქუშის ყმანია.

(Sh).

ჩავიწერე ზემო-თიანელის დავითო გიანაშვილის აგან 8. 7. 1911. იაკს-
რობის მეორე დღეს ს. შუაფხოში. დავითოს გადმოცემით ყრილობა შაბათ საღამოს
მომხდარა. — 2 გადმოჰდგეს] დავითოს გამოთქმით უფრო: გადმოდგეს; 11 რას
სჩადის] გამოთქვა დაახლოვებით ასე: რაფსჩადის; 17 კარგა სცოდნიყო] გამოთქვა
უფრო: კარგად სცოდნიყო; 26 დაჰკრავს] გამოთქვა უფრო: დაეკრავს.

ზ.

ღვთის კარზე შავიყარენით სამოც-და-სამი ხატიია.
დაგვიდგეს სასწორ-ჩარექი, ოქროთ ნაჭვედი ტახტია.
სამოცსა ფუთსა რკინასა ვერვინ შაუგდო ძალია.
ქვემოთით დავვექ ტახტზედა, კვირას ჩემკე აქვ თვალია.

- 5 „მაგას იაკსარ აიღებს, – არაგვის მკრისა არია.“
 ავსწიე, ისე ავიღე, ქვეშ გაუტარე ქარია.
 მაჩუქა დამბადებელმა მშვილდ-ლახტი საომარია.
 შაიყრებიან ღვეები, სადაც დიდ მოედანია,
 გაარიგებენ იმასა: „ერთ-ურთს უჭიროთ მკარია.“
- 10 ღვთიშვილთ მოუკლათ კოპალა, თავში დაუცნეთ ქვანია.“
 ჩამეტია კოპალა, ბატკნებურ გასჭრა თავია.
 საყაჭეს წმინდა გიორგი ყველაზე მეომარია.
 თუ ღვეებს ჩამეტია, ვაი მაგათი ბრალია!
 ავის გორს სახლი ააგეს, შიგ დგანან ცხრანი ძმანია.
- 15 დედა ჰყოლიათ ცხრა-თავი, ცხრა ვაჟის დედა-ქალია.
 ღვეებს ჰქონიყო ქორწილი, სიმურნ ეჩქვიფნეს წყალნია.
 თავს ედგათ სალუდე ქობი, მეც იმით მომცეს ზავია.
 ფალავნად გამამიყვანეს ღვთიშვილთა იაკსარია.
 მივეღირე და ვერ მივედ, პირს დავიწერე ჯვარია.
- 20 იმას ამბობენ ღვთიშვილნი: „რას ჩადის იაკსარია?“
 საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე ბანია.
 ერთი-ღა გამომქცევიყო, გამოეარნეს კარნია.
 კოჭლა გამექცა პირ-თავქვე, კლდეს მოაფარა თავია.
 კლდე ოთხად გაგანაფოტე, დევს გამოსთხარე თვალთა.
- 25 წყეულს კარგადა სცოდნიყო ბაზალეთის ტბის გზანია.
 გამექცა, შიგ ჩამივარდა, თან ჩავყევ იაკსარია.
 ამოსვლით ვეღარ ამოვედ, – სისხლმა გამიბნა მკარნია.
 ცხრა წელსა ძებნეს ჩემს ყმათა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
 დაკლიან ტბისა პირზედა. ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
- 30 შაგვე ბროლისა ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მკარნია.
 დაკვლიე ჩემსა ნაჯდომსა, რა ჭრელნი დარჩნეს ქვანია!

—

- შვიდის წლის ქალი თამარი მეფედ თქვეს, დედოფალია.
 ზღვის პირზე შავიყარენით, შაგვექნა საომარია.
 ზღვასა გადაჰკრა ჩიქილა, გადააქანნა წყალნია.
- 35 შუა ზღვას ჩადგა სამანი, არ გადმოსცილდეს ცვარია.
 შიგ ააშენა სიონი, დაადგა ოქროს ჯვარია.
 სახელი თამარ-მეფისა ზედ დააწერა, გვარია.
 ურჯულოთი და თათართი ყველას სარწმუნომც არია!

—

- კარატით კარატეს მამე თოკი, ზედ გასავალია.
 40 ასე გავიდე თოკზედა, ვერვინ მომიკიდოს თვალთა.

ავის გორს შამიკილოდით ჩემი პატარა ზარია.
დავკრა, კმა აკადს გავიდე, გამოისახონ ჯვარია.
რომ დადგენ ლოცვა-წირვაზე ჩემის პირ-ქუშის ყმანია.
მიღულეთ სალუდე ქობი, ყმანო, გეწეროსთ ჯვარია!

(A).

მოყვანილია გრ. ა ფ შ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი ს ხელნაწერის მიხედვით, რომელიც საისტ. და საეთნ. საზოგადოების მუზეუმის ქალაქებში აღმოჩნდა და რომელიც 18. 12. 1893. მოამბის რედაქციაში ყოფილა გაგზავნილი. მცირეოდენი ცვლილებით იგივე ლექსი, გ. აფშინაშვილის ხელ-მოწერით, დაიბეჭდა აკაკის თვითურ კრებულში (1900, № 1). ხელნაწერთან შედარებით ნაბეჭდი შემდეგ განსხვავებათ გვიჩვენებს: 3 ფუთსა] ლიტრა; 8 მოედანია] მეედანია; 14 ააგეს] აუგოთ; 16 დევებს] იმათ; სიმურნ] სიმურ; 17 ქობი] ქვაბი; მომცეს] მამცეს; 22 ერთი-ლა] ერთ კიდევ; გამოეარნეს] გამოერბინეს; 24 გაგანაფოტე] დაგანაფოტე; 25 წყეულს] იმას; 40 ისე] ასე; 41 ავის გორს შამიკილოდით ჩემი პატარა ზარია] მიტანილ გამამიგორდა ჩემი პატარა ზარია; 42 დავკრა, კმა აკადს გავიდე, გამოისახონ ჯვარია] დავკარ, კმა აკადს გავარდა, გამაისახეთ ჯვარია; 43 რომ დადგენ ლოცვა-წირვაზე] ლოცვა-წირვაზე დადგოდენ.

ამ ლექსს თან ახლავს Aის შე ე ნ ი შ ვ ე ბ ი, რომლებიც ზოგჯერ სხვადასხვა ნაირად იკითხება ხელნაწერსა და ნაბეჭდში (ხელნ.=ხელნაწერში, ნაბ.=ნაბეჭდში). მომყავს ზოგი იქიდან და ზოგი აქედან, იმის მიხედვით, თუ სად უფრო ნათელია ახსნა-განმარტება. 2 დაგვიდგეს სასწორ-ჩარეჩი] „ფშაველსა სწამს, რომ, როცა კაცი ამიერ სოფლიდამ მიიცვლება და საიქიოს მივა, იქ პირველად ღვთისა და მის წმინდანთა წინაშე წარსდგება, სადაც სასწორზე ასწონენ და ისე გაიგებენ მის კეთილსა და ბოროტს ჩანადინარს“ A (ხელნ.); 3 ვერვინ შაუგლო ძალია] „ე.ი. ვერვინ მოვიდა იმისი წონაო, ძალი და ღონე ვერავინ გაუსწორაო“ A (ხელნ.); 4 კვირას ჩემკე აქე თვალია] „კვირა ფშაველის რწმენით ცალკე არსებაა, ხატია, რომელსაც ლოცულობს და ემსახურება, როგორც წმინდანს“ A (ხელნ.); 5 მაგას იაკსარ აიღებს] „იაკსარი ხატია. ამ ხატს თითქმის ყველა ფშაველი სცემს თავიანს, უფრო კი ქისტაურის თემის ხალხი, რომელთ ბატონად ითვლება, ხოლო ქისტაურები მის ყმებად“ A (ხელნ.); 10 ხვთიშვილთ კოპალა მოუკლათ] „ხვთიშვილთ ხატებს და წმიდა სულებს უწოდებს ფშაველი. კოპალა ხატია. ამ ხატსაც თითქმის ყველა ფშაველი ლოცულობს, განსაკუთრებით კი უძილაურების თემისა. ამ თემის ხალხის ბატონ-პატრონად ითვლება „გმირი კოპალა“ A (ხელნ.); 12 საყაჭეს წმინდა გიორგი] „საყაჭე მთის სახელია ფშავეში. ამ მთაზე ორგან თუ სამგან არის წმინდა გიორგის ნიში“ A (ხელნ.) 14 ავის გორს სახლი ააგეს] „ავის გორი ადგილის სახელია სოფ. შუაფხოს ახლო. აქ თურმე დევები სცხოვრობდენ. ესენი იაკსარს ამოუყლებთა და განუღვენია აქედამ“ A (ხელნ.; ნაბეჭდში კი: „ეს დევები იაკსარმა და კოპალამ თურმე ამოწყვიტეს და განდვენეს, მხოლოდ ერთი კოჭლი დევი-ლა გაექცა და კლდეს მოეფარა“ და სხვ.); 23 კოჭლა] „დევი ყოფილა“ A (ხელნ.); 23

დევეს გამოვსთხარე თვალთა] „ხალხის გადმოცემით, როცა კოჭლა გაექცა იაკსარს და კლდეს მოეფარა, მაშინ იაკსრის ლახტი კლდეს მოხვდა, კლდე ოთხად გაამსხვრია, ერთი ნატეხი მოხვდა დევს და ცალი თვალი გამოვსთხარა“ A (ხ.); 27 სისხლმა გამიბნა მკარნია] „იაკსარს, ფშავლების წარმოდგენით, ფრინველივით მკრები აქვს“ (ნაბ.); 28 ცხრა წელსა ძებნეს ჩემს ყმათა] „როდესაც თვალ-გამოთხრილს კოჭლა დევს საშველი აღარ ჰქონდა, იაკსრის ლახტს გადაჰრჩომოდა, მაშინ თურმე კოჭლამ ბაზალეთის ტბისკენ მოჰკურცხლა, უკან იაკსარი გაჰყვა, დევი ტბაში ჩახტა, იაკსარიც თან ჩაჰყვა, ტბის ძირში დევი მოკლა, მაგრამ იქილამ უკან ამოსვლა კი ვეღარ შესძლო, – „სისხლმა გამიბნა მკარნია.“ დაჰრჩათ „ყმათ“ თავის „ბატონი“ ტბის ძირში. მაშინ იაკსრის ყმანი (ქისტაურები) ძალიან შესწუხდნენ, დაფაცურდნენ თურმე, ბოლოს მიჰმართეს ქადაგ-მისანს, რომელმაც უთხრა: „თქვენ უნდა იშოვნოთ ისეთი ცხვარი, რომელსაც ოთხი რქა და ოთხი ყური ჰქონდესო, ის დაჰკლათ ტბის პირზე და იმისი სული გამოიხსნის, შეაძლებინებს ტბის უფსკრულიდამ ამოსვლასო.“ როგორც ლექსიდანაც ჩანს, იაკსრის „ყმათ“ ცხრა წლის ძებნის შემდეგ ძლივს იპოვნეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარი, დაკლეს ტბის პირზე და ამით დაიხსნეს თავისი „ბატონი“ იაკსარი, რომელიც „შედგა ბროლისა ქვაზედა, შემოიბერტყნა მკარნია“ A (ხელნ.; ოთხ-რქა და ოთხ-ყურა ცხვრის გამო ნაბეჭდი დასძენს: „რწმენაა, რომ ამგვარი მახინჯი ცხვრის სულს მარტო ეშმაკეული იწირავს“). 39 კარატი კარატეს] „ორი ნიშია, რომელნიც ერთმანეთს უპირდაპირებენ“ A (ხელნ.; „ნიშებია იაკსრისა“, ნაბ.); 43 ჩემის პირ-ქუშის ყმანია] „პირ-ქუში აკადელების თემის ხატია“ A (ხელნ.); 44 მიდუღეთ სალუღე ქობი] „ე.ი. ლუდი აღუღეთ და მადიდეთ“ A (ხელნ.).

6.

- ლთის კარზე შავიყარენით ლთიშვილნ სამოც-და-ცხრანით.
 ქვემოთ, ბოლოში ჩამოვჯე მე, ხატი იაკსარი.
 გადმოდგეს სასწორ-ჩარექი: „კვირავე გვიჭირე თვალიო!“
 ჩამაირიგეს ლთიშვილთა, ვერვინ გაუგდო ქარიო.
- 5 გადავკე, ერთი ავწიე: „ღმერთო, შენ მამე ძალიო!“
 სამოც ლიტრიანს რკინასა ქვეშ გაუვლიე ქარიო.
 ავის გორს შამამიკიდეთ ჩემი პატარა ზარიო, –
 დაჰკრან, კმა აკადს მოვიდეს, იქ დაიწერონ ჯვარიო.
 დევს მაუქნიე საგმირო, კლდეს მაფარა თავიო.
- 10 კლდე ოთხად გავანათოსე, დევს გამოვსთხარე თვალიო.
 წაწადას ტბაში ჩავარდა, მიძრნა და მოძრნა ტბანო.
 ლთისაგან ვიყავ შათვლილი, თან ჩავეყვ იაკსარიო.
 დევი მავიგდე ტბაშია, თავს დავამტვრიე ფარიო.
 ამოსვლით ვეღარ ამუელ, სისხლით შამიკრა წყალიო.

- 15 „ხატი დაგვრჩება ტბაში“, – შაწუხდენ ჩემნი ყმანიო.
მაიყვანეს და ჩამოკლეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.
ლთისაგან იქნა ბრძანება, მემრე გაიქსნა წყალიო,
შამოვჯე ბელლის ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მკარნიო.

(V, ივერია, 1889, № 41).

შეტანილია მოთხრობაში ამ სათაურით: „კოპალა და იახსარი – დევების მებრძოლნი.“ ეგვეე მოთხრობა ლექსითურთ დაიბეჭდა აგრეთვე ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ო ხ ზ უ ლ ე ბ ა თ ა კ რ ე ბ უ ლ შ ი (ტფ. 1889, გვ. 430-437). აქ შემდეგი განსხვავებანია: 8 დაჰკრან] დაჰკარ; 17 წყალიო] წყალნიო.

თ.

- ლთის კარზე შავიყარენით სამოც-და-სამი ხატია.
დაგვიდგეს სასწორ-ჩარექი. „კვირაჲ, გვიჭირე თვალია!“
სამოც ლიტრასა რკინასა ვერვინ შაუგლო ქარია.
ქვემოთით დავჯე ტახტზედა, ყველას ჩემზე აქვთ თვალია:
5 „მაგას იაკსარ აიღებს, – არაგვის მკრისა არია.“
ავწიე, ასე ავიღე, ქვეშ გაუტარე ქარია.
მაჩუქა დამბადებელმა მშვილდი და საომარია.

—

- შაიყრებიან დევები, სადაც ღიდ მეედანია,
გაარიგებენ იმასა: „ერთურთს უჭიროთ მკარია.
10 ლთიშვილთ კოპალა მაუკლათ, თავში დაუცნეთ ქვანია!“
ჩამეეტია კოპალა, ცხვრებულა გასჭრა თავია!
შვიდი წლის ქალი თამარი ნეფე თქვეს, დედუფალია,
საყაჭეს წმინდა გიორგი ყველაზე მეომარია.
თუ დევებს ჩამეეტია, ვაი მაგათი ბრალია!

—

- 15 ავის გორს სახს იშენებენ დევები ცხრანი ძმანია,
დედა ჰყოლიყოთ ცხრა-თავი, ცხრის ვაჟის დედა-ქალია.
დევებსა ჰქონდა ქორწილი, სიმურ ეჩქვიფნენ წყალნია.
თავს ედგა სალუდე ქობი, მეც იმათ მამცეს ზავია,
ფალავანად გამამიყვანეს ღთის შვილთა იაკსარია.
20 მივეღირე და ვერ მიველ, პირს დავიწერე ჯვარია.
იმას ამბობენ ღთის შვილნი: „რას შვრება იაკსარია?“
საკმისას ლახტი ვესროლე, თავს დავაქციე ბანია...
ერთ კიდევ გამაჰქციეყო, გამეემტვრია კარია.

- 25 კოჭლა გამექცა პირ-თავქვე, კლდეს მათფარა თავია.
 კლდე ოთხად გავანაფოტე, დევს გამოვთხარე თვალია.
 სულელს კარგადა სცოდნიყო ბაზალეთურნი ტბანია.
 გამექცა, შიგ ჩამივარდა, თან ჩავყვე იაკსარია.
 ამოსვლით ვეღარ ამოველ, – სისხლმა გამიბა მკარნია.
 ცხრას წელს ეძებეს ჩემს ყმათა ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.
- 30 დაკლიან ტბისა პირზედა: „ღმერთო, დასწერე ჯვარიო!“
 შამოვკე ბროლის ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მკარნია.
 დავეკლიე ჩემსა ნაჯდომსა, რა ჭრელნი დარჩნენ ქვანია!

–

- შვიდი წლის ქალი თამარი ნეფე თქვეს, დედუფალიო.
 ზღვის პირზე შავიყარენით, შავვექნა საუბარიო.
- 35 ზღვასა გადაჰკრა ლეჩაქი, გადააქანა ზღვანიო.
 შუა ზღვას ჩადგა სამანი, არ გადაჰცილდეს ცვარიო.
 კლდეზე გამართა ქალაქი, შაბა რკინის კარიო,
 შიგ ააშენა სიონი, დაადგა ოქროს ჯვარიო.
 ურჯულოთი და თათართი ყველათ სარწმუნომც არია!
- 40 კარატით კარატეს მამცა თოკი ზედ გასავალიო.
 ასე გავიდი თოკზედა, ვერვინ მამკიდის თვალიო.
 მიტანილ გამამიგორდა ჩემი პატარა ზარიო.
 დაეკარ, კმა აკადს გავარდა, იქ დაიწერონ ჯვარიო.
 ლოცვა-წირვაზე დადგოდენ ჩემნი პირქუშნი ყმანიო!
- 45 ავის გორს შამიკიდოდით ჩემი პატარა ზარიო,
 მიღუღეთ საღუღე ქობი, ყმანო, გეწეროსთ ჯვარიო!

(Rფ 240).

ეს ვარიანტი ძალიან უახლოვდება Aისას (ზ). – 10 კოპალა] „კოპალა ძალიანი ხატია ფშავლებისა“ R; 12 შვიდი წლის ქალი თამარი...] „ესეც ხთიშვილებში ურევია“ R; 13 საყაჭეს] „ნიშია აქ წმ. გიორგისა“ R; 17 სიმურ] „სიმური მდინარეა პირიქით დაღისტანში. სულ ეს წყალი იხსენება დევების საბანაოდ“ R; ეჩქვიფენ] „ეტოპათ შიგა“ R; 26 სულელს] „(მ)ყრალს, სუნიანს, და არა მართლა სულელს“ R; ბაზალეთურნი ტბანია] „ბაზალეთის ტბა. ხალხსა სწამს, რომ ძირი არა აქვსო, რომ შეერთებულა“ R.

0.

დევებსა ჰქონდა ყრილობა, სადაც დიდ მეიდანია.
 დევებს ის გაურიგებავ: „ერთურთ უჭიროთ მკარია!
 ხთიშვილთ მაუკლათ კოპალა, თავში დაუცნეთ ქვანია.“

- გაიგო დამბადებელმა, ჩაგზაენა იაკსარია.
- 5 წამაუარა ზემოთა, ცხვრებულა გაჰჰრა თავია.
-
- ქალი მოვიდა ცხრის წლისა, ეგ თამარ დელუფალია.
 ზღვასა გადაჰჰრა ჩიქილა, არ გადმუარდა ცვარია.
 პირდაპირ ჩამაუჯდება ლალი ლაშარის ჯვარია.
 ქელში უჭურავ ლურჯაი, ფეკს უკრავ ოქროს ნაღნია.
- 10 მკარზე ჰკიდავის მათრაკი შვიდ ადლი, შვიდი მკარია.

(Rფ 218).

შემდეგ თარემის ამბები მისდევს, რაც ამასთან შემთხვევითაა დაკავშირებული: „წამაუარა საყმოთა, შაყარა მძიმე ჯარია. ფარსნის თავს გადასიესა გადააბნელნეს მთანია“ და სხვ.

იბ.

- ღვთის კარძე შავიყარენით ღთიშვილნ სამოცდაცხრანია.
 გადმოღვეს სასწორ-ჩარეჰი. „კვირაჲ, გვიჭირე მკარია!“
 ქვემოთით გადმომაკდინეს მე, ხატი იაკსარია.
 ის უფრო ეზიდებოდა, ვინც უფრო ძალიანია.
- 5 გადაჲკე, ერთხელ ავსწიე. „ღმერთო, მამეცი ძალია!“
 სამოცდასამ ფუთ სინასა ქვეშ გაუტარე ქარია.
 დევს მაუქნიე საგმირო, კლდეს მიაფარა თავია.
 კლდე ოთხად გავანაფოტე, დევს გამოვსთხარე თვალია.
 იმასაც კარგად სცოდნიყვნეს ნაბუღალევის ტბანია.
- 10 დევი ჩავიდა ტბაშია, მიჩქვიფ-მოჩქვიფნა ზღვანია.
 ღვთისაგან იყო ბძანება, თან ჩავეყე იაკსარია.
 დევი მოვიგდე ზღვაშია, თავს დავამტვრიე ფარია.
 ჩავედ და ველარ ამოვედ, სისხლით შამეკრნეს გზანია.
 „ხატი დავგერჩება ტბაშია“, — დაღონდენ ჩემნი ძმანია.
- 15 ებებეს, კიდევ მოკელეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია.
 მაიყვანეს და ჩამოკლეს: „ღმერთო, შენ მიეც ძალია!“
 ღვთისაგან იქნა ბძანება, გაიკსნეს სისხლის გზანია.
 შამოვჯე ბელლის ქვაზედა, შამოვიბერტყენ მკარნია.
 კარატეს დამიკიდოდით ჩემი პატარა ზარია, —
- 20 დაჰჰრან, კმა აკადს მივიდეს, იქ დაიწერონ ჯვარია.
 კარატეთ-კარატემდინა შიბითა მქონან გზანია.

(Tფ, ლ უ კ ა მ ა ჩ ხ ო შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ გ ა ვ ო ნ ი ლ ი).

იბ.

- შაიყრებიან ღვეები, სადაც ღიდ მეედანია.
გაარიგებენ იმასა: „ერთურთს უჭირთ მკარია.
ღვთის შვილთ მაუკლათ კოპალა, თავში ღაუცნეთ ქვანია.“
- 5 გაიგეს ესა ღვთის შვილთა, ჩაგზაენეს იაკსარიო.
ცხრა ღვეს რომ ღეღა ჰვოლიყო, ცხრათივ გამზღელი არიო,
ცხრანივ იმაში ჩაკონა, თავს ღაქცია ბანიო.
მეათე თავ-ქვე გაიქცა, თან ჩაჰყვა იაკსარიო.
იმასაც კარგა სცოდნიყვნენ საბაზალეთო გზანიო.
უძირო ტბაში ჩავარღა, თან ჩაჰყვა იაკსარიო.
- 10 იზიღნა, ვერ ამოვიღა, სისხლით გაებნეს გზანიო,
იმის ყმათ ბევრი ებებეს ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარიო.
მიყვანეს ღა ჩაუკლეს, ამოვა იაკსარიო.

(X 237).

ამისი სამი პირველი მუხლი Tსაც ჩაუწერია ფშავში მ ა რ თ ა მ ა ჩ ხ ო შ ვ ი ღ ი ს ნაამბობის მიხედვით, განსხვავებანი: 1 სადაც ღიდ მეედანია] საცა ღიდ მეედანია T; 3 ხვთის შვილთ მაუკლათ კოპალა, თავში ღაუცნეთ ქვანია] ხვთის შვილთ კოპალა მაუკლათ, ფშაველთ – ღაშარის ჯვარია T.

543. კოპალა (R 34)

ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ღ ა („კოპალა ღა იახსარი – ღვეების მებრძოლნი“: ივერია, 1889, № 41 = თხზულებანი, 1899, გვ. 436), იახსარის ღექსთან ღაკავშირებით, წერღა: „თუმცა კოპალაზეღაც გვინღღა ხალხური ღექსი, მაგრამ ხალხში კოპალაზეღ არაფერია ნათქვამი“ო. ეს ღექსი კი ამტკიცებს, რომ კოპალას შესახებაც ყოფიღა ხალხური ღექსი.

კოპალა ერთ-ერთი აღგიღობრივი საღოცავია ქრისტიანობის წინა ღროიღან ღარ-ჩენიღი. იგი „ხთის შვიღებში“ ურეღა. თქმულების თანახმად ღვეების ყრიღობას თითქო მისი მოკვღა გადაეწყვიტოს („ხთიშვილთ კოპალა მაუკლათ“ო, ამბობენ ღვეები ყრიღობაზე: 543,32). კოპალას ებითეღია ბ ე რ ი (ე.ი. მოხუცებული), მაგრამ რაღგანაც ამ სიტყვით ქრისტიანების პრაქტიკაში ეკლესიის ერთ-ერთი მსახური აღინიშნება, ამიტომ სიტყვის ამ მეორე მნიშვნეღობასთან არევით უნღა იყოს გამოწყეული, რომ, როგორც ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ღ ა ამბობს იმავე წერიღში, კოპალა, ფშაურის ზეპირგარ-ღამოცემით, ყოფიღა იხინჭას (აღგიღია) ბერად.“ საყღარში მღოცყეღაღაა წარმოღგენიღი კოპალა ვ ა ჟ ა ს ა ვ ე პ ო ე მ ა შ ი („კოპალა“: ივერია, 1889, № 43; გაღმობეჭდიღია მის თხზუღებათა კრებულში 1899 წ. ღა თხზუღებათა მესამე ტომში 1930 წ).

ბ.

მეც მინაწილე, მიქაო, წყემსი ვარ თექიანი,
მეც მინაწილა მიქამა, წყემსი ვეგონე ცხვრიანი.
წყალზე გამგზავნა მიქამა, კელ(თ) მომცა ვეშლაპიანი.
ჭალაზე შამამავალი ირემ ვეგონე რქიანი.
5 წამომყარეს ისარი, ფოცხ-მაკრატელა, თბიანი.
სიმურში შამოვიჩქვიფე, რქის წვერთ გაიღეს გრიალი.
შემომეყარა მოძმეი პირ-ქუში, ნავთის წყლიანი.
„საიდან მოხვალ, გიორგი, დაღალულ-პირ-ოფლიანი?“

(M 20).

4 ჭალაზე] ქალაზე M (კორექტურ. შეცთომა უნდა იყოს); 7 მოძმეი] მოძმეა M.
ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა ს ე ს ლექსი ხევსურული სწორ-ფრობის ციკლისა ჰგონებია და
თავის წიგნში შეუტანია!

ბ.

ფანდურს დაუკარ, ბერკუნდო, – გიყვარდა სამ-ძალიანი.
მარიგემ მე მამილოცა საგმირო შვიდ-ლიტრიანი.
უნდოდ, რომ სახმთოს ეელა, – ვერ იყვა იმედანი.
მიავ ავილი, კოპალამ, – მკლავ-თით(თ) ვარ იმედანი.
5 ვეშაგურთის გორ ვესტუმრე, წყემსი ვარ თექიანი.
სახლს აგებიებს მიქაი, ზე სურო უდგას სთიანი.
„წილი-ლ ჩამიდევ, მიქავო, წყემსი ვარ თექიანი.“
კარის თავ შამადებივა საგმირო თექიანი.
წყალზედ წამალაა მიქამა, თუნგ მამცა ვეშრაპიანი.
10 ჭალაზედ შამამავალი ირემ ვეგონე რქიანი.
წამამყარეს ისარი, ფოცხ-მაკრატელი, თბიანი.
სიმურში(ი) გამავიჩქვიფე, რქებმ(ა) გაილა ძგრიალი.
ჩამამყოლიყვა მოძმე(ი) შუბნური მათრაქიანი.
კელში ეჭირნეს კოჭობნი დავსვილნი, ნავთის წყლიანნი.

(Bb).

1 ბერკუნდო] ისე აქვს დაწერილი Bbს, რომ თითქო უფრო „ბერსუნდო“ იკითხება,
ვიდრე „ბერხუნდო“; 4 მკლავ-თით(თ)] მკლავთით Bb, რაცა გაუგებარია, „მკლავ-თითთ
ვარ იმედანი“ კი შეიძლება ასე გავიგოთ: მკლავ-თითების იმედი მაქვსო; 11 წამამყარეს]
Bbს თითქმის ერთნაირად გამოჰყავს ქ და ყ ასო. აქ ისე აქვს გამოყვანილი, რომ თითქო
„წამომაქარეს“ უფრო უნდა იკითხებოდეს, ვიდრე „წამამყარეს“; 13 მოძმე(ი)] მოძმე Bb.

544 (R 37)

მიმართვა კოპალისადმი: „არც მაშინ შაჰშინდებია, ბორბალს რო შეემართო“ (მ. 2) გულისხმობს ალბათ იმ ამბებს, რომლებზედაც მოგვითხრობს №№ 156-159 (ქისტებმა რომ გზა შეუკრეს თუშეთს მიმავალ კარატის ჯვარიონთ).

ბ.

კოპალას მშვილდო მშვენვარო, გოზა-წითელო, ფართოლო, რა ლამაზ სასინჯავი ხარ, ბორბალს რომ დაემართოვო!
წინ კი ვერავენ დაგიდგა, ახან ლახტ მაიმართოვო.

(A, აკაკის თვ. კრებული, 1900, № 1).

3 მაიმართოვო] გაიმართოვო A (ბეჭდვის შეცოთმა მგონია).

545. დევების ჯორწილი (B)

ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ცნობით, ეს ლექსი ნათქვამია **ობოლა წიკლაურის** მიერ, ხოლო Gsm იგი ბლოელ **ბაბუა გიგაურს** მიაწერა. Gsm: ეს ბ ა ბ უ ა ოთხიოდე წლის წინად გარდაიცვალაო. ლექსს აკლია ზოგიერთი მუხლი, სადაც უწმაწური სიტყვები იყოვო. ბ ა ბ უ ა მ ლექსი შეკრებილებაში წარმოთქვა და ხალხი „სიცილით იღუპებოდა“ო. მგონია, რომ Gsm ამ ლექსთან არია სხვა ლექსი, რომელიც ამას ალბათ რამოდენადმე ჩამოჰგავდა შინაარსით.

ლექსი წარმოადგენს ფანტაზიას და საყურადღებოა იმით, თუ როგორი ცოცხალი სურათების დახატვა შეუძლია ხალხს დევების გარშემო არსებულ თქმულებათა ნიადაგზე.

1 ჯიკვებს დაუწყებ ჭერასა] ჯიკვებს დაიწყებ ჭერასა B.

ბ.

წამოვედ ნადირობისკე, ჯიკვებს დაუწყებ ცქერასა.
დევების ჯორწილს შავესწვერ, ვაი-ვაგლასსა, მღერასა.
მოიღეს ჯიკვის ყანწები, ჩამოურიგეს ყველასა.

5 ქალ-ზალში სამასპინძლოდა მიღლაღვენ მამესწვერასა.

„მაილით სანაკეთიო, – ვერ ვამღებთ ტატლაყვერასა.“

მემრ დაიყუნდო კოკანი, დაცალნო, დახკრნა კერასა.

შამოზლო ჩანილოელმა, ეტყვის: „გიტირებ დედასა!“

სხვამა მოილო საკნისი, ქაქიშჩი ჩადვა, ღბერავსო.

10 გამწვაულ გამოისრია, ცეცხლ გააჩინო ყვ(ე)ლასა.

ერთ ნახეთქ ნეფეს დაგვიკრო, ბერა იტაცებს ენასა.

ერთ რაიმ შამოიყვანეს, კუდ ებო როგორც მელასა.

- თვალ უზის შუა შუბლჩია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა.
 ერთხან კი მიაც დამკვლიო, კინალით გასქდა ბლვერასა.
 15 „ეს საითალ-რა მოსთარეთ, ჩვენისთანა რომ ვერ ასა?“
 ერთა ჩემ სწორა ხევიანო, სახელს ეტყვიან პეტრა(სა).
 „გემობილები, მიჩუფო, არაყს მოგიტან სოვ(ე)ლშია.“
 ოქროს ბეჭედა მოიღეს, ის უნდო ჩაგვეფხეკია.
 დეკანოზ შამოიყვანეს, კულას შაუგავ მკრებიო.
 20 ორ მტკაველ ებო კულადა, რქან უღვან როგორც ვერძიო.
 ფეკნ რაიმ ეღვეს მრუდადა, თვალ უზის ყურის გ(ვ)ერდო.
 ეგრე უმწკინავს თვალეზი, გველთ-სალოკა რომ მზეშიო.
 მოვიდა მათირალაი: „იტირე, ჩამაჯედიო.“

(Ba).

ბ.

- წამოვე ნადირობადავ, ჯიკვებს დაუწყებ ცქერასა.
 დევების ქორწილს შამოვხვდი, მაგათ ლხინსა და მღერასა.
 დევებს ზდგომია ლულები, აქორწილებენ ბერასა.
 დიდიდებ ყანწებ მოიღეს, ვერ აძლებს მამლაყვერასა.
 5 მიაც იქ წამიყვანესავ: „შენაც იქ წამედიო.“
 დამიწყესავ საუბარიო: „რა(დ) მოითარე, შენავ აქავ? არც-რა ხარავ
 [შენავ ჩვენ-ფერივ.“
 „სუთავ! – მასპინძელი გაუჯავრდა, – ქორწილიავ, უხარის ყველასავ“
 ერთ რაიმ შამოჩინდავ, კუდი ღბავ, როგორც მელასავ.
 ერთ თვალე შუას შუბლშია,...
- 10 მეორე კუჭულაშია, უკან ხედავსავ მგზავრსავ.
 ე დევებივ შიგიში დეერიენესავ..
 ერთმ რამამ საჯნისი მოიდავ, ცეცხლჩი ჩადვავ და ღბერავსავ.
 სხვამავ თავშია წიხლ დასცავ: „ეხლადავ მაგის ჭედისა არ ასავ.“
 „ ხალხ დეერიავ ერთ-სხვასავ.
- 15 ქალ-ზალმავ დაიწყავ წებუტუნი, ვერ ვიჭერთავ მამესწვერასავ.
 მე კი საკმისას ამოვძვერივ, – რაზე ვეკვლევივ დევებსავ?

(C).

სთვის უამბნია გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ რ ა უ ლ ს, სულხანაურის შვილს (მაშინ ათის წლისას).

ლექსი გადარეულია. მეტრიკის მოთხოვნილება ბევრგან არ არის დაცული. მე-4 მუხლს შემდეგ Cს მიყოლებით უწერია, პროზასავით, მე კი, რამდენადაც შეიძლებოდა, მუხლებად დავაწყე.

დ.

- წამოვედ სანადიროდა, ჯიკვებს დაუწყებ ცქერასა.
შამოვხვდი ღვეებისასა ვაი-ვაგლასსა, მღერასა.
მაგათ რძალ მათეგანავის, აქორწილებენ ბერასა.
მეაც იქისკე მაწიეს. უყურეთ ბელსა, წერასა!
- 5 „ვაწიოთ ახალ-უხლები! ნუ ვის გავსწირავთ, – ყველასა!
ნუ ვიწვეთ ბოდა-კეველებსა, – ითრევენ ძაღლის ენასა!“
მოვიდეს ახალ-უხლები, ზოგ მე დამიწყებს ბღვერასა.
„ეს საითა-ღ ვინ მასთარეთ, ჩვენებივით რო ვერ ასა?“
მასპინძელ გაუჯავრდების: „ქორწილ უხარის ყველასა.“
- 10 ერთ რაიმ რქიან მოვიდა, კუდი ღბავ როგორც მელასა.
თვალი აქვ შუა შუბლჩია, საცრის ოღენ კი ვერ ასა.
მეორე კუჭულაჩით უკუნისკენა ხენავსა.
იმოდენ ჭურჭლებ ჩამოდგეს, მე აქ ვერ ვათქმევ ენასა.
„დი-დიდებ ყანწებ მოგვართვით!“ ეძახან მამასწვერასა,
- 15 კაი დასაკლონ დაგაკლდეს! რა უყთ ბელსა, წერასა?
შაუ(ნ)დნას ჩამოვლეული აირიასა, კერასა!
ერთი მეც დამალევიეს, კლდეში კილდის ის-ფერასა.
„მაილით სანაკვეთროი, ვერ (ხ)კმაობს მამლაყვერასა.“
ჯიკვის რქა გადაასმიეს, თუ-კლად გუნებას ვერ ასა.
- 20 ჭურჭელი გადაიყუნდა, დაცალა, დახკრა კერასა.
შამახკრა ჭიბიხოელმა, უთხრა: „გიტირებ ყველასა!“
„დახკარით!“ – მყოლებ იძახის, – „ჭერ აუყუნდოთ ბერასა.“
მე რო მაგათ ჩხუბს შავესწვერ, მაგათ ფარ-კმლების ჟღერასა!
ერთ რაიმ ნიგუზს იბრუნებს, სხვა ეზიდების კერასა.
- 25 ერთ რამამ საჯნის მაილა, ქაქესჩი ჩადვა, ღბერავსა.
წიხლ რამამ დასცა ზურგჩია, ცხვირი ხკრა ყვერფის კერასა.
როცა წამახტის, წამაიყვალ, გამანთებულ კი ვერ ასა.
პირსა სდვა მობრუნებული, ცეცხლი აჩინდა ენასა.
„რაც რო შასვით, შესჭამეთ, სხამად მოგიქცევთ ყველასა.“
- 30 ქალებს დაუღვა წკმუტუნნი, ვერ ვიჭვრთ მამასწვერასა.

–

ეგ თქვენის გამარჯვებისა! მართალს გიამბობთ ყველასა.
საკმიდან გამაუფრინდი, – ღვეებს ვეკვლევი ვერასა.

ობოლა წიკლაური

ჩაუწერია ნიკო მაკალათიას, რომელიც ადასტურებს აგრეთვე, რომ ლექსის მოქმელია „ამღელი ობოლა წიკლაური, 25 წლისა.“ – 3 მაუყვანავის] მაუყვანია

(მაკ.); ბერა – „სახელი სასიძოსი“ (მაკ.); 6 ბოლა-კველებსა] „სახ. დევების სოფლისა“ (მაკ.); 16 კერასა] ნ. მაკალათია კარს ხანდახან იქ ხმარობს, სადაც საჭირო არ არის და, პირუკუ, იქ არა ხმარობს, სადაც საჭიროა. ეს სიტყვა ამჟამად ჩემთვის არაა ცნობილი სხვა გზით და ამიტომ არც შემიძლია რაიმე ვთქვა იმის შესახებ, თუ რამდენად შეეფერება დაწერილობა გამოთქმას; 17 კილდის ის-ფერასა ე.ი. კლდის იის ფერს? (ნ. მაკალათიას ასე უწერია: კილდისის ფერასა); 22 მყოლებ] მეყოლებ (ნ. მაკ.); ჭერ აუყუნდოთ] მოსალოდნელი იყო: ჭერს აუყუნდათ, ან: ჭერ აუყუნდათ; 23 ჟღერასა] ჯღერასა (ნ. მაკ.).

546. დევების ამომწვევტი (Ba)

2 აქამდენ სხვები ვალექსე] ამას კიდევ იმეორებს ცოტაოდენი ცვლილებით: აქამდი სხვასხვებ ვალექსე; 13 ძმანიო] რითმა დარღვეულია, – პირველად იქნებოდა: ძმებიო; 16 მამკალ-მამკვდრისა] შეცთობა ბეჭდვითი, – უნდა: მამკალ-მამკვდრობ(ი)ს; 20 კვედია] ასეთი ორთოგრაფია შეიძლება მაშინ იყოს გამართლებული, თუ იგი „კვედა“ სიტყვისაგან არის ნაწარმოები, თორემ როგორც აქ, ისე სხვა ვარიანტებში, ყველგან „ხვედია“ სწერია; 33 კილდიურ] ბ ვარიანტის „კილდიურთ“ ფორმა გვაფიქრებინებს, რომ აქ თ არ დაუწერიათ მომდევნო სიტყვის თავ-კიდურის გავლენით: კილდიურ(თ) თვალ-საცერაი.

მათქვამობა ისეა გამოყვანილი, თითქო ამისი ავტორი ერთი კი არა, არამედ რამოდენიმე პირი იყოს. რა თქმა უნდა, უდავოდ კოლექტიური შემოქმედების ნიშნუშე-ბიც მოიპოვება (მაგ. აქვე, № 466), მაგრამ ვერას ვიტყვი, თუ სწორი იქნება, რომ სიტყვა-სიტყვით გავიგოთ მათქვამობის მეორე მუხლი.

ლექსი სუმრული კილოთია შედგენილი ვიდაც ხიტალიონ იმელას შესახებ. ამას რომ წინა ნომრის ლექსი შევადაროთ, საერთოს მხოლოდ ერთ დევს აღმოვაჩინებ: ეს არის თვალ-საცერა (546,33), რომელსაც „თვალ უზის შუა შუბლშია, საცრის ოდენ კი ვერ ასა, მეორე – კუჭულაშია, უკენისკენაც ხენავსა“ (545, 11-12).

ბ.

ყური დამიგდით, ვაჟებო, ახალ თუ გინდათ ლექსია.

აქამდენ სხვა-სხვე(ბ) ვალექსე, ერთს(ა) იმელას ვეტყვი(ა).

ძალიან უნდა შავაქა დევებ(ის) ამამწვევტია.

ერთხან წელ ზაფხულ დათოფნა, აღარ აყენებს კლდეშია.

5 დაფითებულე(ბ)მ დევე(ბ)მა ამააფხაეს კმლებია.

ერთმანეცს ეუბნებიან: „ხიტალეს გადაეჩვია.

ამანდით ჩამამართულსა აგებ შაუკრათ გზებია.“

შაშინდა აშლოყინაი, თავ-აღმ მიძვრება ტყეშია.

„მაგოდნად რამ შავაშინა? სულთ ამავართომთ კელშია.“

- 10 ეტყოდა ბაჭიჭაური: „წინ-წინ კი მე მავხვლებია.“
 დევებს ეჭიკა ყელშია, იმელას ხანჯარ ექნია.
 წვერ(ი)თ სკრა ბაჭიჭაურსა, ფართი-ფართ გეველებია.
 დაეცა ბაჭიჭაური, რაკელ დაბლუნდა კეეში!
 დევებს წეშუტუნა დაუდგა: „კელ-გამაუტან შჩებია.“
- 15 უძებარს არას გაგწირვენ, – სამი-ოთხი ხყავ ძმებია.
 წავგვალანეს კაც-შუა-კაცი, წავგვაყვანიეს ვერძია.
 აგებ რიგს დაიყენებდეს, მამკლავ-მამკვდრ(ო)ვის წესია.
 მამა ხვანიყვა ბებერი, სახელს ეტყვიან კველია.
 ბეწიწურ გადაიკდინა, მარჯვნივ დაისვა გვერდია.
 20 „ჩვენის გულისად იწვალე, რა კას გვეუბნებია.
 ჩამაკლა თავ-დოლაბაი, არცრუ არ აგვატეხია.
 ორიოდ-სამი ჭურჭელი დაბლად ჩამადგა ყვერფშია.
 მაილა სანაკვეთი დი(დ)-დიდებ ჯიკვის რქებია.
 ერთა ჩემ სწორა ხყვანიყვა, სახელს ეტყვიან პეტრია.
 25 „გემძობილები, – მიჩუნა, – არაყს მოგიტან სთველშია.“
 ბეწიწურმ წამამისკლიტა: „დევთ რა კელი აქვ ჩვენშია?“
 კინდლ ერთმანეთ ჩავჭერით, ერთხან მეც წამავლეგია.
 მავიდა მატირალაი: „იტირე, ჩამაჯეღია.“
 დეკანოზ შამაიყვანეს, კულას შაუგავ მკრებია.
 30 კულ ება გასაკვიროი, თვალ ეჯდა ყურის გვერდია.
 გამასადეგებ სიტყვები დევებს ბოლოს ძლივ ეთქმია.
 კაცს იმელასთან მილალევენ: „ცხენ შამაზადე ცხენშია.
 ამზადე თავის ჯერან(ი) მსხვილად დამდგარი მკერდშია.
 ძალს ვაქნევთ ორ-წყალშიგითა, უფრებ ექნება გზებია.
 35 საირმიაჩივ შავ-ყვერი ხყავ ტაბლის გადმამდგმელია.
 კილდიურთ თვალ-საცერაი ცხენთა ხყავ წინამდევია.

–

ამაგის მალექსებელი დევების ძმობილ ვკვდებია.
 მარტუკა არა გეგონასთ, – ამხანიგი ხყავ ბევრია.

(Bb).

ბ.

ყური დამიგდი(თ), ვაჟებო, ახალ თუ გინდათ ლექსია.
 აქამდი სხვა-სხვებ ვალექსე, ახლად იმელას ვეტყვია.
 ძალიან უნდა შავაქა დევების ამომწვევტია,
 ერთხან გაზაფხულ დათოფნა, აღარ აყენებს კლდეჩია.

- 5 ერთხან წინ შამეყყარნეს, წინგარდით გამეყსრია.
 ეგ რომ გაიგეს დევებმა, ამაფხაეს კმლებია.
 ერთმანეთს ეუბნებიან: „ხიტალეს გადმეყჩვია.
 ამანდით ჩამამავალსა უნდა შაუკრათ გზებია.“
 შაშინდა ვოშლოკინაი, თავ-დაღმ შეძერება ტყეჩია.
- 10 შაუგმ(ა) თავ-დოლაბამა: „არ გიდვას კაცის წესია.
 იმედა როგორ გაშინებს? სულთ ამოართომ ყელჩია.“
 ომ იქნა სახიტალოსა, ხალხ მოხვდა ერთმანეთჩია.
 იმედას ხანჯარ უქნევაგ, დეემა კელი სკრა კელჩია.
 წვერ-წალმა დასცა ხანჯარი, ფართი-ფართ გააგდებია.
- 15 გაგორდა ბაჭიჭაური, ტოტით დაბლუნავს კეეჩია.
 დეეებს დაუდგა წკმუტუნთ: „კელ-გამოუტან სკეღებია.“
 შულამე გადაიყარა, მეშვლებ ძლივ სადამ ხვედრია.
 უყურეთ კაცის დავლათსა! ცოცხალივ გამაეტი!
 წაგვლალნეს კაცს-შუა-კაცი, წაგვაყვანიეს ვერძია.
- 20 „აგებ რიგს დაიყენებდით, – მამკლაგ-მამკვდრობის წესია.
 ჩვენის გულისად დაწვალდი“, – მე შამამზადეს ერთია.
 ბეწიწურ გამამაყოლეს, უფრო ბევრაად ხვედრია.
 დევთა სასტუმროს მივედით, ნარეუთ (ღ)გზებია ცეცხლია.
 ბეწიწურ გადაიკდინა, მარჯვნივ დაისვა გვერდია.
- 25 „მადლობელი ორ, – ის უთხრა, – შენ თუ აქ მოგვიხვედია.“
 ავსტეხეთ სასაუბროი, – კაც-შუა-კაცის წესია.
 გადაუყარეთ ქულები, ხვეწნას არ შამჩა ბეწვია.
 გახტა თავ-დოლაბაი, არცსუ არ აგვატეხნია.
 გადმაიტანა ჭურჭლები, სამი-ოთხ დადგა ყვერბჩია.
- 30 გადმაყოლა ყანწები, დი-დიღებ ჯიკვის რქებია.
 ერთა ჩემ-სწორა ხეყვანიყვა, სახელად ერქვა პეტრია.
 ის მითხრა: „გეძმობილები, არაყს მოგართომ რთველჩია.“
 ბეწიწურ(მ) გადმამიბღვირა: „დეეებს რა კელ აქე ჩვენჩია?“
 ფეხებზე მკიდავ, ვაჟებო, დეეებთან ფიცვი-ვერცხლია.“
- 35 კინად ერთმანეთ ჩავჭერთ, ერთხან მეც წამოვედია.
 მაიღეს ვერცხლის კოჭობი ძმობილთად ჩასაფხეყია.
 დეკანოზ გადმაკდინეს, კულას შაუგავ მკრებია.
 ფეკნ რაიმ ედგეს მრუდადა, თვალნ ესხდეს ყურის ზეთია.
 აგრე (მ)წკვინებდის დეკანოზ, გველთ-ნალოკა რო მზეჩია.
- 40 სასიკეთო სიტყვაი ბოლოს დეეებსა ეთქმია.
 იმედას კაც წაულალე: „ცხენ მაიყვანე ცხენჩია!
 კა სადამ გყავის ჯერანი, განივრადა დვას მკერდშია.“

- სატირალ გადმაიტანეს, მატირალ შამაეხვია.
 ის უთხრეს: „კმით მატირალო, იტირე, ჩამაჯეღია!“
 45 დევის კმალ გადმააწვადეს შვიდს წელს ნადები ჭერჩია.
 მკედრებს არსილა აკვალებს, ჭირის პატრონიც ეგია.
 ამბობენ: „თვალ-საცერაი მკედართა წინამდეგია.“
 ცხენს აქებს თავ-დოლაბაი: „ჩემ ცხენ ყველაზე მეტია.“
 ძალ უქნავ ორ-წყალშიგითა, მონა მაუდის გზებია.
 50 საირმიანი შავ-წვერი ცხენ(თ) ტაბლის გამოძლეგია.

—

ამაგის მალექსობელი დევების ძმობილ კვლებია.
 მარტუამ არა ვიამბე, — ამხანიგებ მყავ ბევრია.

(Th 195).

3 შავაქა] შავება Th; 9, 10 „ვო შლოკინა, თავ-დოლაბა დევის სახელებია“
 Th; 14 ფართი-ფართი] ფართიფად Th; 17 მეშვლებ ძლივ სადამ ხვედრია] მეშვლები
 ძლივსა დამხვდრია Th; 21 დაწვადლი] თუ სწორად არის ჩაწერილი, მაშინ ბრძანები-
 თის ფორმა იქნება (თხრობითისა იქნებოდა: დასწვადლი). შამამზადეს] შამომზადეს; 22
 ბევრაად] ბევრაათ Th; 29 ყვერბჩია] ყვერბჩია Th; 38 ყურის] ყური Th; 39 გველთ-
 ნალოკა რო] გველთ ნალოკარი Th; 42 კა სადამ გყავის] კასადა მყავი Th; 44 კმით
 მატირალო] კმით მატირალო Th; 45 გადმააწვადეს] გადმააწვადის Th; 46 არსილა] არ
 სილა Th; 47 წინამდეგია] წინამდეგია Th.

547. გაბურთ ეშმა (G 156)

გის მოწმობით, ეს ამბავი ძველია, „სისხლის წვიმინდელი.“ ყოფილა ვითომც
 ვილაც გაბური, რომელიც სათიბზედ წასულა შუამთას (ჭიმდელეების სათიბი მთაა).
 გაბურმა შენიშნა, რომ „იქით გვერდზე ეშმა მავიდ, უჭერავ ხის ცელი, დაუწყ მთას
 ქნევა ამ ხის ცელს, მაგრამ ხის ცელ რას მასთიბს? ეს იმით, რომ უქრეჯს ამ გაბურს.
 გაიქც დასაჭერლად ეს გაბური, გაექც ეს ეშმა. მავიდ გაბური, ისევ შაადგ სათიბს,
 დაიწყ იქავ ეშმამაც თიბა. დაჯდ გაბური, დაჯდ ეშმა. დაიკველნ გაბურმ, დაიკველნ
 ეშმამაც. ერთი სიტყვით, რაკელც გაბურ იქამს, ეს ეშმაიც საჯავროდ ისრ იქამს. წავას
 დასაჭერლად ეს გაბური, ეს ეშმა მაშივ გაექცევის. მავას, შაადგების სათიბს, მოვას
 ეშმაიც, სათიბს შაადგების. ფიქრობს ეს გაბური: რა მაუკერკავ? მემრ ამ გაბურმ
 მაიგონ ესი: დაჯდ, დაიხვივ ფეკებს მაგრად აღურდი. დაჯდ ეს ეშმაიც, დაიხვივ ამანაც
 ფეკებს აღურდი. ამ დროს ამიკრ გაბურმ ცელი თავის დახვეულ აღურდს, გაჭრ,
 გაიქნ ფეკები. ამიკრ ამ ეშმამაც ამ აღურდს თავის ხის ცელი და ვერ გაჭრ (ან რას
 გასჭრიდ ხის ცელი?). გაიქც მაშინ ეს გაბური, დაიჭირ ეშმა, უთხრ: აბა, რო მიქრე-
 ჯდი, დღეს რომ აღარ მამათიბვიე, ვერც აეხლად მაგიკერკია? აეხლა სად წამიხლო?“

ამ ამბის მოგონებაზე უთქვამს უშიშა წიკლაურს (პეტროს) ეს ლექსი ბესარიონ გაბურისას 1913 წელს („მარშო, წერდა ბესარიონი, 1914 წ.; უშიშა ბესარიონის სიძეა). არაყს ვსვამდითო, – ამბობს ბესარიონი, – მაშინ უშიშამ თქვა: „აბა, ბიჭებო, თითო-თითო გაბურთ ეშმაის შავსოთავ.“ წამოასხა ყანწები, ჯერ თვითონ შესვა, მერმე სხვებს დააღევიანა და ზედ ეს იძღერაო.

ამ ამბავზეა მითითება უშიშას ერთ ლექსში (№ 666. უთურგათ ქავციხის პატრონი, მ. 5).

ბესარიონს მოჰყავს გადმოცემა ამ ეშმას შესახებ (წელიწადი, 155-157): თითქო ამ ეშმაისთვის ფრჩხილები დაეჭრასთ და ხმლის ქარქაში ჩაეყაროსთ. ამის შემდეგ იგი თითქო ძალიან სასარგებლო მსახური ყოფილიყოს. კარგა ხნის შემდეგ თითქოს ეშმას ბავში შეეცთინოს, ქარქაშიდან ფრჩხილები წამოყვრევენებინოს, დაეტაცნოს ხელი, გაქცეულიყოს და თანაც დაეწვეკლოს გაბურთ გვარი.

ეს ეშმას ამბავი მაკაროვის ქალსაც ჩაუწერია მოკლე გაბრიელ ბალიაურიის სიტყვით (Г. Демидов, В ушелях первобытной Грузии. М.-Л. 1930, გვ. 155). ამ ვარიანტით ეშმამ გაბურებს ენა-დაბმულობა უსურვა („так и до сих пор заикаются“).

548. სალოცავები (R 44)

1 თეთრი კლდეა ბეთლემი] იგულისხმება ალბათ ხევის ბეთლემი, მცინვარს ქვეშ რომ არის (რომელიც ი. ჭავჭავაძის „განდევილ“ იდანა ცნობილი); 2 მარიამს] აქ რომელი იგულისხმება არ ვიცი, გ ვარიანტი კი თელეთისას გულისხმობს; 5 ქაჯუეთს რად იარები, გიორგივ ქარის ფერაო] ეს სიტყვები კაკაბატის ჯვარს განეკუთვნება, მაშინ როდესაც იგივე სიტყვები ბ ვარიანტისა ლაშარის ჯვარს გულისხმობს.

ქაჯუეთს სიარულის შესახებ ბაბუა მგელიკას ძე ქეთელაურმა, ბისოელმა, შემდეგი მიაბო 1911 წ.: „გიორგის მასწონს თუ ქაჯავეთში. წასულ იქ და გაუყოლება ერთ კაც, კორციელ. მთაზე სადამ კლდეჩი სულეპ ამაურიდებავ და თან გაუყოლება ქაჯავეთში. ი(ქ) ქაჯებსა საფეხნო ხქონივ გაკეთებულ. სინის მჭედელ ყოფილ. ჭელს თუ ისინასა. შავიდ თუ წმიდა გიორგი ი სამჭედლოჩი და ი კაცის სულ თან შახევა, მჭედლის საჭედი სინა მუხიბლაჲ. გამაილ თუ ისინა და გრდემზე შაგდა და კვერ დახკრა. ისინა უნ გატყვრას და ხალს (იგულისხმება: ქაჯები. ა.შ.) სრუ გალუპას. გიორგის ისე მუხიბლაჲ ისინა. გადაღვ თუ ისინა მჭედელმ, გამოვიდ კარზე, სოფელიჩი წავიდ. იქ ერთ ქაჯ (პირველად თქვა: კაც) ეგულების. აქსნას ეს რა ამბავია. მეუფროსე იქნებოდის, რაღა, მათი. მაიყვან თუ სამჭედლოჩი ი ქაჯი. ე სინა ანაირად შერებისო, რა ამბავიაო, თუ უთხრა. იმ ქაჯმ თუ უთხრა: ეს მე ვიცი, ეს გიორგი არის, ეს კაიძეო. მემრ გიორგიმ ჯანღებ თუ გააჩინ ი სამჭედლოჩი. მემრ თავის ძალა მაიკმარა და ე სამჭედლომ იქუხა სრუ-ერთიანა და ნაგაბარ ცისკე გეედინ. იმ გრდემს მათრაკი თუ შამოხკრა და ცხენზე აიღ ი გრდემი, კვერიც თან ამაყოლ იმას. რაც იმ ქაჯებს საქონელ ხეყანდა, ის აქისკეს დალალ. აქ თუ მარეკეს ი საქონელი და აქ რო ეკლესია დგას, იქ

დაქუჩეს. ერთი ძროსა ცალა-რქა მაყოლ იმაშიგ. აი ზევით სოფელჩი (კაკმატზე მიმითითა. ა.შ.) ორ დიაც თუ ას თავის ოთახჩი. ერთს გოგო სყავის, სხვას – ბიჭი. ბიჭის დედა კარებზე გამოსულ, რო გათენებულ. უნახავ ი ქაჯავეთით მასულ საქონელ. „ყავად, ის რაიყო?“! თუ დაიძახა. იმ გოგოს დედამ თუ თავის ოთახშით უძახა: „კაკმატის წმიდა გიორგის ძალიყო ეგიო. იმ დროს თუ ი ბალღებ აკავანჩი ატირდეს. დედებიც თუ ოთახებში შევიდეს. გოგოს დედამ აკავანშით ბიჭ ამაყენ, ბიჭის დედამ გოგო თუ ამაყენ. იმ თქმაზე ას, რო იმ ხატს გაუცვლია, მაუქცევაკ ის გოგოჲ და ბიჭი.

ი ცალა-რქა ძროსა რო მოუყვანავ, იმისთვის რქაი მაუტეხავ. უთქვამ ი წმიდა გიორგის, რო ჩემს ლულს რო მოხარშავთო, ამ ქაჯავეთური ფურის რქით აწყევით სალუდე ფორიო. აი ესლა მაშინდელ საწყავ გვიღვას, იმ ფურის რქის წყეი, ის რქაი კი აი ციხეში დვას, ზევით. აღარ იქნების ახლა, – დაღებოდა. აი ის გრდემიც მაშინ მოღებული ას, წმიდა გიორგის მოუღავ ი ქაჯების სამჭედლოდან. იქით მოუტანავ კიდეკ ოქროს ფანდური, ცხრა-ძალიანი, ოქროს საცერი, სამართებელი, სასრევი.“

უეჭველია, ქაჯუეთს მავალი გიორგი ხანმატისა ხევსურული ვარიანტია ქაშოეთის გიორგისა, რომლის სახელზედაც საქართველოში ეკლესიებია რამოდენიმე ადგილას და, სხვათა შორის, ტფილისშიც (Б. Д. Б а к р а д з е, Кавказ в древних памятниках христианства. Тифлис, 1875).

ბ.

ქაჯუეთს რას იარები, გიორგი სვილის ფერაო?

– ვალი მიკიდავ, ვალსა ვსთხოვ. რას მკითხავ, ქრისტეს დედაო?

(Rგ 239).

1 ქაჯუეთს] „ფშავლები ქრისტეთს უძახიან, უფრო კი მკითხავ-ხვეისბრები“ R; გიორგი სვილის ფერაო] „ლაშარის ჯვარი. სვილი – ჭვავი. ჭვავი ლევა ფერისა“ R.

ბ.

ალავერდს წმინდა გიორგი, თელეთში მარიამია.

ლომისის მთავარ-მოწამე, ფშავში ლაშარის ჯვარია.

(Rგ 244).

რიომის მიხედვით არ ჩანს, რომ ეს ნაწყვეტი იმავე ლექსის ნაწილი იყოს, მაგრამ შინაარსით კი რამოდენადმე უდგება.

549. მამახურას (G 152)

ბ ე ს ა რ ი ო ნ ი გადმოგვცემს, რომ, ხევსურების რწმენის თანახმად, ღამით მძინარე კაცს ან ქალს მიუდგება საკმის კარს „მამახურა“ და სახელს დაუძახებს ერთხელ,

ორხელ. თუ პასუხი გასცეს „რაიო“, მაშინ ვითომც მამახურა ხმას კი არ გასცემს, არამედ ჩუმი დასწყევს: „ლავი“ო. ამის საპასუხოდ ის კაცი (ან ქალი) მიაძახებს მამახურას იმ სიტყვებსო. მამახურა სამჯერ ვერ დაიძახებსო. ამიტომ ხევსური ღამით მხოლოდ მაშინ გასცემს ვისმე ხმას, როდესაც შესამედაც დაუძახებენო.

550. გულის კერძება (G 122)

551. ალვა (G 122)

უპირველეს ყოვლისა გასწორდეს ბ ე ჯ დ ვ ი ს შ ე ც თ ო მ ა სათაურის რიცხვში: ეს არის № 551 (და არა 515).

1 ხე ალვა ამოსულაო] ეს ორნაირად შეიძლება გავივით: ხე ალვა(დ) ამოსულა, ან: ალვის ხე ამოსულა.

ეს ლექსი ჯვარიონთ საქებ სიმღერეთა რიცხვში შედის (ნ. ბ ე ს ა რ. გაბური, ღამის თევა ანუ ჯვარის სტუმრება შინ: წელიწდეული, 121).

ბ.

ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამოსულაო.
წვერად მაუსხამ ყურძენი, საჭმელად ჩამასულაო.
მაგის უჭმელი ქალ-ვაჟი უდროოდ დაშაულაო.

(O)

ოს მოჰყავს ჯვარიონთ სიმღერები: 1) № 552 ბ და 2) ეს (№ 551 ბ) და შენიშნავს: „ამას უმღერენ ერთმანეთს ფეხზე და ასმევენ ლულს.“

გ.

ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამოსულაო.
წვერში დაუსხამ ყურძენი, საჭმელად შამოსულაო.

(V, ფშავლები: ივერია, 1886, № 39).

დ.

წმინდის სამების ძირსაო ხე ალვად ამასულაო.
მაგას შასხმია ხეხილი, საჭმელად დამწიფულაო.
სამების მადლი გწყალობდეს აქ მოკრეფულთა სულაო!

(Sh მოხ.).

ჩამაწერინეს ელიობას, 20. 7. 1913, სამებაში, ხევში. – 2 შასხმია] ვარ. მოსხმია.

ხევში ეს იმღერება სმურის ხმაზე. სმური მოხეურად ქებაა, შესხმა. ვისი შასხმაც უნდათ, ხელში მისცემენ ავსებულ ჯიხვს (ე.ი. ჯიხვის ყანწს) და შეჰმღერებენ, დასახვენ რომელიმე გმირად (მაგ. ამირანად, ავთანდილად, ტარიელად) და საგმირო ლექსს უძღერენ.

ჟ.

ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამოსულაო.
წვერში დასხმია ყურძენი, საჭმელად შამოსულაო.
იმის უჭმელი ჭაბუკი უდროოდ დაშაულაო.

(Tფ).

Xის ვარიანტი (ც. წ., გვ. 176) ამისაგან მარტოოდენ უკანასკნელი სიტყვით განსხვავდება: დაშაულაო] გადასულაო X.

ჰ.

წმიდა გიორგის კარზედა ხე ალვად ამოსულია.
ზედა დაჰსხმია ყურძენი, საჭმელად შემოსულია.
იმის ნახვევი ქალ-ვაჟი შავადა შემოსილია.

(Bu, № 11).

აქ ეს მუხლები მიბმული აქვს მთის სალოცავების ლექსს, ვითომც იმისი ნაწილი იყოს.

ყ.

ჩვენი მასპინძლის კარზედა ხეივანი ამოსულიყო.
ზედ ბუდეშური დაჰსხმოდა, საჭმელად შემოსულიყო.
(ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი, 120).

ძალიან საინტერესოა სიტყვის გადაკეთება: ხე ალვად: ხეივანი!

ჩ.

წმინდა გიორგის კარზედა ალვის ხე ამოსულიყო,
წვერზედ დაესხა ყურძენი, საჭმელად შამოსულიყო.
(ივერია, 1890, № 6).

გაუგონია და ჩაუწერია ვ. ბ ი ბ ი ლ ა შ ვ ი ლ ს. კარალეთში.

ც.

წმიდა გიორგის კარზედა ალვის ხე ამოსულიყო.
ღამწიფებული ყურძენი საჭმელად შემოსულიყო.

(Rქ, № 115).

552. ნაბღებურ (G 122)

ამ სიმღერეს ჯვარიონთ (სალოცავის მოსამსახურეთ) ეუბნებიანო.

ბ.

დიდის ბატონის გამძღონო, ჭკვა დიდი მაგეკელებათ.
დიდი ას თქვენი ბატონი, ცის გიღელ-გიღელ დაღება.
ვისაც შამცოდვეს მაიგლებს, ნაბღებურ გამასთელებდა.

(O).

ნ. შენიშენა წინა ნომრის ბ ვარიანტთან.

მეც (Sh) თითქმის აგრე ჩამიწერია ბ ა ბ უ კ ი ა რ ა ბ უ ლ ი ს სიტყვით ჯუთაში 3.

8. 1913. ოლონდ მესამე მუხლში ასე გადასვა ბაბუკიმ სიტყვები: ვისაც მოიგდებს შამცოდვეს. ამას გარდა, „ნაბღებურ“ სიტყვის ნაცვლად პირველად „ბღღებურ“ თქვა და მეორედ კი „ნაბღებურ“ად გადააკეთა.

ბ.

ბატონის დიდის გაზდილო, ჭკვაც დიდი მოგებოვება.
შამცოდეს ვისაც მაიგლებ, ნაბღებურ გამოსთელებდა.

(R 52).

553. გვლენა (O)

ესეც ჯვარიონთ სამღერი სიტყვებია.

554. მედროშეს (G 122)

ამ სიმღერით საკუთრივ მედროშეს მიჰმართავენ (ბ. გ ა ბ უ რ ი, ღამის თევა ანუ ჯვარის სტუმრება შინ: წელიწდეული, გვ. 122).

555. იშრიშობა (G 143)

ამ სიტყვებს მეკვლენი იმღერენ ჯვარში ახალწლის ღამეს (ბ. გ ა ბ უ რ ი, წელ-წად-წუხრა არხოტში: წელიწდეული, 142 და შემდგ). ეს არის ქრისტიანობის გავლენის ერთ-ერთი მაჩვენებელი ხევსურეთისათვის.

ღის მეორე ჩანაწერში: 1 იშრიშობასა] ისრის შობასა; 2 ქრისტეშობასა] ქრისტი-შობასა.

ბ.

შემამჯდარიყო მერცხალი, იძახდა გიშლიშობასა.

ბევრსამც აღდგომას დაგასწვრათ, წელწადს და ქრისტიშობასა.

(Rფ 23).

ეს ლექსი სხვა ხელით არის ჩაწერილი Rის რვეულში და მოქცეულია ბერიკაობაში სამღერ ლექსებს შორის. – წელწადსა] წელიწადსა R (ასხნაც აქვს: „ახალწელიწადი“).

ბ.

ჩიტი შამოჯდა ღობესა, იძახის გიშლიშობასა.

ბევრსამც ეემ ღროს დაჰხვდებით: წელწადსა-ღ' ქრისტიშობასა!

ა ფ შ ი ნ ა თ ნ ა ღ ი რ ო ს ა გ ა ნ გაგონილი კოშარაში (ივერია, 1890, № 148).

დ.

ჩიტი ღობეზე შამოჯდა, იძახის ქიშმაშობასა.

ღმერთმა მრავალ დღეს დაგასწროს ახალ წელს, ქრისტეს შობასა!

(ს. გ ა ჩ ე ჩ ი ღ ა ძ ე, VII, 5).

ამას ალილოში გალობენ შობის წინა ღამესო.

556. ახალი წელი (G 143)

ამას მეკვლენი მღერინანო (ნ. გ ა ბ უ რ ი, წელწად-წუხრა არხოტში, წელიწდეული, 143).

557. აღების ღამე (G)

აღების ღამე ხევსურეთში, Gის თანახმად, პარასკევ საღამოს მოდის, „კორცის პირი რო იკვრის, დიდ-მარხვის ერთი კვირით წინ.“ ამ ღამეს ძალიან ღროს ატარებენო. მეზობელი მეზობელს პატიუებს, ჯერ ერთგან სმენ და შემდეგ სხვაგანო. ამ პარასკევ ღამეს ზოგი თეთრადაც ათენებს ღამესო. შაბათს დილით კიდევ ლუდი ააქვს სოფელს ჯვარშიო.

ეს ლექსი წარმოშობით, რა თქმა უნდა, არაა ხევსურული. იგი ბევრგანაა გავრცელებული.

ბ.

საწყალსა კაცსა ვინ მისცემს ალების ღამეს ღვინოსა?
მჭადი ჭამოს და წყალი სვას, დაწვეს და დაიძინოს!

(ზ. ჩხიკვაძე, სალამური, ტფილ., 1896).

გაგონილი ყოფილა გურჯაანში. ზ. ჩხიკვაძის სახალხო სიმღერების წიგნაკიდან, ფ. გოგიაშვილის მითითებით, ეს სიმღერა Karl Bücher-მაც შეიტანა თავის ამ წიგნში: Arbeit und Rhythmus⁵, Lps. 1919, p. 302 (რუს. თარგმანი, მოსკოვი, 1923, გვ. 203). [ნ. აგრეთვე დამატებაში. რედ.]

558. აკვსების შაბათს (G)

აკვსების შაბათს (ე.ი. აღვსების შაბათს, ანუ აღდგომის წინა დღეს) ხევსურეთში, ბესარიონის თანახმად, „პორნილობა“ სცოდნიათ: შუადღემდე პურის ჭამა ან წყლის დალევა არ შეიძლება. თუ ვინმემ დაარღვია ეს წესი, მაშინო, ხევსურების წარმოდგენით, ვინც იმ ოჯახში მკვდარია, იმისი სული საიქიოს დაიტანჯებაო და იქიდან წყევლას შემოუთვლისო. [ნ. აგრეთვე დამატებაში. რედ.]

559. მარიანობის მარხვა (Sh)

ხევსურეთში ქრისტიანობის გავლენა ისე სუსტი იყო, რომ არა თუ მარიამობის მარხვას, არამედ დიდ-მარხვასაც არ ინახავდენ კარგად. როდესაც ერთ ხევსურს ვპკითხე: მარხვა იცით, თუ არა-მეთქი, მან, — ვითომ ვერ გაიგო, რა მარხვაზე ვეკითხებოდი და, — გადამიკრა: როგორ არა, ვიცითო: როცა მოკვდება ვინმე, დავმარხავთო.

560. სულეთი (R 39)

ბ.

სულეთში ბეწვის კიდი ძე, გასავალადა ძნელია.
ბჭენი სხენ კიდის პირზედა, რომენიც მართლის მთქმელია.

—

ჯანაბეთს, ჯოჯოხეთშია კუპრის ამოდის ალები.

—

5 ქვაბებ შემოდგეს ცეცხლზედა, ღულსა გადმოდულს ცხელია.
ცოდვის მთქმელს პირზედ დაასხეს: „ნახ, როგორ გეძნიერია!
რად არა სწორადა სძრახდი? ენა დაგიხვდა მტერია.“

—

ძმას ძმისა მოლაღატესა ჭანჭახში უდგას ფეკია.
ობოლთ შვილთ დედას დამწირავს უბეს ჩაუსხნეს გველნია:
„შვილებ მოსწირე წვრილები, ეგ რა-რიგ საყვანელია?“

—

- 10 ობლების ამტირებელსა საჯდომ ასწავლეს ბნელია.
„სამზეოს უსამართლოვო, საფერი მოგხვდა შენია.“
ობოლთა შვილთა დამზდელსა გზას მიაგებეს ცხენია.

—

სამან-სამზღვრისა ამრევსა ზურგზე ახკიდეს კლდენია.
„ეგ გინდა, ჯერ ეგა ზიდნე, მემრ ჯოჯოხეთი ბნელია.“

—

- 15 კარები ჯოჯოხეთისა გასაღებელად ძნელია.
ოთხი კუთხია ჯოჯოხეთ, სამყოფინარო ბნელია.

—

ბჭენი დამსხდარან კიდის ყურ, შუაში ევდა მდღელია.
— „რაი გაღბრჭვეით, ბჭეებო? რაისანი ხართ მოქმელია?“
— ჯოჯოხეთისკენ წავლალეთ, რომენიც ცოდვის მქნელია.

- 20 ემშაკსა გავაყოლიდით, რომენიც უფრო შტერია.

—

თეთრი ციხე დგა სულეთში, წვერი ცას მიმდინარია.
მაგანეთ ალვის ხეი დგას, ცაში მიუღის წვერია.
ბოლოზედ ვეშა-წყარო დის, სასმელად გემნიერია.
მადლიან(ნ) მივლენ, წყალსა სმენ, ცოდვიან(ნ) მწყურვიენია.

—

(სულ თავში, ციხის წვერის აივნებზედ, დახტიან უმანკო ბავშვები, მუხლამდე ბამბაში გახვეულნიო).

- 25 ზედ ილთვის წვრილი ყმაწვილი დედ-მამის მონატურია.
ზოგი იცნობდა დედასა, ზოგ მამის უცნაურია.

(U).

მოჰყავს უ რ ბ ე ლ ს ერთ-ერთს თავის ეთნოგრაფიულ წერილში ხევსურეთის შესახებ (ივერია, 1887, № 170). მუხლები აქ ისეთი რიგით მისდევს ერთმანეთს, როგორც ეს მოცემულია აღნიშნულ წერილში, სადაც სს თავისი შენიშვნები აქვს ჩართული შიგა და შიგ. ამ შენიშვნებისაგან აქ ერთია შემოტანილი, რომელიც საჭიროა ლექსის გაგებისათვის.

2,20 რომენიც] რომელნიც U; 5 ცოდვის] ცოდვილს U; 8ობოლთ შვილთ დედას დამწირავს უბეს ჩაუსხნეს გველნია] „ჩვეულება არ აძლევს ქვრივს დიაცს, რომელსაც

ობლები დარჩა, მეტადრე ვაჟი-შვილები, მეორედ გათხოვდეს“ U; 15 გაღბრჭვეით] გაჭბრჭვეით U; 22 მაგანეთ] „მოშორებით“ U; 25 ილთვის] ილტვის U.

ბ.

- ზეცას დარეკეს ზარები, სრუ ყველამ გაიგონასა.
ცოდვიან-მადლიან ხალხი სრუ ერთად შაიყარასა.
სულეთში ძუის კიდი ძეს, ყველამ ზედ გაიარასა.
მადლიან კიდზე გავიდან, ცოდვიანნ გადიყარანა.
- 5 კიდის ყურ სამნი ბჭენი სხენ, რომელნიც მართლის მოქმელნია.
თითოს იტყვიან სიტყვასა, შუაჩი ხუცობს ღდეღია.
კელჩი მაკრატლებ უჭერავ, ბეწვის ოროლად მჭრელია.
ტყუილა ქალ-ვაჟ ვინცა თქვა, ენის მასკერიცეს წვერია.
ნისლ იდვა სულეთს მინდორთა, ეგ ცხენ-მკედართა ორთქლია.
- 10 მავიდეს, ცხენებ წყლით დაძღეს, მკედარნი მწყურეილნია.
წვრილი დედ-მამის ყმაწვილი დედ-მამის მანატურია;
ზოგებ იცნობენ დედასა, ზოგნ იქავ უცნაურნია.
ქალა ქმრის მწუნობარო ბაზარგნის ჯარსამც გახყვების!
ვაჟამ ვინც ცოლ გაუტიას, სხვაიმც უარეს შახვდების!
- 15 ობოლ შვილთ მამყრელ დედასა უბეს ჩაუსხნეს გველნია,
ჯონხ მისცნეს საჯოჯოხეთონ, ჯოჯოხეთის კარ ბნელია.
სამან-სამზღვრისა შამრევსა ზურგზე მახკიდნეს კლდენია.
ვეშა-წყარო დის სულეთსა, უმამისახლოს ცრემლია.
„რად შეეცოდვე მიწათა? სამზეოს რაც შვერ, ჩვენია.“
-
- 20 ამაგის მალექსებელი მალალს მე ვიჯე სკამზედა.
აქიურ არა გეგონას, — სულეთ მიამბეს ჯარზედა.
იქ ვიყავ სამ-ოთხ კვირასა, კელ ვერ დავიდე კმალზედა.

(Sh).

მიამბო ჩ ო ნ ქ ა რ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა, კისტნელმა, მალაროს-კარში 4. 10. 1913. —
8 ტყუილა ქალ-ვაჟ ვინცა თქვა] ე.ი. ვინც ქალ-ვაჟი ტყუილად გააჭორაო; 18 უმამისახ-
ლოს] sc. ქალის; 20 მალალს მე ვიჯე სკამზედა] ახიელს ვიჯე სკამზედა (ვარ. მისივე).

თითქო ეს სხვადასხვა ლექსისაგანაა შედგენილიო. შესავალი და მათქვამობა არ
უდგება დანარჩენს ნაწილს. ამას გარდა მმ. 13-14 (ქალა ქმრის მწუნობარო..., ვაჟამ
ვინც ცოლ გაუტიას...) ნაწყვეტია № 616-ისა.

ღ.

რა იცის წუთის-სოფელმა, შაკეთს რა სამართალია?
შაკეთს კარი კნავს ცალა-რქა, ბარაქა მესტუმრისია.

- „შენ რომ ქრთამს ეშურებოდი, მეც აღარ მოგიშალია,“
 მოვიდეს ჩვენი მწერელნი, ჩვენ გვქონდა სამართალია.
 5 შუაზედ ბეწვი გაწყვიტეს, ეგ არი მაკრატელია.
 ვაი, ამ ბეწვის კიდზედა რა ძნელი გასავლელია!
 ქვეშ შავი წყალი გამოდის, ზედ მაუგდია პერია.
 მაგ ჯოჯოხეთის კუთხესა რა ძნელი შესასვლელია!
 ცოდვიანს შეაბრუნებენ, გზას ნარ-ეკალი ჰფენია.
 10 შიგა დგა კუპრის ქვევრები, დულს და ამოდის ცხელია.
 გარშამო ეშმაკებს უდგა, ძირში ანთია გენია.
 კაცს კაცის მოღალატესა ჩაუყვეს ენის წვერია.
 მამამ შესჩვილა უფალსა, ეგ დიდის ცოდვის მქნელია.
 კელი ჰკრეს, ჩააგდეს შიგა, „მანდა ხარ შესაფერია.“
 15 თან ეშმაკ გადააყოლეს, რომელიც უფრო შტერია.
 „კარგა მეექვე, ეშმაკო, მაგისი სული შენია,
 მალ-მალ ჩაასხი პირშია ნადული კუპრი ცხელია.“
 კაცისა მკვლელიც იქ არი, ნათლიის შემგმანელია.

(X 242).

561. თოხლების დაკოცა აბას მიერ (Sh)

ჩამაწერინა 1930 წ. სიმონ გაბურმა (Gs), რომელმაც ამას უშუალოდ მოაბა ექვსი მუხლი შემდგომი ნომრისა.

საქმე ასე ყოფილა: ბათირათ მარტაის, კვირი-წმინდელს, გვარად გიგაურს, რომელიც ხშირად მელებს იჭერს საფანავით ჭიძლის ბოლოში კლდესთან, რომელსაც სახელად ნარღვევნი ჰქვია (შდრ. №640), ონჩხრის წესით ორი თოხლი უშოვია მემცხვარებისაგან და საძოვრად გაუშვია კვირიწმინდის ზემოთ, ცირცლოვანაში. ეს ყოფილა შემოდგომაზე, როცა მემცხვარეებს, რომლებიც არხოტის მთებში უმთავრესად მოხვევნი ან გულამაყრელნი არიან, ცხვარი აყრილი ჰყოლიათ და ჩარეკილი ბარში. სამი კაცი: მღვდელი ბაღია ბაღიაური, დარასტა ფიცხელა (ფილიპე) ნაროზაული (ახიელლები) და ჩაფარი აბა გიგაური (ბლოელი) მიდიოდენ თურმე ცირცლოვნის გზაზე და თეთრი ცხვრები რო დაუნახავთ, უფიქრნით: ეს ალბათ მემცხვარეების ფარას მოსწყდა და შემთხვევით დარჩენილიაო (ხევესურეთშიო, Gsm, თეთრი ცხვარი არ იცის: იცის ან შავი, ან ლეგაო. ენლადა მობევრდა თეთრი ცხვარი, თორემ წინად არ იყო) და გახარებულთ მოუნდომებით დაჭურა. მაგრამ, რაკი ვერ დაუჭურიათ (თოხლები „გაველებული“ ყოფილან), აბას თოფი დაუხლია.

2 ნარღვევთ] ამ სიტყვის შემდეგ მძიმე უნდა; 8 ტყვია ტყვიაში ეთხარა] დაცნვით არის ნათქვამი, — ვითომ ყველა მთარტყაო.

ბ.

- ბეჩავს ბათირათ მარტიას წინ ცოდვა შამაეყარა:
ონწხრით ნაყიდი თოხლები შინიდან გამაეყარა.
ცირცლოვნისაკე წავიდეს, ბალახი უნდა ეჭამა.
შამახვდეს ღველ-დარასტანი, ერთი სტრაჟნიკი ეტანა.
- 5 გიგაურს ლანძღს კი მივსცემდი, თუ გზაში შამამეყარა.
გან-თუ-რა იყვა ჯიკვები, იქ რო ბერდენკა ეკალა?!
კაი სროლას კი გახკვირდეს: ტყვია ტყვიაში ეთხარა!

(Gi).

ჩამიწერა თვითონ ა ბ ა მ (თოხლები რომ დახოცა, იმან), რომლის თანახმადაც, ეს ლექსი **ომას** მიერაა ნათქვამი.

562. (Gi)

ეს მეორე ლექსია იმავე თოხლების დახოცის შესახებ, რომელიც ა ბ ა მ ჩამიწერა. ჩამწერის ცნობით, ეს ლექსი **პეტრუას** უთქვამს.

ბ.

- თქვენ უნდო კეკში იყვენით, სნოს, კარკუჩასა, ყვარასა.
თითოს რომ გცემდეს ხუთ-ხუთნი, ძლივ იბრუნებდან გარასა.
ეგენ შაგიფერებდენტ ყაჩალსა თქვენისთანასა.
ფილიპეს ნაროზაულსა წელთ შამოხკსნიან დანასა.
- 5 შინისკე გამააქცევენ აფშინათ ალვისტანასა.
ორთავ დათ აუტირებენ: სანდუასა და ნანასა.

(Sh).

ჩამაწერინა **Csმა**, რომელმაც იგი უშუალოდ წინა ნომრის ლექსს მოაბა.

563. აბასაგან მინდიასა და უშიშას (Gi)

ეს არის საერთო პასუხი აბასი ორივე მოლექსისადმი. იგი თვით ავტორის მიერაა ჩაწერილი და ამიტომაც ვერც სრული.

1 ბევრას აბახებთ ალასა] ე.ი. ქისტებს ბევრსა ჰკლავთ, რომლებიც სიკვდილის წინ ღვთის სახელს ახსენებენო (ალლაჰ, ალლაჰ!); 28 სულაი] ბეჭდვის შეცთობაა, – უნდა: სუღიაი.

564. უშიშასაგან აბას (G 229)

ბ.

დაუბარებავ სტრაჟნიკსა წიგნი, წერილი ჩემთანა.
მადლობელი ვარ, ბატონო, მაკითხვა გამაგებ ზავნა.
ჩინონიკობა მიგელა, თიანეთ გნახე ერთხანა.
რუსულ ქუქუნაკ ჩაგეცვა, ღილით საყრელი წელთანა.
5 მინდიას რად არ უბარე? მიზეზ რა იყვა ჩემთანა?
მიაც მაგისგან ვილანძლე, მაგას კი ბევრ მძღრენ ეჭამა.
ვერ სჩების ხვინტლის წმედასა, სალექსოდ როსა-ლ ეცალა?!

(Gi).

565. მინდიასაგან აბას (Sh)

მიამბო მეონი თვითონ ა ბ ა მ 1913 წ.

566. აბასაგან მინდიასა და უშიშას (Gi)

567. მინდიასაგან მარტიას (Gs)

3 მაზა] = მასზე; 7 მოკლული] მოკვლული Gs; 10 დაშჩა] დასცა Gs.

„ეს საქმე ასე იყვ, რომ მერცხალი (მინდიას თიკუნია. ა.შ.) იყო ავად (დ)ა ამ დროს ბათირათ მარტია წავიდა ვლადიკავკაჟში. მაშინ კავკავში ცხოვრობდა დიმიტრი ცისკარაული. ცისკარაულს ეთქვა მარტიასთვის: «მე წამლები გამავილიო, მერცხალს წაუტანეო» (მერცხალი დიმიტრის მაკეთე იყო). მაშინ ეთქვა მარტიას: «წამლებს არ წაუტანავ». — «რატომავ?» — «იმიტომავ, რო ისიე მე მალექსებსავ. ნეტავინ მოკვდასავ!» ესი მოსწერა დიმიტრიმ მერცხალს, რო «ასე თქვაე და ერთი ლექსი კიდეე უთხარიე». იმ დროს, იმ მგ ზავრობას მარტიას გზაში ქისტები დახვდეს და გაცვარცეს მარტია, — თხის ტყავინი წაართვნეს და კიდეე სცეს და მის ამხანაგიც გაცვარცეს, გიორგი. მაშინ თქვა მარტიამ, რომ «დავიძახე: აა, ყაზახებო! მაში მითხრესა: აი ჯალიაო». ჯ ა ლ ი ა ძალია ტვირთი (თ) ზიდევდა თავისთვის ტანისამოსსა და ლოგინს“ Gs; 7 მკრულიო] მკვრულიო Gs (= მკრულიო).

568. მარტიასაგან მინდიას (Gs)

6 სულ მუდამ შიტუს გდებასა კული გაქე განაბდულიო] „მერცხალს ჰქონდა ბოსელი მთაში. ზამთრის საქონს აღენდა, დროებით, რადგანაც იქ თივას თიბდეს და ტვირთი(თ) ზიდევდა თავისთვის ტანისამოსსა და ლოგინს“ Gs; 7 მკრულიო] მკვრულიო Gs (= მკრულიო).

გნის თანახმად, ეს ლექსი უთქვამს არა თვითონ ბათირათ მარტიას, არამედ მის შვილს, დაბალ გიგას, მამის მაგიერად. Gs შენიშნავს: „ეს ერთუცის ლექსობა განა კი სწყინდა? გულს ახარებდეს და იცინოდეს. ეს იყო იმათი გახარება.“ იმ დროს მინდია მამასახლისი ყოფილა, ხოლო საპასუხო ლექსის მათქვამი გიორგა გიგაური (დაბალ გიგა) კი – გზირი.

569. მინდიასაგან ახიელლებს (Sh)

ჩამაწერინეს ახიელში 1913. – მალექსეს ახიელლებმა] ესენი ყოფილან ნიკო ოჩიაური, თათარაშვილი, და გიგია ოჩიაური, ხუტუნაშვილი, ამათგან ნიკო კახეთს არის ჩამოსული, ასხაბარში; 2 ჩამადან-მძივიანებო] მხედველობაში უნდა ჰქონდეს სათამბაქოე ქისა, რომელშიაც ინახავენ ტალ-კვესს, აბედს, ასანთს; არსად მომაჭრათ ღირმითა] sc. penis; 5 ცოლ-შვილთ ინახავ რკინითა] სისკარათ იონეური მჭედელია.

მათქვამობაში აქ პირდაპირ მოლექსის სახელია გამოყვანილი (მინდია), მაშინ როდესაც იგივე პირი კიდევ სამი ფსევდონიმითა ცნობილი: მერცხალი (ან მერცხალა), ომა, ტეგია.

ბ.

ჩამადან-ღილიანებო, არ ამამილათ ძირითა!

კალს იხსრეკთ იწრო ჯამშია, დაზღილნი ხართ ცოლო-ჭირითა.

რახან კი დასძლათ, იცინით, რახან მოგშვიდათ, სტირითა.

(Gs).

2 იხსრეკთ] იცხრეკთ Gs.

570. ახიელლებისაგან მინდიას (Sh)

ეს არის ნიკო ოჩიაურის მიერ დანაბარევი. – 1 კუკიამდინა] ვარ. გრანცამდინა; ნი სლაური მამა იყო მინდიასი; 2 ღოლვი გაჩნდება] ვარ. ღოლვებ იქნების.

ბ.

გუშინ რო თქოე მერცხალმა: „ღილველიმც მამცა მტერია!“

ეხლა მაგპარეს ლურჯაი, მერცხალო, ვერა ხქენია.

სერნაობ სირცხვილიანი, გასცვითე ბანის წვერია.

გაჭარბებს სიმამაცითა შუქია დედა-შენია.

(Gs).

4 გაჭარბებს] გაწარბებს Gs. – ნიკო ოჩიაური, ამისი მათქვამი, ახიელიდან კახეთს ჩასული, ასხაბარში, ცოცხალიაო, მითხრა Gsm 1930 წ.

571. მინდიასაგან აფშინას (Gs)

3 მამაკვლევინიე] აქ სხვა ზმნაა დედანში.

„არხოტში რომ კევსურების ზეკუცია მავილა მამუკაის დასაჭერლად აფშინაის ზელმძღვანელობით, იმ დროს იყო აფშინა, დროებით, მთავრობის მიერ ვაინის მამასახლისი. კევსური რომ დაბრუნდა შინისკენ (კევსურები იყო 700 კაცი), მაშინ აფშინამ თითიდა(ნ) გაიძვრა ვერცხლის ბეჭედა ანუ სათითო, უთხრა პოეტს მერცხალს: „ერთი კაი ლექსი გვითხრიდივ:“ უთხრა მერცხალმა: „ერთს ისითს ლექსას გეტყვითავ, რომ სულ კვირობდასავ ქვეყანაივ.“ მებრუნდა, ჩვენ ხალხს თვალი დაუცა და უთხრა: „აბა დაისწავლეთა, როგორ კაი ლექსას ვეტყვივ აფშინასავ.“ და ისი გაუხარდა აფშინას, – ეგონა, რომ შააქებდა. იმ დროს ორი ცოლი ჰყვანდა აფშინას. შემდეგ დაუბარა ლექსი. ესე გაიგა ხალხმა არხოტში და მერცხალს დიდი პატივი სცეს. ხალხი იმ სიტყოზე სულ სიცილს იკოცებოდა. და შემდეგ გაიგა აფშინამ და თავადა უფრო დიდად იცინოდა და ამბობდა, რო „ახია ჩემზე, რომ მე ვერცხლის სათითო ვაჩუქევ.“ შემდეგ ძალიან უყვარდა ერთუცი. ის აფშინა ძალიან კა კაცი იყო. შემდეგ აფშინაც გადაიცვალა“ Gs.

572. გ. არაბულისაგან უშიშასა და მინდიას (Gs)

573. მინდიასაგან გ. არაბულს (Gs)

ზეპირად მბობის დროს 11. 3. 1931 Gsს მოაგონდა კიდეც ორი მუხლი, რომლებიც დასაწყისია პასუხისა:

ეგ ჩემეულად უთხართ აბიკათ გიორგისაო:

ნუ იწყენ შაირობასა, აგრემც მოგპარავ ჭირსაო!

Gs შენიშნავს: „ამათ სამივეს (ე.ი. გარაბულს, უშიშასა და მინდიას) ერთუცი უყვარდა და ერთუცს ალექსებდეს. ხან კი ძალიან აქებდეს ერთუცს და ხან კი ასე ეხუმრებოდეს ერთმანეთს(ს). ესენი სამივე მხიანურები (sic) და მოლექსეები იყვნეს, ნამდვილი პოეტები.“

574-575. ჯუთელთ (O)

576. ქმოსტელთ (O)

577. არახიჯელისაგან უშიშას (Sh)

მაამბო ერწოში, ტოლათ-სოფელში, 29. 8. 1922. მ წ ა რ ი ა წ ი კ ლ ა უ რ მ ა, ძირად ამლიონმა, ერწოდან კახეთს (ტოლათ-სოფლიდან აშროშანს) გადასახლებულმა ზევსურმა...

ლექსი მიმართულია პეტრო ჩამდელისადმი, ე.ი. უშიშა წიკლაურისადმი, რომელიც ამღვლია, მაგრამ ლექსებში ჩამდელს უწოდებს თავის თავს (მაგ. 666,18). იგი ამჟამად მოხუცი კაცია, არხოტიდან კახეთს ჩამოსახლებული (სოფ. აშროშანში). ლექსის მთქმელი კი შედარებით ახალგაზრდა კაცია, ექვს წელს ტყვედ ნამყოფი გერმანიაში მსოფლიო ომის დროს. იგია გიორგა გიგაური (ლექსებში: არახიჯელი, გიგა, დაბალ გიგა), ისიც არხოტელი, კვირიწმინდიდან კახეთს (სოფ. საკვერეში) ჩამოსახლებული. უშიშა და გიორგა მქვისლებია (მ. 3), მაგრამ მათი ცოლები დები კი არ არიან, არამედ ბიძაშვილები. უშიშას ბესარიონ გაბურის და ჰყავს ცოლად.

მწარამ მიამბო: ლექსი იმაზეა ნათქვამიო, რომ ერთ დღეს პეტრო ტყეში იყო და თელას ჭრიდაო. ერთბაშად სახე გაუმრუდდა: ცალი თვალი ზევით წაუვიდა, ცალი ქვევით, პირიც განზე მოექცაო. მკითხავის რჩევით პეტრომ მოჭრილ თელასთან თიკანი დაკლაო (ხელ-უკუღმა დაკლავდა და იტყოდა: „ეს თქვენ და მე კი გამათავისუფლებო“). ამის შემდეგ სახე გაუსწორდაო.

17 წინაჲ კი დაბალა იყავ, მაშინ გაგწიეს სიგძესა| შდრ. ამას თვით პეტროს მიერ თავის თავზე ნათქვამი სიტყვები (№629, 1); 21 საწყენს სუყველა იწყენსა| თელის მოჭრა ყველასთვის საწყენი იყო და მით უმეტეს ხაზინისთვის, რომელიც ამის გამო გაწყრაო; 22 ო ჩოპინ ტრე (ანუ ო ჩოპენ ტრე) მწარიას აზრით არის ეშმაკების ხატი, ე.ი. ეშმაკების სალოცავი. ვანო წიკლაურის სიტყვით (ერწოელი იყო, ტოლათ-სოფლელი, 1922 წ. 70 წლის მოხუცი) ო ჩოპენ ტრე არის (არა ეშმაკების, არამედ ადამიანების) ხატი, რომელსაც კამეჩებს აუსახელებენ ხოლმეო. კამეჩი რომ დაუზარალებათ ან ავად გაუხდებათ, ყურს მოაჭრიან და იტყვიან: „ონჩო-პეტრე, შენთვის აგვისახელებია, კამეჩი გაგვიმრავლეო“ (ან: „მოგვირჩინეო“, – იმის მიხედვით, თუ როგორია შემთხვევა). ასახელებული კამეჩის გაყიდვა არ შეიძლება, – ის უნდა დაბერდეს და შინ დაიკლას, უღელში კი აბმენო. 26 შავსა და დაუბანელსა ხოშექა გვერდზე იწვენსა| პეტრო შავი კაციაო, ხოშექა ცოლია პეტროსიო.

ამ ლექსის საპასუხოდ პეტროსაც დაუბარებია ლექსი, სადაც, Gსის სიტყვით, ასეთი მუხლი ყოფილა:

ეხლა შენ მამეზიდე, იმათ კი ვერ მამგლიჯესა.

578. ოსიკასაგან მანგიას (Sh)

26. 6. 1930. ტფილისში შეეკვხვი ოკერ-კეველს ხვთის ოფიცხელაურს, რომელიც ის-ის იყო ავტომობილში ჯდებოდა და ფასანაურში მიდიოდა (იქიდან გუდამაყრის ხეობით ოკერ-კევეს გადავიდოდა). მომაგონდა, რომ ოკერ-კეველ ოსიკას ლექსი ეთქვა ქმოსტელ ბურდულებზე, რომლის პასუხიც (ამ წიგნში №579) კაკმატში მითხრეს 20. 8. 1913. ვკპითხე ხვთის ოსს, ხომ არ იცი შენ, რა ლექსმა გამოიწვია გვიგიტელის პასუხი მეთქი. მან ამაზე ეს ლექსი მიამბო, რომელსაც ბოლო ასეთი აქვს:

- უ...ის ქალი მ... უბეს გაივსებს თხილითა.
 5 კარადაის კარს გავაღებ, გამაუტენდი ტვინითა.
 ბ... თ... გატენილი გყავთ ტილითა, –
 მაგასთან არ დაწვევბოდი, გინდ კარ დამიკლათ შინითა.
 თველექათა ხთისია ცოლის ძმაია შინითა.
 კ...ის ქალი მ... კაცს დაიჭერდა კელითა.

579. გიგიტელისაგან ოსიკას (Sh)

მიამბეს კაკმატში 20. 8. 1913. – რამოდენიმე მუხლი კიდე აქვს:

- კ.თ გ..ს ქალი ჩემს ფრანგულს შამეეჭრასა!
 5 ქალსა ყ..ს რა უშავს, რო კუდი გამეებასა?
 უნდოდა ეეგეთაი, კაპ რო ღბავ მუხის ვერქვანსა!
 შაწუხებულას კ...ი, კელით მამვარდა კვედასა,
 დამწია ძალისულითა, კვედა მოგლეჯას ბედასა.
 დავეკერი ჭ...ის ქალსა, ვერ მამიშორებს ლეგასა.
 10 ბ...ის ქალი ბ... შალგავს საძალღეს გეჯასა;
 მე ხომ მაგასთან არ მივალ, გინდა გულ-აღმაც ეგდასა.
 მაჩქარებს ს...ი, მე ვხევიები ნება-ნებასა,
 შასწუხდა მეტის-მეტადა, დავაწყებიებ ყეფასა.

12 ს...ი] მსხვილი ყოფილა ძალიან.

580. ხთისოსაგან გიგიტელს და 581. გიგიტელისაგან ხთისოს (Sh)

ჩამაწერინეს დართლოში (თუშეთში) 6. 9. 1913. – აჯობებდა რომ სათაურები ასე გადაკეთებულიყო: **ხთისო გიგიტელს** და **გიგიტელი ხთისოს**. ხთისო კაწალ-ქვეელი ქვესური იყო. როგორც Gsm გადამომცა 1930 წ., ხთისო მოუკლავს გაფშავლებულ არხოტონს ბაქინცაურს, ძირად ახიელელს. შემდგომ მისი მომკლავიც მოუკლავს ხთისოს ბიძაშვილს ცისკარაულს. გიგიტელი კი რომკელი იყო, გვარად ბურდული.

580, 1 ლელის ქვე ვხერხავ ფიცარსა] მაშინ საყდარს აშენებდენ რომკაშიო: 2 რად არ ჩამომქსნით ბაღლასა] გიგიტელი მაშინ 13-14 წლისაზე მეტი არ იქნებოდაო; საფერისასა] ამის ნაცვლად დედანში სხვა სიტყვაა, **ნა** პრეფიქსიანი; 3 დამაკოცინებეს] დედანში სხვა ზმნაა **მო** პრევერბით; თვალებს] აქაც სხვა სიტყვაა მხოლოდით რიცხვში, **მანი**თ იწყება.

581, 3 თვალებს] დედანში **მანი**თ დაწყებული სიტყვაა, მხოლოდით რიცხვში; დაგიკოცნი] აქ კი **მო** პრევერბიანი ზმნაა იმავე ფორმით.

რაც ხთისომ უთხრა, იგივე დაუბრუნა პატარა გიგიტელმა და უფრო ძლიერადაც. ამისთანა ლექსობაზე ჩვენში დაჭრიანო, მითხრა ს. გ ა ბ უ რ მ ა.

582. გასპარასაგან ლიქოკელთ (Sh)

მიამბო მამუკა ქეთელაურმა 1911 წ. – მეოთხე სტრიქონის შემდეგ გამოტოვებულია რამოდენიმე მუხლი:

- 5 ქალებ რომენ(მ) გვიშაირე, მკედართამც გიძე მელაიო!
თოთიას სყავ დედიკაი, ბიძურასა ლელაიო.
აბიკათ სამძიშარი ალი-ვარდის ფერაიო.
მგელათაი მარეში ქალა რა კარგუნაიო!
მამუკათა ნათიასა აქებს, განკვირს ყველაიო.
- 10 მაგას თუ-კლალ არ უნახავს მბილ მათრაკით ცემაიო,
მალლა ჩამომბა ბაწრითა, სათიკრუნედ ზელაიო.
მგელიკათა ძილუაი საცოლუა ჩემაიო.
თავ-ქმელია ძალიანა, თავში უნდა ჭერაიო.
საკორკეს ლაგამს ჩავუდებ, ჩემ თავს სქონდას შეველვაიო!
- 15 თავქვაზე გარმოვიბრუნე **გასპარაის** რემაიო.

შემდეგ მიჰყვება: 16 „აღარა სთქვათ ლიქოკელნო“, 17 „თორე ჯამბარაობა.“ ამას გარდა: 1 აბეჩავი კარგი ხარ (ვარ.); 4 ლიქოკისკე] სალიქოკოდ (ვარ.); 11 სათიკრუნედ] თიკრუნევიტ (ვარ.).

ჯამბარაობის შესახებ უნდა შევნიშნო, რომ ხევსურები ბარში (ქართლს და კახეთში), როგორც ვაჟა - ფშაველაც აღნიშნავს (ივერია, 1886, №199), განთქმულნი არიან, როგორც ჯამბარის საუკეთესო მწეველნი.

ბ.

- დავჯე, ლექსობა დავიწყე, თან ქალღმერთი წერაია.
ასხაბარელთ ყმაწვილი ორ, ვერვინ იტყვის ვერაია.
დამიბერდა კინდოლაი, აღარა მყავ ცხენაია.
სალიქოკო წამავედი, – ქალებ მითხრეს ბევრაია.
თოთიათა დედიკაი, ბიძურათა ლელაია.
- 5 მე კი ერთ-ორს გამავარჩევ, – რად მინდოდა ყველაია?
თავ-ქმელი სყავ ძილუკაი, უნდა თავში ჭერაია.
საკორკეს ლაგამს ამავედებ, ჩემ თავს სქონდას შეველვაია!
სათავე(ვ)აოდ გამავეიგდებ, – **გასპარაის** რემაია.
მბილ თუ იქნა, ვიცი კერკი, მათრაკ უნდა, ცემაია.
- 10 არ იწყინოთ ლიქოკლებო, გზა შამიკრათ ზენაია.
თორე ჯამბარაობა და კახეთ გინდათ დენაია.
თუ სად ბუგრა შემეყარა, გვინდა თვალი(თ) ჭერაია.
არხოვტ ქალებს რომენმ სკადრეთ შაირობა, მღერაია?

- 15 არხოტიონთ მელექსენო, მამკვდართ გიძესთ მელაია!
კვლა აღარა გავიგონა, დააყენეთ ენაია.
ლექსი არვინ გაიკვირათ, ეგ საკვირველ ვერაია.

—

ამაგის მალექსებელი კალოთანელთ ქერაია.
გადმომცეს დათიკო ცისკარა ულის მიერ ჩაწერილი 1931 წ. მარტში.

583. გასპარას (Sh)

ჩამაწერინეს 1913 წ. ხევსურეთში. მე-15 სტრიქონის შემდეგ გამოტოვებულია ორი მუსლი:

- 15 ხ წაიყვანე ბებერაი ე მინდიას ზგელაიო,
აღარ უნდა კევსურებსა, ყველამ სყარა კელაიო.

15 ხ ბებერა] თიკუნია ქალისა. — დათვისელა კოტორელი, რომელიც მათქვამად არის გამოყვანილი, თიკუნიაო, იგი ყოფილა გაგა გიორგის ძე არაბული, გიორგით კოტორელად ცნობილი.

ბ.

- არ მოვიდა გასპარაი, ძმობილია ჩემაიო.
წამახვიდი, გასპარაო, გზა მაგიდის ცერაიო.
ვერას ივლი ქვეითაი, — შეხკაზმიდი ცხენაიო.
შიგით ამაირჩეენიდი ძილუაი, ლელაიო.
- 5 აგებ კაცჩი ჩაგვითვალნა დათვიაი, მგელაიო.
აცა, ქალა, დაიცადე! ეგ ლექსობა ვერაიო.
მაშინ რა ქნა გასპარამა, გარმოჩინდა მგელაიო,
სამაია ჩაამბია, იქნა სიგირგელაიო?
მგელიკათა დათვიაი ბეწიკუა შტერაიო?
- 10 გარმაქნეულ გარმაჩინდა კმალი ფხა-შიშველაიო.
წყალში შახვედ, გასპარაო, ვერ შამაგყვა მგელაიო.
გალამწუკვილ გაითარე, როგორც დეკის მელაიო.
ქალებ შენთან ნაწოლები ვირმ დაღლიტას ყველაიო!
შენდ მინაის შემნახავი, შილეტკაის მკერავიო!

—

(ა)მაგის მალექსებელი დათვის(ს) კოტორელიაო.
არ იწყინა, გასპარაო, გზა შემიკრა ქვენაიო!

ჩამაწერინა ხთისო ფიცხელა ურმა, ოკერ-კველმა, 26. 6. 1930 ტფილისში.

584. გასპარასგან ხახონაურთ (Sh)

ჩამაწერინეს 1913 წ. ხევსურეთში. — გასპარა ერისთვანი თიკუნია ქორია მგელას ძე ქიბიშაურისა, რომელიც კალოთანიდან კახეთშია ჩამოსული, ასხაბარში (ნ. №204 შნშ.).

ლექსს ბოლოში აკლია ერთი მუხლი: 14 ძალიან გაგკვირებით, ცათ რო დახკიდეთ ფსლიანი.

ბ.

კიდენაც იტყვის ლექსებსა გასპარა სირცხვილიანი.

მე რო ლიქოკლებ შამამხვდეს, თურებმ მაილა პრიალი.

არცა-რა დიდი ხან იქნა, სისხლმა მაილა შრიალი.

შამრიგდით, ხახონაურნო, ლუდი აღუღეთ სვიანი.

- 5 კლოვ კი აღარცად მაგიკდასთ, ერთხან გეყოფისთ ზიანი.
გზა კი აღარსა შამიკრათ, ეგ კი რაღა ჩემ ყლი არი?

—

არც კი ეყოფის აბასა ამ ზაფხულ ნადღვებ-ნაწველი.

შაუპატივეთ, ქალებო, არ გააღუბათ მაზვერი.

ბევრკან გაღმართა აბამა საბურანაო ბარდელი.

- 10 ბევრას ბუზიკა მართვა, ჩუსტ ფეკზედ ამოსაცმელი.

უყიდა ...თ ქალსა ღოგმაით ჩამოსაყრელი.

თეთრ ქუქუნაკა მართვა წოლის დროს გამასაცვლელი.

ქალებმ რა ჩამოგაყარეს? სტრაჟნიკო, შამოგაფსენი!

ჩამაწერინა Gsm 1930 წ. ტფილისში. — 6 ყლი არი ეა ჯგუფი ხევსურულში ია'ს გვადლევს (მეამა>მიამა და მისთ). აქაც იგივე მოვლენაა.

მმ. 7-13, რომლებიც მოამბემ უშუალოდ მოაბა წინა მუხლებს, დამოუკიდებელი ლექსი უნდა იყოს, თუმცა იმავე შემთხვევის გამო ნათქვამი. აბაზე გასპარა იმიტომ გაჯავრებულა, რომ თითქო (არ ვიცი, რამდენად მართალია) აბას, რომელიც მგელას მეგობარი იყო და ლელას გალექსება იწყინაო, შეეტყობინებინოს მგელასთვის და დათვიასთვის, გასპარამ აიარაო. ისინიც ჩაჰსხლომიან გზაში და უკან გამობრუნებული გასპარა დაუჭრიათ და გაუქცევიათ.

გაქცევა ომში შეტაკების დროს დიდი სირცხვილია ხევსურეთში. ამ ამბის შემდგომ მგელამ სახელი მოიხვეჭა და გასპარას კი სირცხვილი დაედო. სირცხვილის ჩამორეცხა ისევ საგმირო საქმის ჩადენით შეიძლება.

რამ გამოიწვია პირველად ლექსობა-შაირობა გასპარასა და ლიქოკლებს შორის, არ ვიცი. გამოიგონია კი, რომ გასპარას საზოგადოდ ბევრი ჰყავს გადაკიდებული ლექსობა-შაირობის გამოვო.

აქ მოხსენებული აბა კაი ვაჟია (პირადად ვიცნობ), ლექსობა არც იმან იცის გასპარაზე ნაკლები, მაგრამ სამწუხაროდ არ ვიცი, რა პასუხი გასცა გასპარას აქ მოყვანილ ლექსზე.

585. დედიდაებს (Gs)

ამის და მომდევნო ნომრის მათქვამი პეტრუა ყოფილა (ე.ი. უშიშა წიკლაური).

დედიდათაგან აქ დასახელებულნი არიან ლ ე ლ ა (მ. 5) და ქ ა ლ ი (მ. 6), მაშინ როდესაც შემდგომ ნომერში ამათ მესამეც ემატება: ნინო.

586 (Gs).

5 ქალას] ქალსა Gs (შეიძლებოდა აგრეც დარჩენილიყო).

ბ.

რა ალღოი აქვ არაყსა, კაც რო მაიქცევს ენასა!
დავღნატრი, სადაც ქალნი სხენ ყანწყების გარდაღენასა.

(G 248).

587. ჯიკვის ტყავები (Gs)

Gs-ის თანახმად ეს ლექსი უთქვამს გიგა (ანუ გიგია) ხუტუნისშვილს, ოჩიაურს, თავის ბიძაშვილს ნიკოზე 60-ოდე წლის წინად. საქმე ასე ყოფილა: ნიკო თავხვე-სურეთს გადმოსულა ერთხელ შემოდგომაზედ და თოფი უთხოვნია წიქასაგან: კარგი მონადირე ვარ, ამ ზამთარ ჯიხვებს დავხოცავ და ზაფხულში გადმოდი და ტყავები გავასწოროთო. წიქას თოფთან ერთად 100-ოდე პატრონა მიუცია. ნიკოს ეს ტყევიები სულ ტყუილ-უბრალოდ დაუხარჯავს, ფრინველებზე თუ ნიშანში სროლით. ეს რომ მერცხალს (ე.ი. მინდია წიკლაურს) გაუგია, ხევსურებისთვის დაუბარებია წიქასთვის გადასაცემად: გადმოდი, ტყავები წაიღე, ნიკომ ბევრი ჯიხვი დახოცა ამ ზამთარშიო. წიქას ეს ამბავი მართალი ჰგონებია და არხოტს გადასულა ტყავების წამოსაღებად. ნიკოს თავი იმით უმართლებია, რომ თოფი არ ვარგებულა, სულ ჯიხვებს ვესროდი და ვერ მოვარტყიო. დაბრუნებულა წიქა ხელ-ცარიელი. ლექსის მათქვამი გიგია გადაცვლილა და ნიკო კი დღესაც ცოცხალიაო, მითხრა Gsm 1930 წელს მარტში.

588. მამიდაშვილს (Gs)

ნათქვამია გასპარას მიერ დ ი მ ი ტ რ ი ც ი ს კ ა რ ა უ ლ ზ ე ო .

4 ყბანია] არა მგონია Gs შუცთომით დაეწეროს ყმანიას მაგიერ: ყბა ხვესურულად წვერს აღნიშნავს და, მაშასადამე, „ერეკლესავით ყბანია“ ამას უნდა ნიშნავდეს: ერეკლესავით წვერები; 17 ლიურველ აგებ] ლიურველი რაგებ Gs; 18 ტყვიას ვერ იჭერს ძვალთა] ტყვიას ვერ იწერს ჯვალთა Gs.

589. გიგასაგან ბალიურს (Gs)

ნათქვამია დაბალ გიგა გიგაურის მიერო. – 9 არცა-რას] არც არას Gs; 14 წყინუნობს = წყინულობს; 15 ზვავსა არ ჩამოეგდაა] ზვავს არ ჩამოეგდა Gs; 21 ქისტებ გეხვცათ, გეტყოდით თოფისასა და კმლისასა, ე.ი. ქისტები რომ დაგეხვცათ, სალექსოდ თოფისა და ხმლის გამოგზავნას გეტყოდითო.

590. ხუტუნიშვილისაგან აკვაიშვილს (Gs)

ეს ლექსი უთქვამს გიგია ოჩიაურს (რომელიც 1916 წელს გადაცვილია) ბ ე წ ი ნ ა წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა თ ვ ი ს. ეს ბეწინა, ამლიონი, Gs-ის სიტყვით გათქმული და სახელოვანი კაცი, გარდაცვილია 1900 წ.

2 საახილო] სახილო Gs; 4 ჩათუშა] Gs-ის თავისებური გამოთქმა ხანდახან წერაზედაც აჩნევს თავის გავლენას, რის გამოც შეიძლება გვეფიქრა, რომ აქ „ჩათუშა“ „ცათუშას“ მაგივრად არის გამოყვანილი. მართლაც 592 ნომერში „ცოთუშა“ იკითხება. მაგრამ ჩინიანი ფორმა სხვაგანაც გვხვდება (ჩოთუშო: 604, 1, ჩოთუშას 604, 52, ჩოთუშო 670, 5, 21). ამიტომ თუ აქ რაიმე შეცთომაა, იგი შეიძლება მხოლოდ ხმოვანს შეეხებოდეს.

აქ მოხსენებული ჩათუშა, ურიადნიკი, მითხოელი ქისტი ყოფილა, მღვდელი კი რუსი (ახიელში მსახურებდა). ლექსი იმაზე ყოფილა ნათქვამი, რომ მათრახი დაურტყამთ ჩაფრებს ბეწინასთვის.

591. აპარეკულს (R 194)

ს. გ ა ბ უ რ მ ა გადმომცა, რომ აპარეკული ჯუთელი იყოვო, აკურა კი მისი მეზობელიო. – აპარეკული არ აქი] „არ არის აქაო“, გვისხსნის R, მაგრამ შეცთომაა: „არ აქი“ ამას ნიშნავს ხვესურულად: „არ აქე“, ე.ი. არ გიქია, არ არის შენგან შექებულიო; 6 თამარა] „აპარეკულის ცოლი“ R; 12 არა გი] „არა გიშავს რაო“ R.

592. ბაბილთ ლელა (Sh)

მიამბო ჩონქარა ჯინჭარაულმა, კისტნელმა, მალაროს-კარში 4. 10. 1913. ჩონქარამ მითხრა: ლექსი ისეა გამოყვანილი, თითქო ქალი და ვაჟი ელექსებოდენ

ერთმანეთს და ჩემი ნათქვამი კია თავიდან ბოლომდისო. – 1 ცოთეშუაი] პირველად მითხრა: ცათეშუაი.

593. გიგას (Sh)

ჩამაწერინა გ ა გ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა 15. 7. 1911 ბარისაკოში. – 2 ზოგ ქებით ცაში შამქლარა] ე.ი. ბეკრი ცაძლი ავიყვანია ქებითაო; 5 მე თუ ძალიან შამშალა] ე.ი. თუ ძალიან გამაჯავრესო; 8 როს გაძაგენით სხვასთანა] ე.ი. მე როდის გაგლანძლე, რომ არ შემაქეო.

594. ცაში შაკდენა (Sh)

ჩამაწერინა თ ა თ ა რ ა ა რ ა ბ უ ლ მ ა, ჩირდილეღმა, ბარისაკოში 15.7.1911.

ბ.

- გწყალობდეს თელეთის მადლი, იმისი მადლი შენია!
მცხეთას გწყალობდეს საყდარი, შიგ რო ზატები ჰსვენია!
მუცელი ლექსით სავსე მაქვ, სულ წიხლით გამიტენია.
ცაში ავიყვან ქებითა, მასკვლავს მაჰკიდო კელია.
- 5 ჩამაკლე დედა-მიწაზედ, არ იყოს შენი ფერია.
წინ-წინ შენ მოგაკლეინოს შენზე მოსული მტერია.
აჰყარო იარაღები, საპირისწამლე ჭრელია.

(Rფ 19)

ბ.

- მე საზანდარი არა მჯობს, არც ბოდავნელი ბერია.
მუცელი ლექსით სავსე მაქვს, სულ წიხლით გამიტენია.
შენ ისე არა გეგონოს: „ლექსები ჩამოელია.“
ცაში შეგაკდენ ქებითა, მასკვლავთ მოჰკიდო კელია.
- 5 ჩამოხვალ დედა-მიწაზედ, შენი არას ფერია.
კელში გიჭირავს ყირიმი, თავით ბოლომდი ჭრელია.
წინ-წინ შენ მოგაკვლევენა შენზე მოსული მტერია.
აჰყარო იარაღები, გუდაში გისხა(ვ) კელია.
ვარგის დედ-მამის შვილი ხარ, იმათი გაბეგვს ფერია.
- 10 მთაში გიკოცავს ჯიკვები, დაბლა ჭალაში მშვლელია.

ჩაწერილია უცნობი პირის მიერ (ვგონებ ბ ე ს ო წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა უნდა იყოს). ამოღებულია ჩემი მასალებიდან.

ორი უკანასკნელი მუხლი (მ. 9-10) ვარიანტია 511 ნომრად დაბეჭდილის ლექსისა.

595. კაკმატელთ ახალ-გაყები (Sh)

მიაბბო ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა, კაკმატელმა, 27. 9. 1913 არტანში. ლექსი პასუხია რომელიღაც შაირისა ქალების შესახებ. – 10 ქვით ამოდენა ტვინისა] sc. იცის.

596. დათვის (Sh)

მიაბბო ფ ი ც ხ ე ლ ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა 27. 9. 1913 არტანში. – ლექსი თავის თავზე უთქვამს დათვია შუაიშვილს, რომელიც თავის მეგობარს საღირას დაჰყვებოდა სანადიროდ მთებში. დათვია ქობულელისა, ლიქოკელით, მითხრა Gsm 1930 წ.

597. მაკითხვა ძმობილს (O)

სათაურად აქვს: „ლექსი კევსურისა“, ხოლო ბოლოს აწერია: „გაგონილი“ო. შეიძლება ლექსი სატრფიალოთა ჯგუფს ეკუთვნოდეს. ალექსის იგი მოქცეული აქვს №634 და №343 ლექსებს შუა. – 19 არცა დამეცნა ბევრანი, არ მომიხარა ყელია] ასე სწერია დედანში, მაგრამ ზმნებს ბოლოებში 6 უნდა აკლდეს: არცა დამეცნა(ნ) ბევრანი, არ მომიხარა(ნ) ყელია.

598. დავითათ ბერდიას (R 198)

3 იმან დაძაბას თავ-სული] „მოკვდეს, ტყავი გაჭიმოსო“ R.

აქ მოხსენებული ბერდია ხორნაული იყოვო, მითხრა Gsm, თათუკაკი – იმისი ბიძაშვილიო. იგი (თათუკაკი) ამჟამად (1930 წ.) საჭურეშია ჩამოსული, თიანეთს ახლოვო. იმავე Gsm, ლექსი ასე თავდებაო:

ბ.

ნეტაი გამაგებია, ვითაი ხყავის კარ-ფური!

სახლ უნდა გედგას, ბერდია, სულ ქათიმებით გართული.

მოგიდიოდას მოჩივარ ყიზიყური და თათრული.

მემრ ქალებ მოგიდიოდას ტყავ-ფაფანავით დართული.

ცულის მოქმედი ქალ-ვაჟი თოკით უნდ გყვანდას დამბული.

(Gs).

599. მწარიას (Sh)

ლექსი უთქვამს კოლიკე ბურდულს, ერწოელ ხევსურს, მწარიას წიკლაურზე, რომელიც ფქვილის საყიდლად წამოსულიყო ქალაქში და ჯიბეებში 16 მანეთი ამოეცალათ. ლექსი თვით მწარიამ მიამბო ტოლათ-სოფელში (ერწოში) 26. 8. 1922. — 9 ვიციდლი არტემასთანა] არტემა მოვაჭრე იყო ერწოში (ლულელებში).

600. ჩემს მეშაირეს (Dj)

ლექსი მიმართულია ქალისადმი, რომელსაც (ვაჟი?) გაუშაირებია.

601. მჩეჩელნი ბისოს (Sh)

მიამბო ფიცხელა ალუდაურმა 26. 9. 1913 არტანში, ნათქვამია ბისოელ სულხანაურის მიერო.

საქმე ასე ყოფილა: ბაბუა ქეთელაურს ბისოში „მჩეჩელნი“ ჰყოლიან (ე.ი. ქალები, რომლებიც ჩეჩაში ეხმარებოდნენ). იქ ყოფილა, სხვათა შორის, მოლექსე სულხანაურიც. ქალებს მიუძარათავთ: თუ ლექსების თქმა იცი, აბა გვიჩვენე შენი ცოდნაო. სულხანაურს აუღია ფანდური ხელში და ეს ლექსი დაუძღვრებია. ლექსში ჩამოთვლილი პირები ყველანი იქ ყოფილან იმ დროს.

2 ერთხან დასთან დამაწვინე, დაუბარე ალუასა] ალუა სულხანაურის ბიძაშვილი იყო, იმისი და ნათუა (მ. 3) ამპარტავნობდა და სულხანაურთან დაძმობის წესით არ წვებოდაო.

602. გაგასაგან გამახელისძეს (Rf 137)

Rს ეს ლექსი ფშაურებში აქვს შეტანილი, თუმცაღა შენიშნავს: „ეს ლექსი უნდა ხევსურული იყოს“. — 2 ეგული კელით დაბლუჯე] „მაგრა დააბი გული, ხელში დაბლუჯეო“ R.

603. მშავლისა და კევსურის გაბაასება (C)

ასეთი გაბაასება ჩვეულებრივია ფშავში და მრავალი ნიმუშიც მაქვს. ხევსურეთში კი არ გვხვდება. აქაც მოკამათეთაგან ერთია ხევსური (ბაბილთ ნია), მეორე კი ფშაველი. ცხადია, შეკამათება ფშაურ წესზე მომხდარა.

გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა: 6 მითხროს] უნდა: მითხოს.

ბ.

- მშ. არ წამოხოლა მშავჩია, ჩემო ბაბილის ნიაო?
მშაურ არ ხინკალი, ღუმზე მოგისვიაო?
- ქ. ეგ რალა მითხარ, მშაველო? კინალაც დამათხიაო.
რამთვენი გყავისთ უძებარ, შარშანდელ, მითხოშიაო?
- მშ. ახლა შენ წადი, ნიაო, სულეთის კარიც მღიაო.

(Sh).

ჩამაწერინა Gsm 2. 5. 1931 – 3 კინალაც დამათხიაო] კინალამ პირიდან მალებინაო (ბევრს რო სჭამენ, შეიძლება მოუვიდეს); 5 სულეთის კარიც მღიაო] ე.ი. შეხვალ და ვერ დაჰპრუნდებიო.

604. ზელიმ-ხანზე დაცემა და მისი ძმის მოკვლა (Gog)

მათქვამად გამოყვანილი ჩოთეშა თიკუნი ყოფილა უნტრუა არაბულისა, ჯუთელისა, რომელიც ჩაფრად იყო და მონაწილეობას იღებდა ზელიმ-ხანზე დაცემაში. ამ დაცემის დროს ინალი მოეკლათ, ძმა ზელიმ-ხანისა, და ეგონათ თურმე, რომ ზელიმ-ხანი მოვკალითო.

605. სისხლის აღება (Gog)

ამის მათქვამი ყოფილა სულხანა ჯინჭარაული, რომელსაც მამუკა ბუჩუკურელის სისხლი აუღია გუდამაყრელისაგან (მამუკა ყაჩაღი გუდამაყრელმა გასცაო: ნ. №223, 43-44).

606. ზიანი (Sh)

ჩამაწერინა გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931 ტფილისში. ლექსი ნათქვამია შატილიონის გამახელა (შემოკლებით: ხელა) ჯინჭარაულის მიერო.

2 მოსვლია თათარს ზიანი] თათარს შვილი მოუკლეს, ხთისო; 8 ბერდენკა ხუთ-ძროხიანი] ხუთი ძროხა იყო შიგ მიცემულიო.

607. ხავიწურა

ჩამიწურა გ ა ბ რ ი ე ლ ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა ვ ა ს ტ ა ნ გ ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ს ი ტ ყ ვ ი თ 1. 3. 1931 ტფილისში. ლექსი უშიშა წიკლაურის მიერ არის ნათქვამიო.

11 ნასამალი 10-ოდე გირვანქა; საწყავში (ფუთზე ცოტა მეტია) 4 ნასამალი ჩადის; 16 კინალ დალია ჭაჭანი ახიელ თათრებისაო] კამისრად მოხსენებული გიორგი (გიორგა) ჯ ა ბ უ შ ა ნ უ რ ი ა გვარად, ჯაბუშანურები კი ძირად თათრები არიანო; 20 ქვრივად მაგჩების ქალები: ფშავლის ქალ, კევსურისაო] გიორგის ორი ცოლი ჰყავდაო.

608. ქისტების დაცემა მთიბელ-მამკლისად (Sh)

ჩამაწერინა გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა ტფილისში 1.3.1913. ლექსი ნათქვამია (გამა)ხელა ჯინჭარაულის მიერო. აქ მოთხრობილი დაცემა ქისტებისა დაახლოვებით 1915 წელს მოხდაო.

1 ზედა კვირად არია] გ ი ო რ გ ი მ ასე მითხრა: „ზედა კვირად დარია“, მაგრამ იქვე მყოფმა ვ ა ხ ტ ა ნ გ ბ ა ლ ი ა უ რ მ ა ფორმა გაიკვირვა და ისე შემასწორებინა, როგორც დაბეჭდილია. არ ვიცი კი, ვინ უფრო მართალია: გიორგი, თუ ვახტანგი; 2 ამაუჭამეს ხთისოსა კალ-ერბოიან ჯამია] ხთისო ჯინჭარაულს, შატილელს, მუშები ჰყავდა, რომელთაც კალი და ერბო ჭამესო.

609. მობილიზაცია (Gog)

ლექსი ნათქვამია თიურა თორელის ასულის გოგოჭურის მიერო, სახილელისაო. – 5 სისკარომ შემოიარო] სისკარო(ვ)ი (ანუ ცისკაროვი, ცისკარიშვილი?) პრისტავად იყო მაშინ ფშავ-ხევსურეთშიო.

610. თოფის სროლა ორ-წყალში (Sh)

ჩამაწერინა Gogმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი ნათქვამია ლებაისკრელის ხოლიგა ჯინჭარაულის მიერო.

611. შუღლობას მოწადინებული (Sh)

ჩამაწერინა გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი ნათქვამია (გამა)ხელა ჯინჭარაულის მიერო.

1 ლეგუათ შუღლისაო] შუღლია კაცის სახელიც არის, მაგრამ აქ საზოგადოდ მოჩხუბრის მნიშვნელობით არის ნახმარი; 3 ბ ა ჩ ი ა და ი მ ე დ ა ერთი და იგივე პირიაო; 4 სამართებელი] ხმალი იგულისხმება.

612. ომი კელის წყალზედ (Sh)

მიამბო გ ი ო რ გ ი ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1913. ტფილისში.

შეტაკების საბაზი ის ყოფილა, რომ გუროვლების ცხვრები გადასულან შატილელთ მთაში და შატილელთ გამოურეკავთ. გორგალაშვილი (მ. 4, შატილელი იყოვო) მოუკლავთ.

ამ შეტაკების შესახებ ვ. წერეთელი წერდა ცნობის ფურცელში (№2774, 18. 3. 1905): „დიდი ხანი არ არის, რაც შატილელებსა და გუროვლებს ჰქონდათ ერთმანეთთან საშინელი ხელ-ჩართული ბრძოლა, რომელმაც იმსხვერპლა ბევრი დაჭრილი და მოკლული. რადგან გუროვლებს მეტი მოუკლეს, ამათ შატილელები მტრებად აღიარეს, უნდათ სისხლი დაიბრუნონ მათგან. ამიტომ შატილელებს შიშით გუროს ახლო არ შეუძლიანთ გაიარონ. შატილში კაცი ვერ ვიშოვე, ხანმატში გამყოლოდა, — ერიდებოდნენ გუროვლების შეხვედრას. გულსაკლავი რამ არის მათი საქმე. ბიძა დის-წულს დასდევს მოსაკლავად, პაპა — შვილიშვილს, სიძე — ცოლის ძმას, რადგან ერთი სოფელი ემტერება მეორე სოფელს ნათესაობის განურჩევლად და განუკითხავად.“

613. ჩუას სიკვდილი (Sh)

მიამბო გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. — 6 ჩოკა მაუდის არია] გიორგიმ ასე მითხრა: ჩოკა მაუდის სარია.

614. ჯარჯო

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროხაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში.

ეს ჯარჯო იგივე პირი უნდა იყოს, რომელსაც ფშაურ სიმღერეში ჯარჯი ეწოდება და რომელიც ჯიკვებზე ნადირობის დროს დაღუპულა (X 164).

გასწორდეს ბეჭდვის შეცდომა: 2 ჯაროსა] უნდა: ჯარჯოსა.

615. ოჯახი (Sh)

ჩამაწერინა ჩონქარა ჯინჭარაულმა, კისტნელმა, მადაროს-კარში 4. 10. 1913. მითხრა, ჩემი ნათქვამიაო. — 7 აპარეკული ჩემი ბიძაშვილიაო, ჩონქარამ.

616. წყევლა (R 51)

გასწორდეს სათაურში დაშვებული კორექტურული შეცდომა.

ბ.

სტუმართად უფერ დიაცი არხოტის მთასამც დარჩება!
დაუქრის ქაროელაი, სულიმც ეშმაკებს დაშჩება!

- ამაგის ლემით დათვები იანვარშიამც დაძღება!
სხვაგან რო იყოს სიცხის მზე, იქ იალბუზიმც ასტყდება!
5 ქალი ქმარის მწუნობარი უარესზედამც დარჩება!
კელთ შვილი, ზურგთ აკავანი, მეშველიმც აღარ შაშჩება!

(U, ივერია, 1891, №90).

ბ ა დ ი ა ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს ა გ ა ნ გ ა გ ო ნ ი ლ ი . — 5 უარესზედამც] უარი ზედამც U;
ზურგთ აკავანი] უკან აკვანი U.

ბ.

სტუმართად ავი დიაცი არხვატის თავსამც დარჩება!
კელთ შვილი, ზურგთ აკავანი, მშველელიმც ნუვინ შაშჩება!

(G 251).

ორი მუხლი (ერთი — ცოლის დამწუნე ქმრისა და მეორე — ქმრის მწუნობარი ცოლის შესახებ) შესულია ამაში: №560 გ, 13-14.

617. კარი ნიკორა (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ.

ეს ლექსი მოგვავაგონებს ამას: „ორშაბათობით გაშენდა ციხე-ქალაქი ქვაზედა, ადამიანის ცხოვრება ვერავინ იღვა თავზედა“ და სხვ. (ს ო ს ი კ ო ს მიერ ზემო იმერეთში ჩაწერილი: თეატრი, 1886, №8; ერთი ვარიანტი კიდევ ი. გ ო გ ე ბ ა შ ვ ი ლ ი ს დედა-ენაში იყო შეტანილი, ერთიც ნ. Rვ 65).

618. ცხენი (G)

ნათქვამია ბესარიონის მიერ.

619. ნისლის ფერი (O)

ლექსი პატარა კვესურის (ა. ოჩიაურის) მიერაა ნათქვამი.

620. წითლას გაყიდვის შემდეგ (O)

Оის რვეულში ეს ლექსი მოსდევს № 371 ლექსს და სათაურად აქვს: „ლექსი მეორე გიგაისი.“ Gსის მიხედვითაც იგი გიგია ზუტუნიშვილის ნათქვამია.

ბ.

- ჩაუკარ, ჩემო ფანდურო, ანგელოზივი კმინანო!
ქელი რა ჩამოვიქნივა, ლამაზა ჩაგაჟრილო.
როგორ გაგვიდე, წითლაო? ქვეითამ რაით ვიარო?
უნდა გაგსხლიტნათ, საქონნო, ლურჯა(ვ), გიყილო ტიალო!
- 5 ის კი არ მგონავ, ოკერო, სხვას ცხენს(ა) ფეკნი ღბიანო.
წამახვე საკეკსურეთო, არცა-რა დააგვიან(ო).
ტახტაზე გადაგიკიდა, ხურჯინო არაყიანო.
აუღე აღმა-აღმას(ა), აღვირი ააჟრილო.
არაგვზე ჩამამავალმა ნალ-უსმარ ჩაამგრილო.
- 10 იძახდა კეკსურთ ქალები: „შულღიამ ჩამაიარო.“
კორშაში უნდა ჩახვიდა, ხუტუნათ შავ წვერ-ყბიანო.
გიყიდა, რუსულ ფრანგულო, მალ-მალე გაგაპრილო,
დაგიქნევ წალმა-უკულმა, არცად ვინ დააზიანო.
ბევრას კეკსურას შემახკრა, სიმირგვლივ დაატრილო.
- (Gs).

Gs ორ ერთნაირ კმოვანს არ წერს: დაგვიანო (6), აჟრილო (8), ჩამგრილო (9), დაზიანო (13), დატრილო (14); ამას გარდა: 7 ხურჯინო] ხურძინო Gs; 12 გაგაპრი-
ალო] გაგაპრილა Gs (ფორმა სწორია ხეკსურულად, მაგრამ რითმა არ უდგება; 14
შემახკრა, სიმირგვლივ] შემხკარი სიმრგვლივ Gs.

621. ხალხელაურის ცხენი (R 156)

Rს სათაურად ეს აქვს: „ხალხელაური ბერის ცხენი.“ ბერი აქ საკუთარ სახელად
უნდა გავიგოთ. – 1 ვიწროი] Rს მახვილი უხის: „ვიწროი“ და თან შენიშნავს: „ვიწროო.“

622. ბერი ცხენი (G 251)

623. ჯორა (T)

აწერია: „უცნ. კეკსურის ნათქომი, ნაამბობი დ. ბ ო ძ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ“ო. ლექსი
ფშავლისაგანაა ჩაწერილი და ამიტომ, სხვათა შორის, 6 დაკვირიდით] დაკვიროდით T.

624. სეტყვა კეკსურეთში (Ba)

ამას ბოლოში აკლია სამი მუხლი, რომლებიც შეიძლება ნაწილობრივ იქნეს
წარმოდგენილი:

15 . . . დიაცს შამაგხენე, . . . თვალშითა.
თითო მას მეტყვის, დაი თა.
იქავ დიდი თა , ნუ გამოლო

დაზიანება იმითაა გამოწვეული, რომ ფურცელს ცალი მხარე აქვს ჩამოხეული ლექსის მოთავსების შემდეგ. Ba მუხლებს მიყოლებით წერს. ფურცლის ჩამოხეულ ნაწილს წერტილებით აღნიშნული ადგილები გაუტანია.

625. საქონის ჭირი (Sh)

გავიგონე ტოლათ-სოფელში (ერწოში) 4. 9. 1922. სამოციოდე წლის დედაკაცი-საგან, რომელსაც ძილ უა ერქვა. იგი ქმოსტიდანაა ჩამოსახლებული. ლექსი იმაზედ ყოფილა ნათქვამი, რომ საქონლის ჭირი გაჩენილა ხორნაულთაში და იქიდან ის ჭირი რომკაში გადასულა. ძილ უას მარტო ეს ნაწევები ასხოვდა. ლექსი ძილუამ ისე წარმოთქვა, როგორც ეს დამახასიათებელია ხევსურულისათვის: მეორე-მეორე მარცვალზე თავიდან მახვილსა სცემდა:

საქონის ჭირ | გაასუქეს | ხორნაულთა | მუჯაითა |
გამაგზავნეს | რომკისკესა | ცხენაითა | ლურჯაითა.

626. წყლის ადიდება (Sh)

მიამბო თათარა არაბულმა ბარის-აკოში 1911 წ. – 2 მტკვარსაო პირველად თქვა: წყალსაო; 5 ცოტინიკას] პირველად: პატარასა; 6 ანაბრიე] პირველად თქვა: ალაბათ.

627. ურჯულო რჯული (B)

სათური მე მეცხრე მუხლის მიხედვით გავუკეთე, მაშინ როდესაც დედანში ერას - ტის პირველად ასე გაუკეთებია: „ძალით თავის დადებაზე (მესისხლეთ დაჭერაზე“), ხოლო შემდეგ ასე გადაუსწორებია: „ლექსი უკანონო რჯულზე.“ ლექსი ნათქვამი ყოფილა თათარ ჯინჯარაულის მიერ.

628-631. უშიშა წიკლაური (პეტრო)

ბესარიონი შენიშნავს, რომ უშიშა შუღლიას ძე წიკლაური, რომელიც ლექსებში პეტროს (ანუ პეტრუას) სახელით არის ცნობილი, „თავ-გამაჩენილი მელექსეა ამლაში.“ იგი ამჟამად კახეთს არის ჩამოსული. აქ მოყვანილი ოთხი ლექსი ყველა მისი ნათქვამია.

628. ეს ნომერი Gs-ის მიხედვითაა დაბეჭდილი. „ესე იმღერა ქეიფის დროს პეტრო წიკლაურმა და ხალხი ილუპებოდ სიცილით“ Gs. – სმა-ჭამით] სმა-ჭამი Gs.

629. ესეც Gs-ის მიხედვითაა დაბეჭდილი. – 2 ეს] აქ სხვა სიტყვა იგულისხმება, ერთ-მარცვლიანი; გაბუურების სიძესა] პეტროს ბესარიონის და ჰყავს ცოლად. რაიცა შეეხება პეტროს სიპატარავეს, ანუ სიდაბლეს, ამაზე მიგვითითებს აგრეთვე 577,17.

ეს სიტყვები დაუძახნია უშიშას სმის დროს ხევსურეთში, როდესაც მისთვის შუღლის ატეხა სწაღდა თურმე ორ ხევსურს, რომელთაც რაღაც ჯავრი სჭირდათ უშიშასი და ლაჯიის დარტყმას უპირებდნო.

630 და 631 დაბეჭდულია Gs-ის მიხედვით (გვ. 228, 229).

632. ნიკო ოჩიაური (Gs)

„მათქვამი ნიკო ოჩიაური“ Gs; საველის] საველის Gs.

633. კურტენაიშვილი (Sh)

მიამბეს ახიელში 5.8.1913. კურტენაიშვილმა თვითონ თქვა თავის თავზე ეს ლექსი. – იგი] სხვა სიტყვა იგულისხმება, რომელიც სახელობითი ბრუნვის ნიშნის დართვით ორ-მარცვლიანადაა გაკეთებული ლექსისათვის.

634. ახალგაზდებს (O)

ამას დედანში სათაურად აქვს: „ლ(ექსი) ქალისა ახალგაზდებს.“ ლექსი ნათქვამია ა. ოჩიაურის მიერ. აქ მოხსენებული ძელიმხანა უნდა იყოს უნ ც რ უ ა ჯ ა ბ უ შ ა - ნ უ რ ი.

635. მაჩუყო და მგელა (Gs)

„ეს მაჩუყო იყო ქისტი და მგელა კევსური, არხოტონი. მაჩუყომ მგელას კარები დახარა. მგელა გზაში დაეწია, და(ა)ყრია კარები. თოფეს ერთუცი ორივემ. შე(მ)დგე იქნება 50 წ. არის ორივე მკვდარი“ Gs. – Gs ორი თანაბარი ხმოვნის ერთად წერას გაურბის: გამბენაო (1), დამბენაო (2).

636. ბატონი ძირეს (Sh)

ჩამაწერინა გ ა გ ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა, 72 წლის მოხუცმა, ღუღელელების სოფლიდან (ერწოშია), 4. 9. 1922, ტოლათ-სოფელში.

637. კულა გლდანელი (Gs)

7 მალ მექცევი] მალე მექცევი Gs; ამას გარდა, მე-5 სტრიქონს შემდეგ გამორჩენილია ერთი მუხლი:

აქათ კუთხეზე გაიგეს გოგობმ ქისტებისამა.

ლექსი იმით არის საყურადღებო, რომ იგი ნიმუშია იმისა, რომ ფიზიკურ ძალას ხევსური დიდად აფასებს.

638. იჩო (T)

იჩო ქისტური სახელია. [მინაწერი ა. შანიძის ხელით: „თუშურიც (მ. მაჩაბელი, 395)“. რედ.]

639. ახალ-წული (Sh)

ჩამაწერინა ი ვ ა ნ ე გარსიას ძე წ ი კ ლ ა უ რ მ ა გარბანში 21.7.1911. – 1 თოთია და კრუმა ძმები არიანო; 6 ზეჭუა კრუმას ცოლიაო; 7 ერთ ქალ] კრუმასიო; 10, 11 ცერს] დედანში სხვა სიტყვაა, იმავე ბრუნვის ფორმით; 12 აწვენენ აკავანჩია] იგულისხმება: ბაღლს.

640. მარტია და მაჩვი (Sh)

მიამბეს ახიელაში 4.8.1913. – 2 ძლივ კი ეკიდნეს] ვარ.: ძლივ უკიდიან (ე.ი. წიპით მიჰქონდაო); 3 ბეწინა] ბეწინა მარტიას ბიძაშვილიაო.

641. კურდღლის ბაცაცა (C)

აფშინათ აბას გარდა (მ. 12) აქ მოხსენებული პირები ყველა აკოვლებიაო, Gsm. – 13 კორცი ლალოჩინს მივხედათ, ტყავ შაუნახათ პიშტავსა] ხევსურები კურდღლის ხორცს არ ჭამენ. 23.7.1911 როშკიდან ბაცალიგოს მივდიოდით და გზაზე კურდღელმა გადაგვირბინა. მე შევეკითხე ჩემს მხლებელს ხ ვ თ ი ს ო ბ უ რ დ უ ლ ს: რად არ სჭამთ ხევსურები კურდღლის ხორცსა-მეთქი? მან მიპასუხა: იმად, რომ „ფეკები ძალღისები აქვ, ყურები ვირისები“ო. შღრ. კიდეე 732, 16.

642. მარკე ყოფილა (T)

ნამბობი ყოფილა სამუკა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს მიერ. – 1 ფანდურას] ასეა დედანში; 9 ქორიალამოს] ქიხილაგის T (გადაწერის დროს დაშვებულ შეცდომად მიმაჩნია; შღრ. ქორიალამოს გავიდექს 181, 6; ამის ბ ვარიანტში ეს ადგილი კორიელად არის გამოყვანილი).

ამის ავტორი მთვრალა მგონია გასპარა უნდა იყოს (შდრ. №588).

643. ბათირა (C)

გაგონილი ყოფილა შიშია ქერა ულისა გან. – 26 ყანათი გაურკვეველდაა დედანში, შეიძლება აგრეც იკითხებოდეს: ყანათა; 28 ვითა არ დაგჩათ უარყოფა აქ უადგილოა, მაგრამ გარკვევით სწერია აგრე; 24 შვილ მაინც აღარ მოეკლა, ყმაწვილი უმეტარიო] როგორც ჩანს, გვარი სულ გაუწყვეტიათ, რომ სისხლის მძებნელი არვინ დაპრჩენოდა. თითქო ამ ამბავს უნდა შეეხებოდეს ჩემი ცნობა, მოთავსებული 258 ნომრის შენიშვნაში.

644. ყროლი ზამთარი (Sh)

ჩამაწერინა მგელიკა ქისტაურმა 17. 8. 1913 ფუძის ანგელოზში. ლექსი შემოკლებით არის მოყვანილი. თორმეტი მუხლი კიდევ არის:

- ზოგნ თოფი(თ) კოცენ მამასა, ზოგნ ხანჯრით ყელებს სჭრიანო.
ოროლნი ქოსაის შვილნი თავსა მამაზე ცდიანო.
ნემს-ნაჭერ გაასრევიეს, თათნი კერაჩი სყრიანო.
- 10 „რომენს გვერგების მაკვლაი?“ ჭერზოჩი კენჭსა ყრიანო.
კაცი არაგვზე წალალეს: „ლიქოკელნ რას ჩადიანო?“
ბლარიკათ ნანაისძესა ტყავნი წითელნი სცვიანო.
ათათა, ნანაისძეო! ტან არ დაგიძრას ტყვიამა!
ჩამოგქცევივა ციხეი, ჩარდასებ ჩამოდიანა.
- 15 ჩონიანი და ბაბოი ორივ საქურდლა დიანა.
რად არ დაღმარხენ მამასა? სისხლნ გულზე გარმოდიანა.
მაგ ჩონიანის შიშითა სამრელოს ვეღარ დიანა.
ახყარეს სამრელოები, ცეცხლი ეზოჩი გზიანა.
ცუღად ლიქოკელთ ქალ-ზალი ავსტეხა, არ მწადიანა.

ლექსი იმაზე ყოფილა ნათქვამი, რომ ლიქოკში შვილებს მამები დაუნოცავთ: ქოსა და ნანაისძე. – 12 ტყავნი წითელნი] იგულისხმება: სისხლისაგან; 15 ჩონიანი და ბაბოი] ნანაისძის შვილები; 17 სამრელოს ვეღარ დიანა] იგულისხმება: ქალები.

ამავე ამბავს ეხება Tის მიერ ორ ვარიანტად ჩაწერილი ლექსი: „ბაბო ვარ ტანად დაბალი, ბევრა საქმეებ გავსწიე“ და სხვ.

645. კევსური კახეთში (Sh)

ეს არის ფშავლის ნათქვამი ხევსურზე და ხევსურულად არის მოქცეული, ე.ი. ფშაველი ცდილა, ხევსურული სიტყვები და ფორმები ეხმარა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, მიზნისთვის მთლად ვერ მიუღწევია.

მიამბო ივანე კოჭლაშვილი 26. 9. 1913. არტანუში.

ბ.

- მია ის ვაჟიკაი ვარ, კახეთ მოვაველე ფარგალი.
ქართველის დიაცის ჯინამა მამღვერა კუდის ბაწარი.
მივეჯდოდი ბუხრის პირშია, მავხივი მაგარ-მაგარი.
დამწყვივის ქართველის დიაცმა: „შავ ჭირი, მარკე გამტანნი!“
- 5 – ნუ დამწყევ, ქართველის დიაცო, – თეთრი მაქვ გამასატანი,
თელაფი უნდა წავიდე, ვაქნით ქამარ-ხანჯარი,
უბის მასრანიც ვაქნით, ზედ სატალაბდის ბაწარი,
შაზიკულმ შამავიარო, შამამხენავდეს ქალ-რძალი.
კიდევ იტყვიოთ მაშინა: „მგელათ ვაჟიკა სად არი?“

(Tფ, ივ. ჩოხელაშვილის აგან გაგონილი).

646. სამის შასმა (Bd)

აქ მოგონებულია ქალუნდაურის ამბები (№8; შდრ. №224 ბ, შნშ).

647. ვარამი (R 197)

უნ] უნდ R; 12 ჩემთვი] ჩემთვინ R.

კარგად არა ვარ დარწმუნებული და მკითხველმა თვითონ განსაჯოს: ამ ლექსის ვარიანტია, თუ დამოუკიდებელი ლექსია ეს სამი სტრიქონი, ჩაწერილი ს. კარალეთში ვ. ბიბილაშვილის მიერ:

ბ.

სიკვდილო, ვერ დაგემალე, – კლდე გამოკვავე სალია.
გაგექე, ვერსად წავიველ, – ცხენი არა მყავს მალია.
ქთამი გაძლიე, არ გინდა თვალ-მარგალიტი, ლალია.

(ივერია, 1891, №200).

648. არხვატს (O)

ეს არის ა. ოჩიაურის ლექსი, ე. ბალიაურის რვეულში საკუთარი ხელით ჩაწერილი. – მუხლები 6-7 ძველი სიმღერის გამოყენების ნიმუშია (შდრ. №282).

649. არხოტი და არხოტივნები (Sh)

მიამბო ალექსი ოჩიაურმა 4. 8. 1913 ახიელში, მაგრამ მესამე დღეს შემასწორებინა იქვე ავტორმა **გაგა თეთრიაულმა**. აქ წარმოდგენილი ლექსი, შეიძლება ითქვას, მთლად გაგას ნამბობის მიხედვითაა დაბეჭდილი. ალექსის ვარიანტი უფრო მოკლეა და მუხლების რიგიც სხვანაირი. სახელდობრ ალექსიმ ასეთი თანამიმდევრობით მიამბო: 1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 28¹+29² (ამ სახით: შარშაც ჩაუსხდეს გზაშია, ჯავრ ღგონდებოდა ძველია), 30, 33, 34, 35, 37, 21, 23, 25, – აქ ალექსიმ ჩაურთო: რა კი ვერ გასჭრის წერილი, გაგაის დანაწერია! – 38, 39. რიგს გარდა ვარიანტები: 10 ურჯულო ქისტები O; 21 ცალკე მარტონ O; 22 სრუ ყველა ყველაიც O; 39 თითო პატრონა მიბოძეთ პატრონა მინც მინდოდა O.

30 თითიამა და გიორგიმ დაიდვეს სინის ფერია მათ გზა შეუკრეს ქისტებმა, მაგრამ თოფები ვერ წაართვეს (Gსის თანახმად, თითია გვარად ოჩიაურია, გიორგი კი წიკლაური იყო, სხვანაირად გრანჯა ერქვა). Oის ვარიანტში არზის დამწერად მოხსენებული გიგაო, – ახიელში მითხრეს, – კვირი-წმინდელი არისო (ალბათ დაბალ გიგა იგულისხმება).

650. ბარისაკოს (Dj)

651. კინად (Dj)

652. დიაცის შუღლი (Sh)

ჩამაწერინა თათარა არაბულმა, ჩირდილელმა, ბარისაკოში 1911 წ. – მექორედ თქმის დროს „მეც“ თქვა; 2 მეტკინება გასწორდეს კორექტურული შეცდომა, უნდა: მეტკინება; 3 ეს ხო შამშლის, გადამლაკავს შეცდომით ამას დააკლდა მეორე ნახევარი: „მწუხრ რო დიაცს ეძინება; 7 ასწავლას sc ქმარმა.

653. დედაკაცი (Sh)

ჩამაწერინა იმავე თათარა არაბულმა (ნ. შნშ. № 652-თან).

654. ქმარ-უნდაური (R 198)

5 შიგ რად არ ვიჯე ქალიო „რატომ ქმარი არ დავიწუნეო. ამის შემდეგ ქალი ვეღარ გათხოვდებოდა“ R. – სათაურად ამისთვის Rს ეს გაუკეთებია: „ქალის ვარამი“, მაშინ როდესაც ფშაური ლექსების კრებულში (Rფ 38), სადაც იგი უცვლელად მეორდება, სათაურად „ქმარ-უნდაური“ აქვს.

655. ჯალაფთ დამჯერე (R 190)

1 ამ ზამთარ ვეძებზე ვიყავე „რაკი წინათ მარილი ძვირი იყო, ზამთარში მოცლის დროს ვეძის წყალს აღულებდნენ, აშრობდენ და მარილს იღებდენ“ R; 3 ჯალაფთ დამჯერე] „ვინც შინაურობის სიტყვა გაიგონოს“ R. – Rის რვეულში ამას სათაურად აქვს: „ბეჯითი მწყემსი.“ ეს ლექსი წარმოშობით არ უნდა იყოს სევსურული, იგი უფრო ფშაურსა ჰგავს.

656. ძაგება (R 195)

4 ნაჭვრეთო] ნაჭვრეტო R. – ეგ ლექსი ამ სათაურით Rის რვეულში მოსდევს №511-ს, რომელსაც სათაურად აქვს „ქება.“

657. გაძლება (R 197)

658. ძველების მოგონება (Sh)

მიამბო ჩ ა ლ ხ ი ა ა ლ უ და უ რ მ ა კ აკმატში 20. 8. 1913. გასწორდეს შეცთომა ბეჭდვისა: 2 ლექსი უნდა: ლაშქარი.

ბ.

რა ამბავია (კევსურეთს)? რა წყრომა არი ღვთისაო?

რუსები, ბოგოზენები უშიშრად შამოდისაო.

ჯერ გაგვიმართვენ შკოლასა, მერმე წავგართმენ შვილსაო.

სულეთს ჩიოდეს სულები: „ძალი გვეტანა მტრისაო.

5 მანამ ვიყვენეთ ცოცხალნი, ადგილს ვიჭვრდით კმლითაო.

თავიმც მარტიას ამუყვა, ჭორმეშაველსა გმირსაო!

კელთ მისცა თავის ფრანგული, სწრაფ მჭრელი მბილის და ძვლისაო!

ან კირჩლა ბაბურაულსა ცხვრებულ მკოცელსა მტრისაო!

ბერდიას მამუკაურსა მქონესა მოკლე კმლისაო!

10 კევსურნი ვერ ეპატრონენით თავისა ალვანის წილსაო.

შაგაქებ ხოშურაულო.“

(Lb)

1 კევსურეთს] აქ დედანში თავისუფალი ადგილია დაგდებული სიტყვის ჩასაწერად; 2 ბოგოზენები] შეიძლება ბავგაზენები იგულისხმებოდეს, მაგრამ არ ვარ დარწმუნებული; 3 წავგართმენ შვილსაო] იგულისხმება სალდათში გაწვევა; 10 კევსურნი ვერ ეპატრონენით თავის ალვანის წილსაო] აქედან ირკვევა, რომ ბახტრიონის აღების გამო

ხევესურებსაც სდებიან წილი ალვანში, მაგრამ ფაქტიური მფლობელობა ვერ განუხორციელებიათ; 11 შაგაქებ ზომურაულთ) მეორე ნახევარი ამ მუხლს აკლია და ლექსიც წყდება.

8.

ჩიოდა კევსურთ შვილები: „ჩვენ ძალი გვადგას მტრისაო, წლის თაოდ მოგვქადს ლაშქარი სულ-ძაღლის ზურაბისაო. მუდამა თავ-მაწყენილნი ადგილებს ვიჭერთ კმლითაო. მარტიას თავიმც უცოცხლა, მისურაულსა გმირსაო! კმალი კელთ მისცა (ფრანგული), სისხლით უსვრიდ(ა) პირსაო!“

(H)

2 სულ-ძაღლის] პირველად ასე დაუწერია, შემდეგ კი გადაუსწორებია: შამილის და.

659. ნაცვალ-სუღია (R 199)

1 დროება] დრუება R; 3 არყის] არაყის R; 4 ჭისაკისაკე] ხელნაწერში აგრეა, მაგრამ აქ თითქო „აჭისაკისაკე“ უნდა (აჭე სოფელია ხევესურეთში, ჭა კი არაფერ შუაში უნდა იყოს აქ). 6 კურდღელათ ზეით ვინ იყო] „ვითომ ზეიდან აჯღა წაქცეულ კაცსა და სცემდაო“ R; მე-10 მუხლი ქვემოთაც მეორდება, მ. 13, და იქ „შინა“ სწერია, ამის მიხედვით აქაც დედნის „შინი“ შინა“დ გადავასწორე; 10 თიანეთისაკ წამავე] „აქ არის პოლიცია და სასამართლო“ R, ხევესურეთი თიანეთის მაზრაში შედიოდა; 26 ზურგში გაგჩინდა წვერია] „ზურგში გამოვა ხანჯრის წვერიო“ R.

660. თავეები წისქვილში (T)

ეს ლექსი Ts მოთავსებული აქვს ამ წიგნში 623 ნომრად მოთავსებულ ლექსს შემდეგ („ჯვორა“). ამას აწერია: მისივე, არ ვიცი, მათქვამს გულისხმობს, თუ მოამბეს, მაგრამ ფორმები „პირჩია“ (მ. 6), და „შახენა“ (მ. 7) ხევესურულ წარმოშობაზე მიგვიითითებს.

661. თავეების ქორწილი (Sh)

მიამბო ბ ა ბ უ ა კავას ძე ბ უ რ დ უ ლ მ ა ქმოსტში 23.7.1911. – 1 შიმშილით] ბაბუამ: შიმშილი; 16 თასსა] თას Sh; ბაბუამ: ამ სიტყვეს კაცი ამბობსო, რომელიც მე-14 მუხლში სხვა კაცს მიჰმართავსო.

662. კატის ომი თავგებთან (R 191)

663. თავი და ღულელი (Sh)

მაიბო გიორგი ჯაბუშანურმა 5.8.1913. ს. ახიელში. მის ორ მუხლს მესამეც დაურთეს:

ჩამეწოვა ღულელი, თავს გაადინა კუნელი.

664. გირწყილების ქორწილი (R 189)

665. არხოტჩიგი (T)

666. უთურგით ქაე-ციხის პატრონი

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში. — 2 ნახევარ ტყუილს ამბობენ] ხალხი ამბობდა: ქისტები დაცემას გვიპირებენ და პეტრო არ იჯერებდაო, ამბობდა: ტყუილიაო; 4 არ შამაუტევე კართასა] Gსის თანახმად, პეტრო აქ თავის თავზე დაცინვით ამბობსო, რადგანაც კაი მეომარი ვერ იყოო; 5 ცოლს ტყვედ არ წავაყვანიებ, ქალს მა ეშმაის მტყნავთასა] პეტროს ცოლი გაბურთ ქალია, ბესარიონის და, — მხედველობაში აქვს გაბურთ ეშმას შესახებ არსებული თქმულება (ნ. შენიშვნა 547 ნომერთან); 8 ეშმაის კლდე] ნარღვევთან არის დიდი ქვაო; 10 ნახევართხანა] ე.ი. ნახევარჯერ; ბეთანი ადგილიო; 13 ყმან მიქიელისან] ახიელლები; 14 თათელის კარი წითელათანას ქვემოთ არისო; 15 სანების ჯვარი კალოთანის ჯვარიო.

667. ხუცობა

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში. ნათქვამია აბიკა წიკლაურის მიერო; 2 ხომეჟა მკითხავი იყოო; 7 ბულაური ხარის სახელი არისო; 14 უთურგი] იგულისხმება ჭოლიკაური, ამღელიო.

668. სამრელოს ყორის ქვანი სახლში (Sh)

ჩამაწერინა გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. — გუშინ მოსული ზალია] ე.ი. ამისი მათქვამი განძა; 2 თავზე წაიკრა მჩვარია] დაკეჭნილი იყო იმ დროსო; 4 კირილე] ექიმი ყოფილა, რომელსაც თავის გემოზე გადაუკეთებია ხევსურული სახლი, და ამიტომ ხალხი, სამრელოს ყორის ქვების შინ შეტანის გამო, შიშით ვეღარ მიდიოდა იქო.

ამისი მათქვამი განძა გოგოჭურის ქალია, გუროდან შატილს გათხოვილიო.

669. საკიდლიანნი

ჩავაწერინე გაბრიელ ნაროზაულს ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში.

670. გავიარე და კვიბეცა

ჩაუწერია ა. გომიაშვილს ჩაჩაურლიქოკელის სიტყვით 1. 8. 1930. ბარისაკოში. — 7 გამოვსხი] გამოვსი (გომ.); 8 სთენდები] თენდები (გომ.); 14 კუკუათ თორელს] კუკუა თორელს (გომ.); 19 გავხკილავე] აქ ზოგიერთ ცალში სამწუხაროდ ბეჭდვის შეცდომა გაიპარა: გაკხვილავე (გომიაშვილი აქაც და მ. 30: გავკვილავე); 27 ყველა დაიჯდა ჯიბესა] არ მომწონს ფორმა; „ყველა“ს ნაცვლად გომ.-ს „ყველგა“ უწერია; 28 ჩხერო კაცის სახელიაო.

ბ.

გაიათ ბაბუაი ვარ, ბევრა ვისწავლე კერკები.

მთაშიგისაკე წამოველ, უნდა დაეთარა დეკები.

ალარ გაქსონსთა, ქისტებო, საბლით გიკონეთ წყემსები, ყინვართ ბოლოში შავრეკე, ჩოთეშო, შენებ ვერძები.

5 ჯერც ისევ ჭერში მიკიდავ შენის ვაც-ვერძის გვერდები.

კავკავში ნულარ მიჩვილებ, — შავვიწუხნების დელები.

ხალხნი ვართ კელ-მარტოები, საქმე გვაქვ გასაკეთები.

(ე)წინდელემ ვაჟებმა ცოლებს უხვეტეთ ნეხვები,

სადროხეშიგით გადმოკდრებს დაგიბრაგუნანთ ფეკები,

10 ცოლ რო ქმარს ეუბნებოდას: „ეგდი, თორ გაირეხვები.“

—

წუხელ სიზმარში მენახა: ვჩხრეკდი სასულოს კიბესავ.

გაიათ ბაბუკაი ვარ, — ვერ მიჩვენებენ ციხესა.

ბევრ მახე გამიკილავის, ბევრას გავხკილავე კიდეცა,

სადაც ყინულზე შა(ვ)ვარდი, გავიარ(ე) და კვიბეცა.

—

15 ე(ე)ხლად მეუბნებიან: „იქავ უჩვილავე ქისტებსა.

წინ ჩოთეშ მიუძღვებოდა ახალგაზდაებს ბიჭებსა.

როცა კავკავში ჩავიდა, სუდიას ქრთამებს მისცემსა.

—

ქალს რად არ მამცემ, ჩოთეშო? რად არ გამიკდი სიძესა?

კაცი ხარ ჯილაგიანი, გამორჩეული ქისტებსა.

- 20 კევისას ჩამოგივლია, მოკვევე(ე)ბიც გაკვირდესა.
 იქნებ მეც მოვიმატებდი სიგანესა და სიგძესა.
 ფიჭვივით ავიყრებოდი, გავეშვებოდი ცისკესა.
 (Gog).

671. სინდიურისძე

დაბეჭდილია დათიკო ცისკარაულის ჩანაწერის მიხედვით (გადმომცეს 5.3.1931).

ბ.

- აღარ შორდება ნისლები მალლის ჭიუხის წვერსაო:
 ჭიუხის კუჭულაზედა სინდაურისძე წვესაო,
 კმელ კუჭულაზე ნაჯდომსა ნიავ ვერ აშლის მტვერსაო.
 ჯიკვნ უჩივიან წარაფსა, წარაფნ კალამის წვერსაო:
 5 „ჩვენს გარმასაკედ სარტყელზე ვეფხი მწკლიანი წვესაო,
 სინდაურისძე შაგხვდების, უფერს გაყრიდა დღესაო.“
 ინატრის სინდაურაი ნაკოცის ჩამამთველესაო,
 თექვსმეტსშიგით ამრჩევსა, კლდის თბეზე ჩამამწვდელსაო.
 —
 წინეთ აძლევდეს პატივისა კაის სიმღერის მთქმელსაო,
 10 ეხლა აძლევენ პატივისა წინ თასის გადამსმელსაო.
 წინეთ აწევდეს სტუმარსა, მკარს გახკიდებდეს კელსაო,
 ეხლა ეტყვიან ქალასა: „იარ, წავიდათ ჩვენსაო.“

ჩაწერილია ა. გომიშვილის მიერ ივანე წიკლაურის ნაამბობის მიხედვით როშკაში 2.8.1930. — 1 აღარ შორდება] ვარ.: შავებ ეხვევის; 2 სინდაურისძე] ვარ.: სინდაურაი; 3 ვერ აშლის] ვერა შლის (გომ.); 4 ჯიკვნ უჩივიან წარაფსა] ჯიკვნ ნუ ჩივიან (გომ.); კალამის] შემდეგ გადაუსწორებია: წრიპაის; 12 ქალასა] ვარ.: ქალებსა.

ა. გომიშვილის თანახმად, მთას, სადაც სინდაურისძე დაღუპულა, სინდაურის მაღალი ჰქვიენებია.

672. ჭოლიკაურს

დაბეჭდილია ა. გომიშვილის ჩანაწერის მიხედვით. — 13 კაც ვინამც] კაცი-ნამც (გომ.).

673. იღია

ჩაუწერია ა. გომიაშვილს. – 12 ჩავასხემდი ჩავასხმიდი (გომ.).

674. რუსეთ-იაპონიის ომი

ესეც ა. გომიაშვილის მიერაა ჩაწერილი. – 19 ფეციც] ფზის (გომ.); 26 სიგვირგვ] მოსალოდნელია: სიმირგვლივ; 28 ყინვრიანნი მქონ] ყინვრიან მიქონ (გომ.); 30 უნახავ] უნახავთ (გომ.).

675. იმპერატორს

ჩამიწერა დათიკო ცისკარაულმა (გადმომცეს 6. 3. 1913.) – 7 ბაბო მეც მყვანდა, ბერდია] ძმები იყვნენ ახალასიო.

ამის მათქვამს დასაჭერლად სდევედენ ხელმწიფის შეურაცხყოფისათვისაო.

676. მითირი (Gog)

9 მითრთვეს] შეცთომაა ბეჭდვისა, გასწორდეს: მიართვეს. – მაცე, ძმა მითირისა, სტრაჟნიკი ყოფილა.

677. ბაკათ ბაკა

ჩამიწერა გაბრიელ ნაროზაულმა ვახტანგ ბალიაურის კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში. – 19 ბერდიას] გასწორდეს, უნდა: ბერდაის.

მელექსედ გამოყვანილია ბაბო ბერდაის შვილი, რომლადაც ობოლა წიკლაური იგულისხმებაო, ღეგების კორწილის ავტორიო (№545).

678. ხოლმე და მეთქი

ნათქვამია კუკუა (გიორგი) ცისკარაულის მიერო. ჩამიწერა გ. ნაროზაულმა ვ. ბალიაურის სიტყვით 1. 3. 1931. ტფილისში. – სიპერდიანნი] ასე ლექსისთვისაა ნახმარი, თორემ ჩვეულებრივ „სიპედიანი“ ითქმისო; 8 მკარზე ნაქონნი წრიაპნი] წრიაპებს, ვიდრე საჭირო არ არის, მხარზე გადაიკიდებენ ან თოფზე დაახვევენ ხოლმე და ისე მიაქვთო.

ლექსი, მიმართული ვაჭრისა და მემამულის წინააღმდეგ, მაჩვენებელია აგრეთვე იმისა, თუ როგორ ღიღია განსხვავება ხევსურისა და კახელის სულიერ განწყობილ-

ბას შორის. „ხოლმე“ და „მეთქი“ ხევსურისათვის იმდენად კი არ არის გასაკვირალი, როგორც ის გარემოება, რომ იგი „სირცხვილ-ნამუს“ ვერ ხედავს კახეთში.

679. ტყუილით გატენა

მათქვამია მგელა ჯინჭარაული, შატილიონიო. ჩამაწერინა გიორგი ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. — 1 საზულაოდა] ზულაე მთის სახელია; 6 სასაგძლე] იგულისხმება გუდა.

ხელას ჰნდომებია მგელას მოცდენა მუშაობიდან და უხუმრია: ნადირობისას ჯიხვი დავჭერი და მომაძებნინო.

680. ფანდური და წისქვილი

ჩავიწერე გიორგი ჯინჭარაულის სიტყვით 1. 3. 1931. ტფილისში. ამისი მათქვამია გუგო გოგოჭური, გუროელიო.

681. თრევა ძაღლის კუდივით

მიამბო გ. ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსის მათქვამია მამულა ჯინჭარაული. ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ გიორგამ ქალი არ მისც მამულასაო. — მე-9 და მე-10 სტრიქონს შუა ერთი მუხლი აკლია: „არცა ღნანია მზიაო, ვაცუნა შამავაქციე.“

682. მეშეშე

მიამბო იმავე გ. ჯინჭარაულმა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსის მათქვამია ხთისო გოგოჭური, გუროელიო.

683. ფიცრობად (Gs)

8 არ სჭარბავ] არ სწარბავ Gs; 8 მას უკვენ წავედ უკულმა, ნადიროს ვაც რომ მავნპარე] მომყავს აქვე ლექსი, რომელიც ამის თაობაზე უთქვამს ვაცის პატრონს ნადიროს, გუდამყრელს:

029.

ნეთხილურმა მთიბელმა ცელი დახყუდა, დაშქინა,
იტყოდა გული-გულშია: „დედას გიტირებ, ნადირო!“
გამოკლა პირდაპირადა, ნადიროს ვაცი დაძირო.

- ვერც ჯალაფთ აჭმევ ოკშამი, მიაც უქეჩო(დ) გამწირო.
- 5 ქუდიც აღარ მოიკდა, იმის სულ ეშმათ შესწირო.
გასკვირან თირკმელათ ქონსა, აგეთი [იყვა] როგორც საპონი!
იქნება არ დაიკარგას, – უგემური ხყავ პატრონი.
ან შვიდი ძროხა მამეცით, ან შვიდ თუმანი კელადა.
ჩაჩაურ თათარ(ა)შვილი როგორ ძალიან დიდობსა!
- 10 ნადიროს ვაცი მოხპარა, დედი(ს) საქნარში უნდოდა.

(Gs).

1 ნეთხინოურმა] ნეთხინოურმა Gs; 4 უქეჩო(დ)] უქეცო Gs. – „ეს ლექსი თქვა თავად ვაცის პატრონმა ნადირომ. ნადირო იყვა გუდამაყურელი. მას მახპარა ვაცი ნიკო ანუ ჩაჩაურ ოჩიაურმა. ეს გაიგა ნადირომ და ვაცის ფასი წ(ა)ართვა რჯულით, ნიკო ოჩიაურს, შვიდეულად შვიდი თუმანი. ნადირო, ვაცის პატრონი, და ნიკო ოჩიაური, მამპარავი, შემდეგ შეარიგნეს. იქნებ 35 წელი შემდეგში“ Gs.

684. არწივ-ჯიკვებს

ჩამიწერა გ. ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა ვ. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს კარნახით 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი ბეწინა წიკლაურის მიერაა ნათქვამიო.

ლექსს უთუოდ ატყვია მწიგნობრული გზით შეძენილი ცოდნა. ოთხი ოთხეულისაგან პირველი და მეოთხე სრულია, მეორესა და მესამეს კი აკლია თითო მუხლი. ამას გარდა, ენაც არაა მთლად ხევსურული: მონადირეო 1, 3, დარაჯობ 3 (მოსალოდნელი იყო: მენადირეო, ზდარაჯობ).

685 ყორნებს (R 106)

ბ.

რა ცული ზნე გჭირსთ, ყორნებო: ტირილ არ იცით მკვდარზედა;
შაიმოსებით შავადა, თეთრს არ ჩაიცომთ ტანზედა;
ვაჟკაცს გულს ამარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა;
რაც უნდა კაი ყმა მოკვდეს, ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა;
დაითხიფებთ სისხლითა, ილტოზე წახვალთ წყალზედა.

(Rფ 184).

ბ.

თქვენნი ჭირიმე, ყორნებო: გლოვა არ იცით მკვდარზედა;
რაც უნდა კარგი ყმა მოკვდეს, ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა;

შაიმოსებით შავადა, თეთრს არ ჩაიცომთ ტანზედა;
კარგს ყმას გულს ამაარიდებთ, ჩამოირიგებთ ჯარზედა;
გაილექებით სისხლითა, გადახვალთ ილტოს წყალზედა.

(V, აფხუშოობა: ივერია, 1886, № 141)

დ.

რა ცუდი ზნე გჭირსთ, ყორნებო: თეთრს არ ჩაიცვამთ ტანზედა.
ტირილის სამაგიეროდ ყეფა რად იცით მკვდარზედა?
ვაჟკაცს გულს ამააგლეჯავთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.
დასხდებით, ჭამას დაუწყებთ, ცრემლი არ მოგდით თვალზედა.

(Ge)

თუ არ ვცდები, ეს ლექსი Geს სადღაც უნდა ჰქონდეს დაბეჭდილიც. [„ცნობის ფურცელი, 1906, სურათ. დამატ. №37,6,“ ა. შანიძის მინაწერი. რედ.]

ე.

გამოჩნდა დედა ბებერი, ცრემლებ ჩამოსდის თვალზედა:
„ცუდი ზნე გაქვისთ, ყორნებო, – ტირილს არ იტყვით მკვდარზედა.
ვაჟკაცს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.

(Bo, ივერია, 1899, №189)

ასე თავდება ი. ბოძაშვილის მიერ ს. შარა-კევეში ჩაწერილი ლექსი ქისტების დაცემის შესახებ ფშაველ-გუდამაყრელთ ცხვარზე („თოფებ სჭეხს საკარეშია, კირიმებ თავის ჭკკაზედა“ და სხვ.). აღნიშნული სიტყვებით ბებერი დედა დასტირის თავის შვილს ქუჯეგას, რომელიც მეცხვარეებს შემოჰკვდომიათ.

ვ.

თქვე დაწყეულნო ყორნებო, სუ შავ რად გაცვავთ ტანზედა?
აღარც კი იცით ტირილი, უწინ თქვენ მიხვალთ მკვდარზედა.
ვაჟკაცს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.
დაიბანებით სისხლითა, მემრ ტერლოს ჩასდით წყალზედა.

(Tფ)

ზ.

რა ცუდი ზნე გაქვთ, ყორნებო, – ცრემლ არ მოგივათ თვალზედა.
ხართ შავად დაჯივრულები, ტირილ არ იცით მკვდარზედა.
ვაჟკაცს გულს ამაარიდებთ, ჩამაირიგებთ ჯარზედა.

(Tფ)

686. ჩიტებს (R 53)

ბ.

დადგეით, ჩიტნო ქერონნო, ნუ ეთელებით ნართაო.
გამოგიქროლებსთ მინინო, თავს მიგინარცხებსთ ქვათაო.
(Rფ 139)

687. ძმანი და რძალნი (R 54)

688. მოკეთეები (U)

გადმობეჭდილია ივერიიდან (1891, №90).

ბ.

ან უნდა ძმასა ძმა ჰყვანდეს, ან კარგი შვილი მამასა.
ან დედისძმათა დისწული, ის მაუკნავდა ყანასა.
(Rფ 134)

689. ბევრნი ძმანი (G 246)

ბ.

ნეტავი ძმათა მრავალთა! ცხარე მზე ამაუკლებს.
ვერცვინ წაართომს დიაცსა, ვერცვინ შინ შამაუკლებს.
(Rფ 146)

ბ.

ნეტავი ბევრი ძმისასა! ცხარე მზე არ დაადგება.
ვერც არას მტერი ულაშქრებს, ვერც ბატონი მიუხტება.
(Rქ, №327)

690. ბერიკაცი (G 246)

ბ.

მაიმატიდი ჭკვა-გონსა, რიგებას სოფლებისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, მემრ გზასა სულეთისასა.
გაუჯავრდიდი სწორადა თავისასა და სხვისასა.
(R 50)

1 მაიმატილი] მაიმატოლი R (ფშაური ფორმა). – იგივეა არსებითად Uის ვარიანტიც (ივერია, 1888, №84), სადაც განსხვავება მხოლოდ ბოლოში იჩენს თავს: თავისასა და სხვისასა] თვისასა, სხვისაისასა U.

Uს სხვა ვარიანტიც მოჰყავს სამიოლე წლის შემდეგ:

ბ.

ბერო, რად სჩივი ბერობას, მოკლებას თვალებისასა?
მაიმატილი ჭკვა-გონსა, რიგებას სოფლობისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, მემრ გზასა სულეთისასა.
გაუჯავრდიდი სწორადა თავისისასა, სხვისასა.

(U, ივერია, 1891, №90).

გაგონილი მაძის წვერა არაბული საგან.

გ.

ბერო, ბერობას ნუ სჩივი, მაკლებას თვალებისასა.
ეცადე ჭკვა-გონებასა, რიგებას სოფლებისასა.
აიჯუფთების სწორები, ნუ მოუწონებ, ხვთის მაღლსა!
გაუჯავრდიდი სწორადა თავისასა და სხვისასა.
ჯერ ბოლოს გაიკეთებდი, მემრ გზასა სულეთისასა.

(Sh).

ჩავიწერე სვთისო არაბული საგან 16. 5. 1931. ტფილისში (ხვთისო ძირად ბარისაკოელია, ამჟამად თეთრ წყლებშია ჩამოსული, თელავის რაიონში).

დ.

აიჯუფთების სწორები, გაუჯავრდიდი, ხვთის მაღლსა!
ბედენად ნუ გაუჯავრდიდი თავისასა და სხვისასო.

(Msh).

1 აიჯუფთების სწორები] აი ჯუფთების წვერები Msh; 2 ნუ გაუჯავრდიდი] ნუ გაუჯადრდე Msh.

ე.

ბერო, ბერობას ნუ სჩივი, დაკლებას თვალებისასა.
გავლა-გამოვლას ეცადე, რიგებას სოფლობისასა.
სწორად სამართალ მისცოდე თავისასა და სხვისასა.

(ივერია, 1890, №148).

გაგონილი ყოფილა კომარაში.

ზ.

ბერო, ბერობას ნუ ჰჩივი, დაკლებას თვალებისასა.
ჭკვას და გონებას ერჩიე, რიგობას სოფლებისასა.

(Rფ 137).

691.

გადმობეჭდილია **სიდან** (ივერია, 1891, №90). **სს იგი გაუგონია მამის წვერა
არაბულისაგან. აქ იგი ისეა წარმოდგენილი, თითქო შუა ნაწილი იყოს ამავე
წიგნში 705 ნომრად დაბეჭდილისა და 690 ნომრის გვარიანტისა.**

Mshის ვარიანტში: 1 შენ] შე Msh.

ბ.

შე ბერიკაცო წვერ-თეთრო, გინდა ალავერდს შადგომა,
კარგი გინდარის სმა-ჭამა, სულზედაც გინდა დადგომა.

(Rფ 149).

ბ.

ბერიკაცი ვარ წვერ-თეთრი, ალავერდს მინდა შადგომა,
კარგის თქმა, კარგის გონება, სულის არ მინდა წაწყდომა.

(კოშარაში გაგონილი: ივერია, 1890, №148).

692 (G)

ბ.

დავბერდი, დაფჩანაგდი, წვერი შემექნა ჭალარა.
შინ საქმეს ველარ ვაკეთებ, გარეთ ვარგივარ აღარა.

(Q, მოძღვარი).

ბ.

დავბერდი, დაფჩანაგდი, წვერი გამიკდა ჭალარა
შინ ჯალაბს მოვსძულებივარ, გარედ ვუნდივარ აღარა.

(Q 22).

დ.

დაებერდი, დაეჩანაკდი, წვერი გამიკლა ჭლარა.
შინ ჯალაფთ მოვსძულეებივარ, ბატონს უნდივარ აღარა.

(Rფ 136).

693. დარდიან მთვრალი (G 246)

ბ.

დავითვერ, ნისლმა დამათრო აბანოთ ამამდინარმა.
ნისლმა ხო ვერა დამათრო, – ჯავრმა გულს გადამდინარმა.

(Rფ 138).

694. მომცდარ ყანა (G 247)

ბ.

ყანასა მორეულასა არ უნდა დახედულობა.
გავლა უნდა და გამოვლა, ნამგალსა მოლესულობა.

(Rფ 69).

ბ.

ყანასა ფათალიანსა რად უნდა დახედულობა?
გავლა უნდა და გამოვლა, ნამგალსა მოლესულობა.

(Tფ)

დ.

ყანასა მორეულასა რად უნდა დახედულობა?
გავლა-გამოვლა უნდარის, ნამგალსა მოლესულობა.

(ჯომორაში გაგონილი: ივერია, 1890, №148).

695. პატივი მუშას (G 247)

ბ.

კემწიფევე, შენი სასახლე ჰგავის ქალაქის ქუჩასა.
შენც კარგა მოგეკსენება, დახვედრა უნდა მუშასა.

(Rფ 152).

ბ.

ბატონო, შენი სასახლე გიგავს ქალაქის ქუჩასა.
სომ კარგად მოგეხსენებათ, პატივი უნდა მუშასა.

(ნაპერწკალი, თეატრი, 1888, №34).

696. მამკალნ ქალნი (G 247)

697. სწორების სიყვარული (G 248)

698. შვენება (G 250)

უკანასკნელი მუხლის რითმად მოსალოდნელია „გემნიარობა“, რომლის მიხედვითაც შეიძლება გვეთქვას, რომ ლექსი მოხეურია წარმოშობითაო.

ბ.

სახლო, გაშვენებს ჭურჭელი, ჭურჭელი – ღვინიანობა.
ქალო და რძალო ლამაზო, ჯალაფჩი გემრიელობა.

(Rგ 36).

699. ჯალაფობა (G 250)

1 სუთთავ] ჯერ დაწერა „სამთავ“, მაგრამ შემდეგ ასე გადამასწორებინა.

700. ტყუებით წამოყვანილი (G 251)

701. შენ რადა-ღ (G 251)

ბ.

ცეცხლო, შენ დამწოვ, წესია; შენ რაღდა, ნეღლო შეშაო?
კძალო, შენ გამჭრი, წესია; შენ რაღდა, ღუმშნის ენაო?
ქალო, შენ დამწყევ, წესია; შენ რაღდა, ქალის დეღაო?

(Rგ 150).

ბ.

ცეცხლო, შენ დამწვაგ, წესია; შენ რაღდა, ნეღლო შეშაო?
კძალო, შენ გამჭრი, წესია; შენ რაღდა, ღუმშნის ენაო?

(A, ჯეჯილი, 1898, №12).

1 ნეღლო] ნეღლობ A.

702. სტუმართ უნდაური დიაცი (R 49)

2 სტუმართ უნდაურ დიაცსა სახჩი ნუ შაუტივიდი] ასე აქვს Rს, მაგრამ მოსალოდნელია: სტუმართ უნდაურ დიაცი სახჩი ნუ შაუტივიდი. „სახჩი“ ფორმას R ასწორებს („სახლში“), თანაც შენიშნავს: „კევსურები იტყვიან «სახჩი», მაგრამ ჩემის ფიქრით ძალიან საჭიროება არ მოითხოვს, სწორედ ისე ვიხმართ, როგორც ისინი ამბობენ, ცოტა წამკითხველსაც უნდა გაუადვილდეს გაგება.“

შდრ. შემდგომ ნომერს.

703. ადრე და ნელად (R 50)

შეიძლება ეს ლექსი ვარიანტი იყოს წინა ნომრისა.

704. გაგონება (R 50)

705. რად მინდოდი (U)

Uმა დაბეჭდა ივერიაში (1891, №90). მას იგი გაუგონია მ ა მ ი ს წ ვ ე რ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს ა გ ა ნ. — ამას იქ უშუალოდ მოსდევს №691 და 690 გ). — განთ ამლისა] განთ მამლისა U.

706. წუთისოფელი (O)

ოქროს დადება კერად, როგორც ზოგიერთ ვარიანტშია, მე მგონია „კერმად“ დადებას გულისხმობს, ე.ი. ბანკში შენახვას. თუ ასეთი გაგება სწორია, მაშინ ლექსი კარგა ძველი უნდა იყოს. როდესაც „კერმა“ გაუგებარი გამხდარა, იგი „კერა“დ გადმოუკეთებიათ და ამგვარად გაუაზრიანებიათ.

ბ.

ვაი შენ, წუთისოფელო, დაგცადე მრავალ ფერადა.
კორცო, გალაღე, გასუქე, სულო, გადგიდეგ მტერადა.
სული ვერც იმან მოიგო, ვინც ოქრო დაღვა კერადა,
ჯალაბსა მწარე ცხოვრება ტკბილად ვერ აუფერადა.

(Q, ივერია, 1885, №10 = ც. წ. 50).

ბ.

ვაი შენ, წუთისოფელო! გაგიკე ათას ფერადა.
კორცო, გასუქე, გალაღე; სულო, გაგიკე მტერადა.
ვერც სული იმან მაიგო, ვინც ოქრო ჩადვა კერადა.

(Rფ 142).

3 ვინც ოქრო ჩაღვა კერადა] Rს მოჰყავს ამისი სხვა ვარიანტიც: ვინც ოქრო ჩაღვა ძველადა.

დ.

ტილო წუთისოფელო, დაგცადე ათას ფერადა.
კორცო, გასუქე, ვალაღე; სულო, გაგიკე მტერადა.
(Tფ).

ე.

ვაი შენ, წუთისოფელო! დაგცადე ათას ფერადა.
ხორცი ვასუქე, ვალაღე, სულს გადავექე მტერადა.
ვერც სული იმან აცხოვნა, ვის ოქრო ეღვა კერათა.
(ივერია, 1891, №85).

ჩაუწერია აბ. გოღერძიშვილს ს. ქოდალაში (სიღნაღის მაზრაში).

ვ.

ვაი შენ, წუთისოფელო, დაგცადე ათას ფერადა.
ხორცი, გასუქე, ვალაღე, სულო, შეგიდეგ მტერადა.
(ივერია, 1889, № 204).

ჩაუწერია ნ. ხუციშვილს ს. ახალ-ქალაქის მიდამოში.

ზ.

ვასუქე ხორცი, ვალაღე, სულს გადავადექ მტერადა.
ვერც იმან აცხოვნა სული, ვინც ოქრო დაღვა კერათა.
(ივერია, 1894, №30).

ჩაუწერია ვ. კობტონაშვილს ახალ-ციხის მაზრაში.

707.

დაბეჭდილია R0ის მიხედვით (ივერია, 1879, №1).

ბ.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ რო წავალთ, სხვა დარჩება.
რასაც ვაამებთ ერთუროსა, იმის მეტი რა შავგრჩება ?
სამი ადლი ტილოს მეტი სამარეში რა ჩაგვეყება?

(Tფ).

ბ.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება.
კარგი ვსვათ და კარგი ვჭამოთ, იმის მეტი რა შეგვრჩება?
სამის აღლის ტილოს მეტი საიქიოს რა გავგვევება?

(Rფ 150).

დ.

წუთისოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება.
რაც ერთმანეთს გავახარებთ, იმის მეტი რა შეგვრჩება?

(ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი 129).

ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ს იქვე მეორე ვარიანტიც მოჰყავს, სადაც მეორე მუხლი ასე იკითხება: „კარგი ვსოთ და კარგი ვჭამოთ, ამის მეტი რა შეგვრჩება?“

708. ფიცის კარს (R 49)

709. კაი კაცი (Ro)

პირველად დაიბეჭდა ივერიაში (1879, №1).

710. რკინის ქალმანი (Ro)

გადმოებეჭდე ივერიიდან (1879, №1).

იგივე მოჰყავს Rსაც ფშაურ ლექსებს შორის (Rფ 31).

ბ.

ქალ, ქისტეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა.
ახმეტა მოგაგონდება, ლილარი მოგკლავს ღვინისა.

(Sh).

ჩავიწერე კ ა მ ი ს ი ა ბ ა დ რ ი შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ 11. 7. 1911 ს. შუაფხოში.

ბ.

ქალ, ქისტეთ(ს) გაგათხოვებენ, ქალმები გინდა რკინისა.
მოგაგონდება ახმეტა, სვირილი მოგკლავს ღვინისა.
ახმეტაშია, მატანსა ღვინით დაგბანენ პირსაო.

(Go).

ღ.

ქალ, კახეთს გაგათხოვებენ, ქალმანი გინდა რკინისა.
მოხვალ და მოგაგონდების, მოგკლავს სურვილი ღვინისა.

(ივერია, 1886, №140).

ჩაუწერია მ. ნ ა თ ა ძ ე ს. მიწერილია: „ხალხში გაგონილი“ო და მოდი და გაიგე,
სად არის გაგონილი!

711. გულის ტკივილი (Ro)

გადმობეჭდილია ივერიიდან (1879, №1).

Qის ხელნაწერ ვარიანტში: 1 არწივი] ფრინველი Q; 2 უხნელად] უხნეველად Q.

712. დილის ნიაგს (R 180)

ბ.

ჰარალო, დილის ნიაგო, მე შენთვის მიტირნიაო.

– შენ ჩემთვის რა გატირებდა? მე შენთვის რა მირგაო?

(თეატრი, 1886, №6).

ჩაუწერია რ. მ ი რ ზ ა ა ნ ე ლ ს სიღნაღის მახრაში.

713. კევსურული ნანა

დაბეჭდილია ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ს ჩანაწერის მიხედვით. – 2 ასწევდესო = არწევდესო,
არწევდენო (ისეთივე მოვლენაა, როგორც სთვა: რთვა, სჭობა: რჭობა, სძე: რძე, სთველი:
როთველი, ე(ც)სტათე-წმინდა: ერთა-წმინდა და მისთ.).

ბ.

ეე ნანო ქალასაო, სამკალ გაჩენილასაო.

მტრედებ უღელუნებენო, ანგელოზებ ასწევენო.

რუროთაო, ნანათაო, სამკალ გაჩენილასაო.

(Msh).

ეს უმღერნია ს. ჭიაურში ძ ი ლ ა ა რ ა ბ უ ლ ს აკვნის რწევით.

ბ.

ეე ნაო ძილასაო, სამკალ გაჩენილასაო.
დედა ძუბუს მოუტანდა ზის-ცვრით გატენილასაო.
ეე ნაო ძილასაო, ეე ნაო ქალასაო.

(Msh).

ჩაუწერია კომპოზიტორს ნ. წიკლაურის აგანს. საჭურეში. – ზის-ცვრით] სისვრით Msh.

714. წყლის მარსიტი (R 54)

1 მარსიტი] „წყლის სული, ქაჯი“ R.

ბ.

დამაცა, წყლისა მარსილო, ვერ მიგაყენო კილოსა!
შენ დიას აჩქარებულხარ, მე ველი ჩემსა კილოსა.

(Rფ 139).

ჰო, აქ „მარსილო“ იკითხება.

715. რა სჯობ (U)

გადმობეჭდილია ივერიიდან (1888, №64), სადაც არ არის აღნიშნული, თუ ვისგან არის გაგონილი. სამაგიეროდ Uმა ეს ლექსი მეორედ დაბეჭდა უცვლელად ივერიაში სამი წლის შემდეგ (1891, №90) და იქ კი აღნიშნულია, რომ იგი მას ჩაუწერია ბაცალიველის ბათაკა არაბული აგანს.

ბ.

ჯორი ჯობ საქონელშია, – კარზე მოვ აკიდებული;
მემრე კარი და უღელი მტყველ მამულს გაკიდებული;
შიგ მოსავლავად ქერ-იფქლი, თავ-თავით დაკიდებული;
იმის სამკელად ქალი ჯობ, საქმარედ მოწიფებული;
5 ძნის შესაკრავად ვაჟი ჯობ, საკელ-მკარ შერეკებული;
ნაპირს ალაგში ციხეი საომრით გამართებული;
შიგ საკიდებლად სიათა, ტყვია-წამლითაც მორთული;
იმის სასრეველად ვაჟკაცი გუნება-გაჯავრებული.

(Sh თ).

ჩამაწერინა მართა ივანეს ასულმა სისვაურისამ, დიკლოელმა, ომალოში 7. 9. 1913 – 1 ჯორი ჯობ] ვირი ჯობ (ვარიანტი მისივე. ვირმა მართლა იცის შინ მისვლა, თუ ტვირთი აკიდებული აქვსო); 4 მოწიფებული] პირველად თქვა: მომზადებული; 6 საომრით გამართებული] პირველად თქვა: საომრად გამზადებული; 5 ძნის შესაკრავად] იმის საქმარედ (ვარიანტი); 8 ვაჟკაცი] პირველად თქვა: ვაჟი ჯობ.

ბ.

ჯორი ჯობს საქონელშია, – კარზედ მოვ აკიდებული.
მემრე კარი ჯობს ცხვებშია გრძელ ბექსა გაკიდებული.
იმის სამკალად ქალი ჯობს საქმარედ მოწიფებული.
ძნისა შემკრავად ვაჟი ჯობ საკელ-მკარ-შერეკებული.
(Sh თ).

ჩამაწერინა პავლე აზიკურიძემ 4. 9. 1913 ს. ფარსმაში. – 4 იმის შემკრავად ვაჟი ჯობ] როცა რომელიმე ღარიბს სამკლის ოჩხარა აქვს, ქალები მკიან, ვაჟები კი ულოთი კონვენო.

716. ქალისად და ვაჟისად (O)

717. გატეხა-გაუტეხლობა კმლისა და ვაჟისა (C)

ბ.

გატეხით, გამაგრებითა კმალმა ბედენად არ გასჭრა.
გატეხილისა ვაჟისა ყორანმა ლეში არ ჭამა.
გაუტეხელის ვაჟისა წინ-წინ მკლავები დაჭამა.
(Rფ 138).

2 გატეხილისა ვაჟისა...] „ვინც დარდს გაუტყდა, იმისი ლეში ყორანმა არა ჭამა“ R. ვაჟა-ფშაველას მოჰყავს ეს ხალხური ლექსი ეპიგრამად თავის „სულა და კურდღელა“ში (ივერია, 1888, №237 = თხზულებათა მესამე ტომი, ტფ. 1930, გვ. 59), მაგრამ პირველი მუხლის გამოკლებით.

718. ქუდი

დავბეჭდე ნ. მაკალათიას ჩანაწერის მიხედვით.

719. კევსური (Sh)

გაგონილი მაქვს 1911 წ. ხევსურეთში.

720. ხეჭეჭა (C)

აჯობებდა, რომ ამისთვის სათაურად მიმეცა „ხის ბეჭი“ და თქმულებათა შორის მომიქცია.

ამოღებულია თქმულებიდან, რომელიც ჩაუწერია Cს გიგია ჯინჭარაულის სიტყვით 12. 7. 1925 ბარისაკოში. თქმულება, რომელსაც სათაურად აქვს „ბათირის ამბავი“ წარმოადგენს ვარიანტს ხალხური თქმულებისას, რომლითაც უსარგებლია ვაჟა-ფშაველას თავის პოემაში („ხის ბეჭი“, თხზულებათა მესამე ტომი, ტფ. 1930, გვ. 267 და შემდგ.). რადგანაც თქმულებას მნიშვნელობა აქვს ვაჟას შემოქმედების გასაგებად, მომყავს იგი აქვე შეუშოკლებლად.

„წავიდა ერთ მონადირე ნადირობად და შადგა ერთს კლდის ეხში და დაანთო ცეცხლი. შუალამის დრო რო მოვიდა, გაიგონა ეშმაკების ძახილი. მოკლა იმან ერთ ჯიკვი, გაატყავა, აპარიდა გულ-ფირტი და შედგა ცეცხლში. ის ოკერი უცბად ისევ წამოხტა ცეცხლშით და გაიქცა. იძახა იმ მონადირემ: რა საკვირველს შავესწვერ?! და უძახეს ეშმაკებმ: ეგ რა საკვირველია? საკვირველი ბათირმა მაინილა. ადგა და წამოვიდა მონადირე და იარა ხალხში, იკითხულა: ბათირმა რა მაინილავ? მივიდა ბათირსთან თითონ, ხკითხა ბათირს: რა მაინილევ? უთხრა ბათირმა: მე ასე მავინილე: შენ რო ყოფილხარ, იმ კლდის ეხში მეც ვიყავ. დავანთე ცეცხლი. მეუღინა ძახილი შუალამის დროს: ქორწილი გვაქვ და წამედივ — ვერავ, — უძახა ეშმაკმ, — სტუმარი მყავის, ვერ წამოვლავ. მეორედ ისევ უძახეს: წამედივ და სტუმარიც აქ წამაიყვანევ. და თანაც ბნელა იყვ. მიძახა ვილაცამ: წამოდი, წავიდათ, ქორწილი აქ(ვ).— რას ამბობ? მე თვალთ არვის არ გხედავთ. — წამოდი, — მიძახა, — ჩემ კმასა მოხევევ, ხოლოთ არაფერი მოგატყუნონ, ჩემად უკითხავად არავის ახმრახდა. და მივედი. მთელი ეშმაკებით გამოტანილი იყო. დავსხედით სკამზე. მაშინ კი დავინახე ყველა თვალთ. მაიყვანეს სამი ჯიკვი, დაკლეს და აღუდეს. გააკეთეს ტაბლები და ხალხს პური აჭმიეს. ყველა ძვლები, რაც იყო...¹ კორცი შაჭამეს. არაყიც დალიეს. ერთი მამაწვადეს მე, არ დავლიე. უთხრეს ჩემ ხაზეინს: რატო არ დალევს შენი სტუმარიო? — გამოგელის რამეს, უთხრა ჩემმა ხაზეინმა. — ხვალ ერთსამც მასკლავსო ჯიკვსაო! მეორე ყანწი მამაწვადეს. არ დავლიე. — რა სწყინს შენს სტუმარსაო? უთხრეს ჩემსა ხაზეინსა. ისევ ისი უთხრა: გამოგელის რამესაო. და: ხვალ ორს ჯიკვსამც მასკლავსო! თქვეს. მესამე მამაწვადეს ყანწი. მაინც არ დავლიე. თქვეს: ხვალ სამსამც² მასკლავსო! და დავლიე მეცა არაყი. პურიც ვჭამე.

შაყარეს უკორცოდ დახიზულები ძვლები, მახვიეს ტყავი, დახკრეს მათრაკი. ადგა და გაიქცა ჯიკვი, რომენიც შავჭამეთ! ახლა მეორეს (ა)ასხეს ძვლები, მახვიეს ტყავი, შაულოცეს. ადგა და გაიქცა. მითხრა ჩემმა ხაზეინმა ეშმაკმა: ერთ ძვალი დამა-

¹ თუმცა დედანი წესსა და რიგზეა, მაგრამ აქ წერტილები დავსხნი, რადგანაც რაღაც აკლია. მოსალოდნელია: ძვალი შაინახეს, კორცი კი შაჭამესო.

² დედანშია: ოთხსამც.

ლე. გაეიწარი წელი და დავმალე. დაიწყეს ძებნა. ის ბეჭი მე მქონდა. გაუკეთეს ხისა, ჩაუგდეს, მახვიეს ტყავი, შაულოცეს:

ადეგ, ადეგ, ხეჭეჭაო,
ხისა გიგდავ ბეჭალო.

ადგა და გაიქცა. მაშინ დავიძინე. დილით, როცა გათენდა, ავდეგი და დავინახენ თვალით ჯიკვები. მართ(ლ)ად სამი ჯიკვი მოვკალ და ის ბეჭი მე მქონდა დამალული. ანკი ის მამიკლია, რომენსაც ხის ბეჭი ჩაუგდეს წუხელ!

მეყანდეს ძმა-ზალნი. მოვართვი სამი ჯიკვი. დამკრა მათრაკი ჩემმა ზალმა. გადავიქეც ძალდა. გაუცხადა ლოცვა. დავჯექი გზაშიგაო. გამაიარა ერთმა თავადისშვილ-მამო და გაუდექი უკენ. გონი კაცისი მქონდა, მაგრე ძალლი ვიყავ. დამიგდა პური. მომიყვანა მემცხვარესთან. მემცხვარეს თურმე სყვანდა მგლები შემოჩვეული. დაღონებულები იყვნეს მემცხვარეები, – უჭამდეს ცხვარსა. უთხრა თავადისშვილმა: მე ასეთი ძალლი მყავსო, სუ დაღუპავს მაგ მგლებსა. რასაკვირველია, მეც გამიხარდა. მგელი კი არა, გინდა, დათვი იყოს, როგორ ვერ მოხვკლავო? ღამე დაუწვიე ნაპირასა ცხვარსა. მოვიდა მგლის ჯოგი. კაცი ვიყავ ძალლად გადაქცეული. დავეტანე მგლებსა. მთელი დავგლიჯე, რაც იყვნეს. დილით რო გათენდა, დარჩეს გაკვირვებულები: თექვსმეტი მგელი მამეკლა! თქვეს მემცხვარეებმა: ეს ნამღვილად კაციო ანუ კიდე მაჩვენება ას, ეს რა ამბავია? ერთმა ძალლმა თექვსმეტი მგელი მოკლა! და წავიდეს მკითხავსთან: ეს რა ამბავია ჩვენს თავს, ძალლია, თუ რამე მოჩვენება? უთხრა მკითხავმ: შვილო, ეს კაცია, ძალლად გადაქცეული. შამილოცა მკითხავმ და ისევე კაცი ვიქენ. უთხარ: მამე-ციტ ჩემი სამუშაო, რაც მგლები მაგაშორეთ. მამცეს ასი თუმანი ოქრო.

ეგ ამბავ გამაუვლია ბათირს ეშმაკებით და თავის ზღისგან.“

მეორე ნაწილი მოთხრობისა ხელოვნურად არის დაკავშირებული პირველთან. იგი სხვა ჩანს, მაგრამ სისრულისათვის მოვიყვანე. მონადირის სახელი აქ ბათირი არის, ვ ა ჟ ა ს ხის ბეჭში კი ბალა (ან ბალია); აქ ჯიკვის ბეჭზეა საუბარი, ვ ა ჟ ა ს პოემაში კი ირმისაზე, მაგრამ არსებითი მხარე ვ ა ჟ ა ს ხის ბეჭისა და ამ თქმულებისა ერთი და იგივეა.

721. მითხოვლის ქალი

ჩამიწერა გ. ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა ვ. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს სიტყვით. – 2 ეხლა] ეხლა (ნარ.); 7 ეწავ] ეწავ (ნარ.).

722. ლაშქარშით დაბრუნებული (Th 200)

ეს ლექსი ძალიან გავრცელებულია როგორც მთაში, ისე ბარში. დაბეჭდილთაგან მე ვიცნობ ორს ქართლურ ვარიანტს (1. „ტიროდა ქართლელი ქალი შუა ქართლისა გზასაო“; მოგზაური, 1901, №11, ჩამწერია ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ო ს ე ბ შ ი და 2. „ქართლე-

ლი ქალი ტიროდა ქართლისა შუა გზასაო“: R ქ, №335), და ერთს ფშაურს („გადა-
 მავლო ყორანო, გადაიტანე ჩქამიო“: X 207. ეს არის ნაწყვეტი, ბოლო), ხოლო
 დაუბეჭდავთაგან: ორს ფშაურს ვარიანტს (1. „ქალი ატირდა ქანანა შუა ქართლისა
 მთასაო“: Rფ 40 და 2. „ქალი ტიროდა ქანანა შუა ქართლისა მთასაო“, – ჩაუწერია
 გ. ლ ე ო ნ ი ძ ე ს ნ. მ ჭ ე დ ლ უ რ ი ს სიტყვით 1924 წ. ს. დრეიძეში, ცივ-გომბორის
 კალთაზე), ერთს თუშურს („წუხრი ლაშქრიდან მოვიდა შუალამისა ხანსაო“, – ეს მე
 ჩავწერე ქვ. ალვანში 1913 წ.) და ერთს ქართლურს („ჩემი დღემც დაადგებიან, ვინც
 ქალი ენდოს ქმარსაო“, ჩაუწერია ა. კ ა პ ა ნ ა ძ ე ს ს. ვარჯანში: საისტ. და საეთნოგრ.
 საზოგადოების მუზეუმის ხელნაწერი №2449).

9 თვალ-წამი-ეთის] თვალ-წამიათის Th; 16 ხორამ-ხურამთა] ხარამ-ხურამთა Th.
 – სულ ბოლოს დავაკელ ერთი მუხლი: „ჩემსა დედასა უთხრიდით: იყიდნოს ჩემნი
 თმანია“, რომელიც Geს მიერ ჩაწერილს ტყვეობიდან გამოპარულის ლექსშიც გადასუ-
 ლა (255გ, მ. 20 და შემდგომი):

20 მითქვიდით ჩემსა დედასა: იყიდნოს ჩემი თმა(ნ)იო.
 არცა-რა მაგრე გრძელია, – შვიდ-კეცი, შვიდი მკაროი.
 დაჰკიდოს ბეღლის კაჩოზედ, აფრიალებდეს ქაროი.
 გამვლელსა და გამომვლელსა ზედა რჩებოდეთ თვალიო.
 (Ge).

ორი უკანასკნელი მუხლის დაბეჭდვა თავის ადგილას (გვ. 568) შემთხვევით გამოძრჩა.

723. ქალის წყევლა მეშაირეს

დაბეჭდილია ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ს ჩანაწერის მიხედვით. – 4 ამბავ] ამბა ჭ. 5 მეშაირეო]
 მოშაირეო ჭ; 6 მიღნატრიდა] მინატრიდა ჭ; 7 კასაო] კარაო ჭ; 13 იკვირაებდან
 სხვანიო] რალაც გადარეულია, რადგანაც დარღვეულია რითმა; 14 ლურჯასა] ლურჯას
 ჭ; 17 უნცროს] უმცროს ჭ.

724. ძილა

დაბეჭდე ნ. ჭ ო ნ ქ ა ძ ი ს ჩანაწერის მიხედვით. დედანში მას ასეთი სათაური აქვს:
 „ამპარტავანი ძილას სიმღერა.“ – 1 ვაჟერება] ვაჟერებაო ჭ; 2 ვაბევრება] ვაბევრებაო
 ჭ; 4 შაფერება] შეფერებაო ჭ; 5 არ გადავხენება] არ გადავხენებო ჭ.

725. ჩახერგვა

დაბეჭდე უცნობი პირის ჩანაწერის მიხედვით (ბ ე ს ო წ ი კ ლ ა უ რ ი ს ა ა?),
 ჩემი მასალებიდან. განსხვავებანი დედანთან შედარებით: 1 სთველ] სთვლი; თოლ]
 თოვლი; 2 ლაშთ] ლაშთა; 6 შავიყარნეთ] შავიყარნენ.

726. ფიცრობაზე

დაებეჭდე იმავე უცნობის ჩანაწერის მიხედვით. – 3 მჩრავის] დედანშია: მჩრავის.

727. ფშაურად გადანათლული (Gog)

ლექსი ეკუთვნის გველეშელს უნცრუა არაბულსო. – 3 ბაჩლელი] დაცინვით უნდა იყოს ბატატზე (მდრ. 258 შნშ); 4 ძაან] ძან Gog.

728. მედიდურს (Sh)

ჩამაწერინა გ. ჯ ინ ჭ არ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში.

ბ.

ქალო, გინდოდი, მინდოდი, თავსაც შენავე ჰლილობდი.
რა გიჭირდ აძრახლობასა, თუ შინ არ შემოხვიდოდი?

(A, კვალი, 1893, №6).

2 გიჭირდ] მიჭირს A.

729. მელანიას (Sh)

ჩამაწერინა გ. ჯ ინ ჭ არ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში. აქ მოხსენებული უშიშა და მერცხალა (მ. 3) შეიძლება არხოტელი მოლექსეები იყვნენ.

730. საღალატოდ (Sh)

მიამბო გ. ჯ ინ ჭ არ ა უ ლ მ ა 1. 3. 1931. ტფილისში. ლექსი გუროელის გუგო გოგოჭურის მიერაა ნათქვამიო.

ლექსი იმაზეა ნათქვამი, რომ ახალ წელს ზვიადი სწორფრობის წესით ქალთან იწვა და გუგო, ზვიადის ბიძაშვილი, ხუმრობით მათ საზვერავად წავიდაო. თოფის გაგარდნაზე (მ. 6) აქ ტყუილად არის საუბარი, „სიტყვის გასალამაზებლად“ო. საღუცე (მ. 1) უბანია გუროშიო; კოკოშია (მ. 7) კაცია გუროელიო.

731. გულადობა (R 194)

ამ ლექსის გამო R შენიშნავს: „ფშავლები დასცინიან ხოლმე ხევისურებს და იმათ სიგულადეს.“ ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ ლექსი ხევისურულადაა მოქცეული ფშავლის მიერ.

732. მოწმავის სკოლა

დაბეჭდილია ნ. ჭონქაძის მიხედვით, რომელიც შენიშნავს: **უნცრუა** ივანეს ძე **არაბულის** მიერ გამოთქმული ჩვენს შესახებ.“ – 16 კურდღლის მწკალების სულა] როგორც 641 №-თან აღვნიშნე, თვითონ ხევესურები კურდღლის ხორცს არ ჭამენ და თუ კურდღელი მოკლეს, ბარიდან მისულს მისცემენ ხოლმე. როგორც ჩანს, კურდღლის ხორცს გემო მოწმავის სკოლის მასწავლებელმაც გაუშინჯა და ამაზე უნდა იყოს აქ მითითება; 17-19 ნინიჩკა მოსწავლეებელმა არ იცის მთიელთ რჯულია და სხვ.] იგულისხმება, რომ მასწავლებელი ქალი ფშავ-ხევესურების წესს არ იცავს და თვითონის დროს არ იხიზნება სამრელოში.

733. სკოლაში

დაბეჭდილია ნ. ჭონქაძის ჩანაწერის მიხედვით. ზედ აწერია დედანში: „ბეწინას მიერ“, რაიცა ალბათ ასე უნდა გავიგოთ: **ბეწინას** მიერ გამოთქმული.

734. თიბად გასვლა (Gs)

ეს და ორი მომდევნო ნომერი ჩამიწერა Gsმ 10. 3. 1931. ტფილისში, ჩამიწერა ორ ცალად: ერთი შავად, ფანქრით, და მეორე თეთრად, მელნით. ო რ ს ა ვ ე ჩანაწერში მესამე სტრიქონში: მშვილდ-ისარნიოლო] მსვილდ-ისარნიოლო. ს. გ ა ბ უ რ ი შენიშნავს: „ამ სიმღერებს არაფერი მლიმვნელობა არა აქვს. მარტო ეს მღერა იხმარების იმ დროს, როდისაც ცელი უკავია ხელში, თიბის დროს. შემდეგ ეს არაოდეს არ იხმარება, გარდა თიბისა. ესე არის ძველური და ახლა ძვირა გაიგონებ ამ მღერას.“

კავებში ჩავსვი ის ნაწილაკები და ხმოვნები, რომლებიც მელიოდიისთვის არის დანიშნული და აზრის გამოხატვასთან პირდაპირი კავშირი არა აქვს;

ამ ნომრის მეორე და მესამე სტრიქონი 743-ის ვარიანტია.

735. ბროლია ცელი (Gs)

შეცთომით აქ გამოტოვებულია მესამე სტრიქონი [გასწორებულია. რედ.]:

თივა გაფიცხდა[ოლო ამა] საფარცხველო[ოლო].

736. თიანელი (Gs)

აქაც გამოტოვებულია ორი უკანასკნელი სტრიქონი [გასწორებულია. რედ.]:

[აი] ჩვენ კი შეგვინახნა[ოლოლო]

ცელო, გასჭერი, [აი] ჩემო[ლო] ნალო[ოლო].

4 გასჭერი] თურში ასეა, მაგრამ შავში: გასწერი.

737. ცელი და ცოლი

ეს და ორი მომდევნო უცნობი პირის ხელითა დაწერილი (დამწერი მსმენელია სასოფლო-სამეურნეო მუშფაკისა). გადმოცეს 3. 3. 1931 – 2 ყოფილიყვა, 4 ყოფილიყვო (ასეა დედანშიც). უკანასკნელი ფორმა კონტამინაციის ნიადაგზე უნდა იყოს წარმოდგარი: ყოფილიყვა + ყოფილიყო = ყოფილიყვო.

თავში უწურთნი] გადალაკული (Gსის ვარიანტი).

ბ.

ცელი ვლესე და ვერ გავლესე, –

გადალესული ყოფილიყო.

ცოლი ვწურთნე და ვერ გავწურთნე, –

გადალაკული ყოფილიყო.

5 ცელსა წინავე ვერ შავატყვე, –

გადალესილი მქონდა ცელი.

ცოლსა წინავე ვერ შავატყვე, –

გადალაკული მყავის ცოლი.

(R 208).

738. მთიბელი მთიბელს

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. 737 ნომერთან. – 3 ჩამამცდეს] ვარიანტად ეს მითხრეს: ჩამცილდეს; 4 დატუქსვილნიო] დედანში ეწერა: დატუქსულნიო და აგრე ვ ბ ა ლ ი ა უ რ მ ა გადამასწორებინა.

რამოდენადმე ამას Rის მიერ ფშავში ჩანაწერი უღებება:

ბ.

ქურნი დაბერენ, ბიძაისო, –

ქოჩორნი თივას არ გითიბენ.

ქუჩნი ჩამამცდენ ტირილითა,

ნალეო, შენნი დაგზავნილნი.

(Rფ 72).

739. ბერდია

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. 737 ნომერთან.

740. ბეჟიტაიშვილი

ეს და ოთხი მომდევნო ნომერი (№№ 740-744) ჩამიწერა გ. ნ ა რ ო ზ ა უ ლ მ ა კ. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს სიტყვით ტფილისში 1. 3. 1931. – 6 ომობდიდიოლო] ღომობდიდიოლო (ვარიანტი).

741. გველი

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. №740-თან.

742. ქოქომონი

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. №740-თან.

743. ირემი საფქავზე

ჩამწერის შესახებ ნ. შნშ. №740-თან. – ამისი პირველი და მესამე მუხლი 734 ნომერშია შესული.

6 დამატებებზე) კაკმატელმა ბერდია ალუდაურმა (27. 4. 1931) ამის ნაცვლად ვარიანტად ეს მითხრა: დამაკრებზე.

744. დვირბინი

ჩამწერის ვითარების შესახებ ნ. შენიშვნა 740 ნომერთან. – როდესაც ეს სიმღერე კაკმატელ ბერდია ალუდაურს წაუკითხე (ტფილისში 27. 4. 1931), მან მე-8 მუხლი „მისცეს დვირბინი გუროლსაო“ ასე შეასწორა: „ღურბინ რად მისცეს იმელასაო?“

2 ჩამაგხუვლაო] აჯობებდა ასეთი ორთოგრაფიით: ჩამაგჯუვლაო.

ბ.

მთიბელო, ჯვარის სასვეესა

ბუჩასეულმა ჩამოგკვივლა.

დაგაგლეჯინა კაფიანი.

ნამკრევი სისხლით გასვრინა.

5 ნამკრევთ სათავეს დაგრნა ცელი,

ნამკრევთ ბოლოში სალესველი.

(R 206).

1 სასვეესა] სახვეესა R (მგონია, რომ წარმომდგარი უნდა იყოს გადაწერის დროს მსგავსი ასოების არევისაგან უცნობ სიტყვაში); 2 ჩამოგკვივლა] ჩამოგხვივლა R; 3 კაფიანი] „სადაც ნაკაფი ტყეა“ R.

745. სისხლიანი წყალი (Gog)

Gog შენიშნავს: „მთიბლური სიმღერა ადგილების დაკების დროს, როცა ერთმანეთს ძალ-მომრეობით ადგილებს ართმევდეს ძველ დროს.“

ბ.

უდელას მუშა აირია,
წყალი მოიდა სისხლიანი.
ვაყებს ერთმანერთი უჩაგრია
ბურჟუკურ-უკვენაკოვლებსა.
5 ნეტარ, რაზედა, რომელზედა?
თავის მამისა მამულზედა.
ბეჩავთა დისწულ-დედისძმათა
ერთურთი უნადირებია!
წადი, დედასა უამბიდი:
10 დედა, გავწირე სისხლიანი.

(R 205).

4 ბურჟუკურ] ბუჟუკურ R; 10 დედა, გავწირე სისხლიანი] „ვითომ შვილმა უამბოს დედას, რომ შენი ძმა მოკვალა“ R.

ბ.

არ იჯერებენ გიგაურნი:
„გიგა არ გვინდა კაცებშია, –
ქრთამი შაჭამა აკოვლისი,
დედიძმათაკე დაინარა.

(R 204).

746. შარვანაული (Gog)

„შარვანაული მდიდარი კაცი იყო ძალიანი და კევსურეთში ძალ-მამრეობით დაკავებული ხქონდა ადგილი. თვითონ შარვანაული გუდამაყრელი ყოფილა და როცა მოუკლავს, წაუღია გუდამაყარში. ფხიტუ დიდი მთ(ა) არის გადასავ(ა)ლი და ამ დროს მისი ქალი

ამბობს ამ სიმღერას. იქ აქვის თავის ბიძაშვილის იმედი, თანგულასი. და ბოლო დროს თანგულაც მოკლეს ლეკებმა და მაზედ და შარვანაულზე საერთოდ ამბობს სიმღერას ქალი. ტბათანა ადგილის სახელია და იქვე არის ტბა. იმაში ერთხელ ღამე ლეკები დაღუპულან და მაზედ მადლობას ეუბნება შარვანაულის ქალი. ლეკები როცა დაღუპულან, მაშიც თანგულას სამუქაროდ მომდინარან“ Gog.

ბ.

- შარვანეულო შავარდენო,
მთიბელნი გიხარაიან-ლა?
მთიბელ-მომკალი ქერ-იფქლის
წყაროს-კარს გიხვევიან-ლა?
5 მთიბელ-მომკალთა სანაყროდ
ღუმასა რძეში ხარშავ-ლა?
სტუმართა წამოსასხმელად
ტყავსა ქემხითა ჰკერავ-ლა?
ბევრისა მტრისა გამრიგეს
10 ენასა ბჭეში გარევ-ლა?
ბევრისა მტრისა გამჯავრებს
ფრანგულსა წელზე იბამ-ლა?

(Sh გუდ.).

ჩავწერე 17. 6. 1913. გუდამაყარში. — შარვანეულნი ორი კომლია ამჟამად ს. გამსიში, ორიც ქართლშია გადასახლებულიო. ერთი გუდამაყარული ლექსი, ჩემ მიერ ჩაწერილი, მიქა შარვანეულს ზურაბ ერისთვის დროს ხევსურად გულისხმობს. იმავე ლექსში ბადუნა თლოშიაურიც იხსენიება.

747. არწივის მაღალი (R 203)

1 არხოტიენებო] არხოტიენელნო R.

748. სულა და კურდღელა (R 203)

2 ახუნო] „მთაა ჩარგალში“ R; 4 ჩარგლის კარს იწუნენ ვეძაზედა] „ჩარგლის კარს არაგვზედ რამდენიმე ალაგას გამოდის მჟავე წყალი და აგრეთვე მლაშეც. წინათ მაღლა სწორე მინდორზე იყო ერთი წყარო, ადგილი სულ წითლადა ჰქონდა შეღებული, ქვები, მიწა. იმისას იტყოდენ: აქ დაუხოციათ სულა და კურდღელაო. ეხლა კი წყალმა დაჭამა, რიყე-ღაა და მშვენიერი სასმელი მჟავე წყალი გამოიწნა“ R; 8 ირმებმ სრავალი გადაშალესა] „იმდენი ირმები ყოფილა წინად ჩარგალში, რომ თურმე იმათ შიშით

საფქვავს ვერ გაჰფენდენ, ირმები შეუჭამდენ. ამასვე ამტკიცებს შემდეგი ლექსიც“ R (მხედველობაში აქვს აქ 749 ნომრად დაბეჭდილი).

ბ.

- შვილნი წავლალენ თიბაზედაო.
ვხედავ: ნამკრევებ არ აჩინდაო.
ახუნო, არცა ღნახენაეო?
– შვილთას რას მკითხავ, ბერიკაცო?
- 5 ჩარგლის კართ იწვნეს ვემათანაო.
წითლადავ იყვნეს შეღებილნიო.
ორთავ შიშვლები კმლებ ეჭირაო,
ერთურთს ბუზვებსა ულაღვედესო.
სულას გულს შჭირდა ნაისრალიო,
- 10 კურდღელას მკარი მოტეხილიო.
შვილნო სულაო, კურდღელაო,
იმედი თქვენი მომეშალაო.
ერთხან დასხმულნი ცელ-საღესნიო
მეორედ იქავ ავიღენიო.
- 15 ბარევ გაგწირავ, ჩარგლის გორო, –
მე აქა ვერა ვისარგებლეო.

(Gog).

ჩაუწერია ჩირდილში ი მ ე დ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს სიტყვით შუა მარტში 1931 წ.

ბ.

ჩემი სულაი-დ' კურდღელაი
ჩარგლის-კარს წვანან დაჭრილები.
კმლით ყორნებს ულაღვენ ერთმანეთსა.

(V).

მოჰყავს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ეპიგრამად თავის „სულა და კურდღელა“ში, როგორც დედის ტირილი.

749. მშაველი თუ ჩარგალელი (R 203)

სათაური მე განზრახ გაუკეთე ასეთი. დღეს ასეთი დაპირისპირება უცნაურად მოკვეჩენება, რადგანაც ჩარგალი ფშავში შედის, მაგრამ იმ დროისთვის, როდესაც ლექსი წარმოშობილა, ჩარგალი, როგორც ჩანს, არ ყოფილა ფშავის ნაწილი, თორემ

მათი დაპირისპირება არ იქნებოდა. – 2,3 მშაველი] ფშაველი R; 2 გირჩევ] „გირჩევნია“ R; ჩარგალს ვეძანი საირმენი] „ალბათ ვეძაზედ უვლიათ სალოკად, ნადირს ხომ მლაშე ძალიან უყვარს“ R.

750. საჩივარი (R 204)

5 უბის თავს] „ფშავშია ეს მთა“ R.

ბ.

დედავ, ნუ მიმცემ ბასილასა, –
ცელის ტარზედა ელღვეოდა,
ცელი ნამქრევეჩი გადაეგლო,
თვითონ ქალებში ეთრეოდა.
5 თუ მიმცემ, მიმეც ბაჩანასა,
მთიბელთ თავზედა ევლებოდა.

(Rფ 71).

ა ვარიანტში ქალის საქმროდ ბაჩანაა დაწუნებული და გიგა გიგაური – მოწონებული; ბ ვარიანტში კი, სამაგიეროდ, ბასილაა დაწუნებული, ბაჩანა კი მოწონებული. ამიტომ მოვიყვანოთ ერთი ფშაური მთიბლური სიმღერე, სადაც გიგა გიგაური დახასიათებულია როგორც მთიბელი (მისი დახასიათება სხვა მხრივ ნ. №745-ში):

030.

ისეთი არა მინახია,
გიგა რო ვნახე გიგაური:
შვიდი მტკაკველი ცელი ჰქონდა,
თორმეტი ადლი ცელის ტარი!

(Rფ 70).

751. ხოხორი (R 204)

აქ მოხსენებული გიგა უნდა იყოს წინა ნომრის გიგა გიგაური.

752. დროშა (R 204)

2 ბურსაჭლი] ასე უწერია Rს, მაგრამ შეცთომა მგონია, აჯობებდა: ბურსაჭილ; 4-5 შიბი ცხრა-კეცი ედვა ყელსა ლამარის ჯვარის ჩადებული] ალბათ ისეთი ხასიათის ჯაჭვი იგულისხმება, რომელსაც ყელ-კისერზე იღებდენ და ხატის უღელი ერქვა.

753. რექა (R 205)

1 რექასა] „ვაი-ვაგლასს, ნაგავს, ჭუჭყს“ R.

754. ახუნი (R 205)

755. სასიპის დელე (R 205)

756. ხვეწნა (R 206)

ბ.

მთიბლების თავით გეხვეწებიო:
ნამკრევის ტოტსა ნუ მომიჭრიო, –
ობოლ ვარ, შემაკლდება გულსაო.
თორ წყევას(ს) ცდილას დედას-ჩემიო,
დაგწვევს და მაშივ მოგედებაო.

(Gog).

757. დათვია (R 207)

758. ცელ-ცუდა და ცოლ-ცუდა (R 207)

759. უსაჯურისძე (R 207)

გორ-კეკელის გორი] კაკმატელმა ბერდია ალუდაურმა: კეკელთის გორი (sic) ლიქოკის მხარეს არისო.

760. სათითიანნი (R 207)

4 სახელ-გაფხენილნი] ასე უწერია Rს კითხვის ნიშნითურთ ფრჩხილებში. მისი კითხვის ნიშანი იმდენად გამართლებულია, რომ „სახელ“ კი არ უნდა, არამედ „საკელ.“ ბერდია ალუდაურმა უკანასკნელი სტრიქონის ნაცვლად ეს მითხრა: „საკელ-მოფხვრილი გიგაური“ (ე.ი. საკელ-დაგლეჯილი).

761. ამანათი (R 208)

ბ.

ცელი არ უჭრის ამანათსა,
ამანათობა ეჯავრება.

ცელო, გაუჭერ ამანათსა,
ამანათობა დააჯერე.

(Rფ 71)

1 ამანათსა] „შეხიზნული, სხვა სოფლის ან თემის კაცი, უმამულო“ R.

762. მირეშა (R 208)

763. მოწმამელ-დათვისელი (R 208)

764. თოთიაური (R 208)

765. ჯიმჯიმი (R 208)

766. მისრიანი (Gog)

3 დაგკერენ] დაკერენ Gog; 4 მშავლისასაო] ფშავლისასაო Gog.

767. სკლატის საკელნი (Gog)

ჩამწერი შენიშნავს: „დედის გამოთქმული მკვდარ შვილზე.“

768. მთიბლების სამღერალს (Gog)

„მკვდარზე კევსურის დედაკაცის ნატირალი, მთიბლური“ (ჩამწერის შენიშვნა).

[№№769-788 ნ. დამატებაში. რედ.]

რამსუქებსანი (კომბერსონი)

1. ერისთობა კევსურეთში:

ეგვევ ლექსი სს წინადაც ჰქონდა დაბეჭდილი (ივერია, 1886, №269), ოღონდ იქ: 1 ზურაბო] ბატონო.

6. აზნაურების კოცა

ე ვარიანტის მეორე ნაწილი Rსაც ჩაუწერია ქართლში, ცოტა სხვაგვარად (Rქ, №62).

3.

დაჯდება ბედიანაი ლიქოკ ლიქოკის ჯარზედა.
სათავეს უსხენ უფროსნი, აძრახდებიან ჭკვაზედა.
ქვე-ქვე მკარ – ახალ-უხალი, კელ უძე კმლის ხე-ტარზედა.

(ივერია, 1903, №149).

მოჰყავს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“) და შენიშნავს, რომ ამ ლექსს ფანდურზე უძღერენ ლიქოკელს, როდესაც იგი სტუმრად არის სადმე, მაგ. ბარის-აკოშიო. – 2 უსხენ] უსხდენ (პავ.); 3 უძე] უძევ (პავ.).

9. უტი

3.

ზურაბო, აკი გითხარი: კევსური კაცი უტია.
ქალუნდაურის ფრანგულმა კმალ(მ) შუქი გამოუტია.
გამოაქციეს ზურაბი, საფურცლეს ველარ უწია.
საფურცლეს დასცეს ხანჯრები, სულ ნელად ამოუტია.

5 ზალი ჩამოვიდოდა, ჩამოტიროდა კმითაო:
 „არვინ მეგონა მამრევი ჩემის ძმის ზურაბისაო“.

(U, ივერია, 1887, №15).

ორი უკანასკნელი მუხლი ვარიანტია ლექსისა ზურაბის მოკვლის შესახებ (№20).

14. ზურაბის ჯავრი

ბ.

ჯავრი კლავს ზურაბს ორისავ: კევსურეთისა, მშავისა.
კევსურეთ ჭორმეშავისა, ჭორმეშავ კლდისა შავისა,
შიგ მდგომის მარტიასა, კმალ-სისხლიანის ვაჟისა.

ეს სიტყვები ბუნუკურელთ საქებათ, მაგ. ბუნუკურელ სტუმარს შეჰმღერებენ ფან-ღურზე ს. ჩირდილშიო, ამბობს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია 1903, №149).

ეს ვარიანტი თითქმის იგივეა, რაც Hისა. – 1 კევსურეთისა, მშავისა] კევსურეთი-სამ, ფშავისა (პავ.); 2 კევსურეთ] კევსურის (პავ.).

20 ზურაბის მოკვლა

გ.

ელუმ, შე თულუმიშვილო, ვეფხვი ხარ, ველის არგანი.
შენ მაჰკალ ერისთვიშვილი, გულზედ შენ დაეც ხანჯარი.

მოჰყავს ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს თავის წერილში ფშავლების შესახებ (ივერია, 1886, №36).

ორი მუხლი ამის ერთი ვარიანტისა ნ. ზემოთ დამატებაში №9-სთან.

24. კევსურები ბახტრიონის ომში

დ.

მალლა მთას თუში ჰყოდა ტახტრევან გალავანზედა.
ორასი ლეკი მოეკლა, ზედ დაეწერა ფარზედა.

(K 45).

ი ა.

თუში ვარ, მაგრამ კარგი ვარ, კიდევ ვვლობივარ კახსაო.
უწინ მე გადავფრინდები ბახტრიონის გალავანსაო.
უწინ მე დამსმენ ტახტზედა, კელს დამკვრენ ტალავარზეო.

(Lach, №119).

ამას გარდა გასწორდეს მე-მ ვარიანტში წასული შეცდომა: პირველ სტრიქონში „ვაჯობებ“ ასე შესწორდეს: „ვვლობივარ“, მეორე სტრიქონი კი სულ წაიშალოს.

36. კირჩლა ბაბურაული

მ.

საძელის წვერზედ ვინ შახკედ? ვინ დასძარ ჯაჭვის საკელი?
არაბულისძე იქნების, — კირჩლას უყვარდა სახელი.

ამ სიტყვებით სოფ. ჩირდილში მასპინძელს მიჰმართავს სტუმარი, მაგ. ბუჩუკურელი, ამბობს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი („ლულის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია, 1903, №149). — 1 საძელის] საძელეს (პავ.); შახკედ] შახელ (პავ.); დასძარ] დასძრა (პავ.); საკელი] სახელი (პავ.).

44. თორღვა

მცურავი ჯაჭვის შესახებ მ ი ნ დ ი ა ქ ი ს ტ ა უ რ მ ა შემდეგი მიაზო: „თორღვაი ჩავარდ ყინვარში. იქ ვეშაპს წიწილებ ესხა. მაშვრალ თორღვას დასძინებვი. იმ ვეშაპს სხვა ვეშაპ მომტერე ხეყანივ ის წასულ, ბარტყებ უნდო დაუჭამას. თორღვა დაუნახავ ბარტყებსთან ნაწოლი, შაშინებულ და უკენ გაქცეულ. ბარტყების დედა ნადირობით მომდინარ, შვილებს საჭმელ უნდო მართვას. იმ ვეშაპის ნავალს შახვდ. შაშინდ, — ბალებს დამიჭამდაო. სანადირო გასწირ, გაიქცა და ჩახედ ბარტყებსა და თორღვაიც მწოლარე ნახა. ჩავიდა და თორღვას უთხრა: ის ვეშაპი ბარტყებს დამიჭამდა, შენ რომ არ მოსულიყავო. რა უნდა გაჩუქო? — თუ ზეით ამიყვანავო, მე შენი სხვა არაფერი მინდაო. ვეშაპი მეძრე გასძმობილდა: ენა ენაზე დაადო თორღვას. და თორღვას მის ენა მეძრე ესმოდა. და აჩუქა თორღვას მცურავი ჯაჭვი. ჯაჭვს პალო ხქონდა, დაუცემდა და დააბომდა. მინამ ის ხქონდა, ვერავინ კლევიდა. ერთხან თორღვა იხილებოდა. ჯაჭვი წაიყარ და წაუვიდ. მას უკენ თორღვაიც მოკლეს“.

თქმულება თორღვას ჯაჭვის შესახებ მ ა კ ა რ ო ვ ი ს ქ ა ლ ს ასეთი სახით ჩაუწერია: ერთხელ თორღვა ანდაკის წყალში ბანაობდა. გაიძრო ჯაჭვი,¹ წყლის ნაპირზე დადვა და ისეთი სიტყვა უთხრა, რომ ქვასავით დამძიდაო. ეხეთქება ჩქარი წყალი, მაგრამ ვერ ძრავს ადგილიდანო. მაგრამ თორღვას მტერი ჰყავდა: მისი საცოლო მზექალა მოსწონდა სხვა ხევსურს, რომელმაც, დაინახა თუ არა თორღვას ჯაჭვი წყლის პირთან, ისეთი სიტყვა უთხრა, რომ ჯაჭვი ბუმბულივით მსუბუქი შეიქნა და წყალმა გაიტაცაო. ჯაჭვის დაკარგვასთან ერთად თორღვამ ძალღონეც დაკარგა და, რადგანაც უცოლო იყო, მისი სიკვდილის შემდეგ მისი გვარი ამოწყდაო (Г. Д е м и д о в, В ущельях первобытной Грузии, М.-Л. 1930, გვ. 154).

48. კევსურები გორის ბრძოლაში

ზ.

ავარდა ერთ ურჯულოი ნეიფი თათრის ხანიო.
ერეკლე გუდან მაგვივა, შამაიხვიენა ყმანიო.

¹ ჯაჭვი ყორთისაგან ჰქონდა ნაჩუქარიო, მაგამ ეს ალბათ უხვირო თარგმანის ბრალი იქნება.

- თავ-თავ კევსურსა იკითხავს: „კევსურთ ვინა გყავთ თავიო?“
 კევსურ(ნ) იმედას მიუვლენ: „ბელლის გაგვილი კარიო,
 5 გამოგვიბძანენ დროშანი, სამივ აგვიბი ზარიო,
 კევსურებ დაგვიმწყალობნე, წყრომით არ გახყვეს ჯვარიო“.
 დაუჭერიან ურუმსა საქალაქონი გზანიო.
 თათარამ ბიჩინაგით(მ)ა თოფს დააყრიენა კმანიო,
 ურუმთ მაუკლა ბელადი: „ჩემიმც უმცროსი ხარიო!“
 10 მეკრედ გამოულალავ ფუნჩიასძე კარიო.
 ამაღის ბობოქრობაი: „ბებერმ გავლესე კმალიო,
 სახელს ნურავინ დაღმაღავთ, ქართველ თუ ვინ ხარიო“.
 ომია გორის ბოლოსა, სისხლ(სა) წვიმს, ზე კი დარიო.
 ომობენ ჯალაბაურნი წიქა, (მ)ჭედელა ძმანიო.
 15 ვერ უკმარებავ წიქასა თორმეტ-თუმნიან კმალიო.
 რაობით ვერ იკმარებდა? – ტყვიამ არ მისცა ხანიო.
 (მ)ჭედელამ, ძმათ უვარემა, კლდეს მათლოლა თავიო,
 ორივ ერთ საათს იძებნა: წიქაი, თავის თავიო.
 ცხენო, წავიდათ მოკლიავ, ქართლის დავხიათ წყალიო.
 20 ქალაქ შავშივლათ ბატონსა: სრუ ჩვენზე რადა ბრალიო?
 უსაფლაოებ კევსურნი ყორნებს გააქვის მკვდარიო.
 ამან(დ) ნამყოფებ(მ) კევსურებ(მ) იმედას დასდევს ბრალიო:
 „აქ რაად მაგიდიოდით, თუ არ ბრძანებდა ჯვარიო?“

(ივერია, 1903, №149).

მოჰყავს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს, როგორც გუდანლების შესაქები სიმღერე სტუმრობის დროს („ლულის ხლისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“).

9 ბელადი ბელადნი (პავ.); უმცროსი უმცროსნი (პავ.); 11 ამაღის ამაღის (პავ.); ბებერმ ბებერმ (პავ.); მართალია, ბებური საკუთარი სახელია, მაგრამ აქ კორექტ. შეცდომაა, ან არა და შეიძლებოდა სხვა გვეფიქრა: ბე(რ)-ბურმ, ე.ი. მაინც ბებერმაო. 19 ცხენო წავიდათ, მოკლიავ ცხენს წავიდათ მოკლეო (პავ.).

49. კევსურები აწყურთან¹

ბ.

ვერ გაიგეთა, კევსურნო? კევის მთა გადმოსულაო.
 ვერეკლე ბატონიშვილი ტახტზეით ჩამოსულაო,

¹ ავლობდა, რომ სათაურად გამეკეთებინა: კევსურები ასპინძის ომში.

- ორქაფა შუკაზმებაჲ, საომრად გამზადულაო:
 „ჩამამივიდენ კევსურნი, თავი დამჭირდა ყმისაო.
 5 წილი იყარონ ახლებმა, ბერებ კი ვერა დისაო“.
 კევსურებ მააქსენებენ: „არ-წასვლ არ იქნებისაო“.
 ჩამამტვირთეს არაგვი, ქავ რას დაუდგებისაო?
 მუხრანს მიუვლენ ბატონსა, სუ წყრომით არ იქნებაო.
 გადაიარეს სურამი, აწყვერსა მიუდგებაო.
 10 აწყურულ სიმაგრეშია ლეკები ჩაუდგებაო.
 დაბრუნდა იარაღაი, – ამას არ შაუკდებაო.
 წუნდების ბატონიშვილი: „ჯარ რაით გამიწყდებაო“.
 კევსურებ მააქსენებენ: „დღეს ჩვენი გადაგვკლებაო“.
 დაისაბლუჯეს ფარები, თავზედ ჩაჩქები ჰკდებაო.
 15 „არიქათ, კევსურთ ვაჟებო, კმალი სისხლშია წვლდებაო“.
 წყალში ჩაყარეს ლაშქარი, კიდი არ დაღნებდებაო.
 იმედაის შვილ სუმბატა თავ-კაცთ წინ გაუძღვებაო.
 ვაჟასა კევსურის შვილსა თავ რად არ დაღნანდებაო?
 დედის-ძმით გაუჯავრებაჲ, ძმათ აღარ ეკითხებაო.
 20 აბაი ბიტურაისი დედასამც დაურჩებაო!
 მაიღო ლეკის მაჟარი, ცარიელ არ დარჩებაო.
 მაუკლავ კოხტა ბელადი, – გლეხი არ ეკადრებაო.
 შვილი ტყვედ წამაუყვანავ, – მოახლედ დამჭირდებაო.

(V, ივერია, 1886, №199).

შეტანილია საზოგადო შენიშვნებში ხევსურების შესახებ.

52. სათრუსლოდ

რამოდენიმე მუხლი ამ სიმღერისა (1, 2, 6, 7, 8, 9) უს წინედ ჰქონდა მოყვანილი თავის შენიშვნაში ხევსურების პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178).

2 ნეტავი არ ჩასულიყვნენ, საერისთოვლებს სწყინსაო] წყენა იმითია გამოწვეული, რომ ვითომ ხევსურების მამაცობამ დაჩრდილა საერისთოვლების სახელიო.

86. ზეზვა და თათულიკა

ძალიან მისდევს გ ვარიანტს Vს მიერ ჩაწერილი (№20). განსხვავება: 1 საქარავნესა] საქაროვნესა V; 2 ციბლაი-დ' თითულიკაი] ციბლაი და თითელი V; 3 დატენეს კმლები] კმლები დატენეს V.

126. ფხოველი და შავანელი

ბ.

- ერთი პატარა ფხოველი შავ-მთას სამზირლად დაჯდება.
ორშაბათ დილას წამუა, წინ შაბაშელა დაჰხვდება.
შაიყრებიან ვაჟები, მეშველი აღარ შაჰხვდება.
მაგათ ხანჯრების ნამტვრევი მიწას გველებურ დაძვრება.
5 მაგათ ფარების ნამტვრევი სისხლს პერებულად მაჰდევდა.
მუალის შავი ყორანი, მაგათ შუაში დაჯდება,
ჯერ დაითვრება სისხლითა, შემდეგ საყფრად შადგება.

(Rფ 177).

გაგონილი ყოფილა ვ ა ს ი ლ რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ . – 1 ფხოველი] „ფხოველი ფშაველი უნდა იყოს“ R (ან უკეთ: ფხოველი ძველებური გაგებით ფშაველ-ხევსურებს გულისხმობს. დღესაც ქისტები ხევსურებს ფხოველებად იცნობენ); 2 შაბაშელა] „მშვენიერს ხევსურულ ვარიანტში შ ა ვ ა ნ ე ლ ი ა“ R (შავანელის შესახებ R ხევსურულ ვარიანტთან შენიშნავდა: „მე ამათი ვერა გავიგე რა: ვინ იყო შავანელი, ან სადაური“. ამაზე უნდა ვუპასუხოთ, რომ შავანი ქისტის სოფელია შავანის წყალზე, რომელიც ლარსსა და ბალთას შუა ერთვის თერგს მარჯვენა მხრიდან); 3 მეშველი აღარ შაჰხვდება] „ხევსურებმა იციან, თუ ახლო-მანლო მეშველი არ ევულება, ადვილად არ გაბედავს ჩხუბს. ხმალს რო იძრობს, იმედი აქვს, რომ დაიჭერენ და არ გაუშვებენ. ამიტომ ქალები პირდაპირ ჩაერევიან ჩხუბში და გაემბიან ჩონაზედ. ხევსურიც იწვევს, რაც ძალი და ღონე აქვს, თან გუნებაში იძახის: მართლა კი არ გამიშვან, დემრთი არ გაუწყრეთო. ორივე ვარიანტები ერთი წყაროდან არიან“ R.

146. ხოგაის მინდი

მ.

- არხოტით მზირი წავიდა, წყრომით გახყვება ჯვარიო.
არხოტის ჭალას გაუდგენ, გააწვევს თოფის ჯარიო.
წინ უდგა ხოგაის მინდი, ჩააწკებინა ნამიო.
საძელის ღელეს გადავიდენ, თოფებს უბირეს ტალიო.
5 ჩავიდეთ ქამალალოსა, მებეგრენია ჩვენნიო.
არ-გონით მიზუს ჩაცვივდენ, შიგა ალაჯას ქალიო;
დანლობით ციხეს შარეკნა, „ღელეს ხო ძმანი ხართ ჩემნიო?!“
ახყარა იარაღები, გამაუკეტა კარიო.
შანაქოს კაცი გაგზავნა: „თქვენაც გვიჭირეთ მკარიო, –
10 მინდი ჩავიგდე კელადა, მგელი მჭამელი თქვენნიო“.

საგათენებოდ აივსო მიზუს ქავ-ციხის კარით.
რა აჩქარებით მოცვივდენ სულხან-ბათაკა ძმანიო!
„მინდი გვაჩვენეთ თვალითა, – ძველ ბევრ გვიკიდავ ვალიო“.
მინდი რა სანახავია? წელთ აღარ არტყავ კმალიო.
15 აბჯარნ მისცენით მინდისა, დააცდენეთ თავიო!
თუ მარტო ლაშქარს გაგიძღვათ, შინავ გაუშვით მთელიო.
ბეწინამ, ნანაისძემა ჩარდასში ბანდნეს ჯღანნიო.
ციხილამ გადმოვიფრინდათ, არწივმ გაშალნა მკარნიო.
„წადი, წაიღე ამბავი, მინდის რა აღვა ძალიო.
თორმეტი მოკლა მინდიმა, დაღვა, ჩააგო კმალიო“.

(V, ივერია, 1886, №200).

ვაჟა-ფშაველა აღნიშნავს ფშავლების პოეზიის გავლენას ხევსურულზე, მაგრამ თანაც დასძენს, რომ ხევსურებს საკუთარი ლექსებიც მოუპოვებათო და ერთ ასეთ ნიმუშად ეს მოჰყავს.

155. ლექების დაცემა კისტანზე

ამ სიმღერის სამი მუხლი (15, 16, 17) უმა დაიმოწმა თავის წერილში ხევსურული პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178).

163. ნანა თორღვაის ქალი

ნანას ტყვეობიდან დასხნის ამბავზე ბაჩანამ პოემა ააგო ამ სათაურით: „ნანაის სიმღერა“ (ივერია, 1900, №93). ამ პოემაში შეტანილია ხალხური სიმღერის ერთი (ფშაური?) ვარიანტი.

167. კევსურების გალაშქრება მითხოს

ეს ვარიანტთან ნათქვამია, მაგაზე მეტი ის არ მოუპოვებო. არა, სხვა ადგილას კიდევ ჰქონია ორი მუხლი:

ბევრმა კევსურმა გალესა ჯარში წასავლად კმალია.
ქალმაც ბევრმა გაკვება მტრის სამუქაროდ ქმარია.

ზ.

ბევრამ გაბანდა კევსურმა სამითხოვოდა ჯღანია.
შვიდ დღეს, შვიდ ღამეს ემზადნეს, ელვენ სიწმიდის ცანია.

- ველ-კეთილ შამაგროვლიან, დაშვენეს მთა და ბარია.
 დათვის ჯვარ გადაიარეს, როგორც მარილზედ ცხვარია.
 5 სალაშქროს ჭალას ჩავიდეს, არ სწვდება წვიმის ცვარია.
 ორი დასვიან ქადაგი, არც ერთს მაუვ(ა) ჯვარია.
 არ იჯერებენ კევსურნი: „მითხოს გაბევრდა ცხვარია“.
 ჯერ კი გატეხეს ჯარეგა, ქავი და ქავის კარია.
 არლოს ჩაყარნეს კევსურნი. ღმერთო, რა დიდი ბრალია!
 10 ნისლაურთაი ივაწა ეგრე აბრუნდა, რომ ტარია,
 ეგრე დაისწვრა ისარი, როგორც თბე-ბორბალმ წყალია.

(Bb).

სათაურად აქვს: „უწინდელი მღერა“. – 11 თბე-ბორბალმ] თბე ბორბალი Bb.

169. კევსურები საურუმოში

ბ ვარიანტის სამი მუხლი (8, 9, 10) უმა წინედ დაიმოწმა თავის შენიშვნაში ხევსურულ პოეზიაზედ (ივერია, 1887, №178).

ერთი ამისი ვარიანტი მ გ ე ლ ა ა რ ა ბ უ ლ ი ს მიერ ლაშქრულის ხმით ფანდურზე დამღერებული Mshს ჩაუწერია ს. ბარისაკოში.

183. ლეკების დაცემა ღულსა და სნოზე

3.

- ღულელ(თ) კლდეს ღულელ(თ) შვილებსა სიმღერა გამუდიოდა.
 ქორწილ აქე მგელაის შვილსა,
 კოდ(ნ) უდგან ღული(თ) სავსენი, სისხლ პერა მაუდიოდა.
 იდუაის(ა) იდუას მკართ სისხლი ჩამასდიოდა.
 5 სამი აქე ლეკის მარჯვენა, „ვერ ვქენ“, იმასა ჩიოდა.
 ღულელთ ვაჟების ნაჯოცი ლეკი კლდეთ გადადიოდა.
 სულეთში ღულელთ შვილების ჩივილი შამადიოდა.
 „მკარ არ გვიჭირეს კევსურთა, მარტოთა არ გადიოდა.
 კევსურთ შვილების გატეხა ანდრეზად არ მადიოდა“.

(ივერია, 1903, №149).

მოჰყავს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს, როგორც ღულელების შესაქები სიმღერე სტუმრობის დროს („ღულის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“). – 1 გამუდიოდა] გამოდიოდა (პავ.); 2 მგელაის] მგელით (პავ.); 3 ღული(თ) სავსენი] ღულის სავსენი (პავ.); 4 ჩამასდიოდა] ჩამადიოდა (პავ.).

190. მინდია

ამისი ერთი ვარიანტი Qs შეტანილი აქვს თავის „მოდვარ“შიც:

გაგვიძელ, ბერო მინდიაგ, მუკლი მოიბი მგლისაო,
ჩაგვიყოლივნე უნცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცლისაო.

217. აბა გიგაური

15. 5. 1931. ჩემთან ხ თ ი ს ო ა რ ა ბ უ ლ ი ი ც ო (ამჟამად კახეთს ჩამოსული, თეთრ წყლებში), იმისი ხელით აბას მოკითხვის წერილი გავუგზავნე. იმის პასუხად 6. 7. 1931 მივიღე ფოსტით რამოდენიმე ფურცელზე თვით აბას მიერ ჩანაწერი ხევსურული ლექსები და პროზა, სხვათა შორის ახალი ვარიანტები ამ ნომრისა და ორი მომდევნო ნომრისა. ხალხური ლექსის ბედის გასათვალისწინებლად უსათუოდ მნიშვნელოვანია ის გარემოება, თუ როგორ ახსოვს ერთი და იგივე ლექსი ერთსა და იმავე პირს სიცოცხლის სხვა-და-სხვა პერიოდში. აბა გიგაურის კერძო მაგალითზე შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს ზოგადი მოვლენა, რომ სხვა-და-სხვა დროს კაცი სხვა-და-სხვანაირად ამბობს ლექსს. ეს მაგალითი იმ მხრივ არის კარგი, რომ ლექსების შინაარსი თვით აბას ეხება. პირველად ა. გიგაურმა ეს ლექსები 1913 წ. ჩამიწერა. ახალ-მიღებულიც მის მიერვეა ჩაწერილი, მაგრამ არ ვიცი როდის. ბოლოში მიწერილია: „ეს ლექსები სხვის ხელში იყო“ო, რაიცა იმას მაფიქრებინებს, რომ ისინი სპეციალურად ჩემთვის არ ყოფილა დანიშნული, მაგრამ არც დიდი ხნის დანაწერი ჩანს. ყოველ შემთხვევაში ინტერვალი ორ სხვა-და-სხვა ჩანაწერს შუა არ აღემატება 18 წელს და 15-ზე ნაკლებიც არ უნდა იყოს. აღვნიშნოთ გი ასოებით ახალ-მიღებული მასალა. მთავარი განსვავებანი:

0 მთიდან წამავლენ ქისტები, გზაი აქე ჩასაზრულია (ასე იწყებს გი); 1 მამაძალეებსა ქისტებსა ი მამაძალის შევილებსა გი; 2 თიანეთ ჩამავილოდეს კახეთისაკენ ჩავიდეს გი; 3 მსახურებმ იძახეს: „ცხენებიც იძახეს მსახურთა: „ცხენები გი; მე-5 მუხლს შემდეგ გი უმატებს: რა კი არ გაუხარდების, – სახელის მოყვარულია; 7 აისხა აბჯარი აისხამს აბჯარსა გი; 8 კვირობენ ამბობენ გი; სადისკეს სადისკე გი; 9 მაგვენენ მაგვენენ გი; სრუ მირგვლივ სამ-პირად გი; 11 მიუჯავრდების პატრონი, გზანი ქონ გამაცდილნია გი; 12 იძევს ეტებს გი; განათულია განთებულია გი; 13 შამაიჯვარა შამაახლოვდა გი; 15 მეორე გამაიცვალა ლიქოკით გამაუცვალეს გი; 16 მიხქრის, თანდათან გამაძალა, მათრაკს დაუდგო ყურია გი; 17 ბლოელო აფშინაშვილო, ყველაფრითა ხარ სრულია გი; 18 ჩვენებ სტრაჟნიკებ ჩაკოცეს ახლა ფიქრობა დაიწყო გი; 19 ღალატით ქისტებს ნუ ჩავკოც, – ის არ ას ვაშკაცურია გი; 20 გათენდა, ნახა ქურდები, მთას იქით გადასულნია გი; 21 ეძახდა ეძახის გი; ოთხი უკანასკნელი მუხლის ნაცვლად ახალმოსულ მასალებში იკითხება:

ორსავ მკრით გადის თოფები, ჭალაში ჩამასულნია.
თავს ადგა მძიმე ავდარი, ქარ-სეტყვა უდაბურია.
თოფის კმა, ელვა-ქუხილი ერთუცში გადართულია.
ცხენებიც დააყრენა, ერთ ქურდიც დახარჯულა.
ორს დღესა ღამეს მშვიერი, არც უნახავის პური.

—

გაბუურ ბესარიენის(ა) სიმართლით გამათქმულია.

(gi).

218.

ბ.

- ბლოელო აფშინაშვილო, კაც აღარა გყავ ცალია.
ჩაჩნამდი ყველამ გაიგა შენი სახელი, გვარია.
გარდაგვირეკეს ქისტე(ბ)მა ფშავ-კეკესურების ცხვარია.
უკან გადახვევა პრისტავი, მითხოვ მივიდა კვალაი.
5 გიგაურ აღარ ისვენებს: „ეხლა დაბრუნვის ხანია.
ეგ ქურდებს ვერას დაიჭერს, ალბათ დაჭამა ცხვარია“.
აქუჩებს კეკესურთ შვილებსა, ვინც უფრო მეომარია.
საჩქაროდ გადაიარეს სამითხოვლონი გზანია.
ღიჩინე(ბ)მ მითხოლე(ბ)მა გაქსნეს ღურბინდის თვალაი.
10 მითხოვ ჩდილ ლურჯა შამორბის, ოფლ გაზდის როგორც წყალაი.
ზედა ზის დამკლავებული, პატრონტაში სრტ(ყ)ავ კმალია.
კელში ვინტოვკა უჭურავ, ქურდების მაძებარია.
მოხყვების შორი-ახლოსა კეკესურებ ფაროსანია.
ბლოელ გიგაურ იქნების, ქისტების ნიავევარია.
15 „საჩქაროდ თოფებ დამალეთ! მაგრა ჩაკეტეთ კარია!
ყჩაღებ ტყეში გავიდენ, არავის მოხკრას თვალაი!
არ წავა უსიკვდილოდა, არვინ დახყაროთ ჩქამია!
რაც უნდა იმას აცხადებს, გუნებაი აქე ჩქარია“.
ზოგთა თქვეს: „გზაში ჩაუსხდეთ, წყალში ჩავაგდოთ მკვდარია“.
20 ზოგთა: „ჩვენ მაგას ვერ მოვხკლავთ, — შორიდან უქრის ქარია“.
ჩავიდეს სახანოშია, მახკითხეს ნაქურდალია.
ბევრ ხან არ გაავგიანეს, დაკლეს ქურდების კარია.
„რა(ს) შერებით? — უთხრეს ქისტე(ბ)მა, — რა გემართებს თქვენი ვალია?
ჩვენ ხომ არა ვართ ქურდები? აქა გყავ სამართალია“.
25 აღელდა კეკესურთ შვილები: „არ გვინდა სამართალია.

- ბოლ-ნისლად უნდ დაიდოს. ტყვია(ე), დალეწე ძვალა!
ქისტისა, კევსურისაი წავიდას სისხლის წყალა“.
- გიგაურს გაბრაზებულსა ცრემლში უბრუნვენ თვალნია.
დასტყელიშა მამასახლისსა, ხანჯარ აღგლიჯა, კმალია.
- 30 კევსურებს უთხრა: „შაკარით, – ეგიც ქურდების მკარია“.
გაჯავრდა მართულაძეი: „შენ არ გაქვ ცემის ვალაია.
მე აქ ვარ შენზე უფროსი. არ იცი სამართალია“.
– „მე რას მიევირი, პრისტავო? ხო არ აილე ქრთამია?
ერთ კვირას ქურდებთან იყავ, ალბათ კატლეთებ სჭამია.
- 35 მე შენ ველარა გამიგავ, მთელი ხარა, თუ მკვდარია?“
ცეფ შამახვიეს სოფელსა, მორეკიეს ცხვარია.
ქურდებიც კელში ჩაიგდეს, – აღარსად წასავალია.

—

- ღონდარგამა და გაგამა კარგად დაგჭირეს მკარია.
ლექსიც მაშევე გამათქვეს, დიდ-ხან ცოცხალიმ ხარია!
- 40 ხორველა ქისტებისაი, ღარიბ-საწყლების მკარია.
ფშავ-კევსურეთის იმედო, ფრთხილად იარენ გზანია.
ველარვინ გაზღის შენ-ფერსა შვილად კევსურის ქალაია.

(gi).

ამის მათქამი ყოფილა გაგა თორღვას ძე არაბული. – 38 ღონდარგა] „ღონდარგა ზურაბაშვილი, ქისტი“ gi.

აქ ჩვენ ყურადღებას არა ის იქცევს, რომ ლექსი სხვა სიტყვებით არის გამოთქმული, ვიდრე ა ვარიანტი, არამედ ის, რომ სხვაგვარად არის გამართული იდეოლოგიურად: 1913 წლის ჩანაწერში პრისტავზე არაფერია ნათქვამი, აქ კი იგი (პრისტავის გვარიც არის მოყვანილი: მ ო რ თ უ ლ ა ძ ე) მექრთამედ და ყაჩაღების თანამშრომლად არის გამოყვანილი. აღარ ვიცი, ეს მხარე წინად განზრახ იყო ჩამწერისაგან დაკლებული (ჩამწერი მაშინ პრისტავის ხელქვეითი იყო, ჩაფარი), თუ ახალ-დამატებულია ახლა. უფრო პირველი უნდა ვივარაუდოთ.

219.

ბ.

- ერთსა მეც ვიტყვი სიტყვასა ვაშკაცის ცდილობაზედა.
კაი ყმა მაიგონილით, ჯარ რო დასხდებით სმაზედა.
ნაჩალიკ ბართაშვილი იძახდა მაღალ კმაზედა:
„ქურდებს წაუსხამ ცხენები, გიგაურ გახყვას კვალზედა“.
- 5 ღამის სიბნელეს არ დაზდევს იმ სახიზრლიან გზაზედა.
სრუ ღამით შამაიარა, ძილ არ მასვლია თვალზედა.

- საგათუნებოდ შამოკდა მალლა წუბროვნის მთაზედა.
ჩამაუჩინდა ქისტებსა იწროში გუროს წყალზედა.
„ცხენებ სად მიგყავ, ძაღლებო? ვერ წახოლოთ თავის ჭკკაზედა“.
- 10 პირველში ქისტებ(ბ)მ ესრიეს, მემრ გაკლა დასწრობაზედა.
ცხენებიც დააყრევია, ქურდებიც დარჩეს გზაზედა.
საკარყმო მიუტანიდით, ჯაყს ნუვინ იტყვით კაზედა.
ბარაქელ, აფშინაშვილო! წინიდგეს მაზლით ცდაზედა.
ნუ დაიცილებთ, სწორებო, რა დასხდათ ლუდის სმაზედა,
- 15 სიმაგრეს კვესურეთისას, – მტერ ვერ გაგვივლის კარზედა.
ბლოს უდგა მაგარ ციხეი იმ არწივთ ნაბუღარზედა.
-
- ამაგ სიმღერის მათქვამი ბერი ორ ბოსლის კარზედა.
კელში ბერდენკა მიჭერავ, მტერი მოგვიდის კარზედა.
ჩუსტები გამამიგზავნე, – ბაწართ ვერ ვიკლენ ჯღანზედა.
- 20 შატილით გორგალაი ორ, არ გადამიცა სხვაზედა.

(gi).

ამისი მათქვამი შატილელი გორგალა გვარად ჯინჭარაული ყოფილა.

253. შატილის დაწვა

რუსის ჯარის ლაშქრობა ხევსურეთში ალექსანდრე ბატონიშვილის წინააღმდეგ აწერილია В. Поттоს მიერ: Ист. 44-го драгун. Нижегородского полка. т. II. СПб. 1893, гл. VIII. ოთხი რაზმისაგან შემდგარი ჯარი გამართულა ხევსურეთისაკენ სხვადასხვა მიმართულებით (ერთი გენ. სტალისა და სამი გენ. სიმონოვიჩის მეთაურობით). სტალის რაზმი ფასანაურიდან დაძრულა 23. 5. 1813, გაუვლია გუდამაყარი, გადასულა თავ-კვესურეთს და აუღია ბარისაკო. შემდეგ გადაულანასავს უღელტეხილი და ლებაის-კარში შეერთებია გენ. სიმონოვიჩის რაზმებს. გუროსთან მომხდარა დიდი ბრძოლა. შემდეგ შატილიც აუღიათ და 15 ივლისს რუსის ჯარები გამობრუნებულა უკან.

255. ტყვეობიდან გამოქცეული

გ ვარიანტის ორი უკანასკნელი მუხლი (23-24) ნ. 722 ნომრის შენიშვნაში.

ერთი ვარიანტის დასაწყისი (ოთხი მუხლი) ა. კ ა პ ა ნ ა ძ ე ს ა ც ჩაუწერია ქართლში და იქ იმას წინ ორი მუხლი მიუძღვის კიდევ, რომლებიც რითმის მიხედვით არ უდგება დანარჩენს:

ღედა-მამათა მიღენთა მიმყიდეს სიმდიდრისთვისა,

აიღეს ჩემი ნავაჭრი, შეჭამეს შიმშილისთვისა.

სამ წელს ვიყავი პატიმრად, გარეთ გამოუვალი და სხვ.

260. შალვა

გ ვარიანტი ჩაწერილი ყოფილა კომარაში აფ შინათ გიორგის სიტყვით.

268. რა უნდა ვაჟას

ეს ლექსი, პირველი მუხლის გამოკლებით, შეტანილი აქვს სს თავის შენიშვნაში ხევსურული პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178). – 3 აყეფდებოდის] შეცდომა ბეჭდვისა, 1891 წლის ივერიიდან აქ გამოყოლილი, უნდა: აყეფდებოდას (ასეა 1887 წლისაშიც).

270. დაბარება ველს წასულს

მ.

ხმალს ნუ უყურებ, ვაჟკაცო – ხმალი მშიერი მგელია.
გაგიჭრის, წაგისხალისებს, ბოლოს საფლავის მთხრელია.

(K 53).

275. კაი ყმა

თ.

მგელი არ იშლის მგლობასა, კარგი ყმა მამაცობასა;
არწივი – არწივობასა, მთის ყურეს ნადირობასა.

(K 53).

278.

ამ ლექსის დ ვარიანტის ორი პირველი მუხლი, ივერიაში დაბეჭდილი 1890 წ., გაგონილი ყოფილა გაბილოურთ ალექსისაგან.

280. ცუდი ყმა

ბ.

შინ რად არ იჯე, ცუდაო? დედას უმართე ტარები.
ზეით მხვალ, ძირში ყინული, ჯიკვებს ვერ ჩაეპარები.

(Rფ 205).

1 დედას უმართე ტარები] „თითის ტარებს თვითონა სთლიან ფშავში“ R; 2 ზეით მხვალ] „ზეიდან მხვალ, გამდნარი“ R.

282. ყმა კაი და ცუდი

ამისი ორი მუხლი შეტანილია №648-ში.

286.

სს ეს ლექსი დამოწმებული ჰქონდა უფრო ადრე თავის შენიშვნაში ხევსურული პოეზიის შესახებ (ივერია, 1887, №178).

287. ვაშკაცი

0.

ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი უნდა ხისაო.
თვალნი ქორებლივ მხედაენი, მუხლები შევარდნისაო.

(K 53).

298. ერთგულსა და ორგულს.

ი. დ ა ვ ი თ ა შ ვ ი ლ ი ს ჩანაწერ ვარიანტს სათვალავი დაჰკლებია. ამიტომ, თუმცა წინაა მოთავსებული, მაგრამ გაუკეთდეს: ე. შემდგომი კი ეს იქნება.

3.

ვისი ხარ, გოგო ლამაზო, ვის გაუზღიხარ შვილადა?
არც გინდა პირის დაბანა, არც წარბის ღება ხშირადა.

(ალ. მ ი რ ი ა ნ ა შ ვ ი ლ ი, ივერია, 1886, №112).

303. ვის რა ალაღებს

ერთმა მანგლისის მიდამოებში გადასახლებულმა მთიულმა 1930 წ. ზაფხულში მანგლისში ეს მითხრა მესამე მუხლად, ქადის კვერების ნაცვლად:

მთიულო, დიდი ლომისა, ე ყვირილობის კარია.

305. კმალი

ვ ვარიანტი პირველად ივერიაში დაიბეჭდა (1902, №159). იგი გოსტიბეში ყოფილა გაგონილი.

317. შაპატივება

ბ.

ქალ, ქმარი შაპატივე, ლაშქრობა შამუარდება.
ძნელია უსუსურობა, გზაზე სამ დაგივარდება.

(Rფ 203).

340. საუკნიახოდ

დ.

წაწალ წაწალთან დაწვება, საუკნიახოდ შადგება.
თუ ბატარა ხან დასცალდა, თაფლ-ერბოსავით დატკება.

(V, ივერია, 1886, №199).

ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა ს ე ს ლექსი მოჰყავს, როგორც ხეცსურული.

422. სურვილს მოკვლევინებული

ჟ.

აჰ, ქალო, ვაშლი, რა ვაშლი! უბეს ნადები, ნასეტყვი.
ამაღამ შენთან წამოვალ. გულის ჭირიმე, რას მეტყვი?

(ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი, 127).

ზ.

პირველი მუხლი ზ. ჩ ხ ი კ ვ ა ძ ე ს ნოტებზე აქვს გადაღებული: ა, ქალო, ვაშლი
წითელი, უბეს ნადები, ნასეტყვი (სალამური, ტფ. 1896, გვ. 17).

465. ომი გუმბრზედ

ბ.

ზეცაში დახმენ ღურბელნი, ღედა-მიწაზედ წყალნია.
აღარც მოსავალ მოვიდა, დიდი დგას ცოდვა-ბრალთა.
მრუშობა არის, ქურდობა, დანდობა აღარ არია.
ძმამა ძმა აღარ დაინდო, აღარც ქალი და რძალია.

(Rფ, ივერია, 1879, №3).

481. ქოში წითელი

ბ.

მასპინძელ კარგა გემასპინძლობს გულითა მხიარულითა,
მწვანე ქოშები გაცვითა სუფრაზე სიარულითა.
წითელი ქვევრი მოხადა, დაგვიხვდა სიყვარულითა.

(Rქ, №609).

ამ ვარიანტს აღარ უდგება ხევსურული სათაური, რადგანაც აქ ქოშები მწვანე იხსენიება.

485. რაში რას

ამისი ერთი ვარიანტი დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს ა ც მოჰყავს („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია, 1903, №145). იგი ჩემს ვარიანტს მისდევს, ოღონდ: 2 დასატიებლად მტრისადა] მტრისა დასატიებლად (ივერიაში და ს ა ტ ი რ ე ბ - ლ ა დ არის დაბეჭდილი, მაგრამ ეს ალბათ კორექტურული შეცდომაა).

დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი შენიშნავს, რომ ეს სიმღერე მაშინ ითქმის, თუ მასპინძლის ოჯახში მშვიდობიანობაა, თორემ თუ მგლოვიარედ არიან, მაშინ „ტირილითა და გვლე- ვნითა“ უნდაო (№ 776).

511. კირიმოსანს

ამისი ორი მუხლი შესულია 594 ნომრის ბ ვარიანტში.

519. მოყმე და ვეფხვი

ა. გომიაშვილსაც ჩაუწერია ძველი ვერსია ლექსისა ივ. წ ი კ ლ ა უ რ ი ს სიტყ- ვით. აქ ჩვენთვის საყურადღებოა შემდეგი მუხლები:

მოყმემაც კელში იყარნა ხე-ტარნი ცალ-ყუისანი.
საწყალ ღელა-შენს ვინ ეტყვის, კარს უდგას ქადაგ-მისანი,
უერთოდ არ დაიხარჯნეს შენი აფხოტის ისარნი.

526. სიკვდილი და ობოლი

მ.

სიკვდილმა ჩამაიარა, ობოლი დახვდა წინაო.
„მე მამკალ, ჩემო სიკვდილო, – ობლობა მაძეწყინაო.

– „მე შენ ვერ მოგკლავ, ობოლო, – შენი დამტირე ვინაო?
არცა გაქვ სანთელ-სარკმელი, არც სუღარ გიძე შინაო“.

(Shგ).

გავიგონე ჩარგლელის პ ა პ ა ბერის ძის მ ა რ ტ ი ა შ ვ ი ლ ი ს ა გ ა ნ 1. 10. 1913.
მაღაროს კარში.

557. ალების ღამე

ბ ვარიანტი უცვლელად ჩაუწერია ს ო ს ი კ ო მ ე რ კ ვ ი ლ ა ძ ე ს ა ც ქართლში
(აკაკის თვითი კრებული, 1900, №12). იგივეა არსებითად ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი ს
მიერ გარე-კახეთში ჩაწერილიც (ხალხ. სიტყვ., 125).

558. აკესების შაბათს

დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი აღნიშნავს, რომ „ხევსურები დიდ-მარხვის პირველ დღეს
და უკანასკნელს, ე.ი. დიდ-შაბათს, მშვირები ატარებენ, ვიდრე ვარსკვლავები არ ამოვა.
გასაფრთხილებელი ლექსიც კი არის, რომ არავინ შესცდეს და წმინდად შეინახოს
როგორც დიდ-მარხვის ორშაბათი, ისე დიდი შაბათი, ანუ ალესების შაბათი, როგორც
ხევსურებმა იციან:

ბ.

ალესებისა შაბათსაო მკვდარი ჩავლენ ტაბახსაო!¹
ვინაც წინ-წინ პური ჭამას, ვაი იმის ჯალაფთაო!

ამნაირ პურის ჭამას ხევსურები პურნილაობას ეძახიან, ვითომ პურის მეტი არა
იჭმევა რაო. დანარჩენ დიდ-მარხვის დღეებს თითქმის არავინ არ მარხულობს, გარდა
ძლიერ ხანში შესულ ხევსურებისა“ (ცნობის ფურცლის დამატება, 1904, №222).

—

769. ღარაქიშიძე (Sh)²

მიამბო ხ თ ი ს ო ა რ ა ბ უ ლ მ ა ტფილისში 16. 5. 1931. აქ მოხსენებული ღარაქიშიძე
უნდა იყოს ღარაქიშთ ნანაისძე (№01).

¹ ტაბახსაო] ასე აქვს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს, რომელსაც ვარიანტიც კი მოჰყავს: ტრაბახსაო.
მაგრამ ერთიც და მეორეც საეჭვოა.

² ამ ნომრის შემდეგ ა. შანიძეს დამატებებში შეუტანია ლექსების ძირითადი (ა) ვარიანტებიც.
ისინი გადატანილია ტექსტების ძირითადი ნაწილის ბოლოში (იხ. გვ. 340 და შემდეგ) [რედ].

770. ხოროშნელი ტყვე (Sh)

მიამბო იმავე ხ თ ი ს ო ა რ ა ბ უ ლ მ ა ტფილისში 16. 5. 1931.

771. თესლი

ზ ი ს ე რ მ ა ნ ი, Кавказ, 1851, №22.

2 ფრინველთ თქვენ უნდით ფერებად] ზისერმანს აქვს: „ფრინველს თქვენ უნდა ფერებად“, რაიცა ორგვარად შეიძლება გაიმართოს, ან ასე: „ფრინველთ თქვენ უნდით ფერებად“ (ე.ი. თქვენ უნდისხართ ფერებად, თქვენ უნდა დაგეფეროსთო), ან კიდევ ასე: „ფრინველთ თქვენ უნდა ფერება“ (ე.ი. ფრინველთ თქვენი ფერება უნდაო).

ზისერმანმა ამ ლექსს რუსული თარგმანიც დაურთო.

772. კეფხენი და ლომნი

ზისერმანი, Кавказ, 1851, №22.

ზ ი ს ე რ მ ა ნ მ ა ამ ლექსს რუსული თარგმანიც დაურთო.

773. ლუდი (Sh)

ჩემი უბის წიგნიდან. ჩაწერილი მაქვს რომკის საზოგადოებაში 1911 წ.

774. კარგნი გასაჭირჩი

ამ სიტყვებით ლიქოკელს უმღერენ ფანდურზეო, როდესაც იგი სტუმრად არის საღმე, მაგ. ბარისაკოშიო, ამბობს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი (ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“: ივერია, 1903, №149).

ახლა ლიქოკიდან მისული სტუმარი ჩამოართმევს ფანდურს და შეაქებს ბარისაკოვლებს შემდეგი ლექსითაო:

775. მკარ-გძლივ

დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი, ივერია, 1903, №149.

1 მაიქნევთ] მაიქნევთ (პავ.); 3 დალლაღავთ ისარსა] დალლაღავს ისარსაო (პავ.).

776. ტირილი და გვლევნა

ივერია, 1903, №145.

მოჰყავს დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს („ლუდის ხდისა და ხმარების საქმე ხევსურეთში“) და ამბობს, რომ ამას მაშინ მღერიან სტუმრები, როცა მასპინძელი მწუხარედ არის,

ვთქვით, თუ ახალ-მიცვალებული ჰყავს, ან სხვა რამ ამგვარიო, მაშინ როდესაც, თუ მასპინძლის ოჯახში მშვიდობიანობაა, მღერიანო: „სატუმრიელოდ მზეს ღვეიხართ“ (№485). – გვლევნითა] გვლევითა (პავ).

ბ.

ტირილითა და გლოვითა მტერნი არ შეგვიბრალებენ.
სადაც კი დაგვეწვიან, დღე იყოს, დაგვიღამებენ.
სადაც ვერ დაგვეწვიან, მუქარას დაგვიბარებენ.

(A, ჯეჯილი, 1898, №8).

ბ.

ტირილითა და ვიშითა მტერნი არ შეგვიბრალებენ,
მოვლენ, დაგვეწვენ და დაგვდაგვენ, მზე იყოს, დაგვიბნელებენ.

(ზ. ბ ი ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი, 130).

777. ქისტების მზირი კაკმატში (Sh)

ჩაიწერე ხახმატელის ბერდია აფშინას ძე ალუდაური საგან ტფილისში
27. 4. 1931.

778. წოვა-თუშების დაცემა ქისტების ცხვარზე (Ms)

ჩაწერილია გიორგილი ქოკელის სიტყვით ლიქოკში. – თითქო აქ მოთხრობილ ამბავსავე უნდა ეხებოდეს Bu თ №№ 34, 35.

1 დაღნატრი] დაგნატრი Msh; წოვათ] წოვად Msh; 5 უკენ] უკან Msh; 6 ლეკნი და თუშნი] ლეკნი და თუშები Msh; ამავს მზისასა] მზე მაე მზისასა Msh (შეიძლება ასეც გაგვეგო: მზე-მაე ხნისასა, ე.ი. მზის მოსვლის ხანს); 7 ომ იქნა] ომი ქნა Msh; ღვაე] გავს Msh; 9 დილაზედ] Mshს უწერია: დილოზედ. თუ აქ საზოგადო სახელი იგულისხმება, იგი იქნება ან დილაზედ, ან დილოზედ, მაგრამ შეიძლება საკუთარიც იყოს: გვარი იმალებოდეს შიგ ან მამის სახელი, ეთქვით დილოზე, დილოსძე თუ სხვა რამ ასეთი, ანთას ვინაობის გამოსარკვევი; 10 გაზკვირან] გაჰკვირენ Msh; 15 გვევანდა] ევანდა Msh (ასეც შეიძლება: გვევანდა, ან ხვევანდა); 18 გაუცვლი] გაუხვი Msh (შესწორება არც მე მაკმაყოფილებს, მაგრამ „გაუხვი“ სულ არაფერს გვეუბნება); 19 ნაჭრევიანი] ნაჭმევიანი Msh; 20 მოვშით] მოვშიდ Msh; 22 ცხვრისასა] ცხენისასა Msh.

აქ ჯერ ქისტებზეა საუბარი (მ. 2) და შემდეგ კი ლექებზე გადადის (მ. 6), რაიცა სხვაგანაც გვხვდება (შდრ. მაგ. №608, მმ. 3 და 9).

779. წყლიან აკოფში (gi)

ლექსი უთქვამს აბა გიგაურს, რომელიც ახლა იორზეა ჩამოსული და ამითი აიხსნება ასეთი გავლენა ბარული კილოსი ლექსის ფორმებზე.

780. მომარკება (Sh)

მიამბო ბერდია აფშინას ძე აღუღაურმა, კაკმატელმა, 27. 4. 1931. ტფილისში. ბერდიას სიტყვით, მომარკება, ანუ ჭირის წყენა, ნათქვამია ლექსად ჩონია ლიქოკელის მიერ. როგორც ჩანს, ლექსი რუსთაველული ოთხეულებით არის გამართული, მაგრამ ზოგიერთ ოთხეულს მუხლები აკლია.

ბ.

გოგ.: ბადავ ვერ გექნა ჩემ თავი, მანამდ ეგეთას განახვედი!
დიდ ბრალი, ღმერთის წყენაა, შენ' გული შასწუხდებოდას,
ქვესურეთ კვეის-ბრობაი, ხატი, დროშია ცცდებოდას!

ბადა.: ჩვენ მაგის ღირსნიც არა ორთ, რო იტყვის თქვენი პირიო.

5 ცოცხალნიც თქვენნი მღონენ ორთ, მოგკვდებით — თქვენივ ჭირიო.
გოგოთურ, ხვარ იხუთები, ხვარა-რას ღვრძნობ ქარებსა?
მანამდინ იყავ ახალი, არ ღვანდ შენ ჩვენისთანებსა:
ბევრსა საქმეებს შერებოდი გულისა მოსაფხანებსა.

გოგ.: უწინდელ დროი სხვა იყო, ის იყო კაცთა მტკიცება.

10 რამთვენი ხანი წავიდა, კაცთა ქნეს გადაჯიშება,
დაყარეს იარაღები, მტრის აღარ აქვისთ შიშება.
აიმ ციხესა გახენი, უწინ რო მტერი ხკოცია,
ბატარა შუკუნებ აქვის ისრების შესატყორცია.
ამაგის აშენებაში ძროხა გასულას ოცია,
15 ამაგის გამგეს ხუროსა ერბო უჭამავ, კორცია.

(Sh).

ჩავიწერე 1911 წ. თითქო ბეს. გაბურის აგან. — ამას შესავლად მიუძღვის: „ბადას შვილი მოუკვდა. მოვიდა მოხუცი ბრმა გოგოთური. — ვინ მოგვიდათ სტუმარი? — ბადაა, მამავ, ბადა. სანახავია ბადა“.

სხვა გალექსილი ნიმუში ჭირის წყენისა ანუ მომარკებისა არის №528, რომელიც საყოველთაოდ არის გავრცელებული. რაიცა შეეხება პროზაულ ჭირის წყენას, ერთი

ნიმუში რიგიანად ჩაწერილი (იმათ გარდა, რაც 528 ნომრის შენიშვნაშია მოყვანილი), დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ს ა ც მოჰყავს („სცენები ხევისურთა ცხოვრებიდან“; ივერია, 1903, №135).

781. ძმანი სულეთში

ჩაუწერია გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე ს რომელიდაც ხევისურისაგან. გადმოცა ვ. კ ო ტ ე ტ ი - შ ვ ი ლ მ ა .

782. თიანეთის მაზრის უფროსს (Msh)

გაგონილი მ გ ე ლ ა ჯ ი ნ ჭ ა რ ა უ ლ ი ს ა გ ა ნ ს. ბარისაკოს.

783. ხინკლები ტყავზე (Sh)

მიამბო ბ ე რ დ ი ა ა ლ უ დ ა უ რ მ ა ტფილისში 27. 4. 1931. მისი სიტყვით, ლექსი ჩონია ლიქოკელის მიერაა ნათქვამი. – 3 გადაიფურთხის მოხუცი] მოსალოდნელია: გარდაიფურთხის მოხუცმა.

784. დახასიათებანი (Sh)

სახუმარო ლექსია, რომელიც თითქმის ყველა სოფლიდან ჩამოთვლის თითო-ოროლა პირს და ამა თუ იმ მხრივ ახასიათებს, ზოგს რბილად, ზოგს მაგრად. დახასიათებულებს შორის ქალებიც ურევია (ქალთა დახასიათებიდან აქ მხოლოდ ერთია შემოტანილი, მ. 19).

ეს ლექსი მე პირველად თავ-ხევისურეთში მიამბეს 1911 წ., შიგ მარტო 62 მუხლი იყო და მხოლოდ თავ-ხევისურეთის ხალხი იყო მოყოლილი, არხოტში კი 1913 წ. ამას ზედ დაურთეს მუხლები იქაური ხალხის შესახებაც. აქ ლექსი შემოკლებულად არის დაბეჭდილი, გამოკრებილია მუხლები, სახელდობრ: 1/9, 2/20, 3/21, 4/25, 5/26, 6/27, 7/35, 8/38, 9/39, 10/43, 11/45, 12/46, 13/47, 14/48, 15/49, 16/50, 17/51, 18/52, 19/56, 20/63, 21/64, 22/65, 23/66, 24/67, 25/68, 26/69, 27/70, 28/71, 29/84, 30/85, 31/86.

2 რაკე სვლიბი კურაიო] ე.ი. ძალიან მჭამელიაო; 5 სადიდებელს არ გაუტევს...] „უდუმლად“ უყვარს სმაო; 6 ბელლის-კრულა] ე.ი. ბელლის კარში (იქ, სადაც სამლოცველოა); 7 დაუბერა საბერველსა] ვისაც ეხება, მჭედელიაო; 8 მჭედელთ გაგა მეტად მოსული კაციო; რა-კელ აბრაცუნაიო] ე.ი. კონტაობა უყვარსო; 13 ქორო ცალე გულაიო] ე.ი. ძალიან გულადიაო; 15 ბევრ შაჭამა ღუმაიო] მდიდარს ამბობენ; 16 ნიფხავ-ჩაჩოჩვილაიო] ნიფხავი (რომელიც ჩვენებურად უფრო შალვარი იქნება) კოჭამ-

დე უწევსო, ეს კი სირცხვილია, – მოკლე უნდა იყოს; რაკელ ჩამოსხმულაიო] ე.ი. ყოჩაღაიო; 18 ა ბ ა ბ უ კ ნ ი(?) ადგილია, ბლოს ეკუთვნისო; ბ ა თ ხ ა დიდი კაცი, ბ ა ტ ა ტ უ რ ა ფეკებგაშლით მდგომარე; 20 ზენ-უბანი უბანია ახიელში; ძუნძულთ] გვარია; 21 მთის ჯვრის ტყეში] ახიელის თავს მთაში ტყე აქვს ჯვარს; 22 ხომიზურთა კუკუაი ციხის შამომბრუნავია] ახიელის ციხე ხომიზურთ ეკუთვნის; 23 კოჭა-ღარა-ღულაია] ღარადელებს იპარავდა ბალობაშიაო; 25 ჯვარჩი ბატატურაია] სუცესია და ჯვარში (ე.ი. სალოცავში) ფეხებს განზე გაიდგამსო; 28 მარწუხთ გამომბულაიო] მჭედელია და სულ მარწუხი უჭირავს ხელშიო; 29 პეტრეს გამომბულაია] „ხუცესია“ პეტრეს ხატშიო; 30 ლოკნა-ერაწუნაია] ერაწეების ლოკნა უყვარდაო; 31 დაზგა-შალაშინაია] ღურგალია და მუდამ შალაშინი უჭირავსო.

785. მოჯაბრეებს (Msh)

ჩაუწერია ს. საჭურეში 19-20 წლის ქალის ნინა წიკლაურის აგან. – 1 აიშალაო] ასე უთქვამს მღერისას, ჩამოთვლაში კი: აიშლებაო; 3 დრუჟინები = პრუჟინები; 4 ჩემები] ჩემებრ Msh; 5 ყურობ ხარ მისა ჭკამაო] რაღაც არეულია, აზრი არ გამოდის, ჩემი შესწორებაც ბეგრს ვერას ჰშველის; 8 ნათოსი] ნათორი Msh; 9 გაგატილა ძმამაო] ე.ი. ძმა მოგიკვდესო, სწყევლის; 11 ფასით] ფართ Msh; 13 ორიდ-გეს სამის მამაო] ადგილი გარყვნილი უნდა იყოს. ორიდგეს (Msh განცალკევებულად წერს: ორი დგეს) ამას ნიშნავს ხევესურულად: ორიდან, მაგრამ სხვა სიტყვებთან როგორ დავაკავშიროთ? „მამაო“ ხევესურულად ამასაც ნიშნავს: მა(დლ)მაო (შდრ. 345, 26). თუ ეს სიტყვა იგულისხმება აქ, მაშინ „სამის“ სიტყვაში თავში რომ ს არის, იგი წინამავალი სიტყვის ბოლოკიდურის გავლენით იქნებოდა გამოწვეული, მაშასადამე, ასე წავიკითხავდით: ამის მა(დლ)მაო. მაგრამ ასეთი შესწორებითაც არა გამოდის-რა. თუ რომ ორსა და სამში რიცხვები იგულისხმება, მაშინ „მამაო“-ში „მამა“ უნდა ვიცნათ წოდ. ბრუნვაში. 18 შენ(დ) დამინებებავ] შენ დაგინებებავ Msh; 19 ფერკისულაზე ვთვალა(ვ)ო] ფერხის სულაზე თვალაო Msh.

786. ბეწინას

მიამბო ბ ა ბ უ ა ქ ე თ ე ლ ა უ რ მ ა, ბისოელმა, კაკმატში 1911 წ., დასძინა, ფშაუ-რიო.

787. არაყიანი ქინთი (Sh)

მიამბო ერთმა გუდამყარელმა გორულში (ბაკურ-კევეში), 22. 6. 1913, ხევესურულ კილოზე. – 1 ზენა-მკრელი] ეს ჩემი გადაკეთებულია. დედანში სხვა სიტყვაა; 2 ქალ-

ზალში] მოამბემ: ქალ-რძალში; თქვენის სოფლის] ესეც ჩემ მიერაა გადაკეთებული, დედანში პირდაპირ დასახელებულია სოფელი ხევსურეთში.

788. აბაბაი რო! (Sh)

ჩამაწერინეს რომკაში 1911 წელს. – ლელა ცოლია და ძილო კი ქალი აპარეკასიო.

ბ.

აპარეკაის ცოლია მე არ მამცემსა ძილოსა?
აბაბაი რო მინდოდა! ვინ მამცემს სასაცილოსა?
წავიყვან მარილობადა, არ ჩავაცილებ ინოსა.
მალ-მალე დავასვენებდი, საც ვნახავდ თხილის გრილოსა.
5 აგეთ-აგეთს კი ჩავახვევ, მივღგვრი ტირილის კილოსა.
რა(დ) გეწყინა, ბაბოო? მათრაკ ასუქებს სპილოსა.

(Sh).

ეს ლექსი გიგიტელის ნათქვამიაო, მითხრა ნ ა დ ი რ ა ბ უ რ დ უ ლ მ ა, რომელიც თუთრ წყლებშია გადმოსახლებული და რომელსაც თელავში შეეკვხვდი 19.7.1931. ნ ა - დ ი რ ა ს სიტყვით, ბაბო, რომელსაც მათქვამი მიჰმართავს (მ. ნ), ბიძაშვილია ძილოსიო. აპარეკა და ბაბო ლულელები არიანო.

ინდექსები

1. ლათინური ნიშნები

ა) ჩამწერთა აღსანიშნავად

A აფშინაშვილი გრიგოლ.
Al ალბანელი დ.
B ბალიური ერასტი.
Ba რკინული აპარეკა.
Bb აბიკა.
Bc ლიქოკელი ბაბო.
Bd არაბული ბაბო.
Bo ბოძაშვილი იოსებ.
Bu ბუჭურაული ივანე.
C წერეთელი გიორგი.
D დოლაქიძე შალვა.
Dj ჯინჭარაული გიგია.
H უცნობი ხევსური.
G გაბური ბესარიონ.
Ge გელოვანი გედლონ.
Gi გიგაური აბა.
Go გომელაური ივანე.
Gog გოგოჭური ხთისო.
Gs გაბური სიმონ.

K კარგარეთელი ია.
L ლეონიძე გიორგი.
Lb ბეწუკლიშვილი შალვა.
Lr რაზიკაშვილი ლევან.
M მაკალათია სერგი.
Mr მრეველიშვილი მაცვალა.
Msh მშველიძე შალვა.
O ოჩიაური ალექსი.
Q ყაზბეგი ალექსანდრე.
R რაზიკაშვილი თედო.
Ro როსტომაშვილი დ.
Sh შანიძე აკაკი.
T ტუქიშვილი ვასილ.
Th თედორაძე გიორგი.
U ურბნელი ნიკო.
Um უმიკაშვილი პეტრე.
V ვაჟა-ფშაველა.
X ხიზანაშვილი დავით.

ბ) სხვა ნიშნები

ჩამწერთა აღმნიშვნელ ლათინურ ასოებთან დასმული ქართული ასოები და მარცვლები სათანადო სიტყვის დასაწყისს წარმოადგენს: გუდ(ამაყრული), თ(უშური), კ(ახური), მთ(იულუ-რი), მოხ(ური), ფ(შაური), ქ(ართლური), მაგალ. Rფ = თ. რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს მიერ შეკრებილი ფშაური ლექსები, Sh გუდ. = ა. შ ა ნ ი ძ ი ს მიერ გუდამაყრში შეკრებილი მასალები და მისთ.

() ფრჩხილებში ჩასმული ასოები თუ მთელი სიტყვები ჩემ მიერაა ჩამატებული, მაგ. გაუგოდ(დ) 105, 3; ჯავრი(თ) 364, 14.

[] კავებში ჩასმულია ის ასოები და სიტყვები, რომლებიც ხელნაწერში მოიპოვება, მაგრამ ლექსისათვის ხელმეტია. მთელი სიტყვები ხშირად განმარტებას წარმოადგენს, მაგ. აღარ მოგივას [, უთხრიდივ.] ილუა[ი], ახ(ა)ლ შემ(ბ)მელი [გყვანდის] კმლისაო 249, 19.

„უთხრიდი“ და „გყვანდი“ ხელნაწერში მოიპოვება და აზრის გასამართავად არის თქმული, თორემ ლექსისათვის ზედმეტია. მუხლი ასე უნდა იქნეს წაკითხული:

აღარ მოგვივას იღუა, ახალ-შემბმელი კმლისაო.

მითბლურ სიმღერებში (№№ 634-737) კავებში ჩასმულია მელოდიისათვის საჭირო ხმოვნები და მარცვლები.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა . კავები ბევრგან არაა მოხმარებული.

¹ ან ² აღნიშნავს მუხლის პირველს ან მეორე ნახევარს. მაგ. 5, 5² (გვ. 349) ამას ნიშნავს: ლექსი № 5, მეხუთე მუხლის მეორე ნახევარი; 28¹+29² (649 ნომრის შენიშვნაში) ამას ნიშნავს: ოცდამეორე მუხლის პირველი ნახევარი+ოცდამეცხრე მუხლის მეორე ნახევარი.

ძირითად ფონდში დაბეჭდილი ლექსები (339 გვერდამდე) ა ვარიანტად არის მიღებული, თუ მათ სათანადო პარალელები მოეპოვებათ, მაგ. 47 (ან № 47) გულისხმობს პირველ ვარიანტს, რომელიც 51-ე გვერდზეა დაბეჭდილი, მაშინ როდესაც ბ, გ, დ და სხვა ვარიანტები მოთავსებულია 410-412 გვერდებზე.

2. ჩამოწერ-შემბრუნები

აბიკა (?) ერთი პატარა რვეული ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს მიერ გადმოცემული. გარეკანზე აწერია: „ხელს ვაწერ აბიკა“. თუ ეს აბიკა წიკლაურიია, როგორ მოხდა, რომ არც ერთი საკუთარი ლექსი არ მოაქცია შიგ? აღნიშნულია ასე: Bb. მას ჩაუწერია შემდეგი ნომრები: 165გ, 167ზ (დამ.), 183გ, 223გ, 540ბ, 543გ, 546ბ.

ალბანელი დ. (დ. ქ ა დ ა გ ი ძ ე ?), თუშური სიმღერები: კვალი, 1897 (აღნიშნულია ასე: A1): 2 წ, 30გ, დ, 43 თ, 127 შწმ. 163 შწმ., 211 დ შწმ., 254 ი.

არაბული ვაჟიკა. ჩემთვის არაა ნათელი, მოამბეა იგი თუ ჩამწერი: 249ბ, 275, 276, 282, 284ბ, 286ბ, 322ბ.

არაბული სუმბატა (Bd). ორი პატარა რვეული, გადმოცემული ე. ბ ა ლ ი ა უ რ ი ს მიერ. ერთგან შიგ რვეულში ვკითხულობთ: „ხელს ვაწერ სუმბატა არაბული“, მეორეგან: „საქნავხედ ვიყავ. კარი კინად გამიგორდა. ს უ მ ბ ა ტ ა ა რ ა ბ უ ლ ი“. რვეულები დაწერილია 1925 წ. მის მიერ ჩაწერილთაგან აქ მოყვანილია: 4, 161, 165, 184, 187ბ, 206გ, 214, 540, 541ბ, 646.

არაყიშვილი დიმიტრი 274გ.

არხოტიონი (მ. შამანაური?) 204, 206, 207.

აფშინაშვილი გრიგოლ (A), მასწავლებელი (1916 წ. მასწავლებლად იყო ს. კახში, საინგილოში, როგორც მისი წერილიდან ჩანს: საქართველო, 1916, № 245). ფშაურ სიმღერა-ლექსებს ათავსებდა სხვა-და-სხვა გამოცემაში (ივერია, ჯეჯილი, აკაკის თეიური კრებული). მის შეკრებილ მასალათაგან აქ შემოტანილია: 6ბ, 85 შწმ., 120ე, 163 შწმ., 377გ, 417ბ, 526 შწმ., 542ა შწმ., ზ, თ შწმ., 544ბ, 701გ, 728ბ, 776ბ (დამ.).

ბალიაური ერასტი (B), არხოტელი, სტუდ. ტფილისის უნივერსიტეტისა, ამჟამად ექიმი ხევსურეთში. მე რომ „წელიწადულში“ 1924 წელს ბ ე ს ა რ ი ო ნ გ ა ბ უ რ ი ს ხევისურული მასალები გამოვაქვეყნე, ამან ხალისი შეჰმატა ბევრს. სხვათა შორის ერასტი ისაც დავაკალე ხალხს. სიტყვიერების მასალების შეკრება. ეს დაკალეა მან პირადადც შეასრულა და სხვებსაც ჩააწერინა მასალები (Ba, Bb, Bc, Bd). მთელი ეს მასალა (დაახლოებით 116 გვერდი პატარა რვეულის ზომისა, აქედან თვით ერასტის მიერ ჩაწერილი თუ გადაწერილი 62 გვ.) მივიღე 1925 წელს.

ბალიური ვახტანგ (გაგა) 388 შნშ. (ნ. მოამბეებში).

ბეწუკლიშვილი შალვა (Lb), ფშაური (?) ლექსები და სიმღერები, შეკრებილი გ. ლეონიძის დაგვლებით. გადმოცემა გ. ლეონიძემ. ზოგიერთი ლექსის ენას ხევსურული ელფერი აქვს. მის მიერ შეკრებილ მასალათაგან აქ შემოტანილია: 4ბ, 7ბ, 8მ, 10გ, 15ბ, 18 ია, 19ა ბ, 20გ, 29ბ, 36დ, 38დ, 59 ია, 74 მ, 80დ, 99ზ, 105ბ, 134მ, 148 შნშ., 179გ, 180გ, 182ე, 232გ, 306დ, 316ე, 658ბ, 015.

ბიბილაშვილი ვ., ხალხური ლექსები ჩაწერილი ს. კარალეთში: 127 შნშ., 260 ია, 418გ შნშ., 419ზ, 551 მ, 647ბ.

ბილანიშვილი ზ., ხალხური ლექსები შეკრებილი 1883-87 წლებში გარეთ-კახეთში, სოფ. პატარძელში (ძველი საქართველო, II, ეთნოგრ. განყოფილება, გვ. 63 და შემდგ., გადმობეჭდილია „ქართ. სიტყვიერება“ში: წ. I, გვ. 111 და შემდგ. აქ დამოწმებულია გვერდები ქართ. სიტყვიერებისა): 249ბ, 287ზ, 422ე (დამ.), 551ზ, 707დ, 776გ (დამ.).

ბობაშვილი იოსებ (BO), ფშაური ლექსები ს. შარა-კეკეში ჩაწერილები 1897 წელს (საქ. საისტ. და საეთნოგრ. საზოგ. მუზეუმის ხელნაწერი, № 1968, ამჟამად საქ. მუზეუმში დაცული). ზოგი ამთავანი დაბეჭდა ივერიაში 1899წ., ზოგი დაბეჭდილთაგანი ამ რვეულში არ არის. ამ ტომში შემოსულია: 6გ, 322გ, 465ბ, 506დ, 685ე.

ბოჭორიძე გიორგი, თუშური ლექსები შეკრებილი 1902 წელს ზაფხულში (საისტ. და საეთნ. საზოგ. მუზ. ფონდის ხელნაწერი № 2008): 201გ, 519 იდ.

ბუქურაული ივანე (Bu), 1. ხევსურული სიმღერები (მოამბე 1896, №№ 10, 11). აქედან შემოტანილია: 11ბ, 50გ, 55, 56, 58გ, 59მ;

2. თუშური ლექსები (იბეჭდებოდა სხვა-და-სხვა გამოცემაში, ახლად დაბეჭდილ იქნა ძველ საქართველოში, ტ. II, ეთნოგრ. განყოფ., გვ. 1 და შემდ., შემდეგ აქედან ხალხური სიტყვიერების პირველ წიგნში იქნა უცვლელად გადაბეჭდილი, გვ. 49 და შემდ. როგორც ძველ საქართველოში, ისე ხალხურ სიტყვიერებაში ლექსები ნომრობით არის აღნიშნული და, რომ ორივე გამოცემის სარგებლობა შეიძლებოდეს, ჩემს წიგნში ნომრებია დასახელებული. როგორც შედარებამ გამოარკვია, ძველ საქართველოში დაბეჭდილი ლექსი ყველაფრად იგივე არ არის, რაც წინა დროის ივერიაში, თუ სხვაგან დაბეჭდილები, — ცოტ-ცოტა განსხვავებულობას გვიჩვენებენ, მაგრამ ამ დეტალებს აქ აღარ გამოვჰკვიდებივარ. ამ გამოცემაში შემოტანილია მხოლოდ ძველ საქართველოში დაბეჭდილი (და აქედან ხალხურ სიტყვიერებაში უცვლელად გადაბეჭდილი) ტექსტები: 24ე, 25გ, 43ზ, 45გ შნშ., 58ზ, 65ე, 98 შნშ., 119 შნშ., 143გ შნშ., 163შნშ., 184ი, 211დ შნშ., 243 შნშ., 254მ, 274გ, 305დ, ე, 319ე, 465 შნშ., 542ე შნშ., 551გ.

Bucher, K. 557 ბ შნშ.

გაბური (ანუ: **გაბურია**) აბაისძე მარტიას ძე, ლექსებში: **ბესარიონ, ბესარიონ ბალახურისძე, ბალახურისძე-გაბური, ჩავერილა, ჩავერილა არხოტიონი¹**. იგი არხოტიდანაა (სოფ. ჭიშლა), შემოკლებით ასეა აღნიშნული: G. ნაწილი ლექსებისა 1914-15 წლებშია დაწერილი პეტერბურგ-იურიევში (სადაც იგი იმყოფებოდა ომში დაჭრის შემდეგ) და წინადაც დავებეჭდე წელიწდულში, ნაწილი კიდევ 1926-1928 წლებშია დაწერილ-

¹ აბაისძე მისი ნამდვილი შინაურული სახელია, ხოლო ოფიციალურად (ნათლობით) გიორგი ჰქვია. შინაობაში კიდევ (რძლებისაგან) ასეც იწოდებოდა: გიგია, მალალი.

ჩაწერილი სოფ. ჭიშლაში, სადაც იგი ამჟამად ცხოვრობს. გვერდობლივ დამოწმებული მასალა (მაგ. G 229) წელიწადიდან ამოღებულს გულისხმობს, ისე კი (მაგ. G) – ახალ მიღებულს.

2დ, 8ბ, 11, 13, 18დ, 21, 22, 24ბ, 26ბ, 30ბ, 42, 44 შნშ., 47ბ, 59დ, 64ა, 65ბ, 74ბ, 78, 79ბ, 88ბ, 91ბ, 93ვ, 102ა შნშ., ბ, 103ბ, 104ბ, 106 შნშ., 130, 131, 134ე, 140დ, 163გ, 175ბ, 181ბ, 184ბ, 184გ შნშ., 211 შნშ., 217შნშ., ბ, 221, 224 შნშ., 224ბ, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 270გ, 273ბ, 275, 279, 283, 284, 285, 286, 288 შნშ., 291, 300, 312, 314, 315 შნშ., 316, 320, 321, 323, 324, 325, 337, 338, 339, 355ბ, 404 შნშ., 419, 435, 436, 437, 438, 439, 442, 446, 447, 448, 452, 463, 464, 466, 467, 474, 476, 477, 488ბ, 489, 490, 494, 497, 498, 499, 502, 507ბ, 508, 509, 510, 517, 519ბ, 524, 528, 532, 539, 547, 549, 550, 551, 552, 554, 555, 556, 557, 558, 564, 586ბ, 616ბ, 617, 618, 622, 630, 631, 689, 690, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 04 შნშ., 07, 014.

გაბური სიმონ (ანუ ბაბო) მინდიას ძე (შემოკლებით Gs), ჭიშლაში, ბესარიონის ბიძა-შვილი. 1926-30 წწ. ვატმანი ტფილისში, ამჟამად ს. ჭიშლაში მცხოვრებელი. ჩემი დავალებით მან 1930 წ., მარტში, ტფილისში ყოფნისას ჩაწერა 48-ოდე ლექსი და ზოგ მათგანს შენიშვნებიც დაურთო. რადგანაც იგი წინადაკავშირით ნაცხოვრებია, სადაც მოხვედრებს ჰხვდებოდა, ამიტომ მის ჩანაწერს თუ ჩემთვის პირადად ნაამბობ ლექსებს მოხუერი კილოს გავლენა ატყვია (მაგ. ვა ჯგუფის ოდ შერწყმა ინლაუტში: შემადორდება=შემადვარდება 283 შნშ. და სხვ.). მის გამოთქმას ის თავისებურება ახასიათებს, რომ სათანადო სისინა და შიშინა ბგერები ერთი-მეორისაგან ზოგჯერ ძნელი გასარჩევია (წჭ ძჯ, ცწ, სწ, ხწ). ეს გარემოება ზოგჯერ მის ჩანაწერ ტექსტებშიც იჩენს თავს: აქა-იქ სისინა ბგერათა ნიშნები (წ, ძ, ც, ს, ხ) გვხვდება, სადაც შიშინა რიგის ნიშნებია მოსალოდნელი (ჭ ჯ, ჩ, შ, ჟ) და პირუკუ (მაგ. დასცა=დაშჩა 567, 10; ზურძინო=ზურჯინო 620, 7, წყვილის=ჭყვიის 47, 11; ჩაბა-ურთ=ცაბაურთ 47, 10, არცველა=არჩველა 023, 3 და სხვ. 47გ, 71, 104, 107ბ, 124, 127, 175ბ შნშ., 202, 203, 220, 223, 226, 227, 282 შნშ., 283 შნშ., 299ბ, 308, 328, 421, 422, 424, 448ბ, 453, 473ბ, 512ე, 545 შნშ., 567, 568, 569ბ, 570ბ, 571, 572, 573, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 598ბ, 620ბ, 628, 629, 632, 635, 637, 683, 734, 735, 736, 020, 029).

გაჩეჩილაძე სევასტი, ხალხური ლექსები შეკრებილი სოფ. წევაში, ზემო-იმერეთს (ძველი საქართველო, I, გადმობეჭდილია ხალხური სიტყვიერების პირველ წიგნში, გვ. 1 და შემდ.): 298დ, 555დ.

გელოვანი გედონ. პატარა რვეული (ხელნ. № 2017 საისტ. და საეთნ. საზოგ. ფონდიდან), რომელსაც ს. გორგაძის ხელით აწერია: „ეს ლექსები ჩაწერილია ფშავში“. იმავე ფონდის 1999 ნომერში მოიპოვება რომელიღაც რედაქციისათვის გაგზავნილი „თუშურ-ფშავური ლექსები“, ოთხ პატარა ფურცელზე, ხოლო ცნობის ფურცლის სურათებიან დამატებაში (1906, დამ. № 376) დაიბეჭდა „თუშ-ფშავური ლექსები“, სულ ხუთი. ლექსები ისე უხეიროდა ჩაწერილი, რომ კარგად არც მათი თუშურობა ჩანს და არც მათი ფშავურობა. პირობით მე ყველა ფშავურებში მოვაქციე: 99გ, 163 შნშ., 254დ, 255გ, 685დ, 722 შნშ.; 685დ ლექსთან რომ ვამბობ, ეს ლექსი Gs-ს სადაც დაბეჭდილი უნდა ჰქონდეს-მეთქი, ეს გახლავს ცნ. ფურცლის სურათებიანი დამატება

№ 376 1906 წლისა, სადაც ოღონდ მესამე სტრიქონში ხელნაწერის „ამაგლეჯავთ“ ფორმის ნაცვლად დაბეჭდილია: „ამოარიდებთ“.

გიგაური აბა აფ შინას ძე (აფშინათ აბა), (შემოკლებით Gi), ბლოელი, ამჟამად იორზე ჩამოსული, სოფ. ფიჭვიანში, აბა თან მახლდა ჩემს ხევსურეთში მოგზაურობის დროს 1913 წელს 18 აგვისტოდან 3 სექტემბრამდე (ბარისაკო, კაკმატი, შატილი, არლოტი), იქიდან თუშეთშიც გადამყვა (აწუნტის უღელტეხილით) ფარსმამდე. ზოგი რამ მისგან ზეპირად მაქვს გაგონილი, ზოგიც ჩამიწერა. რამოდენიმე ლექსი კიდევ 6. 7. 1931. მივიღე ფოსტით (ნ. შენიშვნა დამატებაში 217 ნომერთან, გვ. 779). ახალ-მიღებულ მასალას, რომელიც ვი ასოებით არის აღნიშნული, უკვე ბარის გაკვლენა ეტყობა ენის მხრივ. 216, 217, 218 (ყველა ესენი ნ. დამატებაშიც), 219, 542, 561ბ, 562, 563, 564ბ, 566, 779 (დამ.).

„**ხეთისო 471, 479** (შეიძლება ხეთისო გიგაური მათქვამი იყოს და არა ჩამწერი).“

გოგებაშვილი იაკობ 617 შნშ.

გოგიჩაიშვილი ფილიპე 557ბ შნშ.

გოგოჭური ხეთისო აფ შინას ძე, (Gog), სასოფლო-სამეურნეო მუშ. ფაკ.-ის მსმენელი, 101ბ, 246ბ, 249გ, 604, 605, 609, 670ბ, 676, 727, 748ბ, 756ბ, 766, 767, 768.

გოდერძული ქერჩო (ელიზბარ), აკადელი, 542დ.

გოდერძიშვილი აპოლონ, ხალხური ლექსები ჩაწერილი სოფ. ქოდალაში, სიღნ. მაზრაში: 526დ, 706ე.

გომელაური ივანე (Go), თუშური ლექსები გაგონილი და ჩაწერილი თუშეთში 1892 წელს (საისტ. და საეინ. საზ. ფონდიდან, 84 ლექსი 24 გვერდზე, რომელთაგანაც აქ მხოლოდ რამოდენიმეა შემოტანილი). დაბეჭდილთაგან ყოველთვის წყაროა ნაჩვენები: 28ე, 59ბ, 184თ, 260ზ, 431ბ, 506გ, 710გ.

გომიაშვილი ალექსანდრე, პედაგ. ინსტიტუტის სტუდენტი, მოხევე, 512გ, 519(დამ), 670, 671ბ, 672, 673, 674, 026.

გორგაძე სერგი 63გ შნშ., 287.

გრიშაშვილი იოსებ 409გ.

დავითაშვილი იოსებ 298ე (ნ. დამატებაც).

დასასამიძე გიგო 518გ.

დოლაქიძე შალვა (D), ქართ. ენის კაბინეტის თანამშრომელი ყოფ. უნივერსიტეტში, რომელმაც 1930 წ. ზაფხულში ჩემი დავალებით მოიარა ხევი და შეკრიბა მოხეური ლექსები და სხვა მასალები: 20დ, 24ზ, 32დ, 42დ, 72გ, 74ე, 120ე, 125გ, 163 შნშ., 229გ, 232დ, 255ზ, 424გ, 527გ.

ვაჟა-ფშაველა (V). ა) ხევსურულები: 49ბ (დამ.), 146ე (დამ.), 275გ, 340დ (დამ.), 485ბ.

ბ) ფშაურები (ამათში შემავალი ნომრიანები, მაგ. ასეთი: V №29, გულისხმობს ვაჟას ეთნოგრაფიული მოთხრობის ბოლოს მოთავსებულ ლექსებს: „ფშაველი და მისი წუთისოფელი: ძველი საქართველო, II, ეთნოგრ. განყოფ., 276 და შემდ.; ლექსები გადაბეჭდილია ხალხური სიტყვიერების I წიგნში, გვ. 489 და შემდ.): 20გ (დამ.), 24გ შნშ., ვ შნშ., 25 დ შნშ., 27ბ შნშ., 28ზ, 86 (დამ.), 125 შნშ., 184ზ, 270დ, 314ბ შნშ., 341 შნშ., 384 შნშ., 518გ, 523ბ, 537 შნშ., 542ზ, 543 შნშ., 551გ, 685გ, 717ბ შნშ., 748გ.

ც) ვაჟას შემოქმედებისა და პიროვნების დასახასიათებლად 117 შნშ., 125, 143 შნშ., 255ბ შნშ., 528 შნშ., 543 შნშ., 582 შნშ., 720 შნშ.

ზისერმანი, ა. 314ბ, 771, 772.

თედორაძე გიორგი (Th), სუთი წელი ფშავ-ხევსურეთში. ტფ., 1930. 44ბ, 79ე, 167ვ, 209, 325გ, 342 შწმ., 344, 345, 346, 348, 351, 359ბ, 381, 382, 383, 420, 441, 519ვ შწმ., ზ, 522 შწმ., 528 შწმ., 535ბ, 541დ, 542 შწმ., 546გ, 722.

თურქაშვილი ლუკა, ზენა-მკრელი ფშაველი, Lach-ის წყარო 119 და 120 ნომრებისათვის, ამ წიგნში: №№ 25 ა (დამ.) და 428ბ შწმ.

კალმის-წვერა ნ. კობაძე ანდრია.

კაპანაძე ანა, ლექსები და გამოცანები ჩაწერილი ქართლში (საისტ. და საეთნ. საზოგ. მუზეუმის ფონდიდან, № 2449): 32 შწმ., 163 შწმ., 255 (დამ.), 722 შწმ.

კარგარეთელი ია (K), სიმღერა-მუსიკის სახელმძღვანელო სახალხო სკოლებში სახმარებლად. ტფ., 1921: 25 ი (დამ.), 58 იბ შწმ., 260 ივ, 270 ე (დამ.), 275 თ (დამ.), 287 ი (დამ.), 305ვ.

კობაძე ანდრია (კალმის-წვერა), მოხევე: 1 ბ შწმ. 42ბ, 54 შწმ. (ნ. კიდევ მოამბეებში).

კობტონაშვილი ვასილ 59ბ, 706ზ.

კოტეტიშვილი ვახტანგ 255ბ შწმ., 468 შწმ., 519ვ, ი.

Lach, R. Gesänge russischer Kriegsgefangener, aufgenommen und hrsg. Bd. III: Kaukasusvölker. Abtlg. 1: Georgische Gesänge. Transkription und Uebersetzung der georgischen Texte von A. Dirr. Wien, 1928 (Lach-ის ერთი ფშაური წყარო ლუკა თურქაშვილი ყოფილა, ზენა-მკრელი, მერე კი, ბასილ გუშალაშვილი, ზემო-თიანელი. უკანასკნელის სიტყვით Lach-ს თავის წიგნში 112 ნომრად შეუტანია ვარიანტები აქ 254 და 316 ნომრად მოთავსებული ლექსებისა.

ლეონიძე გიორგი (L) 722 შწმ. გ. ლეონიძემ გადმოიტა კრებული მისი დავალებით ფშავში ჩაწერილი ლექსებისა (ნახე ბეწუკლიშვილი შ. და რაზიკაშვილი ლ.).

ლიქოკელი ბაბო (BC), ორი პატარა რვეული გადმოცემული ე. ბალიაურის მიერ. რვეულის ერთ გვერდზე მას ხელი[თ] უწერია: ბაბო ლიქოკელი“. მისი ჩანაწერია: 2 შწმ., ე, 5, 7 შწმ., 8დ შწმ., 9დ, 10ბ, 11 შწმ., 15, 16, 18ე, 58გ, 59გ, თ, 90ბ, 156, 157, 158, 159, 183დ, 186, 195, 254.

„ დავით 469 შწმ.

„ მგელა 480 (?)

მაკალათია ნიკო, ერთხანს მასწავლებელი არხოტში. მისი ჩანაწერი ლექსები გადმოიტა მისმა ძმამ სერგიმ და ერთი ფურცელი კიდევ ჩ. შარაშიძემ. 253, 303ბ, 385ბ, 393, 545დ, 718, 027 (ზოგი მათგანი გადმოცემული ჭქონდა სერგის).

„ სერგი (M) 1ბ შწმ., 335ბ, 340ბ, 344ბ, 347ბ, 349დ, 353 შწმ, 359გ, დ, 367ბ შწმ., 385ბ, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 427, 428, 435ე, 543ბ პირველს გარდა, ესენი აქედანაა გადმობეჭდილი: ფშავური წაწლობა და ხევსურული სწორფრობა. ტფ., 1925.

მაკაროვის ქალი 44 შწმ. (დამ.), 547 შწმ.

მეთვალყურე 287თ, 288გ შწმ.

მირზანელი რ. 712ბ.

მირიანაშვილი ალ. 298ვ (დამ.).

მოლოდინაშვილი დ., ხალხ. ლექსები გაგ. და ჩაწერილი ს. ბახალეთში (ამათ მთის გავლენა ატყვიათ, მაგრამ პირობით ქართლურებშია ჩათვლილი): 75ვ, 163 შწმ., 211დ შწმ.

მრეკლიშვილი მაყვალა (უნივერსიტეტის სტუდენტი, ამჟამად კურს-დასრულებული, შემოკლებით Mr), ფშაური ლექსები შეკრებილი 1929 წელს ზაფხულში სოფ. ჩარგალში და ჩემთვის საგანგებოდ მის მიერვე გადმოწერილი: 44დ, 99ვ, 163 შწმ., 223დ, 325ვ, შწმ., 362ბ, 384 შწმ., 422ბ შწმ., 435ვ, 519თ, 06, 025.

მშველიძე შალვა (Msh), კომპოზიტორი, რომელიც 1929 წელს სამუსიკო ექსპედიციის დროს იყო ხევსურეთსა და ხევსურთ ახალ-შენებში კახეთში: 169 (დამ.), 512ზ, 519წ, 690ე, 691 შწმ., 713ბ, გ, 778, 782, 785.

მჭ.-შვილი ი. 419ვ.

ნათაძე მ. 710დ.

ნაროზაული გაბრიელ (ბერდია), არხოტელი, სასოფლო-სამეურნეო მუშ.ფაკის მსმენელი: 607, 614, 666, 667, 669, 677, 678, 684, 721.

ნაპერწკალი 695გ.

ონიაური ალექსი ალექსანდრე (O), არხოტელი ხევსური, (სოფ. ახიელი), რომელიც **პატარა კევსურის** სახელითაა ცნობილი ლექსებში (ნ. მათქვამებში). იმის იმედით, რომ ბ. გაბუროს ნაწერების მსგავსად მისასაც დავბეჭდავდი, ალექსიმ 1925 წელს გადმოცა ბარისაკოში ჩაწერილი პროზა და პოეზია, რომლისაგანაც ზოგიერთი საკუთარი ლექსია. მის მიერ ჩაწერილ ლექსთაგან აქ დაბეჭდილია: 88, 89, 129, 135, 176ბ, 193, 211ბ, 233ბ, 237ბ, 259, 260, 270ბ, 274ბ, 288, 289 შწმ., 290, 293, 298, 299, 307, 309, 310, 319ბ, 327, 331, 332, 333, 334, 335, 341, 342, 343, 349, 354, 363, 367, 368, 370, 371, 372, 384, 402, 403, 404, 405, 425, 450, 451, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 473, 482, 483, 486ბ, 488, 504, 551ბ, 552ბ, 553, 574, 575, 576, 597, 619, 620, 634, 648, 706, 716, 017; ნ. კიდევ 336 შწმ., 520 შწმ.

პავლიაშვილი დ., ერთ ხანობაზე მასწავლებელი ბარისაკოში: 6ვ, 14გ, 36ე, 48ზ, 183ვ, 485, 558ბ, 774, 775, 776 (პავლიაშვილის ჩანაწერები გვიან მომაგონდა და დამატებაში მოჰყვა).

რაზიკაშვილი თედო (R, Rგ, Rთ, Rქ, Rკ).

R=ხევსურული ლექსები, ხელნაწერი საქ. საისტ. და საეთნ. საზოგად. მუზეუმის ფონდიდან, № 2025. ხელნაწერი უყვლოა, ნაწერია ზოგჯერ ცალ გვერდზე, ზოგჯერ ორსავეზე. შედგება რამოდენიმე არა-თანაბარი განყოფილებისაგან, რომელთაც თავთავისი პაგინაცია აქვს. მე სათვალავი გვერდებისა საერთო გაუკეთე და ამ საერთო სათვალავის მიხედვითაა აქ ეს ხელნაწერი დამოწმებული. თითო-ოროლა გამონაკლისს გარდა R წყაროს არ ასახელებს, ოღონდ ერთგან (გვ. 44) მოჰყავს თქმულება „ღვთიშვილთ დაბადება და ქადაგება“ (რომელიც ამ წიგნში არაა შემოსული) და იქ შენიშნავს: „ასე მიაშობო ხევსურმა ბაბო უჩონაურმა. ამან წერა-კითხვა ჩვენსა ისწავლა და მერე ბევრი ლექსი ჩამიწერა და ეს დაბადებაც“.

Rგ=რვა რვეული ფშაური ლექსებისა. რვეულებს თავთავისი პაგინაცია აქვს და საისტ. და საეთნოგრ. საზოგადოების მუზეუმის ხელნაწერთა შორის თავთავისი ნომრები აქვს მიჩენილი (№№ 2439–2445, 2447). ამათთანავე მეცხრე რვეული (რიგით მერვე), რომელშიც მოიპოვება „თუშური ლექსები ალვანში ჩაწერილი 1889 წელს“, № 2446 (სიმოკლისათვის: Rთ). მიუხედავად იმისა, რომ ეს ცხრა რვეული მუზეუმში ცალკე ერთეულებად ითვლება, მე საერთო პაგინაცია გაუკეთე და ამ საერთო სათვალავის მიხედვითაა აქ დამოწმებული: Rგ იქნება რვეულები 1-7 და 9, Rთ

კი რ. 8, სახელდობრ: (რ. 1, № 2439, გვ. 1-26; რ. 2, № 2440, გვ. 27-64; რ. 3, № 2441, გვ. 65-92; რ. 4, № 2442, გვ. 93-133; რ. 5, № 2443, გვ. 134-162, რ. 6, № 2444, გვ. 163-228, რ. 7, № 2445, გვ. 229-244; რ. 8 (თუშური ლექსების კრებული), № 2446, გვ. 245-257; და რ. 9, № 2447, გვ. 258-303.

რთ=თუშური ლექსები აღვანში ჩაწერილი თ. რაზიკაშვილის მიერ 1889 წელს (საისტ. და საეთნოგრ. საზოგ. მუზ. ხელნაწ. № 2446). მის შესახებ ნ. ზემოთ.

რქ=ხალხური ლექსები ქართლში შეკრებილი თედო რაზიკაშვილის მიერ (ძველი საქართველო, III, ეთნოგრაფიული განყოფილ., გვ. 1 და შემდ., გადმობეჭდა უცვლელად ხალხურ სიტყვიერებაში, წ. I, გვ. 177 და შემდგ. ორივე გამოცემის გამოყენების საშუალება რომ ჰქონდეს მკითხველს, ლექსები აქ ნომრობით არის დამოწმებული და არა გვერდობლივ, რადგანაც ერთი და იგივე ნომერი სხვა-და-სხვა გვერდზეა მოთავსებული სხვა-და-სხვა გამოცემაში.

რკ=ხალხური ლექსები კახეთში შეკრებული თედო რაზიკაშვილის მიერ (ძველი საქართველო, საეთნოგრ. განყოფ., გვ. 196 და შემდგ.; გადმობეჭდილია ხალხურ სიტყვიერებაში, I, გვ. 372 და შემდგ.). ლექსები აქც ნომრობითაა დამოწმებული.

ა) ხეკსურული (R): 6ღ, 8ე, 9ბ, გ, 10, 12, 13(ზ), ლ, თ, 19, 23, 25ბ, 26, 27, 28ბ, 30, 31, 32გ, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43გ, 44დ, ე, ვ, ზ, 45ა, ბ, 47დ, ე, ვ, 48ე, 49, 53, 57, 58ა, ბ, 59ე, ვ, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72ბ, 74გ, 75ა, ბ, გ, 76ა, ბ, 77, 79გ, დ, შშმ., 80ბ, 82, 83, 84, 85, 86ა, ბ, გ, 87, 90, 91ა, გ, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 104გ, 107გ, 110ა, ბ, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 132, 134გ, დ, 138, 139ა, ბ, 140ა, გ, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154ა, ბ, 157ბ, 160, 166, 167, 170დ, 180, 183ე, 187, 188, 189, 193ბ, 194, 197, 198, 212, 213, 214 შშმ., 261, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 277, 278, 285ბ, 286გ, 289 შშმ., 290გ, 292, 293ბ, 294, 295, 296, 297, 301, 302, 304, 305, 311, 312 შშმ., 315, 318, 319გ, 325ბ, 362, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 386, 387, 400, 406, 407, 408ბ, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 423, 429, 431, 433, 434, 440, 449, 482გ, 485ბ შშმ., 488გ, 487 შშმ., 489ბ, 491, 492, 493, 494ბ, 495ბ, 496, 497ბ, 500, 501, 503, 511, 516გ, 518, 519გ, დ, 522, 523, 525, 526, 529, 530, 531, 533, 542გ, ე შშმ., 543, 544, 548, 552გ, 560, 591, 598, 602 (ფ?), 616, 621, 647, 654, 655, 656, 657, 659, 662, 664, 685, 686, 687, 690ბ, 702, 703, 704, 708, 712, 714, 731, 737ბ, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765; 09.

ბ) ფშაური (Rფ): 18ი, 20ე, 21ბ, 32გ(?), 36გ, 42ზ, 43ე, 58ივ შშმ., 65ზ, 72ზ, ლ, 74კ, 91დ, 93ე, 99დ, 119 შშმ., 120გ, 125ე, 126ბ (დამ.), 127 შშმ., 140 შშმ., 163 შშმ., 184კ, 232ბ, 241 შშმ., 254კ, 256ბ, 260დ, 275კ, 276ბ, 278გ, დ, 279ბ, 280ბ (დამ.), 282ბ, 283გ, 284დ, 305ბ, 306გ, 314ბ შშმ., 316გ, 317გ (დამ.), 318ბ, 320ბ, 340გ, 360ბ, 384 შშმ., 385 შშმ., 403ბ, 411ბ, 416ბ, 417ბ შშმ., 419ბ, 422ბ, 424ბ შშმ., 428გ, 438ბ, 481ბ, 482დ, 484ბ, 499ბ, 506ბ, გ, 516დ, 524გ, 526ბ, 527ბ შშმ., 533ბ, 542თ, ი, 548ბ, გ, 555ბ, 594ბ, 602(?), 617 შშმ., 685ბ, 686ბ, 688ბ, 689ბ, 690ზ, 691ბ, 692დ, 693ბ, 694ბ, 695ბ, 698ბ, 701ბ, 706გ, 707გ, 710 შშმ., 714ბ, 717ბ, 722 შშმ., 750ბ, 761ბ; 012, 018, 021, 022, 030.

ც) თუშური (Rთ): 211დ შშმ., 275ზ, 506გ.

ბ) ქართლური (Rქ): 6ე (დამ.), 25ე, 56დ, 127 შნშ., 132 შნშ., 260ე, ზ, იბ, 287შ, 288ბ, ვ შნშ., 298ბ, 305გ, 415ბ, 418ბ, გ შნშ., 422დ, 481გ (დამ.), 551თ, 689გ, 722 შნშ.

ე) კახური (Rკ): 127 შნშ., 298გ.

რაზიკაშვილი ვახტანგ, პედ. ინსტიტუტის სტუდენტი, 519 ვ.

„ლეკან (Lr) 2-თ, 18 ია, 47ზ, 48გ (გადმომცა გ. ლეონიძემ).

რეინული აპარეკა (Ba). „რეინული“ ალბათ ფსევდონიმია, ნამდვილი გვარი არაბული უნდა იყოს. სულ ორი რვეულია, ე. ბალიაურის მიერ გამოცემული, ლექსი და პროზა. ერთი რვეულის ბოლოს აწერია: „ხელს ვაწერ მე აპარეკა რეინული“. აქედან წიგნში შემოტანილია: 162, 183ბ, 258ბ, 465 შნშ., 541გ, 545ბ, 546, 624.

როსტომაშვილი დავით (Ro) a ხეცსურული: 2კ, 279ბ, 707, 709, 710, 711; b) ფშაური (Roფ): 465გ; c) თუშური (Roთ): 43შ, 45გ შნშ., 119 შნშ., 143გ, 163 შნშ., 254თ, 255ვ [საისტ. და საეთნ. საზოგ. ქალაქებში მოიპოვება დ. როსტომაშვილის ხელნაწერი თუშური ლექსებისა, რომლებიც მოამბეში დაიბეჭდა (1895, № 3, 1896, № 12, 1897, №№ 1, 2, 3, 4)].

სახოკია თეოდ 418გ.

სოსიკო 557ბ (დამ.), 617 შნშ.

სუართ ამინა 54 შნშ.

ტუქსიშვილი ვასილ (T) (=ჩოხელაშვილი ვასილ) კევსურული ლექსები ჩაწერილი ერთი ნაწილი ს. ბარის-ახოში 1918 წ. და ერთიც მეტეხის ციხეში 1922 წ.; b) ფშაური ლექსები ჩაწერილი ფშაეში 1925 წ. ზაფხულში ჩემი დავალებით (1925 წ. შრომის ბირჟის კომიტეტის მიერ მოწყობილი იყო უმუშევარ ინტელიგენტთათვის საზოგადოებრივ საშუალოში. რამოდენიმე კაცი, რომელთა შორისაც ვ. ტუქსიშვილიც არაა, მონაწილეობას იღებდა სალექსიკონო და სადიალექტოლოგიო საშუალებებში, რომელთა ხელმძღვანელობაც მე მქონდა მონდობილი. ზაფხულში იგი ფშაეში იქნა ჩემ მიერ მივლენილი საგანგებო მისიით, შეეკრიბა ხალხური პოეზიის ნიმუშები. ფშაური ლექსები ამ მივლენის ნაყოფია).

a) ხეცსურული (T): 2ზ, 4გ, 8გ, 19 ა, 32, 37გ, 42ე, 43დ, 50ბ, 58დ, 59ი, 65დ, 72დ, 93, 133, 169გ, 170ბ, გ, 182დ, 184გ, 201, 205ბ, 211დ, 254გ, 360, 373, 470, 518გ შნშ., 512დ, 623, 638, 642, 660, 665.

b) ფშაური (Tფ): 44ბ, 45გ, 56გ, 58შ, 63ბ, 65ზ, 74ზ, 75დ, ე, 86დ, 93გ, 99ე, 120დ, 125დ, 134ზ, 146დ, 148 შნშ., 163 შნშ., 184ე, 211გ შნშ., 225ბ, 227ბ, 254ე, 255ე, 275ე, 278ბ, 282ბ შნშ., 287დ, 316დ, 384 შნშ., 385 შნშ., 403გ, 422 შნშ., 428ბ, 435დ, 516გ, 519ბ, 520დ, 533გ, 542ა, იბ შნშ., 551ე, 645ბ, 685გ, ზ, 694გ, 706დ, 767ბ.

უმიკაშვილი პეტრე (Um): 58ე, 260გ.

ურბნელი ნ. (U) (=ნიზანაშვილი ნ.), ხევსურული სიმღერები (ივერია, 1887, №№ 264; 1888, №№ 27, 32, 41, 43, 44, 57, 78, 79, 80, 84, 120, 121, 135, 136; 1891, № 90). თითო-ორლა ხევს. ლექსი მოიპოვება მის ეთნოგრაფიულ წერილებში (დროება, 1884, №№ 231, 241, 1885, №№ 165, 166, ივერია, 1886 №№ 267, 268, 269, 1887, №№ 8, 14, 15, 71, 72, 74, 158, 170, 171, 209, 263), აგრეთვე მის სხვა წერილებში (ისტ. კვალი საზ. პოეზიისა: ივერია, 1888, № 238; ზეზვა და ბახტრიონის ციხე: ივერია, 1888, № 228; შენიშვნა ხევსურების პოეზიის შესახებ: ივერია, 1887,

№ 178). სის შეკრებილი მასალა: 1 (ნ. დამატებაშიც), 6 შშმ., 7, 8 შშმ., გ, 9 ვ (დამ.), 18 შშმ., 20ა, ბ შშმ., 24შ შშმ., 28, 40, 43ბ, 44ბ, 45გ შშმ., 46, 48ბ, 51, 52 (ნ. დამატებაშიც), 54, 59ზ, 79, 81, 101, 102, 103, 105., 108, 128, 134ბ, 155, 163, 167გ, 169ბ, 174, 177ბ, 178, 179, 181, 182, 185, 196, 199, 268 (ნ. დამატებაც), 287, 319, 322, 516ბ, 560ბ, 616ბ, 688, 690ბ შშმ., 690გ, 691, 705, 715; 02.

ქართველი ოსებში 722 შშმ.

ყაზბეგი ალექსანდრე (Q) (=ა. მოჩხუბარიძე), ა) ხელნაწერი მასალები მწერლის არქივიდან (წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მუზეუმის ფონდი, №№ 3996 და 3997 ა და ბ. აქედან ამოღებული ლექსები მარტო Q ასოთა აღნიშნული. ბ) სახალხო ლექსები ხევში შეკრებილი (ივერია, 1885, №№ 8, 9, 10, 11, 12), რომელიც ცალკე წიგნაკადაც გამოვიდა: სახალხო ლექსები მოხვევთა და მოხვევის სიმღერები, 1886 (შემოკლებით: ც. წ.). 8ზ, 25ვ, 58 ივ, 120ბ, 180გ, 190გ შშმ. (და დამატებაც), 283ბ, 284გ, 286დ, 287ე, ვ, 299გ, 318ბ შშმ., 419გ, 422გ, 516ზ, 692ბ, გ, 706ბ, 711 შშმ.

შანიძე აკაკი (Sh). ჩემი ინტერესი მთისადმი იწყება 1908 წლიდან, როდესაც გიმნაზიელმა ზაფხული გავატარე ბიძა-ჩემთან ს. კორკში, სადაც ნარევი მოსახლეობა მთიულებისა და ფშავლებისა. რამოდენიმე ლექსი იმ დროიდან მომდინარეობს. შემდეგ უკვე სტუდენტმა 1911 წ. ზაფხულში პეტ. უნივერსიტეტის აღმოს. ენათა ფაკის დავალებით ვიმოგზაურე ფშავსა და თავ ხევსურეთში, სადაც დიალექტოლოგიური ხაზით უმთავრესად სალექსიკონო მასალებზე ვემუშაობდი, ხოლო უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ 1913 წ. ზაფხულში რუს. სამეცნიერო აკადემიის დავალებით მოვიარე (15 ივნისიდან–10 ოქტომბრამდე) გუდამაყარი, მთიულეთი, ხევი, ხევსურეთი, თუშეთი და ფშავი და შევეკრიბე მასალები აქაური კილოების შესახებ (ნ. ამის შესახებ ჩემი Отчет о летней командировке 1913 г. в Душетский и Тионетский уезды Тифл. губ. для изучения груз. говоров: ИАН 1913, გვ. 1069 და შემდ.). მთის ხალხს, განსაკ. ფშავლებს და ხევსურებს, შემდეგშიც ვხვდებოდი ტფილისში, ერწოში, თუ სხვაგან და შემისხვევას არ ვუშვებდი ხელიდან, რომ ხალხური სიმღერები შევეკრიბა, თუ შემიკრებინებინა. ჩემი თანამშრომლები ყველა ცალ-ცალკეა დასახელებული, ხოლო Sh ასოებით მარტო ის ლექსებია აღნიშნული, რომლებიც პირადად ჩემ მიერაა ჩაწერილი:

ა) ხევსურული (Sh): 2ა, ბ, გ, 3, 8ა, თ, 9, 14, 17, 18, 24, 25, 29, 36ბ, 37ბ, 43, 44, 47, 48ა, დ, 50, 59, 72, 73, 74, 106, 107, 111, 120, 134, 140ბ, 155ბ, 167ბ, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 182გ, 183, 190, 191, 200, 206ბ, 210, 211, 215, 222, 223ბ, 224, 225, 228, 247, 249, 255, 257, 262, 263, 265, 267, 275ბ, 289, 303 შშმ. (დამატებაშიც), 306, 317, 326, 330, 340, 341, 349ბ, გ, 355, 356, 357, 358, 361, 369, 375, 385, 401, (430), 432, 435ბ, 443, 444, 445, 462, 465, 472, 481, 482, 484, 485, 486, 487ა, ბ, 495, 505, 512ა, ბ, 513ბ, 516, 517, 519ა, იდ შშმ., 520ბ, 536, 537, 541 შშმ., 548 შშმ., 552ბ შშმ., 559, 560გ, 561, 562ბ, 565, 569, 570, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583ა, ბ, 584ა, ბ, 592, 593, 594, 595, 596, 599, 601, 903ბ, 606, 608, 610, 611, 612, 613, 615, 625, 626, 633, 636, 639, 640, 644, 645 (?), 649, 652, 653, 658, 661, 663, 668, 679, 680, 681; 06 შშმ., 016.

ბ) ფშაური (Shგ): 58თ, 59თ, 93დ, 134თ, 146ბ, 148 შშმ., 154 შშმ., 201ბ, 206დ, 313, 316ბ, 384 შშმ., 385 შშმ., 424ბ, 433ბ, 518ბ, 519ია, 526ე (დამ.), 542დ შშმ., ე, ვ, 645 (?).

ც) თუ შური (Sho): 6ე, 24დ, 25წ, 28გ, 99ბ, 384 შწ., 419დ, 715ბ, გ, 722 შწ.
დ) მოხეური (Sh მოხ.): 1 ბ შწ., 18გ, 42ბ შწ., გ, 72ე, 74დ, 125ბ, 182ბ, (430), 551დ.

ე) მთიულური (Sh მთ.) პირობით ამაშია ჩათვლილი კორკში ჩაწერილებიც 1908 წ.: 27ბ, 44იგ, 408გ, 483ბ.

ფ) გულამაყრული (Sh გულ.): 1ბ, 42ვ, 93ბ, 241 შწ., 409ბ, 520გ, 746ბ.

შანიძე პავლე 208.

შარაშიძე ჩიტო (ქრისტინე) 253 შწ., 519ე.

შაქრო 25თ.

ჩოხელაშვილი ვასილ ნ. ტუქსიშვილი ვ.

ჩხიკვაძე ზ. 422ვ (დამ.), 557ბ.

ციცკარაული დ. არხოტელი, მუშგაეის მსმენელი, 336, 582ბ, 671, 675.

წერეთელი გიორგი (C), ჩემი მოწაფე (ამჟამად ასპირანტი სემიტურ ენათმეცნიერებაში), რომელსაც 1925 წელს დაავალე შეემოწმებინა ჩემი დაკვირვება მრჩობლობითი რიცხვის შესახებ ხევსურულში და მანაც დაადასტურა ჩემი ცნობები. ამასთანავე ერთად მან ჩაწერა ტექსტები, რომელთაგანაც აქ მოყვანილია: 8დ, 9ე, 11 შწ., 18გ, 32ბ, 34ბ, 38გ, 208ბ, 211გ, 217გ, 223ე, 229ბ, 256, 275დ, 290ბ, 306ბ, 319დ, 350, 352, 353, 359, 408, 436 შწ., 469, 470ბ, 475, 478, 481 შწ., 482ბ, 489გ, 490 შწ., 513, 520, 538, 541, 545გ, 603, 641, 643, 717, 720.

წიკლაური ბესო, ერწოელი, 594გ, 725, 726.

ჭავჭავაძე ილია, 190ბ, 287ბ, გ, 288გ, (548).

ჭინჭარაული ნ. ჯინჭარაული.

ჭონქაძე ნ. (= ნიქანუ ანნა ჭონქაძე-გალაშვილისა), მასწავლებელი ს. მოწაოში 1924 წ. მის მიერ ჩაწერილი ლექსების რვეული გადმოძცა ს. მაკალათიამ. 265ბ, 344ბ, 347ბ, 349დ, 367ბ, 377ბ, 384ბ, 388, 389, 390, 396, 397, 398, 399, 713, 723, 724, 732, 733.

ჭყონია ი. 424ბ შწ.

ხახანაშვილი ა. 28დ, 56ბ შწ., 314ბ შწ.

ხ(ელა)შვილი მ. 179ბ, 184დ (გ. ლეონიძის კრებულიდან).

ხიზანაშვილი დავით (X), ფშაური ლექსები (ივერია. 1887, №№ 140, 144, 154, 172, 174, 188, 195), რომელიც ოდნავ შევსებული სახით ცალკე წიგნადაც გამოვიდა: „ფშაური ლექსები შეკრებილი დავით ხიზანაშვილის მიერ“, ტფ., 1887. გვერდობლივ დამოწმება ამ ცალკე წიგნს გულისხმობს. რამოდენიმე ლექსი აქედან საქართველოს სურათებიან დამატებაში იყო გადაბეჭდილი დავითის მოკვლის გამო (საქართველო. 1916, № 254). 14ბ, 18ბ, 20ბ, დ შწ., 24გ, ზ შწ., 24წ, 25დ, 27ბ შწ., 28გ, 43გ, 44თ, ი, ია, 56ბ, 58ია, 63გ, 65ვ, 80გ, 82-83 შწ., 85 შწ., 106 შწ., 119 შწ., 127 შწ., 134გ, 141 შწ., 146ბ შწ., 147გ, 184ზ, 188 შწ., 254ზ, 255დ, 270დ, 287 შწ., 314ბ შწ., 320ბ შწ., 322 შწ., 360გ, 422ბ შწ., 506ე, 516ე, 518დ, 519იგ, 523ბ შწ., 542ბ, 551ე შწ., 560დ, 722 შწ.; 06, 028.

„ ნიკო ნ. ურბნელი ნ.

ხუციშვილი ნ., ხალხური ლექსები შეკრებული სოფ. ახალ-ქალაქის მიდამოში: ივერია, 1889, № 218 (ამას შენიშვნა აქვს: „ახალ-ქალაქს ახლო მთაში სცხოვრობენ მთი-

ულნი¹, რომელნიც გუდამაყრიდამ არიან გადმოსახლებულნი“): აქედან შემოვიდა: 260ი, 274ე, 282ე, 288გ შწმ., 706ვ.

ჯაბუშანური გიორგი უთურგას ძე, ახიელელი: 107დ, 109, 134, 524ბ, 528 შწმ.

ჯინჭარული გიგია გიორგის ძე (Dj), ბარისაკოელი 192, 264, 426, 521, 542ბ, 600, 650, 651 (გადმომცა პლატონ ცქიტეშვილმა 1930 წ.)

უცნობი პირნი ა) უცნობი ხევსური (H). რამოდენიმე ლექსი აღმოჩნდა საისტ. და საეთნ. საზოგად. მუზეუმის ქალაქებში: 12ბ, 14 შწმ., 19აგ, 24გ, 167ე (დამატებაშიც ნ.), 317ბ, 658გ; 03.

ბ) უცნობი ფშაველი, კოშარაში ლექსების ჩამწერი: 260გ, 278დ, 284დ შწმ., 285გ, 315 შწმ., 526გ, 527ბ, 555გ, 690გ, 691გ, 694დ; 02ა.

ც) სხვა-და-სხვა: 258, 260თ, 274დ, 275მ, 283დ, 459, 468 შწმ.

3. მოამბენი

აზიკურიძე პავლე 24დ, 28გ, 715გ.

ალუდაური ბერდია აფშინას ძე 214 შწმ., 743 შწმ., 759 შწმ., 760 შწმ., 777, 783.

„ ნათელისძე 140ბ.

„ ფიცხელა (გიორგი) ჯოყოლას ძე 326, 330, 361, 481, 482, 484, 595, 596, 601.

„ ჩალხია ძიკიას ძე, კაქმატელი 167ბ, 658; (თუ სხვა პირი არ არის) 470.

არაბული ასალა (ანუ დავით) უთურგას ძე (თილილაშვილი, ითილიშვილი), ჯუთელი, 36ბ, 37ბ, 224, 289, 495.

„ ბაბუკი მინდიას ძე ჯუთელი, 168, 175.

„ ბათაკა თოთიას ძე (ს. ბაცალიგო) 43ბ, 44ბ, 163, 182, 319, 715.

„ ბერდია 37გ, 50ბ, 169გ, 201.

„ გაგა 170, 593.

„ გიორგი თათარას ძე (ს. წინ-კადუ) 7, 8გ, 20, 28, 169ბ.

„ გიორგი სუმბატას ძე 54.

„ დათუკა, ალოტელი, 519მ.

„ ვაჟიკა ნ. ჩამწერლებში.

„ თათარა, ჩირდილელი, 593, 626, 652, 653.

„ იმედა 748ბ შწმ.

„ ლელა სადირას ასული 347ბ.

„ მამისწვერა (ს. წინ-კადუ) 101, 134ბ, 174, 286, 690, 691, 705.

„ მგელა 169 შწმ. (დამ.)

„ ნადირა, ჩირდილელი, 356, 465, 537.

„ ნანუკა თოთიას ასული 390, 397.

„ ძილა (ბარისაკოელი) 011; (ჭიაურელი) 713ბ.

„ სთისო 690დ, 217 შწმ. (დამ.), 769 (დამ.), 770 (დამ.).

„ ხოლიგა 196.

¹ ქართლის მთიან ადგილებში გადმოსახლებულ მთიელებს (მთიულებს, გუდამაყრელებს, ფშაველებს) მთიულებს ეძახიან საზოგადოდ. ა.შ.

„ ხოშეკა ქორიას ასული 388.
 არჩემაშვილი კაცრიელ 518ბ.
 აფშინათ გიორგი 260გ. (დამ.).
 ბადრიშვილი კამისია 58თ, 59ივ, 424ბ, 710ბ.
 ბალიური ბაღია (ერასტიის მამა, ამჟამად კახეთში ჩამოსული, გრემში) 40, 51, 52, 79, 81, 102, 103, 105, 167გ, 178, 179, 199, 616ბ.
 „ ვახტანგ (იგივე გაგა), არხოტელი 388 შნშ., 607, 608 შნშ., 614, 666, 667, 669, 677, 678, 684, 721, 738, 739.
 ბარწოშვილი ხთისო 134თ, 316ბ.
 ბექაური ლაზარე 27ბ შნშ.
 ბოძაშვილი დ. 623.
 ბურდული ბაბუა კაგას ძე 661.
 „ ნადირა 788ბ.
 „ უშიშა, ერწოელი, 59ბ.
 ბურეკური მარიამ 75დ, 255ე.
 გაბილაური ივანე 519ია.
 გაბილოურთ ალექსი 278დ (დამ.).
 გაბური ბესარიონ 780ბ (ნ. ჩამწერლებსა და მათქვამებში).
 „ სიმონ (იგივე ბაბო) 206ბ, 545 შნშ., 561, 573, 580 შნშ., 591 შნშ. 598 შნშ. (ნ. კიდეე ჩამწერლებში).
 გელიაიძე ივანე 20დ, 24ზ, 229გ.
 გიანაშვილი დავითო 542გ.
 გიგაური აბა აფშინას ძე (აფშინათ აბა): 120, 177, 191, 200 შნშ., 369, 432, 487, 565 (?).
 „ აფშინა (ს. ბლო) 177ბ, 268.
 „ ხვთისო ნ. მათქვამებში.
 გიგია 93, 133.
 გოგოჭური აფშინა 263.
 „ გიგია, სიისკარას ძე, ჭორმეშიონი, 14, 29, 520ბ.
 „ თია გიგიას ასული 398, 399.
 „ ხთისო (Gog) 610 (ნ. ჩამწერლებში).
 ზვიდაური ალუდა კირჩლას ძე (ს. არლოტი) 48ბ, 108, 128, 155, 181, 185, 516ბ.
 თავბერიძე ესტატე ნე.
 თანდილაშვილი ივ. 227ბ.
 თეთრაული გაგა მამუკას ძე (თეთრაული, ნისლაურთ მაისტელი) 8, 72, 74, 177, 649 (ნ. მათქვამებში).
 თურქაშვილი ლუკა (Lachis წყარო. მას ჩაუწერიანებია №№ 25ია (დამ.), და 428ბ.
 თურქოძე ბაბო 28დ.
 კალმისწვერა ნ. კობაიძე ა.
 კარატიელი ხთისო 201ბ.
 კვიწინაძე ზაქარია 418გ.
 კობაიძე ანდრია (კალმის-წვერა) 1ბ შნშ., 42ბ შნშ., 74დ.
 „ შიო 32დ, 72გ, 74ე, 255ზ.

კოჭლაშვილი ივანე 645.

ლიქოკელი გიორგი 778.

„ დავით 184გ, 205ბ.

„ მგელა (ნ. მათქვამებში).

„ მგელიკა 59ი.

„ ჩაჩაური 670.

მარიაში 408გ.

მარტიაშვილი პაპა 43ე, 526ე (დამ.)

მანზოშვილი ლუკა 225ბ, 542ია.

„ მართა 542იბ შნშ.

მგელიაშვილი ზალიკო 8ნდ.

მისრიაშვილი ივანე 146ბ.

მოიღინაშვილი თამარ 025.

მჭედლური მახარე 433ბ.

„ ნ. 722 შნშ.

„ ნიკო 56გ, 58მ.

ნაროზაული გაბრიელ (ბერდია), 016 (ნ. ჩამწერლებში).

ონიაური ალექსი ალექსას ძე (პატარა კვესური) 107, 649 (ნ. ჩამწერლებში, მათქვამებში).

„ ბაკა თამარიძის ძე 59, 106.

„ გიორგი ივანეს ძე 340, 517.

„ გარსია იონეურის ძე 222.

„ იონეური (ივანეური) 17, 73.

„ ნათელა 349დ, 367ბ.

პირქუშაშვილი დავით 44იდ, 223დ.

ჟამიაშვილი პეტრე 260დ.

რაზიკაშვილი ვასილ 126ბ (დამ.).

სისვაურისა საბედო 99ბ.

„ მართა 715ბ.

სუარიშვილი კაცილა 27ბ.

(უჩონაური ბაბო. მას წერა-კითხვა რაზიკანთსა უსწავლია და მერმე ბევრი ლექსი ჩაუწერია
Rისთვის. ნ. Rის შენიშვნა ხევსურული სიმღერა-ლექსების რვეულში, გვ. 44).

ფიცხელაური ივანე 04, 232დ.

„ მგელა (ალექსა) ალიას ძე 536.

„ მინდია (მინა) ყუდას ძე 215.

„ ხეთისო 512ბ (?), 578, 583ბ.

ქავთარაძე გიორგი 435გ.

ქეთელაური ბაბუა მგელიკას ძე, ბისოელი (ჩემი მოამბე) 2გ, 317, 786; ქეთელაური ბაბუა
(Tის მოამბე, შეიძლება იგივე პირი იყოს, რომელიც მე მიამბობდა) 170გ, 172დ.

„ მამუკა 357, 582.

ქელეხიძე რევაზ 163 შნშ.

ქერაული ბაძია, უკენ-კადუელი, 375, 472.

„ შიშია 208ბ, 211გ, 475, 478, 643.

ქისტაური გაგა, ერწოელი, 636.

- „ მგელიკა აპარეკას ძე (უკენ-აკოელი) 210, 644.
- „ მინდია იმედას ძე, ღულელი, 2, 3, 8თ, 9, 18, 24, 25, 43, 44, 47, 48, 50, 111, 155ბ, 169, 182გ, 183.
- „ ხეთისო 206დ.
- ღუღუშაური ბიჭა 42.
- „ იაგორ 42გ, 430 (?).
- ჩოხელი ბუჭკია 1ბ, 241 შწშ.
- „ კოფია 520გ.
- „ ქოთია 73ბ.
- ჩოხელაშვილი ივანე 645ბ.
- „ ფრუშკი 465ბ.
- ცაბაური ბეწინა 516დ.
- ბილუა, ერწოელი, 625.
- ცისკარაული გიგია ოდინას ძე (ოდინათ გიგია) 512, 517.
- წიკლაური გიორგი პაპის ძე, ზანდუკელი, 409.
- „ თათარა 228, 255.
- „ ივანე გარსიას ძე, გარბნელი (ჩემი მოამბე) 401, 639;
- წიკლაური ივანე (რომელსაც ა. გომიაშვილისთვის ჩაუწერინებია როშკაში, შეიძლება იგივე პირი იყოს, რაც ჩემი მოამბე) 512გ, 671ბ, 519 შწშ. (დამ.).
- „ მწარია 577, 599.
- „ ნინა 713გ., 785.
- „ კირჩლა 249.
- წოწკურაული ათია 74გ.
- „ ბეწინა 333ბ.
- ჭინჭარაული ნ. ჯინჭარაული.
- ხეთაგური გახუტა 42დ, 125გ.
- ხელაშვილი ზურაბ 512დ შწშ.
- ხიზანაშვილი მიხა 93დ.
- ხიმიკაური გიორგი 542გ.
- ხულელი იასე 18გ, 72ე, 125ბ, 177 შწშ., 182ბ.
- ხუციშვილი გიორგი 313.
- „ ლევან 527გ.
- ხუცურაული გიგია 541 შწშ., 542ე შწშ.
- ჯაბუშანური გიორგი უთურგას ძე 176, 265, 349გ, 663.
- „ უნცრუა (ლუკა) 519.
- ჯაფარიძე გოგოთურ 86გ.
- ჯინჭარაული ბაბო ბათაკას ძე, უკენ-აკოელი 48დ, 485, 486, 487ბ, 495ბ შწშ.
- „ ბათაკა 211, 257, 358, 519იდ შწშ.
- „ გიგი 469, 538, 720.
- „ გიორგი (სულხანაურის ძე, ბარისაკოელი) 217გ, 545გ.
- „ გიორგი, შატბილელი (მუშ. ფაკის მსმენელი) 513ბ, 606, 608, 611, 612, 613, 668, 679, 680, 681, 682, 728, 729, 730.
- „ გოგოთურ 8დ, 18გ, 32ბ, 34ბ, 38გ (?), 256, 520.

- „ მგელა 782.
- „ მიხა ნიას ძე, შატილელი, 172, 173.
- „ მიხა მგელას ძე, უკენ-აკოელი, 443.
- „ ნანაისძე, შატილელი, 353, 513.
- „ სადარა ბათაკას ძე, გუდანელი, 223ბ, 225.
- „ სამუკა 373, 512დ, 642.
- „ ყულა (ივანე) გიორგის ძე, უკენ-აკოელი, 200.
- „ ჩონქარა ანდროს ძე, კისტნელი, 341, 560გ, 592, 615.
- „ წიქა ომას ძე, გუდანელი, 171.

4. მათქვამები¹

აბიკათ გიორგი ნ. არაბული გიორგი.

ალამქარა (სალამქანა?) 359.

არაბული აკურა (მამუკა), ჯუთელი, 430.

- „ გაგა თორღვას ძე 218 (ნ. დამატ.).
- „ გიგა ნ. კოტორელი.
- „ გიორგი (აბიკათ გიორგი), ჯუთელი, 572.
- „ გიორგი (არ ვიცი სადაური) 521.
- „ (?) ვეფხია ბეწიას ძე, სახილელი, 401.
- „ ივანე (კოლექტიური ლექსის მონაწილე) 466.
- „ უნცრუა ივანეს ძე, გველეთელი, 732, 727.
- „ უნცრუა (=ჩოთეშო), ჯუთელი, 604.

არახიჯელი ნ. გიგაური გიგა.

ასლაყაიშვილი ნ. ოჩიაური გარსია.

ატაბურათ ხთისო 580.

ახალა მინდიათი ნ. მინდიათ ახალა.

ბაბილთ ნია (ბაბილის ნია), ღულელი, 206, 210 (?), 603.

ბაბუ(კ)ა ნ. გაათ ბაბუ(კ)ა.

ბალახურისძე-გაბური ნ. გაბური ბესარიონ.

- „ შიშნია 17.

ბალიაური თარუა 135.

ბერდაიშვილი ბაბო ნ. წიკლაური ობოლა.

ბერდიათ გაგა 602.

ბესარიონ ნ. გაბური ბესარიონ.

¹ მათქვამებად ყოველთვის ავტორები იგულისხმება. აქ მხოლოდ ის მათქვამებია ჩამოთვლილი, რომელთა შესახებაც ცნობები ან თვით ლექსშია შეტანილი, ან მოამბეთაგან მომებოვება. თუ რაიმე შეცთობა აქ დაშვებული, თუ მათქვამობა სისწორით არაა აღნიშნული (ეთქვათ, თუ ვინიცობაა, ნამდვილი მათქვამის ნაცვლად სხვაა დასახელებული), მე ნუვინ დამემდურება, რადგანაც მე იმას აღვნიშნავდი ხოლმე, რასაც მეუბნებოდნენ. შემოწმების საშუალება ყოველთვის არ მქონდა. აქ უეჭველია, ბევრია ისეთი უსახელო ლექსიც, რომელთა მათქვამობაც, წიგნის დაბეჭდვის შემდეგ, შედარებით ადვილი გამოსარკვევი იქნება ადგილობრივ.

ბიტურა, ბლოელი, 49.
 ბუბა 365.
 ბურღიაული გიგა 336 (შეიძლება გიგიტელი იყოს).
 ბურღული კოლიკე, ერწოელი, 599.
 გაბიდაური ნ. ცისკარაული კუკუა.
 გაბური (ანუ გაბური) ბესარიონ, ჭიმელი, 93ვ, 102ბ (?), 134დ (?), 217 (ნ. დამატებაც),
 221, 224, 229, 237, 338, 339, 447, 448, 463, 446, 466 (კოლექტ.), 467, 468,
 474, 476, 477, 539, 617, 618 (ნ. ჩამწერთა შორისაც).
 გაიათ ბაბუა 670.
 გასპარა ნ. ქიბიშაური ქორია.
 გაგა ნ. ბერღიათ გაგა.
 გიგაური აბა აფ შინას ძე, (ღიჩინი), ბლოელი 369, 453, 466 (კოლექტ.), 563, 566,
 779 (ნ. ჩამწერლებშიც).
 „ ბაბუა 545 (?)
 „ გიგა (დაბალ გიგა, არახიჯელი) 226, 568, 577, 589.
 „ სეთისო 471, 479 (შეიძლება იგი ჩამწერი იყოს და არა მათეკამი).
 გიგიტელი 579, 581, 788 (შდრ. ბურღიაული გიგა).
 გოგოჭური განმა, კანეშას ქალი, 668.
 „ გუგო, გუროელი, 680, 730.
 „ თიურა, თორელი ქალი, სახილელი, 609.
 „ სთისო, გუროელი, 682.
 გოდერძიანი 347 (ნ. თამარა).
 გულბათი (ლიქოკელი სახონა, აკუშელი) 225.
 ღიჩინი ნ. გიგაური აბა.
 ვაჟა-ფშაველა ნ. ქერაული ბაძია.
 ვეფხვია ბეწიას ძე (არაბული?), სახილელი, 401.
 თამარა 323, 324(?), 347 (გოდერძიანი); თამარუა ლიფოდელი, 356.
 თეთრაული (თეთრიაული) გაგა (=ნისლაურთ მაისტელი) 446, 649.
 ითირიშვილი 643.
 იოსებ 786.
 კალატოზაიშვილი 469.
 კოტორელი (გიორგით კოტორელი, გიგა არაბული) 583.
 კურტენაიშვილი 633.
 ლელა 329.
 ლიქოკელი მგელა 208, 480 (შეიძლება ჩამწერი იყოს).
 „ სახონა (=გულბათი), აკუშელი, 225.
 მარიემი ნ. ჩალხათ მარიემი.
 მერცხალი (ანუ მერცხალა) ნ. წიკლაური მინდია.
 მზექალა 248.
 მთვრალა 588, 642.
 მინდიათ ახალა 645.
 მუშტარა 366.
 ნადირო, გუდამაყრელი, 029.

ნათულა 88.
 ნანა 364.
 ნაკშირული გიგა, ამღელი, 455.
 ნია ნ. ბაბილთ ნია.
 ნისლაურთ მისტელი ნ. თეთრული გაგა.
 ომა ნ. წიკლაური მინდია.
 ომათ სუხია 535.
 ოსიკა 578.
 ოჩიაური ალექსი ალექსას ძე (=პატარა კევსური) 402 (?), 450, 451, 454, 456, 457, 458, 460, 461, 619, 634, 648, 541 (?).
 „ გარსია 222, 334.
 „ გიგია (ანუ გიგა, სუტუნიშვილი, გარდაიცვ. 1916წ.) 371, 587, 589, 620.
 „ თოთია 466 (კოლექტ.).
 „ მინდია 016
 „ ნიკო (ჩაჩაური) 308, 570, 632, 683.
 პატარა კევსური ნ. ოჩიაური ალექსი.
 პატარა კევსურიშვილი (?) 541.
 პეტრო (პეტრუა, პეტრო ჩამღელი) ნ. წიკლაური უშიშა.
 სალამქანა (?) ნ. ალამქარა.
 სუართ ამინა 57 შწშ.
 სულხანაური, ბისოელი, 601.
 სუხია ნ. ომათ სუხია.
 უშიშა ნ. წიკლაური უშიშა.
 ფიცხელაური ივანე, მოხევე, 04, 023 (პირვ. ნაწილი).
 ქავთარი, ფშაველი, 201.
 ქეთელაური 330.
 ქვე-ქვეუბნელა 593.
 ქერაული ბაძია 642(?), 472 (ვაჟა-ფშაველა).
 „ ბეჭიტა 470.
 ქიბიშაური ქორია მგელას ძე (=გასპარა) 220, 582, 584, 588, 642 (?).
 ლუღუშაური გუგუა 227.
 შუაიშვილი დათვია 596.
 ჩალხათ მარიემი 343.
 ჩოთემო ნ. არაბული უნცრუა, ჯუთელი.
 ცისკარაული დიმიტრი 223, 475.
 „ კუკუა (გიორგი) 164 (გაბილოურობით), 678 (ჯურჯვიაულობით).
 ძილა 424 (?).
 ძუგარა 478.
 წიკლაური აბიკა 267, 515, 534, 667, 017.
 „ ბეწინა 684.
 „ გრანჯა (ჩუნთია) 165, 473, 514, 517, 672.
 „ ობოლა 136, 137, 545, 677 (ბაბო ბერდაიშვილი)

- „ მინდია (ომა, მერცხალი ანუ მერცხალა, ტეტია) 204/205, 216, 265, 512, 561, 565, 567, 569, 571, 573.
- „ უშიშა (პეტრო, პეტრუა, პეტრო ჩამღელი) 131, 547, 562, 564, 585, 586, 607, 628, 629, 630, 631, 666.
- „ წვრილა 187 (?), 466 (კოლექტ).

ჭინჭარაული ნ. ჯინჭარაული.

ხთისო ნ. ატაბურათ ხთისო.

კეკსურიშვილი 162, 210 (=ბაბილთ ნია?), 228 (?) (მღრ. ჯინჭარაული ბათაკა).

ჯაბუშანური გიორგი უთურგას ძე 519 (ნ. ჩამწერლებში, მოამბეებში).

ჯვეილაური იოსებ, უკენა-ფშაველი, 452.

ჯინჭარაული ბათაკა 267.

- „ ბაბუა, გოგოთურის ძმა, 465.
- „ გამახელა ნ. ჯინჭარაული ხელა.
- „ გოგოთურ, ბარისაკოელი, 520.
- „ გორგალა, შატილელი, 219 (ნ. დამატება).
- „ თათარი, აკოელი (ე. ი. ბარისაკოელი) 627.
- „ მამულა 681.
- „ მგელა, შატილელი, 679.
- „ სამუკა ნიას ძე 513.
- „ სულხანა(ური) გოგოთურის ძე 605.
- „ ჩონქარა, კისტნელი, 341, 592, 615.
- „ ხელა (ანუ: გამახელა) 606, 608, 611.
- „ ხოლიგა, ლებაისკრელი, 610.

5. ლექსთა საძიებელი

კეკსურული

I. საგმირონი

1. ერისთობა კეკსურეთში	43	14. ზურაბის ჯავრი	47
2. ზურაბის გალაშქრება კეკსურეთზე	—	15. მისურაული	48
3. ომი ღულის თავს	44	16. მშაველა	—
4. წყლიანი ლოგინი	—	17. ზურაბის წადილი საარხვატოდ	—
5. ომი აკუმოს	—	გალაშქრებისა	—
6. აზნაურების კოცა	45	18. დალატით დაკოცა კეკსურებისა	—
7. ომი ორწყალში	—	19. „ „ „ „	49
8. წერონი	—	20. ზურაბის მოკვლა	50
9. უტი	46	21. ზურაბის დაწყევლა	—
10. ქიჩბარაული	—	22. ზურაბის სიმამრი	51
11. ჭრელა ნადირიშვილი	—	23. ადგომამც იყვა	—
12. მიგრის ტყავი	47	24. კეკსურები ბახტრიონის ომში	—
13. ქერაულ-ქიჩბარაულნი	—	25. „ „ „	—

26. ზეზვა გაფრინდაული	52	67. „	70
27. „ „	–	68. „	–
28. ზეზვას დაჭერა	–	69. „	–
29. მარტია მისურაული	–	70. ანჯარ	–
30. მამუკა ქალუნდაურის მოკვლა	–	71. ბაბუხური	–
31. ბერდია	53	72. ბალათერა ჯაბუშანური	–
32. ბერდია და კირჩლა სანეს	–	73. ბალათერას ფარი	71
33. „ „ „	54	74. იოსება	–
34. „ „ „	–	75. ბექა	72
35. კირჩლა ბაბურაული	–	76. ბუკულიშვილი	–
36. „ „ „	–	77. თავისი ქალების დაკოცა	–
37. ლაშქრობა დაუგვიანდა	–	78. გაგა ბერდიშვილი	–
38. კირჩლას სიკვდილი	55	79. „ „	73
39. კირჩლას ქალი ტყვედ	–	80. „ „	–
40. შიოლა ღუღუშაური	56	81. კადელი ღერენათა	74
41. „ „ „	–	82. გორგი	–
42. შიოლა და მთრეხელი	–	83. „	–
43. ვაჟუხისძის მოკვლა თორღვას მიერ	57	84. თუშები ლეკების წინააღმდეგ	75
44. თორღვა	58	85. გულუხვიშვილნი	–
45. „ „ „	–	86. ზეზვა და თათულიკა	–
46. თორღვას მოკვლა	59	87. ივა	–
47. ნარჩევი ხალხი	–	88. თამარისძის დატირება	76
48. კევსურები გორის ბრძოლაში	–	89. ახია	–
49. კევსურები აწყურთან	60	90. კისტნელი იმედა	–
50. კევსურები თუშეთში ლეკების წინააღმდეგ	62	91. ლუხუში	77
51. სათრუსოოდ	–	92. მარიაშვილისძე	–
52. „	63	93. მექობაური	–
53. აბდულა	–	94. სესელა	78
54. გაბრიელ	64	95. ფერაულნი	–
55. წინის ჟმის გმირი	–	96. მინდია ბერდიშვილი	79
56. პატარა კახი	–	97. მჭედლური და წიქა	–
57. თურექმანი ტფილისში	–	98. ნაკულა გამაროზა	–
58. რკინის კარის შექსნა	65	99. ნასკვაურისძე	–
59. ქალაქის არევა	–	100. უთურგის გიორგი	80
60. ბორაყის წადება	66	101. სახელობა	–
61. ხახათ მწარია	–	102. მინდია (შიშნია) ბალახურისძე	–
62. ლევანი	–	103. აღუდაური	81
63. „	67	104. „	–
64. დათუნა	68	105. მარტია კირჩლაიშვილი	82
65. მუცალი	–	106. უშიშა ოჩიაური	–
66. აბაშა	69	107. უშიშა წიკლაური	83
		108. „ „	–

109. „ „	84	148. მშავლების ლაშქრობა შატილზე	
110. ღამბერდი და შაკანა	85	გარას მეთაურობით	101
111. შალვათ ხაზონი	–	149. მშავლები ტერელოს	102
112. „ „	86	150. გუროვლები სამაისტოდ	–
113. შუქიაური	–	151. შატილის გატეხა	103
114. ჭორმეშა	–	152. მშავლები ქვა-კიდს	–
115. ხუის ანთა	–	153. გარა თურმანაული	–
116. „ „	87	154. ჩანთელი და აფთარაული	–
117. ძალლიკა ხიმიკაური	–	155. ლეკების დაცემა კისტანზე	–
118. ფუნჩა და მანგია	–	156. ქისტებმა გზა შეუკრეს თუშეთს	
119. ფუნჩათ ჯამრული	–	მიმავალ კარატის ჯვარიონთ	104
120. ველგუჯა ხუშაიშვილი	88	157. „ „ „	–
121. თუშების მექალაქე	–	158. „ „ „	–
122. ბაის ციხე	–	159. „ „ „	105
123. სალუქის ქავთან	–	160. ქისტი ისთაბარი	–
124. ისყია	89	161. თადიაურნი	–
125. კევსა თქვეს	–	162. ლეკის ლაშქარი კევსურეთში	–
126. ფხოველი და შავანელი	–	163. ნანა თორღვაის ქალი	106
127. შავი ვარ	–	164. ბერდიშვილები	107
128. გუროვლები სამეკობროდ	–	165. „	108
129. „ „	90	166. ქოლიკიშვილი	–
130. მითხოვლების დასხმა		167. კევსურების გალაშქრება მითხოს	109
არდოტლის ცხვარზე	91	168. ჩავგირილა	110
131. ძვლის სამანი	92	169. კევსურები საურუმოში	–
132. ტყვეების დაყრევინება	–	170. კევსურების გალაშქრება	
133. ლეკების დასხმა	–	არშასა და სნოს	111
134. ფაცხვერი და ალუდი	93	171. უხათზე დაცემა	–
135. ქისტების ლაშქრობა არხოტზე	–	172. ომი ბევრის მიუცემლობის გამო	112
136. „ „ „	95	173. ქორთუა	–
137. „ „ „	96	174. ჭირი არ შეარჩინეს	113
138. კმლითა თუშთ, ხანჯრით ლეკებმა	97	175. ღილღველთ დაცემა ჯუთაზე	–
139. ღილღვლების დასხმა ლაგაზიანთ		176. კევსურების გალაშქრება არხოტზე	114
ცხვარსა და კაროვანზე	–	177. ნაროზ ბლოელი	115
140. თუშთ მოურავი	98	178. სამითხოლო აპირებენ გალაშქრებას	116
141. თუშების დაცემა კოშარაზე მიცქის		179. პირობის შეკვრა	–
ბელადობით	–	180. მშავლების ლაშქრობა ქმოსტზე	–
142. ღაზი და ლუის ლუხუმი	99	181. ოჩიაურნი	–
143. ლუის ლუხუმი	–	182. გაგაის ძიძი	117
144. თარეშიდან მოსული შვილები	100	183. ლეკების დაცემა ლულსა და სნოზე	118
145. აპარეკა	–	184. ივანეური	119
146. ხოგაის მინდი	–	185. კაცმატელთ მზირი ქისტეთში	–
147. მოლოდინში	101	186. „ „ „	120

187. მანგიათ ოსისფერაი	120	227. ,, ,,	146
188. ბერიძე მჭედლურიშვილი	121	228. ,, ,,	147
189. ფულიკა	–	229. ,, ,,	148
190. მინდია	–	230. ძმის სისხლის ალების მოლოდინში	149
191. მამუკა გელდიაური	–	231. აბა ბაკალაური	150
192. გორგასლამ	–	232. ფადიაური	–
193. მტრის ვალი	122	233. სამი მზე	–
194. ყმაწვილის მოკვლა ჭორმეშავს	–	234. ახალა	–
195. ,, ,, ,,	123	235. ,,	–
196. ჯოფოლიკათა ივანე	–	236. ,,	–
197. სისხლი იძიეს	–	237. თორმეტის შურის მძებნელი	151
198. თამარისძის სისხლი აიღეს	124	238. მინდია თეთრაულისძე	–
199. ჭრელას სისხლი იძიეს	–	239. ,, ,,	–
200. ღაღუმი	125	240. უთურგიანნი	–
201. თათრების დასხმა ფშაველთ ჯოგზე	–	241. ხალიაისძე	152
202. ქურდობა არ შეარჩინეს	126	242. მიქელა	–
203. დაავიწყეს ცხენის მოპარვა	–	243. თუშები სააქორაოდ	–
204. ქისტების დასხმა ფშაველების ცხვარზე ანდარუყოს მეთაურობით	–	244. ლეკები და თუშები	153
205. ,, ,, ,,	127	245. დანდობით გაწყვეტინება არხოტივებისა	–
206. ,, ,, ,,	128	246. კადუელები	–
207. კაგა ნაროზაული	–	247. წითელათანა	–
208. სულხანაური	129	248. ჯაბირი წყალზე	–
209. ,,	130	249. გუროვლები სამეკობროდ	154
210. ფუტკრის ქურდი	131	50. ყარაული შიბუს ჭალაში	155
211. ქისტების დასხმა თუშების ცხვარზე	–	251. ნისლაურისძე	–
212. ყაზიბეგიანთ ცხვარზე დასხმა	133	252. გაბურთ დაღევა	–
213. ცხენების წასხმა ზენა-მკრიდან	–	253. შატილის დაწვა	–
214. ,, ,, ,,	134	254. შშაველ-კეესურთ მიშველება თუშეთში	156
215. კვირიკა და ცხენის ქურდი	–	255. ტყვეობიდან გამოქცეული	–
216. აბა გიგაური	135	256. ხარხელაურნი	157
217. ,, ,,	136	257. გუდანის ჯვარს	–
218. ,, ,,	137	258. ბატატი	158
219. ,, ,,	138	259. ორბელნი	159
220. მამუკა და სადარა	139	260. შალვა	–
221. სადარა	–	261. მიქანი	–
222. ზეკუცია არხოტს	140	262. თურმან ფაფარენელი	–
223. მამუკა გოგოჭური	141	263. კილავის გადამღებელი	–
224. ,, ,,	143	264. წინას ვალზედ მიფოლა	–
225. ,, ,,	144	265. ბჭობა არხოტისა და ლილღოს შესარიგებლად	160
226. ,, ,,	146		

266. არხოტივინებს	161
267. სწორ-სწორად შაქება	162
268. რა უნდა ვაყვას	163
269. რა უნდა იცოდეს ბუწიკუმაც კი	–
270. დაბარება ველს წასულს	–
271. ალაზანს	–
272. ახლები ომში	–
273. მეტობის ქნა	164
274. ზვავი	–
175. კაი ყმა	–
276. „ „	165
277. „ „	–
278. „ „	–
279. „ „	–
280. ცუდი ყმა	–
281. „ „	–
282. ყმა კაი და ცუდი	166
283. „ „ „ „	–
284. „ „ „ „	–
285. „ „ „ „	–
286. „ „ „ „	–
287. ვაშკაცი	–
288. „	167
289. „	–
290. „	–
291. „	–
292. თქვენისთანა	–
293. „	–
294. „	–
295. „	168
296. მამაცი ყმა	–
297. ტანად და გულად	–
298. ერთგულსა და ორგულს	–
299. ქალი და ვაჟი	–
300. ომის კარ დამჭენებელი	–
301. ჯაჭვი	–
302. მშვილდოსანთ	169
303. ვის რა ალაღებს	–
304. ომში უკრძალავნი	–
305. კმალი	–
306. მოკლე კმალი და მდაბალი ვაშკაცი	–

307. შატილიონი და კმალი	169
308. ნიკოს კმალი	170
309. ახალგაზღვას	–
310. ბუწინიკას	–
311. ბუნა	–
312. რა მამწონს	–
313. ლურჯაის ნატოტარები	–
314. დიდი იმედი	–
315. ობოლი ველად	171
316. სამაისტლო ვაჟები	–
317. შაპატივევა	–
318. ოროლთ გამდარებელი	–
319. ნატვრა თუშის ქალისა	–
320. ლუდი, ძალი და ყმა	172
321. ხუთთა მცემელი	–
322. შეუპოვარი	–

II. სატრფიალონი

323. ბესარიონს	175
324. „	–
325. ხოლიგათ თათარას	176
326. კვირიკას	–
327. ალექსის	–
328. აბაისძეს	177
329. ძილას	–
330. ეთერს	–
331. თინას	–
332. გაშორშორება	–
333. ალიათ ხორას	178
334. ლალე	–
335. ქაჯია და ქერქა	179
336. ჩალხაის მარიემას	–
337. ოსმანს	–
338. გაცინებულს	180
339. სათითე	–
340. საუკნიახოდ	–
341. ვაშკაცის მაუწყინარი	181
342. ბევრის დროს გამამცველი	–
343. სიზმარში სანახველი	–
344. ძმობილის გაწირვა	182
345. პატარა ამბავი	–

346. წილის გაყრა	183	388. მეფარაგეს	197
347. ძელიძხანას	–	389. ციფირად დაწერებული	198
348. სუყველაის გაწირული	184	390. ღილის ქსნას დაჩვეულს	–
349. მოძულებულ ძმობილს	–	391. ზრიალ-გრიალი –	–
350. როგორი უნდა ქალი	185	392. ელიზბარა	199
351. როგორი უნდა ვაჟი	–	393. კერაჩი შატანება	–
352. როგორ ვაჟს უნდა ქება	–	394. შაპირებული	–
353. სასაღდათოს	186	395. ურიგო წოლა	–
354. საღდათში მიმავალს	–	396. გულზედ მოსული	200
355. ქმრის დაწუნება	187	397. არქიელა	–
356. წყემსობად	–	398. მუქარის დათხოვა	–
357. მწუხიარე ძმობილს	–	399. გროშად	201
358. საყვედური	188	400. დასავით წამება	–
359. დღე თუ ღამე	–	401. ილო და სანათა	–
360. რა უნდა სიყვარულს	189	402. ქალის მოტაცება	203
361. მთას იქითელა ვაჟას	–	403. ობოლივით ატირება	204
362. შენაც გარმადი	190	404. საკინძი	–
363. ძმობილის ამტერება	–	405. ბაბალეს	–
364. სიკეთე წყალში	–	406. ჯინჯარაულთ ქალი	–
365. გადარყვნა	–	407. ქალ-ვაჟის სიტყვა-პასუხი	–
366. ჩემთან ჩემი, სხვასთან სხვისი	191	408. „ „	205
367. მკვდარი ღობილი	192	409. ფარაგ-ჩამოწვეტილი	–
368. მკვდარი ძმობილი	–	410. თუ მინდა	–
369. უკულმ სირბილი	–	411. კოტანი	–
370. ნეტანი გამაგებოვა!	193	412. ბანზედ ტრიალება	–
371. მიბრუნებული	–	413. ვინაც შენთან	–
372. შუალამეთ მდინრებს	–	414. ვირთ შაფერება	206
373. ქალი წყალზედ	194	415. გომია	–
374. დედის ერთას	–	416. მანც არ	–
375. მაშინ და ეეხლა	–	417. კასთან –	–
376. ჯობილობით	–	418. ვაჟის ნატვრა	–
377. თეთრს ცხენოსანს	195	419. „ „	–
378. ტივლად	–	420. გიორგის	–
379. კვეთილიანი ქალი ვაჟს	–	421. ქალების ნდომა	207
380. სხვათა ენათა მიმყოლს	–	422. სურვილს მოკვლევინებული	–
381. ცრემლები	196	423. მეძროხე ქალს	–
382. პირის უტეხლობა	–	424. წყემსს	–
383. გაფოთებული	–	425. ლამაზს	–
384. ცოლის წართმევა	–	426. სიცილ-ხანანი	–
385. საყელო	–	427. ქოჩორეები	–
386. ფარაგის ამბები	197	428. ყვითელ-თმიანს	208
387. მოლოდინში	–	429. აიმას	–

430. დასტური	208
431. სამაგიერო	–
432. ჩახურვა	–
433. შენის შიშით	–
434. წაწლები	209
435. ტრფიალება	–
436. ცოლები ქმრებზე	–
437. უქმრო და უცოლო	–
438. რაზე შეეტყობა	–
439. საქმარეები	–
440. კახური ტილი	–
441. გუნების ქმარი	210
442. გასათხოვარ ქალი კევსურისა	–
443. ნიატ	–
444. სამი დღე-ღამე	–
445. შუაჩი	–

III. სხვა-და-სხვა

ა) სალდათობა და ომი

446. ნაობრანცს	213
447. სალდათში მიმავალი	–
448. თეთრ-ქუდაები სარუსეთოდ	–
449. სალდათში მიმავალ ძმასა და სწორ-ფერს	214
450. სალდათად დაბარებული	215
451. ღელვა ზღვაზე	–
452. მეცხვარე სალდათი აფიცერზე	216
453. გადათხეული	–
454. სმირნაზე	217
455. სალდათის დანაბარევი	–
456. ვაენი გოსპიტელში	219
457. ,, ,,	220
458. ,, ,,	–
459. ,, ,,	–
460. შინისკე მზადება	221
461. მაკითხვა	222
462. სალდათის წადილი	223
463. სახალწლო მილოცვა სწორებს	–
464. სალდათის სიკვდილი	224
465. ომი გუმბრზედ	225
466. მობილიზაცია	226

467. ბრძოლის ველზე	228
468. წელწად-წუხსრა გრანიცაზედ	228
469. სულკაზედ	–
470. ეშმაკის მოგონილი	232
471. სისხლის წვემა	234
472. მსოფლიო ომში დაჭრილი	235
473. წვერილას	–
474. სიკვდილი ფრონტზე	236
475. კობა ცისკარაული	237
476. ,, ,,	238
477. მსოფლიო ომის დროს 1914-15 წწ. დაკოცილი არხოტიენები	240
478. ომისაი და ცდისაი	242
479. ნიკალას დაცემა	243
480. თვითმკვრობელობის დამკობა	244

ბ) სტუმარ-მასპინძლობა

481. ქოში წითელი	244
482. ძლივ სამ	–
483. წინად და ეხლა	245
484. რა იყო და რა არა	–
485. რაში რას	–
486. სასტუმროდ და სამასპინძლოდ	–
487. სპილონი	–
488. ზერდავი	–
489. უსტუმროდ	–
490. ბარაქა	246
491. ქორთა სადილი	–
492. შაჩვევა	–
493. ძველი ტალავარი	–
494. ორსავე	–
495. მძიმენი	–
496. შენ და ჩვენ	247
497. გძელი ღხინი	–
498. ლულოვეთი	–
499. ჭაჭანისძე	–
500. პურ-ძვირი	–
501. ძე	–
502. დიასახლისი	–
503. პურადი და მამაცი	248
504. პურადობა და მამაცობა	–

გ) ნადირობა

505. მოყმეთ	248
506. ჯიკვს	—
507. „	—
508. ღაბერდის ეხი	249
509. საკარის მთა	—
510. მენადირის თოფი	—
511. კირიმოსანს	—
512. თივის თრაზე	—
513. სათივოდ	250
514. ჯიკვზე ნადირობა	251
515. მემჯობიენი	252
516. მენადირის მარცხი	253
517. მენადირის ხიფართი	254
518. შვიდნი ძმანი და იმათი ბიძა	—
519. მოყმე და ვეფხვი	255

დ) სიკვდილი

520. სიკვდილთან გაბაასება	256
521. სიკვდილი ახალ-უნლებისა	258
522. დარიშკანით მომკვდარი და სხვა ახალგაზღვები	259
523. ჩათიბვა სიკვდილის მიერ	260
524. ნარჩევი ვაჟების ჩაკოცა არხოტში	—
525. ქალების სიკვდილი ბარისაკოს	261
526. სიკვდილი და ობოლი	—
527. სოფლის უფროსი	—
528. ჭირის პატრონს	262
529. კმელეთის თვალი	—
530. რეკათ ჯამრული	—
531. ჯიკუა მაკინცაური	—
532. მარტია შუქიაური	—
533. მეგრულათ ფუნჩია	263
534. სუხუშია	—
535. წყალში ჩავარდნა და სიკვდილი	264
536. ალაღებულ წყალში დაღუპვა	—
537. საფლავის დაძვრის შედეგი	265
538. ტანად დაბალა ვაშკაცი	266
539. დავით წიკლაური	—

ე) თქმულებანი

540. ციხის ნაშალი	268
541. შურის ციხე	269
542. იაკსარი	270
543. კობალა	272
544. „	—
545. ღვეების კორწილი	—
546. ღვეების ამომწყვეტი	273
547. გაბურთ ეშმა	275
548. სალოცავები	—
549. მამახურას	—
550. გულის კერძება	—
551. ალვა	—
552. ნაბღებურ	—
553. გვლენა	276
554. მედროშაეს	—
555. იშრიშობა	—
556. ახალი წელი	—
557. აღების ღამე	—
558. აკვსების შაბათს	—
559. მარიანობის მარხვა	—
560. სულეთი	277

ვ) გალექსება

561. თოხლების დაკოცა აბას მიერ	277
562. „ „ „ „	278
563. აბასაგან მინდიასა და უშიშას	—
564. უშიშასაგან აბას	279
565. მინდიასაგან აბას	280
566. აბასაგან მინდიასა და უშიშას	—
567. მინდიასაგან მარტიას	281
568. მარტიასაგან მინდიას	282
569. მინდიასაგან ახიელლებს	—
570. ახიელლებისაგან მინდიას	—
571. მინდიასაგან აფშინას	283
572. გ. არაბულისაგან უშიშასა და მინდიას	—
573. მინდიასაგან გ. არაბულს	—
574. ჯუთელთ	—
575. „	—
576. ქმოსტელთ	284

577. არახიჯელისაგან უშიშას	284	615. ოჯახი	300
578. ოსიკასაგან მანგიას	285	616. წყევლა	—
579. გიგიტელისაგან ოსიკას	—	617. კარი ნიკორა	301
580. ხთისოსაგან გიგიტელს	—	618. ცხენი	—
581. გიგიტელისაგან ხთისოს	—	619. ნისლის ფერი	—
582. გასპარასაგან ლიქოკელთ	—	620. წითლას გაყიდვის შემდეგ	302
583. გასპარას	286	621. ხალხელაურის ცხენი	—
584. გასპარასაგან ხახონაურთ	—	622. ბერი ცხენი	—
585. ღედიდაებს	287	623. ჯორა	—
586. „	—	624. სეტყვა კევსურეთში	303
587. ჯიკვის ტყავები	—	625. საქონის ჳირი	—
588. მამიდაშვილს	—	626. წყლის ადიდება	—
589. გივასაგან ბალიაურს	288	627. ურჯული რჯული	304
590. ხუტუნშიშვილისაგან აკვაიშვილს	289	628. უშიშა წიკლაური (პეტრო)	—
591. აპარეკულს	—	629. „ „ „	—
592. ბაბილთ ლელა	290	630. „ „ „	—
593. გივიას	—	631. „ „ „	305
594. ცაში შაკუნა	—	632. ნიკო ოჩიაური	—
595. კაკმატელთ ახალ-ვაჟები	291	633. კურტენაიშვილი	—
596. დათვიას	—	634. ახალგაზღებს	—
597. მაკითხვა ძმობილს	—	635. მაჩუყო და მგელა	306
598. დავითათ ბერდიას	292	636. ბატონი ძირეს	—
599. მწარიას	—	637. კულა გლდანელი	—
600. ჩემს მეშაირეს	293	638. იჩო	307
601. მჩეჩელნი ბისოს	—	639. ახალ-წული	—
602. გაგასაგან გამახელისძეს	—	640. მარტია და მაჩვი	—
603. შშავლისა და კევსურის გაბაასება	—	641. კურდღლის ბაცაცა	308
ხ) ნარევი		642. მარკე ყოფილა	—
604. ზელიმ-ხანზე დაცემა და მისი ძმის მოკვლა	294	643. ბათირა	—
605. სისხლის აღება	296	644. ყროლი ზამთარი	309
606. ზიანი	—	645. კევსური კახეთში	310
607. ხავიწურა	297	646. სამის შასმა	—
608. ქისტების დაცემა მთიბელ-მამკლისად	—	647. ვარამი	—
609. მობილიზაცია	298	648. არხვატს	311
610. თოფის სროლა ორ-წყალში	299	649. არხოტი და არხოტიენები	—
611. შუღლობას მოწადინებული	—	650. ბარისაკოს	312
612. ომი კელის წყალზედ	—	651. კინალ	313
613. ჩუას სიკვდილი	300	652. დიაცის შუღლი	—
614. ჯარჯო	—	653. ღედაკაცი	—
		654. ქმარ-უნდაური	—
		655. ჯალაფთ დამჯერე	314
		656. ძაგება	—
		657. გაძლება	—

658. ძველების მოგონება	314	701. შენ რადა-ღ	329
659. ნაცვალ-სუღია	–	702. სტუმართ უნდაური დიაცი	–
660. თავგები წისქვილში	315	703. ადრე და ნელად	–
661. თავგების ქორწილი	–	704. გაგონება	–
662. კატის ომის თავგებთან	316	705. რად მინდოდი?	–
663. თავვი და ღულელი	–	706. წუთისოფელი	–
664. გირწვილების ქორწილი	–	707. „	–
665. არხოტჩიგი	317	708. ფიცის კარს	330
666. უთურგით ქავ-ციხის პატრონი	–	709. კაი კაცი	–
667. ხუცობა	–	710. რკინის ქალამანი	–
668. სამრელოს ყორის ქვანი სახლში	318	711. გულის ტკივილი	–
669. საკიდლიანი	–	712. დილის ნიავს	–
670. გავიარე და კვიბეცა	–	713. კევსურული ნანა	–
671. სინდიურისძე	319	714. წყლის მარსიტი	–
672. ჭოლიკაურს	320	715. რა სჯობ	331
673. იდია	321	716. ქალისად და ვაჟისად	–
674. რუსეთ-იაპონიის ომი	–	717. გატეხა-გაუტეხლობა კმლისა და ვაჟისა	–
675. იმპერატორს	322	718. ქული	–
676. მითირი	323	719. კევსური	–
677. ბაკათ ბაკა	–	720. ხეჭეჭა	–
678. ხოლმე და მეთქი	324	721. მითხოვლის ქალი	–
679. ტყვილით გატენა	–	722. ლაშქარშით დაბრუნებული	332
680. ფანდური და წისქვილი	325	723. ქალის წყევლა მეშაირეს	–
681. თრევა ძაღლის კუდივით	–	724. ძილა	333
682. მეშეშე	–	725. ჩახერგვა	–
683. ფიცრობად	326	726. ფიჩხობაზე	334
684. არწივ-ჯიკვებს	–	727. ფშაურად გადანათლული	–
685. ყორნებს	–	728. მედიდურს	335
686. ჩიტებს	–	729. მელანიას	–
687. ძმანი და რძალნი	327	730. საღალატოდ	–
688. მოკეთეები	–	731. გულადობა	336
689. ბერნი ძმანი	–	732. მოწმალს სკოლა	–
690. ბერი კაცი	–	733. სკოლაში	–
691. „ „	–		
692. „ „	–		
693. დარდიან მოვრალი	–	წ) მთიბლური	
694. მომცდარ ყანა	328	734. თიბად გასვლა	337
695. პატვი მუშას	–	735. ბროლია ცოლი	–
696. მამკალნ ქალნი	–	736. თიანელი	–
697. სწორების სიყვარული	–	737. ცელი და ცოლი	–
698. შვენება	–	738. მთიბელი მთიბელს	–
699. ჯალაფობა	–	739. ბერდია	338
700. ტყუებით წამოყვანილი	–	740. ბეჟიტაიშვილი	–

741. გველი	338
742. ქოქომონი	–
743. ირემი საფქავზე	339
744. ღვირბინი	–
745. სისხლიანი წყალი	–
746. შარვანაული	340
747. არწივის მაღალი	341
748. სულა და კურდღელა	–
749. მშაველი თუ ჩარგალელი	–
750. საჩივარი	342
751. ხოხორი	–
752. დროშა	–
753. რექა	–
754. ახუნე	–
755. სასიპის ღელე	343
756. ხვეწნა	–
757. დათვია	–
758. ცელ-ცულა და ცოლ-ცულა	–
759. უსაჯურისძე	344
760. სათითიანნი	–
761. ამანათი	–
762. მირეშა	–
763. მოწმელ-დათვისელი	345
764. თოთიაური	–
765. ჯიმჯიმი	–
766. მისრიანი	345

01	364
02	370
03	396
* 04.....	408
05	420
* 06	425
07	428
* 08	459
09	461
* 010	462
011	468
* 012	477
013.....	481
014	493
* 015	497
016	498

767. სკლატის საკელნი	–
768. მთიბლების სამღერაღს	346

თ) დამატებანი

769. ღარაქშიძე	346
770. ხოროშნელი ტყვე	346
771. თესლი	347
772. ვეფხვნი და ლომნი	–
773. ლუდი	–
774. კარგნი გასაჭირნი	–
775. მკარ-გრძლივ	–
776. ტირილი და გვლევნა	–
777. ქისტების მზირი კაკმატში	348
778. წოვა-თუშების დაცემა ქისტების ცხვარზე	348
779. წყლიან აკოფში	349
780. მომარკება	351
781. ძმანი სულეთში	–
782. თიანეთის მაზრის უფროსს	352
783. ხინკლები ტყავზე	–
784. დახასიათებანი	–
785. მოჯაბრებეს	353
786. ბეწინას	354
787. არაყიანი ქინთი	–
788. აბაბაი რო	–

017	499
* 018	509
019.....	511
020	525
* 021.....	543
* 022	572
* 023	594
* 024	608
* 025	609
026	619
027.....	629
* 028	635
* 029	758
* 030	782

NB. ვარსკვლავიან ნომრებს გარდა ყველა ხეკსურულია.

კარიანტებში წასულთაგან ხევსურულია შემდეგი ნიშნებით აღნიშნული ნომრები: B, Ba, Bb, Bc, Bd, C, Dj, G, Gi, Gog, Gs, H, M, O, R, Sh, T, Th, U, ამას გარდა ჩაწერილები ვაჟიკა არაბულინსა, ნ. მაკალათიასი, ნ. ჭონქაძისა და ზოგი სხვაც:

2 ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, 4 გ, 6 დ, ვ (ღამ.), 8 ბ, გ, დ, ე, ვ, თ, 9 ბ, გ, დ, ე, ვ (ღამ.), 10 ბ, 11 ბ, 12 ბ, 14 გ (ღამ.), 18 გ, დ, ე, ზ, მ, თ, 19a გ, 24 ბ, გ, 25 ბ, 26 ბ, 28 ბ, 30 ბ, 32 ბ, 34 ბ, 36 ბ, ე (ღამ.), 37 ბ, გ, 38 ბ, გ, 42 ე, 43 ბ, გ, 44 ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, მ, 45 ბ, 47 ბ, გ, დ, ე, ვ, 48 ბ, გ, დ, ე, ზ (ღამ.), 49 ბ (ღამ.), 50 ბ, 58 ბ, გ, დ, 59 ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, თ, ი, 65 ბ, გ, დ, 72 ბ, გ, დ, 74 ბ, გ, 75 ბ, გ, 76 ბ, 79 ბ, გ, დ, ე, 80 ბ, 86 ბ, 88 ბ, 90 ბ, 91 ბ, გ, 93 გ, 101 ბ, 102 ბ, 103 ბ, 104 ბ, გ, 107 ბ, გ, დ, 110 ბ, 134 ბ, გ, დ, ე, 139 ბ, 140 ბ, გ, დ, 143 ბ, 146 ე (ღამ.), 154 ბ, 155 ბ, 157 ბ, 163 ბ, გ, 165 ბ, გ, 167 ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ (ღამ.), 169 ბ, გ, 170 ბ, გ, დ, 175 ბ, 176 ბ, 177 ბ, გ, 180 ბ, 182 გ, 183 ბ, გ, დ, ე, ვ (ღამ.), 184 ბ, გ, 187 ბ, 193 ბ, 205 ბ, 206 ბ, გ, 208 ბ, 211 ბ, გ, დ, 217 ბ, გ, 218 ბ (ღამ.), 219 ბ (ღამ.), 223 ბ, გ, ე, 224 ბ, 229 ბ, 233 ბ, 237 ბ, 246 ბ, 249 ბ, გ, 254 ბ, გ, ია, 255 ბ, 258 ბ, 265 ბ, გ, ე, 270 ბ, გ, 273 ბ, 274 ბ, 275 ბ, გ, დ, 279 ბ, 284 ბ, 285 ბ, 286 ბ, გ, 290 ბ, გ, 293 ბ, 299 ბ, 303 ბ, 306 ბ, 314 ბ, 317 ბ, 319 ბ, გ, დ, 322 ბ, 325 ბ, გ, 335 ბ, 340 ბ, დ (ღამ.), 341 ბ, 344 ბ, 347 ბ, 349 ბ, გ, დ, 355 ბ, 359 ბ, გ, დ, 367 ბ, 377 ბ, 384 ბ, 385 ბ, 408 ბ, 435 ბ, 448 ბ, 470 ბ, 473 ბ, 482 ბ, გ, 485 ბ, 486 ბ, 487 ბ, 488 ბ, გ, 489 ბ, გ, 494 ბ, 495 ბ, 497 ბ, 507 ბ, 512 ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, 513 ბ, 516 ბ, გ, 517 ბ, 519 ბ, გ, დ, ე, ვ შნშ., ზ, მ, ი, 520 ბ, 524 ბ, 535 ბ, 540 ბ, 541 ბ, გ, დ, 542 ბ, გ, 543 ბ, გ, 545 ბ, გ, დ, 546 ბ, გ, 551 ბ, 552 ბ, გ, 558 ბ (ღამ.), 559 ბ, გ, 561 ბ, 562 ბ, 564 ბ, 582 ბ, 583 ბ, 584 ბ, 594 გ (?), 598 ბ, 603 ბ, 616 ბ, 620 ბ, 638 ბ, 658 გ, 670 ბ, 671 ბ, 690 ბ, გ, დ, ე, 713 ბ, გ, 734 ბ, 737 ბ, 745 ბ, გ, 748 ბ, 756 ბ, 780 ბ, 788 ბ.

ფშაური

(A, Bo, Ge, Lb, Lr, Mr, V (ნომრობით აღნიშნულები), X, ყველა რომელთაც „ფ“ ასო უზის: Rგ, Roგ, Shგ, Tგ, კომარაში ჩაწერილი უცნობი პირის მიერ და ზოგი სხვაც).

2 თ, 4 ბ, 6 ბ, გ, 7 ბ, 8 მ, 10 გ, 14 ბ, 15 ბ, 18 ბ, ი, ია, 19a ბ, 20 ბ, გ, ე, ვ (ღამ.), 21 ბ, 24 ვ, მ, 25 დ, ია (ღამ.), 28 ვ, ზ, 29 ბ, 32 გ, 36 გ, დ, 38 დ, 42 ზ, 43 დ, ე, ვ, 44 თ, ი, ია, იბ, იდ, 45 გ, 47 ზ, 48 ვ, 56 ბ, გ, 58 მ, თ, ი, ია, 59 ია, იგ, 62 ბ, გ, 65 ვ, ზ, მ, 72 ზ, მ, 74 ვ, ზ, მ, 75 დ, ე, 80 გ, დ, 86 გ, დ, 91 დ, 93 გ, დ, ე, 99 გ, დ, ე, ვ, ზ, 105 ბ, 120 გ, დ, ე, 125 დ, ე, 126 ბ (ღამ.), 134 ვ, ზ, მ, თ, 146 ბ, გ, დ, 179 ბ, გ, 180 გ, 181 ბ, 182 ე, 184 დ, ე, ვ, ზ, მ, 201 ბ, 205 დ, 223 დ, 225 ბ, 227 ბ, 232 ბ, გ, 254 დ, ე, ვ, ზ, 255 გ, დ, ე, 256 ბ, 260 გ, დ, 270 დ, 274 ვ, 275 ე, ვ, 276 ბ, 278 ბ, გ, დ, 279 ბ შნშ., 280 ბ (ღამ.), 282 ბ, 283 გ, 284 დ, 285 გ, 287 დ, 305 ბ, 306 გ, დ, 316 ბ, გ, დ, ე, 317 გ, 318 ბ, 320 ბ, 322 გ, 340 გ, 360 ბ, გ, 362 ბ, 377 გ, 403 ბ, გ, 411 ბ, 416 ბ, 417 ბ, 419 ბ, 422 ბ, 424 ბ, 428 ბ, გ, 433 ბ, 435 ბ, დ, ე, ვ, 438 ბ, 465 ბ, გ (ღამ.), 482 დ, 484 ბ, 499 ბ, 506 ბ, გ, დ, ე, 516 დ, ე, ვ, 518 ბ, გ, დ, ე, 519 ვ, თ, ია, იბ, იგ, 520 დ, 523 ბ, 524 გ, 526 ბ, გ, ე (ღამ.), 527 ბ, 533 ბ, გ, 542 დ, ე, ვ, ზ, მ, თ, ი, ია, იბ, 544 ბ, 548 ბ, გ, 551 გ, ე, 555 ბ, გ, 559 დ, 594 ბ, 645 ბ, 658 ბ, 685 ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, 686 ბ, 688 ბ, 689 ბ, 690 ვ, ზ, 691 ბ, გ, 692 დ, 693 ბ, 694 ბ, გ, დ, 695 ბ, 698 ბ, 701 ბ, გ, 706 გ, დ, 707 ბ, გ, 710 ბ, 714 ბ, 717 ბ, 748 გ, 750 ბ, 761 ბ, 776 ბ (ღამ.); 012, 015, 018, 021, 022, 024, 025, 028, 030.

თუშური

(Al, Go, Bu ნომრებით აღნიშნულები, გ. ბოჭორიძე, და ყველა რომლებსაც თ ასო უზის: Rთ, Rთთ, Shთ).

2 წ, 6 ე, 24 ღ, ე, 25 გ, წ, 28 გ, ღ, 30 გ, ღ, 43 ზ, წ, თ, 50 გ, 58 ვ, ზ, 59 წ, იბ, 65 ე, 99 ბ, 143 გ, 184 თ, ი, 201 გ, 254 წ, თ, ი, 255 ვ, 260 წ, 274 გ, 275 ზ, 284 გ, 305 ღ, ე, 319 ე, 419 ღ, ე, 431 ბ, 506 ვ, ზ, 519 იღ, 551 ვ, 710 გ, 715 ბ, გ.

მოხეური

(D, Q და Sh მოხ.)

1 ბ შწშ., 8 ზ, 18 ვ, 20 ღ, 24 ზ, 25 ვ, 32 ღ, 42 ბ, გ, ღ, 58 იგ, 72 ე, ვ, 74 ღ, ე, 120 ბ, 125 ბ, გ, 182 ბ, 190 გ (ნ. კიდევ დამატებაში), 229 გ, 232 ღ, 255 ზ, 283 ბ, 286 ღ, 287 ე, ვ, 299 გ, 419 გ, 422 გ, 424 გ, 516 ზ, 527 გ, 551 ღ, 692 ბ, გ, 706 ბ; 04, 08.

მთიულური

(Sh მთ.)

1 ბ შწშ., 27 ბ, 44 იგ, 408 გ, 483 ბ.

გუდამაყრული

(Sh გუდ., ნ. ხუციშვილი)

1 ბ, 42 ვ, 93 ბ, 260 ი, 274 ე, 282 ე, 288 გ შწშ., 409 ბ, 520 გ, 706 ვ, 746 ბ, 022 (წარმოშობით).

ქართლური

(K, Rქ და სხვა)

25 ე, ი (დამ.), 56 ღ, 75 ვ, 260 ე, ზ, ი, ია, იბ, იგ, 270 ე (დამ.), 275 თ (დამ.), 283 ე, 287 წ, ი (დამ.), 288 ბ, 298 ბ, ე, 305 გ, 305 ვ, 415 ბ, 418 ბ, გ, 419 ზ, 422 ღ, 481 გ (დამ.), 518 ვ, 551 წ, თ, 647 ბ, 689 გ.

კახური

(ზ. ბილანიშვილი, ა. გოდერძიშვილი, Rკ და სხვა)

25 ზ, თ (?), 279 ბ შწშ., 287 ზ, 298 გ, 419 ვ, 422 ე (დამ.), ვ (დამ.), 526 ღ, 551 ზ, 557 ბ, 706 ე, 707 ღ, 712 ბ, 776 გ (დამ.).

სხვა-და-სხვა

იმერული: 298 ღ, 555 ღ; მესხური: 706 ზ; მთაში შეკრებილი: 125 ვ, 260 ვ, თ, 275 წ, 282 ღ, 287 ბ; გაურკვეველი: 58 ე, იბ, 190 ბ, 287 გ, 287 თ, 288 გ, 298 ვ (დამ.), 409 გ, 695 გ, 710 ღ.

შინაარსი

წინათქმა (აკად. მზექალა შანიძე)	5
წინასიტყვაობა	10
I. საგმირონი	41
II. სატრფიალონი	173
III. სსკა-ღა-სსკა	211
ა) სალდათობა და ომი	213
ბ) სტუმარ-მასპინძლობა	244
გ) ნადირობა	248
დ) სიკვდილი	256
ე) თქმულებანი	268
ვ) გალექსება	277
ზ) ნარევი	294
ს) მთიბლური	337
თ) დამატებანი	346
შენიშვნები და კარიანტები	355
ღამატებანი (კომენტარები)	785
ინდექსები	810
1. დათქმული ნიშნები	810
2. ჩამწერ-შემკრებნი	811
3. მოამბენი	821
4. მათქვამები	825
5. ლექსთა საძიებელი	828

გამომცემლობის რედაქტორი	ცირა ჯიშკარიანი
გარეკანი	ნინო ებრალიძე
კომპ. უზრუნველყოფა	ლალი კურდღელაშვილი ხათუთა ბადრიძე ლელა ნიკლაური რუსუდან მიქენაია

0179, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
0179, Tbilisi, 14, I. Chavchavadze Av.
www.press.tsu.ge +995 (32)225-14-32